SIBYLLIAKOI CHRL·SMOI, HOC EST, SIBYLLINA ORACULA EX VETERIBUS CODICIBUS...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
5 K
42

14-6-D-48.

Digitized by Google

14.41.b.26

Digitized by Google

Digitized by Google

AMSTELODAMI,
Ex officina Henrici *et Viduæ* Th: Boom, *1689.*

Digitized by Google

ΣΙΒΥΛΛΙΑΚΟΙ ΧΡΗΣΜΟΙ,

HOC EST,

SIBYLLINA ORACULA

Ex veteribus codicibus emendata, ac reſtituta
Et commentariis diverſorum illuſtrata,
Operâ & Studio

SERVATII GALLÆI:

Accedunt etiam
Oracula Magica Zoroaſtris, Jovis, Apollinis, &c.
Aſtrampſychi Oneiro-Criticum, &c. Græce & Latine,
cum Notis Variorum.

S. BONAVENTVRÆ

AMSTELODAMI,
Apud HENRICUM & Viduam THEODORI BOOM,
cIɔ Iɔc LXXXIX.

Digitized by Google

VENERANDO,
CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE
VIRO. DOMINO

SAMVELI GRVTERO

HARLEMENSIS ECCLESIÆ
BELGICÆ
PASTORI VIGILANTISSIMO
VERBI DIVINI PRÆCONI
FACVNDISSIMO,
DISERTISSIMO
ORTHODOXIÆ PVRÆ
TENACISSIMO,
LITERARVM AC LITERATORVM
MÆCENATI EXIMIO
AMANTISSIMO
LITERATORI MAXIMO,
AMICO SVO INTEGERRIMO
HÆC SIBYLLINA ORACVLA
ET QVIDQVID AD ILLA

SERVATIVS GALLÆVS

LVBENS MERITOQVE
D. D. D. C. Q.

Digitized by Google

VENERANDE VIR.

ORacula, quæ ſunt vel revera divinitus inſpirata, vel pro talibus, hominibus fuere obtruſa, ſemper apud mortales maxima fuiſſe in veneratione, nemo eſt qui neſcit: de Sibyllinis, quæ pro genuinis & à Deo inſpiratis apud credulam Plebem fuere habita, in Diſſertationibus noſtris illud abunde demonſtravimus, ac immerito (utpote quæ ſuppoſititia, minimum ſaltem illa, quæ Religionis Chriſtianæ varios articulos continent,) tanto fuiſſe apud multos, Romanos præſertim, in pretio; teſte enim Dionyſio Halicarnaſſæo lib. IV. οὐδὲν οὔτε Ῥωμαῖοι φυλάττουσιν, οὔτε ὅσιον κτῆμα, οὔτε ἱερὸν, ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. *Nihil Romani ſeu Religioſum, ſeu ſacrum tam diligenter cuſtodiunt, quam Sibyllina Oracula.* Hi ſi pro vitreis ſuis theſauris, adeo decertarunt, quid nos pro genuinis noſtris, à Deo inſpiratis, & per Prophetas, ac ſacros Amanuenſes nobis revelatis, non faciemus? Noſtri certe eſſe officii negaverit nemo, imitari Ptolomæum Philadelphum. Hic enim, Flavio Jo-

ſe-

ſepho teſte, libro XII. Antiquitatum Cap. 2. *ſe illis gratias agere dixit, quod venerint, majores etiam ei qui miſerit, ſed longe maximas Deo, cujus leges attulerint.* Deo certe noſtro, gratias ſummo huic beneficio pares, habere non poſſe nos, omnium (Chriſtianorum ſaltem) conſtans eſt opinio. Sibyllinorum autem oraculorum myſteria Chriſtiana ſpectantium, fidem & αὐθενθεῖαν, quod plane rejecerimus, & in diſſertationibus noſtris, pro ſuppoſititiis habuerimus, jure meritoque à nobis hoc factum fuiſſe, exiſtimamus, utpote qui novimus clarius illa à paganis mulierculis, & Dei fœdere excluſis, non potuiſſe revelari, quam à Sanctis Dei veri Prophetis, Divino Spiritu actis: noſtram autem hanc opinionem, ab omnibus eodem cum applauſu & aſſenſu, non fuiſſe exceptam aut excipiendam, non eſt, quamvis ſit veriſſima, quod miremur, imo ne quidem hoc exſpectavimus aut ſperavimus: quam diu enim erit mundus, tam diu quoque erit Democritus qui rideat: at vero, ſæpe quem Mopſus ridet, hunc Diogenes admiratur, ut optime quidam Vir doctus, affirmavit. *Nihil tamen* (ut cum Hieronymo loquamur) *levius eſt, quam otioſum & dormitantem de aliorum labore & vigiliis*, (addimus nos *opinionibus*) *diſputare.*

Re-

Rectè olim ipſe Oratorum Princeps, Cicero obſervavit, reprehenſionem non poſſe evitari niſi nihil ſcribendo: Verum quemadmodum Aſtronomi, inter lumina cœleſtia, multa ſibi finxerunt monſtra, & timorem incutientia animalia, Tauros, Urſos, Canes, Capros, Scorpios, Leones, aliaque quam plurima, ſic etiam Viris Scriptoribus evenit nonnunquam, etiam Doctiſſimis, ut quamvis res limatiſſimas conſcripſerint, illæ tamen pro futilibus, à futiliſſimis hominibus habeantur, opinionum etiam monſtra illos in politiſſimis eorum ſcriptis ſe conſpicere exiſtimant, cum nulla in iis exiſtant, & tantum in eorum male diſpoſito cerebro reperiantur; ſed veluti nautæ à contemplatione Zodiacorum ſignorum non abſterrentur, nihil in illis præter nomina, rerum nuda ſigna, deprehendentes, ſic & nos ſperamus, hæc qualiacumque noſtra ſcripta, tales lectores repertura, qui oculos plane ab illis avertere nolent, etiamſi quorumvis guſtui non ſint adaptata. Omnibus placere nunquam noſtrum fuit propoſitum, bonis autem ſatisfeciſſe iisque placuiſſe, hoc Viri Docti præmium eſſe maximum, & quo poſſit acquieſcere, noſtra fert opinio: cœterum, probent aut improbent cavillatores, non eſt quod magnopere laboremus. Nam

Prin-

Digitized by Google

Principibus placuiſſe viris, non ultima laus eſt.
Hoc ſi apud Te, Venerande Vir, uti ſperamus, conſecuti fuerimus, erit quod nobis gratulemur; imo nulli dubitamus, quin opinio quam de Sibyllinis Oraculis fovemus, Reverentiæ veſtræ, omnino ſit placitura, quandoquidem nobiscum affirmare non erubeſcis, pro eo quo polles judicio ſagaciſſimo ac æquiſſimo, vera & Sanctiſſima Dei noſtri myſteria futilibus illis & adulterinis gentilium mulierculárum prætenſis effatis ut confirmentur, non opus habere. Nulli igitur majori cum jure ac ratione, hæc quæ nunc cum diverſorum commentariis ac notis illuſtrata damus, debuiſſe offerri & conſecrari, imo à nemine ſententiæ ac opinionis noſtræ tutelam potuiſſe implorari tutius, contendimus, adeo enim R. tuæ ſunt exoſa ſpuria oracula & callidorum deceptorum vafra inventa, ut quotidie in illorum refutatione ac deſtructione, cum omnium bonorum applauſu ſummo, totus incumbas, ad Eccleſiæ Dei ædificationem maximam, & puræ veritatis aſſertionem, quod faxit Deus ter optimus Maximus, ut per multos annos, pari quo hactenus ſucceſſu, id eſt ſumma cum laude continuare poſſis. Harlemi ipſis Idibus Febru: Anno CIↃ IↃC LXXXIX.

** Ad

Poſt diſſertationes noſtras de Sibyllis earumque Oraculis, anno ſuperiore editas, ſequi debuiſſe ipſa Oracula Sibyllina, nemo (ſic opinamur) qui inficias ibit, reperietur; quid vero ad illa fuerit præſtitum, alii potius quam nos, judicent: hoc tamen impræſentiarum ingenue heic profiteri, conſultum duximus, nos quam maxime fuiſſe anniſos, ut quam emendatiſſima hæc Oracula, lucem conſpicerent, cumque in finem, etiam uſos nos fuiſſe, præter MSS. à Johanne Opſopæo in notis ſuis allegata, Codice MS. antiquiſſimo, cujus copiam nobis fecit Doctiſſimus D. Eduardus Bernardus Oxonienſis Profeſſor digniſſimus, Vir mihi amiciſſimus, & multo nomine Venerandus, ex hoc autem MS. codice, loca quamplurima, priſtino nitori plane reſtituiſſe nos ſperamus, ac exiſtimamus. Omnibus autem, num placituri ſint hic noſtri conatus, non eſt ut operoſe inquiramus: tali enim nunc vivitur ævo, quo omnibus placere poſſe, non datur. Ne ipſe quidem Jupiter aut pluens aut ſerenans cunctis placet. Fruſtra hactenus Coquus talis quæritur, qui omnium palato cibos gratos præparare poſſit. Inveniuntur enim tales, qui (ut cum Doctiſſimo quodam Viro, loquamur) nihil aliud ſolent, quam minuta aliorum errata ventilare, & quidquid ignorant, hoc errorem vocare: inter quos illi qui non ſcribunt, quia nec forſan poſſunt, *ſaltem non bene*, longe acriores & ſeveriores ſe aliorum operum cenſores ſolent oſtendere, quam qui ſcriptorum ſuorum publicatione, eidem examini ſe ſubjiciunt, quod in alios ſibi ſumpſerunt. *Commentaria & Notas, ex diverſorum Scriptorum ſcriniis petitas addere placuit, ut multa, quæ abſque illis laterent, Lectori ſedulo innoteſcerent, ac majori cum voluptate legi poſſent. Qua autem de cauſa, prolixiora nonnulla exhibuerimus, plurimas præter illas, quas habuimus rationes, & quas alio tempore dicendas reſervamus, etiam hæc una fuit, ex maxime notatu dignis, quandoquidem omnes illi libri, ex quibus fuêre deſumpta, in omnibus illis regionibus, ad quas* Oracula *hæc Sibyllina pervenient, vænales forſan non reperiuntur, ideoque ampliora danda fuiſſe conſultum duximus, ut ſic data occaſione, res etiam aliæ, ſcitu neceſſariæ, ſaltem non injucundæ, ad plurimorum cognitionem pervenirent, quæ alias tenebris æternis involutæ manerent,*

Compendia nonnunquam etiam fuêre diſpendia.

Atque hæc etiam maxime eſſe evitanda noſtra fert opinio. Quidquid enim ogganniant alii, certum eſt quod

Non ſunt longa, quibus nihil eſt quod demere poſſis.

Nolumus vero diſſimulare, Novellarum Reipublicæ literariæ Scriptorem quen-

quendam Amſtelodamenſem, de Diſſertationibus noſtris diſſerentem, adnotaſſe, immerito nos Doctiſſimum D. Blondellum accuſaſſe, quod ſcripſerit, Iſidorum Perſicæ Sibyllæ Erophilis nomen dediſſe, cum diſtinctionem faciat ſatis expreſſam, Perſicam inter Sibyllam & Chaldaicam, ſed ut Lector præjudiciis non occupatus, probe diſcernere poſſit, an jure meritoque accuſatoris nomine debuerimus deſignari, dabimus heic D. Blondelli loca, ex quibus nos judicavimus, monendum fuiſſe Lectorem, in hoc Virum hunc Doctiſſimum, non ſecundum rei veritatem ſcripſiſſe: loca autem Gallico idiomate expreſſa, ſic ſonant, p. 37. Pauſanias donne à la Chaldaïque le nom de Sabba, Iſidore l'appelle Erophyle, & Suidas Sambetha: *h. e. Pauſanias Chaldaicæ dat nomen Sabba, Iſidorus vocat illam Herophylem, & Suidas Sambethem, & p.* 36. *Sic loquitur ὁ μακαρίτης Blondellus*, le ſentiment de Varron qui avoit en Lactance adjugé à la Perſique (*qui n'eſtoit pas autre que la Chaldaïque*) le prix de l'antiquité. *h. e. Varronis opinio, qui apud Lactantium, Perſicæ* (quæ non alia erat quam Chaldaïca) *antiquitatis præmium adjudicaverat. Aliis jam judicandum relinquimus, utrum D. Blondello injuriam fecimus, ut Doctiſſimi Viri accuſator audire debuerimus, ſi ſagax hic Criticus, attente legiſſet, vel legere dignetur, videbit nihil minus nos intendiſſe, quam ut, tanti Viri, accuſatoris partes adimpleremus, imo patebit evidentiſſime, diſſertationum noſtrarum* p. 72. *nos Virum celeberrimum excuſaſſe plane, ſed tanti hæc non æſtimamus, ut diutius minutiis illis in hæreamus*, ne (*ut olim dixit Plinius*) minimum icti fragoribus omnia velle implere videamur. *Cæterum editionem hanc Oraculorum Sibyllinorum, ut orbi literario commendatiorem daremus, placuit ad Calcem adjicere, Oracula Metrica Jovis, &c. ac Magica Zoroaſtris, &c. Gr. & Lat. cum Notis Variorum, aliaque nonnulla, prout in D. Johannis Opſopæi exemplari inveniuntur, adeo ut Reſpublica literaria, integram (præter quam plurima alia) Doctiſſimi Opſopæi editionem, heic, ſit repertura. Tandem nos, ut ut attentos ac Correctioni ſedulo incumbentes, evitare non potuiſſe, quin nonnulla Typothetarum errata irrepſerint, ingenue fatemur, poſtremæ lineæ quoniam præeſſe per abſentiam non licuit, ſperamus lectorem benignum illa emendaturum, & uti impoſſibile eſt aliquem poſſe reperiri hominem qui nullis obnoxius ſit nævis, optimus enim eſt qui minimis urgetur, ſic vix fieri ut editi libri lucem conſpiciant, qui omnium errorum ſint expertes. Hiſce vale, benigne Lector, & æqui bonique hos noſtros conatus conſulas.*

Ad

Reverendum Clariſſimumque Virum,

D. SERVATIUM GALLÆUM,

De Sibyllis, & in earum Oracula Differentem ac Commentantem.

Qui ſtudet à tenebris claram diſcernere lucem
GALLÆUM inſpiciat, qui miſeranda docet
Tempora, queis falſas multi coluêre SIBYLLAS
Priſci, queis LATIUM, GRÆCIA queis ſcatuit.
Mirantur BELGÆ, quum docta volumina cernunt
SERVATI: haud præbet GALLIA docta parem.
Invito quamvis, fateatur pectore GALLUS,
CRASSETI ut craſſos riſerit ante jocos.
Nec mirum: quodcunque ORIENS quod protulit HELLAS,
ROMAQUE quod genûit, GALLIA quod peperit,
Callet, & admovit labris AGANIPPIDOS undas;
GALLÆI ingenium qualibet arte ſcatet.
Mente colit purâ puras SERVATIUS artes
Pectore dum ſancto dogmata ſancta tenet.
Diligit hunc ZIRIZÆA, HARLEMUM hunc laudibus ornat,
Utraque dum fidi flagrat amore Patris.
Altera quo cæpit, cœli capit altera fructus;
Quos cuivis donat, qui ſua ſcripta legit.
His cuncto foliis clare monſtrabitur Orbi
Falſa quis an fidei vera elementa ferat.
HISPANUS, GALLUS, BATAVUSq; ITALUSq; BRITANNUS
Hoc ſcriptum volvat, multa ſcienda leget,
Multa pudenda modis diſcet propellere miris,
Pectore ac ingenio doctior ibit amans.
Hic digna inveniet niveis præcepta lapillis
Cordeque, non cedro, cuſtodienda probo.
Dum tu, SERVATI, ſic CHRISTI pignora ſervas,
Te CHRISTUS ſervet, corde manuque precor.

JACOBUS STORMIUS.

Digitized by Google

CLARISSIMO VIRO IACOBO AUGUST. THUANO AIMERIO, SANCTIORIS CONSISTORII Conſiliario, & ſupremi Galliarum Senatus integerrimo Præſidi, Societas Typographica Pariſienſis S. D.

NEMO eſt qui neſciat (Vir clariſſime) quantis bellorum fluctibus & procellis hactenus agitatum fuerit hoc quondam florentiſſimum Galliæ regnum, quamque miſerabiliter afflicta hæc urbs, & inteſtinis malis quaſſata formam plane priſtinam amiſerit. Unde accidit, ut Pariſienſis Academia, quæ olim cæteris tanquam fax clariſſima præfulgebat, diu oppreſſa infelix jacuerit, atque in deterrimum ſtatum omnibuſque miſerandam conditionem adducta ſit, ita ut eam pene extinctam diceres. Verùm tandem aliquando Dei Opt. Max. benignitate ſingulari, ſtrenuaque auguſtiſſimi & invictiſſimi principis HENRICI IV. *opera & admirabili virtute effectum eſt, ut præter ſpem iſti bellorum æſtus & tempeſtates conquieverint, & nobis nihil tale ſperare audentibus lætiſſimæ Pacis Sol affulſerit. Quo felici rerum eventu maximopere recreati ſunt boni omnes, & extemplo triſtem præteritorum temporum & malorum memoriam abjecerunt, confeſtimque omne ſuum ſtudium curamque omnem in eo collocarunt, ut huic ampliſſimæ civitati, quam civiles diſcordiæ paucorum annorum curriculo pene perdiderant, priſtinus ſplendor quamprimùm reſtitueretur. Et quoniam, ut quodam loco ſcribit Cicero nullum munus Reipub. afferre majus meliuſve poſſumus, quàm ſi doceamus atque erudiamus juventutem, iis præſertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapſa eſt, ut omnium opibus refrænanda atque coercenda ſit: ideoque Rex Chriſtianiſſimus prudentiſſimè ſtatuit è conſilii ſui ſententia, ut in hac urbe ſcholæ & gymnaſia inſtaurarentur, & Academia ad legitimum germanæ formæ exemplum reformaretur. Cui rei tam neceſſariæ exequendæ, viros aliquot præſtantes, omnique laude inſignes, teque inter cæteros, Præſes integerrime, delegit, quibus hæc provincia demandaretur. At verò id jam præſtitiſtis, ut in pleriſque gymnaſiis diſciplina cujuſque certi doctores, artium profeſſioni ſuæ commiſſarum prælectiones & exercitationes via & tempore definitas, officio, fide, & diligentia tueantur. Quæ res facit, ut nos ſpes teneat optima, brevi hanc Academiam, quantum detrimenti, incommodi, & calamitatis à civili bello tulit, tantos à virtute & induſtria veſtra, atque adeo majores fructus, Deo annuente, eſſe percepturam. Et ſane ſtudioſi omnes huic eximio operi perficiendo omne ſtudium, omneſque vigilias, & labores ſuos addicunt: & ne*

quid hac in re à nobis deſideraretur, qui libris excudendis, & evulgandis jamdudum operam damus, nuper inter nos Societatem Typographicam ante decennium initam & inchoatam, ſed bellorum turbine diſſolutam renovavimus, & diſſipatam redintegravimus, nobiſque eſt animus in poſterum, rei literariæ, quantum in nobis ſitum erit, prodeſſe, & eo omnes noſtras curas & facultates conferre. Utque hujuſce noſtri inſtituti & conſilii ſpecimen aliquot ederemus, librum hunc Sibyllinorum Oraculorum titulo inſignem, à Joan. Opſopæo viro eruditiſſimo undequaque collectum & notis illuſtratum typis mandari curavimus, eumque tibi nunc inſcribimus & nuncupamus. Multæ nos impellunt cauſæ, ut hæ laborum noſtrorum primitiæ ſub Auguſti nominis tui ſplendore edantur & appareant, quarum duas hic recenſere ſatis erit. Primùm, quia omnibus iis artibus & diſciplinis ornatus, & ſcientiis abundè inſtructus es à teneris annis, quæ liberales vocantur, & unus optimè noſti non Latina tantùm, ſed etiam Græciæ monumenta omnia, quod cumulatiſſimè libri à te conſcripti teſtantur, & nunc arcem tenes omnis doctrinæ & eruditionis, unde maximo tuo merito ab Auguſtiſſimo Principe tibi potiſſimùm cura eſt commiſſa reſtituendæ Academiæ. Altera ratio eſt, quia tu Opſopæum ipſum, dum viveret, ut & literatos omnes, ſingulari benevolentia es proſecutus, eique Procopii codicem græcum legendum dediſti, quo in hoc libro concinnando ſe eſſe uſum profitetur, & ea de cauſa librum hunc tanquam aliqua ex parte tuum jure potes vindicare. Supereſt, Vir ornatiſſime, ut pro eximia tua humanitate munus hoc noſtrum qualecunque libenter accipias, & grati in te animi ſpecimen boni conſulas, ac demum utilitatis publicæ ſtudium probes, & ea, qua erga invictiſſimum Regem vales auctoritate efficias, ut is ſecundùm Deum noſtris conatibus adſit propitius, & beneficia ſeu privilegia, quæ nobis à cæteris Regibus jampridem conceſſa ſunt, ſarta tecta eſſe jubeat. Bene vale. Lutetiæ Pariſiorum Idib. Septemb. anno à Chriſto nato quingenteſimo nonageſimo nono ſupra milleſimum.

JO-

Digitized by Google

JOHANNIS OPSOPOEI,

IN

ORACULA SIBYLLINA

PRÆFATIO AD LECTOREM.

FUISSE fœminas fatidicas, quas Chaldæi Sambethas, Græci & Latini Æolico more Sibyllas appellarunt, adeo certum eſt, ut nullus in dubium vocare poſſit aut debeat. Sed quot fuerint, quæ ſingularum patria ſit, qui parentes, quæ nomina, quæ ætas, quæ oracula, plane incertum eſt & controverſum, ut facile colligitur ex Onuphrii libello de Sibyllis, & ex teſtimoniis Græcorum & Latinorum auctorum in unam ſynopſin in hac editione collatis. In quibus quoniam quæcunque de Sibyllis dici poterant, ſub ſuis auctoribus conſignantur, ampliore enarratione ſuperſedebo. Nunc tantum, quod ad rem præſentem attinet, duo capita inquiram in hujus libri veſtibulo, & lectori dijudicanda proponam. I. an oraculorum iſtorum Sibyllarum nomine publicatorum, & octo libris comprehenſorum, Sibyllæ ſint auctores. II. an omnia ſint unius Sibyllæ, an verò plurium. Novi equidem me in multorum reprehenſionem incurſurum, quod rem certam & omnibus confeſſam convellere, & incertam facere auſim. Sed ii mihi, ut ſpero, æquiores erunt, ubi quas habeam dubitandi cauſas perſpexerint. Hactenus libri iſti de quibus quæſtionem inſtitui, communi fere omnium hominum conſenſu Sibyllis adſcripti, & pro veris Sibyllarum oraculis habiti ſunt, propter crebra teſtimonia, quæ paſſim ex iſtis apud antiquos Eccleſiæ ſcriptores, Juſtinum Martyrem, Theophilum Antiochenum, Athenagoram, Clementem Alexandrinum, Firmianum Lactantium, & alios contra gentiles citata leguntur. A quo conſenſu recedere nefas duxiſſem, niſi tempus, ordo, dictio, & res ipſæ horum oraculorum auctoritatem elevare viderentur. Nam ſi ætatem Sibyllarum qua vixerunt, conſideramus, & Juſtino Martyri, Tatiano, Clementi Alexand. Euſebio, cæteris denique Eccleſiaſticis ſcriptoribus credimus, nulla Sibylla Moſe prior fuit. Quomodo ergo noſtra Sibylla lib. 3. de Moſe vaticinari, quomodo diluvium prædicere, quomodo una cum Noë in arca eſſe potuit? ait enim ſe cum ſuo marito, cum ſocero & ſocru, cum leviribus & gloſſibus in undis tempore diluvii

luvii fuiſſe jactatam: quod ipſum auditu inſolens, & à nemine hactenus proditum eſt. Sin Sibyllæ plus quam illis credimus, oracula hæc conſcripta ſunt mille quingentis annis poſt Græcorum imperium, ut patet ex Sibyllæ affirmatione. Incertum quidem eſt, quodnam Græci imperii initium ſtatuat Sibylla: ſed undicunque illud ſumatur, ſive ab Argivorum, ſive à Sicyoniorum, ſive ab Athenienſium regno; de Moſe, de regno Solomonis, de imperio Macedonico, de quatuor monarchiis vana Sibyllæ vaticinia erunt, utpote poſt res geſtas prolata. Quod ſi poſt Moſem demum Græcorum regnum cœpit, verſibus iſtis multo minus auctoritas ſua conſtabit. Nam ab exitu Moſis ex Ægypto uſque ad ultimam politiæ Judaicæ deſtructionem ſub Veſpaſiano, numerantur mille quingenti octuaginta duo anni. Et certe ut plurima ex iſtis oraculis poſt Chriſtum conſcripta eſſe credam, triplici cauſa moveor. Una, quia lib. 5. aſſerit Sibylla ſe alterum incendium ædis Veſtalis vidiſſe. Hoc autem, teſte Euſebio in Chronicis, contigit anno Dom. cxcix. ſub Imperatore Commodo: quo non modo ipſa Veſtæ ædes, ſed etiam palatium & plurima urbis pars ſolo coæquaata ſunt. Nam primum incendium fuit Olympiad. cxxxiv. Altera, quia circa Antonini Pii & Commodi tempora innoteſcere, in vulgus efferri, & à ſcriptoribus ejus ætatis citari cœperunt iſta vaticinia Sibyllina antea ignota, nec ab ullo quem ſciam adducta. Eo autem magis in hac opinione confirmor, quod ultra Commodum non extendatur, quippe poſt Adrianum tres Imperatores (id eſt, Antoninum Pium, Anton. Philoſophum, & Commodum) regnaturos lib. 5. & libr. 8. & tunc tempora finem habitura eſſe ſcribitur. Tertia, quia video opiniones nonnullas poſt Chriſtum demum à Chriſtianis excogitatas, hiſce libris inſertas eſſe. Impios poſt aliquot ſæcula ex æterno ſupplicio liberatum iri, ſententia eſt Origenis, ut docet Auguſtin. lib. 21. de civit. Dei cap. 17. & Neronem in vigore ætatis ſubtractum & occultatum ſuo tempore revelatum iri & Antichriſtum fore, ſuſpicio fuit non nullorum, orta ex dicto Pauli ad Theſſal. Myſterium iniquitatis jam operatur, ut idem Auguſtin. tradit lib. 20. de civitat. Dei capit. 29. Atqui prior extat & reprehenditur in Græco quodam ſcholio oræ vet. codicis appoſito, quod infra in notis retuli: poſterior paſſim inculcatur, ubi de Nerone mentio fit. Unde non levis ſuſpicio me tenet, oracula iſta à quodam opinionibus illis imbuto potius quam à Sibylla concinnata fuiſſe. Hæc de tempore. Sed & ordo ipſe multum Sibylli-

nis

Digitized by Google

nis libris detrahere videtur. Sibyllæ carmina, ut Juſtinus refert, ſunt inconcinna, obſcura, mutila, ne ab ipſa quidem intellecta, quia cum furore quodam effuſa: ita ut proverbio locum dederint, quo rem perplexam, foliis Sibyllæ obſcuriorem eſſe dicimus. At noſtri libri Sibyllini, etſi metri ratio interdum claudicet, fere perpetuum rerum ordinem ſervant; in primo de mundi creatione & ætatibus, de Noe, de diluvio, ea ſerie qua in Geneſi: in tertio de Saturno & Titanibus, de Moſe, de Lege, de Babylonica captivitate: in quarto de quatuor Monarchiis: in quinto de rebus geſtis xv. Imperatorum integræ hiſtoriæ contexuntur: ita concinne denique & perſpicue omnia referuntur, ut hiſtoriæ potius quam oraculi, animi ſedati potius quam furoris, perſpicuitatis potius quam obſcuritatis indicia de ſe præbeant. His conſentit dictio ipſa, ſive voces, ſive phraſes ſpectemus. Voces partim inſolentes & novæ ſunt, partim è ſacris litteris & ſcriptoribus deſumptæ, partim ineptis etymologiis offuſæ. Inſolentes, ut αὐδήεσς in audiendi ſignificatione τρηχὺς in genere fœminino. Novæ, ut οἰκουμενικὸς, γαλικανὸν, κελτιγυνή. E ſacris litteris & ſcriptoribus deſumtæ, ut σητόβρωτα, προσοχθίζων, θεόχριστοι. Iſtas forſan aliquis furori divino adſcribendas dixerit: ſed an quoque nominum rationes & derivationes eidem tribuentur, qualis eſt ἀλφιστήρων. Βαβυλῶνος. Διὸς Δία, inquit Jovem nominarunt, ὅττι οἱ διεπέμφθη, quia illuc miſſus eſt. O bellum etymum Græcis auribus dignum, illi plane ſimile, quo Δευκαλίων deducitur παρὰ τοῦ δεῦρο καλεῖν! O præclarum inventum, quo πτερογράμματος Ἀδὰμ quatuor mundi plagas deſignare dicitur. Quaſi verò iſtud furoris ſit, & non potius otioſi ingenii; quemadmodum & illud quod legitur de quatuor veſtigiis clavorum. Phraſes verò, ſtylus, tota denique lectio, paucis exceptis, nihil animi numine afflati ſpirant, nihil impetus & ſtimuli Divini præ ſe ferunt: imo ne quidem Homericam majeſtatem attingunt, quod magno indicio eſt nos veris Sibyllinis carere. Illorum ſiquidem tanta fuerat gravitas, tanta excellentia, tanta venuſtas, ut Homerus, Diodoro teſte, plurimos verſus ex Sibyllæ oraculis in ſua opera tranſtulerit. At in noſtris hodie vix ſex vel ſeptem hemiſtichia Homericis ſimilia reperias. Carmina noſtra Sibyllina, ſi verum fateri volumus, maxima ex parte ſibi multum diſſimilia, dura, coacta, & ex ſacris literis Orpheo, Heſiodo, oraculis Apollinis, Phocylide & cæteris gnomicis poëtis conſarcinata ſunt, ut paſſim in notis obſervavi.

*** Venio

Venio nunc ad res ipſas in Sibyllinis expoſitas, quarum pleræque adeo plene, copioſe, & aperte deſcribuntur, ut vel inde tantum conjicere liceat, illas non prædictas, ſed prius viſas, auditas, aut lectas, perſpicue recitatas fuiſſe. Vaticinia alioqui non ſolent omnibus ſuis circumſtantiis limitari, multo minus nomina propria perſonarum in illis deſignari, ut conſtare poteſt ex ſcriptis Prophetarum.

Eſayas indefinite prædixit, Ecce virgo pariet puerum. At Sibylla nominatim, Ecce virgo Maria pariet puerum Jeſum in Bethlehem. Quaſi verò Prophetæ minus inſtinctu Divino agitati futura prædixerint quam Sibyllæ: aut quaſi nomen Jeſu ante Angeli in Euangelio annunciationem, & Sibyllis publicatum fuerit. Chriſti baptiſmum in Jordane nullus Prophetarum prædixit: at Sibylla lib. 6. & baptiſmum illum, & Spiritus Sancti apparitionem in columbæ ſpecie, multo ante, ſi credere fas eſt, præſignificavit. Si ita eſt, cur non plus Sibyllis quam Prophetis tribuimus? ſed quicumque iſtorum Sibyllinorum auctor eſt, ſuo ſe indicio ſicuti ſorex prodit, cum in hiſtoria de Chriſto, tum in deſcriptione xv. Imperatorum Romanorum ſtatim ab initio lib. 5. ubi ſingulorum nomina & facta ita perſpicue & graphice tanquam in breviario quodam referuntur, ut ab hiſtorico aliter narrari non potuerint. Ne tamen fraus animadvertatur, non integra nomina exprimuntur, ſed numeri tantum quos primæ ſeu capitales ſingulorum nominum litteris Græcis deſignant; ut, ſi Diis placet, mera ænigmata videantur. Sed cur non eadem ſerie ſubſequentium Imperatorum nomina ſimilibus ænigmatibus & gryphis involvit? An quia imperio jam defunctorum & regnantium nomina nota erant, poſterorum Imperatorum primæ literæ & numeri ignoti? Sibylla autem hæc de præteritis & notis vaticinatur. Quod ſi interdum de futuris loqui velit, ex numeris qui ex nominum propriorum litteris exurgunt, hariolatur: ut quando prædicit Romam perituram poſtquam numerum nominis ſui compleverit. Plura his addere poſſem, ſi minuta omnia quæ in notis attigi, hic perſequi vellem. Verum prudenti hæc ſufficere arbitror, ut intelligat judicium meum de Sibyllinis libris ſatis probabilibus rationibus eſſe ſuffultum. Quod, ne veteribus Eccleſiæ ſcriptoribus qui Sibyllas frequenter laudant, aliquid detraxiſſe videar, & ne Camarinam, ut Sibylla noſtra monet, agitem quam præſtat non agitari; hac interpretatione temperabo. In libris iſtis hactenus vulgatis aliquot vera Sibyllarum oracula, pauca integra, ſed multa depravata & interpolata contineri;

Digitized by Google

neri; at reliqua omnia nova, ſuppoſititia, ex variis auctoribus comportata, ex eventu compoſita, in eum quo leguntur hodie ordinem redacta, & ſubinde verſibus aliquot adaucta eſſe: quemadmodum ſæpius in notis monui, & jam uno & altero exemplo oſtendam. Lib. ij. mentio ſit agonis Iſelaſtici. Ut verò ex Plinii epiſtolis conſtat, Trajani tempore certamina Iſelaſtica inſtituta & celebrata fuere, ut ſuſpicio ſit eum locum poſt Trajanum conſcriptum fuiſſe. Nero cum Romam excitato incendio inflammaſſet, ejus criminis invidiam in Judæos & Chriſtianos derivavit. Quod ut videretur à Sibyllis prædictum, à bono quodam viro verſus iſte interſertus fuit, εἰς ἔριν ἡμετέρην τυχὼν ἄστε ταῦτα προβάλλει. Clemens, Lactantius, Theophilus, Pauſanias, & alii, multa citant ex Sibyllinis, quæ aut non extant in his noſtris, aut multum evariant, & vel verbis, vel verſibus integris interpolata ſunt, ut diligenter ſuis locis infra notavi. Quæ omnia eo ſpectant, ut doceant Sibyllina noſtra maximam partem eſſe ſpuria, pauca legitima. Utinam verò, ut nota Ciceronis voce utar, tam facile vera invenire poſſem quam falſa redarguere. Sed quia id præſtare non licet, falſa cum veris, & mala cum bonis erunt toleranda; ut ſaltem aliquot Sibyllinorum oraculorum veſtigia conſervemus. Atque hæc de priore capite ſatis: Sequitur alterum, an omnia iſta unius ſint Sibyllæ, aut ſcriptoris? Hoc, ne quippiam de ſtyli & rerum diſcrepantia dicam, breviter ex Lactantio expediri poteſt. Ille namque lib. 1. de falſa rel. cap. 6. ſingularum Sibyllarum ſingulos libros eſſe ſcribit: unius tamen credi, qui Sibyllæ nomine circumferuntur: neque diſcerni ac ſuum cuique propter confuſionem aſſignari poſſe, niſi Erythrææ, quæ & nomen ſuum verum carmini inſeruit, & Erythræam ſe nominat. Erythrææ autem eſt is qui in libris noſtris tertium ordinem tenet. Primi libri auctor dicit ſe nurum Noë fuiſſe. Secundum, ut & ſeptimum, adſcribit ſibi ſcortum quoddam adeo impudicum, ut (ſi recte verba mendoſa accipio) cum patre inceſtum commiſerit: quale pecus ne quidem Ethnici inter Sibyllas caſtas & Deo plenas agnoſcerent. Quintum librum ſibi vendicat Iſidis ſoror. Cæteri ſub incertis auctoribus feruntur. Abſolutis ergo duobus illis captibus, finem præfationi imponam, ubi eorum nomina publicavero, qui ſuam operam nobis ad hanc editionem contulerunt. Quid enim in ipſa præſtitum ſit, ex aliarum collatione dici malo, quam ex prædicatione fortaſſis ſuſpecta. Primum itaque duo manuſcripta Sibyllarum exempla habuimus, quorum unum integrum, alterum

 poſte-

poſterioribus libris, id eſt, parte quinti, ſexto & ſeptimo mancum fuit. Nam qui in noſtris ultimus eſt, ibi erat primus. Integrum pro ſuo erga ſtudia publica favore conceſſit nobis integerrimus Juriſconſ. Fr. Pithœus: mancum eumque vetuſtiorem ſuppeditavit bibliotheca clariſſ. Catharinæ Mediceæ Reginæ Gallorum olim prudentiſſimæ. Deinde exemplar Sibyllarum ab Æmaro Ranconeto præſide ſuo tempore doctiſſimo, alicubi emendatum, quaternionem unum M. S. & magni illius Ad. Turnebi emendationes in I. librum & partem ſecundi, Nic. Turnebus filius patre dignus liberaliter communicavit. Poſt ea multum nos juverunt Joan. Aurati variæ lectiones in I. librum, quas partim ex ipſo vivo excepti, partim ab Ant. Bayfio accepi. Sed & Lactantiani codicis vetuſtiſſ. ope plurima loca emendata ſunt, quem optimum ſane vir opt. Cl. Puteanus ex ſua biblioth. pro ea qua me ſolitus eſt proſequi humanitate lubenter conceſſit. Poſtremo viri nobiliſſ. & eruditiſſimi P. Delbernius & Aimerius Thuanus, ille Hermeram philoſophum, hic Procopium Græcos utendos dederunt, ex quibus elogia & fragmenta Sibyllarum nonnulla decerpta ſunt. Quos viros omnes, ut & cæteros amicos mei ſtudioſos Deus clementer in iſtis Gallicanis furoribus ſalvos & incolumes præſervet, & ab iiſdem cito liberet, imprimis eos qui me Lutetia abeuntem, his Ciceronis verſibus proſequuti ſunt.

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic vidiſſe jacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

AD

Digitized by Google

AD CALCEM SEQUENTIA PRO
SIBYLLINIS.

In veteribus membranis cl. v. Joann. Nicotii exhibita, & venerab. Bedæ à nonnullis adſcripta, addere, libuit, ne quid ſcientes prætermiſiſſe videremur.

Sibyllæ generaliter omnes fœminæ dicuntur prophetantes, quæ ob Divinam voluntatem omnibus interpretari, & ventura pronunciare ſolebant. Tradunt autem doctiſſimi auctores, decem fuiſſe Sibyllas quarum prima Perſis: ſecunda Libyca: tertia, Delphica, quæ ante Trojana bella vaticinata eſt: quarta, Cumæa, in Italia: quinta, Erythræa, in Babylonia orta, dicta Erythræa ab inſula, in qua ejus dicta ſunt carmina: ſexta, Samiana, à Samo flumine Beneventano vocata: ſeptima Amalthæa vel Cumana: octava, Helleſpontica: nona, Phrygia: decima, Tiburtina Græcè, Albunea Latine vocatur: ex cujus carminibus multa de Deo & Chriſto ſcripta continentur. Fuit igitur hæc Sibylla Priamidis Regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata eſt autem Græco Tiburtina: Latine vero Albunea nomine vel Caſſandra. Vixit annos CC. *& uſque in diem mortis ſuæ ſemper virginitatem cuſtodivit, & illa circuiens diverſas provincias ut partes orbis, prædicavit Aſiam, Macedoniam, Eroſtachiam, Agagus deam, Ciliciam, Pamphiliam, & Galatiam. Quumque mundi partes vaticiniis ſuis repleſſet, inde venit Ægyptum, Æthiopiam, Bragadam, Babyloniam, Aphricam Libyam, Pentapolim, Mauritaniam, & Palatinum. In omnes has provincias prædicavit, & ſpiritu Prophetiæ repleta prophetavit bonis bona, malis mala. Scimus namque quæ in præconiis ſuis annunciavit, & quæ in noviſſimis erant ventura prædixit. Audientes igitur famam ejus Romani, ſtatim nunciaverunt in conſpectu Senatorum. Mittentes ergo Senatores legatos ad eam, fecerunt ipſam cum magno honore deduci Romam. Centum igitur viri ex Senatu Romano, ſomnium in una nocte viderunt ſinguli, videbant ſinguli quod novem ſoles eſſent in cœlo, qui ſigillatim diviſi, diverſas in ſe figuras habebant. Primus ſol erat ſplendidus & fulgens ſuper omnem terram. Secundus ſol ſplendidior, & magnus æthercam habens claritatem. Tertius ſol ſanguineo colore flammiger, igneus & terribilis, ac demum ſplendidus ſatis. Quartus ſol ſanguineus, rubicundior tertio, ex quo vitra erant*

in meridie radio radiante. Quintus ſol erat tenebroſus, ſanguineus, & lampades ſicut in tonitru, tenebroſas emittens. Sextus ſol tenebroſus nimis, habebat aciem ſicut ſcorpio. Septimus vero ſol terribilis erat, & ſanguinem tetrum habens, in medio gladium. Octavus autem ſol erat effuſus, ſanguineum habens colorem in medio. Nonus ſol erat nimis tenebroſus, unum tamen habens radium fulgentem. Quumque Romam ingreſſa eſſet Sibylla, videntes eam cives Romani, admirabantur nimiam pulchritudinem ejus: erat enim venuſto aſpectu, decora vultu, eloquens in verbis, atque Dei pulchritudine ſatis bene compoſita, ſuis auditoribus dulce præbebat eloquium. Venientes autem viri qui ſomnia viderant, dicunt ad eam: Magiſtra & Domina, quam magnus decor eſt corporis tui, qualem nunquam in fœminis præter te vidimus. Precamur ut ſomnium, quod omnes nos in una nocte vidimus, quid futurum præmonſtret aperias. Reſpondens Sibylla dixit ad eos: Non eſt æquum in hoc loco ſtercoribus pleno, & diverſis contaminationibus polluto, ſacramentum hujus viſionis detegere. Sed venite, aſcendamus ad Aventinum montem, & ibi adnunciabo vobis quæ ventura ſunt civibus Romanis. Et fecerunt ut dixit. Quos interrogavit: & illi viſionem quam viderant narraverunt ei. At illa dixit ad eos: Novem ſoles quos vidiſtis omnes futuras generationes præſignant. Quod vero diſſimiles eos vidiſtis, diſſimilis erit vita in filiis hominum. Primus autem ſol, prima generatio eſt. Erunt homines ſimplices & clari, amatores libertatis, veraces, manſueti, benigni, conſolatores pauperum, & ſatis ſapientes. Secundus autem ſol, ſecunda generatio eſt, in qua erunt homines ſplendide viventes, creſcentes multum, Deum colentes, ſine malitia converſantes in terra. Tertius vero ſol, tertia generatio eſt, in qua exurget gens contra gentem, & erunt pugnæ multæ Romanis. Quartus autem ſol, quarta generatio eſt, in qua erunt homines quod verum eſt abnegantes. Et in diebus illis exurget mulier à meridiano de ſtirpe Hebræorum nomine M. habens ſponſum nomine I. & procreabunt ex ea ſine commixtione viri, de Spiritu Sancto, nomine Jeſus: & ipſa erit virgo ante partum, & virgo poſt partum: qui ergo ex ea naſcetur, erit verus homo, ſicut omnes Prophetæ prædicaverunt; adimplebitque legem Hebræorum, & adjunget ſua propria inſimul, & permanebit regnum ejus in ſecula ſeculorum. Naſcente autem eo, exercitus Angelorum à dextris & à ſiniſtris erunt, dicentes: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Veniet namque vox ſuper eum, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Erant ibi ex ſacerdotibus Hebræorum, qui audientes hæc verba, indignati dixerunt

ad

ad eam. Iſta verba terribilia ſunt ſileat hæc regina. Reſpondens Sibylla, dixit eis: O Judæi, neceſſe eſt iſta fieri, ſed vos non credetis in eum. Dixeruntque: Nos non credemus, quia verbum & teſtamentum dedit Deus Patribus noſtris, & non auferet manum ſuam à nobis. Reſpondit eis iterum: Deus cœli ſibi generaturus eſt filium, ut ſcriptum eſt: qui ſimilis erit patri ſuo, & poſtea ut infans per ætates creſcit, & inſurgent Reges in eum, & Principes terræ. In diebus illis erit Cæſari Auguſto celebre nomen, & regnabit in Roma, & ſubjiciet omnem terram ſibi. Non multi, vel non pauci: non tres, neque duo ſunt dii, ſed unus Deus, ſolus & immenſus, qui fecit cœlum, ſolem, ſtellas, & lunam, frugiferamque terram & mare. Qui autem illum honorabit, æternam vitam hæreditabunt, perpetuum cujus ipſi hæreditabunt paradyſum. Mortuorum vero ſimul reſurrectio erit, & claudorum curſus velociſſimus erit: ſurdi audient, & cæci videbunt: non loquentes, loquentur. Ex quinque panibus quinque millia hominum ſaturabit, & colligentur reliquiæ fragminum duodecim cophini, exinde replebunt in ſpecie populorum. Ventos compeſcens verbo, mare calcans, ambulans ſuper undas, infirmitates omnibus ſolvet: ſurgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane uno, ſaturatio erit vivorum. Sed cum omnia fuerint perfecta quæ dixi, in ipſo omnis reſolvetur lex, & impias manus infidelium poſtea inveniet. Poſt hæc convenient ſacerdotes Hebræorum contra Jeſum, quia multa ſigna faciet, comprehendentque, tum dabunt Deo alapas manibus inceſtis, & in vultu ſacro expuent venenata ſputa. Dabit vero ad verbera ſanctum dorſum ſimpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne quis agnoſcat unde verbum venit: corona ſpinea coronabitur: ad cibum autem fel, & ad ſitim acetum dabunt, & ſuſpendent eum in ligno, & occident. Templi vero velum ſcindetur in medium, & dies erit tenebroſus per horas ſex, & ſortem mortis finiet tribus diebus ſomno ſuſcepto, & tunc ab inferis regreſſus ad lucem veniet. Et nihil valebit eis, quia die tertia reſurget, & oſtendet ſe diſcipulis ſuis, & ipſis videntibus in cœlum aſcendet, & regni ejus non erit finis. Dicunt me Judæi inſanam & mendacem Sibyllam: quum autem facta fuerint omnia, tunc demum reminiſcentur mei, & nullus poſtea me dicet inſanam, ſed Dei magnam Sibyllam. Dixitque principibus Romanorum: Quintus autem ſol, quinta generatio eſt. Eliget ſibi Jeſus duos piſcatores de Galilæa, & leges ſuas docebit eos, dicens: Ite, & doctrinam quam accepiſtis à me, docete omnes gentes, & per ſeptuaginta & duas linguas ſubjicientur omnes nationes. Sextus autem ſol ſexta generatio,

eſt,

eſt, & expugnabunt iſtam civitatem annos tres & menſes ſex. Septimus vero ſol ſeptima generatio eſt. Et exurgent duo Reges, & multas facient verſequutiones in terra Hebræorum propter Dominum. Octavus autem ſol octava erit generatio, & in deſertatione erit Roma, & propugnantes ululabunt in tribulationibus & doloribus dicentes, Putas ne periemus. Nonus autem ſol, nona generatio eſt. Et exurgent Principes Romani in perditione multorum. Tunc exurgent duo Reges de Syria, & exercitus eorum innumerabiles ſicut arena maris, & obtinebunt civitates & regiones Romanorum uſque ad Chalcedoniam Et tunc multa erit ſanguinis effuſio. Omnia hæc quum reminiſcuntur, civitas & gens contremiſcunt in eis, & diſperdent Orientes Et poſt hæc ſurgent duo Reges de Ægypto, & expugnabunt quatuor Reges & occident eos, & omnem exercitum eorum, & regnabunt annos tres & menſes ſex. Et poſt eos alius rex per C. literam nomine, potens in prælio, qui regnabit annis triginta, & ædificabit templum Deo, & implebit legem, & faciet judicium propter Deum in terra. Et poſt eum ſurget alius Rex qui regnabit paucis temporibus, & expugnabunt, & occident eum. Poſt hæc vero erit rex per B. nomine, & de B. procedet Rex Audon, & de Audon egredietur A. & de A. procedet A. & de hoc generabitur A. & ipſe ſecundus A. erit bellicoſus nimis & præliator. Et de ipſo A. naſcetur Rex per R. nomine, & de R. naſcetur L. & poteſtatem habebit ſuper decem & novem reges. Et poſt hæc ſurget Rex Salicus de Francia per K. nomine: ipſe erit magnus & piiſſimus, potens & miſericors, & faciens juſtitiam pauperibus. Tanta enim erit in eo virtutis gratia, ut per viam gradientem arborum contra eum inclinentur cacumina. Aqua enim occurrens minime curſum ejus tardabit. Similis autem imperio Romanorum Rex ante non fuit, nec poſt eum futurus eſt. Et veniet Rex poſt eum per L. nomine, & poſt hoc regnabit L. & poſt L. triginta, & de L. egredietur A. & ipſe A. erit nimis bellicoſus & fortis in prælio, & multus erit per terram, ſive per aquas, & non dabitur in manibus inimicorum, & morietur exul extra regnum, & in manu Dei anima ejus erit. Tunc exurget Rex per V. nomine, & ex una parte Salicus, & alia Longobardus, & ipſe habebit in terra poteſtatem contra pugnantes, & contra omnes inimicos. Et in diebus illis procedet rex per O. nomine, & erit potentiſſimus, & fortis, & bonus, & faciet juſtitiam pauperibus, & recte judicabit, & de ipſo procedet alius O potentiſſimus, & erunt ſub eo pugnæ inter paganos & Chriſtianos, & ſanguis Græcorum eorum effundetur, & cor ejus in manu Dei,

Dei, & regnabit annis ſeptem, & de ipſa muliere naſcetur Rex per O. nomine: hic erit ſanguinarius & facinoroſus, & ſine fide & veritate, & per ipſum multa erit malitia in terra, & multa ſanguinis effuſio, & deſtructæ erunt Eccleſiæ in ipſius poteſtate. In aliis namque regionibus tribulationes erunt multæ & prælia. Tunc ſurget gens contra gentem in Cappadociam, & Pamphyliam captivabunt in illo tempore, eo quod non intravit per oſtium in ovile. Hic namque Rex regnabit per annos. Et poſt eum ſurget Rex per H. nomine, & in diebus ejus pugnæ multæ erunt, Syriam expugnabunt, & Pentapolim captivabunt. Ipſe enim Rex erit ex genere Longobardorum. Tunc exurget alius Rex Salicus per C. nomine, & expugnabit Longobardos, & erunt prælia & pugnæ. Ipſe autem Salicus erit fortis & potens, & paucis temporibus erit regnum ejus. Tunc exurgent Agareni, & tyranni, & captivabunt Tarentum & Barro, & multæ civitates deprædabuntur. Et etiam volentes venire Romam, & non eſt qui reſiſtat eis, niſi Deus Deorum, & Dominus Dominantium. Tunc venientes Armeni Perſidem diſperdent, ita ut non recuperentur civitates, quas deprædabunt, & accurrentes ipſi, ponent foſſas juxta Orientem, & expugnabunt Romanos, & obtinebunt pacem aliquantiſper. Et intrabit Rex Græcorum, vir belligerator in Æpolim, deſtruet templa idolorum, & veniet locuſta & bruchus, & comedent omnes fructus Capadociæ & Ciliciæ, ac fame cruciabuntur, & poſtea non erit amplius. Et conſurget Rex Salicus alius, ſcilicet H vir fortis & belligerator, & indignabuntur contra eum multi vicini & parentes. In diebus illis tradet frater fratrem, & cum ſorore commiſcebitur, & multa nefanda hominum erunt in terra. Senes cum virginibus cubabunt, & Sacerdotes mali cum deceptis puellis. Epiſcopi malefactorum ſectatores erunt, & fiet effuſio ſanguinis in terra, & templa Sanctorum pollu[illegible]nt. Et erunt in populo fornicationes, immunditiæ, & Sodomiticum ſcelus, ita ut viſio ipſorum in contumelia ejus appareat. Et erunt homines raptores, contumelioſi, odientes juſtitiam & amantes falſitatem, & judices Romæ immutabuntur. Si hodie ad judic[illegible] admittuntur, alio die mutabuntur, propter pecuniam accipiendam, & non judicabunt rectum, ſed falſum. Et erunt in diebus illis homines rapaces, cupidi & perjuri, & amantes falſitatem, & deſtruentur lex & veritas, & fiet terræ motus per loca diverſa & inſulæ [illegible] civitates, & regiones dimergentur. Et erunt per loca peſtilentiæ hominum, & terra ab inimicis deſolabitur, & non prævalebit conſolari eos [illegible]. Poſtea exurget Rex per L. nomine: & erunt ſub illo bella, & xij. annis

* * * *

regna-

regnabit. Et poſt ſurget Rex per F. nomine, & veniens obtinebit, & regnabit aliquanto tempore, & veniet Romam, & captivabit eam, & non mortificabitur anima ejus in manu inimicorum ullis diebus vitæ ſuæ: ſed erit bonus & magnus, & faciet juſtitiam pauperibus, & ipſe vivet multo tempore. Poſt hæc vero ſurget alius Rex per H. nomine, & de ipſo H. procedent duodecim H. & erit de genere Longobardorum & Teuthonicorum, & regnabit per annos centum. Tunc poſt eum exurget Rex H. nomine, Salicus de Francia. Tunc initium dolorum erit, qualis non fuit ab initio ſeculi. Et erunt in diebus ipſius multæ pugnæ & tribulationes multorum, & ſanguinis effuſio, & terræ motus per civitates & regiones, & terræ multæ captivabuntur & non erit qui inimicus reſiſtat; quia Dominus iratus erit in terra. Roma in perſecutione & gladio expugnabitur, & erit deprehenſa in manu ipſius Regis. Et erunt homines rapaces, cupidi, tyranni, odientes pauperes, opprimentes inſontes, & ſalvantes noxios. Eruntque injuſti & nequiſſimi, & Dominatores exterminii captivabuntur, & non eſt in terra qui pro eis reſiſtat, & eruat eos propter malitias eorum & cupiditates. Et tunc exurget Rex nomine H. animo conſtans. H. ille idem conſtans erit Rex Rom. & Græcorum: hic ſtatura grandis, aſpectu decorus, vultu ſplendidus, atque per ſingula membrorum lineamenta decenter compoſitus, & ipſius regnum cxxii. annis terminabitur. In illis ergo diebus erunt divitiæ magnæ, & terra abundanter dabit fructum ſuum, ita ut tritici modium denario uno venundetur, modium vini denario uno. Et ipſe Rex ſcripturam habebit ante oculos, dicentem: Rex Rom. omne ſibi vendicat regnum Chriſtianorum. Omnes ergo inſulas & civitates paganorum devaſtabit, & univerſa idolorum templa deſtruet, & omnes paganos ad baptiſmum convocabit, & per omnia templa crux Chriſti erigetur. Tunc namque præveniet Ægyptus Æthiopiam munus dare Deo. Qui vero crucem Jeſu Chriſti non adoraverint, gladio punientur. Et cum completi fuerint cxxij. anni, Judæi convertentur ad Dominum, & erit ab omnibus ſepulcrum ejus glorioſum. In diebus illis ſalvabitur Iſrael, & habitabit confidenter. In illo tempore ſurget Princeps iniquitatis de tribu Dan, qui vocabitur Antichriſtus. Hic erit filius perditionis, caput ſuperbiæ, magiſter erroris, plenitudo malitiæ, qui ſubvertet orbem, & faciet prodigia & ſigna mala per falſas ſimulationes: deludet autem per artem Magicam multos, ita ut ignis de cœlo deſcendere videatur. Et minuentur anni ſicut menſes, & menſes ſicut ſeptimana, & ſeptimana ſicut dies, & dies ſicut hora. Et exurgent ab Aquilone ſpurciſſimæ gentes, quas Alexander Rex incluſit, Goth videlicet

licet

Digitized by Google

licet & Magoth. Hæc duodecim regna, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Cum autem audientur hæc, Rex Roman. convocato exercitu debellabitur eos, atque proſternet uſque ad internecionem. & poſtea Rex veniet Hieruſalem, & ibi depoſito capitis diademate, & omni habitu regali, regnum Chriſtianorum Deo Patri relinquet, & filio ejus Jeſu Chriſto. Et quum ceſſaverit imperium Romanorum, tunc revelabitur manifeſte Antichriſtus, & ſedebit in domo Domini in Hieruſalem. Regnante autem eo, egredientur duo clariſſimi viri, Helias & Enoch, ad annunciandum eventum Domini, & Antichriſtus occidet eos, & poſt dies tres à Domino reſuſcitabuntur: Tunc erit perſequutio magna, qualis non fuit antea, nec poſtea ſubſequetur. Abbreviabit autem Dominus dies illos, propter electos, & occidetur virtute Domini Antichriſtus à Michaele Archangelo in monte Oliveti. Quumque hæc Sibylla & alia multa Romanis prædiceret futura, quibus etiam ſignis ad judicandum Dominus venturus eſt, vaticinando verſus intonuit, dicens:

Judicii ſignum tellus ſudore madeſcet
E cœlo rex adveniet per ſecla futurus,
Scilicet in carne præſens ut judicet orbem,
Unde Deum cernet, incredulus atque fidelis,
Celſum cum ſanctis jam terminus extat in ipſo,
Sic animæ cum carne ademet quas judicat ipſe,
Cum jacet incultus denſis in vepribus orbis,
Rejicient ſimulacra viri cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis pontumque polumque,
Inquirens tetri portas effringet Averni.
Sanctorum ſed enim cunctæ lux libera carni,
Tradentur ſontes, æternaque flamma cremabit.
Occultos actus manifeſtans quiſque loquetur,
Secreta atque Deus reſerabit pectora lucis,
Tunc erit & luctus, ſtridebunt dentibus omnes.
Eripitur ſolis jubar, & chorus interit aſtris,
Volvetur cœlum, lunaris ſplendor obibit,
Dejiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum ſublime vel altum,
Jam æquantur campis montes, & cærula ponti,
Omnia ceſſabunt, tellus confracta peribit:

**** 2 Sic

Sic pariter fontes torrentur fluminaque igni ,
Sed tuba per ſonitum triſtem dimittet ab alto ,
Orbe genus facinus miſerum varioſque labores ,
Tartareumque chaos , monſtrabit terra dehiſcens ,
Et coram hoc domino reges ſiſtentur ad unum ,
Recidet è cœlis igniſque & ſulphuris amnis.

Tunc judicabit Dominus ſecundum uniuſcujuſque opus , & ibunt impii in gehennam ignis æterni : juſti vero vitæ æternæ præmium recipient , & cœlum novum , & terram novam : & mare non erit. Et regnabit Dominus cum ſanctis in ſæcula ſæculorum. Amen.

Digitized by Google

ΟΙ ΤΗΣ [1] ΣΙΒΥΛΛΑΣ [2] ΧΡΗΣΜΟΙ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ἐκ τῶν τοῦ Θεοφίλου πρὸς Αὐτόλυκον.

[3] Σιβύλλα ἐν Ἕλλησι καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι γενομένη προφῆτις, ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας αὐτῆς ὀνειδίζει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσα·

SIBYLLINA ORACULA.

PROOEMIUM.

Ex Theophilo ad Autolycum.

Sibylla, quæ cum apud cæteras nationes, tum apud Græcos fuit vates, in principio ſuæ vaticinationis, hominum genus ita objurgat:

[4] ΑΝΘΡΩΠΟΙ θνητοὶ καὶ σάρκινοι, [5] οὐδὲν ἐόντες,

MORTALES homines, viliſſima corpora carnis,

Πῶς

[1] Σιβύλλας] In diſſertationibus noſtris ante multis, de Sibyllæ nominis etymologia egimus: Heic nunc adjicere libet ea quæ Petitus in lib. ſuo de Sibylla, memoriæ prodidit: hac de re: Sed rurſus pugnant argumento ab origine ipſius nominis ducto, quod id nomen ſignificet vaticinandi peritiam. Ita namque Heſychius Illuſtrius loco ſupra allato: Σίβυλλα Ῥωμαΐκὴ λέξις ἐστὶν, ἑρμηνευομένη Προφῆτις, ὅθεν αἱ θήλειαι μάντεις ἑνὶ ὀνόματι Σίβυλλαι ὠνομάζοντο. In quam ſententiam omnes prope pedibus vadunt. Verum ut hoc iis largiamur, non tamen quicquam efficiunt. Neque enim ſequitur, non fuiſſe id nomen proprium unius ſingularis puellæ fatidicæ, quia vatem ſignificat. Quot nomina proferre poſſum propria, quæ tamen, ſi ipſam ſignificationem ſpectes, multis communia eſſe poſſunt, haud ſecus ac quæ appellativa dicuntur. Innumera exempla hujus habeo: unum ſufficiet, nomen iſtud ἄνθρωπος; quod cum ſignificet hominem, omnibuſque hominibus conveniat, tamen proprium fuit cujuſdam athletæ, ut in Græcorum Ariſtotelis interpretum commentariis me obſervare memini. Patet igitur, nihil valere argumentum ductum ab etymo: de quo tamen obiter

data

data occaſione aliquid dicendum eſt. Sunt autem doctorum de hujus vocabuli origine opiniones tam diverſæ, ut vix animus ubi conſiſtat habeat. Maxime communis & recepta etymologia eſt: σιὸς, hoc eſt, θεὸς Æolum lingua, *Deus*; & βουλὴ, *conſilium*: vates enim Dei conſiliorum particeps & gnarus efficitur, cum numine afflatur. Non tamen abſurdi, qui iſtius nominis originem deducunt à *ſibo*, quo nomine veteres Latinos callidum & acutum deſignaſſe, auctor eſt Feſtus in Lexico. Verum Salmaſius à Græco σιὸν mavult deducere. Sane ſi Latinum id nomen eſſet, non produceretur penultima ejus ſyllaba in *Sibyllinus* apud bonos auctores; ſed corriperetur, ut in his derivatis; ἀνθρώπινος, λίθινος, ξύλινος. Quid ſi non à σιὸς, neque à σιὸν, neque Latino *ſibus*, id nomen formatum, ſed à verbo σίνω, quod eſt *lædere*, & βουλὴ: παρὰ τὸ σίνεσθαι τὴν βουλὴν, à mentis & conſilii oblæſione, quam vates furore correpti patiuntur? Hujus compoſitionis exempla in his nominibus, σιώπη, & σίφλος, *ſilentium*, *cæcus*, animadvertere licet: quorum prius fictum cenſetur παρὰ τὸ σίνειν τὴν ὄπα, ad ſignificandam vocis privationem: nihil enim aliud ſilentium eſſe videtur, quam vocis quædam privatio; ſi vocis privatio dici poteſt interruptio ejus & ceſſatio voluntaria: poſterius autem idem quod ὁ σεσινωμένος τοὺς ὀφθαλμοὺς *qui oblæſa eſt oculorum acie*. Nihil igitur obſtat, quo minus hanc nominis Sibyllæ originem amplectamur, cum aliis memoratis probabilitate haudquaquam concedat. Nam quod quidam Sibyllam volunt nominatam à verbo Ebræo *ſabal*, quod eſt *portare*, nimis remotum videtur: quia vates Deum in pectore portant, & animæ ſuæ incolam circumferunt, juxta illud Horatii:

Non Dindymone, non adytis quatit
Mentes ſacerdotum incola Pythius;

unde & nomen Pythoniſſa in ſacris literis, & in Græcorum monumentis Εὐρυκλεῖς, & ἐγγαστρίμυθοι ab incolatu dæmonis; & Sibyllarum antiquiſſima *Sambethe* dicta, ab eodem verbo *ſabal*. Ita Thyſius Miſcellanearum exercitationum cap. 13. Hoc, inquam, nimis remotum; cui tamen hæc magis arridebit conjectura, hanc ſequatur per me licet. Sane ſi eſt, ubi ingenio ludum dare liceat, maxime in inveſtigandis nominum originibus id cuivis permiſſum arbitror. Quod ſtudii genus licet ſola conjectura nititur, vixque certi aliquid habet; neſcio quomodo tamen doctiſſimum quemque & ingenioſiſſimum mirifice oblectat: adeo, ut ne graviſſimi quidem Philoſophorum ſibi temperare potuerint, quin eo ludi genere inter altiſſimas philoſophiæ diſputationes animo ſuo indulgerent. Sic Plato in Cratylo, ſive recta nominum ratione, multarum origines dictionum perſequitur; ſed ea licentia, ut tota illa tractatio ludicræ potius exercitationis ad ſolam animi voluptatem comparatæ, quam ſeriæ occupationis ſpeciem præbeat: adeo quæ ibi affert levia & frivola acutius excutienti deprehenduntur. Neque in hoc genere gravior aut ſolertior videtur Ariſtoteles; vel etiam Plotinus, cæterique ſapientiæ antiſtites; qui modo aliquid, quod ad propoſitum alludat, dicant, parum id, verum an falſum ſit, curant. Sed de Sibyllæ etymo hactenus. Patet autem ex his, non poſſe idoneum ullum contra nos argumentum trahi ex nomine Sibyllæ. Quod autem hoc nomen, ut dixi, proprium ſit fœminæ alicujus vaticinio ſupra alias omnes eminentis, aliud argumentum addere placet ex Cedreni Annalibus; tametſi multis quavis etymologia futilius viſum iri non dubito, ſed tamen animi gratia ſubjungam. Is de Saba Æthiopum regina, ea cujus fit mentio in libris Regum, verba faciens, & nominis affinitate, ut arbitror, & ſapientia ipſius fœminæ inductus, utpote quæ Salomonis viſendi atque interrogandi cauſa in Judæam proficiſci non dubitaverit, hanc ipſammet Græcorum Sibyllam fuiſſe cenſet. καὶ βασίλισσα Σαβᾶ, ἥτις ἐλέγετο Σίβυλλα παρ' Ἕλλησι. *Petitus*. Quod ſi Sibyllarum no-

nomen uſque ad Noachi familiam deducere velimus, non adeo incongruum eſſe exiſtimaremus, ſi ab Arabum سبل ſabal, dicavit in uſum religionis, Deo dedicavit. Sibyllæ enim Deo ſe eſſe dicatas jactitabant, & illi ſe ſervire gloriabantur. Ex ساب Arabico verbo quod vas utrem ſignificat & ال Deus: quia ſe Dei vaſa eſſe exiſtimabant; uti etiam in tali ſenſu Levit. XIX. verſ. XXXI. אבות Pythoniſſæ vocantur: eo quod ſe pro Dei vaſibus venditarent. Sic etiam Pauſanias in Attic. ἔχρησεν ἡ Πυθία τὰ ἐς τὸν ἀσκὸν ἔχοντα. Alias etiam ex lingua Arabica poſſemus cudere etymologias, ſed res tanti non eſt ut illi diutius immoremur. *Galleus.*

2 Χρησμοὶ] Suidas hanc inter λόγια & Χρησμοὺς conſtituit differentiam, nempe λόγια dicit eſſe τὰ παρὰ Θεοῦ λεγόμενα καταλογάδην. Χρησμοὶ δὲ, οἵτινες ἐμμέτρως λέγονται θεοφορουμένων τῶν λεγόντων. *Λόγια dici Syllogen eorum quæ à Diis ſunt dicta:* Χρησμοὶ vero, *Oracula quæ verſibus ſunt prolata, ab iis qui ſunt Divinitus acti.* Idem.

Σίβυλλας] Uti in diſſertationibus noſtris de Sibyllarum etymologia nominis egimus, ſic & de ipſarum numero quam plurima diſſeruimus, quæ ſufficere poſſe judicamus, verum quia Petrum Petitum ſingularem Sibyllæ numerum aſſerentem conſpicimus, lubet & illius rationes ex ejus ſcriptis petitas proferre, ne ulla ſcriptorum ratio uili deficiat: hoc autem ſcribit modo. Nunc unam Græcis cognitam & celebratam fuiſſe Sibyllam, maximorum ejus gentis auctorum teſtimoniis probandum eſt. Plato igitur ubicumque Sibyllæ mentionem facit, id nomen in numero ſingulari uſurpat. Ita enim in dialogo qui inſcribitur Phædrus, ſive de pulchro: καὶ ἐὰν δὴ λέγωμεν Σίβυλλάν τε καὶ ἄλλους, ὅσοι μαντικῇ χρώμενοι ἐνθέῳ, πολλὰ δὴ πολλοῖς προλέγοντες εἰς τὸ μέλλον ὤρθωσαν. id eſt: *Et ſi dicamus Sibyllam & alios, quotquot divino afflatu uſi multa multis in futurum recte prædixerunt.* Idem in Theage: εἴποις ἄν οὖν μοι, τίνα ἐπωνυμίαν ἔχει Βάκις τε, καὶ Σίβυλλα, καὶ ὁ ἡμεδαπὸς Ἀμφίλυτος. id eſt: *Potes mihi dicere, quo nomine appellentur Bacis, Sibylla, & civis noſter Amphilytus?* Tres profecto ibi vates ſingulares nominat: duos viros, Bacidem & Amphilytum; fœminam unam, quæ Sibylla dicitur. Sed neque Heraclitus aliter Sibyllæ, quam ut unius ſingularis fœminæ, mentionem facit. Quod ex loco Plutarchi in lib. de Pythiæ oraculis patet. Σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι καθ' Ἡράκλειτον, ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν. id eſt: *Sibylla autem inſano ore, juxta Heraclitum, tetrica & horrida nulliſque delibuta unguentis ſonans, voce attingit uſque ad mille annos propter Deum.* Eodem ſpectant ejuſdem Plutarchi verba de propriorum nominum mutatione: τὴν γοῦν Ἀλεξάνδρου μητέρα Πολυξένην, εἶτα Μυρτάλην, Ὀλυμπιάδα τε καὶ Στρατονίκην κληθῆναι λέγουσι. τὴν δὲ Κορινθίαν Εὐμῆτιν ἄχρι νῦν Κλεοβουλίνην πατρόθεν οἱ πλεῖστοι καλοῦσιν. Ἡροφίλην δὲ τὴν Ἐρυθραίαν μαντικὴν γενομένην Σίβυλλαν προσαγορεύουσιν. id eſt: *Aſunt, matrem Alexandri Magni, cum prius vocaretur Polyxena, poſtea Myrtalem, & Olympiadem, & Stratonicen dici cœpiſſe: Eumetin autem Corinthiam plerique omnes ad hoc uſque tempus Cleobulen patris nomine appellant. Sed & Herophilen illam, Erythris oriundam, cum eſſet vates, Sibyllam nuncuparunt.* Non eſſe igitur Sibyllam nomen appellativum omnibus fœminis vatibus commune, ſed proprium unius, ex his Plutarchi verbis diſcimus. Idem Plutarchus in eodem libro eos refellens, qui negabant amplius Delphis ſupereſſe vim illam fatidicam, quod Pythia non ut olim ſolebat verſibus, ſed proſa & pedeſtri oratione reſponſa daret, hoc modo diſputat: τί δὲ διαλείπει τοῦ λέγοντος ἔμπειρον μὲν μίαν γεγονέναι Σαπφὼ γυναικῶν, μίαν μόνην γεγονέναι Σίβυλλαν, καὶ Κλεοβουλίνην, καὶ ὅσαι διὰ μέτρων ἐθέσπισαν id eſt: *Quid refert, aliquis unam è fœminis Sappho*

 ama-

amatoriam ſuiſſe dicat, *an ſolam pertendat Sibyllam apto ad vaticinandum ingenio præditam ſuiſſe*, *an Ariſtonicen*, *& alias quotquot verſibus vaticinatæ ſunt?* Ubi velim obſervent ſtudioſi, quam aperte Plutarchus Sibyllam ab Ariſtonice vate alia diſtinguat. Quod non faceret, ſi Sibyllam nomen eſſe omnibus fatidicis mulieribus commune putaſſet. His adde alium ejuſdem locum ex libello qui inſcribitur γυναικῶν ἀρεταὶ, quo oſtendit eandem eſſe rationem virtutum in viris & fœminis: τί δὲ ἐὰν ποιητικὴν πάλιν ἢ μιμητικὴν ἀποφαίνοντες, οὐχ ἑτέραν μὲν ἀνδρῶν, ἑτέραν δὲ γυναικῶν οὖσαν, ἀλλὰ τὰ Σαπφοῦς μέλη τοῖς Ἀνακρέοντος, ἢ τὰ Σιβύλλης λόγια τοῖς Βάκιδος ἀντιπαραβάλλοιμεν, ἕξει τις αἰτιάσασθαι δικαίως τὴν ἀπόδειξιν. id eſt: *Quid ſi poeticam rurſus facultatem*, *aut quæ penicillo imitatur*, *non eſſe aliam in fœminis*, *ab ea quæ in viris*, *dicamus*; *tum porro Sapphus cantica cum Anacreonticis contendamus*; *jure quiſquam id genus demonſtrationis reprehendat.* Nempe hic, ut Sappho, in iis quæ ad lyricam poëſim attinent, Anacreonti melico poëtæ comparatur, una ſcilicet mulier particularis cum uno viro item particulari; ſic etiam Sibylla cum Bacide, ut vates una particularis cum altero ſingulari vate componitur. Idem ex verbis Dionis Chryſoſtomi in oratione 13. colligi poteſt: ταῦτα δὲ ταῦτα καὶ Σίβυλλαν εὑρήσετε μαντευομένην ὑμῖν καὶ Βάκιν. εἴπερ ἀγαθὼ χρησμολόγω καὶ μάντει ἐγενέσθην. id eſt: *Hæc ipſa & Sibyllam invenietis & Bacidem vobis divinaſſe*, *qui quidem ambo fatidici & vates boni fuerunt.* Ecce in duali numero Sibyllam & Bacidem, ut duo humanæ naturæ individua, componit. His accedat Ariſtidis locus in Platonica prima, in quo etiam de Sibylla & Bacide fit mentio, ut de duobus individuis: ὅσοι δ᾽ αὖ καὶ καθάπαξ ὑποδύντες Θεοῦ καὶ τέχνης οὐδὲ μικρὸν μετασχόντες οὐ μόνον τοῖς ἐφ᾽ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὕστερον πολλὰ δὴ καὶ θαυμάσια προεῖπον, οἷον εἰ βούλει, Βάκις, Σίβυλλα, ἕτεροι μετὰ τούτων. id eſt: *Quotquot rurſus vel ſemel numine repleti*, *nec artis habentes quicquam*, *non ſuis tantum*, *ſed & poſteris*, *multa & miranda prædixerunt*, *ut Bacis*, *Sibylla*, *& cæteri.* Nec modus futurus dicendi, ſi cuncta quæ apud Græcos loca in eandem ſententiam occurrunt, exſcribere ſtudeam: tum fruſtra eum laborem ſuſcipiam, cum ex iis quæ attuli, id quod dixi, abunde demonſtratum videatur. Nec vero Græci tantum hoc modo de Sibylla locuti ſunt, ſed & Romani eorum exemplo: ut videre eſt apud Ciceronem, quoties occaſio incidit, ut Sibyllæ mentionem faciat. Quod aliquot ejus locis oſtendere placet. Ita ergo in primo de natura Deorum ſcribit: *Cumque omnis populi Romani religio in ſacra & in auſpicia diviſa ſit*, *tertium adjunctum ſit*, *ſi quid prædictionis cauſa ex portentis & monſtris*, *Sibyllæ interpretes haruſpiceſque monuerunt*: *harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi.* In primo etiam de Divinatione, ubi de iis agit, qui furore correpti vaticinantur, *ut*, inquit, *Bacis Boeotius*, *ut Epimenides Cres*, *ut Sibylla Erythræa.* Recte autem Erythræam nominat, quia ut infra oſtendam, aliam Græci non agnoverunt. Rurſus eodem libro: *nam terræ vis Pythiam incitabat*, *naturæ Sibyllam.* Neque vero eſt quod quiſquam arguteтur, & ipſam Pythiam ſingulari numero ibi efferri à Cicerone, cum tamen non unam, ſed multas fuiſſe conſtet: hæc diſparitas eſt, quod Pythia una quidem ſemper munere eo fungebatur, ideo in ſingulari uſurpatur à Cicerone & aliis; quod non obſtat quin plures fuerint ſucceſſione, quia una extincta, alia in ejus locum ſubſtituebatur, inque eo munere ſuccedebat. Quod de Sibylla dici non poteſt, cui alias ejuſdem nominis & facultatis ſucceſſiſſe non legimus. Idem in 2. de Divinatione: *Sibyllæ*, inquit, *verſus obſervamus*, *quos illa furens fudiſſe dicitur.* Infra etiam: *Sibyllam quidem ſepoſitam & conditam habeamus.* Et in epiſtola 7. ad Lentulum, ubi de Ptolemæo rege reducendo in regnum: *ſine multitudine reducatur*, *quemadmodum homines*

mines

Digitized by Google

mines religioſi Sibyllæ placere dixerunt. Denique nuſquam Cicero de Sibylla, niſi ut de ſingulari fœmina. In quo non levis, fateor, mihi exoritur ſcrupulus. Cum enim M. Varro, ut viſum eſt, decem fuiſſe Sibyllas ſcripſerit, mirum ſane videri poſſit, nihil de eo numero unquam à Cicerone proditum fuiſſe: neque enim hunc Varronis latuiſſe de numero Sibyllarum ſententiam veriſimile eſt. Cur igitur hujus non ſaltem meminit in libris de Divinatione? ſi vellet meminiſſe, non alius opportunior erat locus. Quæ igitur ſilentii cauſa? negligentia? non credo. Quid igitur? oblitus hujus mentionem facere? ne id quidem. Nihil video probabilius, quam non putaſſe hanc opinionem dignam cujus aliquam rationem haberet. At Varro, ut fere omnes qui eruditionis & πολυμαθείας amore ducuntur, omnia quæ uſpiam legiſſet, ſive vera ſive falſa, ſtudioſe colligebat, ut multorum conditor voluminum diceretur. Quo ſane fiebat, ut utilibus & ſcitu dignis quædam, ut Gellius de eo prodidit, congereret frigidiuſcula: ut quæ in Hebdomadibus de numeri ſeptenarii poteſtate commemorat. *Septem opera eſſe in orbe terrarum miranda, & ſapientes item veteres ſeptem eſſe: curricula ludorum Circenſium ſolemnia eſſe ſeptem: ad oppugnandas Thebas duces ſeptem electos: ſe quoque duodecimam annorum hebdomadam ingreſſum eſſe: & ad eum diem ſeptuaginta hebdomadas librorum conſcripſiſſe.* Hæc & alia id genus frivola Varro, ne quid, quod in literis eſſet, intactum relinqueret. Cæterum abſit hæc vanitas à nobis, ut putemus tantum virum, in iis omnibus quæ ab aliis prodita excerperet, voluiſſe obſtringere fidem ſuam. Quin neque hunc plus una Sibylla agnoviſſe, conjectare licet ex verbis ejus in Præfatione librorum de Re Ruſtica: *Neque patiar*, inquit, *Sibyllam non ſolum ceciniſſe quæ, dum viveret, prodeſſent hominibus, ſed etiam quæ cum periiſſet ipſa, & id etiam ignotiſſimis quoque hominibus. Ad cujus libros tot annis poſt publice ſolemus redire, cum deſideramus quid faciendum ſit nobis ex aliquo portento: me, ne dum vivo quidem, neceſſariis meis quod proſit, facere.* Jam vidimus, ut Plutarchus Sibyllam ab aliis fatidicis mulieribus diſtinguat; id vero nunc aliorum teſtimoniis confirmare libet. Quo autem certiore quam doctiſſimi Plinii lib. 7. cap. 33. quod *de divinatione* inſcriptum eſt? *Divinitas*, inquit, *& quædam cælitum ſocietas nobiliſſima ex fœminis in Sibylla fuit, ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.* Ubi quos diviniſſimos hominum habuerit vetuſtas, refert; nempe in eo albo fuiſſe Melampodem apud Græcos, Marcium apud Romanos: at Sibyllam ex fœminis nobiliſſima cælitum, hoc eſt, Deorum ſocietate venerabilem & auguſtam fuiſſe cenſet: diviniſſimam inquam inter fœminas, nedum huic alias pares fuiſſe arbitretur. Quod cum Sibyllæ proprium facit, ſine dubio hanc unam & ſingularem ejus nominis fuiſſe declarat. Id cum adeo manifeſtum ſit Plinii de una vate Sibylla eaque diviniſſima teſtimonium, ſatis mirari non poſſum, quoſdam extitiſſe, eoſque non indoctos, qui plures ex Plinio Sibyllas profiterentur. In his eſt Onuphrius in libro quem de Sibyllis compoſuit; ubi Plinio falſam hanc opinionem affingit his verbis: *Plinius lib. 34. cap. 5. auctor eſt, Romæ in foro juxta roſtra trium Sibyllarum fuiſſe ſtatuas cæteris minores: ex his unam Pacuvius, &c.* Quem errorem & Ludovicus Vives ſequitur, ei adſtipulatus inconſulto Plinio, quod miror: adeo bona fide exſcripſit Onuphrii locum, ad cap. 23. lib. 18. de civit. Dei: *Plinius eſt auctor, Romæ trium Sibyllarum fuiſſe ſtatuas juxta roſtra, unam quam Pacuvius Taurus ædilis plebis inſtituit, duas quas Marcus Meſſala.* Has cenſet eſſe, Cumanam, Delphicam, & Erythræam Heriphilen, Solino memoratas cap. 8. Ambo hallucinati. Quod ut pateat, locum Plinii adſcribam: *Equidem & Sibyllæ* (ſupple *ſtatuas*, nam de his

Digitized by Google

loquitur) *juxta roſtra eſſe non miror, tres ſint licet: una quam Sextus Pacuvius Taurus ædilis plebis reſtituit: duæ quas Marcus Meſſala.* Hæc igitur cum Onuphrius legeret, trium Sibyllarum ſtatuas putavit induci, cum Plinius unius ejuſdemque Sibyllæ tres intelligat ſtatuas non eodem tempore poſitas: dum quidem uni ævo corruptæ alteram ſubſtituit ædilis Pacuvius, huic poſtea duas Meſſala, non eodem tempore. Neque enim abſurdum, aliquo caſu una priore conſumpta, alteram non multo poſt ab eodem magiſtratu denuo ſubſtitui. Immo vero ejuſdem Sibyllæ tres ſtatuas in roſtris fuiſſe poſitas quid vetat, velut in eodem templo apud nos plures ejuſdem Sancti effigies videre eſt? Quin Demetrio Phalereo trecentas & ſexaginta ſtatuas Athenis eodem tempore poſitas fuiſſe, idem Plinius ibidem refert, & ex Græcorum etiam monumentis nemini non erudito compertum. Quod autem tria hæc ſimulacra non fuerint trium diverſarum Sibyllarum, ſatis ipſe Plinius declarat his verbis, quibus nihil clarius: *Equidem & Sibyllæ* (ſtatuas) *juxta roſtra eſſe non miror, tres ſint licet.* Primum enim Sibyllæ ait ſtatuas, non Sibyllarum: deinde ſe non mirari, licet tres ſint ſtatuæ; quod non erat opus admonere, ſi tondem has effigies Sibyllarum, non autem unius ejuſdem putaſſet. Nempe idem, quod modo dixi, intellexit, ejuſdem viri aut mulieris plures eodem tempore imagines ſive ſtatuas poſſe conſtitui. Cæterum non eſt ſatis, luculentis veterum ſcriptorum teſtimoniis probaſſe, unam tantum fuiſſe Sibyllam, niſi etiam loca quædam non minus gravium auctorum, quæ prima facie nobis adverſari videntur, explicamus; ne quis iis deceptus, à recto veritatis tramite, quem oſtendimus, aliorſum tranſverſus rapiatur. In his eſt ille Ariſtotelis in problemate primo ſectionis trigeſimæ naturalium quæſtionum: quo loco de bilis atræ natura & viribus diſputans, huic vatum furorem adſcribit, & in exemplum adducit Sibyllas & Bacides; ita enim eos vates in plurali nominat: πολλοὶ δὲ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαστικοῖς, ὅθεν Σίβυλλαι καὶ Βάκιδες. id eſt: *Multi etiam propterea quod ille calor ſedi mentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico infervescunt, ex quo Sibyllæ efficiuntur & Bacchæ.* Ita Theodorus Gaza, & recte, vertit; niſi quod in voce ultima lapſus eſt, *Bacchæ* vertens pro *Bacides*, quod vatum quorundam eſt nomen: ut pridem ab aliis eſt animadverſum. Hic ergo videtur Ariſtoteles non obſcure agnoſcere multas Sibyllas. Sed & Plutarchus in libro de Pythiæ oraculis, in quo quærit: quamobrem defecerit Pythia verſibus reſponſa dare? pariter Sibyllas in numero plurali nominat: Σίβυλλαι δὲ αὗται καὶ Βάκιδες, ὥσπερ εἰς πόντον ἀτεκμάρτως τὸν χρόνον κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἔτυχε παντοδαπῶν ὀνόματα καὶ ῥήματα παθῶν καὶ συμπτωμάτων. id eſt: *Sibyllæ vero ipſæ & Bacides in tempus, tanquam in vaſtum & profundum mare, projecerunt ac diſſeminarunt, nulla conjectatione atque ut ſors tulit, omnifaria nomina & verba cladium atque eventuum.* Tum ibidem de quodam ſaxo, in quo Sibyllam conſediſſe ajebant, & adhuc Delphis viſebatur, loquens: ἐφ' ἧς, inquit, λέγεται καθίζεσθαι τὴν πρώτην Σίβυλλαν: Neque enim *primam* Sibyllam videtur dicturus fuiſſe, niſi alias fuiſſe agnoſceret. Hæc, fateor, aliquid negotii primo adſpectu legentibus facere poſſint, non tamen iis qui ſuperiorem noſtram viderint diſputationem, modo paulum ſalis critici habeant. Quod enim ad Ariſtotelis locum attinet, non immerito aliquis ſuſpicetur mendoſe ſcriptum Σίβυλλαι pro Σίβυλλα. Quid enim facilius quam unum iota addere? Ac ne quis à me hoc gratis dici putet, huic ſuſpicioni occaſionem dat antiqua verſio Latina horum problematum, quam Aponenſis, vulgo Conciliator dictus, qui eum Ariſtotelis librum commentariis auxit, ſequebatur; quæ ſic habet: *Multi autem &*

propter

Digitized by Google

propter hoc quod hæc caliditas eſt prope intellectivum locum, ægritudinibus conſumuntur maniacis aut divinativis: unde Sibylla & Bacides. Nota etiam ejuſmodi extat ad marginem: *Nota de Sibylla & aliis divinis.* Sed & ipſe Aponenſis in commentario congruenter ei verſioni ſic memorata verba explanat: *Et plurimi, eo quod caliditas coleræ nigræ eſt prope locum, in quo viget operatio intellectus divina, puta circa virtutes phantaſticas: cadunt in ægritudines maniacas: ita quod efficiuntur amentes, divinantes, & Pythonici: & inducit quoſdam qui fuerunt tales divini prope, quod Sibylla in prophetia famoſa, & Bacides.* Hæc eo fidentius affero, quod plerumque accidit, ut ex impolitis verſionibus & ſemibarbaris, modo antiquis, corrupta bonorum auctorum loca emendentur. Si cui tamen non ſatis juſta hæc cauſa vel unum jota mutandi in textu Ariſtotelis videatur; fortaſſe iſtud ſatisfaciet, ſi nimirum, quod alias interdum fieri obſervatur, hic factum dicamus, ut Ariſtoteles *Sibyllas* dixerit pro *Sibylla*, per eam quam Grammatici vocant numerorum enallagen. Qua & philoſophos aliquando uti, oſtendunt hæc Platonis in Sympoſio: καὶ ὁρῶν αὖ, Φαίδρους, Ἀγάθωνας, Ἐρυξιμάχους, Παυσανίας. cui ſimilia occurrunt paſſim apud eundem exempla, ſed & apud Latinos auctores; Juvenalis:

Qui Curios ſimulant & Bacchanalia vivunt.

Ita & Arnobius lib. 1. *Quamvis Epicados omnes, Ceſellios, Verrios, Scauros teneatis & Niſos.* quæ nomina ſunt propria veterum Grammaticorum in numero multitudinis per eam figuram uſurpata. Sexcenta apud auctores in hunc modum. Neque vero mihi in primum ſuper hoc Ariſtotelis loco in mentem venit, ſed & Petro Victorio multo ante; qui verba illa ὅτι Σίβυλλαι καὶ Βάκιδες ſic in numero multitudinis poſita exponit, ut figura nota uſum Ariſtotelem non dubitet, libro 26. Variarum Lectionum c. 16. De qua ejus loci interpretatione videndus Muretus lib. 13. Var. Lect. cap. 15. cui tamen hic, quod ad Bacidem attinet, negat eſſe locum: propterea quod ipſe tres Bacidas fuiſſe, quorundam teſtimonio certum autumat, cum Victorius unum vatem extitiſſe ejus nominis putaret. De quo quid probabilius mihi videatur, alias in diſſertatione de Bacide dicetur. Quod autem Plutarchus loco ſupra allato primam ait Sibyllam quodam in ſaxo Delphis conſediſſe, neque hoc probat plures fuiſſe Sibyllas; neque neceſſe eſt, quia primam nominat, alias poſt illam primam in eadem petra ſediſſe, ibique oracula fudiſſe: ſicut non ſequitur, quia Hector apud Homerum dicit,

Πυλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Primus Polydamas mihi exprobrabit; multos fuiſſe Polydamantas in Trojanorum exercitu, qui auderent Hectori exprobrare, ſi id de quo ibi agitur feciſſet: aut plures Trojanos principes Æneæ nomine in Italiam veniſſe, quia Maro Æneam primum è Trojæ finibus eo perveniſſe primis magni operis verſibus teſtatur:

Arma virumque cano, Trojæ qui primus ob oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Litora.

Nihil enim aliud ex his locis ſequitur, niſi alios fuiſſe Troja profugos, qui in Italiam poſt Æneam deſcenderunt; alios in Trojanorum exercitu, qui Hectori ſi quid parum honeſtum feciſſet, Polydamantis exemplo exprobrarent. Neque igitur aliud ex iis Plutarchi verbis efficitur, niſi ideo primam dici Sibyllam in eo ſaxo ſediſſe, quia alias poſtea contigit in eodem loco conſiſtere; non quidem Sibyllas, ſed fatidicas poſt Sibyllam. Adde his locum Platonis in Hippia majore ſtatim initio; ubi Hippias ſophiſta illuſtris ſic loquens inducitur: ἡ γὰρ Ἦλις, ὅταν τι δέηται διαπράξασθαι πρός τινα τῶν πόλεων, ἀεὶ ἐπὶ πρῶτον ἐμὲ ἔρχεται τῶν πολιτῶν. id eſt, *Elis namque*

que civitas, *ubicunque aliquid cum quapiam aliarum civitatum tractandum eſt*, *ad me primum ex civibus veniunt*. An igitur quiſquam ex his verbis inferat, plures fuiſſe Elide ejus nominis ſophiſtas? & non potius, Hippiam iſtum fuiſſe, ad quem ex omni civium multitudine, ubi quid majoris momenti in republica agendum eſſet, civitas ſe conferret. Nihil proinde aliud, inquam, Plutarchus iis verbis vult, niſi primam ibi fuiſſe Sibyllam omnium quæ eo poſtea acceſſerunt fatidicarum; quod plane efficietur, ſi moto articulo, non τὴν πρώτην, ut mendoſe ſcriptum eſt, ſed πρώτην τὴν Σίβυλλαν legamus. Sic Plutarchum & veritati amicum, & ſibi ipſi concordem faciemus. Hactenus quid de Sibyllarum numero dicendum putem, expoſui: nempe hanc unicam tantum fuiſſe. In qua opinione conſtituenda ſi Græcorum nonnullis elaboratum eſt, ut Vives ad cap. 23. libri 18. de civitate Dei autumat: non equidem minus éa cauſa meam hanc putem doctrinam, immo, eo potiori jure meam, quod huic lucis non parùm mea opera confido allatum & roboris ad fidem in animis hominum non præoccupati judicii obtinendam. *Petitus.*

3 Σιβύλλα] Cæterum quia multas fuiſſe feminas vates in confeſſo eſt, nomenque iſtud *Sibyllæ* Grammatici appellativum eſſe docent, ideoque commune omnibus divinandi peritis, ad earum vim & facultatem indicandam: qua id fiducia affirment, audire, & quæ afferunt accuratius conſiderare operæ pretium cenſeo, eoque impenſius, quod plures citant teſtes, in quibus & Varronem teſte Lactantio citato loco. *M. Varro*, inquit, *quo nemo unquam doctior, ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos vixit, in libris rerum divinarum, quos ad C. Cæſarem Pontificem maximum ſcripſit: cum de quindecim viris loqueretur, Sibyllinos libros ait non fuiſſe unius Sibyllæ, ſed appellari uno nomine Sibyllinos, quod omnes fœminæ vates Sibyllæ ſint a veteribus nuncupatæ.* Varroni adſtipulatur Servius ad tertium Æneidos: *Sibylla*, inquit, *appellativum nomen eſt*, *adeo ut Varro*, *quot Sibyllæ fuerint*, *ſcripſerit. Sibylla autem dicitur omnis puella cujus pectus numen recipit.* Adſtipulatur & Heſychius Illuſtrius: Σίβυλλα Ῥωμαϊκὴ λέξις ἐστὶ, ἑρμηνευομένη Προφῆτις· ὅθεν αἱ θήλειαι μάντεις ἑνὶ ὀνόματι Σίβυλλαι ὠνομάζοντο. id eſt: *Sibylla dictio eſt Romana; fatidicam mulierem ſignificans: unde vates feminæ uno nomine Sibyllæ vocabantur.* Quod Latinam eſſe dictionem cenſet *Sibyllam*, infra perpendemus ubi de etymo. Eadem habet Iſidorus in libris Originum, item Antimachus in libro de oraculis Sibyllarum. Quæ conſiderans Lilius Gyraldus, ac tanto Grammaticorum conſenſu perſuaſus, Sibyllam nomen eſſe facultatis atque officii; conſequens putavit, multo plures quam decem fuiſſe Sibyllas: totidem ſcilicet, quot ſeculis omnibus fœminæ futura prænuntiaſſe inveniuntur. Ita enim in 2 dialogo de Poëtarum hiſtoria loquitur: *Nolim vos tamen decem tantum Sibyllas nuncupatas exiſtimare, ut ſcriptorum fere magna pars ad hanc diem credidit.: nam quæcumque divino afflarentur numine & futura prædicerent, hæ Sibyllæ Græca voce dictæ fuere. Nam & Phemonoen & Caſſandram Sibyllas vocatas invenimus.* Non male ille quidem, ſi Sibylla nomen appellativum eſt, commune omnibus fœminis vatibus: & ſi, quæcumque aliquid de futuris prædiceret, Sibylla olim nuncupata. Verum hæc quam ſit falſa opinio, nunc certe faciam ut omnes intelligant. Quod igitur & Phemonoen & Caſſandram eo nomine appellatas ſe inveniſſe autumat, quærerem ab illo libenter, ſi viveret, apud quos auctores id ſcriptum invenerit: ſi indoctos, nihil moror; ſi eruditos & priſci ævi, horum & nomen & locum indicaret. Quod cum non facit, & fieri non poſſe certo ſcio, ſupereſt ut hunc mentitum dicamus. Damus autem teſtes contra eum omni exceptione majores. Audiamus

Digitized by Google

diamus Pauſaniam in Phocicis: Φαεννὶς δὲ θυγάτηρ βασιλεύσαντος ἀνδρὸς ἐν Χάοσι, καὶ αἱ Πέλειαι παρὰ Δωδωναίοις ἐμαντεύσαντο μὲν ἐκ Θεοῦ καὶ αὗται· Σίβυλλαι δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων οὐκ ἐκλήθησαν. id eſt: *Phaennis vero, hominis in Chaonibus regnantis filia. & Peleæ apud Dodonæos, divinarunt quidem ipſæ, non tamen Sibyllæ ab hominibus nominatæ fuerunt.* Idem ex Hygini veteris Grammatici libro Fabuloſæ hiſtoriæ intelligi poteſt: ubi de antiquis vatibus utriuſque ſexus ſingulari capite tradit hunc in modum: *Amycus Elati filius, Mopſus Amyci filius, Amphiaraus Oeclei vel Apollinis filius, Manto Tireſiæ filia, Polyidus Corani filius, Helenus Priami filius, Caſſandra Priami filia, Calchas Theſtoris filius, Theoclymenus Polyphideifilius, Theonoe Protei filia, Telemus Eurymi filius, Sibylla Samia, alii Cumæam dixerunt.* Ibi cum vates fœminas complures enumeret, non tamen harum ullam Sibyllæ nomine appellat, præter unam, quam expreſſe Sibyllam vocat, & ab aliis diſtinguit. Jam vero quot alias memorare poſſum divinandi peritia celebres fœminas, quæ nunquam Sibyllæ fuerunt vocatæ? Non enim Caſſandram eo nomine appellavit Hyginus, ut vidimus; non Maro, non alii ſcriptores, quicquid Gyraldus contra obſtrepat; non idem Maro Carmentam Euandri matrem,

cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.

Huic antiquum nomen fuiſſe Nicoſtratæ ferunt (poſt Carmentam dictam à furore, quaſi mente carentem, ſi Plutarchum audimus, qui nominis hujus hanc originem tradit in Quæſtionibus Romanis. unde etiam *carmina* cenſet dicta, quod inſanæ illæ mulieres ſua reſponſa verſibus modulari ſolerent.) De Phemonoe nulla mihi objicitur dubitatio, quin vates ſimpliciter habita & dicta fuerit, nunquam Sibylla. Et ſemper credam, donec mihi proferatur locus antiqui alicujus auctoris, qui hanc nomine Sibyllæ appeller. Certe Plinius lib. 10. cap. 3. hanc teſtem citans, Apollinis quidem filiam vocat, non tamen Sibyllam: *Phemonoë dicta Apollinis filia, dentes ei eſſe prodidit.* De tertia aquilarum ſpecie ibi tradit, quod genus Græci μόρφνον, Homerus περκνὸν vocat. cui dentes ineſſe præter aliarum avium naturam, Phemonoës iſtius auctoritate confirmat. Sic & Plato in Sympoſio Diotimæ fatidicæ mulieris ſermonem recitans, habitum cum Socrate de natura amoris, hanc γυναῖκα μαντικὴν ſimpliciter vocat; ita enim lego, non μαντινικὴν, ut quibuſdam placet. Sed neque Arrianus Syram illam vatem è comitatu Alexandri Magni: aut Eunapius Soſipatram Dæmonum alumnam, & ſemper numine, ut vocat, afflatam: aut Hyginus Manto Tireſiæ vatis filiam, vel Theonoen, aut alias ſupra memoratas, Sibyllæ appellatione comprehendunt. Omnium maximum argumentum, quod Plutarchus, qui tam multa de Pythia Apollinis ſacerdote & vate celeberrima prodidit duobus libris de ea editis, nunquam aut in his aut alibi uſpiam hanc Sibyllam appellat, ſed Pythiam ſemper. Quod & Herodotus & Xenophon & alii ſcriptores antiqui obſervant. Multa alia in eandem ſententiam poſſem adjungere; ſed vereor in re doctis omnibus comperta, diutius lectores morari. *Petitus.*

4 Ἄνθρωποι] Hoc prooemium non extat in ſcriptis Sibyllæ libris, ſed refertur à Theophilo in ſecunda oratione ad Autolycum, Antiochenæ Eccleſiæ, Antonini Veri temporibus, anno Domini CLXXI. præfecto. Cujus aliquot verſus poſtea Clemens Alex. circa annum CXCVIII. Lactant. circa annum CCCXX. & Euſebius repetiverunt, ut ſingulis locis indicabimus. Cujas vero fuerit Sibylla iſtorum carminum auctor, non plane liquet. Patriam & nomen ejus reticet Theophilus. Clemens nominat Hebræorum vatem, quæ eadem, Suida teſte, Chaldæa, & proprio nomine Sambethe dicta fuit. Lactantius multis locis Erythrææ verſus hoſce expreſſe aſſignat. Unde non immerito Ramonetus vir ſummi judicii & doctrinæ ſuſpi-

Πῶς ταχέως ὑψοῦσθε, 6 βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες·
Cur vos effertis, neque finem cernitis ævi?

Οἰ

catus eſt procemium hoc infra inſerendum eſſe, ubi initii defectus notatur. Nam qui illic leguntur verſus uſque ad finem libri tertii, Sibyllæ Erythrææ eſſe credimus Lactantii auctoritate & crebris teſtimoniis freti: & eos ipſos eſſe (ut Betuleius vult) qui à legatis Romam Erythris allati ſunt. *Opſopœus.*

5 *Οὐδὲν ἰόντες*] Extat carmen Sibyllæ Erythrææ Nobiliſſimum & Vere legitimum à pluribus Græcorum patrum teſtimonio adhibitum, præcipue ab antiquiſſimo ſcriptore Theophilo libro II. ad Autolycum. Quod hodie placuit eruditis procemium eorum librorum facere qui Sibyllini inſcribuntur, minime tamen ii ſunt quos Stilico exuſſit. Id Carmen cum hodie prima Aurora ad amœnas Rheni actas obambulans Latinis numeris explicarem, interim quæpiam ſubnotavi, quæ iſti chartæ domum reverſus illinenda cenſui. Principio.

Ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκινες, οὐδὲν ἐόντες

Illud *οὐδὲν ἐόντες* de re vili proverbium quoddam habet eruditis inconditum. Euripides

Ὦ δόξα μυρίοισι δὴ βροτῶν
Οὐδὲν γεγῶσι βίοτον ὤγκωσας φρονεῖ

Cui meliorem interpretem dare non poſſum Boëthio quem vide libro III. cap. VI. de Conſol. Dionyſius Comicus:

Ἔπειτα δ' οὐδὲ τοῦτο γιγνώσκεις ὅτι
Τοῖς οὐδὲν οὖσιν οὐδὲ εἷς ὅλως φθονεῖ.

Quibus opponit *Ἀεὶ τὰ σεμνὰ πάντα κέκτηται φθόνον* Martialis libro XIII-- Nos hæc novimus eſſe nihil. Suetonius Cæſare: Nec minoris impotentiæ voces propalam edebat nihil amplius Rempubl. eſſe appellationem modo ſine corpore & ſpecie. Apud Diogenianum proverbium eſt; cujus quidem explicatio vitio temporis intercidit *οὐδὲν ἦν τἆλλα πλὴν ὁ χρυσός.* Quod reliqua nihil eſſe dicit ſi cum auro omnia conferantur. Sed ego poſteriora verba contaminata eſſe olfacere mihi videor. Cum enim Auctor Scholii cujuſdam principium fuiſſe dicat, in numerum Verba à quopiam non nimium occupato redacta videntur. Id quod ſi magnopere intereſſet, factum eſſe nullo negocio demonſtraturum me pollicear. Si enim primam Diogeniani Paræmiographi vocem cum his Paræmiæ ultimis jungere volueris, perfectum ſuis numeris legibuſque Phalæcum verſum in medium nobis produces, nihilominus ſibi conſtante, ut fas eſt, ſenſu. Hoc pacto *οὐδὲν ἦν ἄρα πλὴν ὁ χρυσὸς αὐτή, ἀρχὴ ἐπὶ σκολιῶν, ἀνατιθεῖσι δὲ αὐτὸ συνθέμενοι.* Diogeniani fortaſſis ſententia cum noſtra Sibyllina congrueret ſi exſtaret. Scilicet proverbium quoddam eſſe commune mortalium, aliquid eſſe Aurum, cætera omnia aſini umbram. *Barthius.*

6 *Βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες*] Eodem carmine *βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες*, eſt *οὐκ ἐθέλοντες ἐσορᾶν* ſpernentes contemplari vel penitus inſpicere. Quare ita, ſecus ac doctiſſimus Seb. Caſtalio, vertimus:

Mortaleis homines compacti carne caduca
Quid ſubito elatis finem ſeponitis auſis
Ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκινοι, οὐδὲν ἐόντες
Πῶς ταχέως ὑψοῦσθε βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες.

Seponere eleganter Horatius uſurpat pro aliud velut agendo cum contemtu amovere. Arte Poëtica:

Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto.

Et eſt ſeponere longe ab uſu removere, ut ſepoſitus fons apud Propertium libro I.

At comes invicti juvenis proceſſerat ultra
Raram ſepoſiti quærere fontis aquam.

Idem.

7 Οὐ

Digitized by Google

7 Οὐ τρέμετ', ὐδὲ φοβεῖσθε θεὸν, τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν
Ὕψιςον 8 γνώςην πανεπόπτlω, μάρτυρα πάντων,

Non tremitis, ſummumq; Deum (quo præſide ſtatis)
Non formidatis? qui conſpicit omnia teſtis,

9 Παν-

7 Οὐ τρέμετ', &c.] Ad ea quæ ſequuntur facit quod Veteres ab injuſtis factis mortales deterrentes, omnia à Diis inſpici monebant, ductu rationis egregio. Ita Heſiodus de Diis quos Indigetes vocant:

Ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων
Οἵ ῥα φυλάσσουσι τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
Ἠέρα ἑσσάμενοι ——— ———

Apollonius Argonaut. ά.

Ζεὺς αὐτὸς τὰ ἕκαστ' ἐπιδέρκεται· οὐδέ μιν ἄνδρες
Λήθομεν ἔμπεδον οἵτε θεουδέες οἵτ' ἀδικεῦντες.

Ita legendum poſterius carmen ipſa ſententia poſcit. Vulgo οὐδὲ δίκαιοι, quo nulla oppoſitionis ratio conſtat. Pindarus Olympion ά.

——— Εἰ δὲ θεὸν
Ἀνήρ τις ἔλπεταί τι λαθέμεν ἔρδων, ἁμαρτάνει.

Quintus Smyrnæus ſi ſatis memini

Ἀθάνατοι λεύσσουσιν ὅσοι σκολιῇσι δίκῃσι
Ἀλλήλους τρίβουσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Barthius.

8 γνώςlω πανεπόπτlω, &c.] Hinc Homerus Il.] de Deo loquens

ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Qui novit & præſentia & futura & præterita.

In rerum præteritarum, præſentium, & futurarum cognitione conſiſtit omniſcientia divina, imo eſt Solius Dei prærogativa: Huic uni convenit, quod Hyperbolice heic, & poëticè Calchanti umbi vati tribuitur, ſcil: εἰδέναι τὰ ἐσσόμενα ſive τὰ μέλλοντα. Nam cæterum præter τὸν παντεπίςημον καὶ παντεπίσκοπον Θεὸν, τὸ δ' αὔριον οὔτις οἶδε, Anacr. Imo ſecundum Iſocratem τὸ μέλλον ἀόρατον πᾶσιν ἀνθρώποις. Demoſth. τῶν δὲ μελλόντων τετύφλωνται φραδαί. Pindar. Ergo *quid futurum ſit cras, fuge quærere.* Nam ut veriſſime Horatius,

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſa nocte premit Deus.

Sic & Homerus Odyſſ: IV.

——— Θεοὶ δὲ τὰ πάντα ἴσασιν,
ὅττι —— οἱ ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

Dii omnia norunt,
Quidnam tibi in ædibus malumque bonumque ſit,

ſc. videndum. & Odyſſ. XVII.

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν
Παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστρωφῶσι πόληας,
Ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες.

Hoc eſt.

Nam & Dii hoſpitibus ſimiles peregrinis,
Verſantes ſe in omnes formas oberrant per urbes,
Hominum injuriamque & juſtitiam obſervantes.

Hos verſus &c. quos in Theophili ſcriptis ad Autolycum lib. II. reperimus, & quos Scriptor hic Sibyllæ tribuit, exiſtimamus potius ex alicujus Chriſtiani vel ſaltem perſonati alicujus ſcriptoris penu aut fonte, promanaſſe: quam ex Sibyllarum Dei Spiritu deſtitutarum ſcriniis, acris enim illa increpatio maxime redolet exhortationes novi teſtamenti, uti facili negotio poſſet probari, ex quibus Apoſtolorum locis illæ ſint hauſtæ: nec adeo mirandum eſt Theophilum ſibi imponi paſſum fuiſſe, quoniam & ipſe Juſtinus Martyr cujus etiam inſtitutione uſus fuiſſe a nonnullis

exi-

Digitized by Google

9 Παντότροφον κλῦτε, ὅστις γλυκὺ πνεῦμ' ἐν ἅπασι
Κάτθετο, 10 χ' ἡγητῆρα βροτῶν πάντων ἐποίησεν,

Conditor omnia qui nutrit, cunctiſque ſuavem
Indidit afflatum, mortales qui regat omnes,

Εἷς

exiſtimatur, ſuppoſititiorum illorum oraculorum ſplendore fuerit occæcatus, uti multis ante probavimus. Hac ratione quod Deus ſit πανόπτης, ſacri & profani ſcriptores, homines ad pietatem ſunt hortati. Hinc Regum ſapientiſſimus Salomon proverb. cap. V. verſſ. XX. XXI. *quare errares, fili mi cum extranea, & amplecteteris pectus alienæ, cum coram oculis Jehovæ viæ cujusque ſint, & omnes orbitas ejus expendat?* & Gentium Apoſtolus Paulus in Epiſt. ad Hebræos cap. IV. verſſ. XIII. *Omnia ſunt nuda, & intimè patentia oculis ejus quicum nobis eſt negotium.* γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα legitur in Græco, ſimilitudine deſumpta, a Sacerdotibus qui in victimarum oblationibus beſtias cultro aperiebant in tergo, a collo juxta ſpinam dorſi uſque ad caudam, animal autem quod tali modo apertum jacet, omnia viſcera conſpicienda præbet, adeo ut nulla labes, nullus defectus, ullum fugere poſſit, ut recte olim adhunc locum obſervavit S. Chryſoſtomus. Pari modo Lactantius noſter de vero cultu cap. XXIV. *Parietibus, hominum oculi ſubmoventur, Dei autem Divinitas nec viſceribus ſubmoveri poteſt, quo minus totum hominem perſpiciat, & norit.* Et ibidem. idem Lact. ex Seneca: Quid *prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam?* ſic etiam olim ſcripſit S. Auguſtinus de verb. Dom. *illum time cui curæ eſt ut te videat, & timendo caſtus: aut ſi peccare vis, quære ubi te non videat, & fac quod vis.* Egregiè ad hanc rem locutus fuit Heſiodus,

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς, καὶ πάντα νοήσας.

Omnia videns Jovis oculus & omnia intelligens.

Hoc etiam modo Seneca Epiſt LXXXIII. *Sic certè vivendum eſt, tanquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum tanquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſet. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum, nihil Deo clauſum eſt, intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis intervenit.* & Juvenalis Satyra XIV.

———— ſiquid
Turpe paras, pueri nec tu contempſeris annos,
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

Gallæus.

9 Παντότροφον, &c.] Duos hos verſus repperimus in Lactantio noſtro lib. IV. cap. VI. In hoc verſu magnus Turnebus ſcribit παντοτρόφον pro παντότροφον: ea ratione qua πρωτοτόκος & πρωτότοκος pro accentuum variatione ſignificationem mutant. Iſtiusmodi enim compoſita in penultima apice notata actionem deſignant; in antepenultima paſſionem. παντοτρόφος omnium nutritor: παντότροφος ab omnibus nutritus, hos verſus ſiquis explicatos videre velit legat Steuch. Eugubinum in lib. de perenni Philoſophia. Reperiuntur etiam hi verſus apud Theoph. lib. 2. in Sibyllinis autem non extant: ex *Opſopæo & Iſæo, Gallæus.*

10 χ' ἡγητῆρα] in hoc verſu excuſa Lactantii exemplaria & ſcriptum clariſſ. Puteani optimæ notæ habent χ' ἡγητῆρα θεῶν. unde vel θεῶν vel θεὸν fieri poteſt ut filium Dei, Deum lucem dicat omnium, ut p. 155. dicit πάντων θ' ἡγητῆρα καὶ αἴτιον θεόπνευστον.

Digitized by Google

[11]Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἀρχεῖ ὑπερμεγέθης, [12]ἀγένητος,
Unus qui ſolus regnat Deus, atque ſupremus,
[13]Παν-

κτωρ. Cui plane conſona eſt poëtæ præſtantiſſimi Joan. Aurati lectio, Χ' ἡγητῆρα βροτῶν πάντων, ut hominem Jeſum nempe ducem omnium dixerit *Opſopœus*.

11 Εἷς θεὸς, &c.] Hic verſus in priori editione cum iis qui apud Lactantium lib. I. cap. VI. ſejunctim ponuntur, conjunctim legebatur. Sed jam ratio eſt expedita. Apud Theophilum legebatur, εἷς θεός ἐςι μόνος. Sed apud Lactantium integer legitur, εἷς θεὸς ὃς μόνος ἐςὶν ὑπ, &c. Hæc Xyſtus. Atque ἐςὶν agnoſcunt quidem Lactantii exemplaria cuſa, at ſcriptum ἀρχεῖ habet. Unde lubrica eſt mutatio in ἄρχει. Citat hunc verſum cum duobus ſequentibus Juſtinus in oratione exhortatoria ad gentiles, ſed paululum variantem, εἷς δὲ θεὸς μόνος ἐςὶ ὑπ, &c. l. 19. Similiter inquit Orpheus,

——— οὐδέ τις αὐτὸν
εἰσοράᾳ ψυχῶν θνητῶν, νῷ δ' εἰσοράαται.

Et iterum:

Οὐ γάρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα
Εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπορρὼξ.

l. ult. Hunc verſum cum tribus primis ſequentis paginæ citat Clemens Alexandr. in oratione exhortatoria pag. 27. & lib. v. Strom. pag. 252. edit. Græcæ: Et Euſebius de præparat. Euang. lib. xiij. pag. 397. Pariſienſis edit. *Opſopœus*.

12 Ἀγένητος] Ἀγεννησίαν eſſe χαρακτηρίζουσαν Patris proprietatem, luculenter teſtantur Veteres. Ignatius, Epiſtolâ ad Epheſios, pag. 221: Ἰατρὸς ὑμῶν ἐςιν, ὁ μόνος ἀληθινὸς θεὸς, ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπρόσιτος ὁ τῶν ὅλων Κύριος, τοῦ δὲ μονογενοῦς πατὴρ καὶ γεννήτωρ. *Medicus noſter eſt, ſolus verus DEus, ingenitus ille, & inacceſſus, univerſorumque Dominus, unigenæ autem Pater & genitor.* Alexander, Epiſcopus Alex. in Epiſtola ad Alexandrum Epiſcopum Conſtantinop. apud Theodoretum, Hiſt. Eccleſ. lib. I. Cap. III. pag. 533. Πιστεύομεν εἰς μόνον ἀγέννητον πατέρα, οὐδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἴτιον ἔχοντα, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, κλ. *Credimus in ſolum ingenitum Patrem, qui eſſentiæ ſuæ authorem nullum habet, qui converti aut mutari non poteſt*, &c. Baſilius M. lib. III. contra Eunomium, tom. II. pag. 85. Ἀγέννητον δὲ οὐδεὶς οὕτως ἔξω παντελῶς ἐςὶ τοῦ φρονεῖν, ὥστε τολμῆσαι ἕτερον, πλὴν τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων, προσαγορεῦσαι· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ υἱὸν, τῷ ἕνα εἶναι τὸν μονογενῆ. *At nullus ſic omnino impudens eſt, ut audeat alium, præter DEum univerſorum, ingenitum appellare: nec tamen etiam Filium, cùm unus ſit unigena.* Idem, lib. I. adv. eundem, pag. 15. Ὅταν εἰς τοὺς ἐπέκεινα αἰῶνας ἀποβλέψωμεν, ὑπερεκπίπτουσαν πάσης ἀρχῆς εὑρίσκοντες τὴν ζωὴν τοῦ θεοῦ, ἀγέννητον αὐτὸν λέγομεν. *Cùm in præterita jam ſecula reſpicimus, ac omne ſuperare initium vitam DEi invenimus, tunc ipſum ingenitum eſſe dicimus.* Gregorius Nazianzenus Orat. XXVI. pag. 445. Δεῖ ἕνα θεὸν πατέρα γινώσκειν, ἄναρχον, καὶ ἀγέννητον, καὶ υἱὸν ἕνα γεγεννημένον ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ πνεῦμα ἓν ἐκ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν, πατρὶ μὲν, ἀγεννησίας· υἱῷ δὲ, γεννήσεως. *Unum DEum Patrem agnoſcere oportet, principii expertem & ingenitum, & unum Filium ex Patre genitum, & unum Spiritum ex DEo ſubſiſtentiam habentem, hoc ſolo nomine Patri cedentem, quòd non ingenitus ſit, hoc item Filio, quòd non genitus ſit.*

Aliquando tamen Veteres hanc τοῦ ἀγεννήτου vocem, utpote Arrianorum errori patrocinantem, non immeritò rejeciſſe putantur. Id fecit Athanaſius, Dial. II. de S. S. Trinitate, tom. II. pag. 185. Anomœus

mœus rogat: Ἄμα οὖν λέγεις ὑπάρχειν πατέρα καὶ υἱόν; *Num igitur Patrem & Filium ſimul exiſtere dicis?* Reſpondet Orthod. Ἄμα λέγω. *Simul* exiſtere *dico.* Anomœus rogat: Δύο οὖν ἀγέννητα λέγεις; *Duo igitur ingenita dicis?* Orthod. Ἐγὼ πατέρα καὶ υἱὸν λέγω· τί δέ ἐστιν ἀγέννητον, οὐκ ἐδιδάχθην ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. *Ego Patrem & Filium dico: quid vero ingenitum ſit, ſacra me Scriptura non docuit.* Anomœus: Οὐκ ἔστιν οὖν ὁμολογούμενον, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι γεννητός; *An igitur non in confeſſo eſt, Patrem Chriſti non eſſe genitum?* Orthod. Ὡμολόγηται καὶ παρ' ἐμοῦ. *Id & ego confiteor.* Anom. Ὁ δὲ μὴ γεγονὼς, καὶ ὑπάρχων, ἀγεννήτως ὑπάρχει. ἀγέννητος ἄρα. *Itaque qui non eſt factus, & eſt, citra generationem eſt: eſt igitur ingenitus.* Orthod. Ὅτι μὲν οὐκ ἐγένετο, οἶδα· ἀγέννητον δὲ αὐτὸν λέγειν οὐκ ἐδιδάχθην ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς, ἀλλὰ πατέρα. *Eum quidem novi non fuiſſe factum: ipſum autem vocare* ἀγέννητον *non docent me ſacræ literæ, ſed Patrem.* Et Dial. eodem, pag. 186. Τὸ ἀγέννητον, κἂν δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτειν, ἡ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπει λέγειν. Ἀγέννητος, *etſi intelligentiæ noſtræ convenire videatur, pietas dicere vetat.* Et paulo poſt: Μηδὲ τὸ ἀγέννητον λεγέσθω, κἂν ὑποπίπτῃ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν. Quædam tamen exemplaria veram retinent lectionem, & legunt, ἀγένητον, ſimplici N. Perſpicua imprimis ſunt illa Baſilii M. lib. I. adv. Eunomium, pag. 10. Ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίαν, κἂν τὰ μάλιστα δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν συμβαίνειν, ἀλλ' οὖν ὡς οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς κειμένην, καὶ πρῶτον στοιχεῖον οὖσαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, σιωπᾶσθαι ἂν δικαίως ἀξίαν εἶναι φήσαιμι, τῆς, πατρὸς, φωνῆς, ἴσον δυναμένης τῷ, ἀγεννήτῳ, πρὸς τῷ καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν συνημμένως ἑαυτῇ διὰ τῆς σχέσεως συνεισάγειν· ὁ γὰρ ὄντως πατὴρ καὶ μόνος, ἐξ οὐδενός ἐστιν ἑτέρου· τὸ δὲ ἐξ οὐδενὸς, ταυτόν ἐστι τῷ, ἀγέννητος. Οὐ τοίνυν ἀγέννητον προσαγορευτέον μᾶλλον ἡμῖν ἢ πατέρα, εἴγε μὴ μέλλοιμεν εἶναι σοφώτεροι τῶν διδαγμάτων τοῦ σωτῆρος, εἰπόντος· Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς· τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀγεννήτου. *Ego autem etiam ingeniti appellationem, quamvis ſummopere intelligentiæ noſtræ congruere videatur; tamen, quoniam nullo loco in Scriptura illam invenio, & quoniam primum eſt elementum blaſphemiæ; eorum tacendam eſſe merito duxerim: præſertim cum Patris vox & id poſſit, quod ingeniti, & ad id etiam propter relationem conjunctam ſibi notionem de Filio adducat. Qui enim vere Pater, & ſolus Pater eſt, à nullo eſt altero: qui autem à nullo eſt, idem eſt quod ingenitus. Non ergo magis ingenitus, quam Pater nobis appellandus eſt, ne videamur prudentiores eſſe velle Salvatoris doctrinâ, qui ait: Profecti baptizate in nomine Patris:* Patris *dixit, & non* Ingeniti. Similia apud eoſdem, & apud alios etiam reperias. Quærenti, cur Patres hanc τοῦ ἀγεννήτου vocem è foro Theologico putaverint proſcribendam, reſpondebit doctiſſimus Vir, Paulus Carolus, celeberrimus olim in Academia Montalbanenſi Theologiæ Profeſſor in Expoſitione Symboli Nicæni ἀνεκδότῳ, id ob duas maxime factum eſſe cauſas. Primo, quia hac voce Ethnici DEum deſignaverint. Sibylla apud Auguſtinum Steuchum, (imo etiam apud Juſt. M. in Exhortat. ad Græcos: & apud Lactant. Inſtitut. lib. I. cap. VI. qui ἀγένητος non interpretatur *Ingenitus*, ſed *increatus*) lib. II. de perenni Philoſophia, Cap. V. Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος. *Unus, ſoluſque eſt Deus, maximus, ingenituſque.* Et Parmenides, citatus ab eodem, (& à Clemente Alex. Strom. V. pag. 603.) lib. III. ejuſdem Operis, Cap. X. ---- Ὡς ἀγένητον ἐὸν, καὶ ἀνώλεθρόν ἐστιν. ---- *Ingeneratus erat, ſemper ſine morte futurus.* Ipſe Arnobius, lib. I. contra Gentes, Deum ſic compellat: *Tu prima cauſſa es, locus rerum ac ſpatium, fundamentum cunctorum, quæcunque ſunt, idem* Ingenitus. Et tunc nihil aliud ſignificat, quam ἄκτιστον, *increatum & infectum.* Arriani ergo, qui Patrem nuncupabant ἀγέννητον, Filium autem γεννητὸν, ſolum Patrem eſſe Deum ἀκτί-

ἄκτιστον, & *infectum*, Filium autem *creatum* & *factum*, κτιστικῶς adſtruebant. Deinde aſſerebant, ἀγένητον & γενητὸν eſſe τῆς οὐσίας δηλωτικά, & inde colligebant, aliam eſſe Patris, aliam Filii eſſentiam: cum certum ſit has voces ἀγένητον & γενητὸν non eſſe, ut ait Juſtinus, τῆς οὐσίας δηλωτικά, σημαντικὰ δὲ τῆς ὑποστάσεως: & Baſilius lib. III. contra Eunomium: Ὑπάρξεως ὢν τρόπος τὸ ἀγένητον, καὶ οὐκ οὐσίας ὄνομα. Hactenus ex eruditiſſimo illo, & luce digniſſimo Tractatu. Statuit ergo Cl. Carolus, ἀγένητα vocem aliquando à Veteribus eſſe rejectam: idem innuunt allata modo teſtimonia. Quid vero nos? Non poſſumus in iſtam concedere ſententiam. Cur hoc? Quia Eccleſiæ Doctores hac ratione modo affirmarent, modo negarent, *Patrem* in ſancta Trinitate ἀγέννητον vocari poſſe. Clariſſima vidimus dicta, quæ probant, Patris ἰδίωμα χαρακτηριστικὸν eſſe τὸ ἀγέννητον: idem Orthodoxa conſtanter docuit Eccleſia, nec alia ejus hodie ſententia. Unde ergo iſta in Patrum ſcriptis tam manifeſta & periculoſa contradictio? Re tota anxie ſatis & accurate ponderata, non aliam invenio cauſſam, quam amanuenſium, vel Typographorum, aut eorum potius, qui variis Patrum præfuerunt editionibus, adeoque typothetica tollere debebant σφάλματα, incuriam. Eorum ἀβλεψία voces ἀγέννητος & γεννητὸς, non raro pro ἀγένητος & γενητὸς poſuit; quaſi ἀγέννητον, *infectum*, *increatum* notet, atque τῷ γενομένῳ, ſeu τῷ ποιητῷ, *facto*, *creato*, opponatur: quaſi γεννητὸς *natus*, & γενητὸς *factus*, *creatus* ſint ἰσοδυναμοῦντα. Exempla ſatis ſunt obvia. Ea diſtincte producamus. Ἀγέννητος, ſæpe poſitum pro ἀγένητος in ſequentibus. Athanaſius de Decretis Concilii Nicæni, tom. II. pag. 278. Ἀγέννητον μὲν, τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι. *Agennetum eſt, quod quidem nondum eſt factum, fieri autem poteſt.* Et pauciſſimis interjectis, dicit: ἀγέννητον eſſe, τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννητὸν, μήτε ἀρχὴν ἔχον τοῦ εἶναι· ἀλλ' ἀΐδιον ὂν, καὶ ἀδιάφθορον, *quod quidem exiſtit, non autem neque factum eſt, neque ſui eſſe principium habet, ſed ſempiternum eſt, & à corruptione immune.* Pro ἀγέννητον hoc loco legendum eſſe ἀγένητον, patet ex Cyrillo Alexand. in cujus Theſauro, Aſſert. I. pag. 11. hæc ipſa ex Athanaſio leguntur, ubi ἀγένητον conſtanter ſimplici N. ſcriptum eſt. Patet etiam ex hoc ipſo Athanaſii dicto: cum enim dicit, ἀγέννητον eſſe, τὸ μὴ γεννητὸν, *quod non eſt creatum*, vel *factum*, eo ipſo innuit, ἀγένητον eſſe ſcribendum, alioqui dicturus fuiſſet, τὸ μὴ γεννητὸν, *quod non eſt natum.* Idem Athanaſius, de Synodis, tom I. pag. 922. ſcribit, Ignatium appellare Filium DEi γεννητὸν καὶ ἀγέννητον, ſuamque ſubjicit ἐξήγησιν hanc, γεννητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα· ἀγέννητον δὲ, ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων, καὶ γεννητῶν ἐστιν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρός. *Eum dicens* γεννητὸν *propter carnem:* ἀγέννητον *vero, quoniam non ſit ex numero creaturarum, aut rerum factarum, ſed Filius ex Patre.* Apud eundem Athanaſium, Dial. II. de S. Trinitate, tom. II. pag. 207. ἀγέννητος quinquies pro ἀγένητος poſitum legitur. Orthodoxus dicit ad Aëtium Eunomianum: Οὐ πᾶν ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται· ἀγέννητον γάρ ἐστι τὸ δημιουργὸν μὴ ἔχον. Οὐ πάντως δὲ τὸ δημιουργὸν μὴ ἔχον, ἁπάσης αἰτίας ἐξῄρηται· δυνατὸν γάρ τι δημιουργὸν μὴ ἔχειν, αἴτιον δὲ ἔχειν, ἢ πατέρα, ἢ χορηγόν. Ὥστε καὶ ἂν δοθῇ ὅτι ἀγέννητον εἶναι τὸν θεόν, διὰ τὸ δημιουργὸν μὴ ἔχειν, τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ἡμεῖς λέγομεν ἀγέννητον τὸν υἱόν, διὰ τὸ δημιουργὸν μὴ ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἀναίτιον· τὸν γὰρ πατέρα οὐχ ὡς δημιουργόν, ἀλλ' ὡς πατέρα ἔχει. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ λέγομεν ἀγέννητον. οὐ γὰρ ἔχει δημιουργόν, ἀλλ' οὐκ ἀναίτιον· ἔχει γὰρ αἴτιον τὸν θεόν, οὐχ ὡς δημιουργόν, ἀλλ' ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ. *Non omne* ἀγέννητον *ab omni cauſſa immune eſt.* Ἀγέννητον *enim eſt, quod opificem non habet: nec vero, quicquid opificem non habet, ab omni cauſſa liberum eſt: fieri enim poteſt, ut aliquid opificem non habeat, cauſſam vero habeat, vel patrem, vel ſuppeditatorem. Hinc,*

Digitized by Google

etiamſi tibi concedatur, Deum eſſe ἀγέννητον, *quoniam opificem non habeat, eadem ratione etiam nos dicimus Filium* ἀγέννητον, *quia opificem non habet, ſed non cauſſa expertem: Patrem enim, non tanquam opificem, ſed tanquam Patrem habet. Spiritum quin etiam ſanctum* ἀγέννητον *dicimus, opificem enim non habet, ſed non carentem cauſſa: cauſſam enim habet DEum, non tanquam opificem, ſed tanquam fontem.* Quis unquam ex Orthodoxis, Filium dixit ἀγέννητον, *non genitum*, ut hoc loco fit? quod certiſſimum manifeſtæ corruptelæ, & ſemper ἀγένητον ſcribendum eſſe, indicium eſt. Γεννητὸς etiam, ut ulterius progrediamur, pro γενητὸς poſitum invenitur. Apud Baſilium M. in Pſal. VII. pag. 143. Ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, ἄῤῥητος οὖσα καὶ ἀκατάληπτος πάσῃ τῇ γεννητῇ φύσει. *DEi juſtitia omnem excedit intellectum, cum ſit inenarrabilis & omni creatæ naturæ incomprehenſibilis.* Legendum eſſe γενητῇ, ex ſimili loco Origenis, lib. VI. contra Celſum, pag. 287. liquet: Οὔτε γὰρ τὸν ἀγένητον, καὶ πάσης γενητῆς φύσεως πρωτότοκον κατ᾽ ἀξίαν εἰδέναι τις δύναται, ὡς ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. *Nam non creatum* (nempe Dei Filium) *omniſque creatæ naturæ primogenitum nemo pro dignitate noſſe poteſt, ut Pater, qui eum genuit.* Quemadmodum ergo hoc loco γενητὴ φύσις eſt *natura creata*, ita etiam apud Baſilium, etſi Fronto Ducæus vulgatam lectionem exiſtimet retinendam, quia γενητὰ nonnunquam dicantur, quæ quovis modo procreata ſint. Ita apud Theodoretum in θεραπευτ. ſæpius γεννητὰ dicuntur, quæ γενητὰ eſſent appellanda. Serm. I. p. 13. Τὰ ὁρώμενα, οἱ μὲν ἀγέννητα, οἱ δὲ γεννητὰ ἔφασαν. Interpres: *Illa, quæ oculis contuemur, alii dixerunt eſſe ingenita, alii ſubdiderunt generationis principio.* Serm. III. p. 53. Περὶ τῶν ἀοράτων μὲν, γεννητῶν δὲ φύσεων. Iterum Interpres: *De natura illa, quæ genita quidem eſt, ſed oculorum obtutu cerni non poteſt.* Serm. IV. p. 62. dicit idem, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας σώματά τι εἶναι γεννητὰ, καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ εἶναι εἰληφέναι, *ſolem, lunam, ac ſtellas, genita eſſe corpora; totumque id quod ſunt, à DEo accepiſſe.* Hiſce in Theodoreti locis omnibus, pro ἀγέννητον, ἀγένητον, *increatum, infectum;* & pro γεννητὸν, γενητὸν *factum, creatum*, eſſe ſubſtituendum, extra controverſiam poſitum putamus. Sententiam noſtram confirmat Sylburgius, qui in manuſcriptis aliquot exemplaribus has voces unico N. ſcriptas teſtatur. Hanc vero τοῦ ἀγεννήτου & τοῦ γεννητοῦ ſcripturam Orthodoxæ veteris Eccleſiæ Patrum de DEo ſententiæ prorſus contrariam eſſe, facile intelligemus, ubi, quomodo voces ἀγέννητος & ἀγένητος; γεννητὸς item & γενητὸς diſtincte uſurpaverint, deinceps conſideraverimus. Docuerunt ergo, DEum Patrem eſſe ἀγέννητον; omnes vero S. S. Trinitatis perſonas ἀγενήτους; quia ἀγέννητος *ingenitum* & ἀγένητος *non creatum* ſignificet. Perſpicua ſunt, & hujus imprimis loci, quæ Damaſcenus, lib. I. Orthod. fidei, cap. IX. pag. 32. ex Cyrilli Alexandrini libro de S. S. Trinitate, Cap. VIII. pag. 11. & 12. excerpta nobis dedit. Verba ejus apponimus: Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγένητον διὰ ἑνὸς ν γραφόμενον, τὸ ἄκτιστον, ἤτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει· τὸ δὲ ἀγέννητον διὰ τῶν δύο νν γραφόμενον, δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, διαφέρει οὐσία οὐσίας· ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἄκτιστος, ἤτοι ἀγένητος διὰ τοῦ ἑνὸς ν, καὶ ἄλλη ἡ γενητὴ, (ita enim ſcribendum, non γεννητὴ) ἤτοι κτιστή. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον, οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας· παντὸς γὰρ εἴδους ζώων ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀγένητος· ἐκτίσθησαν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, τῷ λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν· οὐ μὴν ἐγεννήθησαν, μὴ προϋπάρχοντος ἑτέρου ὁμοειδοῦς, ἐξ οὗ γεννηθῶσι. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἁγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς· μόνος γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι· καὶ μόνος ὁ υἱὸς γεννητὸς, ἐκ τῆς τοῦ πα-

Digitized by Google

πατρὸς τῆς οὐσίας, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγέννηται. Oportet ſcire, *vocem* ἀγένητος, *uno ν ſcriptam, id, quod non eſt creatum, vel, quod non eſt factum, ſignificare: vocem vero* ἀγέννητος, *duplici ν ſcriptam, notare ingenitum. Primo quidem ſignificatu, ſubſtantia à ſubſtantia differt: alia enim eſt ſubſtantia non creata, ſive non facta,* ἀγένητος, *ſimplici ν: & alia eſt facta, ſive creata. Secundo autem ſignificatu, ſubſtantia non differt à ſubſtantia. Nam cujuſque ſpeciei animalium prima exiſtentia ingenita eſt, ſed non caret origine: à creatore enim creata ſunt, verbo ejus ad ortum deducta: at non ſunt generata, non præexiſtente altero ejuſdem ſpeciei, unde generarentur. Secundum igitur primum ſignificatum, communicant inter ſe tres ſanctæ Deitatis divinæ hypoſtaſes: conſubſtantiales enim & increatæ ſunt. Juxta alterum autem ſignificatum, nullo modo. Solus enim Pater ingenitus: non enim ex alia hypoſtaſi eſſentiam ſuam habet. Et ſolus Filius genitus, eſt enim ex ſubſtantia Patris, ſine initio, & ſine tempore genitus.* Non alia, ante Damaſcenum, imo ante Cyrillum Alex. Athanaſio mens fuit Dial. I. de S. S. Trinitate, tom. II. pag. 175. Orthodoxus dicit: Ἀγένητον μὲν λέγω καὶ τὸν Υἱὸν, οὐκ ἀγέννητον δέ. *Principii expertem,* ἀγένητον, *Filium etiam dico, ſed non* ἀγέννητον, *ingenitum.* Anomœus: Ἄλλο γάρ ἐστιν ἀγένητον, καὶ ἄλλο ἀγέννητον; *Aliud ergo eſt* ἀγένητον, *ortum non habens, & aliud* ἀγέννητον, *ingenitum?* Orthod. Καὶ πάνυ. *Omnino.* Anom. Πῶς; *Quomodo?* Orthod. Ὅτι τὸ μὲν γεννητόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως γεννώμενον· τὸ δὲ γενητὸν, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γενεσιουργοῦ. *Quoniam* γεννητὸν, *genitum quidem eſt, quod ex hypoſtaſi generatum eſt:* γενητὸν, *autem, ſeu factum eſt, quod à poteſtate Creatoris procedit.* Hoc ipſum diſcrimen etiam inde fit manifeſtius, quia iidem Græci Patres voces γεννητὸς & γενητὸς accurate deprehenduntur diſtinxiſſe. Orthodoxus, apud Athanaſ. Dial. II de S. Trinitate, tom. II. pag. 192. dicit: Ἡμεῖς τὸν υἱὸν γεννητὸν μὲν λέγομεν, οὐχὶ δὲ καὶ γενητόν· γεννητὸν γάρ ἐστι τὸ πατέρα ἔχον· γενητὸν δὲ, τὸ γενεσιουργὸν ἔχον. *Nos Filium quidem dicimus* γεννητὸν, *genitum, non vero* γενητὸν, *creatum: illud enim* γεννητὸν *eſt, quod Patrem habet:* γενητὸν *vero, quod creatorem habet.* Idem, Dial eodem, pag. 198. Γεννητὸν μὴ λέγε τὸν Υἱὸν, τὸν γενεσιουργὸν τῶν ἁπάντων, ἀλλὰ γεννητὸν εἰπέ. *Filium, rerum omnium creatorem, ne dicas* γενητὸν, *creatum, ſed* γεννητὸν, *genitum.* Cyrillus Alex. diligentiſſime inculcat, Filium non eſſe dicendum γενητὸν. Lib. I. in Johannem, cap. VI. pag. 51. contra Arrianos ſic argumentatur: Εἰ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐστιν ὁ Υἱὸς, γενητὸς ἄρα ἐστὶ καὶ πεποιημένος. *Si Filius non eſt ex eſſentia DEi & Patris, creatus utique erit & factus.* Et mox: Οὐκ ἄρα γενητὸς ὁ Υἱός. *Filius igitur non eſt creatus.* Cap. VII. pag. 56. Οὐκ ἄρα ἐστὶ γενητὸς, ἀλλὰ φῶς, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ φωτίζοντος δι' αὐτοῦ τὰ φωτὸς δεόμενα. *Non eſt igitur creatus, ſed lumen, ut DEus ex DEo illuminante per ipſum quæ luce egent.* Idem, ad Joh. cap. X. v. 33. pag. 669. Κατὰ φύσιν ἄρα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων Θεὸς, ἕν ἐστι πρὸς τὸν πατέρα· ὁ δὲ τοιοῦτος, πῶς ἂν εἴη γενητὸς, ἢ πεποιημένος; *Cum igitur etiam ipſe ſit natura DEus, unum eſt cum Patre: qui vero talis eſt, quomodo poſſet eſſe creatus, vel factus?* Omnem imprimis dubitationem tollunt, quæ Epiphanius, Hæreſi LXIV. quæ eſt Origeniana, pag. 230. contra Origenem diſputat, obſervata etiam & notata Cl. Gatakero in Adverſ. miſcellaneis. Adducit Epiphanius ex Origenis in Pſal. I. Commentario, vel Præfatione potius in librum Pſalmorum, inter alia: Τῷ πατρὶ τῶν ὅλων Θεῷ, διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως γενητοῦ Θεοῦ προσιέναι. *Ad DEum Patrem totius univerſi, per Salvatorem noſtrum & ſummum Sacerdotem factum DEum, accedere.* Petavius quidem interpretatur *DEum genitum:* ſed in favorem Origenis, & contra mentem Epiphanii: ille enim Origeni objicit, quod Filium dixerit γενητὸν, cum γεννητὸν debuiſſet; perinde ac ſi γενητὸν, *factum*, & γεννητὸν, *genitum*, idem prorſus valerent: quod Epiphanius pernegat: Τὸ γενητὸν, inquit, Θεὸν εἰρηκέναι αὐτὸν σα-

φὺς ἐστιν, ὅτι κτιστὸν ὁρίζεται. *Eo quod* γενητὸν *DEum illum eſſe dixit, manifeſtum eſt, creatum eſſe eundem ſtatuiſſe.* Et continuo ſubjicit: Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς βούλονται σοφίζεσθαι καὶ λέγειν, ἴσον τὸ γενητὸν εἶναι τοῦ γεννητοῦ, οὐ παραδεκτέον δὲ ἐπὶ θεοῦ λέγειν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐπὶ τὰ κτίσματα μόνον· ἕτερον γάρ ἐστι γενητὸν, καὶ ἕτερον γεννητόν. *Quod enim nonnulli nos argutiis circumvenire conantur, dicentes, idem plane valere* γενητὸν *&* γεννητὸν, *factum & genitum: id vero de Deo non eſt admittendum, ſed apud creaturas tantum: aliud enim eſt* γενητὸν, *factum, & aliud* γεννητὸν, *genitum.* Quod Epiphanius dicit, γενητὸν & γεννητὸν creaturarum reſpectu de eodem uſurpari poſſe, non vult ejuſdem eſſe ſignificationis, ſi de creaturis uſurpentur hæ voces: ſed id tantum innuit, creaturam, quæ eſt γενητὴ, *creata, facta*, etiam poſſe eſſe γεννητὴν, *genitam*: Ita homo & γενητὸς eſt, & γεννητὸς, *creatus & genitus.* Ex his omnibus jam patere arbitror, quæ harum vocum ſit ſignificatio, quo illæ ſenſu in myſterio S. S. Trinitatis à Veteribus fuerint uſurpatæ; quid etiam doctiſſimum, & in antiquitate Eccleſiaſtica verſatiſſimum DN. Carolum; cujus verba jam ante ſunt allata; impulerit, ut exiſtimaret, vocabulum ἀγέννητος à Patribus quibuſdam fuiſſe rejectum. Id unum reſtat, ut Ejuſdem rationes, quibus Veteres ad repudiandam hanc vocem incitatos affirmat, ἐπιμελῶς conſideremus. Prior ratio hæc ipſi eſſe videtur, quia Ethnici voce ἀγέννητος Deum deſignaverint. At hoc non facile probaverit: teſtimonia etiam, quæ adducit, Deum ab Ethnicis ἀγένητον, non ἀγέννητον, appellatum fuiſſe evincunt. Verum omnino, eos Deum dixiſſe ἀγένητον. Idem etiam ex Simplicio patet; referente Auguſtino Steucho, lib. III. de perenni Philoſophia, Cap. X. qui teſtatur, Xenophanem Deum vocaſſe τὸ πάντων κράτιστον καὶ ἄριστον, καὶ ἀγένητον, *Optimum omnium & præſtantiſſimum, æternumque, vel ſine exordio.* Hanc Dei appellationem reſpuebant Orthodoxi; non tamen, quod Deum ἀγένητον eſſe inficiarentur, ſed quia ſub ea Arrianum virus latere viderent. Arriani namque, qui Patrem vocabant ἀγένητον, id eſt, ἄκτιστον, *non creatum, non factum*, ex Filio κτίσμα, *creaturam* facere, eumque εἰς κτίσμα καὶ ποίημα καταβιβάζειν, *ad rerum creatarum ſortem*, ut de iis loquitur Photius, Epiſt. I. pag. 4. nefario conatu detrudere ſatagebant. Huic ergo ἑτεροδοξίᾳ ſeſe opponentes Patres, illud ἀγένητον nigro notabant lapillo. Atque huc ego referenda putaverim omnia illa dicta, quæ paulo ante ſunt adducta, ad demonſtrandum, vocem ἀγέννητος aliquando à Patribus rejectam videri poſſe: idque hoc etiam facio libentius, quia in loco ex Athanaſii Dialogo II. allato, Cl. Beza pro ἀγέννητος, conſtanter in ſua horum Dialogorum editione legit & ſcribit ἀγένητος. Rem totam illuſtrant, quæ apud eundem Athanaſium, Dial. eodem pag. 186. leguntur. Ibi Orthodoxus non vult, Patrem dicendum eſſe ἀγένητον. Verba ejus præſto ſunt: Οὐκ εἶπεν ἡ γραφὴ τὸ ἀγένητον, τὸ δὲ πατέρα αὐτὸν εἶναι εἶπε· κἀκεῖνο λέγω, ὃ ἡ γραφὴ εἶπε, καὶ οὐχὶ ὃ τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑποπίπτει. *Scriptura non dixit, eum eſſe* ἀγένητον, *ſed Patrem eſſe dixit. Et ego id dico, quod Scriptura dixit, non vero quod hominum intelligentiæ convenit.* Ob hæc verba adverſarius Anomœus ſtatim adverſus Orthodoxum inſurgit, & clamitat: Ἐγένετο οὖν ὁ θεός; εἰπὲ καὶ, ὑπό τινος ἐγένετο; *Factus igitur, vel creatus eſt DEus? Dic etiam à quo creatus eſt?* Ad quæ Orthodoxus: Εἰ διὰ τοῦτο ἀγένητον αὐτὸν δεῖ λέγειν, ἐπειδὴ ὑπ' οὐδενὸς ἐγένετο, εἰπὲ αὐτὸν καὶ ἄπιστον, ἐπειδὴ εἰς οὐδένα πιστεύει· εἰπὲ καὶ ἀσεβῆ, ἐπειδὴ οὐδένα σέβεται. Εἰ δὲ ταῦτα ἡ μὲν ἔννοια ὑποβάλλει, ἡ δὲ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπει λέγειν· οὕτω καὶ τὸ ἀγένητον, κἂν δοκῇ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν ὑποπίπτειν, ἀλλ' ἡ εὐσέβεια οὐκ ἐπιτρέπει λέγειν· εἰ δὲ μὴ, εἶπεν αὐτὸ πάντως ἡ γραφή. *Si propterea* ἀγένητος, *increatus eſt dicendus, quia à nullo creatus, voca ipſum etiam* ἄπιστον, *quia in neminem credit: dic etiam* ἀσεβῆ, *quoniam neminem veneratur. Si vero hæc quidem cogitatio ſuggerit, pietas tamen dicere non permittit: ita etiam illud* ἀγένητον, *etiamſi cogitationibus noſtris convenire videatur, pietas*

Digitized by Google

13 Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρῶν μόνος αὐτὸς ἅπαντα,

Omnipotens, nunquam genitus, qui conſpicit ipſe

Αὐτὸς

tas tamen illud dicere vetat: ſin minus, eo omnino Scriptura fuiſſet uſa. Regerit Anomœus: Οὐ λέγεις οὖν ἀγέννητον τὸν ἐπὶ πάντων θεόν; Omnium ergo DEum non dicis ἀγέννητον, increatum? Orthodoxus ſine ambagibus reſpondet: Εἰ γέγραπται, λέγω· εἰ δὲ οὐ γέγραπται, οὐκ ἔχω ἀνάγκην εἰπεῖν. Si ſcriptum eſt, dico: ſi vero non eſt ſcriptum, nulla neceſſitas cogit, ut dicam. Poſterior ratio, ob quam ſæpe laudatus Carolus exiſtimat, ab Orthodoxis ἀγεννήτου vocem, de Deo Patre alias uſurpari ſolitam, nonnunquam fuiſſe rejectam, eſt, quod Arriani aſſeruerint, ἀγέννητον & γεννητὸν eſſe τῆς οὐσίας δηλωτικὰ, notare eſſentiam, atque inde collegerint, aliam eſſe Patris, aliam Filii eſſentiam. Verum, Arrianos eo inſaniæ proceſſiſſe; Orthodoxos autem ideo τὸ ἀγέννητον, vel τὸ γεννητὸν fuiſſe averſatos, non invenio, tantum obſervo, eos Orthodoxum harum vocum uſum, ab adverſariorum ſtrophis vindicatum, τοῖς τῆς ἐκκλησίας τροφίμοις ſubinde commendaſſe. Aſſerebant enim, τὸ ἀγέννητον & τὸ γεννητὸν, non eſſentiam, ſed perſonas denotare. Unum & alterum teſtem produxiſſe ſufficiet. Juſtinus M. in Expoſit. Fidei, non longe à principio, inculcat, τὴν ἀγέννητος προσηγορίαν, τὸν ὑπάρξεως τρόπον ἑρμηνεύειν, *Ingeniti appellationem, modum exiſtentiæ exponere.* Et mox: Τὸ μὲν ἀγέννητον καὶ τὸ ὑπάρξεως ὁ τρόπος, ἀλλήλων εἰσὶ γνωρίσματα· τῆς δὲ οὐσίας τὸ θεὸς δηλωτικόν. *Ingenitum quidem & exiſtentiæ modus, alterum alterius invicem eſt nota: eſſentiam autem, DEi appellatio deſignat.* Item: Τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν οὐκ οὐσίας ὀνόματα, ἀλλὰ τρόποι ὑπάρξεως. *Ingenitum & genitum non ſunt eſſentiæ nomina, ſed exiſtentiæ modi.* Tandem: Τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν οὐκ οὐσίας δηλωτικὰ, σημαντικὰ δὲ τῶν ὑποστάσεών ἐστιν. *Ingenitum & genitum non notant eſſentiam, ſed hypoſtaſes deſignant.* Baſilius M. lib. I. contra Eunomium, pag. 19. pluribus probat, vocem ἀγέννητος eſſentiam Dei notare non poſſe, & tandem concludit: Δέδεικται δὲ ἄρα, τὸ ἀγέννητον ἐν τοῖς μὴ προσοῦσι τεταγμένον· ὥστε ψεύδεται ὁ τιθέμενος τῆς οὐσίας αὐτῆς εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. *Demonſtratum autem eſt his, quæ abſunt, ingenitum connumerari: mentitur ergo, qui ipſius ſubſtantiæ hanc vocem eſſe ſignificativam putat.* Idem Baſilius, lib. IV. contra Eunomium, pag. 92. & ſeqq. operoſe demonſtrat, quod ὑπάρξεως τρόπος τὸ ἀγέννητον, καὶ οὐκ οὐσίας ὄνομα, *Ingenitum* notet *ſubſiſtendi modum, non vero ſubſtantiæ ſit nomen.* Suicerus.

13 Παντοκράτωρ] Hanc *potentiam*, imo *omnipotentiam* ea Scripturæ loca DEO vendicant, in quibus DEUS dicitur omnia efficere, quæcunque vult, ut Pſalm CXV. 3. ea, quæ dicunt, DEO nihil eſſe impoſſibile, ut Lucæ I. 37. Matth. XIX. 26. ea etiam, quæ DEUM ἀποτόμως *omnipotentem* vocant, ut Apoc. I. 8. IV. 8. XVI. 7. Tribus poſtremis locis occurrit vox παντοκράτωρ, quam pluribus examinat Greg. Nyſſenus Orat. II. contra Eunom. tom. II. p. 467. & tandem ita concludit: Οὐκοῦν ὅταν τῆς παντοκράτορος φωνῆς ἀκούωμεν, τοῦτο νοοῦμεν. τὸ πάντα τὸν Θεὸν ἐν τῷ εἶναι συνέχειν, ὅσα τε νοητὰ, καὶ ὅσα τῆς ὑλικῆς ἐστι φύσεως. *Igitur, cum vocem παντοκράτορος audimus: hoc mente concipimus, nempe DEUM omnia in ſuo eſſe, ſive in ſua natura & eſſentia continere, & quæ intelligentia ſolaque mente comprehenduntur, & quæ materiali natura conſtant.* Theophilus, lib. I. ad Autolycum, p. 246. Παντοκράτωρ λέγεται, ὅτι αὐτὸς τὰ πάντα κρατεῖ καὶ ἐμπεριέχει· τὰ γὰρ ὕψη τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ βάθη τῶν ἀβύσσων, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐστιν. *Omnipotens vocatur DEUS, quia ipſe omnia tenet & continet: etenim altitudines cœlorum*

& pro-

Digitized by Google

& profunditates abyſſorum, & orbis habitabilis fines in manu ejus ſunt. Cyrillus Jeroſ. Catecheſi Illum. VIII. pag. 74. Παντοκράτωρ ἐστὶν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Παντοκράτωρ *eſt, qui omnibus imperat, qui omnibus dominatur.* Videri etiam poteſt Dionyſ. Areopag. cap. X. de divinis Nominibus, p. 658. 659. Perſpicua ſunt, quæ ad verba Dionyſii habet Pachymeres, pag. 665. Λέγεται παντοκράτωρ, ὅτι πάντων κρατεῖ καὶ ἐξουσιάζει καὶ ἐπαρκεῖ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ τοῖς διοικουμένοις ἅπασι. *Dicitur* omnipotens, *quia omnibus imperat, & dominatur, & ſufficit poteſtas ejus omnibus, qui ab ipſo gubernantur.* DEUM vero omnipotentem eſſe, ac proinde merito in hac δοξολογίᾳ *potentiam ejus*, vocari *omnipotentiam*, ita certum eſt, ut nulla prorſus probatione ſit opus. Certe Chryſ. in Pſalm CXLI. potentiam DEI vocat παναλκῆ δύναμιν, & in Cap. VII. Jeſaïæ παναλκῆ δύναμιν, καὶ ἄφατον ἐξουσίαν; *omnipotentem potentiam, & ineffabilem poteſtatem* conjungit. Cyrillus Alexand. lib. III. adv. Julianum, pag. 108. Παναλκὲς τὸ Θεῖον, προσδεῖται δὲ ὅλως οὐδενός. *Omnipotens eſt DEUS, nec ulla prorſus re eget.* Sanctus Macarius, Homil. XXVI. p. 354. itidem paucis multa complexus eſt: Τῷ Θεῷ ἐν ῥοπῇ ὥρας πάντα εὐχερῆ ἐστι ποιῆσαι. *Deus momento temporis omnia facile efficere poteſt.* Ut vero doctrinam de *omnipotentia DEI* ex Antiquitate magis enucleate proponamus, de ejus objecto paulo enarratius diſſerendum. Hic non moramur otioſos Philoſophaſtros, qui per inanes ἀεροβατοῦντες ſubtilitates, multa, aliquando etiam DEO indigniſſima, blaterant de hoc Capite. Apoſtoli nobis commendata eſt regula, quæ jubet φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· ſancti Gregor. Nazianzeni nobis obverſatur exemplum, qui Orat. XXXIX. pag. 630 de ſe teſtatur, φρίττω καὶ γλῶσσαν καὶ νοῦν, καὶ διάνοιαν, ὅταν περὶ Θεοῦ φθέγγωμαι. *Et lingua, & mente, & cogitatione horreſco, quoties de Deo ſermonem habeo.* Atque hoc ἐπαινετὸν πάθος καὶ μακάριον omnibus auditoribus ſuis precatur. Sed ad rem. Quidam *DEI potentiam* anguſtioribus quam par eſt finibus coarctantes, aſſerunt, DEUM ea tantum poſſe, quæ velit, ac proinde omnia, quæ nolit, ab objecto potentiæ ejus eſſe removenda. Verum, ſi rem accuratiori ſubjiciamus examini, ipſamque Scripturam conſulamus ſacram, quæ, teſte Chryſoſtomo, οὐδὲν παρεσιώπησε τῶν χρησίμων ἡμῖν, *nihil tacuit eorum, quæ nobis utilia ſunt*, deprehendemus, ſententiam iſtam diſertiſſimis ejus teſtimoniis refelli. Annon enim luculenta ſunt illa Johannis, τοῦ τῆς μετανοίας κήρυκος, καὶ μεταμελείας εἰσηγητοῦ; ut à Nyſſeno, Orat. de pœnit. tom. II. pag. 167. vocatur; Matth. III. 9. Λέγω ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ; Potuiſſet ergo hoc DEUS, ſed nolebat. Annon omnem nobis ſcrupulum eximere poſſunt verba ipſius Salvatoris Matth. XXVI. 53. Potuiſſet omnino Chriſtus orare Patrem, ſed noluit: potuiſſet ei Pater ſiſtere legiones Angelorum; ſed itidem noluit. Plura ergo DEUS poſſet, quam vult. Theodoretus in Pſalm. CXXXV. Οὐ τῇ δυνάμει σύμμετρα τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τῇ βουλήσει· ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ πολλαπλάσια τούτων, καὶ πολλῷ μείζονα δημιουργῆσαι· ἀλλὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἠθέλησε. *Res creatæ non reſpondent potentiæ, ſed voluntati: potuiſſet enim his multo plura, & multo majora creare: ſed tot & talia voluit.* Ita apud Juſtinum Martyr. reſponſ. ad quæſtion. III. Græcorum. Θεὸς, ὅσα μὲν βούλεται ποιεῖν, δύναται ποιεῖν· οὐχ ὅσα δὲ δύναται ποιεῖν, βούλεται ποιεῖν. *Quæcunque DEUS facere vult, ea facere poteſt: at non, quæcunque facere poteſt, ea facere vult.* Gemina prorſus occurrunt apud Damaſcenum Orth. fidei lib. I. Cap. ult. p. 64. Πάντα μὲν, ὅσα θέλει, δύναται· οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει. δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ. *Omnia quæcunque vult poteſt, non autem quæcunque poteſt vult. Nam poteſt quidem perdere mundum, ſed non vult.* Suo hoc ipſum calculo Tertull. lib. adverſus Praxean. Cap. X. pag. 847. ſatis perſpicue comprobat. Sic de DEO ad Praxean. *Non quia omnia poteſt facere, ideoque credendum eſt, illum feciſſe, etiam quod non fecerit. Sed an fecerit, requirendum. Potuit, ſi voluiſſet,*

ita

Αὐτὸς δ' οὐ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.
[14] Τίς γὰρ σὰρξ δύναται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἀληθῆ
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἄμβροτον, ὃς πόλον οἰκεῖ,
Ἀλλ' οὐδ' ἀκτίνων κατεναντίον ἠελίοιο
Ἄνθρωποι στῆναι δυνατοὶ, θνητοὶ γεγαῶτες
Ἄνδρες, ἐν [15] ὀστήεσι φλέβες καὶ σάρκες ἐόντες,

Omnia, mortali non aſpectabilis ulli.
Corporeis oculis etenim quis cernere verum,
Æternumque Deum poſſit, cœlumque colentem?
Cum neque ſplendentis radiantia lumina ſolis
Suſtineant homines mortales cernere contra.

Αὐ-

ita ſalvus ſim, DEUS pennis hominem ad volandum inſtruxiſſe, quod & milvis præſtitit: non tamen quia potuit, ſtatim & fecit. Potuit & Praxean, & omnes pariter hæreticos ſtatim extinxiſſe, non tamen quia potuit, extinxit. Interim non negaverim, veterum nonnulles ſtatuiſſe, *voluntatem DEI menſuram eſſe potentiæ ejus.* Id fecit Theodoretus non uno loco. In Epitome div. Decret. Cap. V. ſcribit: Ἰσόμετρον ἔχει θεὸς τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν. *DEUS habet potentiam voluntati æqualem.* Idem in Pſalm. CXIV. Σύμμετρον ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν. Et Θεραπευτ. ſerm. IV. Τῷ Θεῷ τῶν ὅλων ὅσα βούλεται, δυνατά· τῇ βουλήσει γὰρ ἡ δύναμις ἥνωται. *Univerſorum DEUS, quæ vult, eadem poteſt: divinæ ſiquidem voluntati etiam facultas adjuncta eſt.* Damaſc. Orth. fidei lib. I. Cap. VIII. DEUM vocat δύναμιν οὐδενὶ μέτρῳ γνωριζομένην, μόνῳ δὲ τῷ οἰκείῳ βουλήματι μετρουμένην, *potentiam nulla menſura cognitam, ſola vero propria voluntate menſuratam*; & addit, πάντα γὰρ ὅσα θέλει, δύναται. *Omnia enim, quæcunque vult, poteſt.* Et Cyrillus Alexand. Catena in Cap. II. Joh. pag. 80. Θεὸς ἐν μόνῳ τῷ θέλειν, ἔχει τὸ δύνασθαι. *DEO velle, poſſe eſt* Hæc tamen ſententiam noſtram de Objecto potentiæ divinæ minime labefactant: Voluntas enim DEI divinæ potentiæ menſura eſt, quia, cum apud hos ſit velle quod facere, ut ait Aug. in Pſ. CXLIV. DEUS nihil poteſt facere, quod non poſſit velle, & nihil poteſt velle, quod non poſſit facere. Huc faciunt illa ex Epiſt. Theodor. CXLIV. pag. 1019. Οὐδὲν βούλεται ποιεῖν ὁ Θεὸς ὧν μὴ πέφυκε. *Deus nihil vult facere, quod naturæ ejus non congruat.* Idem.

14 Τίς γὰρ σὰρξ] Betulejus notavit olim in Theophilo non exſtitiſſe ſequentes quatuor verſus, ſed ex Clemente illos fuiſſe adjectos: hodie reperiuntur in Theophili ſcriptis, uti conſtat ex ultima illius ſcriptoris Additione Colonienſi, anni 1686.

15 Ὀστέοσι] Turnebus legit ἐν ὀστοῖσι.

Ἐτ-

[illegible library stamp]

Αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα σέβεσθ' ἡγήτορα κόσμου,
Ὃς μόνος εἰς αἰῶνα καὶ ἐξ αἰῶνος 16 ἐτύχθη,
17 Αὐτογενὴς, ἀγένητος, ἅπαντα. κρατῶν διαπαντὸς,
18 Πᾶσι βροτοῖσιν ἐνῶν τὸ κριτήριον ἐν φαεὶ κοινῷ

Hunc colite, hunc unum, qui ſolus regnat in orbe,
Qui ſolus ſemperque fuit, ſemperque futurus,
Non genitus, per ſe conſtans, tenet omnia ſemper,
Et viget in cunctis mortalibus, atque vigorem

19 Τῆς

16 ἐτύχθη] Sic legendum eſt ex emendatione Cl. Turnebi & autoritate codicis Lactantiani, illud ἔτυχεν quod pleræque editiones habent, nullo modo admittendum. *Opſopœus.*

17 Αὐτογενὴς] Huc reſpexit Lactantius lib. 1. cap. 7. his verbis. *Conſequens eſt, ut quando nihil ante illum fuit, ipſe ante omnia ex ſeipſo ſit procreatus; ideoque ab Apolline αὐτοφυὴς, à Sibylla αὐτογενὴς & ἀγένητος, & ἄποιητος nominatur.* Unde ſuſpicio eſt Lactantium ἄποιητος pro διαπαντὸς legiſſe. Dicitur verò non ſolùm ab Apolline αὐτοφυὴς, ſed etiam ab ipſa Sibylla lib. 2. *Opſopœus.*

18 πᾶσι βροτοῖσιν &c.] Turnebus in margine codicis ſui hanc electionem pro vulgata notaverat, βροτοῖς συ νεῶν, & in fin. carm. pro ἐν κοινῷ φαεὶ, has varietates ἔμβαλε κοινῷ vel ἐν δαῒ κοινῇ vel ὕδατι κοινῷ, vel οἴην ἅπασι ἐν φαεὶ οἴῳ. Auratus ita emendaverat πᾶσι βροτοῖσιν ἓν ὂν τὸ κριτήριον ἐν φαεὶ οἴῳ, i. cum omnibus hominibus unum ſit tribunal, ſcilicet adeundum in die uno: vel (ſi malis ἓν ὢν) ille Deus qui omnia nutu ſuo moderatur, unicum eſt tribunal omnibus hominibus in die uno, hoc eſt, unus & ſolus judex pro tribunali ſedens ſententiam de omnibus in judicii die laturus. Atque hæc ſententia percommoda eſt: ſed mallim ego ſcribere ἐν φαεὶ κοινῷ. Sic enim iterum infra περιέσσεται ἐν φαεὶ κοινῷ & poſtea γνώσονται διὰ τοῦδε, καὶ ἀστραπὸν ἐν φαεὶ κοινῷ, ex auctoritate codicis regii. *Opſopœus.* Subditur in carmine Sibyllæ:

Πᾶσι βροτοῖσιν ἐνῶν τὸ κριτήριον ἐν φαεὶ
κοινῷ.

Variè ſummi viri Turnebus, Auratus, Obſopœus, hunc verſum volverunt. Tertii horum ſententia nobis maximè arridet, aliis locis ſtabilita. — ἐν φαεὶ κοινῷ. Sed omnino in præcedentibus ſcribendum

——— ἅπαντα κρατῶν διὰ παντὸς
πᾶσι βροτοῖσιν, ἓν ὢν τὸ κριτήριον φαεὶ
κοινῷ.

Dicit enim Deum omnium hominum potentem eſſe, omniumque ipſorum operum gubernatorem; Omnium vero unum Judicium ſit in communi luce. Lux vero communis omnium illa eſt quam diu poſt Sibyllam hanc, ei tamen divinitus inſpiratam in Euangelio Salvator Opt. Max. loquitur, nihil dicens tam occultum eſſe, quod in lucem judicandum non aliquando ſit producendum. Videtur fuiſſe in eadem ſententiâ eruditiſſimus vir Joannes Auratus, ſed illius conjectura tam obſita mendis exſtat in notis Obſopœi ut conjectatione opus ſit novâ. *Bathius.*

19 Τῆς

Digitized by Google

[19] Τῆς κακοβȣλοσύνης δὲ τὸν ἄξιον ἕξετε μισθὸν,
Ὅττι θεὸν προλιπόντες ἀληθινὸν, ἀέναόν τε
Δοξάζειν, αὐτῷ τε θύειν ἱερὰς [20] ἑκατόμβας,
Δαίμοσι τὰς θυσίας ἐποιήσατε, τοῖσιν ἐν ᾅδȣ.

Senſibus inſinuat, communis luminis autor.
Præmia ſed pravæ mentis digna accipietis:
Quandoquidem æternoque Deo, veroque relicto,
Cui decus & ſacro debetur victima ritu,

[21] Τύ-

19 τῆς κακοβȣλοσύνης &c.] Hoc etiam olim docuit Homerus in Odyſſ.

ὅστε καὶ ἄλλȣς
Ἀνθρώπȣς ἐφορᾷ, καὶ τίνυται ὅστις ἁμάρτῃ.
qui & alios
Homines intuetur, & plectit, quicumque peccat.

Et ſi autem Deus ſit remunerator operum juſtorum & malorum vindex, non tamen illico poſt, peccatorum commiſſionem illa ſtatim punit, at vero tandem aliquando vindicta ſequitur, quo reſpicere videtur Valerius Maximus lib. I. cap. II. *Lento gradu ad vindictam ſui Divina* procedit ira, tarditatemque ſupplicii gravitate compenſat. ȣ̓ τι γὰρ ὁ Θεὸς παραχρῆμα κολάζει ἀλλ' αὕτη μὲν ἐστιν ἀνθρωπίνη δίκη. Lyſias orat: V. *conſueſſe enim Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum dolent, quos pro ſcelere eorum ulciſci velint, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere.* Cæſ. de bello Gallic. lib. I. ad quæ verba Manutius in Scholiis affert hunc Homeri locum. Ἀδικεῖς μὲν τὸ μίασμα τὸ ἐκ τῶν Θεῶν ὀψέ τι καὶ κατελθȣ̃σιν ἐντεῦθεν ἀπόκειται. Pauſan. lib. VIII. Huc porro ſpectat tritum illud & vulgatum apud Græcos parœmigraphos, ὁ Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας. *Sero Jupiter diphtheram inſpexit.* Et notus ille verſus proverbialis

Ὀψὲ θεῶν ἀλέȣσι μύλοι, ἀλέȣσι δὲ λεπτόν.
Lanei Deorum pedes &c,
Raro antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo. Horat.
Sed Videt hoc, videt ille Deum regnator; & auſis
Sera quidem, manet ira tamen; Stat. Papin. Theb. V.
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

Tibullus. Sed vide & Plutarchi librum de ſera numinis vindicta. Hinc recte in hiſce prætenſis Sibyllarum oraculis ἕξετε μισθὸν, *mercedem habebitis.* Du Portus.

20 Ἑκατόμβας] Sacrificii genus, in quo ritus ſic ſervabantur, ut centenæ ſuis generis victimæ mactarentur; ut centum ſues, centum hædi, &c. Ovidius Metamorph. lib. VIII.

Vota Jovi Minos taurorum corpora centum
Solvit. *Hofmannus.*

21 Τύ-

Digitized by Google

21 Τύφῳ καὶ μανίῃ δὲ βαδίζετε, καὶ τρίβον ὀρθὴν
Εὐθεῖαν προλιπόντες, ἀπήλθετε, καὶ δι' ἀκανθῶν
Καὶ σκολόπων ἐπλανᾶσθε βροτοὶ παύσασθε μάταιοι
Ῥεμβόμενοι σκοτίῃ, καὶ ἀφεγγέϊ νυκτὶ μελαίνῃ·
22 Καὶ λίπετε σκοτίην νυκτὸς, φωτὸς δὲ λάβεσθε·
23 Οὗτος ἰδοὺ πάντεσσι σαφής. ἀπλάνητος ὑπάρχει.

Manibus infernis feciſtis ſacra ſuperbi.
Inſanique, via recta veraque relicta,
Erratis per iter ſcopulis & ſentibus horrens.
Deſinite in terræ noctis titubare tenebris,
Vani mortales: noctiſque nigrore relicto,
Utimini (patet en cunctis errore ſine ullo)

Ἐλ-

21 Τύφῳ] Putant nonnulli τυφλοὶ ſcribendum eſſe pro τύφῳ: ſed genuinam eſſe hanc lectionem aſſerit Clemens Alex. qui quatuor hos verſus in oratione exhortatoria citat pag. 13. Variat autem aliquantulum a noſtra lectione. Sic enim legit in altero ἀπήλθετε τὴν δι' ἀκανθῶν, atque reliquos ſic continuat, verſu integro qui hic legitur extrito, καὶ σκολόπων. ἐπλανᾶσθε βροτοίων. (ſcribe βροτοὶ, apud Clement. παύσασθε μάταιοι, καὶ λίπετε σκοτίην νυκτὸς φωτὸς δὲ λάβεσθε. l. 18. ita Xyſtus: Clemens in protreptico ſequentes octo verſus citat (pag. 213.) paucis verbis mutatis. Nam pro πάντεσσι legitur πάντα ἐστὶ: quanquam πάντεσσι etiam στρωματέων lib. v. legatur pag. 29. pro γνόφον ζόφον. In κρύσταλλά τε, conjunctio τε apud Clementem abundat. Sed cur non addo Clementis explicationem? εὐθέως σφόδρα τὴν μὲν ἀπάτην ἀπεικάζουσα τῷ σκότει, τὴν δὲ γνῶσιν ἡλίῳ καὶ φωτὶ τοῦ θεοῦ, ἄμφω δὲ παραθεμένη τῇ συγκρίσει τὴν ἐκλογὴν διδάσκει. τὸ γὰρ ψεῦδος, οὐ ψιλῇ τῇ παραθέσει τοῦ ἀληθοῦς διασκεδάννυται: τῇ δὲ χρήσει τῆς ἀληθείας ἐκβιαζόμενον φυγαδεύεται. Opſopœus.

22 Καὶ λίπετε] MS. Meus codex legit Καλλίπετε. *Gallæus.*

23 Οὗτος ἰδοὺ &c.] *Clemens in Protreptico ſequentes octo verſus citat, paucis verbis mutatis. Nam pro* πάντεσσι, *legitur* πάντα ἐστὶ: *quanquam* πάντεσσι *etiam* στρωματέων *lib.* 5. *legatur. Pro* γνόφον. ζόφον. *In* κρύσταλλά τε, *conjunctio* τε *apud Clementem abundat. Sed quur non addo Clementis explicationem?* εὐθέως σφόδρα τὴν μὲν ἀπάτην ἀπεικάζουσα τῷ σκότει, τὴν δὲ γνῶσιν ἡλίῳ καὶ φωτὶ τοῦ θεοῦ. ἄμφω δὲ παραθεμένη τῇ συγκρίσει τὴν ἐκλογὴν διδάσκει. τὸ γὰρ ψεῦδος, οὐ ψιλῇ παραθέσει, τ' ἀληθοῦς διασκεδάννυται, τῇ δὲ χρήσει ἀληθείας ἐκβιαζόμενον φυγαδεύεται. *In ſcripto Sibyllino codice hi tres verſus continui legebantur illic,* εἷς θεὸς, *ſed confuſi: quos tum vel ex Lactan-*

Digitized by Google

Ἔλθετε, μὴ σκολιὴν δὲ διώκετε, καὶ γνόφον αἰεί.
Ἠελίου γλυκυδερκὲς ἰδοὺ φάος ἔξοχα λάμπει.
Γνῶτε δὲ καθέμενοι σοφίην ἐν στήθεσιν ὑμῶν·
Εἷς θεός ἐστι, βροχὰς, ἀνέμους, σεισμοὺς ἐπιπέμπων,
Ἀστεροπὰς, λιμοὺς, λοιμοὺς καὶ κήδεα λυγρὰ,
Καὶ νιφετοὺς, κρύσταλλα. τί δὴ καθ' ἓν ἐξαγορεύω;
24 Οὐρανοῦ ἡγεῖται, γαίης κρατεῖ, 25 αὐτὸς ὑπάρχει.

Solis luce, ſuo qui lumine cuncta ſerenat.
Atque hoc pectoribus ſapienter noſcite veſtris:
Unus, qui pluvias mittit, motuſque, notoſque,
Eſt Deus, atque fames, peſtes, triſtesque dolores,
Atque nives, glaciem. ſed quorſum ſingula pando?
Imperat & cœlis, & terræ præſidet. Ipſe eſt.

ctantiana lectione ſuo nitori reſtitueram; quæ cum Theophili lectione pulchrè conſentit. In codice Sibyllino ſcriptum erat, πάντων ὑπέρτατος, manifeſto errore: erat tamen genuina lectio in margine annotata, cum Theophilo & Lactantio conſentiens. Quin etiam Antimachus legit, πανυπέρτατος. In codice Sibyllino huic verſui connexi erant alii tres, ſed abrupta & interpolata ſententia: id quod magis jam ex Theophilo apparet. Paulo ſuperius melius locum habere poſſe videtur, circa numerum 7. Nam mihi ſic ordinari lectio poſſe vedetur,

Γνῶτε δὲ κλίνεμενοι σοφίην ἐν στήθεσιν ὑμῶν,
Ὡς μόνος ἐστὶ θεὸς κτίστης ἀκράτητος ὑπάρχων,
Αὐτὸς στήριξεν μορφῆς τε τύπον, μερόπων τε
Αὐγὰς μῖξε, φύσιν πάντων γενετῆρ βιότοιο
Εἷς θεὸς, &c. *Hæ noſtræ ſunt conjecturæ, quæ ſanè fallere poſſunt. Certum eſt Sibyllina eſſe, vel quia in codice ſcripto continentur, vel quia citantur à Lactantio. Lactantius tamen à codice hoc nomine variat, quòd ille legit, αὐτὸς ἔμιξε: in Sibyllinis verò eſt, αὐγὰς μῖξε. Centones ſunt ſine ordine cohærentes, quæ ſcriptus liber ab initio habet. Reliqua relinquo pio lectori cenſenda.* Betuleius.

24 Οὐρανοῦ ἡγεῖται] In fine prioris hujus de Deo carminis, quod ſequius de Dæmoniis loquitur inſignius in fine mendum eſt, quod cum familiari olim meo Euſt. Swartio profligatum ipſi edendum dedi

Οὐρανοῦ ἡγεῖται, γαίης κρατεῖ, αὐτὸς ὑπάρχει

Καὶ πρὸς τοὺς γεννητοὺς λεγομένους ἔφη.

26 Εἰ δὲ γεννητὸν ὅλως καὶ φθείρεται, οὐ δυνατ' ἀνδρὸς

De iis autem qui generati dicuntur, ait:

Quod ſi progenitum eſt, prorſum interit: exq; virili

27 Ἐκ

Tertium addiderat vates: nimirum inferos quibus dominetur idem Deus, ſine quorum mentione omnino manca eſt ſententia; quod vero editur, bis idem dicit. Tu conſtanter ſcribe.

Οὐρανοῦ ἡγεῖται, γαίης κρατεῖ, Αἴδου ἄρχει.

Ipſe rotat cælum, terram regit, imperat Orco.

Eodem verbo de Deo ſuprà uſa eſt - εἷς θεὸς ὃς μόνος ἄρχει ὑπερμεγέθης, ἀγένητος. Sed & Orci ſupra meminit. Nec de emendatione dubitandum. Carmen nunc ipſum Latinis numeris producamus

Mortaleis homines compacti carne caducâ
Quid ſubito elatis finem ſeponitis auſis
Negligitisque Deum vos deſuper inſpectantem,
Summum teſtem operum, vigili vice cuncta videntem
Factorem omnituentem, a quo vitalis in omneis
Spiritus it, vegetans obnoxia corpora letho?
Rex unus ſolusque ſine ortu, ultra omnia magnus
Cunctidomans, inviſus, at contingi lumine namque,
Cœleſtem, æternum, verumque pote incolam Olympi
Futilibus ſpectare oculis, caro dedita morti,
Clarividi radios contrà conſiſtere ſolis
Cum nequeant homines, venis atque oſſibus apti?
Hunc colite; hunc ſolus mundi qui templa gubernat
Solus is ex ævo fuit, atque futurus in ævum eſt
Ipſe parens, ſine patre, regens unâ omnia ſummâ
Judicii commune jubar mortalibus indens
Conſilii merces pravi vos digna ſequetur
Vera quod æterni ſpernentes jura magiſtri
Cui debetur honos, cui ſanctificæ Hecatombæ
Spiritibus ſtygiis divos adoleſtis honores.
Inſani faſtu & furiis liquiſtis apertæ,
Recta viæ, ſpinoſum iter per cæca ſecuti
Confraga, per ſcopulos longis erroribus acti
O miſeri, revocate gradum; tenebroſa vagati
Per loca terrificæ, damnato lumine, noctis.
Linquite, iò tenebras, claramque apprendite lucem
Omibus ecce, omni, lux, orba errore, pateſcit.
Huc agedum, noctem nimboſam haud deinde ſecuti
Suavividum ſolis heic en lux aurea fulget
Et Sophiam penito perceptam immittite cordi
Eſt Deus unus agens pluvias, ventoſque moventes
Fulguraque morboſque, famemque a funebre lethum
Ille nives, glaciemque: ſed omnia dicere longum eſt
Ille rotat Cœlum, terram regit, imperat Orco.

Barthius.

25 Αὐτὸς ὑπάρχει] lege ἀΐδου ἄρχει, Imperat orco. Uti multis probat Swarthius in Analectis, p. 31. & 32. *Gallæus.*

26 Εἰ δὲ γεννητὸν &c.] Iſta integra non ſunt.

[27] Ἐκ μηρῶν μήτρας τε θεὸς τετυπωμένος εἶναι.
Ἀλλὰ θεὸς μόνος εἷς [28] πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος [29] οἴδματα πόντου,
[30] Οὔρεα θ' ὑλήεντα, καὶ ἀέναα χεύματα πηγῶν,

Fæmineoque nequit membro Deus eſſe creatus.
Sed Deus eſt unus ſolus, rerumque ſupremus,
Qui cœlum, ſolem, ſtellas, lunamque creavit,
Frugiferam terram, pontique fluenta tumentis,
Silvoſos montes, fonteſque perenne ſcatentes,

[31] Τῶν

ſunt. Arbitror autem Sibyllam occaſione à veri Dei unitate arrepta hîc multa argumenta congeſſiſſe, quibus Deorum multitudinem, procreationem item & genealogiam refelleret. Iudicio ſunt tres illi verſus à Theophilo in ſecunda orátione ad Autolycum allegati, quos inter fragmenta primos poſui: ſed quia illorum alter illic laborat, emendatos hîc denuo adjungam.

εἰ δέ γε γεννῶνται, καὶ ἀθάνατοί γε μένουσι,
πλείονες ἀνθρώπων γεγεννημένοι οἱ θεοὶ ἦσαν.
οὐδὲ τόπος στῆναι θνητοῖς οὐκ ἂν ποθ' ὑπῆρξεν.

Qui non ineptè forſan huic *εἰ δὲ γεννητὸν*, &c. præponentur Certè nihil aliud ſibi volunt verba iſta Theophili: *καὶ θεοὺς τοὺς γεννητοὺς λεγομένους ἔφη.* Qui enim ſunt illi qui generati dicuntur, niſi Dii gentium ſive Heſiodei ex maris fœminæque coitu procreati? l. 2. Lactantius refert his verbis lib. 1. cap. 8. *Non multùm à multis animalibus differunt, qui credant eos qui geniti ſunt maris ac fœminæ coitu, aliquid majeſtatis divinæque virtutis habere potuiſſe: cum Sibylla Erythræa dicat: οὐ δύνατ' ἀνδρὸς ἐκ μηρῶν μήτρας τε θεὸς τετυπωμένος εἶναι.* Opſopæus.

27 Ἐκ μηρῶν. &c.] Hic verſus legitur apud Lactantium lib. I. cap. VIII. hæc Sibyllina, in ſcripto libro non inveniebantur, ſed apud Thophilum extant, ubi *τετυπωμένος* rectius leg tur. *Betuleius.*

28 Πανυπέρτατος, &c.] Corrupte in carminibus Sibyllinis *πάντων ὑπέρτατος*. quod reſpuit ſcanſio; quanquam ibi monet adnotator ad oram libri Sibyllini haberi in MSS. ſicut in noſtro. *Iſæus.*

29 Οἴδματα πόντου] Auratus paulo ante obitum ſuum monuerat legendum eſſe, *οἴδματα πάντα*, ſed nihil mutandum cenſeo, alibi enim ait Sibylla, *ἄγρια κύματα πόντου*: *Opſopæus.*

30 Οὔρεα θ', &c.] Priores editiones & codices manuſcripti conſtanter habent *ὑψήεντα*, *excelſos*, quod cum alibi non legiſſem, in *ὑλήεντα* verti, niſus verſu illo ex oraculo Apollinis Didymæi, *βαίνων ὑλήεντα κατ' οὔρεα χερὶ κραταιῇ*: ſed nimis præpropere, ut me poſtea docuit ſimilis verſus infra *οὔρεα θ' ὑψόεντα, καὶ ἄγρια κύματα πόντου*. Id itaque hic reſtitue, & verſum integrum ita ſcribe: *Οὔρεα θ' ὑψήεντα καὶ ἀέναα χεύματα πηγῶν.* *Idem.*

31 Τῶν

31 Τῶν τ' ἐνύδρων πάλι γεννᾷ ἀνήριθμον πολὺ πλῆθος.
32 Ἕρπετα δὲ γαίης κινούμενα ψυχροτροφεῖτε,
Ποικίλα τε πτηνῶν λιγυρόθροα, τραυλίζοντα,
Ξουθὰ, λιγυπτερόφωνα, ταράσσοντ' ἀέρα ταρσοῖς·
Ἐν δὲ νάπαις ὀρέων ἀγρίαν γένναν θέτο θηρῶν,
Ἡμῖν τε κτήνη ὑπέταξεν πάντα βροτοῖσιν·
Πάντων θ' ἡγητῆρα κατέστησεν θεότευκτον,
Ἀνδρὶ δ' ὑπέταξεν παμποίκιλα, κ' οὐ καταληπτά.
Τίς γὰρ σὰρξ δύναται θνητῶν γνῶναι τάδ' ἅπαντα;
Ἀλλ' αὐτὸς μόνος οἶδεν ὁ ποιήσας τάδ' ἀπ' ἀρχῆς,

Et ſub aquis degens genus innumerabile gignit,
Quæque premunt terram ſerpentia corpora nutrit,
Et varias volucres, ſeu balbas, ſive canoras,
Stridentes, teneras, ſulcantes aëra plantis,
Et genus impoſuit ſylvis agreſte ferarum,
Subjecitque pecus nobis mortalibus omne,
Cunctorumque ducem fecit Divinitus ortum,
Subjecitque viro quæ vel comprendere non ſit.
Nam quis hæc valeat mortalis noſcere cuncta?
Ipſe ſed hæc ſolus novit, qui condidit unus,

33 Ἄφθαρ-

31 Τῶν τ', &c.] Auratus emendat γέν-ναν: ſed rectius retinetur γεννᾷ, ut repetatur ὅς, qui procreat. *Idem.*

32 Ἕρπετα δὲ γαίης] Turnebus emendat δ' ἐκ γαίης, Auratus τ' ἐν γαίῃ: & ſtatim diviſe ſcribendum ψυχροτροφεῖτε, vel ψυχροτροφεῖ τε, & in frigidis locis nutrit idem ille Deus varia terræ ſerpentium genera. *Idem.*

33 Ἄφθαρ-

Digitized by Google

[33] Ἄφθαρτος κτίστης, αἰώνιος, αἰθέρα ναίων· (σθὸν,
[34] Τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθὸν προφέρων πολὺ πλείονα μι-
Τοῖς δὲ κακοῖς, ἀδίκοις τε, χόλον καὶ θυμὸν ἐγείρων,
[35] Καὶ πόλεμον, καὶ λοιμὸν, ἰδ' ἄλγεα δακρυόεντα.
Ἄνθρωποι τί μάτην ὑψούμενοι [36] ἐκριζοῦσθε;
Αἰσχύνθητε [37] γαλᾶς καὶ κνώδαλα θειοποιοῦντες.
Οὐ μανίη καὶ λύσσα φρενῶν, καὶ [38] ἔστησία φάρη;

Auctor inextinctus, æternus, in æthere degens,
Et multo majora bonis bona præmia reddens,
Injuſtoſque, maloſque, ira pœniſque coërcens,
Immittens bellum, peſtem, triſteſque dolores.
Stirpitus, ô homines, cur inſurgendo peritis?
Non pudet in divos, feles & bruta referre?
An non eſt rabies, cæcæque inſania mentis?

[39] Ei-

33 Ἄφθαρτος κτίστης, &c.] Hic verſus cum duobus ſequentibus reperitur apud Lactantium, lib. de Ira Dei cap. XXII. ſed variant codices MSS. Vide Betulæum in Lactantium, p. 476. *Gallæus.*

34 Τοῖς ἀγαθοῖς, &c.] Lactantius lib. de Ira cap. XXII. *Apud Erythræam Sibyllam de ſummo & conditore rerum Deo hujuſmodi verſus reperiuntur: nempe tres hi qui ſequuntur.* E quibus alter vitioſe in vulgatis Lactantii editionibus legitur, τοῖς τ' ἀκάκοις ἄκακον προφέρων πολὺ μείζονα μισθόν. nam optimæ notæ exemplar V. Cl. Puteani plane præ ſe fert, ut habet Theophilus, τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθόν, &c. *Opſopœus.*

35 Καὶ πόλεμον, &c.] Aut Orpheus à Sibylla, aut hæc ab Orpheo mutuata eſt verſum iſtum. Sic enim ait ille, referente Juſtino in lib. de Monarchia, Clemente Stromat. lib. V. & Euſebio de Euang. præpar. lib. XIII. αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθοῖο κακὸν θνητοῖσι φυτεύει (al. δίδωσι) καὶ πόλεμον κρυόεντα. καὶ ἄλγεα δακρυόεντα. *Idem.*

36 Ἐκριζοῦσθε] Auratus putat etiam ἐκφυσιοῦσθε legi poſſe. *Idem.*

37 Γάλας] Scribito γαλᾶς contractum ex γαλέας. *Idem.*

38 Ἔστησία φάρη] Clauſerus pro ἔστησία φάρη, ἐπιστία βάρη legendum putat. Adr. Turnebus ἐπίσια φάρη vel ὕβρεις τ' ἀφόρητος. Auratus veſtigiis literarum inſiſtens, κ' αἴσθησις ἀφαυρὴ, *& ſenſus imbecillis.* Idem.

[39] Εἰλόποδας κλέπτουσι θεοὶ, συλῶσι δὲ χύτρας,
[40] Ἀντὶ δὲ χρυσόεντα πόλον κατάπιονα ναίειν,
Σητόβρωτα δέδορκε, πυκναῖς δ᾽ ἀράχναις [41] δεδίασαι·
Προσκυνέοντες ὄφεις, κύνας, αἰλούρους ἀνόητοι,
Καὶ πετεινὰ σέβεσθε, καὶ ἑρπετὰ θηρία γαίης,
Καὶ λίθινα ξόανα, καὶ [42] ἀγάλματα χειροποίητα,

Tauros furantur divi, prædantur & ollas,
Quoſque poli ſedes aureas habitare deceret,
Hos caries, denſiſque infeſtat aranea telis.
Serpentes colitis, ſtulti, feleſque, caneſque,
Et volucres, & quæ ſerpunt animalia terræ,
Et fabricata manu ſimulacra, & ſaxea ſigna,

[43] Καὶ-

39 Εἰλόποδας, &c.] Clauſerus pro εἰλόποδας ſcribit ἰλοπόδας, quod quid ſit neſcio. ἰλλοπίδας quidem reperias apud Etym. & ἰλλοπίδας apud Heſych. pro ſerpentum catulis: ſed id nihil ad hunc locum. Malim itaque εἰλίποδας cum Caſtalione. Mercurium enim boves ſurripuiſſe paſſim eſt apud poëtas, quanquam à vera prope abſit lectio Turnebi & Aurati, εἰλοπόδας, ſi patinas, q. d. Quænam perverſi rabies tam ſtulta cerebri, ut eos Deos eſſe credamus qui lances, patinas vel fercula ſurripiunt, & ollas deprædantes? *Idem.*

40 Ἀντὶ δὲ, &c.] Auratus etiam ſic legi poſſe cenſuit: ἀντὶ δὲ χρυσείοιο πόλου κατὰ πίονα ναὸν, quemadmodum in oraculo veteri, ἥκεις ὦ Λυκόοργε ἐμὸν ποτὶ πίονα ναόν. *Idem.*

41 Δεδίασαι, &c.] Turnebus ſcripſit δεδαῖσαι, Auratus ἀράχνῃσι δέδυσαι, vel ἀράχναις πεπύκασαι, aranearum telis obſepta ſunt Sed his varietatibus opus non eſt, aptiſſimum enim eſt verbum δεδίασαι è textrina petitum. Comicus apud Pollucem, ὁ μὲν ἐξυφαίνηθ᾽ ἱστὸς, ὁ δὲ διάζεται. Tela una perfecta, altera attexitur. Et in libro Judicum cap. XVI. de meretrice Samſonis capillos licio implicante, ἐδιάσατο τοὺς ἑπτὰ βοστρύχους τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, &c. Solet namque Sibylla frequenter Bibliorum verbis & phraſibus uti: ut in hoc ipſo verſu σητόβρωτα dixit, quemadmodum D. Jacobus in epiſt. ἱμάτια σητόβρωτα. Pergit autem hic deridere hominum ſtoliditatem, quod ſtatuas & idola à vermibus corroſa, & aranearum telis obſita pro diis colant. *Idem.*

42 Ἀγάλματα, &c.] Ἄγαλμα in genere eſt, πᾶν, ἐφ᾽ ᾧ τις ἀγάλλεται, *omne id, quo quis delectatur*: ita Heſychius, & ex eo Suidas & Phavorinus. Etymolog. M. Ἄγαλμα, ἀγαλλίαμα, πᾶν ἐφ᾽ ᾧ ἀγάλλεταί τις καὶ χαίρει, κἂν τι ἱμάτιον ᾖ, κἂν τι εἰκών: *Omne id, quo quis delectatur & gaudet, ſive veſtis ſit, ſive imago.* Poſt Homeri tempora, ἄγαλμα ſignificare cœpit ξόανον. Iterum Heſychius: Ἄγαλμα, ξόανον, ἀφο-

ἀφομοίωμα εἰδώλων, εἰκόνων, ἢ ἀνδριάντων. Ἄγαλμα eſt ſtatua, ſimulacrum idolorum, imaginum vel ſtatuarum. Vetus Homeri ſcholiaſtes ad Iliad. γ, v. 144. Ἔστι ἄγαλμα, καλλώπισμα, πᾶν ἐφ' ᾧ τις ἀγάλλεται καὶ χαίρει· οἱ δὲ μεθ' Ὅμηρον ποιηταὶ, ἄγαλμα εἶπον τὸ ξόανον. Ἄγαλμα eſt ornamentum, omne quo quis delectatur & gaudet: qui vero poſt Homerum ſcripſerunt Poetæ, ἄγαλμα vocarunt ſtatuam. Eodem modo Euſtathius. & ex his Etymolog. M.

Si ergo hujus vocis uſum ſpectemus,

I. Ἄγαλμα proprie ſumitur, & poſt Homerum ſignificat *ſimulacrum, ſtatuam.* A ſcriptoribus Eccleſiaſticis de Gentilium idolis uſurpatur. Clemens Alexand. in Protrept. pag. 34. Ἀγάλματα ἀργὰ, ἄπρακτα, ἀναίσθητα, προσδεῖται καὶ προσκαθηλοῦται, καὶ προσπήγνυται, χωνεύεται, ῥινᾶται, πρίεται, περιξέεται, γλύφεται. Κωφὴν μὲν δὴ γαῖαν, ἀεικίζουσι ὑπὸ τῆς τέχνης, καὶ προσκυνεῖν ἀναπείθοντες. Προσκυνοῦσι δὲ οἱ θεοποιοὶ, οὐ θεοὺς καὶ δαίμονας, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην, γῆν δὲ καὶ τέχνην, τὰ ἀγάλματα, ὅπερ ἐστίν. Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἄγαλμα ὕλη νεκρὰ, τεχνίτου χειρὶ μεμορφωμένη. *Simulacra otioſa, inefficacia, ſenſu carentia, alligantur, clavis affiguntur, compinguntur funduntur, limantur, ſecantur, eraduntur, cælantur. Ac ſurdam ſane terram indigne tractant ſtatuarii, dum naturam illi propriam adulterant arte, aliiſque, ut eam adorent, perſuadent. Adorant autem illi, qui deos faciunt, non deos & dæmones, mea quidem ſententia, ſed terram & artem, quod quidem eſt ſimulacra adorare. Vere enim eſt ſimulacrum materia mortua, artificis manu formata.* Idem pag. 38. Gentilem ita alloquitur: Χρυσός ἐστι τὸ ἄγαλμά σου, ξύλον ἐστὶ, λίθος ἐστὶ, γῆ ἐστι, ἐὰν ἀναθεωρήσῃς, μορφὴν παρὰ τοῦ τεχνίτου προσλαβοῦσα· γῆν δὲ ἐγὼ πατεῖν, οὐ προσκυνεῖν μεμελέτηκα· οὐ γάρ μοι θέμις, ἐμπιστεῦσαί ποτε τὰς ἀψύχους τὰς τῆς ψυχῆς ἐλπίδας. *Aurum eſt ſtatua tua, lignum eſt, lapis eſt, terra eſt, cujus ſi principium conſideraveris, formam ab artifice accepit. Ego autem terram calcare didici, non adorare: non eſt enim mihi fas unquam rebus inanimatis credere ſpes animæ.*

II. Ἄγαλμα improprie, ſeu *metaphorice* accipitur, & tribuitur,

1. DEO. Clemens Alexand. in Protrept. pag. 34. Ἡμῖν οὐχ ὕλης αἰσθητῆς αἰσθητὸν, νοητὸν δὲ τὸ ἄγαλμά ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ μόνος ὄντως Θεός. *Apud nos nullum è materia ſenſili ſenſile ſimulacrum, ſed qui ſola percipitur intelligentia* DEUS, *qui ſolus vere eſt* DEUS.

2 *Omnibus hominibus*, utpote ad imaginem DEI creatis. Ignatius Epiſt. ad Philipp. pag. 45. Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ἐν Κυρίῳ, ὡς Θεοῦ ἀγάλματα. *Diligite vos mutuo in Domino, ut DEI imagines.* Baſilius Seleucienſis, Orat. II. quæ eſt de Adamo, pag. 7. Ἄνθρωπος δακτύλοις Θεοῦ αὐτοσχέδιον ἀπεργαζόμενον ἄγαλμα. *Homo eſt ſimulacrum ſubito digitis DEI creatum.* Clemens Alexand. in Protrept. pag. 40. Ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ περιφέροντες ἐν τῷ ζῶντι καὶ κινουμένῳ τούτῳ ἀγάλματι, τῷ ἀνθρώπῳ, σύνοικον, εἰκόνα, σύμβουλον, συνόμιλον, συνέστιον, συμπαθῆ, ὑπερπαθῆ. *Nos, nos ſumus, qui DEI imaginem circumferimus in hoc vivo & mobili ſimulacro, homine videlicet, nobiſcum habitantem imaginem, conſulentem, colloquentem, contubernalem, & quæ noſtris movetur, ſimulque dominatur perturbationibus.*

3 Hominibus pietate, ſapientia, aliiſque virtutibus ornatis. Hinc Ἄγαλμα εὐσεβείας, *pietatis imago.* Ita Agapetus Juſtinianum Imperatorem, ſect. V. vocat. Verba ejus ſunt: Γνῶθι, ὦ εὐσεβείας θεοτεύκτον ἄγαλμα, ὅτι ὅσῳ μεγάλων ἠξιώθης παρὰ Θεοῦ δωρεῶν, τοσούτῳ μείζονος ἀμοιβῆς ὀφειλέτης ὑπάρχεις αὐτῷ. *Scito, ô pietatis divinitus factum ſimulacrum, te, quanto majoribus DEUS te dignatus ſit donis, tanto majorem ei debere retributionem.* Theophanes Homil. V. pag. 31. ad Deuteronom. xxxii. 36. Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζωοποιήσω· ἀποκτενῶ τὸ παλαιὸν τῆς ἁμαρτίας κατάλυμα, καὶ ζωογονήσω τὸ νέον τῆς εὐσεβείας ἄγαλμα. *Ego occidam, & ego vivere faciam: delebo vetus peccati diverſorium, & novum pietatis ſimulacrum excitabo.* Ἄγαλμα φιλοσοφίας Iſidorus Peluſiota, lib. III Epiſt. CCXVI. pag. 341. de Epiſcopis. Ὡς ἄγαλμα φιλοσοφίας ἁπάσης, τοὺς τὴν ἐπισκοπὴν λαχόντας, πανταχοῦ φαίνεσθαι χρή. *Eos, qui Epiſcopatum acceperunt, tanquam Philoſophiæ omnis ſimulacrum,*

Digitized by Google

[43] Κἂν παρεδδοῖσι λίθων συγχώματα· ταῦτα σέβεσθε,
Ἄλλα τε πολλὰ μάταια, ἃ δὴ κ' αἰσχρὸν ἀγορεύειν.
Εἰσὶ θεοὶ μερόπων δολοήτορες οὗτοι ἀβούλων,.
Τῶν δὴ καὶ στόματος χεῖται θανατηφόρος ἰός.
Οὗ δ' ἐστὶν ζωή τε, καὶ ἄφθιτον ἀέναον φῶς, (μα
Καὶ μέλιτος γλυκεροῦ γλυκερώτερον ἀνδράσι [44] χάρ-

Et paſſim lapidum moles. hæc, vanaque multa
Præterea colitis, quæ ſunt turpiſſima dictu.
Talia ſunt hominum ſtultorum numina falſa
Quorum mortiferum diſtillat ab ore venenum.
At cujus vita eſt, cujus lux illa perennis,
Lætitia unde viris dimanat dulcior omni

Ἐκ-

crum, ubique apparere oportet. Et Epiſtola ſequenti: Θείας φιλοσοφίας αὐτοφυῆ ἀγάλματα. *Divinæ Philoſophiæ gemina ſimulacra.* Ἄγαλμα ἀρετῶν, ἄγαλμα ἔμψυχον. Michaël Pſellus Orat. de Paſſione Domini B. Virginem vocat ἔμψυχον ἀρετῶν ἄγαλμα, *vivum virtutum ſimulacrum.* Et Baſilius Seleucienſis Orat. XXIX. pag. 157. Adamum appellat τὸ θείας ἀξίας ἔμψυχον ἄγαλμα, *divinæ dignitatis vivam imaginem.* Memoratu digna ſunt, quæ Origenes Celſo, Chriſtianis objicienti, *quod nullas ſtatuas habeant*, reſpondet lib. VIII. contra eum, pag. 389. Ἀγάλματα καὶ πρέποντα Θεῷ ἀναθήματα, οὐχ ὑπὸ βαναύσων τεχνιτῶν κατεσκευασμένα, ἀλλ' ὑπὸ λόγου Θεοῦ τεχνούμενα, καὶ μορφούμενα ἐν ἡμῖν, αἱ ἀρεταί, μιμήματα τυγχάνουσαι τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, ἐν ᾧ ἐστι δικαιοσύνης, καὶ σωφροσύνης, καὶ ἀνδρείας, καὶ σοφίας, καὶ εὐσεβείας, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν παραδείγματα. *Simulacra & DEO dicanda anathemata ſunt non fabrorum opera, ſed à verbo DEI dedolata formataque in nobis, virtutes nimirum, quæ ſunt imitamina primogeniti omnis creaturæ, in quo ſunt juſtitiæ, temperantiæ, fortitudinis, ſapientiæ, pietatis & reliquarum virtutum exempla.* Suicerus.

43 Κἂν παρεδδίοισι λίθων, &c.] Sic recte locabitur accentus, παρόδιοι, intelligit lapidum congeries in compitis & collium cacumine in honorem cum aliorum deorum, tum præcipue Mercurii. Inde Græcis ἕρμακες, ut notat Nicandri Scholiaſtes, λίθοι συνσωρευμένοι εἰς τιμὴν τοῦ Ἑρμοῦ. Corn. Severus in Ætna:

- - - - *qualis acervus*
Exſilit imparibus jactis ex tempore ſaxis.

Et ἑρμαῖ, ut Sibylla pag. 328. ἀψύχεις θ' ἑρμαῖς. Porro quæ in ſequentibus à priori editione diverſa reperies, è Turnebi annotationibus vel ſuppleta, vel emendata ſunt. *Opſopœus.*

44 Χάρμα] Auratus probat κρᾶμα dilutam potionem. *Idem.*

45 Bι-

Ἐκπρεχέα· τῷ δεῖ μόνῳ αὐχένα κάμπτειν,
Καὶ τρίβον αἰώνεσσιν ἐν εὐσεβέεσσ' ἀνακλίνειν.
Ταῦτα λιπόντες ἅπαντα, δίκης μεστὸν τὸ κύπελλον
Ζωρότερον, στιβαρὸν, [45] βεβαρημένον, εὖ μάλ' ἄκρητον
Εἱλκύσατ' ἀφροσύνῃσι μεμηνότι πνεύματι πάντες.
Κ' οὐ θέλετ' ἐκνῆψαι, καὶ σώφρονα πρὸς νόον ἐλθεῖν,
Καὶ γνῶναι βασιλῆα θεὸν, τὸν πάντ' ἐφορῶντα.
Τοὔνεκεν αἰθομένοιο πυρὸς σέλας ἔρχετ' ἐφ' ὑμᾶς.
Λαμπάσι καυθήσεσθε δι' αἰῶνος τὸ πανῆμαρ
Ψεύδεσιν αἰσχυνθέντες ἐπ' εἰδώλοισιν ἀχρήστοις.
[46] Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν, ἀέναόν τε,

Debet, quique piis oſtendit qua ſit eundum
In vitam. his inquam neglectis, inſipienter
Ingentem, magnum calicem, plenumque meraco
Melle: iſti cervix omnis ſe ſubdere ſoli
Pœnarum hauſiſtis furioſis mentibus omnes.
Nec ſobrii vultis ſanæque evadere mentis,
Et noviſſe Deum regem, qui cuncta tuetur.
Propterea fervens ignis vos opprimet ardor,
Semper & in flammis turpes ardebitis, omne
Quandoquidem vanis ſtatuis impenditis ævum
At quibus æternus colitur Deus, atque perennis

Ζωὴν

45 Βεβαρημένον] Hæc lectio Aurati eſt: At Turnebus voluerat *βεβαρυμένον, αὐθεκρατοῦντες. Idem.*

46 Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες] Hunc & duos ſequentes verſus citat Lactantius lib. II. cap. XII. *Gallæus.* Lactantius lib. II. cap. XIII. *Deus ſententia in peccatores data ejecit hominem de paradiſo, ut victum ſibi labore*

Ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον, αὐτοὶ
47 Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον
Δαινύμενοι γλυκὺν ἄρτον ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.

Hi vitam degent quæ tempus in omne manebit,
Floriferos hortos paradiſi ſemper habentes,
Et dulcem cœli panem ſtellantis edentes.

ΣΙ-

labore conquireret, ipſumque paradiſum igni circumvallavit, ne homo poſſet accedere, donec ſummum judicium faciat in terra, & juſtos viros ſuos cultores in eundem locum revocet morte ſublata, ſicut ſacræ voces docent, & Sibylla Erithræa, cum dicit, οἱ δ' ἔθον, &c. Citat autem tres verſus, in quorum ultimo ſcribitur παραδείσου. *Opſopœus.*

47 Οἰκοῦντες παραδείσου] Quidam putarunt, paradiſum fuiſſe locum quemdam amœnum extra hunc orbem habitabilem, & cum primos parentes noſtros ex paradiſo ejectos S. Scriptura tradit, illud intelligendum eſſe, ex illo loco, in mundum hunc fuiſſe relegatos. Quod nullo quidem nititur fundamento, at contrarium patebit ei qui attentius inſpiciet textum. Ibi enim mentio fit fluminum hortum irrigantium, quæ etiamnum ſunt in rerum natura. Quare dicendum eſt, illos in paradiſo degentes, etiam in hac terra noſtra habitaſſe, & cum ejicerentur ex Paradiſo, illos tantum mutaſſe locum in hoc mundo. Error ille natus eſt ex eo, quod nuſquam in orbe terrarum, locus tam amœnus appareat, qualem Moſes deſcribit; & hinc nonnulli putarunt, fuiſſe in aëre vel alio extra orbem loco: ſed non opus eſt ad hoc confugere. Etiamſi enim amœnitas priſca nullibi conſpiciatur, hinc non ſequitur locum illum non fuiſſe in orbe, ſed dicendum, ſuperveniente diluvio, jucundiſſimam ejus tractus faciem periiſſe: vel ſtatim poſt & propter hominis peccatum, terram univerſam à Deo fuiſſe maledictam, & ſic concidiſſe paulatim primam Paradiſi faciem: ſiquidem tota terra, illi maledictioni obnoxia, & per conſequens, etiam Paradiſus, quippe qui ejus partem conſtituebat. In principio lib. I. Orac. Sibyllin. plura addemus, Deo dante, ex Blondello. *Gallæus.*

1 Εἰς

Digitized by Google

ΣΙΒΥΛΛΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

περὶ τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ.

SIBYLLÆ LIBER I.

PROOEMIUM

De Deo principii experte.

ἘΙΣ ΘΕΟΣ ὃς μόνος ἄρχει, ὑπερμεγέθες,
ἀγένητος.
Ἀλλὰ θεὸς μόνος εἷς πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου,

UNUS, QUI ſolus regnat Deus, unus & idem,
Non genitus, rerum ſummus, ſuper omnia magnus,
Qui cœlum, ſolem, ſtellas, lunamque creavit,
Frugiferam terram, pontique fluenta tumentis:

Ὅς

1 Εἷς Θεὸς, &c.) Primi ſeptem verſus à Lactantio poſiti, cum à Græculo quodam in libro τῶν χρησμῶν non eſſent reperti, ab eo ſunt in hunc locum relati. Sed quatuor primi Erythrææ ſunt. tres reliqui cujus ſint, incertum eſt. Hæc cenſura eſt Ranconeti acutiſſimi, eaque veriſſima. Nam primus legitur lib. I. Lact. cap. VI. & ſupra. tres ſequentes in eodem loco Lactan. tres ultimi Lactant. lib. II. cap. XII. è quibus medius tantum in his libris reperitur infra. Plane autem deeſt hoc procœmium in manuſcripto codice regiæ bibliothecæ, & meo judicio poſthac ſine detrimento omitti poterit. *Opſopœus.*

Digitized by Google

Καὶ γαῖαν κόσμησε φυτοῖς, ποταμοῖσι δὲ πόντον
[9] Χευάμενος ἐκέρασσε, καὶ ἀέρι μῖξεν ἀϋτμὰς,
Καὶ νέφεα δροσόεντα. [10] τιθεὶς ἄρα καὶ γένος ἄλλο,
Ἰχθύας ἐν πελάγεσσι, καὶ ὄρνεα δῶκεν ἀήταις·
Ὕλαις δ᾽ αὖ θῆρας λασιαύχενας, ἠδὲ δράκοντας
Ἑρπυστὰς, καὶ πάντ᾽ ὅσα [11] κυκλόσε νῦν καθορᾶται.
Αὐτὸς ταῦτ᾽ ἐποίησε λόγῳ, καὶ πάντ᾽ ἐγενήθη
Ὦκα καὶ ἀτρεκέως. ὅδε γὰρ πέλετ᾽ [12] αὐτολόχευτος.
[13] Οὐρανὸν ἐγκαθορῶν, ὑποαιτετέλεστο δὲ κόσμος.

Et terram ornavit plantis: & flumina ponto
Indidit infundens: & miſcuit aëre ventos,
Et pluvias nubes. Aliud genus edidit inde,
Et commiſit aquis piſces, ventiſque volucres,
Atque feras ſylvis hirſutas, atque dracones
Serpentes: breviter, quæ nunc cernuntur ubique,
Hæc fecit verbo, & ſunt protinus omnia facta,
Et plane: ſiquidem per ſe parit ipſe ſua vi.
Cœlum deſpiciens perfecto denique mundo,

Καὶ

9 Χευάμενος] Uti Auratus olim legendum cenſuit, Χευμένος ſic & alios legiſſe deprehendimus, noſtrum exemplar habet χευαμένον. *Idem.*

10 Τιθεὶς ἄρα] MS. noſter codex habet πθεὶς δ᾽ ἄρα. *Idem.*

11 Κυκλόσε] Hoc verbum non reperitur nec in Regio nec in noſtro Codice. *Idem.*

12 Αὐτολόχευτος] Suidas huc reſpexit in λοχεύειν). *αὐτολόχευτος, αὐτογένητος: ὁ θεὸς ὁ αὐτογένητος: Deus per ſe genitus, ſui ipſius parens.* Opſopœus.

13 Οὐρανὸν ἐγκαθορῶν] Vet. cod. οὐρανὸν καθορῶν, ὑποτετέλεστο δὲ κόσμος Turnebi liber, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν μετ᾽ ὕπαι, τετέλεστο, vel εἶπεν τετέλεστο. Auratus, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν πᾶσιν τετέλεστο. Eruditiſſimus vir Anton. Bayſius emendat, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν ὕπατον, τετέλεστο δὲ κόσμος. *Idem.*

14 Ei-

Digitized by Google

Καὶ τότε δὴ μετέπειτα πλάσεν πάλιν ἔμπνοον ἔργον.
14 Εἰκόνος ἐξ ἰδίης ἀπομαξάμενος νέον ἄνδρα,

Rurſum finxit opus ſpirabile. namque recentem
Expreſſit, propria ducens ab imagine, pulchrum,

Κα-

14 Εἰκόνος ἐξ ἰδίης] Hoc modo etiam loquitur Sibylla lib. VIII. circa medium. Homo dicitur ad imaginem, & quandoque ad Dei ſimilitudinem creatus, Hebræi צלם aut דמות imaginem & ſimilitudinem vocant: quodnam inter hæc vocabula ſit diſcrimen quæritur. Quidam hic agnoſcunt diſcrimen *reale*. Ita ex A. Judæis *Majm.* More Hannev. l. 1. c. 1. Ubi vocabulum צלם refert في الصورة الطبيعية أعني في المعنى الذي فيه يظهر الشي وغاز ما هو وهو حقيقته من حيث هو ذلك الموجود *ad formam naturalem, h. e. de re, per quam res exiſtit & eſt quod eſt. Id autem eſt ipſa Eſſentia, à qua ens conſtat.* At דמות dicit eſſe, اسم من דמה وهو ايضا شبه في المعنى *nomen à* דמה, *quod ſimilitudinem rei notat*: Plane ut in Catena Patrum Mſc. in octoteuchum: *ἰδία ἐςὶ ἡ σωματικὴ ὁμοίωσις εἰκὼν δὲ ψυχικὴ κατάστασις.* B. Ex Chriſtianis, tam veteres quam recentiores. Ex illis, Patribus videlicet, decem citat *Bellarm.* qui imaginem ad ſubſtantiam animæ, ſimilitudinem ad qualitates, virtutes, & actiones referenda putant. *Muſc.* in Gen. p. 43. *Baſilius ſentit, imaginem Dei in rationis uſu conſiſtere, ſimilitudinem vero in eo, quod pietatis ſtudio Deo ſimiles reddimur. Et hic Lyranus dicit: Imago Dei conſiſtit in anima, quantum ad proprietates naturales, memoriam videlicet, intelligentiam, & voluntatem attinet. Similitudo vero in gratuitis, & ideo ſimilitudo eſt quædam perfectio imaginis, quia gratia perficit* Naturam. Hæc ille. Eandem ſequitur ſententiam Scholaſticorum Patriarcha, *Lombardus* lib. 2. Sent. Hiſt. 16. cæterique Scholaſtici plerique. *Thomas* enim hoc diſcrimen minus vult eſſe ſolidum, ut obſervavit *Dorſch.* in Thoma Aquin. Confeſſore veritatis VI. cap. 1. Th. 1. ubi probat, non eſſe certum, imaginem Dei ad Naturam pertinere, ſimilitudinem ad virtutes. Ita *Pererius* & alii; vide *Rivet.* Comment. p. 17. b. Ex his conſentiunt *Bellarminus* de gratia primi hominis c. 2. *Oſiander* de imagine Dei, & alii. *Alii* agnoſcunt inter imaginem & ſimilitudinem aliquid intereſſe, ſi ſeorſim ſumantur, vel oppoſite, hoc tamen loco ita conjungi, ut ad unam & eandem rem ſignificandam uſurpentur, nec tamen alterutrum vocabulum pro ſuperfluo haberi debeat. Cum his facit Rivetus. *Alii* inter illa diſcrimen partim *Grammaticum* ſtatuunt, quatenus ſui ſ voces diverſæ apud Hebræos צלם & דמות, apud Græcos *εἰκὼν* & *ὁμοίωμα*; partim *Logicum*; quatenus imago nomen eſt ſpeciei, ſimilitudo generis. Ad ſimilitudinem convenientia duorum aut plurium requiritur in uno tertio, ad imaginem unius ex altero, ectypi ex ſuo archetypo expreſſio, & ad illud confirmatio. Ita Clariſſ. *Alting.* Theol. Elench. nov. p. 267. Sunt *denique* qui ſimpliciter hic Hendyada agnoſcunt, non Patres modo, & ex Judæis Abarb. ſed etiam Neoterici

tum

Digitized by Google

tum Pontificii, *Sixt. Senenſ. Peter* alii; tum Euangelici; ex quibus *Muſc. Videntur hæ duæ* voces צלם & דמות id eſt, *imago & ſimilitudo, non eſſe à ſe invicem dirimendæ, quaſi non ſint more ſcripturæ de re poſitæ eadem, ſed in eodem hic ſignificatu retinendæ, ut eadem ſit imago, quæ ſimilitudo: Et ad imaginem Dei factum eſſe idem, quod factum eſſe ad ſimilitudinem Dei. Hoc pacto uſus eſt hiſce vocibus Moſes plane ſimpliciter; ſicut & infra c. 5. fecit, ubi de Adamo ſcribit ad hunc modum: Et vixit Adam* 130. *annos, & genuit* בדמותו כצלמו id eſt. *in ſimilitudine ſua, ſecundum imaginem ſuam, ubi ſimilitudinis vox præponitur, & imaginis ſubjicitur, ut manifeſte appareat, indifferenter eſſe Moſen iſtis diſtinctionibus uſum. Quod vero novum hominem attinet, qui eſt ex Chriſto, manifeſtum eſt, Apoſtolum illi accommodare vocem imaginis non minus, quam ſimilitudinis, ſicut videre licet, Rom* 8. *cum dicit; Nam quos præſcivit, eos & prædeſtinavit conformes fieri imagini filii ſui. Et* 2 *Cor.* 5. *Nos vero omnes, inquit, revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Coloſſ.* 3. *Exſpoliantes, inquit, veterem hominem cum affectibus ſuis, & induatis novum, eum, qui renovatur in agnitione Dei, ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum. Hiſce locis manifeſtum redditur, ſubtilem illam & Philoſophicam diſtinctionem inter imaginem & ſimilitudinem nihil habere loci, nec in Moſe, nec in literis Apoſtolicis. Quare merito monendi ſunt omnes S. Literarum Candidati, ut in lectione eorum, qui plus adferunt de ſeculari Philoſophia in expoſitione S. Scripturarum, quam ſimplicitati Chriſtianæ conducit, caute & cum judicio verſentur.* Hæc graviſſimus Theologus, cujus ſententiæ ſubſcribentes, fatemur quidem, diſcrimen eſſe Grammaticum (differunt enim duæ hæ voces radicibus) cætera plane nullum. Unum enim idemque notari, probat 1. Etymologia utriuſque vocis. 2. Promiſcuus utriuſque uſus: Unde alterum pro altero ponitur. confer *Gen.* 1. 26. 27. c. 9. 6. c. 5. 1. 3. Imago non minus ad gratiam refertur, quam ſimilitudo, & ipſa ſimilitudo ad Naturam: Vide 1. *Cor.* 15. 50. *Eph.* 4. 24. *Col.* 3. 10. *Jac.* 3. 9. *Rom.* 1. 2. 3. 4. Ex definitione rei. Homo, Dei imago appellatur, quia Deo ſimilis eſt. Porro ſimilis eſt Deo, quatenus ad ſimilitudinem ipſius efformatus eſt in creatione, quo ad naturam, rectitudinem & ſtatum. Proinde imago Dei eſt ipſa ſimilitudo cum Deo. 5. Interpretes enim æquipollentiam agnoſcunt. LXX. vertunt ὁμοίωμα, ὁμοίωσιν, εἰκόνα. Chaldæus pro Hebr. צלם modo צלמא ponit, modo פסל, quod per εἰκόνα, γλυπτὸν LXX. reddunt. 5. Ipſe *Maimonides*, qui hic dormitare videtur cum Homero, uſum tamen vocis, צלם etiam ad externam formam, ſeu fabricam extendit; More Hannev. P. 1. c. 1.

فكذلك اقول ان عله في تسميه
الاصنام צלמים مطلوب منهـا
مـعنـاه المظنون بهـا لا
شكلها وتخطيطها وكذلك اقول
في צלמי טחוריכם لان كان
المراد منها معنى دفع اذيه
ال טחורים لا شكل ال
טחורים ولئن لم يكن بد من
ان يكون צלמי טחורים
וצלמים من اجل الشكل
والتخطيط فيكون צלם مشترك
او مشكك يقال في الصور ة
النوعيه وفي الصور ة الصناعيه
ومـا مثله من اشكـال
الاجسـام الطبيعيه وتخطيطها
ويكون المراد به في قوله נעשה
אדם בצלמנו כדמותנו النوعيه
التي هي الامر الذي العقلي لا
الشكل والتخطيط

Proinde dico, cauſam ob quam appellentur Idola צלמים *pe-*

Καλὸν, θεαπέσιον, τὸν δ᾽ἠκέλετ᾽ ἐν [15] Παραδείσῳ

Præſtantemque virum, & viridaria juſſit amœna

Ἀ᾽μ-

petitam ab opinione quam de illis (habent cultores) *non à ſimilitudine aut delineatione: Atque ſi dico de Imaginibus* (1. Sam. 6. v. 11.) *anorum veſtrorum; quod iis tribuatur propter virtutem averruncandi damnum amariſcarum* (hæmorrhoidum) *non ob figuram anorum; quod ſi tamen aliter hæc vox explicari non poſſit, quam per imagines, ab externa videlicet figura ſeu forma, erit nomen* צלם *æquivocum aut amphibolum, ſumiturque tam de forma ſpecifica, quam artificiali, ac ſimilibus figuris corporum naturalium; Atque ſic verborum:* Faciemus hominem ad imaginem; ſecundum ſimilitudinem noſtram; *ſenſus erit, de ſpecifica & interna forma, quæ eſt apprehenſio intellectiva, non forma & delineatione externa.* 5. Conſentiunt Theologi tum Reformati tum etiam Pontificii; & præter citatos ſupra, addi debent *Cornel. à Lapide, Mariana, Eſtius*, &c. *Riv.* l. cit. *Hottingerus.*

15 *Ἐν παραδείσῳ*] Superius nonnulla ſcripſimus de Paradiſo, ubi plura addi debuiſſent ſed propter loci anguſtiam ad hunc locum rejicere maluimus, qui quamvis hic proprie loquitur de Adami habitatione in amœno hoc loco, attamen heic nunc adjicere lubett, quæ ante dici debuiſſent & quæ ex Blondello prolaturos nos fuimus polliciti, multi Patres exiſtimarunt Paradiſum à Deo fuiſſe creatum ut in illo piorum animæ poſt mortem reciperentur; Sic ſupra in præfatione hujus libri primi, deſumpta ex Theophilo Antiocheno audivimus ſcriptorem hunc hoc modo ſcribentem:

Οἱ δὲ θεῖον πρωῖλες ἀλήθειαν αἰτιῶν τι. &c. Audiamus etiam Tertullianum Apolog. cap. XLVII. *Paradiſum novimus locum divinæ amœnitatis recipiendis Sanctorum ſpiritibus deſtinatum, maceria quadam igneæ illius Zonæ à notitia orbis communis ſegregatum.* Idem de Judicio Domini cap. VIII.

Eſt locus Eois Domino dilectus in oris,
Lux ubi clara, nitens, ſpiratque ſalubrior aura
Æternuſque dies, atque immutabile tempus;
Eſt ſecreta Deo regio, ditiſſima campis
Atque beata nimis, ſudæque in cardine ſedis.

Et circa finem ejuſdem capitis hæc addit:

Hic quicunque pius, æquique bonique colonus
Quique Deum metuit ſincera mente Tonantem, &c.
Illi exultantes Divinis laudibus omnes,
Hortanteſque ſimul referunt ad Sidera voces; &c.

At vero hic vir magnus Montaniſtarum præſtigiis occæcatus, reſtringit ſuam quam ex Sibyllis hauſerat opinionem, ac ſolis Martyribus reſervans paradiſi inhabitationem, cæteros fideles ex illo excludit. *Imo, in Paradiſo, inquis, quo jam tunc Patriarchæ & Prophetæ appendices Dominicæ reſurrectionis, ab inferis migraverint. Et quomodo Joanni in ſpiritu paradiſi regio revelata, quæ ſubjicitur altari, nullas alias animas apud ſe præter martyrum oſtendit? quo modo perpetua fortiſſima martyr ſub die paſſionis in revelatione paradiſi, ſolos illic commartyres ſuos vidit, niſi quia nullis romphæa paradiſi janitrix cedit, niſi qui in Chriſto deceſſerint? non in Adamo, &c.* S. Cyprianus ad exemplum Tertulliani magiſtri ſui, loquens de Domino noſtro ad Demetrianum Africæ proconſulem, Chriſtianorum hoſtem infenſiſſimum ſic diſſerit. *Hic nobis viam vitæ aperit, hic ad paradiſum reduces facit.* Et lib. de mortalitatem circa finem. *Patriam noſtram paradiſum computamus,*

 pa-

parentes noſtros, patriarchas habere jam cœpimus. Et Cap. quo exhortatur ad martyrium: *Si militibus ſecularibus glorioſum eſt, ut hoſte devicto redeant in patriam triumphantes, quanto potior & magna eſt gloria, victo diabolo ad paradiſum triumphantem redire, & unde Adam peccator ejectus eſt, illuc proſtrato eo qui ante dejecerat trophæa victricia reportare.* Sic etiam Lactantius lib. II. Cap. XII. *Tum Deus ejecit hominem de paradiſo, ſententia in peccatores lata, ut victum ſibi labore conquirerent: ipſumque paradiſum igni circumvallavit: ne homo poſſet accedere, donec ſummum judicium faciat in terra, & juſtos viros cultores ſuos in eundem locum revocet morte ſublata.* S. Athanaſius tractatu in hæc verba Matthæi XII. verſ. XXVII. *Omnia mihi tradita ſunt à patre &c.* Ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ, ἡ γῆ κατηρᾶτο, ὁ ᾅδης ἠνοίγη, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη &c. ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος εὐθὺς διωρθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ πάντα, ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλογεῖται, ὁ παράδεισος ἠνοίγη τῷ λῃστῇ. Hoc eſt, *mors invaluit ab Adam uſque ad Chriſtum terraque execrationi fuit data, infernus apertus, paradiſus clauſus, cælum inſenſum,* &c. *poſtquam igitur tradita ſunt illi omnia, & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, paradiſus reſeratus eſt: infernus ſe metu contraxit.* & in expoſitione fidei: ἔδειξεν μὲν εἴσοδον ἐν τῷ παραδείσῳ ἐξ οὗ ἐκβέβληται Ἀδὰμ εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰς ὃν ὁ Παῦλος εἰσῄει. *Ingreſſum in paradiſum oſtendit ex quo Adam ejectus fuit· in quem rurſus Adam intravit per latronem, ut inquit Dominus, hodie mecum eris in paradiſo, in quem ipſe quoque Paulus ingreſſus eſt.* S. Cyrillus Hieroſolymitanus prima Catecheſi myſtagogica. Ἀνοίγεταί σοι ὁ παράδεισος τοῦ θεοῦ ὃν ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολὰς ὅθεν διὰ τὴν παράβασιν ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ, καὶ τούτου σύμβολον τὸ στραφῆναί σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον. Hoc eſt, *Aperitur tibi paradiſus Dei, quem orientem verſus plantaverat Deus, ex quo exul factus eſt primus noſter pater propter transgreſſionem, hincque ſignum eſt quod vertas te ab occidente ad orientem luminis locum.* S. Baſilius in tractatu ſuo de paradiſo. Ὅπως σοι δυνηθῶ ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἀγαγεῖν τὴν πατρίδα ἵνα σεαυτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακαλέσῃ &c. εἰ σαρκικὸς εἶ ἔχεις τὴν ὑπογραφὴν τοῦ σωματικοῦ ἐκείνου hoc eſt. *Quomodo tibi evidenter ob oculos ponere potero patriam, ut te ipſum ab exilio revocet?* &c. *Si carnalis es, habes deſcriptionem corporalis illius.* & Cap. XXVII. lib. de Spiritu Sancto: πάντες μὲν ὁρῶμεν κατὰ ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ὀλίγοι δὲ ἴσμεν ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα τὸν παράδεισον ὃν ἐφύτευσεν ὁ θεὸς ἐν Ἐδὲμ. Hoc eſt: *omnes reſpicimus ad orientes quum adoramus. pauci tamen novimus quod veterem patriam requirimus ipſum paradiſum, quem plantavit Deus in Edem ad orientes.* S. Gregorius Nyſſenus, hoc modo hac de re ſcripſit: Orat. II. in laudem XL. martyrum, Τὸ μὲν οὖν ζητούμενον ἦν, εἰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἄβατός ἐστιν ὁ παράδεισος διὰ τῆς στρεφομένης ῥομφαίας; καὶ εἰ τοῦ παραδείσου οἱ ἀθληταὶ ἀποκλείονται; πῶς ἡ ἐπαγγελία λοιπὸν ὑπὲρ ἧς ἀναδέχονται τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ εἰ τοῦ λῃστοῦ ἔλαττον ἕξουσι, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, καίτοι γε οὐχ ἑκουσίως ὁ λῃστὴς τῷ σταυρῷ προσῆλθεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς τῆς σωτηρίας ἐγένετο, εἶδεν ὁ ὀξὺς καὶ εὐφυὴς κλέπτης τὸν θησαυρὸν, καὶ ἐπιτυχὼν καιροῦ τὴν ζωὴν ἐληΐσατο, καλῶς τῇ κλεπτικῇ καὶ εὐστόχως ὑποκρινάμενος κύριε μνήσθητί μου, εἰπὼν, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου δύτα ἱκέτος μὲν ἀξιοῦται τοῦ παραδείσου. ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων ἡ φλογίνη ῥομφαία διακωλύει τὴν εἴσοδον ἢ αὐτόθεν ἔχ[illegible] λύσιν τὸ ζήτημα. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀεὶ ἑστῶσαν ἀντιπρόσωπον τοῖς εἰσιοῦσι τὴν ῥομφαίαν ὁ λόγος ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ στρεφομένην ἐποίησεν· ἵνα τοῖς μὲν ἀναξίοις κατὰ σῶμα προφαίνηται τοῖς δὲ ἀξίοις στρεφομένη κατὰ νώτου γένηται, ἀκώλυτον αὐτοῖς τὴν εἴσοδον ἐπὶ τὴν ζωὴν ὑπανοίγουσα, ἧς ἐκτὸς ἐκεῖνοι γεγόνασι τῇ παρρησίᾳ τῶν ἀγώνων ἀπαθῶς τὴν φλόγα περάσαντες, ἣν καὶ ἡμεῖς ἀδεῶς περάσαντες τοῦ παραδείσου ἐντὸς γενοίμεθα. Hoc eſt: ex interpretatione Siſani.

Ac

Ac quæſtio quidem hæc erat: an etiam Sanctis propter gladium, qui vertitur; paradiſus inacceſſus ſit, & an athletæ paradiſo excludantur: quænam promiſſio deinceps ſit, cujus reſpectu pro pietate certamina ſuſcipiunt? item an deteriore conditione futuri ſint, quam latro, ad quem Dominus dixit, hodie mecum eris in Paradiſo, quanquam non ſponte ſua latro ad crucem acceſſit: ſed poſteaquam prope ſalutem fuit, animadvertit acutus & ingenioſus fur theſaurum, & nactus occaſionem vitam rapuit arte furandi pulchre atque ſolerter abuſus, Domine memento mei, inquit, in regno tuo. Tum ille quidem Paradiſum conſequitur: quod autem ad Sanctos attinet, flammeus enſis aditum impeditum reddit? ſane à ſe ipſa quæſtio ſolutionem habet: nam propterea non ſemper ingredientibus ex adverſo ſtantem gladium ſcriptura demonſtrat, verum verti fingit: ut indignis quidem adverſus appareat; dignis vero verſus à tergo exiſtat, expeditum eis aditum patefaciens ad vitam, intra quam illi fiducia certaminum illæſi flammam transgreſſi penetrarunt: qua etiam nos intrepide ſuperata, intra Paradiſum perveniamus. Atque hinc eſt quod in Orationibus funebribus in mortem Pulcheriæ & matris ejus Placillæ hoc modo ſcribat: ἔνθεν τὸ φυτὸν ἀνεσπάσθη, ἀλλὰ τῷ παραδείσῳ ἐνεφυτεύθη. *Hinc planta revulſa eſt, at in Pardiſo ſata eſt.* De Placilla autem hoc modo: in fine Orationis: νῦν ταύτης ἀπῳκίσθη τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τῆς πίστεως Ἀβραὰμ παρὰ τὴν τοῦ Παραδείσου πηγήν. *Ab hac adductus eſt ad ſinum patris fidei Abrahami juxta fontem Paradiſi.* Paulinus qui poſtquam mundi negotiis renuntiaſſet ut vitam religioni addictam degeret, Nolæ Epiſcopus fuit creatus in 11 ad amicum ſuum Severum epiſtola hoc modo ſcripſit: *Hoc acceptum & placitum coram Deo ut bonum, & voluntarium, quo recipiamus quæ noſtra ſunt, Paradiſi ſcilicet domum & vitam æternam, in quibus creati ſumus; qui ſi ab hujus terræ in quam damnatione devenimus, poſſeſſione purgari receperimus; tunc vere ut ab exilio in patriam reſtituti, vel peregrinatione longinqua in genitalem domum reduces poterimus dicere*, portio noſtra Deus in terra viventium. Audiamus etiam Prudentium in Cathemerin. hymno X.

Sed dum reſolubile corpus
Revocas Deus, atque reformas;
Quanam regione jubebis
Animam requieſcere puram?
Gremio ſenis abdita Sancti
Recubabit, ut illa Lazari,
Quam floribus undique ſeptum
Dives procul adſpicit ardens.
Sequimur tua dicta redemptor,
Quibus atra è morte triumphans,
Tua per veſtigia mandans
Socium crucis ire latronem.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida jam Paradiſi;
Licet & Nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis.

Sic etiam Auctor Homiliæ ſuper Latrone male Euſebio Emiſſeno attributæ. Hodie mecum eris in Paradiſo *tanquam in hæreditaria & paterna ſede, quæ expulſo Adamo, expulſis duobus, clauſa innumeris populis te introeunte reſerabitur. Ingredere illuc primus ſed ingreſſu fœliciore, quam primus, intra Paradiſum nequaquam ultra cum Adam viſurus infernum: nullum illic cibum lethalem, nullam jam legem, nullam arborem pertimeſcas, ego tibi ero victus & vita, & ne forte verearis ne tibi aliquis hoſtis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro inſidietur, poſſeſſio tibi illic me introducente firmabitur.* Juſtinus Martyr. Quæſt. LXXV. ad Orthodoxos. αἱ μὲν τῶν δικαίων ψυχαὶ εἰς τὸν Παράδεισον (ἄγονται) ἔνθα συνήθειά τε καὶ θέα ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων κατ' ὀπτασίαν δὲ καὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ. hoc eſt: *animæ autem juſtorum (abducuntur) ad Paradiſum, ubi conſuetudine & adſpectu fruuntur Angelorum & Archangelorum, per viſionem autem & ipſius Servatoris Chriſti.* & reſponſione LXXVI. Ὁ φίλος γεγονὼς τῷ λῃστῇ, εἰς τὸν Παράδεισον εἰσελθόντι τὸ ἔργον μαθεῖν τῆς πίστεως ὀφείλομεν, δι' ἧς ἀξιωθῇ τοῦ συναθροισμοῦ τῶν ἁγίων ἐν ᾧ φυλάττεται ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεώς τε καὶ ἀνταποδόσεως. ἔχει δέ τι τοῦ Παραδείσου τὴν αἴσθησιν καθ' ἣν

Ἀμβροσίῳ ναίειν, ὥς οἱ καλὰ ἔργα μεμήλῃ.
Αὐτὰρ ὁ μοῦνος ἐὼν [16] αὐτοῦ ἐριθηλέι κήπῳ,
[17] Προςλαλιὴν ποθέεσκε, καὶ ηὔχετο εἶδος ἀθρῆσαι
Ἄλλ' οἷον αὐτὸς ἔχεν. τοῦ δὴ θεὸς αὐτὸς ἀπούρας
[18] Ἐκ λαπάρας, τούτῳ ἐποιήσατο Εὔαν ἀγητὴν
Κουριδίην ἄλοχον· ἣν δὴ πόρεν ἐν Παραδείσῳ
Τούτῳ συνναίειν. ὁ δέ μιν καλιδὼν, μέγα θυμῷ
Θαῦμ' ἔχεν, ἐξαίφνης κεχαρημένος, [19] οἷος ὁρᾶται

Incolere, ut ſtudiis operam navaret honeſtis.
Verum cum ſolus viridantibus eſſet in hortis,
Colloquium optabat, proprioque videre volebat
Conſimiles vultus. igitur Deus ipſius, ejus
Ereptam lateri, formoſam condidit Evam:
Uxoremque viro propriam conjunxit, ut una
Degeret. hanc ſimulac vidit, propriæque notavit
Exemplar formæ, ſtupuit ſimul, atque recentem

Ἀν-

ῥᾶστα αἱ ψυχαὶ ἑαυτάς τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτάς, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους τε καὶ τοὺς δαίμονας. hoc eſt: *Utilitas latroni, quod Paradiſum ſit ingreſſus, hæc fuit, quod fidei commodum re ipſa percepit, per quod dignus reputatus eſt, qui ſanctorum cœtui adjungeretur, in quo uſque ad diem reſurrectionis & retributionis reſervatur. Paradiſi autem percipit ſenſum per eum qui notionis dicitur, ſenſum, quo animæ ſe ipſas & ea quæ ſub ipſis ſunt. præterea vero & Angelos & dæmones.* Ex Blondello. *Gallæus.*

16 Αὐτοῦ ἐριθηλέι] Αὐτοῦ verſus cauſa è Turnebi libro repoſitum eſt pro Παραδείσου, quod ſcripti & cuſi codices agnoſcunt. Legi quoque poteſt ἐὼν Θεοῦ εἰν ἐρ. *Opſopœus.*

17 Πρὸς λαλιὴν] Unicam dictionem facit F. Pithœi codex: reliqui duas, πρὸς λαλιὴν, non tam bene. *Idem.*

18 Ἐκ λαπάρας] Regium exemplar, λαπάρης τούτου ἐκ. Auratus olim correxerat, ἐκ λαπάρας ὄσσου ἐποιήσατο Εὔαν, &c. *Idem.*

19 Οἷος ὁρᾶται] Auratus legit οἷον ὁρᾶτο. eodem plane modo MS. noſtrum exemplar. *Gallæus.*

20 Αὐ-

Ἀντίτυπον μίμημα, σοφοῖς δ' ἠμείβετο μύθοις,
[20] Αὐτοματοισι ῥέουσι. θεῷ γὰρ πάντ' ἐμεμήλει.
Οὔτε γὰρ ἀκρασίη νόον ἔσκεπον, οὔτε μὲν αἰδῶ
[21] Εἶχον, ἀλλ' ἦσαν κραδίης ἀπάνευθε κακοῖο,
[22] Καὶ ὡς θῆρες δὴ βίνεσκον ἀπὸ σκοπιῇσι.
[23] Καὶ μετέπειτα δὲ τοῖσι θεὸς ἐφετμὰς ἀγορεύσας,
[24] Δεῖξεν τοῦ δένδρου μὴ [25] ψαύειν. τοὺς δὲ μάλ' αἰνὸς
Ἐξαπάτησεν [26] ὄφις δολίως, [27] ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν

Hauſit lætitiam. tum docte farier infit,
Verbis ſponte ſua manantibus, omnia quando
Curabat Deus.
Nam neque velabat mentem laxata libido,
Nec pudor ullus erat: ſed prava mente carebant,
Luce palam vulgo coëuntes, more ferarum.
Illis deinde Deus tradens præcepta, cavendum
Arboris oſtendit guſtu. ſed peſſimus illos

Τοῦ

20 *Αὐτομάτοισι ῥέουσι*] Bene inquit. *Opſopœus.* Si *αὐτομάτως* legas ſcribens ut habet codex Regius. & noſter, *αὐτομάτοις ῥείουσι.* *Gallæus.*

21 Εἶχον] Idem Ἄμφω εἶχον hoc etiam modo MS. noſter codex, pro *κραδίης* mavult Auratus *κραδίην.* ex Opſopœo. *Idem.*

22 Καὶ ὡς θῆρες, &c.] In cod. regio ſcribitur, καὶ ὡς θῆρες ἀναίνεσκον ἀπὸ σκοπιῇσι μέλεσι. Auratus aliquanto liberius legit, χ' ὡς θῆρες γυμνοὶ βίον ἔχον ἐπὶ σκοπιῇσι, *Et ferarum more nudi vitam degebant in ſcopulis*, vel *ἄνευθε πόνοιο*, *abſque labore* Opſopœus.

23 Καὶ μετέπειτα, &c.] Regius codex τοῖσι δὲ καὶ μετέπειτα, ſic etiam habet codex noſter. *Gallæus.*

24 Δεῖξεν τοῦ δένδρου] Alio modo legitur δεῖξεν οὐ δένδρου. Pithæi δεῖξεν τοῦ δένδρου, at Auratus λέξεν τοῦ δένδρου. ex *Opſopœo.*

25 Ψαύειν] Noſter codex habet ψαύεμεν. *Gallæus.*

26 Ὄφις] Serpentem inſtrumentalem tantum paſſivam cauſam fuiſſe, Diabolo intrinſecus agente, docet *Majm.* More Hannev. lib. 2. c. 30. ومما يجب أن يعلمه كما بينوه ال מדרש وذلك لانهم تنكروا

Ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον, αὐτοὶ
47 Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον
Δαινύμενοι γλυκὺν ἄρτον ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος.

Hi vitam degent quæ tempus in omne manebit,
Floriferos hortos paradiſi ſemper habentes,
Et dulcem cœli panem ſtellantis edentes.

ΣΙ-

labore conquireret, ipſumque paradiſum igni circumvallavit, ne homo poſſet accedere, donec ſummum judicium faciat in terra, & juſtos viros ſuos cultores in eundem locum revocet morte ſublata, ſicut ſacræ voces docent, & Sibylla Erithræa, cum dicit, οἱ δὲ θεὸν, &c. Citat autem tres verſus, in quorum ultimo ſcribitur παραδείσου. *Opſopœus.*

47 Οἰκοῦντες παραδείσου] Quidam putarunt, paradiſum fuiſſe locum quemdam amœnum extra hunc orbem habitabilem, & cum primos parentes noſtros ex paradiſo ejectos S. Scriptura tradit, illud intelligendum eſſe, ex illo loco, in mundum hunc fuiſſe relegatos. Quod nullo quidem nititur fundamento, at contrarium patebit ei qui attentius inſpiciet textum. Ibi enim mentio fit fluminum hortum irrigantium, quæ etiamnum ſunt in rerum natura. Quare dicendum eſt, illos in paradiſo degentes, etiam in hac terra noſtra habitaſſe, & cum ejicerentur ex Paradiſo, illos tantum mutaſſe locum in hoc mundo. Error ille natus eſt ex eo, quod nuſquam in orbe terrarum, locus tam amœnus appareat, qualem Moſes deſcribit; & hinc nonnulli putarunt, fuiſſe in aëre vel alio extra orbem loco: ſed non opus eſt ad hoc confugere. Etiamſi enim amœnitas priſca nullibi conſpiciatur, hinc non ſequitur locum illum non fuiſſe in orbe, ſed dicendum, ſuperveniente diluvio, jucundiſſimam ejus tractus faciem periiſſe: vel ſtatim poſt & propter hominis peccatum, terram univerſam à Deo fuiſſe maledictam, & ſic concidiſſe paulatim primam Paradiſi faciem: ſiquidem tota terra, illi maledictioni obnoxia, & per conſequens, etiam Paradiſus, quippe qui ejus partem conſtituebat. In principio lib. I. Orac. Sibyllin. plura addemus, Deo dante, ex Blondello. *Gallæus.*

1 Εἰς

Digitized by Google

ΣΙΒΥΛΛΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

περὶ τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ.

SIBYLLÆ LIBER I.

PROOEMIUM

De Deo principii experte.

ΕἽΣ ΘΕΟΣ ὃς μόνος ἄρχει, ὑπερμεγέθης,
ἀγένητος.
Ἀλλὰ θεὸς μόνος εἷς πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου,

UNUS, QUI ſolus regnat Deus, unus & idem,
Non genitus, rerum ſummus, ſuper omnia magnus,
Qui cœlum, ſolem, ſtellas, lunamque creavit,
Frugiferam terram, pontique fluenta tumentis:

Ὃς

1 Εἷς Θεὸς, &c.) Primi ſeptem verſus à Lactantio poſiti, cum à Græculo quodam in libro τῶν χρησμῶν non eſſent reperti, ab eo ſunt in hunc locum relati. Sed quatuor primi Erythrææ ſunt. tres reliqui cujus ſint, incertum eſt. Hæc cenſura eſt Ranconeti acutiſſimi, eaque veriſſima. Nam primus legitur lib. I. Lact. cap. VI. & ſupra. tres ſequentes in eodem loco Lactan. tres ultimi Lactant. lib. II. cap. XII. é quibus medius tantum in his libris reperitur infra. Plane autem deeſt hoc procemium in manuſcripto codice regiæ bibliothecæ, & meo judicio poſthac ſine detrimento omitti poterit. *Opſopœus.*

Ὅς μόνος ἐστὶ θεὸς κτίστης, ἀκράτητος ὑπάρχων,
Αὐτὸς στήριξεν μερόπων μορφήν τε τύπον τε,
[2] Αὐγὰς μῖξε, φύσιν πάντων γενεῆς βιότοιο.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

Ἀρχομένη πρώτης γενεῆς μερόπων ἀνθρώπων,
Ἄχρις ἐπ' ἐσχατίῃσι προφητεύσω τὰ ἕκαστα,
Ὁππόσα πρὶν γέγονεν, πόσα τ' [3] ἐστὶν, ὁπόσα τε
μέλλει
Ἔσεσθαι κόσμῳ, διὰ δυσσεβίας ἀνθρώπων.

Qui ſolus Deus eſt, incomprenſuſque creator.
Hic hominum formam & ſpeciem conſtruxit, &
idem
Viventem generis naturam miſcuit omnem.

NARRATIO.

Aggredior primo generis mortalis ab ævo,
Uſque ad ſupremum Divine pandere cuncta:
Quæ fuerint mundo, quæ ſint, quæ deinde ſequantur
Ob ſcelus humanum. Primum, quænam ſit origo

Πρώ-

2 Αὐγὰς μῖξε, &c.] Hoc modo correxit Betuleius, Iſæus monet ſic etiam extare in MS. Sibyllino. Lactantius hunc verſum citans, legit. lib. II. cap. XI. in fine, Αὐτὸς ἔμιξε. in fine etiam hujus verſus codex meus MS. legit γενέθλην. *Gallæus.*

3 Ἐστὶν, ὁπόσσα τε μέλλει.] Codex meus MS. legit δ' ἔσσεται. πόσα δὲ μέλλει. *Gallæus.* Lactantius lib. II. cap. XII. Divina providentia effectum eſſe mundum, ut taceam de Triſmegiſto, qui hoc prædicat, taceam de carminibus Sibyllarum quæ idem nuntiant: taceam de Prophetis, qui opus mundi artificium Dei uno ſpiritu ac pari voce teſtantur, etiam inter philoſophos pene univerſos convenit. Et lib. VII. cap. VII. factum eſſe à Deo mundum, dixit Plato. Idem Prophetæ loquuntur, idemque ex Sibyllæ carminibus apparet. *Opſopœus.*

4 Πρω-

Digitized by Google

Πρῶτον δὴ κέλεταί με λέγειν θεός· ὡς ἐγενήθη
Ἀτρεκέως κόσμος. σὺ δὲ [4] ποικίλε θνητὲ πίφασκε
Νυνεχέως, ἵνα μή ποτ' ἐμῶν ἐφετμῶν ἀμελήσῃς.
Ὕψιστον βασιλῆα, ὃς ἔκτισε κόσμον ἅπαντα,
Εἴπας γεινάσθω, [5] καὶ γείνατο. ἥδρασε γὰρ γῆν
[6] Ταρτάρῳ ἀμφίσαλον, καὶ φῶς γλυκὺ αὐτὸς ἔδωκε.
[7] Οὐρανὸν ὕψωσε, γλαυκὴν δ' ἥπλωσε θάλασσαν,
[8] Καὶ πόλον ἐστεφάνωσεν. ἅλις πυριλαμπέσιν ἄ-
στροις.

Mundi, dicere me Deus imperat. Ergo ſcienter
Ne mea mortalis temnas præcepta caveto.
Supremum regem, qui mundum condidit omnem,
Sic fatus, fiat: factumque eſt. namque locavit
Quæ cingatur aquis, & cingat tartara, terram:
Dulce dedit lumen: cœlum ſubvexit in altum:
Et mare cæruleum explicuit: cœlumque renidens
Aſtrorum clara cinxit denſaque corona:

Καὶ

4 Ποικίλε θνητὲ, &c.] MS. meus codex legit ποικιλόθνητε. *Gallæus*. Aliquid deeſſe cenſet Caſtalio. At Rauconetus virgula poſt ἀμελήσῃς poſita, hiatum ſupplet: ut ſic πίφασκε regat accuſativum ὕψιστον βασιλῆα, *commemora regem altiſſimum*. Opſopœus.

5 Γείνατο] Regius codex habet καὶ ἐγείνατο, *Idem*. Hoc etiam modo legit MS. noſtrum exemplar. *Gallæus*.

6 Ταρτάρῳ ἀμφίσαλον] Uterque codex manuſcriptus, regius, & Cl. V. F. Pithæi, præfert ἀμφὶ σάλον. Turnebi liber ἀμφίαλον, *ſalo ſive mari cinctam*. Forte ſcribendum περτάρῳ ἀμφιβαλὼν, ut infra pag. 168. 11. *Opſopœus*. Noſtrum exemplar legit ἀμφὶ σάλον, bimare. *Gallæus*.

7 Οὐρανὸν ὕψωσε] In meo MS. legitur οὐρανὸν δ' ὕψωσε. *Idem*.

8 Καὶ πόλον, &c.] Exemplar noſtrum legit πυριλαμπέσιν, uti & codex Regius. *Idem*.

9 Χθιά-

Digitized by Google

Καὶ γαῖαν κόσμησε φυτοῖς, ποταμοῖσι δὲ πόντον
[9] Χευάμενος ἐκέρασε, καὶ ἀέρι μῖξεν ἀϋτμὰς,
Καὶ νέφεα δροσόεντα. [10] πθεὶς ἀέρα καὶ γένος ἄλλο,
Ἰχθύας ἐν πελάγεσσι, καὶ ὄρνεα δῶκεν ἀήταις·
Ὕλαις δ' αὖ θῆρας λασιαύχενας, ἠδὲ δράκοντας
Ἑρπυστὰς, καὶ πάντ' ὅσα [11] κυκλόσε νῦν καθορᾶται.
Αὐτὸς ταῦτ' ἐποίησε λόγῳ, καὶ πάντ' ἐγενήθη
Ὦκα καὶ ἀτρεκέως. ὅδε γὰρ πέλετ' [12] αὐτολόχευτος.
[13] Οὐρανὸν ἐγκαθορῶν, ὑποαϊτετέλεσο δὲ κόσμος.

Et terram ornavit plantis: & flumina ponto
Indidit infundens: & miſcuit aëre ventos,
Et pluvias nubes. Aliud genus edidit inde,
Et commiſit aquis piſces, ventiſque volucres,
Atque feras ſylvis hirſutas, atque dracones
Serpentes: breviter, quæ nunc cernuntur ubique,
Hæc fecit verbo, & ſunt protinus omnia facta,
Et plane: ſiquidem per ſe parit ipſe ſua vi.
Cœlum deſpiciens perfecto denique mundo,

Καὶ

9 Χεύαμενος] Uti Auratus olim legendum cenſuit, Χευμένος ſic & alios legiſſe deprehendimus, noſtrum exemplar habet χευαμένον. *Idem.*

10 Τιθεὶς ἀέρα] MS. noſter codex habet πθεὶς δ' ἀέρα. *Idem.*

11 Κυκλόσε] Hoc verbum non reperitur nec in Regio nec in noſtro Codice. *Idem.*

12 Αὐτολόχευτος] Suidas huc reſpexit in λοχεύειν. αὐτολόχευτος, αὐτογέννητος: ὁ θεὸς ὁ αὐτογέννητος: *Deus per ſe genitus, ſui ipſius parens.* Opſopœus.

13 Οὐρανὸν ἐγκαθορῶν] Vet. cod. οὐρανὸν καθορῶν, ὑποτετέλεσο δὲ κόσμος. Turnebi liber, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν μὲν ὕπαι, τετέλεστο, vel εἶπεν τετέλεστο. Auratus, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν πᾶσι τετέλεστο. Eruditiſſimus vir Anton. Bayſius emendat, οὐρανὸν ἐγκαθορῶν ὕπατον, τετέλεστο δὲ κόσμος. *Idem.*

14 Ei-

Καὶ τότε δὴ μετέπειτα πλάσεν πάλιν ἔμπνοον ἔργον.
14 Εἰκόνος ἐξ ἰδίης ἀπομαξάμενος νέον ἄνδρα,

Rurſum finxit opus ſpirabile. namque recentem
Expreſſit, propria ducens ab imagine, pulchrum,

Κα-

14 Εἰκόνος ἐξ ἰδίης] Hoc modo etiam loquitur Sibylla lib. VIII. circa medium. Homo dicitur ad imaginem, & quandoque ad Dei ſimilitudinem creatus, Hebræi צלם aut דמות imaginem & ſimilitudinem vocant: quodnam inter hæc vocabula ſit diſcrimen quæritur. Quidam hic agnoſcunt diſcrimen *reale*. Ita ex A. Judæis *Majm.* More Hannev. l. 1. c. 1. Ubi vocabulum צלם refert في الصورة الطبيعيه أعني في المعني الذي فيه يتطهر الشي ويصار ما هو وهو حقيقته من حيث لهو ذلك الموجود *ad formam naturalem, h. e. de re, per quam res exiſtit & eſt quod eſt. Id autem eſt ipſa Eſſentia, à qua ens conſtat.* At דמות dicit eſſe, وهو اسم من דמה ايضا شبه في المعني *nomen à* דמה*, quod ſimilitudinem rei notat*: Plane ut in Catena Patrum Mſc. in octoteuchum: *ἰδέα ἐςὶ ἡ σωματικὴ ὁμοίωσις εἰκὼν δὲ ψυχικὴ καλλίστωσις.* B. Ex Chriſtianis, tam veteres quam recentiores. Ex illis, Patribus videlicet, decem citat *Bellarm.* qui imaginem ad ſubſtantiam animæ, ſimilitudinem ad qualitates, virtutes, & actiones referenda putant. *Muſc.* in Gen. p. 43. *Baſilius ſentit, imaginem Dei in rationis uſu conſiſtere, ſimilitudinem vero in eo, quod pietatis ſtudio Deo ſimiles reddimur. Et hic Lyranus dicit: Imago Dei conſiſtit in anima, quantum ad proprietates naturales, memoriam videlicet, intelligentiam, & voluntatem attinet. Similitudo vero in gratuitis, & ideo ſimilitudo eſt quædam perfectio imaginis, quia gratia perficit* Naturam. Hæc ille. Eandem ſequitur ſententiam Scholaſticorum Patriarcha, *Lombardus* lib. 2. Sent. Hiſt. 16. cæterique Scholaſtici plerique. *Thomas* enim hoc diſcrimen minus vult eſſe ſolidum, ut obſervavit *Dorſch.* in Thoma Aquin. Confeſſore veritatis VI. cap. 1. Th. 1. ubi probat, non eſſe certum, imaginem Dei ad Naturam pertinere, ſimilitudinem ad virtutes. Ita *Pererius* & alii; vide *Rivet.* Comment. p. 17. b. Ex his conſentiunt *Bellarminus* de gratia primi hominis c. 2. *Oſiander* de imagine Dei, & alii. *Alii* agnoſcunt inter imaginem & ſimilitudinem aliquid intereſſe, ſi ſeorſim ſumantur, vel oppoſite, hoc tamen loco ita conjungi, ut ad unam & eandem rem ſignificandam uſurpentur, nec tamen alterutrum vocabulum pro ſuperfluo haberi debeat. Cum his facit Rivetus. *Alii* inter illa diſcrimen partim *Grammaticum* ſtatuunt, quatenus ſui ſ voces diverſæ apud Hebræos צלם & דמות, apud Græcos *εἰκὼν* & *ὁμοίωμα*; partim *Logicum*; quatenus imago nomen eſt ſpeciei, ſimilitudo generis. Ad ſimilitudinem convenientia duorum aut plurium requiritur in uno tertio, ad imaginem unius ex altero, ectypi ex ſuo archetypo expreſſio, & ad illud confirmatio: Ita Clariſſ. *Alting.* Theol. Elench. nov. p. 267. Sunt *denique* qui ſimpliciter hic Hendyada agnoſcunt, non Patres modo, & ex Judæis Abarb. ſed etiam Neoterici

tum

tum Pontificii, *Sixt. Senenſ. Perer* alii; tum Euangelici; ex quibus *Muſc. Videntur hæ duæ* voces צלם & דמות id eſt, *imago & ſimilitudo, non eſſe à ſe invicem dirimendæ, quaſi non ſint more ſcripturæ de re poſitæ eadem, ſed in eodem hic ſignificatu retinendæ, ut eadem ſit imago, quæ ſimilitudo: Et ad imaginem Dei factum eſſe idem, quod factum eſſe ad ſimilitudinem Dei. Hoc pacto uſus eſt hiſce vocibus Moſes plane ſimpliciter; ſicut & infra c. 5. fecit, ubi de Adamo ſcribit ad hunc modum: Et vixit Adam* 130. *annos, & genuit* בדמותו כצלמו id eſt. *in ſimilitudine ſua, ſecundum imaginem ſuam, ubi ſimilitudinis vox præponitur, & imaginis ſubjicitur, ut manifeſte appareat, indifferenter eſſe Moſen iſtis diſtinctionibus uſum. Quod vero novum hominem attinet, qui eſt ex Chriſto, manifeſtum eſt, Apoſtolum illi accommodare vocem imaginis non minus, quam ſimilitudinis, ſicut videre licet, Rom* 8. *cum dicit; Nam quos præſcivit, eos & prædeſtinavit conformes fieri imagini filii ſui. Et* 2 *Cor.* 5. *Nos vero omnes, inquit, revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Coloſſ.* 3. *Exſpoliantes, inquit, veterem hominem cum affectibus ſuis, & induatis novum, eum, qui renovatur in agnitione Dei, ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum. Hiſce locis manifeſtum redditur, ſubtilem illam & Philoſophicam diſtinctionem inter imaginem & ſimilitudinem nihil habere loci, nec in Moſe, nec in literis Apoſtolicis. Quare merito monendi ſunt omnes S. Literarum Candidati, ut in lectione eorum, qui plus adferunt de ſeculari Philoſophia in expoſitione S. Scripturarum, quam ſimplicitati Chriſtianæ conducit, caute & cum judicio verſentur.* Hæc graviſſimus Theologus, cujus ſententiæ ſubſcribentes, fatemur quidem, diſcrimen eſſe Grammaticum (differunt enim duæ hæ voces radicibus) cætera plane nullum. Unum enim idemque notari, probat 1. Etymologia utriuſque vocis. 2 Promiſcuus utriuſque uſus: Unde alterum pro altero ponitur. confer *Gen.* 1. 26. 27. *c.* 9. 6. *c.* 5. 1. 3. Imago non minus ad gratiam refertur, quam ſimilitudo, & ipſa ſimilitudo ad Naturam: Vide 1. Cor. 15. 50. *Eph.* 4. 24. *Col.* 3. 10. *Jac.* 3. 9. *Rom.* 1. 2. 3. 4. Ex definitione rei. Homo, Dei imago appellatur, quia Deo ſimilis eſt. Porro ſimilis eſt Deo, quatenus ad ſimilitudinem ipſius efformatus eſt in creatione, quo ad naturam, rectitudinem & ſtatum. Proinde imago Dei eſt ipſa ſimilitudo cum Deo. 5. Interpretes enim æquipollentiam agnoſcunt. LXX. vertunt ὁμοίωμα, ὁμοίωσιν, εἰκόνα. Chaldæus pro Hebr. צלם modo צלמא ponit, modo פסל, quod per εἰκόνα, γλυπτὸν LXX. reddunt. 5. Ipſe *Maimonides*, qui hic dormitare videtur cum Homero, uſum tamen vocis, צלם etiam ad externam formam, ſeu fabricam extendit; More Hannev. P. 1. c. 1.

فكذلك اقول ان علة في تسمية
الاصنام צלמים مطلوب منها
معناه المظنون بها لا
شكلها وتخطيطها وكذلك اقول
في צלמי טחוריכם لان كان
المراد منها معنى دفع اذية
ال הטחורים لا شكل ال
טחורים ولو لم يكن بد من
ان يكون צלמי טחורים
וצלמים من اجل الشكل
والتخطيط فيكون צלם مشترك
او مشكك يقال على الصور
النوعية وعلى الصور الصناعية
وما مثله من اشكال
الاجسام الطبيعية وتخطيطها
ويكون المراد به في قوله נעשה
אדם בצלמנו כדמותנו النوعية
التي هي الادراك العقلي لا
الشكل والتخطيط

Proinde dico, cauſam ob quam appellentur Idola צלמים *pe-*

Καλὸν, θεσπέσιον, τὸν δὴ κέλετ᾽ ἐν [15] Παραδείσῳ
Præſtantemque virum, & viridaria juſſit amœna

Ἀ᾽μ-

petitam ab opinione quam de illis (habent cultores) *non à ſimilitudine aut delineatione: Atque ſi dico de Imaginibus* (1. Sam. 6. v. 11.) *anorum veſtrorum; quod iis tribuatur propter virtutem averruncandi damnum amariſcarum* (hæmorrhoidum) *non ob figuram anorum; quod ſi tamen aliter hæc vox explicari non poſſit, quam per imagines, ab externa videlicet figura ſeu forma, erit nomen* צלם *æquivocum aut amphibolum, ſumiturque tam de forma ſpecifica, quam artificiali, ac ſimilibus figuris corporum naturalium; Atque ſic verborum:* Faciemus hominem ad imaginem; ſecundum ſimilitudinem noſtram; *ſenſus erit, de ſpecifica & interna forma, quæ eſt apprehenſio intellectiva, non forma & delineatione externa.* 5. Conſentiunt Theologi tum Reformati tum etiam Pontificii; & præter citatos ſupra, addi debent *Cornel. à Lapide, Mariana, Eſtius*, &c. *Riv.* l. cit. *Hottingerus.*

15 Ἐν παραδείσῳ] Superius nonnulla ſcripſimus de Paradiſo, ubi plura addi debuiſſent ſed propter loci anguſtiam ad hunc locum rejicere maluimus, qui quamvis hic proprie loquitur de Adami habitatione in amœno hoc loco, attamen heic nunc adjicere lubet, quæ ante dici debuiſſent & quæ ex Blondello prolaturos nos fuimus polliciti, multi Patres exiſtimarunt Paradiſum à Deo fuiſſe creatum, ut in illo piorum animæ poſt mortem reciperentur; Sic ſupra in præfatione hujus libri primi, deſumpta ex Theophilo Antiocheno audivimus ſcriptorem hunc hoc modo ſcribentem:

Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν αἰέναόν τι, &c. Audiamus etiam Tertullianum Apolog. cap. XLVII. *Paradiſum novimus locum divinæ amœnitatis recipiendis Sanctorum ſpiritibus deſtinatum, maceria quadam igneæ illius Zonæ à notitia orbis communis ſegregatum.* Idem de Judicio Domini cap. VIII.

Eſt locus Eou Domino dilectus in oris,
Lux ubi clara, nitens, ſpiratque ſalubrior aura
Æternuſque dies, atque immutabile tempus;
Eſt ſecreta Deo regio, ditiſſima campis
Atque beata nimis, ſudæque in cardine ſedis.

Et circa finem ejuſdem capitis hæc addit:

Hic quicunque pius, æquique bonique colonus
Quique Deum metuit ſincera mente Tonantem, &c.
Illi exultantes Divinis laudibus omnes,
Hortanteſque ſimul referunt ad Sidera voces; &c.

At vero hic vir magnus Montaniſtarum præſtigiis occæcatus, reſtringit ſuam quam ex Sibyllis hauſerat opinionem, ac ſolis Martyribus reſervans paradiſi inhabitationem, cæteros fideles ex illo excludit. *Imo, in Paradiſo, inquis, quo jam tunc Patriarchæ & Prophetæ appendices Dominicæ reſurrectionis, ab inferis migraverint. Et quomodo Joanni in ſpiritu paradiſi regio revelata, quæ ſubjicitur altari, nullas alias animas apud ſe præter martyrum oſtendit? quo modo perpetua fortiſſima martyr ſub die paſſionis in revelatione paradiſi, ſolos illic commartyres ſuos vidit, niſi quia nullis romphæa paradiſi janitrix cedit, niſi qui in Chriſto deceſſerint? non in Adamo, &c.* S. Cyprianus ad exemplum Tertulliani magiſtri ſui, loquens de Domino noſtro ad Demetrianum Africæ proconſulem, Chriſtianorum hoſtem infenſiſſimum ſic diſſerit. *Hic nobis viam vitæ aperit, hic ad paradiſum reduces facit.* Et lib. de mortalitatem circa finem. *Patriam noſtram paradiſum computamus,*

F *pa-*

parentes noſtros, patriarchas habere jam cœpimus. Et Cap. quo exhortatur ad martyrium: *Si militibus ſecularibus glorioſum eſt, ut hoſte devicto redeant in patriam triumphantes, quanto potior & magna eſt gloria, victo diabolo ad paradiſum triumphantem redire, & unde Adam peccator ejectus eſt, illuc proſtrato eo qui ante dejecerat trophæa victricia reportare.* Sic etiam Lactantius lib. II. Cap. XII. *Tum Deus ejecit hominem de paradiſo, ſententia in peccatores lata, ut victum ſibi labore conquirerent: ipſumque paradiſum igni circumvallavit: ne homo poſſet accedere, donec ſummum judicium faciat in terra, & juſtos viros cultores ſuos in eundem locum revocet morte ſublata.* S. Athanaſius tractatu in hæc verba Matthæi XII. verſ. XXVII. *Omnia mihi tradita ſunt à patre &c.* Ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ, ἡ γῆ κατηρᾶτο, ὁ ᾅδης ἠνοίγη, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη &c. ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, εὐθὺς διωρθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα, ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλογεῖται, ὁ παράδεισος ἠνοίγη ἐπτήξε. Hoc eſt, *mors invaluit ab Adam uſque ad Chriſtum terraque execrationi fuit data, infernus apertus, paradiſus clauſus, cælum intenſum,* &c. *poſtquam igitur tradita ſunt illi omnia, & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, paradiſus reſeratus eſt: infernus ſe metu contraxit.* & in expoſitione fidei: ἔδειξεν μὲν εἴσοδον ἐν τῷ παραδείσῳ ἐξ οὗ ἐκβέβληται Ἀδὰμ εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰς ὃν ὁ Παῦλος εἰσῄει. *Ingreſſum in paradiſum oſtendit ex quo Adam ejectus fuit: in quem rurſus Adam intravit per latronem, ut inquit Dominus, hodie mecum eris in paradiſo, in quem ipſe quoque Paulus ingreſſus eſt.* S. Cyrillus Hieroſolymitanus prima Catecheſi myſtagogica. Ἀνοίγεταί σοι ὁ παράδεισος τοῦ θεοῦ ὃν ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολὰς ὅθεν διὰ τὴν παράβασιν ἐξόριστος γέγονεν ὁ ἡμέτερος προπάτωρ, καὶ τούτου σύμβολον τὸ στραφῆναί σε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον. Hoc eſt, *Aperitur tibi paradiſus Dei, quem orientem verſus plantaverat Deus, ex quo exul factus eſt primus noſter pater propter tranſgreſſionem, hincque ſignum eſt quod vertas te ab occidente ad orientem luminis locum.* S. Baſilius in tractatu ſuo de paradiſo. Ὅπως σοι δυνηθῶ ὑπ᾽ ὄψιν ἐναργῶς ἀγαγεῖν τὴν πατρίδα ἵνα σεαυτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακαλέσῃ &c. εἰ σαρκικὸς εἶ ἔχεις τὴν ὑπογραφὴν τοῦ σωματικοῦ ἐκείνου hoc eſt. *Quomodo tibi evidenter ob oculos ponere potero patriam, ut te ipſum ab exilio revocet?* &c. *Si carnalis es, habes deſcriptionem corporalis illius.* & Cap. XXVII. lib. de Spiritu Sancto: πάντες μὲν ὁρῶμεν κατὰ ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ὀλίγοι δὲ ἴσμεν ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα τὸν παράδεισον ὃν ἐφύτευσεν ὁ θεὸς ἐν Ἐδὲμ. Hoc eſt: *omnes reſpicimus ad orientes quum adoramus. pauci tamen novimus quod veterem patriam requirimus ipſum paradiſum, quem plantavit Deus in Edem ad orientes.* S. Gregorius Nyſſenus, hoc modo hac de re ſcripſit: Orat. II. in laudem XL. martyrum. Τὸ μὲν οὖν ζητούμενον ἦν, εἰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἄβατός ἐστιν ὁ παράδεισος διὰ τῆς στρεφομένης ῥομφαίας; καὶ εἰ τοῦ παραδείσου οἱ ἀθληταὶ ἀποκλείονται; πῶς ἡ ἐπαγγελία λοιπὸν ὑπὲρ ἧς ἀναδέχονται τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ εἰ τοῦ λῃστοῦ ἔλαττον ἔχουσι, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, καί τοι γε οὐχ ἑκουσίως ὁ λῃστὴς τῷ σταυρῷ προσῆλθεν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐγγὺς τῆς σωτηρίας ἐγένετο, εἶδεν ὁ ὀξὺς καὶ εὐφυὴς κλέπτης τὸν θησαυρόν. καὶ ἐπιτυχὼν καιροῦ τὴν ζωὴν ἐληΐσατο. καλλίστως τῇ κλεπτικῇ καὶ εὐστόχως ὑποκρινάμενος κύριε μνήσθητί μου, εἰπὼν, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου αὐτὸς ἐκεῖνος μὲν ἀξιοῦται τοῦ παραδείσου. ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων ἡ φλογίνη ῥομ[illegible] διακωλύει τὴν εἴσοδον ἢ αὐτόθεν ἔχ[illegible] λύσιν τὸ ζήτημα. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀεὶ ἑστῶσαν ἀντιπρόσωπον τοῖς εἰσιοῦσι τὴν ῥομφαίαν ὁ λόγος ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ στρεφομένην ἐποίησεν· ἵνα τοῖς μὲν ἀναξίοις κατὰ σῶμα προφαίνηται τοῖς δὲ ἀξίοις στρεφομένη κατὰ νώτου γίνηται, ἀκώλυτον αὐτοῖς τὴν εἴσοδον ἐπὶ τὴν ζωὴν ὑπανοίγουσα, ἧς ἐκ τῆς ἐκεῖνοι γεγόνασι τῇ παρρησίᾳ τῶν ἀγώνων ἀπαθῶς τὴν φλόγα περάσαντες, ὧν καὶ ἡμεῖς ἀδεῶς περάσαντες. τοῦ παραδείσου ἐντὸς γενοίμεθα. Hoc eſt: ex interpretatione Siſani.

Ac

Ac quæſtio quidem hæc erat: an etiam Sanctis propter gladium, qui vertitur; paradiſus inacceſſus ſit, & an athletæ paradiſo excludantur: quænam promiſſio deinceps ſit, cujus reſpectu pro pietate certamina ſuſcipiunt? item an deteriore conditione futuri ſint, quam latro, ad quem Dominus dixit, hodie mecum eris in Paradiſo, quanquam non ſponte ſua latro ad crucem acceſſit: ſed poſteaquam prope ſalutem fuit, animadvertit acutus & ingenioſus fur theſaurum, & nactus occaſionem vitam rapuit arte furandi pulchre atque ſolerter abuſus, Domine memento mei, inquit, in regno tuo. Tum ille quidem Paradiſium conſequitur: quod autem ad Sanctos attinet, flammeus enſis aditum impeditum reddit? ſane à ſe ipſa quæſtio ſolutionem habet: nam propterea non ſemper ingredientibus ex adverſo ſtantem gladium ſcriptura demonſtrat, verum verti fingit: ut indignis quidem adverſus appareat; dignis vero verſus à tergo exiſtat, expeditum eis aditum patefaciens ad vitam, intra quam illi fiducia certaminum illæſi flammam transgreſſi penetrarunt: qua etiam nos intrepide ſuperata, intra Paradiſum perveniamus. Atque hinc eſt quod in Orationibus funebribus in mortem Pulcheriæ & matris ejus Placillæ hoc modo ſcribat: ἔνθεν τὸ φυτὸν ἀνεσπάσθη, ἀλλὰ τῷ παραδείσῳ ἐνεφυτεύθη. *Hinc planta revulſa eſt, at in Pardiſo ſata eſt.* De Placilla autem hoc modo: in fine Orationis: ὑπὸ ταύτης προσηνέχθη τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς τῆς πίστεως Ἀβραὰμ παρὰ τὴν τοῦ Παραδείσου πηγήν. *Ab hac adductus eſt ad ſinum patris fidei Abrahami juxta fontem Paradiſi.* Paulinus qui poſtquam mundi negotiis renuntiaſſet ut vitam religioni addictam degeret, Nolæ Epiſcopus fuit creatus in 11 ad amicum ſuum Severum epiſtola hoc modo ſcripſit: *Hoc acceptum & placitum coram Deo ut bonum, & voluntarium, quo recipiamus quæ noſtra ſunt, Paradiſi ſcilicet domum & vitam æternam, in quibus creati ſumus; qui ſi ab hujus terræ in quam damnatione devenimus, poſſeſſione purgari receperimus; tunc vere ut ab exilio in patriam reſtituti, vel peregrinatione longinqua in genitalem domum reduces poterimus dicere,* portio noſtra Deus in terra viventium. Audiamus etiam Prudentium in Cathemerin. hymno X.

Sed dum reſolubile corpus
Revocas Deus, atque reformas;
Quanam regione jubebis
Animam requieſcere puram?
Gremio ſenis abdita Sancti
Recubabit, ut illa Lazari,
Quam floribus undique ſeptum
Dives procul adſpicit ardens.
Sequimur tua dicta redemptor,
Quibus atra è morte triumphans,
Tua per veſtigia mandans
Socium crucis ire latronem.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida jam Paradiſi;
Licet & Nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis.

Sic etiam Auctor Homiliæ ſuper Latrone male Euſebio Emiſſeno attributæ. Hodie mecum eris in Paradiſo *tanquam in hæreditaria & paterna ſede, quæ expulſo Adamo, expulſis duobus, clauſa innumeris populis te introeunte reſerabitur. Ingredere illuc primus ſed ingreſſu fœliciore, quam primus, intra Paradiſum nequaquam ultra cum Adam viſurus infernum: nullum illic cibum lethalem, nullam jam legem, nullam arborem pertimeſcas, ego tibi ero victus & vita, & ne forte verearis ne tibi aliquis hoſtis in illo beato nemore, ne antiquus ille latro inſidietur, poſſeſſio tibi illic me introducente firmabitur.* Juſtinus Martyr. Quæſt. LXXV. ad Orthodoxos. αἱ μὲν τῶν δικαίων ψυχαὶ εἰς τὸν Παράδεισον (ἄγονται) ἔνθα συνηθείᾳ τε καὶ θέᾳ ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ὀπτασίαν δὲ καὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ. hoc eſt: *animæ autem juſtorum (abducuntur) ad Paradiſum, ubi conſuetudine & adſpectu fruuntur Angelorum & Archangelorum, per viſionem autem & ipſius Servatoris Chriſti.* & reſponſione LXXVI. Ὁ φίλος γέγονε τῷ λῃστῇ, εἰς τὸν Παράδεισον εἰσελθεῖν τὸ ἔργον μαθεῖν τῆς πίστεως ὠφέλιμον, δι' ἧς ἀξιωθῇ τοῦ συναθροισμοῦ τῶν ἁγίων ἐν ᾧ φυλάττεται ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως τε καὶ ἀνταποδόσεως. ἔχει δέ τι τοῦ Παραδείσου τὴν αἴσθησιν καθ' ἣν

ὁμῶ-

Ἀμβροσίῳ ναίειν, ὥς οἱ καλὰ ἔργα μεμήλῃ.
Αὐτὰρ ὁ μοῦνος ἐὼν [16] αὐτοῦ ἐριθηλέι κήπῳ,
[17] Πρὸς λαλιὴν ποθέεσκε, καὶ ηὔχετο εἶδος ἀθρῆσαι
Ἄλλ' οἷον αὐτὸς ἔχεν. τοῦ δὴ θεὸς αὐτὸς ἀπούρας
[18] Ἐκ λαπάρας, τούτῳ ἐποιήσατο Εὔαν ἀγητὴν
Κουριδίην ἄλοχον· τὴν δὴ πόρεν ἐν Παραδείσῳ
Τούτῳ συνναίειν. ὁ δέ μιν καὶ ἰδὼν, μέγα θυμῷ
Θαῦμ' ἔχεν, ἐξαίφνης κεχαρημένος, [19] οἷος ὁρᾶται

Incolere, ut ſtudiis operam navaret honeſtis.
Verum cum ſolus viridantibus eſſet in hortis,
Colloquium optabat, proprioque videre volebat
Conſimiles vultus. igitur Deus ipſius, ejus
Ereptam lateri, formoſam condidit Evam!
Uxoremque viro propriam conjunxit, ut una
Degeret. hanc ſimulac vidit, propriæque notavit
Exemplar formæ, ſtupuit ſimul, atque recentem

Ἀν-

ῥᾶστον αἱ ψυχαὶ ἑαυτάς τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτάς, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους τε καὶ τοὺς δαίμονας. hoc eſt: *Utilitas latroni, quod Paradiſum ſit ingreſſus, hæc fuit, quod fidei commodum re ipſa percepit, per quod dignus reputatus eſt, qui ſanctorum cœtui adjungeretur, in quo uſque ad diem reſurrectionis & retributionis reſervatur. Paradiſi autem percipit ſenſum per eum qui notionis dicitur, ſenſum, quo animæ ſe ipſas & ea quæ ſub ipſis ſunt. præterea vero & Angelos & dæmones.* Ex Blondello. *Gallæus.*

16 Αὐτοῦ ἐριθηλεῖ] Αὐτοῦ verſus cauſa è Turnebi libro repoſitum eſt pro Παραδείσου, quod ſcripti & cuſi codices agnoſcunt. Legi quoque poteſt ἐὼν Θεοῦ εἶν ἐρ. *Opſopœus.*

17 Πρὸς λαλιὴν] Unicam dictionem facit F. Pithœi codex: reliqui duas, πρὸς λαλιὴν, non tam bene. *Idem.*

18 Ἐκ λαπάρας] Regium exemplar, λαπάρης τούτου ἐκ. Auratus olim correxerat, ἐκ λαπάρας ὅσου ἐποιήσατο Εὔαν, &c. *Idem.*

19 Οἷος ὁρᾶται] Auratus legit οἷον ὁρᾶτο. eodem plane modo MS. noſtrum exemplar. *Gallæus.*

20 Αὐ-

Ἀντίτυπον μίμημα, σοφοῖς δ' ἠμείβετο μύθοις,
[20] Αὐτοματοισι ῥέουσι. θεῷ γὰρ πάντ' ἐμεμήλει.
Οὔτε γὰρ ἀκρασίη νόον ἔσκεπον, οὔτε μὲν αἰδῶ
[21] Εἶχον, ἀλλ' ἦσαν κραδίης ἀπάνευθε κακοῖο,
[22] Καὶ ὡς θῆρες δὴ βίνεσκον ἀπὸ σκοπιῆσι.
[23] Καὶ μετέπειτα δὲ τοῖσι θεὸς ἐφέλμας ἀγορεύσας,
[24] Δεῖξεν τοῦ δένδρου μὴ [25] ψαύειν. τοὺς δὲ μάλ' αἰνὸς
Ἐξαπάτησεν [26] ὄφις δολίως, [27] ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν

Hauſit lætitiam. tum docte farier infit,
Verbis ſponte ſua manantibus, omnia quando
Curabat Deus.
Nam neque velabat mentem laxata libido,
Nec pudor ullus erat: ſed prava mente carebant,
Luce palam vulgo coëuntes, more ferarum.
Illis deinde Deus tradens præcepta, cavendum
Arboris oſtendit guſtu. ſed peſſimus illos

Τοῦ

20 *Αὐτοματοισι ῥέουσι*] Bene inquit. *Opſopœus*. Si *αὐτομάτως* legas ſcribens ut habet codex Regius. & noſter, *αὐτομάτοις ῥείουσι*. *Gallæus*.

21 Εἶχον] Idem Ἀμφιεῖχον hoc etiam modo MS. noſter codex, pro *κραδίης* mavult Auratus *κραδίην*. ex Opſopœo. *Idem*.

22 Καὶ ὡς θῆρες, &c.] In cod. regio ſcribitur, *καὶ ὡς θῆρες ἀβαίνεσκον ἀπὸ σκοπιαῖσι μέλεσι*. Auratus aliquanto liberius legit, *χ' ὡς θῆρες γυμνοὶ βίον εἶχον ἐπὶ σκοπιῆσι*, *Et ferarum more nudi vitam degebant in ſcopulis*, vel *ἄνευ πόνοιο*, *abſque labore* Opſopœus.

23 *Καὶ μετέπειτα*, &c.] Regius codex *τοῖσι δὲ καὶ μετέπειτα*, ſic etiam habet codex noſter. *Gallæus*.

24 Δεῖξεν τοῦ δένδρου] Alio modo legitur *δεῖξεν οὐ δένδρου*. Pithæi *δεῖξεν τοῦ δένδρου*, at Auratus *λέξεν τοῦ δένδρου*. ex *Opſopœo*.

25 Ψαύειν] Noſter codex habet *ψαύειμεν*. *Gallæus*.

26 Ὄφις] Serpentem inſtrumentalem tantum paſſivam cauſam fuiſſe, Diabolo intrinſecus agente, docet *Majm.* More Hannev. lib. 2. c. 30. ومما يجب أن يعلمه
كما بينوه ال מדרש وذلك لانهم
تنكروا

نكروا لن ال נחש مر كوب فانه كان قدر جمل وان راكبه هو الذي اغوى חוה وان الراكب كان סמאל وهذه الاسمية هي يطلقونها في ال ערן *oportet autem te ſcire, quomodo illud explicent in Midraſch; videlicet ſerpentem fuiſſe equitatum, qui magnitudine ad Camelum accederet, Seſſorem autem eum fuiſſe, qui decepit Evam; Sammaelem nempe* (qui propterea, ut diximus, Angelus mortis vocatur) *quam nomenclaturam Satanæ abſolute tribuunt.* Hottingerus. Pherecydes Syrus apud Originem contra Celſum, Dæmonem ſcribit, qui terras devaſtavit, Serpentem, fuiſſe eumque idcirco ὀφιογενῆ & ὀφιονέα, id eſt, ſerpentigenam vocat, qui quidem homines, tanquam turmatim adverſus Deum in aciem producat, &c. *Schedius.*

27 Ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν, &c.] Auratus addita negativa legit, μ' ἐπὶ μοῖραν ἐπελθεῖν, μ' ἐπὶ pro μὴ ἐπὶ. Decepit primos parentes (inquit) ſpecioſa promiſſione, fore ut nunquam mortis fato ſubjecti eſſent, & cognitionem boni ac mali acciperent: ſed ſine negatione legitur apud Lactantium lib. 11. cap. 13. & infra pag. 384. unde hi duo verſus ſunt tranſlati. *Opſopœus.* Satis conſtat, hominem primum, ſi in rectitudine ſua perſeveraſſet, perennaturum fuiſſe in ea vita, in qua conditus fuit, procul omni periculo mortis ſeu interitus. Non convenit enim Dei ſapientiæ & conſtanti bonitati, *ut opus manuum ſuarum ſpernat & deſtruat,* Job. X. 3. vel annihilet eum, qui purus, innocens, ſanctus eſt, & cui animam dedit immortalem & ſui imaginem, denique in quo nullæ cauſæ exiſtunt, quæ neceſſario efficiant diſſolutionem animæ à corpore. Si ſanctus fuiſſet homo, quæſiviſſet Deum, ejuſque amicitiam ambiviſſet. At Deus non quæritur fruſtra, nec fruſtratur eos qui ſe quærunt, ſed remuneratur, tantum abeſt ut pœnam mortis à tali depoſcat. Atque hinc eſt quod Deus pœnam mortis non minatus eſt niſi peccatori. Et ipſæ Sibyllæ citatæ Lactantio Firmiano, lib. 11. 12. fatentur, ad fatum mortis acceſſiſſe hominem propter ſeductionem Serpentis:

Ἄνθρωπον πεπλάσθαι θεοῦ παλάμαις ἐν αὐταῖς
Ὅντε πλάνησεν ὄφιν δολίως ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν
Τοῦ θανάτου γνῶσίν τε λαβεῖν ἀγαθοῦ τε κακοῦ τε.

Hominem formatum eſſe Dei ipſis manibus,
Quem ſeduxit ſerpens doloſe, ut ad fatum accederet
Mortis, & notitiam acciperet boni & mali.

Peccatorem igitur ſecuta mors eſt, tanquam ὀψώνιον ἁμαρτίας *ſtipendum peccati,* Rom. VI. 23. Et *per unum hominem peccatum venit in mundum, & per peccatum mors,* Rom. V. 12. XXII. Naturalis ſequela mortis ad peccatum cum pendeat à θεοπρεπείᾳ ſeu decentia illa Dei, qua Deus juſtitiam & ſanctitatem ſuam manifeſtat, perſpicuum inde eſt, eam no. excludere declarationem illius τελειότητος ſeu *perfectionis* Dei, quæ in longævitate & miſericordia eſt conſpicua Utrumque enim Deo naturale eſt, & ſanctitatem ſuam demonſtrare, & miſericordiam exercere poſſe. Hinc eſt, quod poſt peccatum admiſſum Deus non ſtatim ad exequendam vindictam & infligendam peccatori mortem proceſſit; ſed homini in Paradiſo adhuc commoranti propoſuit ἱλαστήριον *propitiatorium,* benedictum ſemen mulieris, quod pro eo, ſiquidem ad illud confugeret, ſponderet, & in plenitudine temporum fieret maledictio, ut nos à maledictione legis liberaret. Hæc igitur promiſſio ſeminis, & inſinuatio ſponſoris genuina cauſa eſt, cur Deus vitam etiam temporalem prorogaret homini. Abſque ea fuiſſet, nec vita Adamo ad momentum continuata fuiſſet, nec poſteritas ulla ei ſuccedere potuiſſet. Ut vere dicere poſſimus cum Eſaia, c. VI. 13. זרע קדש מצבתה *ſemen ſanctum ſtatio* eſt hominis. XXIII. Quod vero ter-

Digitized by Google

terminus vitæ aliis acceleratur, aliis prolongatur, ita quidem liberrimæ Dei ſpontis eſt, ut ſapientiſſima tamen ratio, quæ liberæ Dei voluntati ſubeſt, indagari facile poſſit. Cum enim ipſa vita peccatori donetur non alio fine, quam ut illud χρηστὸν, benefica illa voluntas & longanimitas Dei nos ducat ad ſalutarem cognitionem Chriſti Mediatoris, ad fidem, pœnitentiam, atque ita vel viam ſalutis aperiat credentibus, vel incredulos reddat plane ἀναπολογήτους; manifeſtum eſt, longam illam vitam primis hominibus ſingulari munere Dei conceſſam eſſe, ut promiſſio facta in Paradiſo penitius cognoſci, & longa accurataque contemplatione penetrari, liberis & ſeris nepotibus ab iis qui eam à Deo & majoribus ſuis, quibus ea credita fuit, exceperunt, inculcari, propagari, integra & inviolata conſervari, & à corruptelis variiſque Sathanæ machinationibus vindicari poſſit. Severitatis quodammodo divinæ fuit, quod revelatio myſterii primis temporibus parce admodum diſpenſata fuerit, ſecus quam factum eſt ſuccedentium temporum tractu, & in œconomia illa plenitudinis temporum. Rurſum bonitatis Dei τεκμήριον fuit, quod hominibus ætas diutiſſime conſervata eſt. Sic enim duce Spiritu Sancto potuerunt ex principio illo revelationis conſectaria plurima eaque tum ad ſalutem, tum ad ubertatem notitiæ myſterii utiliſſima per ſpiritualem σύγκρισιν, προσοχὴν, σύνεσιν, συμβίβασιν elicere, & longa memoria conſervata conſtanter retinere. Itaque per ſex continuas ætates, cum jam familia Sethi in magnum populum creviſſet, quotidie vox Adæ reſonare potuit ad renovandam creationis, lapſus & pœnæ memoriam, ad teſtandam ſpem ſalutis, quæ poſt caſtigationem relicta fuerat, & ad recitanda Dei judicia, quibus omnes erudirentur. Poterant ſane Adamo mortuo etiam liberi ejus nepotibus quaſi per manus tradere quod didiciſſent. Sed pondus majus habuit doctrina relata ex ejus ore, qui αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης fuit. Quod vero Patres tanto præſidio longævitatis inſtructi conſervandæ & à corruptione & maleficio hominum protegendæ traditionis, tamen vitare nequiverunt, ne illa corrumperetur, & falſo Dei cultu ipſaque adeo idololatria, quæ in ipſa etiam familia Eberi invaluit, inceſtaretur, documentum certum eſt, quam lubrica res ſit traditio oretenus propagata & ad poſteros traducta. XXIV. Atque hinc etiam intelligi poteſt, quæ cauſa ſit mutatæ longævitatis, & contracti vitæ humanæ termini. Nempe traditione hactenus in mundo vigente & in animis ſanioris hominum partis corroborata etiam breviori vitæ ſpatio myſterium fidei comprehendi & doceri potuit. Tandemque ne doctrinæ cœleſti vis ulla nocere poſſet, illa literis, fidiſſimæ cuſtodiæ rerum mandata eſt per Moſen. Proinde ipſius Moſis tempore vitæ humanæ ſpatium ad eam annorum menſuram redacta eſt, intra quam per tot ſecula conſtitit. Quamvis enim ipſe Moſes centeſimum & viceſimum annum ætatis attigerit, tamen communem ſui & ſecuturorum temporum ordinem his verbis deſcribit: ימי שנותנו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה *Dies annorum noſtrorum partim ſunt ſeptuaginta anni, & ſi in robore, octoginta anni,* Pſal. XC. 10. Nempe cum in Scriptura Moſis divino juſſu exarata promptius jam extaret ſubſidium diſcendi ea, quæ ad ſalutarem notitiam myſterii pertinent, brevior vita minus damnum attulit hominibus. Apparet tamen, rectam eſſe eam cauſam longævitatis, quam reddidimus. Cur enim præciſe tempore Moſis ad extremum coarctata eſt ratio vivendi, niſi quia theſaurus divinæ traditionis Scripturæ mandatus ad omnium faciliorem intelligentiam expoſitus non jam corrumpi amplius potuit. Ex quo plane ſequitur, rerum divinarum comprehenſionem & myſterii conſervationem ac propagationem, Scripturæ miniſterio hactenus deſtitutam, divino conſilio adjuvari & promoveri longioris vitæ uſu debuiſſe. XXV. Quamvis

vis autem in defectum longævitatis illius ſucceſſerit verbi divini per Moſen ſcripti inſtitutio, ejuſque jacturam non mediocriter ſolaretur: tamen mutatio illius πολυημερίας ſanctis Patribus grandem moleſtiam & ægritudinem attulit. Hinc acerba querela eſt tum Jacobi tum Moſis. Quorum ille Geneſ. XLVII. 9. *Dies annorum peregrinationis meæ ſunt triginta & centum anni. Pauci & mali: & non attigerunt dies annorum vitæ Patrum meorum.* Hic loco allegato oratione querula deplorat, quod homini vita ad tam arctum ſpatium redierit. Ut ſatis appareat, eos diminutionem vitæ habuiſſe loco pœnæ. Hujus rei cauſa eſt, quod divina promiſſio ipſis facta eos anxia exſpectatione ſolicitos habuit. Unde Chriſtus Diſcipulis ſuis dicit: πολλοὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε: *Multi juſti deſiderarunt videre quæ vos videtis*, Matth. XIII 17. Præcoci igitur fato οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, *non ſunt aſſecuti promiſſionem*. Hebr. XI. 39. Tum verbi ſcripti inſtitutio tutum quidem & expeditum fuit remedium proficiendi in ſapientia ſpirituali, & notitia acquirenda rerum futurarum. At longiore ætate quis dubitet majorem profectum comparari poſſe? Denique Abrahamo & poſteritati ejus promiſſa eſt hæreditas terræ Canaan, quæ, quia in ea Deus loqui impoſterum Iſraëli, in ea apparere, σκηνοῦν *habitare* conſtituit, ſancta fuit, habitaculum Dei, hæreditas populi, pignus & ſymbolum futuri Salvatoris. Itaque ſancti Patres quodammodo ſuſpirabant ad longam poſſeſſionem terræ ſanctæ, tanquam pignoris & ſymboli ſui, & ejus charitate generoſo & libero voto ad vitam æternam ſe extendere non potuerunt. Quin etiam inter promiſſiones populi Iſraëlitici erat longævitas. Atque hæ ſunt cauſæ, ob quas ſancti Patres ſe ad majorum ſuorum ætatem non attingere graviter & merito dolebant. Nobis autem, quibus τὸ κρεῖττον melius Deus providit, licet alacriori animo mortem quocunque tempore inſtantem obire; ſicut & Simeoni, Luc. II. 26, 29. Quippe & promiſſio ſeminis repræſentata eſt, & πολυποίκιλος illa σοφία ac myſterium voluntatis ſecundum beneplacitum quod eſt in Chriſto, locupletiſſime notificatum. Præterea cum πολίτευμα noſtrum ſit in cœlo, nec ullum terreſtre pignus nobis commendatum ſit, quod amemus vel amplectamur, non convenit, ut rebus hujus ſeculi ſubjiciamur, vel earum deſiderio ita torqueamur, ut longiorem vitam, quam quæ nobis voluntate Dei deſtinata eſt, concupiſcamus. Sive enim multum ſive parum vivamus in hoc ſeculo, plus vidimus, plus cognovimus, majori cum fructu lætitiæ facti ſumus compotes eorum, quæ Deus nobis in Chriſto donavit, quam qui mille annos primis temporibus in ſeculo hoc contriverunt. Hinc etiam de fidelibus ultimi temporis extat prophetia Eſai. LXV. 20. לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל: *Non exiſtet inde amplius infans diebus* ſive ætate, *neque ſenex qui non implebit dies ſuos: ſed puer centenarius morietur, & peccator centenarius maledicetur.* Innuit Propheta, tantam fidelium, licet pueri ſint, futuram notitiam ac lætitiam, quanta fuit eorum, qui centum annos vixerunt ſub veteri œconomia: quique nihilominus puer erit ſcientia & ſtultitia animi, cum tam futurum inexcuſabilem ac ſi vixiſſet centum annos.

XXVI. Atque ſic clariſſime conſtare puto, quæ ſapientiſſimo Deo ratio fuerit producendæ hominum vitæ vel coarctandæ. Porro quo medio Deus uſus fuerit naturali ad prolongandam primorum hominum vitam, inveſtigari exiguo negocio poterit. Vitam animalis conſiſtere in ὑγρῷ καὶ θερμῷ ἐμφύτῳ *humido & calido innato*, inter omnes convenit. Calidum innatum eſt ignis, particulis pinguibus & oleaginoſis in ipſo generationis principio mixtus, cujus ope etiam ſuccus alimenti ad conſervationem corporis præparatur,

per illud diſtribuitur, eique agglutinatur. Humidum radicale ſunt ipſæ particulæ pingues & oleaginoſæ, quibus calidum innatum inſinuatum eſt & immiſtum. Quamdiu igitur & ignis potens eſt ad conſumendam humiditatem, & humidi copia igni devoranda ſuppetit, neceſſum eſt ut vivat animal. Hinc cauſam longioris vitæ ſcrutatus eſt Philoſophus περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος, cap. 3. Si nimirum humidum radicale iis conditionibus ſit inſtructum, ut inſito igni diutiſſime idoneum fomitem ſeu alimentum præbere poſſit. Verba ejus, quibus conditiones humidi radicalis deſcribit, ſic habent: Διὸ καὶ μὴ εὐξήραντον δεῖ εἶναι τὸ ὑγρόν· Καὶ διὰ τοῦτο τὰ λιπαρὰ, ἄσηπτα. αἴτιον δ' ὅτι ἀέρος· ὁ δ' ἀὴρ πρὸς τἆλλα· πῦρ δ' οὐ γίνεται σαπρόν· οὐ δ' αὖ ὀλίγον δεῖ εἶναι τὸ ὑγρόν· εὐξήραντον γὰρ καὶ τὸ ὀλίγον. διὸ καὶ τὰ μεγάλα καὶ ζῷα, καὶ φυτὰ, ὡς ὅλως εἰπεῖν, μακροβιώτερα, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον· εὔλογον γὰρ τὰ μείζω πλεῖον ἔχειν ὑγρόν· οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο μακροβιώτερα· δύο γὰρ τὰ αἴτια, τὸ, τε ποσὸν, καὶ τὸ ποιόν. ὥστε δεῖ μὴ μόνον πλῆθος εἶναι ὑγροῦ, ἀλλὰ τοῦτο καὶ θερμὸν, ἵνα μήτε εὔπηκτον, μήτε εὐξήραντον ᾖ. Καὶ διὰ τοῦτο ἄνθρωπος, μακρόβιον μᾶλλον ἐνίων μειζόνων· μακροβιώτερα γὰρ τὰ λειπόμενα τῷ πλήθει τοῦ ὑγροῦ, ἐὰν πλείονι λόγῳ ὑπερέχῃ κατὰ τὸ ποιὸν, ἢ λείπηται κατὰ τὸ ποσόν. ἔστι δ' ἐνίοις μὲν τὸ θερμὸν, τὸ λιπαρὸν ὃ ἅμα ποιεῖ, τὸ, τε μὴ εὐξήραντον, καὶ τὸ μὴ δύσψυκτον· ἐνίοις δ' ἄλλον ἔχει χυμόν. *Quocirca & humidum eſſe tale convenit, ut non facile ſiceſcat. Et ob id pinguia putreſcere non ſolent. Cujus rei cauſa eſt, quod ea ſunt aëris, aer autem ad reliqua ignis eſt, qui haudquaquam putris reddi poteſt. Rurſum non paucum eſſe humidum oportet. Quod enim paucum eſt facile exareſcit. Ideoque magnæ & animantes plantæ, ut in univerſum dixerim, plus temporis vivere conſueverunt, quemadmodum dictum eſt antea. Nam ratione optima evenit, ut quæ majora ſunt plus habeant humidi. At non ſolum propter hoc vita ſunt longiore. Duæ enim cauſæ quantitas & qualitas, id eſt modus & genus. Proinde non ſolum oportet humidum eſſe multum, ſed etiam calidum, ut ne facile aut congelaſcat, aut reſiccetur. Hac de cauſa diutius homo, quam majuſcula quædam animalia, vivit. Nam quæ humidi copia vincuntur, ſi majore proportione per qualitatem ſuperent, quam per quantitatem vincantur, ea ſane vivaciora ſunt. Calidum autem ipſum, in nonnullis pingue habetur, quæ res ſimul efficit, ut neque facile inareſcat neque facile refrigeretur. In nonnullis alio ſucco præditum eſt.* Humidum radicale in univerſum ita comparatum eſſe oportere docet, ut ſit pingue, adeoque non facile ſiceſcat: ut non ſit paucum, ne facile exareſcat: denique ut ſit calidum, ne temere vel congelaſcat vel reſiccetur. Hanc igitur cauſam longæ vitæ Ariſtoteles perhibet, quem inprimis experientia duce Phyſicorum & Medicorum Schola unanimi voto probat. Quamobrem non multum nobis laborandum erit in naturali cauſa longævitatis primorum hominum eruenda. Quid enim vetat dicere, quæ in univerſum cauſa longioris vitæ & feræ ſenectutis eſſe experiundo & certa ratione cognoſcitur, eandem certiſſimam eſſe longævitatis primorum hominum cauſam? Deus igitur Adamo in prima creatione internum innati calidi alimentum, ſeu humidum illud primigenium omnibus numeris conſummatiſſimum ſuppeditavit, ita ut corpus ejus mortalitatis expers eſſe potuerit. Per peccatum infractæ ſunt vires internæ illius conſtitutionis, & contracta eſt neceſſitas moriendi. Primis tamen temporibus propter ſapientiſſimam, quam ſupra evolvimus rationem, Deus ita naturam hominis confirmavit, præparando inſito illi calori nutrimentum humiditatis & pinguiſſimum & copioſum & calidum, quale ad longam vitam unice eſt neceſſarium; ut ad ſeram ſenecturem illam facile pertingere potuerit. Externa vero vitæ conſervandæ remedia quod attinet, non alia fuiſſe videntur, quam quæ etiam brevem vitam ſuſtentant. Quamdiu enim naturalis ille calor ob defectum radicalis

Τȣ̃ θανάτȣ, γνῶσίν τε λαϐεῖν ἀγαθȣ̃ τε κακȣ̃ τε
Ἀλλὰ γυνὴ πρώτη προδότις [28] τὶς γίνετ᾽ ἐκείνῳ,
Ἣ δῶκεν, τȣ̃τον δ᾽ ἀδαῆ πείθεσκεν ἁμαρτεῖν.
[29] Ὃς δὲ γυναικὸς ἐπέεσι πεπεισμένος, ἐξελάθεσκεν

Decepit vafre ſerpens, ut mortis abirent
In fatum, ſcirentq; bonumq; malumque quid eſſet.
Sed mulier primo proditrix extitit illi,
Quæ dedit, ignoraque rei peccare ſuaſit.

Ἀ'θα-

humidi non redditus eſt languidior, adeoque naturalem ſuam potentiam retinuit, non neceſſum fuit, ut vel alimentum primorum hominum, vel influxus ſiderum, vel τὸ περιέχον ſeu aër ambiens, vel denique ulla cauſa externa ſuſtentandæ vitæ majores vires obtineat, quam quas hodieque conſtanter natura ſervat. Quippe in his omnibus non cauſa proprie ſed comes tantum & inſtrumentum eſt longæ vitæ. Tantum rectus, prudens & moderatus rerum naturalium uſus apud eos vigere debuit, ut ordinariam illam vitæ metam, Dei ſingulari nutu eis præſticam contingere valerent. *Heideggerus.*

28 Τὶς γίνετ᾽] Regius codex habet γείνατ᾽ pro γίνετ᾽, ſic etiam & noſter habet. *Gallæus.*

29 Ὃς δὲ γυναικὸς, &c.] Tradunt I. Adamum in ſtatu Integritatis non diu permanſiſſe. Supra, ex *Pirke Aboth*, definierunt horas duodecim. Alii tamen, Kabbaliſtæ præſertim, fælicitatem primævam æſtimant annis 20. Alii eam metiuntur diebus 40. alii 8. alii etiam ſex horis. Arabes die Veneris Adamum Paradiſo ejectum volunt. *Patricid.* Mſc. فلما عصيا ربهما اخرجهما من الجنة في تسعة ساعات من يوم الجمعة الى جبل من جبال الهند واسكنهما الارض فامرهما ان يتناسلا ليكثرا ويملئا الارض *Cumque rebellaſſent Domino ſuo, expulit eos Deus horto, hora nona, diei Veneris in montem quendam Indiæ, ipſiſque incolendam tradidit terram. atque præcepit, ut creſcerent, multiplicarentur & implerent terram,* *Ibn Sora,* Jacobita, ſcripto Apologetico, quod Patricidi oppoſuit, habet inter alia: Cum crucifixiſſent Servatorem, obſcuratus eſt ſol à tempore ست ساعات من النهار وفي يوم الجمعة الذي اكل ادم من الشجرة اي وقت تسع ساعات مثل الوقت الذي ادم اخرج من الفردوس *horæ ſextæ, diei Veneris, qua Adamus edit de arbore, ad horam nonam, qua Adam expulſus eſt Paradiſo. Hora tertia comedit Adamus fructum mortis in Eden de arbore: Sexta hora aſcendit Dominus Mundi in crucem pro ſervo ſuo, qui peccavit.* II. Adamum immortalitatis privilegio munitum; ſibi ſuiſque poſteris mortem inobedientia acceſſiviſſe. Aſſerunt enim Judæi, diſer-

tis

Ἀθανάτȣ κτίςȣ, σαφέων δ' ἀμέλησεν ἐφετμῶν.
Τȣ̈νεκεν ἀντ' ἀγαθοῖο λάβον κακὸν οἷον ἔπραξαν.
Καὶ τότε δὴ γλυκερῆς συκῆς πέταλ' ἐμπείραντες,
Ἐσθῆτας τεύξαντες, ἐπ' ἀλλήλοισιν ἔθηκαν.
Μήδεά τ' ἀμφεκάλυψαν, ἐπεὶ σφίσιν ἦεν αἰδώς.
Τοῖσιν δ' ἀθάνατος κότον ἔχθετο, κάββαλεν ἔξω
Ἀθανάτȣ χώρȣ. τόδε γὰρ τετελεσμένον ἦεν,

Ille quidem audita perſuaſus conjuge, patrem
Æternum oblitus, ſprevit clariſſima juſſa.
Hoc ergo peperere ſibi mala, non bona, facto.
Ac tum mellitæ ficus foliis contextis
Veſtes fecerunt, quibus obtexere pudenda
Impoſitis inter ſeſe, cogente pudore.
At pater æternus facto ſuccenſuit illo,

Θνη-

tis verbis a. *Adamum rebellione ſua hujuſmodi extitiſſe authorem.* Teſtimonia ex *Zohar*, *ſepher haæmunoth*, R. *Bechai*. R. *Moſe. Gerundinens*; vide in Append. *Bux.* Diſſert. de Ling. Heb. Confuſ. Memorabile cum primis eſt illud ex Zohar: אדם קדמאה מרד במאריה וגרם מותא לעלמא *Primus homo rebellavit Domino ſuo, & cauſa extitit mortis Mundo.* b. Sammael nomen eſt Principis Dæmonum & Seductoris Protoplaſtorum) poſt lapſum vocari conſuevit מלאך דמותא *Angelus mortis*, quia, ut Hebræi loqui amant; גרים מותא לכל עלמא *cauſa extitit mortis univerſo orbi.* Muhammedanorum conſenſum in Theatro noſtro quadripartito لن شا الله proxime exhibebimus. *Hottingerus.*

30 Ἀθανάτȣ χώρȣ] Communiter ſcribunt Hebræi, ſedem exulum, Paradiſo ejectorum, fuiſſe Moria montem; R. *Eliez.* cap. 20. *Et expulit Adamum. Ejecit atque eduxit è horto Eden, & habitare eum fecit in monte Moria, quia porta Paradiſi vicina erat monti Moriæ. Inde ſumſit eum Deus & reduxit eum in locum ubi deſumtus erat, juxta illud: Et* ſumſit Deus Adamum. *Quiſnam autem fuit hic locus? Deſumpſit eum ex loco domus Sanctuarii, quia dicitur; Ad* colendum ſcil. terram illam unde deſumtus erat. Volunt nempe (ſine ratione tamen) Adamum in meditullio terræ eſſe formatum, inde argillam ejus deſumtam; ibi quoque habitaculum ſibi exſtruxiſſe, ibidem loci ædificatum altare, in quo ſacrificarunt Adam, Abel, Kain, Noah:

Ibi-

31 Θνητοῖς ἐν χώρᾳ μεῖναι, ἐπεὶ οὐκ ἐφύλαξαν
Ἀθανάτου μεγάλοιο θεοῦ λόγον 32 αἴσαντες.
Οἱ δ᾽ ἄφαρ ἐξελθόντες ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
33 Δάκρυσι καὶ στοναχαῖς δεύοντο, ἔπειτα δὲ τοῖσιν

Dejecitque loco immortali, quatenus æquum
Degere mortali fuit in regione, rebelles
Contra immortalis magni præcepta parentis.
Qui ſimul egreſſi terram tetigere parentem,

Ἀθά-

Ibidem ligatum fuiſſe Iſaacum, ut in victimam offerretur; Solomonem etiam templum ibi exſtruxiſſe. *Arabes* tamen *Chriſtiani* quendam Indiæ montem oſtendunt exilii ſedem, ut ſupra monuimus; quibus *Muhammedani* accedunt, ut videre eſt ex Seldeni doctiſſimo Comment. de *Jure. Nat. & Gent.* p. 342. ubi ex Hiſtoria univerſali Mſc. mons ille vocatur في شر قي سرنديب *Sarandib* أرض الهند *in Orientali Indiæ regione.* G. Hujus vero tum peccati, tum inflictæ, propter peccatum, pœnæ, ubique Gentium obvia veſtigia. Mitto, quæ de pomis Adamicis nugantur Judæi, qui morſus in iis indicia oſtendunt. Vide *Torniell.* Annal. p. 24. Extimis & remotiſſimis Indis nota eſt هبوط آدم *fuga Adami.* Idem.

31 Θνητοῖς ἐν χώρᾳ] Regium exemplar θνητοῖσιν ἐν χώρᾳ. forte ſcribendum θνητοῖσι χωρὶς μεῖναι, q. d. ita conſilio divino deſtinatum erat ut ſeorſim habitarent, nempe extra hortum Dei. Auratus legit, θνητοῖς μ᾽ ἐν χώρᾳ, pro μὴ ἐν. *Opſopœus.*

32 Αἴσαντες] Turnebus & Auratus εἰσαΐοντες metri cauſa legunt, quo verbo uſa eſt Sibylla pag. 172. cod. reg. ἀείσαντος: unde fieri poteſt ἀιν ἰόντος. *Idem.*

33 Δάκρυσι, &c.] Lapſum hominem, pænitentiæ ſpecimen daturum, à γυμνασίᾳ σωματικῇ teciſſe initium, fabuloſum ſit; rediiſſe tamen cum Creatore ſuo peccatorem in gratiam, conſtans eſt Orientis traditio. Chriſtianorum ſententiam exprimit R. Gedal. p. 92. ואומרים שאדם וחוה עשו תשובה גרולה *Dicunt Adamum & Evam pænitentiam feciſſe magnam.* Judæorum mentem breviter aperit *Joſeph.* Antiq. l. 1. c. 2. Prolixius R. *Elies.* Capit. 20. *Quodam Sabbatho ingreſſus eſt Adam aquas Gihon ſuperioris, donec pertingerent aquæ ad collum ejus, ſupplicavitque ſeptem diebus Sabbathorum vel hebdomadæ, uſque dum factum fuit corpus ejus inſtar cribri: Dixit Adam coram ſancto benedicto: Domine totius univerſi, tranſeat quæſo peccatum meum à me, & recipe pænitentiam meam, ut diſcant omnes ætates, quod ſit reſipiſcentia, & quod ſuſcipias reſipiſcentiam convertentium ſe. Quod fecit ſanctus Bened. Extendit dextram ſuam, atque removit ab illo peccatum ejus, & ſuſcipit converſionem ejus, juxta illud;* Peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam te non celavi, Sælah, *in hoc ſeculo*, Selah in futuro ſeculo V.

Ne-

Digitized by Google

Ἀθάνατος θεὸς αὐτὸς ἔπος προσφερέστερον εἶπεν·
34 Αὔξεσθε, πληθύνεσθ᾽, ἐργάζεσθ᾽ ἐπὶ γαίης

Et gemitu & lachrymis perfundebantur. & inde
Immortalis eos Deus eſt affarier orſus:

35 Ἐν-

Neque vero veniam tantum; ſed & Paracletum accepiſſe volunt, ne plane triſtitia conſumeretur. *Reuchlin.* de arte Cabbal. p. 8. *Ne Adamum lapſum prorſus omni conſolatione deſtitueret Clementiſſimus pater, continuo miſit Angelum, quo plenius tantæ ruinæ diſceret reparationem. Sic enim Cabbaliſtæ* Comment. in lib. Ietzira ſcribunt; שהאבות רבותיהם היו מלאכים ידועים רבו של אדם רזיאל *Quorum patrum Præceptores fuerunt Angeli noti, videlicet Præceptor ipſius Adami, Raziel.* Tradunt Syri, ipſos etiam Angelos Adami lapſu, graviter fuiſſe contriſtatos, *Bethgaza* p. 127. Sed & arbores ſua quaſi capita incurvaſſe; p. 88. quod in ipſo quaſi felicitatis portu naufragium feciſſet *Princeps Creaturarum*: imo *Caput & Princeps omnium nationum & tribuum*; Angelorum igitur *πνευμάτων λειτουργικῶν* miniſterio erigendos iterum & ſolatio permulcendos fuiſſe. *Hottingerus.*

34 Αὔξεσθε, &c.] *Utrum verba* פרו ורבו creſcite & multiplicamini, *ſint præceptiva?* In hujus præcepti explicatione aliter Judæi verſantur, aliter Chriſtiani. Judæi hic conſtanter agnoſcunt præceptum, ut ordine primum: ſic diguitate haud poſtremum, ceu diximus Jur. Heb. p. 6. Hujus præcepti ſenſum *νοητὸν* magis quam *αἰσθητὸν* *Abarb.* ita explicat. טעם המצוה הזאת הוא פי בעביר שהיה האד׳ בצלם אלהים

ותכליתו שישתדל להשיג השלמות האנושי לא שמירת המין כשאר ב״ח עד שמפני זה לא נאמר בבריאתו למינהו כמו שנ׳ בבריאתם והי״ה שבבחינת השלמות השכלי לא יאות פועל ההולדה כי הוא פועל בהמי ומזיק לשכל ואולי יחשוב אדם מפני זה שראוי להתרחק ממנו בהחלט הנה מפני זה הוצרכו האד׳ ואשתו אל מצות פריה כאומר עם היות כי בצלם אלהים בראת אותך אל תמשך כ״כ אחרי החלק השכלי שתניח החמרי בהחלט ותפסק ההולדה ויחרב העולם אין רצוני בכן אלא שתפרו ותרבו ותמלאו את הארץ אבל אל תחשבו שבהיותכם פרים

ורבים מולידים בדומה כצמחים וכ״בח שאין לכם יתרון עליהם ותפליגו מפני זה בחוש המשוש כי חרפה הוא לכם לא תעשו כן אל תהיו כסוס כפרד אין הבין בנטותכם אחרי התאוות הגופניות אבל בהפך שתמשלו והרדו בדגת הים אשר הוא הסוג היותר חסר מהחי ובעוף השמים שהוא יותר נכבד כמנו ובכל נפש חיה הרומשת על הארץ שהוא סוג יותר נכבד מכלם וכלל זה באמרו ואתם פרו ורבו להזהירם שלא ישתמשו במשגל רק לפריה ורביה ומזה הצד היתה המצוה הזאת שכלית מאד *Senſus hujus præcepti eſt, quod quia homo eſt ad imaginem Dei, & finis ejus, ut intendat conſcentionem perfectionis humanæ, non obſervationem* (continuationem) *ſpeciei, prout reliqua animalia, adeo ut propterea in creatione ejus dictum non fuerit, ad ſpeciem ejus; prout dictum fuit in illorum* (animalium) *creatione. In exploratione autem perfectionis intellectualis, non convenit illa actui generationis, qui actus eſt bruti, intellectui nocens. Ne vero forte homo cogitaret, eam ob cauſam oportere ab illo* (actu) *omnino recedere; propterea Adam & Eva opus habuerunt præcepto παιδοποιΐας. Quaſi diceret* (Deus) *etſi crearim te ad imaginem Dei, ne omni ſequaris partem intellectualem; materialem vero plane deſeras, generationem intermittas, atque ita devaſtetur Mundus. Hæc mea voluntas non eſt. Quin, creſcite, multiplicamini, & implete terram. Verum, ne exiſtimetis, eo quod creſcitis & multiplicamini, producitis ſimile, more plantarum & beſtiarum, nulla alia re in vos excellere, ac propterea modum excedatis in ſenſu tactus: Quod vobis erit opprobrium. Hoc proinde ne faciatis: Ne ſitis inſtar equi & muli, quibus non eſt intellectus, dum inclinatis ad voluptates corporales; ſed contra, ut dominemini, & præſitis piſcibus maris, qui genus conſtituunt* (creaturarum) *imperfectius animalibus & avibus cæli, quæ excellentiora ſunt; & reptilibus terræ, quod genus reliquis omnibus antecellit.* Hoc præceptum Synagoga etiamnum, id quod praxis quotidiana, & in ea votiva acclamatio (*Buxt. Synt. Jud.* pag. 408.) probat, ſtricte obſervat. *Ex Chriſtianis* alii præcepti amplitudinem, & neceſſitatem, quam Judæi defendunt, improbant; neque tamen vim præceptivam omnem tollunt. *Mercer.* in Gen. p. 34. *Hebræi hoc volunt eſſe primum omnium præceptorum totius legis, ac pro præcepto accipiunt. Nos benedictionem tantum & propagationem accipimus, ut hoc non teneantur omnes, niſi qui continere non poſſunt, juxta præceptum Pauli. Cornelius à Lapid.* nullum plane hic agnoſcit præceptum, cum idem Deus dixerit piſcibus v. 22. quibus legem non tulit, ſed quod uſum matrimonii tantum probet, eique virtutem & fœcunditatem indat, ut per maris & fœminæ conjunctionem, uti cætera animalia, ſibi ſimile procreent. Citat eam in rem *Chryſ. Auguſt. Rupert. Perer. Oleaſt Vatab.* Eandem vim præcepti negat *Torniel.* pag 37. aut ſi quæ ſit, reſtrictam eſſe contendit verbis: *Replete terram.* Adeo ut cum jam repleta ſit, neceſſario ceſſet obligatio. Unde non rejicit eos, qui non irrationabiliter putarint prædicta verba vim

quo-

quodammodo habuiſſe præcepti in primis duntaxat illis Mundi temporibus; quo terra replenda erat. Hinc & alii Theologi Pontificii, ſi vel peſte, vel fame minuerentur incolæ urbis alicujus vel provinciæ, beneficio, ei hujus præcepti ſuccurrendum ſtatuunt. Ita *Thomas* 2. 2. quæſt. 152. art. 2. *Sent.* in 4. d. 24 aſſerunt, præceptum hoc non obligare ſingulos, ſed quoſdam tantum, qui ſpeciei providerent; vel non ad ſemper; ſed tempore neceſſitatis. *Merſennus* tribus ſententiam ſuam complectitur aphoriſmis. Primo negat vi verborum illorum inferri præceptum. 2. Non eſſe certum, utrum verba illa Adamum ſaltem & Evam obligarint. 3. Neminem præcepto poſitivo teneri, ut ducat mulierem, eique ſeſe conjungat, tametſi debeat ei in iis, quæ matrimonio conveniunt, obſequi, ſi quando contraxerit. Breviter hoc fere agunt Pontificii Interpretes, ut eliſa vi præceptiva cælibatui ſacerdotum colorem quærant; unde & *Bellarminus* ſatis thraſonice Melanchthoni inſultavit; defenſus tamen & maſcule vindicatus à *Rivet.* comment. in Geneſ. p. 44. Nos ita ſentimus I. verba פרו ורבו præceptiva eſſe reſpectu individuorum Adami & Evæ in ſtatu integritatis. Notum eſt, ex veteribus nonnullos vel odio conjugii, vel nimia virginitatis admiratione, negaſſe, præceptum de τεκνοποιΐα in Paradiſo habuiſſe locum. Sane Chryſoſt. lib. de virginit. ait in ſtatu Innocentiæ hominem, ſi perduraſſet, maris & fœminæ conjunctione ad prolis generationem non habiturum opus, adeo ut c. 17. putet illud Creſcite & multiplicamini, non ad Naturæ inſtitutionem, ſed in remedium concupiſcentiæ dictum eſſe, cui *Damaſc.* 2. & 4. de fide Orthodoxa ſuffragatur. *Baſilius* verbum Creſcite refert ad definitam hominis ſtaturam, q. d. Nutrimini, parvi generati, magni evadite, terminus vero ſit augmenti. Ita Græci Patres plerique, quæ etiam ſententia Armenis tribuitur, &, ex recentioribus, *Jacobo* *Fabro Stapulenſi*. *Auguſtinus Eugubinus* putat hæc homini dici tanquam militi, habita ratione ejus, quod poſt expulſionem ei eventurum erat. Hieronymus, literaturæ Hebraicæ gnatus, vidit facile hunc textum tam notoriam παρθενείαν non admittere, ipſi conjugio cornu obvertit: Nuptiæ, inquit, terram replent, virginitas Paradiſum. Nos vero dicimus A. Hæc verba continere inſtitutionem conjugii. Id ipſum enim conſtanti Eccleſiæ Judaicæ conſenſu creditum fuit & traditum. Inter ipſos etiam Patres Auguſtinus, etſi à Damaſceno & Chryſoſt. non longe abire videatur, lib. 1. de Gen. cont. Manich. c. 19. lib. tamen 14 de Civit. Dei c. 22. aperte oſtendit, illud Creſcite & multiplicamini non de Spiritu qui imperat, & carne quæ obtemperat, aut de animo rationali qui regit, & irrationali cupiditati quæ regitur, aut de virtute contemplativa, quæ excellit, & activa, quæ ſubditur, ſed aperte de conjugii vinculo intelligenda. Atque hæc poſthac ſententia omnibus placuit & recepta fuit Scholaſticis & Reformatis Doctoribus. II. Eadem verba ad Adamum & Evam pertinere in ſtatu innocentiæ, quod probant rationes. I. Verbum אֶת Imperativum eſt, quod vinculo conjugali, Adamum & Evam colligat. 2. Ex ipſa Adami explicatione Prophetica, facta ante peccatum *Gen.* 2. verſ. 24. coll. cum *Matth.* 19. 5. 3. A minori. Reliqua animantia ſimile producendi acceperunt potentiam, in ipſa creatione, cur non & homo? 4. Lex nulla limitatione, hominem in ſtatu integritatis conſideratum, excipit. E. nec noſtrum eſt eum excipere. 5. Deus deſtinavit finem, impletionem & inhabitationem terræ. E. & medium, conjugium. 6. Accedit conſenſus tam veterum, quam recentiorum. Ex veteribus Cyprianus etiam huic favere videtur ſententiæ, lib. de diſcipl. & habit. virgin. Prima ſententia creſcere & generare præcepit, ſecunda continentiam ſuaſit. Ex recentioribus Pontificiis, *Merſenn.* p. 1068.

hanc

Digitized by Google

35 Ἐντεχνέως, ἵν' ἔχητε τροφῆς χόρον ἱδρώοντες.

Creſcite multiplici numero, terramque per artem

hanc etiam ſententiam probabilem judicat. III. Poſt lapſum eadem repetuntur verba, *Gen.* 9. verſ. 2. ubi Deus Noacho, poſteriſque ejus benedixit, addito verbo imperandi iterum gemino: פרו ורבו *creſcite & multiplicamini.* Hæc verba imperativi eſſe modi, nemo negarit: de ſenſu quæſtio eſt. Sunt qui plane negant imperium aut mandatum contineri objectivum, ut Pontificii nonnulli; ſunt qui mandatum *neceſſitatis* agnoſcunt, *Jus Heb.* p. 6. Sunt denique, qui præceptum heic obſervant, non quidem ſtrictæ neceſſitatis; ſed tantum *libertatis.* Et ut ante lapſum primarium ejus præcepti objectum erant individua, ſecundarium ſpecies; ita poſt lapſum primario ſpeciei illud convenit. Individuis ſecundario. Speciei hoc mandato libertas conceditur legitime in fœdera conjugalia veniendi; Individuis tamen omnibus nulla imponitur neceſſitas. Sunt, quos Apoſtolus, propter *τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην* nuptiis ſolvit, 1. *Cor.* 7 26. Sunt quibus & Creator ipſe, & idem Apoſtolus præcipit, *διὰ πορνείας τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω.* Frigida nimis eorum eſt diſtinctio, qui certo tantum caſu, in quibus *Thomas*, *Scotus*, *Merſennus* etiam in Geneſ. pag. 1067. vim agnoſcunt præceptivam, & vel quibuſdam tantum, vel aliquando nuptiarum uſum, tenore horum verborum, concedunt, ut, quod *Bellarminus* urget, ſi forte periculum eſſet, ne genus humanum plane periret. Ita enim tollunt nubendi libertatem, neceſſitariſque caſum arctis nimis cancellis includunt, neque ad præceptum ipſum, ſed ad ejus objectum referunt, parum memores diſputationis Paulinæ 1. Cor. 7. Atra igitur loliginis ſucco, quo Torniellus, Merſennus, & ipſe etiam *Bellarminus* de Cleric. lib. 1. cap. 21. Reformatos in genere omnes, in ſpecie vero Melanchthonem perſpergit, non fuiſſet opus. Non inſultant noſtri cælibatui eorum, quibus datum eſt eſſe Eunuchos propter regnum cælorum; ægre tamen ferunt, nimis temere quemlibet ſibi injecta illud polliceri tunica, præcipitanter effutito voto, quod *οὐρανόθεν* eſt exſpectandum. Verba certe conjugii inſtitutiva, ut neminem cogunt, ſic neminem prohibent. Ut enim, quod jam monuimus, ſpeciei potius, quam Individuis hæc lex poſt lapſum eſt data; ita nullum ſpeciei individuum, quod ſpeciali continentiæ dono ornatum non eſt, ab hac lege & privilegio excludi debet. Si enim Adamo integro conjugii vinculum & conceſſum & imperatum fuit; cur jam, ubi lapſæ naturæ medicina & frænum eſſe cœpit, rigidius poſteri ejus tractentur? Nullum ergo hic objecti, ſed circumſtantiarum admittimus diſtinctionem. Promiſcue in actu ſignato, omnes æque illud concernit, in exercito eos, quos peculiaris quædam continentiæ excipit ratio. Hanc verborum mentem eſſe probant eædem fere rationes, quas ſupra jam recenſuimus, quibus accedit. 1. Praxis perpetua Eccleſiæ Judaicæ. In V. T. tam rigide fuit obſervata, ut non modo ſterilitas probro verteretur; ſed defuncto fratri *ἀτέκνῳ* ſemen à ſuperſtite fratre fuerit excitandum. Chriſtianæ, in qua etſi neceſſitas, tanta non obſervetur, libertas tamen non fuit ſublata, donec tandem nimio cælibatus amore Anachoritæ non tantum, ſed & alii, Illuſtria primitivæ Eccleſiæ lumina, conjugium fere in contemtum adduxerunt, qua de re alibi. Rationes, quæ negant Imperium hoc loco Adæ & Evæ datum, examinare nihil attinet. Diſcuſſæ jam ſunt ab aliis, illæ præſertim, quas *Nyſſenus* habet. Vide *Rivet.* in Geneſ. l. cit. *Hottingerus.*

35 Ἐντεχνέως] Regium ac noſtrum exemplar habent *ἐντέχνως.* *Gallæus.*

36 Κε-

Ὥς φάτο. τῆς δ᾽ ἀπάτης τὸν ἐπαίτιον ἑρπυστῆρα,
Νηδύϊ καὶ κενεῶνι ποιήσατο γαῖαν ἐρείδειν,
Πικρῶς ἐξελάσας. δεινὴν δ᾽ ἔχθραν περιάψεν
Ἐν μέσῳ ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν [36] κεφαλὴν περιφυλάσσει
Σώζειν, ὃς δὲ πτέρναν· ἐπεὶ θάνατός γε πάρεστι

Exercete, cibos alimentaque deſudantes.
Sic ait, & fraudis ſerpentem qui fuit autor,
In latus & ventrem, terram calcare coëgit,
Acriter exactum: capitaleque conciliavit
Inter eos odium. quare hic caput, ille tuetur

Πλη-

36. Κεφαλὴν, &c.] Commemorantur quam plurima prudentiæ, ſolertiæ, aſtutiæ, & calliditatis ſerpentis teſtimonia, quæ duorum ſunt Generum: nam alia indicant prudentiam & aſtutiam ſerpentis in procuranda & tuenda ſalute ſua, ut quod ſingulis annis, tempore veris, veterem pellem exuat, per foramen anguſtum penetrando & novam induat, quod viſum hebetem ex diuturna obſcuritate loci, in quo hyeme latet, renovet & perſpicatiorem efficiat, oculos ad marathrum, ſeu fœniculum admovendo, quod cum ſe exoſum eſſe ſentiat, ſollicitè declinet, ac refugiat homines ſibi adverſos, quod fugiat voces pavonum, & afflatum cervorum, qui ut teſtatur Solinus, c. 22. ſpiritu narium ſerpentes extrahunt de latebris cavernarum, & eos abſorbent; quod dum caput ipſius petitur, totum corpus plagæ objiciat, ut vitam conſervet, ſcit enim, capite contrito vel abſciſſo, ſe vivere amplius non poſſe; atque adeo ſcit, caput ſuum, cum læſum fuerit, non poſſe ſanari, cum reliquas corporis partes læſas facile ſanet, quod totius corporis venenum in collo colligat, ut, ſi neceſſitas exigat, habeat in promptu quo ſe defendat, quod in aquam deſcendens venenum in tuto loco reponat, ut inde ab aquis recedens reſumat. *Alia* vero indicant prudentiam & aſtutiam ſerpentis in inſidiando & nocendo aliis, ut *quod* homini tranſeunti nociturus, inſidietur ei, non juxta foramen ſuum aut in loco deſerto, ſed *juxta viam* ſeu *ſemitum*, Gen. 49. 17. 1. in loco frequenti, ubi non futurus eſſe putabatur (videatur Cyrillus lib. 1. contra Julian. *Serpentes*, inquit, *in triviis ſedent, ut inſiliant in eos, qui nihil ſibi timentes, ſecuri ambulant*) & *quod* obturet Aurem ſuam ad incantationes, ne illis prohibeatur mordere & nocere, Pſal. 58. v. 5. 6. vide etiam de aſtutia ſerpentis Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſt. c. 16. item in Pſal. 57. & 139. & Arnobium in eundem Pſalmum. *Ravanellus.*

37 Oi-

Πλησίον ἀνθρώπων, καὶ ἰοβόλων κακοβούλων.
Καὶ τότε δὴ γενεὴ πληθύνετο, ὡς ἐκέλευσεν
Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ αὔξανεν ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ
Λαὸς ἀπειρέσιος, [37] οἴκους δέ μὲν ἐξήσκησαν

Calcem: quandoquidem mortis diſcrimen utroſq;
Urget, mortaleſque, veneniferoſque malignos.
Tum genus humanum, ſicut mandaverat ipſe
Omnipotens, magno numero creſcebat, & amplus

Παν-

37 Οἴκους δὲ, &c.] Poſtquam in cavernis habitandi priſcos mortales tædium cepit, è luto fabricari cœperunt, inventore Doxio, Celei fratre, qui circa tempus illud, quo ſub Joſepho Prorege Ægyptus floruit, hirundinum in nidis conſtruendis induſtria accuratius obſervata, idem in domibus conficiendis, experiri ſtatuit. Poſtmodum eo uſque luxus crevit, ut ex ebore Achabus Iſraël. R. ex auro, Nero Imp. ut alios omittam, ædificare non dubitarint. Qua de re cum & alibi dictum ſit, addam pauca de laxitate *Ædium* apud Vett. quæ tanta, ut aliquot ſervorum myriadas non difficulter continerent. Seneca certe *Epiſt.* 90. *capacia populorum tecta, domos inſtar urbium*, non ſemel inculcat. Ejuſdem hæc ſunt *Epiſt.* 114. *ubi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur: deinde in ipſas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes advectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pavimentorum reſpondeat nitor*, &c. Quæ eadem Juvenalis carmine expreſſit, *Satyr.* 4. *verſ.* 5.

Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectentur in umbra?
Jugera quot vicina Foro, quas emerit ædes?

Nec vero non reſpondebant hiſce ſpatiis aulæ æmulæ urbium, capaces populi, & Cœnationes & Porticus & Veſtibula, Atria, Periſtylia, Bibliothecæ, Pinacothecæ, Baſilicæ & alia ad decorem Majeſtatis perfecta & publicorum operum magnificentiam comparata. Verbo, domorum ea fuit amplitudo, *ut domini* (prout temporis conditio exigebat) *quibuſdam membris uterentur, quibuſdam non, l. penult. ff. de uſu & habitat.* V. Pignorium *Commentar. de ſervis.* Neque vero in Urbe tantum, ſed & ruri laxitatis extremæ *Ædificia* priſci poſſidebant, adeoque cum aulas habitarent illuſtres viri, inſtar urbium: in villis, velut more Perſarum, regias quaſdam conſtruxiſſe, Strabo auctor eſt. Hinc Plinius *lib.* 23. *cap.* 15. nihil illis magis mirandum fuiſſe in toto terrarum orbe teſtatur, atque addit montes perfoſſos, valles coæquatas. Quin & maria conſtrata Salluſtius refert. De Lucullo, quem *ob injectas moles mari & receptum ſuffoſſis montibus in terras mare, haud infacete magnus Pompejus Xerxem togatum vocare aſſueverat*, ut loquitur Paterculus. V. etiam Plinium *lib.* 9. *cap.* 54. & Varronem *de R. R. cap.* 17. Et hæc com-

Digitized by Google

Πανδίους, 38 οἱ δ' αὖτε πόλεις καὶ τείχε' ἐποίουν

Fiebat populus. tunc ſcite tecta, domoſque

Εὖ

compluresprivati factitabant: de Gordianorum villa, audi Capitolinum, *Extat Gordianorum villa via Prænestina, ducentas columnas uno periſtylio habens, quarum 50. Caryſtiæ, Claudianæ 50. Syenitides 50. pari menſura ſunt. In qua Baſilicæ centenariæ tres: cætera huic operi convenientia*, &c. De Inſulis quæ erant *Ædes* grandiores, ſic dictæ, quod non jungerentur communibus parietibus cum domibus vicinis, quales Sex. Rufus & P. Victor olim Romæ non paucas recenſuerunt, V. infra. Quod vero de ſervorum multitudine diximus, confirmatur ex Athenæo, Romanorum quoſdam eorum 1000. quoſdam 2000 habuiſſe, nec ut quæſtum ex iis facerent, ſed ut aſſeclas haberent, ſcribente; Jac. Oiſelius JC. *Not. in A. Gellium lib. 1. ſub fin. Addam de Ædibus*, Conſtitutio Hadriani Imp. memoratur, apud Spartianum in *Vita* ejus, *Conſtituit inter cætera; ut in nulla civitate domus aliquæ transferendæ ad aliam Urbem ullius materiæ cauſa diruerentur.* Unde colligunt quidam, promulgatam ab Hadriano fuiſſe, de non diruendis ædificiis aliquam conſtitutionem: cujus tamen cum hodie in libris Juris Civ. Roman. mentio extet nuſquam, judicat Joſias Mercerus ad illud Senatusconſultum, verba Spartiani referenda eſſe, quod Hadriano imperante quinto ejus anno Coſſ. Aviola & Panſa factum eſt. Cavere Patres eo decreto, ne ea quæ *ædibus* juncta ſunt, tollere, negotiationis & promercii cauſa vendere, emere, legare liceret: item, ne cui domum ſuam, qui demoliretur, vendere liceret aut legare; Auctores ſunt, Paulus *lib. 52. de contr. empt.* Ulpianus *l. 41. de leg. primo*; item alii multi: nam hujus S. C. frequens in Digeſtis ſit mentio. Sed & multo ante Veſpaſiani lege idem fuerat cautum; ut teſtatur Alexander Severus *l. 2. Cod. de ædif. priv.* Nec novum eſt, ut ab Imperatore jus dicatur conſtitutum, quod eo imperante Ordo ampliſſimus decreverit, &c. Hoc itaque ait Spartianus, conſtituiſſe Hadrianum, ne transferendæ ullius materiæ cauſa ad aliam urbem, in ulla civitate, domum aliquam diruere fas eſſet. Materiæ autem in aliam urbem ſolitæ transferri ſunt, tigna, marmora, typi, & quod miteris, parietes ac parietum partes. Plinius, *lib. 35. c. 14. Lacedæmone exciſum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ ligneis formis incluſum, Romam deportavere, in Ædilitate, ad Comitium exornandum, Murena & Varro. Quod opus cum per ſe mirum eſſet, translatum tamen magis mirabantur.* V. Salmaſium *ad Spartianum, l. c.* Hoffmannus.

38 Οἱ δ' αὖτε πόλεις, &c.] Scriptum Reginæ referente hoc *Opſopœo*, illudque quod penes me habeo legunt ἢ δ', *Galleus. Urbs*, ordinata eſt plurium ædificiorum, pro recipienda civitate, ſeries, muro cincta: Dicta an ab *urbo* i. curvatura aratri, quo futuræ urbis magnitudinem olim adumbrabant? An ab *orbe*, quod in orbem, cum prima mœnium fieret deſignatio, aratrum circumducebatur? Prima à Caino, Adami filio, condita legitur Gen. 4. 17. quam, Henochiam vocatam, ad montem Caucaſum fuiſſe augurantur eruditi. Poſt hanc Joppe antiquiſſima habetur, quam jam ante diluvium conditam quidam volunt. Urbibus ſimilia Caſtra fuere, imo non raro in *Urbes* tranſiere. Suetonius *in Auguſto cap. 18. Ampliato vetere Apollinis Templo locum caſtrorum, quibus fuerat uſus,*

Digitized by Google

Εὖ καὶ ἐπισαμένως, [39] οἷσιν πολυχρόνιον ἦμαρ

Diverſas alii cœperunt ædificare:

Ω'-

exornatum navalibus ſpoliis --- conſecravit. Ubi quidem totum Caſtrorum locum in templum verſum ait, ut & *cap.* 96. ſed Dio, in Caſtrorum loco Urbem Nicopolim fuiſſe ædificatam refert. Templum vero conditum in loco, ubi Auguſti fuerat tabernaculum. Certe Romanos, in loco, quo Caſtra habuerant, poſtmodum *Urbes* condidiſſe, ex Scriptoribus paſſim liquet. V. quæ de Auguſta apud Salaſſos habet Strabo *lib.* 4. Nec aliunde eſt; quod Hiſpaniæ, Africæ, Græciæ, Germaniæ aliarumque Regionum urbes, *Caſtrorum Burgorumque* nomina gerant. In limitibus autem Imperii ad inprimis fiebat, cujuſmodi proin urbes Κάστρα vel Κάστελλα non raro Græcis Scriptoribus citerioris ævi appellantur, V. ſupra ubi *de Limitaneis Arcibus* ſeu *Urbibus*, item in vocibus *Charax*, *Foſſa*, &c. Quo pertinet, quod ſummi Reges integras *Urbes*, pro tropæis, ſtatuerint. Herodianus *lib.* 3. de Alexandro, Μικρὸν δ' ἔτι νῦν τρόπαιον καὶ δεῖγμα τῆς νίκης ἐκείνης Πόλις ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀλεξάνδρεια καλουμένη. Qua de re V. Caſp. Barthium *Animadverſ. Papinianis ad Theb.* 2. *verſ.* 706. uti *de Urbibus Regiis*, apud Salmaſium *ad Solinum pag.* 475. & de *Urbe Regia* κατ' ἐξοχὴν ſic dicta, urbe ſc. CPoli, apud Macros Fratres *in Hierolexico*, ſicut de *Urbe Aurea*, quo modo Roma Scriptoribus venit, Car. du Freſne *Gloſſar.* Ut quædam addam de Vett. moribus ritibuſque circa Urbes, Romani earum condendarum ambitum aratro circumducebant & veſtigia murorum ſulco imprimebant, ut dictum: alii creta vel polenta notabant, ut ſupra vidimus: de quo conſtituendarum Urbium more, multa inſigni eruditione congeſſit Salmaſius modo laudatus, *ad Solinum pag.* 819. & *ſeqq.* Certis dein ceremoniis, pronuntiatione inprimis ſolennium ac legitimorum verborum, inaugurabantur ac dedicabantur. Quem ritum indigitat Tertullianus *de Pallio cap.* 1. *Ubi mœnia Statilius Taurus impoſuit: ſolennia Sentius Saturninus enarravit.* Porro *Urbes* etiam integræ coronabantur, præſertim victrices & aliarum dominæ: Sic Græci Athenas, ingenti adverſus Perſas obtenta victoria, coronarunt, teſte Ariſtide *in Panath.* ejuſdemque Urbis ſtatuam ſexdecim cubitorum in Boſphoro erigi curarunt Byzantini, apud Demoſth. *de Cor.* Quam in rem V. plura apud Car. Paſchalium *Coronar. lib.* 7. *cap.* 6. & ſupra, ubi de *Iſelaſticis Certaminibus*, ac *Olympionicis*. Etiam poſt Maximianum & Diocletianum, vel ſaltem Probum Impp. nummorum inferiori poſticæ parti characteres inſcripti viſuntur, *Urbium*, in quibus fuere cuſi, ſignantes nomina, uti pluribus videre eſt ſupra, ubi de *Re Monetaria*. Tandem, uti ſolennia ac legitima verba effabatur Augur, quibus Urbes inaugurabantur: ſic contrariis ſolemnibus eædem, cum diruendæ erant, exaugurabantur, uti docet Salmaſius *Not. ad Tertullianum d l.* Plura hic paſſim. *Hoffmannus.*

39 Οἷσιν πολυχρόνιον, &c.] Exempla hominum, qui ad longos ſatis conditionis humanæ terminos vitam produxere, paſſim profana hiſtoria commemorat. Magnus naturæ conſultus Plinius lib. VII. 48. uno faſce multos coarctavit; Arganthonium Tharteſſianorum Regem, cui Anacreon tribuit annos CL. Epimenidem Gnoſſium, cui Theopompus annos CLVII. Epiorum gentis in Ætolia quoſdam, quibus ultra ducentos Hellanicus, ac imprimis Pictoreum cui Damaſtus CCC. Arca-

cadum Reges, quibus Ephorus ccc. Dandonem quendam in Illyrico, cui Alexander Cornelius ccccc. Inſulæ Lachmiorum Regem, cui Xenophon in Periplo octingentos annos adſcribit. Verum omnia hæc inſcitia temporum accidiſſe idem Plinius fatetur. Annum enim alios æſtate unum determinaſſe, & alterum hyeme: alios quadripartitis temporibus, ſicut Arcades, quorum anni trimeſtres fuerint; quoſdam Lunæ ſenio, ut Ægyptios, apud quos aliqui & ſingula millia annorum vixiſſe prodantur. Cæterum inter confeſſa Macrobiorum exempla recenſet multos, Arganthonium, Maſaniſſam, Gorgiam Siculum, Q. Fabium Max. M. Perpennam, L. Voluſium Saturninum, M. Valerium Corvinum. Fæminas etiam longævas producit Liviam Rutilii, Statiliam Terentiam Ciceronis, Clodiam Ofilii (*Auſilii* legit Valerius,) Lucejam Mimam, Galeriam Copiolam. Ex his omnibus alii proxime ad centum annos pertigerunt, alii ſcanderunt ſupra. Sed in Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempſin, CL. vivere homines, Mutiano authore prodit idem Plinius. Brachmanum etiam veterum, & totius illius gentis religioſiſſimæ, in Oceani inſula habitantis, longævitas teſtibus multis confirmata eſt. Inter quos Suidas in voce Βραχμᾶνες ita habet: ἐν τῇ νήσῳ κατοικοῦσιν οἱ μακρόβιοι ζῶσι γὰρ ρν' ἔτη. διὰ τὴν πολλὴν καθαρότητα καὶ εὐκρασίαν τοῦ ἀέρος. *In ea inſula habitant homines longævi. Vivunt enim centum & quinquaginta annos, propter inſignem aëris puritatem & temperiem.* Ac ne plura robuſtæ ſenectutis exempla vetera ex Phlegonte, Liberto Hadriani περὶ μακροβίων, Valerio, Cenſorino, Sabellico, Guidone excerpam; etiam ex recentiori memoria macrobii plurimi produci poſſent. Non fabuloſum neque ambiguum eſt, ante triginta & duos annos vixiſſe hominem in Anglia, qui annis duobus atque quinquaginta centeſimum excederet, neque defeciſſe ſenecta exiſtimatus ſit, ſed cum pro miraculo in Regiam advocatus eſſet, victus & cœli mutationem non tuliſſe. Sane etiam Johannes de Tempore Caroli Magni armiger trecentos annos vivendo implevit. Et ante triginta & duos annos Nicolaus Peireskius, commemorante in ejus vita Gaſſendo, Alepo à Petro & Johanne Conſtantinis per literas edoctus eſt, hominem eſſe in Perſide annos jam natum quadringentos. Nihil jam dicam, quantam Braſiliæ & Mexici incolis ſenectutem relationes eorum qui viderunt, tribuant. Illuſtris Joſephus Scaliger in Elencho orationis Chronologicæ, pag, 65. 66. de macrobiis proximæ abhinc ætatis ita loquitur: *In partibus Marroci, Feſſæ, & tractibus montis Atlantis hodie crebrius eſt homines* CXX *annorum videri, quam hic mulierem gemellos parere. Ludovicus Vartomannus in Arabia ſe multos vidiſſe dicit, qui poſt* CXXV *annum adhuc vivebant*, lib. II. c. VIII. *In Inſula Hiſpaniola homines indigenæ* CXX *annos ut plurimum excedebant, quando illas regiones Hiſpani armis ſubegerunt. Superioribus annis Hollandi noſtri Argonautæ Regem viderunt annorum* CL. *in partibus Javæ, qui pugnando periit. Nos Theobaldum Nitiobrigem* CXX *annorum vidimus, cujus pater me puero obiit anno* CXXX *ætatis. Proavunculus matris noſtræ* CXX *annos ſine ullo morbo tranſegit.* Neque abludunt, quæ idem in elencho primæ orationis Chronologicæ recitat lit. E. 3. *Quid diceret, ſi ſciret ante hos ſex ſeptem annos Regulum paganum ad Javam majorem pugnantem periiſſe annos natum* CL? *quem ſi belli furor non abſtuliſſet, is videbatur potuiſſe adhuc ad* CLX *annos ætatem extendere potuiſſe, quod alius Rex & ipſe quoque paganus paulo ante fecerat, qui major* CLX *annorum obiit. Quare utrum majorem fidem meret, hominem poſſe* CXXX *annos vivere, aut undecimo ætatis ſuæ anno generare? Nos poſſumus producere, quos* CXX, CXXV, CXXX *annos vitæ expleſſe ſcimus, vidimus, meminimus. Unus etiam ſenex amicis noſtris miraculo fuit Lutetiæ anno Chriſti* MDLXXXIV, *qui mi-*

les pugnæ montis Leherii interfuerat ſub Ludovico XI. *Is major annorum* CXL *omnibus membrorum officiis integris Lutetiam ſeſe contulerat liticulæ cujuſdam perſequendæ cauſa.* II. Hæc tamen omnia nervoſæ vivacitatis exempla ſive ficta ſive confeſſa vincit hiſtoria primorum hominum ſacra, quam Moſes capite quinto, nono & undecimo Geneſeos poſteris noſcendam & admirandam unice reliquit. Ex ea enim conſtat, Protoplaſtum Adamum תשע מאות ושלשים *noningentorum & triginta*; Sethum שתים עשרה ותשע מאות *noningentorum & duodecim*: Enochum חמש ותשע מאות *noningentorum & quinque*: Cenanem עשר ותשע מאות *noningentorum & decem*: Mahallalelem חמש ותשעים ושמנה מאות *quinque & nonaginta atque octingentorum*: Jaredum שתים וששים ותשע מאות *duorum & ſexaginta atque noningentorum*: Hanochum חמש וששים ושלש מאות *quinque & ſexaginta atque trecentorum*: Methuſchælachum תשע וששים ותשע מאות *novem & ſexaginta atque noningentorum*: Lamechum שבע ושבעים ושבע מאות *ſeptem & ſeptuaginta atque ſeptingentorum*: Noë תשע מאות וחמשים *noningentorum & quinquaginta*: Semum שש מאות *ſexcentorum annorum* ſpatium adæquaſſe. Nullum ſimile in ſequioris ævi macrobiis, à fabuloſis ubi diſceſſeris, eſt reperire. III. Poſt locupletiſſimum teſtimonium Moſis de primorum illorum hominum longævitate, etiam exoticorum teſtimonia eam confirmant. Joſeph. Antiquit. lib. 4. introducit conſentientes longævitati illius authores Beroſum in Chaldaicis, Manethonem in Ægyptiacis, Hieronymum in Phœniciis, Heſtiæum, Hecatæum, Hellanicum in Græcanicis, Acuſilaum, Ephorum, Nicolaum Damaſcenum; quorum plerumque libri tempore adhuc Joſephi ſuperſtites fuerunt. Integrum Joſephi locum non tam ex ipſo Joſepho, quam ex Euſebio, apud quem Præparat. Euang. IX. c. 13. extat incorruptior adſcribemus. Ita autem Euſebius: *Præterea, quod hominum qui principes nati ſunt, diuturni ævi fuiſſe Moſes aſſeverat, ejus quoque rei teſtes Gentilium Scriptores à Joſepho laudantur, his verbis: Nemo, priſcorum hominum vitam, cum noſtræ annorumque noſtrorum brevitate componens, quæ de ipſis memorantur falſa eſſe putet; dum ex longe brevioribus vitæ noſtræ ſpatiis, ne veteres quidem illos tantum vivendo temporum conficere potuiſſe conjiciet. Nam illi ſane, partim quod Deo cariores, ipſaque illius manu ſati eſſent, partim quod cibis vim ſuam diutius integritatemque retinentibus uterentur, vitam in tot annos propagare commode poterant. Adde verum etiam fuiſſe, ut partim in virtutis ſuæ præmium, partim ad accuratiorem ac certiorem cum Aſtrologiæ, tum Geometriæ, quas ipſi Artes invenerant, uſum & experientiam, longiorem eis Deus vitam indulgeret; quippe qui niſi ſexcentos minimum annos, quot videlicet magnus Annus abſolvitur, vivendo complevissent, certi nihil unquam iis de rebus poſteris tradidiſſent. Cujus equidem rei teſtes habeo, quotquot Græcos inter Barbaroſque rerum antiquarum monimenta reliquere. Nam & Manethus qui Ægyptiacam, & Beroſus qui Chaldaicam ſcripſit hiſtoriam, & Molus, & Heſtiæus, & Hieronymus Ægyptius, quique res Phœnicum proſequuti ſunt, uno mihi omnes ore ſuffragantur. Imo etiam Heſiodus, Hecatæus, Hellanicus, Acuſilaus, Ephorus item & Nicolaus, veteres mille annos vixiſſe tradunt.* Quem Joſephus apud Euſebium vocat Μῶλον *Molum*, cum vulgata hodie editio Joſephi inſignit Μῶχον, *Mochum.* Et Mochum quendam Phœnicios inter ſcriptores retulit Tatianus apud eundem Euſebium, lib. X. II. ubi cum Theodoto & Hypſicrate conjungitur, quorum libros Græce vertit Aſitus. Mochum etiam cum Sanchoniathone Phœnicio ſcriptore conjungit Athenæus ſub finem lib. III. Proinde *Mochum* non *Molum* Joſephum ſcripſiſſe contendit Franciſcus Vigerius. Cæterum id mihi non fit probabile, quia Joſephus diſerte illum ſcriptorem ſeparat ab

Digitized by Google

ab illis qui *τὰ Φοινικὰ συγγραψάμενοι*, *res Phœnicum perſecuti ſunt*. Conſtat autem, Mochum rerum Phœniciarum ſcriptorem fuiſſe. Malo igitur ex Euſebio legere Μόλος, vel Μόλων. Meminit enim Joſephus lib. II. contra Apionem paſſim Molonis Apollonii, à quo aliquid de rebus Judaicis perperam ſcriptum fuerit. IV. Dolet ſanctiſſimo Patri Auguſtino de Civ. Dei, lib. xv. 9. annorum numeroſitatem cujuſque hominis, quæ temporibus primis fuit, non poſſe nunc in experimentum venire talibus documentis, qualibus probari poſſint antiquorum corporum magnitudines. Has enim idoneè probare putabat inventa oſſa, quæ quoniam diuturna ſunt, etiam multo poſterioribus ſeculis proceram corporum priorum magnitudinem prodant. Nullis autem ſimilibus documentis longævitatem primorum hominum confirmari poſſe. De documentis procerorum olim corporum reſponderunt multi. Quamvis autem longævitatis ejuſmodi documenta alia adduci non poſſunt, *non tamen ideo*, uti ibidem loquitur S. Pater, *fides ſacræ huic hiſtoriæ deroganda eſt, cujus tanto impudentius narrata non credimus, quanto impleri certius prænuntiata conſpicimus.* Neque infideles id in dubium revocare poſſunt, quando præter rationem Auguſtini conſervata ſunt teſtimonia ſcriptorum antiquiſſimorum, quæ ex Joſepho ſupra notavimus, & in mundo adhuc eſt teſtimonium Heſiodi, & res ipſa ita comparata eſt, ut poſſibilis ſit Deo, & plane θεοπρεπὴς, ſicut infra viſuri ſumus. Non fuerit ἀπροσδιόνυσον hic adſcribere locum Sabellici ex Ennead. 1. l. 1. ubi incredulitati multorum occurrit his verbis: *Scio ego tam longo hominis (Noe) ævo, hiſtoriæ fidem abrogari, ſi quis ad hanc vitam, quæ hodie vivitur, reſpexerit. Sed fide non parva opus eſt ad divina opera credenda. Quanquam non video, quid magis ineptum fieri poſſit, quam cœlum & omnia, quæ cœlo continentur, mira & ineffabili ratione, à Deo condita affirmare, hominem, animal nobiliſſimum, rationis cœleſtiumque rerum capax, quod ſummus ille univerſi Autor è terra ſuſcitarit, non potuiſſe, aut ſi potuit, non debuiſſe, quam diutiſſime in vita retineri: præſertim mundo adhuc recenti, cum in tanta ſolitudine humano genere aucto inprimis opus eſſet. Et ſi ſub ipſum mundi exordium, cœlo & elementis minus noxiis longior (ut quidam ſuſpicantur) potuit homini vita contingere, quod in hoc ſeneſcentis ſeculi fece evenire poſſit. Adjiciunt, qui ſacram ſcribunt hiſtoriam, aliam adhuc cauſam, quod idcirco tam longa ſit vita homini à principio data, ut is ſimul multos procrearet commodiuſque opera naturæ longa exploraret experientia, diligentiuſque explorata poſteris traderet quod eorum plerique feciſſe exiſtimantur. Sed utcunque res excipienda eſt, Beroſus, Hellanicus, & alii vetuſtiſſimi rerum ſcriptores longiſſima hæc humanæ vitæ ſpatia, pro confeſſis tradidiſſe dicuntur. Adſtipulatur huic fidei, quod in aperto hoc rerum declinio, Macrobii Æthiopes, Seres & Hyperborei centenis quadragenis annis vivere creduntur, Pandoræque gens Indica ducentis, ut Gnidius Cteſias prodidit.* V. Non defuerunt tamen homines deploratæ fidei, qui cum Moſis authoritatem deprimere non poſſent, ejus tamen narrationem in gratiam ἀπιστούντων ita interpretari laborarent, ne quidquam inuſitatum, & humana opinione inſolens continere videatur. Tales jam ſuo tempore notavit Auguſtinus eodem libro cap. 12. ubi prolixe refellit illos, *qui putant, aliter annos illis temporibus computatos, id eſt, tantæ brevitatis ut unus annus noſter decem illos habuiſſe credatur. Quapropter, inquiunt, cum audierit quiſque vel legerit nongentos annos quenquam vixiſſe, debet intelligere nonaginta: Decem quippe illi anni, unus eſt noſter & decem noſtri, centum illi fuerunt. Ac per hoc, ut putant, viginti trium annorum fuit Adam quando genuit Seth, & ipſe Seth viginti habebat annos & ſex menſes, quando ex illo natus eſt Enos, quos appellat Scriptura ducentos & quinque an-*

Digitized by Google

annos. Horum igitur opinione annus Patriarcharum illorum, quos commemoravimus, abſolutus fuerit ſpatio dierum circiter triginta ſex. Qua anni menſtrui menſura quondam Ægyptios uſos eſſe ſupra Plinius adfirmavit, & diſertius etiam tradit Diodorus Siculus. Eandem ſententiam quibuſdam חכמי נוצרים *ſapientibus Chriſtianorum* tribuit Don Abarbanel ad Geneſ. cap. v. *Quidam*, inquit, *ex ſapientibus Chriſtianorum exiſtimant, annos illorum temporum non fuiſſe* שנות חמה *annos ſolares, ſed* חדשי לבנה *menſes lunares. Luna autem circulum ſuum abſolvit per* 12 *ſigna Zodiaci, viginti octo dierum ſpatio circiter. Et hic ejus curſus quoque vocatur* שנה *Annus* מלשון שניות *ab iterando & recurrendo; quia* שנית *ſecundo redit ad locum è quo exire incepit.* Eodem modo R. David Ganz in Zemach David ad A. 1656. *Erronei quidam ſpiritus* (טועי רוח) *vel hæretici exiſtimant, primævos illos homines adeo dies ſuos prolongaſſe, quia non habuerint menſuram annorum juxta dimenſionem annorum noſtrorum, ut forte menſem unum vocaverint annum, aut revolutionem quadrimeſtrem, vel tempus aliquod determinatum: quia ſicut invenimus in Joſippo & Cabalæ ſeu traditione R. Abraham filii David, Græcos diviſiſſe annum in octo menſis, ita fieri potuerit, ut primævis alia fuerit anni determinatio, neque repugnare hoc ſanctæ noſtræ legi, nec effatis ſapientum noſtrorum b. m.* VI. Non conſtat plane, quinam fuerint illi, qui ante tempora Auguſtini errori huic impliciti fuere. Niſi quod ex Gentilibus Lactantius lib. II. cap. 12. Varronem allegat, erroris illius compertum. Verba Lactantii: *Sic facta hominis vita eſt temporaria, ſed tamen longa, quæ in mille annos propagaretur, quod divinis literis proditum & per omnium ſcientiam publicatum cum Varro non ignoraret; argumentari nixus eſt, cur putarentur antiqui mille annos victitaſſe. Ait enim apud Ægyptios pro annis menſes haberi, ut non Solis per* XII. *ſigna circuitus faciat annum, ſed Luna, quæ orbem illum ſignifcrum* XXX. *dierum ſpatio illuſtrat.* Interim nec caret ratione Auguſtini conjectura, qui lib. XV. de Civ. Dei, cap. 13. putat, in ea ſententia de menſtruis annis fuiſſe eum ipſum, qui in LXX Interpretum editione mutavit & pervertit numeros; *qui cum vellet perſuadere ideo numeroſiſſimos annos vixiſſe antiquos, eos breviſſimos nuncupabant; & hoc de maturitate pubertatis, qua idonea filii gignerentur, conaretur oſtendere: atque ideo in illis centum annis decem noſtros inſinuandos putaret incredulis, ne homines tamdiu vixiſſe recipere in fidem nollent, addidit centum, ubi gignendis habilem non invenit ætatem, eoſdemque poſtea genitos filios, ut congrueret ſumma, detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere idonearum generandæ prolis convenientias ætatum, ut tamen numero non fraudaret univerſas ætates viventium ſingulorum.* Conjecturæ hujus non contemnendum adfert ibidem argumentum à ſexta generatione, in cujus annis conſentiunt tum Græci tum Hebræi codices. Etenim Hebræus codex Jaredo generanti Enochum tribuit שתים וששים שנה ומאות שנה *ſexaginta duos & centum annos*. Græcus qui hactenus Patriarchis generantibus addidit centum, hic convenit cum Hebræo, tribuens Jaredo ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο, *centum & ſeptuaginta duos*. Addo ego, etiam in octava & nona generatione Lamechi Hebraïcos & Græcos codices congruere. Utrique Mathuſalæ generanti Lamechum annos centum ſexaginta ſeptem, & Lamecho generanti Noë centum & octoginta duos annos adſignant; quod an Auguſtinus non viderit, an potius tum temporis codices non congruerint, dicere non habeo. Nunc igitur, ita magna ratione conjectamus cum Auguſtino. Græculus qui LXX Interpretum editionem corrupit, numeros priorum generationum auxit uno centenario, ut juxta annos illos menſtruos idoneam faceret ætatem gignendi. Si quis enim Enoſcho v. g. generanti Kenanem, cum Hebræis codicibus tribuat annos nona-

Digitized by Google

nonaginta, eoſque breves illos, nempe menſtruis diebus paucis majores intelligat, is Enoſchum faciet anno nono generantem. Notum autem eſt, non conſtare hanc ætatem gignendi. Igitur ſciolus ille centum videtur addidiſſe, quo ſic Enoſcho generanti ætas annorum novendecim congruat. At in ſexta, octava & nona generatione centenarius non eſt oppoſitus. Nempe in ſexta generatione anni 162 breves facerent annos noſtrates ſedecim; totidem fere anni 167 in octava; in nona iterum anni 182 breves facerent octodecim longos. Hæc generationum ætas quia apta fuit ad generationem, nullo auctario indiguit. Ac proinde numeros earum homo ille mutare ſuperſedit. VII. Jam varias fuiſſe apud diverſas gentes annum numerandi rationes, minime dubium eſt, cum ejus *tot periodi ſint aut conſtitui poſſint*, ut notat Scaliger lib. 1. de Emend. temporum, *quot ſunt ſiderum errantium*. Cæterum non tam laborandum hic eſt, quales anni uſitati fuerint Ægyptiis vel Græcis (quanquam quod R. David Ganz ex Joſipo & Cabala affert, Græcos diviſiſſe annum in octo menſes, commentum merum eſt non veri Joſephi ſed Joſipi illius Hebræi, cum talis annus nunquam inter Græcos obtinuerit) aliiſque, quam quales fuerint anni Hebræorum, quibus Moſes in deſcribenda hiſtoria ſacra uſus eſt. Illos autem fuiſſe lunares non dierum 36. ſed menſium duodecim, quorum quidem illi qui מלאים *pleni* dicti, continerent dies triginta: qui חסרים viginti novem; adeoque in univerſum dierum 354, atque eoſdem annos lunares certis temporibus neceſſariam ob cauſam adæquatos fuiſſe noſtris ſolaribus, loco ſuo certiſſimis argumentis probatum confido. Atque hoc quidem convellendæ opinioni contrariæ ſufficere poterat. Moſes enim niſi vel ubique de annis conformiter talibus locutus eſſet, vel differentiam annorum, ſi quæ omnino eſſet, annotaſſet, ejus profecto obſcuritatis, amphibologiæ, & neglectus accuſari poſſet, qualis ne quidem in vulgarem quempiam hiſtoricum cadit. Sed alia argumenta multa ſuppetunt, quibus vetuſtus ille error penitus elidi valeat. VIII. Etenim *primo*, ſi anni illi Patriarcharum fuiſſent menſtrui, vel 35 dierum, concedendum foret, quoſdam liberis operam dediſſe jam anno ſexto & ſeptimo ætatis. Kenan cum genuiſſet Mahallalelem, fuit annorum ſeptuaginta; Mahallalel & Hanochus ſexaginta quinque uterque implevit, cum illi Jaredus ederetur, huic Mathuſelachus. Si igitur Moſes annos menſtruos indigitaſſet, ſequeretur, Hanochum & Mahallalelem ſtatim poſt annum quintum, Kenanem poſt annum ſextum pubertatis tempora ingreſſos operam liberis dediſſe. Quod locum habere nullo modo poteſt. Neque LXX Interpretes expediunt difficultatem, qui Kenani 170, Hanocho 165 annos adſcribunt. Hoc enim & Hebraïco codici, de cujus *αὐθεντίᾳ* ut dubitemus, ratio nulla eſt, & vetuſtiſſimis quibuſque codicibus adverſatur. Et corruptos eſſe hic Græcos codices à temerario critico, qui eidem ſententiæ de menſtruis annis adhæſit, jam dicere & probare occupavimus. *Secundo* annos longos lunares vel ſolares noſtris ſimiles intellexiſſe Moſen, ipſa diluvii hiſtoria irrefragabiliter demonſtrat. Aqua diluvii dicitur terram inundaviſſe anno ſexcenteſimo vitæ Noë בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש *menſe ſecundo die decimo ſeptimo menſis*, Geneſ. VIII. 4. A tempore, quo diluvium cœpit, nempe ſecundi menſis die decima ſeptima, uſque ad tempus, quo cœperunt decreſcere aquæ, quod factum ante menſis ſeptimi diem decimum ſeptimum, numerantur חמשים ומאת יום *centum & quinquaginta dies*, Gen. VIII. 3. Ex quibus neceſſario colligendum, Moſen uſum eſſe annis longis minimum lunaribus. Quomodo enim annus brevis 36 dierum continere poſſet varietatem menſium primi, ſeptimi, decimi; & in eodem menſe dierum ſeptendecim? Si brevis ejuſmodi annus maxime diſtribui in

menſes

menſes potuiſſet, tamen citra maximam inæqualitatem nullus menſis unus ſeptendecim dies habere potuiſſet. Et à ſecundi menſis die 17. ad ſeptimi menſis diem decimo ſeptimo anteriorem dies centum & quinquaginta fluentes manifeſte arguit menſium ſeu integrarum minimum lunationum menſuram à Moſe adhibitam fuiſſe. Argumentum hoc etiam Auguſtini verbis exornari lubet. Is l. 1. ita ſcribit : *Sexcenteſimo nempe anno vitæ Noe, ſcriptum eſt factum eſſe diluvium. Cur ergo ibi legitur : Et aqua diluvii facta eſt ſuper terram ſexcenteſimo anno vitæ Noë, ſecundi menſis, ſeptima & viceſima menſis : ſi annus ille minimus quales decem faciunt unum noſtrum, triginta ſex dies habebat? Tantillus quippe annus ſi antiquo more hoc nomen accepit, aut non habet menſes, aut menſis ejus eſt triduum, ut habeat duodecim menſes. Quomodo igitur hic dictum eſt, ſexcenteſimo anno, ſecundi menſis, ſeptima & viceſima menſis, niſi quia tales quales nunc ſunt, etiam tunc erant menſes? Nam quo pacto aliter viceſimo & ſeptimo die ſecundi menſis diceretur cœptum eſſe diluvium? Deinde poſtea in fine diluvii ita legitur : Et ſedit in arca menſe ſeptimo, ſeptima & viceſima menſis ſuper montes Ararath. Aqua autem minuebatur uſque ad undecimum menſem. In undecimo autem menſe prima die menſis apparuerunt capita montium. Si igitur tales menſes erant, tales profecto & anni erant quales nunc habemus. Menſes quippe illi triduani, viginti & ſeptem dies habere non poterant. Aut ſi pars triceſima tridui tunc appellabatur dies, ut omnia proportione minuantur : ergo nec toto quatriduo noſtro factum eſt illud tam grande diluvium, quod memoratur factum quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Quis hanc abſurditatem & vanitatem ferat? Proinde removeatur hic error, qui conjectura falſa ita vult adſtruere Scripturarum noſtrarum fidem, ut alibi deſtruat. Prorſus tantus etiam tunc dies fuit, quantus & nunc eſt : quem viginti & quatuor horæ diurno curriculo nocturnoque determinant. Tantus menſis, quantus & nunc eſt : quem luna cœpta & finita concludit. Tantus annus quantus & nunc eſt : quem duodecim menſes lunares additis propter curſum ſolarem quinque diebus & quadrante conſummant. Tantus anni ſexcenteſimi vitæ Noë ſecundus erat menſis, ejuſque menſis viceſimus & ſeptimus dies, quando cœpit eſſe diluvium: in quo dies quadraginta continuatæ ingentes pluviæ memorantur, qui dies non binas ac paulo amplius horas habebant, ſed vicenas & quaternas die noctuque tranſactas.* Neque hic obduci poteſt, Moſen aliter numeraſſe diluvii menſes & dies, nimirum juxta morem Judæorum quem ab Ægyptiis hauſerant; aliter annos Patriarcharum retro diluvium receptum. Etenim ſatis indicatur, à menſe ſecundo anni quo diluvium ingruit, ad menſem ſecundum anni ſequentis quo terra exſiccata eſt, nonniſi unum annum vitæ Noë fuiſſe tranſactum; cum cap. VII. 11. dicatur, anno ſexcenteſimo vitæ Noë menſe ſecundo cœptas eſſe pluvias; capite vero octavo verſ. 23. anno ſexcenteſimo primo vitæ Noë, primo menſe, &c. imminutas eſſe aquas, & paulo poſt menſe ſecundo areſactam eſſe terram, & Noë ex arca eſſe egreſſum. IX. *Tertio* ex genealogia poſterorum Semi quam Moſes exponit Geneſ. XI. ℣. 10, &c. contrariæ ſententiæ vanitas manifeſte etiam deprehendi poteſt. Etenim in ea genealogia dubitari nequit, ejuſdem menſuræ annos Moſen intellexiſſe. Quid enim abſurdius excogitari poteſt, quam in eodem loco, ubi continua ſerie contextus recitantur anni poſterorum unius Semi, menſuram anni immutatam eſſe. Nunc Semus dicitur vixiſſe ſexcentos annos; Arphaxad trecentos triginta octo; Schælach quadringentos triginta tres; Heber quadringentos ſexaginta quatuor; Phaleg ducentos triginta novem; Reu ducentos triginta ſeptem; Sarug ducentos & triginta; Nachor centum & quadraginta octo; Thare ducentos quinque; Abraham centum ſeptuaginta quinque. Hic ſi juxta

annos

Digitized by Google

annos illos fictitios putes, exiguum admodum vitæ ſpatium circumegerint illi qui ſecuti Heberum. Phaleg enim impleſſet non ultra viginti quatuor; Reu, Sarug totidem fere; Nachor quindecim; Thærachus viginti, Abrahamus ſeptendecim. Et tamen Abrahamum Scriptura dicit obiiſſe בשיבה טובה זקן ושבע *in bona ſenectute, ſenem & dierum ſaturum*, Geneſ. xxv. 7. Quin imo cum ibidem Nachor dicatur genuiſſe Thærachum anno vigeſimo nono, ex hypotheſi, quam oppugnamus, generare incepiſſet nondum exacto tertio vitæ anno. Quod omnes abſurditatis numeros implet. *Quarto* ipſi illi primi Patriarchæ vita fruiti eſſent anguſtis nimis terminis incluſa & limitata. Non attigiſſet ſane annum centeſimum Methuſchælachus, cui Moſes nongentos novem & ſexaginta vendicat. Cæteri autem minore intervallo conſtrictam vitam habuiſſent. Ex adverſo ſequioribus temporibus non pauci ſupergreſſi ſunt centeſimum, quorum exempla ſupra citavimus. Et tamen certum eſt, primos homines poſteriores longinquitate vitæ ſuperaſſe. *Quinto* Jacobus ad Pharaonem regem introductus de ætate ſua ita queritur: *Dies peregrinationis meæ centum & triginta annorum ſunt parvi & mali; & non pervenerunt uſque ad dies Patrum meorum, quibus peregrinati ſunt*, Geneſ. xlvii. 9. Ubi per annos intelligi lunares longos, redactos ad ſolares noſtros, puto minime ambiguum eſſe. Si primorum Patriarcharum anni tales ſunt, quales illi pertendunt, nulla fides eſt hujus orationis. Etenim ipſum Metuſchælachum, qui inter Patres longiſſimam vitam tranſegiſſe dicitur, anteiviſſet integros triginta tres annos. *Sexto* nec probabile eſt, primos illos Patres adeo imperitos fuiſſe ſiderum, ut annum ad Solis curſum ordinare non poſſent. Cognoverunt ſane, luminaria cœleſtia eſſe creata, ut ſint לאתת ולמועדים ולימים ושנים *in ſigna & tempeſtates & dies & annos*, Geneſ. 1. 14. Pro ſua autem ἀγχινοίᾳ ſi penetrare non potuerunt, anni conſtituendi nullam certiorem & æquabiliorem menſuram eſſe, quam proprium motum Solis qui ſpatio dierum 365. circumdat totum ambitum duodecim ſignorum Zodiaci; at certe, tot lunationes, quot ſunt inter duos autumnos, annuum ſpatium abſolvere nullo pacto dubitare potuerunt. Jam Sethi poſteros ſiderali ſcientia imbutos fuiſſe ſcribit etiam Joſephus Antiquit. 1. 2. Nullus autem aſtrorum notior effectus eſt, quam diſcretio temporum. X. Hæc cum ita ſe omnino habeant, relinquitur tamen difficilis & intricata quæſtio de principio gignendi, quod Patriarchis à Moſe tribuitur. Si enim anni quos Patriarchæ illi vivendo exegiſſe memorantur ſolares vel lunares magni fuerunt, an credibile eſt, tam ſero incepiſſe generare prolem? Sethus Enoſchum generavit anno centeſimo quinto; Enoſch Kenanem anno nonageſimo; Jared Henochum centeſimo & ſexageſimo ſecundo; Methuſchælachus Lamechum centeſimo & octogeſimo ſeptimo. *Itane credendum, hominem filios generaturum, nec habentem propoſitum continentiæ centum & amplius annos* (ſolares vel lunares magnos) *à concumbendi opere vacaviſſe; aut ſi non vacaret, nihil prolis gignere potuiſſe?* quærit Auguſtinus l. 1. cap. 15. Reſpondet autem duobus potiſſimum modis. *Aut tanto*, inquit, *ſerior fuit proportione pubertas, quanto vitæ totius major annoſitas: aut, quod magis video eſſe credibile, non hic primogeniti filii commemorati ſunt, ſed quos ſucceſſionis ordo poſcebat; ut perveniretur ad Noe, à quo rurſus ad Abraham videmus eſſe perventum: ac deinde uſque ad certum articulum temporis, quantum oportebat ſignari etiam generationibus commemoratis curſum glorioſiſſimæ civitatis in hoc mundo peregrinantis & ſupernam patriam requirentis.* Quod priorem attinet modum, quo ſerior ſtatuitur proportione pubertas, quanto vitæ totius major annoſitas, non eſt ille ſatis idoneus ad dubitationem hanc

tollendam. Etenim ſi neceſſaria foret proportio inter vitæ & pubertatis annos, ſequeretur, apud quos conveniunt vel non nimium differunt anni ætatis, apud eoſdem convenire pubertatem & principium generandi; vel certe non plurimum diſtare debere. Hoc autem non ita ſe habere manifeſtum eſt. Mahalalel & Jaredus quoad annos ætatis diſtinguuntur ſolis ſexaginta ſeptem annis. Et tamen ille anno ſexageſimo quinto Jaredum, hic anno centeſimo ſexageſimo ſecundo Henochum genuit. Deinde poſt mutatam hominum ætatem & terminum vitæ communem anno octogeſimo concluſum videmus ejuſmodi fere eſſe proportionem pubertatis & vitæ, ut pubertas incipiat quarta vel ad extremum quinta ætatis parte tranſacta. Juſtinianus Imperator §. 1. Inſtit. quib. mod. tutel. finit. *Maſculorum pubertatem*, inquit, *poſt decimum quartum completum annum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam ſuo ordine relinquentes, ut poſt duodecimum annum completum viripotentes eſſe credantur* Macrobius lib. 1. cap. 6. *Poſt annos bis ſeptem ipſa ætas neceſſitate pubeſcit.* Conſtituamus igitur talem proportionem annorum & vitæ Patriarcharum, ut quinta parte ætatis illorum pubertas initium ſumpſerit. Comperiemus in pleriſque generationibus, ſi ratio hæc obtineat, Patriarchas generaſſe ante pubertatem, quod maxime abſurdum eſt. Etenim juxta hunc calculum Adamo, Setho, Enoſcho, Kenani, Jaredo, Metuſchælacho pubertas obvenerit anno circiter centeſimo octogeſimo. Et tamen Adamus ante trigeſimum & centeſimum; Sethus centeſimo quinto, Enoſchus nonageſimo, Kenan ſeptuageſimo, &c. jam anno generaſſe prolem commemorantur. Quid dicam de poſteris Semi prioribus, Arphaxado, Schælacho, Hebere; qui cum generarint poſt trigeſimum annum ætatis, tamen quadringentos annos vivendo vel proxime attigerunt, vel exceſſerunt. Ubi hic proportio annorum vitæ & pubertatis? An vero Græca verſio proportionem hanc rectius per omnia tueatur, alibi inquiritur. Præterea nulla ratio eſt, ob quam primis illis hominibus macrobiis ſerior pubertas obtingere debuerit. Natura viridis, omnibus neceſſariis inſtructa ſubſidiis æque illis ac ſequioris ætatis hominibus acceleravit pubertatem. Etiam μακρόβιοι inter nos & præcedentibus ſeculis puberes fuerunt iiſdem annis quibus μικρόβιοι. Nec recte colligitur, quia hodie quinta parte ætatis peracta ſuccedit pubertas, ſimilem proportionem etiam in illorum annis obtinere debuiſſe. Quod enim pubertas hac potiſſimum ætate invaleſcit, cauſa eſt corporis talis conſtitutio, ut homo aptus & potens reddatur ad generandum. Atque eadem corporis conſtitutio & perfectio primis hominibus ſi non citius, certe nec ſerius obvenire debuit. Naturam quippe in illis divina diſpenſatione ſi non plus, at certe non minus polluiſſe quam in nobis, vel ipſa illa longævitas valide arguit. XI. Inclino igitur magis in poſteriorem illam Auguſtini reſponſionem, non eſſe credibile quod Patriarchæ eo demum anno, quo ſinguli dicuntur filium genuiſſe, uxores duxerint, ac filios procreare cœperint. Neque enim ulla ratio eſt, cur ii, qui geniti memorantur, primogeniti fuiſſe ſtatuantur. Sicut manifeſtum eſt, quod Sethus non fuerit primogenitus Adami, ita fieri potuit, ut nec Enoſch eſſet primogenitus Sethi, nec Cainan Enoſchi, atque ſic deinceps. Conſilium fuit Moſi, uti cuilibet conjectu proclive eſt, Noæ & Abrahami genealogiam pertexere, tum quia illi duo inter cæteros fide & pietate eminebant, & uterque divinitus inſigni donatus eſt prærogativa: quandoquidem Noë univerſali diluvio apperente humanum genus ab interitu in arca ſervavit; Abraham autem cultum veri Dei in ſua familia retinuit, & ſingularibus promiſſis de gentium benedictione per ſemen ejus mactatus eſt: tum quia inde poſtmodum erat

Digitized by Google

erat ducenda genealogia Salvatoris ab Adamo uſque. Non contemnendum ejus rei argumentum eſt in Arphaxado, filio Semi, à quo naturalis ſucceſſio ad Abrahamum uſque ducitur, Geneſ. xi. capite. Eum autem primogenitum Semi non fuiſſe, luculenter colligitur ex Geneſ. x. 22. ubi primogenitus ejus ponitur Elam. Digniſſima in hanc rem notatu ſunt verba Auguſtini l. 1. *Cum ſacræ ſcriptor hiſtoriæ ad ortum vitamque Noë cujus tempore diluvium factum eſt, per ſucceſſiones generationum notatis temporibus intenderet pervenire, eas utique commemoravit, non quæ primæ ſuis parentibus fuerint, ſed quæ in propagationis ordinem venerint. Exempli gratia quo id fiat apertius, aliquid interponam, unde nullus ambigat fieri potuiſſe quod dico. Euangeliſta Matthæus generationem Dominicæ carnis per ſeriem parentum volens commendare memoriæ, ordiens à Patre Abraham atque ad David primitus ut perveniret intendens, Abraham, inquit, genuit Iſaac: cur non dixit Iſmahel, quem primitus genuit? Iſaac autem, inquit, genuit Jacob: cur non dixit Eſau, qui ejus primogenitus fuit? Quia ſcilicet per illos ad David pervenire non poſſet, deinde ſequitur: Jacob autem genuit Judam & fratres ejus: nunquid Judas primogenitus fuit? Judas, inquit, genuit Phares & Zaram, nec iſtorum geminorum aliquis fuit primogenitus Judæ, ſed ante illos jam tres genuerat. Eos itaque tenuit in ordine generationum per quos ad David, atque inde quo contenderat, perveniret. Ex quo intelligi poteſt, veteres quoque homines ante diluvium non primogenitos, ſed eos fuiſſe commemoratos, per quos ſuccedentium ordo generationum ad Noë Patriarcham duceretur, ne ſeræ pubertatis illorum obſcura & non neceſſaria quæſtio nos fatiget.* XII. Atque ſic aſſerta plenitudine & integritate annorum, quos impleviſſe Patriarchas ſcribit Moſes, longævitas Patriarcharum illorum in aperto collocatur. Eſt tamen inter Hebræos non levis contentio: an longævitas illa fuerit communis omnibus hominibus ad tempora uſque contracti vitæ humanæ termini, an ſingularis illorum tantum Patriarcharum, quos Moſes diſerte expreſſit? Poſterius tuetur Maimonides in libro More, parte II. cap. 47. ubi ſcribit; *longævitatem hanc non fuiſſe niſi quorundam ſingularium commemoratorum in lege, reliquos illorum ſeculorum annos attigiſſe non plures, quam hodie adhuc communiter fieri ſolet.* Maimonidi ſubſcribit etiam Don Abarbanel ad Geneſ. c. v. ubi ſingulares illos homines ad longam illam ætatem provectos per miraculum docet duplicem potiſſimum ob finem. Primo *ad multiplicanda individua ſpeciei*; ut illis tanto citius mundus habitabilis redderetur & terra impleretur. Secundo *ad perficiendam ſpeciem humanam in ſcientiis, artibus & diſciplinis*, quæ ſint perfectio hominis & finis ejus. Hanc vero perfectionem adipiſci non potuiſſe niſi per experimenta. Quod ſi ætas illorum hominum fuiſſet eadem quæ noſtra eſt, futurum fuiſſe ut morte abſumerentur, antequam naturam entium intellexiſſent, quorum principia deſumuntur ex ſenſu, & nonniſi longo tempore acquiruntur. Ideo Deum ſpeciei humanæ provide proſpexiſſe, cum homines illos ſingulares tam longa ætate miraculoſe donavit. Ac in eandem ſententiam citat R. Abarbanel locum ex Bereſchit Rabba, in quo R. Chanina filius R. Simeon ben Lakiſch בני אלהים *filios Dei*, quorum meminit Moſes, interpretatur ſingulares illos longævos, quos Scriptura enumerat & nominibus ſuis recenſet, eoſque ita nuncupari, quod productione exiſtentiæ & longævitatis ſuæ ratione ſimiles fuerint filiis Dei. Maimonidem conſenſione ſua dignatur etiam Paulus Burgenſis Epiſcopus. XIII. Verum hanc Maimonidis & Abarbanelis opinionem ſerio oppugnat Nachmanides. *Cur enim*, inquit ille, *miraculum factum eſſet illis, qui neque Prophetæ, neque juſti neque boni erant, ut continuis aliquot ſeculis miraculum ipſis fieret?* Et ſane non videtur longævitas illa

Digitized by Google

fuiſſe paucorum tantum & ſingularium illorum Patriarcharum munus, ſed commune omnium qui ante fatalem terminum tum temporis conſuetum ſingulari caſu non obiverunt. Etenim non Sethitas tantum, quorum anni à Moſe numerantur, ſed etiam Caïnitas impios, quorum anni non numerantur, longævos fuiſſe probatur, quia nonniſi ſeptem fuerunt individua explentia totum illud ſpatium quod eſt inter cædem Habelis & diluvium: cùm Sethitæ longævi enumerentur decem. Tum manifeſtum eſt, non fuiſſe Moſi propoſitum exempla tantum longævitatis proferre ſingularia, ſed genealogiam potius pertexere tum Noæ tum Abrahami voluit. Huic autem inſtituto annexa commemoratio longævitatis illorum, à quibus per naturalem ſucceſſionem duo ſancti illi viri deſcenderunt, plane accidentaria non probat ſolis illis privilegium obtigiſſe. Nam quod multiplicationem attinet individuorum ejuſdem ſpeciei, quam leve fuiſſet auctarium illud ſex ſeptemve macrobiorum? Præterea terminus vitæ paulatim decreſcens & contractior factus argumento eſt, terminum illum longiorem antehac propter communes cauſas fuiſſe communem & ordinarium. Si quorundam duntaxat fuiſſet, cur præciſe illorum, & quidem omnium, ex quibus Noë & Abraham deſcenderunt? Certe id non meruit illorum ſpectata ſanctitas, cum quidam majores Abrahami idololatriæ fuerint dediti. Perfectio ſcientiarum & artium tanquam cauſa longævitatis illius obtenditur. Hæc autem perfectio non tantum in Noæ & Abrahami, ſed in cæterorum etiam filiorum Adæ & Noæ, qui ſeorſim habitarunt, nec facile cum Noæ & Abrahami majoribus coaluerunt, familia acquiri debuit. Explicatio autem בני אלהים *filiorum Dei*, quam ex R. Chanina vidimus, ſua ſe futilitate prodit. XIV. Cum inter Patriarchas, quos Moſes commemorat, nemo unus annum milleſimum vivendo attigerit, myſterio quidam ſingulari locum fecerunt. Irenæus ſub finem lib. 5. adverſus hæreticos notat, quoſdam dixiſſe, id quod dictum fuit Adamo: *In quocunque die comederis, morte morieris*, hic impletum eſſe. Nam mille annos coram Deo eſſe ut diem unum. Ut ergo veritas divinæ comminationis locum habere poſſet, detractos fuiſſe de illo die mille annorum annos aliquot: atque ſic Adamum eodem die quo peccavit, hoc eſt, chiliade annorum nondum plene tranſacta defunctum eſſe. Id quidem plane dilutum & frivolum eſt, nec refutatione prolixa indiget. Hoc enim quid aliud eſt, quam ex Moſe hiſtorico qui per diem jam mille annos, jam horas 24. citra ullam differentiæ notam indigitet, facere flexiloquum Apollinem? Apud Deum quidem mille anni ſunt non *dies unus*, ſed יום אתמול כי יעבור *ſicut dies heſternus qui tranſiit*. Sicut dies heſternus qui tranſiit, in oculis noſtris nihil eſt, vel exiguum ſaltem ſpatium temporis, ita apud Deum mille anni minimæ durationis rationem habent. Licebat Moſi etiam multas myriadas annorum comparare cum heſterno die qui tranſiit. Quid enim ſunt multæ annorum myriades, ſi cum æternitate conferantur? Qui tales ſimilitudines conſectantur, non multum abludunt à Judæorum illa temeritate, qua pro ſingulis diebus creationis ſingulos millenarios durationi mundi deſcribunt. Plus probabilitatis habet, quod alii dicunt, Deum oſtendere voluiſſe, etiam hominis longævam vitam Dei ipſius reſpectu eſſe breviſſimam, quæ ne quidem attingat ſpatium, quod apud Deum æternitatis reſpectu unum diem non abſolvit. Quomodo Cicero 1. quæſt. Tuſcul. cap. 39. longiſſimam hominis vitam ceu unum diem æſtimans ſic ait: *Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Ariſtoteles inquit beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem vivant. Ex iis igitur hora octava quæ mortua eſt, provecta ætate mortua eſt; quæ vero occidente Sole, jam decrepita: eo magis*

gis ſi etiam ſolſtitialis dies fuerit. Confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum ætate, qua illæ beſtiolæ reperiemur. Singula tamen reputando, quæſtio hæc de myſterio inutilis videtur, quia probari nequit, neminem primorum hominum annum milleſimum attigiſſe. Inter eos quidem qui à Moſe recitantur, Abrahami & Noæ majores nemo unus per mille annos ætatem prorogavit. At inter cæteros Adami & Noæ poſteros ad tantæ ſenectutis robur neminem perveniſſe quis adfirmare auſit? Jam ſupra animadvertimus, Moſen non inſtituiſſe longævitatis feræ exempla promere, ſed per occaſionem genealogiæ, cui ſoli intentus hæſit, etiam annos numeravit Patriarcharum. XV. Porro de cauſis longævitatis primorum hominum diſputatio admodum torſit eruditorum ingenia. Cauſas autem hoc loco intelligimus partim conſervantes longæ illius ætatis, partim finales, ob quas Deus ſapientiſſimus longævitatem tantam primis hominibus conceſſit. Ac primo quidem Maimonides longævitatem illam miraculo productam arbitratur lib. 1. Et R. Levi eam facit opus ſimpliciter *providentiæ*, non *naturæ*. Jam ſpecialem Dei providentiam id ita diſpenſaſſe ob cauſas graviſſimas, minime dubium eſt. Nihilominus cum fuerit tum ordinaria, non eſt opus ad miracula confugere. Non eſt ſuperius virtute rerum creatarum, quam eis Deus creator largitus eſt, ut homini vitam prorogent ad feram ætatem, ſi Deus illarum actionem & efficaciam non infringat ſapienti voluntate & conſilio. Alii in diverſum nituntur & providentiæ Dei ſpeciali locum nullum concedentes, naturæ hoc beneficium in ſolidum referunt acceptum. Ajunt enim, mundum proximum adhuc ſuæ origini majoribus in univerſum viribus polluiſſe; procedente autem tempore ſeneſcentem priſtinum robur & vigorem illum amittere. Non mirum proinde eſſe, quod primis temporibus longior ætas, proceriora corpora, majus robur hominibus obtigerit; poſterioribus autem temporibus, mundo ad ſenectam præcipitante deficiant hæc omnia, & notoriis decrementis minuantur. Cyprianus hæretico Chriſtianis calamitatum publicarum cauſas imputanti inter alia in hanc ſententiam reſpondet: *Illud primo loco ſcire debes, ſenuiſſe jam mundum; non illis viribus ſtare, quibus prius ſteterat, nec vigere & robore eo prævalere, quo antea prævalebat. Non hyeme nutriendis ſeminibus tanta imbrium copia eſt, non frugibus æſtate torrendis ſolis tanta flagrantia eſt, nec ſi verna de temperie ſua læta ſata ſunt, nec adeo arboreis fœtibus autumni fœcundi ſunt. Minus de effoſſis & fatigatis montibus marmorum eruuntur cruſtæ; minus argenti, & auri opes ſuggerunt exhauſta jam metalla, & pauperes venæ tenuantur in dies ſingulos, & decreſcunt. Deficit in agris agricola, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in mari nauta, miles in caſtris, innocentia in foro, juſtitia in judicio, in moribus diſciplina. Putaſne tu tantam poſſe ſubſtantiam rei ſeneſcentis exiſtere, quanta prius potuit novella adhuc & vegeta juventa pollere? Minuatur neceſſe eſt, quicquid fine jam proximo in occidua & in extrema devergit. Sic ſol in occaſu ſuo radios minus claro & igneo ſplendore jaculatur: ſic declinante jam curſu exoletis cornibus luna tenuatur, &c. Hoc (ſubdit) nobis tacentibus mundus ipſe jam loquitur, & occaſum ſui rerum latentium probatione teſtatur. Hæc ſententia mundo data eſt: hæc Dei lex eſt, ut omnia orta occidant, aucta ſeneſcant, fortia infirmentur, & magna minuantur.* Atque hæc ſententia à poſterioribus etiam per imprudentiam excepta & ante Cyprianum Poëticis ſchematibus Homeri, Juvenalis, Horatii, Lucretii jactata eſt. Cypriano quidem error is facile condonari poteſt, qui cum incidiſſet in tempora dura, bello, fame, peſte ſævientia, quorum culpam in Chriſtianos Idololatriæ publicæ profeſſos hoſtes derivabant; ut profano Gentili os quocunque modo obtu-

obturaret, naturæ defectum velut lenta tabe laborantis cauſari maluit, quo adverſarium à tam ſacrilega criminatione depelleret. At hodieque qui hoc errore tenentur, parum naturam exploratam habent. Si longævitas eſt à primo vigore naturæ, & brevior vita inceſſit quotidie ex naturæ effœtæ ſenectute invaleſcente, cum natura non faciat ſaltum, cur à termino noningentorum annorum proceſſit ſubito ad quadringentos, à quadringentis ad ducentos, centum, hinc ad ſeptuaginta vel octoginta? Imo cur à tempore Moſis ad noſtram uſque ætatem per tractum triginta duorum ſeculorum idem terminus vitæ immobilis permanet, ſi cum mundo ſeneſcente decreſcit ætas hominum? Neceſſum profecto foret decrepita hac mundi ſenecta non jam annos, ſed ne menſem quidem unum vivendi ſpatio à nobis adæquari. Verum fabulam illam de natura fatiſcente eruditi communi ſuffragio hodie explodunt, ac certiſſimis argumentis adverſus incauta quorundam judicia convicit Johannes Frenshemius vir ſummus, & ſtudiorum quondam noſtrorum fidus formator, oratione ſeptima & nona, quam utramque in Succia dixit. XVI. Flavius Joſephus de cauſis longævitatis ita loquitur Antiquit. lib. 1. cap. 4. Οἱ μὲν γὰρ θεοφιλεῖς ὄντες καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ γενόμενοι καὶ διὰ τὸ τὰς τροφὰς ἐπιτηδειοτέρας πρὸς πλείονα χρόνον εἶναι, εἰκότως ἔζων πλῆθος τοσούτων ἐτῶν, &c. *Hi enim partim quod Deo cariores, ipſaque illius manu ſati eſſent, partim quod cibis ſuis vim ſuam diutius integritatemque retinentibus uterentur, in tot annos vitam commode propagare poterant. Adde verum fuiſſe, ut partim in virtutis ſuæ præmium, partim ad accuratiorem ac certiorem tum Aſtrologiæ tum Geometriæ, quas ipſi artes invenerant, uſum & experientiam, longiorem eis vitam Deus indulgeret: quippe qui niſi ſexcentos minimum annos, quot videlicet Magnus annus abſolvitur, vivendo compleviſſent, certi nihil unquam iis de rebus poſteris tradidiſſent.* Quibus verbis quatuor cauſas facit longævitatis, quas paucis excutiemus. Prima eſt, *quia Deo fuerint cariores*, longiorem vitam vixiſſe. Primos Patres pleroſque Deo fuiſſe charos, lubens largior. Attamen nec omnes Deo cari fuerunt, nec hæc cauſa eſt idonea longævitatis. Probavimus ſupra, longævitatem fuiſſe non tantum ſingularium perſonarum, quas Moſes nominibus ſuis ciet, ſed communem omnium. At à majoribus Noæ ſingulari pietate præſtantibus ſi diſceſſeris, fuerunt etiam alii, puta in poſteritate Caini, quin & ipſius Sethi ſub extrema inprimis tempora ob flagitia minime cari Deo. Tales inprimis fuerunt Nephilim illi, homines compertæ nequitiæ. Jam etiam inter majores Abrahami nonnullorum, qui, teſte Joſua, Idololatræ fuerunt, ætas ultra ducentos annos promota fuit. Tum poſt longævitatem deſitam inter mortales vixerunt Deo cariſſimi, Moſes vix cuiquam majorum ſuorum inferior, David, Solomon, B. Virgo Maria, Apoſtoli, aliique quorum pietas luculentum in Scripturis teſtimonium habet. Non igitur pietas idonea eſt cauſa longævitatis. Secundo loco allegat Joſephus, *quod macrobii illi Dei manu ſati eſſent.* Atqui hoc non competit niſi in Adamum & Evam. Cæteri enim geniti ſunt vulgari modo naſcendi. Neque ipſe Adam longævus fuit, quia θεογενής. Non enim credibile eſt, eum qui ex luto productus eſt, alius fuiſſe conditionis, quam cujus ſunt illi, quos Deus etiam manu ſua format & coagulat in utero parentis. Quamvis igitur Dei manu ſatus fuerit, tamen non aliam cauſam habuit vitæ ſuæ conſervantem quam cæteri; & moleſtiis ac ærumnis, quibus propter peccatum conflictamur, perinde obnoxius fuit, ac cæteri homines. Tertia cauſa Joſephi eſt: *quod uterentur cibis diutius vim & integritatem ſuam retinentibus.* Verum nec id ſolidum eſt. Utebantur herbis & fructibus arborum, ac ſi adlubeſceret, etiam carnibus ſe oblectare licitum fuit. Unde vero conſtat, cibos

Digitized by Google

bos illos vim & integritatem ſuam diutius tum retinuiſſe? Æque benigna & propitia tellus hodie eſt, quam fuerit olim, quia natura non fatigatur nec deficit. Alias pridem nullas vires alimentum hominis obtinuiſſet. Et tamen idem alimentis robur eſt, eadem ad conſervandum nos facultas per annos plus quam ter mille, à tempore uſque Moſis, quo hodiernus vitæ terminus decretus fuit. Si alimentum hominis vim ſuam integram non retinuit, oportet ſane Solis & aſtrorum influxum à quo alimenti robur præcipue pendet, circa tempora Moſis languidiorem redditum eſſe. Quarta Joſephi ratio petita à neceſſitate eruendæ Aſtronomiæ & Geometriæ, haud multum efficacior eſt. Non dicam, quod *μέγαν ἐνιαυτὸν magnum annum* definit *ἐνιαυτοῖς ἑξακοσίοις annis ſexcentis* præter omnem ferme ſententiam. *Cum Phœnicis vita*, inquit Solinus, cap. 33. *magni anni fieri converſionem, rata eſt fides inter auctores*. Phœnicem autem durare 540 annis idem Solinus ſcribit ex Manilio. Tacitus tamen Phœnici quingentorum annorum ſpatium tribuit, vulgatum maxime, l. 6. §. 5. *Sunt qui adſeverent*, inquit idem Tacitus, *mille quadringentos ſexaginta unum in terris vivere*. Juxta quam ætatem Cenſorinus de anno magno Ægyptiorum ſcribit: *Eoque fit, ut anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo primo ad idem revolvatur principium.* Sed Claudius Salmaſius in Exercitationibus Plinianis, pag. 552. 553. oſtendit, ſicut Ægyptiorum annus, quem *ἡλιακὸν* & *Θεοῦ ἐνιαυτὸν*, & *κυνικὸν* & [illegible] vocabant, trecentis ſexaginta quinque diebus & diei quadrante conſtituebatur; ita *magnum annum* eorundem tot annis conſtitiſſe, quot ille conſtitit diebus, trecentis ſcilicet ſexaginta quinque & anni quadrante ſive tribus menſibus. Et quemadmodum rurſus periodum è minoribus annis ſolidis & abſolutis quadriennalem ſive tetraëterida componebant, ita etiam ex quatuor iſtis majoribus circuitum conflarunt, quæ totidem annos haberet, quot in illa minore dies reperiuntur, hoc eſt, mille quadringentos ſexaginta unum. Hic annus maximus erat, conſtans annis magnis quatuor, cujus periodo *ἀποκατάστασιν* omnium planetarum fieri vulgo tum Ægyptii tum Græci exiſtimarunt. Quod ſi igitur primis hominibus longævitas conceſſa fuit propter neceſſitatem perficiendæ Aſtronomiæ, uti Joſephus arbitratur, neceſſum fuiſſet homines primos annum illum maximum, quo magnam illam converſionem planetarum fieri creditum eſt, vivendo adæquare, ut experimentum caperent periodi planetarum. Quo pacto quindecim ſecula ſuperanda fuerunt. Imo plura, ſi recte calculus ponatur. Vaniſſima igitur hæc cauſa eſt. Artes & ſcientiæ non ab uno inveniri debuerunt, nec ab uno inventæ ſunt ſimul, ſed ab initio quidem ſcientia rudior ſucceſſu temporum & hominum locupletata eſt & incrementis latentibus paulatim aucta. Inventis priorum addiderunt poſteriores, donec ad perfectionem perventum eſſet. Curſum cœli & ſiderum tempore Græcorum declaravit Ptolomæus. Et tamen idem profitetur, non ſe incepiſſe indagationem rerum cœleſtium, ſed ante annos trecentos ab alio eam inchoatam fuiſſe. XVII. Abarbanel contraxit cauſas longævitatis, quas Maimonides & Moſes Nachmanides reddiderunt. Tres igitur ex eorum mente cauſas facit & approbat: *prima*, quia origini mundi propiores fuerint, adeoque majori corporis robore inſtructi: *ſecunda*, quia ante diluvium aër purus fuerit, qui poſt diluvium corruptus nocuerit hominum vitæ: *tertia*, quia cibis & alimentis temperantius uſi fuerint, quam homines ſequentium temporum. Ex adverſo igitur cauſas contrarias brevioris vitæ his verbis Abarbanel enumerat: *Ex quibus vides, tres concurrere cauſas brevioris vitæ, juxta hanc ſententiam: Prima eſt elongatio à ſcaturigine prima; quia enim Adamus perfectus fuit in creatione roboris & virtutis ma-*

magnæ, pro gratiæ portione à Creatore acceptа, inde etiam filii ejus & ſecula illi propiora, perfectiora erant: cum vero multiplicarentur generationes, tum, prout elongati fuerunt ab illa prima ſcaturigine, eo longius etiam abfuerunt à vitæ longitudine: Secunda eſt ab aquis diluvii, quod licet per modum pœnæ veniſſet, juxta Rabbenu Niſſim, & poſtquam deſiit, par fuiſſet, ut aer iterum purus eſſet; non tamen poterit negare, quin ſimul maledicta fuerit terra, & multum de ſua virtute priſtina perdiderit; hincque conſequutum ſit, ut cibi & germinantia è terra, non remanſerint in virtute ſua prima. Neque ulla fuit hic perverſio judicii (hoc eſt quicquam iniqui:) *ſufficiebat Noacho, ut liberaretur è diluvio. Fortaſſis ita voluit Deus abbreviare dies hominum, & terminum vitæ ponere homini, dicendo;* Hucuſque pervenies, & non ulterius, *ſicut poſtea explicabo. Sic ergo etiam ex natura terræ poſt diluvium, brevior eſt vita. Tertia cauſa eſt intemperantior uſus ciborum & alimentorum, qui tum inter homines ortus eſt: nam, præter minorem virtutem terræ creſcentium poſt diluvium, & quod non ita ſalutare, ut antea, nutrimentum præberent, eſus quoque carnis abbreviavit dies eorum, ſanguiſque abundantior generabatur, & potus vini defluxiones atque morbos multos produxit. Hinc dicit Solomon;* Ne ſis cum potatoribus vini, neque cum voratoribus carnis, Prov. XXIII. 20. *Ad hæc quoque acceſſit* nimia hominum libido, *qua fiebat, ut homo antequam vigeſimum annum attingeret, filios & filias gigneret. Sine dubio autem hæc abbreviat vitam hominis; conſumit humores, & extinguit calorem naturalem. Sic legimus Davidem, cum nonniſi ſeptuaginta annorum eſſet, opus habuiſſe, ut veſtibus tegeretur, neque ullum amplius calorem habuiſſe: quod ſane non fuit ex ſenectute; quot enim reperiuntur ſeniores illo, qui vegeti ſunt adhuc, robuſti, & liberos gignunt? ſed calor ejus naturalis extinctus, & refrigeratus fuit, quia in juventute ſectabatur mulieres, atque inde contigit, ut in ea frigiditatis extremitate fuerit. Sic Salomon filius ejus, qui parentem hac in parte imitatus fuit, imo eum ſuperavit, breviorem aſſequutus eſt ætatem, ut moreretur anno ætatis 52. Qui enim mala utitur diæta, is corrumpit ſuum temperamentum, & filius ex illo malo temperamento natus, fit corruptus, eaque corruptio augetur, ſi nativis vitiis ipſemet plura ſuperaddat. Hujus rei cauſa vita hominum decrevit ſubinde in illis generationibus, uſque dum natura in certo vitæ termino ſubſtitiſſet, ſicut dicitur:* Omnes dies noſtri declinaverunt propter iram tuam: conſumpſimus annos noſtros tanquam ſermonem: dies annorum noſtrorum ſunt 70 anni, &c. Pſalm XC. 9. *De ſæculis enim primis, quibus vita hominum paulatim decrevit, dicitur:* Quia omnes dies noſtri declinaverunt propter iram tuam, conſumpſimus annos noſtros tanquam ſermonem: *De natura jam in certo termino conſtituto dicit:* Dies annorum ſunt 70 anni, &c. *Ex quibus omnibus patet, verba iſtorum duorum Rabbinorum, Nachmanidis & Maimonidis, ſimul eſſe bona, obſervatis iis, quæ ego illis ad ulteriorem expoſitionem addidi.* Verum & hæ cauſæ etſi eas adoptaverit Lyranus, momentum omnino exiguum habent. Nam primam quod attinet, quæ ratio eſt, cur propiores primæ mundi ſcaturigini longiorem vitam exigere potuerint? Natura æquabilis ſemper manſit, & virtute Dei concurrente ſimiles effectus ubique producit. Non defatigatur longo labore vel temporis tractu, neque eſt, ut ſcite Scaliger, *ut aſinus ad molam.* Et macrobiorum, qui à prima mundi origine remotiſſimi abierunt, exempla ex Plinio, Valerio, aliiſque etiam recentioribus ſupra produximus. Si ratio hæc valeret, oporteret tanto curtiorem vitam hominibus obtingere, quanto quiſque à prima mundi origine longius diſcedit. Adami corpus fuiſſe robuſtius & majoris *δύναμεως* quam noſtra hodie ſint, non iverim inficias.

Digitized by Google

ficias. Sed cauſa illius roboris non eſt inde arceſſenda, quod origini mundi proximus fuerit. Nam per peccatum effectum eſt, ut ἀρχεγονία illa multum labefactaretur, & cauſæ diſſolutionis jam graſſari inciperent. Et ſi Deo cordi eſſet hodieque tantum robur nobis largiri, non obſtante longiſſimo diſceſſu ab ortu mundi, æque facile nos fortes redderet. Secunda cauſa petita ab aëris antediluviani puritate, quam inprimis operoſe urget Nachmanides, ita impugnatur à R. Niſſim. *Diluvium*, inquit, *non fuit accidens naturale, ſed habuit rationem pœnæ. Cum igitur homines ſuſtinuiſſent pœnam ſuam, & Deus reduxiſſet ventum ſuper terram ad exſiccandam eam, debuit mundus redire ad naturam ſuam priorem: eo quod omnia facta ſint ſecundum juſtitiam & judicium, non per accidens. Quod ſi aliquid ex his attribuendum ſit naturæ, potius evenire debuit contrarium. Nam poſt vehementem pluviam purificatur & ſerenus magis fit aër. Et poſt corruptionem inſignem aëris fit aër magis purus & ſalubris, prout experientia teſte fieri ſolet poſt peſtem, idque ex cauſis naturalibus.* Quæ ſane reſponſio non eſt contemnenda. Nec eam tollit exceptio Abarbanelis, *non tantum diluvium habuiſſe rationem pœnæ, qua ceſſante aër debuerit fieri purior; ſed terram ſimul fuiſſe maledictam & multum de priſtina ſua virtute perdidiſſe.* Nam terra non ſolum fuit maledicta per diluvium, ſed propter peccatum Adami, ſtatim à mundo condito admiſſi. Igitur maledictio terræ jam tum irrogata ſtatim longævitatem impedire debuiſſet. Accedit non minus valida hæc ratio. Si inundatio aquarum diluvii cauſa fuiſſet longævitatis impeditæ & abruptæ, tum homines diluvio exacto proximi breviorem vitam explevîſſent, quam ii, qui à temporibus diluvii abierunt longius. Cum enim aquæ diluvii impuritatem aëris credantur invexiſſe, ceſſantibus aquis maxime impurus fuerit aër, & paulatim ad priſtinam puritatem reductus. Et tamen contra eveniſſe videmus. Nam quo magis à tempore diluvii remoti fuerunt homines, eo majores ad anguſtias ipſis vivendi terminus eſt redactus. Denique nec tertia cauſa, quæ Maimonidis eſt, ſatisfacit. Ponamus enim alimentis & voluptatibus etiam licitis temperantius uſos eſſe quoſdam, quorum præ cæteris pietas emicuit. At multi fuerunt etiam ἄσωτοι, de quibus teſtatiſſima eſt querela Chriſti, quod edendo, bibendo pœnam diluvii provocaverint. Et tamen non obſtante ejuſmodi nepotum ἀσωτίᾳ communis fuit longævitas omnibus. Temperantiæ leges probe cuſtoditæ faciunt ſane ad vitam nonnihil productiorem. At tot ſeculis termino, qui hodie vulgaris eſt, ſuperſtruendis minime ſufficit. Hinc hodieque homines præ cæteris temperantes & ſobrii, alios quidem ætate vincunt, ſed intervallo non magno. Nempe temperantia cauſa quidem eſſe poteſt, ut vivendo attingatur meta illa, quam ætati humanæ divina Providentia præfixit. At ipſius longævitatis cauſa non eſt, ſicut in animalibus apparet, quæ cum plerumque homines moderatione victus antecellant, tamen conſuetum moriendi limitem ægerrime vitant. XVIII. Lyranus tribus his Hebræorum, quas adoptavit, cauſis adjungit alias, quas ipſius recitabo verbis: *Quarta*, inquit, *ex ſcientia Adæ, quia formatus fuit in perfectione ſcientiæ, ut ſupra dictum eſt, cap. 2. Et ideo cognovit virtutes fructuum, herbarum & lapidum, quæ faciunt ad conſervandam ſanitatem & vitam prolongandam: Et de hoc docuit homines ad vitam prolongandam. Quinta ex bono adſpectu ſiderum ſuper illam regionem, in qua manebant, qui adſpectus multum facit ad longitudinem vitæ: ſed per motum cœli continuum mutatus eſt tempore procedente. Sexta ex divina diſpoſitione hoc ordinante, ut per longam vitam hominum cito multiplicaretur genus humanum. Item ut homines illius temporis per longam vitam poſſent habere experientias de curſu cœli & effecti*-

Digitized by Google

bus ſiderum & aliarum rerum : quæ experientiæ ſunt principia artis & ſcientiæ, ut habetur 1. Metaphyſic. Item videmus magnam latitudinem in quantitate molis in natura humana: quia aliqui ſunt parvi ſicut pygmæi : qui dicuntur homines in longitudine unius cubiti tantum : alii autem ſunt valde magni ſicut gigantes. Unde Deuteronom. 3. cap. dicitur de Og rege Baſan: Monſtratur lectus ejus ferreus qui eſt in Rabbath filiorum Ammon habens novem cubitos longitudinis & quatuor latitudinis, &c. *Unde & Auguſtinus dicit* xv. *de civit. Dei, cap.* 8. *quod vidit dentem gigantis, qui ſi divideretur minutatim faceret centum dentes hominum communis ſtaturæ. Si igitur eſt tanta latitudo & exceſſus unius ad alterum in quantitate molis, non videtur irrationabile quod fuerit tantus exceſſus in quantitate durationis hominum primorum ad illos, qui nunc ſunt, ſicut Scriptura determinat. Item in quantitate durationis videtur etiam magna latitudo; quia etiam de Pygmæis dicitur*, quod quinto anno generant, & octavo anno ſeneſcunt. *Et ideo ſi homines alii tantum excedunt eos in quantitate durationis, qui vivunt communiter* LXX *vel* LXXX *annis, non eſt mirandum ſi homines primæ ætatis tantum excedebant modernos in quantitate durationis. Ego autem tot rationes induxi ad propoſitum oſtendendum: quia ſi una per ſe non ſufficit, plures ſimul ſumptæ videntur propoſitum ſuadere.* Nulla ex his rationibus idonea eſt quæſtioni expediendæ. Non *quarta*. Adamum multiplici rerum ſcientia imbutum fuiſſe certum eſt. Proinde quæ vires ſint plantarum, quæ alimenti præſtantiſſimi ſalubritas, plane exploratum habuit, & poſteris etiam ſuis tradidit. Atque hæc ſcientia & uſus alimenti optimi longævitatis haud dubie adminiculum fuit deſtinatum divinitus. Cæterum tantum longævitatis cauſa alimentum non fuit. Quis enim dubitet, quin eam ſcientiam habuerit etiam Noë, & cum poſteris ſuis fideliter communicaverit? Et tamen manifeſtis decrementis paulatim vita hominum defecit ad anguſtiſſimos, quibus hodie circumſcribimur cancellos. Non deeſt etiam noſtris temporibus per longam tot ſeculorum experientiam hauſta arborum, fructuum, lapidum notitia exactiſſima, qua fortaſſe non cedimus hominum illorum primorum experientiæ. Neque tamen ſcientia illa facit ad prolongandam ultra communem & breviſſimum illum terminum vitam. Quinta ratio petita *ex bono adſpectu ſiderum ſuper illam regionem, in qua manebant*, inepta admodum eſt. Quomodo enim qualiſcunque illa ſiderum mutatio tantam differentiam annorum inducere potis fuit? Cum ne hodie quidem mutato adſpectu ſiderum crebris revolutionibus cœli ipſe vitæ humanæ terminus ubique terrarum idem mutationem ullam recipiat. Quid quod ſub eodem haud dubie ſiderum poſitu hodieque homines vivunt, qui tamen ad longævitatem Patriarcharum minime accedunt. Quod ſextam Lyrani cauſam attinet, agnoſco divinam diſpoſitionem ita ordinantem cauſam fuiſſe longævitatis illius. Sed diſpoſitionis illius rationes allegatæ non ſatisfaciunt. Etenim citra illam longævitatem genus humanum multiplicari potuit: ſicut Iſraëlitæ in Ægyptum tranſvecti exiguo numero brevi in immenſum creverunt, qui tamen intra contractiorem illum vitæ terminum conſtiterunt. Unde Moſes Deuteron. x. 22. *Cum ſeptuaginta animabus deſcenderunt Patres tui in Ægyptum. Nunc autem poſuit te Jehova Deus tuus ſicut ſtellas cœli in multitudinem.* De neceſſitate ſideralis ſcientiæ eruendæ ſupra Joſepho reſpondimus. Quod vero de inæqualitate corporeæ molis, ex qua etiam durationis humanæ vitæ inæqualitatem collegit Lyranus, & poſt eum Grotius de verit. Relig. Chriſt. pag. 45. ea non tam τὸ ὅλον quam τὸ ὂν longævitati concernit. Cum igitur ſingulæ hæ rationes Hebræorum & Lyrani exiguum, vel nullum pondus habeant, non poſſunt etiam conjunctæ, ſeu, ut Lyranus loquitur, *ſimul ſum-*

Digitized by Google

ſumptæ propoſitum ſuadere. Quemadmodum ſi quatuor pluresve ad cœnam accedant ἀσύμβολοι, omnes æque eſurire neceſſum eſt. XIX. Benedictus Pererius ex illis rationibus hactenus ventilatis addit ſeptimam, nimirum inventionem artium. *Septima cauſa fuit*, inquit, *ut diu viventes homines poſſent reperire artes & ſcientias ad neceſſitates, utilitateſque vitæ humanæ, & ad perfectionem intellectus humani plurimum conferentes, quæ tamen non niſi longiſſimi temporis experimentis & obſervationibus reperiri poſſunt. Recte enim dictum eſt ab Ariſtotele, tempus eſſe inventorem & promotorem artium & ſcientiarum. Præſertim autem longinquitas vitæ neceſſaria erat ad inventionem Aſtronomiæ & Geometriæ, quarum diſciplinarum certitudinem aſſequi non poterant, auctore Joſeph. cap. 3. lib. 1. de Antiquit. ſi minus ſexcentis annis vixiſſent, ex tot enim magnus annus conſtat.* Cauſa hæc Pererio quodammodo cum Joſepho eſt communis. Proinde ex iis quæ ſupra dicta ſunt, de ea judicari poteſt. Verum eſt, longa vita multiplicem rerum experientiam comparari. Cæterum & breviori vivendi ſpatio primi homines ſagacitate ingenii ſui facile eum in ſcientiis proceſſum nanciſci potuerunt, qui ad felicitatem eorum neceſſarius fuit. Quamvis igitur longævitas Patriarcharum ad perfectionem artium multum contulerit, tamen non perſuadeor, Dei conſilium fuiſſe propter ſecularis ejuſmodi ſapientiæ faſtigium ad tam ſera tempora primorum hominum vitam protrahere. XX. Johannes Beverovicius, noſtræ ætatis Medicus non è multis Theſauri ſanitatis c. 3. ex Petro Mexa Hiſpano multas longævitatis primorum hominum cauſas ediſſerit; communes tamen omnes cum iis, quas hactenus ventilavimus, excepta unica, petita ab uſu ciborum crudorum, beneficio ignis non coctorum & maceratorum. Cum enim ignis vi ſua partes alimenti præſtantiſſimas auferat; neceſſum omnino eſſe, ut cocta per ignem multo efficaciæ minus obtineant, adeoque naturalis vitæ ſtamina abrumpat citius; & contra quæ cruda & ignis furore nondum delibata vorantur, homini vitam longiorem præſtent. Vereor autem, ne cauſa hæc in eundem cum cæteris cenſum vocari mereatur. Unde enim conſtat, cibis crudis primos homines uſos eſſe? An ignis copiam nullam habuerunt, vel ignorarunt uſum? Et ſi uſi omnino ſunt, dubitari merito poſſit, an ad longævitatem quidquam id contulerit. Certe nec animalia carnivora, quæ carnibus crudis veſcuntur, nec quæ herbis non excoctis ſe oblectant, longiorem vitam exigunt quam homines, qui alia omnia faciunt. Neceſſum enim eſt, cibis crudis ſtomacho ingeſtis, coquendis, diſſolvendis, & ad uſum corporis inſtruendis ita debilitari calorem hominis interiorem, ut magnam noxam inde contrahat. Addo ipſam cruditatem plus corpori nocere, quam ſublatæ vi ignis particulæ alimenti ſalubriores eidem prodeſſe valeant. In eadem, quam impugnamus ſententia fuit etiam Cardanus, aſſerens, ad vitæ diuturnitatem crudas quam coctas carnes plus eſſe conducibiles, & coqui eas non ex neceſſitate, ſed ex conſuetudine. Quamobrem acriter eum caſtigat Scaliger Exercit. XXII. *Quare*, inquit, *odioſus es cum iſta tua religione qui nobis carnes crudas apponi jubes? Nam homo cum ſit in medio conſtitutus: qui cibi terræ multum, aut contumacis aliquid ſubſtantiæ continent in ſe ipſis, ventriculi viribus infeſtum, ii vi ignis domiti rediguntur ad caloris noſtri proportionem.* Ac mox acute admodum & ſubtiliter: *Ac propterea quod ais, ad vitæ diuturnitatem crudas quam coctas carnes plus eſſe conducibiles, operæ precium erit reſpicere ad crudivoras beſtias: quarum puſillus vitæ tractus te inſolentiæ opinionis admonebit. Fuit igitur ars, non fortuita conſuetudo. Cum ventriculi vi non poſſe crudas confici comperiſſent, culinarum inierunt rationem. Etenim quæ proportio eſt maturi fructus cum acerbo: ea eſt coctæ carnis cum cruda, ſi ad coctri-*

Ὤπασεν εἰς ζωὴν πολυήρατον. οὐ γὰρ ἀνίαις
Τειρόμενοι θνῆσκον, ἀλλ' ὡς δεδμημένοι [40] ὕπνῳ,
Ὄλβιοι οἱ μέροπες μεγαλήτορες, οὓς ἐφίλησεν
Σωτὴρ ἀθάνατος βασιλεὺς θεός. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ

Urbes & muros alii, queis, longa dabantur
Tempora vivendi: nec enim tum ſollicitudo
Mortem conflabat: placidoque ſimillima ſomno
Mors obrepebat. felices, magnanimique,

Ἤλι-

cem noſtram conferas facultatem. Demonſtrationis conſtructio hæc eſt. Cibus conſignificat ſimul & ſubſtantiam ejus quod eſt: & ſubſtantiam ejus, cujus aliquid futurum eſt. Refertur enim ad hominem, uti dicebamus. Igitur & ad facultatem tranſmutantem. Quæ cum inferior eſſet, arte ſubventum eſt. Præterea ne ipſi quidem Canibali crudas vorant. Et barbari maris accolæ, Sole, aut cremato fimo torrent. Reſtat objectio, fructus & lactucas, quæ ſint frigidiora, cruda eſitari. Reſpondeo. Carnes eſſe ſub forma valde reſiſtente concoctioni. Itaque vel ipſo igne ſerius coquuntur. At fructus ſtatim. Lactucæ vel ſolo aëris afflatu marceſcunt. Poſtridie ſane ejus diei, qua collectæ ſunt, flaccidæ fiunt. Tum quod ais, carnes igne corrumpi: calumnioſo verbo uſus es. Afficiuntur enim, ut in ventriculo conficiantur. Et hoc ignis ventriculo, quod eſt ventriculus jecori. Corrumpuntur ergo ſibi, ſed inchoantur nobis. Sane hoc quoque modo à ventriculo corrumpuntur. Verum igitur eſt, quod ait Præceptor ſapientiæ: Pauca reſpicientes facile pronunciant. Tutius in divini Hippocratis ſententia conquieſces: Is in ſecundo de victus ratione: τὰ πυρούμενα, καὶ τὰ φωζόμενα στάσιμά ἐστι μᾶλλον τῶν ὠμῶν. *Et mox:* τὰ ἄναμα προφανέα, καὶ ἐρευγμώδεά ἐστι. διὸ δεῖ τῷ πυρὶ κατεργασθῆναι. ταῦτα ἡ κοιλίη διαχρήσεται ἀσθενεστέρη οὖσα τῶν ἐσιόντων. Porro Cardano objicienti, quod ignis tenue à craſſo ſeparet, ejus autem ambitu deterius reddatur alimentum, verius quam modeſtius eodem loco ita reſpondet. *An non hæc inſignis calumnia eſt? Craſſo enim etiam ad alendum indigemus, non tenui ſolo. Neque enim carnium ſolo ſucco alimur ad eundem modum: Abeſt enim longius à carnis noſtræ conſiſtentia, quam caro. Ac propterea quam plurimo tenui ſucco eſſet opus nobis: multo ſane pluri, quam quantum ventriculo capi poſſet. Quocirca toto ipſo veſcimur. Quod quia craſſius, atque contumacius erat, attenuandum fuit: atque quo fieri modo poterat, æquandum. Itaque quantum abit tenuis, tantum reponitur attenuationis opera: imo vero plus. Quamobrem craſſum illud plus attuliſſet noxæ, quam tuum iſtud tenue utilitatis. Sane ut probum ſit hoc, quod exhalat: major eſt utilitas in majore copia attenuati, quam jactura tenuium.* Plura eam in rem ibidem erudite diſputat. *Heideggerus.*

40 Ὕπνῳ] Similiter Heſiodus, θνῆσκον δ' ὡς ὕπνῳ δεδμημένοι. --- Sunt autem iſta de ætatibus pleraque ex Heſiodo deſumpta. *Opſopœus.*

41 Γυν-

Ἤλιτον ἀφροσύνῃ βεβολημένοι. οἳ γὰρ ἀναιδῶς
Ἐξεγέλων πατέρας, καὶ μητέρας ἠτίμαζον,
41 Γνωστοὺς δ' οὐκ ἐγίνωσκον, ἀδελφειῶν ἐπίβουλοι,
Ἦσαν δ' ἄρ μιαροί, 42 κεκορυθμένοι αἵματι φωτῶν,
Καὶ πολέμους ἐποίουν. 43 ἴση δ' αὐτοῖς ἤλυθεν ἄτη,
Ὑστάτη, οὐρανόθεν βεβολημένη, 44 ἢ βιότοιο
Δεινοὺς ἐξεῖλεν, τοὺς δ' αὖθ' ὑπεδέξατο ἅδης.
45 Ἅδην δ' αὖτε κάλεσαν, ἐπεὶ πρῶτος μόλεν Ἀδὰμ

Quos Deus æternus rex & ſervator amavit.
Sed tamen hos etiam peccandi amentia cepit.
Ridebant patres, & matres dedecorabant
Turpiter, & notos non norant, fratribus ipſis
Inſidiabantur, perverſi, ſanguine pleni
Humano, neque non crudelia bella gerebant.
Exitium ſed idem divinitus abſtulit illos
De cœlo tactos, aut dura morte peremptos

Γευ-

41 Γνωστοὺς] Turnebi liber, γνωστοὺς δ' οὐ γίνωσκον, mox regius codex, δ' ἐπίβουλοι. *Idem.*

42 Κεκορυθμένοι] Auratus legit μεμορυσμένοι αἵματι φωτῶν, *ſanguine humano contaminati*: quanquam recepta lectio non ſit rejicienda. *Idem.*

43 Ἴση δ'] Idem εἰς vel ἐπὶ δ' αὐτοὺς ἤλυθεν ἄτη Ὑστάτη, *interitus ultimus ſupervenit illis.* Idem.

44 Ἢ βιότοιο] Regius codex ut & noſter legunt καὶ βιότοιο δεινοὺς ἐξεῖλεν.

45 Ἅδην δ'] De voce Ἅδης nonnulla diximus in diſſertationibus noſtris p. 553. &c. quæ ibi videri poſſunt. *Gallæus.*

Jam vero quid Græcorum Hades? Sane ſi cum Bilſono noſtro multitudinem ſequi placet, (quos ſapientes Idiotas appellant,) locus eſt neſcio quis ſubterraneus, animarum cuſtodiæ deputatus. Verum ſi ad ſapientiſſimos te convertas, ſive ſacros, ſive alios antiquiſſimos: illi te non obſcura, nec varia, ſed clariſſima, & quaſi communi voce docebunt, Haden proprie eſſe Terram. Atque illis quidem ſacris vel ipſum tribunal ut conſcendere liceat æquum eſt, quales ſunt in veteri fœdere Prophetæ, Apoſtoli in novo: reliqui vero in ſubſelliis teſtificantium ſubſidere ſatis habebunt, ſive illi è Græcia poëtæ

Digitized by Google

poëtæ fuerint, aut Philoſophi, ſive de Eccleſia Dei, doctores ſancti Tractatoreſque, quantumvis illi Theologorum & ſapientum apud ſuos, hii Patrum nomine & à nobis, idque merito cohoneſtentur. Quod ad illos priores, cum duplici mihi hominum genere litigandum eſſe video. Sunt enim, qui utroſque tum Prophetas tum Apoſtolos nobis abreptos ſibi vendicant: ſunt autem qui prophetas nobis relinquunt aliquando, Apoſtolos vero & Euangeliſtas ſuis ſemper in caſtris mereri jubent. At bene accidit quod à priori horum hominum claſſe aſſeritur, *Haden* ſemper eſſe infernum: id ne ipſis quidem dicentibus, aut eorum ſaltem gregalibus, bene convenire poſſe: quippe qui Sheol nonnunquam capi pro ſepulchro concedentes, & *Haden* etiam pro ſepulchro ſumi nonnunquam, ut largiantur, neceſſe habent. Atque meo quidem judicio extra omnem aleam eſt, & Hebræam vocem & Græcam, ſi modo ſumantur proprie, ſemper ſepulchrum ſignificare, id quod etiam quam clariſſime in Sheol certe comprobatum eſſe puto. Quod vero ſaltem aliquando per ſepulchrum ſint explicandæ, adeo in aperto eſt: ut eorum qui contra dicunt, impudentia deploranda ſit necne, an inſcitia redarguenda, incertum ſit. David Joabum & Shimein ablegari in *Haden* jubet 1 Reg. 2 6. 9. Quid in infernum? At nec politicæ cognitionis iſtud eſt, nec eo Joabi aut Shimeis cani deſcendere potuerunt. Non immerito igitur Arias Montanus, Pagninus, Vatablus una cum Paraphraſte Chaldæo, non hic infernum, ſed ſepulchrum transferunt: quibus accedunt Hebræi, qui hic *Haden* per ſepulchrum explicant, ſicuti Lyra conteſtatur, cujus etiam & iſta ſunt. Non fuit intentionis Davidis, ut Joab deſcenderet ad infernum damnatorum: quæ proponit Dionyſius Carthuſianus, nec refellit. Dicitur in *Hade* non laudari Deus Pſal. 6. 5. in eo nullam eſſe ſcientiam Eccl. 9. 10. quæ de ſepulchro plana ſunt, non item de loco animarum, cum earum aliquæ ſaltem etiam corporis exutæ vinculis, non ſolum intelligant, ſed etiam in laudando Deo, dies noctesque exerceantur. Quid quod iſta aperte ſepulchro tribuantur alibi, Pſal. 30. 10. Pſal. 115. 17. Pſal. 88. 12. Iſai. 38. 18? Hinc Arias Montanus & Pagninus ſepulchrum vertunt, Munſterus foveam. Auguſtinus Steuchus ex Aben Ezra hunc locum in Pſalm 6. ad ſepulchrum refert, in Geneſ. 37. ſcribens: Arias Montanus cum probare vellet Sheol quandoque ſignificare ſepulchrum, Sic accipitur inquit Pſalm 6. In Inferno quis confitebitur tibi? Nonne foſſa Prov. 112. fovea Ezech. 32. 23. lacus Ezech. 31. 16. vermis Job. 17. 13. mors Pſalm 115. 17. Corruptio. Pſalm 16. 10. *to Hade* apponitur, idque ad *exegeſin*, quæ omnia & ſingula ſepulchrum attingunt? Conqueritur David vitam ſuam appropinquare ad Haden, ubi Lyranus ſepulchrum intelligi arbitratur, & Arias Montanus & Pagninus, in textu ipſo *ſepulchrum* vertunt. Pſalm 115. 17. Haden habent Septuaginta, ita tamen vel Gilbertus Genebrardus: Non mortui Domine laudabunt te, neque omnes qui deſcendunt in *ſepulchrum*, hoc eſt, corpora mortuorum quæ jacebant muta & ſtupida in ſepulchris. Habetur Job. 7. 9. Qui deſcendit *eis Haden*, non eſt reverſurus, cui ſimile eſt illud Sap. 2. Non fuit cognitus qui ab *Hade* reverterit, in quorum priori Lyranus ipſe ſepulchrum agnoſcit, & in poſteriori, nihil aliud quam ſepulchrum intelligi poteſt, præſertim cum ab iis hominibus proferatur, qui animarum mortalitatem adſtruebant, adeoque animarum infernum nullum agnoſcebant. Ezech. 32. 27. Deſcendent in *Haden*, cum inſtrumentis bellicis ſuis, poſitis eorum gladiis ſub capitibus ipſorum. Quis non videt de monimentis ſepulchralibus hæc affirmari, de quibus fuſe Gyraldus diſſerit? Commemorat Jobus 21. 13. inter impiorum proſperitates, quod nullo languenti morbo confecti, deſcendunt *eis*

Ha-

Digitized by Google

Haden, hoc eſt, ſepulchrum: ſic enim Pagninus, Montanus, Vatablus, reddunt: Hebræi, Lyranus, Eugubinus, interpretantur. Iſ. 28. 15. Pepigimus pactum cum morte, & cum *Hade.* Quomodo pactum cum inferno pangitur? Reſpondet gloſſa interlinearis, ut deſcenſuri ad inferos, levius puniantur. Ridicule. Quanto melius Munſterus? Cum *ſepulchro* pactum fecimus, ne nos abſorbeat: ſic ut recte Montanus, Pagninus, Vatablus, *Haden* hoc loco *ſepulchrum* vertant. Pſ. 116. 3. Dolores inferni invenerunt me. Hæc de ſepulchro intelligenda, aſſerit Lyranus. Pſ. 49. 15. Mors depaſcet eos, veteraſcent in inferno. Hæc de ſepulchro & morte, in gloſſa ordinaria Auguſtinus explicat. Dicit David Pſ. 141. 7. Diſperguntur oſſa noſtra *para ton Haden.* Quis ſapiens hæc de *ſepulchro* non intelliget, ſicuti & Paraphraſtes Chaldæus, & Arias Montanus, & Pagninus, & reliqui fere ad unum omnes intellexerunt? Nulla igitur Bellarmino frons eſt, cum *Haden* ſemper infernum animarum locum notare dicit, nunquam ſepulchrum. Aliter Beda. Quod dicitur in infernum viventes, indicat ſub terra eſſe infernum. Aliter in infernum, in *ſepulchrum*, intelligitur. Rurſus in Pſal. 48. Deus redimet animam meam de inferno. De inferno exteriori (inquit,) id eſt, *ſepulchro*: & interiori, id eſt, de maſſa perdendorum. Nicolaus de Lyra. Iſ. 5. Dilatavit infernus animam ſuam. Accipitur (inquit) infernus in ſcriptura dupliciter. Uno modo pro foſſa ubi ponuntur mortuorum cadavera, & hæc partim fuerunt ſepulta, & partim infoſſata, projecta, putrefacta: alio modo de loco, quò deſcendunt animæ. Eadem habet in Job. 17, in Pſ. 114. in Iſ. 38. Auguſtinus Steuchus, ubique Sheol, & *ſepulchrum*, & infernum ſignificare affirmat (Sheol vero & *Haden* commiſcet in Job. 17,) in Pſal. 9. Job. 17. 21, maximè verò in Geneſ. 37: ubi in eum hoc nomine, tanquam in hominem imprudentem & parum quidem religioſum, Pererius debacchatur. Ita Cajetanus. Deſcendam ad filium meum lugens in infernum Geneſ. 37. Dictio interpretata infernum, foſſam & *ſepulchrum* ſonare dicitur. Permanebo in luctu uſque ad tempus *ſepulturæ.* Ita Eraſmus. Scriptura ſæpenumero mortem & *ſepulturam*, vocat Inferos. Quin & Gilbertum ipſum Genebrandum in ſe concitat Bellarminus: ſic enim ille. Quemadmodum in errore verſantur qui Sheol *nunquam ſepulchrum* deſignare contendunt: ſic fronte ſunt perfricta, qui uſpiam gehennæ regionem negant ſignificare. Ita Arias Montanus. Infernus ad omnes mortuos refertur, & quoad animam & quoad corpus, in qua relatione ſignificat *ſepulchra*, foveas, ſpeluncas, ſpecus, lacus, & cætera, in quibus cadavera vel ſepeliuntur, vel reconduntur, vel quomodocunque abſumuntur. Ita Guido Fabricius Boderianus, in Dictionario ſuo Syrochaldaico, a cenſoribus Lovanienſibus approbato, Sheol Syriacè infernum, foveam, *ſepulchrum*, notare docet. Quid ego Pagnini, Oleaſtri, Feri, Merceri, aliorumque verba referrem, qui idem bene plane docent? Infernum nempe qui quandoque animarum locum; quandoque ſepulchrum corporum deſignare. Operæpretium potius eſt, ut advertantur Jeſuitæ adſtruentes contrarium, quàm titubanter loquantur. Eſt ubi Bellarminus fidentior eſt, Sheol & ſic *Hades* ſemper ſignificat infernum, nuſquam ſepulchrum: eſt ubi remiſſior. Sheol *ordinarie* accipitur pro loco animarum, & *vel raro* aut nunquam pro ſepulchro. Quàm petulans Pererius in hæreticos Hebraizantes, qui Sheol pro ſepulchro ponunt, quamque vehemens pro inferno? Hæret tamen miſer. Sheol (inquit,) & infernus in ſcripturis *ſæpenumero* ſignificant, non foſſam & ſepulchrum, ſed locum animarum. Hæſitanter Suarez etiam. Si interdum (inquit) in teſtamento veteri nomine inferni ſignificatur & mors *ſepulchrum*, ut Job. 7.

Γευσάμενος θανάτου, γαῖα δέ μιν ἀμφεκάλυψε.
Τοὔνεκα δὴ πάντες οἱ ἐπιχθόνιοι γεγαῶτες
Ἀνέρες εἰν ἀΐδαο δόμοις ἰέναι καλέονται.
Ἀλλ᾽ οὗτοι πάντυτες καὶ εἰν ἀΐδαο μολοῦντες,
46 Τιμὴν ἔσχηκαι, καὶ ἐπὶ πρῶτον μένος ἦσαν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ τούτοις ὑπεδέξατο, δεύτερον αὖθις
Τῶν καταλειφθέντων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων
Ἄλλο γένος τεῦξεν πολυποίκιλον, οἷς ἐμεμήλει
Ἔργ᾽ ἐρατὰ, σπουδαί τε καλαὶ, καὶ ὑπείροχος αἰ-
δὼς,
Καὶ πυκινὴ σοφίη, 47 τέχνας δὲ μὲν ἐξήσκησαν

Quos Orcus cepit, qui Graiis nomine dictus
Eſt ᾅδης quod eo primus deſcenderit Adam,
Vita defunctus quando eſt tellure repoſtus.
Hinc homines quotquot fuerint telluris alumni,
Infernas Orci ſedes dicuntur adire.
Et tamen hi (quamvis omnes acceperit Orcus)
Ad primos primi generis referuntur honores.
His terra tectis, hominum genus inde ſecundum
Extitit ex reliquis, cui non certaverit ullum
Juſtitia. fuit his, diverſis cura ſtudere

48 Παν-

& alibi &c. Adeo ſcilicet lux veritatis harum noctuarum oculos perſtrinxit · ut non niſi cautè, ut non niſi timidè, auſi fuerint obluctari. Aliquando igitur *Hades* ſepulchrum. *Parkerus.*

46 Τιμὴν ἔσχηκαι] Honor hic explicatur ab *Heſiodo.*

47 Τέχνας δὲ &c.] Auratus, τέχνας γε μὲν ἐξ. attamen ſupra quoque 164. εἶχεν δὲ μὲν ἐξήσκησαν. *Opſopœus.*

48 Παν-

48 Παντοίας, διζόντες μηχανίαις ἐπινοίαις.
Καί τις μὲν 49 γαίην ἀρότροις ἐξεῦρε γεωργεῖν,
Ἄλλος τεκταίνειν, 50 ἄλλῳ δὲ πλέειν μεμέλητο,

Rebus, & egregiis ſtudiis, pulchroque pudori,
Et diſciplinis variis: artesque colebant
Omne genus, mentis quas extundebat acumen,

Ἄλλῳ

48 Παντοίαις &c.] Turnebus annotat hanc lectionem, παντοίας διζόντες ἀμηχανίας ἐπινοίαις. Sed probè reg. codex, διζόντες ἀμηχανίας ἐπινοίαις. q. d. homines dum omnibus modis paupertatem & rerum penuriam à ſe depellere cogitant, varias artes invenerunt, quo ſenſu Theognis dixit, μητέρ' ἀμηχανίην ἔλαβον τὰ δίκαια φιλοῦντες, *Matrem inopiam acceperunt, qui juſta amant.* Idem.

49 Γαίην ἀρότροις &c.] Ad vitæ inſtituta quemque vel ſua cupiditas trahebat, vel parentum incitabat authoritas. Hinc Moſes Geneſ. IV. 2. ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה: *Et erat Habel paſtor ovium, Cain agricola.* Utrumque munus per ſe ſanctum & præſtabile ſemper habitum eſt. Nam quod agriculturam attinet, ejus neceſſitas & utilitas inde apparet, quòd eorum omnium, quæ ad vitam pertinent, ſolum panem ἐπιούσιον petimus ut ſummè neceſſarium. Et terræ præſtantiam his verbis commendat Solomon, Eccl. V. 8. ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד *Excellentia terræ eſt ſuper omnia. Etiam Rex terræ ſervit.* Sanè etiam Uziæ regis exemplum manifeſtum eſt ex 2. Paralid. XXVI. 10. ubi vocatur אהב אדמה ἀνὴρ φιλογεωργὸς *agriculturæ deditus.* Saulem etiam jam factum regem agriculturæ deditum fuiſſe probare nonnulli conantur ex 1. Sam. XI. 17. Inter Patriarchas agricolas fuiſſe conſtat Noë, Iſaacum, quin & ipſum Adamum ante peccatum deſtinatum fuiſſe agriculturæ, colendo nimirum horto, quem Deus plantaverat, habemus Gen. II. 15. Apud Homerum Iliad. 18. ỷ. 550. in ſcuto Achillis meſſores expreſſerat Vulcanus muturas ſegetes colligentes, & regem ipſum in ſulco ſtantem; & in proximo operariis prandium parantem. Et החרש *arator* à Deo ipſo dicitur doceri, Eſai. XXVIII. 26. Quin Deus ipſe ſuo modo eſt agricola, Joh. XV. 1. fideles θεοῦ γεώργιον *Dei agricultura*, 1. Cor. III. 9. Jam ex tot legibus quas Moſes tulit, cum pleræque ceremonias religionéſque, & juſti injuſtique præcepta continerent, cæteræ quæ ad facultates copiáſque, atque ad ea opera pertinent, ex quibus aliquid acquiritur, omnes ejuſmodi ſunt, ut de ruſticatione aliquid ſingulare tradant. In Pentateucho populus ſolicitè docetur, quando requiem terræ daræ, & ſementem intermittere oporteat: quid in meſſibus & vindemiis ſervandum ſit: quoto anno ex vinea fructum capere fas ſit. Magna ſeveritate interdicitur, ne diverſa ſemina uni agro mandentur, & ſi quid aliud. Complexus eſt omnia, quæ ad agriculturam pertinent, Maimonides in libro quem זרעים appellat. *Heideggerus.*

50 ἄλλῳ δὲ πλέειν.] Magnæ utilitatis & antiqui uſus eſt. Hanc inventum Neptuni, Bacchi, Herculis, Jani, qui primus navem fabricaverit, Jaſonis, Poëtæ

 ſa-

faciunt: Æginetis, Phœnicibus, Tyriis, Britannis Hiſtorici adſcribunt: Milvo nonnulli aërem alarum ſecanti remigio illam acceptam ferunt; Nautilo piſci Oppianus *de Piſcibus lib.* 1. ubi de eo,

—— Qui primuùm marmora findens
Piſcis opus cernens humanos traxit in uſus;
Conſtruxit naves, extendens carbaſa ventis,
Explicuit funes, faciles moderatus habenas.

Quidam in caſum ejus primordia referunt; in hominum audaciam Horatius *Carm. l.* 1. *Ode* 1. & Oppianus *lib. cit.* Sed caſus initium, ſucceſſus audaciam fecerit; & in variis regionibus varii aliquid Artis invenerint, brutis quoque doctoribus uſi; ut ita ſententiæ tot capitum concilientur: vera origo è Sacris arceſſenda eſt. Non enim, ante Arcam, à Noaho divino monitu fabricatam, navigiorum mariſque uſum fuiſſe mortalibus vel hinc patet, quòd ob illius fabricam is fuit irriſus. Sed primi, non niſi per litora *Navigationes* inſtituere, quamvis ſatis remotas ac longinquas, ſeculorum tractu, unde prolixo iis admodum temporis ſpatio opus: Quod ſi in altum, ubi præter aërem undamque nihil pateret, aliquando ſive fortuitò, ſive tempeſtate abriperentur, navis dirigendæ gubernandæque diſciplinam nullam tenuere aliam, quàm quæ aſtrorum Solis nimirum ac Lunæ ratione ipſis commonſtrabatur. Verùm & hoc auxilium cùm nubilum cœlum ſubduxit, ventorum naturam impetumque ſequebantur, aut itineris antea eo tranſitu confecti aut imaginarium loci, quò tendebatur, ſitum, ducem habebant; quo ingenio hodieque Indi immenſa maris ſpatia percurrere norunt: vel denique volucrum ductu, ut Taprobanæ incolæ, ad ſcopum itineris perveniebant. Donec Magnetis verticitas, ad dirigendas naves, Europæis publicè innotuit, induſtriâ Johannis Gojæ, (alii *Flavium Giram* vocant) Amalphitani, circa A. C. 1300. Cœterùm in *navigatione* Veterum, multa ad modum & harmoniam facta, imperata, cantata, ſatis docent, quæ doctè notat ad Sidonium *lib.* 2. *Epiſt.* 8. & *lib.* 8. *Epiſt.* 13. Joann. Savaronius. Unde Papinius Statius *Thebaidos lib.* 4. *verſu* 805.

—— Sic Ambracii per litora ponti
Nauticus in remis juvenum, monſtrante Magiſtro,
Fit ſonus, inque vicem contrà percuſſa reclamat
Terra, ſalutatus cùm Leucada pandit Apollo.

Ubi Schol. *Vel portum*, inquit, *ſive promontorium demonſtrante gubernatore, vel docente, quomodo ſalutandus ſit Apollo Leucadius.* V. ſuprà in voce *Celeuſma*, & alibi paſſim, inprimis quoque in voce *Portiſculus.* Idem Poëta *Magiſtrum* notanter vocat, gubernatorem navis: ut & *Theb. lib.* 6. *v.* 451.

—— laſſâ veluti ratione Magiſter
In fluctus, in ſaxa ruit. nec jam ampliùs aſtra
Reſpicit & victam projecit caſibus artem.

Hoc enim titulo ſpeciatim inſignitur. Auctor in *Baſilica Gloſſar.* Μάγιστρος· ὁ ναυκληρὸς τῆς νηός. Ita Jureconſulti & Impp. in utroque *Juris Juſtinianei* Tom. Plura Barthius *ad Claudianum* & Statium *l. cit.* Reliqua dicam verbis Plinii *lib.* 7. *cap.* 56. *Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: ante ratibus navigabatur, inventis in Mari Rubro inter inſulas à Rege Erythra. Reperiuntur, qui Myſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cùm tranſirent adverſùs Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circumſutæ fiunt: in Nilo ex papyro & ſcirpo & arundine. Longâ nave Jaſonem primum navigaſſe, Philoſtephanus auctor eſt: Egeſias Paralum: Cteſias Samyram: Saphanus Semiramim: Archimachus Ægæonem Biremem Damaſtes Erythræos feciſſe: triremem Thucydides Aminoclem Corinthium: quadriremem Ariſtoteles. Carthagienſes. Quinqueremem inſtituit Neſichthon Salaminius: Sex ordinum Zenachoras*

ras

Ἄλλῳ δ' [51] ἀστρονομεῖν καὶ [52] ὀνειροπολεῖν τὰ πελεινὰ,
Hic terram docuit colere: ille fabrilia primus

[53] Φαρ-

ras Syracuſius: ab ea ad decemremem Mneſigethon. Alexandrum M. ferunt inſtituiſſe ad 12. *ordines. Philoſtephanus Ptolomæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad* 30. *Ptolomæum Philadelphum ad* 40. *Ptolomæum Philopatorem, qui Triphon cognominatus eſt, ad* 50. *Onerariam Hippus Tyrius invenit: Lembum Cyrenenſes: Celocem Rhodii: Cercuron Cyprii, Siderum obſervationem in navigando Phœnices: Remum Copæ: Latitudinem ejus Plateæ: Vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii aut Pericles Athenienſis: Tectas longas Thaſii. Antea ex prora tantùm ac puppi pugnabatur: Roſtra addidit Piſeus Tyrrhenus: Anchoram Eupatamus: eandem bidentem Anacharſis: Harpagonas & manus Pericles Athenienſis: adminicula gubernandi Tiphys. Claſſe princeps depugnavit Minos.* Romanos verò, cum in omni reliqua militia clari eſſent, mari tamen ſeſe non commiſiſſe, ante primum bellum Punicum, legimus. Tum enim primùm, cùm Carthaginenſes plurimum mari pollerent, coacti & ipſi ſunt, claſſem comparare & navalis belli periculum facere; ad quod quo pacto ſeſe paraverint, docet Polybius *libro* 8. V. plura apud Anton. de Guevara *Aur. Epiſtol. Part.* 2. *ſub finem*, Joh. Roſinum *Antiqq. Rom. lib.* 10. *capp.* 19. & 20. Thom. Dempſterum *Paralipom. in ejus lib.* 7. *cap.* 32. Voſſium de *Scientiis Mathem. cap.* 47. Hieron. Mercurialem *de Arte Gymn. lib.* 3. *cap.* 13. *ubi de* Navigationis *uſu Medico*, Licetum *de Gemmis Annular.* Preyelium *Sinæ & Europæ cap.* 29. cui tit. *Naves*, & *cap.* 43. cui, *Artes* &c. Neminem verò, inter tot Græcos Artigraphos, *Navigandi* aliquando artes & rationes in Commentarios redegiſſe: neque adeò ullum noſtro ævo, miratur Barthius ubi ſuprà. Adumbravit ſaltem illas ſtrictim Claudianus *Conſul. Honorii IV.*

Hac genitor præcepta dabat, velut ille carinæ
Longævus rector, variis quem ſæpe procellis
Exploravit hyems, Ponto jam feſſus, & amnis.
Æquoreas alni nato commendat habenas,
Et caſus, artesque docet, quo dextra regatur
Sidere, quo fluctus poſſint moderamine falli,
Quæ nota nimborum, quæ fraus infida ſereni,
Quid Sol occiduus prodat, quo ſaucia vento
Decolor iratos attollat Cynthia vultus &c.

Hofmannus.

51 Ἀστρονομεῖν] Qualis ſit differentia inter aſtrologiam & aſtronomiam ex his quæ ex Hofmanno proferemus conſtabit. *Aſtrologi* ſeu Chaldæi Aſſyriis, quales Ægyptiis Sacerdotes. Clemens 1. *Strom.* ubi de Aſtrica Philoſophia ac Fatidica: Προέστησαν δὲ αὐτῶν Αἰγυπτίων μὲν οἱ προφῆται, καὶ Ἀσσυρίων οἱ Χαλδαῖοι καὶ Γαλατῶν οἱ Δρυΐδαι. Quâ arte Beroſus inprimis claruit. Plinius *lib.* 7. *cap.* 37. *Variarum artium ſcientiâ innumerabiles enituere —— Aſtrologiâ Beroſus, cui ob divinas prædictiones, Athenienſes publicè in gymnaſio ſtatuam inauratâ linguâ ſtatuere.* Hic eam à Babyloniis ſuis primus in Græciam attulit, & diſciplinæ hujus Scholam in Coa Inſ. aperuit, teſte Vitruvio: circa tempora Alexandri M. ſi is idem eſt cum eo Beroſo, qui Βαβυλωνιακὰ ſcripſit. Ante eum Eudoxus *Aſtronomiam*, quam ab Ægyptiis didicerat, Græcos ſuos docuit, circa Olymp. 103. Certè τῆς Ἀστρονομίας apud Græcos, duos Auctores præcipuos ac primos agnoſcit

Digitized by Google

[53] Φαρμακίην δ' ἄλλῳ, αὐτὰρ [54] μαγικὴν πάλιν ἄλλῳ.

Invenit: quidam torrentia flumina tranat.

Ἀλ-

Sextus, Eudoxum & Hipparchum. Vetuſtiora tamen Eudoxo hujus ſcientiæ principia ac ſtudia in Græcia fuiſſe, hinc colligitur, quòd Thales, qui obiit Olymp. 58. primus ἀστρολογῆσαι proditur. Scripſit is de Æquinoctiis & Solſtitiis, primuſque deliquia Solis prædixit: nullam verò partem τῆς Γενεθλιακῆς attigit, quæ Veteribus *Aſtrologiæ* nomine propriè veniebat; Aſtronomiam propriè vocantibus τήρησιν τῶν ἐπὶ φαινομένοις, *obſervationem ſiderum*, ad prædicendas anni tempeſtates: quæ obſervatio Nautis ac Agricolis in primis utilis ac neceſſaria eſt. Alii tamen diſcrimen hoc neglexerunt. Unde Thales, ut modò viſum, ἀστρολογῆσαι primus dictus & Pherecydes Ἀστρολόγος eſt appellatus, qui tantùm Ἀστρονόμος fuit: Phoci Samii liber inſcriptus erat Ἀστρολογία Ναυτικὴ &c. Contrà Manilius *Aſtronomicῶν* libros ſuos inſcripſit, qui merè Γενεθλιαλόγοι ſunt. Sed Recentiores, *Aſtrologos* & *Aſtronomos* iterum, ſed alia paulò ratione, ſeparavere, ut videre eſt, apud Salmaſium pluribus hac de re agentem, *ad Solinum pag.* 641. *& ſeqq.* V. quoque Gerh. Joh. Voſſium *de Artibus Mathematicis*, ut & hîc paſſim, ubi de *Æquinoctiis*, *Gnomonice* Arte, *Horoſcopiis* &c. *Hofmannus.*

52 Οἰωνοπολεῖν] *Augures*, Magiſtratus Romani, ex avium volatu, cantu & comeſtione futura prædicentes. Superſtitione à Tuſcis, qui à Chaldæis, acceptâ. Vid. Valer. M. *lib.* 1. *cap.* 6. Tres primùm Romæ fuere, propter tres ipſius tribûs, Luceres, Rhamnenſes, Tatienſes; mox uno addito, quatuor extiterunt. Sed cùm poſteà plebs admiſſa eſſet in honorem urbis, quinque plebei Augures creati ſunt, & Patricii quatuor; idque M. Valerio & Q. Apuleio Coſſ. Locum verò Augurii ita fuiſſe legimus: Templum Augur conſtituebat, verſus Orientem ſedebat, capite velato lituum, id eſt, incurvum baculum dextrâ geſtans, quo cœli regiones dividebat, & quæ Auguria veniebant, prædicebat. Si læva fuiſſent, quâ parte eſt Septentrio, felicia pronunciabat; illa enim pars, propter altitudinem proſpera putabatur. A dextrâ parte meridies parum fauſta, & infelix credebatur, quia locus eſt depreſſus. Plura Liv. *lib.* 1. & Halicarnaſſ. Dionyſ. *lib.* 2. Plut. *in Paral. & problem.* Cic. *de Divin.* & alii. Notum illud Catonis: Mirari ſe, ſi augur augurem adſpiciens ſibi temperaret à riſu: nempe, quia occulto Syncretiſmo colludebant inter ſe, ſibi conſcii fraudis & impoſturæ. Augurum autem illorum deliria inter recentiores egregiè confutavit G. *Peucerus Comment. de variis Divinationum generibus.* Idem.

53 Φαρμακίην δ' &c.] *Medicinæ* origo, ab experientia; experientiæ occaſio à neceſſitate eſt. Incrementa dedit conſuetudo, quâ antiquis temporibus ægri ſolebant in via exponi, quò rogarent tranſeuntes, eodemne morbo laboraſſent, & quo pacto eſſent reſtituti. Artem poſtea auxit, quum à morbo liberati, quomodo ſanati forent, conſcribere ac dein ad Sacerdotes deferre inciperent, ut in templi ſacrario remedia deponerentur: quod Ægyptiis in more fuiſſe, teſtis eſt Plinius *lib.* 29. *cap.* 1. & Galenus *de Compoſit. Medic. l.* 5. Nec ſtructurâ magis, quàm remediorum iſtiuſmodi præſtantium copiâ, celebrius fuit templum Epheſinum; ut de aliis nil dicam, contentus attuliſſe hac de re illuſtrem Plinii locum *l.* 29. *c.* 1. *Clara* (Medicina) *Trojanis*

janis

Digitized by Google

janis temporibus, quibus Fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia ejus nocte denſiſſimâ latuere uſque ad Peloponneſiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in inſula Coo, inprimis clarâ ac validâ & Æſculapio dicatâ. Is, cùm fuiſſet mos, liberatos morbis ſcribere in templo ejus Dei, quid auxiliatum eſſet, ut poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur, atque jam templo cremato inſtituiſſe Medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Quòd ergo Poëtæ Apollinem ajunt *Medicinæ* inventorem, Solem intelligunt, à quo herbarum vires, quibus *Medicina* conſtat: Nec alius videtur Pæon, qui ſic ἀπὸ τοῦ παίειν, h. e. *θεραπεύειν*, *mederi, curare* dictus eſt. Quòd verò Æſchylus Prometheo, alii Ægyptiorum Hermæ ſive Mercurio, nonnulli Iſidi, inventi hujus gloriam eunt adſcriptum, inde eſt, quòd antiquiſſimis temporibus Ægyptiis hæc Ars nota fuit. Namque Athothis, ſecundus Rex primæ Dynaſtiæ Thinitarum & Toſorthros, tertiæ Dynaſtiæ Memphitarum Rex itidem ſecundus, Medici inſignes jam fuiſſe leguntur. Ab Ægyptiis ad Græcos Artis notitia pervenit, inter quos, in Arte Chirurgica, à qua *Medicina* cœpit, primus ex Homero celebratur Chiron Theſſalus, panaceæ inventor, & Achillis atque Æſculapii Præceptor. Quem qua ſerie reliqui ſecuti ſint, & quibus incrementis *Medicina* ſuurrexerit, accurate exequitur Gerh. Joh. Voſſius *de Philoſophia capp.* 8. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. E quo ſaltem hæc addam, *primum præcepta medendi clariſſimè tradidiſſe* Hippocratem, teſte Plinio *l.* 26. *c.* 2. atque in Artis formam ſic redegiſſe: cui ſupremum poſtea addidit faſtigium Claudius Galenus, qui ſub Severo Imp. vixit. V. Cardanum quoque *Subtilit. l.* 16. & ſuprà, in voce *Medici*, item *Curioſorum Collegium*. Idem.

54 Μαγικὴ &c.] In apocrypho Enochi libro (cujus fragmenta non contemnenda ſervantur apud Georgium Syncellum) inter Ἐγρηγόρους, ſive mulieroſos angelos, qui ante Diluvium homines artibus inſtituiſſe dicuntur, f) *Undecimus* Φαρμαρὸς ἐδίδαξεν φαρμακείας, ἐπαοιδίας, σοφίας, καὶ ἐπαοιδῶν λυτήρια, *Pharmarus* (forſan *Pharmacus*) *docuit veneficia, incantationes, artes Magorum, & incantationum remedia.* Pſeudo Clemens tradit *Magiam*, de Cœlo tranſmiſſam: ad hunc modum à *Chamo* citra Diluvium propagatam fuiſſe; & *Miſraimum* illam à patre didiciſſe; ille autem Ægyptiorum conditor fuit. Si hæc eſſent fide digna, ſatis conſtaret de magiâ Ægyptiacâ, etiam ante *Moſis* & *Joſephi* tempora. Nihilominus Ægyptiaca Magiæ factio omnium vetuſtiſſima fuit. De magicis Ægyptiorum præſtigiis paſſim Moſaica hiſtoria. Accerſivit Pharao *Sapientes & Maleficos*, id eſt, Peritiſſimos artis Magicæ; ἐν διὰ δυοῖν. Priſcis ſeculis Magia doctrinæ culmen habebatur. Plinius rectè *animadvertit ſummam literarum claritatem gloriamque ex eâ ſcientiâ antiquitùs & pene ſemper petitam.* Non rectè autem Judæis illam aſſignat, & Perſicâ recentiorem exiſtimat. *Eſt & alia Magices factio à Moſe & Jamne & Jotape Judæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem.* Apuleius, Plinium ſecutus, utrumque errorem retinet. *Ego ille ſim Carinondas, vel Damigeron, vel Moſes, vel Jannes, vel Apollonius, vel Dardanus, vel quicunque alius poſt Zoroaſtrem & Hoſtanem inter Magos celebratus.* B. Paulus, ex Judæorum traditione, docet *Jamnem & Jambrem*, ſive *Mambrem*, *reſtitiſſe Moſi*: & Numenio, philoſopho Pythagoræo, apud Euſebium, ſunt *Jannes & Jambres Ægyptii* ἱερογραμματεῖς *ſacrorum ſcribæ, electi ut Moyſi reſiſterent, ac graviſſimas calamitates ab illo in Ægyptum invectas coram omnibus depellerent.* Artapanus eoſdem appellat τοὺς ἱερεῖς ὑπὲρ Μέμφιν *Sacerdotes ſupra Memphim.* Macarius Alexandrinus, *novem dierum itinere* in eremo Ægypti, inviſit *ſepulchrum Jannis & Jambris fratrum*,

ut

ut ex ipſius ore refert Palladius. Magi igitur iſti ex Ægypto fuerunt. Moſes autem, qui divinâ potentiâ operatus eſt, in Magorum cenſu non eſt numerandus: neque fuit aliqua *Judaica Magices factio*; cùm Judæis omne genus Magiæ Lege Moſaicâ vetitum ſit: Quædam ejus ſpecies etiam morte plectendæ. Ex Ægypto Magia ad Babylonios derivata eſt. Diodorus, ex Ægyptiorum traditione, φασὶ δὲ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι Χαλδαίους, ἀποίκους Αἰγυπτίων ὄντας, τὴν δόξαν ἔχειν τὴν περὶ τῆς ἀστρολογίας, παρὰ τῶν ἱερέων μαθόντας τῶν Αἰγυπτίων, *Dicunt Chaldæos in Babylone colonos eſſe Ægyptiorum, & ab Ægyptiis ſacerdotibus edoctos ad Aſtrologiæ famam perveniſſe.* Coloniæ meminimus. Magiæ autem *è Medicinâ natæ additæ ſunt Religionis Vires, & artes Mathematicæ; nullo non avido futura de ſeſe ſciendi; atque ea è Cœlo veriſſimè peti credente.* Magi Babylonii ſub Nabuchodonoſor demum agnoſcuntur. Quando cœperit apud eos ars iſta, incertum eſt: Sanè admodum obſcura fuit, antequam in Ægypto floruerint *Petoſiris*,

Quique Magos docuit myſteria vana Nechepſos.

Græci autem, qui artem Magicam à Perſis ſerò acceperunt, Perſas ejus authores fuiſſe volunt; & immenſam jactitant *Zoroaſtris* cujuſdam antiquitatem, quam à nugivendulis hariolis acceperant. Commenti autem vanitatem arguit ipſa ſententiarum diſcrepantia. *Xanthus Lydus* numerat *à Zoroaſtre* εἰς τὴν Ξέρξου διάβασιν *annos* 600. Anonymus apud Suidam putat illum fuiſſe *annis* 500 πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, *Hermodorus Platonicus* ab eodem εἰς τὴν Τροίας ἅλωσιν *computat annos* 5000. Eadem delirant *Plutarchus* & *Hermippus*. *Eudoxus* autem eum *Platone ſeniorem* aſſerit *annis* 6000. Ex tanto diſſenſu nihil aliud eſt colligere, quàm Græcos iſtos ignorantiâ temporum graviter laboraſſe. Sanè veteres Græci chronologiæ technicæ fuerunt imperiti; cui non niſi poſt everſum imperium Perſicum operam dare cœperunt. Cùm igitur ἀσύστατα iſta uni viro competere non poſſint, duos pluresvè ſibi fingunt Zoroaſtres. Quidam volunt *Chamum à Perſis recentioribus* appellari *Zoroaſtrem, & pro Deo haberi.* Alii dicunt *Zoroaſtrem* non *Perſam* fuiſſe, ſed *Bactrianum*. *Rex Bactrianorum*, cui cum Nino bellum fuit (in Epitome Trogi) vocatur *Zoroaſter*, *qui primus dicitur artes magicas inveniſſe.* Et Cephalion hiſtoricus (ſub Hadriano) poſt Nini res geſtas *tractat* γενέσεις Σεμιράμεως καὶ Ζωροάστρου μάγου (ita legendum) *natalia Semiramidis & Zoroaſtri magi.* Verùm Bactrianorum rex ille Diodoro, ex Cteſiâ, vocatur Oxyartes; neque ulla eſt Bactrianæ magiæ celebritas: Hanc tamen ſententiam amplexi ſunt Arnobius, Auguſtinus, Oroſius, alii. *Marshamus.* *Magia*, triplex Voſſio: Primum genus totum eſt in occultis naturæ proprietatibus indagandis, & earum operationibus promovendis, adeoque naturâ nititur, quæ Deum Auctorem habet. Huc refert quædam περίαπτα ſive περιάμματα vel ἀποτρόπαια; Latinis ab amoliendo *amoleta*, vulgò *amuleta* dicta: *Negari enim*, inquit, *non debet, aliqua occultam habere facultatem, quâ de collo pendentia, ubi incaluerint à corpore noſtro, profluvia quædam, nobis neſcientibus, effundant, cutique noſtræ vel ori etiam, ac naribus infundant, eoque pacto morbis proſint variis.* Alterum, per incantationes ac *Magicos* ſuſurros medetur, & Homeri jam ætate, imò, ſecundùm eum, temporibus quoque Trojanis obtinuit. Quod Romanos veteres etiam adhibuiſſe mireris; docet autem id Cato *de R. R. cap.* 160. ubi modum præſcribit; quomodo excantanda ſit luxatio aut fractura membri, cùm inter alia ait: *Incipe cantare in alio, S. F. motas vaeta* (Aldus: *danata*) *daries dardaries aſtataries diſſunapiter* (Ald. *dic unà pariter*) *uſque dum coeant.* Et paulo poſt: *Vel hoc modo: huat hanat huat* (Ald. *haut haut haut*) *iſta piſta ſiſta domiabo* (Ald. *damiabo*) *damnaſtra.* Et mox,

Digitized by Google

mox, Vel hoc modo: *Huat haut haut iſta ſis* (Ald. *iſtagis*) *tarſis ardannabon dunnaüſtra*. Ubi Aldinus habet, *damauſtra*. Hinc Plinius *lib.* 28. *cap.* 2. *Cato*, inquit, *prodidit, luxatis membris carmen auxiliari. M. Varro podagris.* Ac aliquanto pòſt: *M. Servilius Nonianus Princeps civitatis, non ita pridem, in metu lippitudinis, priuſquam eam nominaret, aliusve ei prædiceret, duabus literis Græcis P. A. chartam inſcriptam, circumligatam lino; collo ſubnectebat.* Similis eſt quartanæ ſanatio per *Abracadabra*, apud Q. Serenum Sammonicum. Sed de his optimè docet Chryſoſtomus, utut iſtiuſmodi amuleta præſtarent, quod promittunt, ſatius nihilominus fore, ut morbo obeamus, quàm ſic recuperemus ſanitatem. V. & Fr. Valeſium *de Sacra Philoſophia cap.* 3. Tertium *Magiæ* genus, commercio cum Spiritibus conſtat, & proin planè nefarium eſt. Licèt enim talem *Magiam* in Θεεργίαν, quam *albam* vocant, & Γοητείαν, quam *nigram*, nonnulli dividant, ac priorem, ut quæ commercio bonorum Spirituum fiat, licitam eſſe contendant: quemadmodum & Palingenius *Zodiaci lib.* 8. ait, aëra eſſe bonis Spiritibus refertum, atque illos Θεεργίας auctores exiſtere. Melius longè Arnobius *adverſùs Gentes*, *Magi*, inquit, *non tantùm ſciunt Dæmones, ſed etiam quidquid miraculi edunt, per Dæmones faciunt: illis adſpirantibus & infundentibus præſtigias edunt, vel quæ non ſunt videri, vel quæ ſunt, non videri.* Et ſane in hoc conſentit omnis Sanctorum Patrum chorus, quibus potiùs accedendum, quàm Plotino, Jamblicho & Platonicorum aliis, V. Gerh. Joh. Voſſium *de Philoſophia cap.* 8. Hornius verò nullam *Magiam* licitam dici poſſe ſtatuit, docens *Magiam* priſcis fuiſſe θεῶν θεραπείαν, quæ, ut notum ex Euſebio, tota circa Dæmonum cultus verſata fuerit, nec aliam apud antiquos reperiri: coluiſſe autem propterea Dæmones, ut propitios in miris effectibus adjutores illos haberent. Quod proin primum *Magiæ* genus ſuprà memoratum attinet, quæ alio nomine Θαυματουργικὴ vocatur, ac ex arcanorum naturæ cognitione profecta, tam mirifica molitur opera, ut cauſarum ignaris, vel prodigia, Dæmonum artificio, vel miracula, à divina ope profecta, videantur, non niſi impropriè ac abuſivè *Magiam* appellari vult, voce à priſca ſignificatione in paulo meliorem degenerante. Quod originem *Magiæ* attinet, à Zoroaſtre, Oromazi filio, Bactrianorum Rege, Chami, ut quidam volunt, nepote, communis arceſſit Eruditorum opinio. Ita enim Plato *in Alcibiade priore*, ὁ μὲν μαγείαν τε διδάσκει τὴν Ζωροάστρου τοῦ Ὠρομάζου, *Is quidem Magiam docet Zoroaſtris, Oromazi filii.* Et Juſtino *lib.* 1. *primas artes Magicas inveniſſe Zoroaſtres* dicitur. Apulejus ſimiliter *in Apol. Ego ille ſum Carinondas, vel Damigeron, vel is Moſes, vel Jannes vel Apollonius, vel ipſe Dardanus, vel quicunque alius, poſt Zoroaſtrem & Hoſtanem, inter Magos celebratus eſt.* Perſis primus *Magiæ* auctor *Zarduſt*, vel *Zaraduſt* dictus eſt: Idem & *Mog* eſt appellatus; unde Græci fecerunt Zoroaſtrem & Zapatum: ex *Mog* Mochum & *Magum*, verba ſunt Cl. Salmaſii *de Helleniſt.* Zoroaſter igitur hujus artis primus in Perſide Doctor extitit, neque eam vivâ tantùm voce, verùm & ampliſſimis ſcriptis excoluit, Plinio & Ariſtotele teſtibus: de ea enim centum verſuum millia literis exaraſſe legitur, quos commentariis Hermippus illuſtravit; Sed ipſe Zoroaſter vanitatem iſtam ab Agonace quodam hauſit, qui, ut Plinius ſcribit, aliquot annorum millibus ante Trojanum bellum floruit. Quin idem inter antiquiſſimos Magos recenſet Apuſcorum & Zaratum Medos, Babylonium Marmaridum, Hippocum Arabem & Aſſyrium Zarmocenidam, quorum omnium monumenta meritò perierunt. Minutius F. *in Octavio*: *Magorum & eloquio & negotio primus Hoſthanes.* Ita

Ἄλλοι δ' ἄλλα ἕκαςα [55] μεμηλότε τεχνώοντο,
Γρήγοροι [56] ἀλφιςῆρες, ἐπωνυμίης μετέχοντες
Ταύτης, ὅτ]ι φρεσὶν ἀκύμαντον νόον εἶχον,
[57] Ἄπλητόν τε δέμας, ςιβαροὶ μεγάλοι τ' ἐπὶ εἶδος
[58] Ἦσαν ὁμῶς, ἔμολον δ' ὑπὸ Ταρτάρειον δόμον, αἰνόν,
Δεσμοῖς ἀρρήκτοις πεφυλαγμένοι ἐξαπολῦσαι,

Sidera ſuſpectant alii volucrumque feruntur
Auguriis: alii medicam, magicamve ſequuntur.
Quisque ſuo indulgent ſtudio, curæque: vocati
Rite repertores vigiles: hoc nomen adepti,
Mentis inexhauſtæ quod erant, & mole ſtupenda
Membrorum, facie proceraque, horribilique.

Εἰς

etiam Tertullianus *Apol. de Pallio*. Tatianus, Plut. *de defectu Orac.* Apulejus *loco ſupra citato*, Lactantius, alii. Etiam *Magiæ* præſes habita eſt, quæ modò *Diana*, modò *Ceres*, modò *Minerva*, *Hecate*, *Trivia*, aliiſque nominibus dicta eſt, Tatian. eaque Magis invocata miris quibusdam ſacris, uti ex Porphyrio docet Euſebius *lib.* 3. *προπ.* In Sacris antiquiſſimi cujusdam Magi, qui *Bileam*, filius Beor, vocatur, mentio fit, quem eundem eſſe cum Zoroaſtre non pauca ſunt, quæ ſuadeant. V. Georg. Hornium *Hiſtor. Philoſ. lib.* 2. *cap.* 4. &c. De *Magia* verò vett. Ægyptiorum, Kircherum *id Oedipo*. Hofmannus.

55 *Μεμηλότε* &c.] Regius codex *μεμηνότες ἐπιχνώοντο* inquit Opſopæus, at contra metri regulam. Noſtrum exempler *μεμηνότες ἔτυχον*, *Gallæus*.

56 *Ἀλφιςῆρες*] Idem *ἀλφηςῆρες*: ut pote ab *ἀλφεῖν*. Heſiodus, *τῇ μ' ἀνδράσιν ἀλφηςῆσιν*. Ratio iſtius nominis quæ ſequitur, potius Heſiodi aut alterius poëtæ ſcholiaſten, quàm Sibyllæ furorem arguit, in qua ubi priores editiones *φασὶν* habent, *φρεσὶν* repoſuimus veſtigia codicis Puteani ſecuti, *φρεσὶν* præ ſe ferentis. At Turnebus duplicem lectionem proponit, *ὅτι ἐν φύσει ἀκύμονα τὸν νοῦν εἶχον*: vel *φύσιν. ὅτι ἀκύμονα τὸ*, &c. explicationem addit, *ὅτι οὐδέποτε ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν καὶ ταραχῇ*. Noſtra tamen propè à vera abeſſe videtur. Sed & ſic legi poterit levi tranſpoſitione facta, *ὅτι ἀκύμαντον νόον ἐν φρεσὶν εἶχον*, quia in pectore ſedatum, hoc eſt, præſentem, ſibi conſtantem & ſolertem animum gerunt. Sineſius, *διὰ πάσης ἡλικίας ἴλεων καὶ ἀκύμαντον τὸ ψυχῆς ἐτήρησαν τὴν διάθεσιν*. *Opſopœus.*

57 *Ἀπλητόν τε* &c.] Regius cod. ut & priores editiones, *ἄπληςον*. Heſiodus tertiæ ætatis homines *ἀπλάςους* nominat inter alia epithera. *Idem.*

58 *Ἦσαν ὁμῶς*] Auratus legit *ἦσαν. ὁμῶς δ' ἐμόλοντο ὑπό*. *Idem.*

59 Ἀν-

Εἰς γέενναν μαλεροῦ λάβρου πυρὸς ἀκαμάτοιο.
Τῶν δὴ καὶ μετέπειτα πάλιν γένος ὀμβριμόθυμον,
Ἐξεφάνη τρίτατόν γε ὑπερφιάλων ἀνθρώπων,
Δεινῶν, οἳ κακὰ πολλὰ παρὰ σφίσιν ἐξεπονοῦντο.
Καὶ τοὺς δ' ὑσμίνη τ', [59] ἀνδροκτασίαι τε, μάχαι τε
Ξυνεχέως ὤλεσκον, ὑπέρβιον ἦτορ ἔχοντας.
Ἐκ τῶν δὴ μετὰ ταῦτα κατήλυθεν ὀψιτέλεστον,
Ὁπλότατον γένος ἄλλο, μιαιφόνον, ἀκριτόβουλον,
Ἀνδρῶν ἐν τετάρτῃ γενεῇ, οἳ πολλὰ χέεσκον
Αἵματα, οὔτε θεὸν δειδιότες, οὔτ' ἀνθρώποις
Αἰδόμενοι. [60] μάλα γάρ τοι ἐπ' αὐτοῖσιν βεβόλητο

Hi quoque tartareas ædes ſubiere tremendas,
Infractis vinclis ſervati, ſuppliciumque
Ignis inextincti juſſi perferre geennæ. (eſt,
Tertia ſtirps hominum poſt illos deinde ſecuta
Sævior, & faſtu nimium tumefacta ſuperbo;
Qui mala multa ſibi per ſeſe conſiliantes,
Cædibus aſſiduis, acie pugnaque peribant
Indomitis animis. Quorum de ſanguine nata eſt
Poſterior ſoboles temeraria, cæde cruenta. (multo
Hoc quartum genus eſt hominum, qui ſanguine
Immaduere, Deique hominumque timore ſepulto.

Oi-

59 Ἀνδροκτασίαι τε] Exemplar Regium inquit Opſopæus legit ἀνδροκτασίαι τ' ἀλεγειναὶ, *cædes miſerandæ*, ſic etiam Codex meus legit, *Gallæus*.

60 Μάλα γὰρ &c.] Scripti libri uti & meus γὰρ οἱ. Turnebus γάρ τις, Auratus γὰρ δή. legunt.

m 2 61 Παῖ-

Οἰστρομανὴς λύσσης, καὶ δυσσεβίη ἀλεγεινή.
Καὶ τοὺς μὲν πόλεμοί τ', ἀνδροκτασίαι τε, μάχαι τε
Εἰς ἔρεβος προΐαψαν, ὀϊζυρούς περ ἐόντας,
Ἄνδρας δυσσεβέας. Τοὺς δ' αὖ μετόπισθε χόλοισιν
Οὐράνιος θεὸς αὐτὸς ἑοῦ μετεθήκατο κόσμου,
Ταρτάρῳ ἀμφιβαλὼν μεγάλῳ ὑπὸ πυθμένι
γαίης.
Καὶ πάλιν ἄλλο γένος πολὺ χείροτερον μετόπισθεν
Ἀνθρώπων, [61] ποιήσας οὐκ ἀγαθὸν μετέπειτα,
[62] Ἀθάνατος θεὸς τεῦξεν, ἐπεὶ κακὰ πόλλ' ἐπονοῦντο

Inſanis etenim ſtimulis crudele furebant.
Sævitiæ, diræ parentes impietati.
Atque hos bella quidem, cædeſque & prælia dira
Demiſere Erebo (dictu miſerabile factum)
Infandos homines, quos tandem percitus ira
Cæleſtis Deus, ipſe ſuo detruſit ab orbe,
Clauſos tartareis clauſtris, tellure ſub ima.
Poſtremo longe peiorem condidit atque
Plane, illaudatam ſtirpem Deus, atque malorum

Oi

61 *Ποιήσας οὐκ* &c.] Regius uti & noſter Codex legunt *ποιήσει, οἷς οὐκ ἀγαθὸν*. Auratus *ποίησεν, καὶ οὐ χρείων*.

62 *Ἀθάνατος θεὸς* &c.] In MS. meo non reperitur vox *θεὸς*. *Galleus*. Pro *τεῦξεν* ſcribendum eſt *δεῖμεν*, vel *θεὸς* erit monoſyllabum, ut annotavt Turnebus. Et in eodem verſu *ἐπονοῦντο* ſtat fide ſcriptorum codicum, & ſic erat pagina præcedenti. Impreſſi habent *ἐπενοῦντο* quod ita corrigit Turnebus, *πολλὰ πένοντο*. *Opſopæus*.

63 Γί-

Digitized by Google

Οἱ γὰρ ὑβρισῆρες πολλῷ πλέον, ἢ ὅτ' ἐκεῖνοι,
[63] Γίγαντες σκολιοὶ, [64] μιαρῶς δύσφημα χέοντες.

Artificem, multo illis intolerabiliorem:
Scilicet horrendos, fantes infanda, gigantes.

Mo-

63 *Γίγαντες σκολιοὶ*] Porro variè illam vocem *Nephilim* reddidêre interpretes. Græci tranſtulêre *Γίγαντας*, *Gigantes*. Eodem modo Vulgatus. Chaldæus גבריא *fortes*, *robuſtos*. Quomodo etiam Syrus גנבריא *ſtrenuos*, *heroës*. Arabs habet גבאברת. Jam גאבר *præpotentem* & *validum* vertit Ibn Marſeph, & Gieuharis *abſolutè dominum imperii*, *αὐτοκράτορα*. Symmachus reddidit *βιαίους violentos*. Aquila Ponticus *ἐπιπίπτοντας irruentes*. Lutherus *Tyrannos*. Hiſce præmiſſis inquirendum erit, quinam qualéſve Nephilim illi fuerint. Reperio autem tres potiſſimùm ſententias. Alii enim de natura, alii de quantitate, de qualitate alii explicant. XVII. De natura explicat ſpurciſſimus ille liber, quem Enocho malè conſulti quidam olim tribuerunt. Is enim habet, Nephilim quidem primò *Γίγαντας σκολιοὺς, μιαρῶς δύσφημα χέοντας* poſtea factos dæmones. Verba ſunt: *Καὶ νῦν οἱ γίγαντες γεννηθέντες ἀπὸ πνευμάτων καὶ σαρκὸς, πνεύματα πονηρὰ ἐπὶ τῆς γῆς καλέσουσιν αὐτοὺς· ὅτι ἡ κατοίκησις αὐτῶν ἐστιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πνεύματα πονηρὰ ἔσονται τὰ ἐξεληλυθότα ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς αὐτῶν, διότι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐγένοντο καὶ ἐκ τῶν ἐγρηγόρων. Et nunc gigantes nati è ſpiritibus & carne, ſpiritus malos ſupra terram vocabunt ipſos, quoniam habitatio eorum eſt ſuper terra. Spiritus mali erunt, ſpiritus egreſſi è corpore carnis eorum, propterea quod ex hominibus orti ſunt & Egregoris.* Non multùm diſcors Paulus Burgenſis Epiſcopus ſuper VI. caput Geneſeos, Nephilim hos fecit dæmones ſub humana ſpecie, adeóque incarnatos. Argumentatur autem ex etymo vocis נפילים quod eſt à נפל *cecidit*, uti diximus. Notari igitur dæmones, qui è cœlo ceciderunt, juxta illud Eſaiæ.c.XIV.12. איך נפלת משמים הילל *Quomodo cecidiſti è cælo Lucifer*; & Luc. X. 18. *Vidi Sathanam tanquam fulgur è cœlo cadentem.* Sed tum ſententia inepta eſt, tum ipſa probatio vana. Quomodo enim ex hominibus, quales fuiſſe Sethitas & Cainitas oſtendimus, dæmones naſci potuerunt? Et ſi ponamus maximè filios Dei fuiſſe Angelos, non ſequetur Nephilim ex iis creatos fuiſſe dæmones, quia jam ante memoratam illam commixtionem in terris graſſati ſunt Nephilim. Præterea propter Nephilim illorum חמס *violentiam* inceſſit diluvium. At ſi Nephilim dæmones fuerunt, cur ob violentiam eorum puniti homines? Dæmones ſanè ex cœlo ceciderunt. Et hactenus rectè הנופלים *cadentes*, apoſtatæ dicerentur. Neque tamen propterea quicunque vel cadunt, deficiunt, vel in alios irruunt, dæmones incarnati ſint neceſſum eſt: cùm de hominibus idem dici poſſit, uti mox videbimus. XVIII. Qui ex quantitate dictos eſſe Nephilim arbitrantur, Nephilim nobis faciunt homines grandioris ſtaturæ, & ut cum Auguſtino loquar *ſtaturoſos*, gigantes. Itaque Græci interpretes vocem נפילים uti diximus, reddidêre *Γίγαντας*, *Gigantes*. Atque eodem ſenſu intellexit Baruchus, cap. III. 26. *Ἐκεῖ ἐγεννήθησαν οἱ γίγαντες οἱ ὀνομα-*

στοὶ

στοὶ οἱ ἀπ' ἀρχῆς γενόμενοι εὐμεγέθεις, ἐπιστάμενοι πόλεμον. *Ibi erant gigantes homines jam inde ab initio nobiles, ingenti corporis magnitudine præditi, reique bellicæ ſcientiſſimi.* Gigantes illos vocat etiam Siracides & author Machabæorum. De iiſdem etiam Chryſoſtomus interpretatur in c. VI. Geneſeως: Γίγαντας, inquit, ἐκάλεσε τοὺς ἥρωας τοὺς εὐμήκεις. Τούτους γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς υἱοὺς τοῦ Σὴθ ὑψηλούς. Τοὺς δὲ τοῦ Κάϊν ταπεινοὺς καὶ εὐτελεῖς, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως φαίνηται ἡ διαφορά. *Gigantes vocavit Heroas prælongos. Tales enim fecit Deus filios Sethi excelſos. Filios autem Caini humiles & tenui corpore, ut adſpectu ipſo appareret differentia.* Ubi mirum eſt, quod Sethitas faciat præcelſos corpore, quod & poſt ipſum feciſſe Patricidam obſervo, cùm tamen ante commixtionem illam gigantes fuerint, non ex Sethitis, ut opinior, oriundi. Et corporea moles ferè ubique διαγονευτικῶς notatur ut maledictionis initium. Theodoretus quæſt. 48. in Geneſin vocat παμμεγέθεις ἀνθρώπους *prægrandes homines.* Cyrillus lib. 3. in Geneſin, Nephilim etiam gigantes fecit, quibus corporum deformitas & magnitudo data ſit in pœnam effrenatæ libidinis parentum. Giganteam etiam τῶν Nephilim magnitudinem credidit Auguſtinus, cujus verba extant, lib. XV. de Civ. Dei, cap. 4. *Ita quippe,* inquit, *non credunt etiam magnitudines corporum longè ampliores tunc fuiſſe quam nunc ſunt. Unde & nobiliſſimus eorum poeta Vergilius, de ingenti lapide, quem in agrorum limite infixum, vir fortiſſimus illorum temporum pugnans, & rapuit, & cucurrit, & intorſit, & immiſit: Vix illud,* inquit, *lecti bis ſex cervice ſubirent, Qualia nunc hominum producit corpora tellus. Significans majora tunc corpora producere ſolere tellurem. Quanto magis igitur temporibus recentioribus mundi, ante illud nobile diffamatumque diluvium. Sed de corporum magnitudine plerunque incredulos nudata per vetuſtatem, ſive per vim fluminum, varioſque caſus ſepulchra convincunt: ubi apparuerunt, vel unde ceciderunt incredibilis magnitudinis oſſa mortuorum. Vidi ipſe non ſolus, ſed aliquot mecum in Uticenſi littore molarem hominis dentem tam ingentem, ut ſi in noſtrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuiſſe. Sed illum gigantis alicujus fuiſſe crediderim. Nam præter quòd erant omnium multo majora, quàm noſtra tunc corpora gigantes longè cæteris anteibant. Sicut aliis deinde noſtriſque temporibus rari quidem, ſed nunquam fermè defuerunt, qui modum aliorum plurimum excederent. Plinius Secundus doctiſſimus homo, quantò magis magiſque præterit ſeculi excurſus, minora corpora naturam ferre teſtatur. Quod etiam Homerum commemorat ſæpe carmine fuiſſe conqueſtum: non hæc velut poëtica figmenta deridens, ſed in hiſtoricam fidem tanquam miraculorum naturalium ſcriptor aſſumens. Verùm, ut dixi, antiquorum magnitudines corporum inventa plerumque oſſa; quoniam diuturna ſunt, etiam multo majora poſterioribus ſeculis produnt.* In Græcis fragmentis παντοδαπῆς ἱστορίας Euſebii, quæ edidit Scaliger, referuntur ab Abydeno & Apollodoro, qui Beroſum laudat authorem, decem Chaldæorum Reges ante diluvium, quos omnes gigantes fuiſſe ait Chronicon Alexandrinum. Confer etiam Caſſianum, collat. VIII. 21. Ambroſium de arca Noë, cap. 4. Inter Hebræos etiam plerique molem hic giganteam intelligunt. R. Solomon Jarchi: על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עברית לשון ענקים *Nephilim dicti, quia ceciderunt & cadere fecerunt mundum. Et vox ea in lingua Hebræa ſignificationem gigantum habet.* Abnezra ונפילים שיפול לב הרואה אותם שתמה מגובה קומתם *Nephilim dicti, quòd concideret cor videntis eos, admirantis altitudinem ſtaturæ eorum.* Beroſus Annianus audaciſſimus nugator in exordio hiſtoriæ ſuæ ſtatuit, Henochiam urbem fuiſſe gigantum illorum ſedem. Prægrandem ſtaturam τῶν Nephilim propugnant inter recentiores im-

imprimis Caſſanius in peculiari libro de gigantibus & eorum reliquiis contra Goropii Becani gigantomachiam: & Hieronymus Magius, lib. I. Miſcellaneorum, cap. IV. 19. Ab hac ſententia diverſi abeunt alii, qui Nephilim à cæteris hominibus diſtinctos fuiſſe putant non proceritate corporis, ſed ſola *qualitate*, puta tyrannide, truculentia, violentia, promiſcuis libidinibus, contumeliis populo illatis, aliiſque ſceleribus. Inter hos Temporarius fortiter negat, fuiſſe homines ante diluvium procerioris ſtaturæ quàm nunc ſint. Gigantes quidem Nephilim fuiſſe concedit. Cæterùm negat vocem gigantis referri oportere ad *quantitatem*, ut ſtaturam grandiorem notet. Quin eam ex Scythica lingua contendit derivatam eſſe à *Wyt gehandt*, adeóque ſignificare eum qui longas & extenſas manus habet. Itaque gigantes non alios eſſe, quàm qui omnia manibus violentis latéque extenſis agere contendunt, & omni ratione juſtitiáque poſthabita ſpreto nomine, cœlo ipſi manum injiciunt. Unde etiam natum proverbium putat ἐν χειρῶν νόμῳ. Quicunque igitur manuum lege populorum gubernationem invadunt, non ex ratione & æquabili jure, eos gigantes dictos putat, γηγενεῖς, è terra genitos, quia terris toti inhiant, neque quidquam cœleſte habent. Scripſit & Goropius Becanus Gigantomachiam, in qua negat ullos dari gigantes, ſeu proceritate corporis communem ſtaturam paraſangis multis anteëuntes. Jam olim etiam Philo Judæus à Nephilim removens proceritatem corporum eos fecit ἀνθρώπους τῆς γῆς *homines terræ*, diſtinctos nempe ab hominibus cœli & Dei. Verba ejus ſunt lib. de gigantibus. Ἴσως τις τὰ παρὰ τοῖς ποιηταῖς μεμυθολογημένα περὶ τῶν γιγάντων οἴεται τὸν νομοθέτην αἰνίττεσθαι, πλεῖστον ὅσον διεστηκότα τῆς μυθοπλαστίας, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἴχνεσιν αὐτῆς ἐπιβαίνειν ἀξιοῦντα· Παρ' ὃ καὶ τὰς δοκίμους καὶ γλαφυρὰς τέχνας ζωγραφίαν καὶ ἀνδριαντοποιΐαν ἐκ τῆς καθ' αὐτὸν πολιτείας ἐξήλασεν, ὅτι τὴν τοῦ ἀληθοῦς ψευδόμεναι φύσιν, ἀπάτας καὶ σοφίσματα δι' ὀφθαλμῶν ψυχαῖς εὐπαραγώγοις τεχνιτεύουσι. Μῦθον μὲν οὖν οὐδένα περὶ γιγάντων εἰσηγεῖται τὸ παράπαν· βούλεται δὲ ἐκεῖνό σοι παραστῆσαι, ὅτι οἱ μὲν γῆς, οἱ δὲ οὐρανοῦ, οἱ δὲ θεοῦ γεγόνασιν ἄνθρωποι. γῆς μὲν οἱ θηρευτικοὶ τῶν σώματος ἡδονῶν, ἀπόλαυσίν τε καὶ χρῆσιν ἐπιτηδεύοντες αὐτῶν, καὶ πορισταὶ τῶν συντεινόντων εἰς ἑκάστην· οὐρανοῦ δὲ, ὅσοι τεχνῖται καὶ ἐπιστήμονες καὶ φιλομαθεῖς. Τὸ γὰρ οὐράνιον τῶν ἐν ἡμῖν, ὁ νοῦς· νοῦς δὲ καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἕκαστον, τὰ ἐγκύκλια καὶ τὰς ἄλλας ἁπαξαπάσας ἐπιτηδεύει τέχνας παραθήγων καὶ ἀκονῶν, ἔτι τε γυμνάζων καὶ συγκροτῶν ἐν τοῖς νοητοῖς αὐτόν. θεοῦ δὲ ἄνθρωποι ἱερεῖς καὶ προφῆται, οἵτινες οὐκ ἠξίωσαν πολιτείας τῆς παρὰ τῷ κόσμῳ τυχεῖν, καὶ κοσμοπολῖται γενέσθαι. τὸ δὲ αἰσθητὸν πᾶν ὑπερκύψαντες, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον μετανέστησαν, κἀκεῖ ᾤκησαν, ἐγγραφέντες ἀφθάρτων ἀσωμάτων ἰδεῶν πολιτείᾳ. *Aliquis forte putat quæ Poëtæ de gigantibus fabulantur, hic legiſlatorem ſubindicare, cum hæc immenſum diſtent à fabulis, & ipſis veritatis inhæreant veſtigiis. Ideo laudatas elegantéſque artes picturam atque ſtatuariam è ſua republica rejecit, quod veritatem mendaciis vitient, illudentes per oculos animabus facilibus & credulis. Nullam igitur de gigantibus affert fabulam: ſed illud te docere vult alios eſſe terræ, alios cæli, alios Dei homines. Terræ quidem eos qui venantur voluptates corporis & harum uſum fructum, quærendo undecunque ſingularum materiam. Cœli autem eos qui tenent artes ac ſcientias, aut eas ſectantur. Quod enim noſtri cœleſte eſt, mens eſt: quæ & motus cœli conſiderat, & in reliquis exercet ſe artibus liberalibus, acumen intelligendis hujuſmodi rebus ſibi comparans. Dei verò homines ſacerdotes & prophetæ ſunt, quorum major eſt dignitas, quàm ut ſe miſceant humanæ reipublicæ, & mundi cives ſint: Sed ſublimiores omnibus rebus ſenſibilibus, migrârunt in mundum intelligibilem, ibi ſortiti domicilium, adſcripti reipublicæ idearum incorporearum & incorruptibilium.* Sed & Joſephum ad ſolam hic qualitatem re-

ſpe-

ſpexiſſe multis videtur. Is lib. I. 4. de Nephilim ſic ſcribit: Πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ γυναιξὶ συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας, καὶ παντὸς ὑπερόπτας καλοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. Ὅμοια τοῖς ὑπὸ γιγάντων τετολμῆσθαι λεγομένοις ὑφ' Ἑλλήνων, καὶ οὗτοι δρᾶσαι παραδίδονται. *Angeli Dei mulieribus commixti filios genuerunt inſolentes, contumelioſos, ob fiduciam roboris omne fas & æquum deſpicientes. Similia iis, quæ à gigantibus patrata commemorant Græci, & hi feciſſe memorantur.* Ac inſolentiam, otium & violentiam adeóque qualitatem ſolam in Nephilim notant Symmachus, cui Nephilim ſunt δυσίατοι βίαιοι *incurabiliter violenti*; Aquila, Syrus, Arabs, Chaldæus, quorum ſupra verſiones notavimus. Singularis præterea & planè inaudita eſt ſententia Jacobi Bolduci ex ordine Capucinorum minorum Theologi, qui in tractatu *de Eccleſia ante legem* novem illa gigantum vocabula, quæ in ſacris occurrunt, qualia נפילים *Nephilim*, Geneſ. VI. 4. רפאים *Rephaim*, Geneſ. XIV. 5. זוזים *Zuzim* ibidem, nec non גברים *Gibborim*, ענקים *Enakim*, זמזמים *Zamzummim*, אלים *Elim*, aliáque ejuſmodi, plerunque notare contendit non corporis molem, ſed pietatis ac veritatis robur & præſtantiam, qua præditi fuerint ſanctiſſimi Patriarchæ primi humani generis & divini cultus propagatores. In ſpecie Nephilim hic dictos putat, *quod ob veri Dei cultum à reliquis in eo diſtinguerentur, quod Deum proſtrationibus adorarent, adeò ut illa ceremonia eos ab improbis ſecerneret, eo ferè modo, quo patres Ordinis S. Franciſci de Aſſiſio ab aliis diſtingueres, cùm eos ſeſe proſternentes ante Sacramentum altaris & terram deoſculantes adſpicis.* XX. Verùm neutri, nec qui quantitatem nec qui qualitatem ſolam heic tuentur, Nephilim hos idoneè circumſcripſerunt. Paucis igitur ſenſum animi noſtri exprompere lubet. Vocem נפלים quod attinet, aſſentior ſanè iis, qui vertunt ἐπιπίπτοντας, *irruentes, dejectores, proſternentes.* Ac primò quidem exiſtimo, ex ſenſu Moſis admittendam eſſe ſtaturam proceriorem, quàm quæ hominum cæterorum communis fuit: ita tamen ne prodigioſam nimis eam fuiſſe aſſeratur. Duorum inprimis gigantum quorum præ cæteris omnibus inſolens magnitudo, Sacræ literæ meminerunt, quorum & ſtatura cubitis definita eſt; Ogi nimirum & Goliathi. Ogi lectus in Rabbath filiorum Ammon conſervatus fuit longus novem cubitos, latus quatuor, Deut. III. 10. Et fieri poteſt, ut lectus duobus tribúſve cubitis longior eſſet quàm ipſe gigas fuerit. Goliath qui inter maximos numeratur, longus fuit ſex cubitos & unum palmum. Fuerint igitur Nephilim illi quinque, ſex, ſeptem ad extremum cubitorum. Etſi enim proceritas, intra quam corpus eorum ſtetit, accuratè definiri nequeat; tamen ex ſimilitudine duorum illorum gigantum, quos ut maximos Scripturæ prædicant, Nephilim illos proceriores non fuiſſe facilè colligitur. Cæterùm Nephilim gigantes, fuiſſe, hoc eſt, eminentioris ſtaturæ ut credam, inducor diſertiſſimo loco Num. XIII. 33, 34. ubi exploratores, qui populo homines Cananæos terribiles facere ſtuduerunt, ita referunt: *Omnis populus quem vidimus in medio ejus* אנשי מדות *viri menſurarum ſeu proceræ ſtaturæ ſunt. Et vidimus ibi Nephilim filios Anac de genere Nephilim. Et eramus in oculis noſtris ſicut locuſtæ, & ſic eramus in oculis eorum.* Ex quo loco apertiſſimum eſt, Nephilim eſſe nomen proprium eorum, qui ſunt אנשי מדות ἄνδρες ὑπερμήκεις *viri proceræ ſtaturæ*, quales fuerunt Enakitæ, ex quorum genere fuit Og rex Baſan, qui etiam remanſiſſe dicitur מיתר הרפאים *ex reliquis Rephaim* ſeu *gigantibus*, Deut. III. 11. Ex quibus locis apparet, eoſdem eſſe נפלים *Nephilim*, אנשי מדות *viros proceræ ſtaturæ*, ענקים *Enakitas* רפאים *Rephaim.* Poſteriores autem non poſſunt eſſe homines pro-

proceri & gigantea mole præditi. Tales igitur etiam ſint Nephilim oportet. Neque video quid hic reſponderi poſſit; niſi fortè quis dixerit, Nephilim eſſe vocem ambiguam, & alibi ad quantitatem, ad qualitatem alibi referri: ac præterea narrationem exploratorum illorum totam fabuloſam eſſe, ac proinde ex ea argumentum perperam arceſſi. Sed neutra reſponſio ſatisfacit. Nam priorem quod attinet, unde quæſo conſtabit, vocem Nephilim modo homines ſtaturoſos, ut ſic loquar, modo hac vel illa qualitate præditos ſignificare, cùm duobus demum in textibus, Geneſ. VI. ℣. 4. & Num. XIII. 34. reperiatur, & ille quidem dubius ſit, hic verò non poſſit non de gigantibus explicari? Præterea in noſtro textu Nephilim circumſcribuntur proprietate, quæ plerunque ex corporis magnitudine manat. Dicuntur enim הגברים *fortes.* Fortitudo autem corporis magni propria eſt affectio. Nec poſterior ratio rectior eſt, quòd narratio exploratorum fuerit fabuloſa. Equidem narratio eorum fateor conficta ad terrorem & ementita fuit, quia Moſe ipſo teſte, Deut. III. 11. unicus ex gigantibus remanſerat nimirum Og rex Baſan. Quomodo igitur exploratores illi viderunt viros proceræ ſtaturæ, Nephilim filios Anac? Deinde Og rex Baſan communem ſtaturam vix ultra tres cubitos ſuperavit. Quomodo igitur cum Nephilim illis comparati exploratores fuerunt כחגבים *inſtar locuſtarum?* Cæterùm ipſa illa narratio quamvis fabuloſa, confirmat tamen Nephilim notare gigantes ſeu proceros homines. Si enim tales non notaret, nec ipſi exploratores, quibus conſilium fuit terrere Iſraëlitas, ea utpote aliena & nihil tale ſignificante uſi eſſent; nec vel Moſes vel populus illam ἀκυρολογίαν perpeſſi omnino eſſent. Non agitur hic de veritate narrationis exploratorum, ſed de ſignificatu vocabulorum, quæ haud dubiè illi trita, nota & maximè ambigua loquentes ad totam hominum coronam delegerunt. *Heideggerus.* *Gigantes*, Telluris filii excelſiſſimæ ſtaturæ, & draconum pedibus in Deorum perniciem procreati, ut ſuperis ſcilicet bellum inferrent, Jovemque de cœli poſſeſſione dejicerent. Macrobius *Sat.* I. 20. *Gigantes* nihil aliud fuiſſe credit, *quam hominum quandam impiam gentem, Deos negantem, & ideo exiſtimatam Deos pellere de cœleſti ſede voluiſſe.* Et Cic. *de Senectute*, *More Gigantum bellare cum Diis quid eſt aliud, niſi naturæ repugnare?* Horum pedes in Draconum volumina deſinebant, quod ſignificat, nihil eos correctum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu, atque proceſſu in inferna vergente. Phyſici verò interpretantur Gigantes ſpiritus eſſe terræ incluſos, qui, dum exitum non inveniunt, fractis interdum altiſſimis montibus vi erumpunt, & fragmina ipſa quaſi in cœlum ejaculantur. Hos poetæ in campis Phlegræis cum Diis congreſſos fabulantur; ſed partim Jovis fulmine, partim Apollinis, & Dianæ telis confixos cecidiſſe, alioſque ſub Ætnâ monte, alios ſub Myconer & Liparâ inſulis ſepultos eſſe: nonnullos etiam in Tartara detruſos impietatis ſuæ pœnas luere. De Gigantum autem origine variæ ſunt priſcorum opiniones. Alii namque illos Titanis & Terræ filios fuiſſe ſcribunt. Alii ex ſanguine Titanum à Jove interfectorum è terra eſſe natos ajunt. Heſiodus, ex ſanguine Cœli, amputatis illius à Saturno virilibus, genitos eſſe dixit. Joſephus verò *in Antiq. Jud.* contendit, eos ex dæmonum coitu cum mulieribus fuiſſe procreatos: cui quidem opinioni & Lactantius. ex Sacrâ Hiſtoriâ argumento ſumpto, adſtipulari videtur. Sed D. Auguſtinus. cæterique recentiores Theologi rectè iſtam rejiciunt opinionem, quòd Dæmones cum mulieribus verè coire poſſe, prolemque aliquam ſuſcipere, impoſſibile ſit. Gigantum autem urbs maxima fuit Enos, circa Libanum montem, qui univerſo dominabantur orbi, ab oc-

Μωῦσῆς δ' ἐν πάντεσσι δικαιότατος καὶ ἀληθὴς
Ἦν Νῶε, πιστότατος, καλοῖς τ' ἔργοισι μεμηλώς.
Καὶ τῷ μὲν θεὸς αὐτὸς ἀπ' οὐρανόθεν φάτο τοῖα·
 Νῶε δέμας θάρσυνον ἑὸν, λαοῖσί τε πᾶσι
Κήρυξον μετάνοιαν, ὅπως σωθῶσιν ἅπαντες.
⁶⁵Ἦν δέ γε οὐκ ἀλέγωσιν, ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντες,

Inter eos omnes unus juſtiſſimus, atque
Verax, Noe fuit, fidusque, & rebus honeſtis
Addictus. cœlo cui ſic Deus infit ab alto:
 Collige Noë tuas vires, populosque moneto
Omnes, ut mores mutent, ſerventur ut omnes.
Quod ſi non curent (ut mens eſt læva malorum)

Πᾶν

caſu Solis ad ortum. Iſti vaſtitate corporis ac roboris confiſi, inventis armis alios oppreſſerunt, libidinique inſervientes invenerunt papiliones, & inſtrumenta Muſica, omneſque delicias. Manducabant homines, & procurabant abortus, in edulinmque præparabant, & commiſcebantur matribus, filiabus, ſororibus, & maſculis, atque brutis: ac denique nihil erat ſceleris, quod non admitterent, Dei ac Religionis contemptores, Beroſus *lib.* 1. Gigantum eſſe Libyæ gentem quandam, Eudoxius Cnidius refert, qui ex floribus, quos plurimos & odoratiſſimos apud eos ſponte ſua tellus producere ſolet, arte quâdam optimum adeò mel conficere dicuntur, ut non multum ab apum melle diſtare videatur. Leonic. Thom. *lib.* 5. *cap.* 77. Sic dictos volunt qu. Γηγενεῖς, id eſt, *terra nati.* Approbat hoc etymon Orpheus *his verſibus*:

Οὓς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν,
Οὕνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.

Ovid. *Faſt.* 4.

Terra feros partus, immania monſtra, Gigantes
Edidit auſuros, in Jovis ire domum.

Vid Philonem, Sixtum Senenſem, Lucilium, Torniel. *M. D.* 6. *num.* 13. *Ann. Mund.* 987. *n.* 15. *& ſeq.* 2590. *n.* 4. Salian. *in Annal. &c.* Hofmannus.

64 Μικρᾶς] Omnes ſic legunt, ego forte μικροῖο legendum eſſe cenſeo. *Opſopœus.*

65 Ἦν δέ γε] Turnebi liber in ora habet ἢν δ' οὐ γ'. Idem.

66 Σοὶ

Πᾶν γένος ἐξολέσω μεγάλοις ὑδάτων κατα-
κλυσμοῖς.
66 Σοὶ δ' ὤκ' ἐκ ῥίζης τιν ἀδιψήτοιό τεθηλὸς
67 Δουράτεον κέλομαι δόμον ἄφθιτον ἀσκήσασθαι.

Omne genus perdam, illuviem molitus aquarum.
Tu propere fabricare domum, durabile cujus
Non bibat humorem lignum. dabo mentis acu-
men,

Θή-

66 Σοὶ δ' ὤκ' &c.] In eodem ita ſcribitur hic verſus, σοὶ δῶκ ἐκ ῥίζησιν ἀδιψήτοισι τεθηλὸς, vel τεθέλη. Alii legunt ἐν pro τιν'. Vide pag. 175. & 248. ubi hic verſus repetitur. Codex è regia bibliotheca levi correctione liquida omnia reddit, σοὶ δ' ὤκ' ἐκ ῥίζης γε ἀδιψήτοιο τεθηλὼς δουράτεον κέλομαι δῶμ' ἄφθιτον ἀσκήσασθαι. Sacræ literæ dicunt ποιήσεις τὴν κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων, *Facies arcam ex lignis putredini non obnoxiis*, qualia ſunt non ſitientia, ſeu aquam non imbibentia. *Idem.*

67 Δουράτεον &c.] II. Inſtrumento igitur, quo Deus Eccleſiam conſervare voluit, ipſe allocutus Noam nomen תבה impoſuit. Vocem eam Orientales tum Paraphraſes tum verſiones ſtudioſè retinuerunt. At Græcis Interpretibus, quos & Euangeliſtæ ſequuntur, placuit vox κιβωτὸς. Eam vocem explicat Heſychius: κιβωτὸς. λάρναξ ξυλίνη, ἢ σορὸς, *arca lignea vel capulus.* Quomodo etiam Suidas: κιβωτὸς, λάρναξ, κίστη, *arca*, *capſula*, *ciſta.* Hinc etiam non κιβωτὸν ſed λάρνακα Joſephus, Apollodorus in Bibliotheca, Lucianus in Dea Syria, Alexander Polyhiſtor à Cyrillo & Damaſcenus à Joſepho citati ubique vocant. Chaldæi vocant תיבותא unde apud Clementem Alexandrinum ſtrom. lib. 5. θηβωτά. Vocis Hebrææ veſtigia remanſerunt Græcis, qui arcam & naviculam vocant θίβην· Unde Græci Interpretes in melioribus exemplaribus arcam, quâ Moſes abſconditus fuit vocant θίβην· Et Heſychius: θῆβαι πόλις Βοιωτίας καὶ κιβώτιον, *civitas Bœotiæ & arcula.* Thebæ ipſæ nomen ſortitæ ſunt à navicula, quâ Cadmus Thebarum conditor in Europam trajecit. Nec inconcinnè Latini *arcam* vocârunt. Conſtat enim ex typo quem Deus Noæ impertivit, & figura & uſu cum arca illud navigii genus conveniſſe. Quippe & ſuperiori & inferiori ſui parte clauſa fuit, ut capiendis animalibus aptior eſſet. Neque enim formam habuit exactam navigii, quia defuerunt remi. Unde Abenezra ושם תיבה ולא כפינה כי אינכה על צורת אניה ואין לה משוטים *Nomen ejus arca, non navigium, quia non habuit formam navis, neque in ea fuerunt remi.* III. Contexta eſt arca Juſſu Dei עצי גפר *ex lignis Gopher.* Quæ vox cùm ſit ex numero ἅπαξ λεγομένων, obſcura eſt, & difficilem omnino inveſtigationem habet. Abenezra ſic explicat שם עץ קל הוא על פני מים ואין דמיון לו במקרא *Nomen eſt ligni levis, quod aquis innatat, quod alio loco*

in

in ſacris literis non reperitur. Eadem pœne verba ſunt R. Davidis Kimchii. Verùm hæc generalis tantùm ligni illius deſcriptio eſt. Multa enim ligna levia ſunt & aquis innatant. Græci tranſtulère *ξύλα τετράγωνα, ligna quadrangula.* Perperam enim *ligna quadrata* ab aliis hic reddi, erudité oſtendit Iſâcus Voſſius de LXX. Interpretibus cap. XI. Quadrangulæ porrò arbores ſunt, quarum rami æquabiliter ſeſe exerunt, ut quaterni ſimul explicentur, & paribus à terra intervallis, inſtar quatuor brachiorum, pares quoque conficiant angulos; quales ſunt pinus, abies, cedrus, pinaſter, picea & ſapinus. Harum igitur arborum materiam quia conſtat aptam eſſe fabricandis navibus, factum eſt, ut Græci minimè ambigui, quin ex harum aliqua arca extructa fuerit, in genere עצי גפר redderent ξύλα τετράγωνα. Verùm præterquam quod etiam arbores non quadrangulæ adhiberi potuerunt ad fabricam arcæ; definiri debuit, quæ arborum ſpecies per Gopher à Moſe deſignata fuerit. Id verò cùm non præſtiterint Græci, aliis occaſionem dederunt diſceptandi quam arborem quadrangulam Moſes intellexerit per Gopher. Voſſius quidem divinat, Gopher eſſe idem quod כפר *bitumen*, non quidem ſtrictè ſic dictum, ſed latè, quomodo bituminis vocabulo comprehenduntur etiam Piſſaſphaltos, pix, reſina, naphta, ſulphur, denique quicquid ejus naturæ. Porro cùm ſulphur, bitumen & naphta in arboribus locum non habeant, concludit vocem illam de reſina vel pice eſſe interpretandam, adeóque ſic vertendum præſentem textum: *Fac tibi arcam ex arboribus reſinæ vel reſiniferis.* Verùm quo jure ex גפר faciat כפר non video, cùm Moſes in eodem verſu diſertè duas illas voces literis diſtinguat. Deinde quid attinebat generalem illam vocem, ſub cujus notione non una arbor intelligi potuit, ponere, & non potius propriam reſinæ? Chaldæus Paraphraſtes reddit אילן דקדרום *ligna cedrina.* Quomodo etiam pleriqve vetuſtiores Rabbini. Jam materia cedri firmiſſima eſt, ſed navigiis non apta. Præterea tum Hebræi tum Chaldæi cedrum voce notiſſima vocant ארז, at גפר nunquam. Junius & Tremellius amplectuntur *cedrelaten*, genus inter cedrum & abietem indolis mediæ, ob materiæ æternitatem: Munſterus *pinum*, cujus materiam Virgilius *nauticam* appellat ecloga 4. 38. & adverſus cariem tineáſque firmiſſimam eſſe, teſtatur Plinius. Græca Scholia vocant *πλάκας βυξίνας tabulata buxina.* Verùm proclivius nihil eſt, quàm ut per עצי גפר *ligna cupreſſina* intelligamus. Etenim primò ſuadet hoc ipſa nominis ratio. Nam à κυπάρισσος demta terminatione, quæ nunquam radicalis eſt, manet κύπαρ. Hoc autem quid aliud eſt quam גפר? Mutatio G. in C. Ph. in P. denique O. in U. hic attendi non meretur. Secundò ligna cupreſſi ſunt omnium firmiſſima & adverſus cariem ac tineas unica. Plinius lib. XVI. 42. *Pinus & cupreſſus adverſus cariem tineaſque firmiſſimæ.* Claré etiam Martialis lib. 6. Epigr. 49. *Sed viva generata de cupreſſo; Quæ nec ſæcula centies peracta, Nec longæ cariem timet ſenectæ.* Hinc etiam eſt, quòd teſte Thucydide libro ſecundo Athenienſes eorum oſſa, qui pro patria occubuerunt, efferre conſueverunt, *ἐν λάρναξι κυπαρισσίνοις in arcis e cupreſſo*, nimirum διὰ τὸ ἄσηπτον εἶναι; *quia expers eſt putredinis*, ut Scholiaſtes habet. Theophraſtus Hiſt. plant. lib. V. 5. inter eas arbores, quæ vetuſtatem non ſentiunt, collocat *τὰ κυπαρίττινα cupreſſinam materiem* tanquam *χρονιώτατα maximè diuturnam*; proinde ex ea fabricatas Templi Epheſini valvas per quatuor generationes incorruptas duraſſe. Tertiò cupreſſi copia iis in locis, quibus Noë arcam fabricatus eſt, parabilis fuit. Probabili enim ratione dici poteſt, conditam eſſe arcam circa campos Sennaar, ubi poſtea Babylon ædificata fuit. In eo autem terræ tractu nulla alia materies

ma-

magis obvia fuit. Unde eſt, quod claſſis ingens, quam Babylone Alexander conſtruxit, ex ſola cupreſſo conſtitit, uti habent Arianus in Alexandro lib. 7. & Strabo lib. 16. Quin ex eodem Strabone conſtat, in Aſſyria, & quidem in Adiabene circa Capri trajectum fuiſſe *κυπαρισσῶνα cupreſſetum*, ex quo ligna cupreſſina pro arca facili negotio cædi potuerunt. Quartò denique huc referri poteſt, quòd Plinius narrat lib. XVI. 33. hanc arborem quondam Diti ſacram fuiſſe, & ideo funebri ſigno ad domos poſitam. Cujus rei cauſam multiplicem eamque fabuloſam narrat Hadrianus Junius medicus *Animadverſ.* lib. 1. 20. Vera cauſa videtur fuiſſe inveteratæ illius gentilium ſuperſtitionis, quia arca cupreſſina in horrendis illis diluvii fluctibus luctuoſum & diuturnum fuerat veluti ſepulchrum univerſi generis humani, omniumque animalium in ſicco degentium. IV. Neque tanti ſunt rationes, quibus ſententia hæc oppugnatur. Voſſius duas potiſſimùm ponit, ob quas cupreſſus in cenſum venire nequeat; unam, quia cupreſſus non eſt *τετράγωνος*; alteram quia conſtruendis navibus inhabilis. Atqui nihil cogit, ut arcam ex lignis *τετραγώνοις* fabricatam eſſe credi debeat. Neque enim, quia Græcis placuit, idcirco ligna arcæ neceſſariò quadrangula eſſe debuerunt. An naves non poſſunt niſi ex arboribus quadrangulis conſtrui? Quod verò cupreſſum ad navigia aptam eſſe negat, oblitus eſt ingentis illius navigii Alexandri juſſu fabricati *ἐκ κυπαρίσσοις ἐν Βαβυλωνίᾳ ex cupreſſis in Babylonia* uti habet Arianus l. l. Et Plutarchus Sympoſ. lib. 1. Probl. 2. *Neque Naupegus primò collocat Iſthmicam pinum, ἢ τὴν Κρητικὴν κυπάριττον Creticam cupreſſum* Et Vegetii lib. IV. 34. *Ex cupreſſo igitur & pinu domeſtica ſive ſylveſtri larice & abiete præcipuè liburna contexitur.* Quin & Petrus Martyr ab Angleria legat. Babyl. l. 11. p. 388. teſtatur, Cretenſes ſylvas cupreſſinas ita peculiares habere, ut domorum omnium trabes, contignationes, tabulataque omnia ex illis arboribus, atque etiam naves conſtruant. V. In ipſa arca juſſit Deus ante omnia facere קנים quod propriè *nidos* ſignificat. Græci *νοσσιὰς* tranſtulere. At Chaldæus, מדורין תעביד *habitacula facies.* Quomodo etiam vulgatus: *Manſiunculas facies.* Intelligo domunculas, loculamenta pro ſingulis animalium ſpeciebus. Rectè Abenezra קנים להיות כל חיה ועוף ובהמה איש ואשתו שהם זכר ונקבה לבדו: *Nidos parare juſſit, ut animalia & aves & beſtiæ mas & fœmina ſola degere poſſint.* Quot verò fuerint ejuſmodi domunculæ & loculamenta, quo ordine diſpoſitæ, qua magnitudine factæ, quomodo inter ſe diſtinctæ, clarè & pro certo explicari nequit. Infra oſtendemus, arcam tribus in univerſum contignationibus fuiſſe diſtinctam. In ea contignatione, quæ animalia capiebat, potuerunt manſiunculæ æquales conſtrui trecentæ, diſtributæ in ſex ordines, extenſos ſecundum longitudinem arcæ, ſecundum latitudinem verò disjunctos & ſeparatos. Et quælibet manſiuncula, ſi attendamus arcæ dimenſiones Divinitus, uti mox videbimus, præſcriptas, potuit eſſe longa ſex cubitos, lata totidem, alta octo novemve. Verùm utrum easæquales ubique fecerit Noë, meritò dubitatur. Nam cùm animalia introducenda fuerint ſtaturæ & magnitudinis admodum diverſæ, ipſa loculamenta etiam diverſis & inæqualibus omnino dimenſionibus ædificari debuerunt. Neque enim debuit æquale eſſe domicilium elephantorum, canum, ovium, leporum. Itaque proxime fidem eſt, Noam Divinitus ante omnia inſtructum fuiſſe ſcientia omnium animalium, quæ arca ſuo receptu concludere debuit. Unde arduum non fuit, cuilibet animalium ſpeciei domunculas adæquatas intra arcam ædificare. Sed de ea re latius infra. VI. Porro arcam oblini jubet Deus his verbis וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר *Et bitu-*

mirabis eam intus & extus bitumine, v. 14. De bitumine Plinius lib. xxxv. 15. *Eſt incurrupta vis bituminis aquiſque contumax*. Sed quale genus fuerit bituminis, & an omnino bitumine Deus arcam illini voluerit, non conſentiunt omnes. Abenezra ſequentes opiniones recitat: יש אומרים שהכפר כמות זפת ויש אומרים שיש טיט בארץ כהכפר והוא מדביק ונעשה כזפת ויש אומרים שהוא הנקרא בלשון ישמעאל בתמורת הכף בקוף *ſunt qui dicant, quòd* כופר *ſit pix vel reſina. Sunt etiam qui dicant, quòd ſit lutum ex pulvere terræ, quod adhæreat & conſiſtat inſtar picis. Sunt denique qui exiſtimant, dictum hoc eſſe lingua Arabica permutato Caph in Kuph*. Qui lutum vel calcem interpretantur, eos ratio haud dubiè fugit. Quamvis enim inſtar glutinis adhæreat, tamen aquis facilè penetratur. Proinde ædificiis quam navigiis calx melior habetur. Eos qui ex lingua Arabica vocem hanc interpretantur, ſequuntur etiam doctiſſimi viri Ludovicus de Dieu & Schindlerus. Putant enim כפר eſſe bituminis ſpeciem, quæ Arabibus vocatur קפו *Caphura* ſeu *Camphora*: eſtque reſina odorata frigidiſſimæ qualitatis ex arbore, quæ in ſummam altitudinem adſcendit, qua Orientales in condiendis cadaveribus utuntur. Hinc etiam קאפור Golius interpretatur *Camphoram*, ſpeciem aromatis Indici, quod redditur candidiſſimum. Unde verò Noë copiam habere potuit tantam camphoræ, quanta ad navim illinendam neceſſaria fuit? Quanto in pretio Orientales camphoram habuerint, conſtat ex hiſtoria Saracenica, quæ refert inter Regios Choſroës theſauros domum plenam Caphuræ Muſlimos inveniſſe, quam cæteris ferè cimeliis antehabuerit. Non eſt credibile, rei tam pretioſæ comparandæ facultatem Noam habuiſſe. Inclino igitur in ſententiam eorum, qui כפר exponunt per זפת *picem*. Hæc enim navim facere potuit impenetrabilem aquis. Et confirmat hoc validiùs hiſtoria Moſis, cujus arca ſcirpea oblita fuit בזפת *pice* Exod. II. 3. VII. Magnitudinem arcæ Deus definivit hoc modo שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo ejus, & triginta cubitorum alitudo ejus*, v. 15. Longitudo arcæ ſex ſpatia latitudinis obtinuit. Quem naturalem eſſe corporis humani commenſum tradidere veteres. Sic enim longitudo corporis humani à vertice uſque ad plantas pedum eſt ſexcupla ad latitudinem, quæ eſt à latere dextro ad ſiniſtrum per medium pectus: decupla verò ad ejus altitudinem, quæ eſt linea recta metiens profunditatem pectoris humani jacentis proni vel ſupini. Sic Auguſtinus de Civitate Dei l. xv. ubi arcam comparat cum Chriſto & Eccleſia. *Nam & menſuræ*, inquit, *ipſa longitudinis, altitudinis, latitudiniſque ejus ſignificant corpus humanum, in cujus veritate ad homines prænuntiatus eſt venturus, & venit. Humani quippe corporis longitudo à vertice uſque ad veſtigia ſexies tantùm habet, quàm latudo, quæ eſt ab uno latere ad alterum latus: & decies tantum quam altitudo: cujus altidudinis menſura eſt in latere à dorſo ad ventrem: Velut ſi jacentem hominem metiaris ſupinum, ſeu pronum, ſexies tantum longus eſt à capite ad pedes, quàm latus à dextra in ſiniſtram, vel à ſiniſtra in dextram, & decies, quàm altus à terra. Unde facta eſt arca trecentorum in longitudine cubitorum, & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine*. Eandem etiam rem prolixè perſequitur Ambroſius lib. *de Noe & Arca* cap. 6. VIII. Quales cubitos intellexerit Moſes per אמות gravis eſt diſputatio, cui anſam dedit infidelium cavillatio, aliorumque intempeſtiva admiratio, quî fieri potuerit, ut arca tam anguſta includeret tot animalia, ſimul cum alimento eorum? Apelles olim criminatus eſt, vix quatuor elephantos ejuſmodi ſtructuram capere & ſuſtentare potuiſſe. Cui ſic reſpondet Origenes homilia

Digitized by Google

lia 2. in Geneſin. *Ajebant maiores, quòd Moſes, qui ut de eo ſcriptura teſtatur, omni ſapientia Ægyptiorum fuerat eruditus, ſecundùm artem Geometricam, quam præcipuè Ægyptii callent, cubitorum numeros in hoc loco poſuit. Apud Geometras enim ſecundùm eam rationem quæ apud eos virtus vocatur, & ſolido, & quadrato, vel in ſex cubitos unus deputatur. Si generaliter, vel trecentos, ſi minutatim dicatur: quæ utique ratio, ſi obſervetur in hujus arcæ menſura, invenientur, & longitudinis & latitudinis tanta ſpatia, quæ verè totius mundi reparanda germina, & univerſorum animantium capere rediviva potuerint.* Hic Capellus vulgatem lectionem textus illius Origenici ſolicitat. *Prius*, inquit, Origenes *erat emendandus quàm reprehendendus. Ego puto Origenem ita ſcripſiſſe*: in ſex pedes cubitus unus deputatur, qui generabit ducentos vel trecentos ſi minutatim deducatur. Sed unde quæſo ita putat? Et quid hoc ſibi vult: *cubitus unus generabit ducentos vel trecentos.* Annon τὸ *generaliter* & *minutatim* perſpicuè χυτικῶς opponuntur? Omnino retinenda eſt lectio Origenis, vel etiam ob rationem, quòd jam Auguſtini tempore obtinuerit. Is enim Origenis ſententiam laudat & ſequitur de Civitate Dei liv. xv. 27. *Si autem*, inquit, *cogitemus, quod Origenes non ineleganter adſtruxit, Moyſen ſcilicet hominem Dei eruditum, ſicut ſcriptum eſt, omni ſapientia Ægyptiorum qui Geometricam dilexerunt, geometrica cubita ſignificare potuiſſe, ubi unum quantum ſex noſtra valere aſſeverant, quis non videat quantum rerum capere potuit illa magnitudo?* Diſputat de eadem re Origenes lib. iv. contra Celſum, ubi contendit, arcam Noæ magnæ urbi fuiſſe perſimilem, utpote cujus baſis longitudine fuerit nonaginta mille cubitorum, latitudine autem viginti quinque mille. Verùm reſponſionem Origenis & cubitum illum Geometricum non poſſum non pro mero χειροφυγίῳ habere. Nam cubiti illius Geometrici menſura nullis unquam Geometris, nullis artificibus, gentibus denique nullis in uſu fuit. Traditionem quidem Majorum jactat Origenes, ſed non probat. Deinde de iiſdem cubitis locutus eſt Moſes, de quibus alibi paſſim. Atqui aliis in locis locutus eſt de cubito vulgari ſeu uſitato, non Geometrico Origeniano. Neque quiſquam hactenus locum produxit, in quo vox אמה tam prodigioſi cubiti ſignificationem habeat. Quod ſi igitur in unico præſenti textu cubitus notaretur ejuſmodi geometricus, non omiſiſſet Moſes differentiæ illius lectorem admonere. Ut plurimum enim in Scripturis ejuſmodi differentiæ notantur, ubi à menſura aut ratione communi diſceditur, ne ambiguitati vel obſcuritati locus detur. Præterea quam quæſo rationem vel ſymmetriam habere poſſunt ſex pedes cum cubito? Si metiare hominem ab una manu explicata per duos cubitos & medium pectus ad alteram uſque manum explicatam, non ultra ſex pedes invenies. Cubitus propriè eſt menſura, quæ porrigitur ἀπ' ἀγκῶνος *à cubito* ad extremam manus explicatæ partem. Denique hoc modo propemodum immenſa moles arcæ fuiſſet minimè neceſſaria ad temporaneam illam habitationem. Fuiſſent enim cubiti vulgares in arcæ longitudine mille & octingenti; in latitudine trecenti; in altitudine centum octoginta. Et in ſolidum tota arca continuiſſet cubitos nongenties ſeptuagies bis centum mille. Quæ amplitudo incredibilis ſi fuiſſet arcæ, ſcriptura illud tanquam inſolens non prætermiſſet. Nec me movet, quod contra urget Auguſtinus, tot immenſas urbes fuiſſe conſtructas; *niſi forte*, pergit, *lapis lapidi adhærere poteſt ſola calce conjunctus, ut murus per tot millia circumagetur: & lignum ligno per ſubſcundines, epiros, clavos & gluten bituminis non poteſt adhærere, ut fabricetur arca, non curvis ſed rectis lineis longè lateque porrecta, quam nullus in mare mittat conatus hominum, ſed levet unda quam veneris* natu-

naturali ordine ponderum, magiſque divina providentia nat.intem gubernet, ne incurrat ubicunque naufragium. Verùm diverſa omnino ratio eſt immenſæ urbis & operis immenſi ſed continui. Deinde non diffitemur, talem arcæ menſuram eſſe ex cenſu eorum, quæ fieri poſſunt. Sed utrum id factum eſſe dicat Moſes, & utrum tanta moles neceſſaria fuerit, hoc demum quæritur. IX. Porro viri docti, qui cubitorum illorum Geometricorum abſurditatem ſatis animadverterunt ut arcam tamen capaciorem facerent, commenti ſunt aliam diſtinctionem, inter cubitos ſacros & vulgares; quorum illi digitos quadraginta duos, hi viginti quatuor contineant. Eam diſtinctionem probant gemina ratione. Prior arceſſitur ex menſura maris ænei; quod fuit decem cubitorum à labio ad labium, rotundum per circuitum, altitudine quinque cubitorum, cujus circumferentia erat triginta cubitorum: capiebat autem tria millia batos ſeu metretas. Ex qua deſcriptione ratione mathematica demonſtrare conantur, cubitos illius circumferentiæ maris ænei non fuiſſe vulgares ſed ſacros, ejus menſuræ, quam ante poſuimus. Poſterior petita eſt ex 2.Paralip.III. 3. ubi mentio eſt longitudinis cubitorum במדה הראשונה *in menſura priore*, quam illi ſacram interpretantur. Verùm neutra ratio ſacrum illum cubitum evincit. Nam mare æneum quod attinet, perfectam in eo & mathematicam rotunditatem ſupponunt, quæ mathematica non fuit. Nec מדה הראשונה *menſura prior* in loco allegato notat cubitum ſacrum. Sed author Paralipomenon diſtinguit duas dimenſiones Templi, priorem & poſteriorem. Prior dimenſio deſcribebat prima fundamenta, non ſeparato היכל & דביר *Templo & adyto.* At in poſteriore dimenſione Templum & adytum ſunt ſeparata, ita ut propria utrique menſura deputaretur. Prior dimenſio Templum ſaxaginta cubitis definiebat. In ſecunda dimenſione ex ſexaginta prioribus cubitis viginti adyto, quadraginta Templo ſunt tributi. Igitur מדה הראשונה priorem dimenſionem, non menſuram cubiti ſacri notat. Præterea ut concederemus, menſuram primam cubitum ſacrum denotare, quo argumento liquebit, ejuſmodi cubitum eſſe quadraginta duorum digitorum? X. Interim haud ægrè fateor, ex ſcripturarum uſu & ſenſu diſtinguendos eſſe cubitos ſacros à communibus. Cujus diſtinctionis fundamentum eſt apud Ezechielem cap. XL. 5. & XLIII. 13. Ibi enim mentio eſt ſimpliciter אמות *cubitorum* & אמות באמה וטפח *cubitorum in cubito & palmo*, qui etiam vocantur ab Ezechiele מדות המזבח באמות *menſuræ altaris in cubitis.* Adeòque illi quidem, qui ſimpliciter *cubiti* dicuntur, communes ſunt, qui cubiti *in cubito & palmo* ſacri, uno palmo communibus majores. Ubi palmum minorem ſeu mathematicum, qui quatuor digitorum tranſverſalium eſt, intelligere convenit, non majorem, qui ſedecim digitos æquat. Proinde Græci interpretes reddunt πῆχυν παλαιστῆς. Eſt autem παλαιστὴ, finitore Heſychio, παλάμη, τὸ τεττάρων δακτύλων μέτρον, *palmus, quatuor digitorum menſura.* Communis cubitus, uti rectè Hieronymus, quinque palmorum, digitorum viginti erat. at ſacer ſex palmorum digitorum viginti quatuor. Communis cubitus videtur eſſe, qui Deut. III. 11. vocatur אמת איש *cubitus viri*, vel *virilis manus*, uti vulgatus ibi habet. An igitur putabimus, Noam in ſtructura arcæ rationem habuiſſe cubitorum ejuſmodi ſacrorum, non communium, quò arca ſpatioſior fiat? Verùm necdum inducor, ut cubitis ſacris Nöam arcam dimenſam eſſe credam, quia ſimpliciter apud Moſen mentio eſt אמות *cubitorum*, non אמות באמה וטפח *cubitorum in cubito & palmo*: quomodo ad evitandam ambiguitatem omnino Deus ad Nöam locutus eſſet. Præterea ſacer ille vel legalis cubitus non videtur ante legem, & prius

prius quam ædificia ſacra à Deo dictata ſunt, inventus vel in uſu fuiſſe. XI. Aliam cubitorum diſtinctionem protulit Capellus, ex qua conatus eſt arcæ Noëticæ capacitatem deſcribere. Is enim *hiſtoriæ ſacræ* pag. 30. diſtinguit inter cubitum minorem, medium & majorem. *Membrorum corporis humani*, inquit, *ſymmetria poſtulat, ut minor cubitus ſit quadrante longior pede, ut medius cubitus ac propriè dictus ſit ſeſquipedalis, tertius verò cubitus ſit ſecundo duplo major, ac proinde non quinque, ut putavit Origenes, ſed trium pedum. Id docet Moſes ipſe. Num cum Numer.* xxxv. v. 4. *aſſignaſſet ſuburbiis Levitarum millenos undique extra urbem cubitos majores, quos vetus interpres, paſſus vertit, ſequente verſu pro millenis cubitis dicit bis millenos. Sic* 1. *Reg.* VII. 15. *primariis templi Solomonici columnis dantur cubiti octodecim. Iiſdem* 2. *Chron. cap.* 3. v. 15. *dantur cubiti triginta quinque, quibus, ſi cubitum unum addas, quem ſtylobatæ aſſignes, fient cubiti triginta ſex, ut cubitus ſit præciſè duplo longior pygone, quemadmodum ſiclus ſacer duplo gravior eſt ſiclo civili.* Arcæ igitur Noëticæ cubitos intelligit majores, juxta quos dimenſionem arcæ ſic ordinat, ut altitudo ejus continuerit pedes Hebraicos nonaginta, latitudo centum & quinquaginta, longitudo nongentos, amplitudo quadragies quinquies centum mille. Cæterùm de minori & medio cubito viro doctiſſimo controverſiam non facio. Eſt enim minor cubitus quem nos communem, & medius quem ſacrum vel legalem fecimus. Sed major cubitus duplus ad medium adeóque pedum trium dubitationem habet, quòd nec rationis, nec ſcripturæ præſidio nitatur. Ait membrorum corporis humani ſymmetriam eum poſtulare. Atqui, ut utar ea ratione, qua Capellus cubitum Geometricum Origenis rejecit, quam rationem aut ſimilitudinem habere poſſunt tres pedes cum cubito? Dicet à cubito ad manum explicatam, & retro ad medium pectus uſque trium pedum intercapedinem dari. Verùm hæc duplex menſura duos, non unum cubitum facit. Alioquin ab uno cubito ad alterum quatuor pedes intercedentes pro uno etiam cubito deputari poſſent. Quin & Origenes cubitum ſuum Geometricum à manu una explicata per duos cubitos ad alteram manum explicatam tali ratione facilè tueri poſſet. Nec validior eſt probatio quam Capellus deſumpſit ex Num. xxxv. 4, 5. 1. Reg. VII. 15. & 2. Chron. III. 15. Laborant quidem anxiè viri docti, qua ratione loca hæc concilient. Num. xxxv. 4. aſſignantur ſuburbiis Levitarum undique extra urbem אלף אמה *milleni cubiti*, ſequenti verſu אלפים *bis milleni.* Capellus millenos explicat de cubito ſuo majori trium pedum, bis millenos de cubito medio ſeſquipedali. Sed profectò credibile non eſt, eodem in loco tam diverſam eſſe notionem cubiti. Neque Moſes ita ſcribere potuit citra maximam æquivocationem. Græci Interpretes in exemplari Romano utroque in verſu habent διχιλίους, quomodo etiam Joſephus & Philo. Unde ſuſpicio inceſſit Bonfrerio, Hebraïcum codicem in voce אלף vitiatum eſſe. Sed ad ferale hoc telum non progredior. Rectè hæc conciliavit R. Solomon Jarchi: אלף אמה סביב ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא אלפים הוא נותן להם סביב מהם אלף הפנימים למגרש והחיצוני לשדות לכרמים Mille cubitos in circuitu: *Poſtea dicit, bis mille cubitos. Ecce ſenſus eſt, in univerſum bis mille extra pro vineis & agris conſerendis.* Quod columnas Salomonicas attinet, fruſtra etiam eſt Capellus, qui in iis duplicem menſuram cubiti commentatur, ita ut author libri Regum, qui uni columnæ altitudinem tribuit octodecim cubitorum, cubitum medium ſeu ſeſquipedalem intellexerit: author contra Paralipomenon, qui columnis Salomonicis in longitudine aſſignat cubitos triginta quinque, cubitum majorem trium pedum. Mirari ſubit, virum doctum locis ſcripturæ dubiis abuti

ad incruſtanda commenta. Tametſi quid dubia loca nomino, quæ primo ſtatim intuitu intelligi & conciliari poſſunt. Author libri Regum loquitur de unaquaque columna, alter de duabus junctim. Unaquæque columna erat longa cubitos octodecim: ambæ triginta quinque nempe apparenter, & non numerato ſingularum columnarum dimidio cubiti, quod in capitello abſcondebatur. Non igitur duplex indigetatur menſura, ſed una eadémque columnarum vel ſeorſim vel conjunctim ſumptarum. Jam ut largiar, in uſu fuiſſe ejuſmodi cubitum majorem; minimè tamen ſequitur, in arca Noëtica cubiti majoris menſuram uſitatam fuiſſe: quia id ſcriptura nullo apice innuit. Capellum cubitum majorem in ſuburbiis Levitarum & columnis Salomonicis ex locis expreſſis exſculpere ſatagentem vidimus. At in hiſtoria dimenſionis arcæ Noëticæ quis expreſſus vel in ſpeciem textus eſt, qui majoris cubiti vel leviſſimam ſuſpicionem præbeat? XII. Relictis igitur fictitiis ejuſmodi cubitorum menſuris, quid probabilius dici poteſt, quàm Moſen loqui hic de cubitis communibus, definitis ad menſuram cubiti virilis, unde & nomen hujus menſuræ deductum eſt? Id quod ipſe Moſes innuit expreſſè Deut. III. 11. ubi communem cubitum definit אמת איש *πῆχυν ἀνδρὸς cubitum viri.* Eſt autem menſura cubiti virilis manus illa quæ à flexi brachii angulo ad medii digiti ſummitatem protenditur in brachio hominis alicujus perfectæ ætatis, puta triceſimum annum ſupergreſſi, nec gigantis, nec pygmæi, ſed ſtaturæ vulgaris & uſitatæ. Eſtque menſura illa viginti quatuor digitorum tranſverſalium, ſeſquipedalis, & totius ejuſdem viri altitudinis quartam circiter partem complexa. An verò tempore Noæ priſci illi cubiti quamvis communes communibus noſtris majores extiterint pro ratione priſcorum corporum, ſecundum quam ſtadium Herculis majus fuiſſe communibus ſtadiis legimus apud Aulum Gellium principio Noctium Atticarum, non definimus. Pendet hoc à quæſtione illa de corporum priſcorum ſtatura & magnitudine, de qua obiter nobis actum Exercit. IV. 21. Admodum etiam vero ſimile eſt, cubitorum primorum menſuram fuiſſe ab ipſomet Adamo introductam, ac deinde, ne ob varias humanorum corporum ſtaturas depravaretur, ligneis aut metallicis lineis ad poſteros uniformiter derivatam, ac uſitatam deinceps & ante & poſt diluvium per longi temporis tractum. Sed cùm cubitos Noëticos communes fecerimus, reſtat adhuc dubitatio, quî arca, quæ eam demum amplitudinem admiſit, quam cubiti illi communes patiebantur, capax fuerit tot animalium & alimentorum? Quam quæſtionem paulò inferius expediemus. XIII. Sequuntur verba Dei ad Noam intricatiſſimi ſenſus: צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה v. 16. quæ verba ſeptuaginta ſeniores ſic reddunt: *ἐπισυνάγων ποιήσεις τὴν κιβωτὸν, καὶ εἰς πῆχυν συντελέσεις αὐτὴν ἄνωθεν. Colligens facies arcam, & ad cubitum eam ſuperius perficies.* Quæ verſio præterquam quòd ſenſum nullum fundit niſi coactis vocibus & fidiculæ impoſitis, etiam malè convenit cum Hebraico codice. Quam enim convenientiam habet cum voce Hebraica צהר Græca *ἐπισυνάγων*? Quid hic comminiſci poterunt ſeptuaginta interpretum Patroni? Vulgatus igitur ſic reddit: *Feneſtram in arca facies, & in cubito conſummabis ſummitatem ejus.* צהר interpretatur *feneſtram*, quomodo & Jarchius Hebræorum explicationes paucis pandit צהר יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טובה המאירה להם: *ſunt qui putent*, צהר *fuiſſe feneſtram: ſunt etiam qui putent fuiſſe lapidem pretioſum* (qualis lychnites vel carbunculus) *quo lucem eis ſuppeditaverit.* Nec multum diverſus Aben-Ezra, cujus hæc eſt verborum illorum explicatio צהר מקום שיכנס ממנו האור והוא מגזרת צהרים והוא נעשה למעלה במשפט ואחרים שהיה למעלה אמה אחת באין היה ביהב ששית

ששית אמה ***Locus fuit in quo lux congregata eſt.*** *Et hoc derivatum à* צהרים *Et factus eſt ſuperiùs juxta præſcriptum. Alii, quia in cacumine longitudo loci illius fuit unius cubiti, colligunt, latitudinem fuiſſe ſextæ partis cubiti.* Hanc tum vulgati tum Hebræorum interpretationem de una feneſtra in arcæ ſuperiori parte longitudine unius cubiti fabricanda vulgò etiam docti viri ſequuntur. Verùm quo jure, diſpiciamus. Primò צהר non *feneſtram* ſignificat ſed *lucem* & quidem *meridianam.* quod etiam Hieronymo notatum. Feneſtram proinde Moſes inferiùs cap. VIII. 16. non צהר ſed חלון appellat: retenturus haud dubiè vocem ab ipſo Deo uſurpatam, ſi feneſtram ſignificâſſet. Secundò verba illa ואל אמה תכלנה מלמעלה *& in cubito conſummabis eam supernè* de צהר quod illi feneſtram interpretantur, non poſſunt accipi, qui צהר maſculinum, at תכלנה fœmininum eſt. Sed potius eſt, ut de arca ipſa intelligantur eum in ſenſum, quem poſtea explicatum dabimus. Tertiò ſi vera eſt vulgatis illa interpretatio, oportet igitur unica fuerit in tota arca feneſtra, unius cubiti longitudinem & palmi unius latitudinem adæquans. Hoc autem contendo quàm remotiſſimum eſſe à vero. Diſpiciant, qui hoc aſſerunt, ædificii magnitudinem, cujus embadon terræ jugerum ſexta parte ſuperabat. Cogitent molem quadraginta quinque pedes ſublimem in tres diſtinctam contignationes, in plura loculamenta diviſas. Singulis opus fuit lumine, ſingulis aëre, ſine quo nec quod ſpirat ali ſuſtentarive poteſt, nec ignis foveri, qui non minùs neceſſarius fuit quàm aër & aqua. Quantum verò aëris aut lucis infundi potuit è cubitali feneſtra, quam ſi vel permagnam ſtruxeris ſive in tecto, ſive in contignatione ſuprema, media, ima, reliqua domicilia luce & ſpiritu deſtituta animalibus ſpiritum intercluſerunt. Omnino igitur neceſſum fuit, ut plures feneſtras & ſpiramenta faceret Noë, quò lucem & aëra ſingulis contignationibus idoneam & ſufficientem commodè intromitteret. Neque obſtant verba Moſis Geneſ. VIII. 6. *Aperuit Noë feneſtram arcæ quam ipſe fecerat.* Ex quibus ſequi videtur, צהר notare illam ipſam unicam feneſtram quam Noë fecerat. Sed hoc ἀνακόλουθον eſt. Hoc ſolùm arguunt verba Moſis, Noam aperuiſſe illam, quam de induſtria ita machinatus erat, ut poſſet cùm opus eſſet, recludi. Reliquæ enim feneſtræ veriſimiliter pice & bitumine conglutinatæ fuerunt: quæ licet lumen intromitterent, proſpectum nihilominus, quia tranſparentes non eſſent, ac fortaſſe conſtarent linteis alba cera ſeróque caprino perunctis, prohibuerunt. Hoc propemodum certum, feneſtras eas vitro vel lapide ſpeculari minimè conſtructas fuiſſe. Si enim pellucidæ & perſpicuæ fuiſſent, nihil opus fuiſſet emittere corvum de feneſtra, quippe ex qua ne ſuſtinuit quidem Noë oculis ſuis aquas inſpicere, quæ totius orbis interitum repræſentabant; ſed periculum facere voluit in corvo & columba. XIV. Vidit doctiſſimus Temporarius, nec צהר de feneſtra explicari, nec ad צהר ſequentia verba congruere poſſe. Is igitur צהר facit *firmamentum* & *præſidium*, à צרה quod eſt *concludere, coarctare, munire.* Proinde verbis illis hunc ſenſum induit: *Arcam tibi conſtruito, eam tibi firmamentum ac præſidium facito, & abſolvito ea magnitudine & ſublimitate quam Tibi præſcripſi, ut ne cubitus quidem deſit.* Eadem ferè eſt Tornielli explicatio ſaltem quoad verba illa poſteriora: *in cubito conſummabis eam supernè*, quæ hoc modo ille παραφράζει: *ut arcam ipſam & omnes ejus partes ad amuſſim juxta præſtitutas menſuras, fabricare ac perficere valeas. Semper cubitum, hoc eſt cubiti menſuram ad manus habere debebis, quâ veluti præcipuo inſtrumento & totius operis decretorio totam hanc fabricam abſolvere curabo.* Itaque אל אמה explicat *mediante cubito, cum tali inſtrumento.* Verùm non poſ-

poſſum eam explicationem amplecti. Etenim צהר non poteſt ſignificare præſidium vel firmamentum, neque radicem agnoſcit צרח. Vocis illius radix, ſicut multarum aliarum, cuſtodita eſt in lingua tum Chaldaïca tum Arabica. Chaldæis צהר eſt *luxit*; Arabibus verò טהר *ardore læſit Sol*, *manifeſta*, *conſpicua fuit res*. A qua radice apud eoſdem Arabes deſcendit טהר in plurali אטהאר quod interprete Gieuhare apud Golium ſignificat *tempus diei poſt* צואל *& maxime fervens*, *ſcilicet meridies*. Quomodo etiam Hebræis צהרים notat *meridiem*. Igitur צהר non firmamentum vel præſidium notat ſed *lucem*. Deinde ſequentia verba אלאמה תכלנה מלמעלה non poſſunt recipere eum ſenſum, quem putant Temporarius & Torniellus. Etenim primò foret inanis repetitio præcedentium, quæ in tam conciſa narratione locum habere non poteſt. In v. 15. Deus definivit longitudinem, latitudinem & altitudinem arcæ exigendam ad cubitos. Satis ſuperque oſtendit Deus illis verbis, non alio inſtrumento quàm cubito menſurari & perfici oportere uſque ad faſtigium arcam. Quid opus fuit repetitione talium? Secundò תכלנה מלמעלה non poteſt ſignificare: *abſolves ſummitatem*, *vel plane perficies*, ſed, *conſummabis deſuper*, *ſupernè*. Notat igitur non perfectionem vel abſolutionem totius arcæ, ſed aliquid, quod Noam facere oportuit in ſummitate, faſtigio arcæ. Denique longè certiùs explicantur verba illa de tecto arcæ, uti mox viſuri ſumus. Aliâs ſequeretur, nihil omnino de tecto arcæ, quod tamen potiſſima eſt pars ædificii, inprimis navigii talis, quod contra vim pluviarum muniri debet, à Deo Noæ mandatum eſſe. XV. Igitur duo potiſſimum ſunt, quæ Deus verbis illis Noam machinari juſſit. Primum, ut lucem arcæ intromittat. Eſt enim, uti vidimus, צהר *lux*. Hoc autem ut exſequeretur Noë, facilè intellexit, opus eſſe inſtrumentis ad lucem quibuſque contignationibus ſufficientem intromittendam. Qualia ſunt variæ feneſtræ conſtructæ ex materia non ſanè fragili, nec tranſparente, qualis eſt vitrum vel lapis ſpecularis, quum conſtat, Noam ex feneſtris proſpicere non potuiſſe; ſed firma adverſus vim pluviarum, & quæ lucem utcumque communicare apta nata eſſet. Alterum, quod Noë facere juſſus eſt, tectum fuit, quod is conſummare & faſtigiare debuit in altitudinem unius cubiti. Hoc verba תכלנה אל אמה מלמעלה apertè ſatis ſibi volunt. Proinde aberrant, quotquot aliam tecto arcæ vel figuram vel dimenſionem tribuunt. Origenes quidem arcam facit quodammodo pyramidalem, ita tamen, ut fundus ſive baſis ejus non eſſet quadra, ſed ſexies ſua latitudine longior, ſummitas verò non acuta, ſed veluti ſecta & unius cubiti menſura, utrinque quadra. Verùm hæc non eſt figura navigii, ſed tecti potiùs. Præterquam, quod ſic inhabilis fuiſſet ad natandum, & multum minueretur capacitas totius arcæ. Itaque alii, nomitatim Cajetanus, Hugo de S. Victore, Lyranus, Arias, Buteo aliam tecti & totius arcæ figuram commenti ſunt, ut videre eſt apud Pererium & Torniellum. Ego & arcæ & tecti formam verbis Moſis convenientiſſimam agnoſco talem, ut latera ex baſi juxta totam longitudinem erecta ſurrexiſſe ſtatuantur per triginta cubitos; huic ædificio impoſitum tectum longitudinem quidem adæquans totius arcæ, altum tamen unius cubiti, culmine paulatim faſtigiato & in angulo obtuſo deſinente, dicatur. Hæc enim figura tum arcæ quadrangularis tum tecti & convenit ſcripturæ, & arcam facit capacem, & tectum inſtruit, ut idoneum ſit diffundendis imbribus, denique & molem ejus admodum minuit. XVI. Sequitur mandatum Dei de oſtio ad latus arcæ fabricando, his verbis conceptum: פתח התבה בצדה תשים *Oſtium arcæ ad latus ejus pones*. Cur in latere arcæ oſtium reponendum fuerit, aperta ratio eſt, quam

Digitized by Google

quam etiam reddidit Jarchius: שלא יפלו הגשמים בה *ne pluviæ in eam incidant.* Cæterùm quæſitum eſt, quo in latere Noë illud diſpoſuerit, longitudinisne an latitudinis? In latere latitudinis ponunt Pererius & Abulenſis, quò proclivior introitus ſit & diſtributio animalium in obambulationes longas, ac inde in ſuas manſiunculas. Sed rectiùs judicat Arias, debuiſſe oſtium ædificari in latere longitudinis. Ex tali enim latere animalia intrantia ocyus domunculas ſibi diſtinctas adire potuerunt, diviſo ad dextram & ſiniſtram itinere. Probabiliter etiam dici poteſt, oſtium illud à baſi arcæ elatum fuiſſe minimum quinque cubitos ſupra ſentinam, de qua poſtea. Ita enim aditus patuit ſtatim ad contignationes animalium. XVII. Poſtremum mandatum circa fabricam arcæ eſt in his verbis: תחתים שנים ושלשים תעשה *deorſum cœnacula & triſtega facies in ea.* Sic. v. v. planè perperam. Quid eſt deorſim facere cœnacula & triſtega? Unde תחתים *deorſum*, שנים *cœnacula* notat? Græci interpretes: *κατώγεια διώροφα ϗ τριώροφα ποιήσεις αὐτήν. Inferiora bicamerata & tricamerata facies eam.* Maximè appoſitè Chaldæus paraphraſtes: מדורין ארעאין תנינין ותליתאין תעבדנה *Manſiones inferiores ſecundas & tertias facies eas.* Supra Deus imperavit קנים nidos, ſecluſoria, loculamenta. Hic totam arcam dividi jubet in tres contignationes, imam, mediam & ſummam. Sed cur שלשים non inſerto Jod perinde ac in תחתים שנים etiam שלישים ſcripſit Moſes? Reſpondet huic quæſtioni Grammaticæ doctiſſimus Hebræorum Abenezra: עינים להם ולא יראו הלא יראו תאר השם וכגיד ופקיד וחסיד וחכם ונבון תאר השם וכל מלה כפי משקלה ומערכתה ומשקל שלישים כמשקל נגידים חסידים כי התאר הוא שליש כמו חסיד *Qui hoc quærunt cùm oculos habeant, nihil tamen vident. Annon vident formam nominis? Et omnis dictio eſt juxta formam ac ordinem ſuum. Adeòque forma* שלישים *eſt juxta formam* נגידים חסידים. *Nam* שליש *habet formam nominis cum* חסיד *communem.* XVIII. Etſi verò trium illarum contignationum propr um uſum Deus Noæ non dictavit, tamen proclive eſt conjectu, quomodo cuncta, quæ intra arcam recipi debuerunt, Noë per contignationes & tabulata illa diſpoſuerit. Neque enim fas eſt credere aliter defunctum eſſe eum hoc negotio, quàm quivis hodiéque paulò prudentior defungeretur. Igitur uſus contignationum & diſtributio omnium rerum, quæ in arca ſervari Deus voluit, à viris eruditis ſagaciter conjecta eſt, inprimis à Buteone & Tempotario, qui duo præcipuam operam dederunt, ut hæc nobis explicatiora redderent. Buteo igitur non tres ſed quatuor arcæ partes facit, quarum infimam non memoratam à Moſe putat, quia non habitatio nec tabulatum propriè dictum fuit, ſed locus ſentinæ. Igitur hariolatur in ima parte fuiſſe locum ſaburræ ſive arenæ, quæ neceſſaria erat, ut in aquis arca non fluctuaret. In hac etiam fuiſſe ſentinam, quæ ſordes ex ſuperioribus tabulatis exciperet, & per foramina aquas foras emitteret. In ſecunda contignatione fuiſſe locum omnium animalium, tam reptilium quam gradientium, in plurimas cellas ſive manſiunculas diſtinctum. In hoc ſecundo tabulato fuiſſe oſtium arcæ, de quo v. 16. idque magnum & amplum, per quod animalia in arcam ſunt inducta. In tertio tabulato diſtinctas fuiſſe apothecas, continentes tum annonam animalium & hominum, tum dolia aquæ dulcis ad potum & lotionem. Ex hoc tabulato per foramina, tubos, in quódque præſepe ſecundi tabulati cibum & potum fuiſſe immiſſum. In quarto tabulato fuiſſe homines & aves. His tectum

Θήσω δ' ἐν στήθεσσι νόον, πυκινὴν δέ τε τέχνην,
68 Καὶ μέτρον καὶ κόλπον. 69 ἐμοὶ δέ τε πάντα μελήσει,
Ὥστε σε σωθῆναι, καὶ ὅσοι σὺν σοὶ ναίουσιν,

Artem, menſuram, ſpacium. mihi cura ſalutis
Summa tuæ fuerit: fuerit mihi cura tuorum.

70 Ei-

ctum impoſitum planum, ſed nonnihil acclive, & ad altitudinem cubiti aſſurgens. Lubet etiam de contignationibus arcæ audire egregiam diſſertationem Johannis Temporarii *Chronologicarum Demonſtrationum* libro 1. p. 32. Cubilia, inquit, porrò & latebræ quadrupedum omnium & reptilium ſuo cuique generi commoda locabantur in imo arcæ pavimento, aſſamentis & cancellis concluſa, ambulationibus in longum tranſverſumque diſpoſitis, per quas poſſent homines facilè cuncta proſpicere, uſuique neceſſaria ſuppeditare, emiſſariis etiam ubi opus fuit relictis, per quæ prolaberentur vel ejicerentur excrementa in ſentinam ſubjectam, quam ſaburra onuſtam fuiſſe par eſt. In media regione apothecæ tabulatis diſtinctæ annonam omne genus continebant, fœnilia, palearia, frondes, glandes, caſtaneas, legumina, fruges, farraginem, viciam, eruum, & ſimilia. Interque apothecas ſpatia relicta, quibus ad eas aditus eſſet. Foramina etiam præſepiis imminebant, per quæ pabulum in aliquot dies miniſtraretur animalibus. Quibus etiam potus aliquot epiſtomiis, ſiphonibus aliiſve organis facilè diſpenſabatur. In ſuprema regione hominum fuit habitatio. Illic andronitæ, & gynæcia conſtructa. Cella etiam penaria, culina, focus lapideus, lignile, cella carbonaria, horreum, frumentis & fructibus refertum. Potuit & locus eſſe clibano, & molis truſatilibus, ſi horum tum temporis uſus fuit. Sed nondum in uſu fuiſſe clibanuum, argumento eſt Abrahami factum: Qui geniis prætereuntibus panes ſubcineritios appoſuit, & Plinius poſt multa ſecula teſtatur Romanos non pane, ſed pulte ſive farre cocto vixiſſe per multos annos. Potuit verò piſcina fieri ſi piſcibus fuit opus in cibum: ſicut in Hieronis Syracuſani memorabili nave factum fuiſſe Athenæus refert. Et cum intelligeret Noa omnia aquarum illuvie corruptum iri, copioſam ſuppellectilem tam ruſticam quam urbanam ferramentorúmque omne genus fabrilium locis opportunis repoſuiſſe credendum eſt. Reliquum ædificii ſpatium inter ſupremam contignationem & tectum faſtigiatum, volucres facile capiebat, nidis & caveis undique diſcriminatum. Horum verò omnium diſtributio ea fuit, ut oneris ratio ubique haberetur, quo ſuper aquis navigium ferretur æquo libramento, cujus forma longior oneri ferundo fuit percommoda. *Heideggerus.*

68 Καὶ μέτρον &c.] Vetus codex ut & meus habent μέτρα, Turnebus, καὶ μέτρα καὶ δὴ κόπον. ex *Opſopœo.*

69 Ἐμοὶ δέ τι.] Meus codex legit ἐμοί τι. *Gallæus.*

70 Ei-

70 Εἰμὶ δ' ἐγὼ ὁ ἐὼν (σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ σῆσι νόησον)

Porro ego ſum, quod ſum: (memori quod mente teneto) Οὐ-

70 Εἰμὶ δ' ἐγὼ ὁ ἐὼν &c.] Vetus codex regiæ bibliothecæ uti & meus legunt ἐγώγε ὁ ὢν σὺ δ'. &c. ex *Opſopæo*. Εἰμὶ ἐγὼ ὁ ἐών. &c. Hebræi hoc exprimunt per nomen Dei יהוה *Jehova*. *Nomen* יהוה *eſt Eſſentiale*, id eſt, *ſimpliciſſimam*, *infinitam*, & *æternam Dei Eſſentiam ſignificantiſſime exprimit*. Id vero manifeſtum eſt 1. Ex ipſa radice הוה vel היה *fuit*; unde præfixa litera formativa יהוה ὁ ὢν, vel, ut alii recte vertunt αὐτοφυής, qui per ſe exiſtit. 2. Ex interpretatione Spiritus Sancti *Apocal*. 1. *verſ*. 8. ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ubi *Arabs* non male الدي لم يزل وهو وياتي *qui nunquam deſtitit* (æternus eſt) & *eſt*, & *venturus eſt*. 3. Ex Synonymia יה & אהיה quæ & Eſſentiam notant, & Tetragrammato æquipollent. 4. Conſenſu *Judæorum* & *Samaritanorum*. Et *illi* quidem propterea hoc nomen appellant שם העצם *Nomen Eſſentiæ*; vel, quod idem eſt, שם ההויה; vel etiam שם המפורש *nomen explicatum*, quia, ut *Majm*. l. cit. c. 61. ſcribit, *clare & citra ullam æquivocationem de ſubſtantia Creatoris docet*. *Samaritanorum* mentem in explicatione vocis אהיה commodius exponemus. *Idem ſoli Deo proprium eſt*. Id quod ex ſuperiori poriſmate neceſſario ſequitur. Accedunt aliæ rationes 1. Habet characteres nominis proprii; neque enim vel He demonſtrativum fert, vel affixum, vel conſtructionem; vel pluralem. 2. Soli Deo convenit, & hoc ſenſu appellativo opponitur, *Exod*. 3. 13. 1 *Reg*. 18. 21. 3. Deus hoc ſibi nomen ſoli vindicat & vendicat, *Eſ*. 42. 8. 4. Nulli legimus unquam vel Angelo creato, vel nudo tributum homini. 5. Sancti ipſi hoc nomen ſolide Deo aſſeruerunt, Abraham *Gen*. 15. 2. & c. 14. 22. *Jeremias* c. 32. 13. c. 33. 2. 6. Subſcribunt a. *Judæi*, qui propterea expreſſe illud appellant המיוחד *proprium* R. *Lipm*. in Nizz. pag. 162. *Majm*. Môre Hannev. l. 1. c. 61. *Nomen hoc non communicatur alteri*. Et ſub finem capitis ait, *Rabbinos in perſona Dei dixiſſe* מיוחד לי appropriatum mihi eſt. Unde eorundem ſtylo nuncupatur שם הגדול *Nomen magnum*, הנכבד *honoratum*, הנורא *tremendum*. R. *Jehuda* in lib. Coſri, videtur quidem aliam hujus nomenclaturæ rationem reddere, quaſi diceretur המיוחד *proprium*, reſpectu Judæorum, quibus ſolis de vera vocis conſtaret notitia, quod tamen ineptius adſtruitur, quam quod prolixe debeat convelli. Vide pag. 32. Major *Abarbenelis* ingenuitas, qui Commentar. in Geneſ. c. 1. operoſe demonſtrat, Tetragrammaton nulli, niſi ſoli Deo, convenire. Neque negligi debet *Maſoretharum* calculus, qui Tetragrammaton propterea אדכרה ſeu μνημόσυνον appellant, *quod Eſſentiam Dei in memoriam nobis revocet*. b. *Gentiles*, qui non tantum ſuo ſupremo Numini Iovis impoſuerunt nomen; ſed etiam hinc inde obſervarunt, Judæorum Deum & Legiſlatorem Ἰάω vocatum. *Nomen Tetragrammaton ab initio Mundi Eccleſiæ fuit notum*. Rationes I. Quia in ipſo ſtatim Hiſtoriæ ſacræ limine occurrit. Primo quidem illud legimus *Geneſ*. 2. v. 4. Ubi anxie Interpretes tam Judæi, quam Chriſtiani, cur hoc primum loco mentio ejus fieri cœperit, quæſiverunt. Ex illis *Aben Eſra* majorum ſuorum authoritate

Digitized by Google

ritate fretus conjicit, requiri perfectam Dei appellationem poſt abſolutum ſeu perfectum Creationis opus. Antea Creatorem veniſſe nomine אלהים *potentis*. nunc, poſtquam omnium rerum Creationi impoſuiſſet colophonem, Deo nomen ab Eſſentia deductum tribui, quod ab homine eſſet agnitus, tanquam is, à quo Eſſe ſuum ille haberet. Eadem fere ratio à *Tertulliano* affertur contra Hermogenem, qui tamen Domini potius, & Dominii urget reſpectum. Alii ex Hebræis volunt אלהים eſſe מרת הדין *Attributum judicii*, & ſeveritatis, contra, Tetragrammaton eſſe מרת הרחמים *attributum miſericordiæ*. Primum ergo mundum placuiſſe Deo formare in juſtitia; ſed cum animadverteret, ita ſubſiſtere non potuiſſe, nomen miſericordiæ adjeciſſe, quo Mundus creatus ſuſtentaretur. Res commodo ſenſu admitti; fundamentum tamen in Etymologia vocum יהוה & אלהים oſtendi non poteſt. Simplicius ergo dicimus, nomini יהוה potius quam cuicunque alii datum eſſe locum, quod divinus Originum ſcriptor in animo habuerit clare & diſtincte hujus univerſi exponere authorem, qui יהוה dicitur, qui ſit, *ſubjective*, Eſſentia independens; & *Effective*, Eſſentiam largiens aliis; ut ſenſus ſit hujus verſiculi: Hæ ſunt generationes cæli & terræ, cum crearentur, tum videlicet, cum faceret ea ὁ ὢν, vel potius οὐσία, Eſſentia ipſa, Eſſentiamque communicans aliis, Deus ille, qui propterea יהוה appellari voluit.

Alias etiam repetitur, præſertim cap. 4. v. 14. 22. *Abraham* jurat per nomen Dei: cap. 15. 2. dicitur Abraham Deum compellaſſe verbis אדוני יהוה II. Non eſt veriſimile, Adamo, poſteriſque ipſius Patriarchis tam diu hoc nomen, quod erat μυστηριωδέστατον, fuiſſe ignotum. III. Authoritas tum *Chriſtianorum*, tum *Judæorum*. *Ex illis* videri poteſt *Buxt*. de Nominibus Dei S. 17. *Rupertus*, *Cajetanus*, apud *Cornel. à Lapid.* in Geneſ. c. 4. v. 26. qui ſtatuunt hoc nomen Adæ & Enoſcho fuiſſe revelatum, eoſdemque per illud Deum invocaſſe. Ex *his* omnes illi, qui nomen Jehovæ *Gen.* 2. non per ὑστέρωσιν Hiſtoricam, ſed ordinaria ſua ſede locatum contendunt, objiciunt locum, *Exod.* 6. 3. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם *Apparui Abrahamo, Iſaaco & Jacobo, nomine Elſchaddai; ſed nomine meo* יהוה *non notus ſum factus iis.* Ita ſentire videntur 1. Paraphraſtæ illi, qui active vertunt, ut LXX. ϗ τὸ ὄνομά μου κύριος οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς. Samarit-Chald. ושמי יהוה לא אתחכמת לון *nomen meum non notum feci iis.* 2. Commentatores, qui prolepſin agnoſcunt. Vide *Cornel. à Lapid.* Plerique tamen negant hunc locum illis favere. Et alii quidem Synecdochice pleniorem intelligunt rei Theologicæ lucem. *Majm.* More Hannev. l. 2. c. 35. *Quod Prophetia ejus ſit diverſa & diſtincta à Prophetia omnium qui anteceſſerunt ipſum, id apparet ex eo, quod dicitur: Et apparui Abrahamo, &c. Sed nomen meum* יהוה *non notum feci ipſis. Hinc apparet; apprehenſionem ipſius non fuiſſe eandem, quæ fuit Patriarcharum, ſed excellentiorem, ac proinde multo magis præſtantiorem quoque apprehenſione aliorum, qui præceſſerunt.* Alii malunt hic ſermonem eſſe, non tam de nomine ſignificante, quam re ſignificata. Adeo ut quemadmodum Deus antea terram ſanctam promiſit ſub nomine אל שדי ita nunc eandem præſtet nomine יהוה Jehova. Illud poteſtatem, hoc potentiam notat. Illo quid poſſit, hoc quid velit, exprimit, & agat. *Alii* verba etiam ita reddi poſſe exiſtimant. *Apparui Abrahamo, Iſaaco & Jacobo in nomine Elſchaddai, & nomine meo* יהוה, *neque tamen*

notus

Digitized by Google

notus factus ipſis, i. e. Etſi nomine hoc illis innotuerim, nondum tamen tempus erat, potentiam meam & Majeſtatem tam clare manifeſtandi. Tale quid innuiſſe videtur *Arabs* etiam Interpres;
انا لله الذي تسميت لابرهيم واسحق ويعقوب بالقادر الكافي واسمي الله
Ego ſum Deus, qui nominavi me Abrahamo, & Iſaaco & Jacobo omnipotentem, ſufficientem; & nomen meum DEUS. Et ſane hæc ſententia non rejicienda videtur, niſi poſtremum membrum dura nimis Ellipſi redderetur ſuſpectum, quæ mollior tamen eſſet, in hunc ſenſum reddita: *Apparui Abrahamo, Iſaaco & Jacobo in nomine Elſchaddai & nomine meo* (ſuum autem vocat, quia Eſſentiale & proprium, uſitatum etiam per totum contextum ſacrum) *Jehova*: ſed non notus factus ſum illis nomine אהיה (quod ὡς ἀπὸ κοινοῦ eſſet repetendum) quo te ad filios Iſraël ablegavi. Hoc ſenſu plana omnia eſſent. Cur autem hoc nomine אהיה potiſſimum jam voluerit inclareſcere, non inepte explicuiſſe videtur *Comment.* ille *Samarit.* in loc. Exod. 3. verſ. 13.
قال اقول فقال الرب قل لهم אהיה שלחני אליכם ومطالبتهم اياه اما لاجل كونهم يعرفوا خبر ابراهيم رتا ريخ الار بعماية سنة وقد انتهت المدة وافتضت الحكمة بعثة السيد الرسول لخلا صنا وان كانت البعثة صحيحة فيك تسمي باسم جديد فقل لنا מה שמו وكما قال بعضهم ان العادة جرية بان يتسمي رب العالمين باسم جديد عند كل حادثة تشاكل تلك الحادثة
Quid tunc dicam? Reſpondit ei Deus: Dic eis, Ehie miſit me ad vos. *Interrogationis eorum, veriſimile eſt, hanc fuiſſe rationem: Hiſtoria Abrahami, æraque ejus quadringentorum annorum, quorum jam expletus fuit terminus, erat populo huic probe nota: proinde ad nos liberandos poſtulabat hoc tempore, ſapientia Dei Principis Apoſtoli miſſionem: Cujus ut vera ſit & indubitata miſſio, alio Deus appellandus erat nomine. Dic igitur nobis, inquiunt, quodnam eſt hoc nomen ejus? Sunt autem qui dicunt, ſolitum aliquando fuiſſe morem, in omni novo, inſigniorique providentiæ eventu, convenienter illi effectui novo, ipſum Deum novo indigitandum nomine. Sic cum Abraham de Cedarlaomar, ſuiſque victorem fecerat;* אל עליון *nominatus eſt*, Gen. 14. *cum magnæ illius promiſſionis* אני הנה בריתי אתך Gen. 17. 4. *eundem reddiderat compotem* אל שדי *dictus eſt.* Si tamen videatur primæ inſiſtere ſententiæ, non repugnamus. *Nomen hoc ἀνεκφώνητον ineffabile, eſſe non ſimpliciter, ſed ſecundum quid.* Tetragrammaton ſimpliciter & ſua natura eſſe ineffabile, his fere rationibus *quidam* contendunt 1. quia hoc nomine apud antiquiſſimos venit ſcriptores, Græcos præſertim, qui illud vocarunt ἄλεκτον, ἀνεκφώνητον, ἀπόῤῥητον, *Euſeb. Theodor.* ἄφραστον, ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον, ἄφθεγκτον. 2. Judæi à longo tempore nec pronunciarunt, nec pronunciatum vocabulum Jehovah intelligunt. Rabbini negant eum partem in futuro ſeculo obtenturum, qui ſic pronunciet. 3. *Exodi* 3. *Hoc mihi nomen eſt in æternum*; pro לְעֹלָם, Hebræi legunt לְעַלֵּם *ad occultandum*, quod nomen ſuum Deus voluerit occultare. 4. Accedit praxis omnium Interpretum, *Græcorum*, *Latinorum*, *Arabum*, *Syrorum*, *Samaritanorum*, qui nulla præbent lectionis Jehova indicia vel veſtigia. 5. Qui Commentaria in Biblia ſcripſerunt, exemplo Paraphraſtarum, pro Tetragrammato *Græci* vocem κύριος, *Latini* Domini ſubſtituerunt. Ita *Origenes*, *Hieronymus*, alii. 6. Ante *Petrum Galatinum*.

tinum lectionem Jehova nemo fuit auſus tentare, quem ſecuti poſtea fuerunt *Maſius*, *Calvinus*, *Martyr*, *Zanchius*, *Tremellius*, & plures alii. *Alii* contra ſacroſanctum hoc nomen à pronuntiationis legibus non eſſe excipiendum, ita probant. I. Pronunciationi conveniunt vocales & conſonantes, quarum beneficio exprimi poteſt. II. Deus vel cum punctis, vel ſine illis nomen Tetragrammaton revelavit. Si prius, erit ſua natura ἐκφωνητὸν; ſi poſterius, quis tam audax, ut ea ſuſtineat ſubjicere? III. Manifeſta ſunt loca, in quibus illud Deus exprimi voluit, *Exod.* 15. 3. *Eſ.* 42. 8. Si nomen אדני ſubſtituatur, Emphaſis locorum periclitatur. IV. Fatetur Deus, ſe Moſi hoc nomine innotuiſſe, *Exod.* 6. quod poſtea divini Interpretis Paraphraſis, *Apoc.* 1. v. 6. per Κύριος reddi non commode poſſe, ſatis probavit. V. Conſtat, populum & Sacerdotes nomen hoc præſertim in ſolenni illa benedictione *Num.* 6. pronunciaſſe. VI. Eadem ratio eſt contractorum & explicitorum. Contractum יה legitur; E. & explicitum יהוה. VII. Eſt effabile in compoſitione. E. in partibus componentibus. Antecedens patet ex יהוצדק quod Ἰωσεδὲκ LXX. vertunt, &c. VIII. Non eſt aliud nomen, quo Dei Natura rectius exprimatur; unde *Hoſ.* 12. 6. Memoriale ejus vocatur. IX. Extant veſtigia quædam corruptæ pronuntiationis apud veteres tam Ethnicos quam Chriſtianos. Diodorus Siculus & Macrobius meminerunt vocis Jaho, quem ſummum appellarunt Deum: Latini Iovem, alii aliter, ut poſtea audiemus. *Alii* vocant ἀνεκφώνητον, & quidem tantum ἐκ μέρους, ratione Græcorum, qui adſpirationem è medio tollunt, literamque ו. difficulter pronunciant. Ita *Fuller.* in Miſcell. & Apolog. Noſtra ἐπίκρισις breviter ita habet. I. Tetragrammaton potentia eſſe ἐκφωνητὸν; conſtat enim partibus illis & proprietatibus, quibus vox aliqua redditur effabilis. II. Ipſo actu fuiſſe pronunciatum, idque mandante Deo, tum ut Natura & Eſſentia ejus exprimeretur, tum etiam ut ad majorem devotionem auditores excitarentur. Unde pronunciatio hæc ab ipſiſmet aſſeritur Judæis. A. *In templo Hieroſolymitano.* In lib. Siph. ad *Num.* 6. v. 23. *Sic* benedicatis filiis Iſraëli כה *Ita*, *ſic*; id eſt, hac Lingua. כה id eſt, *nomine expoſito*; quod & in Talmude obſervatur. Unde Canon generalis. In ſanctuario, id eſt, Templo Hieroſolymitano pronunciatur ſecundum ſcriptionem ſuam: In provincia vero, id eſt, extra templum per cognomen אדני Adonai. *Majm.* More Hannev. P. 1. cap. 62. fatetur, conſuetudinem illam ad tempora uſque Simeonis juſti duraſſe: Tunc enim Sacerdotes propter hominum perverſitatem pronunciationem illam abrupiſſe, & fratres ejus populo per nomen 12. literarum benedixiſſe. B. *In Scholis* Majm. l. c. refert; Sapientes modum pronunciandi diſcipulis modeſtis, διὰ στόματος tradidiſſe, idque ſemel in ſeptimana; quod tamen non de pronunciatione tantum intelligi vult, ſed etiam Emphatica vocis ſignificatione, cur nempe ſoli nomen illud DEO conveniat. Etſi vero uſitatior paulò vocis pronunciatio ad primum Templum reſtringatur, paucis tamen etiam poſt devaſtationem ejus obtigiſſe monet, R. *Azar.* in Meor En. p. 150. Nota etiam *Philonis* confeſſio, qui lib. 3. de vita Moſis pronunciationem ejus non poſſe audiri niſi ab iis, quibus aures & Linguæ Sapientia ſunt purgatæ. Sed & fama eſt, hodie etiam inter Judæos extare, qui genuinam pronunciationem ſibi tribuunt. C. In *blaſphemiis* idem nomen fuit enunciatum. Unde Rabbini שאין החיוב עד לשיפרש את השם המיוחד קד הא וו הא *Neminem damnari blaſphemiæ, niſi Tetragrammaton expreſſerit*; aut juxta quoſdam Adonai. Potuit ergo pronunciari. *Hottingerus.*

Digitized by Google

Οὐρανὸν ἐνδέδυμαι, περιβέβλημαι δ' ἢ θάλασσαν,
Γαῖα δέ μοι ςήριγμα ποδῶν περὶ σῶμα κέχυται,
Ἀὴρ δ' ἠδ' ἀςρῶν με χορὸς περιδέδρομε πάντῃ.
71 Ἐννέα γράμματ' ἔχω, τετρασύλλαβός εἰμι, νόει με.

Cœlum, veſtitum præbet mihi, pontus amictum:
Terra mihi fulcitque pedes, & corpus amicit:
Aër, aſtrorumque chorus me circuit omnem.
Sunt elementa novem mihi, ſum tetraſyllabus autem

Ai-

71 *Ἐννέα γράμματ' ἔχω* &c.] Hoc nomen quod ſit, neſcio. Sed cum Noam alloquatur Deus ante factam linguarum diverſitatem, non dubium eſt quin ea lingua utatur, quæ tum ſola erat. Hebræam autem fuiſſe, patet cùm ex nominibus, quibus Adamus animalia nuncupavit, cum ea nomina in Hebræo ſermone animalium feré naturam declarent: tum ex primorum hominum nominibus, quæ in ſolo Hebraico ſermone ſignificantia ſunt, ut Adami, ut Caini, ut reliquorum. Quod ſi ita eſt, cum hic Sibylla vocet elementa quædam *ἄφωνα* (id eſt conſona, ſicut in Jeſu nomine, Deo volente, declarabimus) oportet aliquas eſſe literas in Hebræa lingua, quæ vocales appellentur. Atqui nullæ ſunt, omnes enim conſonantes vocant, utentes punctis quibuſdam vocalibus; quæ neque literæ vocantur, neque numerorum notæ ſunt, ut poſſint in hujus nominis rationem venire. Oportet igitur aut Aleph, He, Vau, Jod, & Ain vocales dici: aut Sibyllam Græcè loquentem, de aliquo Græco Dei nomine loqui, & quod à Deo Hebraicè dictum ſit, id ad ſermonem Græcum accommodare, quaſi ipſa Græcè, non Deus Hebraicè loquatur: quemadmodum in Apocalypſi Jeſus dicit, ſe eſſe α & ω, niſi forte ibi Græce loquebatur. Atque hæc quidem in medio poſita ſint ad conſiderandum. Ac ſi cui notum hoc nomen eſt, cum oro ne ſtudioſos celet. *Caſtalio.* Hujus ænigmatis quatruplicem explicationem afferam. Primus omnium Leo Suavius in ſcholiis in librum Paracelſi de vita longa cap. 5. & in lib. de myſteriis nomen ἀρσενικὸν pulchrè congruere ſcribit: quia quatuor conſtat ſyllabis, quarum primæ tres binas continent literas, quarta ternas, ita ut in univerſum ſint novem elementa. E quibus quatuor ſunt vocales, quinque mutæ: ρ, σ, ν, κ, ν. Numerus verò qui ſignificatur, ἑκατοντάδες δὶς, ὀκτὼ καὶ τρεῖς τρὶς δεκάδες, id eſt, bis centum & octies, atque ter tribus decadibus continetur: quod eſt novies atque octies decem, quod eſt centum ſeptuaginta, ut totus numerus ſit CCCLXX. Hic numerus exprimitur tantùm à quinque mutis, ſi eam quæ replicatur nempe ν. ſemel tantum ſumpſeris. Nam aſſumptis ρ, σ, ν, κ, tantundem conficitur apud Græcos. Quod verò ſubjungitur

σὺν τ᾽ ἑπτά, eſt repetitio prioris ſummæ. Nam T. ſignificat ccc. & *ἑπτὰ* (ſubaudi *δεκάδες*) LXX. Ita ille. Sed iſta ſolutio planè fanatica eſt. Altera eſt P. Morelli, qui vult nomen *ἀνέκφωνος* eo ænigmate ſignificari: continet enim numerum 1696. ita ut unitas illi tantùm deſit. Totus enim numerus, ſi à centenariis ad denarios, à denariis ad ſimplices progreſſus fiat, continetur 1697. Nam primò ſunt bis octo centenarii, qui ſunt 1600: deinde ſunt ter tres decades, id eſt 90. Ultimò reſtant ſeptem monades ſeu unitates, qui numeri collecti efficiunt 1697. Solutio hæc non abeſſet longe, modò Grammatici vocem illam tollerare vellent. Tertia eſt Joannis Aurati. Is arbitratur denotari nomen *θεὸς σωτήρ*, *Deus ſervator*, quod etiam in acroſtichide infra habetur. Hoc continetur numerus 1792, & ut ænigma conveniat, pro *σὺν γ᾽ ἑπτά*, legit *σὺν διπλᾶ*, *una duo*, vel *σὺν δυσὶν*, *cum duobus*. (At Gallæi codex legit *καὶ δὺς ἑπτά*.) Sed nec iſtud videtur quadrare, quia conſtat ex duabus vocibus, neque relinquitur textus intactus. Quarta eſt Johannis Brentii, ut Hartungus in variis lectionibus refert. Iſte aliter colligit rationem numeri quàm ſuperiores, ita nimirum, ut ſint bis octo hecatontades, id eſt centuriæ ſedecim: ter tres decades, id eſt, nonaginta, & ter ſeptem, id eſt viginti unum: ſumma tota 1711. Nam & ſeptenarium exiſtimat triplicandum. Hanc ſummam in ſe complectitur nomen *φωσφόρος*. Iſta ſolutio præfertur priori ab Joach. Camerario, lib. 6. epiſtolarum. Sed dialectus qua *φωσφόρος* pro *φωσφόρος* dicitur, non videtur Sibyllæ fuiſſe familiaris. Quærant alii, an aliud Dei nomen ænigmati huic melius congruat. *Opſopœus*. Hoc modo etiam olim Doctiſſ. Boiſſardus hoc ænigma propoſuit

Ἐννέα γράμματ᾽ ἔχω, τετρασύλλαβός εἰμι: νόει με.
Αἱ τρεῖς αἱ, πρῶται δύο γράμματ᾽ ἔχουσιν ἑκάστη.
Αἱ λοιπαὶ δὲ τὰ λοιπά, καὶ εἰσὶν ἄφωνα τὰ πέντε.
Τοῦ παντὸς δ᾽ ἀριθμοῦ ἑκατοντάδες εἰσὶ δὶς ὀκτώ.
Καὶ τρεῖς τρὶς δεκάδες, σὺν γ᾽ ἑπτά. Γνοὺς δὲ τίς εἰμι.
Οὐκ ἀμύητος ἔσῃ θείης παρ᾽ ἐμοίγε σοφίης.

Contineo literas novem: ſum quatuor ſyllabarum. Noſce me.
Tres primæ duas literas habent unaquæque:
Et reliquæ reliquas. Et ſunt conſonantes quinque.
Omnis numerus eſt bis octo centenariorum.
Et trium tres decadum. Noſce quis ego ſim.
Et non eris ignarus Divinæ ſapientiæ.

Viginarius ſcribit Joannem Auratum doctiſſimè fuiſſe interpretatum hanc Prophetiam: quæ continet. *Θεὸς σωτήρ*. In quibus dictionibus quatuor ſunt vocales, & quinque conſonantes: quæ efficiunt ſyllabas quatuor: quarum duæ primæ, & tertia duas ſingulæ literas continent, & quarta tres. Sed de numero 1597. deſunt duo. Quod inducit Auratum, ut exiſtimet legendum *σὺν δύο*, pro *σὺν γ᾽ ἑπτά*. *Boiſſardus*. Non recte quidam carpunt, quod nomen Dei in iis oraculis contineri dicunt, numerum MDCXCVII, cum non ſatis conſtet quodnam vocabulum debeat intelligi. Fingunt quidam vocem Hebraicam, quæ tamen putida eſt. Ego libenter eorum ſequor ſententiam qui de voce *ἀνέκφωνος*, idem quod *ἀνεκφώνητος*, accipiunt; ut nempe ſeptenarius fiat, more Pythagoricorum & Platonicorum additur unitas. *μονὰς* enim, ut illi loquuntur, eſt *ἀρχικὸς*, *ἀποκαταστατικὸς*, *καὶ περιλαμβανόμενος ἀριθμός*. Vel potius unitas additur, ad declarandum Dei unitatem, ita ut numero illo ſignetur ineffabilis unitas, *ἀνέκφωνος μονάς*. Sic Mercurius Triſmegiſtus, & ipſe Judæus, cujus verba apud Lactantium lib. 1. ſic concipiuntur:

Ὁ δὲ θεὸς εἷς. ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδεῖται
Ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος.

Hoc poſterius veriſſimum eſſe exiſtimo. *Voſſius*.

Αἱ τρεῖς αἱ πρῶται, δύο γράμματ' ἔχουσιν ἑκάστη,
Ἡ λοιπὴ δὲ τὰ λοιπά, καὶ εἰσὶν ἄφωνα τὰ πέντε.
Τοῦ παντὸς δ' ἀριθμοῦ ἑκατοντάδες εἰσὶ δὶς ὀκτώ,
Καὶ τρεῖς τρὶς δεκάδες, σὺν γ' ἑπτά. γνοὺς δὲ τίς εἰμι,
Οὐκ ἀμύητος ἔσῃ θείης παρ' ἐμοί γε σοφίης.
Ὡς φάτο. τὸν δὲ τρόμος λάβε μυρίος, οἷον ἀκοῦσαι.
Καὶ τότε δὴ νοερῶς τεχνησάμενος τὰ ἕκαστα
Λαοὺς ἐλλιτάνευε, λόγων δ' ἐξήρχετο τοίων· (στρῳ,
[72] Ἄνδρες [73] ἀπιστόκοροι, μεγάλῳ βεβολημένοι οἴ-

(Percipe me) primæ tres ſyllabæ efficiuntur
Ex binis omnes elementis: cetera reſtant
In reliquis: quorum ſunt non vocalia quinque.
Totius numeri bis ſunt hecatontades octo,
Et ter tres decades, cum ſeptem. Si ſcieris me,
Non te, qua potior, ſapientia dia latebit.
Sic ait. aſt illum audito tremor occupat ingens.
Ac tum prudenti molitus ſingula mente,
Hortari populos, & verbis talia fari:
Perfidioſi homines, quœ vos dementia cepit?

Οὐ

72 Ἄνδρες, &c.] Hæc illa, quæ paulo poſt fingit ſe *Noachi* nurum, & in arca una cum eo, maritoque ſuo fuiſſe. Sed ficta ſunt omnia, quæ *Sibyllarum* nomine circumferuntur. Miror mortalium quenquam adeo unquam abjectæ fuiſſe credulitatis, ut aliter ſentiret. Eorum Authores non tantum plurima ex Sacris Scripturis hauſerunt, ſed Chriſtiani fuerunt, & Hæretici. Priſcillam & Maximillam Montani Propheriſſas centones iſtos compoſuiſſe, ſi facti fœminæ Authores, haud eſt improbabile. Nonniſi poſt earum evulgatas Prophetias, Chriſtianæ religionis myſteria ex Oraculis Sibyllinis fuere deprompta. Fatidicas quaſdam mulieres, quas *Sibyllas* dixerunt, quaſi Diis à conſiliis ſecretioribus, (τὶ ϗ

ex-

Οὐ λήσει θεὸν ὅσσ᾽ ἐπρέξατε. πάντα γὰρ οἶδεν
Ἀθάνατος σωτὴρ, πανεπίσκοπος, ὅς μ᾽ ἐκέλευσεν
Ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν[74] ἐξαπολῆσθε.

Quæ facitis, Deus haud ignorat. namque ſalutis
Autor inextinctus videt omnia, & omnia novit:
Qui mihi juſſit, uti vobis hæc dicta referrem,

Νήψα-

ἐνθεάζειν, σιβυλλαίνειν inquit Diodor. lib. 4) inter gentes vixiſſe, haud negarem. Earum autem ſortes & oracula diabolica fuiſſe, omnis hiſtoriæ fides docet. Conſulantur: quæ ex earum libris juſſu Senatus Romani variis temporibus deprompta memoriæ tradiderunt Dionyſius Halicarnaſſeus, Plutarchus, Cicero, Varro, Livius, Tacitus, Zoſimus, aliique; ſuperſtitionem diabolicam, & Helleniſmum ſapiunt omnia: Summam omnium refert Annal. 15. Corn. Tacitus. *Mox*, inquit, *petita à Diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus ſupplicatum Vulcano, & Cereri, Proſerpinæque, ac propiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare.* Forſan autem vera etiam nonnulla falſis miſcuit antiquus ſerpens, ſuo more, quo vera ſuſpecta redderet, falſis conciliaret fidem. Etiam quæ tenui fama, ex primæ promiſſionis, aliarumque revelationum divinarum traditione, priora mundi ſecula, de futuro Meſſiæ regno invaſerant, in lacunas ethnicas diducta, vaticiniis iſtis permiſta fuerant. Tale illud eſſe videtur, cujus in ſecundo libro de Divinatione meminit Marcus Tullius. *Sibyllæ*, inquit, *verſus obſervamus, quos illa ſacros fudiſſe dicitur, quorum interpres nuper falſa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, eum, quem revera regem habebamus, appellandum quoque Regem eſſe, ſi ſalvi eſſe velimus. Hoc ſi eſt in libris, in quem hominem & in quod tempus eſt? callide enim, qui illa compoſuit, perfecit, ut quodcunque accidiſſet prædictum videretur hominum & temporum definitione ſublata.* Lucium Cottam quindecemvirum notat, qui inſtigante Antonio, Julii Cæſaris ambitioni, poteſtati regiæ etiam nomen addere cupientis, publica fama eorum temporum de rege maximo venturo, litare conatus eſt. Idem Oraculum iiſdem pene verbis exponunt hiſtoricorum Romanorum nominatiſſimi, Suetonius & Tacitus; ille in vita Veſpaſiani, hic hiſtoriarum quinto; *Veterem & conſtantem opinionem* vocat Suetonius; *Perſuaſionem ex antiquis Sacerdotum libris* Tacitus. Nempe eſt, ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος; hoc eſt, *valeſcet Oriens* præfectuſque Judææ rerum potietur. Hæc vero ad noſtra carmina nihil. *Owenus.*

73 Ἀπιστήκοροι.] Turnebus emendarat in ſuo libro hic & pagina ſequenti ἀπληστήκοροι: non tamen (ut credo) improbato vulgari ἀπιστήκοροι. Sunt autem ἀπιστήκοροι, ut Auratus explicuit, *corde increduli*, quaſi ab ἄπιστος & κέαρ, unde Latinorum *cor* deductum fiet. Ego rectius verti poſſe arbitror *progeniem ſive germen incredulum*, & in ἄπιστος atque κόρος, quod Galeno, Heſychio, & Suidæ νέον βλάστημα, *novellum germen* ſignificat reſolvi. Atque pro hac interpretatione facit ſimilis dictio uſurpata lib. 8. pag. 376. ἀπιστόφυλοι *gens incredula*, ab ἄπιστος & φῦλον. *Opſopæus.*

74 Ἐξαπολῆσθε.] Auratus legit uti etiam habetur in noſtro codice MS. ἐξαπατῆσθε.

75 Γαίαν

Digitized by Google

Νήψατε, τὰς κακίας ἀποκόψατε, μηδὲ βιαίως
Ἀλλήλοις μάρνασθε, μιαιφόνον ἦτορ ἔχοντες,
Αἵμασιν ἀνδρομέοις πολλὴν [75] γαῖαν ἀρδεύοντες.
Αἰδέσθητε βροτοὶ τὸν ὑπερμεγέθη, καὶ ἄτρεστον,
Οὐράνιον κτίστην, θεὸν ἄφθιτον, ὃς πόλον οἰκεῖ.
Καὶ τοῦτον πάντες λιτανεύσατε, [76] χρηστὸς ὑπάρχει,
Τοῦτον ὑπὲρ ζωῆς [77] πόλεων, κόσμοιό τε παντὸς,
Τετραπόδων, πτηνῶν τ', ὡς ἵλεως ἔσεθ' ἅπασιν.
Ἔσται γὰρ ὅτε κόσμος ὅλος ἀπερείσιος [78] ἀνδρῶν

Exitio ne ſit demens ſocordia vobis.
Diſcite juſtitiam, vitiis abſiſtite, neve
Inter vos animis odia exercete cruentis,
Humano late tingentes ſanguine terram.
Immenſum, invictum numen, rerumque parentem,
Cui domus excelſo cœlo manet alta, timete
Mortales, & eum cuncti placate (benignus
Audiet) ut cives, ut totum denique mundum,
Quadrupedumque genus ſervet, volucrumque fe-
cundus.

Ὑδα-

75 Γαῖαν] Turnebus γῆν pro γαῖαν: ſed ſolet Sibylla diphthongum ante vocalem etiam in media dictione corripere. *Opſopœus.*

76 Χρηστὸς] Auratus ſcribit χρειστὸς, ut locus de Meſſia intelligatur. χρειστὸς enim antiquo more per ει, non per ι, ſcribi ſolitum indicio nobis eſt acroſtichis Sibyllina: verùm etiam χρηστὸν à nonnullis vocitatum fuiſſe docet Lactantius libro 4. cap. 7. *Chriſtus non proprium nomen eſt, ſed nuncupatio poteſtatis & regni. ſic enim Judæi reges ſuos appellabant: Sed exponenda eſt hujus nominis ratio propter ignorantium errorem, qui eum immutata litera Chreſtum ſolent dicere.* Idem.

77 Πόλεων &c.] Auratus legit πολλῶν, & verſu ſequenti ἵλεος vel ἵλαος. Idem.

78 Ἀνδρῶν] Idem Auratus pro ἀνδρῶν vult Ἄδρος, vel ἄρδην, *funditus.* Idem.

79 Κα-

Ὕδασιν ὀλλύμενος, φοβερὰν ὀλολύξετ' ἀοιδήν.
Ἔσται δ' ἐξαπίνης ἀὴρ ἀκατάστατος ὑμῖν,
Καὶ χόλος οὐρανόθεν μεγάλου θεοῦ ἥξει ἐφ' ὑμᾶς.
Ἔσται δ' ἀτρεκέως, ὅτ' ἐς ἀνθρώπους προϊάψει
Σωτὴρ ἀθάνατος, ἂν μὴ θεὸν ἱλάξησθε,
Καὶ μετάνοιαν ἔχητ' ἀπὸ νῦν, καὶ μηκέτι μηδὲν
Δύσκολον ἢ [79] κακόν γ' ἀθεμίστως ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ
Πράττῃ, ἀλλ' ὁσίῳ βιότῳ πεφυλαγμένος εἴη.
Οἱ δέ μιν [80] εἰσαΐοντες, ἐμυκτήριζον ἕκαστος,
Ἔκφρονα κικλήσκοντες, ἀτὰρ μεμανημένον ἄνδρα.

Tempus erit, quando totus delebitur undis
Orbis & humanum genus (heu horrete minantem)
Et ſubito vobis totus turbabitur aër,
De cœloque Dei magni vos opprimet ira.
Tempus erit certe, cum magni numinis ira
Sæviet in terras, niſi vos placabitis illam,
Et vitæ mores jam nunc mutabitis actæ,
Ut nulla cuiquam deinceps injuria fiat,
Sancta ſed & cunctis innoxia vita colatur.
Sic ait. aſt illi vulgo ridere monentem,
Dicereque inſanum, dementatumque furore.

Καὶ

79 Κακόν γ' ἀθεμίστως] Notat Opſopœus Veterem codicem regiæ bibliothecæ legere κακόν τ' ἀθεμίστευτον, noſtrum MS. cum eodem convenire deprehendimus. *Gallaus.*

80 Εἰσαΐοντες] MS. noſter codex legit εἰσακούοντες. *Idem.*

81 Πά-

Καὶ τότε δ' αὖ [81] πάλιν ἀνίαχεν Νῶε ἀοιδήν.
Ὦ μέγα δείλαιοι, κακοήτορες, ἄστατοι ἄνδρες,
[82] Αἰδοίην προλιπόντες, ἀναιδείην ποθέοντες,
[83] Ἁρπασιαῖοι τύραννοι, ἁμαρτωλοί τε βίαιοι,
Ψεῦσται, [84] ἀπιστοκόροι, κακοπράγμονες, οὐδὲν ἀληθεῖς,
Λεκτροκλόποι θ', [85] εὑρεσιπλόγοι, δύσφημα χέοντες,
Οὐκ [86] ὀργήν τε θεοῦ δεδιότες ὑψίστοιο,
Εἰς γενεὴν πέμπτην πεφυλαγμένοι ἐξαπολέσαι.

Tunc iterum tales effatur Noë loquelas:
O miſeri, mentis pravæ, mutabile vulgus,
Quos juvat extincto vitam fœdare pudore,
Raptores, violenti, importunique tyranni.
Mendaces, pravi ſtudioſi, perfidioſi,
Detrectatores, mœchi, ſcelerata ferentes,
Nil formidantes ſupremi numinis iram,
Quæ vos ad quinti pœnas jam deſtinat ævi.

Οὐ

81 Πάλιν] Poſt hoc verbum codex noſter ut ſuppleatur hic verſus habet αὖθις. *Idem.* Pede mutilum ſic curat Turnebus: πάλιν αὖθις ἀνίαχε. vel πάλιν τοῖον ἀνίαχε. Illud confirmatur ex codice regio αὖθις interſerente. *Opſopœus.*

82 Αἰδοίην] Hæc notat Turnebus αἰδῶ νοῦ: quamquam bene eſt Αἰδοίην. *Idem.*

83 Ἁρπασιαῖοι] Ἁρπαγί μοι τε ſcribit Auratus: ἁρπαλέοι τε Turnebus, infra lib. 8 Unde hæc fere ad verbum expreſſa ſunt, legitur ἁρπακτῆρες τύραννοι. *Idem.* Noſter codex legit ἀσεβέσιμοι. *Gallæus.*

84 Ἀπιστοκόροι] Codex meus habet ἀπιστόφυλοι. *Idem.*

85 Εὑρεσιπλόγοι] Idem Auratus rectius legi arbitratur δολοπλόκοι, inſidiarum repertores. At infra loco jam dicto ψευδέσι λόγοις δύσφημα χέοντες· *Opſopœus.* Noſter Codex legit ψευδέσι λόγοι vel λόγχοι vel λόχοι. *Gallæus.*

86 Ὀργήν τε] Reg. cod. ὀργὴν ζ: quod doctiſſimi viri ſæpe laudati Turnebus & Auratus quoque approbant. *Opſopœus.* Meus Codex MS. legit ὀργὴν ζ. *Gallæus.*

q 87 Σαρ-

Οὐ κλαίετ' ἄλλυδις ἄλλος ἀπηνέες, ἀλλὰ γελᾶτε·
87 Σαρδώνιον μείδημα γελάσετε, ὁππόταν ἥξῃ
88 Τοῦτο, λέγω τὸ θεοῦ φοβερὸν καὶ ἐπήλυτον ὕδωρ.
Ὁππότε καινιεῖ ἱερὸν γένος ἐν χθονὶ κῦμα
Ἀέναον ῥίζης ἐν ἀδιψήτοισι τεθηλὸς,
Αὐτόπρεμνον ἄϊστον ἰῇ ἐν νυκτὶ γένηται,
Καὶ πόλις αὐτάνδρους σεισίχθων ἐννοσίγαιος,
Κευθμῶνάς τε γαίης σκεδάσει, καὶ τείχεα λύσει.
Καὶ τότε κόσμος ἅπας τε ἀπειρεσίων ἀνθρώπων

Non fletis paſſim, duri? ridetis, inepti?
Sardonium riſum ridebitis, horrida quando,
Quam dico, torrenſque Dei vos opprimet unda,
Tum cum per terras ſacrum genus unda novabit,
Stirps æterna, locis nunquam ſitientibus orta,
Funditus & prorſum noctu delebitur una.
Cumque viris urbes terræ Neptunus ab antris
Diruet exagitans, concuſſaque mœnia rumpet.
Et tunc immenſus mundus, cunctique peribunt

Θνήξε-

87 Σαρδώνιον, &c.] Regius Codex, uti & noſter legit Σαρδόνιον, de riſu hoc Sardonio Vide quæ diximus in diſſertat. noſtris p. 469.

88 Τοῦτο λέγω, &c.] Lacer iſte cento è pluribus aliis locis eſt conſarcinatus. Primus verſus eſt ex initio lib. 7. pag. 348. ſequentes quinque è lib. 3. pagin. 248. ſeptimus è lib. 2. pag. 195. undecimus cum proximis aliquot iterum è ſeptimi initio. E dictorum locorum collatione diſcrimen ſingulorum lector diſcet, nunc varietatem è Turnebi libro & Aurati lectionibus indicabo verſu 2. καινίσειν vel καινίζῃ. v. 3. ἀέναον, ῥίζης ἰνὶ, vel ῥίζης τ' ἐν ἀδιψ. v. 4. αὐτὸ πρέμνοι εἴσοι ἰῃ δ' ἐν (vel ἰῇ καὶ) νυκτὶ γένοιτο, vel γένηται. v. 5. αὐτάνδρους τε πόλεις. *Opſopœus.*

89 Οἱ-

Θνήξεται. αὐτὰρ ἐγὼ πόσα πενθήσω, πόσα κλαύσω
89 Οἴκῳ δουρατέῳ, πόσα δάκρυα κύμασι μίξω·

Mortales. at ego quantum plorabo gemamque,
Incluſus ligno? lachrymas miſcebo quot undis?

H'ν

89 *Οἴκῳ δουρατέῳ*] Supra, nonnulla de Arca Noachi ex Heideggero attulimus, libet heic nunc reliqua ex eodem adjicere. XIX. Nunc igitur nobiliſſimam illam arcæ ſtructuram tum ex iis quæ diſerte à Deo juſſa jam explicavimus, tum ex ſagaci conjectura, quam de induſtria & prudentia Noæ capere poſſumus, paucis ex eodem Temporario repræſentare & ab ipſis fundamentis architectari lubet. Primum igitur, inquit ille, centum trabes perpetuæ, ſeſquipedales, quadratæ, longæ cubitis quinquaginta duobus, ſecundum totam ſtrati latitudinem, æqualibus intervallis collocabantur. Duas tamen extremas, quæ minora baſis latera claudebant, cæteris craſſiores eſſe oportuit. Has trabes ſupra infraque diſtinebant palmipedalia tigna, inciſuris ſeſquipedalibus, quibus utraque trabium capita inſerebantur, relictis dextra ſiniſtraque trabium projecturis, in quas arrectariorum pedalium, angulariorum vero bipedalium, baſes ad triginta cubitos ſublimium, ſecuriclatis cardinibus immittebantur. Omnium autem arrectariorum capita ſuperne cardinatis trabibus concludebantur, quas in extremo quatuor obliquæ duodecim pedes longæ, ſub angulos inſertæ, anconeſque ferrei revinciebant. Arrectaria quoque per circuitum forinſecus poſtes transverſi trientales veſtiebant. Intra vero catenationibus præcinctionibuſque arcte continebantur. Oram autem arcæ ſuperiorem valide firmabant præter latera duo minora, ſeptem compactilia tranſtra, quæ ſpatiis æqualibus in longitudinem procurrebant, ſupremis trabibus adglutinata, eaque tranſtra quatuordecim columnæ perpetuæ triginta cubitis ſublimes, ſingula binæ, paraſtatis duabus ſubnixæ fulciebant. Super media tranſtra duoque minora latera, novem ſcapi altitudine duodecim cubitorum attollebantur, capreolis dextra ſiniſtraque ſuffulti, faſtigii columen excipientes. Unde canterii utrinque proclinati, extra longiora ſuperioris oræ latera, æqualiter prominebant. Atque his coaſſatio ſuper impoſita ædificium tegebat, ipſis ſuggrundiis ſtillicidum extra perpendiculum arcæ propellentibus. Intra ædificium, ſupra baſis trabes, ſolum beſſali materia contextum fuit, ſupra quod pedamentorum fulturis prima contignatio in octo cubitorum altudinem ſuſtollebatur. Hanc ſequebatur mediana cubitis duodecim ſublimis, poſt ſuprema, decem cubitorum altitudine. Quas & paraſtatæ circa columnas, aliæque fulturæ, inferiorum perpendiculo reſpondentes ſuſtinebant. His tectum impoſitum faſtigiatum fuiſſe architecturæ ratio poſcit: quod pluviis arcendis & rejiciendis multo commodius eſt camerato, & volucrum generi recipiendo, eorumque volatui exercendo, & nidis compingendis valde neceſſarium. Præterea baſis partem imam navigationi accommodatam fuiſſe par eſt, quod architecti prudentiæ Deus reliquit, ut alia multa. Etenim Deus menſuram & firmamentum indicavit, quod hæc ab homine commiſci non potuerint. De emiſſariis ad urinam & egeſtus animalium vel recipiendos vel ejiciendos, de forma ad navigandum apta, de luminibus & feneſtris

 nihil

nihil quidquam præcepit. Hæc enim latere non poſſunt prudentem patrem familias. Oſtium quidem in arcæ latere collocari voluit, quod ita fortaſſe commodius fuerit ad recipiendum intus animalia. Feneſtræ autem mentio, quam habent Latinæ verſiones nulla eſt in Hebræis & Græcis. Lucem ſane admitti voluit, ſed diverſis receptaculis, uti ſupra vidimus, diviſam. Cubilium porro & contignationum diſpoſitionem repetere hic nihil attinet. XX. Atque hactenus quidem ſtructuram arcæ juxta præſcriptum Dei & præſumptam prudentiam Noæ explicavimus. Neque enim fas eſt dubitare, quin Noë Dei imperata diligentiſſime fuerit executus. Sed inquirendum adhuc eſt, ubi locorum, & quanto tempore Noë arcam fabricatus fuerit? Locum igitur, in quo Noë tum operarum ſuarum ſociis arcam ſtruxit, Temporarius fecit latus Caucaſi, quod ſpectat Indiam. Idque ſe conjecturis minime dubiis conſequi poſſe, putavit. *Siquidem*, inquit, *à primis jam ſeculis Cainitæ partes Orientales occuparant. Et ab iis Adamus Sethoque nati ſeceſſerant verſus occidentem, quo paulatim progreſſis occurrit mons Caucaſus, ad cujus radices locus maxime idoneus fuit, tum ne peſſimorum hominum conſuetudine turbaretur opus, tum quo & copia lignorum magna eſſet, & facilis ad evehendam, omnibus ad id ſervientibus, in quos arbores devolutæ citra jumentorum opem ad locum fabricæ raperentur. Præter loci commoditatem Promethei fabula Caucaſo alligati, & ejuſdem antrum ab Arriano memoratum, illuc etiam nos adducunt. Potuit autem Noah cedrinum opus facere, cum Nyſæi, qui alteram partem habitant, omnia ſepulchra cedrina extruxerint, quæ flamma invaſit in tranſitu Alexandri: Qui & ipſe non procul eo loco conſtruxit claſſem.* Sententiæ huic cui favere videntur Muhamedani, uti colligere eſt ex Exercit. IV. 71. nolim ego ſubſcribere. Nam Sethitas in Occidentem ſeceſſiſſe à Cainitis Orientalibus, non probo. Quin potius pars manſit eo ipſo loco, in quem Adamus ex Paradiſo pulſus eſt, in agro nempe Damaſceno circa Hebron, pars longius digreſſi viciniora loca appetierunt. Deinde credibile eſt, arcam non procul à montibus Gordæis, in quibus ſubſtitit, conditam eſſe. Neque enim machina tantæ molis, formæ quadrangularis, neque ad motum comparata, denique tam multis animalibus & cibariis referta & gravis longum nimis iter emetiri potuit. Præterea haud dubie tendebat Septentrionem verſus. Etenim Oceanus, cujus potiſſimum eruptione tam Aſſyria quam Armenia obrutæ & merſæ ſunt, à meridie ingruebat. Tum Cœlo pluvio plerunque ab Auſtro flant venti. Unde & teſte A. Gellio Noct. Att. II. 22. Νότος dictus, *quoniam eſt nebuloſus atque humectus. νοτὶς enim Græce humor nominatur.* Jam ex India in Armeniam longiſſimum iter arcæ fuit emetiendum. Credibilius igitur eſt, arcam extructam fuiſſe in Chaldæa circa Babylonem, & eo uſque jam primos homines à Damaſceno agro progreſſos eſſe. Favent ſententiæ huic ſequentia argumenta. Primo Armenia non nimis procul eſt à Babylone diſſita. Secundo Armenia reſpectu Babylonis eſt Septentrionalis. Tertio ex Armenia homines primi poſt diluvium profecti ſunt in campos Sennaar, ubi Babylon condita. Veriſimile eſt autem, eos iniviſſe iter notum, & patrias lares repetiiſſe. Quarto arca, uti probavimus, ex lignis conſtitit cupreſſinis. At cupreſſi copia non alia Babylone fuit parabilis. Unde Alexandri navis, quam Babylone conſtruxit, ex ſola cupreſſo conſtitit. Quinto denique adſtipulantur vetuſtiſſimi ſcriptores, Beroſus & ex eo Abydenus, Polyhiſtor, qui Xiſuthrum, hoc eſt Noam ex Aſſyria volunt in Armeniam navigaſſe, publicis inſtrumentis Heliopoli depoſitis in Sipparis, quorum teſtimonia allegata videri poſſunt in Chronico Euſebii Græco p. 8. XXI. Jam de tempore, cujus inter-

tervallo Noë arcam ſtruxit, difficilior eſt indagatio. Beroſus Annianus ait, Septuaginta octo annos continuos fabricandæ navi inſumptos eſſe, ac illis exactis & abſoluto opere ſtatim diluvium ingruiſſe. Eam Beroſi ſui ſententiam exponit Annius Viterbienſis his verbis: *dubitabatur de eo quod dixit Beroſus, arcam fabricari cœptam anno Septuageſimo octavo ante diluvium: cum centum viginti annos ſupputet Moſes capite ſexto Geneſeos. Sed ad hoc reſpondendum eſt, Mandatum fabricandæ arcæ accepiſſe Noë centum viginti annis ante diluvium, ut ſignificat Moſes: quadraginta vero & duobus annis præparavit Noë ligna, ob immenſitatem operis faciundi. Unde anno ſequente, qui erat Septuageſimus octavus ante diluvium inceptum eſt arcæ opificium, uti Beroſus ſupputat.* Sed fictitiæ ſunt hæ commentationes Viterbienſis Monachi, ſicut & ipſa traditio authoritate Beroſi venditata ſuppoſititia eſt. Unde innoteſcere potuit vel Beroſo vel Annio, duos & quadraginta annos impenſos eſſe comparandæ materiæ ædificii? Præterea, ex quibus documentis habent, mandatam eſſe arcam anno ante diluvium centeſimo & viceſimo? Sane textus Moſis alia omnia innuit. Communis igitur veteris Eccleſiæ Patrum, Origenis, Auguſtini, Gregorii, aliorumque, quin & Arabum, uti videre eſt apud Elmacinum & Patricidem, opinio tenet, centum annis arcam extructam fuiſſe. Idque colligunt ex Geneſ. v. 32. Ubi quingentorum annorum Noam dicit Moſes, ac proxime ſubjungit tum alia verba Dei Noæ dicta, tum inprimis mandatum de fabricanda arca. Cum igitur anno quingenteſimo mandatum ſit Noæ ut arcam faceret, quod mandatum haud dubie is ſtatim executus fuerit; & anno ſexcenteſimo Noë diluvium ingruerit, ſequi contendunt, centum annos, nec plures nec pauciores ædificandæ arcæ erogatos eſſe. Sed eam argumentationem minime ſolidam ego arbitror. Non enim deſcriptio ætatis Noëticæ & mandatum ædificandæ arcæ ponuntur ut continuæ. Quin interſeruntur multa, quæ ante quingenteſimum annum ætatis Noæ geſta eſſe nemo paulo attentior inficias ibit. Tale eſt quod narratur cap. ſexto de commixtione filiorum Dei & hominum, de inſolentia Nephilim, de annis centum & viginti pœnitentiæ conceſſis. Sed validiſſimum eſt, quod eo tempore, quo Noë juſſus eſt ædificare arcam, filii ejus matrimoniis uxorum illigati fuerunt. Deus enim Geneſ. VI. in colloquio illo, quo Noæ imperavit ſtructuram arcæ, facit mentionem uxorum filiorum Noæ, quibus in arca receptum promittit. Atqui quingenteſimo ætatis Noæ anno nullus filiorum Noæ uxoratus fuit; quin poſt quingenteſimum demum annum tres filii Sem, Cham & Japhet Noæ nati ſunt, uti clare dicitur Geneſ. v. 32. Quod certum argumentum efficaciter probat, centeſimo ante diluvium anno nec mandatum Dei de ſtruenda arca ad Noam commeaſſe, nec ipſam arcam ædificari cœptam eſſe. Neque probabiliora heic afferunt Hebræi, inter quos R. Salomon ſtatuit, Noam arcæ compingendæ operam dediſſe per annos 120. at R. Eliezer inſumptos contendit annos 52. Unde enim fidem facient aſſertioni? Igitur ex Moſe quidem conſtat, Deum mundo centum & viginti annos ſupererogaſſe, quorum intervallo pœnitentiam ejus prober. Exactis 120. annis, cum eventu & rebus ipſis cognoſceretur, omnem carnem viam ſuam corrupiſſe, Deus decreta ſua de mundi interitu imminente Noæ expoſuit, & eum ad arcam fabricandam excitavit. Fabricari autem arcam illam potuit intra breve tempus, quippe in qua ſola neceſſaria, non magnifica vel ſpecioſa curari debuerunt. Nec multos annos interceſſiſſe, indicio eſt, quod Semus tum quidem, cum parens ejus mandatum acciperet moliendæ arcæ, jam uxoratus, Arphaxadum tamen, uti videtur, primogenitum pepetit duobus demum annis poſt diluvium, uti dicitur Gen. XI 10.

 XXII. Pet-

XXII. Pergendum nunc eſt ad inſignis hujus ſtructuræ cauſam finalem, quæ in promiſſionibus & uſu rerum imperatarum à Deo oſtenditur in ſequentibus. Summa huc redit, Deum, qui impium mundum perdere decreverat, ex fœdere gratioſo Noacho, familiæ ejus & animantibus quæ in arca futura erant, parciturum, ac eam in rem arca illa uſurum, ut quotquot ea recipientur, ex calamitate illa publica mundo imminente ſalvi & ſuperſtites evadant. Promiſſio illa primò concernit hominem v. 18. הקימותי את בריתי אתך ובאת אל התבת אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך *Statuam pactum tecum. Itaque ingredieris arcam tu & filii tui, uxorque tua, & uxores filiorum tuorum tecum.* Fœdus notat promiſſionem firmam, ratam ac ſtabilem omnino futuram. Ex qua promiſſione intelligebat Noë, non moriturum ſe & familiam ſuam per aquas diluvii, etſi id non referatur apertè in promiſſione.

XXIII. Hominum numerum quod attinet, qui arca recepti, determinatur is à Spiritu Sancto 1. Pet. III. 20. *Paucæ* hoc eſt, *octo animæ ab aquis ſunt ſervatæ.* Beroſus Annianus ſcribit, uxorem Noë vocatam Tyteam, Nurus tres, Pandoram, Noellam & Noeglam. Sed futile eſt hominis commentum, cum Pandora Græcum nomen ſit, Deucalionis matri eximium. Epiphanius in hæreſi 26. diſputans contra Gnoſticos, qui uxorem Noæ vocarunt Noria, ait eam vocatam Barthenon. Quin & ex traditione Orientalium refert Patricides filios Noæ ſingules ſingulas filias Methuſalæ duxiſſe uxores; Semum Thalitam ſeu Thalibam, Chamum Nachilatham, Japetum Arliſiſiam. Sed & Erythrea Sibylla lib. 3. jactat, ſe cum Noë fuiſſe in arca, & ejus nurum ſe venditat. Verùm eruditis Sibyllinorum oraculorum fides nimium laborat. In eo ipſo loco interjectis paucis, oracula illa manifeſtum errorem committunt, atcam ſubſediſſe in montibus Phrygiæ. A Petro numerum octo animarum determinante devii abeunt Muhammedani quidam, qui tradunt, *in arca fuiſſe octoginta perſonas, quarum altera pars virorum, altera fœminarum fuerit*, ut legitur in Achmetidis Paraphraſi in Alcoranum. Et quod magis miramur, ipſe Chriſtianus Poëta, Conſtantinus Manaſſes, plures in arca fuiſſe credit, videlicet filias etiam & generos. Verba ejus:

Τῷ Νῶε καὶ συνέπλεον υἱοὶ καὶ θυγατέρες,
Γυνή, γυναῖκες τῶν υἱῶν, νυμφίοι θυγατέρων.

XXIV. De animalium in arcam introductione loquitur verſus 19. & 20. ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות *Et ex omni vivente univerſæ carnis bina ex ſingulis introduces in arcam ut vivifices tecum, maſculus & fœmina erunt. Ex volatilibus juxta ſpeciem ſuam & ex jumentis juxta ſpeciem ſuam: ex omnibus reptilibus terræ juxta ſpeciem ſuam, bina ex ſingulis ingredientur ad te ut vivant.* Capite VII. 2, 3. hæc explicatius jubentur. Deus enim diſtingui vult inter animalia munda & immunda. Verba Dei ſunt מכל הבהמה תקח לך שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהורה שנים איש ואשתו *Ex omni jumento mundo accipies Tibi ſeptena maſculum & fœmellam ejus: at ex jumentis quæ munda non ſunt bina, maſculum & fœmellam ejus.* Ante omnia mundorum & immundorum animantium diſcrimen videmus ſupponi, cùm in lege tamen Moſaica primùm conſtiturum videatur. Hic Judæi fingunt πρόληψιν. Noë Divino ſpiritu imbutum providiſſe, quæ Moſes pura vel impura ſit voca-

Digitized by Google

vocaturus. Sic cætera pœne omnia præcepta Moſaica anticipata à fidelius ſuperiorum ætatum contendunt. Verùm neceſſum non fuit, ut iſta diſtinctione Noë proſpiceret mundorum animalium propagationi. Nam octo pœne ſecula inter Noë & Moſen interceſſerunt. Intra quod tempus animalia in immenſum multiplicari potuerunt. Deinde in anticipatione ſola ſpectatur vocum diverſitas. At hoc loco Deus imperat diſcretionem & ſeparationem rerum, quæ jam tum tales habebantur. Alii alias diſtinctionis hujus commenti ſunt rationes, quas conſultò hic omittimus. Munda appellavit Noë, quæ comuni in uſu fuerunt, & propterea ſuccedente tempore in arcam etiam futura victimarum materia venerunt. Immunda, quæ Tacitus *ſæda & profana* vocat Hiſt. IV. 60. 2. Qualia ſunt Dracones, Crocodili, Serpentes, & animalia quæ carne vel rapto paſcuntur, à quibus humanæ menſæ abhorrent. Diſputavimus ea de re paulo curatius lib. *de Eſu ſanguinis & ſuffocati* cap. III. ubi ex diſcrimine hoc argumentum jure acceſſivimus, quod ante diluvium eſus carnium in uſu fuerit. Idque argumentum vindicavimus Exercit. XII. Qui verò Noë munda omnia ab immundis diſcernere potuit? Probabile eſt, divinam ei opem ſuccurriſſe, per quam factum eſt, ut munda ſeptena, immunda bina ad arcam accurrerent. XXV. Deus ex omni mundo animanti juſſit introduci שבעה שבעה, *ſeptena & ſeptena*. Sic V. V. ἑπτὰ ἑπτὰ Græci. Jam olim Orthodoxi Juſtino Martyri propoſuerunt ea de re quæſtionem in hæc verba: εἰ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κατακλυσμοῦ λέγει ὅτι δύο δύο, καὶ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐν τῇ κιβωτῷ εἰσηνέχθησαν ἀλογίστως, οὐ τέσσαρα καὶ δεκατέσσαρα ἐκ τῶν ἀκαθάρτων καὶ καθαρῶν καὶ τίνες γὰρ εἰρήκασι, τινὲς δὲ ὅτι δύο καθαρὰ μόνον ὅτι εἰσὶν ἐκ τῶν δύο ἀληθέστερον. *Si tempore diluvii quis dicit duo duo, & ſeptem ſeptem, in arcam eſſe introducta, minus rationabiliter, non quatuor & quatuordecim, ex puris & impuris animantibus; nam illud nonnulli dixerunt: aliqui autem duo impura duntaxat: utrum ergo verius?* Reſpondet Juſtinus Martyr: Ἀληθέστερον εἶπεν ὁ εἰπὼν τέσσαρα καὶ δεκατέσσαρα, τοῦ εἰπόντος δύο καὶ ἑπτά. τὰ γὰρ δύο δύο εἶπεν ἀντὶ τῶν δύο ἄρρενα καὶ δύο θήλεα, καὶ ἑπτὰ ἄρρενα καὶ ἑπτὰ θήλεα. ἀκάθαρτα δὲ τὰ δύο δύο. *Verius (ſive ſignificantius) loquutus eſt qui dixit quatuor & quatuordecim, eo qui dixit duo duo, & ſeptem ſeptem, nam ille duo duo dixit, pro duobus maribus & duabus fæminis: & ſeptem ſeptem, pro ſeptem maribus, & ſeptem fœminis. Impura autem duo fuere.* Viſum igitur eſt pro Patri, שבעה repetitum notare bis ſeptem adeóque ſeptem paria. Quæ ſententia etiam Origenis eſt in cap. VI. Geneſ. homil. 2. Favet eis, tum quòd ita videantur verba ſonare, tum quòd aliâs inter munda ſeptimum eſſet ſine compare. Verùm de duobus & ſeptem individuis non paribus rectiùs verba Moſis acceperunt alii. Joſeſephus Antiquit. l. 4. ζῷά τε παντοῖα πρὸς διατήρησιν τοῦ γένους αὐτῶν ἄρρενά τε καὶ θήλεα συνεισβαλλόμενος, ἀλλά τε τούτων ἑπταπλασίονα τὸν ἀριθμόν. *Omnis generis animalia ſecum introduxit in arcam ad conſervationem generis eorum, marem & fæminam, & ex aliis ſeptem numero.* Eadem mens eſt Auguſtini de *Civit. Dei* XV. 27. Ambroſii de *arca Noæ* cap. 12. Hieronymi contra Jovinianum lib. II. aliorumque. Senſum igitur hunc reddunt שבעה שבעה *ſeptena ſeptena* h. e. ſeptem in omni ſpecie animalium mundorum. Hic enim numerus animalium mundorum pro conſervatione generis eorum, nec non pro ſacrificiis & cibo abunde ſufficere potuit: & amplior numerus arcam ipſam nimiùm oneraſſet. Neque obſtat ſeptimum animal, quod arguunt ſine compare in arcam introduci non debuiſſe. Illud enim non ad generationem aſſervabatur, ſed ad ſacrificium. Ita Theodoretus q. 50. in Geneſin: *Unum animal reliquum ad ſacrificandum. Statim enim ubi ceſſavit ultio, Noë ſacrificium obtulit Deo gratiarum actioni conveniens.* Nec aliter R. Solomon. שבעה כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו

בצאתו *quia ex iis Noë poſt exitum in arca ſacrificium offerre debuit.* Cæterùm cur mundorum numerum majorem quàm immundorum Deus intromiſerit, ratio evidens eſt. Nam munda pro immundis adhiberi oportuit, tum ad ſacrificia tum ad vitæ præſentis uſum. Nec in ſeptenario numero myſterium hîc venari convenit, quomodo Ambroſius l. I. ſtatuit, *Deum inviſiſſe mundam hebdomadam, quia mundus & ſacer ſeptenarius numerus eſt.* Sed meritò ejuſmodi myſteriorum venatores irriſit Chryſoſtomus homil. 24. in Geneſin; quin & iis indignatur, tam temerè adoptantibus interpretationes ineptas & ab ipſis hæreticis confictas. Veram cauſam, cur non plura quàm ſeptem animalia Deus introduci juſſerit, eſt, quia tot neceſſaria fuerunt: par nempe ad propagationem, par ad uſum œconomicum, par ad uſum ſacrum oblationum, unum denique, quod ſtatim poſt finitum diluvium Deo in ſacrificium deſtinetur. XXVI. Tria porro animalium genera non intraſſe arcam; nempe, quæ in aquis vitam conſervare potuère, quæ ex diverſa ſpecie animalium gignuntur, denique quæ ſponte proveniunt ex ſiderum & materiæ putreſcentis conventu; puto extra controverſiæ aleam poſitum eſſe. Etenim id Moſaica narratio non obſcurè innuit. Ex ea enim conſtat, animalia introduci debuiſſe in arcam להחיות *ad vivificandum* ea, adeóque ad conſervandas earum ſpecies. Atqui tria illa animalium genera vivificari & conſervari potuerunt, etiamſi in arcam non intromitterentur. Piſces enim ſpiravére in aquis. Animalia ex diverſis ſpeciebus oriunda in ipſis diverſis ſpeciebus intromiſſis vivificabantur. Denique quæ ſponte naſcuntur, generari adeóque vivificari ſemper potuerunt, quam diu & ſiderum & putreſcentis materiæ copia fuit. Sed malo hæc diſertiſſimis verbis Auguſtini proponere. Is lib. xv. de Civ. Dei cap. 27. rem eam hoc modo definit. *Quòd autem*, inquit, *ſcrupuloſiſſimè quæri ſolet de minutiſſimis beſtiolis, non ſolùm quales ſunt mures & ſtelliones, verùm etiam quales locuſtæ, ſcarabei, muſcæ denique & pulices, utrum non amplioris numeri in arca illa fuerunt, quàm qui eſt definitus, quum hoc imperaret: prius admonendi ſunt, quos hæc movent, ſic accipiendum eſſe quod dictum eſt, Quæ repunt ſuper terram: ut neceſſe non fuerit conſervari in arca, quæ poſſunt in aquis vivere: non ſolùm merſa, ſicut piſces, verum etiam ſupernatantia ſicut multæ alites. Deinde quum dicitur, Maſculus & fœmina erunt: profectò intelligitur ad reparandum genus dici: ac per hoc nec illa neceſſe fuerat ibi eſſe, quæ poſſunt ſine concubitu, de quibuſque rebus, vel rerum corruptionibus naſci: vel ſi fuerint, ſicut in domibus eſſe conſueverunt, ſine ullo numero definito eſſe potuiſſe: aut ſi myſterium ſacratiſſimum quod agebatur, & tantæ rei figura etiam in veritate facti aliter non poſſet impleri, niſi ut omnia certo illo numero eſſent, quæ vivere in aquis natura prohibente non poſſent, non fuit iſta cura illius hominis, vel illorum hominum, ſed divina. Non enim ea Noë capta intromittebat, ſed viventia & intrantia permittebat. Ad hoc enim valet quod dictum eſt: Intrabunt ad te: non ſcilicet hominis actu, ſed Dei nutu: ita ſanè, ut non illic fuiſſe credenda ſint, quæ ſexu carent. Præſcriptum eſt enim atque definitum, maſculus & fœmina erunt. Alia ſunt quippe, quæ de quibuſque rebus ſine concubitu naſcuntur, ut poſtea concumbant, & generent, ſicut muſcæ; alia verò in quibus nihil ſit maris vel fœminæ, ſicut apes. Ea porrò quæ ſic habent ſexum ut non habent fœtum, ſicut muli & mulæ, mirum ſi ibi fuerunt, ac non potius parentes eorum ibi fuiſſe ſuffecerit, equinum videlicet, atque aſininum genus & ſi aliqua alia ſunt quæ commixtione diverſi generis, genus aliquod gignunt. Sed & ſi hoc ad myſterium pertinebat ibi erant. Habet enim & hoc genus maſculum & fœminam.* XXVII. Mirum porro videri poſſit animalia illa undique colli-

gi

Digitized by Google

gi & congregari potuiſſe. Si ipſe Noë omnes terrarum tractus pererravit, ut varii generis feras ſuis cubilibus excuteret, & ad arcam aggregaret, longiſſimi temporis impenſa ei hoc conſtitit. Hic narrat Buteo ſententiam Hugonis de S. Victore: *Invaleſcente diluvio animalia quærentia ſui exitii fugam natando ad arcam veniſſe, & per oſtium, & quod in tertia manſione erat, arcam ingreſſa.* Atqui Moſes docet, prius animalia ingreſſa eſſe, quàm ingrueret diluvium, Geneſ. VII. 15. Philo Judæus cenſet, ſponte animalia Noë ſervatorem ſuum & paſtorem eſſe ſecuta. Verba ejus extant lib. II. de vita Moſis pag. 663. οὐ χαλεπῶς πάντα ἐπιδέχεται, καὶ τὰ τέως ἠγριωμένα ἐξημεροῦτο, καὶ οἷα νομεῖ καὶ ἀγελάρχῃ τιθασευθέντα ἐπηκολούθει. *Sic factum ut nullum animal detrectaret obſequium, immanibus etiam beſtiis manſueſcentibus, & ſervatorem ſuum tanquam Paſtorem ultro ſequentibus.* Verùm animalia quidem ferocia diritatem ſuam exuiſſe certum eſt. Sed an iccirco Noë totum terrarum orbem pererravit? R. Eliezer cap. 23. ſtatuit, juſſiſſe Deum, ut Angeli præfecti cuilibet ſpeciei animalium deſcenderent & ea congregarent, ſimul cum omnibus illorum alimentis. *Non enim*, inquit, *ſcriptum eſt: venit Noë & congregavit ea; ſed* באו אל נח אל התבה *venerunt ad Noë in arcam*, venerunt ſcilicet ab Angelis illis. Sed quid opus fuit quæſo miniſterio Angelorum? Annon potuit Deus eos, quos ſervare decreverat inſtinctu ſuo ad ingreſſum arcæ movere & dirigere? Eſt enim Spiritus Dei, qui operatur omnia in omnibus, & cuncta quantumlibet diverſarum naturarum, quo vult, dirigit. Is qui bruta & mutum animal humanas voces edere docuit; qui pedes animalium creavit; annon faciliori negotio ſolo nutu beſtias ad Noam abigere potuit? Illa autem verba באו אל נח *venerunt ad Noam* obtorto collo rapiuntur, ut ab Angelis acta eſſe animalia probetur. Cur non potiùs ſub verbis *venerunt ad Noë* intelligendum eſt, ſponte ſua, à Deo excitata? Quomodo etiam R. Solomon Jarchi ad verba illa ויבאו אל נח adnotavit מאליהן *à ſemet ipſis*. Is igitur arcano illo inſtinctu effecit, ut exſpoliata natura ſua animantes ſe ad arcam reciperent, & innocentem vitam inter ſe in arca viverent. XXVIII. Adjungi voluit Deus optimus neceſſitatum proviſor & hominibus & animalibus commeatum. Sic enim Noæ edicit cap. VI. 21. ואתה קח לו מכל מאכל אשר יאכל ואכפתה אליו והיה לו ולהם לאכלה: *Et tu accipe tibi ex omni eſca, quæ comeditur, & collige tibi, ut ſit tibi & illis in eſcam.* Colligitur hinc, Noam divinitus inſtructum fuiſſe, quo cibo quælibet beſtia uteretur. Hæc enim ſcientia Noæ planè neceſſaria fuit circa animalia incognita & hactenus non viſa. Sed difficilis hoc loco quæſtio oritur de animantibus carnivoris, quo cibo in arca Noë ea ſuſtentaverit? Si fœno & herbis dixeris, videberis naturam carnivororum mutare, & quod adagio dicitur, κυνὶ διδόναι ἄχυρα, ὄνῳ δὲ ὀστέα. Si carnes eis Noam collocâſſe reſponderis, unde ſuppetiit carnium tanta copia, quanta neceſſaria fuit ad anni totius ſuſtentationem? Sanè animalia viva introducta in arcam mactari in uſum carnivororum animalium minimè debuerunt, quia alium longè in finem ſervata ſunt, uti ſupra vidimus. Neque Noam tamdiu tam fœdo miniſterio mancipatum fuiſſe probabile eſt. Non etiam carnivoris datum fuit irruere in beſtias, quæ aliàs eorum prædæ parent. Aliâs ſpecies multæ animalium abolitæ fuiſſent, quin & totam arcam habuiſſent infeſtam. Ego ad arbitrium hujus quæſtionis rurſus advoco Auguſtinum l. c. *Solet*, inquit, *movere nonnullos, genera eſcarum quæ illic*

habere poterant animalia, quæ nonniſi carne veſci putantur, utrum præter numerum ibi fuerint ſine transgreſſione mandati, quæ aliorum alendorum neceſſitas illic coëgiſſet includi: an verò, quod potius eſt credendum, præter carnes aliqua alimenta eſſe potuerunt, quæ omnibus convenirent. Novimus enim quàm multa animalia, quibus caro cibus eſt, frugibus pomiſque veſcantur, & maximè fico atque caſtaneis. Quid ergo mirum ſi vir ille ſapiens & juſtus, etiam divinitus admonitus, quid cuique congrueret, ſine carnibus, aptam cuique generi alimoniam præparavit, & recondidit? quid eſt autem, quod veſci non cogeret fames? aut quid non ſuave ac ſalubre facere poſſet Deus, qui etiam ut ſine cibo viverent, divina facilitate donaret, niſi ut paſcerentur etiam hoc implendæ figuræ tanti myſterii conveniret? Igitur quo miraculo factum eſt, ut leones, Pantheres, tigrides, lupi aliáque ejuſmodi feritate depoſita manſueſcerent, & homini colla ſubderent, eodem factum, ut ad tempus ſubducto carnium alimento oblectarentur fœno, frugibus alióque obvio & parabili cibo. Quin & hiſtoriarum monumentis traditum reperimus, ſæpe etiam carnivora animalia à carnibus temperantia ſimplicioribus cibis vitam toleraviſſe. Hinc leonis in Ægypto meminit Philoſtratus Apollonii ſui libro V. 15. qui Templa ſic ingrediebatur, ut à cædibus purum ſe conſervaret. *Neque enim*, inquit, *hoſtiarum ſanguinem lambebat, nec excoriatas & in fruſtra diviſas carnes delibabat, ſed placentis mellitis, & pane & bellariis veſcebatur.* Cujus leonis meminit etiam Tzezes Chil. 5. Hiſt. 9. Nec diſſimile quod narrat Sulpitius Severus de Monacho Thebaidis Dial. 1. cap. 7. *Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas noſtri hoſpitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viſo, ego & ille dux meus intremuimus, ſanctus verò ille incunctanter acceſſit; nos, licet trepidi, ſecuti ſumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modeſta diſceſſit, & conſtitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtuliſſet, accurrit beſtia, accepitque tam libere quam nullum animal domeſticum; & cum comediſſet, abſceſſit.* Facit huc quod refert Joh. Phocas deſcriptionis Terræ ſanctæ cap. 23. de leonibus circa Jordanem, quibus Iberus Anachoreta victum miniſtrabat. Τούτων δύο τῷ γέροντος ἐγκλειστηρίῳ τ᾽ ἑβδομάδος εἰς παραγίνοντο, καὶ τῷ στύλῳ τὰς κεφαλὰς προσερείδοντες τῇ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπινεύσει τροφὴν ᾔτουν, ἧς ἐπιτυγχάνοντες, διημερεῖς πρὸς τὰς συνήθεις δίνας τοῦ ποταμοῦ ἀπίασι χαίροντες. ἡ δὲ ὄσπρεια βραχέντα ἐν ὕδατι, καὶ ὀλυρίτης ἴσως, ἢ κρίθινος κλάσματος ἄρτος. *Horum leonum duo ad ſenis clauſtrum prima hebdomadis ſe conferebant, & capitibus columnæ innixis, nutu oculorum pabulum petebant, quod conſecuti ad conſuetos fluminis vertices alacres & læti redibant. Pro pabulo autem erant aquâ madefacta legumina, aut forte olyrites, aut panis hordeaci fruſta.* Ad hanc animalium in arca ſtabulantium, victumque tenuem ex fœno vel herbis uſurpantium alludit etiam Eſaias, tempora Chriſti myſticè deſcribens Eſai. xi. 6, 7. *Et habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit, & vitulus & catulus leonis, & bubalus ſimul, & puer parvus ducet eos. Et vacca & urſa paſcentur, ſimul accubabunt nati earum: & leo ſicut bos comedet paleam.* XXIX. Supereſt una adhuc quæſtio, quam levi brachio ſupra, cum de cubitis arcæ ageremus, attigimus: an arca capax fuerit tot animalium, alimentorum, aliarumque neceſſitatum? Sanè Celſus quondam arcam criminatus eſt tanquam *ἀλλόκοτον ἅπαντα ἔνδον ἔχουσαν, abſurdam omnia intus continentem*, teſte Origene lib. 4. contra Celſum. Quin & notæ ſunt ea de re cavillationes Marcionis, Valentini, Gnoſticorum. Quomodo, inquiebant profani, arca longa demum cubitos 300. lata 50. alta 30. generum omnium ſeminaria continere potuit? Ad diverſam hic cubitorum menſuram

ſuram tanquam ſacram anchoram multi hîc confugerunt, quos ſupra ſatis, ni fallor, confutavimus. Puto igitur arcam ejus capacitatis, quæ ſecundum communes cubitos deſcribitur, cōtinendis hominibus, animalibus & alimentis ſatis amplam fuiſſe. Idque facilè apparebit, ſi amplitudo arcæ cum numero animantium comparetur. Amplitudo arcæ, ſi uniuſcujuſque contignationis ſolum metiare, quindecies millenos cubitos in planum habuit. Idque patebit, ubi duxeris & multiplicaveris 300. cubitos longitudinis in 50. latitudinis. Hæc ſumma multiplicata in altitudinem 30. cubitorum facit cubitos ſolidos 450000. Reſiduum ad tectum quod eſt priſma, continet 7500. cubitos. Fiunt in univerſum 457050. cubiti. Hæc amplitudo eſt arcæ. Jam de iis, quæ arca contineri debuerunt, diſpiciamus. Primum conſtat, non eſſe ingreſſa aquatilia & ea, de quibus dictum eſt theſi 26. Reſtant animantes terreſtres & aëreæ. Inter aëreæ maxima eſt aquila & orus. At hæc non nimis grande ſpatium requirebant. Terreſtrium animalium ſi maximè trecentas ſpecies ponamus, eæ locari in unica contignatione potuerunt, & ita quidem ut ſingulis ſpeciebus quinquaginta cubitos deſcribamus. Reptilia ſanè exiguum locum depoſcunt. Cæterorum, quæ pedibus inſiſtunt, vix centum ſpecies reperiunt naturæ conſulti. Eorum maxima ſunt Elephas, rhinoceros, bos, equus, Camelus. Reliqua haud perinde magna & procera ſunt. Cum ergo quinquaginta cubiti unicuique generi animalium dari poſſint, ſi trecentas animalium ſpecies in rerum natura exiſtere conſtaret; quid impedit, quo minus animalium ſpecies, quæ ad eum numerum excreſcere non potuerunt, tutum in arca receptum & idoneam habitationem unâ cum cæteris neceſſitatibus habuerint? XXX. Sed nemo vel amplitudinem totius arcæ rectius taxavit, vel animalium & alimentorum numerum & pondus penſitavit melius Johanne Temporario, qui in hac quidem materia pleroſque cæteros multis paraſangis antecelluit. Cùmque multum intereſſe exiſtimem, ut de toto hoc negotio paulo inſtituamur certiùs, haud alienum fuerit, ejus de hac re diſſertationem hoc loco inſerere. In qua quidem non adjicio calculum iis, quæ de carnivororum alimento, & recto duodecim cubitos alto non ſatis vero conſentanea adſperſit. Cætera veritatis & accurationis numeros facilè implent. Jam verò, inquit, demonſtremus, quomodo omnium quæ ſunt in terris animantium genera, cum annuo ſingulorum alimento, arcæ magnitudo capere potuerit. Hoc ut faciliùs intelligatur, univerſa bruta in tria genera maximè nota comparatione diſtribuantur, nimirum in boves, oves & lupos. Terreſtrium autem maximum eſt elephas, bove major quadruplo, ut autor eſt Ariſtoteles. Propterea elephantes duo ratione magnitudinis atque victus, æſtimabuntur boves octo. Uri in Hercynia ſilva magnitudine ſunt paulo infra elephantes. Itaque duo æquabunt ſex boves. In ea ſilva bos eſt unicornis. Duo, bobus ponantur æquales. Camelus Arabicus Bactrianus, Dromeda, Camelopardalis, Rhinoceros, ſingula bobus ſingulis æſtimentur, ita ut paria quinque valeant 20. boves. Monocerotes duo, Biſontes duo, Bubali duo, Bonaſi duo, Origenes duo, Tarandi duo, Equi pennati ſive Pegaſi duo. Struthiocameli duo, domeſtici boves ſeptem, at cervi ſeptem, æquabunt boves 4, Hippelaphi duo, Equi domeſtici duo, Equi feri duo, Hiparadia duo, Hippotami duo, Aſini duo, Onagri duo, Aſini Indici unicornes duo, Urſi duo, Apri duo, Sues duo. In quibus non apponitur æſtimatio pro pari boum ſumenda ſunt. Omnia proportione reſpondent paribus boum $45\frac{1}{2}$. Sed ut ſuppleatur quod omiſſum fuerit, 60. boum paria computentur. Ovium porro tum ferarum tum cicurum quatuor genera reperiuntur, quæ quia munda ea facimus, ſeptenarium quater explebunt, hoc eſt

Digitized by Google

oves 28. Capræ, Capreæ, Rupicapræ, Ibices, Oryges, Damæ, Pigargi, Streꝑſiceroies, omne caprinum genus immundum, æſtimetur ad oves 30. Simiarum genus, Simia, Cœbus, Cynocephalus, Cercopithecus, & hujuſmodi ponantur pro 10. ovibus. Lepores vulgares, lepores candidi, daſipodes, cuniculi domeſtici, cuniculi feri, meles ſive taxones, Sciuri, Glires, mures, talpæ, herinacei, hiſtrices, minuta hæc animalia à lepore numerata, valeant oves 4. Summa ſupradictorum creſcit ad ovium paria 40. Nunc ad lupum, qui notiſſimus eſt, carnivora referantur. Leones, Pardi, leucocrutæ, calæ, ſerpentes, boæ. Horum paria lupis 4. æſtimata, reddunt lupos 24. Tauri cornua habentes, mobilia duo, manticoræ duo, taxentur lupis 12. Pantheræ, tigrides, lupi, lupi canarii, lupi cercuatii, qui & thoes dicuntur, Chai, cephæ, lynces, Sphinges, ctocutæ, axes feræ, vituli marini duo, pro totidem lupis, cumulabunt 24. Laraces 2. fibri duo, Satheria 2, Satyræ 2, lutræ 2, valeant lupos duos. Hyenæ, Lycaones, vulpes, feles, ichneumones, viverræ, muſtelæ, cum modico ſint corpore, horum paria ſeptem ponantur pro duobus lupis. Summa facit luporum paria 32. Sed in ſupplementum ponantur paria 40. Paribus autem ſingulis ad victum quatridui, ovis una ſtatuatur. Itaque pro omnium cibariis oves 10 ſingulis diebus abſumentur, quæ in annum faciunt oves 3650. Omnium brutorum terreſtrium ſumma eſt boum 120. ovium 3730. Luporum 80. quæ quomodo ſtabulari queant in ima arcæ regione, hic nobis inſpiciendum eſt. Pedis longitudo nota eſt. Pes quidem Gallicus Romano paulo uberior eſt, Sed Gallicum è ſumma vetuſtate ſumtum fuiſſe credendum eſt. Semipedis Gallici magnitudinem in ſex uncias diſtributi hic adpinximus Qui triplicatus cubitum conſtituit. Arcæ longitudo 300 cubitorum ducta in latitudinem 50, efficiet embadon 15000 cubitorum quod omnia terreſtria bruta facile recepit. Etenim brutis majoribus ad 60 boum paria æſtimatis, potuerunt ſtabula 60 collocari per arcæ longitudinem, ſingula cubitos 5 longa: lata 4. Primus autem hic ſtabulorum ordo ſtatuatur in latere portæ oppoſito, totam arcæ longitudinem occupans. Altero deinde ordine minorum animalium paria 40, totidem Sepimentis incluſa fuerint ternorum in longum & latum cubitorum, in arcæ dextra parte, ſiniſtra vero locentur ſimiliter 40 carnivororum paria, quorum latibula teneant ſingula 4. longitudinis arcæ cubitos cum triente, tres vero latitudinis. Itaque reſtabunt ex arcæ longitudine cubiti ſex, ad conſtituendum iter inter dextrâm ſiniſtramque ſtabulationem, quo itum eſt ad ſtabula primi ordinis, quia ſecundo ſeparandus fuit via tres cubitos lata, ut jam latitudinis arcæ cubiti 10 occupati fuerint & reſtent 40 latitudinis cubiti, in quibus recipiantur oves cibariæ 3650. His tertius ſtabulationis ordo tribuetur, ſecundo conjunctus: Ad quem ab arcæ latere, quod portam habet, via relinquenda eſt quinque cubitos lata, qua per arcæ longitudinem facilis ad omnia latibula pateat acceſſus. Relinquuntur latitudinis arcæ cubiti 35, qui in 294 cubitos longitudinis ducti, reddunt cubitos 14290, ſpatium multo laxius quam opus ſit ovibus 3650. Diſtributis ſiquidem 10290 cubitis in oves 3650 ſingulis obveniunt fermè terni cubiti. His autem quæ gregatim vivunt nec diſſociari facilè patiuntur, non opus eſt multis loculamentis, ſed caulæ duæ ſufficient, dextra ſiniſtraque locatæ. Quocirca regio arcæ infima cuncta laxè animantia terreſtria potuit recipere, præter multa ad victum ſpectantia, quæ in tabulatis ſupra animalium ſepimenta diſpoſitis potuerunt aſſervari. Quæ tamen in ſecunda regione facillime recondi potuiſſe nunc nobis demonſtrandum eſt, ut locus imæ regionis à ſtabulorum ſepimentis vacuus, relinquatur liberiori animalium reſpirationi, & exhalationi vaporum quos excitant excrementa concluſa. Cibaria carnivororum

quæ

Ην γὰρ ἐπέλθῃ τοῦ θεοῦ κεκελευομένου ὕδωρ,
Γλεύσει γῆ, πλεύσουσιν ὄρη, πλεύσει δὲ καὶ αἰθήρ,
Υδωρ ἔσται ἅπαντα, καὶ ὕδασι πάντ' ἀπολεῖται,

Hæc etenim mandante Deo ſi venerit unda,
Nabit humus, nabunt montes, innabit & æther,
Omnia pontus erit, corrumpet & omnia pontus.

Στη-

quæ ad oves 3650 æſtimata ſunt, hic repetere neceſſe non eſt. Cum ea jam collocata ſint in ima regione, tertio ſtabulationis ordine. Sed earum paſtus aliorumque animalium præterquam carnivororum locus quærendus eſt. Atque hic animadvertendum oves cibarias 3650, decade indies decreſcere, ideoque conſumtarum cibus ab anni ſumma deduci debet. Quo fit ut oves 3650 non plus impendant in annum quàm oves eodèm ſemper numero 1820, ut progreſſio logiſtica docet. Ovibus 1820 junge 80 quæ ſervantur in propagationem, facies ſummam 1900. Ponamus autem ſeptem ovium paſtum, unius bovis alimentum æquare, ita oves 1900 ſupplebunt vicem boum $271\frac{1}{2}$, qui cum bobus 120 juncti cumulabunt 392. Sed concedamus eſſe 400 boves, eóſque per annum paſcendos eſſe fœno pratenſi, quod multo plus loci occupat quam hordeum, avena, vicia, cæteræque fruges. Scribit Columella, quod experientia etiam teſtatur, Januario menſe ſatis eſſe ſingulis bobus fœni pondo 30. Martio & Aprili, quia terra proſcinditur, pondo 40. Sed bobus recluſis qui otio & quiete pingueſcunt ſufficerent in diem pondo 20. Veruntamen ut contentioſis ſatisfiat, dabimus pondo 40, hoc eſt uncias 480. Habet enim pondo ſive libra uncias 12. Fœnum porro compreſſum ſicut ſolet in magnis fœnilibus condi, poſtquam exaruit ſi quis dimetiatur, comperiet menſuram cubiti ſolidi paulo plus quam fœni pondo 40 continere. Boves igitur 400 totidem cubos paſtu diurno vorantes, abſument annuo ſpatio cubos 146000. At media regio longa cubitos 300. lata 50, ſublimis 12, dabit ſolidum cuborum 180000. Remanent cubiti vacui 44000. Ex quibus conſequens eſt hanc contignationem non ſolum ſufficere, ſed etiam uberiorem & laxiorem eſſe omnium beſtiarum alimentis. Suprema contabulatio hominum habitationi attributa, nihil habet dubitationis. Tecti verò faſtigium ad cubitos tantum 12 excitatum eſt, quod ea tecti inclinatio ſatis ſit ad pluvias dextrâ ſiniſtrâque propellendas. Æquilateri trianguli forma, quæ nonnullis placuit, longius ab arcæ figura recedit, quæ quanvis aquas celerius dejiciat, minus tamen arcæ fuit neceſſaria tanta tecti altitudo, quippe quod ad breve tempus parabatur. Cubiti vero 12 altitudinis in 300 longitudinis, & 50 latitudinis ducti, dant ſolidum triangulare cubitorum 90000. Quod ſpatium nemo negaverit volucrum nidulationi & volatui quo exerceri gaudent plus ſatis ſufficere. Igitur evidenter demonſtratum eſſe putamus, cuncta animantia terreſtria & aëria cum ſuis alimentis in arca laxe recipi potuiſſe. *Heideggerus.*

90 Ἢν

Στήσονται δ' ἄνεμοι, καὶ δεύτερος ἔσσεται αἰών.
Ὦ Φρυγίη, πρώτη δ' ἀναδύσῃ ἀφ' ὕδατος ἄκρου,
Πρώτη δ' αὖ θρέψεις γενεὴν ἑτέρην ἀνθρώπων,
Ἀρχομένην αὖθις· ἔσσῃ δὲ τροφὸς περὶ πάντων,
Ἀλλ' ὅτε δὴ γενεῇ τὰ μάτην ἐλάλησεν ἀθέσμῳ,
Ὕψιστός τ' ὤφθη, πάλι δ' ἴαχε, φωνήσεν τε·
Ἤδη καιρὸς ἐπέστη Νῶε, θ' ἕκαστ' ἀγορεύειν,

Verum ſiſtentur venti, venietque ſecunda
Ætas. O Phrygia, a ſummis tu vertice prima
Emerges undis: hominum tu prima renaſcens
Educes genus, & cenſebere maxima nutrix.
Sed poſtquam fruſtra ſceleratos commonefecit,
Summus ei apparens iterato talibus infit:
Tandem tempus adeſt, quo fiant omnia, Noe,

Ὅσσα

90 Ἤδη καιρὸς ἐπέστη Νῶε] IX. De tempore cœpti diluvii ſic Moſes Gen. VII. 11. *Anno ſexcenteſimo vitæ Noë menſe ſecundo, decimo ſeptimo die menſis, ipſo die rupti ſunt omnes fontes voraginis magnæ, & feneſtræ Cœli apertæ ſunt.* Diluvium cœpiſſe in autumno; in eundem incidiſſe caput anni Patriarcharum: annum eum fuiſſe lunarem, tempore tamen ſuo adæquatum ſolari, Exercitatione duodecima demonſtravimus. proinde operam non ludimus. Quin & initium diluvii incurriſſe in anni Mundi milleſimi ſexcenteſimi quinquageſimi ſeptimi menſem ſecundum, ejuſque menſis diem decimum ſeptimum oſtendimus Exercitationis XI. theſi 28. Characterem verò temporis diluvii quod attinet, variè is aſſignatur, nec duos forte Chronologos heic conſpirantes invenire dabitur. Joſephus Scaliger de emendatione temporum lib IV. pag. 371. diluvium rejicit in annum 1657. à conditu mundi, periodi autem Julianæ 2420. Cyclo ſolis XII. Lunæ VII. Cujus Neomenia Zygenos 7. 18. 12. Octobris XIII. Marcheſwan 5. 20. 349. feria VI. Octobris XIX. anni Judaici 1468. Annos 1656. abſolutas fieri XIII. periodos Neuruz Perſicæ, quas Hebræi חלדים id eſt *ſecula* vocaverint, & præterea annos 96. ſuperfuiſſe de Heled ſive ſeculo XIV. quo intervallo Neomenia menſis Æthanim adſcenderit in anteriora dies XXIV. quibus de XXVI. Octobris detractis, ſuperſit ſecunda Octobris Neomenia Æthanim, à qua cœperit שנת ימים

annus

annus dierum Hebraicus temporis diluvii. Verùm characteris ejus non ſimplex error facilè deprehendi poteſt ex iis, quæ Exercitatione x. ſunt contra Scaligerum diſputata. Alium characterem diluvii ponit Langius, qui diluvium non in tempus autumnale ſed vernum incidiſſe exiſtimat, cujus rationibus occurrimus Exercitatione decima. Is igitur libro II. de Annis Chriſti cap. 3. diluvium contigiſſe ſtatuit Anno Periodi Julianæ 2328. Junii VII. Anni mundi 1657. Menſis Jiar, hoc eſt, ſecundi die XVII. feria ſecunda, Cyclo Solis Romano IV. Lunæ X. Indictio III. An. Per. Conſt. 3123. Cyclo Solis Græco XV. Lunæ VII. An. Judaïco 1375. Diverſum characterem ſtatuit Dionyſius Petavius. Nos non ignari, quemcunque characterem demum poſuerimus, cum ſine longa demonſtratione ab hoc loco aliena nemini nos perſuaſuros, hîc continere nos & longa illa inveſtigatione apud lectores incurioſos fortè Chronologicarum demonſtrationem ſuperſedere malumus.

X. Potius eſt, ut in cauſas diluvii procreantes inquiramus. Eas paucis verbis nobis explicat Moſes Geneſ. VII. 11. נבקעו כל מעינות תהום רבת וארבות השמים נפתחו *Rupti ſunt omnes fontes voraginis magnæ, & feneſtræ Cæli apertæ ſunt.* Per תהום רבה abyſſum magnam barathrum vel tartarum veteribus ita appellatum, ſive hiatum maximum, qui uſque ad centrum Terræ protendatur, à quo etiam Oceanus & omnia flumina ſcaturiant, multi olim intellexêre. Et videtur hoc ipſi Vatablo & Oleaſtro nonnihil ſapere. Cùm tamen de ejuſmodi barathro viris eruditis nihil compertum ſit, opinionem illam miſſam facimus. Præcipuè cùm non difficilis ſenſus ſit, ſi de vaſtiſſimo gurgite marium, nec non ampliſſimis & profundiſſimis ſub Terra cavernis & meatibus, quibus multifariam dilatatis inhibito marium & fluminum receſſu, quamvis laxatis fontium & venarum oſtiis terra potuit in vaſtiſſimos hiatus diſcindi magna abyſſus explicetur. Vocem תהום plerique Hebræi derivant ab הים vel המה *fremitu, ſtrepitu.* Sed vera radix conſervata eſt apud Arabes, apud quos תהם notat attonitum eſſe. Propriè igitur תהום eſt locus quilibet vaſtitate ſtupendus, ad quem remoti ſpectatores ſtarent attoniti. Apud Hebræos עמק מים רבים *profunditas multarum aquarum.* Græci vertunt ἄβυσσον. Eſt autem ἄβυσσος Gennadio ὕδωρ πολὺ, οὗ τὸ βάθος ἀκατάληπτον ἀνθρώποις ἢ σφόδρα δυσκατάληπτον *aqua multa, cujus profunditas incomprehenſibilis eſt homini, vel certe ægrè comprehenſibilis.* Sunt igitur hoc loco מעינות תהום רבה *fontes abyſſi magnæ* omne etiam profundiſſimum aquæ receptaculum. Tale autem eſt terra ſinubus & cavitatibus ſuis concludens quicquid ubique eſt aquarum, ſive Oceanus ſit, ſive lacus, paludes, fontes, ex Oceano ſtagnantes, ſive aquæ ſubterraneæ, in cavernis & meatibus terræ concluſæ & coarctatæ, quæ partim ex ipſo mari per totum terræ ſpongioſæ & poroſæ corpus diſtribuuntur, haud ſecus quàm in humano corpore ſanguis, qui in hepate conficitur, per venas ſuctu quodam & attractu per omne corpus diducitur: partim ex quotidianis imbribus in profundos terræ meatus defluunt. Hi fontes abyſſi magnæ נבקעו *rupti ſunt*, quia non tantùm ex aquæ ſunt in ſubſidium arceſſitæ quæ apertos & faciles habent exitus: verùm ex etiam, quæ vel cum mari per ſubterraneos ductus non conjunctæ vel admodum ab aperti maris oſtiis remotæ, nonniſi facta & vi perruptâ viâ ac relaxatis vinculis ex terræ viſceribus & foraminibus exundârunt atque regurgitârunt.

XI. Verùm non ſuffecerunt ad inundationem mundi aquæ, fontibus magnæ abyſſi concluſæ. Igitur apperiri etiam debuerunt ארבות השמים, καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ

cataracta Cœli. Melius Onkeloſus כוי שמיא & cum eo Symmachus & Aquila θυρίδας οὐρανοῦ *feneſtras Cœli* reddunt. Nam cataractæ parùm concinnè aperiri dicerentur. Eſt etiam ארבה ab ארב *obſervavit, ſpeculatus eſt.* Inde ארבה videtur ſignificare locum quemvis á quo aliquid ſpeculari & obſervare ſolemus, qualis imprimis *feneſtra.* Proinde in Thalm. Chol. cap. 10. ארבה definitur ארובה בתוך הבית שהוא *feneſtra quæ eſt in medio domûs.* Similis locutio eſt Pſal. LXXVIII. 23. ubi Deus dicitur præcepiſſe & aperuiſſe דלתי שמים *fores Cœli*, & pluiſſe ſuper Iſraelitas mannam. Apud Sixtum Senenſem Biblioth. lib. V. annot. 81. commemoratur ſententia Petri Aliaci Presbyteri Cardinalis, Guilielmi Pariſienſis Epiſcopi necnon Henrici Mechlinii Magni Alberti diſcipuli, quibus viſum *cataractas Cœli* notare conſtellationes inundationum productrices, & ſigna aquarica, qualia Cancer, Piſces, Plejades, Hyades & Orion de ſtellis; Mars, Venus & Luna de planetis. Cataractas ergo Cœli tunc apertas intelligi, cùm cauſæ hujuſmodi ad operationes pluviarum & inundationum nutu creatoris laxatæ ſunt & confirmatæ. Et Mechlinius quidem in commentariis, quos edidit in magnas Albumaſaris conjunctiones, refert, ſe inveniſſe ex Aſtronomicis ſupputationibus, quòd Noëticum diluvium præceſſerit conjunctio quædam aſtrorum, generalem aquarum illuvionem inducens, nimirum Jovis & Saturni in fine Cancri è regione Argolicæ navis, per quam etiam arca Noë ſignificatur. Verùm hanc ſententiam ſuperiori ſeculo à Tiberio Calabro defenſam refutavit Hieronymus Armellinus Dominicanus, edito peculiari adverſus eum volumine, in quo eam tanquam hæreticam æſtuante ſtomacho damnavit. Et ſanè abſurdiſſima eſt ea ſententia, juxta quam non univerſalis malitia & corruptio generis humani, ſed potius fatalis diſpoſitio aſtrorum & Stoïca quædam ne fulmine mutabilis neceſſitas diluvium attraxit. Et judicia Dei non libera & propter ſola hominum peccata præcipitata, ſed neceſſaria & tempori inſervientia hoc pacto agnoſci deberent. Ut meritò mirandum ſit, etiam noſtra ætate reperiri homines malè curioſos, qui ejuſmodi opiniones recoctas de novo paxillo ſuſpendunt. Inter quos nuper P. Serarius cùm occaſione conjunctionis omnium planetarum in *Sagittario* ſigno igneo nuper factæ mira nobis portenta parturiret, ſe tueri conatus eſt ſimili planetarum omnium ſynodo ſeu conjunctione tempore univerſalis diluvii in *piſcibus* aquatico ſigno, uti ex Theodoro Hoen celebri aſtrologo refert, obſervata. Cujus quidem intempeſtivum pruritum, qui Chriſtianos non Dei vivi ſed aſtrorum, quæ olim Gentiles expaveſcebant, timentes facere potuit, repreſſit D. Samuel Mereſius Theologorum ævi noſtri grande decus. XII. Sed tota hîc difficultas eſt de Cœlo, cujus feneſtras apertas teſtatur Moſes, quale illud intelligere conveniat, aſtriferum an aëreum? Qui ſupra æthera aquas in creatione collocatas putant, plerique hîc aſtriferum Cœlum intelligunt. Sic Beda, Oleaſter, Eugubinus, Abulenſis, alii, qui & hoc argumento militant, non potuiſſe aquas ſupra celſiſſimos montes adſcendere, niſi copia aquarum ſupracœleſtium à Deo facta ſit. Verùm de argumento illo poſtea viderimus. Nos igitur Cœlum hîc intelligimus aëreum, nubium ἀγγεῖον & pluviarum fœcundam ſcaturiginem. Nam Deus ligatas habet aquas ſuas in nubibus, quas ubi dimittit ארץ יהפכו *avertit terram* Job. XII. 14. Cæterùm cum feneſtras Cœli apertas dicit, metaphora utitur aptiſſima. Ita enim ſolet Scriptura dicere claudi Cœlum, cùm longo tempore non pluit; aperiri cùm pluit, Luc. IV. 25. Cùmque ſignificatur dari à Deo magnam bonorum vel malorum copiam, dicuntur aperiri ארבות השמים

Digitized by Google

השמים *feneſtræ Cæli.* 2. Reg. VII. 2. Malach. III. 10. Eſai. XXIV. 18. Videmus igitur, omnia naturæ vincula ſoluta fuiſſe, ut in mundum aquæ inundarent. Nam cùm aquæ è fontibus in terra eructentur tanquam è ſuis conceptaculis, & pluviæ è ſpecubus nubium deorſum immittantur ſecundum ordinem naturæ, non potuit naturæ hujus conturbatio ſignificari meliùs, quàm ut conceptacula illa dicerentur dirupta, fontes è rupibus tanquam diſſilientibus & fiſſis, & nubes tanquam è ſpecubus erumpentes. Neſcio quid ſimile in mentem venit Senecæ de cauſis futuri, quod ille ſomniat, diluvii, quanquam ille naturæ tribuit malè, quod ſolius Dei potentiæ ſubeſt. *Sed*, inquit *Natural. quæſt.* III. 27. *monet me locus, ut quæram, cum fatalis dies diluvii venerit quemadmodum magna pars Terrarum undis obruatur. Utrum Oceani viribus fiat, & externum in nos Pelagus inſurgat: ac crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa tempeſtate hiems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non ſit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, utique ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parcè utitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus, ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quàm longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? Quam diligenti nutrimento obnoxium noviſſimè corpus adoleſcit? At quàm nullo negotio ſolvitur? Urbes conſtituit ætas: hora diſſolvit. Momento fit cinis: diu ſilva.* Eleganter idem de ea re diſſerit *Naturalium quæſtionum* lib. III. c. 30. qui locus planè meretur heic ob oculos poni: *Sunt omnia ut dixi, facilia naturæ: utique quæ à primo facere conſtituit; ad quæ non ſubito, ſed ex denunciato venit. Jam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate diſcederet, quando mergerentur terrena decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in novo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, ut fluctus in littora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides, ut æſtus fines ſuos tranſeat, & in poſſeſſionem terrarum inducat? Non vides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, unde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluviis? Ubi non humorem natura diſpoſuit, ut undique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos avaritia aut defodit, aut aliqua cauſa penetrare altius cogit, eruendi finis unda eſt. Adjice nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Undique ergo erunt cauſæ diluvio, cum aliæ aquæ ſubinfluant terras, aliæ circumfluant, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus jungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit. & majore hiatu ſolvet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſis quieſcentibus, intra ſe, quo mergatur, inveniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur divelliturque concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus, ſtatim undique ex aperto, ex abdito, ſuperne, ab infimo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum, & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus, quam magna vis undæ: utetur libertate permiſſa, & jubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Ut ignis diverſis locis ortus, citò miſcet incendium, flammis coire properantibus: Sic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia undis erit: ſed peracto exitio generis humani, extinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare,*

Digitized by Google

aut intra terminos ſuos furere coget : & rejectus è noſtris ſedibus , in ſua ſecreta pelletur Oceanus , & antiquus ordo revocabitur. Hactenus Seneca , cujus oratio ita concepta eſt , ut de induſtria explicare voluiſſe Moſen videre poſſit. Juvabit etiam de cauſis diluvii audire graphicè differentem Philonem Judæum de Abrahamo pag. 355. Ἐπεὶ γὰρ ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων φορὰν πολλὴν ἤνεγκεν ἐκεῖνος ὁ χρόνος, καὶ πᾶσα χώρα, καὶ ἔθνος, καὶ πόλεις, καὶ οἰκία, καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ, πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπεπλήρωτο, πάντων ἑκουσίως, καὶ ἐκ προαιρέσεως ὡς ἐν ἀγῶνι περὶ τῶν ἐν τῷ διαμαρτάνειν πρωτείων ἁμιλλωμένων, καὶ μετὰ σπουδῆς ἁπάσης φιλονεικοῦντος ἑκάστου τὸν πλησίον κακίας μεγέθει ὑπερβαλεῖν ἐπιχειροῦντος, καὶ μηδὲν παραλείποντος τῶν πρὸς ἐπίληπτον καὶ ἐπάρατον βίον. ἐφ' οἷς ὁ θεὸς εἰκότως δυσχεράνας, εἰ τὸ ζῷον τὸ ἄριστον εἶναι δοκοῦν, καὶ συγγενείας ἀξιωθὲν τῆς πρὸς αὐτὸν, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ λόγῳ κοινωνίας, δέον ἀρετὴν ἐπιτηδεύειν, ἐζήλωσε κακίαν, καὶ τὰ εἴδη πάντα κακίας, δίκην ὥριζε τὴν προσήκουσαν, ἀφανίζειν τοὺς τότε εἶναι κατακλυσμῷ διανοηθείς. οὐ μόνον δὲ τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι καὶ τοὺς χθαμαλωτέρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις ὄρεσι κατοικοῦντας. ἡ μὲν γὰρ μεγάλη θάλαττα, μετέωρος ὡς οὐδέπω πρότερον ἀρθεῖσα, διὰ τῶν στομάτων ἀθρόᾳ ῥύμῃ τοῖς καθ' ἡμᾶς εἰσερρύη πελάγεσι· τὰ δὲ πλημμυρήσαντα, νήσους καὶ ἠπείρους ἐπέκλυσε, πηγῶν τ' ἀενάων καὶ αὐθιγενῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων ἐπάλληλοι φοραί, συνῆπτον ἀλλήλοις ἀναχεόμεναι, καὶ πρὸς ὕψος ἐπαιρόμεναι ἐπέβαινον. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ ἀὴρ ἠρέμει. πάντα γὰρ τὸν οὐρανὸν βαθὺ καὶ συνεχὲς νέφος ἐπεῖχε καὶ πνεύματα ἦν ἐξαίσια· πατάγοι δὲ βροντῶν καὶ ἐπιλάμψεις ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν φοραὶ καταρρηγνυμένων ὄμβρων ἀπαύστων, ὡς νομίσαι τὰ μέρη τοῦ παντὸς εἰς μίαν φύσιν τὴν ὕδατος ἀναστοιχειούμενα σπεύδειν, ἕως τοῦ μὲν ἄνωθεν καταρράττοντος τοῦ δὲ κάτωθεν ἐπανιόντος, μετάρσια ἤρθη, τὰ ῥεῖθρα, οἷς οὐ μόνον ἡ πεδιὰς καὶ ὅση χθαμαλὴ κατακλυσθεῖσα ἀφανίσθη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ὀρῶν αἱ κορυφαί. *Quoniam enim uberrimus proventus iniquitatum ac impietatum fuerat illo tempore , adeò ut omnis regio , gens , civitas , domus , & unusquiſque privatim repleretur malis ſtudiis , certatimque de primatu in vitiis contenderent , dum quiſque proximum conatur præcurrere , nihil ſibi ad extremam malitiam reliquum faciens , ea propter Deus meritò indignatus , quòd animal omnium , ut videbatur , optimum , & cognatione cœleſti dignatum propter communicatam rationem , pro virtute quàm exercere debuerat , complexum eſſet malitiam , nec ullam ejus omiſiſſet ſpeciem , pœnam decrevit convenientem , ut omnes ejus ſeculi homines deleret uno diluvio : nec tantum incolentes campeſtria loca & humilia , verum etiam in celſiſſimis ſitos montibus. Nam oceanus elatus æſtu quanto nunquam antea , per fauces valido impetu irrupit in noſtra maria : quæ mox inſulas ac continentem ſubitis inundarunt fluctibus. Acceſſerunt & fontium perennium & omnium indigenarum torrentiumque alii ſuper alios affluxus , qui conjuncti & diffuſi etiam in altum creverunt. Nec aër ceſſabat interim , obtecto Cœlo toto continuis nubibus , procellis quoque furentibus : ſimul tonitruum crepitus , micationes fulgurum , ictuſque fulminum intermixti largiſſimis imbribus faciebant ut videretur totus mundus abire in naturam aquarum : donec è ſupernis cataractis inferniſque fluentis tanta moles undarum ſuccrevit , ut non campi tantum & depreſſa loca operirentur , ſed & altiſſimorum montium cacumina.* XIII. His igitur Cœli & terræ fontibus ruptis & Noa cum ſuis arcam ingreſſo continuavit המבול *diluvium* ſuper terram quadraginta diebus, intra quos ויגברו המים וירבו מאד על הארץ ותלך התבה על פני המים *roborârunt ſe aquæ & multiplicatæ ſunt valde ſuper terram ; & ferebatur arca ſuper faciem aquarum.* Genſ. VII. 17, 18. Eo igitur tempore continuò & fontes abyſſi magnæ proruperunt ex clauſtris terræ , ſubeunte in eorum locum aëre ; & ex nubibus Cœli in pluvias reſolutis aquæ delapſæ ſunt. Perperam enim nonnulli illas quadraginta dierum pluvias faciunt cauſam tertiam diluvii à prioribus diſtin-

Digitized by Google

diſtinctam, cùm pluviæ illæ concurrerint ad diluvium, & arcam exaltaverint è terra; quin & id ipſum clarè colligatur tum ex prædictione illa: *poſt ſeptem dies pluam 40. diebus & 40. noctibus*, tum ex comparatione temporis, quo aquæ ſuper terram multiplicatæ ſunt, & quo arca ceſſantibus pluviis ceſſâvit & quievit in montibus Ararat. Fallitur magnopere Aben-eſdras, exiſtimans toto illo tempore nullum dierum & noctium diſcrimen fuiſſe: Noë autem cognoviſſe quadraginta dierum tempus præteriiſſe ex eo, quod deſuiſſet imber; Deum ipſi hoc arcanum revelâſſe. Atqui videmus diſcrimina dierum de diluvio accuratè notata in hiſtoria, quod non feciſſet Moſes, ſi dies & noctes non fuiſſent. Quin & ipſe Noë ſupputavit dierum numerum ad emiſſionem corvi & columbæ. Neque putanda ſunt ſidera ceſſâſſe ab eo ordine & motu, qui in principio creationis ipſis eſt inditus. Non obſtat etiam, quod Deus ad oppoſitum diluvii promittit: *cunctis diebus nox & dies non requieſcet*, Geneſ. VIII. 21. Diluvio Deus opponit ordinem, quem erat deinceps ſtabiliturus. Nempe tempore diluvii emiſſis nubibus Sol obtegebatur, adeò ut vix apparerent diei & noctis vices, neque poſſent homines inter diem iis laboribus, quibus ante hac ſolebant, defungi. Hoc malum ne unquam deinceps extimeſcerent homines, promittit, ſe in priorem ordinem omnia redacturum. XIV. Poſt continuam verò illam quadraginta dierum pluviam & exaltationem arcæ non quieverunt pluviæ vel eruptio fontium abyſſi, ſed perrexerunt, quamvis nec tanta copia, nec ita frequentes, & exiguis intervallis intercedentibus. Hoc ſanè ſibi vult Moſes Geneſ. VII. 24. ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום *Et roborârunt ſe aquæ ſuper terram centum quinquaginta diebus.* Suppone hic, in illis centum & quinquaginta diebus includi oportere etiam dies illos quadraginta, quorum mentio eſt Geneſ. VII. 12, 17. Idque confido me certis argumentis demonſtrâſſe contra par Chronologorum Torniellum & Salianum Exercit. XII. theſi 11. Ut ita Moſes duo potiſſimùm tempora commemoret, unum perpetuarum & denſiſſimarum pluviarum per dies quadraginta: alterum pluviarum quidem continuantium, ſed nec eâ quâ prius copiâ, nec nulla omnino interruptione. Quæ ſanè ita interpretari convenit. Nam non ſine cauſâ ſeorſim numerantur dies quadraginta, intra quos dicitur factus המבול κατακλυσμὸς, *diluvium*. Quæ autem alia cauſa, quàm quia in eorum intervallo aquæ ſe roboraverunt וירבו מאד מאד *& multiplicatæ ſunt ſupra modum*, quod ſine continuis & ſpiſſis imbribus ac eruptione fontium abyſſi adeoque vero המבול κατακλυσμῷ fieri non potuit. Ac eædem aquæ in ſecutis diebus centum & decem ſanè etiam יגברו *ſe roborârunt*, & incrementa quotidiana ceperunt; interim non ירבו מאד מאד *multiplicatæ ſunt ſupra modum*. Credibile enim eſt, intra primos quadraginta dies maria & aquas quæ facilem è terra exitum ſortitæ ſunt, pleno impetu exundâſſe: pariter denſas ac cæteris grandiores nubes pluvias copioſiſſimas demiſiſſe. Quia tamen & terræ abyſſus fontes plures habuit, & quotidie novæ nubes ex adſcendentibus vaporibus & exhalationibus ſunt coactæ, hinc reliquo tempore aquarum illarum eruptio & deſtillatio continuavit, donec Deus recordaretur Noæ & eorum, quæ in arca fuerunt. Proinde multum abludunt à veritate hiſtoriæ, qui dividentes intervallum illud dierum 40. & 150. contendunt pluiſſe per 40. dies & poſt eos exactos aquas per dies illos 150. manſiſſe in ſtatu conſiſtentiæ. Inter quos Salianus Annal. Eccl. ad A. M 1656. ſect. 3. *Porrò*, inquit, *quòd ait Moyſes* obtinuiſſe

aquas terram centum quinquaginta diebus, *intelligit tempus, quo neque creverunt amplius, neque decreverunt, ſed in ſtatu conſiſtentiæ permanſerunt, repræſentantes illud tempus, quo nondum dixerat Deus*: Congregentur aquæ, quæ ſub Cœlo ſunt in unum locum, & appareat arida. *Illum autem conſiſtentiæ ſtatum ſignificat verbum*, obtinuerunt, *quaſi dicat, totis quadraginta diebus contenderunt aquæ creſcendo, & invaleſcendo ut ſuperarent terram, quod & conſecutæ ſunt, adeo ut quindecim ipſis cubitis ſupereminerent. Ea ipſa victoria potitæ ſunt* 150. *diebus, poſt quos aquæ imminui cœperunt, ut dicitur in textu.* Etenim primò de intervallo illo 150. dierum dicitur: ויגברו *& roborârunt ſe* aquæ. Eodem modo quo de intervallo 40. dierum, ſupra v. 18. dicitur ויגברו *& roborârunt ſe*, ἐπεκράτει τὸ ὕδωρ. Quod quid aliud quæſo notat quàm incrementa aquarum, ſeu multiplicationem aquarum qua voce ſtatim illud robur aquarum explicatur? Quòd ſi v. 18. voce יגברו notatur illa multiplicatio & incrementa, annon eodem ſignificatur verſu 24? Quòd enim Salianus vocem יגברו vertit *obtinuerunt & quaſi victoria potitæ ſunt*, hoc in loco violentum nimis eſt. Id quod vel ex ſecundo quod jam proferam argumento liquet. Moſes enim disertè teſtatur Geneſ. VIII. 1, 2, 3. מקצה חמשים ומאת יום *in fine quinquaginta & centum dierum* immiſſo vento urente quieviſſe aquas, & clauſos eſſe fontes abyſſi & atque feniſtras Cœli, & prohibitam eſſe plûviam è Cœlo, ſicque reverſas aquas de terra decreviſſe. Ante igitur illud tempus non ſunt clauſi fontes abyſſi & feneſtræ Cœli, nec quieverunt aquæ. Non igitur conſiſtentiæ aquarum locus fuit. Nec favet Saliano Joſephus, cujus de ea re verba ſunt: παυσαμένου δὲ τοῦ ὑετοῦ μόλις ἤρξατο ὑποβαίνειν τὸ ὕδωρ ἐφ' ἡμέρας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. *Cùm pluvia ceſſaſſet, vix cœpit ſubſidere aqua ad dies* 150. Sed intra dies 150. vix vel non ſubſederunt aquæ, an igitur conſtiterunt neceſſariò? An incrementa quotidiana capere non potuerunt? XV. Uſque adeò aquarum vis invaluit, ut quindecim cubitis celſiſſimos montes ſuperarent. Sic diſpenſavit ſapiens & potens Deus, ne vaſtiſſima etiam animalia, & proceriſſimi homines in montis altiſſimi vertice ſervari poſſent. Cajetanus negat, velle hoc dicere Moſen, omnes omnino montes aquis opertos fuiſſe, ſed eos tantùm à Moſe innui putat, qui ſunt ſub Cœlo aëreo, in quo coguntur nubes, intactis iis montibus qui ſupra nubes eminent. Verùm quos ille nobis ſupra nubes montes oſtendere poteſt? Olympum fortaſſis Theſſaliæ, Athon Macedoniæ, Taurum, Caucaſum, ſimiléſve, quos pluviarum, ventorum expertes finxit Solinus, & cum eo Poëtæ. Sed conſultiores naturæ fabuloſa hæc eſſe demonſtrant, ſimulque oſtendunt, exhalationes & vapores rectâ lineâ conſcendere altiùs, quàm cujuſvis montis altitudo ſumpta perpendiculariter aſſurgat. Certè Chriſtophorus Clavius in Opuſculo *de crepuſculis* propoſ. 6. Summæ vaporum elevationi dat milliaria quadraginta tria. Altitudinem autem Olympi geometricè demenſus Xenagoras reperit eam eſſe ad perpendiculum decem ſtadiorum cum ſextante, ut refert Plutarchus in Æmylio Paulo. Si quis ergo imponet Pelion Oſſæ, & utrunque Olympo, non efficiet, ut pertingant ad medium ſpatium elevationis vaporum, ex quibus nubes conſiunt. Et quæ de montis Olympi altitudine narrantur à Solino, fabuloſa eſſe omnia pronuntiat Franciſcus Philelphus, qui montem eum conſcendit, teſte Ludovico Vive ad Auguſtini librum 15. de Civ. Dei cap. 27. Quid quod in Alpibus, montibus Pyrenæis & Apennino ſumma quæque juga & minantes in Cœlum ſcopuli perpetua glacie concreti ſemper recentibus pruinis candent? Quod nubium ſupra montes llos adſcendentium utique indicium eſt.

XVI.

Digitized by Google

Ὅσσα τε ἤμελλε τῷ σοι ὑπέστην, ϗ κατένευσα,
Quæ tibi promittens aliquando futura monebam.
Πάντα

XVI. Verùm ſi celſiſſimos quoſque montes aquæ ſupergreſſæ ſunt, cùm quò altius ſcanditur, eò peripheriæ capacitatem dilatari magis conveniat. Subit admiratio, unde tanta copia aquarum profluxerit. Eugubinus negat evitari poſſe, quin ſtatuatur, aquas illas cœlitus decidentes, fuiſſe aquas ſupra cœlum in creatione reconditas. Sine illarum concurſu, etiam ruptis omnibus nubibus immenſam illam eluvionem aquarum deruere non potuiſſe. Verùm, ut conſtaret, ſupra firmamentum in creatione aquas diſpoſitas eſſe, ediſſerat nobis, qua vi illa aquarum copia per Cœlos, quos fingit illud genus Mortalium ſolidos, penetrare potuerit? quid in locum ſucceſſerit aquarum, quod ſidera refrigeraret, quandoquidem hoc fini ſupra Cœleſtes aquas ſubtiles illi Philoſophi excogitârunt? Denique, cùm vulgò Aſtronomi pro vero dicant, lapſum molaris lapidis ex firmamento in terram vix nonaginta annis perfici, quemadmodum potuerint cœleſtis illæ aquæ intra tam breve tempus, quo Deus ſupra Terram pluiſſe dicitur, etiam facto maximo impetu decidere? Nos ita cenſemus, Deo nec potentiam nec ſapientiam defuiſſe grandis illius aquarum eluvionis etiam per naturales cauſas exſequendæ. Primum aquas, quæ Terræ meatus univerſos occupant, carceribus ſuis ſolvit. Deinde nubes, quæ univerſum aëra tum pererrabant, in pluvias contraxit. Acceſſerunt quotidie vapores è globo terræ & maris ſurſum elevati. Si ponamus, diluvium ad quinque milliaria ſupra terram excreviſſe, ſpatium illud quinque milliarium exiguum commenſum & proportionem ad amplitudinem globi terreſtris habebit. Potuit igitur Deus eam Terræ partem, quæ aquarum defectum ſuppleret, in vapores convertere. Cornelius à Lapide habet, ſibi Romæ Mathematicos ſubductis rationibus oſtendiſſe, ſpatium illud quinque milliarium, quod ſupponimus ab aquis diluvianis impletum, non eſſe niſi ducenteſimam octavam partem globi terreſtris. Porro cùm aqua feratur decuplo rarior Terra, omnibus ritè ſubductis, partem bis milleſimam trecenteſimam octogeſimam Terræ in vapores reſolutæ, ad implendum ſpatium hoc quinque milliarium abundè fuiſſe. XVII. Aquis ſupra celſiſſimos montes extumeſcentibus, ſecuta eſt rerum omnium, quæ extra arcam fuerunt, miſerrima πανωλεθρία, quam his verbis enuntiat Moſes: *Et mortua eſt omnis caro quæ reptat ſuper terram, tam de volatili, quam de jumento, & beſtia, omnique reptili quod reptat ſuper terram, & omni homine. Omnia in quorum naribus erat halitus ſpiritus vitæ ex omnibus quæ erant in ſicco, mortua ſunt. Delevit itaque Deus omnem ſubſtantiam quæ erat ſuper faciem terræ, ab homine uſque ad jumentum, uſque ad reptile, ac uſque ad volatile Cœli, deleta inquam ſunt è terra, & relictus eſt tantummodo Noah, & qui cum eo erant in arca.* Summa eſt in his verbis: ימח את כל היקום אשר על פני האדמה *Delevit Deus omnem ſubſtantiam, quæ erat ſuper faciem terræ.* קיום vulgatus *ſubſtantiam*, & Græci ἀνάστημα tranſtulerunt. Eſt autem ἀνάστημα apud Heſychium idem quod ὕψωμα *elatio, altitudo.* Auguſtinus ἀνάστασιν legit, quaſi diceret omnem reſurrectionem & reſuſcitationem carnis. Concludit hinc Ambroſius de arca Noë cap. 13. *Deum per aquas diluvii florem decuſſiſſe (videlicet ſurgentem è terra) ſed radicem ſervaſſe.*

Digitized by Google

Πάντα μάλ᾽, ὅσα πάρος γενεαὶ κακὰ μυρὶ ἔ-
πραξαν,
Ῥέξαι ἀπειρεσίῳ κόσμῳ διὰ λαὸν ἀπειθῆ.
Ἀλλὰ τάχιστ᾽ ἔμβηθι σὺν υἱέσιν, ἠδὲ δάμαρτι,
Καὶ νύμφαις. καλέσω δ᾽ ὁπόσοις κέλομαι ἀγορεύειν,
Τετραπόδων τά τε φῦλα, ϗ ἑρπετὰ, ϗ πετεινά.
91 Τοῖσιν δ᾽ ἐν στήθεσσιν ἐγὼ μετέπειτα βαλοῦμαι
Προφρονέως ἰέναι ὁπόσων ζωὴν ἐπιτείλω.
Ὣς ἔφατ᾽. αὐτὰρ ὁ βῆ, μέγα δ᾽ ἴαχε, φώνησέν τε.
Καὶ τότε δ᾽ αὖ ἄλοχος, ϗ υἱέες, ἠδέ γε νύμφαι,

Omnia ſunt (homines unquam quaſcunque rebel-
les
Auſi ſunt fraudes) una plectenda ruina.
Sed tu cum natis, & conjuge, protinus intra,
Et nuribus, nec non quæcunque coire jubebo
Serpentum genera, & pecudum, volucrumque
vocato.
His ego deinde, quibus vitam conceſſero cunque,
Injiciam mentem, ne quid cunctentur adeſſe.
Sic ait. ille autem clamorem ſuſtulit altum,
Intravitque: dehinc conjux, natique, nuruſque,

Οἴκῳ

Verum Græci non verbum hoc loco, ſed verbi etymologiam tranſtulerunt. Quod vitium iis ſolenne eſſe obſervârunt Druſius, Heinſius & Amama. Quia enim קום à quo deſcendit יקום & *ſtare & ſurgere* ſignificat, delegerunt in derivata voce poſteriorem hunc ſignificatum, omiſſo primo & convenientiore. *Idem.*

91 *Τοῖσιν δ᾽* &c.] Regium exemplar hoc modo legere notat *Opſopœus*: *τοῖσι δ᾽ ἐνὶ*: cum quo noſter codex plane convenit. *Gallæus.*

92 Βῆ-

Οἴκῳ δουρατέῳ ἐσελήλυθον. αὐτὰρ ἔπειτα
92 Βῆσάν τ' ἄλλα ἕκαστ' ὅσαπερ θεὸς ἤθελε ῥέξαι.
Ἀλλ' ὅτε δὴ ἁρμονίᾳ κληῒς περὶ πῶμ' ἐγγυήθη,
93 Εἰς πλάγι ἁρμοσθεῖσα, περιξεστῷ ἐνὶ χώρῳ,
Δὴ τότ' ἐπουρανίοιο θεοῦ ἐτελείετο βουλή.
Σὺν δ' ἔβαλεν νεφέλας, κρύψεν δὲ πυραυγέα δίσκον,
Σὺν δ' ἄστροις μήνην, καὶ οὐράνιον στεφάνωμα.
Πάντα περισκεπάσας μεγάλ' ἔκτυπε δεῖμα βροτοῖσι,
Πρηστῆρας πέμπων. συνεπηγείροντο δ' ἀῆται,
Πάντες, καὶ ὑδάτων φλέβες 94 ἐλύοντο ἅπασαι,

Lignea tecta domus ſubierunt: cætera deinde
Adſunt omnia, quæ Deus aſſervare volebat.
Aſt ubi conveniens firmavit opercula clavis,
Miſſa per obliquum, qua ſedes apta dabatur:
Tum Deus ut voluit cœleſtis nubila cogit,
Ignitumque globum ſolis caligine condit,
Nec non cum ſtellis lunam, cœlique coronam,
Omnibus obductis, mortalia pectora terret,
Horrendum increpitans, ardentia fulmina mittens,
Omnibus excitis ventis, ſolvuntur aquarum

Οὐρα-

92 Βῆσάν τ'] Turnebus ἤσαν θ'. Auratus hoc intacto extremum verſus verbum mutat in Βῆσαν: *Opſopœus*.

93 Εἰς πλάγι] Meus Codex uti & Opſopœi legunt εἰς πλάγιον, vetus Regius codex, εἰς πλάγος. Auratus & priores editiones εἰς πλάγιον. at hic expreſſimus emendationem Turnebi. *Idem*.

94. ἐλύοντο] Auratus legit duplici λλ. ἐλλύοντο. malim ego ἐξελύοντο. Nox manſ. reg.

Οὐρανόθεν μεγάλων ἀνεοιγμένων καταρρακτῶν,
Καὶ μυχῶν γαίης, καὶ ἀβύσσου ἀκαμάτοιο
Ὕδατα μυριόεντα φάνη. καὶ γῆ ἐκαλύφθη
Πᾶσα ἀπειρέσιος. αὐτὸς 95 δ' ἐπενήχετο ὄμβρῳ
Οἶκος θεσπέσιος, πολλοῖσι δὲ κύμασι λάβροις
Ρηγνύμενος καὶ νηχόμενος ἀνέμων ὑπὸ ῥιπῆς,
Ὤρνυτο δειμαλέως. ἔτεμεν δέ γε μυρίον ἀφρὸν
Στεῖρα κινυμένων ὑδάτων κελαρυζομένων τε.
Ἀλλ' ὅτε κόσμον ἅπαντα θεὸς κατέκλυσ' ὑετοῖσι,
Καὶ τότε δ' αὖ Νῶε φρεσὶν ἔνθετο, ὄφρ' ἐσαθρήσῃ
Ἀθανάτου 96 βουλῆσιν, ἔδυ δέ τε Νηρέος ἄδην.

Venæ omnes, magni pateſiunt commata cœli,
Et terræ latebræ, indeſeſſique ſluenta
Oceani reſluunt, & vaſto gurgite tellus
Quanta patet tegitur, penitus ſuperantibus undis.
At domus interea nimbis divina natabat,
Fluctibus & ventis circumſona, terribileſque
Coſtis excipiens ictus: multaſque carina
Mota ſecabat, aquæ rauco cum murmure, ſpumas.
Sed poſtquam pluviis totum Deus eluit orbem,
Tunc animo cupiens (nam ſic Deus ipſe volebat.)
Cernere Noe foras, emerſit ab æquore Nerei.

Ὠκα

reg. ἀνοιγνυμένων At Turn. ἀνεῳγμένων ἐκ γαῖ'. & Auratus ſimiliter in ſeq. verſu, ἔκτι μυχῶν. *Idem.*
95. ἐπενήχετο] δ' αὐτὰρ τ' ἐπενήχετο le-
git codex Opſopæi & noſter *Gallæus. Idem.*
96 Βουλῆσι] Idem, ut & Gallæi βουλὴν ἰδὲ νηρίως ἄδην. Turnebus, βουλῆσιν ἴδυ δέ τε νηρίος ἄδδην, vel ἄδης, ἄχνη, οἶδμα, ὕδωρ.

97 Ὦκα δὲ πῶμ᾽ ἀνέῳξε περιξεστοῦ ἀπὸ τοίχου,
Ἐμπείρῃς ἁρμοῖσι κατ᾽ ἀντίον ἁρμοσθέντος.
Καὶ λεύσας ὑδάτων μὲν ἀπειρεσίων πολὺ πλῆθος,
Πάντοσε Νῶε 98 μόρον μόρεν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶ-
σθαι,
Δεῖμ᾽ ἔχε, καὶ κραδίην πάλλεν μέγα. καὶ τότε δ᾽ ἀὴρ
Βαιὸν σειλάμενος (ἐπεὶ κάμεν ἤμασι πολλοῖς
Κόσμον ὅλον δεύων) 99 διελὼν τότε, οἷά τε χλωρὸν
Αἱματόεντα πόλοιο μέγαν τε πυραυγέα δίσκον
Δεῖξεν κεκμηῶτα, μόλις δ᾽ εἶχεν Νῶε θάρσος.

Continuoque domus tectum, quod ligneus apta
Arctabat paries junctum compage, recludit.
Tunc oculos cœli partes converſus in omnes,
Cuncta ſub æquoribus longe lateque teneri
Ut videt, ut magno pulſatur corda timore,
Dum nihil apparet, triſtis niſi mortis imago.
Tunc aër paulum diductus (namque diebus
Laſſus erat multis, totum dum proluit orbem)
Flammiferum cœli fuſum pallore cruento

Καὶ

ὕδωρ. Auratus ſic interpretatur, *In animum Noe induxit, ut ſpectaret Deo ſuggerente, ſubſederat autem Nereus, pontus, i. copia aquarum funditus. Opſopæus.*

97 Ὦκα] MS. meus codex legit δῶκα. Opſopœus pro τείχου putat forte legendum eſſe τείχους, at meus codex habet τείχου. *Gallæus.*

98 Μόρον μόρεν] Auratus legit μορὼν μόρον, *ſortitus mortem.* ſed nihil mutandum erit, ſi μόρεν pro ἔμμορεν accipiatur. Contigit ut Noe undique mortem præ oculis videret. *Opſopœus.*

99 διελὼν τότε] Vetus codex, uti & Gallæi MS. τότε διελών. unde Turnebus facit, τότε δείελον, vel αἰόλον. *Idem.*

100 Πε-

Καὶ τότε δὴ [100] πελιὼ οἴλω ἀπὸ νόσφι ποιήσας,

Oſtendit, feſſumque orbem, tum Noe timore

Ἐκβα-

100 Πελιὼ &c.] Ex codice Regio & Gallæi ſcribendum πελίω & verſu ſequente εἴποτε. Auratus, εἴ ποθι γαῖα φαίνετ' ἐπιστερεὴ, id eſt, ἐπιφαίνεται στερεὴ, *ſicubi terra ſolida appareat.* In præcedenti verſu notat Turnebus ὄφρ' ἐγνῶ κὴ ἐν. *Idem.*

XXVII. Aquis paulatim deſidentibus prima die decimi menſis vidit Noë cacumina montium aquis nudata. Quippe aquæ היו הלוך וחסור עד החדש העשירי *abibant & decreſcebant uſque ad menſem decimum: decimo verò primo menſis viſa ſunt cacumina montium.* Gen. VIII. 5. Quadraginta poſt dies cupiens cognoſcere an quâ aliâ parte terrarum aquæ deceſſiſſent, corvum emiſit, de quo ita habet textus Hebraicus: וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב עד יבושת המים מעל הארץ quæ ad verbum ſic reddi poſſunt: *Et emiſit corvum, & exivit exeundo & revertendo, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram*, Gen. VIII. 7. Senſus eſt, corvum exiviſſe & vix exeuntem reverſum eſſe, idque feciſſe ſæpius, donec aquæ ceſſaviſſent: ceſſantibus autem & exiccatis aquis non amplius exiviſſe exeundo & revertendo, ſive avolaverit, ſive in arcam reverſus in eadem manſerit, donec Noë cum ſuis & animalibus ex arca egreſſus eſſet, quod poſterius potius probaverim, quia avolante corvo, ſive mare ſive fœmella, actum fuiſſet de ſpecie, quæ ex uno ſuperſtite poſt diluvium reparari non potuit. Quòd autem corvum emiſit primò, ſapienter omninò fecit Noë; non ſanè quod uti Hebræi fingunt, arcam intempeſtivâ libidine polluiſſet & inceſtâſſet, ſed quòd cognoſceret Noë, corvum cadaverum odore allici poſſe, ut longiùs avolaret, ſi terra exſiccata eſſet. Verùm cùm nonniſi fœdas paludes offenderet, receptum in arca repetiit, ſæpiuſculè poſtea ex ea avolando & in eam redeundo. Rabbi Solomon nugivendulus adnotat ad hæc verba: הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו שמצינו באגדת חלק *Abiit & circumvolitavit arcam, nec miſſione ſeu legatione ſua functus eſt, quia ſolicitus erat de conjuge ſeu fœmina* (ne forte ab alio iniretur) *ſicut invenimus in Aguddah.* Et ineptius adhuc ac inſulſius eſt quod finxête in *Bereſchit Rabba* ſect. 33. inter Noam & corvum illum colloquium. Cùm enim corvus imperata facere detrectaret, identidem quærens, cur ex omnibus pecudibus, avibus & feris mitteretur ſolus, reſpondiſſe Noam, mundo, corvo tanquam impuro animante facilè carere poſſe, cùm nec ad cibum nec ad ſacrificium conducat. Interceſſiſſe tamen Deum, & oſtendiſſe Noæ, futuris temporibus magnum fore corvi uſum, inprimis tempore Eliæ Thesbitæ, cui paſcendo eum ſubmittere velit; proinde parcat ei; & melioribus eum temporibus ſervet. Hanc igitur cauſam fuiſſe, quòd corvus nimis procul ab arca diſcedere non debuerit. Ea res per Gematriam etiam confirmatur in Baal Haturim ex ſequentibus verbis, quibus corvus dicitur exiviſſe exeundo & revertendo עד יבשת המים *donec exiccarentur aquæ.* Verba ſunt: יבשת המים בגימטריא נהל ברית

כרית אמר לו הקדש ברוך הוא אתה מזומן לשליתות אחרת בימי אליהו יבשת איתיוש תשבי *Literæ vocem* יבשת המים *per Gematriam idem valent quod* נחל כרית (torrens Cetith ubi Eliam paverunt corvi) *Dixit ei* (corvo) *Sanctus Ben: Tu ſervaris alii legationi tempore Eliæ obeundæ. Et in* יבשת *ſunt literæ* תשבי *Thisbi.* XXVIII. Verùm de corvo hoc à Noa emiſſo longè aliter Græci Codices habent quàm Hebræi. Hi enim in verbis jam explicatis corvum reverſum eſſe docent. At non reverſum eſſe Græci Interpretes habent : καὶ ἀπέστειλε τὸν κόρακα ἰδεῖν, εἰ κεκόπακε τὸ ὕδωρ. καὶ ἐξελθὼν οὐκ ἀνέστρεψεν, ἕως τοῦ ξηρανθῆναι τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. *Et emiſit Noë corvum ut videret, an ceſſaviſſent aquæ* (quæ verba ἀπὸ κοινοῦ ſequente verſu ſumuntur.) *Et egreſſus non eſt reverſus, donec aquæ ſiccarentur à ſuperficie terræ.* Quod igitur Hebræi Codices affirmant, id ipſum negant Græci. Græcos ſequuntur Syrus & duo Arabes M S. quos contulit Bochartus. Syrus ונפק מפק ולא הפך *Et egreſſus eſt egrediendo & non rediit.* Arabes. לם יעוד *non rediit &* פלם יעד *non rediit.* Græcos codices vetuſti Patres fere omnes ſequuntur, ſolo excepto Procopio. Sequitur etiam vulgatus Interpres, multum ea de re quiritante Paulo Burgenſi Epiſcopo. Conati ſunt Hebræos & Græcos codices conciliare nonnulli, quibus viſum, utroſque, corvum dicere & reverſum & non reverſum: reverſum ſuper arcam; ſed non reverſum in arcam. Verum conciliatio hæc nominibus multis eſt nugatoria. Neque rectior illa Marii, qui ſine probato aliquo exemplo contendit, שוב non tantùm eſſe *reverti*, ſed etiam *abire, recedere*. Bocharto ego ſecundas facio, conjectanti, Græcos Interpretes Hebra ſic legiſſe : יצא ולא ישוב *exiit & non reverſus eſt*, facili & levi mutatione literarum in exemplari, quod ad manum habuerunt. Cùm igitur apertum ſit ſententiarum divortium, utra hîc præferenda, Hebraïca an Græca lectio? Græcam & vulgati Interpretis præferunt, ut de Patribus nihil dicam, quibus non innotuit, aliter legi in Hebræo; Pontificii permulti, & inter noſtros Capellus, allegatâ Hieronymi authoritate. Quin & ὁ πάνυ Bochartus, qui pro incredibili ſua modeſtia præfatur, *Hebraicam lectionem ita ſe venerari ſolere, ut ab ea nunquam diſcedat, niſi valde invitus*; tamen Græcam hoc loco lectionem perſpicuam magis eſſe exiſtimat. Verùm Hebraïcam ego lectionem ſequendo cenſeo, ut aliâs ſemper ubi lectiones pugnantes occurrunt. Nec duntaxat moveor authoritate Samaritani Codicis, Jonathanis, Onkeloſi, Arabis Erpeniani, Joſephi, vetuſtiſſimorum inter Hebræos librorum, quales Bereſchit Rabbah & Aguddah, Hieronymi, ſecundum lectionem emendatam, ſex Exemplarium M. S. Regiorum, quæ in Plantiniana citantur; qui omnes ſenſum retinent Hebraici codicis; ſed inprimis confirmor hinc, quòd in textu tum Græco tum Hebraico appareat argumentum, ex quo Hebraïcam lectionem eſſe veram conſtet. Nam corvus in Hebraico exeundo reverſus dicitur עד יבשת המים מעל הארץ ἕως τοῦ ξηρανθῆναι τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, *donec exiccarentur aquæ à ſuperficie terræ.* Hoc manifeſtè arguit, corvum ſæpius reverſum in arcam, donec tandem aquis decedentibus locum inveniret conſiſtendi in cadaveribus. Quomodo autem poteſt corvus dici non reverſus, donec exiccarentur aquæ? An nondum exiccatâ terrâ avolavit tamen? Ubi igitur conſtitit? Et ut concedam, cadaveri aquis innatanti inſediſſe, aut montium verticibus, qui quadraginta ante dies jam nudari cœperant, (quanquam durum eſt ſtatuere tempore tam longo nunquam in arcam

Ἔκβαλεν, ὄφρα γνοίη ἐνὶ φρεσὶν εἴποθι γαῖα
Φαίνετ' ἐπὶ στερεῇ. ἡ δὲ πτερύγεσσι καμοῦσα,
Πάντα περιπλήσασα, πάλιν τρέπετ'. οὔτε γὰρ ὕδωρ
Ηνκοπάσαν· μάλα γάρ τε πεπληρώκει τὰ ἕκαστα.
Αὐτὰρ ὅς ἡσυχάσας πάλιν ἤματα. 101 πέμπε πέλειαν

Vix poſito, ſoli permiſit abire columbæ,
Sciret ut an tellus uſquam detecta pateret.
Illa levi poſtquam luſtravit cuncta volatu,
Alas feſſa redit: nec enim defluxerat altum
Æquor adhuc, quando repleverat omnia late.

Αὖθις,

reditum eum molitum, in quo meminerat animalia cætera ſtabulari) an exiccatis jam aquis reverſus eſt? Nam illud עַד ἕως figit terminum, uſque ad quem corvus non eſt reverſus. Exiccatis igitur aquis oportet reverſus fuerit in arcam. At cur exiccatis demum aquis, non potiùs aquis adhuc terræ innatantibus, quo tempore, ſatis longo vix ſtabilem ſedem reperiit, reverſus eſt? Igitur verbis Moſis longè convenientius eſt dicere, corvum ex arca ſæpius evolâſſe, & cùm locum conſiſtendi idoneum non deprehenderet, ſolitum eſſe reverti, donec tandem aquæ terrâ deceſſiſſent. Sed cur Noë permiſit liberas illas volitationes corvi, quas clauſâ feneſtrâ potuit impedire? Ratio in promptu eſt, quia corvo liberè & ſæpius dimiſſo ſperavit tandem futurum, ut eo non revertente certum augurium caperet exiccatæ terræ. Neque enim aliud animal habuit, ex quo ſe certius documentum ſperaret habiturum. Nec neceſſum fuit corvum divagari per quinquaginta dies. Tantiſper enim exivit exeundo & revertendo, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram. Atqui cùm tertia columba rediret, die, uti colligo viceſimo primo poſt emiſſum corvum, jam terram exiccatam eſſe intellexit Noë. Proinde non ultra dies viginti & unum iſta corvi divagatio durare potuit. *Heideggerus.*

101. *πέμπε πέλειαν*] Cùm corvus in arcam identidem reverteretur, Noë conſilium cepit dimittendæ etiam columbæ. Cujus conſilii ratio inveſtigatu haud eſt difficilis. Etenim noverat probè, columbam avem eſſe docilem, amicam & ſociabilem homini, innocente victu ſolitam uti, quæque diu & procul volat, quin & humi lubenter paſcitur, & ſemina terræ perquirit. Quin & hoc ei propemodum peculiare, ut ad nidum ſuum undequaque etiam è locis remotiſſimis redeat. Facilè igitur columbam redituram ſibi perſuaſit, & argumentum allaturam, ex quo faciem terræ cognoſceret. Sed quo

Digitized by Google

quo tempore emiſſa ſit prior columba, quæritur. Joſephus Scaliger quadrageſimo id die factum putat poſt emiſſum corvum. Verùm eam ſententiam refutavimus Exercitatione XII. th. 7. Non dubito ego, quin primò emiſſa columba ſit poſt ſeptimum à corvo emiſſo diem. Qua quidem in re calculum ſuum negat D. Bochartus, qui putat, corvum & columbam ſimul emiſſam, vel columbam die proximè ſequente emiſſionem corvi. Sed ſeptiduo poſt corvum dimiſſum, columbam primam emiſſam eſſe probant non obſcurè verba Moſis Geneſ. VIII. 10. ויהל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את־היונה מן־התבה *Et expectavit dies alios, & addidit emittere columbam ex arca.* Loquitur de columba, quæ dimiſſa eſt ſecunda vice, quam dimiſſam teſtatur, poſtquam expectavit Noë שבעת ימים אחרים *dies alios ſeptem.* Eſt hîc *σχέσις* ſeu relatio ad dies ſeptem præcedentes. Porro dies ſeptem non potuerunt præcedere niſi inter corvum & primam columbam dimiſſam, quia reliquum tempus à Moſe determinatum eſt. XXX. Cùm columba prima non repetiens in terra λιμναζομένῃ *lacunoſa & fuliginoſa*, uti Joſephus vocat, ſpatium conſiſtendi in arcam rediret; *Noë expectavit adhuc ſeptem dies alios, & rurſum emiſit columbam ex arca. Venitque ad eum columba tempore* veſpertino והנה עלה־זית טרף בפיה *& ecce folium olivæ raptum erat in ore ejus, & cognovit Noë, quòd alleviatæ eſſent aquæ ſuper terram*, Geneſ. VIII. 10, 11. Hæc igitur ſub veſperam rediens attulit in ore ſuo עלה זית טרף Græci φύλλον ἐλαίας κάρφος *folium olivæ ſiccum & minutum*, quomodo vocem κάρφος nonnulli interpretantur; V. I. *ramum olivæ virentibus foliis*, malè utrique. Neque enim טרף eſt vel ſiccum & minutum vel viride, ſed notat *carptum, decerptum.* Quanquam vocem κάρφος quâ utuntur Interpretes Græci, & eos ſecutus Chryſoſtomus, alii malunt interpretari *feſtucam*, vel *ramum* uti videre eſt apud Sixtum Senenſem Bibl. lib. 5. Annotat. 84. ubi etiam adſeverat Sixtus, Hebræorum טרף notare feſtucam. Verùm apud Hebræos in hoc ſignificatu nuſpiam occurrit. Eſt autem in טרף uti rectè adnotat Abenezra

תאר השם כמו חכם והטעם כמו טרוף כי״ש תאר דומה לפועל ויש תאר דומה לפעל

forma nominis ut in חכם *Et ſenſus idem eſt qui in* טרוף *raptum. Habet enim formam Poël, & habet formam ſimilem Paul.* Porro ob quam cauſam columba illa attulerit folium olivæ, exponunt ridiculè Magiſtri in Pirke Eliezer cap. 23. *Quare, inquiunt, attulit folium olivæ? Quia dixerat columba coram Sancto Ben. Domine omnium orbium, ſint cibi mei amari tanquam oliva hæc, qui traduntur manu vel operâ tuâ, non verò dulces, qui dantur manu carnis & ſanguinis ſeu hominis.* Eandem rationem ex parabolica narratione citat etiam R. Solomon. Verùm ineptiunt more ſuo. Potiùs dicendum, attuliſſe folium olivæ, quia illud ſe ei primò obtulit, vel quia cæteræ arbores virentibus foliis ſpoliatæ eſſent, oliva tamen ſua folia retinuit, uti poſtea dicemus. Secuta eſt autem in eo columba naturæ ſuæ ductum, cùm ita ſoleant columbæ, cùm ad nidos ſuos revertuntur; ſed magis etiam Divinæ providentiæ moderationem. Hoc enim indicio Deus Noæ ſignificare voluit, quouſque jam aquæ decreviſſent, quò in ſpe ſua confirmatus non dubitaret, quin brevi ſucceſſura ſit terræ exiccatio, & redemptio ex captivitate arcæ; cujus ergaſtulis non ſine magna moleſtia concluſi tenebantur. XXXI. Cùm igitur diluvii aquæ etiam

arbores vaſtaverint, quæſitum eſt, unde columba folium olivæ decerpſerit? In Bereſchit Rabba cap. 33. de ea re concertant Magiſtri Hebræorum. Et R. Abba filius Cohana pertendit, attuliſſe illud columbam משבשושין שבארץ ישראל *ex arbuſtetis quæ ſunt in terra Iſrael.* R. Levi מהר המשחה *ex oliveti monte*, quia terra Iſraelis diluvio non ſit ſubmerſa, juxta illud Ezechielis XXII. 24. *Terra illa non mundata eſt neque pluviis aſperſa die indignationis.* Verùm quàm hæc ſint frivola, vident omnes, quibus non eſt fibra cornea. Quomodo enim terra Iſraelis immunis eſſe potuit ab illuvie aquarum, quæ altiſſimos tamen montes ſuperârunt? Præcipuè cùm terra Canaan ante & ſub diluvium æquè profana fuerit atque eſt hodie, cui proinde à contagio aquarum cuſtodiendæ non minùs quàm reliquis terris Divina providentia invigilavit. Præterea ſi ex monte Oliveti non inundato aſportatum eſt olivæ folium, falſus eſt vehementer Noë, qui allato eo folio terræ ſuperficiem aquis levatam eſſe collegit. Neque verò ei commento favet locus Ezechielis, qui de terra Iſraelis habet, quòd fuerit לא גשמה ביום זעם *non compluta in die indignationis.* Ibi יום זעם *dies indignationis*, non tempus diluvii notat, ſed tempus funeſtum, quo Deus terram puniturus pluviam ei denegavit, id quod factum eſt tempore Eliæ 1. Reg. XVII. Judicium igitur Dei notatur, non beneficium. In eodem capite *Bereſchit Rabbah* alia narratur ſententia R. Bibi contendentis, columbæ apertas eſſe שערי גן עדן *portas horti Eden*, & ex eo horto quem aquis diluvii vaſtatum negant, decerptum eſſe folium olivæ. Atque id etiam Bellarminus, Toſtatus, Malvenda, alii ex Pontificiis ſtudioſiſſimè propugnant, ne Paradiſi, quem Enochi & Eliæ quondam ad debellandum Anti-Chriſtum proceſſuri domicilium faciunt, florem inundatione aquarum delibatum & decerptum fateri cogantur. Verùm etiam Paradiſum locum ſanè terreſtrem, uti aliâs oſtenſum, non cœleſtem, qualem malè conſulti Hebræi & inter Veteres multi fecerunt, ſubmerſum eſſe, demonſtrant verba Moſis, quibus aquas ſupra altiſſimos montes quindecim cubitis eminuiſſe teſtantur. In qua quidem aquarum inundatione Paradiſus à vaſtatione immunis eſſe non potuit citra miraculum. Miraculum autem fingere, ubi ejus nullum veſtigium revelatum eſt, & imprudentis eſt & impotentis animi. Præterea ſi ex Paradiſo columba attulit olivæ folium, quomodo ex eo Noë indicium capere potuit terrarum aquis levatarum, quod feciſſe eum clarè dicit Moſes. Nos igitur nulli dubitamus, quin ex terra inundata antehac, folium olivæ ſit arceſſitum, & quidem ex vicina montibus Gordyæis, in quibus conquieverat arca. Montibus autem Gordyæis verſus Auſtrum quò & calor & ventus columbam invitârunt, vicina eſt Aſſyria, feraciſſima olivarum, adeò ut eam Rex Aſſur etiam inſigniverit ארץ זית יצהר *terram olivæ olei*, hoc eſt olivæ ferentis oleum. Cæterùm folium olivæ viride an ſiccum attulerit columba, non habet textus Hebraïcus. Viridem tamen ramum facit vulgatus Interpres. Potuiſſe autem olivam etiam ſub aquis conſervari viridem, dubium non eſt ex tot teſtimoniis Veterum & experimentis, quæ tum alii recitârunt, tum Bochartus in Hierozoïci parte II. cap. 6. ex multis unum teſtimonium adſcribemus, petitum ex Theophraſti Hiſtoria Plantarum lib. IV. cap. 8. Ἐν δὲ τῇ θαλάττῃ ἐρυθρᾷ δένδρεά τινα φύεται. ἃ καλοῦσιν αὐτοὶ δάφνην καὶ ἐλαίαν. ἔστι δὲ ἡ μὲν δάφνη ὁμοία τῇ ὀρίᾳ. ἡ δὲ ἐλαία τῷ φύλλῳ. καρπὸν δὲ ἔχει ἡ ἐλαία παραπλήσιον δὲ τοῖς ἐλαίοις. Quæ Theophraſti verba ſic compendioſè contracta vertit Plinius lib. XIII. 25. *In mari rubro* (mirum

Αὖθις, ἵνα γνῷ εἴπερ ἐπαύσατο ὕδατα πολλά.
Ἡ δ' ἀερσιπωτήεσσα διέπτατο· βῆ δ' ἐπὶ γαῖαν.
Βαιὸν δ' ἀμπαύσασα δέμας νοτερῇ ἐπὶ γαίῃ,
Ἂψ ἐπὶ Νῶε πάλιν δέ τε ἤλυθε, κάρφος ἐλαίας
Σῆμα φέρουσα μέγ' ἀγγελίης. θάρσος δ' ἔχε πάντας,
Καὶ μέγα χάρμ', ὅτι γαῖαν ἐπελπίζεσκον ἀθρῆσαι.

Ille dies aliquot manſit, rurſumque columbam
Ejicit, ut diſcat num vaſtum ceſſerit æquor.
Illa leves pennas alternat, nactaque terram
Humentem corpus paulum defeſſa quievit:
Poſt ad Noe redit; ramum frondentis olivæ
Ore ferens, terræ certiſſima ſigna repertæ.

Καὶ

rum eſt) *ſylvas vivere*, *laurum nimirum & olivam ferentem baccas*. XXXII. Ex folio olivæ, quod columba ſecundò emiſſa retulit, collegit Noë, כִּי קַלּוּ תמים מעל הארץ *quòd alleviatæ eſſent aquæ ſuper terram*. Ubi terra non montium cacumina, quæ jam pridem exiccata cognovit Noë, ſed *τὰ κατώτερα μέρη inferiores partes* intelligere convenit. Neque enim folia olivæ ex cacuminibus montium ſunt allata, quia, uti Columella habet lib. VI. 6. *neque depreſſa loca, neque ardua, magiſque modicos clivos amant oleæ, quales in Italia Sabinorum, vel tota provincia Bætica videmus.* Nihilominus יחל שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד *Expectavit adhuc ſeptem dies alios, & dimiſit columbam, & non addidit ut ad eum reverteretur amplius.* Geneſ. VIII. 12. Quòd ſeptimum diem ter Noë obſervavit, occaſionem dedit nonnullis opinandi, factum id religione Sabbathi Periodici; atque hactenus adſeverant, diem Sabbathi etiam ante Moſaica tempora ſanctificatum eſſe. Verùm id longiùs petitum eſt. Obſervavit jam olim Tertullianus libro adverſus Judæos, Sabbathi ante legem Moſis nuſquam ullam fieri mentionem, neque quenquam Sanctorum ejus cultorem referri. Nulla eſt igitur etiam in hac actione Noæ religio Sabbathi. Credibile verò eſt, ſeptenarium placuiſſe Noæ ob cognitum curſum Lunæ, quæ ſingulis ſeptem diebus novam nobis faciem exhibet; ſecundum quem etiam menſes & tempora Noë dimetiebatur, uti fusè aſſeruimus, cùm de anno Patriarcharum inſtituta eſſet ſuperiùs diſputatio. *Idem.*

102 Τάχυς

Digitized by Google

Καὶ τότε δὴ μετέπειτ' ἄλλον μελανόπτερον ὄρνιν
102 Τάχος ἐξέπεμπεν. ὁ δὲ πτερύγεσι πεποιθὼς
Περφερνέως πέτατο, γαίῃ δ' ἐλθὼν 103 ἐπέμεινε.
Γνῶ δέ τε Νῶε, ὅτι γαῖα πέλει ἄσσον ἐοῦσα.
Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥοθίοις ἐπὶ κύμασιν ἔνθα καὶ ἔνθα
Ἀμβροσίῃ τέχνῃ ἐπενήχετο οἴδμασι πόντου,
Πηγνυμένη ὀλίγης ἐπ' ἠϊόνος ἐστήρικτο.
Ἔστι δέ τις Φρυγίης ἐπὶ ἠπείροιο μελαίνης,
Ἠλίβατον τανύμηκες 104 ὄρος, Ἀραρὰτ δὲ καλεῖ-
ται,

Hic cuncti pulſo multum gaudere timore,
Terram ſperantes viſuros. Ille deinde
Continuo laxat volucrem nigrantibus alis:
Illa leves auras pennis vibrata ſecabat,
Et terra inventa, reditus ſecura remanſit.
Tunc exiſtere humum cognovit Noe propin-
quam.
Hinc ubi divine trabs huc illucque natavit,
Murmure cum rauco ponti jactata fluentis,
Appulit exiguæ terræ, tandemque quievit.

Οἷ'

102 Τάχος ἐξέπεμπεν] Regius, ut & Gallæi codex τάχος ὑπεξέπεμψεν. Turnebus ὡς τάχος ἔξω πέμπεν, ὁ δὲ. ex *Opſopœo*.

103 ἐπέμεινε] ἐπέμενε. Auratus, *in illa ſubſtitit*. Editiones cœteræ & libri ſcripti, inter quos Gallæi MS. ἀνέμεινε, *Emanſit*. ex *Eodem*.

104 ὄρος, Ἀραρὰτ &c.] Diluvii aquis paulatim ſubſidentibus arcam Noæ ſubſtitiſſe dicit Moſes ſuper montes Ararat. Quæritur ubi terrarum ſint illi montes Ararat. In Sybillinis oraculis res ita definitur.

Καὶ

Ἐστὶ δέ τις Φρυγίης ἐπὶ ἠπείροιο μελαίνης
Ἠλίβατον τανύμηκες ὄρος, Ἀραρὰτ δὲ καλεῖται

Itaque ſi Sibyllæ fides, in Phrygia fuit mons Ararat: Quin ut præciſe ſcias in quâ Phrygiæ parte fuerit ſitus, audi quod ſequitur aliquanto poſt:

Ἔνθα φλέβες μεγάλου ποταμοῖο πέφυκεν
Μαρσύου·

Marſya magnus ubi ſe prodit origine mera

Neve ſit quod dubites, illa eadem Sibylla jactat ſe Noæ fuiſſe nurum & cum ſocero & ſocru & viro ſuo & Leviris & janitricibus è diluvio evaſiſſe. Verba ſunt.

——— ἔκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον
Πολλὰ κλυδωνισθεῖσ' ἅμ' ἐμῷ πόσει ἠδὲ δαέρεσσιν
Ἠδ' ἑκυρῷ θ' ἑκυρῇ ἐμοῦ νυμφαισί τε πενθοῖσι.

——— *fugi diſcrimina mortis,*
Cum Leviris jactata diu & cum conjuge fido
Et ſocero ſocruque & janitricibus almis.

Porro Marſyæ fontes ubi ſint non puto quempiam ignorare, cum magno conſenſu ſcribant veteres Marſyam oriri circa Celænas, quo fere loco Mæander. Xenophon lib. 1. Anabas: quo loco Cyri Regiam deſcribit quæ erat Celænis: Διὰ μέσου δὲ τοῦ παραδείσου ῥεῖ ὁ Μαίανδρος ποταμός. Αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ εἰσὶν ἐκ τῶν βασιλείων. ῥεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν πόλεως. ἔστι δὲ καὶ μεγάλου βασιλέως βασίλεια ἐν Κελαιναῖς ἐρυμνὰ ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ Μαρσύου ποταμοῦ, ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει. Ῥεῖ δὲ καὶ οὗτος διὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαίανδρον. I. e. *per medium* (Cyri) *vivarium fluit Mæander fluvius ejuſque fontes in ipsâ Regiâ ſunt. Sed & Celænis ſub arce magni Regis (Artaxerxis) eſt regia munita admodum ad Marſyæ amnis fontes qui & ipſe urbem præterlabitur & in Mæandrum intrat.* Livius lib. 38. de Mæandro, *Hujus amnis fontes Celænis oriuntur.* Et paulo poſt; *Et Marſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens in Mæandrum cadit.* Strabo lib. 12. ubi de Celænarum tumulo ὑπέκειται δὲ καὶ λίμνη φύουσα κάλαμον τὸν εἰς τὰς γλώττας τῶν αὐλῶν ἐπιτήδειον, ἐξ ἧς ἀπολείβεσθαι φασὶ τὰς πηγὰς ἀμφοτέρας τήν τε τοῦ Μαρσύου καὶ τὴν τοῦ Μαιάνδρου. *Superne eſt & palus calamum edens ad tibiarum linguas aptum ex quâ defluere ajunt tam Marſyæ quam Mæandri fontes.* Maximus Tyrius teſtis αὐτόπτης ſerm. 38. Φρύγες οἱ περὶ Κελαινὰς νεμόμενοι τιμῶσι ποταμοὺς δύο Μαρσύαν καὶ Μαίανδρον. Εἶδον τοὺς ποταμούς. Ἀφίησιν αὐτοὺς πηγὴ μία. *Phryges qui circa Celænas habitant fluvios duos Marſyam & Mæandrum venerantur: fluvios vidi illos edit fons unicus.* Curtius lib. 3. Ad urbem *Celænas exercitum admovit* (Alexander) *Media illa tempeſtate interfluebat Marſyas amnis fabuloſis Græcorum carminibus inclytus: fons ejus ex ſummo montis cacumine excurrens, in ſubjectam petram magno ſtrepitu aquarum cadit.* Plinius lib. 31. cap. 2. *Theophraſtus Marſyæ fontem* ſcribit *in Phrygia ad Celænarum oppidum ſaxa egerere.* Unde eſt quod catarrectam appellat Herodotus à quo is verbis deſcribitur lib. 7. Παραγενόμενος εἰς Κελαινάς, ἵνα πηγαὶ ἀναδιδοῦσι Μαιάνδρου ποταμοῦ καὶ ἑτέρου οὐκ ἐλάσσονος ἢ Μαιάνδρου, τῷ οὔνομα τυγχάνει ἐὸν Καταρρήκτης ὃς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγορῆς τῆς Κελαινέων ἀνατέλλων ἐς τὸν Μαίανδρον ἐκδιδοῖ. *Pervenerunt Celænas ubi Mæandri amnis fontes erumpunt & alterius fluvii Mæandro non minoris Catarrectæ nomine, qui ex ipſo Celænarum foro ſcaturiens in Mæandrum influit.* &c. Proinde aut Sibyllæ oraculis fides eſt abjudicanda, aut agnoſcendum Arcam Noæ ad montem Celænis proximum ſubſtitiſſe, ex quo ſcaturiunt amnes notiſſimi Marſya & Mæander. Adeoque ſuſpicor in verſibus quos citavimus

Ἐστὶ, δέ τις Φρυγίης ἐπὶ ἠπείροιο μελαίνης
Ἠλίβατον τανύμηκες ὄρος, Ἀραρὰτ δὲ καλεῖται

Pro μελαίνης legendum Κελαίνης, ut ſenſus ſit, montem Ararat eſſe prope Phrygiam Celænam. Celænam id eſt Cœlenas per numeri enallagen; quomodo Maleam & Maleas, Athenam & Athenas, Theben & Thebas, Hieroſolymam & Hieroſolymas, Cyrenem & Cyrenas dicunt, & Heſperidem

Digitized by Google

Marſya magnus ubi ſe prodit origine prima
Montis in excelſi ſummo capite Arca reſedit.

Sed fallacia hæc fuit à non cauſa ut cauſa. Neque enim neceſſe eſt ideo dictam κιβωτὸν quia ibi reſedit arca. Aliæ potuerunt ſubeſſe cauſæ; claudebatur in Arcæ modum à tribus fluviis illam ambientibus. Plinius: *ſita eſt in radice montis Signiæ circumfuſa Marſya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus.* Sic Alexandriæ portus ab ambiente ſinu dicebatur κιβωτός. Aliud affert vir magnus in Solinum, dictam fuiſſe κιβωτὸν, quia Strabone teſte emporium erat proximæ poſt Epheſum dignitatis & commune Italiæ & Græciæ ὑποδοχεῖον. Nomine montium Ararat Joſephus filius Gorion videtur Iberiam intelligere & Scythiæ quicquid eſt ab Armenia & Caucaſiis portis uſque ad Tanaim & Mæotides paludes, cum dicit lib. 6. cap. 96. *Et e populis terræ montium Ararat, unus fuit Alanus nomine. Hi undequaque clauſi erant à tergo montium, quia illos concluſerat Alexander Macedo Magnus ille Rex clauſtris ferreis & arce munitiſſima in aditu montium qui terram illorum ambiunt.* Vides Lector montes Aararat à Caucaſiis portis in Armeniæ & Iberiæ confiniis extendi uſque ad Alanos quos verus Joſephus, unde hæc ſumpta ſunt, Scythas fuiſſe teſtatur, & habitaſſe περὶ τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Μαιῶτιν λίμνην. Ita etiam Hegeſippus *incolebant Scythicum Tanaim finitimaque ejus & Mæotides paludes*, id eſt, ex uſu ſcripturæ terram Gog & Magog, non terram aut montes Ararat. Neque aliter Claudianus in Ruffinum lib. 1.

——— *Patriumque bibens Mæotim Alanus.*

Communis ſententia hæc eſt Ararat eſſe Armeniam. Itaque hoc ipſo loco Gen. 8. 4. pro montibus Ararat vulgatus Interpres habet montes Armeniæ; & in Jerem. 51. 27. Theodoretus Ararat vocari ſcribit Armeniam. Et Eſa. 37. 38. Græci Interpretes habent διεσώθησαν εἰς Ἀρμενίαν. Ut vulgatus 4. Reg. 19. 37. *fugeruntque in terram Armeniorum.* in Hebræis legitur *Ararat.* Hanc verſionem eſſe optimam apparebit conferenti locum Eſaiæ cum Beroſo qui hic habet εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἀπῆλθον, *in Armeniam profecti ſunt.* Utrobique agitur de Sennacheribi filiis, qui Sennacheribo patre interfecto coacti ſunt ſolum vertere. Beroſi ea de re fragmentum inſigne mire conſonum, lege apud Joſephum Antiquitatum lib 10. cap. 2. Itaque Arcam in Armenia ſubſtitiſſe plerique volunt. Sic apud Abidenum Xiſuthrus, id eſt Noe, ut Diluvium effugeret, ex Aſſyria ἐπ᾽ Ἀρμενίης ἀνάπλεε, *ad Arminios navigavit.* Et Melo, vetus Author, qui ſcripſit τὴν συσκευὴν τὴν κατὰ Ἰουδαίων inter cœtera narrat μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀπελθεῖν τὸν περιλειφθέντα ἄνθρωπον μετὰ τῶν υἱῶν. *Poſt diluvium ex Armenia deceſſiſſe hominem, qui cum filiis ſuis evaſerat.* Et Beroſum aſſerit Joſephus ſcripſiſſe de Arca in qua Noe ſervatus eſt προσοκειλάσης αὐτῆς τοῖς ἀκρωρείαις τῶν Ἀρμενίων ὀρῶν *cum ea appuliſſet ad Armeniorum montium juga.* Neque aliter ſentiunt noſtri ſcriptores, Euſtathius Antiochenus ἡ δὲ κιβωτὸς ἀνυψωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὕδατος εἰς ἀκρόν τινα ὄρους τὴν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν ἔστη. *Arca ab aquis ſublata ſtetit in ſummitate cujuſdam montis qui eſt in Armenia.* Chryſoſtomus in Oratione de perfecta charitate: οὐχὶ καὶ τὰ ὄρη μαρτυρεῖ τῆς Ἀρμενίας ἔνθα ἡ κιβωτὸς ἱδρύθη, οὐχὶ καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς ἕως νῦν ἐκεῖ σώζεται πρὸς ἡμετέραν ὑπόμνησιν. *Numquid etiamnum (de diluvio) montes Armeniæ teſtantur ubi conſtitit arca, nonne hodieque ibi ſervantur ejus reliquiæ ad noſtram commonefactionem.* Aratus lib. 4.

Armenia celſis inſtabat montibus arca.

Iſidorus Orig. lib. 14. cap. 8. *Ararat mons Armeniæ in quo arcam hiſtoriæ poſt diluvium reſediſſe teſtantur.* Haitho Armenus cap. 9. *In Armenia eſt altior mons quam ſit in toto orbe terrarum, qui Araht* (lege Araraht) *vulgariter nuncupatur; & in cacumine illius montis arca Noe poſt diluvium primo ſtetit.* Idem ſcribunt multo plures quos hic proferre longum: Et Ariarathis no-

men in Armenia minore notiſſimum fuit; unde Arataſhea lacus ſalis apud Conſtantinum Porphyrog. Proinde cum in Theophilo Antiocheno legantur arcæ reliquiæ, hodieque ſupereſſe ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς ὄρεσιν, forte legendum Ἀρμενιακοῖς. Quamquam non deſint qui Arabiam uſque ad vicina Armeniæ loca extendant. In his Xenophon qui Arabiæ Meſopotamiam acceuſet lib. 1. ἀναβάσεως. Et Plinius qui Euphratem Arabiam læva dextraque Comagenem diſterminare dicit. Arabiam id eſt Meſopotamiæ partem Armeniæ proximam. Eum Plinii locum mihi indicavit vir doctiſſimus atque humaniſſimus D N. de Grantemeſvil, qui litteras cum armis non credidit eſſe ἀσυστάτους &c. Supereſt ut doceamus in quo Armeniæ loco ſteterit arca. Duæ ſunt ſententiæ, una Hieronimi, qui ſtetiſſe vult circa Araxenam. *Ararat*, inquit, *Regio in Armenia campeſtris eſt per quam Araxes fluit, incredibilis ubertatis, ad radices Tauri montis qui uſque illuc extenditur. Ergo & arca in qua liberatus eſt Noe cum liberis ſuis, ceſſante diluvio, non ad montes generaliter Armeniæ delata eſt, quæ appellatur Ararat, ſed ad montes Tauri altiſſimos, qui Ararat imminent campis.* Id ſequutus Guillelmus de Rubruquis cap. 49. Itinerarii Tartariæ, quam S. Ludovici Galliarum Regis mandato peragravit ante annos fere quadringentos, aſſerit, *Araxi & Naxuanæ* (urbi ad Araxem ex Ptolemæo notiſſimæ) duos imminere montes Maſſis nomine in quibus arca reſedit, & Cemaïnum oppidum ab octo illis ibi conditum qui ex arca exiverunt, idque patere ex ipſo nomine quo octo ſignificantur. Altera ſententia cui accedo libentius, quia plures habet aſſertores & in his quoſdam Hieronymo longe vetuſtiores, arcæ Noæ locum metatur in Gardyæorum montibus qui iidem Carduchi dicuntur, Cardiei, Cordyæi, Cordueni, Gordi, Gordæi, Curdi &c. Ut & varie ſcribitur montis nomen Kardu, Cardon, Kurud, Kardynus, & Cordyæus; Agmen ducit Beroſus Beli Sacerdos Alexandro Magno æqualis, qui poſt enarratam diluvii hiſtoriam hæc ſubjungit: λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τοῖς ὄρεσι τῶν Κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι, καὶ κομίζειν τινὰς τῆς ἀσφάλτου ἀφαιροῦντας. χρῶνται δὲ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι τῷ κομιζομένῳ πρὸς ἀποτροπιασμούς. *Fertur autem etiam nunc navigii pars aliqua ſupereſſe in Armenia in monte Gordyæorum & quoſdam inde auferre bitumine eraſo: eo autem ablato utuntur homines pro amuleto.* Nec multo aliter Alexander Polyhiſtor, niſi quod hos Armeniæ montes pro Gordyæis Corcyræos appellat. Quomodo vocaſſe credo Locorum incolas, quorum ligua Strabone teſte, *partim erat Arabica*; Korcur Arabice eſt navis prælonga. Ergo hinc Corcyræi merito dicti montes in quibus magna illa navis id eſt arca Noæ ſubſtitit. Polyhiſtoris verba ſunt: τοῦ δὲ πλοίου τοῦ ἐν κατακλυσμῷ ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ μέρος τι * * * * * * ἐν τοῖς Κορκυραίοις ὄρεσι τῆς Ἀρμενίας διαμένειν, καί τινας ἀπὸ τοῦ πλοίου κομίζειν ἀποξύοντας ἄσφαλτον. χρῆσθαι δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς ἀποτροπιασμούς, idem ſequitur è ſacri Textus Paraphraſtis. Chaldæus Interpres vetuſtiſſimus Jonatam cujus verba ſunt Gen. 8. v. 4. *Et quievit arca menſe ſeptimo is fuit menſis Niſam decima ſeptima die menſis ſuper montes Kardon.* Et Arabs Herpenianus *ſuper montes Kurud*, id eſt Cordyæorum. Sed & è Patrum choro id ipſum ſcribit Epiphanius adverſus hæreſes 1 Tom. §. 4. μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀραρὰτ ἀνὰ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρδυέων ἐν τῷ Λουβὰρ ὄρει καλουμένῳ. *Poſt diluvium cum arca Noæ conſtitiſſet in montibus Ararat inter Armenios & Cardyæos in monte Lubar dicto.* Et in hæreſi 18. quæ eſt Nizaræorum ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδυέων χώρᾳ. *huc uſque reliquiæ arcæ Noæ oſtenduntur in Cardyæorum regione.* Concinunt Arabum hiſtorici Georgius Elmacinus hiſtoriæ Saracenicæ lib. 1. cap. 1. *Heraclius deinde abiit in pagum Thſemaninum quem extruxit Noe ſuper quem pax, poſtquam*

ex arca egreſſus eſt, & adſcendit ad montem Gudi (lege Gordi) *& vidit locum arcæ qui eminet ſupra omnem illam regionem, eſt enim valde excelſus.* Et Geographus Nubienſis ſexta parte climatis quarti, *Mons Jemanim* (lege Themanim) *idem qui Algode* (lege Algordi id eſt Gordyæus) *in quo requievit navis illa navis Noæ cui pax.* Pagum Themanim id eſt τῶν ὀκτὼ ab illis octo qui ex arca exiverant etiam Græci memorant. Agathias edit: Vulcanii lib. 4. pag. 135. Ἀμφὶ τὰ Καρδούχια ὄρη εἰς κώμην Θαμανῶν *Circa Carduchios montes ad pagum Thamanorum* Hi omnes in id conſentiunt arcam Noæ quieviſſe ſuper montes Gordyæorum. Sed de illorum montium ſitu non convenit inter Scriptores. Ptolemæus Cordenem & Gordiæos montes ponit circa fontes Tygridis, & Carduchos circa Cyrum fluvium inter Caduſios & Martianam paludem tanquam populos diverſos à Gordyæis: Certum tamen eſt Carduchos ad Tigrim habitaſſe, non quidem ad fontes, ſed in Armeniæ & Aſſyriæ vel Adiabenes confiniis: & ab his non diſtingui Cordyæos ſeu Gordyæos. Plinius lib. 6. cap. 13. *Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni præfluente Tigri.* Et cap. 27. Tigris ex Armenia acceptis fluminibus claris luſtratis montibus Gordiæorum &c. Xenophon qui loca peragravit lib. 4. Anabas. τὰ Χαρδύχεια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέμματο nempe Pigreti ſeu Tigridi. Et rurſus ἤκουον γὰρ τῶν ἁλισκομένων ὅτι εἰ διέλθοιεν τὰ Καρδύχεια ὄρη ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Πίγρητος ποταμοῦ ἢ μὲν βούλωνται διαβήσονται. à captivis enim audiverant ſe Cadurchiis montibus ſuperatis in Armenia Pigretis (Tigridis) fluvii fontes ſi vellent trajecturos. Strabo lib. 16. de Tigri ἐπὶ πολὺ δὲ ἐνεχθεὶς ἀφανὴς ἀνίσχει πάλιν οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς Γορδυαίας. Dici ita lapſus eſt ut videri non poſſit, rurſus exoritur non procul à Gordyæis. Item πρὸς δὲ τῷ Τίγρει τὰ τῶν Παρθυαίων χωρία οὓς οἱ παλαιοὶ Καρδούχους ἔλεγον. *Ad Tigrim ſunt Parthorum loca quos veteres Carduchos appellabant.* Hinc in Procopio *Ararat* (id eſt mons Gordyæus) *medius inter Armeniam & Parthiam excurrit verſus Adiabenam.* Dion in Trajano cum narrat à Niſibi magno labore materiam convehi juſſiſſe ad Tigrim fluvium, unde pontem ſtrueret quo trajiceret in Adiabenam κατὰ τὸ Κάρδυνον ὄρος *prope montem Kardynon* ſeu Gordyæum. Hoc præcipuum quod in eo ipſo loco quem Gordyæorum montibus aſſignant tot veterum teſtimonia, etiam arcæ reliquias fuiſſe docent Arabes & Hebræi Scriptores; quod probare eſt in proclivi. Moſal eſt hodieque Meſopotamiæ urbs ampliſſima Tigri adjacens è regione loci in quo ſita erat Ninive. Ab hac Geographus Arabs deſcribens iter Amidam oppidum ex Ammiano & Procopio notiſſimum, quod à Gordyæis Tigris dividit: *A Moſal*, inquit, *ad urbem Balad ſunt 21 millia &c. Et à Balad ad Inſulam filii Omar* LXIX *millia. Ea adjacet montibus Jemanim* (lege Thſemanim) *Et Maſurim & Kilſalur. Ex qua montium ſerie eſt mons Godi* (lege Gordi) *Amidæ imminens è regione propugnaculorum. Quin mons Jemanim* (Thſemanim) *idem qui Godi* (Gordi) *in quo requievit navis illa, navis Noæ cui pax.* Ita Benjamin Judæus ſcribit ſe Niſibi profectum biduo veniſſe *ad Inſulam filii Omar quæ eſt in medio Tigride ad radices montium Ararat: unde quatuor diſtat millibus locus in quo requievit arca Noæ.* Addit Omarem Alcitabi filium arcæ reliquias ex illo monte in Inſulam tranſtuliſſe & fabricaſſe ex illis templum quoddam Mahumetanum. Video eſſe viros doctos qui ab his diſſentire Joſephum putant, cujus arcæ reliquias oſtendi dicit in regione Καρρῶν Cæron quam Adiabenes Rex Monobazus dedit Iſati filio: χώραν inquit, δίδωσι Καρρῶν λεγομένην. φέρει δὲ ἡ γῆ πλεῖστον τὸ ἄμωμον ἀγαθόν. Ἔστι δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τὰ λείψανα τῆς λάρνακος ἐν ᾗ Νῶε ἐκ τῆς ἐπομβρίας διασωθῆναι λόγος ἔχει, καὶ μέχρι νῦν ταῦτα τοῖς ἰδεῖν βουλομένοις ἐπιδείκνυνται. *Regionem dedit Cæron dictam. Ea autem eſt Terra amomi*

mi feraciſſima. Ibi etiam ſunt arcæ illius reliquiæ in qua Noe diluvium evaſiſſe fertur, & hodieque oſtenduntur videre volentibus. Sed mirum ni Joſeph Καρρῶν corruptum ſit ex Chaldæo Kardon. quo utitur Jonathan, unde Dionis Καρδύνιον ὄρος. Idem certe ſolum deſcribi docet Adiabenes vicinia & amomi feracitas cujus proventu Corduene potiſſimum inſignis eſt. Strabo lib. 6. Ἐστὶ γὰρ εὔβοτος ἡ χώρα καὶ εὐθαλής, ὥστε καὶ τὰ ἀειθαλῆ τρέφειν, καὶ ἄρωμα τὸ ἄμωμον. Regio paſcuis læta eſt & germinibus, adeoque fert etiam quæ ſemper virent & aroma amomum. Philargyrius in hæc verba, *odor cæni gravis* Georg. lib. 4. Odor gravis quia & levis dicitur ut Salluſtius; Apud Corduenos amomum & alii leves odores gignuntur. Inde eſt quod amomum modo Armenium dicitur ut in Dioſcoride, Plinio, Avicenna, modo Aſſyrium ut in Virgilio:

——— *Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.*

Et Silii lib. XI.

Nec crimen Aſſyrio perfundere pugnet amomo.

Nempe inter Aſſyriam & Armeniam Corduene ita media eſt, ut modo huic, modo illi adſcribatur. Jam quæri poteſt non immerito, quid Miniadis nomine ſignificatum voluerit Nicolaus Damaſcenus cum arcæ locum definit in hæc verba: ἔστιν ὑπὲρ Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι. Καί τινα ἐπὶ λάρνακος ὀχούμενον, ἐπὶ τὴν ἀκρώρειαν ὀκεῖλαι, καὶ τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σωθῆναι. *Eſt ſuper Minyadem ingens in Armenia mons Baris dictus in quo fama eſt evaſiſſe ex diluvio multos, unum vero in arca vectum ad verticem appuliſſe & lignorum reliquias ibi diu ſervatas.* Fallor an ibi Minyas eſt Hebræorum Mini vel Minni regio quam cum Ararat id eſt Corduene nominat Jeremias cap. 51. v. 27. ubi de Babylone, convocate, inquit, contra eam regna Ararat Minni & Aſcenaz. Pro Mini Chaldæus habet Armeniam, neque fortaſſe id male. Videtur enim Armenia vox conflata eſſe ex Har Mini, id eſt mons Mini ſive montana Myniadis. Quam Armeniæ partem fuiſſe ſuſpicor Gordyænæ proximam, à qua deinceps tota Armenia appellationem traxerit. Hujus aut huic ſimillimæ compoſitionis veſtigia veteres ſe deprehendiſſe putarunt in his verbis Amos 4. 3. *& deportabunt eos ultra montes Armeniæ* quomodo & alii. Theodoretus ἀπορριφήσεσθε εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀρμανά &c. ὁ δὲ Σύμμαχος τὸ Ἀρμανὰ Ἀρμενίαν ἑρμήνευσεν. Ὁ δὲ Θεοδοτίων ὑψηλὸν ὄρος. Hieronymus, *Et projiciemini,* inquit, *in locis Armeniæ quæ vocantur Armona. Denique Symmachus ita interpretatus eſt, & projiciemini in Armenia pro quibus* LXX. *montem Remman. Aquila montem Armona. Theodotion montem Mona. Quinta autem editio excelſum montem, tranſtulerunt.* De cœtero nos latet, cur vocatur Baris ille mons in quo ſubſtitit arca. An Græcis inditum nomen, apud quos Baris barbari navigii, aut ab Armeniis qui Deam coluerunt hujus nominis. Strabo lib. XI. in Armeniæ deſcriptione Ὁ Ἄβος ἐγγύς ἐστι ὁδοῦ τῆς εἰς Ἐκβάτανα φερούσης παρὰ τὸ τῆς Βάριδος ναόν. *Abus mons eſt prope viam qua itur Ecbatana præter Baridis Deæ templum.* An denique Baris dictus eſt ab Hebræo deflexa voce, quia in illo ipſo monte Deus *Beriht* id eſt fœdus contraxit non tam cum Noa, quam cum hominum genere univerſo, iride data in ſignum fœderis; unde eſt quod in hiſtoria exitus Noæ ex arca vox *Beriht* ſeu fœderis ſepties reperitur. Eſt & quarta conjectura his fortaſſe vero propior. Ἀποβατήριον, inquit Joſephus, τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Et Euſtathius Antiochenus καὶ τὸν τόπον ἔτι καὶ νῦν ἐκεῖνον ἀποβατήριον οἱ ἐπιχώριοι προσαγορεύουσι. Idem fere legitur in Euſebio de Locis; quod Hieronymus ita tranſtulit: *Hunc locum Armenii exitum vel egreſſum vocant*, nempe ex arca vel nave in qua Noe cum ſuis fuerat incluſus quam diu duravit diluvium. Id enim proprie Græcis ἀποβατήριον. Quam vocem eſſe

Ar-

Οττ' ἄρα σωθήσεσθαι ἐπ' αὐτοῦ πάντες ἔμελλον.
Εν τούτῳ μεγάλη δὲ ποθὴ καταθύμιος ἦεν.
Ενθα φλέβες μεγάλου ποταμοῦ [105] Μαρσύου πέφυ-
καν.

Aſſurgit Phrygiæ mons quidam in finibus atræ,
Arduus, alta petens, Ararat quem nomine di-
cunt,
Quod fatale fuit illic evadere cunctis,

Τοῦ

Armeniam viri Docti qui ſcribunt toto cœlo aberrant. Neque id voluit Joſephus; Sed Armenios ſua lingua vocaſſe locum eo nomine quod Græcè tranſlatum ἀποβατήριον ſonat. Armenium porro illud nomen videtur fuiſſe *Baris* vel *Bariz* id eſt exitus. Sic ex Arabica lingua interpretor qua *Baraza* eſt exire foras & *Baruz* vel *Bariz* exitus. Nihil frequentius in Avicenna; occurrit & in Alcorano paſſim. Vide Abrahami ſuratam & Avicen. Arab. p. 9. & 23, & 45. Arabes jam diximus ad Meſopotamiam uſque penetraſſe & Armeniis vicina loca. Quin ſcribit Strabo τὸ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος καὶ τὸ τῶν Σύρων καὶ τῶν Ἀράβων πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφαίνει κατά τε τὴν διάλεκτον, καὶ τοὺς βίους, καὶ τῶν σωμάτων χαρακτῆρας. *Armeniorum, Syrorum & Arabum gentes multum præ ſe ferre cognationis, ſermone, vita & corporum forma.* Inde eſt quod Polyæni lib. 4. Eumenes ἐπιστολὴν προσηνέγκεν ὡς παρὰ Ὀρόντου σατράπου τῆς Ἀρμενίας γεγραμμένην Συρίοις γράμμασι. *Epiſtolam protulit quaſi ab Oronte Armeniæ Satrapa Syriacis litteris ſcriptam.* Armenis nempe & Syris propter linguæ viciniam communes erant Litteræ. Quod ideo hic obſervo ne quis Armenia vocabula ex Arabiſmo putet abſurde peti. Si Tullero credimus ad *Barim* alludit *Lubar* ejuſdem montis nomen apud Epiphanium. *Imbarus* autem vel *Nibarus* in Strabone Armeniæ mons ab Abo monte ad Mediam uſque protenſus. Sed *Imbarus* vel *Nibarus* cum *Bari* vel *Lubari* mons idem eſſe non poteſt, quia repugnat ſitus. Theodoretus Eſaiæ locum exponens de urbe Babylonis, Tu autem dixeras in mente tua, in cœlum conſcendam Eſa. 14. v. 13. obſervat ad Aquilonem Aſſyriæ montem eſſe omnium in terris altiſſimum per quem ſperaverat ille Rex ſe in cœlum eſſe adſcenſurum. Ὄρος, inquit, ὑψηλὸν εἶναι λέγεται βορρόθεν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων ἀπὸ τούτων τὰ Σκυθικὰ διορίζει ἔθνη πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ὀρῶν ὑψηλότερον. οἱ ἐκείνου πάντως ὑπέλαβες, ὡς εἰκὸς τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνοδον κατατολμήσειν. Ego in tanta rerum notitia vix crediderim Babyloniæ Regem id habuiſſe in animo, nec puto tale quidpiam ex Scriptura poſſe elici. Tantum accipio quod habet Theodoretus, omnium eſſe celſiſſimum montem quo Aſſyria terminatur ab Aquilone, id eſt montem Gordiæorum in quo ſubſtitit arca Noæ. *Bochartus.*

105 *Μαρσύ'ς*] Salvat metrum Auratus hac ſcriptura Μαρσύο pro Μαρσύαο: Turneb. deleto, epitheto μεγάλου legit Μαρσύου ἐκπεφύκασι, vel ἐμπεφύκασι. Reg. cod. habet πεφύκασι. Eodem modo etiam legit MS. Gallæi ex Opſopæo.

106 Πε-

Τοῦ δὲ κιβωτὸς ἔμεινεν ἐν ὑψηλοῖο καρήνῳ
Ληξάντων ὑδάτων. τότε δ᾽ αὖ πάλιν οὐρανόθι πρὸ
Θεσπεσίη μεγάλοιο θεοῦ πάλιν ἴαχε φωνὴ
Τοῖον ἔπος· Νῶε [106] πεφυλαγμένε, πιστὲ, δίκαιε,
Θαρσαλέως ἔξελθε σὺν υἱέσι ἠδὲ δάμαρτι,
Καὶ νυμφαῖς τρισσαῖς, καὶ πλήσατε γαῖαν ἅπα-
σαν,
Αὐξόμενοι, πληθυνόμενοι, τὰ δίκαια νέμοντες
Ἀλλήλοις, γενεαῖς γενεῶν, ἄχρις εἰς κρίσιν ἥξει
Πᾶν γένος ἀνθρώπων, ἐπεὶ κρίσις ἔσσετ᾽ ἅπασιν.
Ὣς ἔφατ᾽ ἀμβροσίῃ φωνῇ. Νῶε δ᾽ ὡς ἀπὸ κοίτης

Optataque frui tandem charaque ſalute:
Fluminis unde alti Marſyæ manat origo.
Hujus in excelſo poſtquam ceſſantibus undis
Conſtitit arca jugo, tunc illi rurſus ab alto
Ingens Immenſi vox eſt audita Tonantis:
Noe fidelis, amans æqui, ſervate periclis,
Egredere audenter, nec non cum conjuge nati,
Cumque tribus nuribus, terramque replete paten-
tem,
Multiplici numero creſcentes, juſtitiamque
Tradentes natis natorum, donec in omnes

[107] Ηϛ

106 Πεφυλαγμένε] Auratus, uti eſt MS. Gallæi, ſubſtituunt πεφιλημένε & ſequenti verſu σὺν τε δάμ priores editiones τε καὶ. Codex Regius & Gallæi καί τε. Turnebus ἠδὲ *Idem.*

107 Ηϛ

107 Ης ἀποθαρσήσας, ἐπὶ γῆς, υἱοὶ δὲ σὺν αὐτῷ,
Ηδὲ δάμαρ, νύμφαι τε, καὶ ἑρπετὰ, καὶ πετεινὰ,
Τετραπόδων θηρῶν τε γένη, καὶ τ' ἄλλ' ἅμα πάντα
Οἴκου δουρατέου ἐξήεσαν εἰς ἕνα χῶρον.
Καὶ τότε δή τοι Νῶε δικαιότατος ἀνθρώπων
Ογδοος ἐξῆλθεν, 108 δὶς εἴκοσι καὶ μίαν ἠῶ
Πληρώσας ὑδάτεσσι, θεοῦ μεγάλου διὰ βουλάς.
109 Ενθ' αὖθις βιότοιο νέη ἀνέτειλε γενέθλη,

Judicium detur mortales: namque ſubibunt
Judicium cuncti: ſic vox divina locuta eſt.
Ille ſuo nihil addubitans exire cubili,
Ingreditur terram: nec non natique, nuruſque,
Et conjux, nec non ſerpentes, atque volucres,
Quadrupedum pecudumque genus, tum cætera cuncta,
Egreſſi pariter liquerunt lignea tecta.
Noe igitur cunctos homines juſtiſſimus inter,

Χρυ-

107 Ης ἀποθαρσήσας] Codex Regius & Gallæi αἷς ὑποθαρσήσας ἐπὶ γῆς. Turnebus & Auratus ἦλθ' ἀποθαρσήσας ἐπὶ γῆς, *exſiliit in terram confidentior factus*: vel ἧς ἀποθαρσήσειεν, &c. vel ἀποθαρσήσας ἀπέβη. Ita quidem viri doctiſſimi emendarunt, qui videbant verbum deſiderari: at nón unicum ſolum verbum, ſed integer verſus deerat, qui ex duobus codicibus ſcriptis reginæ & F. Pithœi in hanc editionem nunc receptus eſt. *Idem.*

108 Δὶς εἴκοσι &c.] *Vicenos cum bis & unum compleſſet ſoles in undis.* In arca fuit per annum Noe, ut tradit Moſes: ſed quadraginta dies complevit in aquis: Totidem enim dies pluiſſe idem Moſes tradit. Nec refert quod Sibylla addit unum ad quadraginta. Moſes enim ſecutus eſt numerum quadratum: ſicuti cum apud eundem dicit Abrahamus, ante conceptum Iſaacum ſe centenarium eſſe, cum eſſet uno anno minus, ſed judicent alii. Hæc annotarat olim Caſtalio.

109 Ενθ' αὖθις] Veteres editiones & codices, εὖθ' ἄγριδες, noſtra emendatio non longe ſecedit. Turnebus probat ἔνθα βροτοῖς, Auratus εὖθ' αἴδε τις. ſic etiam legit aGllæi codex MS. *Idem.*

110 μι-

Χρυσείη πρώτη, ἥ τις πέλετ' ἕκτη, ἀρίστη
Ἐξ οὗ πρωτοπλάστου ἀνὴρ γένετ'. οὔνομα δ' αὐτῇ
Οὐρανίη, ὅτι πάντα θεῷ [110] μεμελημένη ἔσται.
Ὦ γενεῆς ἕκτης πρώτου γένος, ὦ μέγα χάρμα,
Ἧς ἔλαχον μετέπειτ' ὅτε ἔκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον,
Πολλὰ [111] κλυδωνισθεῖσ' ἅμ' ἐμῷ πόσει, ἢ δαέ-
ρεσιν,
Ἠδ' ἑκυρῷ θ' ἑκυρῇ, [112] ὁμονύμφοισίν τε παθοῦσα.
[113] Ἄρτι δὲ αἰνήσω ἔσται πολυποίκιλον ἄνθος.

Exiit octavus, vicenos cum bis, & unum
Compleſſet ſoles (Deus ipſe volebat) in undis.
Hinc nova progenies, hinc ætas aurea prima
Exorta eſt hominum, quæ venit in ordine ſexta,
Optima poſt homines natos, & nomine fertur
Cœleſtis, quod eam curæ Deus unus habebit.
O ævi-ſexti ſtirps prima, o gaudia magna,
Quod ſortita fui, poſtquam diſcrimina mortis

[114] Ἐν

110 Μεμελημένη] Codex Regius & Gallæi legunt μεμελημένα. Auratus & Gallæi codex legit πεφιλημένη ἦεν. ex Opſopæo.

111 κλυδωνισθεῖσ'] Turnebus annotat hanc lectionem, κλυδωνισθεῖσα πόσει σὺν δαίρεσσιν. *Idem.*

112 ὁμονύμφοισι τε] Auratus ὁμονύμφοις αἰνὰ παθοῦσα. *gravia paſſa. Idem.*

113 Ἄρτι δ' αἰνήσω] Manuſcriptum Regium ἄρτι δὲ ἐν νήσῳ πολυπ' Auratus legit. αὐτὴ δ' ἐπαινήσεαι ἔσται πολ. ſed rectius fuerit, ἄρτι δὲ αἰνήσω ἔσται πολυποίκιλον ἄνθος: *Nunc vero prædicabo admodum variegatum florem Jeſſe.* ut auctor hujus libri more ſuo bibliacam hiſtoriam exprimens ad Pſalm. xliv. & Eſayæ cap. iv. reſpexerit. Id quod volo explicavit Lactantius lib. 4. cap. 13. his verbis: *E Davidis domo Chriſtum generatum iri ſecundum carnem, & aliæ Prophetiæ annunciaverunt. Apud Eſayam ita ſcriptum eſt, Et erit in illa die radix Jeſſe, & qui exurget principari in nationes, in eum gentes ſperabunt, & erit requies ejus in honore. Et alio loco: Exiet virga de radice Jeſſe,*

114 Ἐν σάκῃ, σύκῃ. μεσάσσῃ δὲ χρόνος βασιλήιον ἀρχὴν,
Σκηπτροφόρον δέξῃ. τρεῖς γὰρ βασιλεῖς μεγάθυμοι,
Effugi, jactata meo cum conjuge multum,
Nec non cum leviris gloſſes, ſoceroque ſocruque.

Ανδρε

Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet. & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & requieſcet ſuper eum ſpiritus timoris Dei. Jeſſe autem fuit pater David, ex cujus radice aſcenſurum eſſe florem prælocutus eſt, eum ſcilicet, de quo Sibylla dicit:

αὐξήσει δ' ἄνθος καθαρόν.

Legitur autem hic locus in principio libri ſexti, infra. *Idem.*

114 Ἐν σάκῃ, σύκῃ] Locus hic eſt procul dubio corruptiſſimus, ſuper quo a me conſultus Doctiſſimus D. Petrus Petitus, hoc reſpondit: Locus is extat in fine paginæ 61. editionis Oporini ubi ita ſcriptum eſt;

Ἀρξὲ δὲ αἰνήσω ἵσαι πολυποίκιλον ἄνθος.
Ἐν σάκῃ, σύκῃ. μεσάσσῃ δὲ χρόνος βασίλειον ἀρχὴν
Σκηπτροφόρον δέξῃ.

Quæ mihi in his verſibus negotium faciunt, dicam, & quemadmodum, in melius reſtitui poſſint. In primo quidem verſu deeſt pronomen relativum neutrius generis ὅ; verbum autem, ἵσαι, non ſuo loco eſt poſitum. Ita igitur legendum videtur.

Ἄρξε δ' ὃ ἵσαι, αἰνήσω πολυποίκιλον ἄνθος.
Sed & vox hæc ἄνθος corrupta, pro ἔθνος. tranſpoſitione unius literæ ν, & mutatione ε in α. Sic verto: *nunc gentem quæ futura eſt, celebrabo.* Quod hæc vera ſit lectio, ſequentia indicant. Hanc autem hominum gentem probam & auream, πολυποίκιλον appellat, ut eam diſtinguat, à Titanum genere, cujus infra mentionem facit; quibus omnia ait fore ſimilia & indiſcreta, ὅμοιος δὲ τύπος ἐπὶ πᾶσιν ἐτύχθη. &c. Maxima difficultas in his vocibus; ἐν σάκῃ, σύκῃ. Sed utramque corruptam non dubito. Quo pacto autem reſtituendæ, hoc opus hic labor eſt. Primum, verſui per unus ſupra juſtam menſuram inductus: quo patet alterutram harum dictionum redundare. Utra autem redundet; ex ea quam aggredior, emendatione judicabis: neque tamen in hac obſtringam fidem meam. Nihil enim hic præter conjecturas profiteor. Mihi igitur conſideranti videtur non abſurde legi poſſe pro σάκῃ, σάρῃ vel σάῤῥῃ per duplex ρ. nomen ſcilicet urbis Syriæ, pro ipſa Syria, familiari poëtis tropo quo contentum pro continente uſurpatur. Quæ igitur alia hæc urbs, niſi Tyrus quam prius Sarram dictam fuiſſe Servius teſtatur ad hunc verſum 2. Georgic.

Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.

Verba adſcribam: *Serrano oſtro, 1. Tyria purpura. quæ nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur, à piſce quodam, qui illic abundat, quem ſua lingua Sar appellant.* Ergo Sarra ibi pro Syria per metonymiam ſive hypallagen, poſita. Hæc de priore vocabulo. alterum σύκῃ, corrupte etiam pro τρίτῃ. Eratque gloſſema alicujus Studioſi ad oram codicis additum, quod ævo corruptum in vocem prorſus huic loco alienam, σύκῃ, abiit, inque verſum temere, ut alias accidit, tranſlatum, huic monſtro lectionis occaſionem dedit. Non magis integra quæ ſequuntur, μεσάσσῃ δὲ; χρόνος βασίλειον ἀρχὴν, lego μέσσατος δὲ. & βασιλήιον pro

βασί-

Ἄνδρε δικαιότατοι, [115] μοίρας δέ τε δηλήσονται.
Πουλυετῆ δ᾽ ἄξουσι χρόνον, τὰ δίκαια νέμοντες
Ἀνδράσιν, οἷσι μέμηλε πόνος καὶ ἔργ᾽ ἐρατεινά.
Γαίη δ᾽ αὖ καρποῖς ἐπαγάλλεται αὐτομάτοισι,

Nunc autem varium florem laudabo futurum,
In ſaca ficus. dividit autem
Imperium regni tempus.
Sceptriferum accipiet. nam tres juſtiſſima reges

116 Φυο-

βασίλειον aliter verſus non conſtabit; verſu autem ſequenti σκηπτροφόροι δίξη, mallem δείξει oſtendit; deinde in his

——— τρεῖς γὰρ βασιλεῖς μεγάθυμοι
Ἄνδρε δικαιότατοι.

Obſervare & dualem poſitum pro plurali; niſi magis placeat, ex duabus ἄνδρε & δικαιότατοι unam dictionem compoſitam facere, ſed tunc ο pro ε malim ſcribere: ἀνδροδίκαιος & in ſuperlativo, ἀνδροδικαιότατος. Sed hæ, ut dixi, ſunt conjecturæ dum aliquis meliora afferat. *Petitus.* Ita legitur hic verſus in utroque codice ſcripto, niſi quod χρόνος ſcribitur. Turnebus emendat, ἐν συκῇ σῦκον δὲ χρόνος βασιλήϊον ἀρχὴν σκηπτροφόρος δ᾽ ἕξει. Auratus, ἐν συκῇ συκ. μεσσάτιον δὲ χρόνου βασιλείας σκηπτροφόρον δίχα θήσει. vel μεσσάτος δὲ χρόνος βασιλῆος σκηπτρ. Ut prius membrum de ubertate frugum intelligatur, quemadmodum in quodam Ariſtotelis dicto, ὄγχνη ἐπ᾽ ὄγχνῃ γηράσκει, σῦκον δ᾽ ἐπὶ σύκῳ: poſterius de regali imperio Chriſti. Ranconetus, quemadmodum & Caſtalio, duos mutiles verſus in unum æque mancum coiviſſe arbitrantur: quibus ut lubens aſſentior, ita illorum conjecturas non improbo: quanquam leviori mutatione legi poſſit, μεσσάτος δὲ Κρόνος βασιλήϊον ἀρχὴν, σκηπτροφόρον θ᾽ ἕξει; inuſitata quidem Grammaticis verbi conſtructione & ſignificatione: ſed Sibyllino furori condonanda, ut regni diviſione inter Saturnum, Titanem & Japetum facta, atque eorumdem de imperii principatu tandem Saturno communi Deorum ſententia delato contentione verba iſta accipiantur. De illis tribus enim potius locum explicuerim ex hiſtoria infra copioſe deſcripta, quam, ut Turnebus annotat, vel de Jove, Plutone, & Neptuno: vel de Noë filiis, quorum religio & regnum ad Chriſtum viguit: vel denique de tribus regnis Aſſyriorum, Perſarum, & Macedonum: niſi quis malit de tribus illis Interpretari, qui poſt Adrianum Imperatorem ἀργυρόκρανοι ſive πολιόκρανοι regnaturi dicuntur. *Opſopœus.*

115 *Μοίρας δέ τε*] Auratus corrigit μοίρας διαμοιρήσονται. *patientur.* Recepta lectio poſſet ita explicari, quod ipſas parcas læſuri, ſublaturi, ſive victuri ſint, ut diutius imperio præſint. *Idem.*

116 Πολ-

Φυομένη [116] πολλοῖσιν ὑπερσταχύουσα γενέθλη.
Οἱ δέ τε πιθαντῆρες ἀγήραοι ἤματα πάντα
Ἔσσονται, νόσφιν νούσων κρυερῶν μαλεράων,
[117] Θνήξονται ὕπνῳ βεβολημένοι, ἐς δ᾽ ἀχέροντας
Εἰν ἀΐδαο δόμοις ἀπελεύσονται, καὶ κεῖσε
Τιμὴν ἕξουσιν, ἐπειὴ [118] μακάρων γένος ἦσαν
Ὄλβιοι ἀνέρες οἷς [119] Σαβαὼθ νόον ἐσθλὸν ἔδωκεν.

Pectora magnanimi, diviſis partibus æquis
Tempore longinquo regnabunt, juraque tradent
Illis, queis ſtudio labor eſt, laudandaque facta.
Terraque ſponte ſua læto feret ubere fruges,
Spicarumque ſuos reditu ſaturabit alumnos.
Non illi ſpatio caneſcent temporis ullo:
Sed triſti ſemper morborum peſte carentes,

Αὐτὰρ

116 Πολλοῖσιν] Idem πολλῇ σὺν pro πολλοῖσι; & verſu proximo Turnebus, *οἱ δὲ τότ᾽ εὐθαντῆρες ἀγήραοι*, vel *τότ᾽ ἠγητῆρες*, &c. Et mox, *νόσφι δὲ νόσων*. *Idem.*

117 Θνήξονται] Auratus *θνήξονθ᾽ ὡς ὕπνῳ*, quemadmodum Heſiodus *θνῆσκον δ᾽ ὡς ὕπνῳ δεδμημένοι*. Et ſtatim *ἐς δ᾽ ἀχέροντα*, ex notis Turnebi. *Idem.*

118 Μακάρων γένος] MS. Regium *μακάρων παῖδες ἦσαν*. *Idem.*

119 Σαβαὼθ] Sabaoth nomen Hebræum eſt, & ſignificat exercitus. Vocatur autem Deus exercituum, quaſi tu dicas, armipotens, aut bellipotens: quod omnibus (quæ uſquam ſunt) tanquam militibus utatur. Hæc Caſtalio. *Opſopœus.* Obvium eſt hoc nomen; alias per Ellipſin אלהים צבאות *Deus Exercituum*, Pſ. 59. 6. & 69. 7. pro יי׳ אלהי צבאות. Amoſ. 4. 13. vel אלהים אלהי צבאות Amoſ. 3. 13. Durior adhuc, & valde impropria Ellipſi, Zebaoth, abſolute pro nomine Dei ſumitur 1. Apud *Hebræos*, *Maſſec. Sopher.* cap. 4. Hæc nomina divina, quæ ſcribis non licet delere vel eradere, ut אלהים / אלי / אהיה / אשר אהיה צבאת / אדוני / יהוה / שדי 2. *Chriſtianos* Origen. & Hieron. Epiſt. ad Marcell. Habere hinc Gnoſtici videntur ſuum Ἰαλδαβαώθ, id eſt, יה אל צבאת vel אל צבאות. *Hottingerus.*

Αὐτὰρ καὶ τούτοισιν ἀεὶ συμφεράσθαι βουλάς.
Ἀλλ' ἔτι μάκαρες, καὶ ἐν Ἀΐδαο μολόντες,
Ἔσσονται. τότε δ' αὖ τε βαρὺ στιβαρὸν μετέπειτα
Δεύτερον αὖ γένος ἄλλο χαμαιγενέων ἀνθρώπων,
120 Τιτήνων. 121 ὅμοιος δὲ τύπος ἐπὶ πᾶσιν ἑκάστον,

Oppreſſi ſomno decedent, inque profunda
Devenient Acherontis, ubi nec honore carebunt,
Quippe beatorum felix genus, optima quorum
Mens fuerit dono Sabaoth, qui ſemper in omni
Illis conſilio dederit facienda ſecundus.

Εἶδος,

120 Τιτήνων] *Titanis*, filii feruntur Titani fratris Saturni, de quo ſupra. Aliis videntur ſic dicti ἀπὸ τῆς τίσεως, id eſt, ab ultione; aliquibus ἀπὸ τοῦ τιταίνειν, quod eſt *trahere*, vel *extendere*. Diodorus omnes communi nomine à Titea matre vult appellatos, quæ quidem fabuloſa omnia. Euſtath. *in Homer.* & alii intelligunt per eos ſpiritus & ventos, qui ex cœlo, id eſt, aëre, ad terram demiſſi occultantur in ea, atque ita terræ motus generant, qui ſæpe multos homines opprimunt & conficiunt. Atque eo etiam (ſi Phyſice fabulam enodes) referri poſſunt & verba Heſiodi *in Theog.* ubi ſimul etymon proditum ab eo, quod ſupra expreſſimus: Sic enim ait,

Τοὺς δὲ πατὴρ Τιτῆνας ἐπίκλησιν καλέεσκε,
Φάσκε δὲ τιταίνοντας ἀτασθαλίῃ μέγα ῥέξαι
Ἔργον, τοῖο δ' ἔπειτα τίσιν μετόπισθεν ἔσεσθαι.

Suidas: χθονίους δαίμονας exponit. Sane Homerus *Hymno in Apollinem*:

Τιτῆνές τε θεοί, τοὶ ὑπὸ χθονὶ ναιετάοντες
Τάρταρον ἀμφὶ μέγαν, τῶν ἐξ ἄνδρες τε θεοί τε.

Hos fama eſt omnium primos metendi artem à Cerere fuiſſe doctos. Apollon. *lib.* 4.

Δηὼ γὰρ κείνῃ ἐνὶ δή ποτε νάσσατο γαίῃ,
Τιτῆνας δ' ἔδαε σταχυῶν ὄμπνιον ἀμήσασθαι.

Ex horum ſanguine cum Diis bellum gerentium, qui in terram defluxit, varia ſerpentum genera exorta eſſe ſcribit Nicander *in Theriacis* hoc pacto:

Ἀλλ' ἤτοι κακοεργὰ φαλάγγια, σὺν καὶ ἀνύχεις
Ἑρπηστάς, ἔχιάς τε καὶ ἄχθεα μυρία γαίης
Τιτήνων ἐνέπουσιν ἀφ' αἵματος.

Quin & Orpheus *hymno in Tatanes*:

Τιτῆνες Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἀγλαὰ τέκνα
Ἡμετέρων πρόγονοι πατέρων, γαίης ὑπένερθεν
Οἴκοις Ταρταρέοισι μυχῷ χθονὸς ἐνναίοντες
Ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πάντων θνητῶν πολυμόχθων,
Εἰναλίων πτηνῶν τε. καὶ οἳ χθόνα ναιετάουσιν
Ἐξ ὑμέων γὰρ πᾶσα πέλει γενεὰ κατὰ κόσμον.

121 Ὅμοιος δὲ τύπος] Turnebus, ὅμοιον δὲ τύποις. Ver. ſeq. codex Reg. φωνὴν. Auratus φυήν. *Opſopæus.*

Digitized by Google

Εἶδος, καὶ μέγεθός τε φυὴ, [122] φωνὴ δὲ μί' ἔσαι,

Atque hi fœlices, etiam cum ceperit illos

Ως

122 Φωνὴ δὲ μί' ἔσαι, &c.] Miſſis igitur Maronitis movebimus ad illos, qui primam illam Patriarcharum linguam ſentiunt fuiſſe Hebræam, cujus magnam partem habemus in tabulis V. T. Moſis; & Prophetarum. In eam ſententiam conſpirant vota maximæ partis Hebræorum rum Chriſtianorum. Hieroſolymitanus Paraphraſtes ad Geneſ. xi. 1. Ita infit: והון כל זריא זאר עא לישן חז וממלל הז ועצא תזא ארום בלישן קודשא הו וממללין דבה אתברי עלמא כן שרויא: *Et omnes incolæ terræ linguæ unius erant & ſermonis unius, & conſilii unius, quippe lingua ſancta loquebantur qua eſt creatus mundus à principio.* Ubi per linguam ſanctam intelligitur Hebræa. Nec aliter Jonathan Paraphraſtes. Ita enim ad eundem locum: והוה כל ארעא לישן חז וממלל חז ועצא הזא בלישן קוז שא הוו ממללין ואיתברי ביה עלמא כן שרויא: *Et fuit univerſa terra lingua unius & ſermonis unius & conſilii unius. Lingua ſancta erant loquentes, in qua creatus fuit mundus ab initio.* In Midraſch ſive commentario legis Tanchuma ſic legitur. *Confudit linguas ipſorum, ut non intelligeret ullus ipſorum linguam proximi ſui,* שבלשון הראשון היו מוברים בלשון הקודש ובו בלשון וברא העלם: *Nam lingua primæva qua locuti ſunt, fuit lingua ſancta in qua eadem lingua creatus fuit mundus.* Quin & Kabbaliſtæ in Baal Hatthurim ex vocibus Gen. xi. 1. שפה אחת per Gematriam collegerunt לשון הקודש *Linguam ſanctam*, hoc eſt, Hebræam, quod numeri utrinque ſint pares. Tamen numeros vocum לשון הקודש excedit unitate. Sed unitatis in collectione per Gematriam, nulla habetur ratio, ut hic monet Bochartus. Rabbinos conſentientes plurimos citavit Buxtorfius. Et ab univerſis illis quatuor duntaxat excipit Guevara qui in alia omnia eunt. Inter Chriſtianos tum veteres, tum recentiores plerique omnes eandem ſententiam tuentur. Hieronymus Comment. in Sophon. Hebræam linguam appellat *omnium linguarum matricem.* Auguſt. de Civ. Dei xvi. 11. *Quia*, inquit, *in ejus* (Heberi) *familia remanet hæc lingua, diviſis per alias linguas cæteris gentibus quæ lingua prius humano generi non immerito creditur fuiſſe communis, idem deinceps Hebræa eſt nuncupata. Tunc enim opus erat eam diſtingui ab aliis linguis nomine proprio, ſicut olim quoque vocatæ ſunt nominibus propriis. Quando autem erat una, nihil aliud quam humana lingua aut humana locutio vocabatur, qua ſola univerſum genus humanum loquebatur.* Origenes in librum Numer. Homil. xi. conſentientia ſcribit: *Manſerit autem lingua per Adam primitus data, ut putamus, Hebræa, &c.* Recentiorum autem, qui eam ſententiam pro ſua amplexi ſunt, numerus vix iniri poteſt. Videantur commentatores maxime tum Evangelici, tum Papiſtici in Gen. xi. 1. ut merito R. Gedaliah in Schalſcheleht

leth hakkabbalah de Chriſtianis, ita prodiderit: חכמי האומות בקשו לדעת מה היה לשון הראשונה ולבסוף כולי עלמא כוונו כי מאדם עד דור הפלגה היה הגיונם לשון הקדש *Sapientes Chriſtianorum indagarunt quænam fuerit lingua prima: tandem totus mundus h. e. omnes confeſſi ſunt, ab Adamo uſque ad diluvium lingua ſancta locutos eſſe.* Atque hanc quidem ſententiam, uti à pleriſque ſapientibus recepta eſt, ita veriſſimam eſſe nullus ambigo. Rationibus enim certiſſimis confirmari poteſt: quas lubet per compendium recitare. XV. Hebraïca igitur lingua uſos eſſe primos Patriarchas primo demonſtro ex etymologiis nominum, quotquot extant in hiſtoria Moſis, ab Adamo creato uſque ad diſperſionem gentium. אדם *Adam* primus homo dictus eſt, quia ſumtus ex אדמה *terra.* Eva חוה quia אם כל חי *mater omnium viventium.* Cain dictus קין à קנה *acquiſivit.* Paradiſo nomen גן עדן *hortus Eden* ſeu *voluptatis.* Eden autem nomen proprium fuit terræ idemque Hebraicum. Terra נוד exilii, quia in ea exulavit Kain. Scheth dictus שת quia Deus Evæ poſuit ſemen alterum. Enoch חנוך à dedicatione, quia natus in dedicatione urbis, quam ædificavit Cain. Matthuſale מתושלח quia anno diluvii moriturum eum prophetico Spiritu cognovit parens. Noë dictus נוח per alluſionem, כי ינחמנו *quia conſolabitur nos*, ut prophetice divinavit Lamech. Japhet dictus יפת quia dilatandus fuerat. Phaleg dictus פלג quia in diebus ejus נפלגה *diviſa eſt terra.*

Hoc argumentum merito Arbarbanel vocat מופת הכרחי ומחויב *demonſtrationem neceſſariam.* Grotio tamen non ſatisfacit hæc demonſtratio. Excipit enim l. 1. his verbis: *Nomina propria Adami, Evæ & cætera Hebraico ſermone à Moſe expreſſa Hebræorum cauſa eodem ſignificatu, qui in primæva lingua fuerat. Sic Curtius milites quoſdam ait à Perſis vocatos immortales, aditum Ciliciæ ab incolis Pylas dici: qui ſingulis militum millibus præerant, eos vocatos à Perſis Chiliarchos: anguſtias alias à Perſis Suſidas Pylas vocari: multaque ejus generis paſſim apud Hiſtoricos occurrunt. In Africa Pithecuſæ & Ampeluſiæ nomina ſunt in Græcum ex Punico tranſlata, teſte Diodoro libro XX. Mela Lib. I. Sic quæ Aſpis Græcis, Clupea Latinis. Athenæus lib. VI.* Κελτοὶ περιάγονται καὶ μεθ' ἑαυτῶν καὶ πολεμοῦντες συμβιωτὰς οὓς καλοῦσι παρασίτους, *id eſt, appellant eos Gallica voce, quæ Paraſitos ſignificat. Et nos Latine ſcribentes urbem Brabantiæ vocamus Silvam Ducis & Græci Interpretes ſacrorum librorum locorum nomina haud pauca, Græce ponunt, ut* δρῦν ὑψηλὴν, βάλανον πένθους, πόλιν γραμμάτων. Conſentit Grotio Cluverius, qui l. 1. reſpondet noſtro argumento; *Hebræos poſt diſperſionem nomina illa Lingua ſua nuper orta interpretatos eſſe.* Verum reſponſionem hanc prævidit etiam doctiſſimus Abarbanel, & eidem abunde ſatisfecit comment. in Geneſin fol. 28. Summa diſſertationis ejus huc redit. Nomina propria, quæ ſunt particularia virorum, non transferri ex una Lingua in aliam, rerum in illa forma, qua ea vocarunt in impoſitione prima, in ea ipſa forma ea accipere & relinquere cæteras linguas, quæ res geſtas ipſorum tranſcribunt ſine ulla mutatione; Sicut videre ſit ex nominibus Cæſarum & Philoſophorum antiquorum. Sic S. Codices & alios libros Hebræorum tranſlatos eſſe in linguas aliarum gentium; neque tamen unquam mutata eſſe nomina Patriarcharum. Sic Onkeloſum Paraphraſtem Exod. 11. 10. reliquiſſe in paraphraſi intactam

Digitized by Google

tactam vocem משה mutaſſe tamen verba illa כי ומן המים משיתהו *quia ex aquis extraxi eum*, quibus Moſes videbatur ad nomen ſuum proprium à Filia Pharaonis impoſitum alludere. Non enim retinuit in paraphraſi vocem משיתהו ſed eam vertit שחלתיה cujus vocis cum nomine proprio nulla eſt affinitas. Quin legem ipſam, dum res peregrinas tangit, retinere nomina propria, qualia ſunt Jethro, Reguel, Balak, Sichon, Og, Pharao, Potiphar, Zophnat Paneach, & ſimilia. Et rationem hujus rei eſſe manifeſtam, quia exiſtentia viri alicujus particularis in ſua gente eſt propria, non vero in alia. Et dum ſemper nomine ſuo proprio vocatur, quod primo ipſi fuit impoſitum, omnes illud audientes cujuſcunque linguæ fuerint, ſtatim ſcire, & agnoſcere, quiſnam ſit ille, de quo ſermo habetur. Hactenus Abarbanel. Quibus ex eo tranſcriptis pauca addam. Primo Grotium exempla illa exotica, quæ accumulavit, perperam comparare cum nominibus propriis Patriarcharum. Aliud eſt loqui de nominibus appellativis, vel etiam propriis regionum aut locorum; aliud de nominibus propriis virorum. Nomina appellativa hominum, qualia ſunt *Immortales*, *Chiliarchi*, &c. nec non propria Regionum vel locorum, cujuſmodi illa *Pylæ*, *Pithecuſa* quæ eſt Phœnicium Arimach, Ampeluſia, promontorium Oceani extimum, de quo conſulas licet Bochartum in *Chanaan* lib. 1. cap. 37. *Sylva Ducis*, Δρῦς ὑψηλὴ, βάλανον πίθηκς, πόλις χαμαιτῶν &c. Hiſtorici ita ſcribunt, converſa in aliam linguam, quia nimirum ſucceſſu temporum nomina regionum & locorum ſolent mutari. Alia eſt ratio nominum propriorum in viris, quæ non ita facile ut nomina Regionum mutantur. Itaque hiſtorici eſt, illa retinere invariata. Et quamvis ſubinde nonnihil ad linguæ ſuæ rationem flexionemque accomodata, adeoque nonnihil detorta, & corrupta recitantur, nunquam tamen ita mutantur, ut prima origo non appareat facile. *Secundo* ſi maxime probari poſſet, Moſem aliquot nomina propria priorum Patrum in linguam ſuam transfudiſſe; qui tamen id in omnibus fieri potuiſſet? Quomodo ubique certam & conſtantem etymologiam nominum, ut in lingua illa primigenia inveniſſet, cum in paucis linguis ut אדם ab אדמה *homo ab humo*, ſic in aliis idem inveniatur? *Tertio* & hoc perpendatur velim, Moſem quicquid egit, certa & ſapienti ratione egiſſe. Atqui quæ ratio perpulit eum, ut vocabula illa primigenia in alia lingua interpretaretur? *Hebræorum cauſa hoc fecit*, inquit Grotius. At ſi Hebræorum cauſa, illi igitur indiguerunt tali ἑρμηνείᾳ, ut nomina illa propria intelligerent. Quaſi vero nomina illa propria in primigenia illa lingua adeoque ſibi non vernacula, ſi manſiſſent non tranſlata, non æque intelligere potuiſſent, ac nos intelligimus vocabula illa etiam non tranſlata. Quaſi vocem propriam *Philippus* nequeat intelligere Romanus, niſi ei reddatur per *amans equorum*. Si hæc ratio idonea fuit conſilii Moſaici, profecto perperam faciunt Interpretes ſcripturarum, qui in gentis ſuæ gratiam omnia illa vocabula propria in vernacula ſibi lingua non explicant. Denique nomina illa propria, quæ Hebraïcam radicem habent, vel inventa ſunt à Moſe, vel ante Moſen fuerunt uſitata, abolitis vocabulis linguæ primigeniæ. Si prius, redit quæſtio, quo conſilio invenerit Moſes, atque ita priorem memoriam aboleverit? Cur retinuit nomina peregrina, de quibus ſupra, at Patriarcharum nomina ſuſtulit? An nulla veneratio ſubiit candidæ antiquitatis? An non potius anxie cuſtodivit reliquias primigeniæ illius haud dubie ſanctæ & in ipſo ſtatu innocentiæ inventæ? Si poſterius, jam quærerem lubens, quando abolitis primigeniæ linguæ nominibus uſurpari cœperint nomina Patriarcharum Hebraice explanata? Ante diſperſionem cœpiſſe nemo facile dixerit, cum uſque ad diſperſionem

unica lingua primigenia, qualiſcunque demum fuerit, obtinuerit, & ipſe Grotius ſtatuat, linguam Hebraïcam eſſe linguam advenarum è Chaldæa, adeoque Abrahami. Cœperint itaque poſt diſperſionem gentium inter Chaldæos, quibus commixta fuit poſteritas Semi. Qui hoc dicunt, expedire debent, quo caſu prima illa Lingua ſit amiſſa? An etiam Semi familia conſpiraverit cum impiis conſiliis illorum, qui turrim ædificare pararunt? Si cum iis non conſpirarint, quod veriſſimum eſt, cur igitur defraudati ſint lingua illa primigenia? Vel judicio Dei depoſuerunt linguam illam veterem, vel ſponte. Non ſingulari Dei judicio, quia ſceleri illorum qui meruerunt diſpergi, & jactura veteris linguæ mulctari, non fuerunt innexi. Non ſponte, quia alienum hoc eſt à pietate, & ſapientia Semitarum, ut procul amandata lingua ſuorum Parentum, quæ viguit à principio mundi, & ſanctiſſimorum Patriarcharum ore trita & conſecrata eſt, adoptarent primo Chaldaïcum idioma, mox illo ipſo cum Lingua Punica ſeu Cananea mixto novam ſibi linguam formarent, atque ſic proprio ſibi jumento malum accerſerent. De qua re denuo aliquid infra dicturi ſumus. Opinantur nonnulli, favere Grotio & Cluverio vocem מֹשֶׁה *Moſes*, quam ex Ægyptiaco ipſummet ita transtuliſſe colligunt ex etymo מָשָׁה *extrahere*, in verbis, כי מן המים משיתהו *quia ex aquis eum extraxi*, Exod. 11. v. 10. Verum parum in eo ſubſidii eſt. Sive enim vox Ægyptiaca ſive Hebraïca eſt, de qua re commodius alibi diſceptabitur, expediri nodus poterit. Si Ægyptiaca eſt, ſane non tranſtulit in Hebraïcam linguam. Et cum Moſes, qua erat incomparabili ſapientia & ἀγχινοίᾳ invenit vocem illam מֹשֶׁה quæ & voci מֹשֶׁה Ægyptiacæ ſono & ſignificatione affinis eſſet, & exprimeret idem illud etymon, quo etiam uſa eſt filia Pharaonis. Sin Hebraïca eſt, adeoque per Moſem in linguam ſuam transducta, perperam tamen ex particulari facto, quod ſingularem haud dubie rationem habuiſſet, concluderetur, Moſem omnia illa Patriarcharum nomina tranſtuliſſe, ubi nulla tamen illius tranſlationis cauſa ſimilis. Nempe tranſtuliſſet ſuum nomen, quia impoſitum à profana, gentili, idololatrica, ſcilicet Ægyptia puella: cujus educationem illum averſatum eſſe conſtat. At in nominibus Patriarcharum contrarium obtinet. Illa enim impoſita ſunt à viris ſanctis; & multis nominibus venerabilia fuerunt. XVI. Aſſerto & vindicato palmario hoc argumento, in quo merito arcem collocamus cauſæ, alia ſuppetiarum inſtar ſequuntur. Secundum igitur argumentum arceſſimus ex Geneſ. cap. 11. 19. ubi Adamus memoratur animalibus nomina impoſuiſſe. Nomina illa impoſita eſſe ſecundum naturam animalium, eandemque clare repræſentaſſe, Exercit. 11. th. 51. ex Philone & Euſebio probavimus. Quæ igitur lingua habet nomina animalium naturam clariſſime exprimentia, haud dubie eſt prima illa Adami, adeoque Patriarcharum lingua. Talem eſſe Hebraïcam viri eruditi, ac inter eos Cl. Bochartus in Hierozoico veritati liquido dederunt. Hebræis igitur in genere brutum eſt בעיר & בהמה utriuſque radix pandit naturam animalium. Nam בעיר à *ſtupore*, בהמה à *ſilentio* ita dicitur. Feræ plerunque vocantur היה & זין prius eſt à *vita*, quia feræ longiorem vitam ducunt; poſterius à *motu*, quia feræ in continuo ſunt motu. Aves dicuntur tum עוף tum צפור à *volando*, & *mane ſurgendo*. Camelus Hebræis eſt גמל à גמל *rependere* vel bonum, vel malum, quia mitiſſimum animal, acceptæ tamen injuriæ non facile obliviſcitur. Equus eſt סוס à סאס quod Arabibus uſitatum eſt *regere* & *moderari*, quia animal docile eſt, & non ſolum fræno, ſed etiam ſimplici virga regitur. Aſinus חמור a *rubro colore*; quia in oriente aſini

ſini plerique rubri. Bovi nomen eſt שׁור a שׁרר, *firmum, ſtabilem eſſe*. Aries a *viribus* dicitur איל. Oris dicitur צאן à צנה vel Arabico צני *fœcundum eſſe, ſuboleſcere*, quia animal fœcundiſſimum. Sus eſt חזיר. ab Arabico חזר *anguſtos habere oculos*, quia cavos & profundos habet oculos. Leo ארי à ראה *videre*, quia ut Marethon Ægyptius ait, eſt ὀξυδερκέστατον θηρίον, *viſus acutiſſimi fera*. Urſo nomen דב ab Arabico דב *piloſum eſſe*, quia corpus habet valde hirſutum. Lepus eſt ארנבת vox compoſita ex ארה *carpere* & ניב *terræ proventus*, quia animal eſt pernicioſum proventibus terræ. נשר ſonat aquilam ab adunco roſtro, quo carnem carpit & vellicat quod Arabice eſt נסר. Accipiter eſt נץ à נצה *volare*, quia velociſſime volat. Pelicano nomen קאת a קאה *vomere*, quia conchas jam abſorptas revomit, poſtquam apertæ ſunt calore ventris, ut ex iis eſculenta legat. Plura non cogeram. Neque vero tantum animalium nomina Hebraica naturam rerum quam ſignificant, pandunt, ſed ipſa etiam hominum nomina propria, uti ſupra oſtendimus. Quin proclive foret id oſtendere ſi non de omnibus, ſaltem de pleriſque Hebraicis nominibus. XVI. Tertio tempore ædificatæ turris Babel & diſperſionis primigenia lingua fuit adhuc ſuperſtes, uti liquet ex Geneſ. xi. i. In confuſione autem non eſſe depoſitam patet. Quocunque enim modo demum confuſio labii facta eſt, ſive nova productione linguarum hactenus inauditarum, ſive perturbatione notionum animi, de qua re ſuo loco uberius; neceſſum eſt primogenia manſerit. Si introducta ſunt nova idiomata, illis mulctati ſunt tantum ii, qui manum admoverunt turri. Atqui id non fecit familia Semitarum, uti plerique omnes fatentur. Igitur familia Semitarum primævam linguam conſervavit. At ea, quæ in Semitarum familia conſervata eſt lingua, Hebræa fuit, ſive ea à עברים *advenis* à עבר *Hebero* ita dicta eſt. Nam & advenæ illi ex Heber Semitæ fuerunt. Si confuſio facta eſt perturbatis animi notionibus, poſt confuſionem igitur manſit eadem lingua, paulatim tamen variis dialectis poſt diſperſionem gentium ita inflexa, ut facile tamen cuivis attendenti appareat, dialectorum ejuſmodi fundamentum & principia ſimpliciſſima in Hebraica lingua reſidere. XVII. *Quarto* Patriarcharum lingua fuit una ex Orientalibus, quia omnes Patriarchæ in Oriente habitarunt, & ipſe populus, qui unius labii fuit, ex Armenia venit in campos Sennaar Babyloniæ, adeoque Orientalis fuit. Inter Orientales autem prima eſt, quæ cæterarum eſt matrix, menſura, ad quam ceu principium & elementum ſuum revocari cæteræ poſſunt; quæ omnium eſt ſimpliciſſima & perfectiſſima. Talem eſſe Hebraicam nullo negocio probari poteſt & ultro agnoſcunt omnes Linguarum Orientalium periti. Inter Orientales puriſſimæ ſunt Syriaca, Arabica, Samaritana, & Æthiopica. Quiſquis autem eas cum Hebraïca contenderit, comperiet, eas ab Hebraico fonte & principio derivatas eſſe. Cum enim Hebraïcum idioma ſit purum, ſimplex, radicibus conſtans ſemper trariliteris, quæ ubi erui poſſunt, verbales ſunt, nunquam nominales; nullis admixtum peregrinis & exoticis vocabulis; ſecus autem res habeat in lingua Syriaca, Arabica, Samaritana, Æthiopica; neceſſum eſt Hebraica illarum norma ſit & menſura. Cæteræ quidem Orientales Linguæ, quales Ægyptiaca ſive Coptica, Perſica; quarum etſi ab Hebraïca longius recedentium ab ea derivatio & flexio per ambages a Philologis oſtenditur; ita corruptæ, compoſitæ, mixtæ ſunt, ut prima, & antiquiſ-

ſima Orientalium haberi minime valeant. Porro derivatio illa Orientalium Linguarum ab Hebraica radice magno ſucceſſu tentata eſt à Schindlero, & Cl. noſtro Hottingero in Lexicis ſuis Harmonicis; & luculentius conſpicietur, ubi Angli operis ſui Harmonici incomparabilis metas ſtrinxerint. Huic argumento nihil reponi poteſt, niſi quis redire malit ad Grotii & Cluverii κενοσπουδίαν aſſerentium, primam illam Patriarcharum linguam periiſſe. Verum præter ea, quæ illis ſupra oppoſuimus, hic etiam illud regerimus, nullo pacto probabile fieri, Deum abolita prima illa lingua voluiſſe mortalibus novam linguam concedere, quæ cæterarum omnium matrix & menſura ſit, cujus directione & puritate aliarum obliquitatem metiamur, ad cujus fontem & radices cæteræ revocentur. XVIII. *Quinto* ea haud dubie lingua fuit Adami & Patriarcharum, cujus veſtigia & reliquiæ non tantum in Orientalibus, ſed etiam in Occidentalibus omnibus linguis ſunt conſpicua. Quis enim dubitat primum fontem appellare, cujus veſtigia in omnibus rivulis inde per varios & ſinuoſos flexus manantibus manifeſte dilucent? Talem autem eſſe Hebraïcam viri doctiſſimi ὀφθαλμοφανεστέρως demonſtrarunt. Inter Occidentales eminent Græca & Latina. Græci primi habitarunt in Aſia: inde Iones vel Javones in Europam transfretarunt. In antiquiſſimis autem quibuſque Græcorum ſcriptoribus multa vocabula Hebraïca apparere, quæ poſtea vel deſierint eſſe uſitata, vel mutata ſint, monet Caſaubonus. Et veteres Aſiaticos Græcos ἰβερίζειν demonſtrat idem. Nunc Europæi Græci & Romani omnibus illis vel pleriſque vocibus Hebraïcis, quæ in V. T. codice conſervatæ ſunt & ab interitu vindicatæ, habent voces literis & ſignificatu ſimiles, mutatas tantum in terminationibus & ejuſmodi accidentibus, quæ in omnibus linguis mutationem recipiunt. Ubi pauca exempla congeſſerimus ordine alphabetico connexa, licebit ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα γινώσκειν. לאב *acuminatus eſt inſtar montium & collium.* Hinc λόφος, λόφιον, *tumulus, collis acuminatus*, λόφη Summitas. לאה *Solutus eſt viribus corporis, defecit.* Hinc λύω *ſolvo.* לאט *latuit*, λανθάνω. לאך inverſis literis ἀγγέλλω, *legavit.* לביא *Leo*, λέων, λαφύδω, lanio. לבב cor refecit per liba, alioſque cibos dulciarios. Hinc λείβω, libo. לבט *vapulavit*; per tranſpoſitionem πλήττω percutio. לבן *Lateres ſubalbos fecit.* Hinc λευκὸς, λευκαίνω, & *albeo, levo*, nec non per metatheſin πλύνω, πλυνίσκω, dealbo, πλίνθος *later.* לבש *induit.* Hinc λῶπος, *veſtis*, per metatheſin στολὴ *ſtola.* לג *menſura olei.* Hinc Græcum λάγηνος, Latinum *lagena.* להב flamma. Hinc λάμπω, item lamina, lumen. להג *meditata lectio.* Hinc λέγω, *lego.* להם malleavit in laminas. Hinc per inverſionem *malleus, malleatus, lamina.* לו *utinam*, particula volentis, exoptantis. Hinc Græcorum λέω λῶ, Latinum *volo, vis.* λιλαίω *valde ſtudeo.* לוה *accepit mutuo.* Hinc ἀλλάσσω, ἀλλάττω, *permuto.* Hæc ſola ſpeciminis loco deguſtaſſe ſufficiet. Magni viri pridem in ſymphonia hac trium principalium linguarum eruenda non pœnitendam operam collocarunt, Poſtellus, Avenarius, Cruciger, Guichartus, Lamphaus & alii. Quin & inter Hebræos quoſdam in hoc argumento occupatos fuiſſe, Cl. Buxtorfius narrat. Notat R. Aſarias in *Meor enaym*, quendam R. David Provincialem ſuperiori ſeculo in Synagoga Montana celebrem, in libro ſuo דור הפלגה *Dor Haphlagah* ultra mille voces explicaſſe, quæ ex Hebræa lingua in Græcam, Latinam, Italicam ſint diſperſæ.

Digitized by Google

ſperſæ. Atque hinc etiam eſt, quod Doctiſſimi quique Scaliger, Caſaubonus, Grotius, Salmaſius, Heinſius, Martinius, Voſſius, Bochartus &c. in verborum ſive Græcorum ſive Latinorum ſcrutandis originibus ad Hebraïcos fontes paſſim recurrant. Jam ex Græca & Latina lingua cæteræ occidentales omnes, etſi notoriis mutationibus intercedentibus ſcaturiunt. Ex Scythica ſeu Germanica vetere Lingua pullulaſſe pleraſque Europæas Linguas fere conſentiunt omnes. Scythæ autem notiſſimi Græcis Aſiaticis ab iiſdem linguam habent. Et veterem Scythicam, Germanicam, Anglicam, Gallicam, Saxonicam ex Græca manare, & affinitate ſermonis & hiſtoriæ convenientia probat Mericus Caſaubonus. Omnium Europæorum cum Hebraica ſimilitudinem inveſtigavit in Harmonia Etymologica Linguarum Stephanus Guichartus. Non alienum erit hic in conſilium mittere viros duos doctiſſimos, Davieſium, qui Britannicam Linguam ad Hebraicam reducere conatus eſt, & Lyſcandrum, qui ad eaſdem origines Cimbricum idioma revocavit. Davieſius in præfatione ad Britannicum Lexicon ita habet: *Quantumvis autem ita quotidie mutentur, & ſibi invicem immiſceantur linguæ, cum tamen omnes ab Ebræa defluxerint, non mirum eſt etſi in omnibus ejus umbræ reluceant; in his plures & manifeſtiores, in aliis pauciores & obſcuriores. Nam ut rivuli eo magis vel minus turbidi ſunt, quo fontibus ſunt propinquiores aut ab illis remotiores; ita quanto gens quæque remotius à Babylone, & citius poſt confuſionem ſe recepit, tanto minus ut cum Ebræa conveniat eorum lingua, tanta fecit locorum & temporum intercapedo. Unde eſt quod Syrorum, Babyloniorum, Arabum, Samaritanorum, Medorum, Perſarum, Æthiopum, Armeniorum, Ægyptiorum, Phrygum, Pœnorum linguæ, ſint Ebreæ multo magis affines quam Occidentalium & Septentrionalium. Sunt denique iſta Ebrææ veſtigia in aliis linguis aliquando tam manifeſta, ut voces aliquæ in omnibus linguis eædem ſint & ſono, & ſignificatione, ut Saccus, Vinum,* Cornu, *Camelus, quem nomine Syriaco in Latinum veniſſe dicit Varro: aliquæ in pluribus, ut Kir, Kiriah, Kiriath,* Urbs, *unde Carta & Cartago, & Cair, magna Ægypti urbs, Sarmaticum ſeu Scythicum Car & Carm, & Parthorum Certa in Dadocerta. Tigranocerta, Vologeſocerta, &c. & noſtrum Caer. Sic Græcum παλλακὴ, ab Hebræo* פלגש */ Pillegeſch, unde noſtrum Ffilog. Et Latinum menſura à* משורה */ Meſurah, unde & noſtrum* Meſur, *& Angl.* Meaſure. *Aliquando manent in aliis linguis voces Ebrææ, mutata ſignificatione, ut* סוס */ ſus, Ebraice Equus eſt, Latine porcus;* Salus *Ebraice* tria. *Latine* Sanitatem *ſignificat. Aliquando literæ mutantur in ſimilis figuræ literas; &* a *literarum ſimilitudine errores multi magnique ab oſcitantibus tum librariis, tum Interpretibus in Bibliorum verſiones aliquas ſunt introducti: atque inde factum eſt ut literarum* י / ו / ה */ Hebr. & Π & ι Gr. ſimilitudine decepti, nomen Dei ſanctum* יהוה */ Jehovah, Græcè* ΠΙΠΙ *πιπι, per nonnulla ſecula legerint. Eodem errore decepti 70 Interpretes* 1 Sam. 2. 18. Εφὼδ βαδ *dixerunt pro* Εφὼδ βάδ: *&* Eſ. 29. 3. כדור */* Cedur *ſicut Sphæra, legerunt* כדויד Cedavid, *reddentes,* ὡς Δαβίδ: & Eſ. 28. 9. pro docebit דעה Dangah, *ſcientiam,* legentes רעה; *Ranzah, reddiderunt, Docebit τὰ κακὰ. Et quis non videt ab Hebræa, Chaldæa, aliiſque Orientalibus linguis, quæ à dextra ad ſiniſtram leguntur, voces facile in linguas, quæ à ſiniſtra ad dextram leguntur, tranſire, his ſuo more legentibus quæ illi ſuo ſcripſerunt, ut videre eſt in erronea lectione πιπι pro* יהוה */ de qua ante: ſic à* דרך *Dharc, nos dicimus* Cerdded, *à radice* Cerdd, *incede, ambula; & à* טרף */ Terep, dicimus* Priadd, *quod veteres ſcribebant* Prait, *&* Praid; *& à* נשך */ Neſek,* Kuſan, &c.

Sic

Sic nimirum confuſionis pœna cum linguis ludit ut quæ vox à primaria lingua in aliam modica tranſit mutatione, ab iſta in aliam denuo facta mutatione traducatur, atque ita deinceps in alias, ut tandem primariæ linguæ ne umbra quidem ſuperſit. Haud multo aliter de idiomate Cimbrico Johannes Lyſcander ſermone IV. Antiquit. Danicarum. *De Cimbrorum*, inquit, *idiomate, qui Balticum nunc incolunt Oceanum, plurimos audivi Danorum diſputare, Germanica ea ſit propemodum, an ex Germanica compoſita; & placuit plurimis Germanica non eſſe origine omnino, ſed ex Teutonica & veteri mixtam. Jamque proceſſu temporis plus ex Germanica novi accepere. Veterem autem ajunt fuiſſe Ebræi ſermonis aliquam dialectum. Quod uti non dubiis videtur inniti rationibus, placuit hoc ipſum obſervare. Primum quidem iſtam opinionem antiquiſſima vetuſtiſſimorum Ducum & Regum nomina confirmare ſane poſſunt, quæ omnino Ebraica ſunt, nihil quicquam commercii cum Teutonum lingua habentia; qualia ſunt*, Dan, Humblus, Loth, Lotherus, Gormo, Togorma, *& ſimilia Ebræis uſitatiſſima. Aliud tamen majus firmiuſque adjiciunt; linguam Gothorum ſane Germanicam videri, ſed in omnibus nequaquam communicare. At ſi quando Gothicus Cimmericuſve ſermo à generali Teutonum idiomate manifeſte diſſentire videatur, tum vocem illam extemplo Ebraicam fieri, Ebræam illico ſapere antiquitatem. Quod in pluribus probatum eſt, nos exemplo idem didicimus. Puerum aut filium Teutones Kindt dicere ſolent, id quod Cimbris barbarum fieret, qui pro eo Barn retinuerunt, & pro diverſis dialectorum generibus idem aliter effertur. Cimbrorum in Cherſoneſo quidam* Bar, *quidam* Ban, *Scandi* Bel, *Balthi quorum fere communis oratio*, Barn, *communiter vocaverunt; quod manifeſtiſſimum eſt ab Hebraicis Chaldaicisve*, Bar, *&* Ben, *derivari.* Contra utrunque vana contentio eſt Boxhornii in libro Gallicarum originum, nullo negotio diſſipanda, ſi neceſſitas poſtularet. Quod ſi cui adhuc videatur, argumentum hoc non tam probare primam Hebraicæ linguæ antiquitatem, quam alterius alicujus per ſingulas linguas diffuſionem, næ is pertinacior eſt quam ſtudioſior veritatis. Sive enim hiſtoriam ſpectes, puta tum originis linguarum; tum diſperſionis gentium, cum qua illa connexa eſt: ſive perfectionem, & ſimplicitatem linguarum; Hebraica & prior cæteris omnibus eſt & ſimplicior. Neque antiquioris idiomatis ulla veſtigia noteſcunt. Δῆλον δ' ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου; *Manifeſtum eſt, quod poſterius ſit à priori*, uti Ariſtoteles recte Ethic. III. 15. Cujuſcunque linguæ aperta & plana indicia non in qualibet lingua eſt reperire. Quæ autem ratio eſt, cur ſola Hebraica cæteris omnibus impreſſerit veſtigia tam conſpicua & omni exceptione majora?

XIX. Addam nunc etiam de R. Davidis Kimchii inſtituto, qui in libro Radicum earum vocum, quæ in ſcriptura non extant, radices quæſivit in lingua Græca & Arabica, utraque fido cuſtode ſuæ matris. Verba ejus adducam ex Præfatione in librum Radicum: ואשר לא אמצא לו חבר במקרא אביאהו מהמשנה או מהגמרא מלשון יוני או הגרי כיכלם מלמדים על לשון עברי כי הא הקדמון והשלם אך נתמעט אבלנו לוארך גלותנו *Cui vocabulo non reperero ſocium in ſcriptura, adducam illud ex Miſchna & Gemarah, ut & ex lingua Græca & Arabica. Nam iſtæ linguæ docent de lingua Hebraïca, quod ea ſit primæva & perfectiſſima. Diminuta autem eſt apud nos propter longitudinem exilii noſtri.* Ac eodem conſilio Cl. noſter Præceptor D. Hottingerus radices Hebraicas uſurpari deſitas ex lingua Arabica incredibili cum ſucceſſu reſtituit in *Smegmatis Orientalis* capite 7. & ex aliis etiam linguis, puta Perſica,

Digitized by Google

Ὡς πάρος ἐκ πρώτης γενεῆς θεὸς ἐν ςήθεσιν
Ἐνθέτο. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπέρβιον ἦτορ ἔχοντες,
Ὕςατα βουλεύονται ἐπειγόμενοι πρὸς ὄλεθρον,
Ἀντίβιον μαχέσασθαι ἐπ' οὐρανῷ ἀςερόεντι.
Καὶ τότε Ὠκεανοῦ μεγάλου ῥύσις ἔσσετ' ἐν αὐτοῖς,
Μαινομένων ὑδάτων. ὁ μέγας Σαβαὼθ δὲ χολωθεὶς
Εἶρξε κωλύων, ὅτι μὴ κατακλυσμὸν ὑπέςη
Αὖθις ποιήσειν ἐπὶ ἀνθρώπους κακοθύμους.

Orcus, erunt. Hominum ſurget genus inde ſecundum,
Ingens, horrendum, Titanum terrigenarum:
Queis eadem facies, eadem natura, moduſque
Corporis, & ſpecies, & vox erit omnibus una,
Pectora qua primo Deus inſpiravit ab ortu.
Hi vero (tantum præcordia vana tumebunt)
Conſtituent tandem, properantes perdere ſeſe,
Illato bello ſtellatum invadere cœlum.

Ἀλλ'

Perſica, Æthiopica, Chaldaica, Syriaca, Samaritana, Dialecto Rabbinica & Thalmudica, in *Lexico Harmonico*. XX. *Sexto* probabilem etiam facit ſententiam, quod ipſæ literæ ſeu characteres cæterarum linguarum originem habent ex Hebraicis Characteribus. Græcis literas fertur dediſſe Cadmus & Palamedes Phœnicii. Phœniciam autem linguam eſſe Hebraicam leviter mutatam, alibi probatur. Sed & Phœnicios characteres eſſe Hebraicos ſed corruptos, infra veritati dabitur. A Græcis literas mutuatæ ſunt pleræque aliæ gentes. *Septimo* veriſimile eſt, eam linguam, qua Deus locutus eſt Moſi, Prophetis & populo ſuo, quam conſervavit in populo ſui peculii, in qua tradidit oracula pleraque ſcribenda; non profectam eſſe à ſupplicio inflicto illis, qui invito Numine turrim machinati ſunt; ſed eſſe eam ipſam, quæ viguit inter Patriarchas, antequam pœna plurium linguarum generi humano decerneretur. Hæc autem eſt Hebraïca; cum cæteræ omnes ſint iræ divinæ teſtes. Certe ſeveritatis Divinæ fuit, quod verba Dei pro-

Digitized by Google

Ἀλλ' ὁπόταν ὑδάτων πολλῶν ἀπερείσιον οἶδμα
Κύματος ὀρνυμένου ἐπὶ ἄλλυδις ἄλο, ποιήσει
Ωργῆς παύσεσθαι, [123] εἰς ἄλλα τε βένθεα πόντου
Μέτρ' ὀλιγωθείη, λιμέσιν καὶ [124] τραχέσιν ἀκταῖς,
Ἀμφὶ γαῖαν ὁρίσει ὁ μέγας θεὸς ὑψικέραυνος·
[125] Δὴ τότε καὶ μεγάλοιο θεοῦ παῖς ἀνθρώποισιν
Ἥξει σαρκοφόρος, θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ.

Tunc in eos undans inſano gurgite magnus
Effluet Oceanus. Sabaoth ſed maximus illum
Reprimet indignans: nec enim diſperdere rurſus
Perverſos homines immiſſis ſuſtinet undis.
Sed poſtquam tumidos fluctus, rabiemque citatam
Undarum huc illuc preſſa diſiecerit ira,
Cumque ſuis pontum concluſum finibus, intra

[126] Τέσσα-

procedente tempore ſcripta ſunt ſermone non Hebraïco, adeoque ſancto, ſed Græco & barbaro. Diſerta eſt enim Dei comminatio Eſai. XXVIII. 2. כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה *Quoniam ſermone barbaro & lingua peregrina loquetur cum populo iſto.* Cujus ſeveritatis principium fuit in verſione Græcorum interpretum; ſequens gradus in ſcriptura Novi fœderis Græcanica. Id quod abunde arguit Hebraicæ linguæ prærogativam & authoritatem ejuſmodi, ut ſola illa non ſit data in furore Dei, ſed potius in gratia, adeoque terro confuſionem labii, & diſperſionem gentium. *Octavo* denique ſententia hæc communis eſt ſi non omnium, at certe pleroꝛunque Hebræorum & Chriſtianorum, tum veterum, tum recentiorum, uti ſuperiori theſi obiter oſtendimus. *Heideggerus.*

123 Εἰς ἄλλά τε βένθεα] Regius codex & Gallæi legunt καὶ εἰς ἄλλα βένθεα. ex *Opſopæo.*

124 Τραχέσιν ἀκταῖς] Turnebus & Auratus τραχέσιν ἀκτῆς, *portubus aſperis littoris.* Sed videtur eadem libertate τραχέσιν ἀκταῖς dixiſſe qua τρηχέος ὄχθαις lib. 3. *Idem.*

125 Δὲ τότε καὶ] Codex Regius & Gallæi legunt δὴ τότε οὐ μεγαλ. *Idem.*

126 Τέσσαρα

126 Τέσσαρα φωνήεντα φέρει· τὰ δύ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ
Δισσῶν ἀγγέλων. ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω.

Littoraque & portus compreſſerit, oppoſitaque
Finierit terra magni vis Altitonantis:

Ὀκτὼ

126 Τέσσαρα φωνήεντα &c.] Hoc ænigmate ſignificat nomen Ἰησοῦς ſervatoris noſtri, quod conſtat ex quatuor vocalibus literis, & duabus conſonantibus: quæ literæ in lingua Græca efficiunt 888. nam

ι	valet	10
η		8
σ		200
ο		70
υ		400
ς		200

quorum ratio colligit 888. Vocat autem ἄφωνα conſonantes, literis in φωνήεντα & ἄφωνα diviſis. Quod autem verto, *Non vocales duas*, in Græco eſt in fine verſus, τὰ δ' ἄφωνα ὂν αὐτῷ. Sed neque verſus ratio conſtat, neque ſententia. Itaque ubi eſt ὂν, legendum eſt δύ. in qua ſane facilis fuit lapſus, quod inferior pars literæ δέλτα, ſuperiore avulſa, figuram habet literæ ο: ſuperior item, aſperi ſpiritus: media pars autem literæ, quia graciliori tractu calami exaratur, facile potuit exoleſcere. Litera autem νῦ, qualis in fine ſcribi ſolet ν, facile ex υ facta eſt, ſubjecta infra partem priorem linea, & deleta apoſtrophe, quæ ſequebatur. Sed quid ſit *binum geniorum*. Neque ſatis intelligo, neque verſus ſatis conſtat niſi ἀγγέλων dicimus penultima longa, qua licentia uſus eſt Homerus in μίλος & ἰλάειρα. Quod ſi eſt, ſignificat Sibylla duos eſſe genios, quorum nomen à litera σίγμα incipiat, quorum unum alicubi nominat ipſa Sanielem, alter qui ſit, non video. Sed nihil hic affirmo. Ita Caſtalio. Regii codicis ſcriptura eſt, φέρων τὰ δ' ἄφωνα ὄντα ἐν αὐτῷ διοσόντ' ἀγγέλω. Puteani vero, τὰ δὲ ἄφωνα ὂν αὐτῷ διοσῶν ἀγγέλων ἀριθμὸν, &c. Turnebus ſequitur cuſam lectionem, niſi quod δισσῶν ἀγγελιῶν ſcribit, quod interpretatur *duarum ſyllabarum*, quod ſcilicet vox Jeſus duabus conſtet ſyllabis. Ranconetus vero legit, τὸ δ' ἄφωνον ἐν αὐτῷ δισσόν: ἀπαγγέλλων ἀριθμὸν δ' ὅλον ἐξονομήνω. Eſt enim conſonans unica in ea dictione, nempe σ. ſed duplex, hoc eſt bis poſita. Quam vero numeri ſummam efficiant illius dictionis literæ, nominatim enunciando deſignat. Aurati lectio quam proxime videtur accedere: τὸ δὲ ἄφωνον ἓν αὐτῷ, δισσὸν τ', ἀγγέλλων; *Unica eſt illi muta, ſed bis ſonans.* Quemadmodum autem Chriſti nomen continet, numerum octo millium, octingentorum, octoginta octo, ſic Antichriſti numerus in Apocalypſi Joannis cap. 13. eſt ſexcentorum ſexaginta ſex. *Opſopœus.* Eodem fere modo hoc explicat Boiſſardus in lib. de Divinatione numeri hi ſimul collecti efficiunt octingenta octoginta octo, qui numerus continetur in nomine Ἰησοῦς, in quo ſunt quatuor vocales & duæ conſonantes, I decem ſignificat Nocto. σ. ducenta. o. ſeptuaginta. v. quadrugenta. & σ. ducenta. Quæ ſi ſimul conjunxeris, invenies 888. In Apocalypſi nomen beſtiæ abominabilis continet ſexcenta ſexaginta ſex. *Boiſſardus.*

Digitized by Google

Ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσας [127] δεκάδας ἐπὶ τούτοις,
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτὼ, ἀπιστοκόροις ἀνθρώποις
Οὔνομα δηλώσει. σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νόησον,
Ἀθανάτοιο θεοῦ [128] Χριστὸν παῖδ' ὑψίστοιο.
Αὐτὸς πληρώσει δὲ θεοῦ νόμον, οὐ καταλύσει,
Ἀντίτυπον μίμημα φέρων, καὶ πάντα διδάξει.
Τούτῳ προσκομίσουσ' ἱερεῖς [129] χρυσὸν προσφέροντες,

Tunc ad mortales veniet, mortalibus ipſis
In terris ſimilis, natus patris omnipotentis,
Corpore veſtitus. Vocales quattuor autem
Fert, non vocaleſque duas, binûm geniorum.
Sed quæ ſit numeri totius ſumma docebo.
Namque octo monadas, totidem decadas ſuper iſta.
Atque hecatontadas octo infidis ſignificabit

Σμύρ-

127 Δεκάδας] Regium & Gallæi exemplar habent, δεκάδας δ' ἐπὶ τούτοις.

128 Χριστὸν] Sibyllas Spiritu divino deſtitutas nihil de Chriſto potuiſſe prædicere, ſupra in diſſertationibus noſtris oſtendimus, quas adire & legere ut velit benignus Lector, rogatur: quando igitur hæc pſeudo Sibylla tam craſſe mentitur uti ante probavimus, an credibile eſt illam clarius potuiſſe prophetare de Chriſto (uti heic facit Sibylla.) quam ipſi Dei Vates Dei Spiritu acti? quis unquam prophetarum prænuntiavit magos quos hic *ἱερεῖς* vocat hæc tria dona oblaturos? quare, nos aſſerere non veremur, hæc poſt conſcripta evangelia fuiſſe in vulgus emiſſa, quod cuique patebit qui obſervabit heic ipſiſſima Evangelii verba allegari. *Gallæus.*

129 Χρυσὸν προσφέροντες &c.] In *ſecundi Dubii* ſolutione Interpretes & varie & prolixe partim rhetoricantur, partim philoſophantur, luxuriando expoſitionibus allegoricis æque ac tropologicis, quarum pleræque argutæ potius ſunt quam ſolidæ, & de mente hominum curioſorum potius quam vel Magorum offerentium, vel Spiritus S. illorum animos ad talia inclinantis. Talia ſunt, 1. Frigida *Salmeronis* commenta, quoad *numerum* munerum, tria munera oblata, quia ternatius ſit primus numerus pluralis; binarium enim ſive dualem eſſe infamem. Hunc nume-

Digitized by Google

numerum etiam convenientem eſſe myſterio S. Trinitatis, ſubſtantiæ triplici quæ reperiatur in una hypoſtaſi Chriſti, item fidei, ſpei & charitati quibus obtulerint ſua munera. Talia quædam *Auguſtinus* quoque habet. 2. Tria offerenda Deo, corpus, animam, bona; vel fidem, orationem, opera. 3. Tribus muneribus tres orbis partes deſignari, quod *Ruperto* placuit. 4. *Alii* lepidius, ſic oſtenſas eſſe tres diſciplinas Logicam, Phyſicam & Ethicam Chriſto ſubjiciendas. 5. *Alii* triplicem ſcripturæ ſenſum per tria munera deſignatum, Hiſtoricum, allegoricum, tropologicum. Atqui allegoria & tropologia veri ſenſus applicationes potius ſunt & dilatationes quædam, quam ſenſus diverſi. Illa vero omnia tipula leviora proponere, confutare eſt. Circa *qualitates* etiam munerum philoſophatum. 1. Chriſto ut Regi fuiſſe oblatum aurum, thus ut Deo, myrrham ut homini morituro & reſuſcitando, adeoque Majeſtatem, divinitatem, & mortalitatem Domini præfiguratam. Thus enim eſſe de libamentis ſacrificii *Num.* v. thymiama de thure ſoli Deo reſervatum. Humanitatem etiam Chriſti myrrha condiendam fuiſſe, ut paſſuram quidem, ſed non obnoxiam futuram putredini, in myrrha enim eſſe amaritudinem & incorruptionem. Hæc Poetarum Chriſtianorum *Prudentii, Juvenci, Sedulii* aliorum notis & tritis carminibus celebrata, quæ hic recenſere nihil attinet. 2. *Bernhardus* inde elicit morale, terrenæ ſubſtantiæ contemptum pro amore Chriſti oblatione auri deſignari, mortificationem membrorum, myrrhæ, elevationem cordium & ſupernorum deſiderium thuris oblatione. In his conſiſtere vitam Chriſtianam. 3. *Gloſſa* confundi in thure *Arium*, qui ſoli Patri velit ſacrificari, in myrrha *Manichæum* mortem Chriſti negantem, in auro utrumque. 4. *Alii*, aurum pellendæ paupertati, thus fœtori loci, myrrham conſolidandis teneris infantis membris oblata. At qui illis in Oriente in mentem venit fœtor loci? vel cur confingitur Chriſtum in ejuſmodi loco adhuc ſordido delituiſſe? quum turba cenſu exacto dilapſa locus honeſtior dubio procul Mariæ & Joſepho patuerit? 4. *Alii* ad παιδείαν hæc applicant, *Aurum* offerendum Deo, h. e. eleemoſynas, Hebr. XIII. 16. *Beneficentiæ & communicationis ne obliviſcimini.* *Thus* offerendum, h. e. preces. *Statuatur oratio mea ut ſuffitus coram te, elatio manuum mearum, ut munus veſpertinum.* Pſal. CXLI. 2. *Myrrham* offerendam, h. e. *Spiritum contritum*, Pſal. LI. 19. corpora noſtra, hoſtiam vivam, &c. Hæ tropologiæ præferendæ allegoriis. Etſi vero noſtrum non eſt Spiritui S. legem figere, & ejus ſenſum noſtro pede metiri, & concedi poteſt Magorum animos arcana Dei motione ad hæc potius offerenda quam alia pellectos fuiſſe, tamen parum veriſimile, Magos de myſteriis illis cogitaſſe, v. g. de morte Domini, quæ vix diſcipulis ea de re ſæpius a Chriſto monitis perſuaderi potuit. Certum alioquin myrrham corpora à putredine ſervare, unde Joh. XIX. 39. myrrham adfert Nicodemus ad condiendum Chriſti corpus. Hunc effectum *Levinus Lemnius* notat herb. Bibl. explicatione cap. XXII. *Myrrha quæ ex arbore deſtillat Terebintho aſſimili corpora à putredine aſſervat.* Vide *Plinium* lib. XII. cap. XV. Sed cur non æque dicemus per myrrham amaritudines ingentes fuiſſe deſignatas, quibus Chriſtus in ſtatu ſuæ exinanitionis obnoxius fuit, quum myrrha inſigniter amara ſit, unde non ſine cauſa milites dicuntur exhibuiſſe Chriſto οἶνον ἐσμυρνισμένον *vinum myrrhatum.* Marc. XV. 23. Unde & Myrrha Hebræis מור à מרר ab amarore dicta. Sic allegoria duci poſſet ad inſignem Chriſti fragrantiam ac ſuaveolentiam, myrrha enim, *Lemnio* teſte, *mire odorata*, etſi inſigniter amara. Hinc *madentes myrrha crines* apud *Virgilium* Æn. XII. Unde non tantum adhibita ad thymiama ſacrum, Exod. XXX. 23. Sed & puellæ copulandæ Ahaſue-

Σμύρναν, ἀτὰρ λίβανον. κ̀ γδ τάδε πάν]α ποιήσ4.
Ἀλλ᾽ ὁπόταν φωνή τις ἐρημαίης διὰ χώρης

Humanis nomen: tu vero mente teneto
Æterni natum Chriſtum, ſummique parentis.

130 Ἥξ4,

Ahaſuero ſex ante menſibus ſe oleo myrrhino inunxiſſe leguntur. Eſth. II. 12. Sic myrrha ſponſi veſtimenta inuncta dicuntur Pſal. XLV. 9. ob odorem fragrantiſſimum, qui non tantum & Chriſto, ſed & ad omnes ſe diffundit qui illius. Eodem ſenſu myrrhæ mentio in Cantico Canticorum III. 6. V. I. Hæc & alia id genus prolixe ex muneribus Chriſto oblatis duci poſſent. Sed obſervandum, quod bene monet *Abulenſis* quæſt. XLVI. non has vel alias id genus cauſas Magos ad offerenda munera illa moviſſe, ſed eſſe applicationes conſuetas Doctoribus. Diſtinguendæ ergo *allegoria ἔμφυτοι à παρεισάκτοις, innatæ ab illatis*. Certum quidem nihil temere circa Chriſtum Dominum contigiſſe, ſed omnia ſingulari Dei providentia directa fuiſſe ad impletionem eorum, quæ prædicta fuerant de Chriſto, vel ad deſignationem eorum, quæ ſive perſonam ejus ſive officium concernebant. An quæſo myſteria à nobis quæſita fuiſſent in deſcenſu Chriſti in Ægyptum, in habitatione ejus in Nazareth, in unguenti effuſione quo Chriſtus inunctus? Et tamen omnia illa μυστηριώδη fuere, quamvis nec Joſephus, nec Maria, nec mulier illa de his cogitarint. Quia tamen Scriptura S. illa ſic applicat, non iſta, allegorica interpretamenta hic jucunda eſſe poſſunt, tropologica utilia, certa & ſolida non item, quia humana non divina. Præſtat ergo ſimpliciter dicere, ut munera, ſic illa potius munera quam alia Chriſto à Magis oblata, non ut ad litteram implerentur quæ Pſal. LXXII. 15, Jeſ. LX. ſed ex conſuetudine gentis, quippe quæ pretioſiſſima & offerri ſolita Magnatibus ab indigenis: Sic Regina Sabæ præter aurum etiam aromata obtulit Salomoni I Reg. X. II. Paral. IX. inter aromata vero etiam thus, ut patet ex inſpectione loci Exod. XXX. ubi inter aromota, ex quibus conficiebatur thymiama ſacrum, etiam numeratur thus. Et apud Plutarchum Alexander M. multa myrrhæ talenta dediſſe legitur Leonidæ ne parcius faceret rem divinam. Sic illa etiam inter aromata referri poteſt quæ Salomoni oblata. Unde datur harmonia egregia munerum typico & myſtico Salomoni exhibitorum. Optima vero offerri ſolita patet ex verbis Jacobi filios in Ægyptum mittentis, & dicentis, Gen. XLIII. II. *accipite de laudatiſſimis rebus hujus regionis in vaſis veſtris, & deferte ad virum illum munus*. Non dubium etiam, quin munerum illorum, auri cumprimis oblatione Deus proſpectum voluerit paupertati parentum Chriſti, ut hoc viatico inſtruerentur ad fugam in Ægyptum commodius ſuſcipiendam, prout Deus miraculoſe ſuis urgente neceſſitate proſpicere ſolet, quod familiæ Jacobi, Eliæ & aliis id genus exemplis ſatis notum eſt & compertum. Sic etiam Deus Magos Doctores nobis proponit, Chriſto Domino pretioſiſſima quæque offerenda eſſe, imo quicquid in nobis ſpiritus, virium, bonorum. *Spanhemius*.

130 Ἥξ4

130 Ἥξει, ἀπαγγέλλουσα βροτοῖς, καὶ πᾶσι βοήσει,
Εὐθείας ἀτραποὺς ποιησέμεν, ἠδ᾽ ἀπορίψαι
Ἐκ κραδίης κακίας, καὶ ὕδασι φωτίζεσθαι
Πᾶν δέμας ἀνθρώπων, ἵνα γεννηθέντες ἄνωθεν,
131 Μηκέτι μηδὲν ὅλως γε παρεκβαίνωσι δικαίων,
Τὴν δ᾽ αὖ βαρβαρόφρων πεπεδημένος ὀρχηθμοῖσιν
Ἐκκόψας δώσει μισθόν· τότε σῆμα βροτοῖσιν
Ἔσται ἐξαίφνης, ὁπόταν πεφυλαγμένος ἥξη
Ἐκ γῆς Αἰγύπτοιο καλὸς λίθος. ἐν δ᾽ ἄρα τούτῳ
Λαὸς προσκόψει Ἑβραίων, ἔθνη δ᾽ ἀγρουῦνται
Αὐτοῦ ὑφηγήσει. καὶ γὰρ θεὸν ὑψιμέδοντα

Ille Dei legem complebit, non violabit,
Perſimilem formam referens, & cuncta docebit
Illi libabunt aurum, myrrhamque ferentes,
Thuſque ſacerdotes: hæc omnia namque patrabit.
Verum cum quædam vox per deſerta locorum
Nuncia mortales veniet, quæ clamet ad omnes,
Ut rectos faciant calles, animoſque repurgent
A vitiis, & aqua luſtrentur corpora cuncta,
Ut numquam deinceps peccent in jura, renati:
Barbarus & tandem ſaltatibus illaqueatus,
Mercedi vocem hanc cæſam concedet iniquæ:

Γνώ-

130 Ἥξει] Eadem exemplaria legunt ἥξῃ & βοήσῃ. *Gallæus.*

131 Μηκέτι, μηδὲν &c.] Errorem hunc in diſſertationibus noſtris refutavimus quas vide. *Gallæus.*

Γνώσονται διὰ τοῦδε, [132] ἀτάρπητόν τ' ἐνὶ φαεῖ.
Δείξει γὰρ ζωὴν αἰώνιον ἀνθρώποισιν
Ἐκλεκτοῖς, ἀνόμοις δὲ τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐποίσει
Καὶ τότε δὴ [133] νοσεροὺς ἰήσεται, ἠδ' ἐπιμώμους
Πάντας, ὅσοι τούτῳ πίστιν ἐνὶ ποιήσονται.
[134] Βλέψουσιν δὲ τυφλοὶ, ἀτὰρ βαδιοῦσί τε χωλοὶ,
Κωφοί τ' εἰσαΐσουσι, λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες·
Δαίμονας ἐξελάσει, νεκρῶν δ' ἐπανάστασις ἔσται.
Κύματα πεζεύσει, καὶ ἐρημαίῳ ἐνὶ χώρῳ
Ἐξ ἄρτων ἅμα πέντε καὶ ἰχθύος εἰναλίοιο

Tunc erit indicium ſubito mortalibus ægris,
Cum lapis Ægypti fœlix ſervatus ab oris
Venerit: huic populus impinget Hebræus, & hujus
Ductu convenient gentes, per eumque ſupremum
Cognoſcent numenque, viamque in lumine re-
ctam.
Æternam vitam mortales namque docebit
Electos, ignemque malis feret omne per ævum.
Ille quidem morbis preſſos ſanabit; & omnes
Læſos quotquot ei fident. cæcique videbunt:
Incedent claudi: ſurdis audire licebit:

[135] Χιλιά-

132 Ἀτάρπητόν τ' &c.] In Turnebi notis eſt, ἀταρπιτὸν ὅτ' ἐνὶ φωτὶ, vel ἐν φαεῖ ὄντα. Regius codex, καὶ ἀτραπιτὸν ἐν φαεῖ γνώσονται. ſi φαεῖ ſcribas.

133 Νοσεροὺς ἰήσεται] Νοσεροὺς ἰήσεται: & proxime, πίστιν τ' ἐν ποιήσονται. ſed infra pag. 220 ſcribitur ἐν ἐποιήσαντο. aliqui legunt ἐνὶ ποιήσαντο. *Idem.*

134 Βλέψουσι &c.] Regius codex βλέψουσι δέ γε τυφλοί. *Idem.*

135 Χιλιά-

[135] Χιλιάδας κορέσει πέντε, τὰ δὲ λείψανα τούτων
Δώδεκα πληρώσει κοφίνους, [136] εἰς παρθένον ἁγνήν.
Καὶ τότε Ἰσραὴλ μεμεθυσμένος οὐχὶ νοήσει,
Οὐδὲ μὲν [137] αὐδήσει μεμεθυσμένος οὔασι λεπτοῖς.
Ἀλλ᾽ ὁπόταν Ἑβραίοις ἥξῃ χόλος ὑψίστοιο
Οἰστρομανὴς, καὶ πίστιν ἑαυτῶν ἐξαφελεῖται,
Οὐράνιον ὅτι παῖδα θεοῦ διεδηλήσαντο,
Καὶ τότε δὴ κολάφοις καὶ πτύσματα φαρμακόεντα

Inſolitas mutis dabitur formare loquelas.
Expellet furias: opreſſi morte reſurgent:
Placabit fluctus: in deſertiſque locorum,
Large panibus ex quinis & piſce marino.
Millia quinque virûm ſatiabit, relliquiæque
Bis ſenos cophinos implebunt virginis almæ.
Et tunc Iſrael ebrius, non mente videbit,
Non oculis cernet, non auribus audiet ipſis.

Ἰσραὴλ

135 Χιλιάδας &c.] Idem & Gallæi MSS. habent θρέψει χιλιάδας πέντε: ſunt hæc omnia ex lib. VIII. deſumpta atque pauliſper immutata. *Idem.*

136 Εἰς παρθένον &c] Turnebus notat pro εἰς παρθένον ἁγνήν, legi poſſe διαμήτερος ἁγνῆς, vel τῆς παρθένου ἁγνῆς, vel quos virgo fert, vel ferre ſolet, vel de matre Chriſti dicit, ad quam referantur, vel Eccleſiam. Poſt ſeptimum verſum inferuntur hæc in reg. cod. & in Gallæi MS. εἶτα περὶ τῆς εἰρημένης ἐπάγει ἡ Ἐρυθραία τὰ περὶ τῆς ἐμμανοῦς καὶ ἀσυγγνώστου τῶν κυριοκτόνων τόλμης καὶ τῆς διὰ τοῦτο γεγονυίας κινήσεως τοῦδε τοῦ παντὸς, καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναβιώσεως λέγουσα τάδε, id eſt: *Dictis ſubiungit Erythræa, deinde de inſana & inexpiabili audacia Judæorum dominum interficientium, ſecutiſque ideo motibus totius mundi. & de mortuorum reſuſcitatione, ita inquiens. Idem.*

137 Αὐδήσει] Inſolenter & nove αὐδήσει pro *audiet*: Auratus ſufficit εἰσαΐει. Turnebus, οὐδὲ μὲν αὖθ᾽ ἀΐσει vel εἰσαΐσει, vel αἰσθήσει. *Idem.* De hac voce nonnulla notavimus in diſſertationibus noſtris. *Gallæus.*

138 Εἰς

Digitized by Google

Ἰσραὴλ δώσουσι μυσαροῖς ἐνὶ χείλεσι τούτῳ.
138 Εἰς δὲ τὸ βρῶμα χολὴν, καὶ εἰς πότον ὄξος ἄκρατον,
Δυσσεβέως δώσουσι, κακῷ βεβολημένοι οἴστρῳ,
Στήθεα καὶ κραδίην, ἀτὰρ ὄμμασιν οὐκ ἐσορῶντες,
139 Τυφλότεροι σπαλάκων, φοβερώτεροι ἑρπυστήρων,
Θηρῶν ἰοβόλων βαρεῖ πεπεδημένοι ὕπνῳ.
Ἀλλ' ὅταν ἐκπετάσῃ χεῖρας, καὶ πάντα μετρήσῃ,
Καὶ στέφανον φορέσῃ τὸν ἀκάνθινον, ἠδέ γε πλευρὰν
Νύξωσι καλάμοισιν, ὅτου χάριν ἐν τρισὶν ὥραις

Hebræos ſed enim ſummi lymphata Tonantis
Cum petat ira, fide ſublata prorſus eorum,
Propter cœleſtem divino ſemine cretum,
Offenſum per eos puerum: tunc impius illi
Impinget colaphos, viroſaque ſputa ſceleſtis
Iſrael labiis: neque non & fellis amari
Apponent eſcam, potumque immitis aceti,
Pectora veſanis ſtimulis & corda ſubacti,
Nil oculis ipſis cernentes, & mage cæci
Talpis, angue magis metuendi, peſtiferæque
Aſpidis oppreſſi duroque gravique veterno.
Sed manibus paſſis cum menſus cuncta coronam
De ſpinis tulerit, nec non latus ejus arundo
Fixerit acta manu, cujus cauſa tribus horis

Νὺξ

138 Εἰς δὲ τὸ βρῶμα] Hic verſus & ſequens citantur à Lactantio lib. IV. cap. XVIII. *Idem.*

139 Τυφλότεροι] Regius codex τυφλότερ' ἀσφαλάκων: & ſequenti, ἰοβόλων τε βαρεῖ. deinde 21. verſ. εἰ δέ γε κτλ. *Idem.*

140 Ὕπνον

Νὺξ ἔσαι σκοτόεσσα πελώριος ἤματι μέσσῳ.
Καὶ τότε δὴ ναὸς Σολομώνιος ἀνθρώποισιν
Σῆμα μέγ' ἐκτελέσει, ὁπόταν αἰδωνέος οἶκον
Βήσεται ἀγγελέων ἐπανάστασιν τεθνειῶσιν.
Αὐτὰρ ἐπὴν ἔλθῃ τρισὶν ἤμασιν ἐς φάος αὖθις,
Καὶ δείξῃ θνητοῖσιν [140] ὕπνον, καὶ πάντα διδάξῃ,
Ἐν νεφέλαις ἐπιβὰς εἰς οὐρανοῦ οἶκον ὁδεύσει,
Καλλείψας κόσμῳ εὐαγγελίης [141] διάδημα.
Τοῦ καὶ ἐπωνυμίῃ βλαστὸς νέος ἀνθήσειεν,
Ἐξ ἐθνῶν μεγάλοιο νόμῳ [142] καθοδηγηθέντες.

Nox tenebroſa die medio monſtroſaque fiet!
Tunc hominum generi magnum Solomonia ſignum
Templa dabunt, Ditis cum tecta profunda ſubibit,
Nunciet in vitam reditum quo morte peremptis.
Sed poſtquam triduo lucem repetiverit, atque
Monſtrarit ſomnum mortalibus, atque docendo
Cuncta illuſtrarit, cœleſtia tecta ſubibit
Nubibus invectus, cum lætum liquerit orbi
Pactum Euangelii, cujus de nomine ſurget
Flore novo germen de gentibus, idque regendum

Ἀλλά

140 Ὕπνον] Regius & Gallæi codices legunt τύπον, ſed placet ὕπνον, ut intelligat mortem Chriſti ſolum ſomnum fuiſſe. *Idem.*

141 Διάδημα] Διάδημα, *regnum*, inquit Turnebus. *Idem.*

142 Καθοδηγηθέντες] Mutat caſum Turnebus καθοδηγηθέντων, ſed mutatione non

eſt

Αλλά γε καὶ μετὰ ταῦτα [143] Σόλοι καθοδηγοὶ ἔσονται.
Καὶ τότε δὴ παῦσις ἔσαι μετέπειτα προφητῶν.
Ενθεν δ' Εβραῖοι τὸ κακὸν θέρος ἀμήσονται,
Πολλὸν δ' αὖ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον ἐξαλαπάξει
Ρωμαῖος βασιλεύς. μετὰ δ' αὖ βασιληΐδες ἄλλαι
Συνεχέως ἔσονται ἀπολλυμένων βασιλειῶν,
Καὶ θλίψουσι βροτούς. μέγα δ' ἔσσεται ἀνδράσι κείνοις.
Πτῶμ', ὅταν ἄρξωνται ὑπερηφανίης ἀδίκοιο.
Αλλ' ὁπόταν ναὸς Σολομώνιος ἐν χθονὶ δίᾳ

Magni lege: Soli ductores deinde futuri.
Deinde genus vatum jam tandem deſinet eſſe.
Inde male meſſem facient æſtatis Hebræi,
Atque auri multum Romanus diripiet rex,
Argentique. dehinc exiſtent altera regna
Aſſidue, regnis pereuntibus uſque, prementque
Mortales. ſed erit tunc magna ruina virorum
Illorum, quando faſtum ingredientur iniquum
Cum dederint autem Solomonia templa ruinam.

[144] Καπ-

eſt opus, cum ad βλαστὸς collectivum nomen referri poſſit καθοδηγηθέντες, ſicut infra ἔθνος θεῖον καρτερὸν, οἳ πάντεσσι βροτοῖσι βίου καθοδηγοὶ ἔσονται. Innuit autem utrobique Chriſtianos, quibus hoc nomen Antiochiæ primum, ut eſt in actis Apoſtolorum, inditum eſt. *Idem.*

143 Σόλοι] Ad Σόλοι notat has diverſitates Turnebus, ἄλλοις, πόλοι, vel Σόλοι gentiles, vel σόοι. vel Σόλοις, id eſt Solymis. Regius codex habet σίφοι. Sed placet σόλοι. Ait enim fore, ut Hieroſolyma aliquando inter Chriſtianos caput ſit & familiam ducat. Sequentia concinnata ſunt ex iis quæ leguntur infra pæne ſimilia. *Idem.*

144 Καπ-

144 Καππεσέεται, βληθεὶς ὑπ' ἀνδρῶν βαρβαρο-
φώνων,
Χαλκεοθωρήκων, Εβραῖοι δ' ἀπὸ γῆς ἐλάσονται,
Πλαζόμενοι, κεραϊζόμενοι, πολλὴν δέ τι αἶραν
Εν σίτῳ μίξουσι, κακὴ στάσις ἔσται ἅπασιν
Ανδράσιν. αἱ δὲ πόλεις ὑβριζόμεναι παρ' ἕκαστα
Αλλήλας κλαύσουσιν, ἐπεὶ κακὸν ἤλιτον ἔργον,
Δεξάμεναι μεγάλοιο θεοῦ χόλον ἐν κόλποισι.

A loricatis (quorum vox barbara linguæ)
Diruta, cum patria terra pellentur Hebræi
Errantes, miſere vexati, farraque multo
Miſcebunt lolio: tunc triſtes ſeditiones
Verſabunt homines omnes, urbeſque malorum
Congeries coget ſeſe deflere viciſſim,
Propterea facinus quod commiſere nefandum:
Tanta in eas magni deſæviet ira Tonantis.

ΛΟΓΟΣ

144 Καππεσέεται] Turnebus καββληθεὶς γε πιπεῖται. Pithœi exemplar καππεσεῖται; regium καππεσήεται, item ἰλάσονται, & mox αἴρεαν. *Idem.*

¹ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΩΝ, ΚΑΙ

περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ ἁγίων, καὶ
περὶ κρίσεως.

LIBER SECUNDUS.

DE GRÆCIS, ET DE DEO,

& de Sanctis, & de Judicio.

ΗΜΟΣ δὴ κατέπαυσε θεὸς πολυπάνσοφον ᾠδὴν,
Πολλὰ λιταζομένης, καὶ μοὶ πάλιν ἐν στήθεσι

POSTQUAM productum carmen, me multa precante,
Compreſſit numen, mihi ſub præcordia rurſum

²Ἐνθέτο

1 Λόγος Δεύτερος] Ranconetus & Caſtalio hic inchoant librum ſecundum. Editio quæ anno xlv. prodiit, & duo ſcripta exemplaria abſque libri diſtinctione ſequentia cum præcedentibus continuant argumento ſolum rei tractatæ propoſito: in vet. edit. & Pithœi codice, illo quod hic legitur, in regio vero, iſto: *ὡσαύτως καὶ τοὺς πολυθεΐαν γεννῶντας* (forte *γεννεύοντας*) *ἐλέγχει, τούς τε ἀδίκους καὶ ἁμαρτωλούς. καὶ συμβασιλεύει* (lego *συμβουλεύει*) *ὡς συγγενεῖς, τὸν ἕνα καὶ μόνον σέβειν τὸν θεὸν εἶτα παροιμιάζει τὴν ἄθλησιν τῶν ἁγίων· καὶ τελευταῖον περὶ τοῦ φρικτοῦ τοῦ βήματος σωτῆρος ἡμῶν φησὶ λέγουσα τάδε. Similiter tam eos qui multitudinem deorum producunt, quam injuſtos & peccatores reprehendit: & hortatur tanquam cognatos ad unius & ſolius Dei cultum: deinde proverbio de ſanctorum certamine loquitur: poſtremo de horrendo tribunali ſervatoris noſtri ſermonem facit, hæc dicens.* Hæc etiam in Gallæi codice reperiuntur. Theophilus hujus libri argumentum indicavit lib. 2. *τοίνυν* (inquit) *Σίβυλλα καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ δεδηλώκασιν περὶ δικαιοσύνης, καὶ κρίσεως, καὶ κολάσεως, ἔτι μὴν καὶ περὶ προνοίας.* Opſopœus.

2 Ἐνθέτο

Digitized by Google

[2] Ἔνθετο θεσπεσίων ἐπέων πολυγηθέα φωνήν.
Πᾶν δέμας ἐκπληχθεῖσα τάδε σπῶμαι. οὔτε γὰρ οἶδα
Ὅττι λέγω, κέλεται δὲ θεὸς τὰ ἕκαστ᾽ ἀγορεύειν.
Ἀλλ᾽ ὁπόταν ἐπὶ γῆς σεισμοὶ, μαλεροί τε κεραυνοὶ,
Βρονταί τ᾽, [3] ἀστεροπαί τε, γῆς ἐρισίβη,
Καὶ μανίη θώων τε λύκων τ᾽, ἀνδροκτασίαι τε,
Καὶ φθοραὶ ἀνθρώπων, [4] ἢ καὶ βοῶν μυκωμένων,
Τετραπόδων κτηνῶν τε καὶ οὐρήων ταλαέργων,

Divini cantus vocem ſubjecit amœnam.
Corpore tota ſtupens trahor huc, ignara quid ipſa
Eloquar: ipſe ſed hæc mandat Deus omnia fari.
Sed cum terrarum motus, & fulmina dîra,
Fulguraque & tonitrus fuerint, & ſqualor agrorum,
Et cædes hominum, rabies & ſæva luporum,
Atque hominum atque boum interitus, & quadrupedantum,
Et jumentorum, mulorumque, atque caprarum,

Hδ[

2 Ἔνθετο] Regium exemplar & Gallæi habent κεύθετο, *occultabat, claudebat*, pro ἔνθετο: & verſu ſeq. πᾶν δὲ δέμας πληχθεῖσα τάδ᾽ ἔσπομαι, *corpore toto ſtupens atque perculſa hæc eloquor*. Idem probat Turnebus. *Idem*.

3 Ἀστεροπαί τε] Claudicat verſus iſte. Suffulcit eum Turnebus addita voce κεραυνοὶ poſt ἀστεροπαί τε. Codex reg. præfert ἀστεροπαὶ καὶ γῆς ἐρυσίβη σεισμοί. recte, ſi ita colloces, ἀστεροπαί, σεισμοὶ γῆ, καὶ ἐρυσίβη, *fulgura, terræ motus, & rubigo*, in roſcido tractu convallibuſque frequentiſſima, juxta Plinium. *Idem*.

4 Ἢ καὶ βοῶν &c.] Pro ἢ καὶ βοῶν μυκωμένων, reponit Turnebus τῇ βοῶν δέ τε μυκηθμῶν. Mox eſt in reg. cod. οἰῶν. *Idem*.

Ἠδ' αἰγῶν, οἴων τε· ἔπειτα δὲ χέρσος ἄρουρα
Πολλὴ καλλειφθεῖσα γενήσεται ἐξ ἀμελείας,
Καὶ καρποὶ λείψουσιν, ἐλευθεροπραξία δ' ἔσται
Πλείστοις ἐν μερόπεσσι, καὶ ἱεροσυλία ναῶν·
Δὴ τότε καὶ γενεὴ δεκάτη μετὰ ταῦτα φανεῖται
Ἀνθρώπων, ὁπόταν σεισίχθων ἀστεροπητὴς
Εἰδώλων ζῆλον θραύσει, λαόν τε τινάξει
Ῥώμης [5] ἑπταλόφοιο. μέγας δέ τε πλοῦτος ὀλεῖται,

Atque ovium: fiet tum plurima terra relicta,
Et frugum incultos proventus deſeret agros,
Erumpetque hominum vitioſa licentia paſſim,
Fanaque diripient. hominum tum denique ſeclum
Exiſtet decimum: quando qui ſidera fecit,
Concuſſor terræ, ſtatuarum franget amorem,
Et Romæ populum, quæ ſeptem continet arces
Concutiet: dives deleta peribit opum vis,

[6] Δοιό-

5 Ἑπταλόφοι] Hinc inſtitutum fuit olim feſtum ſeptimontium quod Menſe Decembri celebratum eſt; quo die, incertum. Varro poſt Laurentialia, quæ in 10 Kal. Jun. incidebant, mentionem facit. Sext. Pompejus *Septimontium* illum diem appellari ſcribit, qui in Faſtis *Agonalia* dicatur; celebrabantur autem illa die 3. Idus Dec. Varroni tamen adſtipulatur Tertullianus *lib. de Idol.* ubi Feſtum hoc Strenis, quæ Kalend. Jan. exigebantur, proximum facit. V. Joſ. Scaligerum *Caſtigationibus in Feſtum.* Inſtitutas eſſe has ferias, propter adjectum ſeptimum Romæ collem, quo ea *Septicollis* facta ſit, tradit Plut. *Quæſt. Roman.* c. 69. eoque die uſu vehiculorum, quæ jumentis traherentur, & antiquos abſtinuiſſe, & ſuo etiamnum tempore antiquitatis ſtudioſos abſtinere addit, variis allatis priſci hujus moris rationibus, inter quas & hæc: Aut quod Romani, cum Urbe " condenda magnum opus peregiſſent, " jamque ulterius incrementum ejus nul- " lam animo conciperent quietem cum " ſibi, tum jumentis, quorum opera " „ fuiſſent

Digitized by Google

⁶ Δαιόμενος πυρὶ πολλῷ ὑπὸ φλογὸς Ἡφαίστοιο.
Καὶ τότε δ' ἡματόεσσαι ἀπ' οὐρανίου καταβᾶσαι.
Αὐτὰρ κόσμος ὅλος τε ἀπειρεσίων ἀνθρώπων
Ἀλλήλους κτείνουσι μεμηνότες, ἐν δὲ κυδοιμῷ
Λοιμοὺς καὶ λιμοὺς θήσει θεὸς ἠδὲ κεραυνοὺς
Ἀνθρώποις, οἳ ἄτερθε δίκης κρίνουσι θέμιστας.
⁷ Λεῖψις δ' ἀνθρώπων ἔσται κατὰ κόσμον ἅπαντα,
Ὡς ἴχνος εἰ ⁸ κατίδῃ τις ἐπὶ χθονὶ θαυμάσειεν

Vulcano crebris miſcente incendia flammis.
Et tunc de cœlo demiſſæ ſanguinolentæ.
At genus humanum longe latéque per orbem
Cædibus alternis inſaniet: inque tumultu
Peſtes, atque fames Deus, & ſua fulmina mittet
Illis, qui vivent expertes legis & æqui.
Exiſtetque hominum toto defectus in orbe:
Si quis ut in terris hominis veſtigia cernat,

Ἀνθρώ-

„ fuiſſent uſi, per iſtas ferias paraverint: „ aut quod iidem, cum vellent omnes fe- „ ſtivitates civium præſentia ornari, eam „ vero inprimis, quæ ob contractas in u- „ nam multas Urbis partes inſtituta e- „ rat, civibus uſu vehiculorum jumen- „ tariorum iſta die interdixerint, ne Ur- „ be, cui dies is agebatur feſtus, exi- „ rent. *Hofmannus.*

6 Δαιόμενος] In eodem ſcribitur δαιόμενος, & verſu proximo αἱματόεσσαι ἀπ' οὐρανοῦ. Turnebus corrigit οὐρανοῦ ἔσται ἐέρσαι, *ros e cœlo cadet cruentus*: atque videri unum verſum abeſſe. Simile quid legitur apud Heſiodum de cælo caſtrato, ὅσσαι γὰρ ῥαθάμιγγες ἀπέσσυθεν αἱματόεσσαι. *Opſopœus.*

7 Λεῖψις δ'] Idem ſignificavit portentum bovis, Julio Cæſare interfecto, in ſuburbano Romæ ad arantem locuti, fruſtra ſe urgeri. Non enim frumenta, ſed homines brevi defuturos. *Idem.*

8 Κατίδῃ] In eodem codice ſcribitur κατίδοι: & verſu 19. λαμπρῶς πέμφ. *Idem.*

9 Ἀστὴρ

Digitized by Google

Ἀνθρώπου. τότε δ' αὖτε μέγας θεὸς αἰθέρι ναίων
Ἀνδρῶν εὐσεβέων σωτὴρ κατὰ πάντα γένηται.
Καὶ τότε δ' εἰρήνη τε, βαθεῖά τε σύνεσις ἔσται,
Καὶ γῆ καρποφόρος καρποὺς πάλι πλείονας οἴσει,
Οὐδὲ μεριζομένη, οὐδ' εἰσέτι λατρεύουσα.
Πᾶς δὲ λιμὴν, πᾶς ὅρμος ἐλεύθερος ἀνθρώποισιν,
Ἔσσεται ὡς πάρος ἦεν, ἀναιδείη τ' ἀπολεῖται.
Καὶ τότε δὴ μέγα σῆμα θεὸς μετέπειτα ποιήσει.
Λάμψει γὰρ στεφάνῳ λαμπρῷ παρόμοιος [9] ἀστὴρ
Λαμπρὸς, παμφαίνων, ἀπ' οὐρανοῦ αἰγλήεντος,

Miretur. rurſum magnus Deus incola cœli,
Relliquias hominum penitus ſervabit ubique.
Tunc pax, & veri prudentia ſumma vigebit,
Terraque frugiferens fruges feret uberiores,
Ne diviſa quidem, neque ſervitura deinceps.
Omnis liber erit portus mortalibus, omnis
Et ſtatio, ſicut fuit ante: ſceluſque peribit.
Tunc autem ſignum dabitur divinitus ingens,
Namque relucebit clariſſima ſtella, coronæ
Aſſimilis claræ, cœlo viſenda ſereno,

Ημασιν

9 Ἀστὴρ &c.] I. Oſtendemus κατ' ἄρσιν, quid non fuerit ἀστὴρ ille, de quo Matthæus, 2. κατὰ θέσιν, quid fuerit. Utrumque compendio, & ſine prolixa & anxia Authorum citatione, indicatis ſolum, non extenſis rationum præcipuarum momentis. II. *Opiniones*, quæ ad primum caput pertinent, vel *falſa* penitus ſunt & *abſurdæ*, vel *minus probabiles*. Illas verbo, iſtas paucis perſtringemus. I. *Opinio*, Stellam illam fuiſſe *Spiritum* S. qui hic ſtellæ, in Baptiſmo Chriſti, columbæ, in Pentecoſtes feſto, linguarum diſpertitarum ſpeciem induerit, Act. 11. 3. *Reſp.* Duo poſteriora in Scriptura expreſſa eſſe, prius & gratis confi-

ctum

ctum & parum neceſſarium ibi, ubi nullum Spiritus Sanct. apoteleſma. II *Opinio* Stellam illam fuiſſe *Angelum*, qui hic ſtellæ ſpeciem, ut Angeli ſtellarum nomen, Apocal. I. 20. induerit. Nec magis abſurdum eſſe, Angelum hic ſtellæ forma apparuiſſe, quam Angelos olim curruum igneorum, & equorum igneorum ſpecie, tempore Eliæ, 2 Reg. II. II. & Eliſæi 2 Reg. VI. 17. conſpectos. Deum etiam facere *Angelos ſuos ventos*, *miniſtros ſuos ignem flammantem*, Pſal. CIV. 4. *Reſp*. 1. Opinionem hanc eſſe precariam & ἄγραφον. 2. Ἀντίγραφον, repugnat enim tum nomen, quia vocatur ἀστὴρ, non Angelus: tum attributa ſtellæ illi adſcripta. 3. Angelorum apparitiones non diſſimulari in Scriptura vel occultari ubi illæ exhibitæ. Hic vero non Angeli, ſed aſtri mentio. 4. Diſtinctis apparitionibus Deum Chriſti natalem & paſtoribus manifeſtaſſe, & Magis, illis per Angelum, iſtis per ſtellam. 5. Angelorum apparitiones non mutas eſſe, ſed vocales. 6. Citatio ex Apocal. I. 20. tum *abſurda* eſt, quia notum, non ibi de Angelis Spiritibus, ſed de Angelis Eccleſiarum miniſtris ſermonem eſſe, tum *inconſequens*, quia ἐπεξήγησις ibi ſubjicitur, *ſeptem ſtellas eſſe Angelos ſeptem Eccleſiarum*, apud Matthæum non item. 7. Exempla ex 2 Reg. II. II. & 2 Reg. VI. 17. parum urgent, tum quia τὸ ἀμφισβητούμενον ponitur pro probato, currus & equos igneos Eliæ & Eliſæo exhibitos, Angelos fuiſſe, imo in Hiſtoria Eliæ paulo poſt deſcribuntur per סערה λαίλαπα, κλύδωνα, per quem Elias in cœlum raptus: tum quia ex *prædicato* quod *ignei* dicuntur, liquet, veros currus & equos nec fuiſſe, nec eſſe potuiſſe. Alia vero hic ſubjecti de quo agitur ratio. 8. Peccatur παρερμηνεία loci Pſal. CIV. 2. Senſus enim Pſaltis, non Angelos vel ventorum vel ignis flammantis ſpecie apparere, ſed Deum uti & ventis & fulgure & meteoris omnibus inſtar Angelorum & ſuæ voluntatis nuntiorum, vel Deum Angelis ſuorum judiciorum adminiſtris æque libere uti ac meteoris quibuſvis. 9. Nuſquam alibi ſtellarum corpora ab Angelis aſſumpta leguntur. III *Opinio* Stellam illam fuiſſe θείαν quandam δύναμιν, *divinam virtutem*. *Reſp*. 1. Confundi *cauſam*, & *effectum*, divinam virtutem, quæ ut vis quædam agendi à nobis ἀνθρωποπαθῶς in Deo concipitur, & hoc nomine proprie deſignatur, cum apoteleſmate ejus. 2. Quæſtionem redire, qualis fuerit illa virtus divina. IV. *Opinio*, Stellam illam fuiſſe unam ex illarum numero quæ in initio Mundi creatæ, ſive *fixam* ex octavo orbe, ſive *erraticam* ex orbibus inferioribus. 1. Ob *nomen*, quia conſtanter ſtella vocatur. 2. Ob *attributa* conformia, quia lumen illi adſcribitur & motus. Sed nec huic ſententiæ accedere poſſumus, tum *ob verba* Magorum apud Evangeliſtam, tum *ob rationes* & complures, & graves, quæ hic intercedunt, & contrarium ſuadent. *Verba* Magorum repugnant, *tum* quia ſtellam illam vocant ἀστέρα Regis modo nati. At ſtellæ in initio mundi creatæ nullius individui δεικτικαὶ, nulli vel obnoxiæ, vel affixæ: *tum* quia dicunt ſe illam *vidiſſe*, h. e. videre & obſervare cœpiſſe. Reliqua vero ſidera ab illis, utpote in aſtrorum ſcientia verſatis, diu ante conſpecta & obſervata. Repugnant vero etiam *rationes* multæ ductæ, 1. *A novitate apparitionis*, quia ſtella illa nunquam ante viſa, nec cognita, ſtellæ vero & fixæ & erraticæ diu ante Magis obſervatæ, nec tamen ob illas ſe in viam dedere. 2. *A tempore apparitionis*, quia non noctu tantum fulſit, ſed & interdiu. Atqui ſtellarum tum fixarum, tum erraticarum lumen interdiu ab intenſiore & majore Solis, oculis noſtris ſubducitur, ſolo Lunæ lumine excepto, quæ quandoque conſpicua ob vicinitatem & proximitatem. Stellæ itaque illius lumen intenſiſſimum vel proximum. 3. *Ab anomalia apparitionis*, quia modo apparuit, modo diſparuit per

œconomiam prorſus extraordinariam, quæ in ſtellis aliis non obſervatur. 4 *A ſpecie motus*, quia mota fuit motu non circulari, ſed recto & plano, præivit enim Magis ſive ex Oriente Hieroſolymam, ut plerique contendunt, ſive Hieroſolyma ſaltem Bethleemum. At ſtellarum motus circularis, eæque vel adſcendunt, vel deſcendunt. 5. *A linea motus*, ſi enim illorum ſententia locum habeat, qui volunt Magis præluxiſſe ſidus illud ex patria illorum Hieroſolymam verſus, primo motum fuit ab Oriente in Occidentem, quippe quod viſum fuit in regione Orientali Judææ reſpectu. Sin dicatur, ſidus illud apparuiſſe tantum in Oriente, & denuo conſpectum poſt diſceſſum ipſorum ab Herode, ſemper motus ille alius fuit à motu ſtellarum, cum enim Hieroſolyma Septentrionalis ſit Bethleemo, ſemper ſidus illud una cum Magis à Septentrione Meridiem verſus motum fuit. Nihil tale unquam in ſideribus aliis obſervatum, quæ, ſecundum vulgarem Aſtronomorum & Phyſicorum doctrinam, vel motu alieno, primi mobilis videlicet, moventur ab Oriente in Occidentem, vel motu proprio ab Occidente in Orientem. 7. *Ab interruptione motus*, quia modo motum fuit hoc ſidus, modo ſubſtitit certo loco. Stellarum vero ſive fixarum, ſive erraticarum motus perpetuus, & non interruptus. 8. *A tarditate motus*, hoc enim aſtrum ſe promovit motu lento & accommodo ad motum Magorum, προάγων αὐτοὺς, alias enim præire non potuiſſet illis in itinere. Motus vero ſtellarum & fixarum & erraticarum velocior eſt & rapidior, ſive alienus, ſive proprius. 9. *A ſitu ejus*, quia humilis admodum fuit, & terræ vicinus, utpote aptus curſui Magorum in biviis & triviis dirigendo, & ſive Judææ deſignandæ ſive Bethleemo ſaltem, & domui in qua natus Chriſtus. Quod miniſterium nulla ex ſtellis nec fixis, nec erraticis præſtare ob ſummam earum elevationem potuit, unde ex æquo terram deſpectant, nec ab illis linea duci poteſt ad certam regionem, minus viam, vel domum deſignandam. 10. *A tempore durationis*, quia poſt miniſterium Magis præſtitum ſtatim evanuit, nec unquam amplius viſa fuit. Corpora vero cœleſtia *incorruptibilia ab intrinſeco*, & eadem hodie quæ in creationis initio. 11. *A fine*, quia debuit novum aliquid portendere Magis, diſtinctum ergo corpus eſſe oportuit à ſtellis tum fixis tum erraticis aliis. Quædam ex his jam olim *Patribus* Veteribus obſervata, *Auguſtino*, *Chryſoſtomo*, aliis. IV. *Maldenatus* excipit, talia argumenta probabilia eſſe, non neceſſaria. Eum enim, qui fecerat aliquando ut ſol ſtaret, aliquando ut retrorſum reverteretur, facere potuiſſe, ut vera ſtella ſtatione naturali relicta iſthæc præter naturam ſuam officia præſtaret. Sed hoc eſt σκιαμαχεῖν. 1. Non quæritur, quid potuerit à Deo fieri, ſed quid factum fuerit. 2. Deus, ut fatetur ipſe *Maldonatus*, miracula facere non ſolet ſine neceſſitate, minus multiplicare. Pluribus vero hic miraculis opus. 3. Stella in hunc modum & demiſſa, & inflexa, & *ſolis rotam decore vincens ac lumine* naturam neceſſario mutaſſet, non officium tantum. 4. Convenientior origo poteſt aſſignari, & minus obnoxia abſurdis. 5. Ejuſmodi ſtella ex octavo Orbe, vel inferioribus etiam planetarum demiſſa in inferiorem aëris regionem ob ſummam ſuam molem omnium oculos in ſe convertiſſet, quod tamen non legimus accidiſſe. Imo ſtella, quæ tantæ molis, non magis potuiſſet eſſe δεικτικὴ unius regionis quam alterius, minus unius vici, vel domus. Hinc liquet corpus quidem lucidiſſimum fuiſſe, ſed tamen exiguæ molis. V. *Rationes* pro hac ſententia allatæ exiguæ ſunt & leves. *Ad* 1. *Reſp.* Nomenclationem Scripturæ ſæpe rebus tribui κατ' ἀλήθειαν ſecundum earum *veritatem*, ſæpe κατὰ φάσιν, ſecundum earum *apparentiam*, ſæpe κατὰ δόξαν ſecundum *hominum* de iis *opinionem*. Vocatur

itaque

itaque hoc φαινόμενον ἀστὴρ. 1. Ob *figuram*, quia corpus rotundum erat & ſphæricum. 2. Ob *lucem*, quia lucidum. 3. Ob *ſitum*, quia in loco ſuperiori. 4. Ob *motum*, quia movebatur, inſtar aſtri cujuſdam. 5. Ob *opinionem Magorum*, quia illis videbatur ſidus. Et revera magis accedebat ad ſideris quam ad corporis alius naturam. Sic *Angeli* ſæpe vocantur *Viri*: Sic φαινόμενα quæ in manibus Chriſti, *ſtellæ*, Apoc. 1. 16. Sic illud quod videbatur cecidiſſe è cœlo, ſtella magna, Apoc. XIII. 10, 12. Sic *Luna* luminare *magnum* præ aliis ſideribus, Gen. 1. 16. Multi *juſti*, *ſapientes*, ſua, vel aliorum opinione. Evangelium & ejus prædicatio μωρία τοῦ κηρύγματος, 1 Cor. 1. 21. Tota Scriptura id genus exemplis referta. *Ad* II. *Reſp.* Attributa luminis & motus, vel *generica* intelligi, vel *ſpecifica*: ſi *generica*, illationem falſam eſſe; ſi *ſpecifica*, falſum id, ex quo ducitur illatio. Aliud enim lumen, motus alius ſtellarum, lumen aliud, motus alius hujus ſideris. Et notum, propoſitiones univerſales affirmativas non converti ſimpliciter. Omnes ſtellæ, ſive fixæ, ſive erraticæ habent lumen & motum. Ergo quod habet lumen & motum eſt ſtella ſive fixa, ſive erratica. V. *Opinio*. Stellam illam fuiſſe Cometam, probatur 1. A *figura*, quia fuit corpus lucidum. 2. A *ſitu*, quia in aere ſuſpenſum. 3. A *motu*, quia habuit motum anomalum. 4. Ab *apparitione*, quia Cometæ inſtar modo apparuit, modo diſparuit. 5. A *duratione*, quia ad certum tempus tantum duravit. 6. A *ſignificatione*, quia fuit ſignum præſagum eventus futuri. Hæc opinio tolerari poteſt, ſi *Cometæ* nomen *laxe* ſumatur pro quovis meteoro extraordinario in aëre & ſuſpenſo & accenſo: ſin *ſtricte* ſumatur, hic ἀστὴρ non poteſt vocari Cometa. 1. Ob *differentiam cauſæ efficientis*. Cometarum cauſæ naturales. Hujus ſideris cauſa ſupernaturalis. 2. Ob *differentiam ſitus*. Cometæ in ſuperiori aëris regione ordinarie conflantur, unde ad motum primi mobilis moventur, nec poſſunt indices eſſe certi loci. Hæc ſtella in inferiori regione conſpecta, index quippe & viæ certæ, & urbis, & domus. 3. Ob *differentiam motus*, quia Cometæ circumrotantur motu primi mobilis eoque circulari, qualem non habuit ſtella iſta quæ ad Magorum motum movebatur. 4. Ob *differentiam apparitionis*, quia Cometæ diſparent interdiu. Stella vero dicta interdiu etiam Magis viſa. Cometæ interdum videntur, interdum non. Atqui ἀστὴρ hic modo diſparuit, modo apparuit. 5. Ob *differentiam durationis*. Cometæ durant uſque ad materiæ ſuæ conſumptionem, & primo majori mole apparent, poſt pro materiæ decremento & abſumptione vel reſolutione, ſenſim minore, donec plane abſumpti ſint vapores, ex quibus ſunt concreti. At ἀστὴρ iſte ſemper æqualem obvertit faciem Magis, alias in eo diſcernendo laboraſſent. Sic duravit tantum ad illud uſque momentum, quo attigêre domum in qua Chriſtus hoſpitabatur. Nec iis reducibus præiviſſe in patriam legitur, quippe qui divinitus edocti de via alia inſiſtenda. 6. Ob *differentiam ſignificationis*. Cometæ habent ſignificationes naturales & determinatas: nec deſignant caſus ejuſmodi ſpeciales, nativitatem, ſedem hujus vel illius individui: Nec fauſta ſunt omina, ſed ſcæva, & triſtia. Hic per hoc aſtrum, deſignatione ὑπερφυσικῇ prorſus, unius individui nativitas deſignata, & ſedes, & domus & Dominus conjunctim, eaque omnia felici admodum & fauſto omine. Unde patet totam ejus conſtitutionem non naturalibus cauſis adſcribendam, ſed directioni cauſæ ſuperioris. Multo minus vero hoc ſidus quod præluxit Magis *Cometa* vocari poterit, ſi *Tychonem Brachæum* ſummum ſeculi noſtri Mathematicum ſequamur, qui pluribus demonſtratum it, Cometas ut plurimum ſupra Lunam in ipſo æthere & concreſcere & apparere. Cui ſententiæ

Digitized by Google

accedit *Joh. Kepplerus* in Phyſiologia Cometarum, qui id ipſum, rejecta Ariſtotelis ſententia de ortu cometarum ex vaporibus ſublunaribus, tuetur, & contendit Cometas in ipſo ſinu æthereo oriri, nec minus ætherem Cometis refertum eſſe, quam Oceanum piſcibus, minus vero apparere ob ingentem ætheris vaſtitatem. Ut enim videantur, opus eſſe propius terram trajiciant, quando vero in profundum ætheris feruntur, eos paulatim minori angulo cerni & tandem evaneſcere. Ut plurimum etiam condi radiis Solis. Quæ omnia alieniſſima ſunt à Scholæ peripateticæ placitis, quæ generationum & corruptionum circulationes ab æthere amolitur. Sed nos litem hanc noſtram non facimus. Quicquid ſit, ſive Peripateticorum, ſive Aſtronomorum horum ſententiam ſuper Cometarum natura & ſitu ſequamur, hoc ſidus, quod Magis prævivit, Cometa vocari proprie nequit. VII. *Rationes* pro opinione contraria allatæ, leves ſunt & evanidæ. 1 *Inconſequens*, quia procedit affirmative à genere ad ſpeciem. Et ſtellæ corpora lucida, & ignis elementaris, nec tamen *Cometæ*. 2 Itidem *inconſequens*, tum quia non omne quod in aere ſuſpenſum, Cometa eſt, tum quia Cometæ, ut dictum, in ſuperiori aëris regione ordinarie conflantur, ſtella iſta in inferiori hæſit. 3. Retorqueri poteſt, quia etſi cometarum motus ſæpe anomalus, alias tamen & extraordinarius plane hujus ſtellæ motus fuit, ex peculiari cauſæ primæ directione, non ex materiæ conditione, vel primi mobilis circumvolutione pendens. 4. 5 & 6 *Infirmæ*, nam & apparitionis ſimul ac durationis & ſignificationis Cometarum & ſtellæ iſtius diverſitas Sectione ſuperiore ſatis ſuperque oſtenſa. VIII. Reſtat, ut opinionibus vel falſis manifeſte, vel minus probabilibus ſaltem rejectis, κτ̀ θέσιν oſtendamus, quid de ſidere illo ſit ſentiendum. Omnibus vero expenſis hæc ſententia tutiſſima videtur, hanc ſtellam fuiſſe corpus lucidiſſimum, ſed exiguæ molis, à Deo extraordinarie non in cœlo æthereo ſed aëreo, ejuſque regione inferiore formatum, ſive per creationem *immediatam*, ſive per *mediatam*, & motu arbitrario pro Dei voluntate motum ad deſignationem eventus extraordinarii, & directionem itineris Magorum ad domum & Dominum, quod miniſterio illo præſtito pro Creatoris voluntate diſparuit, ſive per annihilationem, ſi *immediate* creatum dicatur, ſive per reſolutionem in materiam ex qua compactum erat, ſi *creatione mediata* productum ſtatuatur. Quemadmodum & in V. Teſtamento ejuſmodi φαινόμενον ad conſolationem & directionem populi Iſraelitici à Deo formatum, *columna* nimirum *nubis & ignis*, cujus formatio extraordinaria erat, & motus, & duratio. Hæc opinio & *nomini* convenit in Scriptura notato, ad ſtellæ enim cœleſtis ſimilitudinem accedebat ob ſitum, lucem, motum, & *attributis* corpori illi adſcriptis, & ſic ratio reddi poteſt, quî potuerit eventum extraordinarium hominibus aſtrorum peritis deſignare, qui eos vel in Judæam ducere, vel Bethleemum ſaltem, & ad certam domum, quod fieri non potuit niſi ſenſim ſe demiſerit, & exiguæ molis fuerit; etſi ob proximitatem magnum videretur. Sic etiam liquet, quî interdiu fuerit conſpectum, quî modo apparuerit, modo diſparuerit, modo promotum fuerit, modo ſuſpenſum. Quia omnia ſine directione extraordinaria ſalvari nequeunt. Ad hanc ſententiam accedunt inter alios, *Origenes*, *Auguſtinus*, *Damaſcenus*, & *Thomas* part. III. *Quæſt.* XXXV. *Artic.* VII. fuiſſe ſtellam de novo creatam non in cœlo, ſed in aëre terræ vicino, quæ ſecundum divinam voluntatem movebatur. IX. Commenta multa febrilia hominum otioſorum hic prætermittimus, qui narrationibus gratis confictis extra Scripturam luxuriant, qualia ſunt quæ de figura hujus ſtellæ pueri & crucis ſpecie inſignita habet *Author* Oper. imperf. & quod de caſu illius

Digitized by Google

illius refert *Haymo* ex *Gregorio Turonenſi*, ſtellam illam cecidiſſe in quendam puteum Bethleemi, ubi in fondo illius adhuc videri poſſit, ſed ab iis tantum qui virgines ſunt. Quod ab *Anſhelmo* jam olim merito exploſum, & vix à Cœnobitis & Monialibus in illis locis verſantibus admittetur, nec enim vellent ex hoc experimento de ſua caſtitate judicium fieri. I. Quæſtiones innumeræ ſuper ſidere illo, quod Magis olim apparuit, moveri poſſunt, plurimæ ſolent ab Interpretibus. Nos præcipuas indicabimus, quæ alicujus & momenti, & uſus ab ſacri contextus dilucidationem. Sed ſtrictim tantum & in tranſcurſu, quia in talibus non conſiſtit ἱερὸς λόγος, rei Theologicæ. Unde opiniones minus probabiles verbo tantum notabimus, probabiliori ſubjecta & firmata. II. 1 *Quidam* cum *Auctore* Operis imperfecti & *Nicephoro*, quibus accedit *Petavius* lib. XII. de Doctr. Temp. cap. VIII. & *Kepplerus* cap. XII. de anno natali Chriſti, biennio ante nativitatem Domini ſtellam illam Magis apparuiſſe ſatagunt, ratione ducta ex verſu 16. eo quod infantes fuerint occiſi ab Herode ἀπὸ διετοῦς. 2 *Alii*, anno ante conſpectam fuiſſe. In hac ſententia eſt Vir Illuſtris *Jo. Scaliger*, qui non tantum ſidus illud, quod Cometen vocat, longo intervallo Chriſti natalem præceſſiſſe vult, ſed & intervallum illud limitat, & per annum Magis viſum contendit, antequam ſe profectioni in Judæam accinxiſſent. Ratio *Scaligeri* eſt, Cometas ſigna eſſe rerum imminentium, non præſentium, nec ſigna eſſe poſſe, ſi ſimul cum re ipſa, vel poſt rem ipſam exiſtant. Natalem ergo filii Dei illo oſtento denuntiatum Chaldæis, longo tempore ante quam incideret. Sic etiam Cometen horrendum integro anno viſum ante initia belli Judaici, ſecundum *Joſephum*. 3 *Alii*, inter quos *Chryſoſtomus* & *Theophylactus*, ſidus illud non ita diu, aliquanto tamen ante Chriſti natalem conſpectum ſatagunt. Et hæc opinio videtur inde roborari poſſe, quod hac ratione juſtum tempus detur itineri Magorum longinquo, & parando, & exequendo. III. Mihi ſententia illa probabilior videtur, circa illud ipſum tempus exortam ſtellam, quo Chriſtus natus, & cum ſidere hoc ſpirituali, materiale ejus δεικτικὸν in ſublimi Magis oſtenſum fuiſſe. Docent hoc 1. *Verba* illa Magorum *verſ.* 2. ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα, &c. *Ubi eſt ille Rex Judæorum qui natus eſt? vidimus enim ejus ſtellam*, &c. Ex connexione verborum, & illatione Magorum liquet, Regem non naſciturum, ſed jam natum ab illis ſtatui, non tantum poſt ſideris illius apparitionem, ſed & ob illam. 2. Idem oſtendunt verba quæ ſequuntur eodem verſu, eorumque connexio, εἴδομεν γὰρ, &c. καὶ ἤλθομεν, &c. *Vidimus enim ſtellam ejus in Oriente, & venimus ut adoremus eum.* Connectunt ergo obſervationem ſtellæ & ſuum iter. 3. Idem oſtendit *ratio*, vix videri per annum integrum, minus per biennium, deliberaſſe Magos, utrum ſibi adeundus eſſet & adorandus Rex ille. Minueret hoc & pietatem illorum, & obſequium Domino præſtitum. IV. Excipiunt quidam, ex apoteleſmaticis obſervationibus illos collegiſſe, tempus naſcituri Meſſiæ, & ſe tunc tantum itineri accinxiſſe, & tempus profectionis ſuæ ita diſpenſaſſe, ut circa vel brevi poſt natalem ejus Hieroſolymam attingerent. Illud vero gratis dicitur, & ſine cauſa juſta. Sic *Petavius* ait, etſi ſtella biennio ante natum Chriſtum apparere cœperit, ſerius tamen profectos eſſe Magos. 1. Quia prius illis ſignificatum non fuerit, ad Meſſiæ Regis ortum pertinere ſtellam. 2. Vel ſi ante præmoniti fuerint, cujus ſidus illud prænuncium eſſet, una & tempus indicatum fuiſſe, quo ſe ad iter compararent. 3. Forte etiam ſtellam illam ſublimiorem principio & cœlo viciniorem apparuiſſe, ut cæterarum ortus & occaſus imitaretur, poſtea vero in citima ſe

Digitized by Google

terris loca demiſiſſe, ac tum Magos ad iter capeſſendum divinitus excitatos fuiſſe. Hanc opinionem cum Matthæi verbis magnopere quadrare. Sed hæc omnia gratis dicuntur, & ſine cauſa. His etiam conjecturis locus foret, ſi ullum earum veſtigium in Scriptura, vel ratione ſolida reperiretur: ſed repugnant & verba Matthæi, & verborum connexio, de qua Sect. III. Nec obſtant verba verſ. 16. de quibus ſupra actum, prout & ipſe *Petavius* fatetur, non incommode illa ſic exponi poſſe, cum à Magis didiciſſet Herodes tempus quo ſtella primum apparuerat, illum tempus illud uno & altero anno antevertendum putaſſe. In his conjecturis *Petavius* ſequutus fuit *Kepplerum*, qui & ipſe arbitratur cap. XII. jam tunc cum Herodes à Magis tempus exquireret, biennium fere lapſum fuiſſe à primo exortu ſtellæ. Magos vero tardius veniſſe, quod ſtellæ illi ſerius acceſſerit miraculum motus in inferiori regione aëris. Quandiu igitur ſtella viſa fuerit in æthere inter ceteras oriens & occidens, commoviſſe quidem novitate Chaldæos Aſtrologiæ peritos, at de re aliqua certa in individuo non monuiſſe, poſtquam vero ſe in aërem demittere & ſenſim Occidentem verſus progredi cæpit, tandemque in Occidentem recepta diſparuit, tum demum Magos conſilium ſequendi cepiſſe. Sed hæc omnia non ſupponenda forent gratis, ſed probanda. Nec opus talia à nobis fingi. Scriptura clara, Magos vidiſſe ſtellam, & veniſſe. De ſtella illa in æthere viſa, quæ poſtmodum deſcenderit & Occidentem verſus progredi ceperit, altum ſilentium apud Matthæum. Tutius ergo, verbis illius adhærere, cum cauſæ nihil ſit cur talia fingamus. Nec verba Evangeliſtæ quæ ſubjicit *Kepplerus*, *Ecce ſtella, quam viderant in Oriente antecedebat eos, uſque dum veniens ſtaret, ubi erat puer*, quicquam faciunt ad probandum inſtitutum, ſtellam biennio ante apparuiſſe Magis, primo in æthere, deinde in aëre, & ſenſim Occidentem verſus ſe promoviſſe. Nihil enim ibi de tempore ortus, nec de deſcenſu, nec de motu ab Oriente in Occidentem, ſed tantum de motu ſtellæ Hieroſolyma Bethleemum verſus. Aſtrologicam rationem paulo poſt ſubjicit *Kepplerus*, Magos veniſſe Hieroſolymam principio Juliani XLI. ante biennium vero cœpiſſe Planetas congredi conjunctione maxima in principio Arietis, Juliano videlicet XXXIX. pronuntiatum autem Aſtrologicum eſſe, Conjunctiones maximas planetarum ſuperiorum in punctis cardinalibus, præcipue æquinoctialibus Arietis & Libræ, mutationem rerum univerſalem, & ſtellam Cometam, ſub illa tempora conjunctionis apparentem ortum alicujus Monarchæ ſignificare. Hæc ſane præcipua ratio fuit cur *Kepplerus* hoc ſtatuerit, non verba Evangeliſtæ, ut hypotheſin ſuam de anno natalitio firmaret. Sed, quicquid ſit de illa hypotheſi, quam excuſſimus Dubio I. hoc ipſum ſupponitur, non probatur, Cometam ſub illa tempora conjunctionis Planetarum ſuperiorum in punctis æquinoctialibus apparuiſſe, ſtellam etiam ſive Cometam ſub illa tempora exorientem ortum alicujus Monarchæ ſignificare, quæ gratis dicuntur. Adde, præſtare non in natura, hujus ſideris vel ortum, vel ſignificationem quærere, cum & ille, & iſta, & tota œconomia circa ejus exortum, motum, ſitum, ſignificationem extraordinaria prorſus fuerit & ſupernaturalis. V. Rationes oppoſitas quod attinet, Sectione II. propoſitas 1. de verſu 16. ſupra actum, & oſtenſum quis verborum illorum ſit ſenſus. 2. Stellam illam Cometam fuiſſe, ſupponitur, ut & ſigna omnia imminentium tantum rerum eſſe, non præſentium: ſigna enim *materialia* una cum rebus, & ſæpe rerum effectus, quarum ſigna ſunt. 3. Nec ad iter Magorum ſive parandum, ſive exequendum hypotheſis illa neceſſaria, ſatis enim temporis ad ejus confectionem Magis relictum, propter dies τῶν λοχείων, & καθαρισμοῦ,

Digitized by Google

θεμετμῦ, quibus B. Virgo Bethleemi ſubſtitit. Quæritur etiam an Stella prævenerit Magis ab oriente in Judæam. I. Communis plerorumque & veterum & recentiorum Interpretum ſententia hic *affirmativam* tuetur, & adeo invaluit iſta opinio, ut temerarium videri poſſit illam vel convellere, vel in dubium ſaltem vocare. Nec tam rationes adduntur huic hypotheſi probandæ, quam illa pro certa ſupponitur. Hæ tamen potiſſimæ videntur. 1. Sic majore miraculo Chriſti cunas illuſtrari, ſi non ſemel tantum ſtella apparuiſſe Magis, ſed & toto itineris tempore præluxiſſe dicatur, ut columna nubis & ignis olim Iſraelitis. 2. Vix alias rationem dari poſſe, cur in Judæam potius, quam alio fuerit itum à Magis, & novus Rex ibi quæſitus. 3. Opus etiam fuiſſe Magis duce continuo ad firmandam fidem, hominibus adhuc tyronibus in Dei cognitione, idque in itinere moleſto & longinquo, quod ſtella diſparente alioquin vix videntur fuiſſe perſequuturi. 4. Adde, vel annihilatum ſtatui ſidus illud ex quo primum Magis apparere cœpit, & reproductum, quod abſurdum, vel vix rationem dari poſſe, qui & ubi tanto tempore latuerit. 5. Addi poteſt, quum illud ipſum ſidus, quod viderant Magi in Oriente, denuo ab illis ab Herode digreſſis conſpectum dicatur, multo probabilius id ad Magorum conſolationem palam & ſenſibiliter in Judæam, in eorum gratiam, promotum fuiſſe, quam inſenſibiliter & occulte, ſive per radiorum inhibitionem, ſive per interjecta corpora alia craſſa, quorum objectu lumen ejus interceptum fuerit. 6. Accedunt Authores magno numero, qui id ipſum tuentur. II. Quamvis vero non libenter diſcedam ab opinionibus receptis, tamen rationes graves ſatis ex Scriptura ductæ me movent, ut *Iſidoro* & *Cajetano* hic potius ſubſcribendum cenſeam, & *negativam* probabiliorem judicem, ſtellam nimirum illam non præiviſſe Magis ab Oriente in Judæam, ſed apparuiſſe tantum in Oriente. 1. Ob verba expreſſa Magorum, verſ. 2. *Vidimus*, inquiunt, *ejus ſtellam* ἐν τῇ ἀνατολῇ, *in Oriente*, nec addunt, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ, *in via*, in Judæam uſque. Quod vix videntur fuiſſe prætermiſſuri, ſi tale quid contigiſſet. 2. Ob ſilentium Evangeliſtæ, qui nihil tale innuit, quod tamen non diſſimulaturus fuiſſet, ſi novum hoc miraculum priori acceſſiſſet. 3. Ob verba Evangeliſtæ verſ. 9. *Et ecce ſtella quam viderant in Oriente, præibat eu donec venit*, &c. Meminit Matthæus tantum apparitionis ſtellæ illius in Oriente, non *in itinere*. Et notat hoc tanquam aliquid eximii, καὶ ἰδοὺ, *& ecce*, &c. Si vero ſtellæ illius ductu Magi uſi fuiſſent in toto itinere, vix his verbis uſurus fuiſſet Evangeliſta, additurus ſaltem, *Et ecce ſtella quam viderant in Oriente, & quæ iis hactenus præiverat*, &c. quod tamen non facit. 4. Adde, Evangeliſtam ingens Magorum gaudium referre, ſtella illa conſpecta, & varias voces congerere ad illius deſcriptionem, viſa autem ſtella, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα, *gaviſi ſunt magno gaudio valde*. Si vero paulo ante duntaxat diſparuiſſet ſtella, nec illi ſermoni, nec tanto gaudio locus futurus fuiſſet. 5. Adde, ad iter ex Oriente in Judæam regionem notam duce cœleſti opus non fuiſſe Magis, quemadmodum Iſraelitis in deſerto, quia enim via ignota gradiebantur, illi indigebant duce. Opus vero denuo Magis Hieroſolyma egreſſis erat exortu & auſpiciis ſideris iſtius, quo ſcrupulis & tentationibus ingentibus, quæ illorum animos dubio procul fodicabant, non pares tantum, ſed & ſuperiores eſſe poſſent. Quum enim pro certo ſibi perſuaderent, ſe Regem illum Hieroſolymæ reperturos, altum de eo ubique ſilentium, nec fama, nec rumor ullus. Animadvertunt Hieroſolymam hoc nuntio turbari potius, quam erigi. Nemo ſe illis ſocium in itinere Bethleemitico adjungit, nec pedem ea de cauſa ex urbe effert. Quærendus erat Meſſias in

Ἤμασιν οὐκ ὀλίγοις. τότε γὰρ στέφος ἀνθρώποισι
Δείξει ἀπ' οὐρανόθεν ἐναγώνιον ἀθλεύουσι.
Καὶ τόθμαι μέγας γὰρ αἰὼν εἰσελαστικὸς ἔσται,

Lucibus haud paucis: humanis nempe coronam
De cœlo oſtendet, qui præmia quærere certant.
Nam tunc incipiet magnum procedere ſeclum

Εἰς

in loco obſcuro, & in paratura obſcuriore, & aliena plane à ſplendore regio. Dubiis illis diſcutiendis, lux cœleſtis exigebatur. 6. Adde, ad cunas Chriſti non niſi cœleſti luce perveniri, æquum ergo fuiſſe ut præiret ſtella. 7. Imo probabile, non debuiſſe Magos Bethleemi in puerum illum diu inquirere, & hominum illius loci auſpiciis ad Chriſtum deduci, ne crypta in qua latebat Dominus, tyranno poſtmodum & ejus ſatellitibus retegi poſſet, & ille proditioni novorum Ziphæorum obnoxius fieret. Hæ cauſæ ſatis ſuperque oſtendunt, cur merito ſumma Dei bonitate ſtella iſta denuo exorta fuerit, poſtquam Hieroſolyma exceſſere Magi, & illis Bethleemum deducendis præiverit. 8. Accedit tandem & hæc ratio, ſiquidem diſparuiſſet ſtella Magis in Judæa, Evangeliſtam id minime fuiſſe diſſimulaturum. III. Quum itaque hæ rationes probabiliores longe videantur iis, quæ pro opinione affirmante proponuntur, negativam præferendam cenſeo. Ad 1. *Reſp.* Miracula non gratis inferenda eſſe in Scripturam, ſed educenda è Scriptura. Nec ſequitur, eodem prorſus miniſterio defunctam ſtellam erga Magos, quo columna nubis & ignis erga Iſraelitas. Nec vero id vel in Scriptura expreſſum, vel neceſſarium erat, ut oſtenſum. Ad 2. Ratio alia cur in Judæam potius itum fuerit à Magis quam alio & dari poteſt, & dabitur infra, ubi agetur de quæſtione, qui ſtellæ indicio natalis Regis in Judæa innotuerit Magis. Ad 3. Nec defuit dux continuus Magis, ut infra oſtendetur, etſi defuerit ſtella, cujus auſpiciis in perſequendo itinere moleſto & longinquo confirmarentur. Ad 4. Sive annihilatum & poſt reproductum ſtatuatur ſidus illud, ſive tectum tantum & occultatum, nec inde abſurdi quid ſequitur. Ad 5. Multa probabilia, quæ nec vera, nec certa. Quid probabilius etiam, quid ſecus, è Scriptura, non è ratiociniis noſtris in ſacris præſertim petendum. Quominus vero traductionem ſenſibilem aſtri illius ex Oriente in Occidentem ad Magorum motum admittamus, obſtant rationes ſupra dictæ. Ad 6. Momenta rerum omni authoritate humana ſuperiora ſunt, cumprimis rationes è Scriptura petitæ. *Spanhemius.*

10 Καὶ τόθμαι] In regio cod. habetur κὴ τότε γὰρ μέγας αἰὼν εἰσελ. Turnebus ita reſtituit locum; κὴ τότε δὴ μέγας κῦδος ἀγὼν εἰσελαστικός. Quæ autem ſint certamina εἰσελαστικά, explicuit idem ille in Adverſ. lib. 1. cap. XIX. Vide quoque Plinii epiſt. 119. lib. 10. ubi meminit agonis iſelaſtici à Trajano facti. *Opſopœus.*

11 Οἰεράνιοι]

Εἰς πόλιν [11] οὐράνιον, οἰκουμενικὸς δέ τε πᾶσιν
Ἔσσετ' ἀνθρώποισιν ἔχων κλέος ἀθανασίας.
Καὶ τότε πᾶς λαὸς ἐπὶ ἀθανάτοισιν ἀέθλοις
Ἀθλήσει νίκης περικαλλέος. [12] οὐ γὰρ ἀναιδῶς
Ἀργύρεον τις ἐκεῖ δύναται στέφος ὠνήσασθαι.
Ἁγνὸς γὰρ Χριστὸς τούτοις τὰ δίκαια βραβεύσει,
Καὶ δοκίμους στέψει, αὐτὰρ θέμα μάρτυσι δώσει
[13] Ἀθάνατον, ἄχρι καὶ θανάτου τὸν ἀγῶνα ποιοῦσι.
Παρθενικοῖς δὲ δραμοῦσι καλῶς, ἄφθαρτον ἄεθλον

Urbi cœleſti diſpenſatorque vacabit
Omnibus humanis, ævi immortalis honores
Qui teneat. Cunctus tunc immortalia propter
Præmia contendet populus, victoria quando
Accendet præclara animos. Nam rite licebit
Cuilibet argenti claram petere inde coronam.
Caſtus enim Chriſtus ponet certamina juſta,
Ornabitque probos, æternaque præmia reddet
Teſtibus, ad mortis certamen euntibus uſque.

[14] Δώσει

11 Οὐράνιον] Carminis hiatum explet Regius Codex οὐράνιόν γ'. *Idem.*

12 Οὐ γὰρ ἀναιδῶς] Caſtalio deceptus prava lectione οὗ γὰρ ἀναιδῶς, &c. vertit, *Nam rite licebit cuilibet argenti claram petere inde coronam.* Chriſtiani namque certaminis præmium non eſt corona argentea: ſed hoc ait Sibylla, in iſto certamine non licebit pecuniæ emere coronam, vel agonothetas muneribus corrumpere, quemadmodum in olympicis, Pythicis, & cæteris ejuſmodi publicis ludis & certaminibus Iſelaſticis factitatum legimus, id quod acute animadverſum eſt à Turnebo οὗ in οὐ mutante. Cui plane adſtipulatur regii codicis ſcriptura, vulgari emendatior, οὐ γὰρ ἀναιδῶς ἀργύρεόν τις. *Non enim impudenter aliquis argento*, &c. Atque huc uſque tantum magnus ille Turnebus Sibyllina emendavit. *Idem.*

13 Ἀθάνατον &c.] Inverſo ordine rectius legitur, ἀθάνατον, καὶ ἄχρι. *Idem.*

cc 14 Δώσει

[14] Δώσει τοῦ θέματος, καὶ τοῖς τὰ δίκαια νέμουσιν
Ανθρώποις πᾶσίν τε, καὶ ἔθνησιν ἀλλοδαποῖσι,
Τοῖς ὁσίως ζῶσίν τε, θεὸν δ' ἕνα γινώσκουσιν.
Οἳ δ' ἀγαπῶσι γάμον τε, γαμοκλοπιῶν τ' ἀπέ-
χονται,
Δώσει πλούσια δῶρα, αἰώνιον ἐλπίδα καὶ τοῖς.
Πᾶσά τε γὰρ ψυχὴ μερόπων θεοῦ [15] ἔσται χάρισμα,
Κοὐ θέμις ἀνθρώπους [16] τὴν ἄγεσι πᾶσι μιαίνειν.

Virgineis verò, qui pulchre currere pergent,
Æternum munus dabit, & ſervantibus æqui
Omnibus humanis, generique alienigenarum,
Et ſanctè vivendo Deum noſcentibus unum.
Tum qui conjugio gaudentes, furta cavebunt
Concubitus vetiti, dabit his quoque munera larga,
Immortalem ſpem. Nam donum numinis omnes
Sunt humunæ animæ: quas ullis flagitiorum
Mortales maculis prorſum fœdare nefas eſt.

[17] Μὴ

14 Δώσει τοῦ θέματος] Codex habet δώσει τοῦτ' ἄλλυ. & verſu. 9. ζώουσι θεὸν δ'. *Idem.*

15 Ἔσται χάρισμα] Scribe, ut in prioribus editionibus, ἐστὶ χάρισμα. Similis huic eſt verſus iſte Phocylidis, πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. *Idem.*

16 Τὴν ἄγεσι πᾶσι μιαίνειν] Omnia exemplaria habent τὴν ἄλγεσι πᾶσι μιαίνειν. pro quo dixit Phocylides μήτ' αἵματι χεῖρα μιαίνειν. Atque hic in regio exemplari interpoſiti erant verſus nonaginta tres, plerique ex Phocylide tranſcripti, vel, ut Suidas vult, è Sibyllinis à Phocylide ſurrepti: quos quia hic ſecundus liber, cum exemplar illud è regia bibliotheca impetraſſemus, excuſus jam non amplius admitteret, in calcem infra pag. 404. rejecimus. *Idem.* Nos vero ad hunc locum addidimus. *Gallæus.*

17 Μὴ

Digitized by Google

17 Μὴ πλουτεῖν ἀδίκως, ἀλλ᾽ ἐξ ὁσίων βιοτεύειν,
18 Ἀρκεῖσθαι παρεοῦσι, καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι,

Ne diteſcas injuſte, ſed ex juſte partis vive.
Eſto contentus præſentibus, & ab alienis abſtine.

19 Ψεύ-

17 Μὴ πλουτεῖν ἀδίκως] Hoc velle, eſt maximis vitiis ſe coinquinare velle: quis enim neſcit hoc Virgilii lib. III. Æneid:

— *quid non mortalia pectora cogis*
Auri ſacra fames!

Attribuit auro & ardenti auri cupiditati. Itaque aurum quod πόλεις πορθεῖ, urbes expugnat, quod ἄνδρας ἐξανίστησι δόμων, *viros facit domo extorres*: quod παραλλάσσει φρένας χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματα, *evertit bonorum mentes ad res turpes*. quod πανουργίας ἔδειξε & δυσσέβειαν, *fraudes & impietatem docet*, ut ait Sophocles in Antigone. Quod *infidum* ex Anacreonte, ἄπιστ᾽, ἄπιστε χρυσοῦ. Cum ab eodem dantur πόλεμοι, φόνοι. *bella, cædes*. Et Ariſtophanes in Lyſtrat. διὰ τ᾽ ἀργύριον πολεμοῦμεν, quem ex Tacito lib. 4 hiſtoriar. ita redde, aurum & opes præcipuæ bellorum cauſæ; Quod ex Platone 3 Reip. ſuadet πολλὰ ἀνόσια, *multa injuſta*. Cui conſonat Plautus Captiv. *aurum multa multis ſuaſit perperam*. Quod ex Phocylide merus δόλος, atque etiam κακῶν ἀρχηγὸς, βιοφθόρος, *princeps malorum, corruptor vitæ*. Quod pernicioſum ex Plinio, doloſum ex Perſio, nocentiſſimum ex Ovidio, inimicum fidei ex Propertio. Primus lib. 33 cap. 1. *ad perniciem vitæ repertum*. Alter *doloſi nummi*. Tertius, *ferroque nocentius aurum* Quartus, *Auro pulſa fides*. Quod corruptor Caſtitatis, ut apparet in Danaë, de qua re locuti Ovidius 3 Amor. Horatius 3 Odar. Silentiatius in epigrammate. Quod validiſſimum ad expugnationem ex oraculo Pythiæ: conſulenti enim Philippo uti adverſarios poſſet vincere, illa reſpondit:

Ἀργυρίαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.

Argenteis haſtis pugna, & omnia vinces.

Mitto Horatium, & Ovidium idem dicentes, & Ennium, qui auro dat obitum penetratumque Acherontem. Quod ex Valerio Maximo lib. 4. cap. 3. *malo hominum excogitatum munus*. Quod homines capit ad ſui adorationem. Nam Cedrenus Theophilum auri ſitientem vocat non ſolum χρυσομανῆ, ſed etiam χρυσολάτρην, quod aurum adoraret. Quod Malorum omnium fabricator ex Tullio variis in locis. Hoc itaque aurum tantis plenum malis (ego nihil fere attigi præ multitudine quibus hæc Hydra tumet) atrox quoque exemplum, & flagitium abominandum nobis propoſuit in Polymeſtore Thraciæ rege, cum is Polydorum interfecit, puerum, quod acerbum, Regis filium, quod indignum, amicum, quod injuſtum, hoſpitem, quod nefarium. Verba Virgilii uſurpat etiam in re vere atroci, Pet. Apollon. lib. 4. ex Ovid.

— — *turpia quæ non*
Auri ſuadet Amor? quo non mortalia cogit
Pectora.

Cum videlicet hoſtis interficiebat Judæos, ut gladio ſcrutaretur, ſiquid auri lateret in alvis & viſceribus miſerorum. Nam tunc increbuerat Judæos aurum deglutiſſe. *la Cerda.*

18 Ἀρκεῖσθαι παρεοῦσι] Sic hodie inter mortales obtinet ut fere nemo reperiatur quem non ſuæ conditionis pœniteat.

 Hac

19 Ψεύδεα μὴ βάζειν, 20 τὰ δ' ἐτήτυμα πάντα φυλάσσειν.

Mendacia ne dixeris, ſed vera omnia cuſtodias.

21 Μὴ-

Hac de re ſic olim Horatius Sermonum lib. 1. Satyra 1.

Qui fit Mæcenas, ut nemo, quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu Fors objecerit, illa
Contentus vivat; laudet diverſa ſequentes?
O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore
Contra Mercator, navim jactantibus Auſtris,
Militia eſt potior. quid enim? concurritur hora
Momento, aut cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum conſultor ubi oſtia pulſat.
Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem eſt,
Solos fœlices viventes clamat in urbe.

Pari modo olim Boëthius: *Hic utraque circum bovis vitam cœlibem deflet; illa nuptiis fœlix, orbus liberis alieno cenſum nutrit hæredi, alius prole lætatus, filii delictis mæſtus illachrymat. Gallæus.*

19 Ψεύδεα μὴ βάζειν] Eſt autem mendacium ſecundum Aug. falſa ſignificatio vocis cum intentione fallendi. Ad deteſtationem hujus peccati. Primo poſſunt valere verba ſacræ ſcripturæ quæ diſſuadent nobis mendacium. Ut eſt illud Eccl. 4. *Ne accipias faciem adverſus faciem tuam, nec adverſus animam tuam mendacium.* Faciem adverſus faciem ſuam accipit qui in veritate excluſa à corde ſuo quæ eſt Dei ſimilitudo, falſitatem, quæ diaboli eſt facies, aſſumit. & Eccl. 7. *Noli amare mendacium.* & poſt, in eodem capit. *Noli velle mentiri omne mendacium.* Secundo poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod peccatum iſtud eſt diabolicum: Primum enim mendacium dixit diabolus, Geneſ. 3. *Nequaquam moriemini.* Unde Joan. 8. legitur de diabolo: *Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur: quia mendax eſt & pater ejus.* Ipſe eſt pater mendacii, quia primus inventor eſt, & pater ejus, ſcilicet hominis mendacis. Homo enim mendax, filius eſt diaboli imitatione. Joan. 8. *Vos ex patre diabolo eſtis & deſideria patris veſtri vultis facere.* Tertio poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod peccatum iſtud membrum inquinat, in quo magis eſt indecens immunditia, ſ. os. Reddit n. illud abominabile Deo. Unde Prov. 12. *Abominatio eſt Domino labium mendacii.* Si quis os ſuum apertum haberet muſcis & aliis rebus immundis quæcunque vellent ibi intrare, & permitteret ea ibi nidificare, os ejus abominabile eſſet hominibus; ſic os mendax eſt abominabile Deo, cum immunditia mendacii multo amplius diſpliceat Deo, quam immunditia muſcarum vel ſimilium rerum. Quarto poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod peccatum iſtud hominem falſum reddit: quantum prævalet bonus denarius denario falſo, tantum prævalet homo verax homini falſo & mendaci. Unus bonus denarius valet centum falſos, & unus homo verax centum mendaces. Unde multum melioraret ſe aliquis, ſi remoto peccato mendacii vera de cætero loqueretur, quia cui non diſpliceat ſi aliquem de denariis ſuis

Digitized by Google

ſuis inveniret falſum, quis eſt qui non potius velit habere denarios bonos, quam falſos? Sed de ſeipſis non dolent miſeri homines, quando ſeipſos falſos inveniunt, & potius ſe volunt eſſe falſos, quam veros. In quo apparet cæcitas eorum qui amplius amant denarium unum, quam ſeipſos. Quinto poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod mendacium eſt quaſi quoddam venenum, quod tantæ efficaciæ eſt quod in ipſo ore exiſtens hominem interficit: juxta illud Sap. 1. *Os quod mentitur, occidit animam.* Unde mirum eſt quomodo miſeri homines non timent qui venenum iſtud in ore ſentiunt. Pejus eſt venenum iſtud veneno materiali: ſicut cauſa deterior ſolet eſſe ſuo effectu. Mendacium enim quod fuit in ore ſerpentis, occaſio videtur fuiſſe veneni quod in ore habet ſerpens. Sexto poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod omnis mentiens proditor eſt. Vult enim quod ille cui mentitur, fidem ſibi adhibeat: fidem tamen ei non ſervat, imo vult eum decipere. Septimo poteſt valere ad deteſtationem hujus paccati, magnitudo ipſius, quæ inſinuatur nobis Eccleſiaſtic. 20. ubi ſic legitur: *Potior eſt fur quam aſſiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hæreditabunt.* Ideo videtur eſſe pejor qui aſſuetus eſt mendaciis, quam fur: quia fur nocet corpori: ille autem qui mentitur, nocet animæ, dum eam in errorem inducit. Item appetitus malus qui eſt in fure quo ipſe appetit rem alienam, eſt appetitus rei bonæ: ſed appetitus ejus qui mentitur, eſt appetitus rei malæ. Fur enim ſuum bonum temporale quærit, ſed mentiens alienum malum, ſcilicet errorem proximi. Unde peccatum mendacii, peccatum diabolicum eſt, & peccatum malitiæ: & numeratur à Salomone inter peccata quæ odit Dominus. Proverbior. 6. ubi ſic legitur: *Sex ſunt quæ odit Deus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus. Oculos ſublimes, linguam mendacem* &c. Si ergo qui in furto deprehenderetur, erubeſceret, ſic erubeſcere deberet ſi mendacium ejus deprehenderetur. Hoc autem quod dictum eſt, quod & fur & mendax perditionem hæreditabunt, non eſt intelligendum de quocunque mendace, ſed de illo qui dicit mendacium pernicioſum & nocivum, & ad eandem ſpeciem mendacii referendum eſt quod dictum eſt prius: *Os quod mentitur, occidit animam.* & illud Pſalm. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Octavo poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati, pœna qua punitur peccatum iſtud. De qua habetur Proverbior. 20. *Suavis eſt homini panis mendacii, & os ejus implebitur calculo.* De pœna etiam mendacii habetur Actuum 5. de Ananiæ, ubi ſic ait Petrus: *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit & exſpiravit. Nono poteſt valere ad deteſtationem hujus peccati hoc, quod peccatum iſtud valde nocivum eſt eccleſiæ Dei. Facit enim ut vix alicui fides adhibeatur. Hieronymus: Mendaces faciunt ut vera dicentibus non credatur: unde propter mendacia hominum multiplicantur juramenta & perjuria. Lingua hominis mendacis eſt velut arcus diaboli, oculos interiores filiorum Dei ſagittans. Unde Jerem. 9. *Extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacii & non veritatis.* & ibidem: *Sagitta vulnerans lingua eorum.* *Peraldus.*

20 Τὰ δ' ἐπίτυμα &c.] Ad veritatem rei videtur pertinere illud Auguſt. in libr. Soliloq. Verum eſt id quod eſt: Et illud Philoſophi: Unumquodque ſicut ſe habet ad eſſe, ita ad veritatem. Ad veritatem vero ſigni pertinere videtur illa deſcriptio Philoſophi: Veritas eſt adæquatio rei & intellectus, ſive adæquatio ſigni & ſignati. Veritas vero prout pertinet ad hominem utentem ſigno pars videtur eſſe juſtitiæ, quæ ſic deſcribitur à Tullio in 1. Rhetoric. Veritas eſt per quam immutata ea quæ ſunt aut ante fuerunt, aut futura ſunt dicuntur. Ad amorem veritatis monemur Proverb. 2. *Veritatem eme* &c. Veritas emitur quando cum magno ſtudio

vel labore cognitio veritatis acquiritur, vel quando cum damno magno, vel multorum odio veritas in judicio vel doctrina dicitur. A veritate nullo modo recedendum eſt, quicunque inde debeat ſcandalizari. Unde ſuper illud Matth. 18. *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis &c.* dicit Gloſſ. Nota quod in quantum potes ſine peccato vitare ſcandalum proximi, debes: quod ſi de veritate eſt, pro ſcandalo veritas relinqui non debet. Et intelligitur hoc de triplici veritate, ſcilicet vitæ, judicii & doctrinæ. Item monemur ad amorem veritatis. Eccl. 37. *Ante omnia opera verbum verax præcedat te.* Et ejuſdem 4. *Non contradicas verbo veritatis ullo modo.* Sancti antiquitus multum deferebant veritati. 2. ad Corinth. 13. *Non poſſumus aliquid adverſus veritatem, ſed pro veritate.* Ad perhibendum teſtimonium veritati, venit filius Dei in mundum. Joan. 18. *Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati.* Sed hodie veritas exoſa habetur. Terentius in Andria; *Veritas odium parit, obſequium amicos.* Ad Gal. 4. *Ego inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis?* Bernard. ſuper Cantic. Amara eſt veritas ſine condimento gratiæ, Hodie diminutæ ſunt veritates à filiis hominum. David: *Non eſt in ore eorum veritas, Cor eorum vanum eſt.* Veritati hodie detrahitur. Job. 6. *Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis?* Veritas hodie captiva detinetur. Vix enim invenitur qui velit eam dicere, ad Roman 1. *Veritatem in injuſtitia detinent.* Seneca: Monſtrabo tibi quid omnia poſſidentibus deſit, ſcilicet qui verum dicat. Veritas hodie undique impugnatur, ita ut frequenter neceſſe habeat corruere: ſecundum illud Eſaiæ 59. *Corruit in platea veritas.* Et Daniel. 8. *Proſternetur veritas in terra.* Veritas in terra proſternitur, quando aliquid terrenum veritati præponitur. Veritas hodie à multis vili pretio venditur. Proverb. 28. *Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit, & pro buccella panis deſerit veritatem.* Multi hodie deſerunt veritatem vitæ, & ideo fugit ab eis veritas doctrinæ. Sicut è contrario ſequitur veritas doctrinæ eos qui habent veritatem vitæ. Eccleſiaſtic. 27. *Volatilia ad ſibi ſimilia conveniunt: & veritas ad eos qui operantur illam, revertetur.* Veritas hodie adeo vilipenditur, ut à quibuſdam ei præponatur falſitas, ab aliis præponatur ei vanitas, & ab aliis ipſa umbra vel pictura veritatis. Veritati falſitatem præponunt, homines inconſiderate loquentes qui tota die volunt eſſe in verbis, & ideo multoties mentiuntur. Bernardus in ſermonibus: Quid ni periclitetur caſtitas in deliciis, veritas in multiloquio, charitas in hoc ſeculo nequam? Vanitatem præponunt veritati amatores temporalium iſtorum quæ vana ſunt, eo quod non dant plenitudinem cordi poſſidentis, nec fulcimentum innitenti, nec fructum expectatum circa ea laboranti. In Pſalm. *Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Umbram & picturam præponunt veritati hypocritæ, qui apparentiam ſanctitatis ipſi ſanctitati præponunt. Veritas quæ ſic modo contemnitur invaleſcet, & in futuro amatores ſuos liberabit, & hoſtes condemnabit. Joan. 8. Vos cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. 2. Eſdræ 4. *Veritas manet & invaleſcit in æternum, & vivit & obtinet in ſecula ſeculorum.* Sicut ſe habet denarius falſus ad verum: ſic ſe habet homo mendax ad hominem veracem. Unde quum homines multum dolcant & offendantur ſi unus de eorum ſervientibus recepit eis unum falſum denarium pro bono, mirum eſt quomodo non multum dolent quum falſitatem in ſeipſis deprehendunt. Viliores ſe videntur habere quam unum denarium. Et notandum quod veritatem habere debemus quantum ad omnes. Nulli enim mentiri debemus, ut oſtendit Auguſt. in libr. de doctr. Chriſt. dicens: Omnis qui mentitur, inique facit. Nemo enim mentiens in eo quod mentitur ſervat fidem. Nam hoc utique vult, ut cui mentitur fidem

Digitized by Google

21 Μὴ δὲ μάτην εἴδωλα σέβου· τὸν δ' ἄφθιτον αἰεὶ

Neque fruſtra ſimulacra colas: ſed immortalem ſemper

Πρῶτα

fidem ſibi habeat, quam tamen mentiendo ei non ſervat: omnis autem fidei violator, iniquus eſt. *Idem*.

21 Μὴ δὲ μάτην &c.] Notandum ergo, quod latria eſt ſummæ venerationis cultus ſoli Deo exhibendus. Vel latria eſt voluntaria profeſſio divinæ majeſtatis: Idololatria vero eſt cultus Deo debitus creaturæ exhibitus. Et dicitur quaſi Idololatria: non quia iſte cultus ſemper idolo exhibeatur, ſed quia frequenter, vel quia idolo primo eſt exhibitus. Et notandum, quod idolum quandoque dicitur lignum, vel alia res ſic figurata; quandoque vero dicitur conjunctum ex imagine & dæmone præſidente. Et ſic ſumitur 1 Corinthiorum 7. ubi dicit Apoſtolus, quod nihil eſt idolum in mundo. Illud enim, quod putabant eſſe idolum, perſonam ſcilicet ſubſiſtentem ex ſimulachro & ſpiritu præſidente, nihil erat. Item notandum, quod inter idola gentilium quædam imagines erant tantum ad memoriam & repræſentationem aliquorum, in quibus nihil numinis eſſe credebatur: aliæ vero erant, quæ credebantur eſſe habitacula Deorum, id eſt, dæmoniorum: Omnes enim Dii gentium dæmonia: in quibus dæmones decipiebant homines dantes eis reſponſa, ac ſi in ipſis habitarent, inducti ad hoc ſacrificiis & honoribus, quæ eis exhibebantur. In quibuſdam etiam imaginibus credebant gentiles aliquam virtutem eſſe infuſam, eo quod ſub certis horis funderentur, vel ſculperentur, vel fabricarentur: ſicut Mathematici mentiuntur, homines trahere mores ex hoc, quod tali hora, vel tali naſcuntur. Similis error invenitur in quibuſdam vetulis nomine Chriſtianis, quæ dicunt imagines Sexaginta annos à factione ſua virtutem ſortiri, & de cætero habere eam. Imagines prædictas, quas non credebant ſolum eſſe imagines, vocavit Mercurius Deos factitios, ſcribens librum de Deo Deorum. Proavi, inquit, noſtri invenerunt artem, qua Deos efficerent: & quoniam animas facere non poterant, invocantes animas Deorum, eas indiderunt imaginibus factis. Poſſumus autem octo rationes ſeu cauſas oſtendere, quibus idololatria vel inducta eſt, vel augmentata. Una cauſa fuit dolor nimius de amiſſione alicujus amici. Pater enim amiſſo filio nimium dolens, imaginem filii fieri fecit, ut ei eſſet qualecunque ſolatium: Unde Sapient. 14. *Acerbo luctu dolens pater, cito ſibi rapti filii fecit imaginem*: ac illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſervos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interveniente tempore, convaleſcente iniqua conſuetudine, hic error tanquam lex cuſtoditus eſt. Hanc primam cauſam idololatriæ oſtendit Greg. ſuper illud Luc. 11. *In Beelzebub principe dæmoniorum. &c.* dicens: Ninus rex Ninive Belo patre ſuo mortuo ſtatuam fecit, quam ſumma reverentia honoravit, ita ut etiam reis ad eam fugientibus parceret: unde progreſſu temporis homines cœperunt eam venerari ut Deum, & multiplicare: & quidam vocaverunt Bel, alii Baal, alii Baalim, alii Beelzebub ſecundum varietatem linguarum. Alia cauſa fuit veſana ſuperbia principum, qui non attendentes infirmitatem ſuam voluerunt ſe ut Deos honorari, ut Nabuchodonoſor, qui præcepit Holo-

Digitized by Google

Holoferni principi militiæ ſuæ, ut omnes Deos terræ exterminaret, ut ipſe ſolus Deus diceretur ab his nationibus, quæ potuiſſent Holofernis potentia ſubjugari Judith 2. Principes ſuperbi imagines ſuas faciebant adorari ab his, qui erant ſubjugati ab eis. Unde Sapient. 14. Tyrannorum imperio colebantur figmenta: & hos, quos palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe eſſent, è longinquo figuram illorum allatam, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt, ut illum, qui aberat, tanquam præſentem colerent. Alioqui etiam ut divina ſtirpe nati viderentur, divinos honores parentibus detulerunt, deferrique juſſerunt: ut dicit Gloſſ. ſuper 14. Sapient. Tertia cauſa fuit adulatio, ſeu deſiderium, quod habebant minores acquirendi gratiam majorum Sapient. 14. *Affectui aut regibus deſervientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt.* Per hoc, quod dicitur affectui, tangitur prima cauſa jam habita: per hoc, quod dicitur regibus, tertia cauſa, de qua etiam dicit gloſ. Per populos & regiones paria ſacra ſuſcepta ſunt, dum homines grati eſſe in ſuos principes cupiunt. Auguſtinus in libro decimo de Civitate Dei. Multa uſurpata ſunt de culto divino, quæ honoribus deferuntur humanis, ſive humilitate nimia, ſive adulatione peſtifera. Quarta cauſa fuit amor reipublicæ. Unde dicit Gloſſa ibidem. Alio loco dicit Cicero, quod in pleriſque civitatibus acquirendæ virtutis gratia, ut libentius gratia Reipublicæ periculum adirent, optimos quoſque viros fortium honore Deorum immortalium eſſe conſecratos: hinc Romani Cæſares ſuos conſecraverunt, & Mauri ſuos Reges. Quinta decor vel operis humani, vel alterius creaturæ. De primo Sapient. 14. *Multitudo hominum adducta per ſpeciem operis, eum, qui ante tempus tanquam honoratus fuerat, nunc Deum exiſtimaverunt.* De ſecundo Sapient. 13. quando locutus eſt de ſtellis, ſole, & luna, ſubditur: *quorum ſi ſpecie delectari Deos putaverunt, ſciant, quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt.* Sexta, potentia, quam crediderunt ſuperemínere in his, quos Deos putaverunt, ut dæmones crediderunt poteſtatem habere in homines, & res humanas, & etiam in elementa. Cujus erroris occaſio fuit, quod credebant dæmones ſanare læſiones corporum, dum ab eis ceſſabant. Credebant etiam eos ſedare mundi turbationes, dum eas facere ceſſabant. Credebant etiam eos prænoſcere futura, quia prædicabant eis mala, quæ Dei permiſſione ipſi erant illaturi hominibus, & malorum ceſſationes, quod non erat mirum. Item alia cauſa hujus erroris fuit, quod facere videbantur quædam opera, quæ verè naturalia erant; ſed imperitis videbantur eſſe ſupra naturam. Tale opus eſt ſubita generatio ranarum, & pediculorum, & vermium, in quibus natura operatur. Dæmonibus tamen procurantibus, quod hæc citius fiant, conjungendo vel commiſcendo ipſas naturas rerum, & addendo aliqua ſemina, quæ ſemina naturam adeo adjuvant, quod opus tardum acceleratur: ita quod creditur non eſſe opus naturæ, quæ tardius operari conſuevit: ſicut factum eſt in ſignis, quæ facta ſunt à magis Pharaonis. Septima cæca cupiditas hominum, qui tantum ſunt curioſi ſciendi, vel cupidi aliqua acquirendi, ut ſeipſos vendant dæmonibus, ut cupiditatem ſuam poſſint adimplere. Octava voluptas & laſcivia, quæ erant in feſtis idolorum: vacabant enim idololatræ deliciis & ludis, quæ multum alliciebant homines ad idololatriam. 1 Cor. 10. *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.* Et notandum multas eſſe ſpecies idololatriæ. Quædam eſt cultus dæmonum; alia, luminum, ut ſolis & lunæ vel ſtellarum: tertia, elementorum: quarta, hominum: quinta, animalium irrationalium: ſexta, imaginum vel alterius operis humani: ſeptima, temporis vel partium ejus. Eſt

etiam

idololatria aliarum rerum. Et notandum, quod idololatria ideo peccatum magnum eſt, quia Deo honorem ſuum aufert, & creaturæ, cujus non eſt, confert, & æquat creaturam creatori. Si pro modico furto, vel rapina, quam aliquis facit homini, meretur exilium, vel mortem, vel aliam magnam pœnam, quanta pœna dignus eſt, qui divinum honorem Deo ſurripit? Duplex autem rapina eſt in peccato idololatriæ: Una ejus, qui honorem Dei Deo aufert, & alii offert: Alia ejus, qui honorem divinum ſibi oblatum ſuſcipit. *Idolorum cultura omnis mali cauſa eſt, & initium & finis.* Sap. 14. Gloſſ. Cum enim mens à creatore ſe avertit, omnibus implicatur ſceleribus. Aggravatur autem peccatum idololatriæ ex vilitate rei, in quam transfertur honor divinus. Majus enim peccatum eſt, cum honor iſte transfertur in quadrupedes aut reptilia, quam quando in homines: & quando in imagines hominum, aut animalium, quam quando in homines vel animalia. Rom. 1. *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum.* Gloſſ. Ambr. Quanta eſt ſtultitia eorum, apud quos plus poteſt imago quam veritas, & potiores ſunt mortui quam vivi? Pſal. 105. *Mutaverunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.* Tanto magis contumelioſum eſt Deo, quanto vilior eſt creatura, quæ ei æquatur, & magis contra rationem eſt. Contumelia etiam fit humanæ naturæ, quando creaturæ inferiori ſe ſubdit. Refert Auguſt. in lib. de vera religione, quod Socrates occiſus fuit, quia noluit adorare idola, quia erant tantum opus hominis, & dixit ſe prius adorare canem, qui erat opus naturæ, cum cauſa nobilior ſit ſuo effectu. Multum eſt contra rationem, quod homo adoret opera manuum ſuarum. Illa ſpecies idololatriæ, qua homo adorat creaturam, ſe manifeſte inferiorem homine reddit, infelicem, & maledictum & deriſione dignum. De primo Sapient. 13. Poſtquam præmiſſum eſt de ſole, & luna, & ſtellis, quæ aliqui rectores orbis terrarum & Deos putaverunt, ſubditur: *Sed in his adhuc minor eſt querela.* Et paulo poſt: *Infelices autem ſunt & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum.* De ſecundo Deuter. 27. *Maledictus homo, qui facit ſculptile & conflatile abominationem Domini, opus manuum artificum, ponitque illud in abſcondito.* Sapient. 4. *Per manus autem quod fit idolum, maledictum eſt & ipſum, & qui fecit illud.* De tertio Hierem. 10. *Non eſt ſpiritus in eis, vana ſunt, & opus riſu dignum.* Irriſione digni oſtenduntur, qui ſunt in hoc genere idololatriæ, Sap. 13. vbi ſic legitur: *Non erubeſcit loqui cum illo, qui ſine anima eſt, & pro ſanitate quidem infirmum deprecatur & pro vita mortuum rogat, & in adiutorium inutilem invocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non poteſt.* Et Eſa. 44. *Medietatem ejus combuſſi igne, & de reliquo ejus idolum faciam: ante truncum ligni procidam, pars ejus cinis eſt.* Quibus verbis vilitas materiæ oſtenditur, ex qua fit idolum & vilitas materiæ, in quam redigitur. De materia eadem habes Baruch 6. *Subtrahunt ab eis ſacerdotes aurum & argentum: dant autem & ex ipſo proſtitutis, & meretrices ornant.* Item: *Quum receperint illud à meretricibus, ornant Deos ſuos.* Et ſubditur ibi multum de vilitate & impotentia idolorum: *Hi* (inquit) *non liberabuntur ab ærugine & tinea.* Item: *Habet in manu gladium & ſecurim, ſe autem de bello & latronibus non liberat.* Item: *Oculi eorum pleni ſunt pulvere à pedibus introeuntium.* Et paulo poſt: *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre poſſunt.* Item: *Nigræ ſunt facies eorum à fumo, qui in domo fit. Supra corpus eorum & ſupra caput eorum volant noctuæ & hirundines.* Item: *Sine pedibus in humeris portantur oſtentantes ignobilitatem ſuam hominibus.* Mirum erit:

Digitized by Google

Πρῶτα θεὸν τίμα, μετέπειτα δὲ [22] σεῖο γονῆας.

Primum deum reverere, deinde vero tuos parentes

[23] Πάντα.

ſi idola juvare poſſunt, quum nec preces auxilio indigentium poſſint audire, nec defectum eorum intelligere. Unde ſubditur in Bar. *Quum audierint mutum non poſſe loqui, offerunt illud ad Bel, poſtulantes ab eo loqui, quaſi poſſint ſentire, qui non habent motum.* Pſal. 1. 5. *Os habent & non loquentur, &c.* Et Baruch. eodem cap. 3. *Quum ſupervenerit illis prælium & mala, cogitant ſacerdotes, ubi ſe abſcondant cum illis. Idem.*

22 Σεῖο γονῆας] Poſſumus etiam uti ad excitandum homines ut parentes honorent, verbis ſacræ ſcripturæ quæ ſuadent hoc, & quæ indicant quantum hoc placeat Deo, & quam utile ſit homini, & quantum oppoſitum diſpliceat Deo, & quantum noceat homini. Ad quæ pertinent verba iſta quæ ſequuntur Eccl. 4. *Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes illum in vita illius: & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in tua virtute.* Ibidem ſicut qui theſaurizat, ita qui honorificat matrem ſuam. Ibidem: *Qui honorat patrem ſuum, jocundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur.* Item ibidem: *Qui honorat patrem ſuum: vita vivet longiore.* Item: *Honora patrem tuum, ut ſuperveniat tibi benedictio.* & poſt: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Unde ibi gl. Cham nuditatem patris irriſit, & ſemen ſuum in ſervitutem perpetuam damnavit. Abſalom David de regno expulit, & concubinas ejus inceſtavit, ſed morte condignas pœnas luit. Eliſæi calvitium pueri Bethel irriſerunt, & duo urſi X L. ex eis laceraverunt. Primum habemus Geneſ. 9. ſecundum 2Reg. 18. tertium 4 Reg. 2. Item Eccl. 3. *Eleemoſyna patris non erit in oblivione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum:* pro peccato vocatur illud quod datur pro deletione peccatorum, & ſubditur: *In die tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies, ſolventur peccata tua.* Item Ibidem: *Quam malæ famæ eſt qui relinquit patrem & eſt maledictus à Deo, qui exaſperat matrem.* & Prov. 19. *Qui affligit patrem, & fugit matrem: ignominioſus erit & infelix.* Item Prov. 28. *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo vel matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidii eſt.* Eccl. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviſcaris. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes, & retribue illis quomodo & illi tibi.* Exod. 21. *Si quis percuſſerit patrem vel matrem, morte moriatur.* Lev. 20. *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Deut. 28. *Maledictus qui non honorat patrem ſuum, aut matrem.* Tob. 4. *Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ tuæ. Memor enim eſſe debes quæ & quanta paſſa ſit pericula propter te in utero ſuo.* Prov. 29. *Qui maledixerit patri ſuo aut matri, extinguetur lumen ejus in mediis tenebris:* id eſt, morietur in ſuis peccatis. Ad Coloſſ. 3. *Filii, obedite parentibus per omnia.* Baſilius: Parentes noſtros ut propria viſcera diligamus. *Idem.*

23 Πάντα

Digitized by Google

23 Πάν]α δίκαια νέμειν, μηδ' εἰς κρίσιν ἄδικον ἔλθῃς.

Omnibus juſta tribue, nec in judicium injuſtum venias.

Μὴ

23 Πάν]α δίκαια &c.) Juſtitiam commendat natura, commendat & ſcriptura. Natura tripliciter. Primo, quia rectitudo quam dedit corpori humano monet ad rectitudinem juſtitiæ. Eccleſ. 7. *Hoc inveni quod fecerit Deus hominem rectum.* Barnard. ſuper Cantic. *Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt inquietas in eo.* Rectus itaque Dominus hominem rectum fecit. Idem: Staturam dedit Deus homini rectam, forſitan ut iſta corporea rectitudo exterioris vilioriſque figmenti, hominem illum interiorem qui ad imaginem Dei factus eſt ſpiritualis, ſuæ ſervandæ rectitudinis admoneret, decor limi deformitatem argueret animi. Quid enim indecentius quam curvum recto corpore gerere animum? Secundo, quia ea quæ ſunt juſtitiæ pro magna parte naturaliter in corde hominis ſcripta ſunt. Auguſt. in lib. Confeſ. Furtum certe punit lex tua Domine, & lex ſcripta in corde hominum, quam nec ipſa quidem delet iniquitas, quis enim fur æquo animo furem patitur? Tullius in 1. Rhetoric. Juſtitiæ initium eſt à natura profectum, deinde quædam in conſuetudinem ex utilitatis ratione venerunt, poſtea res & à natura profectas, & à conſuetudine probatas legum metus & religio ſanxit. Naturæ ius eſt, quod non opinio genuit, ſed quædam innata vis inſeruit: ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obſervantiam, veritatem. Seneca in epiſtolis. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè nobis obſervanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune ius generis humani. Tertio, quia natura docet etiam bruta animalia multa eorum quæ ad juſtitiam pertinent, ut innocentiam, concordiam, pietatem ad animalia ſui generis. Scriptura etiam multis modis juſtitiam nobis commendat. Primo, multum ad eam monendo. In Pſalm. *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ.* Sapient. 1. *Diligite juſtitiam qui judicatis terram.* Eccleſ. 3. *Uſque ad mortem certa pro juſtitia.* Ejuſdem 3. *Ante obitum operare juſtitiam.* Idem 18. *Ante judicium para juſtitiam.* Ezech. 45. *Rapinas intermittite & judicium, & juſtitiam facite.* 1 Timoth. 6. *Homo Dei ſectare juſtitiam.* Secundo oſtendendo eos eſſe beatos qui juſtitiam eſuriunt. Matth. 5. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam.* Tertio, beatos oſtendendo qui aliquid pro juſtitia patiuntur. Matth. 5. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam &c.* Et 1 Petr. 3. *Si quid patimini, propter juſtitiam, beati.* Item ad commendationem juſtitiæ hoc facit, quod hæc virtus multum Deo eſt grata, & homini multum neceſſaria. Primum in multis locis oſtendit ſcriptura. In Pſal. *Juſtus Dominus, & juſtitias dilexit.* Item: *Acceptabis ſacrificium juſtitiæ.* Prov. 15. *Qui ſequitur juſtitiam, diligetur à Domino.* Ejuſdem 16. *Initium vitæ bonæ facere juſtitiam: accepta autem apud Deum magis quam immolare hoſtias.* Act. 10. *In omni gente quæ timet Deum & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.* E contrario injuſtitia multum diſplicet ei, unde Deut. 25. poſt illud: *Non habebis in ſacco diverſa pondera &c.* ſubditur: *Abominatur eum Dominus qui facit hæc, & adverſatur omnem injuſtitiam.* Juſtitia expreſſe nominatur inter illa quatuor quibus utilius nihil eſt

Digitized by Google

Μὴ ῥίψῃς πενίην ἀδίκως· 24 μὴ κρῖνε προσώπῳ.

Ne abjicias paupertatem , injuſte nec judices ex
perſona.

Hν

in vita hominibus. Sapient. 8. *Ipſa adeo neceſſaria eſt , ut nec etiam latrones omnino ea carere poſſint.* Tullius in lib. de Offic. Tanta eſt vis juſtitiæ , ut nec illi quidem quæ maleficio & ſcelere paſcuntur , ſine ulla juſtitiæ particula vivere poſſint. Juſtitia adeo utilis eſt , ut nihil utile reputetur , quo ipſa amittitur. Unde ſuper illud Pſal. *Rapinas nolite concupiſcere* , dicit Gloſſ. O lucra damnoſa , invenis pecuniam , perdis juſtitiam. Juſtitia adeo utilis eſt , ut cum ea utilia ſint quæ maxime noxia videntur : ut mors. Num. 23. *Moriatur anima mea morte juſtorum.* Juſtitia non ſolum eſt homini neceſſaria in vita , ſed etiam in morte : non ſolum in præſenti , ſed etiam in futuro. Juſtitia in præſenti vita à malo pœnæ cuſtodit. Daniel. 6. *Concluſit ora leonum , & non nocuerunt mihi : quia coram eo juſtitia inventa eſt in me.* Temporalia bona tribuit. Proverb. 13. *Juſtitia elevat egentem* Eccleſ. 20. *Qui operatur juſtitiam , ipſe exaltabitur.* E contrario dicitur in Pſal. de quibuſdam; *Propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.* Et Eccleſ. 10. *Regnum à gente transfertur in gentem propter injuſtitias &c.* Item à malo culpæ defendit propter quod *lorica* dicitur , ad Epheſ. 6. *State* , inquit , *induti loricam juſtitiæ.* Item appetitum boni tranſitorii reſtringit, ideo vocatur zona. Eccl. 45. *Circumcinxit Aaron zona juſtitiæ.* Et Eſa. 11. *Et erit juſtitia cingulum lumborum ejus.* Item juſtitia homini pacem dat , & ſic Deo in homine locum præparat. *In pace enim factus eſt locus ejus.* In Pſalm. *Juſtitia & pax oſculatæ ſunt.* Eſa. 32. *Erit opus juſtitiæ pax.* In Pſalm. *Juſtitia ante eum ambulabit.* Item ; *Juſtitia & judicium præparatio ſedis tuæ.* Juſtitia neceſſaria eſt in morte : quia *virum injuſtum mala capiant in interitu* , ut dicitur in Pſalm. E contrario vero ſperat juſtus in morte ſua. Prov. 14. Juſtitia in futuro neceſſaria eſt , & maxime in illo diſtricto judicio in quo juſtitia Dei judicabit , quæ juſtitiam condemnare non poterit. Gen. 30. *Reſpondebit mihi cras juſtitia mea.* Prov. 10. *Nihil proderunt theſauri impietatis; juſtitia vero liberabit à morte.* Difficile erit homini habenti juſtitiam , imo intolerabili, apparere tunc coram Dei juſtitia. Pſal. *Ego in juſtitia apparebo in conſpectu tuo.* Idem : Non permanebunt injuſti ante oculos tuos. Item: *Injuſti punientur.* Item: *Injuſti autem diſperibunt.* Ad commendationem juſtitiæ etiam valere poteſt præeminentia quam ipſa habet reſpectu aliarum cardinalium virtutum. In ipſa ut ait Tullius, maximus eſt ſplendor honeſtatis. Et Plato dicit de ea, quod ſi ipſa conſpiceretur, miros ſpectantibus ſapientiæ excitaret amores. Juſtitia finis videtur eſſe aliarum cardinalium virtutum. Unde propinquior videtur eſſe mercedi ſaluti & coronæ quæ ſpecialiter & in ſcriptura ſacra attribuuntur. In Pſ. *Retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam.* Item : *Tu benedices juſto.* Prov. 10. *Benedictio Domini ſuper caput juſti.* Ejuſdem 11. *Seminanti juſtitiam merces fidelis.* Item. 12. *In ſemita juſtitiæ vita.* Sap. 1. Juſtitia perpetua eſt & immortalis : injuſtitia autem mortis acquiſitio. Eccleſ. 30. *Salus animæ in ſanctitate juſtitiæ.* 2. ad Timoth. 4. *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ.* *Idem.*

24 Μὴ κρῖνε προσώπῳ] Τὺ δ', ὦ φίλε, μήτ' ἐμὲ, Μόρσων, Ἐν χάριτι κρίνῃς, μήτ' ὦν τύ γα τοῦτον ὀνάσῃς. Theocr. Idyll. 5. Ναὶ Μόρσων

Ἢν σὺ κακῶς δικάσῃς, μετέπειτα θεός σε δικάσει.
Μαρτυρίην ψευδῆ φεύγειν τὰ δίκαια δ' ἀγορεύειν.

Si tu male judicaveris, poſtea deus te judicabit.
Teſtimonium falſum fuge, & juſta profer.

Παρ-

Μόρσιμον μή τι κομίζετε τὸ πλεῖον ἰθείης, μήτ' ἄν τύ γε τῷ δὲ χερείζῃ. Id. ibid. Ἐς μέσον ἀμφοτέροισι (ſc. δικασταῖς) μεσολαβήσαντι τὸ πρᾶγμα ἢ τὴν δίκην. *Heſych.* Ἐς μέσον δικάζειν, eſt ex æquo judicare inter duos litigantes, in neutram partem inclinando. Judex enin, ut juſtitia, quaſi in medio ſedet inter duo extrema. Ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσιν, τοῦ δικαίου τευξόμενοι· μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. *Ariſtot.* Eth. l. 5. c 4. *Quid eſt, Deus in medio eſt? Hoc ſignificat, quod æquus eſt omnibus Deus, & perſonas non accipit. Quo modo ergo illud quod in medio eſt, paria habet ſpatia ad omnes fines, ita Deus medius eſſe dicitur, æqualiter omnibus conſulens. Auguſtin.* in Pſalm. 46. *du Portus.*

35 Μαρτυρίην ψευδῆ &c.] Ad deteſtationem vero falſi teſtimonii aliqua addere poſſumus, licet ea quæ prius dicta ſunt ad deteſtationem mendacii, ad idem poſſint referri. Notandum ergo quod contra peccatum falſi teſtimonii. Primo poſſunt valere verba ſacræ ſcripturæ quæ iſtud diſſuadent: ut eſt illud Exod. 22. *Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.* Et ejuſdem. 2. *Non junges manum tuam, ut pro impio dicas falſum teſtimonium.* Secundo poſſunt valere ad idem comminationes, quas ſacra ſcriptura facit falſis teſtibus: ut eſt illud Proverb. 19. *Teſtis falſus non erit impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit.* & Prov. 21. Teſtis mendax peribit. Tertium eſt hoc quod peccatum multum nocivum eſt. Nocet enim Deo: nocet judici, nocet ei contra quem teſtimonium fertur. Unde Aug. Falſus teſtis tribus perſonis eſt obnoxius. Primum Deo, cujus præſentiam contemnit. Deinde judici quem mentiendo fallit. Proſtremo innocenti, quem falſo teſtimonio lædit. unde falſus teſtis licet ſeptennem pœnitentiam egerit de falſo teſtimonio, nondum tamen liberatus eſt, donec ipſi ſatis fecerit pro poſſe ſuo, qui rem ſuam pro falſo teſtimonio amiſit. *Teſtis iniquus deridet judicium*: ut legitur Prov. 19. & ideo in extremo judicio merito deridebitur: quia, *per quæ peccat homo, per hæc & torquetur.* Sap. 11. Quartum eſt hoc, quod ipſe vendit Dominum. unde ſuper illud Matth. 26. *Tunc abiit Judas*, &c. dicit gloſſ. Multi hodie ſunt qui factum Judæ execrantur, & idem faciunt: nam cum pro munere falſum teſtimonium dicunt, quia veritatem negant, Deum, qui veritas eſt, vendunt. Et notandum quod qui vult à peccato mendacii cavere, oportet quod peccatum cupiditatis à ſe repellat: ex peccato enim cupiditatis mendacia procedunt, ut patet in mercatoribus. Unde Cain qui inter homines primus legitur mendacium dixiſſe Gen. 4. *Neſcio Domine nunquid cuſtos fratris mei ſum?* &c. interpretatur poſſeſſio. Cupiditas etiam cauſa fuit quod Ananias & Sapphira Petro mentiti ſunt. Timorem etiam hu-

Παρθενίην τηρεῖν· [26] ἀγάπην δ᾽ ἐν πᾶσι φυλάσσειν.

Virginitatem cuſtodi, dilectionemque erga omnes obſerva.

Μέτρα

manum oportet removere, qui vult cavere à mendacio. Hac de cauſſa Petrus Dominum negavit. *Peraldus.*

26 Ἀγάπην δ᾽ ἐν πᾶσι φυλάσσειν] Ad commendationem Charitatis primo valere poteſt hoc, quod Spiritus ſanctus in Scriptura ſacra toties monet ad ea, quæ charitatis ſunt. 1 Cor. 14. *Sectamini charitatem.* Et ejuſdem 16. *Omnia opera veſtra in charitate fiant.* Eph. 3. *In charitate radicati & fundati.* Ejuſd. 4. *In charitate creſcamus.* Item 5. *Ambulate in dilectione.* Philip. 1. *Oro, ut charitas veſtra magis abundet.* Coloſſ. 3. *Super omnia charitatem habentes.* 1 Pet. 4. *Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis continuam charitatem habentes.* Secundo commendabilis eſt comparatione cæterarum virtutum. Ad quod pertinet illud 1 Corinthiorum 13. *Major autem eſt charitas.* Auguſt. Reſpice ad munera Eccleſiæ, & univerſis excellentius charitatis munus cognoſces. Ideo oleo charitas comparatur, quod ſupereminet aliis liquoribus: ſic charitas ſuperexcellit aliis virtutibus. Propter eandem cauſam charitas aurum dicitur, quod inter metalla pretioſius eſt. Apocalyp. 3. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, ut locuples fias.* Huic auro comparando intendere debent in nundinis hujus mundi hi, quibus dictum eſt Luc. 19. *Negotiamini, dum venio.* Nec ſolum aurum eſt charitas; ſed etiam aurea reddit ea, quæ contingit. Et hæc eſt una virtus charitatis, quod plumbea efficit aurea. Opera enim de genere bonorum ſine charitate facta quaſi plumbea ſunt, parvi ſcilicet, vel nullius valoris: facta vero ex charitate quaſi aurea ſunt, quia pretioſa valde. 3 Reg. 6. *Nihil erat in templo, quod non auro tegeretur.* Opera ex charitate facta ſunt quaſi veſtis deaurata, qua Eccleſia ornatur. In Pſalm: *Adſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.* Propter eandem excellentiam dicitur etiam charitas ignis. Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram.* Ideo Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos in linguis igneis deſcendit, ut in cordibus hominum ignem illum ſuccenderent: unde Bernardus: Venit ſuper diſcipulos Spiritus ſanctus in linguis igneis, ut linguis omnium gentium verba ignea loquerentur, & legem igneam linguæ igneæ prædicarent. Thren. *De excelſo miſit ignem in oſſib. meis, & erudivit me.* Ignis inter elementa virtuoſior eſt cæteris virtutibus Hier. Qui perfecte amatur, totam ſibi undique amantis vendicat voluntatem, nihilque eſt imperioſius charitate, 2 Corinthiorum 5. *Charitas Chriſti urget nos.* Ignis ferrum quaſi ignem efficit: ſic charitas eos, in quibus eſt, ut ignem efficit. Eccl 48. *Surrexit Elias propheta ſicut ignis & verbum ejus quaſi facula ardebat.* Neſcit ignis eſſe otioſus: ſic ſecundum verbum Greg. amor Dei nunquam eſt otioſus, operatur enim magna, ſi eſt, ſi autem operari renuit, amor non eſt. Ignis charitatis eſt illuminans & ſplendens, & ad ſplendorem æternum perducens. Greg. in Moral. Non clareſcit anima in fulgore æternæ pulchritudinis, niſi (ut ita dixerim) hic prius arſerit in officina charitatis. Hic eſt ignis ille, quo ſpiritus angelici ardent. Ignis iſte in cinerem humilitatis redigerit. In hunc cinerem redegerat illum, qui dicebat Gen.

Digitized by Google

Geneſ. 18. *Loquor ad Dominum meum, cum ſim pulvis & cinis.* Carbo ignitus cum mortuis carbonib. poſitus aut extinguitur, aut eos vivificat. Sic viri ſancti igne charitatis ſuccenſi morti ſe expoſuerunt, ut mortuos in peccatis vivificarent. Ignis tendit ſurſum; ſic illi, qui vehementer accenſi ſunt igne charitatis, cupiunt diſſolvi & eſſe cum Chriſto. Phil. 1. & mortem habent in deſiderio, & vitam in patientia. Charitas eſt ignis, quo Apoſtoli ſuaviter arſerunt, ut ait Greg. ipſa eſt ſpeciale donum Dei, qui & ignis dicitur Deuteronom. 4. Hebr. 13. *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Greg. in Homil. Deus ignis conſumens dicitur, qui flammis ſuis amoris incendit mentes, quas impleverit, & à vitiorum ſordibus mundas reddit, & peccatorum rubiginem conſumit. Bern. ſuper Cant. Ignis, qui Deus eſt, conſumit quidem, ſed non affligit, ardet ſuaviter, deſolatur feliciter. Eſt enim vere carbo deſolatorius ſed qui ſic in vitia exerceat vim ignis, ut in anima exhibeat vicem unctionis. Greg. in Homil. loquens de illo verbo Luc. 7. *Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quid eſſe dilectionem credimus, niſi ignem? & quid culpam, niſi rubiginem? Tanto amplius rubigo peccati conſumitur, quanto peccatoris cor majori charitatis igne concrematur. Charitas etiam eſt mater omnium virtutum, ut ait gloſſa Ambroſii ſuper illud Rom. 14. *Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Mater inquam educatione, imo ipſa ad omnes ſe habet ut mater. Bernh. Bona mater charitas, quæ ſive foveat infirmos, ſive exerceat provectos, ſive arguat inquietos, diverſis diverſa exhibens ſicut filios diligit univerſos. Cum te arguit, mitis eſt: cum blanditur, ſimplex eſt. Pie ſolet ſævire, ſine dolo mulcere, patienter novit iraſci, humiliter indignari. Ipſa eſt, quæ hominum mater & angelorum, non ſolum, quæ in terris, ſed etiam, quæ in cælis ſunt, pacificavit. Ipſa eſt, quæ Deum homini placans, hominem Deo reconciliavit. Charitas patiens eſt, benigna eſt, licet læſa, licet offenſa ſi converſus fueris ad illam, obviabit tibi quaſi mater honorificata. Item charitas enumeratur prima inter fructus Spiritus ſancti Galat. 5. *Fructus* (inquit) *ſpiritus charitas, &c.* Ibi dicit Gloſſ. Aug. Caput virtutum præmii, vocans charitatem caput virtutum. Ibi etiam dicit gloſſ. Hier. Quæ alia inter fructus ſpiritus debuit tenere primatum, niſi charitas, ſine qua cæteræ virtutes non reputabuntur eſſe virtutes; Vere primus fructus charitas: antequam enim ipſe adſit, nullus fructus eſt Deo gratus. Oſeè 9. *Radix exiccata eſt, fructum nequaquam facient.* Radix exſiccata eſt cupiditas, quam Apoſtolus dicit radicem malorum omnium. 1 Tim. 6. Ubi vero charitas eſt, ibi multus fructus. Joan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Qui manet in charitate, in Deo manet.* 1 Joan. 4. Item charitas eſt primum bonum animæ. Primum enim bonum animæ eſt, Deo adhærere: Deo autem adhærere non valemus, niſi dilectione, ut ait Aug. in libr. de moribus eccleſiæ, & in libr. Confeſſ. Mihi autem adhærere Deo bonum eſt: quia ſi non manebo in illo, nec in me potero. Ubi charitas non eſt, poteſt eſſe ſpecies boni ſed non verum bonum. Auguſt. Dantur & alia per Spiritum ſanctum munera, ſed ſine charitate nihil proſunt. Sen. Apud ſapientes ſunt honeſta, apud vulgus ſimulacra rerum honeſtarum. Ubi charitas adeſt, nihil eſt malum. Eccl. 8. *Qui cuſtodit mandatum, non experietur quidquam mali.* Quod de mandato dilectionis ſpecialiter verum eſt. Aug. Ubi charitas, quid eſt, quod poſſit obeſſe? Ubi non eſt, quid eſt, quod poſſit prodeſſe? Item charitas eſt gratia gratiarum. Aliæ virtutes ſine ea gratæ non ſunt, & quia gratis non operantur: Juſtitia enim reddit debitum; amor redimit incommodum, quod imminet; ſpes emit commodum, quod obtinere inten-

Digitized by Google

intendit. Et quia non ſufficiunt animam Deo reddere gratam, vel etiam ſua propria opera abſque charitate Deo grata facere non poſſunt. Charitas vero gratis operatur. Bern. ſuper Cant. Purus amor mercenarius non eſt, purus amor de ſpe vires non ſumit, & tamen diffidentiæ damna non ſentit. Charitas etiam animam Deo reddit gratam, & ſua propria opera, & cæteras virtutes & opera etiam eorum, ſi à charitate fuerint imperata. Ipſa n. imperatrix eſt inter virtutes, & quæ imperantur ab ipſa, Deo grata ſunt, & à ſe reputat imperata. Item charitas locus luminis eſt. 1 Joan. 2. *Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet.* Amor mundi excæcat, ſed amor Dei illuminat. Extra charitatem tenebræ ſunt. Unde ibidem dicitur: Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt: ubi autem tenebræ ſunt, ibi non eſt verum gaudium. Tob. 5. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo?* Item charitas eſt locus ſecuritatis & gaudii, Bernard. Deus charitas eſt: quid pretioſius? Et qui manet in charitate, in Deo manet: quid ſecurius? Et Deus in eo: quid jucundius? Aug. Deus charitas eſt, brevis laus, & magna laus. Brevis in ſermone, & magna intellectu. Si numeras, unum eſt: ſi appendas, quantum eſt, Deus dilectio eſt. Item dulcius dilectione nihil eſt. Aug. Dilectio dulce verbum, ſed dulcius: cum amor ſit cauſa omnis jucunditatis: ſine amore enim nihil jucundum. Charitas, quæ eſt amor ſummi boni, magnam habet jucunditatem. Unde inter fructus ſpiritus ſtatim poſt charitatem enumeratur gaudium. Quomodo ſine gaudio poteſt eſſe, quod Deus ametur debito modo, cum ipſe præſens ſit, ubi ſic amatur. Præſentia enim boni amati jucunda eſt. Auguſt. in epiſtola ad Macedonium: Tanto nobis melius eſt quanto magis in illum imus, quo nihil melius. Imus autem non ambulando, ſed amando: quem tanto habemus præſentiorem, quanto eundem amorem, quo in eum tendimus, poterimus habere puriorem. Idem ſuper epiſtola Joan. Homil. 10. Quid tibi jubet Deus? dilige me: amaturus es honorem & forte non perventurus. Quis me amavit, & non ad me pervenit? quiſquis me quærit, cum ipſo ſum; non ad me ambitur per aliquam viam. Ipſe amor tibi præſentem me facit. Greg. in Moralibus; Qui mente integra Deum deſiderat, profecto jam habet, quem amat: neque enim quiſquam poſſet Deum diligere, ſi hunc, quem diligit, non haberet. Charitas locus eſt veræ quietis. Aug. Non poteſt anima niſi in eo, quod diligit, requieſcere. Æterna autem requies non datur ei, niſi in dilectione Dei, qui ſolus æternus eſt: & ipſa eſt perfecta ſanctificatio, & ſabbatum ſabbathorum. Charitas etiam vita eſt. 1 Joan. 3. *Nos ſcimus, quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Sine charitate nihil vivit vita gratiæ, ſed omnia ſunt mortua, omnia arida 1 Joan. 3. *Qui non diligit, manet in morte.* Et ſuper 1. ad Cor. 3. dicit gloſ. Sicut corpus ſine anima mortuum eſt: ſic anima ſine charitate mortua deputabitur. Charitas eſt calor vitalis quo extincto nihil ſpiritalis vitæ relinquitur. Proſper de vita contemplativa dicit, quod charitas eſt vita virtutum. Ipſa etiam eſt mors vitiorum. Sicut enim fluit cera à facie ignis, ſic pereunt vitia à facie charitatis. Cant. ult. *Fortis eſt, ut mors dilectio.* Qui videtur eſſe magni valoris in ſeculo, charitatem non habet quaſi leo mortuus, aut nullius valoris eſt. Eccl. 9. *Melior eſt canis vivus leone mortuo.* 1 Cor. 13. *Si habuero prophetiam, &c. charitatem autem non habuero nihil ſum.* Nihil, inquam, valore. Charitas etiam eſt vita operum. Gregor. Nihil habet viriditatis ramus boni operis, niſi maneat in radice charitatis. Item charitatem habens ditiſſimus eſt. Auguſt. Attende quanta eſt charitas: quæ ſi deſit, fruſtra habentur cætera: ſi autem adſit, habentur omnia vel in ſe, vel in aliis. Idem in quodam ſermone de chari-

Digitized by Google

Μέτρα νέμειν τὰ δίκαια· καλὸν δ᾽ ἐπὶ μέτρον ἅπασι.

Menſuras dato juſtas: bonus vero eſt modus in omnibus,

Στα-

charitate? Charitas eſt dulce & ſalubre vinculum mentium, ſine qua dives pauper eſt, & cum, qua pauper dives eſt. Quatuor de cauſis dives eſt, qui habet charitatem: Primo, quia ipſa charitas theſaurus eſt cariſſimus, ut non ſolum cara, ſed ipſa charitas expreſſius poſſit dici: Sicut de filio Dei dicitur Hebræorum 1. quod ſit ſplendor gloriæ. Et Sap. 7. *Candor lucis æternæ.* Hic eſt theſaurus abſconditus in agro cordis pro quo emendo univerſa eſſent vendenda, Matth. 13. Hunc theſaurum non poteſt auferre ianitor mundi, mors ſcilicet, quum alios auferat. Sine hoc theſauro non alii theſauri. De comparatione hujus theſauri nullus pœnitebit, quum valorem ejus perfecte agnoſcet. Canticor. ultimo: *Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione: quaſi nihil deſpiciet eam.* Quanto quis carius emit theſaurum iſtum, tanto amplius lucratur. Hoc theſauro theſaurus Dei acquiritur. Secundo, quia qui habet charitatem, habet Deum: ideo dives eſt. 1 Joannis 4. *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet.* Auguſtinus: Aurum habens in arca dives eſt: Deum habens in conſcientia dives eſt? conjunge aurum & Deum, arcam & conſcientiam. Tertio, quia opera ex charitate facta ſunt quaſi aurea, cum ſint valde pretioſa, regni ſcilicet æterni meritoria. Ideo bene monet Apoſtolus, ut omnia opera noſtra in charitate fiant, 1 Cor. 16. Quarto quia charitas aliena bona ſua facit. Aug. Vis mercedem habere de alieno? gaude inde, & mercedem tibi inde comparaſti. Auguſt. Penſent invidi, quantum bonum eſt charitas, quæ ſine labore noſtro aliena bona noſtra facit. Anima habens charitatem eſt ſicut nobilis avis, quæ pede amoris prædam capit. Pes animæ amor eſt, ut Aug. ait, qui ſi rectus eſt, dicitur charitas, ſi curvus, dicitur cupiditas. Qui ſine charitate ſperat ſe ad regnum cœlorum pervenire, ſimilis eſt illi, qui abſque pede vult incedere. Hic eſt pes ille, de quo Joſue 1. *Omnem locum, quem calcaverit veſtigium pedis veſtri, tradam vobis.* Charitas particeps eſt omnium timentium Deum, cuſtodientium mandata ejus. Charitas eſt communicatio Spiritus ſancti: de qua 2 Corinthiorum ultimo: quia illi, qui habent Spiritum S omnia habent communia. Ipſa eſt ſocietas illa, de qua loquitur 1 Joan. 1 *Quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis: ut & vos ſocietatem habeatis nobiſcum.* Qui charitatem non habet, quantum ad Deum excommunicatus eſt. 1 Corith ult. *Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſit anathema.* Gloſſ. id eſt, ſeparatus à Deo, vel condemnatus. Vita Sanctorum negotiatio eſt. Matth. 13. *Simile eſt regnum cœlorum homini negotiatori, &c.* Quicunque charitatem habet, particeps eſt in omni lucro, quod fit in Eccleſia. Unde charitati poteſt dici illud Proverbiorum ult. *Multæ filiæ congregaverunt divitias: tu ſupergreſſa es univerſas.* Antiquum proverbium Socratis fuit: Amicorum omnia eſſe communia Unde cum quidam pauper diceretur coram eo amicus cujuſdam divitis, ait: Cur ergo iſte pauper, ille dives eſt? Amicus n. non eſt, qui particeps fortunæ non eſt. Cor, in quo charitas eſt, eſt quaſi hortus,

Σταθμὸν μὴ κρούειν ἑτερόζυγον, ἀλλ' ἴσον ἕλκειν.

27 Μὴ δ' ἐπιορκήσῃς, μήτ' ἀγνώς, μήτε ἑκόντι.

Trutinam ne pellas in alteram partem, ſed æqualem trahas.

Ne pejeraveris, neque ignoranter, neque ſponte.

Ψεύδ-

tus, in quo omnes juſti & boni quaſi arbores cæleſtes per amorem infixæ ſunt, unde ei fructificant. Quid ergo mirum, ſi multum habent fructum? Charitas bonum proprium eſt bonorum, quum cæteræ virtutes communes ſint bonis & malis Auguſt. Charitas eſt fons proprius & ſingularis bonorum. *Idem.*

27 Μὴ δ' ἐπιορκήσῃς] Ille qui ſcienter pejerat, in primo perjurio ſuo manum illam diabolo dat, qua ipſe tangit Euangelium, vel qua tangit manum illius cui jurat: & donec ipſe pœniteat de perjurio illo, manus illa diaboli eſt, & quandocunque ſe manu iſta ſignat, hoc facit manu diabolica, & cibus, quem manu illa ſignat, manu diaboli ſignatur. Secundum eſt hoc, quia cum alia peccata fugiant, & quaſi timeant res ſacras, peccatum perjurii non timet eas, ſed illis appropinquat. Si quis vult fornicari, ſi eſt intra Eccleſiam, ipſe exit inde: ſi eſt in cœmiterio, ipſe exit inde: ſi propinquus eſt cœmiterio vel Eccleſiæ, elongat ſe ab eis. Ille vero qui vult pejerare, intrat Eccleſiam, ſi ipſe erat extra, intrat ad altare & committit peccatum perjurii, quandoque ſuper Evangelium, quandoque ſuper ipſum corpus Chriſti, quod horrendum eſt dictu. Mirum eſt quomodo ipſa terra eum non abſorbet, vel quomodo angeli qui aſſiſtunt circa corpus Chriſti eum non perimunt. Ipſe etiam diabolus timet res ſacras, & quaſi reveretur, quod non facit ille qui pejerat. Tertium eſt hoc, quod ille qui pejerat, fur & ſacrilegus eſſe videtur. Contrectat enim rem alienam invito Domino, & rem ſacram, quia nomen Domini ſanctum aſſumit contra prohibitionem illam Exod. 20. *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum.* Quartum eſt hoc, quod ipſe falſarius eſt. Si quis ſigillo alicujus domini ſibi commiſſo ad confirmandam aliquam veritatem, uteretur ad aliud confirmandum, ipſe falſarius judicaretur. Sic quum Deus permiſerit hominibus ut aſſumant nomen ſuum ad confirmationem veritatis: ſi utantur nomine ipſius ad confirmationem falſitatis, ipſi falſarii ſunt, & quoad Deum excommunicati excommunicatione illa quæ dicitur 1 ad Corinth. 16. *Si quis non amat Dominum Jeſum Chriſtum, anathema ſit.* Quintum eſt hoc, quod ille qui ſcienter pejerat, ipſe præter mortem aliorum peccatum vult Deum involvere in peccato ſuo. Cum enim jurare, ſecundum Auguſtinum, ſit Deum in teſtem adducere, cum ipſe jurat falſum, ipſe vult adducere Deum ad teſtificandum falſum. Talis inquantum in ſe eſt, vult majus malum facere Chriſto, ut videtur, quam ejus crucifixores. Ipſi enim intulerunt Chriſto tantum malum pœnæ. Ipſe vero vult eum involvere in malum culpæ, quod deterius eſt. Ipſe vult facere reputari Deum deceptorem, dum in nomine ejus quaſi per manum ejus, vult homines ſeducere, quod genus peccati non legimus commiſſum fuiſſe etiam à diabolo, licet diabolus mendax ſit, & pater

ter

Ψεύσδορκον ςυγέει θεὸς, ὅς τικεε ἄντις ὀμόσῃ.
Ἐξ ἀδίκων ἔργων δῶρον χειρὶ μήποτε δέξῃ.
Σπέρματα μὴ κλέπτειν· ἐπαράσιμος ὅστις ἕληται,

Perjurum odit Deus, quiſquis ille qui juraverit.
Ex injuſtis operibus donum manu ne unquam ſuſcipias.
Semina ne ſurripito, execrabilis quiſquis abſtulerit,

Εἰς

ter ejus, & per mendacium homines ſeducat? non tamen legimus quod ipſe juramentum mendacio addat, ut melius poſſit ſeducere, ſicut faciunt illi qui pejerant. Sextum eſt hoc, quod cum in nomine Jeſu flectatur omne genu cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, ut legitur ad Philipp. 2. Ille qui pejerat, quum in nomine Chriſti contumeliam Deo faciat, deterior videtur eſſe illis qui in inferno ſunt, qui in nomine ejus genu flectere dicuntur. Septimum eſt hoc quod cum homo per hæc torqueatur per quæ peccat, & talis in nomine Domini peccet, ipſe in nomine Domini merito punietur: ut cum illud invocaverit, non exaudiatur, & cum ad illud fugerit, non protegatur, quum aliis hominibus nomen Domini refugium fit juxta illud Prov. 18. *Turris fortiſſima, nomen Domini, ad ipſam currit juſtus & ſalvabitur.* Octavum eſt hoc, quod perjurium enumeratur inter ea quæ Dominus odit. Zachariæ. 8. ubi ſic legitur· *Unuſquiſque malum contra amicum ſuum ne cogitetis in cordibus veſtris, & juramantum mendax ne diligatis: omnia enim hæc ſunt quæ odi, dicit Dominus.* Nonum eſt maledictio, quæ eſt ſuper perjuros, & in præſenti, & in futuro. unde Zach. 5. *Vidi hominem* &c. Et ſubditur: *Et dixit ad me Dominus: Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur ſicut ibi ſcriptum eſt, judicabitur. Et omnis jurans ex hoc ſimiliter judicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum jurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus ejus, & conſumet eum, & ligna ejus & lapides.* Decimum eſt hoc, quod peccatum iſtud replet hominem iniquitate. unde Eccleſiaſtic. 23. *Vir multum jurans replebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga:* in fine hujus verbi tangitur pœna perjurorum in præſenti. Undecimum eſt hoc, quod perjurus perdit Deum, dum jurat. Perdit etiam juſtitiam ſive fidem ſuam. Repellitur enim poſt perjurium à teſtimonio: claudit etiam ſibi ingreſſum regni cæleſtis. unde in Pſalm. *Quis adſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto ejus?* Et ſubditur: *Qui non juravit in dolo proximo ſuo.* Ibi per contrarium innuitur, quod ille qui jurat in dolo proximo ſuo, non intret. Duodecimum eſt hoc, quod Sacra ſcriptura propter magnum periculum perjurii ab eo diſſuadet juramentum, quod quibuſdam viſum eſt quod juramentum prohibeat. unde Matt. 5. *Ego autem dico vobis non jurare, neque per cælum, neque per terram, &c. Idem.*

Εἰς χρεάς γενεῶν σκορπισμὸν βιότῳ.
[28] Μήτ᾽ ἀρσενοκοιτεῖν, [29] μὴ συκοφαντεῖν, μήτε φονεύειν.

In ſecula ſeculorum diſſipatio erit vitæ.
Ne cum maſculo cubes, nec ſycophantam agas, nec occidas.

Μισθὸν

28 Μήτ᾽ ἀρσενοκοιτεῖν] Malo homines ignorare quid mali hoc verbo ſignificetur: ſi tamen quiſpiam ſcire velit quidnam hoc præcepto prohibeatur, legat D. Paulum ad Rom. cap. 1. v. 27. & Doctiſſ. D. Houldorffium Theat. Hiſtor. p. m. 564. &c. *Gallæus.*

29 Συκοφαντεῖν] Græce Συκοφάνται, dicti ſunt Athenis, qui ficus aliis ſurripientes indicarent, teſte Feſto, vel qui ficus ex urbe exportantes proderent, ut habet Plut. *de Curioſ. à ficuum delatione.* Lex enim erat in ea Civitate, *Ficus Athenis alio ne importanto*, cujus ſæpe meminerunt Græci in ſuis Commentariis: interque eos Interpretes imprimis Comici ad *Plautum* & alibi, Iſter quoque *in Atticis* &c. Sam. Petitus *Comment. in L L. Atticas lib.* 5. *tit.* 5. Qui igitur contra legem deliquentes ob parvulum lucrum perſequebantur, *Sycophantæ* ſunt dicti. Vox dein tranſlata ad denotandos Auſcultatores ſeu Delatores quoſcunque, inviſiſſimum hominum genus, qui in Principum inprimis Aulis locum inveniunt, uti ſupra vidimus, de variis gentibus, Romanis præcipue, in voce *Auſcultatores.* Apud hos enim rabies iſta, cum jam ante ſenſim graſſari incepiſſet, caput tandem ſub Tiberio inprimis extulit, teſte Suetonio *in Tiberio* c. 61. ubi ab Imp. *decreta accuſatoribus præcipua præmia, nonnunquam & teſtibus, neminique delatorum fidem abrogatam*, refert: liberrime indignante Seneca *de Benef. l.* 3. *c.* 26. Vitellium dein in Mathematicis inprimis deferendis, aurem illis præbuit, Sueton. *in eo* 24. ſummo vero ſtudio eos affectavit Domitianus, *dum bona vivorum & mortuorum uſquequaque quolibet & accuſatore & crimine corripiebantur*: de cujus temporis injuria & nimia apud ſceleratum Principem horum hominum libertate, graviter conqueritur Plinius *in Panegyr. Trajani.* De eodem Juvenalis *Sat.* 1.

—— Et poſt hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitate comeſa
Quod ſupereſt, &c.

Et hæc quidem Tyrannide jam confirmata: Initio vero Pincipatus *fiſcales calumnias magna calumniantium pœna repreſſit, ferebaturque vox ejus, princeps, qui delatores non caſtigat, irritat*, Sueton. cap. 6. Unde Martialis. *lib. Spectac. Epigr.* 4.

Turba gravis paci, placidæque inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt Gyaris.

Contra Titus ejuſdem frater, *flagellatos per arenam egit*, Sueton. *in eo cap.* 8. Eoſdem Pertinax urbe expulit: Gordianus partim patibulis ſuffixit; partim exilio multavit. Antoninus Pius, *ſi non probarent objecta crimina, capite multabat; ſi probarent, oblato præmio infames dimittebat*, Jul. Capitol. id eſt, ex lege Rhemnia

Digitized by Google

Μισθὸν μοχθήσαντι δίδου· μὴ θλίβε πένητα.
Γλώσσης νοῦν ἐχέμεν. κρυπτὸν λόγον ἐν φρεσὶν ἴσχειν.
Ὀρφανικοῖς, χήραις, ἐπιδευομένοις δὲ παράσχου.
Μήτ' ἀδικεῖν ἐθέλῃς· μήτ' οὖν ἀδικοῦντα ἐάσῃς.
Πτωχοῖς εὐθὺ δίδου, μήτ' αὔριον ἐλθέμεν εἴπῃς.

Mercedem laboranti da: nec affline pauperem.
Linguæ mentem cohibe, arcanum ſermonem in pectore contine.
Pupillis, viduis, indigentibuſque largire.
Ne injurius eſſe velis, nec injuſte quemquam agere ſinas.
Pauperibus ſtatim da; neque cras reverti jube.

Ἱδρῶσι

mnia K. notam frontibus eorum candenti ferro imprimebat. Trajanus è medio ſuſtulit, &c. Honorii inprimis tempora laudata, de quo Claudianus *l. 2. de laudibus Stilicon is*,

Denique non dives ſub te pro rure paterno,
Vel laribus pallet, non Inſidiator oberrat
Facturus quemcunque reum.

V. Thomam Dempſterum *in Roſini Antiquitat. Rom. Paralipom. ad lib. 9. Hoſmannus.*

30 Πτωχοῖς εὐθὺ δίδου] Sanctus Chryſoſtomus tom. 5. hom. de Miſericordia, & duabus viduis. Tria ſunt, quæ in miſericordiæ opere optanda ſunt Chriſtiano, ut poſſit facere, ut velit, ut compleat; ut poſſit, id eſt, ut ſubſtantia faciendi non deſit; ut velit, hoc eſt, voluntas adſit, qua faciat, cum ſubſtantia non deeſt, qua fiat; tertium eſt, ut compleat, id eſt quæ poſſit, & velit ſine dilatione perficiat. Nam ſunt, qui poſſunt facere, ſed nolunt; ſunt, qui volunt, ſed non poſſunt, ſunt, qui & volunt, & poſſunt, ſed differendo non faciunt. Cæterum qui poteſt facere, oret, ut velit, & qui vult facere, oret, ut poſſit, & qui in utroque paratus eſt, det operam, ut miſericordiam inſtanter efficiat, ne quod vult, & poteſt, differendo non compleat. Ita ſanctus Chryſoſtomus. Prov. 3. *Ne dicas amico tuo, vade & revertere, cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare.* Amicum hic vocat pauperem, quia tempore majoris neceſſitatis, mortis ſ. & Divini judicii pauperes ſunt qui nobis magis favent, ſecundum illud Chriſti Domini, *ut recipiant vos in æterna tabernacula*, huic amico conſulit Dominus cito

 dare,

Ιδρῶσι σταχύων χειρὶ χρήζοντι παράσχου.
31 Ὃς δ' ἐλεημοσύνην παρέχει, θεῷ οἶδε δανείζειν.

Copiam ſpicarum manui egenti præbe.
Quicunque eleemoſynam dat, Deo novit fœnerare.

Ρύεται

dare, qui enim cito dat, bis dat, juxta commune proverbium. Et Sen. lib. 2. de beneficiis. Beneficium, ait, moroſe datum ſimile eſt pani lapidoſo quem eſurienti accipere neceſſe eſt eſſe acerbum. Ita ille. Quare Apoſtolus 2 Cor. 9. *Hilarem datorem diligit Deus*, hilarem dicit non ſolum quia libenter, ſed quia prompte dat, unum enim provenit ex alio. *Labata.*

31 Ὃς δ' ἐλεημοσύνην] Seneca lib 6. de benef. inter ſublimia Dei hoc enumerat, quod omnibus det, & à nullo quicquam accipiat. Qui, inquit, omnibus daturus eſt, & nunquam accepturus. Hoc ille. Nec mirum: non enim audierat illud Chriſti Domini: *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Quod in ſancto Martino videre licet: præſtitit enim ille pauperi dimidium pallii, & nocte ſequenti viſus eſt Chriſtus Dominus dimidiato illo pallio indutus, dicens: *Martinus adhuc Catechumenus hac me veſte contexit.* Quid igitur de eleemoſyna glorioſius dici poteſt? *Beatius eſt dare quam accipere*, uti Chriſtus Dominus dicebat, atteſtante Paulo. Quod ſi cuivis dare beatum, dare Deo ipſi, quid beatius? Si Deo eſt beatum dare nobis, quæ major beatitudo noſtra, quam Deo dare? & quidem in hoc Deo ſuperiores aliquo modo apparemus, nobiliori damus: Deus enim nobis, nos vero Deo damus. S. Chryſ. hom. 32. ad pop. Unde tantum Deus ita mundum dilexit, ſicut dilexiſſe videmus; nonne ex charitate ſola? Revereamur igitur ejus charitatem, miſerationis exceſſum erubeſcamus; ipſe namque nec unigenito pepercit propter nos, nos autem & pecuniis parcimus adverſum ipſum; ipſe & legitimum pro nobis tradidit filium, nos vero nec argentum propter eum contemnimus, imo nec propter nos Et qualiter hæc venia ſunt digna? ſi hominem pro nobis pericula, & mortes paſſum videremus, omnibus præponeremus, & primis amicorum connumeraremus, & ei omnia noſtra traderemus, & ipſius magis, quam noſtra eſſe diceremus; imo nec ita dignam retributionem nos erogare cenſeremus, erga Chriſtum vero nec hanc gratitudinis menſuram obſervamus. Sed ille quidem pro nobis animam poſuit, & pretioſum ſanguinem propter nos effudit, qui non eramus amici: nos autem neque pecunias propter eum effundimus, ſed eum deſpicimus nudum, & peregrinum, & quis nos à futura pœna liberabit? Cum eum, qui pro nobis animam poſuit, deſpicimus eſurientem, & quid dico pecunias, nonne ſi innumeras haberemus animas, omnes oportuerat pro eo ponere? imo neque ita beneficio dignum feciſſemus, quoniam ipſe prior dilexit nos, ipſe prior manifeſtum exhibuit beneficium: ille autem qui beneficium accepit, quidquid retulerit, debitum reddit; non meritum confert, & maxime cum Chriſtus inimicis benefecerit: nos aut in benefactorem data conferamus, & ipſis rurſum fruituri ſimus.

Digitized by Google

ſimus. At nos neque iſta trahunt, ſed omnibus ingratiores ſumus: ſervis quidem, & equis torques aureos circumponentes, Dominum vero nudum circumeuntem, & fores ex foribus euntem, & pulſantem, & in exitibus viarum manentem, & manum levantem deſpicimus, & ſæpe torvo reſpicimus oculo; licet & hoc ipſum propter nos patiatur: libenter enim eſurit, ut tu paſcaris, & nudus circuimit, ut incorruptionis indumenti præbeat tibi occaſionem: ſed nec ita veſtimentorum aliquid erogatis, ſed veſtimentorum. hæc quidem jacent tineis eſca; hæc autem arcæ ſarcina, ſuperfluaque poſſidentibus cura; qui vero iſta cæteraque dedit omnia, nudus errat. Sed demus, quod in arcam ipſa non reponitis, ſed ipſis vos ornamini: & quid vobis ex his amplius? ut forenſium turba vos ſpectet, & quid hoc? non enim his amictum admirabuntur, ſed potius eum, qui largitur indigentibus. Itaque ſi vis in admiratione haberi, alios potius induens, infinitos aſſequeris applauſus. Tunc & ipſe Deus te cum hominibus laudabit: nunc autem laudabit te quidem nemo, ſed potius omnes invidebunt, corpus quidem cernentes ornatum, animam vero neglectam habentem; animæ enim ornatus penes eos eſt ſolum, qui cum virtute vivunt. Hæc dico non tam pauperum, quam animarum veſtrarum curam gerens, illis, etſi non à vobis, aliunde conſolatio aliqua erit, quod ſi nulla eis præbeatur conſolatio, & fame conſumantur, non magna eis jactura erit: quid enim Lazaro nocuit paupertas, & fame tabeſcere? à gehenna vero nemo vos eruet, niſi à pauperibus auxilium conſequamini: ſicut dives ille, qui continuè torretur, nunquam autem nanciſcitur conſolationem. S. Chryſ. hom. 15. ad Romanos. Deus filium ſuum tibi dedit, tu vero nec panem illi: illi pater, etiamſi filius legitimus eſſet, propter te haudquaquam pepercit; tu vero illum vel fame tabeſcentem contemnis, præſertim cum ſumptus facturus ſis ab his, quæ illius ſunt, tum autem tua ipſius cauſa, quid hac iniquitate deterius? Nihil, ait Chriſtus, à te quod ſumptuoſum ſit, poſtulo, ſed panem, ſed tectum, ſed conſolationem verborum; & certe vel propter ipſum cœlorum regnum id præſta, propter te pauperem reſpice, & mihi ſatisfacies, & tibi largiar cœlum, poſſum tibi citra hæc imponere coronam, ſed tamen tibi debitor eſſe non recuſo, ut tibi etiam fiduciam aliquam corona ferat ob hoc, qui meipſum educare poſſum, circumvagor mendicans præ foribus tuis, dexteram porrigo, à te educari concupiſco, quia tui majorem in modum amans ſum, & cunctis audientibus actorem te meum declaro. Atqui nos, quoties alicujus impenſa educamur, erubeſcimus ſane, remque adumbrantes diſſimulamus: verum ille, cui erga nos ſummus eſt amor, licet taceamus, ipſe rem deprædicat ipſam, magnis cum laudibus rem ad cœlum tollens, nec eum fateri pudet, quod, cum nudus eſſet, ſe veſte induimus, cum eſuriret, ſe aluerimus. Ita S. Chryſoſt. Quid de eleemoſyna dici ſublimius poteſt, quam quod Chriſto Domino exhibeatur, tu manum viſibilem pauperis vides extenſam, & tuam eleemoſynam recipientem? ſed tamen aperi oculos fidei, & vide Chriſtum Dominum, inviſibilem manum pariter extendentem, & gratiſſime hanc eandem ſuſcipientem: quia, ut ait S. Chryſoſt nunc ſecundo pro nobis Chriſtus egenus factus eſt: fuit prius in vita ſua inter nos pauper, ut ejus inopia nos divites eſſemus, nunc ſecundo pauper in pauperibus ſuis fit, ut nos ei eleemoſynam tribuentes, divites meritorum gloriæ ſimus; unde introducit S. Chryſoſt. ibi Chriſtum Dominum, ſic cum unoquoque noſtrum, alloquentem: Non magna, & pretioſiora expoſco, ſed panem duntaxat, & tectum, & verba ſolantia. Cum videris nudum, reminiſcere ejus, quam pro te in cruce tuli nuditatem, factus ſum antehac te propter egenus, & in præſenti

egeſtate

Ρύεται ἐκ θανάτου ἔλεος, κρίσις ὁππότ' ἂν ἔλθῃ.
[32] Οὐ θυσίην, ἔλεος δὲ θέλει θεὸς ἀντὶ θυσίης.
[33] Ἔνδυσον οὖν γυμνὸν, [34] μετάδος πεινῶντ' ἄρτων
σῶν.

Liberat à morte miſericordia, judicium quando
venerit.
Non ſacrificium, miſericordiam vero vult Deus
pro ſacrificio.
Veſtito itaque nudum, impertire eſurienti panes
tuos.

[35] Ἄστε-

egeſtate premor, ut undecumque compulſus te præbeas miſericordem; eſuriem tui gratia toleravi, rurſum famem pro te patior, ſitibundus eram, dum in cruce penderem, & nunc etiam ſitio, pauperum ratione, ut his utriſque inedia ſcilicet, & ſiti te mihi adjungam, & pium pro tua ſalute reddam, & humanum; ſuumque pro parvis & exiguis rebus corona te & imperio donaturus; neque id dixerim, Solve me egeſtate, vel divitias elargire: ſed panem poſtulo, & amictum, vel tenue aliquod ſolamen inediæ meæ. Si fui interim in vincula conjectus, non me inde eximas poſtulo, ſed ut vinctum reviſas. Sic te, vel hoc ſolo, donabo cœlo, & te graviſſimis vinculis eruam. Habeo quidem ego, unde me alam, ſed emendico, & præ tuis foribus exiſto, manum porrigo, & cibari à te percupio, quia te plurimum amo. Ita S. Chryſoſt. Quis talia Chriſtum loquentem audiret, qui non viſcera ipſi offerret? Hæc igitur ſunt, quæ vere auribus fidei noſtræ ſonant. Felix qui ſic Chriſtum cognoverit, & audierit. *Idem.*

32 Οὐ θυσίην &c.] Nemo eſt qui non videat hæc eſſe deprompta ex ſacra ſcriptura, ideoque à Phocilyde non potuiſſe proficiſci ſed ex perſonata Sibylla eſſe hauſta. *Gallæus.*

33 Ἔνδυσον οὖν γυμνόν] Veſtire nudos. Ad quod Sacra ſcriptura monet. Tob. 4. *De veſtimentis tuis nudos tege.* Item Eſa. 58. *Cum videris nudum, operi eum.* Et Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti.* Hoc opus miſericordiæ nobi multum commendant exempla ſanctorum Et primo exemplum Dei, qui Adam & uxori ejus poſtquam ceciderant in ſtatum miſeriæ., fecit tunicas pelliceas. Geneſ. 3. Item exemplum Tobiæ qui nudis veſtimenta præbebat. Tob. 1. Et exemplum Job: *Si deſpexi*, inquit, *prætereuntem, eo quod non haberet indumentum, & abſque operimento pauperem: Si non benedixerunt mihi latera ejus, & de velleribus ovium mearum calefactus eſt.* Job 31. Hoc opere miſericordiæ Dorcas digna fuit ſuſcitari. Actu 9. Item huic operi miſericordiæ promittitur vita æterna. Ezech. 19. *Si nudum veſtimento operuerit,*

35 Ἄστεγον εἰς οἶκον δέξαι, καὶ τυφλὸν ὁδήγει.
Ναυηγοὺς οἴκτειρον· ὁ γὰρ πλοῦς ἐστὶν ἄδηλος.
Χεῖρα πεσόντι δίδου· σῶζον δ' ἀπερίστατον ἄνδρα.
Κοινὰ πάθη πάντων· βίοτος τροχός, ἄστατος ὄλβος.

Exulem in domum excipe, & cæco viæ dux eſto.
Naufragium miſerere, quia navigatio eſt incerta.
Manum lapſo porrige, ſervaque deſertum virum.
Communes caſus, omnium, vita rota, inſtabilis fælicitas.

Πλοῦ-

rit, vita vivet. Hoc opus miſericordiæ videtur præcellere reſpectu præcedentium, in hoc quod non unam miſeriam relevat, ſed multas. Primum opus repellit famem, ſecundum ſitim: ſed hoc opus expellit erubeſcentiam de nuditate, & moleſtiam frigoris. *Peraldus.*

34 Μετάδος &c.] Ad duo prima opera incitamur frequenti ſcripturæ admonitione. Nehemiæ 8. *Mitte partes eis qui non præparaverunt ſibi.* Tob. 4. *Panem tuum cum egenis & eſurientibus comede.* Prov. 25. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit potum da illi.* Eccleſiaſt. 11. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas, quia poſt multa tempora invenies illum.* Aquæ tranſeuntes ſunt populi mortales. 2 Reg. 14. *Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram quæ non revertuntur.* Luc. 3. *Qui habet eſcas, det non habenti.* Item excitamur ad ea exemplis ſanctorum patrum. Tob. 2. De facultatibus ſuis eſurientes alebat. Job 3. *Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea &c. Humerus meus à junctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus conteratur.* Item incitamur ad ea mercedis promiſſione. Ezech. 18. *Si panem eſurienti dederit, vita vivet.* Matt. 10. *Qui potum dederit uni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Luc. 14. *Quum facis convivium, voca pauperes, debiles, & claudos & cæcos & beatus eris, quia non habent unde retribuant tibi. Retribuetur autem tibi in reſurrectione juſtorum.* Qui cibum ſine potu miniſtrant pauperi, tale prandium dant Domino quale conſuevit dari aſino. Item qui de his quæ habent ad menſam ſuam nihil volunt dare pauperibus, in futuro nihil boni invenient. Job. 20. *Non remanſit de cibo ejus, & propterea nihil remanebit de bonis illius. Idem.*

35 Ἄστεγον εἰς οἶκον &c.]

Οἵ τε φιλόξεινοι, καί σφι νόος ἐστὶ θεουδής.
Qui hoſpitales ſunt, etiam eis mens eſt pia.

Δίκαιος, εὐσεβὴς, ἁγιώμενος, θεῷ ἀρέσκων. *Heſych.* Eſtque vel *Deo ſimilis*, q. θεοειδὴς vel *Deum timens*, θεοδεὴς, vel *Deo placens*, q. θεαδής. Viri vere pii, quibus νόος θεουδὴς, ſunt φιλόξενοι, imo φιλοξενίαν διώκοντες (phraſis *Paulina*) ἄξενοι contra & inhoſpitales, feri, barbari, inhumani. Et bene eſt quod nos φιλοξενίᾳ noſtra atque humanitate hanc labem jamdudum deterſimus, quam majoribus noſtris ad-

Πλοῦτον ἔχων, σὴν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρεξον.
Ὧν σοι ἔδωκε θεὸς, καὶ αὐτοῖς χρήζουσι παράσχου.
Κοινὸς πᾶς ὁ βίος μερόπων· ἄνισος δὲ τέτυκται.
Μήποτε ἄνδρα πένητα ἰδὼν· σκώψῃς ἐπέεσσι.
Μηδὲ κακῶς γε προσείπῃς μωμητόν τινα φῶτα.
Τὸ ζῆν ἐν θανάτῳ δοκιμάζεται. εἴτις ἔπραξεν
Ἔκνομον ἢ δίκαιον, διακρίνεται εἰς κρίσιν ἐλθών.
36 Μηδὲ φρένας βλάπτειν οἴνῳ· μηδὲ πίνειν ἄμετρα.

Si divitias habes, tuam manum pauperibus porrige.
Quæ tibi dedit Deus, de his egenti eroga.
Communis tota vita hominum, inæqualis autem facta eſt.
Ne ſi virum pauperem conſpexeris, irrideas dicteriis.
Neque maligne alloquaris vituperandum aliquem virum.
Vita in morte probatur. Num quis perpetrarit
Illegitimum quid aut juſtum, dijudicatur ad judicium ſi venerit.
Ne mentem lædas vino, nec bibas immoderate.

37 Αἷμα

ſperſit *Horatius*, cum dixit, Carm. l. 3. Ob. 4. *Britannos hoſpitibus feros*, ubi *Acron*, *Britanni hoſpites mactabant pro hoſtia. du Portus.*

36 *Μηδὲ φρένας* &c.] Sanctus Chryſ. hom. 1. ad pop. Non ita natura terræ vexata aquarum abundantia, continue diſſolvitur, ut corporis vis molleſcit, & diffluit, & exilis redditur vini potu continuo ingurgitata. Vinum à Deo datum eſt, non ut inebriemur, ſed ut ſobrii ſimus, ut delectemur, non ut doleamus. *Vinum* enim *lætificat cor hominis*, ait David, tu vero ipſum triſtitiæ materiam facis. *Utere modico vino*, ait Timotheo Paulus. Etenim ipſum modicum

Digitized by Google

[37] Αἷμα δὲ μὴ φαγέειν, εἰδωλοθύτων δ' ἀπέχεσθαι.

Sanguinem vero ne comedas, & ab iis quæ diis immolantur abſtineas.

[38] Τὸ

cum propter infirmitatem permiſit, quod niſi imbecillitas vexaſſet, neque modicum admittere diſcipulum coegiſſet. Ita S. Chryſoſt. *Labata.*

37 *Αἷμα δὲ μὴ φαγέειν* &c.] Poſt adventum Chriſti liber jam eſt eſus ſanguinis, quia lex præceptorum in dogmatis, cujus caput eſſe demonſtravimus interdictum ſanguinis, & quo conſtabat inimicitia, eſt antiquata Epheſ. II. 15. Et Chirographum, quod nobis in dogmatis erat contrarium, è medio ſublatum, cruci affixum & expunctum ac cancellatum eſt, Col. II. 14. *Quare*, inquit Apoſtolus, *dehinc neminem cognoſcimus ſecundum carnem* (in carnali ſtatu, quo vigebant *δικαιώματι σαρκός*) *Nam utut Chriſtum agnoverimus ſecundum carnem*, (ſubjectum legi in infirmitate) *at nunc non amplius agnoſcimus. Quare ſi quis in Chriſto, nova creatura eſt*, 2 Cor. v. 16, 17. Adeo ut, qui ultra hærent infirmis illis & egenis mundi fundamentis, dicantur *tentare Deum, imponentes jugum cervici: quod ne patres ferre potuerunt*, Act. xv. 10. Proinde *ſtandum nobis eſſe in libertate, ne amplius jugo ſervitutis conſtringamur*, Gal. v. 1. Argumentum omni jam exceptione majus, poſtquam ſemel nobis probatum firmiter, præceptum illud Noacho & Iſraelitis latum mere ceremoniale fuiſſe. Excipient tamen Apoſtolos in Synodo Hieroſolymitana renovaſſe legem. Cui exceptioni in ſequentibus ſatisfaciemus. III. Secundum argumentum, quia Chriſtus ipſe adverſus Phariſæos diſputans, non obſcure libertatem circa cibum & potum in univerſum ſtabilit, Matth. xv. Phariſæi & Scribæ Hieroſolymitani haud dubie à Collegio Phariſæorum, quos Chriſti fama urebat, ablegati, ipſi movent quæſtionem: *Cur diſcipuli ejus, transgreſſi traditionem majorum, non lavent manus, quum edunt panem?* v. 1. 2. Chriſtus primo retorquet criminationem, & graviori crimine eos arceſſit. v. 3. 4. &c. Secundo demonſtrat, obſervationem traditionum non eſſe cultum Dei, ſed vanam ac deteſtabilem hypocriſin. v. 7, 8, 9. Tertio advocato populo diſcernit veram hominis pollutionem à ficta. v. 11. *Non quod intrat in os, polluit hominem, ſed quod egreditur ex ore, polluit hominem.* Quaſi diceret, cibum ore ſumtum, ſive lotis ſive illotis manibus, non reddere aliquem impurum, vel iræ Divinæ obnoxium. Ita enim ſe explicat Chriſtus, cum in ſententia ejus diſcipuli hærerent. In qua, adnotante Grotio, ſupponit id, quod conſtabat inter Judæos, cor ſedem eſſe animi, ejus præſertim partis, qua volumus, & ex qua culpa naſcitur. Unde ſequitur, ſi à cibo immunditia ad cor non pertingit, ne animum quidem pertingere. At cibus, dum adhuc permixtus ſuis fœcibus eſt, non pertingit ad cor, ſed *εἰς κοιλίαν*, in partem ventris depreſſiorem, in qua eſt ventriculus. Deinde purgatur cibus, & quicquid natura ſua immundum eſt, ac proinde homini alendo non idoneum, illud per alvum ejicitur. Apparet ergo, nec ante nec poſt purgationem immundum in cibo polluere hominem. Hactenus Grotius. Cæterum ſententia Chriſti univerſalis eſt, qua docetur ac inſinuatur haud obſcure, ſub-

f f 2 lato

lato per Chriſtum diſcrimine ciborum omnia jam munda eſſe, neque quidquam, quod ingreditur os, hominem polluere poſſe. Ergo etiam Sanguis, qui os ingreditur, nequaquam hominem polluere poteſt. Reſpondet Curcellæus: *Verba Chriſti non eſſe accipienda univerſaliter, ſed ad materiam ſubjectam reſtringenda. Non reſpicere Chriſtum ad cibos, quos lex declarat eſſe mundos vel immundos, nec ſibi propoſitum habuiſſe, docere, cibos, quos lex pro mundis ducit, non amplius pro immundis habendos. Sed hoc tantum, hominem non inquinari, etiamſi illotis manibus manducaret cibum. Proculdubio peccaturum fuiſſe, ſi quis occaſionem ex Chriſti reſponſo ſumpta, licentiam porcina veſcendi tunc arripuiſſet, propter rebellionem adverſus Dei mandatum. Nondum enim veniſſe tempus abrogandæ legis.* pag. 168, 169. Reſp. Sic ſolent cum Curcellæo etiam Papiſtæ excipere. Ac nominatim Janſenius. Non dubitamus verba Chriſti hoc loco ad ſubjectam materiam reſtringenda. Sed eo modo quo univerſalis propoſitio ad demonſtrationem particularis quæſtionis reſtringi debet, cujus tamen latitudo in ſubjecta materia non exhauritur. Nempe Chriſtus à genere ad ſpeciem ſic procedit. Quicquid ingreditur in os, non polluit hominem. v. 11. Atqui cibus, quem illotis manibus manducant diſcipuli, ingreditur in os. v. 2. Ergo cibus, quem illotis manibur manducarunt diſcipuli, illos non polluit. Quis hic non intelligit, ſi propoſitio Major, adeoque ſententia Chriſti, non accipiatur univerſaliter, effici argumentationem in prima figura ex puris particularibus, adeoque meram ἀδολεσχίαν, Chriſto indignam? Quid? Ipſe Curcellæus ſibi diſcors ſubjicit: *Quanquam non negem, Chriſtum ita generatim loquendo innuiſſe, tempus iſtud eſſe præ foribus, cum ubique gentium, abrogato ciborum diſcrimine, Deo ſerviendum eſſet in Spiritu & veritate.* Sententia Chriſti reſpicit illud ipſum tempus, quo lata fuit, non illud, quod ante fores erat. Ergo jam tum univerſalis fuit. 3. Si quis invitatus hac ſententia Chriſti, ex fide in Chriſtum Meſſiam, qui munda & immunda, hoc eſt, circumciſos & præputiatos, in ſua carne conciliare debuit, cibos in lege immundos ediſſet, pro legis tranſgreſſore non fuiſſet habitus, neque reus rebellionis adverſus mandatum Dei. Quamvis enim fœdus antiquum ſuam στάσιν habuerit uſque ad tertium illum temporis articulum, quo Euangelium Chriſti exhibiti per Apoſtolorum prædicationem ἐβεβαιώθη, quatenus nempe ante illud tempus prædicatio Evangelii non eſt egreſſa extra populi Iſraelitici terram, & Chriſtus ipſe praxin publicam ſacrificandi non tantum intactam reliquit, ſed etiam confirmavit mandato, Matth. VIII. 4. tamen jam libertas tanta Eccleſiæ affulſit, ut à peccato immunis eſſet, qui fide in Meſſiam præſentem ceremoniam aliquam legalem omiſiſſet. *Hinc lex & Prophetæ uſque ad Johannem*, Matth. XI. 13. Et jam adſuit illud πλήρωμα χρόνου, Gal. IV. 1, 2. Quo fortaſſe pertinet illa Chriſti ænigmatica locutio, Matth. IX. 14, 15, 16. &c. In quæſtione etiam de loco cultus Divini, Chriſtus mulieri Samaritanæ reſpondet: *Veniet hora, & jam eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in veritate. Sed & pater tales quærit ipſum adorantes*, Joh. IV. 23. Ergo jam tum Chriſto nondum mortuo erat illa hora, & quærebat Deus ipſe jam tum in Spiritu & veritate adorantes, non habito reſpectu ad locum, ſeu is Hieroſolyma eſſet, ſeu mons Garizim, ſeu quilibet alius. Quæ cauſa eſt non ineptæ diſtinctionis Theologorum noſtrorum inter ſtatum vigoris, languoris, mortis & ſepulturæ ceremoniarum legalium. Viguiſſe uſque ad adventum Chriſti, & functas pædagogi munere: langueſcere cœpiſſe nato Chriſto, & ad ἀφανισμὸν properaſſe: mortuas, cum Chriſto: ſepultas honeſte ab Apoſtolis uſque ad excidium urbis Sanctæ, cum qua Synagoga etiam humum & ci-

& cineres quæſitavit. IV. Tertium argumentum ſuppeditat Apoſtolus Rom. xiv. 14, 17. *Novi & perſuaſus ſum in Domino Jeſu, nihil eſſe pollutum per ſe ipſum, niſi ei, qui exiſtimat, quid pollutum eſſe. Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia & gaudium & pax in Spiritu S.* Judæi converſi ad Chriſtum, quidam infirmiores adhuc, putabant abſtinendum eſſe à cibis lege vetitis. Cæteri provectiores jam ac præcipue Gentiles contranitebantur, & Evangelicam libertatem opponebant. Hos conciliare conatur Paulus. Vetat, ne invicem ſe judicent. Imo hoc utrinque judicent, ne ponant ſcandalum fratri, v. 13. Et ſubjicit, ſe certo ſcire & perſuaſum eſſe, quod per ſe nihil pollutum, ſed tantum *λογιζομένῳ* ei, qui reputat aliquid pollutum. Pollutionem intelligit non naturalem, ſed religioſam. Hanc tamen ſcientiam moderatur lege charitatis, ne ſcandalo percellatur Frater. v. 15. Ac demum ſubjicit: *Regnum Dei non eſſe eſcam ac potum, ſed juſtitiam, & pacem, & gaudium in Spiritu S.* Atque ita ſe planiſſime explicat: Ea videlicet jam tempora eſſe, quibus nihil penſi habendum, quid edas vel bibas. Hoc enim jam in religione & regno Dei momentum nullum habere. Declarat igitur eadem ratione, eſum ſanguinis non amplius prohibitum, neque pollutum niſi *τῷ λογιζομένῳ*, neque in illo amplius regnum Dei verti. Si Præcepti illius legalis nexus nondum ſolutus fuit, ſequitur, fuiſſe aliquid per ſe pollutum, & in eſu ac potu adhuc regnum Dei volvi. IV. Quartum argumentum ſuppeditat idem Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, 1 Cor. x. 25. *Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini enim eſt terra & plenitudo ejus.* Agit Apoſtolus de Idolothytis. Hactenus impugnavit Idolothyta qua talia, formaliter dicta, *Fugite idololatriam.* v. 14. *Ne fiatis participes menſæ & calicis Dæmoniorum*, v. 20. puta, comedendo cibos idolis oblatos eo modo, & iis circumſtantiis, quibus cenſeamini eos quaſi ſacros, in honorem idoli comedere. Deinceps ſolvit quæſtionem à Corinthiis motam: An Idolothytum comedi poſſit ſaltem materialiter, qua cibus & caro eſt? Reſpond. Apoſtolus: *Omnia quidem licere, ſed non omnia ædificare.* v. 23, 24. Sic rurſum diſtinguit *jus* ab *exercitio*, cui accidere poteſt, ut ſit malum. Ac ſubjicit conceſſionem generalem: *Omnia quæ in macello ſunt, manducate, μηδὲν ἀνακρίνοντες, nihil diſcernentes, non hæſitantes propter conſcientiam.* Vetat eos interrogare in macello, an carnes venum expoſitæ idolis fuerint ſacrificatæ, necne? Solebant enim Gentiles carnes idolis oblatas, poſt ſacrificium & epulum ſuperfluas, mittere ad macellum vendendas, quarum lucrum ad Sacerdotes derivabatur. In macello autem cenſebantur ad communem & profanum uſum redire. Ergo Apoſtolus declarat: Omnem jam cibum & potum indifferentem eſſe, & religionem ac conſcientiam nullum amplius diſcrimen agnoſcere, ſicut factum in Veteri Teſtamento. Quæ ſententia cum generalis ſit, neceſſario etiam ſanguinem complecti debet. Nam in macello botulos & farcimina ex ſanguine, uſitatiſſimum Gentilium cibum, venum expoſita eſſe, cui vel levis dubitatio inceſſere poteſt? V. Quintum argumentum promimus ex Coloſſ. 11. 16, 17. *Ne quis vos judicet in cibo & potu, quæ umbra futurorum, Corpus autem Chriſti.* Et v. 20, 21. *Quid adhuc, tanquam viventes in ſeculo, decretis illis tenemini, Ne tetigeris, ne guſtaris, ne contrectaris.* Perſtringit tum Gentiliſmum tum Judaïſmum, quorum ille decipere parabat per philoſophiam & inanem fallaciam, hic ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi: uterque contra Chriſtum, *in quo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*, v. 8, 9. &c. Qui cum chirographum, quod nobis contrarium erat, expunxerit, dedit libertatem iis, qui cum Chriſto con-

convivificati, ne quiſquam eos in cibo vel potu judicet, neque conſtringat legalibus illis decretis, ne tangant, ne guſtent, ne contrectent. Unde argumentum irrefragabile nectimus pro libertate Chriſtianorum in eſu ſanguinis. Qui enim in eſu & potu non ſunt obnoxii ullius, ſive legis Divinæ, ſive hominis judicio; neque tenentur legalibus illis decretis, illis liberum eſt, ſanguinem tangere vel non tangere, guſtare vel non guſtare. Scripſit Paulus Epiſtolam ad Coloſſenſes ſatis longo tempore poſt Hieroſolymitanam Synodum. Miſit enim Roma per Tychicum & Oneſimum. Et in fine vinculorum ſuorum meminit cap. IV. 18. Atque adeo minimum tredecim anni inter Synodum & ſcriptionem hujus epiſtolæ intercedunt, ut patet attendenti. In eo certe intervallo temporaria lex Hieroſolymis lata, Judæis converſis jam contra ſcandali metum obfirmatis, obſervari deſita eſt: vel, ſi non deſita, univerſali hac ſententia Apoſtoli abrogata, nec extra ſcandalum obligare pergat. VI. Sextum argumentum ſequitur ex Tit. I. 15. *Omnia ſunt munda mundis: Pollutis autem & infidelibus nihil mundum, ſed polluta eſt illorum mens & conſcientia.* Perſtringit Apoſtolus Cretenſes, quorum deſcribit mores, v. 12, 13. Jubet nos redarguere, v. 13. 14, 16. ac curat in iis vitæ & doctrinæ morbum. Vitæ morbum in verbis: *Omnia munda ſunt mundis* &c. Morbus fuit Judaizantium, Judaicas fabulas & traditiones hominum complectentium, v. 14. *Quales fabulæ potiſſimum erant*, inquit Cornelius à Lapide ex Hieronymo & Chryſoſtomo, *de ſervandis legis Ceremoniis, præſertim de ſervando ciborum delectu.* Ergo hac ſententia generali munditiem etiam ſanguinis Apoſtolus declaravit. Curcellæus reſpondet. I. *Non conſtare, iſtud de cibis particulariter intelligendum eſſe, qui non nominantur.* pag. 179. Reſpond. De cibis interpretantur Chryſoſtomus, Hieronymus, Theodoretus, Ambroſius, Vatablus, Eraſmus, alii. Et patet ex rebus ipſis. Perſtringit enim Judaizantes, qui dogmatizabant, in potu, cibo, feſtis, Sabbatho. Deinde ita interpretatur Apoſtolus, I Tim. IV. 3, 4. Neque mirum erat, Cretenſes Judaica hæc deliria adoptaſſe, quia magna fuit per maris viciniam communio Judæorum cum Cretenſibus, adeoque Judæi nobiles in Creta habitare ſoliti, teſte Joſepho, in ſua vita, ubi hac de cauſa uxorem ſe ex Creta accepiſſe narrat. Quin & hinc natus videtur Cornelii Taciti error, qui Judæos è Creta adſcendiſſe aſſeverat, & Judæos dictos quaſi Idæos ab Ida monte, qui eſt in Creta, Hiſtor. V. 2. 1, 2. Non erat, cur cibos nominaret. Hoc enim ex ſe conſtabat, cum de munditie & immunditie ciborum Judaizantes diſceptarint. 2. *Hæc adeo generalia eſſe, ut, niſi prudenter ex Apoſtoli mente limitentur, inde colligi queat, etiam furta, homicidia, adulteria Chriſtianis eſſe licita, nihilque pro peccato habendum, niſi quod repugnante conſcientia committitur. ib.* Reſp. Exceptiones malarum rerum in omni præcepto vel imperii vel indulgentiæ præſupponuntur. Deus enim peccatum odit, neque eſt ἀνεξαμαρτησίας Spiritus. Utrum autem malus ſit eſus ſanguinis, quæritur & ſub judice lis eſt. Impudentiſſimus Jeſuita quidem Cornelius à Lapide non verecundatur Luthero impiam hanc conſequentiam impingere: *Si omnia munda mundis, ergo fornicatio quoque eſt munda mundis, puta fidelibus. Sicut enim, inquit, nihil juſtificat niſi fides, ita nihil coinquinat niſi infidelitas.* Comm. ad h. l. Sed heus, Jeſuita, fruſtra Herculi! Fumus eſt è ficubus. Fidelibus omnia munda eſſe recte Lutherus dixit, quatenus nihil immundum, quod ſincera fide erga Chriſtum geritur. An vero etiam ſcelera ex fide in Chriſtum patrantur? Apage dementiam. Et tamen hi Sycophantæ Evangelicam & ſalutarem de fide doctrinam jocularibus his convitiis quotidie mactant. VII. Septimum argumentum ſtringimus ex graviſſima ἐπιτιμήσει Apoſtoli,

I Tim.

Digitized by Google

1 Tim. iv. 1, 2, 3, 4. *Spiritus diſerte dicit, quod poſtremis temporibus deflexuri ſint quidam à fide, attendentes Spiritibus erroneis? & doctrinis dæmoniorum, prohibentium nubere, abſtinere à cibis, quos Deus condidit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & iis, qui cognoverunt veritatem. Quia omnis Dei creatura bona eſt, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione recipitur.* Ubi vili pendo Pelusiotæ virgulam criticam, qui pro ἀπέχεσθαι judicavit legi debere ἀντέχεσθαι lib. iv. Epiſt. 122. Atqui & Latinis uſitatum, ut alteri tantum è nominibus reſpondeat verbum, quale eſt; *Judicium & pœnas exercere:* cum judicium exerceatur, pœnæ ſumantur. Apud Tacitum Germ. vii. 4. *Mulieres cibos & hortamina pugnantibus geſtare dicuntur*: cum cibi geſtentur, non hortamina. Ita hic κωλυόντων reſpondet duntaxat τοῦ γαμεῖν. Jam de re. Apoſtolus dæmoniorum doctrinam vocat, mandare abſtinentiam à cibo. Et rationem reddit: *quod omnis creatura Dei bona ſit, & nihil rejiciendum, cum gratiarum actione ſuſceptum.* Ubi altius adſcendit Apoſtolus ad creationis hiſtoriam, poſtquam Deus omnia, quæ creavit, valde bona eſſe declaravit. Reſpondet Curcellæus. 1. *Niſi reſtrictio aliqua commoda hic fiat, ſequi etiam Apoſtolos Dæmoniorum doctrinam propoſuiſſe, ſi non in perpetuum, ſaltem ad tempus, quo ipſorum conſtitutio vigere debuit.* pag. 179. Reſp. Inter Synodum & ſcriptam hanc Epiſtolam intercedebant anni præterpropter quatuordecim. In eo intervallo notoria mutatio potuit accidere. Sed demus, illo tempore nondum legis illius frænum laxatum fuiſſe, an ideo Apoſtoli etiam ſtante generali illa ſententia in Concilio, dæmoniorum doctrinam propoſuerunt? Abſit blaſphemiæ accuſemus viros θεοφορουμένους. Tulerunt quidem legem de ſanguine, ſed non tam jus ſanguinis limitarunt, quam exercitium illius cibi in præſenti caſu ſcandali. Unde qui dicto audientes fuerunt, non tam cenſendi cuſtodiviſſe præceptum aliquod de cibo, quam præceptum de charitate, cui repugnat ſcandalum datum. Idolothytorum eſus, ſi religioſo imperio mandatur, haud dubie doctrina Dæmoniorum eſt. Apoſtolus enim diſerte conceſſit. 1 Cor. x. Et tamen Apoſtoli cum ſanguine conjunxerunt. 2. *Paulus videtur ad illos hæreticos reſpexiſſe, qui exiſtimabant cibos aliquos natura eſſe malos, à quibus veſcentes inquinarentur.* Reſpond. Eodem frigido ſchemate in alia, ſimili tamen cauſa, elabi conantur Bellarminus & Baronius. Jam reſpexerit Paulus ad hæreticos tales, puta Marcionitas, Encratitas, Manichæos. An igitur non reſpexit Tertullianum, & qui ſupra ſuſtinuit affirmare, carnium conceſſionem propter σκληροκαρδίαν hominum factam? Annon omnes eos, qui ſaltem hoc commune habent, ut prohibeant cibos? Maxime cum Apoſtolus ne verbo quidem attigerit cauſam prohibitionis, ſed tantum prohibitionem expreſſerit. Sæpe ejuſdem facti diverſæ ſunt cauſæ. Damnat Scriptura eos, qui ſolvunt Jeſum. Solverunt autem aliter atque aliter Arius & Neſtorius. An propterea non æque uterque damnatus? Eadem hic ratio. Cum conſtat liberum permiſſum à Chriſto omnium ciborum uſum, conſcientiæ quidem cauſa, quicunque conſcientiæ cauſa illam libertatem infringit, ſive prohibeat cibum, quia natura malus, ſive alio modo quolibet, Dæmoniorum doctrinam propugnat. Neque pingi poteſt illorum cauſa hoc colore: *Cauſam prohibitionis in textu allegari his verbis:* Omne, quod Deus creavit, bonum eſt, neque quicquam rejectaneum, *quaſi diceret: Diabolos illos Doctores prohibere cibos quoſdam tanquam malos, cum tamen omnes cibi ſint boni, puri, nulli rejectanei.* Non ideo ad eos ſolos reſtringi debet. Sic Chriſtus Matth. xix. 14. diſcipulos Chriſto infantes ſubducturos compellat: *Ne prohibete eos.* Rationem addit: *Eorum enim eſt Regnum cœlorum.* Diſcipuli propter hanc cauſam

non-

38 Τὸ ξίφος ἀμφίβαλε, μὴ πρὸς φίλον, ἀλλ' ἐπ' ἄμυναν

Gladium accinge non contra amicum, ſed ad defenſionem.

39 Εἴθε

non ſubduxerant. Et hanc cauſam allegat Chriſtus. Ita hoc loco Spiritus S. damnat omnes, qui prohibent cibos religionis gratia, quia omnes cibi boni. Hanc tamen rationem non neceſſario negare debuerunt, quotquot prohibuerunt. Ut, qui αἱμαῤῥοφαγίαν conſcientiæ gratia prohibent, ab hoc reatu eximi nullo pacto poſſint. *Heideggerus.*

38 Τὸ ξίφος ἀμφίβαλε &c.] De jure Divino voluntario profectiore, Evangelio ſcilicet, plus eſt difficultatis. Quin Deus, cui plus juris eſt in vitam noſtram, quam nobis ipſis, potuerit à nobis patientiam eo uſque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo uſque obſtringere, id eſt quod inquirimus. Solent pro affirmante ſententia adferri duo loca, quæ ſupra adduximus, ad quæſtionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ *Ego autem dico vobis; Ne reſiſtite injuriam facienti*, Matth. v. 39. & Rom. XII. 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ubi Latina verſio habet, *non vos defendentes chariſſimi.* Tertius autem locus eſt in illis Chriſti verbis ad Petrum, *Repone gladium tuum in vaginam, nam quicunque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Chriſti exemplum qui pro inimicis ſit mortuus, Rom. v. 8, 10. Neque deſunt inter Chriſtianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, ſed defenſionem privatam putarint vetitam. Ambroſii loca pro bello ſupra attulimus. Auguſtini multo etiam plura ſunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambroſius dixit: *Et ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit; quaſi licuerit uſque ad Evangelium, ut ſit in lege æquitatis eruditio, in Evangelio veritatis.* Idem alibi: *Chriſtianus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* Auguſtinus vero; *Legem quidem non reprehendo quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quiſquam occidatur non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur nobis potius quam aliis conſulere, ut ſupra oſtendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Inſtet forte aliquis, & dicat; etiamſi meum bonum præferre poſſim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus, quare vitam meam mihi potius deſerendam, quam invaſor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed reſponderi poteſt, ſæpe etiam eum, qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita exiſtimare: & ipſi quoque aggreſſori ante mortem poſſe ad pœin-

Digitized by Google

pœnitentiam ſpatium ſupereſſe. Deinde, morali judicio non videri æſtimandum illud periculum in quod ipſum ſe quis conjiciat & unde ſe poteſt eximere. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum uſque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Joſepho diſcimus: qui & de Eſſenis innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii comparandi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXII, 36, ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios: erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35, eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant. Recte autem à Cicerone dictum eſt: *Gladios habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne reſiſtite injuriam facienti*, non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur, cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria quæ aut alapa ſit aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſtite injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.* In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες*, omnino *ἐκδικεῖν* non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem, ut & Judith I, 11. & II, 1. Luc. XVIII, 7, 8. XXI, 22. II Theſſ. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. I Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem eſt ultionis non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, *ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω*, ubi in Hebræo eſt לי נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat, tum ipſa loci ſententia quæ defenſionem intelligi non patitur. Quod vero Petro dictum eſt, continet quidem prohibitionem utendi gladio, ſed non in defenſionis cauſſa: neque enim ſe opus habebat defendere: Jam enim dixerat Chriſtus de diſcipulis: *Sinite hos abire: Idque ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex iis quos dediſti mihi non perdidi quemquam*, Joan. XVIII. 8, 9. neque Chriſtum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc cauſam interdictioni ſubjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur ſcripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciſcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur: adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnis qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10: *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris*

gg *penes*

39 Εἴθε δὲ μὴ χρήσῃ, μήτ' ἔκνομα, μήτε δικαίως.

Utinam vero non utaris, neque injuſte neque juſte.

Καὶ

penes eum, ultor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem? Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus, Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, I Joan. III, 16. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam diſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, *ἀλλὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ ob nimium calorem.* Et hanc ſententiam ipſe etiam Auguſtinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, Quæſt. LXXXIV in Exodum. *Grotius.*

39 Εἴθε δὲ μὴ &c.] Hoc pacto nullum bellum eſſet licitum quod, quam falſum ſit ex his quæ ex Grotio allegamus, conſtat. Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit, & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon, *τὰ ζῶα ἐπίστανταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. omnia animantium genera pugnam norunt aliquam; quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento eſt:

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit; unde, niſi intus
Monſtratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque ſuam, qua poſſit abuti:
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exſtant.
Illis iratus petit atque infenſus inurget.

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος γοῦν κυρίττειν πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα. πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς· ὥσπερ γε τὸ τῶν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειρεῖ, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium, quodque eo ad ſui tutelam*

lam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſicat. Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, ſed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Ariſtoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait eſſe pro haſta, pro enſe, & pro armis quibuslibet, quia omnia poteſt ſumere ac tenere. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum quæ ſocietati repugnat, id eſt quæ jus alienum tollit. Nam ſocietas eo tendit ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habiturum, etiamſi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non eſſet. Nam vita, membra, libertas, ſic quoque propria cuique eſſent, ac proinde non ſine injuria ab alio impeterentur. ſic & rebus in medio poſitis uti, & quantum natura deſiderat eas abſumere, jus eſſet occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. Hoc ipſum autem nunc; poſtquam ex lege aut uſu dominium formam ſuam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Ut, ſi unumquodque membrum ſenſum ſuum haberet, ut poſſe putaret ſe valere ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unusquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt: nam ſibi ut quiſque malit quod ad uſum vitæ pertineat quam alteri acquiri, conceſſum eſt non repugnante natura: illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.* Non eſt ergo contra ſocietatis naturam ſibi proſpicere, atque conſulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injuſta eſt: quod idem Cicero ita extulit: *Cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore.* Idem alibi: *Quid eſt quod contra vim fieri ſine vi poſſet?* Apud Ulpianum eſt: *Vim vi repellere licere, Caſſius ſcribit, idque jus natura comparatur; apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat:

> *Armaque in armatos ſumere jura ſinunt.*

Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adverſari, probatur amplius ex ſacra hiſtoria. Nam cum adverſus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum miniſtris ac fœderatis ſuis armatus victoriam reportaſſet, Deus per ſacerdotem ſuum Melchiſedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchiſedecus: *Laus ſit Deo altiſſimo, qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex hiſtoria apparet, ſine ſpeciali Dei mandato: fretus igitur jure naturæ vir non ſanctiſſimus tantum, ſed & ſapientiſſimus, etiam extraneorum Beroſi atque Orphei teſtimonio. Hiſtoria ſeptem populorum quos Iſraëlitis exſcindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exſequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim ſibi inſerentes Hebræi, ducibus Moſe ac Joſua, armis repulerunt. Exod. XVII. quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit, Deut. XX, 10. 15. eo ipſo oſtendens juſtum bellum

etiam ſine mandato ſpeciali ſuo eſſe poſſe. Nam aporte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit eas naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Jephtæ adverſus Ammonitas, Jud. xi. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, ii Sam. x. Simul notandum quod dicit Divinus ad Hebræos ſcriptor, Gedeonem, Baracum, Samſonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam. xi, 33, 34: quo loco, ut illius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait præliari Dei prælia, i Sam. xxv, 28. id eſt pia ac juſta. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus, ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.* Idem: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Cajus Juriſconſultus: *adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* Florentinus Juriſconſultus: *Iure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* Joſephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos, qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.* Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam, quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Ulpianus, animal quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves commiſiſſent, & alter alterum occidiſſet; Q. Mucio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periiſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſerviet illud Plinii: *Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentum morſus non petunt ſerpentes; ſed ſi vis inferatur, nulla eſt cui non ſit ira, non ſit animus injuriæ impatiens, & prompta, ſi noceat, ad ſe defendendum alacritas.* De jure naturali ergo, quod & gentium dici poteſt, ſatis conſtat eo bella non omnia improbari. Jure autem gentium voluntario itidem non damnari bella ſatis nos docent hiſtoriæ; & omnium populorum leges ac mores. Imo jure gentium introducta eſſe bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi ſolet interpretandum cenſeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium ſit introducta, quam formam, quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus conſequantur: unde diſtinctio naſcitur, qua utendum nobis erit infra, in bellum ſolenne juris gentium, quod & juſtum, id eſt plenum, dicitur, & non ſolenne, quod tamen non ideo juſtum eſſe definit, id eſt juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua ſubſit cauſa, jus gentium non adſiſtit quidem, ſed nec reſiſtit, ut infra latius explicabitur. *Iure gentium* (inquit Livius) *ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur.* Et Florentinus jus eſſe gentium ait, ut vim atque injuriam propulſemus, ut corpus noſtrum tutemur. De jure Divi-

no

no voluntario major eſt difficultas. Neque hic objiciat quiſquam jus naturæ eſſe immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuiſſe conſtitui: id enim verum eſt in iis, quæ jus naturæ vetat aut præcipit, non in iis, quæ jure naturæ licent tantum: nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint, ſed extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris: ubi Deus ſic loquitur, Gen. IX, 5, 6: *Quin etiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum, repoſcam: ab omni beſtia repoſcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt, & alterum de effundendo viciſſim ſanguine, comminationem eſſe volunt, non approbationem, quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam interdictum de ſanguine non effundendo latius non patet, quam quod in lege eſt. *Non occides*, quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid conſtituit, quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit; unde verba intelligenda ſunt in eo ſenſu, qui vitium includit: ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed deſtinatam, & innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo, videtur mihi non factum nudum, ſed jus continere. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quiſque fecit mali tantundem patiatur, juxta illud, quod Rhadamanthi jus dicitur:

> Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
>
> *Quæ fecis ſi quiſque ferat, jus fiet & æquum.*

Seneca pater hanc ſententiam ſic retulit: *Iuſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitavit ſupplicio, excipit ſuo.* Ex hujus naturalis æquitatis ſenſu Cain parricidii ſibi conſcius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus, aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc graſſantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repreſſit, & contractum quidem ac commercium homicidæ defuugi voluit, at vitam ei non eripi, quomodo & Plato in legibus conſtituit, & olim in Græcia uſurpatum his verſibus docet Euripides:

> Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
> Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
> Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
> Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
>
> *Quam bene parentum provida ætas ſtatuerat:*
> *Ut cogeretur de via decedere*
> *Hominumque viſu cæde patrata nocens,*
> *Fugaque lueret triſte, non letho, ſcelus?*

Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τ θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile eſt antiquitus quamvis gravium delictorum leves fuiſſe pœnas: ſed cum ea progreſſu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, ſupplicio capitis afficere.* Ab uno facto illuſtri ſumpta conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque ſimili facinore perpetrato impunitatem ſibi ab hoc exemplo promiſerit, Gen. IV, 24. At cum jam ante diluvium gigantum ætate, promiſcua invaluiſſet cædium licentia, inſtaurato poſt diluvium humano genere, ne mos idem invaleſceret, ſeverius occurrendum Deus cenſuit: & repreſſa prioris ſæculi lenitate, quod natura non iniquum

 eſſe

eſſe dictabat & ipſe permiſit, ut inſons eſſet qui homicidam occidiſſet. quod poſtea inſtitutis judiciis ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen ut moris priſtini veſtigium manſerit in jure ejus qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24. Nimirum conjectura Divinæ voluntatis ipſa naturali ratione adjuvante à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii; aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus, quæ ad Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 4, 25, 27, 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munere pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibuſque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos, improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit Divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuiſſe nationes quæ inde ſibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: Unde tanta in jure veteri Attico & quod inde ſumtum eſt Romano XII tabularum cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam quod ſumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis: id enim, quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti quam ad ea ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem

Digitized by Google

dem hæc ejuſmodi ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſa ratio; at non talia ut abſque lege Divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipſo naturæ jure nos obligari? Juſtini dictum eſt: τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν: *ſecundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit*. Sed ne illos quidem ſequar qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi v, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Moſem datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita, *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis*: quæ oppoſitio, ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſtendunt, illud *veteribus* ſignificare ad veteres, non à veteribus; ut *vobis*, eſt ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Moſis tempore vivebant; nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legiſperitorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu: *Non occides*, Exod xx, 30. *Quiſquis occiderit tenebitur judicio*, Levit. XXI. 21. Num. XXXV, 16, 17, 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 30. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris*. Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levit. XXXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. XIX, 18, *& odio habebis inimicum tuum*, puta ſeptem populos quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exod. XXXIV, 11. Deut. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XXVII, 19. Deut. XXV, 19. Sed ad intelligentiam verborum Chriſti omnino notandum, legem per Moſem datam dupliciter accipi: aut ſecundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi ſolent, quatenus ſcilicet graviora delicta pœnarum adſpectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in ſtatu civilis ſocietatis continet, quo ſenſu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 13. & lex factorum, Rom. III, 27: aut ſecundum id quod legis Divinæ eſt proprium, quatenus ſcilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui ſine temporali pœna omitti poſſunt: quo ſenſu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom VII, 14, exhilarans animum, Pſalm XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legis periti & Phariſæi, priore illa parte contenti, ſecundam, quæ prior eſt, inſuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum eſſe non ex noſtris duntaxat libris, ſed ex Joſepho quoque & magiſtris Hebræorum oſtendi poteſt. Sed etiam ſecundam hanc partem quod attinet, ſciendum eſt, virtutes, quæ à Chriſtianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, ſed non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Chriſtianis. Utroque autem hoc ſenſu Chriſtus ſua præcepta opponit veteribus: unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem ſciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu eſt, refert, ſed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis probant; Primum ac præcipuum teſtimonium quo bellandi jus à Chriſti lege non plane tolli probamus eſto Pauli illud ad Timotheum 1, II, 1. 2. 3: *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. Nam id bonum gratumque eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum eſſe Deo ut reges fiant Chriſtiani: ut Chriſtiani facti

facti reges maneant: quod ita expreſſit Juſtinus Martyr: δεόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes ſimul cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequantur*: & in libro cui nomen conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia Χριστιανὰ τὰ τέλη. id eſt, magiſtratus Chriſtianos: Deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianis aliis vitam tranquillam præſtent. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris, quod malum eſt, metue, non enim fruſtra gladium gerit: nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei, qui quod malum eſt fecerit.* Jure gladii per complexionem omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Juriſconſultos interdum, ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet: ut diſcere eſt Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant: hoc eſt, ut ſe miniſtros ei exhibeant, qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, ſicut eis Divinitus præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad Divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini fiunt religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim ſervit qua homo eſt, aliter qua rex eſt.* mox: *In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.* Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi poteſtas ſumma, qualis eſt regia, à Deo eſſe dicitur, & Dei ordinatio vocatur, unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum, & quidem ex animo: & qui ei reſiſtit, eum Deo reſiſtere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo ſe Deus habet circa actus vitioſos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, obligatio ſequeretur: nec quicquam diceret Apoſtolus, ubi hanc poteſtatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc poteſtas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata, & omnes homines obligante, non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate: nam primum id ita univerſim verum non eſt. nam Sergius Paulus Cypri proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde, non de perſonis quæritur an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic pia res eſt imperium, quamvis

Digitized by Google

vis ab impio teneatur. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum ut iram Dei effugerent: non eos militia abire juſſit, quod facere debebat, ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III. 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ quam afferebant ſummam indicarunt: *Reſipiſcite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III. 2. IV. 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI. 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I. 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II. 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Matth. III. 8, & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III. 11. Lex dicitur duraſſe uſque ad Joannem, id eſt ab illo incepiſſe doctrina profectior. Matth. XI. 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I. 1. Luc. I. 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI. 9. Luc. VII. 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. II. 77. ad Euangelium annuntiandum. Luc. III. 18. Neque uſquam Joannes Jeſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more à Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX. 4. Joan. I. 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. 6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcendi nonnihil, ut is ſenſus evitetur qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus. 7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priuſquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret: nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus id comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: imo contra Paulus ſummum pontificem ait conſtitutum ut judicium ferret ſecundum legem Moſis, Actor. XXIV. 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum ait, non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed ad implendam, Matt. V. 17. quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt: implentur enim lineamenta adumbrantia, cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo

verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis quamdiu ſtetit Hebræorum reſpublica, ſequitur ut Judæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat. 8. Ego ſane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Chriſti loquentis verba audiens aliter exiſtimare potuerit. Illud agnoſco, ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, ſive quoad impunitatem externam, ſive etiam quoad animi puritatem (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium eſt) quæ Chriſtus ſuam diſciplinam ſectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offenſam uxorem dimittere, ab eo qui læſerit in judicio exigere ultionem: ſed inter Chriſti præcepta & illas permiſſiones eſt diverſitas quædam, non eſt repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem ſibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud eſt in judice, cui lex non permittit, ſed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipſe futurus apud Deum ni fecerit. Huic ſi Chriſtus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, ſolvit legem. 9. Sextum ſit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum ſanctum, ſignum indubitatum juſtificationis, à Chriſto accepit, & in nomen Chriſti à Petro Apoſtolo baptizatus eſt: militiam autem abdicaſſe aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui reſpondeant, cum de religione Chriſtiana à Petro ſit inſtitutus, ſimul cenſeri debere inſtitutum de militia deſerenda. Hi, ſi quidem certum eſſet atque indubitatum inter Chriſti præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent: ſed cum id nuſquam alibi diſerte exſtet, certe de ea re aliquid hoc ſaltem loco, qui id maxime poſcebat, dicendum fuerat, ne poſt ventura ætas officii ſui regulas ignoraret. Neque vero ſolet Lucas, ubi perſonarum qualitas ſpecialem quandam vitæ mutationem deſiderabat, id ſilentio præterire, ut videre eſt tum alibi, tum Actor. cap. XIX. 19. 10. Septimum huic ſimile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere: nam in ejus converſi hiſtoria nullum eſt indicium ejurati magiſtratus, aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum cenſendum eſt. 11. Octavum eſſe poteſt, quod Paulus Apoſtolus, intellectis Judæorum in ſe inſidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidiſſet, quorum præſidio in itinere adverſus vim omnem tutus eſſet, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occaſionem edocendi officii aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, 2 Tim. IV. 2. 12. Nonum accedat, quod rei honeſtæ ac debitæ finis proprius non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: tributorum autem finis eſt, ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos tuendos ac coërcendos malos, Rom. XIII. 3, 4, 6. Tacitus appoſite ad hanc rem: *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Cui dicto ſimile eſt Auguſtini illud: *Ad hoc tributa præſtamus, ut propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.* 13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV. 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commiſi, non recuſo mori.* Unde colligo ita cenſuiſſe Paulum, etiam poſt publicatam Euangelii legem quædam eſſe crimina quæ morte plecti æquitas ferat, aut

Κἂν γὰρ ἀποκτείνῃς ἐχθρὸν, σέο χεῖρα μιαίνεις.
Ἀγροῦ γειτονέοντος ἀπόσχου, μηδ' ἄρ' ὑπερβῇς.
Πᾶς ὅρος ἐστὶ δίκαιος, ὑπερβασίη δ' ἀλεγεινή.
Κτῆσις ὀνήσιμος ἐσθ' ὁσίων· ἀδίκων δὲ πονηρά.
Μηδέ τιν' αὐξόμενον λωβήσῃ καρπὸν ἀρούρης.

Etiamſi namque occideris hoſtem, tuam manum polluis.
Ab agro vicini abſtine, neque tranſi.
Omnis terminus eſt juſtus: tranſgreſſio vero vitioſa.
Poſſeſſio utilis eſt ſanctorum, injuſtorum vero prava.
Ne quem creſcentem læſeris fructum agri.

Ἔστωσαν

aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epiſt. cap. II 19, 20. Quod ſi ea tum fuiſſet Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abſiſteretur, potuerat quidem purgare ſe Paulus, ſed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quaſi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas poſt Chriſti adventum recte exerceri, ſimul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adverſus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi ſunt. Vires enim & ad reſiſtendum audacia nocentum, ſicut in prudenti deliberatione ſuum habere momentum poteſt, ita de jure ipſo nihil imminuit. 14. Undecimum eſſe poteſt, quod Chriſti lex ſolam legem Moſis, qua gentes ab Hebræis ſeparabat, ſuſtulit, Epheſ. II. 14. 15. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium conſenſu honeſta cenſentur, adeo non ſuſtulit, ut ſub generali præcepto omnis honeſti ac virtutis comprehenderit. Phil. IV. 8. 1 Cor. XI. 13, 14. Jam vero criminum pœnæ & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad juſtitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum eſt error, qui Iſraëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo ſolo quod terram Cananæam illis Deus dediſſet. Eſt enim hæc juſta quidem cauſa, ſed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella geſſerunt: & ipſi Iſraëlitæ poſtea aliis de cauſis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quiſque poſſidet, non minus ejus ſunt, quam ſi Deus donaſſet: id autem jus per Euangelium non tollitur. *Idem*.

Ἔστωσαν δ' ὁμότιμοι ἐπήλυδες ἐν πολιήταις.
Πάντες γὰρ ξενίης πειρήσονται πολυμόχθου.
Ὡς ξένοι ἀλλήλων· ξεῖνος δέ γε οὔτις ἐν ἡμῖν
Ἔσσετ', ἐπεὶ πάντες βροτοὶ αἵματος ἐξ ἑνός ἐστέ.
Χώρη δ' οὔτι βέβαιον ἔχει τόπον ἀνθρώποισι.
Μηδὲ θέλεις πλουτεῖν μηδ' εὔχου· ἀλλὰ τόδ' εὔχου,

Sint in pari honore advenæ cum civibus.
Omnes enim peregrinatione circumvehuntur ærumnoſa
Tanquam hoſpites alter alterius. Peregrinus vero nullus inter nos
Erit, quia omnes homines ſanguine ex uno eſtis.
Terraque non perpetuum habet locum hominibus
Non velis diteſcere, neque opta: ſed hoc opta,

Ζῆν

40 Μὴ δὲ θέλεις πλουτεῖν &c.] Non ſolum autem non proſunt divitiæ amatoribus ſuis, imo etiam multum nocent. Inquinant enim eos, cruciant & occidunt. Ad primum facit illud verbum Bernardi: Beatus qui poſt illa non abiit, quæ poſſeſſa onerant, amata inquinant. Ad ſecundum facit illud quod dicit Seneca: Projice quæ cor tuum laniant: quæ ſi aliter abſtrahi nequirent, cor ipſum cum eis avellendum eſſet. Ad tertium facit quod cum Conſtantinus dedit imperium eccleſiæ, audita eſt hæc vox: Hodie infuſum eſt venenum eccleſiæ Dei. Divitiæ ergo ut venenum ſe habent ad amatores ſuos; interficiunt enim eos. Ideo miratur David quare diligantur, dicens: *Ut quid diligitis vanitatem?* &c. Et Prov. 1. *Uſque quo parvuli diligitis infantiam?* &c. Ipſæ etiam divitiæ quodammodo ne amentur clamant, dum tot afflictiones faciunt amatoribus ſuis. Unde Gregor. Mundus iſte dum tot afflictionibus pulſat, tot calamitates ingeminat, quid aliud niſi ut non diligatur clamat. Quod autem divitiæ ſint utiles contemptoribus ſuis, patet ex hoc quod earum contemptores licet pauperes ſint, ex contemptu earum regnum æternum emunt. Quarta ſtultitia avari eſt, quod ea cuſtodit quæ cuſtodita perduntur, perdita vero cuſtodiuntur. Quod oſtendi poteſt per ſimile de

de frumento, quod ſi cuſtodiatur perditur, ſi ſeminando perdatur, renovatur & multiplicatur. Unde ſuper illud Matt. 16. *Qui voluerit animam ſuam ſalvam facere perdet eam*, dicit gloſ. Quaſi dicatur agricolæ: Si frumentum ſervas perdis: ſi ſeminas, renovas. Ad idem facit illud Eccleſiaſt. 29. *Perde pecuniam propter fratrem & amicum & non abſcondas ſub lapide in perditionem.* Lapis vocatur cordis duritia. Sub qua dum abſconditur, in perditionem abſconditur: quia dum ſervari creditur, perditur. Et non ſolum perditur, imo etiam perdit dominum ſuum, quod deterius eſt. Unde Bernard. loquens de bonis temporalibus, dicit: Utinam tantum congregata perirent, & non congregator eorum. Tolerabilius eſſet inſudare labori perituro, quam perempturo. Quinta ſtultitia avari eſt in expendendo prodige: quod facit dum pretioſum lumen rationis conſumit, in quærendo temporalia quæ vilia ſunt. De hoc lumine dicitur in Pſ. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Lumen vultus Dei, ratio eſt, quia ſecundum eam Dei imago ſumus. Lumen ergo rationis eſt ſignatum ſuper nos: quia impreſſum eſt nobis ſicut imago ſigilli ceræ imprimitur. Hoc lumen valde pretioſum eſt, ſicut poteſt oſtendi tripliciter. Primo per hoc, quod ſecundum illud Deo ſimiles ſumus. Secundo per hoc, quod prævalet toti mundo abſque creaturis rationalibus: quod patet per hoc, quod ſi alicui lumen rationis tenebreſcat, per inſaniam vel alio modo, melius eſt illi lumen reſtitui, quam totum mundum ei acquiri. Tertio poteſt idem oſtendi per hoc, quod ſol & luna & omnia alia luminaria cœli, imo etiam omnes creaturæ viſibiles deſerviunt huic lumini, & ſunt quaſi ad accendendum illud. Unde manifeſtum eſt quale ſit lumen iſtud, cui tam pretioſa luminaria deſerviunt. Valde enim parvis candelis ſolent accendi valde magni cerei. Hoc lumen expendunt avari in quærendo temporalia quæ Apoſtolus arbitratus eſt ut ſtercora, quem non credimus fuiſſe deceptum in ſua arbitratione. Si quis candelam quinque denariorum expenderet quærendo unum obolum, valde fatuus reputaretur; quanto inſipientior reputandus eſt avarus qui lumen pretioſum, imo impreciabile in congregando lutum expendit? Vere inſanus eſt avarus qui vicinos ſuos reprehendit de hoc quod ceram conſumunt, cum ſebum eis ſufficere poſſit, dicens: *Ut quid perditio hæc?* ſeipſum vero non reprehendit de perditione talis & tanti luminis. Lumen iſtud regnum eſt datum homini, ut eo circa ſe & Deum utatur. Avarus vero eo utetur circa jumenta ſua, ipſe vero remanet in tenebris. Jumenta ſua ad lumen comedunt, ipſe vero comedit in umbris, unde Eccleſ. 5. dicitur de avaro: *Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia.* Et quia in tenebris comedit, ideo noxia & venenata comedit. O quam fatuus reputaretur qui ad præſepe jumentorum ſuorum cereum magnum poneret, ad menſam vero ſuam eſſet ſine lumine. Sed inſipientior eo eſt avarus, qui nec ſolum lumen rationis prodige expendit, imo ſeipſum, dum ſe totum rebus ſuis largitur ordinandis & excolendis, & de ſe nihil retinet ſubiipſi, cum ipſe amplius regimine & cultura indigeat. Sexta ſtultitia eſt in acquirendo. Fatuus operarius eſt, qui ſciens aliquam bonam artem ex qua poteſt lucrari decem marcas in die; & facit vile opus unde tantum quatuor denarios acquirit. Inſipientior eſt avarus qui labore diurno tantum lucratur aliquid terrenum, cum labore eodem, vel minori, & quandoque majori ſi propter Deum faceret, poſſet lucrari regnum cælorum. Ad quod pertinet illud Gregorii: Fatuum eſt inde temporalia quærere, unde poſſumus æterna habere. Minuit Dominus hominem paulo minus ab angelis, ſed homo ex avaritia ſua minuit ſe multo amplius à jumentis, cum reducit ſe ad illud opus in quo multo minus valet homo quam equus.

Digitized by Google

Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδέν τε ἔχοντα ἄδικον.

Ut vivas paucis contentus, nec quicquam poſſideas injuſtum.

Η φι-

Locatur enim equus duodecim denariis; quando homo locat ſe niſi quatuor. Unde niſi homo laborem ſuum ad Deum referat: à quo aliam mercedem recipiet, inferior jumentis quantum ad hoc eſt. Fatuus etiam negotiator eſt avarus, qui ſimpla pro centuplis non vult commutare. Unde Bernardus loquens de verbo iſto, Centuplum accipietis &c. dicit, quid inſaniæ eſt quod cunctamur relinquere ſimpla pro centuplis? Ubi cupidus? ubi ambitioſus? ubi conquiſitor hujus ſeculi? Fatuus eſt qui ad hoc laborat ut ſpinæ divitiarum ſibi multiplicentur quæ eum pungant in præſenti variis curis, & occaſionaliter ſuccendent eum in inferno. Nunquid colliget avarus de ſpinis iſtis uvas, aut de tribulis ficus? Imo etiam in præſenti inveniet in illis moleſtiam & aſperitatem in quibus quæſivit ſuavitatem. Avarus etiam talpæ ſimilis eſt, quæ quicquid fodit, ſuper humeros proprios ponit. Sic avarus ea quæ male acquirit, quodammodo ſuper ſe ponit. Impediunt enim eum ne ad vitam gratiæ ſuſcitari poſſit. Unde divitiis quas acquirit cumulat ſe. Avarus etiam ſimilis eſt, ſecundum Bernard. homini qui ſuffocatur in aqua, qui non dimittit quicquid tenere poteſt. Et cum deberet amplecti tabulam pœnitentiæ quæ eum à naufragio liberaret, potius amplectitur aurum & argentum & cætera ponderoſa, quæ mergunt eum in profundum inferni. Et ut breviter dicam, Avarus antequam lucretur, ſeipſum perdit, & antequam aliquid capiat, capitur. Juſto enim judicio Dei fit, ſicut dicit Auguſt. ut à divitiis quas injuſte capere voluit, capiatur juſtiſſime, imo quod deterius eſt ipſis divitiis, quaſi quadam eſca à diabolo capiatur. Septima ſtultitia eſt, quod nec ſolum expendendo vel acquirendo inſipienter agit avarus, ſed etiam cuſtodiendo. Quod avarus ſtulte agat, cuſtodiendo divitias. Et hæc quatuor de cauſis. Primo quia theſaurizat ubi omnes anteceſſores ſui theſauros amiſerunt, ſcilicet in mundo iſto. Unde Oſee 7. *Ephraim factus eſt ſicut columba ſeducta, non habens cor*: id eſt, ſapientiam. Hæc eſt inſipientia columbæ, quod pullos ſuos ibi ponit ubi omnes amittere conſuevit. Secundo, quia cuſtodire vult quæ durabilia non ſunt. Temporalia iſta quatuor de cauſis conſumuntur. Primo, propter corruptibilitatem propriam. Unde Jacob. 5. *Agite nunc divites, plorate ululantes in miſeriis veſtris quæ evenient vobis. Divitiæ veſtræ putrefactæ ſunt &c.* Secunda cauſa eſt aliena rapacitas. Unde Matth. 6. de iſta cauſa & præcedente dicitur: *Nolite theſaurizare vobis theſaurum in terra, ubi ærugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur.* Tertia cauſa eſt ſuperbia quam divitiæ pariunt, quæ poſtea divitias conſumit. Unde Auguſt. Vermis divitum ſuperbia eſt. Quarta cauſa eſt, ampla familia quam divitiæ requirunt. Unde Eccl. 5. *Ubi multæ ſunt opes, ibi multi ſunt qui comedunt eas.* Et quid prodeſt poſſeſſori niſi quod cernit eas oculis ſuis. Tertio inſipienter agit avarus cuſtodiendo, quia vult ſua ſecum habere, cum ſecurius poſſint ſibi alio cuſtodiri. *Peraldus.*

41 Μηδὲ

Digitized by Google

Η φιλοχρημοσύνη μητὴρ κακότητος ἁπάσης.
Μὴ πόθος εἰς χρυσὸν ἢ εἰς ἄργυρον· ἐν δ' ἄρα καὶ τοῖς.
Εσσεται ἀμφήκης θυμοφθόρος ἔνθα σίδηρος.
Χρυσὸς ἀεὶ δόλος ἐστὶ καὶ ἄργυρος ἀνθρώποισι.
Χρυσὲ κακῶν ἀρχηγέ, βιοφθόρε, πάντα χαλέπτων,
Εἴθε σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα ποθεινόν.
Σοῦ γὰρ ἕκητι, μάχαι τε, λεηλασίαι τε, φόνοι τε,
Εχθρὰ δὲ τέκνα γονεῦσιν, ἀδελφειοί τε συναίμοις.
41 Μηδὲ δόλους ῥάπτειν· μὴ πρὸς φίλον ἦτορ ὁπλίζειν.

Amor pecuniæ mater eſt malitiæ omnis.
Ne deſiderium ſit auri vel argenti. in his enim
Erit utrinque acutum, animum corrumpens ibi ferrum.
Aurum ſemper fraus eſt & argentum hominibus.
O aurum malorum dux, vitæ labes, omnia evertens,
Utinam tu mortalibus non eſſes malum deſiderabile.
Tui enim gratia, pugnæ, & prædæ: & cædes,
Infenſique liberi parentibus, fratreſque conſanguineis.
Ne fraudes conſuas, neque contra carum cor armes te.

42 Μηδ'

41 Μηδὲ δόλους ῥάπτειν] Ut primum de voce dicamus: Quod Latinis eſt dolus, Græci dicunt δόλον, ita ut uxor eorum & noſtra, propemodum ſit eadem. Hebræi vero

vero dicunt *Mirma* vel *Remtia*. Deinde hoc ſciendum eſt, dolum ibi eſſe prohibitum, ubi aliquid ſubeſt latens, quod occultetur, ne dolus pateat aut facile videatur. Unde Plautus ajebat: *Doli niſi aſtu colantur, non ſunt doli*. Tantum de nomine. Nunc ad definitionem venio. In ff. de Dolo malo l. 1. Servius Juriſconſultus *dolum malum* ita definivit: *Machinationem quamdam eſſe alterius decipiendi cauſa, cum aliud agitur, & aliud ſimulatur*. Ubicunque igitur dolus eſt, deceptio intervenit per aliquam ſimulationem. Verum quidem eſt, Labeonem Juriſperitum definitionem allatam à Servio reprehendiſſe, & quidem duobus argumentis. Quorum unum eſt, quandoque fieri poſſe, ut aliquis abſque ſimulatione ſeu dolo malo circumveniatur. Quocirca definitio anguſtior & contractior, atque id quod definitur, eſſet. Id autem ut vitioſum ab omnibus reprehenditur. Alterum eſt, qua nonnulli quandoque per diſſimulationem ſua vel aliena ſervant ac tuentur, nullum autem circumveniunt, & nemini nocent. Quare definitio præter id, quod definitur, ad alia poſſet applicari, quod item, ut vitioſum reprehenditur. Quamobrem ipſe ita definit: *Dolum malum eſſe, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circunveniendum, fallendum, decipiendum alterum exhibitam*. Ulpianus eodem loco ſententiam Labeonis probat. Sed pace tanti viri dixerim, à doli ratione Labeo non recte fictionem removit. Ad primum vero ipſius argumentum, aſſumptum nego, homines nimirum citra ſimulationem circumveniri, quia niſi ſtupidi omnino fuerint, non facile adducentur ad recipiendum & acceptandum, quod ſibi damnoſum fore aperte viderint. Ideo neceſſe eſt, ut ſpecies aliqua & fucus accedat, quæ per diſſimulationem omnino fiunt. Deinde, cum ait multos eſſe, qui vel ſua vel aliena per ſimulationem tueantur, id fateor, ſed hoc ipſum dolum eſſe affirmo, licet bonum, ut poſtea dilucidius oſtendam.

Ad rationem itaque doli, fictio vel ſimulatio ſemper videtur adhibenda. Quamobrem Servii definitio mihi magis arridet, quam tamen ipſe ad dolum generaliter potius, quam ad dolum malum accommodarem, ut ille fecit. Et fortaſſe ratione adductus, quia deceptionem eam intellexit, quæ damnoſa eſſet. 14. Cicero de offic. lib. 1. ſimulationem ſeu fictionem, ad naturam doli maxime pertinere teſtatur. Scribit enim Aquilium familiarem ſuum interrogatum, quid eſſet dolus, reſpondiſſe: *Ubi aliud eſt actum, & aliud ſimulatum*. Huic ſententiæ Auguſtinus adſtipulatur, qui ſuper Joannem tract. 7. ea verba exponens, quæ Chriſtus de Nathanaele protulit: *Ecce verus Iſraelita, in quo non eſt dolus*, ait: *Tum dolus eſt, cum aliud agitur & aliud fingitur, &c.* Utque id obiter dicam, ex eo loco facile colligitur, Auguſtinum conciones ad populum ſermone Latino habuiſſe, quod Afri Romana lingua uterentur, quamvis non pura, ſed in aliquibus vocibus corrupta. Nam ibi Auguſtinus plebem admonuit, dolum non ſignificare dolorem, ut multi corrupte loquebantur, dicentes: Dolus illum torquet, cum dicendum fuerit dolor, ut itaque ambiguitatem tolleret, dolus, inquit, fictio & ſimulatio eſt. Atque ibidem, ut fictionem doloſam exprimeret, adjecit, eam à duplicitate cordis proficiſci, Pſalmum adducit 12. ubi cum agitur de doloſis, ii corde & corde à Davide locuti eſſe dicuntur, hoc eſt, ut ille interpretatur, una parte cordis veritatem, & quomodo res habeat, perſpiciunt, altera vero ſimulationem ac fraudem deponunt. In illis vero, inquit, non eſt dolus, qui cum ſe peccatores videant, ſe pro talibus habent, neque juſtitiam ſimulant, vel jactant, ut Phariſæus agebat, cum juxta Publicanum oraret, utque cæteri faciunt hypocritæ. Nathanael in ſe dolum non habuit, non quidem in univerſum, quoniam omnis homo eſt mendax, &, ſicuti ſcribit Paulus,

Digitized by Google

lus, in carne noſtra non habitat bonum, cum tota ſit doloſa & fraudulenta. De Chriſto tantum dici potuit in univerſum, quod careret dolo. Sed tamen illi ſunt beati, ut cecinit David, quibus Dominus non imputavit peccatum, & in ſpiritu eorum non eſt dolus. Quia enim ſunt regenerati, præſertim quoad ſpiritum, candide ac ſimpliciter agunt: talemque fuiſſe Nathanaelem Chriſtus perhibet. Idem Auguſtin. Tomo 10. in lib. 50. Hom. homil. 1. id exponere quod in Davide Pſal. 33. habetur: Quis eſt homo qui vult vitam, & diligit dies videre bonos? Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. *Tum*, inquit, *dolum eſſe, cum aliud in pectore clauſum habetur, & aliud promitur, aut verbo aut actione*, quemadmodum adulatores faciunt, qui contra quam ſentiant, aliquos commendant, ut vel frui eorum cibo, vel aliquo beneficio queant ab illis affici. Quod autem ipſe de adulatoribus ait, de inimicis & detractoribus poteſt accipi. Ut vero deceat homines candide ac ſimpliciter agere, vel Ethnici viderunt. Unde apud Homerum Achilles inquit: Se non minus ac mortem eos homines odiſſe, qui aliter loquantur quam ſentiant. Proinde in hac definitione doli pro genere, non male poni exiſtimamus, machinationem ad aliquem decipiendum, cum aliud agitur & aliud ſimulatur. 15. At poſt definitionem adhibenda eſt diſtinctio. Dolus quippe alius & bonus, & alius eſt malus. Bonum illum vocamus, qui eſt innoxius, cumque nulli noceat, interdum prodeſt. At malus dolus noxius eſt, & ſemper alicui officit. Poſita membra facile poſſunt exemplis illuſtrari. Dolo bono, nutrices erga parvulos quos placant & oblectant, ſubinde utuntur. Nam cum eis permulta & ſimulant & fingunt. Medici quoque ſic decipiunt ægrotos, ut ſanentur. Quin & Chryſoſtomus de Sacerdotio lib. 1. ſcribit, quendam medicum febricitantem hominem ita circumveniſſe, ut bibendo aquam putaverit ſe vinum bibere. Ac idem Chryſoſtomus teſtatur, ſe bono dolo uſum eſſe, ut Baſilium induceret ad Epiſcopatum ſuſcipiendum, cum ab eo inſtituto eſſet alienus. David hoc genere doli, manus evaſit Regis Palæſtinorum: Se quippe ſtultum finxit, ita ut Rex illum indignum judicaverit, in quem animadverteret. De dolo autem malo complura exempla in divinis literis extant, inter quæ eſt Ehud factum, quod in libro Judicum ſumus interpretati. Et id præterea, quod Hebræi fecerunt, cum ex Ægypto egrederentur, ut precioſas veſtes, aurea & argentea vaſa cum à vicinis, tum ab amicis mutuò peterent, quæ tamen ab eis penitus auferre volebant. Huc etiam pertinet, quod Chuſei Arachites in Abſalomo decipiendo fecit. Ad hoc item genus id ſpectat, quod Simeon & Levi perpetrarunt adverſus Æmor & Sichemitas. Poſſent & alia permulta referri, ſi velim in re dilucida fruſtra laborare. 16. De primo genere doli, quod bonum appellatur, & innoxium eſt, quin eo liceat uti, minime vertitur in controverſiam. De altero ambigitur; De quo ſi rogaret, ita reſpondendum cenſerem: Dolo malo cum amicis non eſſe agendum, ſed contra hoſtes non prohiberi, quod inſtar armorum ſit. Unde ſi adverſus eos liceat armis juſtis bella gerere, doli quoque admittentur, juxta illud Poetæ:

Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

Obſervandum tamen de iis hoſtibus nos loqui, quos vel Deus ipſe, vel Reſpub. vel juſtus Magiſtratus declaraverit, non quos privatus quiſque ſibi odio habendos ſuſceperit. Adhæc non dubito, quin cum liceat vim vi repellere, quando alia via evadendi non conceditur, fas quoque ſit dolis contra dolos abuti. Nam qui vim vi repellit, ut leges concedunt, non eſt habendus privatus, cum à Magiſtratu armatur, unde non contra legem, ſed ex le-

lege agere convincitur: Ita illi qui repente opprimitur, dolo malo evadere ſi poſſit, conceditur. Docent prætcrea Scripturæ, hoc doli genus juſtum eſſe. Hieronymus quippe ait, habeturque in Decretis 22. quæſt. cap. Utilem. Jehu probe ſimulaſſe cum Sacerdotibus Baal, qui cum non potuiſſet omnes interficere, ſi ab aliquibus eorum, cædem fuiſſet auſpicatus. Quare ut eos omnes ſimul haberet, ſe finxit velle colere Baal, multo ſtudioſius quam Achabum, atque ita omnes ad unum interemit. Sed hoc videtur obſervandum, ut qui ſic per dolum perduntur, criminoſi admodum ſint, atque ut vulgo dicitur, notorii, taleſque, ut ordinaria via coërceri nequeant. Qua ratione à nonnullis Rex Daniæ commendatur, qui pernicioſiſſimos latrones, quos capere non poterat, dolo perdiderit. Is enim bello ſimulato, ad quod omnes convocabat, ut ſibi ſtipendia facerent, iis quoque latronibus impunitatem facinorum hactenus commiſſorum, prómiſit. Ego vero hæc exempla, ut poſtea ſum dicturus, non ita ſimpliciter probarem. Auguſtinus, ut habetur 14. quæſt. 5. in capite: Dixit (eſtque locus in quæſtionibus ejus ſuper Exodum) oſtendit deceptos ab Iſraëlitis Ægyptios, cum vaſa aurea & argentea mutuo ab eis acceperunt, nec tamen id eis vitio vertendum fuiſſe, cum tamen dubium nemini ſit eos dolo malo egiſſe. Idem 23. quæſt. 2. cap. Dominus, quod eſt ex illius quæſt. ſuper librum Jehoſuæ deſumptum, id commemorat, quod Deus præcepiſſe dicitur, ut Hebræi omnes civitatem Hai ex inſidiis oppugnarent, quod minime dubium eſt ad dolum pertinere. Hieronymus ſuper 17. cap Ezechielis, ſententiam illam, ut ſecularem adducit:

Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

Sed tamen acquieſcit, licet ibi locum habere poſſe neget, ubi juramentum interpoſitum fuerit. Sed id mox explicabo. Ambroſius 14. quæſt. 4. Dolum ſeu fraudem uſurariam adverſus hoſtes concedit, & locum Deut. quo Deus Judæis largitur, ut exteris fœnerarentur, hoc modo interpretatur, quod ubi jus belli datur, ibidem uſura quoque locum poſſit habere. Bona quippe hoſtium noſtra ſunt & ab eis poſſunt legitime auferri. Id autem ſeu vi ſeu fraude fiat, nihil refert. Sunt qui & illud poſterioris Epiſt. ad Cor. adducant cap. 12. *Cum callidus eſſem, dolo vos cepi.* Sed ad rem non facit, cum ibi Apoſtolus εἰρωνίᾳ quam manifeſtiſſime utatur. Inſimulabatur enim, ceu per alios pecunias à Corinthiis accepiſſet, quas per ſeipſum recuſaverit accipere, quod ſtatim diluit. Quæ vero prius adduximus, liquido probant, adverſus hoſtes dolo & quidem malo fas eſſe uti, nimirum celando conſilia & actiones, operibus & dictis figuratis utendo. Nec jura civilia ſecus tradunt. In C. de Commerciis & mercatoribus. l. non ſolum imperatur non modo ut aurum ad barbaros, Reipub. hoſtes non perferatur, ſed ut ſubtili dolo ſive ingenio, ſi quod habeant, ab eis auferatur. Et in ff. de Captivis & poſtliminio reverſis, l. nihil intereſt. decernitur, ut captivi quocunque modo in patriam redeant, & ſua bona, & ſtatum priſtinum recuperent, ſeu miſſi fiant, ſeu vi, ſeu per fallaciam evaſerint. Quamvis poſtea in l. poſtliminii. §. Captivus: id contrahatur, ſi redierint animo permanendi. Nam ſi promiſiſſent aut juraſſent hoſtibus reditum, non fruuntur jure poſtliminii. Quare Attilius Regulus non eo beneficio eſt affectus, qui miſſus Romam fuerat, ut Senatui permutationem captivorum ſuaderet. Quamobrem cum promiſerit & in animo habuerit ut reverteretur, dolo malo ei juxta leges uti non licuit. *Martyr.*

Digitized by Google

42 Μηδ' ἕτερον κεύθῃς κραδίῃ νόον, ἄλλ' ἀγορεύων.

Neque aliam occultes in corde ſententiam, aliam proferas:

Μηδ'

42 *Μηδ' ἕτερον* &c.] Multa ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, vir bonus, Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove à me*, Proverb. XXX, 8: *Perdes loquentes mendacium*, Pſal. 5,7: *Ne mentimini alter alteri*, Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter Philoſophos & Poëtas qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus Orci:
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet,
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt, ſi facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

Ariſtoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.* Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronunciata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem, diſputationem inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat. Inter Philoſophos aperte hinc ſtant Socrates & diſcipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & ſi Plutarcho ac Quintiliano credimus Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri, ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi poteſt communiter, ſive re ſpectata ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius de Medico apud ægrotum mentiente ſic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non eſt:* Cauſam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν: *non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum.* Quintilianus, quem dixi, hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe ait quæ non tam factis quam cauſis eorum vel honeſta fiant vel turpia. Diphilus,

Quod pro ſalute dicitur mendacium
Me judice habere nil poteſt incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falſiloquentia?

Reſpondet Ulyſſes,

Non, ſi ſalus naſcatur ex mendacio.

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *Nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: ψεύδεται κατὰ καιρὸν ὁ σοφός: *mentitur ſapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium ſumimus, quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium di-

Μηδ' ὡς πετροφυὴς [43] πολύποις κατὰ χώραν ἀμείβειν.

Neque ut ſaxis adhærens polypus, cum loco mutes.

Πα-

dicere & mentiri apud Gellium diſcernuntur: ſed de eo agimus quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis conceptui, ſive in intelligendo ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & ſimilibus notis indicatur, ſunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem ſed quam falſam putat mentitur. Significationis ergo falſitas, id eſt, quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt cum vox aliqua aut ſermonis complexio eſt πολύσημον, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, non admitti mendacium, etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe Chriſtus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noſter dormit*, quod Apoſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni diceretur. Et quod de Templo inſtaurando ipſe dixerat, intelligens hoc de ſuo corpore, Judæos ſciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apoſtolis adinſtar Phylarcharum apud Hebræos ſedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, ſatis ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum adſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vitellio, cui Narciſſus inſtabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, quin ſuſpenſa & quo duceretur inclinatura reſponderet. Dictum Hebræorum huc pertinet:

אם יודע אדם להמ׳ד את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *Si quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.* Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit ſed & improbum, puta cum Dei honos, aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt ut quod animo cogitatur omnino pateſiat: ſicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumptum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν; quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipſum jam excluſimus. *Grotius.*

43 Πολύπες] Piſcis, an amphibium magis? de quo ſic Plin. *lib.* 9. *cap.* 29. *Polyporum multa genera: terreni majores,*

quam

Πᾶσι δ' ἁπλόος ἴσθι, τάτ' ἐκ ψυχῆς ἀγόρευε.
Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ· ὃς δ' ὑπ' ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴ δ' εὐθύνεθ' ἑκάστου.
Μὴ γαυροῦ σοφίῃ, μήτ' ἀλκῇ, μήτ' ἐνὶ πλούτῳ.

Omnibus vero ſimplex ſis, quæque ex animo profer.
Qui volens injuſte facit, improbus vir: qui vero coactus,
Non malum dico prorſus. Conſilium vero redarguitur cujuſque.
Non efferaris ſapientia, neque viribus, neque opibus.

Εἷς

quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus utuntur: cauda verò, quæ biſulca & acuta eſt, in coitu. Eſt polypis fiſtula in dorſo quà transmittunt mare: eaque modò in dextram, modò in ſiniſtram, transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum eſt, ſufflatione viventibus. Cæterùm per brachia velut acetabulis diſperſis, hauſtu quodam adhæreſcunt, tenent ſupini, ut avelli non queant. Soli mollium in ſiccum exeunt. Colorem mutat ad ſimilitudinem loci & maximè in metu &c. Ubi inter mollia reponit, ſquamis enim & cute caret, interim cirri illi dati, quibus quantum valeat, docet idem *cap. ſeq. Nullum eſſe atrocius animal, ad conficiendum hominem in aqua*, inquiens: *luctari enim complexu, & ſorbere acetabulis, ac numeroſo ſuctu detrahere, cùm in naufragos urinantesque impetum cepit.* V. quoque Ælianum *de Animal. lib.* 8. *cap.* 11. Accedit magnitudo, quæ tanta nonnunquam, ut cetis adæquari poſſit, V. Plin. *ibid.* Solertia item ingens, de qua idem nonnulla, ut & Voſſius *de Idol. lib.* 4. *cap.* 14. qui tamen cum ſquatina coloris immutationem communem eum habere *cap.* 5. & ultra biennium non vivere, *cap.* 3. docet. Caro difficilis concoctu, elixi præſtant. In Thaſo & Caria optimi habebantur, Athen. *lib.* 7. Corcyra etiam multos & magnos alebat, *Ibid.* ubi & ex hoc piſce immodicè comeſto in morbum lethalem incidiſſe ὀψοφάγον illum Philoxenum, narrat: quemadmodum crudo guſtato obiiſſe Diogenem Laërtius refert. A capite inprimis, qui ex ſomniis divinabant, abſtinuiſſe Plut. ait *Sympoſiac. lib.* 8. *quæſt.* 10. ut quod turbida ea faciat &c. Plura apud Voſſium *d. l. paſſim*, Auctorem *Sinæ & Eur. c.* 41. Alios Hinc *Polypi*, homines rapaces. Plautus *Aſinar.*

Ego iſtos novi polypos, *qui ubi quid tetigerint, tenent.* *Hofmannus.*

Εἷς θεός ἐστι σοφὸς, δυνατός θ' ἅμα, καὶ πολύολβος.
Μηδ' ἐπὶ παρῳχομένοισι κακοῖσι τρύχου τεὸν ἦτορ.
Οὐκέτι γὰρ δύναται τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον.
Μὴ προπετὴς ἐς χεῖρα· [44] χαλίνου δ' ἄγριον ὀργήν.

Unus Deus eſt ſapiens, potens ſimul, & multum-
dives.
Ne præteritis malis crucia tuum cor.
Nunquam enim poteſt factum fieri infectum.
Ne ſis præceps ad manum, ſed compeſce ſævam
iram.

Πολ-

44 Χαλίνου δ' ἄγριον ὀργήν] Ad deteſtationem vero iræ valere poſſunt verba ſacræ ſcripturæ, quæ nobis diſſuadent illam. Geneſ. 45. *Ne iraſcimini in via.* Vbi inſinuatur cauſa quare fatuum ſit iraſci. Verbum eſt Ioſephi ad fratres ſuos ituros ad patrem. Sic & nos ſumus fratres in via ad Patrem noſtrum cæleſtem tendentes, & judicem, qui juſtitiam nobis plenarie exhibebit. Singulis diebus facimus unam dietam magnam ad judicem magnum, & ideo debemus eſſe in pace. Matth. 5. *Eſto conſentiens adverſario tuo dum es in via, ne forte tradat te adverſarius judici, & judex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novißimum quadrantem.* Item Levit. 19. *Non quæras ultionem: nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Et Job 36. *Non te ſuperet ira, ut aliquem opprimas.* Quo verbo inſinuatur quod ira hoſtis ſit nos impugnans. Magis timere debemus ſuperari ab ira, quam à quocumque homine. Quidquid enim poteſt inferre injuriator, minus eſt quam mors animæ, cujus cauſa eſt ira. Item Eccleſ. 7. *Ne ſis velox ad iram.* Et Jacob. 1. *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.* Velox ad iram dicitur quis dupliciter. Uno modo, quia velox eſt ad ſaliendum in ignem iræ. De facili enim iraſcitur. Alio modo dicitur aliquis velox ad iram, ſicut equus dicitur velox ad calcaria, & poſt ad ſtimulum. Multum velox eſt ad iram qui ira ſtimulatus tranſilit chaos magnum quod eſt inter iram & pacem & inter odium & amorem quum iſta maxime à ſe diſtent, contraria enim ſunt. Multum velox eſt ad iram, qui quaſi in puncto tranſilit à porta paradiſi, ſcilicet à gratia, ad portam inferni ſcilicet ad peccatum mortale. Peccatum mortale dicitur porta inferni. Matth. 16. *Portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Quia nihil eſt inter peccatum mortale & infernum niſi corpus, quia ſi anima diſcedit à corpore, cito eſt in inferno. Job 21. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad infernum deſcendunt.* Bene velox eſt ad iram qui ira ſtimulatus prius ſalit quam attendat quo ſaliat. Qui in odium cadit, in

Πολλάκι γὰρ πλήξας, ἀέκων φόνον ἐξετέλεσσε.
Εστω κοινὰ πάθη· μηδὲν μέγα, μήτ' ὑπέροπλον.
Οὐκ ἀγαθὸν πλεονάζον ἔφυ θνητοῖσιν ὄνειαρ.
Η πολλὴ δὲ τρυφὴ πρὸς ἀμέτρους ἕλκετ' ἔρωτας.

Sæpe enim percutiens, invitus cædem perpetravit.
Sint communes paſſiones: nihil magnum, neque ſuperbum ſit.
Non bona redundans eſſe ſolet mortalibus utilitas.
Nimius autem luxus ad immodicos trahit amores.

Ὑψαυ-

in foveam cadit profundam. Item Eccleſ. 12. *Aufer iram à corde tuo.* Auferenda eſt ira à corde, quia eſt quaſi tempeſtas, mentem quaſi grando deſtruens: ſicut dicit Gregor. Unde ſicut tempeſtas timetur vineæ: ſic ira timenda eſt cordi. Auferenda eſt etiam ira à corde, quia eſt ignis infernalis bona animæ exurens. Proverb. 6. *Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut veſtimentum ejus non ardeat?* Ira etiam eſt de illis ſerpentibus ignitis nequiſſimis, de quibus legitur Numer. 21. qui vexaverunt filios Iſraël in deſerto, & hodie homines multos in deſerto clauſtri. Eſt etiam hoſtis auferens homini ſeipſum, ſicut ſuperbia aufert homini Deum, & invidia proximum, ſicut dicit magiſter Hugo de ſancto Victore. Auferenda etiam eſt ira à corde: quia ad modum trabis oculum cordis impedit. unde:

Impedit ira animum, ne poſſit cernere verum.

Unde cum feſtucam de oculo corporis feſtinemus auferre, mirum eſt quomodo trabem iræ non feſtinamus auferre de oculo cordis. Mirum eſt etiam, quomodo qui trabem iræ habet in oculo, vult alios judicare & corrigere. Unde Matth. 8. *Hypocrita, ejice trabem primum de oculo tuo, & tunc videbis ejicere feſtucam de oculo fratris tui.* Item Eccleſ. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris.* Ad Rom. 12. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos, nulli malum pro malo reddentes.* Vult autem Dominus amicos ſuos perfectæ bonitatis eſſe, & perfectæ nobilitatis, ut neque malum, neque ruſticitas aliquo modo ex eis exeat. Curiales & nobiles hujus mundi parum nobiles ſunt, qui nulli malum faciunt, vel ruſticitatem, niſi ipſe prius eis ſimile fecerit. Quod conſtat non perfectæ nobilitatis eſſe. Cum enim non poſſit exire de ſacco niſi quod in illo eſt, & ruſticitas ex eis exeat, ruſticitas prius in eis erat. Spinam enim & non lilium ſe eſſe oſtendit anima illa, quæ conviciis à proximo puncta proximum pungit Non talis eſt amicitia Chriſti. Unde Cant. 2. *Sicut lilium inter ſpinas.* Item ad Rom. 12. *Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.* Cum ira ignis ſit, ab iracundis debemus nos elongare, ſi non volumus ab eis exuri. *Peraldus.*

Digitized by Google

Ὑψαυχεῖ δ' ὁ πολὺς πλοῦτος, καὶ ἐς ὕβριν ἀέξει.
Θυμὸς ὑπερχόμενος μανίην ὀλοόφρονα τεύχει.
Ὀργὴ δ' ἔστιν ὄρεξις, ὑπερβαίνουσα δὲ μῆνις.
Ζῆλος τῶν ἀγαθῶν ἐσθλὸς, φαύλων δέ γε φαῦλος.
Τόλμα κακῶν, ὀλοή· ἀγαθῶν δέ γε, κῦδος ὀπάζει.
Σεμνὸν, ἔρως ἀρετῆς· ὁ δὲ κύπριδος, αἶσχος ὀφέλλει.
Ἡδὺς ἀγανόφρων κικλήσκεται ἐν πολιήταις.
45 Ἐν μέτρῳ φαγέειν, πιέειν, καὶ μυθολογεύειν.

Extollunt autem multæ divitiæ, & ad petulantiam impellunt.
Ira nimia furorem pernicioſum parit.
Ira quidem eſt cupiditas, ſed modum excedens, odium.
Æmulatio bonorum, bona: malorum vero, mala.
Audacia malorum pernicioſa, bonorum vero gloriam affert.
Honeſtus eſt amor virtutis, ſed Veneris, dedecus auget.
Suavis manſueto-animo, præditus vocatur inter cives.
Moderate ede, bibe, & loquere.

Παν-

45 Ἐν μέτρῳ φαγεῖν &c.] Sobrietatem ſuadet nobis natura, ſcriptura, univerſa creatura. Natura modicitate oris humani ſuadet nobis mediocritatem in ſumptione cibi & potus. Homo n. in comparatione ſui corporis parvi oris eſt: ut dicit Ariſt. in lib. de natura animalium. Oris vero modicitate ſuadet nobis natura caritatem in ſumendo cibum & potum: unicum n. os habemus cum duos oculos & duas aures habeamus. Brevitate vero delectationis quæ non habetur niſi in tranſitu cibi, diſſuadet

diſſuadet nobis ſumptuoſitatem ciborum delectabilium. Bern. in ſerm. Hujus tam modicæ partis, ſcil. gutturis, tam exigua delectatio quanta paratur ſolicitudine? quantam deinde moleſtiam parit? hinc & morbi varii generantur. Idem: Etiam diſſuadet nobis corruptio cibi & potus, quæ fit poſtquam in ſtomachum deſcenderunt. Joël 1. *Ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine: periit. n. ex ore veſtro.* Non ſic eſt in aliis ſenſibus, non enim corrumpitur res pulchra quæ videtur, quum ſemel viſa fuerit: nec res odorifera, quum ſemel odorem ejus aliquis perceperit. Naturales appetitus animæ non ſunt deliciarum. Eccl. 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis.* Eandem eſcam aſſignavit Deus homini & brutis. Gen. 1. Ecce, inquit, *dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & univerſa ligna quæ habent in ſemetipſis ſementem ſui generis, ut ſint vobis in eſcam & cunctis animantibus terræ.* Sen. Conſiderate quantum natura poſcat, & quantum cupiditas expetat. Scriptura vero ſacra dupliciter ſuadet nobis ſobrietatem, ſcilicet admonitionibus multis, & ſanctorum exemplis. De admonitionibus vero paucas ponere ſufficiat. 1. ad Theſ. 5. *Vigilemus*, inquit, *& ſobrii ſimus.* Et in eodem: *Nos qui diei ſumus, ſobrii ſimus.* 2. ad Tim. 4. *Miniſterium tuum imple, ſobrius eſto.* 1. Pet. 4. *Eſtote itaque prudentes, ſobrii* &c. Ejuſdem 5. *Sobrii eſtote & vigilate* &c. De exemplis hæc pauca ponere ſufficiat. Dan. 1. dicunt pueri bonæ indolis: *Dentur nobis legumina ad veſcendum, & aqua ad bibendum, cibo regio contempto.* Dan. 10. *Trium hebdomadarum diebus panem deſiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Matth. 3. & Marc. 1. dicitur de Joan. Bapt. quod eſca ejus erat locuſtæ & mel ſylveſtre. Et Luc. 1. *Vinum & ſiceram non bibet.* Bernard. ſuper Cant. Abſtinebo à carnibus, ne dum nimium nutriunt carnem, ſimul & carnis nutriant vitia. Panem ipſum cum menſura ſtudebo ſumere, ne onerato ventre ſtare ad orandum tædeat. Et de beato Nicolao legitur, quod cum lacte aleretur, quarta & ſexta feria ſemel tantum in die mammillatum lac ſugebat. Omnis etiam creatura ſobrietatem ſuadet, quia in omni creatura eſt modus & menſura ſecundum illud Sap. 11. *Omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti.* Item ad commendationem ſobrietatis valere poteſt, ſi oſtendatur quot & quanti ſunt ejus effectus, & quam periculoſus eſt homini ejus defectus. Notandum ergo quod ſobrietas valet ad ſanitatem, ſecundum illud Eccleſ. 31. *Sanitas eſt animæ & corpori ſobrius potus.* Sen. in epiſt. Simplex erit ex cauſa ſimplici valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Chryſ. ſuper epiſt. ad Heb. Nihil ſic ſalutem, nihil ſic ſenſuum acumen operatur, nihil ſic ægritudinem fugat, ſicut moderata refectio. Item ſobrietas valet ad vitæ diuturnitatem. Eccl. 37. *Qui abſtinens eſt, adjiciet vitam.* Item ſobrietas valet ad jucunditatem & corporalem & ſpiritualem. Eccleſiaſt. 30. *Exultatio animæ & corporis vinum moderate potatum.* Greg. in Moral. Si à carne hoc quodlibet abſcindimus, mox in ſpiritu hoc quod delectat invenimus. Homo ſobrius delectabiliter vivit & dormiendo & vigilando. Eccl. 31. *Somnus ſanitatis in homine parco: dormiet uſque mane, & anima ipſius cum ipſo delectabitur.* Homo ſobrius differt comedere donec eſuriat, & tunc etiam panis & aqua delectabiliter ei ſapiunt. Auguſt. in lib. de verbis Domini: Vix faſtidioſus ſatiaris, neſcis quomodo ſapit quod fames accendit. Sen. in epiſt. Solus panis bonus fiet, & tibi eum tenerum & ſimilagineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum quam illa imponat. Exſpectabo ergo, nec ante edam quam aut bonum panem habere potero, aut malum faſtidire deſiero. Bern. in ep. Prudenter ſobrieque converſanti, ſatis eſt ad omne condimentum ſal cum fame. Sap. Deſiderii condimentum, ſal cum fame. Sap.

Deſideriis omnia condiuntur. Darius in fuga cum aquam turbidam ex cadaveribus inquinatum bibiſſet, negavit unquam ſe bibiſſe jucundius. Bernardus ad fratres de monte Dei: Panis furfureus & ſimplex aqua, olera vel legumina ſimplicia, nequaquam res delectabiles ſunt: ſed in amore Chriſti & deſiderio æternæ delectationis ventri bene morigerato gratanter ex his ſatisfacere poſſe, valde delectabile eſt. Quot millia pauperum ex his vel aliquo horum delectabiliter ſatiſfaciunt naturæ? Facillimum quippe & delectabile eſſe adjuncto amoris Dei condimento, ſecundum naturam vivere, ſi inſania noſtra permitteret, qua ſanata ſtatim naturalibus natura arridet. Chryſoſt. Conferamus, inquit, menſam divitis & mediocris: diſcutiamus utroſque convivas: qui magis, quæſo ſunt, qui puram veramque menſæ capiunt voluptatem? illinc qui cœnas prandiis jungunt, quique ventris diſtenſione rumpuntur, atque oppreſſione ciborum ſuorum premuntur, in quorum corpore vino inundante velut naufragii cujuſdam fluctu obruta anima necatur, ubi nec oculus, nec lingua, nec pes propriis deſervit officiis, ſed omnia membra corporis vini vinculis jacent vincta gravius quam catenis; ubi nec ſopor eis ad quietem datur nec ad ſalubritatem cedit. Idem Chryſoſtom. Hi qui in deliciis & luxuriis vitam ducunt, reſoluta quidem corpora, & omni cera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorum podagræ tremor & immatura ſenectus accidit, & eſt eis vita ſemper in medicis & in medicamentis. Senſus autem tardi, graves & obtuſi & quodammodo jam ſepulti. Idem: Quis hæc jucunda dicat & grata, qui tamen noverit quid ſit jucunditas & voluptas? Voluptas à prudentibus ita definitur, Voluptas eſt, quum quis ſuis deſideriis fruitur. Ubi vero deſideriis frui non poteſt, dum vel ægritudo non ſinit, vel ſatietas ipſa deſiderii facit ea quæ onerosa ſunt ingrata, ſine dubio etiam voluptas in eis pariter & jucunditas perit. Idem: Conſidera ægros qui faſtidio perurgentur, quomodo quamvis ſuaves & lauti cibi apponantur, oneri eis magis ſunt, quam voluptati: ſicut quum per abundantiam cupiditas fuerit extincta pariter & voluptas & jucunditas perimitur: quia non tam ciborum gratia, quam deſiderii gignit ſatisfactio voluptatem. Unde anima ſatiata calcabit favum. Proverbiorum 27. Item, *de petra melle ſaturavit eos*: quandoquidem poſt multam itineris fatigationem & laborem ſitis, aquis frigidis ex ſaxo fluentibus fruebantur, eaſque cum multo deſiderio hauriebant. Hoc ipſo ergo quod dulciſſimæ, & deſiderabiliter potandi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellavit. Igitur dubitari non poteſt quod ſimplicior victus & menſa mediocris plurimum jucunditatis habeat & voluptatis. Et è contrario divitum menſæ execrabiles & horridæ & morborum & contaminatione plenæ, in quibus moleſta ſunt hæc quæ delectabilia videntur. Item ſobrietas gratiam hominum comparat, ſicut ejus oppoſitum hominibus exoſum reddit. Eccl. 31. *Utere quaſi homo frugi his quæ tibi apponuntur, & non cum manducas multum odio habearis.* Item Deum glorificat. 1 Corint. 10. *Sive comeditis ſive bibitis ſive aliud facitis; omnia in gloriam Dei facite.* gloſſ. Si quid manducas & bibis, ſumis ad refectionem corporis reparationemque membrorum, gratias tribuens ei qui tibi tribuit mortali & fragili iſta ſupplementorum ſolatia: Cibus tuus & potus laudat Deum. Sobrietas etiam in conviviis noſtris, Deum paſcit, providendo ibi puritatem in qua ipſe delectatur. Cant. 2. *Qui paſcitur inter lilia.* Item ſobrietas munditiam providet ubi maxime immunditia diſplicet: ſcilicet in ore & ad menſam. Inter membra in ore maxime diſplicet immunditia. In menſa etiam multum placet munditia, ſecundo Paralip. 14 *Proponuntur panes in menſa mundiſſima.* Et Levit. 24. jubentur

bentur

Digitized by Google

bentur duodecim panes propoſitionis ſtatui ſuper menſam puriſſimam. Sobrietas ornamentum menſæ eſt. Bern. ad fratres de monte Dei: Si manducas, menſam tuam per ſe ſatis ſobriam ſobrietas tua perornet. Item ſobrietas offenſam Dei cavet, ubi maxime cavenda eſt, ſcilicet cum bonis Dei utimur. Magna iniquitas eſt cum Deo hoſtiliter agere quum in menſa ejus ſimus. Cavent latrones ne noceant aliquot diebus his cum quibus comederunt. Item ſobrietas ſervat rationis libertatem quam ejus oppoſitum impedit. Eccleſ. 31. *Ne comprimaris in convivio vini*; Hieronym. in epiſtolis. Qui inebriatur & mortuus eſt, & ſepultus. Auguſtin. Non eſt aliud ebrietas quam manifeſtiſſimus dæmon. Hujuſcemodi enim vir cum ſe bibere putat vinum, bibitur à vino. Sobrietas peſſimam ſervitutem excutit, ſcilicet ſervitutem corporis quod ad ſerviendum datum eſt ſpiritui, & nobilitatem animæ ſervat. Eccl. 10. *Beata terra cujus rex nobilis eſt & cujus principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Item ſobrietas membrum valde nobile regit, os ſcilicet: ſenſum etiam pertinentem ad eſſe, ſcilicet guſtum dirigit, circa quem, vitium valde periculoſum eſt. Deſtructivum enim eſſe poteſt ipſius, & eſſe occaſio magnæ infirmitatis, vel mortis. Item ſobrietas opus neceſſitatis regit, in quo ſine ipſa frequenter erratur & à juvenibus & à ſenibus. Item ad intelligentiam præparat. Unde Dan. 1. *Pueri qui cibos regios contempſerunt groſſis cibis contenti, intelligentiores cæteris inventi ſunt.* Item vigilantiam ſervat ad quem Deus monet. Matt. 14, & 25, & 26. Et Marc. 13. Unde notabiliter ſobrietas & vigilia ſociantur 1 ad Theſſal. 4. *Vigilemus*, inquit, *& ſobrii ſimus.* Et 1 Petr. 5. *Sobrii eſtote, & vigilate.* Item, miniſterio Dei idoneum efficit. Unde 1 Timoth. 3. Ubi oſtenditur qualis debet eſſe miniſter Dei, dicitur: *Sobrium, ornatum &c.* Et ad Tit. 1. *Prudentem ſobrium, juſtum, &c.* Item ab igne infernali, ſcilicet luxuria ſervat. Unde pueri qui abſtinentes fuerunt, à fornace Babylonica illæſi exierunt Dan. 3. *Sobrietas filios Dei fugientes Ægyptios infernales, per ſiccum ad terram promiſſionis perduxit.* Exod. 14. *Filii Iſrael ambulaverunt per ſiccum &c.* Qui ſobrietatem non habent in aquis voluptatum ſubmerguntur. Sobrietas primum congreſſum habet in bello ſpirituali. Sine ipſa ceteræ virtutes fruſtra pugnant. Gloſſ. ſuper Matth. 4. Niſi gula prius refrænetur, fruſtra contra alia vitia laboratur. Qui poplite flexo aquam biberunt, non permiſſi ſunt ire ad bellum cum Gedeone. Judic. 7. Poplite flexo aquam bibit qui voluptuoſe comedit. Item ſobrietas diabolo aufert ingreſſum in homine: & ſic videtur ei auferre dominium. Non videtur Dominus eſſe caſtri qui non habet ibi ingreſſum. Sobrietas Diabolum in arido ponit ubi ipſe non quieſcit. Matt. 12. *Ambulat per loca arida quærens requiem, & non invenit.* Piſcis infernalis in arido poſitus palpitat: ut de piſce Tobiæ legitur Tobiæ 6. Eſa. 50. *Computreſcent piſces ſine aqua.* Fames lupum de nemore exire facit: ſic ſobrietas diabolum de homine. Ipſa carni concupiſcenti adverſus ſpiritum victualia aufert, & igni concupiſcentiarum ligna ſubtrahit unde diminuitur vel deficit. Ipſa carnem in poteſtate ſua habet. Geneſ. 16. *Ecce ancilla in manu tua eſt, utere ea ut lubet.* Ipſa enim ad modum lapidis pretioſi hominem cuſtodit, ne cibus vel potus ei noceat. Si ſobrietas deſit dum corpus repletur, anima evacuatur, homo depauperatur. Prov. 3. *Qui diligit epulas, in egeſtate erit.* Deus blaſphematur. Gloſſ. ſuper illud 1 ad Cor. 10. *Sive comeditis ſive bibitis &c.* Si modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedis, & vinolentia te ingurgites, quantaſcunque laudes lingua ſonet, vita blaſphemat. Item venter deificatur. ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter eſt.* Porta oris aperta, exercitus vitiorum ingreditur. Job 30. *Quaſi rupto muro &*

Πάντων μέτρον ἄριστον· ὑπερβασίη δ' ἀλεγεινόν.
46 Μὴ φθονερὸς, μὴ ἄπιστος ἔσῃ, μὴ λοίδορος ἴσθι,

Omnium modus optimus, exceſſus vero moleſtus.
Ne invidus, neque incredulus ſis, nec calumnia-
tor eſto,

Μὴ

aperta junua irruerunt ſuper me. Sine ſobrietate menſa homini eſt in laqueum. Eccleſ. 9. *Sicut piſces capiuntur hamo, & aves comprehenduntur laqueo: ita capiuntur homines tempore malo.* Tempus malum & periculoſum eſt homini non habenti virtutem ſobrietatis tempore prandii. Sapient. 14. *Creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium. Idem.*

46 μὴ φθονερὸς] Ad deteſtationem vero hujus vitii, Primo facit hoc, quod vitium iſtud eſt peccatum in Spiritum ſanctum. Peccatum in Spiritum ſanctum, ſecundum unam acceptionem, dicitur peccatum quod eſt contra bonitatem Dei, quæ Spiritui ſancto appropriatur & ſic omne peccatum quod eſt ex certa malitia, peccatum eſt in Spiritum ſanctum. Quod etiam patet per diviſionem peccati in Spiritum ſanctum, quod dividitur in peccatum obſtinationis & impugnationis. Obſtinatus in Spiritum ſanctum peccat, quia in bonitatem Dei quæ hominem ad pœnitentiam expectat, qui eum quamvis ejus hoſtis ſit, paſcit & veſtit. & à dæmonibus defendit qui eum jugularent, & ipſe ſic ingratus bonitati Dei eam impugnat, & à bonitate Dei colligit malitiam, & ex miſericordia Dei theſaurizat ſibi iram. Impugnatio vero dividitur in impugnationem veritatis agnitæ: quæ eſt in apoſtatis, & in impugnationem gratiæ, quæ eſt in invidis, qui gratiam Dei quæ eſt in hominibus, perſequuntur & odiunt. Sic ergo manifeſtum eſt quod invidia eſt peccatum in Spiritum ſanctum: & ideo valde magnum peccatum. Matth. 12. *Qui dixerit contra Spiritum ſanctum verbum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro*, id eſt, vix remittetur. Secundo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc quod ipſum eſt oppoſitum charitati. Unde cum charitas ſit virtus excellentiſſima, invidia erit peſſimum vitium. Unde vocatur fera peſſima. Geneſ. 30. *Fera peſſima devoravit filium meum Ioſeph.* Pejor eſt invidia quam avaritia. Avarus enim etſi non vult communicare ſua, tamen vult quod alii ſua communicent. Invidus autem non vult communicare bona ſua, nec vult quod alius ea communicet. Invidus de ipſa bonitate Dei dolet, quod ipſa non eſt avara hominibus, ſibi tamen eam vellet eſſe largam & omnibus aliis avaram. Immenſitatem divinæ bonitatis vellet ad ſe coarctari. Pejor etiam eſt invidia, quam ira vel odium, quamvis enim homo iratus vel odiens alium, velit malum proximi ſui, cum mala voluntas ipſius ortum habuerit à militia proximi qui eum offendit, unde proximis culpabilis eſt: Sed malitia invidi, qua vult malum proximi, ortum habet ex propria malitia: ſcilicet à ſuperbia qua vult illum non parificari ſibi, & vult malum proximi ſui omnino abſque culpa ejus. Tertio facit ad deteſtationem hujus vitii quia hoc vitium pure malum eſt: quia quando diabolus capit homines aliis

liis

liis vitiis, ipſe aliquam delectionem ponit tanquam eſcam: ſed invidos miſeros capit, quia ſine eſca delectationis. Invidia enim dolor eſt & amaritudo. Unde mirabiliter cæci ſunt, qui dolorem iſtum præponunt gaudiis æternis, qui dolore & cruciatu quotidiano dolorem æternum merentur, & dolori, quaſi eſca ſit, adhærent, donec perveniant ad dolorem æternum. Quarto facit ad deteſtationem hujus vitii: quod vitium iſtud diabolicum eſt, & diabolo aſſimulatur Sap. 2. *Invidia Diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem eum, qui ſunt ex parte illius.* Ad literam, diabolus ideo parentes noſtros ſeducere voluit, quia invidebat eis regnum cælorum quod ipſe perdiderat. Et propter eandem cauſam adhuc homines impugnat. Unde diabolus invidens parentibus noſtris, tentavit eos in forma ſerpentis. Quinto vero facit ad deteſtationem hujus vitii, quod vitium iſtud venenatiſſimum eſt. Unde ſuper illud ad Galatas 6. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.* Ibi Gloſſa Auguſtini: Sciendum quod eum per omne vitium antiqui hoſtis virus humano cordi infundatur, in zelo invidiæ tota ſua viſcera ſerpens concutit, & in hac imprimenda quaſi peſtem vomit. Invidi ſunt quaſi dracones. Job. 30. Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum. Ipſi ſunt germina viperarum. Luc. 3. Et Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonſtravit vobis fugere a ventura ira?* Immo ſerpentibus peiores videntur eſſe. Serpens enim ſerpentem non perſequitur. Homo vero invidus alios homines perſequitur. Invidus eſt ſicut ciconia, quæ venenatis animantibus veſcitur. Unde Ovidius deſcribit invidiam comedentem vipereas carnes. Sexto facit ad deteſtationem hujus vitii, quod vitium iſtud magnæ poteſtatis eſt. Eſt enim ſicut ignis Græcus, qui in aquis gratiarum accenditur. Ex quo hoc vitium cor alicujus occupavit, jam ipſe nullum ſcelus abhorret. Non parcit nocenti nec innocenti. Non timet homicidium, immo nec fratricidium vel patricidium: Non pepercit diabolus primis parentibus noſtris, qui innocentes erant, quin mortem eorum procuraret. Invidia excitatus Cain non pepercit Abel fratri ſuo innocenti, quin ex ſola invidia occideret eum, Gen. 3. Non pepercerunt filii Jacob fratri ſuo Joſeph innocenti, quin eum venderent, quia invidebant ei, immo volebant eum occidere. Gen. 33. Nolebat etiam parcere Saul David, qui ei valde utilis erat, quia invidebat ei. Noluerunt Judæi parcere Chriſto, quin eum facerent occidi, ſola invidia excitati. Matth. 27. *Sciebat enim quod per invidiam tradidiſſent eum.* Septimo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod vitium iſtud non de facili curatur. Unde Cyprianus ſuper illud ad Galatas 6. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi &c.* Loquens de zelo invidiæ dicit: Zelus iſte modum non habet permanens jugiter ſine fine, quum alia ſcelera finiantur: quantoque ille, cui invidetur, ſucceſſu meliori profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardeſcit. Nec mirum, ſi curatur vix hoc peccatum, cum ſit peccatum in Spiritum Sanctum, & cum ſit quaſi ignis Græcus, qui non de facili extinguitur. Invidia eſt quaſi rubigo ferro adhærens, quæ vix à ferro recedit. Baſilius: Sicut rubigo ferrum, ſic invidia animam in qua naſcitur corrumpit: Proverb. 25. *Aufer rubiginem de argento.* Octavo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod vitium iſtud poſtquam eſt in aliquo, ita eum occupat ut etiam exterius ſe oſtendat. Unde Cyprianus loquens de invido dicit: Huic vultus minax: & torvus adſpectus, pallor in facie, in labiis tremor, ſtridor in dentibus, verba rabida & effrænata, convitia, & manus ad violentiam prompta. Unde poeta deſcribit invidiam:

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto,

Nuſquam recta acies, livent rubigine dentes.
Pectora felle virent, lingua eſt ſuffuſa veneno,
Riſus abeſt omnis, niſi quem fecere dolores.
Nec fruitur ſomno vigilantibus excita curis.
Sed videt ingratos intabeſcitque videndo.
Succeſſus hominum, carpitque & carpitur una,
Suppliciumque ſuum eſt.

Nono vero facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod vitium iſtud infeliciſſimum vitium eſt, quia excæcatur unde illuminari debuit. Unde de invidis legitur Job 5. *Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie*, ubi dicit Greg. Mens invidi cum de alieno bono affligitur, de radio lucis obſcuratur. Et ſubditur: Dives boni operis in proximo lucet exterius: ſed quaſi cæci nati palpant invidi, quia livore cæci aliqua quæ reprehendant invenire ſatagunt. Ipſi ſunt ut noctuæ lucem bonorum operum odientes, & tenebras malorum operum amantes. Bona opera proximi ſunt velut candelæ lucem boni exempli præbentes, ſed invidi de ipſis candelis ſibi oculos eruunt. Et ipſi ſunt Heli, qui non poterat videre lucernam donec extingueretur, ut legitur 1 Reg. 3. Infelicitas etiam invidorum patet ex hoc, quod ipſi de profectu aliorum deficiunt, de melioratione deteriorantur. Unde Greg. Invidi debent perpendere quantæ ſint cæcitatis, qui alieno profectu deficiunt, aliena lætitia contabeſcunt: quantæ etiam infelicitatis ſunt, qui de melioratione proximi deteriorantur. Invidus infelix fit de felilicitate aliorum & de pinguedine aliorum marceſcit. unde: *Invidus alterius rebus marceſcit opimis.* Invidi colligunt de vitibus ſpinas, & de ficubus tribulos. Invidi etiam ex bonitate Dei deteriores fiunt. Unde Matt. 20. dicit Dominus invido: An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? invidi adeo ſunt infelices quod ipſi amittunt etiam ubi alii lucrantur. Ipſi de ſanitate aliorum infirmantur, & de vita moriuntur. Et ſicut diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, ita invidis omnia cooperantur in malum. Invidus morietur de bono odore, de quo alii vivunt: ſicut dicitur de Juda ſuper Joan. 12. ubi Judas murmuravit de effuſione unguenti, invidus profectum aliorum reputat ſuum defectum. Unde Judæi invidi dicunt Joan. 12. *Videtis quia nihil proficimus, ecce mundus totus poſt eum abiit.* Invidis ſunt mala ipſa bona. Decimo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc quod vitium iſtud miſerorum hominum eſt. unde Job 5. *Parvulum occidit invidia.* Omnis invidus in eo quod talis minor eſt eo cui invidet. Miſer eſt invidus, & miſeria ei placet. unde ſoli miſeriæ parcit invidia. Hieron. Difficile eſt in proſperis invidia carere, ſola miſeria invidia caret. Nobilium perſonarum eſt, liberalitas & communicatio ſuorum; unde Dominus liberaliſſimus eſt & deſiderio largiendi ſua & communicandi fecit quidquid fecit. Leonem etiam qui eſt rex animalium, dicit Ariſt. eſſe animal communicativum. E contrario invidia ignobilium & vilium eſt perſonarum. Undecimo quia invidia cruciat dominum ſuum. Eſt enim ſicut vermis in ligno naſcens, qui poſt illud unde natus eſt, conſumit. Hieron. Invidia eſt ſui primum mordax. Invidia primum infeſtat. Iſidor. Invidus medullitus animo æſtuans, à ſemetipſo livoris proprii ſemper exigit pœnas. Socrates, Utinam invidi in omnibus civitatibus aures vel oculos haberent ut de omnibus profectibus torquerentur. Idem; Quanta ſunt felicium hominum gaudia, tanta ſunt invidorum gemitus. Horatius: Invidia Siculi non invenere tyranni majus tormentum. Duodecimo facit ad deteſtationem hujus vitii, quod ipſa eſt infirmitas & corruptio maxima. Adeo corruptus eſt invidus, ut ei redolentia fœteant, & è converſo, amara ſint ei dulcia & dulcia amara. Unde ad invidos pertinere

Digitized by Google

tinere videtur illa maledictio Eſa. 5. *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Hæc corruptio invidiæ innuitur nobis Proverb. 14. ubi dicitur, quod *putredo oſſium eſt invidia.* Sicut veſtis putrefacta non recipit ablutionem: ſic peccatum invidiæ non de facili abluitur. Decimo tertio facit ad deteſtationem hujus vitii, quia hoc vitium eſt magnæ perverſitatis. Cum enim omne bonum in commune deductum pulchrius eluceſcat, ſecundum Boet. & ſecundum Sen. nullius rei poſſeſſio jucunda ſit ſine ſocio: invidus tamen potius vult carere bono, quam habere ſocium in eo: potius vult habere ſocium in miſeria, quam in felicitate. Exemplum de quodam rege, qui conceſſit cuidam avaro, & cuidam invido munus quod eligerent, ita tamen quod munus ejus qui poſterior peteret, duplicaretur: & cum uterque differret, præcepit rex invido ut prius peteret: qui petiit, ut erueretur ſibi unus oculus, volens quod proximo eruerentur ambo. Noluit petere aliquod bonum, ne proximus ejus acciperet duplicatum. Quarto decimo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc; quod cum alia vitia uni bono tantum opponantur, ut incontinentiæ continentia, invidia omni bono opponitur. Decimo quinto facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod invidia valde periculoſa eſt. Invidum enim occidunt & bona & mala. Bona eum affligendo, mala vero dando ei occaſionem peccandi. Unde ad invidum pertinere videtur illud verbum quod dicit Cain Geneſis 4. *Quicunque invenerit me, occidet me.* Videntur enim creaturæ eſſe contra invidum. Et merito, quia degenerat invidus à creatore & à creaturis. Creator enim liberalis eſt, & vult communicare bona ſua. Creaturæ etiam adeo communicare volunt bona ſua, ut de hoc certamen videantur habere. Ex hoc enim quod ignis vult ſpeciem ſuam communicare materiæ aquæ, ex hoc pugna eſt inter ignem & aquam. Similiter ſol vult communicare, & lumen, & calorem ſuum. Auguſtinus. Indicium divinæ maximæ bonitatis eſt, quod quælibet res cogitur dare ſeipſam. Ab hac libertate degenerat invidus, dividens ſe à Deo & creaturis, & ſocians ſe diabolo, qui bona omnibus invidet, & ſocios vult eſſe homines ſuæ miſeriæ. Et ideo merito creaturæ perſequuntur eum tanquam apoſtatam. Decimo ſexto facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod invidia valde damnoſa eſt ſuo ſubjecto. Aufert enim homini ſocietatem Eccleſiæ. De qua ſocietate dicit David: *Particeps ego ſum omnium timentium te &c.* Bona proximi, quæ invidi eſſent ſi ea diligeret, contra invidum ſunt. Auguſt. Penſent invidi quantum bonum ſit charitas, quæ ſine labore noſtro aliena bona noſtra facit. Invidia aufert homini proximum. Unde magiſter Hugo de ſancto Victore. Superbia mihi aufert Deum, invidia proximum, ira meipſum. Invidia etiam aufert homini ſapientiam. Unde Sap. 6. *Neque cum invidia tabeſcente iter habebo, quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ.* Unde Poeta deſcribens domum invidi dicit quod erat abdita, ſole carens. Sol enim juſtitiæ lumen ſapientiæ abſcondit ab invidis. Invidi etiam homines ad paupertatem & ignominiam ſæpe perveniunt. Unde Proverb. 28. *Vir qui feſtinat ditari, & aliis invidet, ignorat quod egeſtas superveniet ei.* Et Eccl. 7. *Improperium & contumeliam malus hæreditabit & omnis peccator invidus & bilinguis.* Decimo ſeptimo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod vitium illud eſt ſignum quo diabolus diſcipulos ſuos cognoſcit. Unde ſicut Dominus dicit Joan. 13. diſcipulis ſuis; *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinvicem.* Sic dicit Diabolus diſcipulis ſuis: In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi invidiam habueritis ad invicem. Decimo octavo facit ad deteſtationem invidiæ hoc quod

Μὴ εἶ κακογνώμων, μὴ ψευδαπάτης ἀμέτρητος.
Σωφροσύνην ἀσκεῖν, αἰσχρῶν δ' ἔργων ἀπέχεσθαι.
Μὴ δὲ μιμοῦ κακότητα, δίκῃ δ' ἀπάλειψον ἀμύναν.
Πειθὼ μὲν γὰρ, ὄνειαρ· ἔρις δ' ἔριν ἀντιφυτεύει.

Nec pravi-conſilii, nec impoſtor immoderatus.
Temperantiam exerce, obſcœniſque factis abſtine.
Ne ſectare malignitatem, ſed jure repelle injuriam.
Perſuaſio namque commodum, lis vero litem rurſus gignit.

Μὴ

fere omnes invidi ſunt proditores. Proverb. 23. *Ne comedas cum homine invido, & ne deſideres cibos ejus: quoniam in ſimilitudinem arioli, & conjectoris, æſtimat quod ignorat.* Comede & bibe, dicet tibi, & mens ejus non eſt tecum. Decimo nono facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod frequenter mala morte moriuntur invidi. Unde Eccl. 27. *Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu juſtorum, dolor autem conſumet eos antequam moriantur.* Laqueo perit, qui improviſe perit. Hieronymus: Non memini me vidiſſe mala morte mortuum, qui liberalem antea duxerat vitam. E contrario ſæpe accidit, quod invidus mala morte moritur qui liberalem ante non duxit vitam. Viceſimo facit ad deteſtationem hujus vitii hoc, quod invidi ſocii ſunt diaboli & in lucro & in damno. Quando diabolus lucratur, gaudent, quaſi lucrum ipſius lucrum ſuum reputarent. Quando vero diabolus perdit, dolent, quaſi damnum ejus damnum ſuum reputarent. Speciales amici diaboli videntur eſſe tales ſecundum deſcriptionem amicitiæ quam ponit Tullius: Habent enim idem velle & idem nolle cum diabolo. Idem enim velle & idem nolle, vera amicitia eſt. Invidia vermis eſt, qui areſecit hederam Jonæ. Jonas interpretatur donum columbæ, & ſignificat aliquem hominem gratioſum. Hedera vero proſperitas ejus eſt, quam vermis invidiæ vult conſumere. Quam cito enim videt invidus aliquem proſperari, ipſe vellet ejus proſperitati adverſari. Invidia etiam vermis eſt diſſolvens charitatem, ſive charam unitatem Eccleſiæ, pro qua filius Dei voluit mori. Invidia etiam eſt ſimilis paſſioni illi qua percuſſi ſunt Sodomitæ, Gen. 19. quæ dicitur aviditia aurifia vel acriſia. Et facit paſſio illa, non ut omnino nihil videatur, ſed ut non videatur illud quod expedit non videre. Et dicitur acriſia ab à, quod eſt ſine, & criſis quod eſt judicium. Invidia vero è converſo facit quod illud non videatur, quod expedit videre. Invidia enim ſic excæcat hominem, quod ipſe non videt in bono niſi malum. Eccleſ. 14. *Oculus malus ad mala tendit.* Specialiter oculus invidi malus eſt. Unde in eodem cap. 1. *Nequam eſt oculus invidi.* Et Matth. 20. *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?* Invidus plenus eſt malitia uſque ad oculum. *Idem.*

48 Μὴ

Digitized by Google

Μὴ πίστευε τάχιστα, πρὶν ἀτρεκέως τέρας ὄψει.
Οὗτος ἀγὼν, ταῦτ' ἐστὶν ἀέθλια, ταῦτα βραβεῖα,
Τοῦτο πύλη ζωῆς, καὶ εἴσοδος ἀθανασίης,
Ην θεὸς οὐράνιός γε δικαιοτάτοις ἀνθρώποις
Εστησεν νίκης ἐπαέθλιον. οἱ δὲ λαβόντες
Τὸ στέφος, ἐνδόξως[47] διελεύσονται διὰ ταύτης.
Αλλ' ὁπόταν τόδε σῆμα φανῇ κατὰ κόσμον ἅπαντα,
Εκ γενετῆς παῖδες πολιοκρόταφοι γεγαῶτες,
Θλίψεις δ' ἀνθρώπων, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ, πόλεμοί τε,

Ne credas temere. priuſquam certo finem perſpicias.
Hoc certamen, hic eſt labor, hæc ſunt præmia pugnæ:
Hæc vitæ porta eſt, hic eſt ingreſſus in ævum
Æternum. Deus hæc cœleſtis, juſtitiai
Humanæ ſtatuit victrici præmia: quique
Contigerint palmam, per eam ingredientur honeſte.
Sed poſtquam toto ſignum hoc extaret in orbe,
A teneris pueri veſtiti tempora canis,
Arctabunt homines, mutato cardine rerum,

Και-

47 Διελεύσονται &c.] Pro διελεύσονται in reg. cod. eſt εἰσέλθωσι. Si enim animadvertis, auctor horum verſuum ubique reſpicit ad morem certaminum Iſelaſticorum. *Opſopæus.*

Καιρῶν δ' ἀλλαγὴν, πένθημά τε, δάκρυα πολλὰ,
48 Αἳ ὁπόσων παῖδες χώρας ἐνὶ θοινήσονται,
Οἰκτρ' ὀλοφυρόμενοι 49 γυνέας ἐν φάρεσι σάρκας,
Σὺν μέλεσιν θάψουσιν ἐπὶ χθονὶ μητέρι λαῶν,
Αἵμασι καὶ κονίῃσι πεφυρμένα. ὦ μέγα δειλοὶ,
Ὑστατίης γενεῆς φῶτες κακοεργέες αἰνοὶ,
Νήπιοι, 50 οὐδὲ νοοῦντες ὁ νικᾷ φῦλα γυναικῶν

Peſtes, bella, fames, larchrymæque & luctus, abunde.
Eheu quot viduæ lugebunt pignora, triſti
Cum gemitu & prolis carnes in veſte cruenta
Cum membris terræ mandabunt omniparenti,
Pulvere ſanguineo fœdatæ. O peſſima ſecla,
O nimium pravi, quos ultima proferet ætas.
Dementes: qui quid muliebria ſemina vincat

Μὴ

48 Αἳ ὁπόσων] *Αἳ ὁπόσαι παῖδας χῆραι ἐνὶ θρηνήσουσι. Οἰκτρ' ὀλοφυρόμεναι, γυνέας δ'. ἐν. Idem.*

49 Γυνέας] Regius codex ut & Gallæi refert, γονέας, ἐν φάρεσι σάρκας ἐνθέντες θάψουσιν. Senſu non incommodo: & mox expreſſe, πεφυρμένοι ὦ, &c. κακοεργέες. Puteanum quoque exemplar agnoſcit γονέας. *Idem.*

50 Οὐδὲ νοῦντες &c.] Prætermiſerat hæc in ſua verſione Caſtalio. Ego ut potui, locum corruptum Latine expreſſi, antequam exemplar regium ſuppeteret. At in tenebris me micaſſe video, quas feliciter ex illo codice nunc diſcutere licet, ſic præ ſe ferente: οὐδὲ νοοῦντες ὅτ' ἠνίκα φῦλα γυναικῶν. Μὴ τίκτωσι, ἔφυτ' τὸ θέρος μερόπων ἀνθρώπων. Μηδὲ συναίρεσις ἐγγὺς, ὁπόταν τινες, &c. *Non intelligentes quod quando ſexus mulierum non amplius pariet, tum meſſis ſive interitus hominum adſit, neque unio & doctrinæ conſenſus prope ſit, quando impoſtores in verorum vatum atque doctorum locum irrepent.* Arbitror enim illud συναίρεσις de animorum idem ſentientium & volentium coalitu atque conjunctione explicari debere, quemadmodum oppoſitum illi διαίρεσις de animorum diſtractione & ſectarum varietate. Θέρος vero in ea ſignificatione qua expoſui, occurrit pag. 191. καιρὸν θέρος ἀμήσοντα. Videtur Sibylla in hoc loco reſpexiſſe ad colloquium Chriſti & Salomes, quod ait Clemens in Euangelio Ægyptiorum

ſcriptum

Digitized by Google

Μὴ τίκτωσιν· ἔφυ τὸ θέρος μερόπων ἀνθρώπων,
Μηδὲ συναίρεσιν ἐγγὺς, ὅταν τινὲς ἀντὶ προφητῶν
Ψευδαπάται πελάσωσιν ἐπὶ χθονὶ φημίζοντες.
[51] Καὶ Βελίας ἥξει, [52] καὶ σήματα πολλὰ ποιήσει

Non norint. Sed ne pariat tunc fœmina prolem:
Humani generis ſtrages & maxima meſſis
Inſtat: cum quidam pro vatibus inſinuati
Fallaces aderunt in terris vaticinantes:

ſcriptum eſſe. Interroganti Salome, quando venturum eſſet regnum Dei, reſpondet Chriſtus, *cum ceſſabit opus mulieris. Idem.*

51 Καὶ Βελίας ἥξει] Cod. reg. *βελίας θ' ἥξει. Opſopœius. Belial*, Nonnulli volentes hoc nomen *hominem inutilem*, ſignificare, derivant à בלי *abſque* & יועל *profuit*. Alii contendentes eodem Dæmonem intelligi, derivant à בלי *abſque* & יעל *altiſſimo*. Aquila vertit *Apoſtatam*. Sane B. Paulus Satanam *Belial* vocat. 2 Cor. 6. Suidas, Βελίαρ (lege Βελιάλ) τῇ Ἑβραίων φωνῇ τὸν ἀποστάτην δηλοῖ. Ὁ Ἀπόστολος, τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ. Chaldæus interpretatur *malignitatem*. Hieronymus retinet nomen Hebræum, ut cuique pro arbitrio interpretari liceret. Quanquam alias filios *Belial* idem filios intelligat Diaboli, homines quippe malignos. Quapropter παρανόμους reddiderunt LXX. Sed & idem Hieronymus alibi deducit à בלי & עול quod ſit *abſque jugo. Hofmannus.*

52 Καὶ σήματα &c.] Notavit olim S. Paulus quod Antichriſtus potentia, ſignis & prodigiis ſeu miraculis mendacibus ac omni fraude injuſtitiæ inſtructus ſit, quibus imperium ſuum ſtabilivit, propagavit & conſervare nititur. 2 Theſſ. 2. ỷs 9, 10. Apoc. 13. ỷs 13, 14. & 16. ỷs 14. & 19. ỷs 20. Miracula autem, de quibus gloriaturus eſt Antichriſtus, falſo refert Bellarminus lib. III. de Pontif. cap. XV. quod ille finget ſe mortuum eſſe, & poſtea ſuſcitatum, eo detorquens locum Apoc. 13. ỷs 3. cujus veram expoſitionem alibi tradidimus. *Ravanellus*. Antiquus Scriptor *Hippolytus lib. de conſummatione mundi*, ſentit eum lepram & paralyſin curaturum, mortuos excitaturum, Dæmonas ejecturum, futura & abſentia denunciaturum, montes tranſlaturum, ſuper mare ambulaturum, ignem de cælo deducturum, ſolem cirumacturum, quocunque libuerit. &c. quæ omnia ego non admitto. Apoc. 13. ỷs 14. dicitur eum inter alia effecturum, ut ignis de cœlo deſcendat. Quod quidam per metaphoram hyperbolicam exponunt, ut *Paræus*, & exemplis fulminum anathematicorum probatur, quibus afflati Reges, populi &c. (ut phraſi Hildebrandica utamur.) alii proprie, ut ſcilicet appareat ignis de cœlo deſcendere, quamvis revera non deſcendat. Sic *Andreas*

Ἀνθρώποις. τότε δ' ὁσίων ἀποκατάστασις ἀνδρῶν
Ἐκλεκτῶν, πιστῶν τε, λεηλασίη τε γένηται
Τούτων ἠδ' Ἑβραίων, δεινὸς δ' αὐτοῖς χόλος ἥξει.
Ἡνίκα δωδεκάφυλος ἀπ' ἀντολίης λαὸς ἥξει,
Ζητήσων λαὸν, ὃν ἀπώλεσεν [53] Ἀσύριος κλὼν,
Συμφύλων Ἑβραίων· ἔθνη δ' ἐπὶ τοῖσιν ὀλοῦνται
Ὕστερον αὖ ἄρξουσιν ὑπερμενέων ἀνθρώπων,
Ἐκλεκτῶν πιστῶν Ἑβραίων, καταδουλώσαντες
Αὐτοὺς ὡς τὸ πάροιθεν, ἐπεὶ κράτος οὔποτε λείψει

Et Belial veniet, facietque inſignia multa
Inter mortales. Tunc ſancti funditus, atque
Electi, fidique, everſi diripientur:
Nec non Hebræi, quos ſævior impetet ira.
Tum cum bis ſenis tribubus conflatus ab ortu
Adveniet populus; populumque requiret Hebræum
Cognatæ ſtirpis, quem perdidit Aſſyriorum
Impetus: illata gentes ita clade peribunt.
Poſtremo rurſum vehementibus imperitabunt

Ὕψιστος

Cæſarienſis & *Ribera*. Alii exponunt de deſcenſu ignis, per analogiam, & operationem Satanæ ut Job. 1. & ſic *Brightmanus in commentariis ad locum*, ubi exempla adfert. Adeo ut fruſtra exceptio hæc opponatur: Papæ nunquam fecerunt ignem deſcendere. Ergo non ſunt Antichriſti. Pontificii hodie communiter tria faciunt miracula ipſius, quod ſimulabit reſurrectionem à mortuis, & deſcenſum ignis, & animationem imaginis beſtiæ &c. Apocal. 13. ỷs 13. quorum genuinam expoſitionem vide in commentariis Brigtmanni & Paræi. *Voetius*.

53 Ἀσύριος κλὼν] Ramus iſte Aſſyrius eſt Nabuchodonoſor, qui Judæos, ſubacta eorum regione, & templo Hieroſolymitano incenſo, in Aſſyriam tranſtulit: atque hæc captivitas eſt Babylonica, de qua apertius infra.

54 Σκε-

Ὕψιστος πάντων, πανεπίσκοπος, αἰθέρι ναίων,
Ὕπνον ἐπ' ἀνθρώποις [54] σκεδάσει, βλέφαρ' ἀμφικαλύψας.
Ὦ μάκαρες θεράποντες, ὅσους ἐλθὼν ἀγρυπνοῦντας
Εὕροι ὁ δεσπόζων. τὶ δ' ἐγρήγορθεν ἅπαντες,
Πάντοτε προσδοκάοντες ἀκοιμήτοις βλεφάροισιν.
[55] Ἥξει γάρ τ' ἠῶος, ἢ δείλης, ἢ μέσον ἦμαρ.
Ἥξει δ' ἀτρεκέως, καὶ ἔσεται ὡς ἀγορεύω,
Ἔσεται ἐνδομύχοις ὅτ' ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Ἄστρα τε πάντα μέσῳ ἐνὶ ἤματι πᾶσι φανεῖται,

Hebræis fidis electis, ſub juga miſſis,
Ut prius: imperium quoniam non deſinet unquam,
Omnia qui cernit ſupremus, & incola cœli,
Palpebras hominum ſomno concludet opertas.
Fœlices famuli, Dominus quoſcunque reverſus
Inveniet vigiles. Tangit vigilantia cunctos,
Semper ut expectent, nec ſomno lumina claudant,
Nam veniet mane, aut ſero, mediove diei.
Adveniet certe, neque me ſententia fallet,

Σὺν

54 Σκιδάσει] Scriptus codex uterque σκιπάσει; ſed probior videtur recepta ſcriptura. *Idem.* *Gallæi* MS. legit σκεπάσει.

55 Ἥξει γὰρ τ' ἠῶος &c.] In regio ſcribitur ἥξει γὰρ ἠοῦς, &c. rectius quam in Pith. ἠῶος. Quis non videt hæc è Lucæ cap. 12. & Marci 13. quemadmodum & ſequentia ex Matthæi cap. 24. & Lucæ 21. palam deſumpta eſſe? *Idem.*

Σὺν δυσὶ φωστῆρσι κατεπειγομένοιο χρόνοιο.
56 Καὶ τότ᾽ ὁ Θεσβίτης ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἅρμα πταίνων

Dum dormitur, erit cœli ut ſtellantis ab oris
Cuncta die medio cernantur ſidera cunctis,
Una cum binis facibus, properantibus annis.
Tunc quoque cœleſti curru devectus inibit
Terras de cœlo Thesbites, ſignaque trina

Οὐρα-

56 *Καὶ τότ᾽ ὁ Θεσβίτης*] Et hujus Prophetæ originem Muhammedani cum ignatiſſimis juxta ignorant. *Beidavi* in comment. pag. m. 193. الياس قيل هو ادريس جد نوح وقيل هو من اسباط هرون اخي موسي *Eliam dicunt eſſe Edris, avum Noachi: Alii volunt eſſe ex tribubus Aharonis, fratris Moſis.* Alias eundem الخضر Αλχωδερ appellant. *Patricides* Pat. Alexand. pag. 31. وبعد وفاة يوشع ابن نون دبر في الشعب فنحاس الكاهن ابن العازر ابن هرون وكان كاهنا خمسة وعشرين سنة واليهود يقولون ان فنحاس الكاهن هذا هو ايليا النبي الذي يسمونه العرب الخضر id eſt, *Poſt obitum Joſue, filii Nun, duxit populum Pinbas ſacerdos, filius Eliezer, filii Harun. Fuitque ſacerdos annos* 25. *Putant autem Judei hunc Phinhaſum ſacerdotem eſſe Eliam Prophetam, quem Arabes* Alchoder *appellant.* Et p. 54. وايليا وهو الخضر *Elias, qui eſt* Alchoder. Traditionem Judaicam, cujus obiter meminit Patricides, in Rabbinorum ſcriptis ubique habemus obviam. *Ralbag.* in append. lib. 1 Reg. Sap. 27. ומזה נתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו *Atque hinc credere docemur, quod Phinhas ſit Elias.* Quod ipſum tamen multi Rabbini rejiciunt. *R. D. Gans* in Zem. David pag. 13. ועוד שאמרו פנחס הוא אליה כבר כתבו התוספות במציעא פרק המקבל וכביאו ביוחסין דף י״א שיש מהלוקת בדבר אם פנחס הוא אליה ובאשר תעין בב״ר פרשה ע״א תראה שאין דרך לנטות לומר שאליה הוא פנחס *Quod vero dicunt Phinhaſum eſſe Eliam, id ipſum jam ſcripſerunt in Toſephoth, in Mezia, capite* המקבל: *Quod etiam adducitur in Juchaſin* pag. 11. *ubi apparet, quod adhuc ſit controverſum an Pinhas fuerit Elias: &, cum attenderis in Bereſchith Rabba ſectione* 71. *videbis, non eſſe viam inclinandi, quaſi Elia eſſet Phinhas.* Porro, de Elia in Alcorano quædam Muhammed commemo-

Digitized by Google

Οὐράνιον, γαίῃ δ' ἐπιβὰς, τότε σήματα τρισσὰ
Oſtendet toti mundo vitæ pereuntis.

memorat, quæ plane ſunt πονηρῦ κόμματος, & ex hac ipſa Judæorum traditione emendicata. Nam *Surata* XVIII. p. 165. Elias non tantum coætaneus eſt Moſis, ſed adeo ineptus fabulator introducitur, ut dramata iſta vel recitare tædeat. Occaſionem tantum fabulæ ex Beidavi promemus. روي ان موساي خطب الناموس بعد هلاك القبط ودخل مصر خطبه بلغة فاعجبها وقيل له هل تعلم احد اعلم منك فقال لا فاوحي الله اليه بل عبدنا اخضر وهو جمع البحرين *Ferunt, Moſen, de Lege, poſtquam periiſſent Koptitæ, & ille Ægyptum eſſet ingreſſus, oratione tam polita peroraſſe, ut de ea etiam gloriatus ſit. Cumque diceretur ei: Neminemne ſe peritiorem noſſet? Reſpondiſſe, non. Tunc Deum illi inſpiraſſe: Imo ſervus meus, Alchodor* (id eſt, ut pag. 509. habetur, *Elias*) *qui duo maria congregat. Cumque vero Moſes Deum rogaſſet, ubinam Elias ille, ſeu Alchoder deliteſceret?* reſpondit: بشي الساحل عند الصخرة *ſub ripa apud petram. Sed* كيف لي به *quomodo inveniam eum?* Reſpondit Deus: فاخذ حوتا في مكتل فحيث فقدته فهو هناك *Piſcem accipies in ſportula, & ubi non amplius ille apparuerit, ibidem Eliam offendes.* Moſen ergo cum Joſua, hoc Dei conſilium ſecutum, tandem Eliæ, ductu piſcis, compotem eſſe factum. Longum nimis eſſet, & tædioſum, ipſam illam ex Alcorano nunc de Moſe, Joſua & Elia narrare fabulam. Turpis cumprimis eſt ἀνιστορησία, quod *Beidavi* p. 507. aſſerit: وكان اخضر في ايام افريدون وبقي الى ايام موسي ☩ *Extitit Alchodor* (Elias) *in diebus Aphridun, & ſuperſtes manſit ad tempora Muſa.* Quid ineptius, aut literis ſacris inconvenientius dici potuiſſet, vel fingi? Aphridun, juxta *Elmac.* Hiſt. pag. 31. συνηλικιώτης fuit Terachi, Rex Barbarorum, qui anno ætatis 140. mortuus eſt, referente eodem *Elmac.* p. 37. Alii tamen aliter de eo ſenſerunt. قال وكان افريدون اولا من الاكابر الفارس وكان له اشتغال كبير بعلم النجامة ☩ *Dicunt, Aphridun hunc fuiſſe ex primis Perſarum magnatibus, multum occupatum in Aſtronomia.* Atqui hujus jam ætate Eliam vixiſſe & Moſis tempora tantum aſſecutum eſſe, quis vel cogitare auſit? *Hottingerus.* Elias Theſbites, propheta fuit clariſſimus, floruit temporibus Achab & Ochoſiæ, regum Iſraël. Vir fuit piloſus, zonaque pellicea accinctus renes, zelo maximo erga Dei cultum affectus, varia edidit miracula. In ſolitudine paſtus eſt à corvis, deinde ab Angelis: pluviam à Domino impetravit, Pſeudoprophetas increpavit ac interfecit. Quinquagenarii duo cum ſuis militibus, ad comprehendendum eum ab Rege Ochoſia filio Achab miſſi, igne cœlitus emiſſo, ſubito conſumti fuerunt. Aquas fluvii Jordanis pallio ſuo percuſſas diviſit: denique per turbinem in cœlum raptus fuit curru & equis ignis. Vide *lib.* 3. *Regum cap.* 17. 18. *& ſeqq. lib.* 4. *cap.* 2. 2 Par. *cap.* 21. Auguſtin. *de Civ. D. l.* 20. *c.* 19. Torniel. *A. M.* 3139. Lat. *Deus*, aut *fortis Dominus.* Hofmannus.

Digitized by Google

Κόσμῳ ὅλῳ δείξει, τοῦ ἀπολλυμένου βιότοιο.
Αἳ ὁπόσαι κείνῳ ἐνὶ ἤματι φορτοφοροῦσαι
Γαστέρι φωραθῶσιν, ὅσαι δέ τε νήπια τέκνα
Γαλαδοτοῦσιν, ὅσοι δ᾽ ἐπὶ κύμασι ναιετάουσιν.
Αἳ ὁπόσαι κείνην τὴν ἡμέραν [57] ἀθρωίσουσιν.
Ἀχλὺς γὰρ ζοφερὴ σκεπάσει τὸν ἀπείρονα κόσμον,
Ἀντολίης δύσεώς τε μεσημβρίας τε καὶ ἄρκτου.
Καὶ τότε δὴ ποταμός τε μέγας πυρὸς αἰθομένοιο
Ῥεύσει ἀπ᾽ οὐρανόθεν, καὶ πάντα τόπον δαπανήσει,
Γαῖάν τ᾽ ὠκεανόν τε μέγαν, γλαυκήν τε θάλασσαν,

Væ quas illa dies deprendet ventris onuſtas
Pondere, quæve ſuo lactabunt ubere natos,
Aut qui propter aquas habitabunt. Væ quibus il-
lam
Contigerit vidiſſe diem. Nam totus ab ortu
Solis ad occaſus, auſtroque, aquiloneque mundus
Tetræ involvetur noctis caligine cæca.
Tunc ardens fluvius cœlo manabit ab alto
Igneus, atque locum conſumet funditus omnem,
Terramque oceanumque ingentem, & cærula
ponti
Stagna, lacus, fluvios, fontes, Ditemque ſeverum,

Λίμνας

57 Ἀθροίσουσιν] Regium exemp. habet ἀθρήσουσιν, quod Caſtalio expreſſit. ἀθροίσουσιν ſi retineamus, interpretabimur de frugum in agris collectione. *Opſopœus.*

58 Εἰς

Λίμνας καὶ ποταμοὺς, πηγὰς, καὶ ἀμείλιχον ᾅδην,
Καὶ πόλον οὐράνιον. ἀτὰρ οὐράνιοι φωστῆρες
[58] Εἰς ἓν συῤῥήξουσι, καὶ εἰς μορφὴν πανέρημον,
Ἄστρα γὰρ οὐρανόθεν τε [59] θαλάσσια πάντα πεσεῖται.
Ψυχαὶ δ' ἀνθρώπων πᾶσαι βρύξουσιν ὀδοῦσι,
Καιόμεναι ποταμῷ καὶ θείῳ καὶ πυρὸς ὁρμῇ,
Ἐν δαπέδῳ μαλερῷ, τέφρα δέ τε πάντα καλύψει,
Καὶ τότε [60] χηρώσει κόσμου στοιχεῖα πρόπαντα,
Ἀὴρ, γαῖα, θάλασσα, φάος, πόλος, ἤματα, νύκτες,
Κοὐκέτι πωτήσονται [61] ἐν ἠέρι ἄπλετοι ὄρνεις,

Cœleſtemque polum, cæli quoque lumina in
æve
Fluxa fluent, forma deleta prorſus eorum.
Aſtra cadent etenim de cœlo cuncta revulſa,
Humanæque animæ frendebunt dentibus omnes,
Fluminis ardentes, igniſque, & ſulphuris æſtu,
In fervente ſolo, cinis obteget omnia quando.
Omnia tunc mundi viduata elementa jacebunt,
Aer, terra, polus, mare, lux, noctesque, dieſque.
Non jam tot volucres ſulcabunt aëra pennis,

Οὐ

58 Εἰς ἓν συῤῥήξουσι] Infra legitur εἰς ἓν πῦρ ῥήξουσι. *Idem.*

59 Θαλάσσια] Recte Regius Codex ut & *Gallæi* legunt θαλάσσῃ quaſi diceret, in mare incident, infra tamen legitur φωστήρων. ex Opſopœo.

60 Χηρώσει] Utrumque exemplar ſcripti χηρώσει στοιχεῖα σύμπαντα τοῦ κόσμου. Similia hiſce leges infra. *Opſopæus.* Eodem modo legit *Gallæi* MS.

61 Ἐν ἠέρι] Reg. exemplar ut & *Gallæi* δι' ἠέρος. Sic infra in hoc eodem verſu repetito ἐπ' ἀέρος. Et placet quod illic legitur ἄπληστοι pro ἄπλετοι. Confer locum hunc cum illo, videbis alterum ex altero deſump m *Idem.*

Οὐ ζῶα νηκτὰ θάλασσαν ὅλως ἔτι νηχήσονται,
Οὐ ναῦς ἔμφορτος ἐπὶ κύμασι ποντοπορήσει,
Οὐ βόες ἰθυντῆρες ἀροτρεύσουσιν ἄρουραν,
Οὐκ ἦχος δένδρων ἀνέμων ὕπο. ἀλλ᾽ ἅμα πάντα
Εἰς ἓν χωνεύσει, καὶ εἰς καθαρὸν διαλέξει.
Ἡνίκα δ᾽ ἀθανάτου θεοῦ ἄφθιτοι ἀγγελτῆρες,
[62] Ἠκαρ ἐρεμιὴλ, [63] οὐριὴλ, σανιὴλ, ἀζαὴλ τε,
Αὐτοὶ ἐπιστάμενοι ὅσα τις κακὰ πρόσθεν ἔρεξεν

Non vada ſquamigeri piſces per ſalſa natabunt,
Non ibit ponti per fluctus navis onuſta,
Non gleboſa boves pandi telluris arabunt,
Non ſonitum reddent percuſſæ flamine ſylvæ:
Omnia ſed puram molem conflabit in unam.
Tum vero æterni genii patris immortalis
Ηκαρ ἐρεμιὴλ, Uriel, Saniel, Azaëlque,
Quæ mala quiſque hominum patraverit ante, ſcientes,

Αυ-

62 Ἠκαρ ἐρομιὴλ] Verſus iſte ita conceptus eſt in regio codice, *ἥξουσι μιχαὴλ τε Γαβριὴλ, Ραφαὴλ τ᾽ Οὐριὴλ.* *Opſopœus.* Eodem modo etiam legitur in M S. *Gallæi.*

63 Οὐριὴλ] Nomen hoc eſſe Archangeli, Origenis eſt opinio: ſic enim ſcribit. Philo cal. cap. XXII. p. m. 369. καὶ ἄλλως δὲ ὁ Ἰακὼβ μείζων ἦν τοῦ ἀνθρώπου ὁ πτερνίζων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ τῇ βίβλῳ ἀφ᾽ ἧς παρεθέμεθα τὸ ἀνέγνων ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἀρχιχιλίαρχος δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάλαι κεκτημένος Ἰσραήλ. ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνωρίζει, ὑπομιμνήσκοντος αὐτὸν τοῦ ἀρχαγγέλου οὐριήλ: hoc eſt ex verſione Tarini: *Nam & Jacob homine major erat, qui ſupplantaret fratrem ſuum, & fateatur in eo ipſo libro ex quo protulimus,* legi in fabulis cœli, *ſe eſſe principem tribunorum potentiæ Domini, & jam pridem habere nomen Iſraël: quod quidem corpora miniſtrans recognoſcit, in memoriam revocante ipſumque ſubmonente Uriel archangelo.* Ex Hebræo אורי־אל. *lux mea Deus fortis.* uti ἀζαὴλ etiam ex Hebræo עשה־אל *fecit Deus fortis. Idem.*

64 Αὐ-

Ἀνθρώπων, ψυχάς τε ἀπὸ ζόφου ἠερόεντος
Εἰς κρίσιν ἄξουσιν πάσας ἐπὶ βῆμα θεοῖο,
Ἀθανάτου, μεγάλου. εἷς γὰρ μόνος ἄφθιτός ἐστιν,
64 Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ, θνητῶν ὁ δικασπόλος ἔσται.
Καὶ τότε νερτερίοις ψυχὰς, καὶ πνεῦμα, καὶ αὐδὴν
Δώσει ἐπουράνιος· καὶ τ' ὀστέα ἁρμοσθέντα
Ἁρμοῖς παντοίοις, 65 σαρξὶ σάρκες· καὶ νεῦρα,
Καὶ φλέβες, ἠδέ τε δέρμα· περὶ χροῒ δ' αἱ πρὶν ἔθειραι.
Ἀμβροσίως πηχθέντα, καὶ ἔμπνοα κινηθέντα,
Σώματ' ἐπιχθονίων 66 μίαν ἡμέραν ἀνστήσονται.

E tetris animas tenebris caliginis omnes
Judicio ſiſtent, ad formidabile patris
Magni, immortalis ſolium, nam ſolus & unus
Conditor omnipotens rerum non interit unquam,
Juraque dicturus mortalibus æqua ſedebit,
Et tunc infernis animas, flatumque, ſonumque
Cæleſtis tribuet, compactaque convenienter
Artubus oſſa ſuis, carnes, nervoſque repoſtos,
Et venas, pellemque priorem, cæſariemque.
Sic conjuncta ſuis terreſtria corpora rite

Καὶ

64 Αὐτὸς ὁ] Deeſt hic totus in eodem codice. De reſurrectione mortuorum iterum nonnulla ſunt infra. ut & in *Gallæi* MS. *Opſopœus*.

65 Σαρξὶ σάρκες] Pro hoc & ſequenti ita ſcribitur in eodem. ut & in *Gallæi* codice. ἁρμοῖς παντοίοις, σαρξὶν δέ τε πάσαις σάρκες, νεῦρα τ' οὖρα τε καί τε φλέβεσιν ἁπάσαις αἷμα· δέρμα δέ γ' ἐν χθονὶ αἱ πρὶν ἔθειραι αὖθις φύσουσιν. Lector videat quid ex his corruptis elicere poſſit. *Idem.*

66 Μίαν ἡμέραν] Pro μίαν ἡμ. ἀνσ. idem habet ἐν ἤματ' ἀναστήσονται, & mox uterque codex ἀχαλκεύτου. ſic etiam legit *Gallæi* MS. *Idem.*

67 πά-

Καὶ τότ' ἀμειλίκτοιο καὶ ἀῤῥίκτου ἀδάμαντος
Κλεῖθρα πέλωρα πυλῶν τε ἀχαλκεύτων ἀΐδαο
Ρηξάμενος Οὐριὴλ μέγας ἄγγελος εὐθὺ βαλεῖται,
Καὶ πάσας μορφὰς πολυπενθέας εἰς κρίσιν ἄξει,
Εἰδώλων τὰ μάλιστα [67] παλαιγενέων Τιτήνων,
Ηδέ τε γιγάντων, καὶ ὅσας εἷλεν κατακλυσμὸς,
Καὶ τὰς ἐν πελάγεσσιν ἀπώλεσε κῦμα θαλάσσης,
Ηδ' ὁπόσας θῆρες καὶ ἑρπετὰ καὶ πετεηνὰ
Θοινήσαντο, ὅλας ταύτας ἐπὶ βῆμα καλέσσει.
Καὶ πάλιν ἃς ἔφθειρεν ἐνὶ φλογὶ σαρκοφάγον πῦρ,

Membris, una dies reddet vitalibus auris.
Tunc ferratarum portarum Ditis avari
Clauſtra immania, durique infractique adamantis,
Ingens ingenti Uriel convulſa ruina
Perrumpet genius: perlugubreſque figuras
Omnes judicio ſiſtet: ſimulachra vetuſta
Titanum in primis, monſtroſorumque gigantum:
Tum quas diluvium, tum quas maris unda profundo
Abſumit: necnon quas ſerpenteſque, feræque
Faucibus hauſerunt avidis ...creſque, vocabit

Καὶ

... & præcipue ex Apocalypſi eſſe ...a: & non eſſe Sibyllarum vatici... ſed illis ex Scripturis falſo eſſe at...tum. *Gallæus*.

68 Hic-

Καὶ ταύτας ἐπὶ βῆμα θεοῦ στήσειεν ἀγείρας.
[68] Ηνίκα δ' ἀναστήσῃ νέκυας, μοίρας καταλύσας,
[69] Καὶ καθίσει [70] Σαβαὼθ Αδοναῖος ὑψικέραυνος
[71] Εἰς θρόνον οὐράνιόν τε, μέγαν δέ τε κίονα πήξει,
Ηξει δ' ἐν νεφέλῃ πρὸς ἄφθιτον ἄφθιτος αὐτὸς,
Εν δόξῃ Χριστὸς σὺν ἀμύμοσιν ἀγγελτῆρσι,
Καὶ καθίσει μεγάλως ἐπὶ δέξια βήματι, κρίνων
Εὐσεβέων βίοτον καὶ δυσσεβέων τρόπον ἀνδρῶν.

Ad ſolium cunctas: nec non quas igneus ardor
Abſorpſit flammis, ad judiciale tribunal
Coget adeſſe Dei, collectas undique in unum.
Tum vero Sabaoth Adonæus, fulminis autor,
Defunctos reddet vitæ, Parcaſque reſolvet,
Cœleſti reſidens ſolio, magnamque columnam
Figet. Eo veniet in nube æternus & ipſe
Chriſtus ad æternum, magno ſplendore, boniſque
Cum geniis: ſolioque ſedebit dexter in alto,
Judicet ut mores hominum, vitamque proborum,
Et ſceleratorum. Veniet quoque magnus amicus

Ηξει

68 Ηνίκα &c.] Hujus periodi apodoſis, ſi regio codici fidimus, eſt in verſu infra citato καὶ τότε δὴ πάντες &c. Ideo omnia quæ hic ſequuntur verba, in ſubjunctivo modo exhibentur: ut καθίσῃ, πήξῃ, ἥξῃ, καθίσῃ, & iterum ἥξῃ, ὀλέσσῃ, ποιήσῃ ἀπὸ βιότου, &c. *Opſopœus*.

69 Καὶ καθίσει &c.] Gallæi MS. legit καθίσῃ. Pithæi exemplar Αδωναῖος: regium & *Gallæi* Σαβαώθει Αδωναΐ, forma Hebraica. *Idem*.

70 Σαβαὼθ &c.] De inconcinnitate harum dictionum putem me aliqua dixiſſe in diſſertationibus. *Gallæus*.

71 Εἰς θρόνον &c.] Regium exemplar οὐράνιόν γε, & verſ. 15. μεγάλως, ... Ισοῦς. hoc modo etiam exſtant in Gallæi MS.

Ἥξει καὶ Μωσῆς ὁ μέγας φίλος ὑψίστοιο,
Σάρκας δυσάμενος. Ἀβραὰμ δ' αὐτὸς μέγας ἥξει,
Ἰσαὰκ ἠδ' Ἰακὼβ, Ἰασοῦς, Δανιήλ τ', Ἠλίας,
Ἀμβακαοὺμ καὶ Ἰωνᾶς, καὶ οὓς ἔκταν Ἑβραῖοι.
Τοὺς δὲ μετ' Ἡρεμίαν ἐπὶ βήματι πάντας ὀλέσσει
Κρινομένους Ἑβραίους ἵνα ἄξια ἔργα λάβωσι,
Καὶ τίσουσ' ὅσα περ βιότῳ θνητῷ τις ἔπραξε.
71 Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο,
Καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσοντ'. οἵ τε δίκαιοι
Πάντες σωθήσοντ', ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ τίσιν ὀλοῦνται
Εἰς αἰῶνας ὅλους, ὁπόσοι κακὰ πρόσθεν ἔρεξαν,

Ille Dei Moſes ſupremi, carne renata
Veſtitus: veniet Abraham quoque magnus & ipſe,
Iſaac, atque Jacob, Jaſus, Daniel, Elias,
Ambacoum, Jonas, & quos genus perdit Hebræa
Tum reſidens judex ſolio, omnes perdet Hebræos
Qui poſt Eremiam fuerint, ut præmia digna
Accipiant, & quæ mortali quiſque patrarit
In vita, ſolvant. igitur per flumen agentur
Ignis inextincti cuncti: juſtiſque ſalutem
Omnibus indeptis, ſcelerati tempus in omne
Perdentur, quotquot petrarint ante nefanda.

Ἠδὲ

72 Καὶ τότε δὴ πάντες &c.] Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσονται, οἱ δὲ δίκαιοι πάντες σωθήσονται, ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ τίσιν ὀλοῦνται εἰς αἰῶνας ὅλους, & p. 18. ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο εἰς φῶς ἄξουσι, &c. ἐκ μαλεροῖο πυρὸς καὶ ἀκινάτου ἀπὸ βρυγμῶν ἀνθρώπους σῶσαι δώσει, & lib. 3. καὶ τότε δὴ.

θεὸ

Digitized by Google

θεὸς οὐρανόθεν πέμψει βασιλῆα, κρινεῖ δ' ἄν-δρα ἕκαστον ἐν αἵματι καὶ πυρὸς αὐγῇ. Hanc ſententiam antiquiſſimi patres tanquam ex libro Divino ortam perpendentes adeo ipſis placuit, ut multi ex illis illam arripuerint. Hoc modo Sanctus Irenæus cap. IX. poſtquam applicuit mundi fini hæc Malachiæ verba: Dies Domini adveniet ardens tanquam fornax &c. cap. IV. v. 1. Quis autem hic Dominus qui talem importat diem Joannes Baptizator ſignificat dicens de Chriſto: *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni, palam habens in manu ejus ad emundandam aream ſuam & fructum congregabit in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Non ergo alius eſt, qui frumentum fecit & alius qui paleas, ſed unus & idem, & judicans ea & ſeparans. Origenes Homil. III. in Pſ. xxxvi. Si in hac vita contemnimus commonentis nos Scripturæ divinæ verba, & curari vel emendari ejus correptionibus nolumus, certum eſt quia nos manet ignis ille qui paratus eſt peccatoribus, & veniemus ad illum ignem, in quo *uniuscujuſque opus quale ſit ignis probabit*: Et (ut ego arbitror) omnes nos venire neceſſe eſt ad illum ignem, etiam ſi Paulus ſit aliquis, vel Petrus, venit tamen ad illum ignem: ſed illi tales audiunt, *Etiamſi ignem tranſeas, flamma non aduret te*: Si vero aliquis ſimilis mei peccator ſit, veniet quidem ad illum ignem ſicut Petrus & Paulus: Et quemadmodum ad rubrum mare venerunt Hebræi, venerunt & Ægyptii, ſed Hebræi quidem tranſierunt mare rubrum, Ægyptii autem demerſi ſunt in ipſo, hoc modo etiam nos, ſiquidem Ægyptii ſumus & ſequimur Pharaonem diabolum, præceptis ejus obedientes, demergemur in illum fluvium ſive lacum igneum, cum inventa fuerint in nobis peccata, quæ ſine dubio ex præceptis eligimus Pharaonis. Si autem ſumus Hebræi & *ſanguine agni immaculati* ſumus redempti, ſi non portamus nobiſcum fermentum nequitiæ, ingredimur quidem & nos fluvium ignis, ſed ſicut Hebræis *erat aqua murus dextra lævaque*, ita etiam ignis erit murus ſi nos faciamus quod de illis dictum eſt, quia *crediderunt Deo & Moyſi famulo ejus*, id eſt legi ejus & mandatis, & ſic ſequamur columnam ignis & columnam nubis. & Homilia xiv. in Lucam. Ego puto quod & poſt reſurrectionem ex mortuis, indigeamus ſacramento nos eluente atque purgante, nemo enim abſque ſordibus reſurgere poterit. & Lactantius lib. VII. cap. xxi. Juſtos cum judicaverit, etiam igni eos examinabit: tum quorum peccata, vel pondere, vel numero prævaluerunt, præſtringentur igni atque amburentur, quos autem plena juſtitia & maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non ſentient. S. Hilarius ſecundo canonum ſuorum in Matthæum notat, baptizatis in Spiritu Sancto reliquum conſummari igne judicii. & ſermone III. in Pſ. cxviii. ſecundum Græcos, hoc Sanctæ Virgini applicat, dicens. An cum ex omni otioſo verbo rationem ſimus præſtituri, diem judicii concupiſcimus, in quo nobis eſt ille indefeſſus ignis obeundus, in quo ſubeunda ſunt gravia illa expianda à peccatis animæ ſupplicia, ſi Beatæ Mariæ *animam gladius pertranſivit ut revelentur multorum cordium cogitationes*: Si judicii in ſeveritatem capax illa Dei virgo ventura eſt, deſiderare quis audebit à Deo judicari? Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. XXVI. δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ ἅπαντα κρίνεται ἢ καθαίρεται τὰ ἡμέτερα. & Oratione XXXIX. τυχὸν ἐκεῖ τῷ πυρὶ βαπτισθήσονται τῷ τελευταίῳ βαπτίσματι τῷ ἐπιπονωτέρῳ καὶ μακροτέρῳ, ὃ ἐσθίει ὡς χόρτον τὴν ὕλην, καὶ δαπανᾷ πάσης κακίας κουφότητα. & Oratione XL. ubi deplorat propriam imperfectionem. τίς δὲ ὁ ἰσχυρός, ὅτι αἱρεῖ τὴν στρατείαν τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ἐφείλκεται ἡμᾶς ἐπὶ τὸ κρατήσιον. ὑποδέξεται, καὶ τῆς ἐκεῖσε δεομένους πυρώσεως. Sanctus Baſilius in Eſaiæ iv. v. 4. ubi Propheta loquitur de mundatione Hieroſolymæ. μήποτε τρεῖς εἰσιν αἱ ἐπίνοιαι τοῦ βαπτίσματος, ὅτε τοῦ ῥύπου καθαρισμός, καὶ ἡ διὰ τοῦ

Digitized by Google

Ἠδὲ φόνους ἐποίησαν. ὅσοι δὲ συνίστορές εἰσι,

Qui cædes faciunt, aut quorum conſcia mens eſt:

Ψυ-

πεφυλαγμένος ἀναμένει:, καὶ ἡ ἐν τῷ πυρὶ τῆς κρίσεως βάσανος. & cap. XV. lib. de Spiritu Sancto. Sanctus Johannes vocat τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἑκάστου τὸ ἔργον, & cap. XXIX. Athenogene inter. veteres Chriſtianos celeberimo loquens, nitamur ad perfectionem quæ igne perficietur pervenire. Sanctus Gregorius Nyſſenus Baſilii frater orat. in verſ. XXVIII. prioris epiſt. ad Corinthios cap. XV. πάσης τῆς ἐμμιχθείσης τοῖς οὖσι κακίας οἷόν τινος ὕλης κιβδήλου διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυρὸς χωνείας ἀναλωθείσης τοιοῦτο γίνεται πᾶν ὃ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔσχε τὴν γένεσιν οἷον ἐξ ἀρχῆς ἦν, ὅτι οὔπω τὴν κακίαν ἐδέξατο. S. Ambroſius ſerm. in Pſ. XXXVI. ſecundum Græcos. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel; ſed etſi per ignem examinabuntur, dicent tamen, *Tranſivimus per ignem & aquam*, alii in igne remanebunt, iſtis rorabit ignis ut Hebræis pueris, &c. *Salvi* erimus *per fidem*, ſic tamen *ſalvi quaſi per ignem*, etſi non exuremur, tamem uremur, quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranſeant, docet nos divina Scriptura, nempe in mare rubrum demerſus eſt populus Ægyptiorum, tranſivit ante populus Hebræorum. Et Sect. XX. Pſalm CXVIII. ſecundum Græcos. Omnes oportet probari per ignem quicunque ad paradiſum redire deſiderant; non enim otioſe ſcriptum eſt quod ejectis Adam & Eva de paradiſi ſede, *poſuit Deus in exitu paradiſi gladium igneum verſatilem*, omnes oportet tranſire per flammas, ſive ille Joannes Euangeliſta ſit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum, *ſi eum volo manere, quid ad te? tu me ſequere*. De morte ejus aliqui dubitaverunt; de tranſitu per ignem dubitare non poſſumus, ſive ille Petrus, qui claves regni cœlorum accepit, oportet dicat, *Tranſivimus per ignem*, &c. Unus ignem illum ſentire non potuit, qui eſt *Juſtitia* Dei Chriſtus, *qui peccatum non fecit*, nihil enim ignis in eo quod exurere poſſet invenit, &c. Non renitentis metalli pretium de te Deus exigit, ſed illud aurum quod judicii die nequeat ignis exurere. Sanctus Hieronymus circa finem capitis LXVI. Eſaiæ, contra illos qui damnatorum pœnas & tunc eſſe negabant, diſputans, ſententiam ſuam his verbis exprimit, ex quibus patet illum tenuiſſe examen generale per ignem Judicii extremi, inſtituendum. Sicut Diaboli & atque *impiorum qui dixerunt in corde ſuo, non eſt Deus*, credimus æterna tormenta, ſic peccatorum atque impiorum & tamen Chriſtianorum, quorum opera in igne probanda ſunt atque purganda, moderatam credimus & mixtam clementiæ judicis ſententiam. S. Auguſtinus, cap. XXIV. lib. XVI. de C. D. ubi loquitur de viſione quæ Abrahamo apparuit XV. Geneſ. hoc modo loquitur. Significatur iſto igne dies judicii ditimens carnales per ignem ſalvandos & in igne damnandos. Et cap. XXV. lib. XX. Ex his quæ dicta ſunt videtur evidentius apparere in illo judicio quaſdam quorundam purgatorias pœnas futuras, &c. *filios Levi*, & Juda & Jeruſalem *ipſam Dei Eccleſiam* debemus accipere, non ex Hebræis tantum, ſed ex aliis etiam gentibus congregatam, nec talem qualis nunc eſt, ubi *ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus & veritas in nobis non eſt;* ſed qualis tunc erit, velut area per ventilationem, ita per judicium purgata noviſſimum. Ex Blondello *Gallæus*.

Ψεῦσται, καὶ κλέπται, δόλιοί τ' οἰκοφθόροι αἰνοὶ,
Δειπνολόχοι καὶ κλεψίγαμοι, δύσφημα χέοντες,
Δεινοί θ', ὑβρισταί τ', ἄνομοι τ', εἰδωλολάτραι τε,
Ἠδ' ὁπόσοι μέγαν ἀθάνατον θεὸν ἐγκατέλειψαν,
Βλάσφημοι δ' ἐγένοντο, καὶ εὐσεβέων κεραϊσταὶ,
[73] Πιστολέται, καὶ τῶν δικαίων φθισίνορες ἀνδρῶν,
Ἠδ' ὁπόσοι δολίοις καὶ ἀναιδέσιν ἀμφιπροσώποις,
Πρεσβύτεροι, γεραροίτε [74] διήκονες εἰσορόωσιν,
Αἰδόμενοι κρίνουσ' ἀδίκως ἑτέροισι ποιοῦντες,
[75] Ψευδαπάται φήμησι πεπειθμένοι, αὐτὰρ ἐόντες

Mendaces, fures, vafri, peſteſque domorum,
Mandones, fidei frangentes connubialis,
Detrectatores, petulantes, lege carentes,
Et ſimulachricolæ: necnon qui patre relicto
Magno, immortali, dixere nefanda, piorum
Carnifices, fidei nullius, perniciesque
Juſtorum: neque non, qui commendante ſenecta,
Et gravitate, vafri fallunt, vultuque bifronte
Turpiter imponunt aliis, læduntque nocenter,
Fallaces, fama freti, verbiſque, ſed ipſis

Παρ-

73 Πιστολέται] Πιστολέτας dicit, quos alia Sibylla πιστοχοεθῆς. Sunt autem pleraque iſta ex libro VIII. Ex Phocylide item & Heſiodo corraſa. Porro in reg. cod. eſt τῶν ἁγίων τε φθισήνορες. Sic etiam legit Gallæi MS. *Opſopæus.*

74 Διήκονες] In eodem ut & Gallæi legitur διάκονοι, & verſu ſequenti, αἰδόμενοί γε, κρίνειν τ' ἀδίκως, &c. Præceptum eſt Phocylidis, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον. *Idem.*

75 Ψευδαπάται &c.] Regius codex aliter quam vulgo refert, ψευδαπάταις φήμησι πεπιστμένοι, πλεζόμενοί τε. In Puteani cod. deeſt αὐτὰρ ἐόντες. *Idem.*

Digitized by Google

Παρδαλίων τε λύκων τ' ὀλοώτεροι, ἠδὲ κάκιστοι,
Ἠδ' ὁπόσοι μεγάλως ὑπερήφανοι, ἠδ' ἐτοκισταὶ
76 Οἳ τόκον ἐκ γε τόκων συναθροίζοντες κατ' οἴκοις

Pardis atque lupis multo magis exitiales.
Tum nimio tumidi faſtu: tum fœnore fœnus
Qui cumulant, magnis pupillos afficientes

Oς-

76 Οἳ τόκον &c.] Ad deteſtationem hujus peccati faciunt teſtimonia ſanctarum ſcripturarum. Quorum primum eſt Exodi 22. uti ſic legitur: *Si pecuniam mutuam dederis pauperi meo qui tecum eſt, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes.* Secundum eſt Levit. 25. *Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad uſuram & frugum ſuperabundantiam non exiges.* Tertium eſt Deuter. 23. ubi ſic legitur: *Fratri tuo abſque uſura id quo indiget commodabis, ut benedicat tibi Dominus in omni opere tuo, & in terra quam ingredieris poſſidendam.* Ubi inſinuatur quanta ſit utilitas mutuanti fratri ſuo. Benedicit enim Dominus ei in omni opere ſuo. Quartum eſt 2. Eſdræ 5. ubi ſic legitur: *Uſuras à fratribus veſtris non exigetis.* Aliud teſtimonium eſt in Pſal. ubi quærit David ad Dominum: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo.* Et Dominus ſubjungit: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* Tabernaculum ejus eſt habitatio militantium: unde ſignificat militantem eccleſiam, in qua non vult Deus quieſcere uſurarios. Unde ipſe legitur menſas evertiſſe nummulariorum, & æs effudiſſe, & eos ejeciſſe de templo. Io. 2. non tamen recipiebant manifeſtas uſuras, ſed munuſcula fructuum accipiebant ultra ſortem. Aliud teſtimonium eſt Ezechiel. 18. ubi ſic legitur de viro juſto: *Si ad uſuram non commodaverit, & amplius non acceperit.* Facit etiam ad deteſtationem uſuræ multiplex iniquitas, ſive injuſtitia quæ eſt in uſurario. Prima autem iniquitas eſt, quod ipſe tempus vendit, quod inter omnia tranſitoria maxime voluit Dominus eſſe commune omnibus abſque perſonarum acceptione. Quum enim dives plus de aliis rebus habeat, vel meliores eas habeat quam pauper, de ſolo tempore non poteſt habere, niſi idem quod pauper. Non poteſt enim eſſe niſi unicum tempus ſimul & ſemel. Magna igitur iniquitas eſt, quum uſurarius pauperi vendit quod commune eſt. Ideo juſto Dei judicio in temporis indigentia frequenter punitur uſurarius, cum id vendiderit, vel quia viri impii non dimidiabunt dies ſuos, vel quia differt converſionem ſuam quantum poteſt. Et ſic licet diu vivat, tamen ſemper habet temporis indigentiam. Unde de ipſo verum eſt quod legitur Eccleſiaſt. 29. *In tempore redditionis poſtulabit tempus.* Aliter etiam punitur uſurarius pro temporis venditione. Cum enim vendiderit requiem noctis, & lucem diei, merito iſtis carebit. Unde fatuus eſt ſacerdos qui cantat pro eo, *Requiem æternam dona ei Domine, &c.* Quum petit uſurario reſtitui quod vendidit, præcipue quum uſurarius pretium ſolvere noluerit. Scriptum eſt enim Ezech. 7. *Qui vendit, ad id quod vendidit non revertetur.* Secunda iniquitas eſt, quod vendit pauperi id quod ei debet lege:

Digitized by Google

lege triplici: id eſt, lege naturæ, lege Moſaica, lege Euangelica. Lege naturæ dives debet pauperi mutuum quod continetur in illo mandato, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem facite iſtis.* Hanc legem videntur implere etiam creaturæ inanimatæ. Fluvius enim inveniens vacuitatem foveæ, non pertranſit donec eam impleverit. Lege etiam Moſaica debet dives pauperi mutuum: ut patet ex diverſis teſtimoniis veteris legis prius poſitis. Lege etiam Euangelica debet hoc idem illi: juxta illud Lucæ 6. *Date mutuum, nihil inde ſperantes.* Tertia iniquitas eſt, quod uſurarius qui non eſt niſi cellarius, vendit pauperi illud quod Dominus præcepit ei dari. Quarta iniquitas eſt, quod vult illud quod eſt contra naturam & rationem. Vult enim quod pecunia quam pauperi accommodat ad commodum ſuum apud pauperem operetur, & ſic cum accommodare ſit alicui pecuniam ad ejus commodum dare, ipſe ſimul vult comodum pecuniæ pauperi dare, & ſibi retinere, quod contra rationem eſſe videtur. Præterea cum parere in rebus quæ non vivunt, eſſe non habeat, iſte tamen vult nummos ſuos, qui non vivunt, ſingulis diebus vel menſibus alios nummos parere, quod contra naturam eſt: & frumentum in arca jam conſumptum vult parere ſibi aliud frumentum. Vult etiam pecuniam ſibi operari dum quieſcit. Quinta iniquitas eſt quod vult pauperi locare pecuniam, quæ jam pauperis eſt. Quum enim mutuum dicatur quaſi de meo tuum, pecunia illa jam eſt pauperis: & ſi amittatur, pauperi amittitur, nec ad eandem ſolvendam tenetur. Sexta iniquitas eſt, quod continue Deum offendit, & continuè diabolo ſervit. Alii peccatores interpolate Deum offendunt. Fornicator enim quandoque per menſem non committit peccatum ſuum plus quam ſemel; ſed uſurarius abſque treuga vel pace Deum continue impugnat, & de die & de nocte diabolo ſervit, quum Deus vix inveniat qui per dimidium temporis ei ſervire velit. Septima iniquitas eſt, quod toti curiæ cæleſti contumeliam facit. Nonne videtur contumeliam facere alicui ſancto, qui in loco ſibi dedicato peccatum mortale committit. Sic ei contumeliam facit qui in die ſibi dedicato peccat. Unde quum uſurarius peccatum uſuræ omni die committat, manifeſtum eſt ipſum contumeliam facere, & Deo, & univerſis angelis & ſanctis ejus, & ideo deſtitutus eſt auxilio omnium Sanctorum. Unde cum dicitur, Domine Jeſu miſerere hujus uſurarii; poteſt reſpondere: Quomodo miſerebor ejus qui nec in ipſa die qua per aſſumptionem humanæ naturæ me fratrem ejus fecit, honori meo pepercit, nec etiam in ipſa die qua pro latrocinio ſuo ſuſpenſus ſum? Similiter ſi dicatur ſancto Petro: Ora pro uſurario iſto, poteſt reſpondere: Omnes feſtivitates meas violavit, nec in ulla earum honori meo pepercit. Sic poteſt dicere beata Virgo de quatuor ſuis feſtivitatibus. Sic cum dicitur, Omnes Sancti orate pro uſurario poſſunt reſpondere: Una feſtivitas in anno vobis conſecrata eſt, & hanc uſurarius exploravit, in qua omnibus nobis contumeliam irrogavit, nec honori omnium noſtrûm pepercit. Idem poſſunt reſpondere omnes angeli. Si præcepto Domini interfectus eſt Numer. 35. ille qui ligna in ſabbato colligebat: quomodo toleratur uſurarius qui omni die etiam in Natali & Paſcha facit, quod pejus eſt quam colligere ligna. Octava iniquitas eſt, quod à fratre ſuo, ſcilicet Chriſtiano, uſuras accipit, quod Judæus non faceret. Judæus enim abſque uſura Judæo accommodat. Nona iniquitas eſt, quod quidquid habet uſurarius, quodammodo dentes & fauces habet, quibus homines comedit. Frumentum ejus, quod à Deo creatum eſt ut comedatur, homines comedit. Nummi etiam ejus homines comedunt. Unde vulgariter dicitur, Ego debeo viginti libras uſurario, quæ me comedunt. Decima iniquitas eſt, quod cum gaudio & riſu comedunt & bi-

 bunt

Κόσμῳ ὅλῳ δείξῃ, καὶ ἀπολλυμένου βιότοιο.
Αἱ ὁπόσαι κείνῳ ἐνὶ ἤματι φορτοφοροῦσαι
Γαστέρι φωραθῶσιν, ὅσαι δέ τε νήπια τέκνα
Γαλαδοτοῦσιν, ὅσοι δ' ἐπὶ κύμασι ναιετάουσιν.
Αἱ ὁπόσαι κείνην τὴν ἡμέραν [57] ἀθρωίσουσιν.
Ἀχλὺς γὰρ ζοφερὴ σκεπάσει τὸν ἀπείρονα κόσμον,
Ἀντολίης δύσεώς τε μεσημβρίας τε καὶ ἄρκτου.
Καὶ τότε δὴ ποταμός τε μέγας πυρὸς αἰθομένοιο
Ῥεύσει ἀπουρανόθεν, καὶ πάντα τόπον δαπτήσει,
Γαῖάν τ' ὠκεανόν τε μέγαν, γλαυκήν τε θάλασσαν,

Væ quas illa dies deprendet ventris onuſtas
Pondere, quæve ſuo lactabunt ubere natos,
Aut qui propter aquas habitabunt. Væ quibus illam
Contigerit vidiſſe diem. Nam totus ab ortu
Solis ad occaſus, auſtroque, aquiloneque mundus
Tetræ involvetur noctis caligine cæca.
Tunc ardens fluvius cœlo manabit ab alto
Igneus, atque locum conſumet funditus omnem,
Terramque oceanumque ingentem, & cærula ponti
Stagna, lacus, fluvios, fontes, Ditemque ſeverum,

Λίμνας

57 Ἀθροίσουσι] Regium exemp. habet ἀθροίσουσιν, quod Caſtalio expreſſit. ἀθροίσουσι ſi retineamus, interpretabimur de frugum in agris collectione. *Opſopœus.*

58 Εἰς

Λίμνας καὶ ποταμοὺς, πηγὰς, καὶ ἀμείλιχον ᾅδην,
Καὶ πόλον οὐράνιον. ἀτὰρ οὐράνιοι φωστῆρες
[58] Εἰς ἓν συῤῥήξουσι, καὶ εἰς μορφὴν πανέρημον,
Ἄστρα γὰρ οὐρανόθεν τε [59] θαλάσσια πάντα πεσεῖται.
Ψυχαὶ δ᾽ ἀνθρώπων πᾶσαι βρύξουσιν ὀδοῦσι,
Καιόμεναι ποταμῷ καὶ θείῳ καὶ πυρὸς ὁρμῇ,
Ἐν δαπέδῳ μαλερῷ, τέφρα δέ τε πάντα καλύψει,
Καὶ τότε [60] χηρεύσει κόσμου στοιχεῖα πρόπαντα,
Ἀὴρ, γαῖα, θάλασσα, φάος, πόλος, ἤματα, νύκτες,
Κοὐκέτι πωτήσονται [61] ἐν ἠέρι ἄπλετοι ὄρνεις,

Cœleſtemque polum , cæli quoque lumina in
    ævum
Fluxa fluent, forma deleta prorſus eorum.
Aſtra cadent etenim de cœlo cuncta revulſa,
Humanæque animæ frendebunt dentibus omnes,
Fluminis ardentes, igniſque, & ſulphuris æſtu,
In fervente ſolo, cinis obteget omnia quando.
Omnia tunc mundi viduata elementa jacebunt,
Aer, terra, polus, mare, lux, noctesque, dieſque.
Non jam tot volucres ſulcabunt aëra pennis,

Οὐ

58 *Εἰς ἓν συῤῥήξουσι*] Infra legitur *εἰς ἓν πῦρ ῥήξουσι. Idem.*

59 *Θαλάσσια*] Recte Regius Codex ut & *Gallæi* legunt *θαλάσσῃ* quaſi diceret, in mare incident, infra tamen legitur *φωστήρων.* ex *Opſopœo.*

60 *Χηρεύσει*] Utrumque exemplar ſcripti *χηρεύσει στοιχεῖα πρόπαντα τοῦ κόσμου.* Similia hiſce leges infra. *Opſopœus.* Eodem modo legit *Gallæi* MS.

61 *Ἐν ἠέρι*] Reg. exemplar ut & *Gallæi δι᾽ ἠέρος.* Sic infra in hoc eodem verſu repetito *ἐπ᾽ ἀέρος.* Et placet quod illic legitur *ἄπλεροι* pro *ἄπλετοι.* Confer locum hunc cum illo, videbis alterum ex altero deſump m *Idem.*

mm   62 Ἠερὶ

Οὐ ζῶα νηκτὰ θάλασσαν ὅλως ἔτι νηχήσονται,
Οὐ ναῦς ἔμφορτος ἐπὶ κύμασι ποντοπορήσει,
Οὐ βόες ἰθυντῆρες ἀροτρεύουσιν ἄρουραν,
Οὐκ ἦχος δενδρῶν ἀνέμων ὕπο. ἀλλ' ἅμα πάντα
Εἰς ἓν χωνεύσει, καὶ εἰς καθαρὸν διαλέξει.
Ηνίκα δ' ἀθανάτου θεοῦ ἄφθιτοι ἀγγελτῆρες,
[62] Ηκαρ' ἐρεμιὴλ, [63] οὐριὴλ, σανιὴλ, ἀζαὴλ τε,
Αυτοὶ ἐπιστάμενοι ὅσα τις κακὰ πρόσθεν ἔρεξεν

Non vada ſquamigeri piſces per ſalſa natabunt,
Non ibit ponti per fluctus navis onuſta,
Non glebosa boves pandi telluris arabunt,
Non ſonitum reddent percuſſæ flamine ſylvæ:
Omnia ſed puram molem conflabit in unam.
Tum vero æterni genii patris immortalis
Ηκαρ ἐρεμϊὴλ, Uriel, Saniel, Azaëlque,
Quæ mala quiſque hominum patraverit ante,
ſcientes,

Ay-

62 Ἤκαρ ἱρομιὴλ] Verſus iſte ita conceptus eſt in regio codice, ἥξουσι μιχαὴλ τε Γαβριὴλ, Ραφαὴλ τ' Οὐριὴλ. *Opſopœus.* Eodem modo etiam legitur in M S. *Gallæi.*

63 Οὐριὴλ] Nomen hoc eſſe Archangeli, Origenis eſt opinio: ſic enim ſcribit. Philo cal. cap. XXII. p. m. 369. καὶ ἄλλως δὲ ὁ Ἰακὼβ μείζων ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν πτερνίξων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ τῇ βίβλῳ ἀφ' ἧς παρεθέμεθα τὸ ἀνέγνων ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἀρχιχιλιάρχος δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάλαι κεκτημένος Ἰσραήλ. ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγινώσκει, ὑπομιμνησκόμενος αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου οὐριὴλ: hoc eſt ex verſione Tarini: *Nam & Jacob homine major erat, qui ſupplantaret fratrem ſuum, & fateatur in eo ipſo libro ex quo protulimus,* legi in fabulis cœli, *ſe eſſe principem tribunorum potentiæ Domini, & jam pridem habere nomen Iſraël: quod quidem corpora miniſtrans recognoſcit, in memoriam revocante ipſumque ſubmonente Uriel archangelo.* Ex Hebræo אורי־אל. *lux mea Deus fortis.* uti ἀζαὴλ etiam ex Hebræo עשה־אל *fecit Deus fortis. Idem.*

64 Αὐ-

Ἀνθρώπων, ψυχάς τε ἀπὸ ζόφου ἠερόεντος
Εἰς κρίσιν ἄξουσιν πάσας ἐπὶ βῆμα θεοῖο,
Ἀθανάτου, μεγάλου. εἷς γὰρ μόνος ἄφθιτός ἐστιν,
[64] Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ, θνητῶν ὁ δικασπόλος ἔσται.
Καὶ τότε νερτερίοις ψυχὰς, καὶ πνεῦμα, καὶ αὐδὴν
Δώσει ἐπουράνιος· καὶ τ᾽ ὀστέα ἁρμοσθέντα
Ἁρμοῖς παντοίοις, [65] σαρξὶ σάρκες· καὶ νεῦρα,
Καὶ φλέβες, ἠδέ τε δέρμα· περὶ χροῒ δ᾽ αἱ πρὶν ἔθειραι.
Ἀμβροσίως πηχθέντα, καὶ ἔμπνοα κινηθέντα,
Σώματ᾽ ἐπιχθονίων [66] μίαν ἡμέραν ἀνστήσονται.

E tetris animas tenebris caliginis omnes
Judicio ſiſtent, ad formidabile patris
Magni, immortalis ſolium, nam ſolus & unus
Conditor omnipotens rerum non interit unquam,
Juraque dicturus mortalibus æqua ſedebit,
Et tunc infernis animas, flatumque, ſonumque
Cæleſtis tribuet, compactaque convenienter
Artubus oſſa ſuis, carnes, nervoſque repoſtos,
Et venas, pellemque priorem, cæſariemque.
Sic conjuncta ſuis terreſtria corpora rite

Καὶ

64 Αὐτὸς ὁ] Deeſt hic totus in eodem codice. De reſurrectione mortuorum iterum nonnulla ſunt infra. ut & in *Gallæi* MS. *Opſopœus*.

65 Σαρξὶ σάρκες] Pro hoc & ſequenti ita ſcribitur in eodem. ut & in *Gallæi* codice. ἁρμοῖς παντοίοις, σαρξὶν δέ τε πάσαις σάρκες, νεῦρα ἰδ᾽ ὑγρά τε καί τε φλέβεσσιν ἁπάσαις αἷμα· δέρμα δέ γ᾽ ἐν χθονὶ αἱ πρὶν αἰθέριαι εἰσαῦθις φύσουσι. Lector videat quid ex his corruptis elicere poſſit. *Idem.*

66 Μίαν ἡμέραν] Pro μίαν ἡμ. ἀνσ. idem habet ἐν ἤματ᾽ ἀναστήσονται, & mox uterque codex ἀχαλκεύτου. ſic etiam legit *Gallæi* MS. *Idem.*

67 πά-

Καὶ τότ' ἀμειλίκτοιο καὶ ἀρρήκτου ἀδάμαντος
Κλεῖθρα πέλωρα πυλῶν τε ἀχαλκεύτων ἀίδαο
Ρηξάμενος Οὐριὴλ μέγας ἄγγελος εὐθὺ βαλεῖται,
Καὶ πάσας μορφὰς πολυπενθέας εἰς κρίσιν ἄξει,
Εἰδώλων τὰ μάλιστα [67] παλαιγενέων Τιτήνων,
Ηδέ τε γιγάντων, καὶ ὅσας εἷλεν κατακλυσμὸς,
Καὶ τὰς ἐν πελάγεσσιν ἀπώλεσε κῦμα θαλάσσης,
Ηδ' ὁπόσας θῆρες καὶ ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ
Θοινήσαντο, ὅλας ταύτας ἐπὶ βῆμα καλέσσει.
Καὶ πάλιν ἃς ἔφθειρεν ἐνὶ φλογὶ σαρκοφάγον πῦρ,

Membris, una dies reddet vitalibus auris.
Tunc ferratarum portarum Ditis avari
Clauſtra immania, durique infractique adamantis,
Ingens ingenti Uriel convulſa ruina
Perrumpet genius: perlugubreſque figuras
Omnes judicio ſiſtet: ſimulachra vetuſta
Titanum in primis, monſtroſorumque gigantum:
Tum quas diluvium, tum quas maris unda profundo
Abſumit: necnon quas ſerpenteſque, feræque
Faucibus hauſerunt avidis, volucreſque, vocabit

Καὶ

67 Παλαιγενέων] Epitheton eſt χαμαιγενέων, quemadmodum etiam apud Heſiodum in Theogonia. *Idem.* Notandum autem plæraque hæc quæ hoc loco de udicio extremo proponuntur ex ſacra Scriptura & præcipue ex Apocalypſi eſſe deſumpta: & non eſſe Sibyllarum vaticinium ſed illis ex Scripturis falſo eſſe attributum. *Gallæus.*

68. Hil-

Digitized by Google

Καὶ ταύτας ἐπὶ βῆμα θεοῦ στήσειεν ἀγείρας.
[68] Ἡνίκα δ' ἀνστήσῃ νέκυας, μοίρας καταλύσας,
[69] Καὶ καθίσει [70] Σαβαὼθ Ἀδοναῖος ὑψικέραυνος
[71] Εἰς θρόνον οὐράνιόν τε, μέγαν δέ τε κίονα πήξει,
Ἥξει δ' ἐν νεφέλῃ πρὸς ἄφθιτον ἄφθιτος αὐτὸς,
Ἐν δόξῃ Χριστὸς σὺν ἀμύμοσιν ἀγγελτῆρσι,
Καὶ καθίσει μεγάλως ἐπὶ δέξια βήματι, κρίνων
Εὐσεβέων βίοτον καὶ δυσσεβέων τρόπον ἀνδρῶν.

Ad ſolium cunctas: nec non quas igneus ardor
Abſorpſit flammis, ad judiciale tribunal
Coget adeſſe Dei, collectas undique in unum.
Tum vero Sabaoth Adonæus, fulminis autor,
Defunctos reddet vitæ, Parcaſque reſolvet,
Cœleſti reſidens ſolio, magnamque columnam
Figet. Eo veniet in nube æternus & ipſe
Chriſtus ad æternum, magno ſplendore, boniſque
Cum geniis: ſolioque ſedebit dexter in alto,
Judicet ut mores hominum, vitamque proborum,
Et ſceleratorum. Veniet quoque magnus amicus

Ἥξει

68 Ἡνίκα &c.] Hujus periodi apodoſis, ſi regio codici fidimus, eſt in verſu infra citato καὶ τότε δὴ πάντες &c. Ideo omnia quæ hic ſequuntur verba, in ſubjunctivo modo exhibentur: ut καθίσῃ, πήξῃ, ἥξῃ, κωθίσῃ, & iterum ἥξῃ, ὀλέσσῃ, πέσωσιν ἀπὸ βιότου, &c. *Opſopœus.*

69 Καὶ καθίσει &c.] Galiæi MS. legit καθίσῃ. Pithæi exemplar Ἀδωναῖος: regium & *Gallæi* Σαβαώθτε Ἀδωναῒ, forma Hebraica. *Idem.*

70 Σαβαὼθ &c.] De inconcinnitate harum dictionum puтem me aliqua dixiſſe in diſſertationibus. *Gallæus.*

71 Εἰς θρόνον &c.] Regium exemplar οὐράνιόν γε, & verſ. 15. μεγάλῳ, verſ. 19. Ἰησοῦς. hoc modo etiam exſtant in *Gallæi* MS.

Ἥξει καὶ Μωσῆς ὁ μέγας φίλος ὑψίστοιο,
Σάρκας δυσάμενος. Ἀβραὰμ δ' αὐτὸς μέγας ἥξει,
Ἰσαὰκ ἠδ' Ἰακὼβ, Ἰασοῦς, Δανιήλ τ', Ἡλίας,
Ἀμβακαοὺμ καὶ Ἰωνᾶς, καὶ οὓς ἔκταν Ἑβραῖοι.
Τοὺς δὲ μετ' Ἡρεμίαν ἐπὶ βήματι πάντας ὀλέσσει
Κρινομένους Ἑβραίους ἵνα ἄξια ἔργα λάβωσι,
Καὶ τίσουσ' ὅσα περ βιότῳ θνητῷ τις ἔπραξε.
71 Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο,
Καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσονθ'. οἵ τε δίκαιοι
Πάντες σωθήσοντ', ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ τοῖσιν ὀλοῦνται
Εἰς αἰῶνας ὅλους, ὁπόσοι κακὰ πρόσθεν ἔρεξαν,

Ille Dei Moſes ſupremi, carne renata
Veſtitus: veniet Abraham quoque magnus & ipſe,
Iſaac, atque Jacob, Jaſus, Daniel, Elias,
Ambacoum, Jonas, & quos genus perdit Hebræa
Tum reſidens judex ſolio, omnes perdet Hebræos
Qui poſt Eremiam fuerint, ut præmia digna
Accipiant, & quæ mortali quiſque patrarit
In vita, ſolvant. igitur per flumen agentur
Ignis inextincti cuncti: juſtiſque ſalutem
Omnibus indeptis, ſcelerati tempus in omne
Perdentur, quotquot petrarint ante neſanda.

Ἤδε

72 Καὶ τότε δὴ πάντες &c.] Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσονται, οἱ δὲ δίκαιοι πάντες σωθήσονται, ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ τοῖσι ὀλοῦνται εἰς αἰῶνας ὅλους, & p. 18. ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο εἰς φῶς ἄξουσι, &c. ἐκ μαλεροῖο πυρὸς καὶ ἀζηκάτου ἀπὸ βρυγμῶν ἀνθρώπους σῶσαι δώσει, & lib. 3. καὶ τότε δὴ.

θεὸ

θεὸς οὐρανόθεν πέμψει βασιλῆα, κρινεῖ δ' ἄνδρα ἕκαστον ἐν αἵματι καὶ πυρὸς αὐγῇ. Hanc ſententiam antiquiſſimi patres tanquam ex libro Divino ortam perpendentes adeo ipſis placuit, ut multi ex illis illam arripuerint. Hoc modo Sanctus Irenæus cap. IX. poſtquam applicuit mundi fini hæc Malachiæ verba: Dies Domini adveniet ardens tanquam fornax &c. cap. IV. v. 1. Quis autem hic Dominus qui talem importat diem Joannes Baptizator ſignificat dicens de Chriſto: *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni, palam habens in manu ejus ad emundandam aream ſuam & fructum congregabit in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Non ergo alius eſt, qui frumentum fecit & alius qui paleas, ſed unus & idem, & judicans ea & ſeparans. Origenes Homil. III. in Pſ. xxxvi. Si in hac vita contemnimus commonentis nos Scripturæ divinæ verba, & curari vel emendari ejus correptionibus nolumus, certum eſt quia nos manet ignis ille qui paratus eſt peccatoribus, & veniemus ad illum ignem, in quo *uniuscujuſque opus quale ſit ignis probabit*: Et (ut ego arbitror) omnes nos venire neceſſe eſt ad illum ignem, etiam ſi Paulus ſit aliquis, vel Petrus, venit tamen ad illum ignem: ſed illi tales audiunt, *Etiamſi ignem tranſeas, flamma non aduret te*: Si vero aliquis ſimilis mei peccator ſit, veniet quidem ad illum ignem ſicut Petrus & Paulus: Et quemadmodum ad rubrum mare venerunt Hebræi, venerunt & Ægyptii, ſed Hebræi quidem tranſierunt mare rubrum, Ægyptii autem demerſi ſunt in ipſo, hoc modo etiam nos, ſiquidem Ægyptii ſumus & ſequimur Pharaonem diabolum, præceptis ejus obedientes, demergemur in illum fluvium ſive lacum igneum, cum inventa fuerint in nobis peccata, quæ ſine dubio ex præceptis eligimus Pharaonis. Si autem ſumus Hebræi & *ſanguine agni immaculati* ſumus redempti, ſi non portamus nobiſcum fermentum nequitiæ, ingredimur quidem & nos fluvium ignis, ſed ſicut Hebræis *erat aqua murus dextra lævaque*, ita etiam ignis erit murus ſi nos faciamus quod de illis dictum eſt, quia *crediderunt Deo & Moyſi famulo ejus*, id eſt legi ejus & mandatis, & ſic ſequamur columnam ignis & columnam nubis. & Homilia xiv. in Lucam. Ego puto quod & poſt reſurrectionem ex mortuis, indigeamus ſacramento nos eluente atque purgante, nemo enim abſque ſordibus reſurgere poterit. & Lactantius lib. VII. cap. xxi. Juſtos cum judicaverit, etiam igni eos examinabit: tum quorum peccata, vel pondere, vel numero prævaluerunt, præſtringentur igni atque amburentur, quos autem plena juſtitia & maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non ſentient. S. Hilarius ſecundo canonum ſuorum in Matthæum notat, baptizatis in Spiritu Sancto reliquum conſummari igne judicii. & ſermone III. in Pſ. cxviii. ſecundum Græcos, hoc Sanctæ Virgini applicat, dicens. An cum ex omni otioſo verbo rationem ſimus præſtituri, diem judicii concupiſcimus, in quo nobis eſt ille indefeſſus ignis obeundus, in quo ſubeunda ſunt gravia illa expianda à peccatis animæ ſupplicia, ſi Beatæ Mariæ *animam gladius pertranſivit ut revelentur multorum cordium cogitationes*: Si judicii in ſeveritatem capax illa Dei virgo ventura eſt, deſiderare quis audebit à Deo judicari? Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. XXVI. δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ ἅπαντα κρίνεται ἢ καθαίρεται τὰ ἡμέτερα. & Oratione XXXIX. τυχὸν ἐκεῖ τῷ πυρὶ βαπτισθήσονται τῷ τελευταίῳ βαπτίσματι τῷ ἐπιπονωτέρῳ καὶ μακροτέρῳ, ὃ ἐσθίει ὡς χόρτον τὴν ὕλην, καὶ δαπανᾷ πάσης κακίας κουφότητα. & Oratione XL. ubi deplorat propriam imperfectionem. τίς δὲ ὁ ἐγγυητής, ὅτι ὡρμεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ἐφείλονται ἡμᾶς ἔτι τὸ κρεῖττον. ὑποδέξεται, καὶ τῆς ἐκεῖσε δεομένους πυρώσεως. Sanctus Baſilius in Eſaiæ iv. v. 4. ubi Propheta loquitur de mundatione Hieroſolymæ. μήποτε τρεῖς εἰσιν αἱ ἐπίνοιαι τοῦ βαπτισμοῦ, ὅτι τοῦ ῥύπου καθαρισμὸς, καὶ ἡ διὰ τοῦ

πνεύ-

Digitized by Google

Ἠδὲ φόνους ἐποίησαν. ὅσοι δὲ συνίστορές εἰσι,

Qui cædes faciunt, aut quorum conſcia mens eſt:

Ψυ-

πυδιμασθέντος ἀναγέννησις. καὶ ἡ ἐν τῷ πυρὶ τῆς κρίσεως βάπτισμα. & cap. XV. lib. de Spiritu Sancto. Sanctus Johannes vocat τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἑκάστου τὸ ἔργον, & cap. XXIX. Athenogene inter. veteres Chriſtianos celeberimo loquens, nitamur ad perfectionem quæ igne perficietur pervenire. Sanctus Gregorius Nyſſenus Baſilii frater orat. in verſ. XXVIII. prioris epiſt. ad Corinthios cap. XV. πάσης τῆς ἐμμιχθείσης τοῖς οὖσι κακίας οἷόν τινος ὕλης κιβδήλου διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυρὸς χωνείας ἀναλωθείσης τοῦτο γίνεται πᾶν ὃ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔσχε τὴν γένεσιν οἷον ἐξ ἀρχῆς ἦν, ὅτι οὔπω τὴν κακίαν ἐδέξατο. S. Ambroſius ſerm. in Pſ. XXXVI. ſecundum Græcos. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel; ſed etſi per ignem examinabuntur, dicent tamen, *Tranſivimus per ignem & aquam*, alii in igne remanebunt, iſtis rotabit ignis ut Hebræis pueris, &c. *Salvi* erimus *per fidem*, ſic tamen *ſalvi quaſi per ignem*, etſi non exuremur, tamem uremur, quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranſeant, docet nos divina Scriptura, nempe in mare rubrum demerſus eſt populus Ægyptiorum, tranſivit ante populus Hebræorum. Et Sect. XX. Pſalm CXVIII. ſecundum Græcos. Omnes oportet probari per ignem quicunque ad paradiſum redire deſiderant; non enim otioſe ſcriptum eſt quod ejectis Adam & Eva de paradiſi ſede, *poſuit Deus in exitu paradiſi gladium igneum verſatilem*, omnes oportet tranſire per flammas, ſive ille Joannes Euangeliſta ſit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum, *ſi eum volo manere, quid ad te? tu me ſequere.* De morte ejus aliqui dubitaverunt; de tranſitu per ignem dubitare non poſſumus, ſive ille Petrus, qui claves regni cœlorum accepit, oportet dicat, *Tranſivimus per ignem*, &c. Unus ignem illum ſentire non potuit, qui eſt *Juſtitia* Dei Chriſtus, *qui peccatum non fecit*, nihil enim ignis in eo quod exurere poſſet invenit, &c. Non renitentis metalli pretium de te Deus exigit, ſed illud aurum quod judicii die nequeat ignis exurere. Sanctus Hieronymus circa finem capitis LXVI. Eſaiæ, contra illos qui damnatorum pœnas & tunc eſſe negabant, diſputans, ſententiam ſuam his verbis exprimit, ex quibus patet illum tenuiſſe examen generale per ignem Judicii extremi, inſtituendum. Sicut Diaboli & atque *impiorum qui dixerunt in corde ſuo, non eſt Deus*, credimus æterna tormenta, ſic peccatorum atque impiorum & tamen Chriſtianorum, quorum opera in igne probanda ſunt atque purganda, moderatam credimus & mixtam clementiæ judicis ſententiam. S. Auguſtinus, cap. XXIV. lib. XVI. de C. D. ubi loquitur de viſione quæ Abrahamo apparuit XV. Geneſ. hoc modo loquitur. Significatur iſto igne dies judicii dirimens carnales per ignem ſalvandos & in igne damnandos. Et cap. XXV. lib. XX. Ex his quæ dicta ſunt videtur evidentius apparere in illo judicio quaſdam quorundam purgatorias pœnas futuras, &c. *filios Levi*, & Juda & Jeruſalem *ipſam Dei Eccleſiam* debemus accipere, non ex Hebræis tantum, ſed ex aliis etiam gentibus congregatam, nec talem qualis nunc eſt, ubi *ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus & veritas in nobis non eſt*; ſed qualis tunc erit, velut area per ventilationem, ita per judicium purgata noviſſimum. Ex Blondello *Gallaus*.

Ψεῦσται, καὶ κλέπται, δόλιοί τ' οἰκοφθόροι αἰνοί,
Δειπνολόχοι καὶ κλεψίγαμοι, δύσφημα χέοντες,
Δεινοί θ', ὑβρισταί τ', ἄνομοί τ', εἰδωλολάτραι τε,
Ἠδ' ὁπόσοι μέγαν ἀθάνατον θεὸν ἐγκατέλειψαν,
Βλάσφημοι δ' ἐγένοντο, καὶ εὐσεβέων κεραϊσταὶ,
[73] Πιστολέται, καὶ τῶν δικαίων φθισήνορες ἀνδρῶν,
Ἠδ' ὁπόσοι δολίοις καὶ ἀναιδέσιν ἀμφιπροσώποις,
Πρεσβύτεροι, γεραροί τε [74] διήκονες εἰσορόωσιν,
Αἰδόμενοι κρίνουσ' ἀδίκως ἑτέροισι ποιοῦντες,
[75] Ψευδαπάται φήμησι πεπειθμένοι, αὐτὰρ ἐόντες

Mendaces, fures, vaſri, peſteſque domorum,
Mandones, fidei frangentes connubialis,
Detrectatores, petulantes, lege carentes,
Et ſimulachricolæ: necnon qui patre relicto
Magno, immortali, dixere nefanda, piorum
Carnifices, fidei nullius, pernicieſque
Juſtorum: neque non, qui commendante ſenecta,
Et gravitate, vaſri fallunt, vultuque bifronte
Turpiter imponunt aliis, læduntque nocenter,
Fallaces, fama freti, verbiſque, ſed ipſis

Παρ-

73 Πιστολέται] Πιστολέτας dicit, quos alia Sibylla [illegible]. Sunt autem pleraque iſta ex libro VIII. Ex Phocylide item & Heſiodo corraſa. Porro in reg. cod. eſt τ' ἀγίων τε φθισήνορες. Sic etiam legit Gallæi MS. *Opſopæus.*

74 Διήκονες] In eodem ut & Gallæi legitur διάκονοι, & verſu ſequenti, αἰδόμενοί γε, κρίνουσι τ' ἀδίκως, &c. Præceptum eſt Phocylidis, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον. *Idem.*

75 Ψευδαπάται &c.] Regius codex aliter quam vulgo refert, ψευδαπάταις φήμησι πεπιστευμένοι, παλαζόμενοί τε. In Puteani cod. deeſt αὐτὰρ ἐόντες. *Idem.*

Παρδαλίων τε λύκων τ' ὀλοώτεροι, ἠδὲ κάκιστοι,
Ἠδ' ὁπόσοι μεγάλως ὑπερήφανοι, ἠδὲ τοκισταὶ
76 Οἳ τόκον ἐκ γε τόκων συναθροίζοντες κατ' οἴκοις

Pardis atque lupis multo magis exitiales.
Tum nimio tumidi faſtu: tum fœnore fœnus
Qui cumulant, magnis pupillos afficientes

Ορ-

76 *Οἳ τόκον* &c.] Ad deteſtationem hujus peccati faciunt teſtimonia ſanctarum ſcripturarum. Quorum primum eſt Exodi 22. uti ſic legitur: *Si pecuniam mutuam dederis pauperi meo qui tecum eſt, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes.* Secundum eſt Levit. 25. *Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad uſuram & frugum ſuperabundantiam non exiges.* Tertium eſt Deuter. 23. ubi ſic legitur: *Fratri tuo abſque uſura id quo indiget commodabis, ut benedicat tibi Dominus in omni opere tuo, & in terra quam ingredieris poſſidendam.* Ubi inſinuatur quanta ſit utilitas mutuanti fratri ſuo. Benedicit enim Dominus ei in omni opere ſuo. Quartum eſt 2. Eſdræ 5. ubi ſic legitur: *Uſuras à fratribus veſtris non exigetis.* Aliud teſtimonium eſt in Pſal. ubi quærit David ad Dominum: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo.* Et Dominus ſubjungit: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* Tabernaculum ejus eſt habitatio militantium: unde ſignificat militantem eccleſiam, in qua non vult Deus quieſcere uſurarios. Unde ipſe legitur menſas evertiſſe nummulariorum, & æs effudiſſe, & eos ejeciſſe de templo. Io. 2. non tamen recipiebant manifeſtas uſuras, ſed munuſcula fructuum accipiebant ultra ſortem. Aliud teſtimonium eſt Ezechiel. 18. ubi ſic legitur de viro juſto: *Si ad uſuram non commodaverit, & amplius non acceperit.* Facit etiam ad deteſtationem uſuræ multiplex iniquitas, ſive injuſtitia quæ eſt in uſurario. Prima autem iniquitas eſt, quod ipſe tempus vendit, quod inter omnia tranſitoria maxime voluit Dominus eſſe commune omnibus abſque perſonarum acceptione. Quum enim dives plus de aliis rebus habeat, vel meliores eas habeat quam pauper, de ſolo tempore non poteſt habere, niſi idem quod pauper. Non poteſt enim eſſe niſi unicum tempus ſimul & ſemel. Magna igitur iniquitas eſt, quum uſurarius pauperi vendit quod commune eſt. Ideo juſto Dei judicio in temporis indigentia frequenter punitur uſurarius, cum id vendiderit, vel quia viri impii non dimidiabunt dies ſuos, vel quia differt converſionem ſuam quantum poteſt. Et ſic licet diu vivat, tamen ſemper habet temporis indigentiam. Unde de ipſo verum eſt quod legitur Eccleſiaſt. 29. *In tempore redditionis poſtulabit tempus.* Aliter etiam punitur uſurarius pro temporis venditione. Cum enim vendiderit requiem noctis, & lucem diei, merito iſtis carebit. Unde fatuus eſt ſacerdos qui cantat pro eo, *Requiem æternam dona ei Domine, &c.* Quum petit uſurario reſtitui quod vendidit, præcipue quum uſurarius pretium ſolvere noluerit. Scriptum eſt enim Ezech. 7. *Qui vendit, ad id quod vendidit non revertetur.* Secunda iniquitas eſt, quod vendit pauperi id quod ei debet

lege-

Digitized by Google

lege triplici: id eſt, lege naturæ, lege Moſaica, lege Euangelica. Lege naturæ dives debet pauperi mutuum quod continetur in illo mandato, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem facite iſtis.* Hanc legem videntur implere etiam creaturæ inanimatæ. Fluvius enim inveniens vacuitatem foveæ, non pertranſit donec eam impleverit. Lege etiam Moſaica debet dives pauperi mutuum: ut patet ex diverſis teſtimoniis veteris legis prius poſitis. Lege etiam Euangelica debet hoc idem illi: juxta illud Lucæ 6. *Date mutuum, nihil inde ſperantes.* Tertia iniquitas eſt, quod uſurarius qui non eſt niſi cellarius, vendit pauperi illud quod Dominus præcepit ei dari. Quarta iniquitas eſt, quod vult illud quod eſt contra naturam & rationem. Vult enim quod pecunia quam pauperi accommodat ad commodum ſuum apud pauperem operetur, & ſic cum accommodare ſit alicui pecuniam ad ejus commodum dare, ipſe ſimul vult comodum pecuniæ pauperi dare, & ſibi retinere, quod contra rationem eſſe videtur. Præterea cum parere in rebus quæ non vivunt, eſſe non habeat, iſte tamen vult nummos ſuos, qui non vivunt, ſingulis diebus vel menſibus alios nummos parere, quod contra naturam eſt: & frumentum in arca jam conſumptum vult parere ſibi aliud frumentum. Vult etiam pecuniam ſibi operari dum quieſcit. Quinta iniquitas eſt quod vult pauperi locare pecuniam, quæ jam pauperis eſt. Quum enim mutuum dicatur quaſi de meo tuum, pecunia illa jam eſt pauperis: & ſi amittatur, pauperi amittitur, nec ad eandem ſolvendam tenetur. Sexta iniquitas eſt, quod continue Deum offendit, & continuè diabolo ſervit. Alii peccatores interpolate Deum offendunt. Fornicator enim quandoque per menſem non committit peccatum ſuum plus quam ſemel; ſed uſurarius abſque treuga vel pace Deum continue impugnat, & de die & de nocte diabolo ſervit, quum Deus vix inveniat qui per dimidium temporis ei ſervire velit. Septima iniquitas eſt, quod toti curiæ cæleſti contumeliam facit. Nonne videtur contumeliam facere alicui ſancto, qui in loco ſibi dedicato peccatum mortale committit. Sic ei contumeliam facit qui in die ſibi dedicato peccat. Unde quum uſurarius peccatum uſuræ omni die committat, manifeſtum eſt ipſum contumeliam facere, & Deo, & univerſis angelis & ſanctis ejus, & ideo deſtitutus eſt auxilio omnium Sanctorum. Unde cum dicitur, Domine Jeſu miſerere hujus uſurarii; poteſt reſpondere: Quomodo miſerebor ejus qui nec in ipſa die qua per aſſumptionem humanæ naturæ me fratrem ejus fecit, honori meo pepercit, nec etiam in ipſa die qua pro latrocinio ſuo ſuſpenſus ſum? Similiter ſi dicatur ſancto Petro: Ora pro uſurario iſto, poteſt reſpondere: Omnes feſtivitates meas violavit, nec in ulla earum honori meo pepercit. Sic poteſt dicere beata Virgo de quatuor ſuis feſtivitatibus. Sic cum dicitur, Omnes Sancti orate pro uſurario poſſunt reſpondere: Una feſtivitas in anno vobis conſecrata eſt, & hanc uſurarius exploravit, in qua omnibus nobis contumeliam irrogavit, nec honori omnium noſtrûm pepercit. Idem poſſunt reſpondere omnes angeli. Si præcepto Domini interfectus eſt Numer. 15. ille qui ligna in ſabbato colligebat: quomodo toleratur uſurarius qui omni die etiam in Natali & Paſcha facit, quod pejus eſt quam colligere ligna. Octava iniquitas eſt, quod à fratre ſuo, ſcilicet Chriſtiano, uſuras accipit, quod Judæus non faceret. Judæus enim abſque uſura Judæo accommodat. Nona iniquitas eſt, quod quidquid habet uſurarius, quodammodo dentes & fauces habet, quibus homines comedit. Frumentum ejus, quod à Deo creatum eſt ut comedatur, homines comedit. Nummi etiam ejus homines comedunt. Unde vulgariter dicitur, Ego debeo viginti libras uſurario, quæ me comedunt. Decima iniquitas eſt, quod cum gaudio & riſu comedunt & bi-

bunt lachrymas pauperum. Undecima iniquitas eſt, quod ipſi beneficio pauperis ad ejus deſtructionem utuntur, dum de hoc quod dedit eis pauper, ultra ſortem ſuam comedunt, & inde uſuras exigunt. Duodecima iniquitas eſt, quod contra legem Domini datam Gen. 3. *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*, ipſe plus ceteris comedere & bibere vult, & tamen ſine labore. Alii laboraverunt & ipſe intrat in labores eorum. Ad uſurarios pertinet quod dicitur in Pſal. 12. *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Tertia decima eſt, quod peccato ſuo finem non ponit. Fornicator in momento peccatum ſuum explet, ſed uſurarius cum accommodat quatuor pro quinque, non imponit aliquem terminum peccato ſuo, nec etiam vellet pecuniam ſuam ſibi reddi. Facit aliam ad uſuræ deteſtationem, multiplex pœna qua Dominus uſurarios punit. Prima pœna eſt, quod ſpoliantur à tyrannis, ſicut ipſi ſpoliant pauperes. Unde Eſaiæ 33. *Væ tibi qui prædaris: nonne & ipſe prædaberis?* Unde accidit ei ſicut puero parvo tenenti panem in manu, cui canis capit manum, ut panem habere poſſit. Sic tyrannus uſurarium capit interdum ut ejus denarios poſſit habere. Unde Jerem. 18. *Perdix fovit quæ non peperit: fecit divitias, & non in judicio: in medio dierum ſuorum derelinquet eas.* Dicunt illi qui noverunt rerum naturas, quod perdix ſurripit aliena ova, & fovet: ſed cum pulli adulti fuerint, relinquunt eam. Sic uſurarius congregat ea quæ ſua non ſunt: nec in acquiſitione divitiarum ſuarum habet reſpectum ad Dei judicium, ſed etiam ſæpe in vita ſua divitias ſuas amittit. Secunda pœna eſt, quod non habet poteſtatem reſtituendi uſuras ſuas. Vult enim Dominus ut cum re furtiva comprehendatur, & ſuſpendatur. Et nota quod raro accidit quod uſurarius uſuras ſuas reſtituat: quia vel prodigus eſt, & tantum expendit quod reſtituere non poteſt, vel avarus eſt; & ideo reſtituere non vult: vel licet non ſit prodigus vel avarus, tamen ſibi potius placet in eleemoſynas centum libras expendere quam reſtituere centum ſolidos. Unde comparatur uſurarius cuidam vaſi in quo denarii reponuntur habenti unicum foramen per quod denarii immittuntur, nec per idem poſſunt retrahi. Oportet enim vas illud confringi antequam retrahantur. Sic eſt ex uſurario. Illi enim de quo habuit non reſtitueret, ſed forſitan pauperibus daret: nec etiam hoc faceret niſi in morte ſua. Unde Seneca: Avarus nunquam bene facit niſi cum moritur. Tertia pœna uſurarii eſt, quod hæreditas ipſius non tranſit uſque in tertium hæredem: Unde Eccleſiaſt. 21. *Qui ædificat domum ſuam impendiis alienis, quaſi qui colligit lapides in hyeme.* Ædificium enim quod fit in hyeme, cito ruit. Sic divitiæ male acquiſitæ cito dilabuntur. Et ejuſdem 4. *Filiorum peccatorum peribit hæreditas, & cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrii.* Et hoc eſt unum de juſtis judiciis Dei, quod filii uſurariorum pauperes ſunt & miſeri, pro quibus ditandis Deum non timuerunt offendere. Quarta pœna eſt, quod uſurarii & eorum filii in inferno ſibi invicem maledicent. Dicet enim pater filio: Maledictus ſis fili, quia propter te ſum in iſtis tormentis: fui enim uſurarius, ne tu eſſes pauper. Cui e contrario dicet filius: Immo tu pater maledictus ſis: niſi enim male congregaſſes mihi divitias, non male congregatas conſervaſſem eas. Ad hoc poteſt referri quod legitur Eccleſiaſt. 41. De patre impio queruntur filii: quoniam propter illum ſunt in opprobrium. Quinta pœna uſurariorum erit pœna damnationis æternæ. Cujus magnitudo inſinuatur Ezech. 22. ubi ſic legitur: *Uſuram & ſuperabundantiam accepiſti, & avare proximos tuos calumniaberis meique oblita es, dicit Dominus Deus: Ecce comploſi manus meas ſuper avaritiam quam feciſti.* Comploſa manu, & non palma aperta percutiet Dominus uſurarium. Et merito: quia ipſe manus comploſas habuit, & non apertas ad pauperes. Super illud verbum

dicit

Digitized by Google

Ὀρφανικοὺς, χήρας τε καταβλάπτουσιν ἕκαστα,
Ἠδ' ὁπόσοι[77] χήρεσι καὶ ὀρφανικοῖσι διδοῦσιν
Ἐξ ἀδίκων ἔργων, ὁπόσοι δ' ἰδίων ἀπὸ μόχθων
Δούλες ὀνειδίζουσιν, ὅσοι δὲ γονεῖς ἐπὶ γήρᾳ
Κάλλιπον, οὔτε τίσαντες ὅλως, οὐ θρέπτρα γονεῦσιν
Ἀντιπαρασχόντες αὐτάρ δ' ὅσοι ἠπείθησαν,
Ἠδὲ καὶ ἀντεῖπαν λόγον ἄγριον εἰς γενετῆρας,
Ἠδ' ὁπόσοι πίστεις τε ἀπηρνήσαντο λαόντες,
Καὶ θεράποντες ὅσοι κατὰ[78] δεσποτῶν ἐγένοντο,

Et viduas damnis: vel qui quæſita ſceleſte
Dant viduis, aut dant pupillis: quive labore
De proprio cum dent, exprobrant: quive parentes
In ſenio linquunt, neque præmia digna rependunt
Pro nutricatu: vel qui parere recuſant,
Aſpera vel contra dixerunt verba parentes:
Vel qui depoſitum ſeſe accepiſſe negarunt,
Quique ſuis faciunt dominis contraria ſervi:
Quique ſuum corpus conſpurcavere ſalaces:

Καὶ

dicit gloſſ. interl. Habitum iraſcendi is aſſumpſi. *Peraldus.*

77 Χήρεσι] Scribe χήρησι ex exemplari reg. Ut autem paulo poſt ἰδίων ἀπὸ μόχθων dicitur, ſic apud Phocylidem μόχθων ὡς ἐξ ἰδίων. Quatuor qui ſequuntur verſus de impietate contra parentes, congruunt cum hiſce Heſiodi:

> Αἶψα δὲ γηράσκοντας ἀτιμήσουσι τοκῆας
> Μέμψονται δ' ἄρα τοῖς χαλεποῖς βάζοντ' ἐπέεσσι
> Σχέτλιοι, οὐδὲ θεῶν ὄπιν εἰδότες· οὐδέ μὲν οἵγε
> γηράντεσσι τοκεῦσιν ἀπὸ θρεπτήρια δοῖεν.

Et iterum.

> Ὅς τε γονῆα γέροντα κακῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ,
> Νεικείῃ, χαλεποῖσι καθαπτόμενος ἐπέεσσι. &c.

78 Δεσποτῶν] Reg. cod. uti & Gallæi MS. δεσποτίων. forte ſcriptum erat δεσποτίαι

Καὶ πάλιν οἱ τὴν σάρκα ἀσελγίῃ μιήναντες,
Οἱ δ' ὁπόσοι ζώνην τὴν παρθενικὴν ἀπέλυσαν,
Λάθρη μισγόμενοι, ὅσαι δ' ἐνὶ γαστέρι φόρτις
Ἐκτρώσκουσιν, ὅσοι τοκετοὺς ῥίπτουσιν ἀθέσμως,
79 Φαρμακοὶ, ἢ καὶ φαρμακίδες. σὺν τοῖσι καὶ αὐτοὺς
Ὀργὴ ἐπουρανίοιο καὶ ἀφθάρτοιο θεοῖο
Κίονι προσπελάσειεν, ὅπου περὶ κύκλον ἅπαντα
Ἀκάματος ποταμὸς ῥεῖ πυρός. τοὺς δ' ἅμα πάντας
Ἄγγελοι ἀθανάτοιο θεοῦ τοῦ αἰὲν ἐόντος
Ἐν φλογίναις μάστιξι, καὶ ἐν πυρίναις ἁλύσεσι

Vel qui virgineam zonam ſolvere, latenter
Congreſſi: vel quæ fœtus in ventre necatos
Eiiciunt, & qui partum expoſuere nefandi:
Quique veneficiis uſi, ſeu fœmina, ſeu vir:
Hos immortalis incorruptique columnæ
Ira Dei affiget, quam circuit undique flumen
Indefeſſo igni manans, & eos ſimul omnes
Æterni patris genii nunquam intereuntis,
Ignitis flagris, inflammatiſque catenis,
Inſuper infractis vinclis, arctiſque revinctos,

Δε-

πίων & verſu proximo ἀσελγείαις μιάναντες ἠδ' ἰῶ. Jubet etiam Phocylides παρθενίην τηρεῖν. πίστιν δ' ἐν πᾶσι φυλάσσειν. Vetuit autem partus enecationem, & projectionem.

Μηδὲ γυνὴ φθείρῃ βρέφος ἔμβρυον ἔνδοθι γαστρὸς,
Μηδὲ τεκοῦσα κυσὶ ῥίψῃ καὶ γυψὶν ἕλωρα.

Id enim eſt quod Sibylla dicit τοκετοὺς ῥίπτουσιν ἀθέσμως. *Idem.*

79 Φαρμακοὶ] Ne hoc quidem de veneficiis præteriit Phocylides cum præciperet, φάρμακα μὴ τεύχειν, μαγικῶν βίβλων ἀπέχεσθαι. *Idem.*

80 Ὑπὸ

Δεσμοῖς ἀῤῥήκτοισι περισφίγξαντες ὕπερθεν
Δεινοτάτως κολάσουσιν. ἔπειτα δὲ νυκτὸς ἀμολγῷ
Ἐν γεέννῃ θηρσὶν [80] ὑπὸ ταρταρίοισι βαλοῦνται,
Πολλοῖς δειμαλέοισιν, ὅπου σκότος ἐστὶν ἄμετρον.
Ἀλλ' ὁπόταν πολλὰς κολάσεις ἐνὶ ποιήσωνται
Πᾶσιν ὅσων κακὸν ἦτορ ἔην, αὐτὰρ ὕστερον αὖτε
Ἐκ ποταμοῦ μεγάλου πύρινος τροχὸς ἀμφὶ [81] καταίξει.
Αὐτὰρ ὅτ' ἄρα τοῖσιν ἀτάσθαλα ἔργα μεμήλει,
Καὶ τότε θρηνήσουσιν ἐπ' ἄλλυδις ἄλλος ἄπωθεν,
Οἰκτροτάτῃ μοίρῃ πατέρες καὶ νήπια τέκνα,

Duris torquebunt pœnis. Dein noctis in umbra,
Obiicient monſtris, ſub tartara tetra geennæ,
Multis horrendis, ubi nox tenebroſa perennat.
Hinc ubi jam multis cruciatibus excruciarint
Omnes, quorum mens fuerit ſcelerata: deinde
Succedet fluvio magno rota flammea circum.
Hinc ubi pertulerint tot jam mala, totque dolores,
Diverſi flebunt, dictu miſerabile, patres,
Infantes pueri, matres, lacrymoſaque matrum
Pignora ſub mammis, nec erit modus ullus eorum

Mη-

80 ὑπὸ ταρταρίοισι] Unica dictione ſcribitur in Puteano cod. ὑποταρταρίοισι. *Idem.*

81 Καταίξει] In reg. cod. & Gallæi ſcriptum eſt καθίξει αὐτοὺς, ὅτ' ἄρα, &c. Muta καθίξει in καθέξει, & hæc erit ſententia: Ignea rota impios multis pœnarum generibus excruciatos circumiens concluſos tenebit, eo quod multa iniqua perpetrarunt facinora. *Idem.*

82 Δα-

Digitized by Google

Μητέρες, ἠδὲ τετέκν᾽ ὑπομάζια [82] δακρυόεντα.
Οὐδέ σφιν δακρύων κόρος ἔσσεται, οὐδέ μὲν αὐδὴ
Οἴτε ὀλοφυρομένων ἐσακούσεται ἀλλυδὶς ἄλλου.
Ἀλλὰ μακρὰν ζοφόενθ᾽ ὑπὸ τάρταρον εὐρώεντα
Τειρόμενοι βοάζονται· ἐπ᾽ οὐχ᾽ ὁσίοισι δὲ χώροις
Τίσουσι [83] τρὶς τόσσον, ὅσον κακὸν ἤλιτον ἔργον,
[84] Δαιόμενοι πυρὶ πολλῷ ἐπιβρύξουσι δ᾽ ὀδοῦσι,
[85] Πάντες τηκόμενοι μαλερῇ δίψῃ τε βίῃ τε.
Καὶ καλέσουσι καλὸν τὸ θανεῖν, καὶ φεύξετ᾽ ἀπ᾽ αὐτῶν.

Ploratus, neque vox triſtes diſtincta querelas
Diverſas referet: verum ſub nocte profunda,
Tartarea, nigra, laniante dolore, profundum,
Clamorem tollent: atque in regione profana
Ter tantum ſolvent, quantum fecere malorum,
Igni confecti multo: tum dentibus omnes
Stridentes, acri tabeſcent vique, ſitique,
Optandumque mori dicent, fugietque vocantes:
Non jam mortis enim requiem, non noctis habebunt.

Οὐκ

82 Δακρυόεντα] In eodem cod. & in Gallæi MS. ſcribitur ικπόεντα, pro δακρυόεντα. *Idem.*

83 Τρὶς τόσσον] Falſum hoc & juſtitiæ divinæ plane eſt contrarium. *Gallæus.*

84 Δαιόμενοι &c] Opſopæus dicit forte legendum eſſe χινύμενοι, ſed Regius ut & Gallæi legunt δαιόμενοι.

85 Πάντες τηκόμενοι] Sequentes ſeptem verſus plane mutuatus eſt auctor è lib. 8. niſi quod primum aliquantulum immutavit. Secundum quis non videt convenire cum illo Apoc. cap. 9. ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύξεται ὁ θάνατος ἀπ᾽ αὐτῶν. Tertium corrige, & ſcribe, aut ut infra eſt τ᾽ αὐτοὺς, aut τούτους. *Opſopæus.*

86 Καὶ

Οὐκ ἔτι γὰρ θάνατος τούτοις, οὐ νὺξ ἀναπαύσει.
Πολλὰ δ' ἐρωτήσουσι μάτην θεὸν ὑψιμέδοντα,
Καὶ τότ' ἀποστρέψει φανερῶς τὸ πρόσωπον ἀπ'
αὐτῶν.
Ἑπτὰ γὰρ αἰώνων μετανοίας ἤματ' ἔδωκεν
Ἀνδράσι πλαζομένοις διὰ χειρὸς παρθένου ἁγνῆς.
Τοὺς δ' ἄλλους, ὁπόσοις τε δίκη, καλά τ' ἔργα μέμηλεν,
Ἠδὲ καὶ εὐσεβίη τε, δικαιότατοί τε λογισμοί,
Ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο
Εἰς φῶς ἄξουσι, καὶ εἰς ζωὴν ἀμέριμνον,
Ἔνθα πέλει τρίβος ἀθανάτου μεγάλοιο θεοῖο

Multa quidem fruſtra ſupremi numina patris
Orabunt: ſed eos tunc avertetur aperte.
Seçula nam ſeptem dedit uſus virgine caſta,
Ad reſipiſcendum, ſpacium mortalibus ægris.
Aſt alios, qui jus æquum coluere, bonum-
que,
Et quibus & pietas & mens fuit optima cordi,
Sublatos Genii rapidum per fluminis æſtum
Ducent in lucem, & ſecuræ munera vitæ,
Immortalis ubi magni via trita Tonantis:
Fontibus & trinis vinum, lac, mella ſcatebunt:

86 Καὶ τρισσαὶ πηγαὶ, οἴνου, μέλιτός τε, γάλακτος.
Γαῖα δ' ἴση πάντων, οὐ τείχεσιν, οὐ περιφραγμοῖς
87 Ἐκμεριζομένη, καρποὺς τότε πλείονας οἴσει
Αὐτόματη, κοινοί τε βίοι, καὶ πλοῦτος ἄμοιρος.
Οὐ γὰρ πτωχὸς ἐκεῖ, οὐ πλούσιος, οὐδὲ τύραννος,
Οὐ δοῦλος, οὔτ' αὖ μέγας, οὐ μικρός τις ἔτ' ἔσται·

Terraque par cunctis, non ullis invia muris,
Aut interſeptis, fructus feret uberiores
Sponte ſua: victus communis, opeſque beatæ.
Nam neque pauper ibi, neque dives, nemo tyrannus,
Nec ſervus, nec erit quiſquam maiorve minorve,
Non rex, non ductor: ſed agent communiter omnes.

Οὐ

85 Καὶ τρισσαὶ πηγαὶ] Sic etiam Virgilius Bucolic. ecloga quarta

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Dixi jam Poetam in his felicitatibus annumerandis hæſiſſe vaticinio Sibyllæ. Lege Lactant. lib. VII. cap. 24. ubi plura adducit; verſus etiam Virgilii, quos nunc interpretor, quos ille confert cum Sibyllinis. Inter plura illa enumerat καρπὸν οἴνου, καὶ μέλιτος γλυκέος, λευκοῦ τε γάλακτος, καὶ σίτου: *fructum vini, mellis dulcis, lactis candidi, frumenti.* Et alia Sibylla. χθὼν οἴσει, Νᾶμα μέλιτος ἀπὸ πέτρης, &c. *tellus feret fluenta mellis ex petra.* In lib. etiam 2. Sibyllinorum oraculorum, ubi agitur de prœmiis Sanctorum, legitur verſus hic: *Fontibus è trinis vinum, lac, mella ſcatebunt.* Apud Sixtum Senenſem leguntur verſus Sibyllini, quos adi ipſe, nam de hac eadem re Nazianz. in Epiſt. ad Cardianum, ita mere proverbialiter: *Rupes etiam lac fundant, & fontes mel: ac planta omnis tam culta, quam agreſtis mitibus fructibus redundet: cujuſmodi ſcilicet Poetarum figmenta ſunt, cum terram benignitate aliqua utentem inducunt.* Et in carmine Nicobuli: στάζοι δ' ἀπὸ κέρα βίβλου: *ſtillent mella ex arboribus.* Ad hanc rem pertinent, quæ de Indis mentiti Auctores. De Iſtis ita Dio Chryſoſt. Orat. 35. ἐκεῖ γὰρ, ὥς φασι, ποταμοὶ ῥέουσιν, οὐχ ὥσπερ παρ' ὑμῖν ὕδατος, ἀλλὰ οἱ μὲν γάλακτος, ὁ δ' οἴνου διαυγοῦς, ἄλλος δὲ μέλιτος, ἄλλος δ' ἐλαίου: *Illic, ut aiunt, fluunt non aquæ flumina, ut apud vos, ſed hic quidem fluvius lactis eſt, hic vini limpidi, alius mellis, alius olei.* la Cerda.

87 Ἐκμεριζομένη] Gallæi codex legit οὐδὲ μεριζομένη.

88 Και-

Οὐ βασιλεῖς, οὐχ ἡγεμόνες, [88] κοινῶς ἅμα πάντες.
Κοὐκ ἔτ᾽ ἐρεῖ τις ὅλως, νὺξ ἤλθεν, [89] οὐδὲ μὲν αὔριον,
Οὐκ ἐχθὲς γέγονεν, οὐχ ἤματα πολλὰ μεριμνᾶν.
Οὐκ ἔαρ, οὐχὶ θέρος, οὐ χειμὼν, οὐ μετόπωρον.
[90] Οὐ γάμον, οὐ θάνατον, οὐ πράσεις, οὐδ᾽ ἀγορασμοὺς·
Οὐ δύσιν, ἀντολίην. ποιήσει γὰρ μακρὸν ἦμαρ.
Τοῖς καὶ ὁ παντοκράτωρ θεὸς ἄφθιτος ἄλλο παρέξει
Εὐσεβέσιν, ὁπόταν θεὸν ἄφθιτον αἰτήσονται.
Ἐκ μαλεροῖο πυρὸς, [91] καὶ ἀθανάτων ἀπὸ βρυγμῶν

Nec jam dicetur, venit nox, aut veniet cras,
Aut tranſivit heri: nec erunt, quos multa fatigat
Cura, dies: non ver, æſtas, autumnus, hyemsve:
Non nuptus, non mors, non emptio, venditiove:
Non occaſus erit, non ortus: namque creabit
Ille diem longam. Quin hoc quoque conferet idem
Ille piis Deus omnipotens, æternus: ab ipſis
Oratus dabit, ex ignis fervore perenni
Et gemitu ſervare homines: hoc conferet illis.

Ανθρώ-

88 Κοινῶς] In Reginæ & Gallæi codice κοινὴ legitur.

89 Οὐδὲ μὲν αὔριον] Libenter legerem οὐκ αὔριον ἔσται. *Opſopœus.*

90 Οὐ γάμον] Mallem nominativos pro accuſativis, γάμος θάνατος, πράσεις, ἀγορασμοὶ, δύσις, ἀντολίη. *Idem.*

91 Καὶ ἀθανάτων] Pro καὶ ἀθανάτων habet regius codex, uti & Gallæi MS. μακραιώνων τ᾽, id eſt, *diuturniorum, ſive aliquot ſecula durantium.* Et hæc lectio magis congrua eſt propoſito Sibyllæ, quam vulgata. Vaticinatur enim ille ſive illa ſive illius æmulus, fore ut impii gehennæ ſupplicio addicti poſt certi temporis metas & peccatorum per dolores expiationem, ex pœnis liberentur. Quæ ſententia fuit Origenis, ipſum etiam diabolum atque angelos ejus ex illis cruciatibus eruendos, atque ſanctis angelis ſociandos credentis. Sed miſericordiam iſtam nonnullorum Eccleſia reprobavit D.

Augu-

Ἀνθρώπους σῶσαι δώσει· καὶ τοῦτο ποιήσει.
Λεξάμενος γὰρ εὐσεβεῖς ἀπὸ φλογὸς ἀκαμάτοιο
Ἀλλῳ ἀποστήσας, πέμψει διὰ λαὸν ἑαυτοῦ
Εἰς ζωὴν ἑτέραν, καὶ αἰώνιον ἀθανάτοισιν
92 Ἠλυσίῳ πεδίῳ, ὅθι οἱ πέλε κύματα μακρὰ

Namque leget ſtabiles, æternoque eximet igni,
Perque ſuos aliam in vitam mandabit, eamque
Æternam nullo morituris tempore, campo
Scilicet Ælyſio, longis ubi fluctibus olli
Sunt Acheruſiadis æternæ ſtagna profunda.

Λίμνης

Auguſtino teſte lib. 21. de civit. Dei cap. 17. Atque huc ſpectant illa quæ in regio codice poſt ultimum hujus paginæ verſum ſcripta reperi. Quæ uti erant mutila, huc adſcribenda duxi, ut inde lectores colligant, quid de horum oraculorum auctore judicandum ſit. Ea itaque ſic habent:

Ἀντίῤῥησις εἰς τὸ τοῖς καὶ ὁ παντοκράτωρ,
Ψεῦδ' ὂν περιφανῶς. οὐ γὰρ λήξει ποτὲ
Τὸ πῦρ κολάζον τοὺς κατακεκριμένους.
Κἀγὼ γὰρ ἂν εὐξαίμην τοῦθ' οὕτως ἔχειν
Ο; λαῖς μεγίσταις σφαλμάτων ἐστιγμένοι
Αἱ μείζονος χρήζουσι φιλανθρωπίας.
Ἀλλ' αἰσχύνη θ' ὁ φληναφῶν ὡρισμένης
Πέρας γενέσθαι τῆς κολάσεως λέγων.

Idem.

92 Ἠλυσίῳ πεδίῳ] Locus ubi piorum animæ habitant, ἀπὸ τῆς λύσεως, à *ſolutione*. Nam animæ poſt ſolutionem vinculi corporei deveniunt ad Elyſios campos. Quos fabulam eſſe Phœniciam patet ex ipſo nomine, quod ex Phœnicum lingua deſumptum. Ebraice enim עלז *alaz*, עלץ *alats*, & עלס *alis* eſt *lætari*, & *exultare*. Et עליז *alitz*, *lætus*, & עליזות *alizuth*, *exultatio*. Inde *Elyſius* ἀρχαϊκῶς A & E permutatis, ut *Enakim* pro *Anakim*, &c. Itaque *campus Elyſius* eſt lætitiæ locus, & voluptatis, quod divinaſſe dixeris vatem eximium, qui Elyſios campos *læta arva*, & *locos lætos* interpretatur: *Æn.* 6.

——— Exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus.

Item,

Devenere locos lætos, & amœna vireta,
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.

Vide Doctiſſimum D Jacobum Windet *de vita functorum ſtatu. Sect.* 7. Fuere etiam *Elyſii campi* in Bœotia. Virgil. *Georg.* 1.

Quamvis Elyſios miretur Græcia campos.

Eos autem ita deſcribit Tibullus 1. 4.

Sed me ———
Ipſa Venus campos ducet in Elyſios.
Hic choreæ, cantuſque vigent, paſſimque vagantes

Dulce

Digitized by Google

Λίμνης ἀενάου [93] ἀχερουσιάδος βαθυκόλπου.
Αἴ, αἴ. ἐγὼ δειλὴ, τί γενήσομαι ἤματι τῷ δε;
Ανθ' ὧν ἡ δύσφρων γε πονησαμένη περὶ πάντων
Ηλιτον, οὔτε γάμων μεμελημένη, οὔτε λογισμῶν.
Αλλὰ καὶ ἐν μελάθροισιν ἐμοῖς πολυμάμμονος ἀν-
δρὸς,

Eheu me miſeram, quid me illo tempore fiet?
Quæ demens omnes peccatis exſuperarim,
Neſcia conjugii, laudandæ neſcia mentis.
Quin etiam, locuples cum vir meus eſſet, egenos
Ædibus excluſi, fecique nefanda ſcienter.

Δυο-

Dulce ſonant tenui gutture carmen aves.
Fert caſiam non culta ſeges, totoſque per agros
Floret odoratis terra benigna roſis.
Cui ſuccinit Propert. 4. 7.
Mulcet ubi Elyſias aura beata roſas.
Sed hi & reliqui, quicquid habent, ex Homero habuere. Sic enim ille *Odyſſ.* 4. Ηλύσιον πεδίον deſcribit:
Οὐ νιφετὸς οὔτ' ἀρχειμὼν πολὺς, οὔτε ποτ' ὄμβρος,
Ἀλλ' αἰεὶ ζεφύροιο λιγυπνείοντας ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίησιν ἀναψύχειν ἀνθρώπους.
Vide Plut. *in Sertorio*, & *in Conſolatione ad Apollonium* ex Pindaro, ubi roſarum, & florum mentio. *Hofmannus.*

93 Ἀχερουσιάδος] *Acherſio*, *Lago della Colluccia*, palus inter Capuam, & Averſam, per aperta plana prope Cumas diffuſa. Plin. Diod. Sic. *lib.* 2. de ſepulcris Ægyptiorum, qui Heliopolim accolunt, tradit paludem eſſe *Acheruſiam*, in quam immittantur cadavera in ulteriorem ripam deferenda: navim vero ipſam qua trajiciuntur, Barim; h. e. onerariam, & nauclerum Charontem lingua illorum appellari. Inde nata de Charonte, qui animas tranſvehebat Stygem, fabella. V. egregia hanc in rem, apud Pet. de Valle, Itinerat. tom. 2. *Acheruſia* etiam Cherſoneſus circa Heracleam Pont. ſive Marginorum in Bithynia ad Pont. Eux. unde Herculem Cerberum ex inferis eduxiſſe credunt Xenophon, & Euſt. ex Diodoro. Eſt item ſpecus ibidem Apollonio, & Pomp. Melæ. Hujus meminit Ammianus quoque, & addit ab accolis Μυχοπόντιον vocari. *lib.* 22. *Acheruſium* quoque ibidem. Apollon. & Plin. Cum vero Sil. *lib.* 14. ait,
Serpit paſcendo creſcens Acheruſia peſtis.
Non de palude intelligendum eſt, uti ſentit Ferrarius. *Idem.*

 94 Οὐδὲ

Δουσμενύους ἀπέκλεισα, τὰ δ' ἔκνομα πρόσθεν ἔ-
ρεξα,
Εἰδυῖα. [94] οὐδέ τε σῶτερ ἐμῶν ἀπὸ μαστικτήρων
Ρῦσαι δή με κυνώπιν, ἀναιδέα πρήξασαν.
Ηδὲ δ' ἐγὼ λίτομαί σε βαιὸν παῦσέ μευ ἀοιδῆς,
Αγιε [95] μαννοδότα, βασιλεῦ μεγάλης βασιλείας.

Tu me Servator tortoribus eripe diris,
Quamlibet infamem, conſpurcatique pudoris.
Obſecro te porro pauliſper deſine carmen,
Sancte, potens rerum, magni rex maxime regni.

ΠΑΛΙΝ

94 Οὐδέ τι] Puteani codex, ἠδὲ δ' ἐγώ: at regius, ἰδὲ ἐγώ: & ſtatim παῦσαί με ἀοιδῆς. *Opſopœus.*

95 Μαννοδότα] Veteres editiones μαννοδόντα. Caſtalio obeliſco notavit, & margini appoſuit αὐτομέδον aut ὑψιμέδον: ſed fruſtra. Puteaneum exemplar μαννόδοτα. unde effeci μαννοδότα. id eſt, *manna dator*. Regius codex unico ν ſcribit μανοδότα, quemadmodum ſimplex μάναν τὴν δροσερήν; Epitheton eſt Deo convenientiſſimum: tum quia olim in deſerto cælitus mannam ſive (ut Pſalmiſta loquitur) panem angelorum præbuit, tum quia hodie etiamnum mannam veram, ipſum corpus (inquam) & ſanguinem Chriſti, nobis communicat in ſacra Euchariſtia; cujus cibus ille cælitus deſcendens typus erat. Eaque de cauſa appellabatur manna, quod Græcis ſignificat τί τοῦτο (Suida teſte) Latinis *quid hoc*? Rei enim veritas ſub illa figura in veteri teſtamento adumbrata fuit: at in novo cum umbra ſit ſublata, & rem ipſam teneamus, non ut Judæi quærimus, *quid hoc*? ſed fidenter aſſeveramus, & interrogantibus reſpondemus: *Hoc eſt corpus meum*. Exodi XVI. 14. A multis adjunctis Manna, cibus cœlitus demiſſus, deſcribitur. Præter cætera dicitur fuiſſe tenuis כַּכְּפוֹר, quod vel *Coriandrum*, ut LXX. vel *pruinam*, Ibnſina, Onkelos, Jonath. vulg. Erp. & R. S. Jarchi in commentariis explicant, notat: at Samarit. ſi audiri debeat, nobis כּוֹפֶר, quod genus *aromatis*, nonnullis Camphura, aliis Cyprus arbor eſt, ſufficiet: quod, qui deſcriptioni Mannæ conveniat, viderit Morinus, Pentateuchi Samarit. hyperaſpiſtes. Mannæ vocabulum ex Hebræo מָן Man ſuam habere originem, vel ſaltem cum eo idem eſſe, nemini poteſt eſſe ignotum. Terminatio autem eſt ex lingua Chaldæa, qui ex Hebræo מָן faciunt מַנָּא Inſignitus eſt cibus iſte cœleſtis & divinus hoc Nomine ab Iſraëlitis, quamprimum à cœlo

Digitized by Google

lo fuit delapſus, & ab eis viſus. Sic enim hac de re Moſes, Exod. XVI. 15. וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא *Et videntes illud filii Iſraël dixerunt quiſque ad fratrem ſuum*, Man *eſt, quia neſciverunt quid eſſet*. Et v. 31. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן *Et vocarunt filii Iſraël nomen ejus* Man. Circa rationem hujus Nominis aſſignandam duæ fere ſunt Authorum ſententiæ. *Prima* eſt eorum, qui verba verſus decimiquinti ſumunt *interrogative*, & volunt מָן idem eſſe quod Hebraice מָה *Quid*, quaſi ex admiratione, divinum iſtum panem videntes, in hæc verba eruperint; *Quid hoc eſt?* & poſtea Nomen hoc ei manſerit, & in appellativum tranſierit. Sic LXX. Græci reddiderunt *Τί ἐστι τοῦτο?* Id ſequutus eſt Joſeph. Antiquit. Judaicar. lib. 3. cap. 1. ſcribens; *Καλοῦσι δὲ Ἑβραῖοι τὸ βρῶμα τοῦτο Μάννα, τὸ γὰρ μὰν ἐπερώτησις κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, τὸ τοῦτ' ἔστιν ἀνακρίνουσα* h. e. *Hebræi cibum iſtum vocant* Manna. *Nam* Man *eſt interrogativum, ſecundum noſtram dialectum*; Quid hoc eſt? *ſignificans*: Sic D. Hieronymus, & reliqui fere Patres. Sic ex Hebræis ſenſit R. Chananiel, cujus mentionem facit Bechai fol. 83. col. 4. Sunt qui hanc expoſitionem firmare nituntur ex lingua Ægyptiaca, in qua מָן idem ſit, quod Hebraice מָה *Quid?* Si de hoc conſtaret, id utique plauſibilius foret quamvis difficultas reſtaret, quod מוּה ſit Hebraicum, atque ita harum duarum vocum una eſſet Ægyptiaca, altera Hebræa. Quod vix probabile alicui videbitur. *Secunda* ſententia eſt eorum, qui verba illa ſumunt *indicative*, ut per מָן הוּא ſignificetur, *τὸ τί ἐστι* Quid illud ſit de quo loquuntur. Hi faciunt ex מָן Nomen, & derivant illud à radice מָנָה quæ ſignificat *Conſtituere*, *Ordinare*, *Deſtinare*, ut מָן reſecta ultima radicali idem ſit quod מָנָה *Pars*, *Portio*, *Donum*, ſc. à Deo datum & in cibum deſtinatum; quia, quid eſſet, dicere non potuerunt: vel *Præparatus & ſuppeditatus à Deo cibus*, *ſine ipſorum labore comparatus*, ut in lib. Sapientiæ cap. XVI. 20. dicitur; *Ac panem omni pollentem voluptate*, *omnique guſtui accommodatum*, *ſine labore de cœlo ipſis demiſiſti*. Hanc ſententiam plerique Hebræorum amplectuntur & ſequuntur. R. Salomon: הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך : כי לא ידעו מה הוא שיקראוהו בשמו Man hu, *h. e. Præparatio cibi eſt*, à verbo מָנָה / unde Dan. 1. v. 5. וַיְמַן Et conſtituit, parare juſſit illis Rex &c. Quia neſciverunt quid eſſet, *h. e. neſciverunt illud vocare nomine ſuo*. Aben Eſra; מן הוא מגזרת אשר מנה את מאכלכם Man *derivatur à verbo* מָנָה / *unde*; Qui מִנָּה conſtituit; ordinavit eſcam veſtram, Dan. 1. 10. R. D. Kimchi in libro *Schoraſchim*: מן הוא בשקל צו קו : לפי שלא ידעו לו שם קראו לו מן כלומר מתנה וחלק מאת השם ית׳ h. e. מָן *eſt forma* צַו (à ra-

(à radice נָוָה) קָו (à radice הָוָה).

Quia enim certum ei nomen dare non potuerunt, vocaverunt illud מָן *hoc eſt, Donum & portionem à Deo datam*. R. Bechai fol. 83. col. 4. מן הוא מלשון מנה אחת אפים וכן למשה היה למנה. ויזל כנ נותן הכתוב טעם כי לא ידעו מה הוא כלומר מפני שלא ידעו מהו קראוהו מהנה מן השם ולא קראוהו בשם המיוחד כילא ידעו מהותו: *h. e.* מָן *eſt à* מָנָה Pars, Portio, Donum, *quod vide* 1 Sam. I. 5. & Levit. VIII. 29. *Ideo ſubjungit Scriptura ſtatim appellationis hujus rationem; Quia neſciverunt, quid eſſet, q. d. Quia neſciverunt quid eſſet, ideo vocarunt illud* Donum cœleſte; *nullum autem nomen proprium illi indiderunt, quia neſciverunt quidditatem ejus*. Sic in Tzeror hammor: מתת אלהים היא כי אנחנו לא היינו ראויים לדבר גדול כזה *Donum Dei eſt: quia nos non digni ſumus tanta re*. R. Iſaac Arama in *Tzeror hammor* ſcribit, illos exiſtimaſſe, eſſe Manna naturale & medicinale, ac proinde dixiſſe מָן הוא Manna eſt. Sed hunc refutat Abarbenel: *Quidam, ait, Interpretum ſcribunt; Iſraelitas, cum viderent Manna, exiſtimaviſſe, eſſe* מהמן הרפואי *Manna medicinale, quod in quibuſdam regionibus decidit ſuper arbores agrorum, eo quod colore & forma illi eſſet ſimile, atque hac de cauſa dixiſſe & pronuntiaſſe,* מן אוא Eſt Manna; *hoc eſt,* Nunquid hoc eſt Manna medicinale? *quod ſc. Medici præſcribunt ad expurgandam bilem? In hunc autem errorem incidiſſe ipſos, eo quod neſcirent, quid in rei veritate eſſet; ac proinde Moſen hinc impulſum fuiſſe ad rei veritatem ipſis explicandam, dicendo;* Hic eſt Panis, quem dedit vobis Dominus ad veſcendum *q. d. Hoc non eſt Manna medicinale. ſed eſt quiddam aliud, alendi virtutem habens, quod Dominus vobis dat in cibum, non ad ventrem laxandum: hæc enim non eſt ejus natura. Verum hæc expoſitio mihi non arridet: quia Manna medicinale vocatur* Manna *metaleptice, quia aliquatenus ſimile eſt Mannæ divino, quod Iſraëlitis decidit in deſerto. Antea enim non appellatum fuit hoc nomine. Neque ita vocatur, niſi in lingua Arabica, quæ eſt Lingua Hebræa corrupta, & in Lingua Latina, qui hoc nomen ex Lege Divina deſumpſerunt*. In lingua Perſica vocatur תרנגבין. *Unde Iſraëlitæ linguam Arabicam vel Latinam habuiſſent;* שעדין לא היו אותם הלשונות בעולם *cum tum temporis illæ linguæ nondum fuerint in mundo? Itaque prima nominis* Mannæ *origo eſt à Pane iſto, quem Deus dedit Iſraëlitis in deſerto, ac proinde rectius mihi videtur,* מָן *derivare à verbo Hebræo* מָנָה; *Simulac ſcilicet Iſraëlitæ illud Bonum viderunt, indiderunt ori ſuo, & guſtu dulce deprehendentes, judicarunt illud Bonum eſſe ad veſcendum, atque ideo dixerunt;* מָן הוא *h. e.* מתנת הש״ית הוא שנתן לנו Donum Dei eſt, quod nobis dedit: *Ignorarunt autem, num hic eſſet ille Panis, quem Moſes ipſis promiſerat, nec ne? quia neſciverunt quid eſſet. Hinc Moſes dixit illis;* Hic eſt Panis ille quem dedit &c. *hoc eſt: Recte dixiſtis, hoc eſſe Donum Divinum: nam revera eſt Panis ille, quem Deus vobis dedit in cibum.* Hactenus Abarbenel, Tu-

Digitized by Google

ſius, Paraphraſtes Perſicus v. 15. huc quoque accedere videtur, qui מָן הוּא reddit, ונעמת ארת או quod in Verſione Latina, in Bibliis Polyglottis Anglicanis, redditur *Beneficium ipſum eſt*. In cæteris locis ubique nomen Hebræum retinet, ut & fit in Verſione Arabica. Equidem non multum intereſt, utram quis ſententiam præferat; ſecunda tamen, & Authorum & Rationum momentis, præponderare videtur. Quæſtio hæc agitatur tam inter Hebræos, quam inter noſtros Interpretes, dum *alii* ſtatuunt, Manna quidem hoc fuiſſe naturale, quale alias quoque in illis regionibus deciderit, ſed Accidentia quædam ſupernaturalia & miraculoſa ei per Divinam omnipotentiam acceſſiſſe, quæ in Scriptura commemorentur. *Alii* volunt, Rem fuiſſe prorſus novam, à Deo pro certo tempore miraculoſe creatam & productam, ſuoque tempore rurſus ablatam. Poſterior tamen ſententia à pleriſque Hebræorum eſt acceptata, priore exploſa. Hinc ſcribit Aben Eſra; ירקב שם הוי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנג"בין ובלשון ערבי מן ובלשון לעז מנא כי קושיות רבות עמדו עליו: *Putreſcat nomen Serpentis, qui dixit Manna hoc eſſe id quod in lingua Perſica dicitur* הרנגבין / *Arabice* מָן / *& vernacule Manna: quia multæ difficultates ei obſtant*. Abarbenel ſcribit, eum indigitare Karræum quendam, & poſt adductas Aben Eſræ rationes contrarias porro ſcribit: *Quamvis autem Aben Eſra hic pleniſſime ductum Verbi Dei ſit ſequutus*, הנה קמו אנשים בני בליעל ינלו פנים בתורה שלא כהלכה *exſurrexerunt tamen quidam Nebulones, qui impudenter ſe porro Legi Dei oppoſuerunt. Vidi quippe apud quendam ex recentioribus Scriptoribus, qui pertinaciter contendit, Manna illud fuiſſe Rem naturalem, omneſque ejus proprietates fuiſſe naturales, atque adeo illud ipſum Manna medicinale, quod hodieque apud nos decidit.* Huic ſententiæ fortiter ſe opponit Abarbenel, & *primo* quidem Rationes illorum diluit; *deinde* Aben Eſræ Rationes retexit, ab exceptionibus vindicat, & alias de ſuo ex Scriptura addit. Operæ itaque pretium ſit, ea hic producere, & benevolo Lectori conſideranda proponere. *Primo* ait, Scriptorem illum, cujus meminit, ſuam ſententiam confirmare, *partim* Authoritate R. Moſis Majemonidis, *partim* ex Signis & notis nonnullis, quibus hoc Manna in Scriptura deſcribitur. *Ex Majemonide* hac ratione. Ajunt, illum in More Nevochim par. 2. cap. 28. ſcribere, *Prodigia & Miracula non continuo durare, ſed eſſe duntaxat* שנוי הטבע לשעתם *mutationem naturæ temporariam: mutationem autem illam non eſſe perpetuam.* Hinc ſubſumunt; *Quia Mannæ miraculum duravit 40. annis, argumento id eſſe, rem fuiſſe naturalem; idem nempe illud, quod hodieque extat & decidit certis temporibus, & certis in locis.* Reſpondet Abarbenel; 1. Majemonidis mentem nequaquam fuiſſe, hic negare miraculum: 2. Qui contrarium ſtatuunt, eos non dicere, quod Manna ſingulis diebus per 40 annos deſcendens, continuo deciderit: Eo quippe die, quo deſcenderat, eodem etiam deſiiſſe miraculum (poſteaquam ſc. Iſraëlitæ demenſum ſuum collegerunt.) Sic Aquas è petra quæ Iſraëlitas comitabatur profluxiſſe, quoties Moſes percutiebat petram. Ex hoc autem non ſequi, Rem naturalem mutari in naturam aliam perpetuam, ſed hoc ſolum, quod Deus quotidie per miraculum Iſraëlitis per 40 annos multa magnifica ediderit. 3. Majemonidem eo in loco nihil aliud arguere, quam Ea quæ miraculoſe fiunt, non permanere conſtanter & per-

petuo in illis mutationibus: neque etiam definire Tempus illorum miraculorum, vel menſes certos illis aſſignare, ſed indefinite relinquere miraculum aliquandiu durans. Sic ignem de cœlo miraculoſe deſcendiſſe ſuper Altare in Die octavo Impletionum, & ex quo primo deſcendebat, ibi continuo arſiſſe, neque extinctum fuiſſe, donec Sanctuarium ipſum vaſtaretur: tempore Vaſtationis ceſſaſſe, neque diutius duraſſe poſt eam. Ajunt; Scriptura dicit, *quod Manna fuerit tenue & ſubtile, rotundum ſicut pruina; quod deſcenderit cum rore, fuerit album, & ſicut ſemen Coriandri, ſapor ejus dulcis inſtar mellis, & ut cruſtula mellita. Atqui hæc omnia quoque reperiri in Manna medicinali, naturali & ordinario. Itaque argui hinc, Idem cum illo fuiſſe.* Reſpondet Abarb. Hæc ratio nulla eſt: כי לא כל דבר שידמה לדבר אחר במקריו יהיה הוא עצמו Non enim ſtatim res illa, quæ alteri in Accidentibus eſt ſimilis, eſt res illa ipſa. Sic in monte Sinai apparuit Gloria Domini ſicut Ignis conſumens in oculis filiorum Iſraëlis; nemo tamen ideo dicet, quod fuerit ipſe Ignis elementaris. Sic cum Virga Moſis in formam Serpentis converſa fuit, fuit ille Serpens non naturalis, ſed miraculoſus, naturali Serpenti ſimilis. Sic Aquæ mutatæ fuerunt in Sanguinem miraculoſe, quoad Colorem & Qualitatem ſuam; non tamen fuit Sanguis Animalium העצמיי ſubſtantialis. Num dicemus, Hominem ad vivum depictum in pariete, ideo quia ſpecie, forma, & magnitudine Hominem vivum repræſentat, eſſe ipſum Hominem, & vivere ſicut ille? הדוכה והבלית דומה הם איכוות ומקרים ואינם עצמות הדבר Simile & Diſſimile ſunt Qualitates & Accidentia, non vero ipſa rei ſubſtantia.

Ut jam taceam, quod in Manna Divino fuerint סגולות עצמיות proprietates quædam eſſentiales, quæ non inveniuntur in Manna medicinali, ut ex ſeqq. apparebit. Pro altera itaque ſententia, quod Manna fuerit Res mere miraculoſa & Divina, non Naturalis, ſequentes ex Scriptura affert Rationes: *Primo* ait; Manna medicinale non decidit hodie in deſerto Sinai. Deſertum enim illud notum eſt, neque unquam ibi viſum fuit. Ergo Manna illud non fuit idem cum hoc. Ratio conſequentiæ; quod ſi res naturalis fuiſſet, tum ſemper illic reperiretur. Excipiunt ad hoc; שבאורך הזמנים נשתנה טבע הארע *Longitudine temporum naturam illius regionis eſſe mutatam.* Reſpondet: זה סכלות לא טענה *Hæc eſt ſtultitia, non ratio:* quia Deſcenſus roris & pluviæ non mutatur in ullis locis, ubi ſolent decidere. *Secundo*; Manna medicinale non deſcendit per totum Annum, ſed duntaxat tempore verno, menſe Martio & Aprili. Manna autem hoc Divinum deſcendit æqualiter omnibus anni menſibus indiſcriminatim. Itaque non eſt idem cum illo. Ratio autem cur manna naturale non ſemper decidat, eſt; כי המן הרפואי הוא שוי בחום quia eſt æquabilis & temperati caloris, unde decidit tempore Veris tantum, quando temperatus eſt calor; non vero in Hyeme & Æſtate. *Tertio*; Manna medicinale ſi ad Solem exponatur, non liqueſcit, ſicut liquefactum fuit Manna Divinum. *Quarto*; Manna medicinale noctu non putreſcit, neque vermes producit. Atqui Manna Divinum illud fecit. Ergo non idem cum eo. Contra duas has rationes excipiunt; *Diverſitatem hanc provenire ex diverſitate materiæ. Materiam enim Mannæ divini fuiſſe* מהרכבה דקה כאר *ex compoſitione valde ſubtili; ac propterea facile liquefactum fuiſſe & putruiſſe; Man-*

næ

næ autem medicinalis compoſitionem eſſe פשוטה נוטה אל הלחות והקור *ſimplicem, ſed declinantem ad humiditatem & frigiditatem; Unde Medici eam præſcribant contra bilem flavam, quæ calida eſt & ſicca. Et hanc ob cauſam non liqueſcere.* Reſpondet: Quod ſi hujus Mannæ medicinalis compoſitio & materia non ſit talis, qualis eſt Mannæ Divini materia & compoſitio; Ergo non ſunt ejuſdem ſubſtantiæ, neque ſequitur, ſi unum ſit naturale, alterum quoque tale eſſe. *Quinto*; Manna medicinale linguæ impoſitum liqueſcit. Id vero non fecit Manna Divinum. Ad hoc *excipiunt*; *Quia Manna medicinale ſit inſtar Sacchari, ideo ei idem accidere quod Glaciei & Pruinæ in regionibus frigidis, ut congelata ſubſiſtant ad plures dies, neque à Sole liqueſiant; at Linguæ impoſita reſolvi in aquam; Manna autem Divinum fuiſſe inſtar fructuum celeriter computreſcentium, uti ſunt quædam Poma, propter ſubtilitatem compoſitionis ipſorum; & hanc ob cauſam facile & putruiſſe, & vermes produxiſſe.* *Reſpondet*; Id quod hic dicunt, arguere, Manna Divinum non fuiſſe ejuſdem ſubſtantiæ cum altero Manna, ac proinde non ſequi, ſi hoc naturale fuerit, illud quoque tale fuiſſe. Boni iſti viri ex eo quod aliquam cum eo habet ſimilitudinem, volunt arguere, ideo ejuſdem cum eo generis & ſubſtantiæ fuiſſe; & tamen ipſimet fatentur, Materiam & compoſitionem unius, non fuiſſe ſicut alterius. Itaque ex ſimilitudine quadam accidentium nihil poſſunt evincere. *Sexto*; quia Manna medicinale non eſt durum, ut contundi, & placentæ ex eo confici poſſint; ſicut fuit Manna Divinum. *Excipiunt* ad hoc; *Quod manna Divinum ita comparatum fuerit, ut contundi, & placentæ ex eo confici potuerint, id profectum fuiſſe ab illius forma, & ſingularem in eo fuiſſe proprietatem: quemadmodum Ligna quædam arida ſunt, ex quibus alimentum recipiunt homines, & quæ in ſtomacho per Calorem naturalem poſſunt digerere, veluti Cinnamomum, Caryophylla, Glandes &c. cum è contrario quædam ſint mollioris conſtitutionis, quæ tamen nullam patiuntur mutationem & digeſtionem in corpore humano, ſed è corpore excernuntur, prout in illud ſunt immiſſa; uti ſunt Cortices uvarum, & ſimilia: alia eſſe, quæ ita perfecte digeruntur & commoluntur, ut quaſi in pulverem redigantur: Hordeum, linum, cannabim, & res ſpongioſas nunquam commoli. Hæc omnia fieri ex certa Proprietate naturali, quam res iſtæ habent. Cui ſimilem quoque aliquam habuerit Manna Divinum.* *Reſpondet*; Quia multæ & magnæ differentiæ ſunt inter Manna Divinum, & Manna medicinale, tum ex parte materiæ & compoſitionis, tum ex parte formæ; hinc etiam clarum evadit, quod non ſint unum & idem. Non negamus, in rebus naturalibus eſſe accidentia, pro ratione qualitatum & proprietatum ex formis conſequentium: ſed quis coget nos dicere, Manna divinum fuiſſe naturale, cum inveniamus alterum, Naturale ſc. illi nullo pacto eſſe ſimile? Quin &, ſi ambo naturaliter generentur in aëre, & ex materia vaporum, quare proprietates & qualitates ipſorum ſint contrariæ, cum nulla ſit in formis illorum contrarietas, quæ proprietatum ſeu qualitatum illarum contrarietatem cauſetur? Nulla alia hujus rei cauſa eſt, quam quod unum ſit naturale, alterum miraculoſum. Quid itaque tritico commune cum palea? *Septimo*: Manna Divinum fuit alimentum laudabile, & magis temperatum quam omnia alia alimenta, generavit ſanguinem optimum & puriſſimum, totum converſum fuit in nutrimentum ſine omni ſuperfluitate, neque generavit excrementa in inteſtina deſcendentia. Unde Sapientes noſtri de eo dixerunt, היה נבלע באברים *abſorptum fuit in membris*, h. e. totum converſum fuit in nutrimentum membrorum, עובר מעט מהעיכול facilis fuit digeſtionis, neque, ut alii cibi, cor-

pus gravabat. Unde vocatum fuit לחם הקלוקל Panis leviſſimus, quod leve & facile fuerit corpori. Manna autem medicinale non eſt alimentoſum, neque ex eo generatur ſanguis, והוא משלשל בלבד ſed purgat tantum. Excipiunt: *Hanc proprietatem in Manna Divino conſequutam fuiſſe ex forma: & quod Suavitas guſtûs in eo fuerit pro ejus præparatione, quemadmodum ſapor variatur in farina & carne, pro diverſa eorum præparatione.* *Reſpondet*: Facile eſſe ad hoc reſpondere. Nam quod res aliqua ſit vel Cibus, vel Medicina, hoc eſſe דבדל עצמי differentiam eſſentialem. Fieri non poſſe naturaliter, ut in aëre generetur aliquid compoſitum ex quatuor elementis, vel aptum ad nutritionem: neque pluviam, neque rorem, neque pruinam, nivem, grandinem, & reliqua, quæ in aëre generantur, nutrire animalia: quomodo itaque Manna, ſi naturale eſſet, nutriendi vim haberet? Proinde cum fuerit res quæ alendi virtutem habuit, & cibus laudatiſſimus, ex eo neceſſario ſequi, quod fuerit res miraculoſa, non naturalis. Hinc ſcribit & R. Levi in Commentario in Legem: *Sciendum eſt; miraculum hoc Mannæ fuiſſe valde prodigioſum, cui ſimile nullo unquam tempore factum fuit;* כי לא יתהוה מאלו האידים העלים באויר דבר יתכן שיהיה מזון *quia ex vaporibus in aërem adſcendentibus nulla res generatur, quæ poſſit eſſe pro cibo, id quod cuivis conſtat vel leviter rerum naturalium ſcientia imbuto. Quod enim eam naturam habeat, quam habuit Manna Divinum, debet generari ex commixtione elementorum &c.* *Octavo*: Manna Divinum deſcendit die quovis ſexto in duplo, die vero Sabbathi prorſus non deſcendit. Tale nihil fit circa Manna medicinale. Unde manifeſte arguitur, non fuiſſe naturale, quia hoc ſemper eodem modo decidit, ſed miraculoſum, deſcendens ſecundum ordinationem Divinæ voluntatis, ejuſque providentiam. Excipiunt, *Hoc non contigiſſe, niſi quando prima vice deſcendit, ut ipſis per hoc miraculum Signum Sabbathi confirmaretur: poſtmodum aliter fuiſſe. Hinc Numeror. cap. 11. non commemorari, quod liquefactum fuerit a calore Solis, neque quod vermes produxerit, & putrefactum fuerit: non etiam dici illic, quod quotidie collegerint quantum opus haberent, neque quod ſexto die duplum collegerint, vel quod die Sabbathi non deciderit; quia ſcilicet iſta omnia deinceps fuerint mutata pro natura locorum, ſicut de Fructibus ſolet fieri, ut in uno loco putreſcant facile, in alio vero non; de Pruina item & Glacie, quæ in uno loco facile liqueſcunt, in alio non item.* Reſpondet ad hæc *primo*: Hiſtoriam teſtari, Moſen ira efferbuiſſe contra eos, qui de Manna retinebant in craſtinum; v. 20. & de illis, qui in Sabbatho egreſſi erant ad colligendum; ſed nihil invenerant, dixiſſe Deum; *Quouſque renuetis cuſtodire præcepta mea, & Leges meas?* Si hæc non fuerunt continua, quomodo in eos efferveſcere potuerit Moſes? vel Deus eos hac ratione increpare & redarguere? Ideo nempe hoc factum, ut impoſterum cautiores eſſent: *ſecundo*; illos Sabbathi ſanctitatem didiciſſe ex Manna; quod ſi ergo ſtatim ille ordo ceſſaſſet & deſiiſſet, potuiſſe illos dicere, Sabbathi ſanctificationem ceſſare: *tertio*, quod ad locum ex libro Numerorum attinet, non opus fuiſſe, ut Lex ea quæ jam ſemel dixerat in Exodo, in hoc loco denuo repeteret: ſed ea tantum ibi recenſere, quæ hactenus non fuerunt nota. Hinc referri ibi de Manna ea quæ ad ejus perfectionem ſpectabant, ad reatum & culpam populi murmurantis exaggerandam; non autem omnia reliqua, quæ huc non ſpectarunt, & jam in Exodo ſcripta fuerunt: *quarto*, Exodi 16. poſt hiſtoriam Mannæ recenſitam

ſitam ſubjungi v. 35. *Porro filii Iſrael comederunt Manna 40 annis*, donec (è deſerto) *ingrederentur in terram habitatam: Man comederunt donec venirent ad extremitatem terræ Canaan*: quibus verbis innuatur, illos per 40 annos ſemper & ubique eodem modo Manna comediſſe, donec venirent in terram habitatam, ac proinde, quæcunque de Manna hic dicuntur, per 40 annos duraſſe. *Nono*: Manna deſcendebat in omnibus locis, in quibus caſtrametabantur. Ergo non fuit res naturalis. Excipiunt; *Poſſe dici*, *Caſtrametationes & profectiones illorum ſequutas ſeu inſtitutas fuiſſe ſecundum loca, in quibus Manna deſcenderet; quia Nubes nunquam receſſit à Tabernaculo, quamdiu Man continuavit in loco caſtrametationis ipſorum; cum vero Manna incipiebat deficere, ablata fuit Nubes, & Arcam fœderis Domini præceſſiſſe ad explorandum illis requiem, caſtrametationem faciendo in illo loco in quo Manna deſcenderet, & Aqua reperiretur.* Reſpondet ad hoc: המדברי כולו היה מטבע אחד Totum deſertum fuiſſe ejuſdem naturæ. Nihil itaque cauſſæ fuiſſe, cur in uno loco magis decideret quam in alio, aut in uno loco magis ceſſaret quam in alio, omnibus anni menſibus. Teſtari enim Scripturam, accidiſſe quandoque, ut Nubes maneret à veſpera uſque ad mane, & mane auferretur, quandoque manſiſſe per dies duos & noctem unam, & ea ablata profectos eſſe: In Kadeſch eos manſiſſe novendecim annos, ſicut dicitur; *Et habitaſtis in Kadeſch diebus multis*, Deut. 1. 46. & idem ſcribitur in Seder Olam. Quomodo illic naturaliter continuari potuerit Manna per 19 annos ſine intermiſſione, & alibi in loco non procul diſſito tantum diem unum, aut biduum? Naturaliter utique hoc non potuiſſe fieri. Ut hæc nihil aliud ſint, quam בדיות הכופרים futilia deliria hominum fanaticorum. Nam Manna deſcendit miraculoſe, ſecundum Divinam voluntatem, in locis illis, in quibus caſtrametabantur, & ſequebatur Manna caſtrametationem, non Caſtrametatio Mannam. *Decimo*; Quia Manna tranſiit cum ipſis Jardenem, neque ceſſavit uſque ad menſem Niſan ſeu Martium, juxta ſenſum literalem. Nam, juxta Aben Eſræ ſententiam, Manna tranſivit cum ipſis uſque in Gilgal, ubi invenerunt frumentum novum, & de proventu terræ Canaan comederunt; & tum demum ceſſavit. Atqui conſtat, Manna medicinale deſcendere menſe Martio & Aprili, veris ſc. tempore. Cum itaque Manna Divinum tum ceſſaverit, quando illi comederunt de proventu terræ, ſequitur, id quod ad neceſſitatem ipſorum antea requirebatur, miraculoſe deſcendiſſe, quandiu eo opus habuerunt, ceſſaſſe quando habebant fructum terræ. Cum quo conſentiunt Sapientes noſtri, qui dixerunt, Manna incepiſſe deficere eo die quo mortuus fuit Moſes, Iſraëlitas autem quantum ſatis erat ad comedendum habuiſſe ex eo quod collegerant à die 7. Adar ſeu Februarii, uſque ad 15 Martii, quo inceperunt comedere de proventu terræ: Ut ſic plurima miracula hic concurrerint. Hæc (inquit Abarbenel) ratio certe ſolidiſſima eſt, cuivis ſana mente prædito, neque inveni quid contra excipiant. *Undecimo*: Aliud argumentum peti poteſt ex eo, quod Deus præcipiendo dixit Moſi; *Imple Omer ex eo ad cuſtodiam pro generationibus veſtris, ut videant cibum, quo vos alui in deſerto*, v. 32. Quod ſi enim Manna hoc fuit naturale, ejuſdem eſſentiæ cum Manna medicinali noſtro, ut quid præcepit Deus illud reponere in cuſtodiam? Quod hic fuit miraculum, ut ejus memoria tenenda fuerit in omnes generationes? Quam ob cauſam adeo pretioſum fuit, ut Deus præceperit illud reponi in intimum Sanctuarii penetrale, juxta Arcam fœderis Domini? Hoc utique manifeſte docet, Manna iſtud fuiſſe rem miraculoſam & præternaturalem. *Duodecimo*: Deuteron. cap. 8. v. 3. dicit Moſes ad Iſraëlitas; *Et afflixit te, & eſurire fecit te, & cibavit te*

Manna, *quod neque tu noveras*, *neque Patres tui*; *ut te ſcire faceret*, *quod non ex ſolo pane vivat homo*, *ſed omni eo quod egreditur ex ore Domini*. Et verſ. 16. *Qui pavit te Manna in deſerto*. Hinc dico; Si Manna illud deſcendit naturaliter, ſicut Manna medicinale noſtrum, מה היתה התמיהה בזה quid miri fuit in eo? Quomodo de eo dicit Moſes, *Quod neque tu noveras*, *neque Patres tui*? Quæ enim naturalia ſunt, nota ſunt hominibus. Quare vocat illud *Id quod egreditur ex ore Domini*? Atque hæ ſunt Rationes ex Scriptura petitæ, quibus Abarbenel probat, Manna fuiſſe rem miraculoſam, imo, ut, Aben Eſra ſcribit, מהנפלאות היותר גדולות שנעשו ע׳י מ״ה *Miraculorum omnium*, *quæ Iſraëlitis per Moſen facta ſunt*, *maximum*. Eas ipſiuſmet verbis magna ex parte referre, & Lectori dijudicandas proponere volui. Atque huic ſententiæ plerique cæteri ſubſcribunt, R. Moſes bar Nachman: והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד כי השלו הגיז אותו מן הים ברוח נסע מאתו כדרך העולם אבל המן נוצר להם עתה יצירה חדשה בשמים כענין מעשה בראשית והוא מא שאמרו בו שנברא בין השמשות וכו׳: *Meo vero judicio maximum miraculum fuit in Manna*. *Nam coturnices advexit ipſis per ventum à ſe excitatum modo conſueto*, Num. 11. 31. *Sed Manna creatione nova nunc ipſis creatum fuit in cœlo*, *ſicut opera Creationis*. *Et hoc eſt quod Rabini noſtri de eo dicunt*, *quod creatum ſit inter Soles*, h. e. ſub veſperam Diei ſexti creationis, in Pirke avoth cap. 5. *Hinc dicit Scriptura*; *Ex ſigno quod Deus faciet vobis veſpere*, *ſcietis*, *quod ipſe eduxerit vos è terra Ægypti*. *Nam præparabit vobis menſam in deſerto*: *ſed ex Miraculo maximo quod facturus eſt vobis mane*, *videbitis Gloriam regni ejus*, *quod nemo ſit in cœlo & in terra*, *qui poſſit facere ſecundum opera ipſius* &c. R. Bechai mihi fol. 83. col. 3. & 4. *Coturnices & Manna inceperunt venire prima die Septimanæ*, *& duraverunt Coturnices æque per* 40 *annos*, *perinde ac Manna*: *& quod de Manna ſolo Scriptura dicit*, v. 35. Et comederunt per 40 annos; *idem quoque intelligendum eſt de Coturnicibus*, *quod illas comederint* 40 *annis*; *alterum obvenit ipſis de Nocte*, *alterum Interdiu*. אבל כפני שהיה הפלא גדול במ׳ יותר אמד שנוצר להם יצירה חדשה בשמים לכן הזכיר הפלא הזה לבדו כי עמד להם ארבעים שנה *Sed quia Miraculum circa Manna multis modis majus fuit*, *quia de novo ipſis creatum fuit in cœlo*; *idcirco Miraculum hoc peculiariter de eo refert*, *quod permanſerit ipſis per* 40 *annos*. R. Iſaac ben Aramah in *Akedas Jizchak*, ad; *Quia neſciverunt quid eſſet*; ſcribit: *Quod ſi noviſſent illud*, *non ita appellaſſent*: *nam Manna quod illi eſſe exiſtimarunt*, *eſt* תרופיי Medicinale; *hoc vero erat* מזוני Alimentare, *qua de cauſa Moſes ipſis dixit*; Hic eſt panis, quem Dominus vobis dedit in cibum; *q. d.* Non *eſt id quod vos arbitramini*, *ſed eſt* מסעד ומזון אלהי אשר הזמין אותו לכלכלם שם מששת ימי בראשית והוא משומר ובא לעת הזאת *Cibus Divinus*, *quem præparavit Deus ad ſuſtentandos vos inde à ſex diebus Creationis*, *& ab eo tempore reſervatus hoc tempore venit*, *ſicut cætera res*, *quas Sapientes*

pientes noſtri dixerunt creatas fuiſſe in veſpera Sabbathi, ſeu ſexto die Creationis (in Pirke avoth cap. 5. ubi vide Abarbenelem.) Sic R. Levi ben Gerſon, cujus verba antea ſunt producta ab Abarbenele. Hoc idem confirmat, quod ſecretiores ipſorum Theologi Cabaliſtæ de Mannæ origine ſcribunt, neque hoc loco ſilentio prætermittendum, quia videntur Veteres ſublimius aliquid ſub eo occultaſſe. R. Moſes bar Nachman ſcribit: ודע כי ישבמן ענין גדול. רמזוהו רבותינו במסכת יומא לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין דברי ר׳ עקיבא׳ אמר לו ר׳ ישמעאל טעית וכי מלאכי השרת אוכלין להם והלא כבר נאמר להם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא לחם אבירים לחם שנבלע באיברים: h. e. *Scito quod magnum myſterium lateat in Manna, quod indigitarunt Rabbini noſtri in Maſſecheth Joma cap. 8. fol. 75. col. 2. his verbis:* Panem robuſtorum comedit quiſque, Pſal. 78. v. 25. *h. e. Panem quem comedunt Angeli, uti expoſuit R. Akiva. Quem tamen hoc nomine reprehendit R. Iſmael, ei dicens; Erraſti: num enim Angeli comedunt Panem? numquid ſcriptum legimus,* (de Moſe, ſimili facto Angelis in monte per 40 dies;) Panem non comedi, & aquam non bibi, Deut. 9. 9, 18. Proinde *Panis* אבירים *ſignificat hoc loco*, Panem, qui abſorbetur באיברים in membris (h. e. *qui totus in iis in ſuccum & ſanguinem convertitur.*) Pergit R. Moſes & pro confirmatione ſententiæ R Akivæ ſcribit; *Quod R. Akiva dixit, id ita intellexit,* שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה *quod Angeli ſuſtententur per Splendorem Gloriæ & Majeſtatis Divinæ. Sic ludunt in eo quod dicitur* Neh. 9. 6. Et tu מחיה vivificas omnia hæc (inter quæ & Exercitus cœlorum, ut ibi præcedit;) *dicentes, ſeu exponentes;* מחיה לכלם Eſca vel Cibus es omnibus illis. *Et de hoc dicitur;* ומתוק האור Dulcis eſt lux, Eccleſ. 7. v. 11. *quia in illa Luce dulcem guſtum deprehendunt.* והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו ית׳ ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונין מדבר אחד *Manna autem generatum eſt ex Luce illa ſuperna, ex voluntate Dei creatoris ſui incorporata* (corporea facta, *quia dicitur;* Et depluit ſuper eos Man, & frumentum cœlorum dedit eis.) *Reprehendit autem eum R. Iſmael; quod Angelorum ſuſtentatio non fiat* בדבר המתגשם מתולדת האור *per Rem incorporatam ex Luce ſuperna, ſed* באור העליון עצמו *per Lucem ſupernam ipſam.*

Et hac de cauſa invenerunt Iſraëlitæ in Manna quicquid voluerunt. Anima enim cogitatione ſua hærens in ſupernis, invenit requiem, vitam, & educit benevolentiam à Domino. In Mechilta ſcribitur: היום אין אתם מוצאים אותו אבל אתם מוצאים אותו לעלם הבא *R. Elieſer ben Chaſme dixit; (ſc. ad,* Hodie non invenieris illud, v. 25.) Hodie non invenietis illud, ſed invenietis illud in ſeculo venturo. *Dictum hoc duas admittit expoſitiones; primo, quod inter eos, qui ſeculo venturo ſeu vita æterna fruuntur, quidam ſint, quorum gradus non eo*

uſque

usque pertingit ליהנות תמיד מזיו השכינה ויהיה קיומם בדבר המתגשם *ut ſemper fruantur Splendore Majeſtatis Divinæ, ſed qui ſuſtententur per rem incorporatam. Et hi in eodem gradu conſtituantur cum Iſraëlitis in deſerto, qui apprehenderunt Splendorem Majeſtatis Divinæ ad mare, unde Sapientes noſtri dixerunt;* Ancilla ad mare vidit, quod Ezechiel Propheta non vidit: *Etenim ab ea hora hanc dignitatem & præcellentiam nacta eſt anima eorum, ut fruerentur Eo quod ex Splendore ſeu Luce Divina generatur, Manna videlicet. Rectius autem mihi videtur, ut ex mente R. Elieſer ben Chajima per vocem* היום Hodie, *intelligatur;* שבני העולם הבא יהיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון כמו שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה שבני העולם הבא יתקיימו בהנייתן מזיו השכינה בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקרא כן שנאמר בה הכתיב יהיה י״י צבאות לעטרת צבי ובה נאמר בעטרה שעטרה לו אמו רמזו על קיום בני׳ העולם הבא ורמזו על עיקר המן וכו׳:

h. e. *quod filii ſeculi venturi habeant ſubſiſtentiam ſeu ſuſtentationem ſuam per elementum vel principium Mannæ, quod eſt Lux ſuperna & Divina, ſicut ajunt;* In ſeculo venturo neque edunt, neque bibunt, ſed Juſti ſedent cum coronis in capitibus ſuis, & aluntur Splendore Majeſtatis Divinæ. *Fruuntur autem vel ſuſtentantur à Gloria Majeſtatis Divinæ, dum adhærent Deo & conjunguntur cum eo;* Corona capitis ipſorum *eſt Proprietas Dei, quæ ſic vocatur, de qua dicitur;* Dominus erit לעטרת in Coronam Decoris, Eſa. 28. 5. Item; *Videte Regem in Corona, qua coronavit eum mater ſua,* Cantic. 3. 11. *Et ſic innuunt his verbis tum de alimonia ſeu ſuſtentatione filiorum ſeculi venturi, tum de fundamento ſeu principio Mannæ. Præterea dicit Scriptura;* Mandavit Nubibus deſuper, & januas cœli aperuit, & depluit ſuper eos Man, & triticum cœli dedit eis, panem robuſtorum (Angelorum) comedit quiſque Pſal. 78. 23, 24. 25. *Item;* Et pane cœli ſaturavit eos, Pſal. 105. 40. *Ex quibus dictis liquet, frumentum hoc eſſe in Cœlo, & inde demiſſum eſſe per aperitionem januarum ejus, quod idem ipſum eſt quod dixi, Lucem illam Divinam eſſe incorporatam. Nam de illa ita loqui ſolet Scriptura; ut;* Et aperti ſunt cœli, & vidi Viſiones Dei, Ezech. 1. 1. *vel quod jam antea fuerit in cœlo, ſicut Rabbini noſtri dicunt, Manna creatum eſſe in veſpera diei ſexti Creationis.* Idem in libro Toras Adam, parte ultima, quam vocat שער הגמול Partem Retributionis, fol. 105. col. 3. והנה ראינו כי זכות הנפש קיום גופם בדברים הדקים והזכים מהם בדקים מן הדקים כי אנשי המן נתקיימו במן הנבלע באיברים שהוא מתולדת האור העליון המתגשם ברצון בוראו יתברך וזכו במדבר משעה שנת נלירת נפשם וכו׳: *Et ecce videmus, quod meritum vel juſtitia Animarum ſit à ſuſten-*

tatione

Digitized by Google

tatione corporis ipſarum per res Subtiles & puras, & quarundam per res omnium ſubtiliſſimas. Sic Iſraëlitæ Manna comedentes ſuſtentati & nutriti fuerunt Manna, quod in membris ipſorum abſorptum fuit, & eſt ex generatione lucis Supernæ incorporata per voluntatem Dei creatoris ſui &c. Videatur & R. Bechai m. fol. 8. col. 1. & 84. 1. Similia quædam leguntur in Zohar, in Exod. fol. 27. col. 4. & fol. 28. in פרשת המן ſectione de Manna, ſed obſcurius:

תיח כל יומא ויומא נטיף טלא מעתיקא קדישא לזעיר אפין ומתברכין כל חקל תפוחין קדישין ומההוא טלא אנגיד לאינון דלתתא ומלאכין קדישין אתזנו מניה כל חד וחד כפום מיכליה׳ ההד לחם אבירים אכלאיש דהא מההוא מזונא אכלו ישראל במדברא:

Tradiderunt Sapientes noſtri: ſingulis diebus deſtillat Ros ab Antiquo ſancto in Juniorem facie, & benedicuntur omnes agri pomis ſanctis. Et ab illo Rore derivatur in inferiores, & Angeli ſancti aluntur eo, quiſque quantum comedere poteſt. Hoc ſcilicet eſt quod dicitur Pſal. 78. Panem robuſtorum comedit vir. *Nam de illo cibo comederunt Iſraëlitæ in deſerto. R. Simeon dixit; Qui autem ſunt illi, qui eo tempore illo Manna cœleſti nutriti fuerunt? Reſpondit: Hi ſunt Sapientes, qui diu noctuque ſtudent in Lege. Alter excipiens porro dixit;* כי סלקא דעתך מההוא ממש *An exiſtimas illo Manna ipſo? Reſpondit;* לא אלא כעין ההוא מזונא ממש דשקיל על חד תרין *Non: ſed cibo ei ſimili, qui duplo plus valet, vel pretioſior eſt &c.* Et fol. 28. col. 3. *R. Elieſer dixit;* מהאי מנא זמינין צדיקיא למיכל לעלמא דאתי ואי תימא בהאי גוונא לא אלא יתיר דלא הוה כן לעלמין *De illo Manna comeſturi ſunt Juſti in ſæculo futuro: ſi dixeris, An eo modo* (quo Iſraëlitæ olim comederunt)? *Dico, nequaquam, ſed longe excellentiori; qualiter nunquam factum fuit, ſicut ſcriptum eſt,* Ad videndum amœnitatem Domini, & inquirendum in templo ejus, Pſal. 27. 4. *Item;* Oculus, ô Deus, non videt præter te &c. Eſa. 64. 3. In his myſteriodes eſt, quod dicitur de עתיקא קדישא *Antiquo ſancto;* & זעיר אפין *Juniore facie.* Ille ibidem aliquoties etiam vocatur עתיקא סתימאה Antiquus abſolutus; Hujus etiam iterum fit mentio col. 2. בההיא שעתא נטיף טלא קדישא מעתיקא סתימאה ומליא לרישיה דזעיר אפין אתר דאקרי שמים ומההוא טלא דנהורא עלאה קדישא הוה נגיד ונחית לתתא וכד הוה נחית הוה מתפרש גלידין ואקריש לתתא: *Ea hora deſtillavit Ros Sanctus ab Antiquo ſancto abſoluto, & implevit caput Junioris facie, in loco qui vocatur Cœlum. Et de illo Rore Lucis ſupernæ ſanctæ derivatum fuit, & deſcendit in terram, cùmque deſcendit, ſeparatum fuit in guttas q. pruinæ, & congelatum fuit inferius &c.* Qui vult, videat ibi plura. Hæc producere volui, tum quod ſententiam Abarbanelis pro miraculoſa Mannæ natu-

 ra

ra & productione eleganter confirment, tum quod ex illis appareat, Veteres Hebræorum Patres quoque ſub hoc cœleſti Manna myſteria latentia contemplatos eſſe, tum etiam quod aliqua fortaſſis ex illis erui poſſint à ſagaciori ingenio prædi-tis, ad illuſtranda ea quæ in N. Teſt. de Manna leguntur, Joh. cap. 6 & 1 Cor. 10. 3. Dicunt nempe, *Manna principium & originem ſuam habuiſſe è cælo, eſſe à Splendore & Luce à Deo egrediente, ſed miraculoſo & ineffabili modo, per ſolam Dei voluntatem & omnipotentiam, incorporata;* Sic Chriſtus principium & originem ſuam habet è cœlo, eſt Lumen de Lumine, à Patre egrediens, Splendor gloriæ ipſius, per aſſumptam carnem propter ſalutem noſtram corporeus factus, Panis cœleſtis, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. Ita quod Apocal. cap. 2. 17. legitur de *Manna abſcondito*, haud inconcinne explicari poteſt על יסוד המן de eo quod vocant *Elementum* ſeu *Principium Mannæ*, quod in cœlo & nihil aliud eſt, quam Lex, Gloria & Splendor incomprehenſibilis Majeſtatis Divinæ, quo fruuntur beati Angeli & Animæ in cœlo, per quem cum Deo conjunguntur, & in æternum vivunt. *Buxtorf.*

ΠΑΛΙΝ ΕΝ ΤΩ ΤΡΙΤΩ

αὐτῆς τόμῳ τάδε φησὶν, ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου περὶ Θεοῦ.

RURSUS IN TERTIA

parte hæc inquit, ex ſecundo lib. de Deo.

[1] ΟΥΡΑΝΙ', ὑψιβρεμέτα, μάκααρ, ὃς ἔχεις τὸ [2] Χερουβὶμ

ALTITONANS, fœlix, cœleſtis, habenſque Cherubim

Ἱδρυ-

[1] Οὐρανι &c.] Pro hoc lemmate ſcripta erat cenſura, quam modo appoſui, in regio codice: qui hinc tertium librum inchoat, hoc titulo λόγος τρίτος; quam librorum diſtinctionem etiam Ranconetus ſequutus eſt. *Opſopœus.*

[2] Χερουβὶμ] Philologi & Interpretes non pauci nominis hujus [Cherubim] originem

nem & imponendi rationem inter Scripturæ ἄπορα referendam, nec operam in illius explicatione ludendam, cenſuerunt. Alii vero in illius ratione inveſtiganda multum operæ & literaturæ (abſit verbo invidia) fruſtra hactenus impenderunt. Ideoque Lectori non ingratum futurum exiſtimavi, ſi in hoc agro, non adeo trito & ſubacto, pauliſper laborarem. Quo vero ſermonem apertum & diſtinctum habeam, primo de vero vocis hujuſce vexatæ ſenſu; deinde, de illius ratione, [h. e. cur imaginibus Arcæ affixis imponeretur], examen inſtituendum eſt. Ut genuinum vocis ſenſum & originem aſſequamur, ad ſacram Scripturam & linguas Hebrææ cognatas diligenter attendendum eſt. Ex iis autem vocabulum illud multiplici ſignificatu gaudere, facile percipiamus. Nam primo, Bovem aut Vitulum notat, idque ex prima (ni fallor) vocis intentione. Hoc ita habere, luculenter conſtabit è duobus locis Ezechielis ἐκ παραλλήλου poſitis, Cap. 1. 10. *Et ſimilitudo facierum eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies bovis, & facies aquilæ.* Cap. 10. 14. *Facies unius,* פְּנֵי הַכְּרוּב *facies* Cherub, *& facies ſecundæ facies hominis, & tertiæ facies leonis, & quartæ facies aquilæ.* In quibus verbis obvium eſt obſervare, Prophetam pro פני שור *vultu bovis* cap. 1. פני תכרוב cap. 10. poſuiſſe. Hujus autem mutationis [cum propheta ejuſdem animalis formam, utroque in loco ſe referre afferat] nulla occurrit ratio, niſi quod vox *Cherub* bovis ſignificatum antiquitus obtinuerit. Huic conjecturæ ſua præbet momenta affinis Syrorum & Chaldæorum dialectus: nam Syris, & Chaldæis כְּרַב *Cherab*, *arare* denotat, quod proprium apud gentes antiquiores boum munus. Inde cauſa data Prophetæ verbis, Amoſ. 6. 12. *An current in petra equi? aut quis arabit bobus?* Et Sirachidis, Eccleſ. 38. 26, 27. *Quo pacto fiat ſapiens qui tenet aratrum, boves agens & verſans in eorum operibus?* Quibus conſonum Poëtæ dictum,

Navita de ventis, de tauris narrat arator.

Inde factum quod Veteres, *terræ, agriculturæ, & alimenti ſymbolum* bovem fecerint. Neque novum atque inſolens videri poſſit, quod apud antiquos Hebræos bovem ab *arando* nomen habuiſſe dixerim: bos enim (ſi quid valeat *Bocharti* conjectura) בקר dicitur, quia Arabice بقر eſt *terram vomere proſcindere*. His apprime convenit, quod boves olim *Triones* dicerentur; vel à terra quaſi Teriones, aut quaſi Striones (ut voluit Scaliger) *à ſtria quam faciunt dum ſulcos vomere proſcindunt*. Non diffitendum interim (ut in callem redeam) Lexica pleraque hanc vocis *Cherub* notationem alto ſilentio præterire. At ratio illa levior videtur, quam ut illius cauſa hanc vocis notationem rejiciat quiſpiam; cum non tantum argumentis jam in medium allatis, ſed clariſſimorum in Rep. literaria Triumvirorum [Joſephi Medi, Lud. de Dieu, & Bocharti] ſuffragiis, jam dictus vocis illius ſenſus & origo ſe tueri poſſit. Cum autem *Cherub* (uti dixi) bovem, creaturam corporis viribus præſtantem, primario ſignificaret: inde profectum videtur, quod ea voce magnates & viros potentia & fortitudine ſingulari conſpicuos olim denotarent. Nam, *Secundo:* Vox *Cherub*, ad fortem, potentem, & validum, ſignificandum in Scripturis uſurpatur. Hunc ſenſum voci affigendum docent Dei ad regem Tyri verba, אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח i. e. Interprete Tremellio, *Tu Cherub eras, ex quo unxi te*, &c. Ubi proculdubio vox illa potentiam & magnitudinem illam indicat, qua rex ille vicinos, imo & ſemetipſum, ſuperavit, ex quo Deus illum ad ſedem regiam evexiſſet. Eam etiam notationem adſtruit Syrorum dialectus, in qua *poten-*

 tem

tem & *magnum*, & *vim* aut *fortitudinem*, ſonare, Lexicorum fide comprobatum eſt. Hiſce firmitatis aliquid addit *Philo*, qui tradit [haud dubie ex Hebræorum diſciplina] per *Cherubim*, τὰς τοῦ Ὄντος δυνάμεις, τήν τε ποιητικὴν καὶ βασιλικήν, *potentias ejus qui Eſt*, *creatricem & regalem*, deſignari; & ἱλαστήριον fuiſſe σύμβολον τῆς ἵλεω τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. *ſymbolum propitiæ Dei potentiæ*. Eſt itaque cur credatur, Vocem *Cherub* apud Hebræos antiquiores *potentiæ* notationem habuiſſe, quamvis ſignificationis hujus antiquæ vix ulla, niſi in cognato Syrorum idiomate, ſuperſint veſtigia; ni forte civitas apud Ezram memorata, nomen *Cherub* invenerit, quod valida eſſet, h. e. probe munita nec facili conatu expugnanda. Hæc animum inducant opinari, Vocem *Cherub* fortitudinis ſignificatum apud Hebræos antiquiores habuiſſe. Inde vero res hæc mihi penitus confirmatur, quod Deus in ſacris literis nunquam *ſuper Cherubim ſedere* vel *equitare* dicatur, niſi cum Illius potentia & fortitudo celebranda vel invocanda veniat. Cum enim viribus ad bellum indigerent Iſraëlitæ, ad Shilo miſiſſe dicuntur, *ut peterent inde arcam fœderis Jehovæ Exercituum*, *inſidentis Cherubim*. Et cum Hezekiah ſe hoſtibus ſuis imparem perſentiſceret, auxiliarem Dei potentiam imploravit, dicens, *Jehova Deus Iſraëlis*, *inſidens Cherubinis*, *illuceſce*: *coram Ephraim*, *Benjamin & Manaſſe* [qui Arcam proxime & quaſi à tergo ſequebantur] *excita potentiam tuam*, *& veni ad ſalutem*, &c. Quaſi dixiſſet, "Tu qui ſedes inter fortes, eoſque ad "nutum tuum compoſitos habes, exſere "fortitudinem tuam, & populo tuo jam "laboranti ſuppetias feras. Huic loco affinitate propinqua jungitur Pſal. 99. 1. *Jehova regnat*, *commoveantur populi*: *inſidet Cherubinis*, *nutet terra*: h. e. "Terra ſede ſua moveatur liceat, & ſuſque deque ferantur omnia, animi nunquam deficient, quoad Deus inſideat "Cherubim, ſede ſua minime deturban-"dus. Huc etiam ſpectat Pſal. 18. 11. ubi Pſalmiſtes Dei potentiam celebrans, *Inſidens*, inquit, *Cherubinis volat*, *volitatque ſuper alas venti*. Quem locum Chaldæus in hæc verba reddidit, *Et viſus eſt* בִּגְבוּרְתֵּיהּ *in robore ſuo ſuper Cherubim leviſſimus*, *& adduxit potentiam ſuam ſuper alas turbinis*. Quid autem ſancti Viri, Dei ſeſſionem inter Cherubinos, tanquam firmiſſimum potentiæ argumentum toties adhiberent; niſi quod *Cherubim* fortes & validos olim denotaret, ideoque certum potentiæ divinæ rebus ſuis affuturæ omen & argumentum inde capiendum exiſtimarent? Hiſce, clauſulæ loco ſubjungam Procopii verba: *Scriptura ſolet vocare* Cherubim, *quicquid potens eſt. Id vel inde patet:* Qui ſedet ſuper Cherubim, *id eſt*, *qui potens eſt regnare*: Adſcendit ſuper Cherubim & ἐπετάσθη, i. e. *cum multa & magna advenit potentia*. *Tertio:* Vox hæc perſonam prudentem & multa cognitione præditam olim ſignificavit: ut plane conveniret cum affini

כביר خبير [facta literarum metatheſi]

quod *ſcientem*, *gnarum*, *ſolertem*, notat. Hunc vocis ſenſum Lexicographi moderni non agnoſcunt, ei vero ex Antiquis haud pauci patrocinantur. Inter eos Philo Judæus imprimis, de ſimulacris Arcæ conjunctis agens, ἃ δὲ, inquit, πατρίῳ μὲν γλώττῃ προσαγορεύεται Χερουβίμ, ὡς δ᾽ ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, ἐπίγνωσις καὶ ἐπιστήμη πολλή. *Hæc autem ſermone vernaculo nominantur* Cherubim, *hoc eſt*, *cognitio & ſcientia multa*. Conſentit Clem. Alexandrinus, ſic vocem explicans, ἐθέλει δὲ τὸ ὄνομα τῶν Χερουβὶμ δηλοῦν ἐπίγνωσιν πολλήν. *Vult autem nomen Cherubim ſignificare multam cognitionem*. Cum iis facit S. Hieronymus, dicens, *Cherubim lingua noſtra interpretatur multitudo ſcientiæ*. Hic multum æſtuare, & varias conjecturas comminiſci ſolent viri docti, ut S. Hieronymi interpretatio veritati conſona videatur. Nam in hanc rem Martinus Merſenus Cherub deducit à

נכר

נכר *cognoſcere*, & רב *multitudo*. Vir doctus qui S. Hieronymi opera notis illuſtravit, rem alia ratione expediendam cenſuit: Nam כרב, inquit, *ſignificat tanquam multitudo*, כרב *tanquam Magiſter*, & *ex utraque ſignificatione in uno verbo conjuncta, nata eſt illa interpretatio.* Sed magis ingenuum ſe præbuit eruditus Rivetus, cum dixit, *Quomodo fieri poſſit, ut à multitudine ſcientiæ derivetur vox* כרוב, *fateor me videre non poſſe, nec id docet Hieronymus.* Ut lectorem hic forſan hærentem expediamus, dicendum videtur, Hebræos antiquiores vocem כרוב ad notandam ſcientiæ multitudinem uſurpaſſe. Ita me perſuaſum faciunt, non tantum Veterum quos jam citavi teſtimonia, ſed ſignificatus hujuſce veſtigia in affini Syrorum dialecto etiamnum deprehenſa. In hujus rei fidem audiamus quæ *Iſabar Ali* habet in Lexico, *Cherubo à voce Cherubotho, i. e. fortitudo. Interpretatio alias ejus eſt multitudo ſcientiæ.* Eadem ſignificatio firmatur verbis *Johannis* Metropolitæ *Darenſis*, quem *Abraham Ecchellenſis* ſeculo quarto vixiſſe perhibet &c. *Quid etiam nomen Cherubim? Multitudo cognitionis, ſive effuſio ſapientiæ, ſive abundantia & opulentia ſapientiæ.* Hæc vocis origo ſtomacho meo pergrata venit, quanquam Morinus eam concoquere non novit: nam *in etymo*, inquit, *Cherubim, Dionyſii errorem amplificare videtur Darenſis*: nam & S. Dionyſius, libris de Hierarchia Eccleſiaſtica, *Cherubim* notare *multos ſapientia & cognitione* affirmavit. *Quarto*: Cherubim ad Angelos ſignificandos in ſcripturis adhibetur. Nam vocem eo ſenſu venire, Geneſ. 3. 24. & variis Ezechielis viſionibus, unanimi Interpretum ſuffragio confirmatum eſt. Hinc factum quod Judæi ſimul & Chriſtiani, in ſcriptis & precum ſuarum formulis, ſemper uſi ſint vocabulo *Cherubim* ad Angelos ſignificandos. Ideo vero Spiritus S. Angelos eo nomine donaſſe videtur, quod nominis illius omen implerent maxime, & fortitudine ſcientiaque creaturas alias tanto intervallo antecederent, quod digni eſſent qui הכרובים *fortes* aut *ſcientes*, emphatice & per eminentiam, dicerentur. Hanc nominis Angelici rationem eo veritati propiorem cenſeo, quod Angeli, in Vet. & Novo T. potentiæ titulis frequenter inſigniantur. Nam appellantur *Exercitus cælorum*, 1 Reg. 22. 19. *Currus Dei*, Pſ. 68. 18. *Angeli robore præcellentes*, Pſal. 103. 20. Et ſignanter אבירים *fortes*, Pſal. 78. 25. Dedit illis לחם אבירים id eſt, ad mentem τῶν LXX, ἄρτον τῶν ἀγγέλων. Et Pſ. 89. 7. בבני אלים *inter filios fortium*, Targum per באוכלוסי מלאכיא *inter choros Angelorum* interpretatur: Ob ſummam poteſtatem אלהים etiam à Pſalmiſta vocantur, quem Apoſtolus de Angelis interpretatur. Hymno inſuper Apocrypho αἱ δυνάμεις Κυρίου, *Domini poteſtates* vel *potentiæ* nominantur. In Novo Teſt. Ἄγγελοι καὶ δυνάμεις, 1 Pet. 3. 22. στρατιὰ οὐρανίου, Luc. 2. 13. ἀρχαὶ, Eph. 1. 21. Col. 1. 16. ob potentiam illam qua creaturas alias longe ſuperant. Angeli etiam non minus ſcientiæ nomine ſub Vet. Teſtamento inclaruere: prout enim fortitudo Angeli ad maximam fortitudinem, ſic & ſapientia Angeli ad maximam ſapientiam exprimendam, tanquam formula proverbialis, uſurpatur. Nec ſine bella veri ſpecie, nonnulli verba ſerpentis [*eritis* כאלהים] de Angelis interpretantur: ut hic ſit verborum ſenſus, *Intellectus veſter, qui jam ab Angelis ſapientia ſuperatur, tanta ſcientia illuminabitur, ut ſimiles Angelis evadatis, indubie ſcientes quid bonum, quid malum, quid de quaque re verum ſit, quid falſum, quid*

quid affirmandum, quid negandum ſit. *Quinto*: Vox *Cherubim* ad ſacras imagines Arcæ operculo impoſitas indicandas frequenter uſurpatur. Hoc cuivis innoteſcit, qui vel prima attigit Theologiæ vel Scripturæ limina. Tribus autem de cauſis imagines illæ nomine *Cherubim* dictæ videntur. Angelorum emblemata erant, & eorum naturas ſimilitudine quadam referebant: ideoque par erat, ut ipſorum Angelorum nomen gererent, & *Cherubim* dicerentur. Nam obſervante Grotio, *ſimulacro nomen dare ejus quem ſimulacrum refert, receptum eſt apud omnes Gentes.* Vox *Cherub* apud antiquiores Hebræos *figuræ* vel *ſimulacri* ſignificatum habuiſſe videatur. Ita mihi perſuadeo, quod *ſimulare* denotet, & *Cherubo* Syris ſit, *Effictor, formator imaginum.* Docent autem linguarum Orientalium conſulti, linguas Hebrææ cognatas, [Syriacam, Chaldaicam, Arabicam] plurima vocabula Hebræa, & varias vocum Hebræorum ſignificationes, ſuis in archivis recondere, & naufragas linguæ illius antiquiſſimæ merces, alias perituras, ſartas tectas conſervare. Nugari forte viderer, ſi ſignificatus hujus antiqui memoriam linguam etiam Græcam retinere dicerem. At ſane vox Κύρβις non longe recedit à קרב: Eſt autem Κύρβις, στήλη, ἢ ξύλιν☉ ἄξων, ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγεγράφοντο· *Columna, vel axis lignea, qua leges antiquitus inciſæ fuerunt,* aut *exaratæ.* Veriſimile eſt, olim ſic uſum obtinuiſſe, ut vox hæc non figuras ſimplices, ſed è ceteris animantium formis mixtas, indicaret: adeo ut *Cherubim* apud Hebræos, prout *Sphynges* apud Ethnicos, figuras poëticas & quaſi hieroglyphica denotarent. Hac de re perſuaſum eſt mihi, quod LXX, quanquam centies occurrat vox *Cherubim*, eam nunquam transferant, ſed per Χερουβὶμ perpetuo reddant: Quid autem ita faciunt, niſi quod vox Cherubim illam formarum compoſitionem notaret, cui exprimendæ impar erat Græcorum lingua? Deinde: ſatis è ſcripturis elucet, & omnium conſenſu firmatur, Cherubim figuras mixtas fuiſſe; & Tabernaculi Templique artifices, communi tantum vocis uſu doctos, earum figuras plane cognitas habuiſſe: nam apertum eſt, Deum quid per Cherubim voluit, nullibi diſtincte & perſpicue explicuiſſe. Præterea legimus 1 Reg. 7. 29. *figuras leonum, boum, & Cherubim, baſis cujuſque climacteras,* adornaſſe: unde proclive eſt colligere, leonum boumque nomine figuras ſimplices, Cherubinorum vero figuras mixtas, intelligendas eſſe. Sed hæc paulo accuratius & opportunius Capite ſequente diſcutienda venient. Nominis hujuſce ſenſum ſat multis docuiſſe videar: dicendum eſt proxime, cur nomen illud imaginibus Arcæ affixis imponeretur. Quantum itaque hac de re conjecturis aſſequi datur, ſimulacra illa ob rationes ſequentes nomen *Cherubim* ſibi inditum habuerunt. 1. Quod nomen illud, imaginum earum figuris apprime conveniret. Nam è jam dictis, & ſtatim dicendis, conſtet, imagines illas è variis animalium formis compoſitas fuiſſe; ideoque par erat ut *Cherubim* dicerentur, cum Veteres Hebræi nomen illud pro figuris mixtis & hieroglyphicis crebro ſermone uſurpaſſe videantur. Quamvis autem Cherubim mixtas animalium diverſorum figuras gererent, vulgo creditum eſt, ſacras illas imagines ad ſpeciem bovinam propius acceſſiſſe. Cum itaque vox illa *boves* etiam denotaret, rationi convenit, Deum nomen Cherubim imaginibus illis indidiſſe, quod cum earum figura vel parte præcipua maxime conſentiret. Nam, ut recte Ciceroni dictum eſt, *ex eo quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur.* Hæc verba Galenus pene Græca fecit, cum dixit, ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντ☉ ἐν τῇ κράσει, γίνονται αἱ προσηγορίαι. 2. Quod imagines illæ miniſterii & præſentiæ Angelicæ ſymbola erant & figuræ. Doctorum omnium opinione receptum eſt,

Che-

Digitized by Google

Cherubim, arcam alarum flexibus ambientes, beatos illos ſpiritus denotaſſe, qui Euangelii myſteria admiratione defixi contemplantur, qui Cœli majeſtatem promptiſſimæ celeritatis obſequiis ambiunt, & Illius imperata veloci & quaſi alato miniſterio peragunt. Quúm itaque imagines illæ Angelos repræſentarent, & eorum quaſi vicem gererent; par erat ut nomine Cherubim, quo Angeli diu antea innotuiſſent, inſignirentur. 3. Nomen Cherubim [*fortes* aut *potentes* notans] imaginibus hiſce datum videtur, quod Arca fortitudinis & potentiæ divinæ ſymbolum eſſet & ſacramentum. Neque hoc gratis dictum ſentiat Lector, aut oſcitanter prætereundum: ſi enim Scripturas Arcam ſpectantes attentius adſpiciamus, pateat Deum Arcam, non tam juſtitiæ, miſericordiæ, aut ſcientiæ, quam potentiæ ſuæ, pignus & monumentum ſtatuiſſe. Eam enim David *Arcam fortitudinis* Domini nominavit, 132. Pſal. 8. Idem nomen & Salomon Arcæ tribuit 2 Par. 6. 41. *Robur* etiam & *gloria* Judæorum dicta eſt, Pſal. 78. 61. *Tradidit in captivitatem robur eorum, & gloriam eorum in manus hoſtium*: nam locum illum de Arca à Philiſtæis capta intelligendum eſſe, interpretum pene omnium ſuffragio comprobatum eſt. Eodem ſpectare videntur Pſalmiſtæ verba, *Deſideraverit Te anima mea, ut viderem* עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ *robur & gloriam tuam, ſicut vidi in Sanctuario*, ubi ſcilicet Arca reponebatur. Hæc & loca ſimilia Judæis antiquioribus anſam dediſſe videntur, Arcam *fortitudinis* aut *potentiæ* nomine appellandi, prout è verbis Sirachidis haud obſcure colligendum eſt. *In Eccleſia Altiſſimi os ſuum aperiet Sapientia*, ϗ ἐνώπιον δυνάμεως αὐτοῦ καυχήσεται, *& coram potentia illius gloriabitur*: *hoc eſt*, inquit Grotius, *in Templo ubi eſt Arca, quæ* עֹז *Hebræis*. Hinc & Sanctuarium, Arcæ locus & ſedes, *Sanctuarium roboris*, Dan. 11. 31. & *excellentia fortitudinis*, appellatur, Ezech. 24. 21. Et Pſalmi omnes, ad celebrandum Arcæ in Sionem adventum compoſiti, Deo fortitudinem tribuunt vires humanas longiſſime ſuperantem, & in propria Dei potentia celebranda vel imploranda, toti occupantur. Nam Pſalmus 24 quem plerique cum Arca in Sanctum Sanctorum eſſet inferenda ſcriptum ſentiunt, Templi portas per proſopopœiam ſic alloquitur, ver. 7. 8. *Elevate, ô portæ, capita veſtra, elevate vos portæ perpetuæ. & introeat Rex gloriæ. Quis eſt Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Interpretes etiam Pſalmum 68, qui multus eſt in potentia Dei celebranda & Illius auxilio implorando, eadem occaſione ſcriptum arbitrantur. Similia nobis occurrunt in hymno, Magiſtro ſymphoniæ tradito, cum David arcam in Tabernaculo ſtatuiſſet. Quæ ſane loca omnia cauſam opinandi præbent, Arcam non tam præſentiæ quam potentiæ divinæ pignus & monimentum à Deo conſtitutam, hoc etiam pios omnes è Veterum Hebræorum Gente probe tenuiſſe. Neque hoc ævi recentioris Hebræos latuiſſe, è verbis Authoris Targ. Hieroſolymitani probabiliter concludamus. Sic enim textum illum celebrem explicandum cenſuit. *Cum Arca proficiſceretur, erigebat Moſes in oratione manus ſuas, ac dicebat*, קוּם מֵימְרָא דַיְיָ בִּתְקוֹף חֵילָךְ / *Surge ô verbum Domini, cum fortitudine roboris tui*, &c. Cum itaque Arca cum Cherubinis fortitudinis divinæ propriæ teſſera eſſet & ſacramentum, opinari par eſt, non tantum Cherubim *fortes* & *potentes* indigitaſſe, ſed Deum nomen illud Arcæ ſimulacris impoſuiſſe, ut fidem eo certiorem populo faceret, *Fortem Iſraelis* rebus eorum præſidere, nec quicquam ab hoſtibus timendum, quamdiu fortitudinis tantæ præſidio ſe dignos redderent. 4. Ægyptiis, aliiſque gentibus antiquioribus, in more erat, Deos & Dæmonas ſuos nominibus à potentia & fortitudine deſumptis inſignere. Nam, ut ab Ægyptiis

Digitized by Google

priis ordiamur, eorum Apis fortis aut potens per eminentiam dicebatur. Hanc aſſertionem fide dignam reddunt verba Jeremiæ: מרוע נסחף אביריך / vel (uti LXX legerunt) אביריך / *Quare abductus eſt fortis tuus?* nam ea ſic efferunt LXX, Διατί ἔφυγεν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἆπις, ὁ μόσχος ὁ ἐκλεκτός σου; *Cur à te fugit Apis, ille Vitulus electus tuus?* Ubi clarum eſt, Græcos אביריך *fortem tuum*, per Apim vitulum interpretari. Græcorum interpretationem ratam habet & verſio Arabica, quæ ſenſum loci ſic reddidit, *Cur fugiens fugit vitulus tuus electus?* Hæc Prophetæ interpretatio veriſimilior exiſtimetur, quod *Apis* ille Diis aliis potentia & virtute præcellere crederetur. Nam Ælianus, hoc numen memorans, Θεὸς, inquit, Αἰγυπτίοις ἐναργέστατος ὁ Ἆπις εἶναι πιστεύεται· *Apis apud Ægyptios efficaciſſimus Deus creditur.* Neque Apis tantum, ſed & Ægypti Serapis, fortitudinis præcipue fama claruit. Refert enim Porphyrius, Sarapin in hunc modum de ſeipſo ceciniſſe.

> Φαιδρὴ μὲν κατὰ δῶμα Θεοῦ καταλάμπεται αἴγλη·
> Ἦλθε γὰρ ἐντιβόλησε μέγας Θεὸς εἶδεν ἐμεῖο
> Κάρτος ἀμαιμάκετον.
>
> Id eſt,
>
> *Lux lata Dei templum irradiat,*
> *Venit quippe magnus Deus, & adſpexit*
> *Invictum robur meum.*

Hoc forſan, aut aliud ei cognatum, oraculum in cauſa fuit, quod *Serapin* nonnulli Jovem, *ut rerum omnium potentem*, dicerent. Ægyptiorum Bacchum etiam fortitudinis laude celebrem fuiſſe, is facile admittet qui Plutarchum audiet: Ἱστορεῖται δὲ καὶ Ἴσιδος υἱὸς ὢν ὁ Διόνυσος ὑπὸ Αἰγυπτίων, οὐκ Ὄσιρις, ἀλλ᾽ Ἀρσαφῆς ἐν τῷ ἄλφα γράμματι λέγεσθαι; δηλοῦντος τὸ ἀνδρεῖον τοῦ ὀνόματος. *Fertur etiam ab Ægyptiis Bacchus filius Iſidis eſſe, qui non Oſiris, ſed Arſaphes [voce ab alpha litera incipiente] nomen gerat, quo fortis ſignificatur.* In ejuſdem laudis ſocietatem & Osirin Ægyptium vocat Apuleius, quem ornavit titulo *Magni Dei Dominique, Summi Parentis, invicti Oſiris.* Ægyptios antiquos hujuſmodi titulis & elogiis Numina ſua ornare ſolitos, eo facilius eſt creditu, quod & aliæ Gentes Deos ſuos titulis potentiam & fortitudinem notantibus honeſtarent. Nam inter Phœnicum Deos, Cabirim, i. e. exponente Varrone, Θεοὶ δυνατοὶ, præcipue cenſebantur: & nominis rationem firmant Tertulliani verba, Lib. de Spectaculis; *Ante eas* [columnas] *tres aræ trinis Diis patent, Magnis, Potentibus, Valentibus: eoſdem Samothracas exiſtimant.* Syri numen coluere, cui Ἄζιζος, à עזיז *fortis & robuſtus*, nomen fecerunt. Arabes antiqui Lunam, aut Venerem ſtellam, nomine كبر *Kabar*, quod lingua Hebræa & Phœnicia *potentem* ſonat, in veneratione non vulgari habuerunt. Refert etiam AL-FIrauzabadius eos aliud idolum coluiſſe [Mohammedis juſſu perditum] cui ALUzza nomen. Hoc autem nomen, *illi à potentia inditum* (inquit Author ille) *formæ eſt fœmininæ ab* الاعز *quod* robore ſupra alios excellentem *denotat, quaſi ſumme potentem aut potentiſſimum dicas.* Hunc Gentium morem [Deos ob potentiam celebrandi, & inde nomina iis imponendi] perantiquum fuiſſe, è ſcriptis canonicis ſimul & apocryphis eluceſcit. Nam in ſcriptis canonicis eos nunc צורים *rupes*, nunc אלים *fortes*, nunc מעזים *robora*, dictos inveniamus. In ſcriptis apocryphis legimus, Ethnicos ἀρετὰς τῶν ματαίων *fortitudines idolorum*: Iſraelitas etiam *ſacrificaſſe* τῇ Βάαλ τῇ δυνάμει· Ita nonnulla exemplaria legunt, & lectioni favent Prophetæ verba de Vitulo Samariæ dicta; *Lugent ſuper eum populus ejus & Sacerdotes ejus, qui exultaverunt ſuper eum,* עַל־כְּבוֹדוֹ *propter gloriam ejus,*

quia

Ἱδρυμένον, λίτομαι, παναληθέα φημίξασαν

Firmatum, precor ut me plane vera locutam

Παῦσον

quia migravit ab eo: ibi enim per Vituli *gloriam*, illius opinata potentia & fortitudo, quæ cultoribus ejus exultandi materiam dedit intelligenda videtur. Neque novum eſt, ut *gloria* pro *fortitudine* in ſcripturis uſurpetur; quod exemplis bene multis oſtendi poſſet, ſi ab inſtituto ſermone deflectere liceret. Cum itaque Ægyptii Genteſque aliæ, Deos ſuos titulis ſummam potentiam notantibus inſignire, eoſque fortitudinis nomine celebrare, ſolerent; par erat ut imagines Deo pro ſede & ſolio poſitæ, CHERUBIM, *fortes* aut *potentes*, dicerentur; ut perpetua manerent potentiæ divinæ monimenta, & Iſraelitæ in Eo qui inter *Cherubim* habitavit, fiduciam ſuam reponerent; non in Gentium Numinibus, fallaci tantum *fortium* titulo decoratis. Deinde: cum ſeculo illo rudiori potentia & fortitudo præcipue Deos commendarent, multum ad religionem intererat, ut Deus Iſraëlis inter imagines à potentia denominatas habitaret, ut *fortitudo ſuo* tantum *Sanctuario* ineſſe crederetur, & Ei uni כבוד ועז *gloria & fortitudo* tribuerentur. Sacra ſimulacrà quibus nomen à potentia datum, ætati & œconomiæ illi maxime conſentanea fuiſſe videantur. Tunc enim Deus ipſe Regis politici nomen & locum tenuit, & numero ſuo congruum erat ut ſolio è Cherubim [i. e. ſummæ potentiæ ſymbolis & monimentis] facto inſideret. Nam ea de cauſa forte thronus leonibus ſuſtentatus Salomoni placuit, quod animalium fortitudine præſtantium ſimulacra, fortitudini & imperii ſui præcellentis indices extarent & monimenta. Deinde: Sub Oeconomia Moſaica ita comparata erant omnia, ut homines potentiæ magis quam bonitatis divinæ ſenſu affligerentur, & Dei timor magis quam amor eorum pectoribus incuteretur. Hoc *S. Auguſtino* obſervatum, cum dixit, *Quantum differunt Lex & Evangelium? quantum timor & amor.* Præterea, in rudiore illa mundi ætate, homines intimiore potentiæ, quam ſapientiæ, vel ſanctitatis divinæ ſenſu tangebantur. Ideoque in Vet. T. tituli potentiam ſingularem & plane tremendam ſignificantes Deo ſæpe tribuuntur: appellatur enim אביר יעקב δυνατὸς τῦ Ἰακώβ, Geneſ. 49. 24. אל כביר δυνατὸς ἰσχύϊ, Job. 36. 5. Ἰσχὺς Ἰακώβ, Jeſ. 49. 26. *Elohim & Shaddai*, quæ nomina, ſi Buxtorfio & Bocharto fidimus, à vocibus *fortitudinem* notantibus ortum petunt: Septies vocatur *petra Iſraëlis* Deut. 32. 18. titulo (uti docet Chaldæus) אלהא תקיפא *Deum fortem* denotante. Sæpius אל dicitur, quod Aquila, *ἰσχυρολογίαν* ejus exprimens, *ἰσχυρὸν fortem* interpretatur. Non raro etiam יהוה צבאות *Deus exercituum* audit. Virgo *Maria* Deum ſignanter τὸν δυνατὸν, & Scriptor Apocryphus τὸν δυνάστην, vocat. Adeo ut Judæi & Gentiles antiquiores hac in re amice convenirent, quod ambo Deum quem colebant nominibus potentiam indicantibus inſignirent. *Spencerus.*

Παῦσον βαιόν με. κέκμηκα γὰρ ἔνδοθι ἦτορ.
Ἀλλὰ τί μου κραδίη πάλι πάλλεται, ἠδέ γε θυμὸς
[3] Τυπτόμενος μάστιγι, βιάζεται ἔνδοθεν αὐδὴν
Αγγέλλειν πᾶσιν; αὐτὰρ πάλι πάντ᾽ ἀγορεύσω,
Ὅσσα θεὸς κέλεταί μ᾽ ἀγορευέμεν ἀνθρώποισιν.
Ἄνθρωποι, θεόπλαστον ἔχοντες ἐν εἰκόνι μορφὴν,
Τίπτε μάτην πλάζεσθε, καὶ οὐκ εὐθεῖαν ἀταρπὸν
Βαίνετε, ἀθανάτου κτίστου μεμνημένοι αἰεί:
Εἷς θεός ἐστι μόναρχος, ἀθέσφατος, αἰθέρι ναίων,
Αὐτοφυὴς, [4] ἀόρατος, ὁρῶν μόνος αὐτὸς ἅπαντα·

Pauliſper recrees: animo nam feſſa fatiſco.
Sed quid cor iterum quatitur mihi? menſque flagello
Icta, foras vocem prorumpere cogitur, omnes
Ut moneam? rurſus nimirum cuncta profabor,
Quæ Deus effari mortalibus imperat ægris,
O homines, quibus eſt divina in imagine forma,
Cur temere erratis, cur non per recta viarum
Vaditis, æterni memores patris omnibus horis?
Unus & immenſus Deus eſt, regnator & unus
Æthereus, ſeſe conſiſtens totus in uno,

Ον

3 Τυπτόμενος μάστιγι] In eodem cod. ut & Gallæi. eſt μάστιξι, & verſu ſequen. ἐξαγγέλλειν πᾶσιν; αὐτάρ. uti & ſic legitur in *Gallæi* MS. ex *Opſopœo*.

4 Ἀόρατος] Heſychius: Ἀόρατον· μὴ θεωρούμενον. Ἀόρατον, juxta Baſilium M. Orat. II. in Hexaëm. eſt, ὃ μὴ πέφυκεν ὀφθαλμοῖς σαρκὸς καθορᾶσθαι, ὡς ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος,

Digitized by Google

πος, *quod corporeis oculis cerni non poteſt, ut noſtra mens.* Atque ita dicitur, I. de *Deo*, qui ſua natura *inviſibilis* eſt. Theodoret. Θεραπευτ. Serm. II. pag. 502. 503. pluribus docet, nos τὴν θείαν φύσιν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν προσόντων ὀνομάζειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μὴ προσόντων προσαγορεύειν. Ad poſteriorem claſſem refert, quod Deus vocatur ἄναρχος, ἄφθαρτος, ἀθάνατος, ἄπειρος, ἀνώλεθρος, ἀόρατος, ἀνείδεος, &c. Cur vero ἀόρατος dicatur, hanc reddit rationem: Ἐπειδὰν ὁρατὸς οὗτος οὐκ ἔστιν, ἀόρατος ὀνομάζεται καὶ ἀθέατος. *Quia videri non poteſt*, inviſibilis *appellatur &* inſpectabilis. Eandem diſtinctionem inculcat etiam Baſilius M. lib. I. contra Eunomium, dicitque, Deus dicitur ἀόρατος, ἵνα μὴ ὑπολάβῃς αὐτὸν τῇ διὰ τῶν ὄψεων αἰσθήσει καταλαμβάνεσθαι, *ne exiſtimes eum ſenſu oculorum comprehendi poſſe.* Cyrillus Jeroſ. Catech. Illum. IX. pag. 81. Θείαν φύσιν ἰδεῖν σαρκικοῖς ὄμμασιν ἀδύνατον. *Fieri nequit, ut naturam divinam corporeis videamus oculis.* Et diſerte quidem ἀόρατος vocatur ad Hebr. XI. 27. & 1 Timoth. I. 17. Alia Scripturæ loca id ipſum paſſim clamant. Interim *Angeli Deum dicuntur videre, Prophetæ dicuntur Deum vidiſſe*, ſancti homines alii. Quo ſenſu Scriptura id factum dicat, ubique apud veteres reperias explicatum. Nos paucis erimus contenti. Theodoretus in Ἀσυγχύτῳ dicit, *Prophetas non vidiſſe* τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὄψιν τινὰ τῇ αὐτῶν δυνάμει συμβαίνουσαν, *Dei eſſentiam, ſed viſionem quandam captui eorum convenientem.* Chryſoſtomus ad Joh. I. 18. Homil. XV. in Joh. pag. 613. docet, *quomodo Johannes neget, Deum à quoquam viſum eſſe, cum in V. T. ſæpe viſus dicatur.* Nempe πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, οὐκ αὐτῆς οὐσίας γυμνῆς ὄψις. *Iſta omnia condeſcenſionis erant, non ipſius nudæ ſubſtantiæ viſio.* Idem Homil. IV. περὶ ἀκαταλήπτου, tom. VI. pag. 412. τὸ ἐναντιοφανὲς, quod Deus à Prophetis dicitur viſus, Johannes vero 1 Epiſt. IV. 12. aſſerit, *Deum à nemine unquam fuiſſe viſum*, ita ſolvit: ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν πεπαῤῥησιασμένην γνῶσιν οὐδεὶς ἔσχεν· ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς εἶδεν ἐκείνων· δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾷν· *Ut diſcas, neminem ejus accuratam cognitionem, & perſpicuam habuiſſe notitiam: iſta enim omnia ex condeſcenſione quadam fuiſſe profecta, nec quenquam eorum veram ejus vidiſſe eſſentiam, inde patet, quia alii aliter viderunt.* Nam, ut idem Homil. XV. in Joh. pag. 613. Εἰ αὐτὴν ἑώρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεώρουν· ἁπλῆ γάρ τις ἐστι, καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀπερίγραφος, &c. *Si ipſam in ſe naturam conſpicati fuiſſent, utique non diverſimode illam vidiſſent: ſimplex enim eſt, omnis figuræ, compoſitionis & circumſcriptionis expers, &c.* Vide Obſervat. noſtrarum cap. V. pag. 131, 132. Vide etiam inferius in verbo Ὁράω. Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 570. Εἶδε μὲν ὁ προφήτης, nempe Jeſajas, cap. VI. 1. τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὁμοίωμά τι καὶ φαντασίαν τινὰ, ὡς ἐχώρει ἰδεῖν, *Vidit quidem Propheta Dominum, at non ipſam ſubſtantiam, ſed ſimilitudinem & apparentiam quandam, ſicut capere poterat.* Conſule imprimis Epiphanium Hæreſi LX. pag. 349. & in Ancorato, pag. 491. Dionyſium Areopag. cap. IV. de cœleſti Hierarchia, pag. 48. *De Angelis* dicit Chryſoſtomus Homil. XXI. t. V. *eos videre* οὐκ αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει, ἀλλ' ὅσον ἐγχωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι, *non illud ipſum, quod Deus natura eſt, ſed quantum capere poſſunt, quantum à radiis illis illuminantur.* Cyrillus Jeroſ. Catecheſi Illum. VI. pag. 39. Βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι οὐ καθώς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καθὼς χωροῦσιν. *Angeli Deum vident, non ut Deus eſt, ſed prout ipſi etiam capere poſſunt.* Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 571. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἄγγελοι βλέπουσι Θεοῦ οὐσίαν, εἰ καὶ λέγονται τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὁρᾷν· τοῦτο γὰρ ἐνδεικτικόν ἐστι μόνου τοῦ φαντάζεσθαι ἀεὶ Θεόν. *Quin neque Angeli vident Dei ſubſtantiam, quamvis dicantur videre faciem ejus. Hoc enim indicat, eos ſemper Deum intellectu ſuo comprehendere,* ſemper de Deo cogitare. Atque hinc ἀόρατος de *attributis Dei*

Ὃν χεὶρ γ' οὐκ ἐποίησε λιθοξόος, οὐδ' ἀπὸ χρυσοῦ
Τέχνης ἀνθρώπου φαίνει τύπος, οὐδ' ἐλέφαντος·
Ἀλλ' αὐτὸς ἀνέδειξεν [5] αἰῶνος αὐτὸς ἑαυτόν

Cuncta videns ſolus, non adſpectabilis ipſe:
Quem non humani ſaxo manus ulla, vel auro,
Aut ebore artificis fecit, retulitve figurans:

Ὄντα

uſurpantur, quæ ipſa quoque inviſibilia ſunt, ſed ex rebus creatis videri dicuntur ad Rom. 1. 20. Nam, ut Origenes lib. VII. contra Celſum, pag. 364. τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τουτέστι, τὰ νοητὰ, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, ἐν τῷ νοεῖσθαι καθορᾶται, *inviſibilia Dei ex creatione mundi, hoc eſt, intelligibilia ex creaturis intelligendo, conſpiciuntur.* Eleganter Theodoretus ad locum S. Pauli, per τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, intelligit δημιουργίαν καὶ προνοίαν, καὶ δικαίαν ἐφ' ἑκάστῳ ψῆφον, καὶ τὰς παντοδαπὰς οἰκονομίας, *creationem & providentiam, & juſtam in unoquoque ſententiam, rerumque adminiſtrandarum multiplices ac varias rationes.* Et Theophylactus, ex Chryſoſtomo, τὰ ἀόρατα interpretatur Dei ἀγαθότητα, σοφίαν, δύναμιν, θειότητα, ἤτοι μεγαλειότητα, *bonitatem, ſapientiam, potentiam, divinitatem ſive majeſtatem.* Alia longe eſt ſententia Occunomii, qui in Epiſt. ad Romanos, pag. 252. dicit, Apoſtolum, vocare ἀόρατα, ἀγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν οὐρανοῖς δύναμιν, *angelos, & omnem in cœlis potentiam.* At, judice Theophylacto, οὐκ εὐστόχως, *minus appoſite.* II. De *Creaturis*, ut ad Coloſſ. 1. 16. ubi per ἀόρατα & ὁρατὰ intelliguntur omnes creaturæ, quia ſunt vel *inviſibiles*, ut Angeli; vel *viſibiles.* Ita interpretatur Greg. Nyſſenus lib. 1. contra Eunomium, tom. II. pag. 341. quando dicit, πάντων τῶν ὄντων τὴν ἀνωτάτω διαίρεσιν εἴς τε τὸ νοητὸν, καὶ τὸ αἰσθητὸν τὴν τομὴν ἔχειν, *omnium rerum maxime generalem diviſionem eſſe in eas, quæ intellectu, & in eas, quæ ſenſu percipiuntur.* Et τὴν μὲν αἰσθητὴν φύσιν γενικῶς *ab Apoſtolo* ὁρατὴν *vocari*, τῆς δὲ νοητῆς φύσεως πάσης ὄνομα κοινὸν εἶναι, τὸ ἀόρατον *ſenſibilem naturam generatim, viſibilem: naturæ vero, quæ intellectu percipitur, commune nomen eſſe, inviſibile.* Idem de iis, qui præmature abripiuntur, tom. III. pag. 325. ἀόρατον dicit eſſe τὸ νοητὸν καὶ ἀσώματον· ὁρατὸν vero, τὸ αἰσθητόν τι καὶ σωματῶδες, *inviſibile eſſe, quod mente percipi poteſt, & incorporeum: viſibile autem, ſenſibile & corporeum.* Et addit, Εἰς δύο ταῦτα διῃρῆσθαι πάντα τὰ ὄντα, εἴς τε τὸ αἰσθητὸν, καὶ τὸ κατ' ἔννοιαν θεωρούμενον, *in hæc duo diviſa eſſe omnia quæ ſunt, inſenſibile, & in id, quod per mentis cogitationem conſideratur & intelligitur.* Chryſoſtomus Homil. III. in Epiſt. ad Col. pag. 104. dicit Apoſtolum ἀόρατα dicere τὴν ψυχὴν, ὁρατὰ δὲ, πάντας ἀνθρώπους. Non ſufficiens enarratio. Melius Nyſſenus: & convenientius etiam Theophylactus ἀόρατα dicit eſſe ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους, καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Vide Suidam in hac voce. *Suicerus.*

5 Αἰῶνος] Placet ſcriptura regii codicis αἰώνιον pro αἰῶνος. *Opſopæus.*

6 Ὄντα

[6] Ὄντα τε, καὶ πρὶν ἐόντα, ἀτὰρ πάλι καὶ μετέπειτα.
Τίς γὰρ θνητὸς ἐὼν καθιδεῖν δύναται θεὸν ὄσσοις;
Ἢ τίς χωρήσει καὶ τοὔνομα μοῦνον ἀκοῦσαι
Οὐρανίου μεγάλοιο θεοῦ, κόσμον κρατέοντος:
Ὃς λόγῳ ἔκτισε πάντα, καὶ οὐρανὸν, ἠδὲ θάλασσαν,
Ἠέλιόν τ' ἀκάμαντα, σελήνην τε πλήθουσαν,
Ἄστρα τε λαμπετόωντα, κραταιὰν μητέρα [7] τιθὴν,
Πηγὰς, καὶ ποταμοὺς, πῦρ ἄφθιτον, ἤματα, νύκτας.
Αὐτὸς δὴ θεός ἐστ' ὁ πλάσας [8] τετραγράμματον
Ἀδάμ,

Ipſe ſed ipſum ſe ſeclo monſtravit ab omni,
Quique eſt, quique fuit, qui porro deinde futurus.
Cujus namque Deum mortalis lumina poſſunt
Cernere? quæve ferent vel vocem nominis auris?
Cœleſtis, magnique Dei, mundumque regentes,
Omnia qui dicto fecit, cœlumque, ſalumque;
Et rapidus ſolis curſum, lunamque tumentem,
Sidereos ignes, ſolidam magnamque parentem,
Fontes & fluvios, ignem, nocteſque, dieſque.
Nimirum Deus is finxit tetragrammaton Adam;

Τὸν

6 Ὄντα τε &c.] Omnia hæc quæ de Deo ſcribuntur non eſſe Sibyllæ, ex eo conſtat, quoniam poſt conſcripta Apoſtolorum oracula, ſunt prolata, imo etiam ipſiſſimis ſacræ Scripturæ verbis expoſſa. *Gallæus.*

7 Τιθὴν] Recte regius codex τηθὴν, terram communem omnium matrem, quemadmodum Homerus Iliad. ξ.

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα τηθύν. *Opſopœus.*

8 Τετραγράμματον Ἀδάμ] Quæ à nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculo-

 rum,

ra & productione eleganter confirment, tum quod ex illis appareat, Veteres Hebræorum Patres quoque ſub hoc cœleſti Manna myſteria latentia contemplatos eſſe, tum etiam quod aliqua fortaſſis ex illis erui poſſint à ſagaciori ingenio præditis, ad illuſtranda ea quæ in N. Teſt. de Manna leguntur, Joh. cap. 6 & 1 Cor. 10. 3. Dicunt nempe, *Manna principium & originem ſuam habuiſſe è cœlo, eſſe à Splendore & Luce à Deo egrediente, ſed miraculoſo & ineffabili modo, per ſolam Dei voluntatem & omnipotentiam, incorporata;* Sic Chriſtus principium & originem ſuam habet è cœlo, eſt Lumen de Lumine, à Patre egrediens, Splendor gloriæ ipſius, per aſſumptam carnem propter ſalutem noſtram corporeus factus, Panis cœleſtis, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. Ita quod Apocal. cap. 2. 17. legitur de *Manna abſcondito*, haud inconcinne explicari poteſt על יסוד המן de eo quod vocant *Elementum* ſeu *Principium Mannæ*, quod in cœlo & nihil aliud eſt, quam Lex, Gloria & Splendor incomprehenſibilis Majeſtatis Divinæ, quo fruuntur beati Angeli & Animæ in cœlo, per quem cum Deo conjunguntur, & in æternum vivunt. *Buxtorf.*

ΠΑΛΙΝ ΕΝ ΤΩ ΤΡΙΤΩ

αὐτῆς τόμῳ τάδε φησὶν, ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου περὶ Θεοῦ.

RURSUS IN TERTIA

parte hæc inquit, ex ſecundo lib. de Deo.

[1] ΟΥΡΑΝΙ', ὑψιβρεμέτα, μάκαρ, ὃς ἔχεις τὸ
[2] Χερουβὶμ

ALTITONANS, fœlix, cœleſtis, habenſque Cherubim

Ἰδρυ-

1 Οὐράνι &c.] Pro hoc lemmate ſcripta erat cenſura, quam modo appoſui, in regio codice: qui hinc tertium librum inchoat, hoc titulo λόγος τρίτος; quam librorum diſtinctionem etiam Ranconetus ſequutus eſt. *Opſopœus.*

2 Χερουβὶμ] Philologi & Interpretes non pauci nominis hujus [Cherubim] originem

Digitized by Google

nem & imponendi rationem inter Scripturæ ἄπορα referendam, nec operam in illius explicatione ludendam, cenſuerunt. Alii vero in illius ratione inveſtiganda multum operæ & literaturæ (abſit verbo invidia) fruſtra hactenus impenderunt. Ideoque Lectori non ingratum futurum exiſtimavi, ſi in hoc agro, non adeo trito & ſubacto, pauliſper laborarem. Quo vero ſermonem apertum & diſtinctum habeam, primo de vero vocis hujuſce vexatæ ſenſu; deinde, de illius ratione. [h. e. cur imaginibus Arcæ affixis imponeretur], examen inſtituendum eſt. Ut genuinum vocis ſenſum & originem aſſequamur, ad ſacram Scripturam & linguas Hebrææ cognatas diligenter attendendum eſt. Ex iis autem vocabulum illud multiplici ſignificatu gaudere, facile percipiamus. Nam primo, Bovem aut Vitulum notat, idque ex prima (ni fallor) vocis intentione. Hoc ita habere, luculenter conſtabit è duobus locis Ezechielis ἐν παραλλήλοις poſitis, Cap. 1. 10. *Et ſimilitudo facierum eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies bovis, & facies aquilæ.* Cap. 10. 14. *Facies unius,* פני הכרוב *facies* Cherub, *& facies ſecundæ facies hominis, & tertiæ facies leonis, & quartæ facies aquilæ.* In quibus verbis obvium eſt obſervare, Prophetam pro פני שור *vultu bovis* cap. 1. פני תכרוב cap. 10. poſuiſſe. Hujus autem mutationis [cum propheta ejuſdem animalis formam, utroque in loco ſe referre afferat] nulla occurrit ratio, niſi quod vox *Cherub* bovis ſignificatum antiquitus obtinuerit. Huic conjecturæ ſua præbet momenta affinis Syrorum & Chaldæorum dialectus: nam Syris, & Chaldæis כרב *Cherab*, *arare* denotat, quod proprium apud gentes antiquiores boum munus. Inde cauſa data Prophetæ verbis, Amoſ. 6. 12. *An current in petra equi? aut quis arabit bobus?* Et Sirachidis, Eccleſ. 38. 26, 27. *Quo pacto fiat ſapiens qui tenet aratrum, boves agens & verſans in eorum operibus?* Quibus conſonum Poëtæ dictum,

> *Navita de ventis, de tauris narrat arator.*

Inde factum quod Veteres, *terræ, agriculturæ, & alimenti ſymbolum* bovem fecerint. Neque novum atque inſolens videri poſſit, quod apud antiquos Hebræos bovem ab *arando* nomen habuiſſe dixerim: bos enim (ſi quid valeat *Bocharti* conjectura) בקר dicitur, quia Arabice بقر eſt *terram vomere proſcindere.* His apprime convenit, quod boves olim *Triones* dicerentur; vel à terra quaſi Terriones, aut quaſi Striones (ut voluit Scaliger) *à ſtria quam faciunt dum ſulcos vomere proſcindunt.* Non diffitendum interim (ut in callem redeam) Lexica pleraque hanc vocis *Cherub* notationem alto ſilentio præterire. At ratio illa levior videtur, quam ut illius cauſa hanc vocis notationem rejiciat quiſpiam; cum non tantum argumentis jam in medium allatis, ſed clariſſimorum in Rep. literaria Triumvirorum [Joſephi Medi, Lud. de Dieu, & Bocharti] ſuffragiis, jam dictus vocis illius ſenſus & origo ſe tueri poſſit. Cum autem *Cherub* (uti dixi) bovem, creaturam corporis viribus præſtantem, primario ſignificaret: inde profectum videtur, quod ea voce magnates & viros potentia & fortitudine ſingulari conſpicuos olim denotarent. Nam, *Secundo:* Vox *Cherub*, ad fortem, potentem, & validum, ſignificandum in Scripturis uſurpatur. Hunc ſenſum voci affigendum docent Dei ad regem Tyri verba, את כרוב ממשח i. e. Interprete Tremellio, *Tu Cherub eras, ex quo unxi te,* &c. Ubi proculdubio vox illa potentiam & magnitudinem illam indicat, qua rex ille vicinos, imo & ſemetipſum, ſuperavit, ex quo Deus illum ad ſedem regiam evexiſſet. Eam etiam notationem adſtruit Syrorum dialectus, in qua *potentem*

tem & *magnum*, & *vim* aut *fortitudinem*, ſonare, Lexicorum fide comprobatum eſt. Hiſce firmitatis aliquid addit *Philo*, qui tradit [haud dubie ex Hebræorum diſciplina] per *Cherubim*, τὰς τοῦ Ὄντος δυνάμεις, τήν τε ποιητικὴν καὶ βασιλικὴν, *potentias ejus qui Eſt*, *creatricem & regalem*, deſignari; & ἱλαστήριον fuiſſe σύμβολον τῆς ἵλεω τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, *ſymbolum propitiæ Dei potentiæ*. Eſt itaque cur credatur, Vocem *Cherub* apud Hebræos antiquiores *potentiæ* notationem habuiſſe, quamvis ſignificationis hujus antiquæ vix ulla, niſi in cognato Syrorum idiomate, ſuperſint veſtigia; ni forte civitas apud Ezram memorata, nomen *Cherub* invenerit, quod valida eſſet, h. e. probe munita nec facili conatu expugnanda. Hæc animum inducant opinari, Vocem *Cherub* fortitudinis ſignificatum apud Hebræos antiquiores habuiſſe. Inde vero res hæc mihi penitus confirmatur, quod Deus in ſacris literis nunquam *ſuper Cherubim ſedere* vel *equitare* dicatur, niſi cum Illius potentia & fortitudo celebranda vel invocanda veniat. Cum enim viribus ad bellum indigerent Iſraëlitæ, ad Shilo miſiſſe dicuntur, *ut peterent inde arcam fœderis Jehovæ Exercituum, inſidentis Cherubim.* Et cum Hezekiah ſe hoſtibus ſuis imparem perſentiſceret, auxiliarem Dei potentiam imploravit, dicens, *Jehova Deus Iſraëlis, inſidens Cherubinis, illuceſce: coram Ephraim, Benjamin & Manaſſe* [qui Arcam proxime & quaſi à tergo ſequebantur] *excita potentiam tuam, & veni ad ſalutem*, &c. Quaſi dixiſſet, "Tu qui ſedes inter fortes, eoſque ad "nutum tuum compoſitos habes, exſere "fortitudinem tuam, & populo tuo jam "laboranti ſuppetias feras. Huic loco affinitate propinqua jungitur Pſal. 99. 1. *Jehova regnat, commoveantur populi: inſidet Cherubinis, nutet terra:* h. e. "Terra ſede ſua moveatur liceat, & ſuſ-"que deque ferantur omnia, animi nun-"quam deficient, quoad Deus inſideat "Cherubim, ſede ſua minime deturban-"dus. Huc etiam ſpectat Pſal. 18. 11. ubi Pſalmiſtes Dei potentiam celebrans, *Inſidens*, inquit, *Cherubinis volat, volitatque ſuper alas venti.* Quem locum Chaldæus in hæc verba reddidit, *Et viſus eſt* בִּגְבוּרְתֵּיהּ *in robore ſuo ſuper Cherubim leviſſimus, & adduxit potentiam ſuam ſuper alas turbinis.* Quid autem ſancti Viri, Dei ſeſſionem inter Cherubinos, tanquam firmiſſimum potentiæ argumentum toties adhiberent; niſi quod *Cherubim* fortes & validos olim denotaret, ideoque certum potentiæ divinæ rebus ſuis affuturæ omen & argumentum inde capiendum exiſtimarent? Hiſce, clauſulæ loco ſubjungam Procopii verba: *Scriptura ſolet vocare* Cherubim, *quicquid potens eſt. Id vel inde patet:* Qui ſedet ſuper Cherubim, *id eſt, qui potens eſt regnare:* Adſcendit ſuper Cheeubim & ἐπετάσθη, i. e. *cum multa & magna advenit potentia. Tertio:* Vox hæc perſonam prudentem & multa cognitione præditam olim ſignificavit: ut plane conveniret cum affini כַּבִּיר خبير [facta literarum metatheſi] quod *ſcientem*, *gnarum*, *ſolertem*, notat. Hunc vocis ſenſum Lexicographi moderni non agnoſcunt, ei vero ex Antiquis haud pauci patrocinantur. Inter eos Philo Judæus imprimis, de ſimulacris Arcæ conjunctis agens, ἃ δὲ, inquit, πατρίῳ μὲν γλώττῃ προσαγορεύεται Χερουβὶμ, ὡς δ' ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, ἐπίγνωσις καὶ ἐπιστήμη πολλή. *Hæc autem ſermone vernaculo nominantur* Cherubim, *hoc eſt, cognitio & ſcientia multa.* Conſentit Clem. Alexandrinus, ſic vocem explicans, ἐθέλει δὲ τὸ ὄνομα τῶν Χερουβὶμ δηλοῦν ἐπίγνωσιν πολλήν. *Vult autem nomen Cherubim ſignificare multam cognitionem.* Cum iis facit S. Hieronymus, dicens, *Cherubim lingua noſtra interpretatur multitudo ſcientiæ.* Hic multum æſtuare, & varias conjecturas comminiſci ſolent viri docti, ut S. Hieronymi interpretatio veritati conſona videatur. Nam in hanc rem Martinus Merſenus Cherub deducit à

נכר

Digitized by Google

נכר *cognoſcere*, & רב *multitudo*. Vir doctus qui S. Hieronymi opera notis illuſtravit, rem alia ratione expediendam cenſuit: Nam כְּרַב, inquit, *ſignificat tanquam multitudo*, כְּרַב tanquam Magiſter, *& ex utraque ſignificatione in uno verbo conjuncta, nata eſt illa interpretatio.* Sed magis ingenuum ſe præbuit eruditus Rivetus, cum dixit, *Quomodo fieri poſſit, ut à multitudine ſcientiæ derivetur vox* כרוב, *fateor me videre non poſſe, nec id docet Hieronymus.* Ut lectorem hic forſan hærentem expediamus, dicendum videtur, Hebræos antiquiores vocem כרוב ad notandam ſcientiæ multitudinem uſurpaſſe. Ita me perſuaſum faciunt, non tantum Veterum quos jam citavi teſtimonia, ſed ſignificatus hujuſce veſtigia in affini Syrorum dialecto etiamnum deprehenſa. In hujus rei fidem audiamus quæ *Iſabar Ali* habet in Lexico, *Cherubo à voce Cherubotho, i. e. fortitudo. Interpretatio alias ejus eſt multitudo ſcientiæ.* Eadem ſignificatio firmatur verbis *Johannis* Metropolitæ *Darenſis*, quem *Abraham Ecchellenſis* ſeculo quarto vixiſſe perhibet &c. *Quid etiam nomen Cherubim? Multitudo cognitionis, ſive effuſio ſapientiæ, ſive abundantia & opulentia ſapientiæ.* Hæc vocis origo ſtomacho meo pergrata venit, quanquam Morinus eam concoquere non novit: nam *in etymo*, inquit, *Cherubim, Dionyſii errorem amplificare videtur Darenſis*: nam & S. Dionyſius, libris de Hierarchia Eccleſiaſtica, *Cherubim* notare *multos ſapientia & cognitione* affirmavit. *Quarto*: Cherubim ad Angelos ſignificandos in ſcripturis adhibetur. Nam vocem eo ſenſu venire, Geneſ. 3. 24. & variis Ezechielis viſionibus, unanimi Interpretum ſuffragio confirmatum eſt. Hinc factum quod Judæi ſimul & Chriſtiani, in ſcriptis & precum ſuarum formulis, ſemper uſi ſint vocabulo *Cherubim* ad Angelos ſignificandos. Ideo vero Spiritus S. Angelos eo nomine donaſſe videtur, quod nominis illius omen implerent maxime, & fortitudine ſcientiaque creaturas alias tanto intervallo antecederent, quod digni eſſent qui הכרובים *fortes* aut *ſcientes*, emphatice & per eminentiam, dicerentur. Hanc nominis Angelici rationem eo veritati propiorem cenſeo, quod Angeli, in Vet. & Novo T. potentiæ titulis frequenter inſigniantur. Nam appellantur *Exercitus cælorum*, 1 Reg. 22. 19. *Currus Dei*, Pſ. 68. 18. *Angeli robore præcellentes*, Pſal. 103. 20. Et ſignanter אַבִּירִים *fortes*, Pſal. 78. 25. Dedit illis לֶחֶם אַבִּירִים id eſt, ad mentem τῶν LXX, ἄρτον τῶν ἀγγέλων. Et Pſ. 89. 7. בִּבְנֵי אֵלִים *inter filios fortium*, Targum per בְּאוֹכְלוֹסֵי מַלְאֲכַיָּא *inter choros Angelorum* interpretatur: Ob ſummam poteſtatem אלהים etiam à Pſalmiſta vocantur, quem Apoſtolus de Angelis interpretatur. Hymno inſuper Apocrypho αἱ δυνάμεις Κυρίου, *Domini poteſtates* vel *potentiæ* nominantur. In Novo Teſt. Ἄγγελοι καὶ δυνάμεις, 1 Pet. 3. 22. στρατιὰ οὐρανίου, Luc. 2. 13. ἀρχαί, Eph. 1. 21. Col. 1. 16. ob potentiam illam qua creaturas alias longe ſuperant. Angeli etiam non minus ſcientiæ nomine ſub Vet. Teſtamento inclaruere: prout enim fortitudo Angeli ad maximam fortitudinem, ſic & ſapientia Angeli ad maximam ſapientiam exprimendam, tanquam formula proverbialis, uſurpatur. Nec ſine bella veri ſpecie, nonnulli verba ſerpentis [*eritis* כֵּאלֹהִים] de Angelis interpretantur: ut hic ſit verborum ſenſus, *Intellectus veſter, qui jam ab Angelis ſapientia ſuperatur, tanta ſcientia illuminabitur, ut ſimiles Angelis evadatis, indubie ſcientes quid bonum, quid malum, quid de quaque re verum ſit, quid falſum,*

Cherubim, arcam alarum flexibus ambientes, beatos illos ſpiritus denotaſſe, qui Euangelii myſteria admiratione defixi contemplantur, qui Cœli majeſtatem promptiſſimæ celeritatis obſequiis ambiunt, & Illius imperata veloci & quaſi alato miniſterio peragunt. Quúm itaque imagines illæ Angelos repræſentarent, & eorum quaſi vicem gererent; par erat ut nomine Cherubim, quo Angeli diu antea innotuiſſent, inſignirentur. 3. Nomen Cherubim [*fortes* aut *potentes* notans] imaginibus hiſce datum videtur, quod Arca fortitudinis & potentiæ divinæ ſymbolum eſſet & ſacramentum. Neque hoc gratis dictum ſentiat Lector, aut oſcitanter prætereundum: ſi enim Scripturas Arcam ſpectantes attentius adſpiciamus, pateat Deum Arcam, non tam juſtitiæ, miſericordiæ, aut ſcientiæ, quam potentiæ ſuæ, pignus & monumentum ſtatuiſſe. Eam enim David *Arcam fortitudinis* Domini nominavit, 132. Pſal. 8. Idem nomen & Salomon Arcæ tribuit 2 Par. 6. 41. *Robur* etiam & *gloria* Judæorum dicta eſt, Pſal. 78. 61. *Tradidit in captivitatem robur eorum, & gloriam eorum in manus hoſtium*: nam locum illum de Arca à Philiſtæis capta intelligendum eſſe, interpretum pene omnium ſuffragio comprobatum eſt. Eodem ſpectare videntur Pſalmiſtæ verba, *Deſideraverit Te anima mea, ut viderem* עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ *robur & gloriam tuam, ſicut vidi in Sanctuario*, ubi ſcilicet Arca reponebatur. Hæc & loca ſimilia Judæis antiquioribus anſam dediſſe videntur, Arcam *fortitudinis* aut *potentiæ* nomine appellandi, prout è verbis Sirachidis haud obſcure colligendum eſt. *In Eccleſia Altiſſimi os ſuum aperiet Sapientia*, καὶ ἐναντὶ δυνάμεως αὐτοῦ καυχήσεται, *& coram potentia illius gloriabitur*: *hoc eſt*, inquit Grotius, *in Templo ubi eſt Arca, quæ* עז *Hebræis*. Hinc & Sanctuarium, Arcæ locus & ſedes, *Sanctuarium roboris*, Dan. 11. 31. & *excellentia fortitudinis*, appellatur, Ezech. 24. 21. Et Pſalmi omnes, ad celebrandum Arcæ in Sionem adventum compoſiti, Deo fortitudinem tribuunt vires humanas longiſſime ſuperantem, & in propria Dei potentia celebranda vel imploranda, toti occupantur. Nam Pſalmus 24 quem plerique cum Arca in Sanctum Sanctorum eſſet inferenda ſcriptum ſentiunt, Templi portas per proſopopœiam ſic alloquitur, ver. 7. 8. *Elevate, ô portæ, capita veſtra, elevate vos portæ perpetuæ, & intrabit Rex gloriæ. Quis eſt Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Interpretes etiam Pſalmum 68, qui multus eſt in potentia Dei celebranda & Illius auxilio implorando, eadem occaſione ſcriptum arbitrantur. Similia nobis occurrunt in hymno, Magiſtro ſymphoniæ tradito, cum David arcam in Tabernaculo ſtatuiſſet. Quæ ſane loca omnia cauſam opinandi præbent, Arcam non tam præſentiæ quam potentiæ divinæ pignus & monimentum à Deo conſtitutam, hoc etiam pios omnes è Veterum Hebræorum Gente probe tenuiſſe. Neque hoc ævi recentioris Hebræos latuiſſe, è verbis Authoris Targ. Hieroſolymitani probabiliter concludamus. Sic enim textum illum celebrem explicandum cenſuit. *Cum Arca proficiſceretur, erigebat Moſes in oratione manus ſuas, ac dicebat,* קוּם מֵימְרָא דַיְיָ בִּתְקוֹף הֵילָךְ / *Surge ô verbum Domini, cum fortitudine roboris tui*, &c. Cum itaque Arca cum Cherubinis fortitudinis divinæ propitiæ teſſera eſſet & ſacramentum, opinari par eſt, non tantum Cherubim *fortes* & *potentes* indigitaſſe, ſed Deum nomen illud Arcæ ſimulacris impoſuiſſe, ut fidem eo certiorem populo faceret, *Fortem Iſraelis* rebus eorum præſidere, nec quicquam ab hoſtibus timendum, quamdiu fortitudinis tantæ præſidio ſe dignos redderent. 4. Ægyptiis, aliiſque gentibus antiquioribus, in more erat, Deos & Dæmonas ſuos nominibus à potentia & fortitudine deſumptis inſignere. Nam, ut ab Ægyptiis

priis ordiamur, eorum Apis fortis aut potens per eminentiam dicebatur. Hanc aſſertionem fide dignam reddunt verba Jeremiæ: מרוע נסחף אביריך / vel (uti LXX legerunt) אביריך / *Quare abductus eſt fortis tuus?* nam ea ſic efferunt LXX, Διατί ἔφυγεν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἆπις, ὁ μόσχος ὁ ἐκλεκτός σου; *Cur à te fugit Apis, ille Vitulus electus tuus?* Ubi clarum eſt, Græcos אבירך *fortem tuum*, per Apim vitulum interpretari. Græcorum interpretationem ratam habet & verſio Arabica, quæ ſenſum loci ſic reddidit, *Cur fugiens fugit vitulus tuus electus?* Hæc Prophetæ interpretatio veriſimilior exiſtimetur, quod *Apis* ille Diis aliis potentia & virtute præcellere crederetur. Nam Ælianus, hoc numen memorans, Θεὸς, inquit, Αἰγυπτίοις ἐναργέστατος ὁ Ἆπις εἶναι πιστεύεται· *Apis apud Ægyptios efficaciſſimus Deus creditur.* Neque Apis tantum, ſed & Ægypti Serapis, fortitudinis præcipue fama claruit. Refert enim Porphyrius, Sarapin in hunc modum de ſeipſo ceciniſſe.

Φαιδρὴ μὲν καὶ δῶμα Θεοῦ καταλάμπεται αἴγλη·
Ἦλθε γὰρ ἠντιβόλησε μέγας Θεὸς· εἶδεν ἐμεῖο
Κάρτος ἀμαιμάκετον.

Id eſt,

Lux lata Dei templum irradiat,
Venit quippe magnus Deus, & adſpexit
Invictum robur meum.

Hoc forſan, aut aliud ei cognatum, oraculum in cauſa fuit, quod *Serapin* nonnulli Jovem, *ut rerum omnium potentem*, dicerent. Ægyptiorum Bacchum etiam fortitudinis laude celebrem fuiſſe, is facile admittet qui Plutarchum audiet: Ἱστορεῖται δὲ καὶ Ἴσιδος υἱὸς ὢν ὁ Διόνυσος ὑπὸ Αἰγυπτίων, οὐκ Ὄσιρις, ἀλλὰ Ἀρσαφῆς ἐν τῷ ἄλφα γράμματι λέγεσθαι· δηλοῦντος τὸ ἀνδρεῖον τοῦ ὀνόματος. *Fertur etiam ab Ægyptiis Bacchus filius Iſidis eſſe, qui non Oſiris, ſed Arſaphes [voce ab alpha litera incipiente] nomen gerat, quo fortis ſignificatur.* In ejuſdem laudis ſocietatem & Osirin Ægyptium vocat Apuleius, quem ornavit titulo *Magni Dei Dominique, Summi Parentis, invicti Oſiris.* Ægyptios antiquos hujuſmodi titulis & elogiis Numina ſua ornare ſolitos, eo facilius eſt creditu, quod & aliæ Gentes Deos ſuos titulis potentiam & fortitudinem notantibus honeſtarent. Nam inter Phœnicum Deos, Cabirim, i. e. exponente Varrone, Θεοὶ δυνατοὶ, præcipue cenſebantur: & nominis rationem firmant Tertulliani verba, Lib. de Spectaculis; *Ante eas* [columnas] *tres aræ trinis Diis patent*, Magnis, Potentibus, Valentibus: *eoſdem Samothracas exiſtimant.* Syri numen coluere, cui Ἄζιζος, à עזיז *fortis & robuſtus*, nomen fecerunt. Arabes antiqui Lunam, aut Venerem ſtellam, nomine كبر *Kabar*, quod lingua Hebræa & Phœnicia *potentem* ſonat, in veneratione non vulgari habuerunt. Refert etiam AL-FIrauzabadius eos aliud idolum coluiſſe [Mohammedis juſſu perditum] cui ALUzza nomen. Hoc autem nomen, *illi à potentia inditum* (inquit Author ille) *formæ eſt fœmininæ ab* ااخر *quod* robore ſupra alios excellentem *denotat, quaſi ſumme potentem aut potentiſſimum dicas.* Hunc Gentium morem [Deos ob potentiam celebrandi, & inde nomina iis imponendi] perantiquum fuiſſe, è ſcriptis canonicis ſimul & apocryphis eluceſcit. Nam in ſcriptis canonicis eos nunc צורים *rupes*, nunc אלים *fortes*, nunc מעזים *robora*, dictos inveniamus. In ſcriptis apocryphis legimus, Ethnicos δυνάμεις τῶν ματαίων *fortitudines idolorum:* Iſraelitas etiam *ſacrificaſſe* τῇ Βάαλ τῇ δυνάμει· Ita nonnulla exemplaria legunt, & lectioni favent Prophetæ verba de Vitulo Samariæ dicta; *Lugent ſuper eum populus ejus & Sacerdotes ejus, qui exultaverunt ſuper eum,* על־כבודו *propter gloriam ejus,*

quia

Ἰδρυμένον, λίτομαι, παναληθέα φημίξασαν

Firmatum, precor ut me plane vera locutam

Παῦσον

quia migravit ab eo: ibi enim per Vituli *gloriam*, illius opinata potentia & fortitudo, quæ cultoribus ejus exultandi materiam dedit intelligenda videtur. Neque novum eſt, ut *gloria* pro *fortitudine* in ſcripturis uſurpetur; quod exemplis bene multis oſtendi poſſet, ſi ab inſtituto ſermone deflectere liceret. Cum itaque Ægyptii Genteſque aliæ, Deos ſuos titulis ſummam potentiam notantibus inſignire, eoſque fortitudinis nomine celebrare, ſolerent; par erat ut imagines Deo pro ſede & ſolio poſitæ, CHERUBIM, *fortes* aut *potentes*, dicerentur; ut perpetua manerent potentiæ divinæ monimenta, & Iſraelitæ in Eo qui inter *Cherubim* habitavit, fiduciam ſuam reponerent; non in Gentium Numinibus, fallaci tantum *fortium* titulo decoratis. Deinde: cum ſeculo illo rudiori potentia & fortitudo præcipue Deos commendarent, multum ad religionem intererat, ut Deus Iſraëlis inter imagines à potentia denominatas habitaret, ut *fortitudo ſuo* tantum *Sanctuario* ineſſe crederetur, & Ei uni כבוד ועז *gloria & fortitudo* tribuerentur. Sacra ſimulacra quibus nomen à potentia datum, ætati & œconomiæ illi maxime conſentanea fuiſſe videantur. Tunc enim Deus ipſe Regis politici nomen & locum tenuit, & numero ſuo congruum erat ut ſolio è Cherubim [i. e. ſummæ potentiæ ſymbolis & monimentis] facto inſideret. Nam ea de cauſa forte thronus leonibus ſuſtentatus Salomoni placuit, quod animalium fortitudine præſtantium ſimulacra, fortitudini & imperii ſui præcellentis indices extarent & monimenta. Deinde: Sub Oeconomia Moſaica ita comparata erant omnia, ut homines potentiæ magis quam bonitatis divinæ ſenſu affigerentur, & Dei timor magis quam amor eorum pectoribus incuteretur. Hoc *S. Auguſtino* obſervatum, cum dixit, *Quantum differunt Lex & Evangelium? quantum timor & amor*. Præterea, in rudiore illa mundi ætate, homines intimiore potentiæ, quam ſapientiæ, vel ſanctitatis divinæ ſenſu tangebantur. Ideoque in Vet. T. tituli potentiam ſingularem & plane tremendam ſignificantes Deo ſæpe tribuuntur: appellatur enim אֲבִיר יַעֲקֹב δυνατὸς τοῦ Ἰακώβ, Geneſ. 49. 24. אֵל כַּבִּיר δυνατὸς ἰσχύϊ, Job. 36. 5. Ἰσχὺς Ἰακώβ, Jeſ. 49. 26. *Elohim & Shaddai*, quæ nomina, ſi Buxtorfio & Bocharto fidimus, à vocibus *fortitudinem* notantibus ortum petunt: Septies vocatur *petra Iſraëlis* Deut. 32. 18. titulo (uti docet Chaldæus) אלהא תקיפא *Deum fortem* denotante. Sæpius אֵל dicitur, quod Aquila, ἐτυμολογίαν ejus exprimens, ἰσχυρὸν *fortem* interpretatur. Non raro etiam יְהוָה צְבָאוֹת *Deus exercituum* audit. Virgo *Maria* Deum ſignanter τὸν δυνατὸν, & Scriptor Apocryphus τὸν δυνάστην, vocat. Adeo ut Judæi & Gentiles antiquiores hac in re amice convenirent, quod ambo Deum quem colebant nominibus potentiam indicantibus inſignirent. *Spencerus*.

Παῦσον βαιόν με. κέκμηκα γὰρ ἔνδοθι ἦτορ.
Ἀλλὰ τί μου κραδίη πάλι πάλλεται, ἠδέ γε θυμὸς
[3] Τυπτόμενος μάστιγι, βιάζεται ἔνδοθεν αὐδὴν
Ἀγγέλλειν πᾶσιν; αὐτὰρ πάλι πάντ᾽ ἀγορεύσω,
Ὅσσα θεὸς κέλεταί μ᾽ ἀγορευέμεν ἀνθρώποισιν.
Ἄνθρωποι, θεόπλαστον ἔχοντες ἐν εἰκόνι μορφὴν,
Τίπτε μάτην πλάζεσθε, καὶ οὐκ εὐθεῖαν ἀταρπὸν
Βαίνετε, ἀθανάτου κτίστου μεμνημένοι αἰεί:
Εἷς θεός ἐστι μόναρχος, ἀθέσφατος, αἰθέρι ναίων,
Αὐτοφυὴς, [4] ἀόρατος, ὁρῶν μόνος αὐτὸς ἅπαντα·

Pauliſper recrees: animo nam feſſa fatiſco.
Sed quid cor iterum quatitur mihi? menſque flagello
Icta, foras vocem prorumpere cogitur, omnes
Ut moneam? rurſus nimirum cuncta profabor,
Quæ Deus effari mortalibus imperat ægris,
O homines, quibus eſt divina in imagine forma,
Cur temere erratis, cur non per recta viarum
Vaditis, æterni memores patris omnibus horis?
Unus & immenſus Deus eſt, regnator & unus
Æthereus, ſeſe conſiſtens totus in uno,

Ὃν

3 Τυπτόμενος μάστιγι] In eodem cod. ut & Gallæi. eſt μάστιξι, & verſu ſequen. ἐξαγγέλλειν πᾶσιν; αὐτὰρ. uti & ſic legitur in Gallæi MS. ex Opſopœo.

4 Ἀόρατος] Heſychius: Ἀόρατον· μὴ θεωρούμενον. Ἀόρατον, juxta Baſilium M. Orat. II. in Hexaëm. eſt, ὃ μὴ πέφυκεν ὀφθαλμοῖς σαρκὸς καθορᾶσθαι, ὡς ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος.

Digitized by Google

περος, *quod corporeis oculis cerni non poteſt, ut noſtra mens.* Atque ita dicitur, I. de *Deo*, qui ſua natura *inviſibilis* eſt. Theodoret. Θεραπευτ. Serm. II. pag. 502. 503. pluribus docet, nos τὴν θείαν φύσιν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν προσόντων ὀνομάζειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μὴ προσόντων προσαγορεύειν. Ad poſteriorem claſſem refert, quod Deus vocatur ἄναρχος, ἄφθαρτος, ἀθάνατος, ἀκήρατος, ἀνώλεθρος, ἀόρατος, ἀνείδεος, &c. Cur vero ἀόρατος dicatur, hanc reddit rationem: Ἐπειδὰν ὁρατὸς οὗτος οὐκ ἔστιν, ἀόρατος ὀνομάζεται καὶ ἀθέατος. *Quia videri non poteſt*, inviſibilis *appellatur &* inſpectabilis. Eandem diſtinctionem inculcat etiam Baſilius M. lib. I. contra Eunomium, dicitque, Deus dicitur ἀόρατος, ἵνα μὴ ὑπολάβῃς αὐτὸν τῇ διὰ τῶν ὄψεων αἰσθήσει καταλαμβάνεσθαι, *ne exiſtimes eum ſenſu oculorum comprehendi poſſe.* Cyrillus Jeroſ. Catech. Illum. IX. pag. 81. Θείαν φύσιν ἰδεῖν σαρκικοῖς ὄμμασιν ἀδύνατον. *Fieri nequit, ut naturam divinam corporeis videamus oculis.* Et diſerte quidem ἀόρατος vocatur ad Hebr. XI. 27. & I Timoth. I. 17. Alia Scripturæ loca id ipſum paſſim clamant. Interim *Angeli Deum dicuntur videre, Prophetæ dicuntur Deum vidiſſe,* ſancti homines alii. Quo ſenſu Scriptura id factum dicat, ubique apud veteres reperias explicatum. Nos paucis erimus contenti. Theodoretus in Ἀσυγχύτῳ dicit, *Prophetas non vidiſſe* τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὄψιν τινὰ τῇ αὐτῶν δυνάμει συμβαίνουσαν, *Dei eſſentiam, ſed viſionem quandam captui eorum convenientem.* Chryſoſtomus ad Joh. I. 18. Homil. XV. in Joh. pag. 613. docet, *quomodo Johannes neget, Deum à quoquam viſum eſſe, cum in V. T. ſæpe viſus dicatur.* Nempe πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, οὐκ αὐτῆς οὐσίας γυμνῆς ὄψις. *Iſta omnia condeſcenſionis erant, non ipſius nudæ ſubſtantiæ viſio.* Idem Homil. IV. περὶ ἀκαταλήπτου, tom. VI. pag. 412. τὸ ἐναντιοφανὲς, quod Deus à Prophetis dicitur viſus, Johannes vero I Epiſt. IV. 12. aſſerit, *Deum à nemine unquam fuiſſe viſum,* ita ſolvit: Ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν τετρανωμένην γνῶσιν οὐδεὶς ἔσχεν· ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, καὶ ἀκριβῶς τὴν οὐσίαν οὐδεὶς εἶδεν ἐκείνου, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾶν. *Ut diſcas, neminem ejus accuratam cognitionem, & perſpicuam habuiſſe notitiam: iſta enim omnia ex condeſcenſione quadam fuiſſe profecta, nec quenquam eorum veram ejus vidiſſe eſſentiam, inde patet, quia alii aliter viderunt.* Nam, ut idem Homil. XV. in Joh. pag. 613. Εἰ αὐτὴν ἑώρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεάσαντο· ἁπλῆ γάρ τίς ἐστι, καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀπερίγραφος, &c. *Si ipſam in ſe naturam conſpicati fuiſſent, utique non diverſimode illam vidiſſent: ſimplex enim eſt, omnis figuræ, compoſitionis & circumſcriptionis expers, &c.* Vide Obſervat. noſtrarum cap. V. pag. 131, 132. Vide etiam inferius in verbo Ὁρᾶν. Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 570. Εἶδε μὲν ὁ προφήτης, nempe Jeſajas, cap. VI. I. τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὁμοίωμά τι καὶ φαντασίαν τινά, ὡς ἐχώρει ἰδεῖν. *Vidit quidem Propheta Dominum, at non ipſam ſubſtantiam, ſed ſimilitudinem & apparentiam quandam, ſicut capere poterat.* Conſule imprimis Epiphanium Hæreſi LX. pag. 349. & in Ancorato, pag. 491. Dionyſium Areopag. cap. IV. de cœleſti Hierarchia, pag. 48. *De Angelis* dicit Chryſoſtomus Homil. XXI. t. V. *eos videre* οὐκ αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει, ἀλλ' ὅσον ἐγχωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι, *non illud ipſum, quod Deus natura eſt, ſed quantum capere poſſunt, quantum à radiis illis illuminantur.* Cyrillus Jeroſ. Catecheſi Illum. VI. pag. 39. Βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι οὐ καθώς ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καθὼς χωροῦσιν. *Angeli Deum vident, non ut Deus eſt, ſed prout ipſi etiam capere poſſunt.* Theophylactus in cap. I. Joh. pag. 571. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἄγγελοι βλέπουσι Θεοῦ οὐσίαν, εἰ καὶ λέγονται τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὁρᾶν· τοῦτο γὰρ ἐνδεικτικόν ἐστι μόνου τοῦ φαντάζεσθαι ἀεὶ Θεόν. *Quin neque Angeli vident Dei ſubſtantiam, quamvis dicantur videre faciem ejus. Hoc enim indicat, eos ſemper Deum intellectu ſuo comprehendere,* ſemper de Deo cogitare. Atque hinc ἀόρατα de *attributis Dei*

Ὃν χεὶρ γ' οὐκ ἐποίησε λιθοξόος, οὐδ' ἀπὸ χρυσοῦ
Τέχνης ἀνθρώπου φαίνει τύπος, οὐδ' ἐλέφαντος·
Ἀλλ' αὐτὸς ἀνέδειξεν ⁵ αἰῶνος αὐτὸς ἑαυτὸν

Cuncta videns ſolus, non adſpectabilis ipſe:
Quem non humani ſaxo manus ulla, vel auro,
Aut ebore artificis fecit, retulitve figurans:

Ὄντα

uſurpantur, quæ ipſa quoque inviſibilia ſunt, ſed ex rebus creatis videri dicuntur ad Rom. 1. 20. Nam, ut Origenes lib. VII. contra Celſum, pag. 364. τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τουτέστι, τὰ νοητὰ, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, ἐν τῷ νοεῖσθαι καθορᾶται, *inviſibilia Dei ex creatione mundi, hoc eſt, intelligibilia ex creaturis intelligendo, conſpiciuntur.* Eleganter Theodoretus ad locum S. Pauli, per τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, intelligit δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν, καὶ δικαίαν ἐφ' ἑκάστῳ ψῆφον, καὶ τὰς παντοδαπὰς οἰκονομίας, *creationem & providentiam, & juſtam in unoquoque ſententiam, rerumque adminiſtrandarum multiplices ac varias rationes.* Et Theophylactus, ex Chryſoſtomo, τὰ ἀόρατα interpretatur Dei ἀγαθότητα, σοφίαν, δύναμιν, θειότητα, ἤτοι μεγαλειότητα, *bonitatem, ſapientiam, potentiam, divinitatem ſive majeſtatem.* Alia longe eſt ſententia Oecunomii, qui in Epiſt. ad Romanos, pag. 252. dicit, Apoſtolum, vocare ἀόρατα, ἀγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν οὐρανοῖς δύναμιν, *angelos, & omnem in cœlis potentiam.* At, judice Theophylacto, οὐκ εὐστόχως, *minus appoſite.* II. De *Creaturis*, ut ad Coloſſ. 1. 16. ubi per ἀόρατα & ὁρατὰ intelliguntur omnes creaturæ, quia ſunt vel *inviſibiles*, ut Angeli; vel *viſibiles.* Ita interpretatur Greg. Nyſſenus lib. 1. contra Eunomium, tom. II. pag. 341. quando dicit, πάντων τῶν ὄντων τὴν ἀνωτάτω διαίρεσιν εἴς τε τὸ νοητὸν, καὶ τὸ αἰσθητὸν τὴν τομὴν ἔχειν, *omnium rerum maxime generalem diviſionem eſſe in eas, quæ intellectu, & in eas, quæ ſenſu percipiuntur.* Et τὴν μὲν αἰσθητὴν φύσιν γενικῶς *ab Apoſtolo* ὁρατὴν *vocari*, τῆς δὲ νοητῆς φύσεως πάσης ὄνομα κοινὸν εἶναι, τὸ ἀόρατον *ſenſibilem naturam generatim, viſibilem: naturæ vero, quæ intellectu percipitur, commune nomen eſſe, inviſibile.* Idem de iis, qui præmature abripiuntur, tom. III. pag. 325. ἀόρατον dicit eſſe τὸ νοητὸν καὶ ἀσώματον· ὁρατὸν vero, τὸ αἰσθητόν τι καὶ σωματῶδες, *inviſibile eſſe, quod mente percipi poteſt, & incorporeum: viſibile autem, ſenſibile & corporeum.* Et addit, Εἰς δύο ταῦτα διῃρῆσθαι πάντα τὰ ὄντα, εἴς τε τὸ αἰσθητὸν, καὶ τὸ κατ' ἔννοιαν θεωρούμενον, *in hæc duo diviſa eſſe omnia quæ ſunt, inſenſibile, & in id, quod per mentis cogitationem conſideratur & intelligitur.* Chryſoſtomus Homil. III. in Epiſt. ad Col. pag. 104. dicit Apoſtolum ἀόρατα dicere τὴν ψυχὴν, ὁρατὰ δὲ, πάντας ἀνθρώπους. Non ſufficiens enarratio. Melius Nyſſenus: & convenientius etiam Theophylactus ἀόρατα dicit eſſe ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους, καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Vide Suidam in hac voce. *Suicerus.*

5 Αἰῶνος] Placet ſcriptura regii codicis αἰώνιος pro αἰῶνος. *Opſopæus.*

6 Ὄντα

[6] Ὄντα τε, καὶ πρὶν ἐόντα, ἀτὰρ πάλι καὶ μετέπειτα.
Τίς γὰρ θνητὸς ἐὼν καθιδεῖν δύναται θεὸν ὄσσοις;
Ἢ τίς χωρήσει κἂν τοὔνομα μοῦνον ἀκοῦσαι
Οὐρανίου μεγάλοιο θεοῦ, κόσμον κρατέοντος:
Ὃς λόγῳ ἔκτισε πάντα, καὶ οὐρανὸν, ἠδὲ θάλασσαν,
Ἠέλιόν τ' ἀκάμαντα, σελήνην τε πλήθουσαν,
Ἄστρα τε λαμπετόωντα, κραταιὰν μητέρα [7] τιθὺν,
Πηγὰς, καὶ ποταμοὺς, πῦρ ἄφθιτον, ἤματα, νύκτας.
Αὐτὸς δὴ θεός ἐσθ' ὁ πλάσας [8] τετραγράμματον
Ἀδὰμ,

Ipſe ſed ipſum ſe ſeclo monſtravit ab omni,
Quique eſt, quique fuit, qui porro deinde futurus.
Cujus namque Deum mortalis lumina poſſunt
Cernere? quæve ferent vel vocem nominis auris?
Cœleſtis, magnique Dei, mundumque regentes,
Omnia qui dicto fecit, cœlumque, ſalumque,
Et rapidus ſolis curſum, lunamque tumentem,
Sidereos ignes, ſolidam magnamque parentem,
Fontes & fluvios, ignem, noctesque, dieſque.
Nimirum Deus is finxit tetragrammaton Adam,

Τὸν

6 Ὄντα τε &c.] Omnia hæc quæ de Deo ſcribuntur non eſſe Sibyllæ, ex eo conſtat, quoniam poſt conſcripta Apoſtolorum oracula, ſunt prolata, imo etiam ipſiſſimis ſacræ Scripturæ verbis expoſſa. *Gallæus.*

7 Τιθὺν] Recte regius codex τηθὺν, terram communem omnium matrem, quemadmodum Homerus Iliad. ξ.

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα τηθύν.

Opſopœus.

8 Τετραγράμματον Ἀδὰμ] Quæ à nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculorum,

Τὸν πρῶτον πλασθέντα, καὶ οὔνομα πληρώσαντα
Ἀντολίην τε, δύσιν τε, μεσημβρίαν τε, καὶ ἄρκτον.
9 Αὐτὸς στήριξεν μερόπων μορφήν τε τύπον τε,
Καὶ θῆρας ποίησε, καὶ ἑρπετὰ καὶ πετεινά.
Οὐ σέβετ', οὐδὲ φοβεῖσθε θεὸν, ματαίως δὲ πλανᾶσθε,
Προσκυνέοντες [10] ὄφεις τε, καὶ [11] αἰλούροισι θύοντες,

Qui primus fictus fuit, & qui nomine complet
Ortus, occaſus, auſtrum, boreamque rigentem.
Ipſe hominum ſolidam formam ſpeciemque creavit,
Ipſe feras fecit, ſerpentiaque, atque volucres.
Hunc vos non colitis, fruſtraque, errore pudendo,
Anguibus & feli reverenter ſacrificatis,

Εἰδώ-

rum auctoritatem, nullius ea mihi vel pretii vel momenti videntur. Quid enim ad rem facit ſi homo Judæus ſcribens Græcis luſerit in vocabulo Adami, & in nomine ejus quatuor mundi invenerit cardines? Nec tamen verum eſt quod dicunt, tribus tantum apud Hebræos hanc vocem conſtare literis, quia nempe compendii gratia unica vocalis in ſcribendo omittitur, ſecus enim id ſeſe habet in pronuntiatione. *Iſ: Voſſius.* Vide etiam de hoc *Gallæi* diſſertationes.

9 Αὐτὸς στήριξεν] Uterque codex ita effert hunc verſum,

Αὐτὸς δὲ ἐστήριξε τύπον μορφῆς μερόπων τε.

Niſi quod recentior tranſpoſitis vocibus habet μορφῆς τύπον. Citatur autem idem cum duobus aliis à Lactantio lib. 2. cap. 12. hoc ordine: *Sibylla hominem opus Dei eſſe teſtatur.*

Ὃς μόνος ἐστὶ θεὸς κτίστης ἀκράτητος ὑπάρχων.

Αὐτὸς δ' ἐστήριξε τύπον μορφῆς μερόπων τε,

Αὐτὸς ἔμιξε φύσιν πάντων γενέτης βιότοιο.

Qui cum nullibi in his libris reperiantur, hic inſerendos arbitror. Extant quidem in proœmio ſed id à Lactantii lectore congeſtum eſſe, & à vetuſto codice abeſſe, ſupra ſignificavi. *Opſopæus.*

10, Ὄφεις τε] Serpentes ab Ægyptiis cultos, teſtis eſt Herodotus in Euterpe, ubi ait, ſerpentes circa Thebas ſacros fuiſſe, quod etiam defunctos in Jovis, cui Deo ſacri erant, templo ſepeliebant. Εἰσὶ δὲ, inquit, περὶ Θήβας ἱροὶ ὄφιες, ἀνθρώ-

Digitized by Google

ἀνθρώπων οὐδαμῶς δηλήμονες· οἱ μεγάθεϊ ἐόντες μικροὶ, δύο κέρεα φορέουσι, πεφυκότα ἐξ ἄκρης τῆς κεφαλῆς. τοὺς ἀποθανόντας θάπτουσι ἐν τῷ ἱρῷ τοῦ Διός. Aſpides vero præ aliis Ægyptiis vehementer in honore fuiſſe, ex Phylarcho teſtatur Ælianus lib. XVII. de Animal. cap. V. Φύλαρχος, inquit, ἐν τῇ ιβ. περὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀσπίδων ᾄδει τοιαῦτα· τιμᾶσθαί φησιν αὐτὰς ἰσχυρῶς· καὶ ἐκ ταύτης τῆς τιμῆς ἡμερωτάτας καὶ χειροήθεις γενέσθαι τοῖς ἐκ τῆς τροφῆς πεπαιδευμέναις· τοῖς παιδίοις γοῦν συντρεφομένας μηδὲν ἀδικεῖν· καὶ καλουμένας δὲ, ἐξέρπειν τῶν φωλεῶν, καὶ ἀφικνεῖσθαι· κλῆσις δὲ αὐτοῖς ὁ τῶν δακτύλων ἐστὶ κρότος. Vide etiam quæ ibidem ſequuntur. Idem Ælianus lib. X. cap. XXXI. ait, genus quoddam Aſpidis, quam Ægyptii Thermuthin vocabant, iis in ſumma veneratione fuiſſe, eaque tanquam regio quodam diademate Iſidos ſimulacra coronaſſe: Τὴν δὲ θέρμουθιν, ſunt verba ejus, ἀσπίδα, ἧ ὄνομα ἔθετο Αἰγύπτιοι τοῦτο, ἱερὰν εἶναί φασι, καὶ σέβουσιν αὐτὴν οἱ ἐκεῖθεν, καὶ τῆς Ἴσιδος τὰ ἀγάλματα ἀναδοῦσι ταύτῃ, ὥς τινι διαδήματι βασιλείῳ. Aſpidis cultus meminit & Cicero lib. V. Tuſcul. Quæſtion. Auctor item Hiſtoriæ Barlaami loco ſupra laudato. Non ſolum vero antiquis ſeculis Æpyptii ſerpentes venerati ſunt, ſed & multo recentioribus ab aliis etiam gentibus divinus honor ſerpentibus tributus. Sic Eraſmus Stella ſerpentes à Boruſſis pro Deo habitos ſcribit lib. I. de antiquitatibus Boruſſiæ in limine: *Nulla*, inquit, *eis ſacra aliquandiu fuere: tandem in eam deducti inſaniam, ut ſerpentes, feraſque, & arbores, religioſe colerent.* Sigiſmundus quoque L. Baro in Herberſtein idem refert de Samogitis, Comentariis Rer. Moſcoviticar. Ait enim, *Samogitiæ incolis ſerpentem eſſe pro Deo.* Et, *Si quid adverſi illis accideret ſerpentem, Deum domeſticum, male acceptum ac ſaturatum eſſe credunt.* De Samogitis item J. Cæſar Scaliger de *Subtilitate*, contra Cardanum Exercitat. CLXXXIII. Sect. II. *In Sarmatia*, inquit, *regio aut Rutenorum, aut Rutenis proxima eſt, Samogitia. In ea lacerti ſeſquipede majores, craſſi, nigri: quos incolæ pro laribus colunt familiaribus. Si quid accidit ſiniſtri: minus rite cultum numen ſuſpicantur, aut deterioribus, parcioribuſve acceptum epulis. Itaque curant eum opera attentiore: qua ſeſe ad res ſecundiores exiſtimant exoraturos.* De Lithuanis ſimiliter Alexander Guaginus in Sarmatia ſua Europæa tradit, iis ſerpentes pro diis fuiſſe; quibus & ſacra faciebant, & victimas immolabant. Verba ſunt: *Viperas atque ſerpentes Deos eſſe credebant, eiſque cultum præcipuum exhibebant, & ſinguli patres familias, cives, coloni, & nobiles, ſingulos ſerpentes domi adſervare ſolebant; quos pro Penatibus, & Laribus familiaribus, adorabant; lacque & gallos gallinaceos, eis immolabant: eratque inauſpicatum, & exitiabile toti familiæ, quempiam ex eis violaſſe, dehonoraſſeve, aut domi non foviſſe. Tales enim, vel omnibus bonis privabantur, vel crudeliter lacerati interibant.* Poſteriora hæc verba non multum abeunt ab eo, quod Sigiſmundus L. Baro in commentariis Rerum Moſcoviticarum, antea jam memoratis, refert contigiſſe in Lithuania cuidam, qui ſerpentis cultum dereliquiſſet: *Cum*, inquit, *priori ex Moſcovia itinere in Troki veniſſem; referebat hoſpes meus, ad quem forte diverteram, ſe eodem, quo ibi eram, anno ab ejuſmodi quodam ſerpentis cultore aliquot alvearia apum emiſſe: quem cum oratione ſua ad verum Chriſti cultum adduxiſſet; utque ſerpentem, quem colebat, occideret, perſuaſiſſet; aliquanto poſt, cum ad viſendas apes ſuas eo reverſus fuiſſet, hominem facie deformatum, ore aurium tenus miſerabilem in modum diducto, offendit. Tanti mali cauſſam interrogatus, reſpondit, ſe, quod ſerpenti, Deo ſuo, manus nefarias injeciſſet, ad piaculum expiandum, luendamque pœnam, hac calamitate puniri: multaque graviora, ſi ad priores ritus ſuos non rediret, ſe pati oportere.* Quidnam de hujuſmodi relatione dicemus? pro figmento eam traducendam? Sed auctoritas narrantis obſtare videtur. Ego judicium meum hic ſuſpendere malo, quam præcipitanter aliquid effundere. Si tamen hujuſmodi quid

con-

Digitized by Google

contigerit, & cauſſam ejus, ut illi exiſtimant, ex rejecto ſerpentis cultu, & non potius aliunde, petendam eſſe, alicui non adeo abſurdum videatur; dæmonem hic ſuas partes agere, minime dubitandum cenſeo. Interim his de cultu ſerpentium adde, quæ Eximius ac Celeberrimus Vir M. Z. Buxhornius, in nupera ſua Hiſtoria Univerſali edita, de Lithuanis & Samogitis ſerpentes numinis inſtar colentibus, profert ex oculati graviſſimique, ut eum vocat, teſtis, Joannis Meleti, Epiſtola ad Georgium Sabinum, ubi, præmiſſis quibuſdam de ceterarum Sarmatiæ gentium dæmonum cultu ac idololatria, mox ſubdit: *Præterea Lithuani & Samogitæ in domibus ſub fornace, vel angulo vaporarii, ubi menſa eſt, ſerpentes fovent, quos numinis inſtar colentes, certo anni tempore, precibus ſacrificuli evocant ad menſam. Hi vero exeuntes per mundum linteolum conſcendunt, & ſuper menſam aſſident. Ubi poſtquam ſingula fercula delibarunt, rurſus deſcendunt, ſeque abdunt in cavernis. Serpentibus digreſſis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac ſperant illo anno omnia proſpera ſibi eventura. Quod ſi ad preces ſacrificuli non exierint ſerpentes, aut fercula ſuper menſam poſita non delibaverint, tum credunt ſe anno illo ſubituros magnam calamitatem.* Hæc ille. Serpentes à Calecutenſibus etiam coli tradit J. Cæſar Scaliger Comment. in lib. II Ariſtotelis de Hiſtoria Animalium cap. XVIII. Sect. CXXIII. *Luſitani*, inquit, *navigatores, ſerpentes prodidere in provincia Calecuti vaſtiſſimo eſſe capite, porci maximi magnitudine; pro numine ab rege coli.* Ouzelius.

II Αἰλούροισι] Subdit Strabo αἴλουρον ſive felem. De quo & Herodotus in Euterpe, Plutarchus quoque in De Iſide & Oſiride. Item Cicero lib. I. de Legib. & lib. V. Tuſcul. Quæſt. in verbis ſupra adductis, uti & lib. I. de Natura Deorum: *Ne fando quidem auditum eſt, crocodilum, aut ibim, aut felem violatum ab Ægyptio.* Juvenalis quoque Satyra XV.

Illic æluros, hic piſcem fluminis —

— *venerantur.* —

Sic enim ibi legendum, non *cæruleos*, ut eſt in vulgatis, optime monuit Brodæus Miſcellan. lib. VII. cap. 11. Diodorus etiam Siculus Biblioth. Hiſt. lib. I. Περὶ δὲ τῶν ἀφιερωμένων ζώων κατ' Αἴγυπτον εἰκότως φαίνεται πολλοῖς παράδοξον τὸ γινόμενον, καὶ ζητήσεως ἄξιον. σέβονται γὰρ ἔνια τῶν ζώων Αἰγύπτιοι καθ' ὑπερβολήν, οὐ ζῶντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντα. οἷον τούς τε αἰλούρους, καὶ τοὺς ἰχνεύμονας καὶ κύνας. ἔτι δὲ ἱέρακας, καὶ τὰς καλουμένας παρ' αὐτοῖς ἴβεις. πρὸς δὲ τούτοις τούς τε λύκους, καὶ τοὺς κροκοδείλους, καὶ ἕτερα τοιαῦτα πλείω. Paullo poſt cauſſam hujus cultus Diodorus adducit; quia felis contra aſpidum, aliorumque ſerpentium morſus utilis eſt. Καὶ τὸν μὲν αἴλουρον πρός τε τὰς ἀσπίδας θανασίμως δακνούσας εὔθετον ὑπάρχειν, καὶ τἆλλα δάκετα τῶν ἑρπετῶν. Felis quoque cultus meminit Plutarchus Sympoſiacon lib. IV. quæſt. V. Et Clemens Pſeudo-Romanus lib. V. Recognit. loco ex parte ſuperius jam allato: *Alii Ægyptiorum bovem, qui Apis dicitur, colendum tradidere, alii Hircum, alii Gattas.* Per *gattas* enim plane feles, ſive æluros deſignat. Sic enim tum temporis locuti ſunt, & *gattas*, vel *cattas*, feles appellabant. Unde in Gloſſ. *Catta*, αἴλουρος. Et aliæ: Κάττα, *Catta*. Sic Callimachi Scholiaſtes ait αἰλούρους, ſive feles, κάττας ἰδιωτικῶς nominatas fuiſſe. Item Evagrius lib. VI. cap. XXIV. αἴλουρον κάτταν ἡ συνήθεια λέγει. *Catti* voce etiam utitur Auctor Hiſtoriæ Barlaami, ubi de Ægyptiorum ſuperſtitionibus agit: *Quidam*, inquit, *illorum coluerunt ovem, quidam hircum, alii vitulum & porcum, nonnulli corvum & accipitrem, & vulturem, & aquilam. Alii vero crocodilum, quidam cattum, & canem, & lupum, & ſimiam, & draconem, & aſpidem· alii cepas, & allia, & ſpinas.* Porro apud Herodotum, libro dicto, legimus, Ægyptios ob felis mortem, non, ut in morte canis, totum raſiſſe corpus, ſed tantum ſupercilia. Ἐν ὁτέοισι δ' ἂν οἰκίοισι αἴλουρος ἀποθάνῃ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, οἱ ἐνοικέοντες πάντες ξυρεῦνται τὰς ὀφρύας μούνας. παρ' ὁτέοισι δ' ἂν κύων, πᾶν

τὸ

Digitized by Google

Εἰδώλοις τ' ἄλλοις, [12] λιθίνοις θ' ἱδρύμασι φώτων,
Καὶ ναοῖς ἀθέοισι καθεζόμενοι περὶ θυράων.
Τηρεῖτε τὸν ἐόντα θεὸν, ὃς πάντα φυλάσσει.
Τερπόμενοι κακότητι λίθων, κείσιν ἐκλαθέοντες
Ἀθανάτου σωτῆρος, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ γῆν.
Αἴ, γένος αἱμοχαρὲς, δόλιον, κακὸν, ἀσεβέων τε
Ψευδῶν, διγλώσσων ἀνθρώπων, καὶ κακοηθῶν,
Λεκτροκλόπων, εἰδωλολατρῶν, δόλια φρονεόντων·
Οἷς κακὸν ἐν στέρνοισιν ἔνι μεμανημένος οἶστρος,

Et ſignis aliis hominum, ſaxiſque ſacratis,
Ante profanorum delubrorum oſtia ſtantes.
Obſervate Deum, quique eſt, quique omnia
ſervat.
Qui dum ſaxorum ſpecie gaudetis inani,
Non venit in mentem judex æternus, & idem
Servator, cœlum qui telluremque creavit,
Heu ſtirps, effuſo quæ gaudes ſanguine, prava,
Impia, vafra, hominum mendax genus, atque
bilingue,
Inſidians, dirum, mœchum, ſimulachricolarum:

Αὐτοῖς

τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλήν. Addit deinde, feles mortuas ſaliri ſolitas, atque ita Bubaſtim deferri, ubi ſepeliebantur: *Ἀπάγονται δὲ αἱ αἴλουροι ἀποθανοῦσαι εἰς ἱερὰς στέγας, ἔνθα θάπτονται ταριχευθεῖσαι ἐν Βουβάστι πόλει. Idem.*

12 Λιθίνοις] Regius codex & Gallæi MS λιθίνοις καὶ ἱδρύμασι φωτῶν, & verſ. 20. Puteanus, αὐτοῖς ἀσπάζονται, qui ſupra κερπασινοῖ dicuntur. Cui loco hic ſimilis eſt, ut alter ex altero formatus videatur. *Opſopœus.*

Αὐτοῖς ἁρπάζοντες, ἀναίδεα θυμὸν ἔχοντες.
Οὐδεὶς γὰρ πλουτῶν καὶ ἔχων ἄλλῳ μεταδώσει,
Ἀλλ' ἔσεται κακίη δεινὴ πάντεσσι βροτοῖσι.
Πίστιν δ' οὐ σχήσουσιν ὅλως, χῆραί τε γυναῖκες,
Στέρξουσιν κρυφίως ἄλλους πολλαὶ διὰ κέρδος,
13 Οὐ σπάρτην κατέχουσαι τοῦ βίου ἀνδρῶν αἳ λαχοῦσαι.
14 Αὐτὰρ ἐπεὶ Ῥώμη καὶ Αἰγύπτου βασιλεύσει,

Quorum veſanus ſtimulus præcordia vexat,
Qui ſibi proſpiciunt rapiendo, proh pudor, unis.
Nam nemo locuples, & habens, impertiet ulli:
Humanum ſed erit prorſum genus omne ſceleſtum.
Non erit ulla fides penitus, viduæque frequentes
Furtivo, cauſa quæſtus, utentur amore:
Sortitæque viros conventa jugalia frangent.
Sed poſtquam Roma Ægyptum reget, imperioque

15 Εἰς

13 Οὐ σπάρτην] Dele articulum τοῦ ex auctoritate regii codicis. *Idem*.

14 Αὐτὰρ ἐπεὶ] Licet ille rumor ſub Herode multum increbuerit, altius tamen aliquanto eſt repetendus, ab eo nempe tempore quo Jeroſolyma occupavit Pompejus, quinquaginta novem annis ante natum Chriſtum, completa exacte ſexageſima ſecunda Danielis hebdomade. Argumentum clariſſimum quo id confici poſſit, exinde habemus, quod jam tum in vulgus ſpargi cœperint carmina ſub Sibyllarum nomine a diverſis toto orbe diſperſis conſcripta Judæis, quibus adventus magni regis contineretur; cui, licet ſine pompa & militibus eſſet adfuturus, totus nihilominus eſſet ſubjiciendus terrarum orbis. Illo ipſo enim anno quo capta à Pompejo fuere Jeroſolyma, prodiit Sibyllinum iſtud oraculum, *Regem populo Romano*

Romano naturam parturire. Quanti momenti viſum ſit gentibus hoc oraculum, vel inde colligas, quod Suetonius in Auguſto ſcribat; *Senatum exterritum cenſuiſſe, ne quis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad ſe quiſque ſpem traheret, curaſſe ne Senatus conſultum ad ærarium deferretur.* Eodem anno idem hoc oraculum excitavit P. Cornelium Lentulum, qui illud ad ſe pertrahere conatus eſt, ut teſtantur non Appianus modo & Plutarchus, ſed & Saluſtius & Cicero III. Catilinaria, cum alibi, tum quoque his verbis; *Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibyllinis aruſpicumque reſponſis, ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire eſſet neceſſe. Cinnam ante ſe & Sullam fuiſſe, eundemque dixiſſe fatalem hunc eſſe annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui eſſet decimus annus poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii autem incenſionem viceſimus.* Recte addit *aruſpicumque reſponſis*: in fatalibus quippe Sibyllinis ſcriptis id tantum continebatur, ſi quando Ægyptus Romanis pareret, tum adventurum magnum regem, tumque tres futuros qui Romanam affligerent & perderent Rempublicam. Iſtos vero tres fore Cornelios, id ex aruſpicum veriſimile eſt acceſſiſſe interpretamento. Verſus vero Sibyllini, quibus hæc continebantur, ſunt illi ipſi, qui etiamnum hodie occurrunt, circa finem libri ſecundi,

> Αὐτὰρ ἐπεὶ Ῥώμης τε καὶ Αἰγύπτου βασιλεία
> Εἰς ἓν ἰθυνῶσα, τότε δὴ βασιλεία μεγίστη
> Ἀθανάτου βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται
> Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων
> Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπερχομένοιο χρόνοιο.
> Καὶ τότε Λατίνων ἀπαραίτητος χόλος ἀνδρῶν,
> Τρεῖς Ῥώμην οἰκτρῇ μοίρῃ καταδηλήσονται.

Vide quoque ſequentia. Aptius vero hæc intelligas de triumviratu Auguſti, Lepidi, & Antonii. Sed vero cum ex iis quæ diximus, manifeſte pateat verſus iſtos fanaticos jam exſtitiſſe totis viginti annis ante triumviratum, ſi quis credere nolit hæc futura potuiſſe præſciri à ſcriptoribus Sibyllinorum, per me licet ut credat, quemadmodum ante Cornelius Lentulus, ita quoque hujus exemplo iſtos triumviros ad invadendam Rempublicam inſtigatos fuiſſe verſibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos eſſet auctoritas. Nec ſucceſſu caruit tam ſpecioſus prætextus, cum & tres ſimul oppreſſerint Rempublicam, idque tempore magis opportuno, capta jam quodammodo a Cæſare Ægypto. Quid autem moverit Ægyptios & Alexandrinos Judæos, ut Regis magni adventum minentur, ſi quando fasces Romani Ægyptum & Alexandriam intrent; ejus rei cauſam infra explicabimus. Per virginum abſolutionem intellige Fabiam Veſtalem, de qua vide Aſconium Pedianum. Quare vero decimum & viceſimum annos vocet fatales mox dicemus. Aptatum deinceps hoc oraculum Ptolomæo Auletæ, quem cum Romani regno vellent reſtituere, repoſuerunt Alexandrini ſacerdotes, reducendum regem eſſe ex voluntate Sibyllæ ſine pompa & multitudine, ut eſt apud Ciceronem lib. 1. Epiſt. ad Lentulum. Vide quoque Dionem. De Cæſare intelligendum eſſe hoc vaticinium multi poſtea credidere, uti docet Cicero, cum alibi, tum quoque libris de Divinatione editis ſtatim poſt mortem Cæſaris: *Sibyllæ verſus obſervamus, quos illa furens fudiſſe dicitur, quorum interpres nuper falſa quadam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, cum quem revera regem habebamus, appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalvi eſſe velimus.* Vide quoque ſequentia, ubi ex eo, quod verſus illi crebras continerent acroſtichidas, evincere conatur, eos non inſpiratione divina, ſed vero adhibita cura fuiſſe compoſitos: quod ipſum eodem tempore Ciceronis æqualis ſcripſerat quoque Varro in libris rerum divinarum, negans acroſtichidas iſtas eſſe Sibyllinas, uti

Digitized by Google

Εἰς ἓν διθύνουσα, τότε δὴ βασιλεία μεγίστη

Frenabit, ſummi tum ſumma potentia regni

Αθα-

conſtat ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 4. Pergit dein Cicero & concludit; *Cum antiſtitibus agamus, & quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ poſthac nec dii, nec homines eſſe patientur.* Huc quoque facit L. Cottæ xv. viri ſententia apud Suetonium; *Quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi à rege non poſſe vinci, Cæſar Rex appellaretur.* Ad Auguſtum deinceps relatum idem oraculum. Cum enim eodem anno quo à Pompejo capta fuere Jeroſolyma, editum diximus, fuerit oraculum, Naturam orbi regem parturire, paucisque poſtea menſibus natus fuerit Auguſtus Cæſar; ecquis dubitet aut neget, aſtrologos juſtam ſatis habuiſſe cauſam, ut quod de Chriſto intelligendum eſſet, poſtmodum Auguſto rerum potienti attribueretur vaticinium? Satis itaque clarum, id quod toto orbe ſparſum erat oraculum de naſcituro è Judæis rege, qui univerſi orbis frueretur imperio, admodum fuiſſe vetuſtum, utpote è ſacris ſacerdotum literis depromptum, ut Suetonius & Tacitus teſtantur. Fruſtra aliquis in illis, quæ Sullanis temporibus una cum Capitolio conſumta fuere, Sibyllinis ſcriptis, iſtiuſmodi quærat oracula. Si quis ea quæ ſuperſunt priorum Sibyllarum excutiat loca, longe alterius inveniet ea fuiſſe generis, & quidvis potius quam regis alicujus prænuntiaſſe adventum: ut manifeſtum ſit non potuiſſe hæc ab aliis, quam à Judæis vulgari, qui ſub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud gentes magna eſſet auctoritas, ea in lumen edidere, quæ ipſi è prophetarum ſuorum hauſiſſent oraculis. Nec ſucceſſus horum defuit vaticiniis, & quidem tantus, ut cæterarum gentium promus ceſſarint oracula. Quippe cum alia plurimum inter ſe diſcreparent, & qui illa dictarent, non fallerent tantum, ſed & fallerentur; ſoli Judæi unum omnes clamabant, prædicentes adventum regis ſervatoris orbis, & cujus imperium in omnes eſſet futurum gentes. Etiam illi qui vaticinia ridebant, cum viderent tot millium hominum in illis quæ edocti eſſent à ſuis prophetis unanimem conſenſum; non poterant non exiſtimare aliquid ſubeſſe arcani & tamen divini, quo mentes ad tantam compellerentur concordiam, ac ſi uno ſpiritu, eodem numine, & iiſdem ſenſibus omnes inſpirarentur. Quod ſiquis ſcire deſideret, qualia præcipue ea fuerint, quæ in iſtius temporis Sibyllinis vulgarentur; adeat is ſacros libros, & ſciat quæcunque ibi de Servatore noſtro occurrunt oracula, ſimilia quoque illis contenta fuiſſe carminibus, finem regni Judaici, deſolationem templi, everſionem religionis gentilium, inſtaurationem templi ſed ſpiritualis, conſummationem & conflagrationem mundi, partum inſuper virginis, novam progeniem cœlo delapſam, abolitionem peccatorum primi parentis, aliaque qualia in quarta Ecloga canit Virgilius, ſecutus oracula quæ ſub nomine Cumææ vatis iſto paſſim legebantur tempore. *Iſ. Voſſius.*

15 *Εἰς ἓν διθύνουσα*] Gallæi MS. habet *ἰθύνουσα*. Legendum videtur ex eodem *εἰς ἓν ἰθύνουσα*, quamquam Puteani exemplar & manuſcriptus Ranconeti quaternio, qui ab hoc verſu incipit, vulgatam lectionem tueantur. Fuit autem Ægyptus in poteſtatem Romanorum redacta, & provinciæ formam accepit Cæſaris Auguſti imperii anno decimo quarto, victa cum Antonio Cleopatra Ægyptiorum regina. Feſtus, Rufus, & Euſebius in chronicis, inter alios. *Opſopœus.*

16 Καὶ

Digitized by Google

Ἀθανάτου βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται.
Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων,
Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπειγομένοιο χρόνοιο.
[16] Καὶ τότε Λατίνων ἀπαραίτητος χόλος ἀνδρῶν
[17] Τρεῖς Ῥώμην οἰκτρῇ μοίρῃ καταδηλήσονται.
Πάντες δ' ἄνθρωποι μελάθροις ἰδίοισιν ὀλοῦνται,
Ὁππόταν οὐρανόθεν πύρινος [18] ῥεύσῃ καταράκτης.
Οἴμοι δειλαίη, πότ' ἐλεύσεται ἦμαρ ἐκεῖνο,
Καὶ κρίσις ἀθανάτοιο θεοῦ μεγάλου βασιλῆος.
[19] Ἄρτι δὲ τί κτίζεσθε πόλεις, κοσμεῖσθέ τε πάσας

Regis inextincti mortalibus exorietur.
Rex etenim ſanctus veniet: qui totius orbis
Omnia ſeclorum per tempora ſceptra tenebit.
Tuncque Latinorum non eluctabilis ira
Tres Romam triſti fatorum ſtamine perdent.
Atque ſuis homines perdentur in ædibus omnes,
Tum cum de cœlo torrens fluet igneus. Eheu
Me miſeram, quando veniet lux illa, dieſque
Judicis æterni, magni regiſque, Deique!
Nunc quid vos urbes ornatis, conſtruitiſque

Ναοῖς,

16 Καὶ τότε &c.] In eodem ut & Gallæi cod. ſcribitur χόρος. ſed proba videtur vulgata lectio. *Idem.*

17 Τρεῖς Ῥώμην] Idem uti & Gallæi refert τρὶς pro τρεῖς. Utrumque tolerari poteſt, ſi τρεῖς malis, triumviratus Antonii, Lepidi, & Auguſti intelligendus veniet: ſin τρὶς, de Auguſti & Antonii diſſidio ter renovato accipiendum erit. *Idem.*

18 Ῥεύσῃ] Gallæi MS. legit ῥεύσει.

19 Ἄρτι δὲ &c.] Tres ſcripti codices abſque interrogatione ἄρτι δέ τι ſic etiam habet Gallæi MS. Notare videtur ſequentibus

Ναοῖς, καὶ ςαδίοις, ἀγοραῖς, χρυσοῖς ξοάνοις τε,
Ἀργυρέοις, λιθίνοις τε, ἵν' ἔλθητ' εἰς πικρὸν ἦμαρ.
Ἥξει γὰρ, ὁπόταν θείου διαβήσεται ὀδμὴ
Πᾶσιν ἐν ἀνθρώποις. αὐτὰρ τὰ ἕκαςτ' ἀγορεύσω,
Ὅσσαις ἐκ πολέεσιν μέροπες κακότητα φέρουσιν.

Templiſque, ſtadiiſque, foris, ſigniſque, vel auro
Si qua, vel argento fiunt, ſaxove: futura
Cum ſit acerba dies, ad quam veniatis oportet?
Nam veniet, cunctos homines cum nidor olentis
Sulphuris afflabit. Verum jam ſingula pandam,
Quæ mala ſint homines paſſuri, quaſque per urbes.

ΛΟΓΟΣ

bus verſibus tempora Domitiani, quibus aureæ & argenteæ ſtatuæ Domitiano erigebantur, & ipſe urbem foro transitorio, illic, Serapis, ſtadio ornavit recenter exſtructis. *Idem.*

Λογ.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΜΕΤΑ ΤΑΔΕ ΠΡΟΒΑΙΝΟΥΣΑ ΤΟΙΣ

λόγοις, περὶ τοῦ τ' ἀπατεῶνος δαίμονος
τοῦ ἀντιχρίστου φησὶν ὧδέ πῃ.

LIBER TERTIUS.

POSTEA VERBIS PROGREDIENS,

de Impoſtore dæmone Antichriſto
hoc maxime modo loquitur.

[2] ΕΚ δὲ σεβαστηνῶν ἥξει [3] Βελίας μετόπισθεν,

EX Auguſtinis autem volventibus annis

Καὶ

1 Λόγος τρίτος] Secuti ſumus Caſtalionem in librorum diſtinctione. In reg. cod. & in Gallæi MS ſine ullo interſtitio ultimus prioris paginæ verſus cum primo hujus ἐκ δὲ σεβ. continuatur. In Ranconeti & Pithœi exemplaribus atque adeo in veteri editione habetur quidem lemma propoſitum, ſed abſque novi libri titulo. *Opſopœus*.

2 Ἐκ δὲ σεβαστηνῶν] Auguſtinos vocat civitatem quæ paruit Auguſtis, quæ in Apocalypſi (ut & à Sibylla pag. 195.) ſepticollis appellatur. Ex hac venturus eſt Belial, qui à Sibylla Belias vocatur: ſicut à Græcis Annibas dicitur, qui eſt Annibal: quanquam Belier paulo poſt appellatur. Sed nihil refert. Is eſt, qui in ſacris literis vocatur Antichriſtus, & homo perditus. Nam hoc ſignificat Hebraico ſermone Belial. Eſt autem diligenter animadvertendum, quemadmodum Chriſtus, cum jam adeſſet, tamen expectabatur: idem etiam in Antichriſto accidere, nequem forte illud fallat quod dicitur, Antichriſtus miracula facturus. Non enim vera erunt miracula: quæ res eos fallit, qui tales ſunt in Jeſum Chriſtum, quales fuere Judæi in Jeſum hominem. Hæc Caſtalio. Cenſet vero vir doctiſſimus Joh. Sanctandreanus σεβαστηνῶν potius de Samaritanis accipiendum: quod Herodes Samariam olim ſolo æquatam à fundamentis ſuſcitans, in honorem Auguſti, Sebaſten, hoc eſt Auguſtam, appellaverit, interprete D. Hieronymo in Euſebii Chronico: & Stephanus de urbibibus gentile σεβαστη.

Καὶ στήσει ὀρέων ὕψος, στήσει δὲ θάλασσαν,
4 Ηέλιον πυρόεντα μέγαν, λαμπράν τε σελήνην,
Καὶ νέκυας στήσει, καὶ σήματα πολλὰ ποιήσει
Ανθρώποις. ἀλλ' οὐχὶ τελεσφόρα ἔσσετ' ἐν αὐτῷ,

Adveniet Belial, qui celſa cacumina montes,
Qui mare, qui magni lucentem lampada ſolis,
Qui claram lunam, qui ſiſtet lumine caſſos,
Multaque ſigna quidem faciet mortalibus, at non

Αλλὰ

σεβαστηνὸς ἀπὸ τῆς σεβαστῆς τῆς Σαμαρείας πόλεως derivaverit. Antichriſtum autem è Samaria veriſimile eſt proditurum, cum olim ex illa impietas & idololatria in populum Iſraeliticum diſſeminata fuerit. Unde Deus per Prophetam ait: Propter impietatem Jacob omnia hæc, & propter peccatum domus Iſrael. Quæ impietas Jacob? nonne Samaria? Videtur tamen Caſtalionis interpretatio non male quadrare, cum σεβαστὸς ſecundum Pauſaniam κατὰ τῶν ῥωμαίων γλῶτταν αὔγουστος dicatur: ſed nollem σεβαστηνῶν ad certam urbem reſtrinxiſſet, cum generaliter omnibus locis Auguſtorum ſive Cæſarum imperio, tam in oriente, quam in occidente ſubjectis id interpretari liceat, quanquam Irenæus è Latina Eccleſia Antichriſtum oriundum arbitretur, quod literæ dictionis Λατεῖνος beſtiæ numerum in Apocalypſi revelatum conficiant. Poſt iſta literis mandata monuit me vir opt. P. Pithoeus ἐκ σεβαστηνῶν ſimpliciter ex Auguſtis vertendum, & per Belial Neronem Auguſtum intelligendum eſſe, qui ultimus Cæſarum fuit, & Antichriſtus futurus putabatur, non modo à Sibyllinorum carminum auctore, ſed etiam ab aliis, ut infra ex Auguſtino notavi. *Idem.* Sed Lactantius illum ex Syria venturum ſcribit lib. VII. cap. XVII. *Gallæus.*

3 Βελίας] Reg. cod. & Gallæi Βελίαρ, iterumque paulo poſt, ubi nunc Βελίας. *Opſopœus.* Nonnulli volentes hoc nomen *hominem inutilem* ſignificare, derivant à בלי *abſque* & יעל *profuit.* Alii contendentes eodem Dæmonem intelligi, derivant a בלי *abſque* & על *altiſſimo.* Aquila vertit *Apoſtatam.* Sane B. Paulus Satanam *Belial* vocat. 2 Cor. 6. Suidas, Βελίαρ (lege Βελιάλ) τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ τὸν ἀποστάτην δηλοῖ. Ὁ Ἀπόστολος, τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαν. Chaldæus interpretatur *malignitatem.* Hieronymus retinet nomen Hebræum, ut cuique pro arbitrio interpretari liceret. Quanquam alias filios *Belial* idem filios intelligat Diaboli, homines quippe malignos. Quapropter παρανόμους reddiderunt LXX. Sed & idem Hieronymus alibi deducit à בלי & על quod ſit *abſque jugo. Hofmannus.*

4 Ηλιον] Similis verſus in Heſiodi Theogonia, θεία δ' ἠέλιόν τε μέγαν, λαμπράν τε σελήνην, *Opſopœus.*

5 Οἱ

Digitized by Google

Ἀλλὰ πλάνα. καὶ δὴ πολλοὺς μέροπας πλανήσει,
Πιστούς τ' ἐκλεκτούς τ' Ἑβραίους, ἀνόμους τε καὶ ἄλλους
Ἀνέρας, [5] οἵ τινες οὔπω θεοῦ λόγον εἰσήκουσαν,
Ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοιο θεοῦ πελάσωσιν ἀπειλαὶ,
Καὶ δύναμις φλογέουσα δι' οἴδματος εἰς γαῖαν
ἥξει,
Καὶ [6] Βελίηρ φλέξει, καὶ ὑπερφιάλους ἀνθρώπους
Πάντας, ὅσοι τούτῳ πίστιν ἐνεποιήσαντο.
Καὶ τότε δὴ κόσμος ὑπὸ ταῖς παλάμησι γυναικὸς
Ἔσσεται ἀρχόμενος, καὶ [7] πειθόμενος περὶ παντός.
Ἡν δ' ὁπόταν κόσμου παντὸς [8] χήρη βασιλεύσῃ,

Vera, ſed error ibi ſuberit, falletque frequentes
Fidos, electos, Hebræos, lege carentes,
Atque alios, nondum quibus eſt audita Dei mens.
Verum quando Dei prædicta minacia magni
Advenient, terraſque petet flammata poteſtas
Inflata, exuret Belier, hominesque ſuperbos
Omnes, quotquot ei fuerint per fœdera juncti.
Tunc autem mundus manibus muliebribus omni
In rerum ſumma parebit, eiſque regetur.
Cum vero vidua in totum regnaverit orbem,

Καὶ

5 Οἵ τινες] Reg. cod. οὔπω θ' ὅλους θεοῦ λόγου. ſic etiam legit *Gallæi* MS.
6 Βελίηρ] Gallæi codex legit Βελίας. *Gallæus.*

7 Πειθόμενος] Gallæi codex legit πυθόμενος. *Idem.*
8 Χήρη] Gallæi codex aſſcriptum habet, Cleopatra. *Idem.*

9 Κόσμος

Καὶ ῥίψῃ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον εἰς ἅλα δῖαν,
Καὶ χαλκόν τε, σίδηρον ἐφημερίων τ' ἀνθρώπων
Εἰς πόντον ῥίψῃ, τότε δὴ στοιχεῖα πρόπαντα
Χηρεύσει [9] κόσμῳ. ὁπόταν θεὸς αἰθέρι ναίων
Οὐρανὸν εἱλίσσει, καθάπερ βιβλίον εἱλεῖται,
[10] Πεσεῖτε πολύμορφος ὅλος πόλος ἐν χθονὶ δίᾳ
Καὶ πελάγει· ῥεύσει δὲ πυρὸς μαλεροῦ καταρράκτης
Ἀκάματος, φλέξει δὲ γαῖαν, φλέξει δὲ θάλασσαν,
Καὶ πόλον οὐράνιον, καὶ ἤματα, καὶ κτίσιν αὐτὴν
Εἰς ἓν χωνεύσει, καὶ εἰς καθαρὸν διαλέξει.

Aurumque argentumque hominum, queis vita caduca eſt,
Ferrumque, æſque, maris ſalſas jactarit in undas:
Omnia tunc mundo viduata elementa jacebunt,
Cum Deus æthereus cœlum convolvet ad inſtar
Libri, labetur varius polus omnis ad imas
Terras & pelagus. rapidus fluet, igneus, ingens
Torrens: vretur tellus, pontuſque, dieſque,
Cœleſtiſque polus: rerum natura creata
Convertetur, & in molem purgabitur unam.
Non jam læta globi jactabunt lumina: non nox:

Κοὐκέτι

9 Κόσμῳ] Regius Codex & Gallæi legunt κόσμου. *Idem.*
10 Πεσεῖτε] Regiæ & Ranconeti, uti & Gallæi exemplar πεσεῖται, Pithoei πεσεῖται, mox unum, ὅλος.

11 Αἰῶ-

Κοὐκέτι φωστήρων σφαιρώματα καγχαλόωντα,
Οὐ νὺξ, οὐκ ἠὼς, οὐκ ἤματα πολλὰ μερίμνης,
Οὐκ ἔαρ, οὐχὶ θέρος, οὐ χειμὼν, οὐ μετόπωρον.
Καὶ τότε δὴ μεγάλοιο θεοῦ κρίσις εἰς μέσον ἥξει,
[11] Αἰῶνος μεγάλοιο, ὅταν τάδε πάντα γένηται.
Ω, ὦ δὴ πλωτῶν ὑδάτων, καὶ χέρσου ἁπάσης,
Ηελίου [12] ἀνιόντος, ὅπου δὴ καὶ πάλι δύνει,
Πάνθ᾽ ὑπακούσονται κόσμον πάλιν εἰς ἀνιόντι,
Τοὔνεκ᾽ ἄρ᾽ αὐτὸς πρῶτος ἐπέγνωκε κράτος αὐτοῦ.

Nec matutinum: nec erunt, quos multa fatigat
Cura, dies: non ver, æſtas, autumnus, hyemſve.
Judiciumque Dei magni, magnumque ſub ævum,
In medium veniet, cunctis his denique factis.
O liquidas undas, ô totam denique terram,
Qua ſol exoriens, qua labens adſpicit orbem,
Omnia parebunt in mundum rurſus eunti,
Propterea primus quod vires noverit ejus.
Sed cum dicta ad rem fuerint collata, minatus

[13] Ἀλλ᾽

11 *Αἰῶνος*] Hunc verſum cum ſequentibus conjungit regius codex abſque ulla defectus nota: at reliqui duo disjungunt non ſine hac & vacui ſpatii interſtitio. Ranconetus vir exquiſitæ doctrinæ & judicii hic tertium librum claudit, & quartum inchoat, eumque Sibyllæ Erythrææ adſcribit, ex multis Lanctantii teſtimoniis. Principium autem libri quod deeſt, facit procemium ſupra primo libro è Theophilo præmiſſum, quod ex illo à Lactantio aliquot verſus ſub nomine Erythrææ Sibyllæ refferatur. *Opſopæus.*

12 *Ἀνιόντος*] Regius codex, *ἀνιόντος*. Alii duo ſtant à vulgata lectione. Ranconeti liber etiam monſtrat explicationem vel potius conſtructionem, *τῷ ἀνιόντι πάλιν εἰς τὸν κόσμον*, *Venienti* (inquit) *in mundum hunc* ſive Adamo, ſive (quod potius duco) Chriſto omnia ſubjicientur. Quæ ſententia è ſacris literis petita eſt. *Idem.*

 13 Ἀλλ᾽

[13] Ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοιο θεοῦ τελέωνται ἀπειλαὶ,
Ἅς ποτ' ἐπηπείλησε βροτοῖς [14] οἳ πύργον ἔτευξαν,

Quæ magnus Deus eſt olim mortalibus illis,
Qui turrim Aſſyriis in finibus ædificarunt,

Χώρῃ

13 Ἀλλ' ὁπόταν &c.] Citat hos verſus integriores & uno auctiores Theophilus lib. II. ad Autolycum ſic ſcribens, Σίβυλλα δὲ οὕτω σημαίνει καταγγέλλουσα ὀργὴν τῷ κόσμῳ μέλλειν ἔρχεσθαι ἔφη δὲ οὕτως. Reſtituitur autem mancus ille verſus hoc modo,

Αὐτίκα δ' ἀθάνατος μεγάλλω ἐπίθηκεν ἀνάγκην.

Quem ſic vertit Caſtalio perficiens ultimum Latinæ paginæ, *Magna vi flatus Deus* immortalis in illam Impulit : at venti, &c. *Idem.*

14 Οἳ πύργον ἔτευξαν. &c.] In hoc campo cum conſiderent, nata ſunt infauſta conſilia, quæ mox conſentiens populi vox firma & rata effecit. Nimirum inquiunt, נעשה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים *ædificemus nobis civitatem & turrim, cujus altitudo ad Cœlum pertingat* Geneſ. XI. I.. Penetrandum ante omnia nobis in rationem hujus inſtituti. Abydenus hanc affert, quod homines illi antiqui viam ſibi ad Cœlum planam munire voluerint. Tam ſtolidos autem & rerum ignaros fuiſſe minime nobis probabile fit. Reperti quidem ſunt, quos ſtulta opinio dementavit, ut crederent adſcenſum talem in Cœlos parabilem eſſe. Quomodo apud Polyenum lib. 17. Thraces quidam exiſtimarunt, Ducem ſuum Coſingam, Junonis Sacerdotem, per ſcalas, quas paraverat, adſcenſurum in Cœlum, ut eos apud Junonem accuſaret. Et de Imperatore Sinenſium Hiaovo memorat Martinus Martinius Hiſtor. Sin. Decad. I. pag. 365. ipſum acceſſum paraturum in Lunam ad Changoæ ſuæ complexus, quam ibi poſt deceſſum vivere & ſpirare ei Magus impoſtor perſuaſerat, turrim extruere conatum, per quam ad Lunam eniteretur. A quo inſano conſilio ipſum deducere potuit unus architectus, evidentiſſime demonſtrans, id fieri non poſſe. Ingenti enim fundamento opus eſſe, ad quod ponendum totam, qua patet, Sinam non eſſe ſuffecturam. Sed antiquis illis hominibus nihil ejuſmodi in mentem venire potuit. Cognoverant ſatis, nuper aquas ſuper altiſſimos montes exundantes, & in iis fluitantem arcam nihilo fuiſſe Cœlo propiorem. Deinde ſcientiæ ſideralis haud inexperti fuerunt, quippe nepotes Sethi, qui ante diluvium Aſtrologiæ operam dediſſe, & inventa ſua columnis duabus inſcripſiſſe poſteris noſcenda à Joſepho perhibetur. X. Joſephus ergo aliam pandit conſilii hujus cauſam. Videlicet voluiſſe illos homines ſe munire adverſus univerſale diluvium, ſi quo alio impoſterum eos infeſtari contingeret. Hoc inſolenter jactaſſe Nabrodum, poſſe etiam Divino fato humanam induſtriam obniti. Eandem rationem allegant Glycas, Manaſſes & Patricides. Atqui metu Diluvii vacare poterant propter disertam Dei promiſſionem etiam iridis Sacramento firmatam. Si ejuſmodi fuit illis hominibus conſilium, cur ex montibus deſcenderunt, in plano turrim ædificaturi? Cur inter duos vaſtiſſimos amnes, Euphratem & Tigrim, quorum inundationibus eſt obnoxia Babylonia? Cur lateritiam turrim ſtruxerunt contra vim aquarum, quam ne firmiſſimæ petræ ſuſtinent? Nec multo proba-

Digitized by Google

probabilius, quod alii aſſerunt, ad Adami vaticinium, quod Joſephus deſcribit, haud dubie animo intenti, incendii metu de ejuſmodi aſylo cogitaſſe. Nam in univerſali futuro incendio, quod ſane etiam Petrus præcecinit, in lateritia hac turri quæ fiducia illis percipi potuit? Si tale quid meditarentur, convenientius erat cubilia terræ abdita penetrare, quam turrim fabricari. XI. Aliorum etiam conjecturas recenſet Benedictus Pererius ad Geneſ. xi. Diſput. 3. Et peculiarem ſententiam proponit Uſſerius Armachanus Annal. lib. 1. pag. 5. Puta enim, eos ſtructura terris ſibi providere voluiſſe adverſus diſperſionem à Noacho prædictam. Nobis clare ſatis Moſes ſcopum iſtorum hominum ediſſerit, videlicet: *ut conſtituant ſibi nomen, ne diſpergantur, & non manerent populus unus, eoſdem ſermones loquens*, Geneſ. xi. 2, 3, 4. Nil utor hic Judæis, qui per שם intelligunt Deum, ut ſenſus ſit, נעשה שם *faciamus Deum*, hoc eſt, idolum. Quaſi animus fuerit templum facere, & Belo illud conſecrare, cum tamen Belus necdum orbem ſalutaverat. Per nomen quod conſtituere parabant, commode intelligi poteſt celebris Senatus reſidens in civitate Babylone, qui cuſtodiret depoſitum & traditionem verborum, quæ tum homines ut edocti à Noacho pariter omnes loquebantur. Sic fore rati, ut genus humanum concors maneret, ſi nemini liceret quidquam dicere niſi in nomine Senatus Babylonici, quippe ἀπὸ τοῦ θεοῦ προκεχειροτονημένου. Hujus enim futurum ſermones antiquos cuſtodire & tradere, ut ſic retineatur doctrina πατροπαράδοτος. Si aliud conſilium Antiquis adſcribimus, & non hoc ipſum, quod ſpeciem habet magnæ ſapientiæ, pueros illos & fatuos faciemus; verba ſunt Viri Summi. Neque enim res digna videbitur, ut Deus deſcenderet, & linguas eorum confunderet, ſi forte nihil ſpectarunt aliud, quam ut magno ædificio oſtenderent poſteris, quanto olim numero una fuerint. XII. Conſilio huic exequendo ducatum haud dubie præbuit Nimrodus. Hinc & Joſepho lib. 1. Antiq. cap. 5. ἀρχηγέτης vocatur hujus ſtructuræ. Cum Joſepho Auguſtinus facit, de Civ. D. xvi. 4. *Unde colligitur Gigantem illum Nimrod fuiſſe illius civitatis conditorem: qui propterea dictus eſt venator contra Dominum, quod erigere voluit cum ſuis popularibus turrim contra Dominum, qua eſt impia ſignificata ſuperbia.* Perſuaſum hoc etiam Conſtantino Manaſſi, cujus verba Annal. pag. 14. *Nebrodus author fuit hominibus rejiciendi Creatorem, primuſque fremuit adverſus Deum vivum. Dedit & conſilium exſtruendæ turris, ut contra Deum ſe defenderet, ſi rurſum vellet humano generi diluvium immittere.* Nec alio fortaſſis jure dominationem Babylonis Nimrodus rapuit, & tantum imperium venatus eſt. Unde & tota regio *Terra Nimrodi* cognomentum accepit, Mich. v. 6. XIII. Conſtitutum illos habuiſſe & Urbem & Turrim condere innuunt verba illorum apud Moſen Geneſ. xi. 4. *Venite, faciamus nobis civitatem, & turrim.* Non deſunt, qui de multis turribus hoc explicent, tanquam civitatem turritam moliti dicerentur per figuram uſitatam ἓν διὰ δυοῖν. Quibus obſtat conſentiens authoritas Moſis, Abydeni, Eupolemi, Sibyllarum, Arabis Paraphraſtæ, cui turris hæc eſt אלקצר Alcaſar, ſeu Babylonis acropolis, quorum teſtimonia infra producemus. Babylonem quidem turritam fuiſſe nulli dubitamus. Præcipue tempore Semiramidis, quam Diodorus ſcribit ducentas & quinquaginta turres crexiſſe. Primi tamen conditores, inter multas fortaſſis alias, unam, eandemque celſiſſimam, tanquam illius urbis Capitolium, quomodo & Hieronymus vocat, excitare voluerunt. XIV. Materiam vaſto operi delegerunt הלבנה לאבן והחמר לחמר *lateres pro lapidibus, & bitumen pro cæmento.* Gen. xi. 3. Laterum iis major quam ſaxorum copia fuit.

Terra enim Sennaar cum campeſtris fuerit, & plana, ſaxis abundare non potuit. *Neque omnibus locis*, inquit Vitruvius lib. I. c. 5. *quas optamus copias, eas habere poſſumus. Sed ubi ſunt ſaxa quadrata ſive ſilex ſive cæmentum, aut coctus later ſive crudus, his erit utendum.* Græcorum idem conſilium fuit apud Plinium lib. XXXV. 14. *Græci*, ait, *præterquam ubi è ſilice fieri potuit ſtructura, parietes lateritios protulere. Sunt enim æterni, ſi ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & in Regias domos adduntur. Sic exſtruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat. Sic Patris ædes Jovis & Herculis, quamvis lapideas columnas & epiſtylia circumdarent.* Quin & apud Babylonios ſeptingentorum viginti annorum obſervationes Siderales coctilibus laterculis inſcriptas & conſervatas eſſe, teſte locuplete Epigene, idem Plinius probat lib. VII. cap. 56. Benjamin Tudalenſis in itenerario p. m. 77. turrim illam ædificatam dicit מלבנים הנק־אים לאגור *lateribus quos* Lagour *vocant*. Ubi erudite & vere notatum Bocharto, in לאגור Lamed eſſe particulam, & אגור vocem Arabicam, nempe qua laterem ſignificant. Certe Arabs interpres ab Erpenio editus pro לבנה uſurpat אגור. Non ſignificat igitur *Lagour* niſi lateritiam turrim. XV. Vice cæmenti חמר ſeu *bitumen* lateribus eſt interſtratum. Chaldæus & Arabs, ac communiter Hebræi hic חמר interpretantur טין *lutum*. Diodorus Tharſenſis, cujus fragmenta nonnulla reſidua in Catena Patrum inſerta ſunt, negat vocem Hebraicam & Syram חמר in hoc loco ſignificare bitumen. Ἄσφαλτος γὰρ, inquit, εἰς οἰκοδομὴν ἄχρηστος· ἄσβεστος δ' ἐπιτηδειοτάτη. *Bitumen ædificationi ineptum, aptiſſima calx viva.* Proinde tacite perſtringitur à Theodoreto ante quæſt. 59. in Geneſin, allegante experientiam eorum, qui iis in locis fontes viderunt bitumen cum aqua fundentes, & in turris particula abraſa bitumen notarunt. Et ſane cum ob penuriam lapidibus uti non potuerint, ex iiſdem qui potuerint vivam calcem conficere? Probanda igitur Verſio LXX. Vitalis, Vulgata & Junio Tremelliana, quæ vocem originalem per bitumen explicat. Nam דונכר quod cæmentum eſt, oportet diſtinctum aliquid ſit à חמר.

Deinde campum Sennaar perpetua bituminis copia affluere, teſtimoniis firmiſſimis comprobatur. Strabo lib. XVI. *In Babylonia bitumen multum naſcitur, cujus duplex eſt genus auctore Eratoſthene, liquidum & aridum. Liquidum vocant naphtam, in Suſiano agro naſcens. Aridum vero quod etiam congelaſcere poteſt, in Babylonia fonte, propinquo Naphtæ. Ex hoc arido bitumine glebæ maximæ concreſcunt, perquam idoneæ ædificiis, quæ ex coctilibus lateribus fiunt.* De Semiramide perſpicue Juſtinus Epit. lib. I, 2. *Hæc Babyloniam condidit, murumque urbis cocto latere circumdedit, arenæ vice bitumine interſtrato, quæ materia in illis locis paſſim è terris exæſtuat.* Conſentanea ſcribit utroque antiquior Vitruvius lib. VIII. 3. *Babylône locus eſt ampliſſima magnitudine, habens ſupranatans liquidum bitumen: quo bitumine & latere teſtaceo ſtructum murum Semiramis Babyloni circumdedit.* Sed Hebræis & Diodoro, opinor, impoſuit, quod exiſtimarent, non aliud eſſe bitumen, quam liquidum, quod ſane ædificiis ferruminandis habile non eſt. Atqui & aridi bituminis genus, nobis Strabo authore Eratoſthene aperuit. De Jordane lacu notus Taciti locus Hiſt. V. 6, 7. *Certo anni bitumen egerit. Alier ſuapte natura liquor, & ſparſo aceto concretus innatat. Gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus; mox ubi vapore terræ vi Solis inaruerit, ſecuribus, cuneiſque ut trabes aut ſaxa diſcindi.* Confer, ſi lubet, Suidam in voce Ἀσφαλτινή. XVI. Talis materia cum ſuppeteret humanæ induſtriæ, condita principio

cipio

Digitized by Google

cipio eſt civitas. Exigua tantum initia urbis tum extiterunt, à quibus profecta procedente tempore eo crevit, ut magnitudine tandem ſua laborare inciperet. Nec enim convenit opinari, eandem ſemper civitatis faciem manſiſſe, & talem fuiſſe à primis illis conditoribus ſtructam, qualem prædicavere Herodotus, Diodorus, Ariſtoteles, Juſtinus, Curtius & alii. Nimrodus quidem opus affectum hactenus perfecit, & ad umbilicum perduxit. Semiramis vero integris pœne annis mille, juxta computum veriſſimum Armachani, Nimrodo poſterior, ſtruxit χώματα, aggeres, quibus Euphratem coërcuit, antehac frequentius reſtagnare ſolitum, ſicut tradit Herodotus lib. 1. cap. 184. Proinde erroribus ſcatet narratio Juſtini: *Semiramidem condidiſſe Babylonam, murumque coctilio latere circumdediſſe, arenæ vice bitumine interſtrato.* Commentum ſane eſt, à Semiramide conditam eſſe Babylonem, jam ante à Cteſia, Theocrito, Theodoro Siculo, Strabone & aliis venditatum. Omnibus illis antiquior Herodotus nihil ultra aggeres ei tribuit. Et Eupolemus in libro περὶ Ἰουδαίων Ἀσσυρίας apud Euſeb. Præparat. Evangel. ab his conditam primum fuiſſe retulit, qui à diluvio evaſerunt. Quin & Erranius apud Stephanum Byzantinum & Euſtathium, Babylonem annis 1002. Semiramide antiquiorem fuiſſe innuunt. Cteſiæ autem, cujus vetuſtiſſimi ſuffragium οἱ ἐξ ἐναντίας allegant, Beroſus obduci poteſt, Sacerdos Babylonius, Vir magni nominis, qui Cteſiam & fide & ingenio longe ſuperat. Is apud Joſephum lib. 1. contra Apion. culpat Græcos ſcriptores, *ut qui vane exiſtimaverint ab Aſſyria Semiramide Babylonem eſſe conditam, & miris fuiſſe ab eadem operibus exornatam falſo ſcripſerint.* Poſt Semiramidem ſeptingentis pœne annis exactis Babylonem magnifice inſtauravit Nebucadnezar, extra urbem veterem novam aliam conſtruens, triplicique muro lateritio & hanc & illam circumdans, addito in gratiam Medicæ ſuæ conjugis Amytis Filiæ Aſtyagis penſili illo horto celebratiſſimo, de quo apud Joſephum Beroſus; κατεσκεύασε τὸν καλούμενον κρεμαστὸν παράδεισον, διὰ τὸ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν ὀρείας διαθέσεως, ὡς τεθραμμένην ἐν τοῖς κατὰ τὴν Μηδίαν τόποις· *Conſtruxit penſilem hortum, eo quod conjux in Media educata deſiderio teneretur nemorum.* Adeo vere gloriari Nebucadnezar potuiſſet, urbem ab ſe lateritiam inventam, relictam eſſe marmoream. Demum Nitocris Evilmerodachi conjux, mulier ſolertiſſima, Medorum Babyloniæ imminentium potentiam & inſidias verita, Euphratem, qui rectus & celer erat, depreſſis foſſis flexuoſum & lentum effecit. Aggerem deinde miræ magnitudinis ad utramque fluminis ripam excitavit, tum vero ripam intra urbem, ac deſcenſus qui ex portulis ad flumen ferebant, muris lateritiis munivit, juxta mœnium, quæ urbem ambiebant, rationem. Circa mediam etiam urbem extruxit pontem lapideo opere, cujus mirandam fabricam deſcribit Philoſtratus in vita Apollonii lib. 1. cap. 18. XVII. Hinc omnino liquet, ab iſtis hominibus civitatem Babel non nimis amplam & magnificam exſtructam eſſe. Quæ cauſa eſt cur Moſes non tam civitatem quam turrim celebrare videatur. Nec eam à poſteris interpolatam eſſe conſtat, poſtquam ſemel Divina vi temeraria cœpta inhibita fuere. Inchoatam autem turrim quantæ magnitudinis & altitudinis reliquerint, non ſatis obvium & expoſitum eſt. Hieronymus lib. 5. Comment. in Eſaiam, teſtatur, ſe accepiſſe ab iis, qui turrim illam propriis oculis curioſe inſpexere, altitudinem ejus quatuor millia tenere paſſuum. Addit: *Arcem illam paulatim ex lato in anguſtias coarctatam, ut pondus imminens facilius à latioribus ſuſtentetur.* Adeo in Chronica etiam mirifice auget: *Altitudinem* videlicet *quinquies mille centum ſeptuaginta quatuor tenere paſſuum.* Herodotus vero, qui turris meminit ſub nomine Templi *Beli*, ſua adhuc ætate, ut ipſe loquitur, exiſtentis, ſic habet in ſua Clio

Cap.

Digitized by Google

Χώρῃ ἐν Ἀσυρίη, ὁμόφωνοι δ᾽ ἦσαν ἅπαντες,
Καὶ βούλοντ᾽ ἀναβῆν᾽ εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα,
Αὐτίκα ἀθάνατος *
Πνεύμασιν. αὐτὰρ ἔπειτ᾽ ἄνεμοι μέγαν ὑψόθι πύργον.

Cum cunctis eadem vox eſſet, ſtelliferumque
In cœlum vellent adſcendere, continuoque
Immortalis.
Flatibus: At venti magnam ſublime ferentes

Ρίψαν,

Cap. 32. *In urbis parte oppoſita fuit Beli Templum æreis portis, id quod mea etiam nunc ætate exiſtit, duorum undecunque ſtadiorum amplitudine, figura quadrata. In Sacri medio turris ſolida,* σταδίου τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος, *craſſitudine ſimul & altitudine ſtadii* (ſic enim interpretatur Stephanus) *cui alia rurſus impoſita turris, & huic ſubinde alia ad octavam uſque. His forinſecus ſcalæ ſunt in circuitu adhibitæ, per quas ad ſingulas conſcenditur turres. In mediis gradibus ductus, ſellæque: quæ in hoc factæ, in quibus adſcenſuros liceat ſedere ac quieſcere.* Octo turres igitur Herodotus facit, paulatim ex lato in anguſtias coarctatas. Quomodo & Strabo eandem ob cauſam πυραμίδα vocat. Singulas porro turres tradit Herodotus fuiſſe σταδίου τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος, quod Stephanus vertit, *craſſitudine & altitudine ſtadii unius.* Quo ſenſu falſus profecto eſſet Herodotus. Sed liquet, in Stephani verſione pro *altitudine* ſcribendum eſſe *latitudine.* Hoc enim ſonat τὸ εὖρος, latitudinem & amplitudinem. Unde & hoc conjectu proclive, Herodotum non loqui niſi de unica eademque infima turri. Qui enim fieri potuit, ut ſingulæ turres arctius creſcerent, & æquali tamen menſura craſſitudine & latitudine ſtadii unius eſſent? Proinde res ex Herodoto confici nequit. Et qui ejus authoritate freti turris altitudinem octo ſtadiis definiverunt, adulterata lectione interpretis in fraudem ſunt inducti. In hoc quidem conveniunt Herodotus, Diodorus, Strabo & Hieronymus, quod octo turribus altitudo increverit, & quod ſingulis in circuitu ἀναβάσεις adhæſerit. Cæterum de altitudine, ad quam turris evecta, cum veteres minime conſonent, præſtabit rem in incerto ponere, quam vel parum firmis conjecturis roborata promere, vel prodigioſa loqui. Quomodo Hebræi in Pirke cap. XXIV. non verentur aſſerere, turrim conſtructam *ſeptuaginta milliaribus*, ut ſic menſura turris conveniat cum numero 70. Angelorum thronum gratiæ cingentium, cum 70. populis & 70. Linguis. Sic nugari Recutiti & tempus perdere in deliciis habent. *Heideggerus.*

Digitized by Google

Ῥίψαν, καὶ θνητοῖσιν ἐπ' ἀλλήλοις ἔριν ὦρσαν,
[15] Τοὔνεκά τι [16] Βαβυλῶνα βροτοὶ πόλει οὔνομ' ἔθεντο.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργος τ' ἔπεσε, [17] γλῶσσαί τ' ἀνθρώπων

Turrim jecerunt, & litem conciliarunt
Inter eos, urbemque ideo Babylona vocarunt.
Sed poſtquam cecidit turris, linguæque fuerunt

Πολυ-

15 Τοὔνεκά τοι &c.] Hic deeſt apud Theophilum, ſed poſt ſequentem αὐτὰρ, inſeritur alter talis, εἰς πολλὰς θνητῶν ἐμερίσθησαν διαλέκτους. id eſt, interprete Caſtalione, *Mutatæ, & vario diſcrimine diſſonuerunt.* Repetitur autem hic verſus cum proximo infra lib. 8. Atque horum verſuum ſenſum de turri Babylonica legimus apud Joſephum Antiquit. lib. 1. cap. 6. & Euſebium lib. 9. de præparat. Euang. cap. 4. his verbis: περὶ δὲ τοῦ πύργου τούτου, καὶ τῆς ἀλλοφωνίας τῶν ἀνθρώπων μέμνηται καὶ Σίβυλλα, λέγουσα οὕτως: πάντων ὁμοφώνων ὄντων τῶν ἀνθρώπων πύργον οἰκοδομῆσαι τινὰς ὑψηλότατον, ὡς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι' αὐτοῦ. οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐπιπέμψαντες, ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἑκάστῳ φωνὴν ἔδωκαν. καὶ διὰ τοῦτο Βαβυλῶνα συνέβη κληθῆναι τὴν πόλιν. hoc eſt: *De turri autem & confuſione linguarum etiam Sibylla meminit, dicens: Cum omnes uno uterentur ſermone, turrim ædificare conſtituerunt, qua in cœlum adſcenderent. Eam Dii ventis diruerunt. Et lingua hominum mirabili varietate confuſa effecit, ut Babylon ea civitas vocaretur.* Qui locus poſtea à quodam Sibyllarum auctore lectus anſam dedit ut iſte infereretur; quem apud Theophil. deeſſe diximus. *Opſopœus.*

16 Βαβυλῶνα] *Bagdet,* Urbs Archiep. Babyloniæ Reg. maxima ad Euphratem fluvium, etiamnum Regionis caput & ſedes Præfecti, à Seleucia magna ad Tigrim fluv: 90 Mill. paſſ. in Africum, à *Teredone* apud oſtia Tigridis 412. à Sardibus 2300 in Ortum; à Damaſco 480 ab Edeſſa 375 in ort. prima urbium circa Nohæ obitum condita. Ambitus mœnium illius erant ſtad. 385 quæ tam lata erant, ut quadrigæ obviæ ſeſe non impedirent. Nunc omnino deſtructa ita ut vix ejus ſuperſint rudera & ex ejus viciniis crevit Bagdatum (*Bagdet.*) urbs antiqua & probè munita, ad Tigrim quæ alias Seleucia magna 50 Mill. à Babylone antiqua in ortum, ſub Turcis. *ex Ferrario.*

17 Γλῶσσαί τε] Poterat Deus θεομάχους illos fulmine vibrato percellere, vel alio quovis modo officia operantium præpedire. Maluit linguas confundere, quia linguæ unitate in aliud uſos confuſione linguarum caſtigari conveniebat. Præterea tanti miraculi gloriam perpetuam eſſe voluit. De modo autem confuſionis Linguarum varie divinant. Benedictus Pererius in Gen. lib. 16. Diſput. 9. ita ſentit. Primo inductam oblivionem priſtinæ linguæ. Deinde pro diverſitate gentium, diver-

Digitized by Google

diverſos linguarum habitus mentibus hominum inſitos. Hinc ſecutam promptitudinem loquendi, prout quiſquis habitu proprio imbutus fuit. Aliis ita videtur, prioris tantum Linguæ oblitos illos homines, ac deinceps in novos varioſque ſermones ſua ſponte illos prorupiſſe. Neutrum ego video neceſſaria ratione ſuffultum. Et diſparata eſſe oblivionem & confuſionem apparet. At Julius Cæſar Scaliger, quæ puer ab Hebræis de hac re didicerit, pulchre ediſſerit Exercit. CCLIX. Sect. 1. *Ita illi intellexerunt, nullam eſſe additam ſive Arameæ ſive Chaldeæ flexionem, aut craſſitudinem, aut tenuitatem, aut rectitudinem aut tempus. Quippe omnia momenta, quæ à natura poſſunt in explicatione vocis expediri, in ſua contineri lingua jactant ipſi, nec temere. Sed deletas ſpecies priorum ſignificationum, aliaſque novas ac varias, alias aliis mentibus ac recordationibus introductas atque impreſſas. Sic enim ajunt, quo impii propoſiti opus illud interciperetur atque prohiberetur, factum à Deo Opt. Maximo, ut lapidem petenti alius calcem, alius ſabulum, alius malthum, alius bitumen, alius aquam ferret. Fortaſſe etiam non defuiſſe arbitror, qui ſibi dictam putarent contumeliam, atque propterea manum conſererent. Ubi maxima intercedit occaſio ſubtilitatis. Nam ſi lapidem petenti alius aliud, multi multa, diverſa omnia afferebant, videretur unius ſoni modus in varias ſpecies diductus, diverſis mentibus ſeſe inſinuaſſe. Una igitur priſca adhuc extaret Lingua: varii vero ſignificatus.* Hactenus Scaliger. Sane fieri potuiſſe, ut Deo ita operante, turbata mente & confuſis rerum notionibus, omnes Hebraice loquerentur, aut Hebraica ſaltem verba proferrent, nec quiſquam tamen alterum intelligeret, haud ſecus, quam ſi diverſis omnes Linguis locuti eſſent, dubitari non poteſt. An vero ita factum ſit, ſicut Judæus ille Scaligero perſuaſit, eſt τὸ κρινόμενον.

XX. Doctiſſimus & in omni cultiore literatura verſatiſſimus Vir, Iſacus Caſaubonus negat ſe cum iis conſentire poſſe, qui ſtatuunt, Linguas toto genere diverſas repente in Babel extitiſſe. Verba ejus, quia digniſſima ſunt, non pigebit hic exſignata dare. Sic igitur ille in adverſariis titulo de *Linguarum confuſione*: Repetentibus, *inquit*, aliarum linguarum originem, è fonte Hebraico, objicitur Moſes, qui videtur dicere, Linguas toto genere diverſas repente extitiſſe in Babel. Negantur enim ſeſe intellexiſſe: & inde volunt, omnes alias linguas eſſe ortas in totum ab Hebraica diverſas. Nobis aliter videtur: non enim tam novas rerum notiones eſſe tum inventas, quam novas veteris linguæ ἐγκλίσεις καὶ ἀποσυγκλίσεις: ita tamen, ut & nova quædam vocabula tunc ſint excogitata. Hoc eo probamus, quia certum eſt, eos populos, qui tum ſparſi ſunt per varias regiones, non in extremas Orbis partes repente tranſiiſſe, verum in propiores veteri Patriæ ſuæ. Itaque ex illis ſine dubio Aſſyrii, Syri, forte & Græci, ſunt primo nati, deinde ex iſtis alii porro populi, qui paulatim ab ortus primi loco dilatati ſunt ad quatuor Orbis cardines: donec progreſſu temporis πᾶσα ἡ οἰκουμένη incolis frequentaretur. Igitur ſi in Babele linguæ in totum diverſæ factæ eſſent, neceſſario Chaldæi, Aſſyrii, ἀμολόγως illas linguas retinuiſſent. Atqui contrarium videmus accidiſſe. Eſt enim veriſſimum, linguas cæteras eo maniſeſtiora & magis expreſſa originis Hebraicæ veſtigia ſervaſſe, & nunc ſervare, quo propius ab antiqua & prima hominum ſede abfuerint. Propinquitatem hanc duplicem facimus, loci, ac temporis: nam proximus quiſque populus genti Hebraicæ, & ſitus & temporum ratione, proxime ad illius linguam acceſſit. Longinquitas vero, & locorum & temporum, alienationem ſubinde majorem intulit. Clarum hoc ex comparatione linguarum Syriacæ, Chaldaicæ, Arabicæ, Punicæ, &c. cum Hebraica. Clariſſimum item, ſi Græcam linguam diligenter ſpectes. Græci primi in Aſia habitarunt: inde Jones, vel, ut Æſchylus vocat Hebraice,

Javo-

Digitized by Google

Javones in Europam trajecerunt. Nos autem obſervamus, in antiquiſſimis quibuſque Græcorum ſcriptoribus, multa vocabula Hebraica, quæ poſtea vel deſierunt eſſe in uſu, vel admodum ſunt mutata. Obſervamus etiam Aſiaticos Græcos magis *ἑβραΐζειν*, quam Europæos. Hæc igitur ſunt nobis demonſtranda. Hactenus *Caſaubonus*. Cum quo facit Filius *Mericus Caſaubonus*, ingenii & doctrinæ gloria haud multum Parente inferior, in Commentatione de Quatuor Linguis parte 1. pag. 2, 3, 4. & ſeq. XXI. Noſtrum nunc eſt, paucis *ἐπιχειρῶμεν*. Arbitramur igitur 1. Confuſionem illam, qualiſcunque demum fuerit, ſaltem ita comparatam fuiſſe, ut invicem ſe intelligere non poſſent, atque hinc ultro ſequeretur incepti operis, puta tum turris tum civitatis terminatio. Equidem hoc fuiſſe conſilium Dei palam eſt. Sed & exſequutum fuiſſe Deum deſtinata, apparet ex verbis Moſis: *Et deſierunt ædificare civitatem. Propterea vocavit nomen ejus Babel, quia ibi confudit linguam totius terræ.* Gen. XI. 8, 9. Proinde falſa eſt Sibylla & Abydenus, qui apud Joſephum & Euſebium tradidere: *Deos ventis immiſſis turrim evertiſſe, & propriam unicuique linguam attribuiſſe.* Nec everſam Turrim dicit Moſes, nec ventis diſturbatum opus. Sumptum hoc ex hiſtoria Chaldaica, in qua legebatur facta hæc diſſipatio בארבע רוחי שמיא *per quatuor ventos Cœlorum.* Quod cum ambiguum ſit, ſignificare etiam poteſt, imo debet, diſſipationem factam *in quatuor mundi plagas*, hoc eſt, ut Moſes loquitur Gen. XI. 8. *in ſuperficiem totius terræ*. Nec levem anſam errori dedit *τὸ ὁμώνυμον* verbi נפץ quod & *conſtringere* & *diſpergere* ſignificat. Cum igitur Moſes eo verbo utatur in notione *diſpergendi*, alii in *diſſipandi* notione perperam intellexere. 2. Cum modus confuſionis à Moſe non ſit indicatus, exiſtimamus de illo rigide nihil definiendum eſſe. Proinde committendum, ut quiſque ſenſu ſuo abundet, dum contra fidei regulam & ea, quæ ſunt ſcripta, temere nihil deſignet. Cum enim hoc ambigue traditum ſit, nihil obſtat, quin plures ſententiæ quæ veri aliquam ſimilitudinem habent, proponantur, & ex pluribus eam quiſque amplectatur, quam judicat naturæ rerum & experientiæ, quæ argumentum præbet non contemnendum, quam maxime conſentaneam. 3. Non videri illam ſententiam ſimpliciter recipiendam, quod variæ linguæ ab Hebraica diſtinctæ plenæ & perfectæ ſubito per illam confuſionem emerſerint. Nam *primo* illam linguarum plane diſtinctarum varietatem non neceſſario ſignificat בבל שבת *confuſio Linguæ* ædificantium. Planum eſt, diſparata eſſe hæc duo, *confuſio linguæ* ſeu *ſermonis & labii*, & *confuſio Linguarum*, hoc eſt, diviſio linguarum, ſeu loquendi generum, verbis & idiotiſmis diſcrepantium. Sic enim duo treſve loqui poſſent confuſo ſermone, neque ulli invicem intellecto. An idcirco duarum vel trium diverſarum linguarum ritu? Pariter confundi potuit lingua ſeu labium ædificantium ſine idiomatum diverſorum multiplicatione. *Secundo*. Quis unquam confuſionem linguæ vocare potuit introductionem novarum linguarum à priori ſpecie diſtinctarum? Quod confunditur, jam eſt in rerum natura, tantum turbatur & miſcetur in ordinatione & compoſitione. *Tertio*. Si diverſæ Linguæ per confuſionem ſunt introductæ, eas retinuiſſent maxime illi, qui Babylone, in Chaldæa, Syria ac Aſſyria vicina manſerunt, & quos Turrim ædificaſſe magis quam quoſcunque alios probabile eſt. Atqui in iis Dialectis quam ſunt manifeſta & expreſſa originis Hebraicæ veſtigia? *Quarto*. Viri periti & Linguarum callentes perſpicue oſtendunt, linguas cardinales à prima & Sancta Lingua in pleriſque vocibus eſſe derivatas. Tametſi enim haud perinde obvia eſt derivatio iis, qui ſimpliciter ſpectant voces, prout in diverſis linguis jacent, quarum convenientia cum

ſua matre iis eſt δυσνόητος propter additionem terminationum, & aliorum, quæ cum heterogenea ſint, ad radicis eſſentiam minime pertinent; propter metatheſin literarum, mutationem gutturalium & quieſcentium in vocales aut diphthongos vel literarum ejuſdem inſtrumenti, inverſionem literarum radicalium: attamen, qui ſunt emunctiorum narium, gnari æra à lupinis diſcernere, præſidio regularum diacriticarum nullo negotio id præſtant. Quo in genere extet invidendus labor Johannis Avenarii in eruditiſſimo ſuo Lexico. Cui ſucceſſit Georgius Cruciger, qui convenientiam Græcæ, Latinæ & Germanicæ cum Hebræa matre feliciter oſtendit. Ne quid dicam de Orientalium Linguarum, Syriacæ, Chaldaicæ, Samaritanæ; Arabicæ, Æthiopicæ cum Hebraica harmonia quam in Lexico Pentaglotto Schickhardus, & nuper admodum compendioſa & facili methodo accurrate & ſolide expoſuit ὁ παμμέγας noſter Præceptor D. Hottingerus. Addo Anglicanos Biblici operis ἱεροδιδάκτας, quos idem labos tenet in Apparatu Lexici Univerſalis, quod [illegible]. Colligimus hinc nullis fidiculis, Linguarum diverſitatem non eſſe immediate per confuſionem, ingeneratis novis habitibus, ut Pererius & Torniellus loquuntur, introductam, ſed procedente tempore, diviſis gentibus, notoriam illam linguarum mutationem & diverſitatem ex uno principio, in quod per artem reſolubilis eſt, obrepſiſſe. Nec quiſquam vel tueri poterit, vel facile intelligere, quo pacto alias Hebraica Lingua אם כל הלשנות *matrix omnium linguarum* dici poſſit; ſi admittatur illa aſſertio de novis linguarum habitibus infuſis. Denique experientia rerum magiſtra ipſa quoque lenocinari nobis videtur. Nulla enim ratio, cur aliter antiquitus linguarum varietatem obveniſſe opinemur, quam hodieque linguarum mutationem contingere cernimus. Nimirum ſi populi ſeorſim habitent, ſi diverſis imperiis contineantur, ſi diverſis legibus, conſuetudinibus & ritibus utantur, ſi peregrinis commerciis detineantur, ſi exoticorum populorum bellis & cladibus permiſceantur, neceſſum eſt volventibus annis inſigniter idioma mutari & variare. Eodem modo antiquitus unum idioma in varia, ſucceſſu temporis diviſum eſſe, proclive eſt divinatu, niſi miraculo intercedente aliter factum eſſe liquido probari poſſit. XXII. Quas hic exprompſi rationes, perſuaſionem vulgi de orta in confuſione Linguæ idiomatum varietate, niſi me ratio fugit, ex animo noſtro eximere poſſunt. Tamen non eo inficias, ab hoc principio, annorum ſequentium fluxu Linguarum diverſitatem profectam eſſe. Exiſtimo igitur 4 varietatis Linguarum, confuſionem hanc labii ſecuta eſt ilico diſperſio ædificantium, ſicut diſerte à Moſe traditum. Nihil autem eſt, quod neceſſitatem nobis injungat credendi, homines illos diſperſos repente in extrema orbis climata tranſiiſſe. Sed primo quidem viciniora loca appetierunt in Chaldæa, & Aſſyria. Hic natæ diſcrepantes ab Hebraica dialecti, pura Aramea, Chaldaica. Levis hactenus declinatio, quando conſtat, vix aliud majus diſcrimen quam terminationum intercedere. Nam vocabula quidem nova etiam excogitari potuere, ſed ea oppido pauca ſunt. In eodem cenſu eſt Punica, veterum Phœnicum idioma, cujus cum Hebraico identitatem clariſſime demonſtrarunt Bochartus, Petitus, alii, & nos quondam perſuadere pro virili laboravimus. Ex his alii populi ſati, qui paulatim ab ortus primi loco dilatati, ſe protulerunt in remotiores plagas. Unde origo variarum Linguarum, Arabicæ, Æthiopicæ, Ægyptiacæ, Scythicæ, Græcæ, aliarum pro diverſitate populorum ſcaturientium. Atque ſic 5. concludo, in quavis alia re magis conſtitiſſe illam confuſionem, quam in novarum Linguarum productione. Ipſe autem modus confuſionis quia à Moſe non eſt expreſſus, & hic Divina potentia ac ſapientia,

Digitized by Google

tia, cujus mille rationes nobis imperveſtigabiles, utramque paginam facit, niſi conjectando explanari nequit. Fieri igitur potuit, ut turbarentur ſolicitæ mentes Divinitus, & turbatæ ſermonem proximorum aliter atque aliter apprehenderent dijudicarentque. Prorſus ut appareret, inaſſuetum ſermonis genus eſſe, quo utebantur. Hic noſter eſt de *confuſione labii* ſenſus, quem nec pruritus juvenilis, nec alia omnia ſentiendi libido elicuit, ſed veritatis enixum ſtudium, cui ſoli & libere canere ingenuos decet. Cæterum cui placitum eſt aliorum etiam de Confuſione linguarum ſententias comparare, evolvat eruditiſſimam de hac re Diatribam Celeberrimi noſtri Buxtorfii, Geographiam Sacram Bocharti, Authorem Phari V. T. Pererium in Geneſin, Mericum Caſaubonum de Sermonis ortu, & Comment. de quatuor Linguis, Schotanum in Tohu. De Diſperſione & Diviſione Gentium, qua Deus feroces & temerarios illos fabros punivit, quia verba facere, quantum neceſſum juſtumque eſt, non datur, propediem uberius XXIII. Hiſtoriam de Turri Babel & Linguarum confuſione olim Gentiles fabuloſam req utaſſe ſcribit Philo Judæus libro peculiari περὶ Συγχύσεως Διαλέκτων. Exſcribemus locum Philonis, ſicut eum Gelenius ex Græco tranſtulit: *Quibus*, inquit, *majorum inſtituta diſpiicent, homines impii, & tantum ad accuſandas leges diſerti, arreptis impietatis anſis talibus, ſic cavillantur: Etiam nunc extollitis præcepta veſtra ut veritatis regulas? Ecce Sacri, quos vocatis libri fabulas continent quales referentibus irridere ſoletis. Satis erit hujus præſentis vos commonefacere. Hæc una certe ſimillima eſt illi de Aloadis, quos optimus Poëtarum Homerus conatos narrat fuiſſe, tres maximos montes, alium ſuper alium aggerere, ſperantes ſe hoc modo facile ſibi viam munituros, qua ad æheream ſublimitatem evaderent, de quibus extant hi verſus:*

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam.
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum.

Olympus, Oſſa, Pelius montium ſunt nomina, pro quibus Legiſlator inducit Turrim exſtructam ab ejus Seculi hominibus, qui propter dementiam & vaſtum animum conati ſunt Cælum attingere, conſilio longe ſtultiſſimo. Nam etſi univerſæ terræ partes ſuperſtruerentur fundamento modico, ut in unius columnæ formam attollerentur, tamen longiſſimo intervallo abeſſent à ſphæra æthera, præſertim juxta opinionem Philoſophorum, qui ſcrutantur talia, terram centrum eſſe mundi aſſeverantium. Ac deinceps prolixe perſequitur Philo cavillationes Gentilium, videlicet, quod Moſes dicit, homines unius fuiſſe labii, ſimile eſſe fabulæ de una lingua animalium, quæ in multas mutata ſit, cum animalia felicitatem ſuam non ſuſtinentia, per legatos immortalitatem, γήρως ἔκλυσιν, καὶ τὴν εἰς ἀεὶ νεότητος ἀκμὴν, *immunitatem a ſenectute perpetuamque juventutem* ſibi poſcebant. Tum enim variatas animalium linguas. Denique cum hæc Φωνῆς εἰς μυρίας Διαλέκτων ἰδέας τομὴ, *Linguæ in diverſas loquelæ ſpecies diſjectio*, exiſtimetur in remedium peccatorum adhibita, ne communicato conſilio crimen fiat publicum: ridiculum hoc eſſe. Manſiſſe enim inter homines malitiam poſt confuſionem. Cauſam communicatæ iniquitatis non linguam eſſe, ſed ὁμοτρόπους τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ζηλώσεις, *ſimilem animarum ad peccandum procliviatem.* Etiam lingua mutilatus voluntatem ſuam exprimere poſſe. Sæpe unam gentem communi lingua utentem ad tantam pervenire malitiam, ut peccatis conferri poſſit cum reliquis omnibus hominibus. Imo nocere imperitiam linguarum, πολυγλώττους approbari, ac in ſocietatem peritorum recipi. Non igitur malorum cauſam fuiſſe linguam, ſed confirmandam eam fuiſſe ut perutilem. Hæc ſunt Sophiſmata, & objectiones, quas illi κακοτεχνῖται contra hiſtoriam Sacram de confuſione jam olim jactarunt. Platonicos autem Philoſophos ita argutatos, cum quibus Philoni conſuetudo interceſſit, veriſimile ſit. Hic Philo Judæus ita cum

 arguitiis

Digitized by Google

argutiis illis gentilium congreditur, ut tantum non cauſam bonam vel deſeruiſſe vel proſtituiſſe cenſeri debeat. Contendit enim, totam illam narrationem Moſis ἀλληγορικῶς interpretandam eſſe. Ergo labii unitas eſt ipſi κακῶν ἀμυθήτων καὶ μεγάλων συμφωνία, *magnorum ineffabiliumque malorum conſonantia*. Profectio ab Oriente in campum Sannaar ipſi eſt διττὸν εἶδος τὸ κατὰ τὴν ψυχὴν ἀνατολῆς, τὸ μὲν ἄμεινον, τὸ δὲ χεῖρον, *in animo duæ ſpecies orientis, altera melior, altera deterior*. Conſilium de coquendis lateribus eſt illi affectuum & vitiorum diviſio uſque in extremas qualitates & ſpecies, quo magis eorum uſumfructum percipiamus. Hoc enim modo informes affectus formari. Civitatem quam condiderunt, facit illam quam homines in animabus ſuis circumferunt, in qua καθ' ἣν δυναστεύεται ἡ ἀδικία καὶ ἀσέβεια. Turrim vero ἀκρόπολιν καὶ βασίλειον ὀχυρώτατον τῇ κακίᾳ τυράννῳ, *arcem & regiam munitiſſimam pro vitio tyranno*, quæ properat etiam ad cœleſtia per impios & Deo infeſtos ſermones. Denique confudiſſe Deum linguas tum, cum disjecit τὸ κακιῶν στῖφος *vitiorum conſtipatum cuneum*, & imperium eorum maxima vi evertit. Talis eſt defenſio Philonis contra Philoſophos. Satis, uti liquet, jejuna. Quippe traditiones Hiſtoricas in ejuſmodi allegorias qui convertit, fabulis quam ſimillimas eas efficit. Nam & Poëtas conſtat fabularum fœcundos Parentes, mendaciorum ſuorum involucris ejuſmodi ἀλληγορήματα occulere ſolitos. Nos regia veritatis via incedentes offuſas has nebulas diſſipemus.

XXIV. Ergo narrationem Moſis comparant cum fabulis Poëtarum partim de gigantibus, qui montes montibus imponere parabant, ut Diis de ſua felicitate litem moverent: partim de animalibus, quæ olim una communi voce inter ſe egerint. Si homines illi antiqui inſaniæ pleni talia agitarunt, qualia liberrimis ſuis commentis Poëtæ traduxerunt, iccircone laborare debet fides Moſis, qui molimina illa & pœnam divinitus iis inflictam poſteris noſcendam tradidit? Polyenum ſupra de Thracibus, & Hiſtoricum Sinenſium de Imperatore Hiaovo-ſimilia narrantem vidimus. Nemo ſanus, niſi re aliter comperta, eorum fidem propterea lubricam fecerit. Inſolens non eſt ingenio humano viribus majora audere. Deinde apparet, importunos homines blaſphemare, quæ non intelligunt. Ubi enim affectati in Cœlos itineris primos Morales inſimulavit? Ubi tam ſolemnia inſaniviſſe dixit? Credo ajens, turrim illos ſtructuros fuiſſe, cujus ראש בשמים *altitudo in Cœlum*. Ergo cum Græci Scriptores, & Homerus toties, quæ ſupra communem altitudinem attolluntur, οὐρανομήκη dixerunt, innuerunt, ea cœlos attingere debere? Nempe hyperbolica eſt locutio, plus ſignificans, quam intelligi oporteat. Quo genere loquendi exploratores, & ipſe Moſes urbes Terræ Canaan vocant גדלות ובצורת בשמים *magnas & in Cœlum uſque munitas*, Deut. I. 28. IX. I. utique non quæ faſtigio ſuo Olympum contigerunt, ſed quæ inuſitatæ non tamen prodigioſæ ſunt altitudinis. Perſpicuum igitur eſt diſcrimen inter Gigantomachiam Poëtarum, & hiſtoriam Turris. Nam montes quidem imponere montibus velle, eſt, quod dicitur, atlanticum more cotyla exſorbere conari. At turrim condere inſolitæ altitudinis non ſuperat induſtriam hominum. Jam ipſa Gigantomachia à gentilibus decantata, quatenus ex Chaldæorum monumentis reperta eſt, veri veſtigia retinet. Et quæ ſuperaddita ſunt gigantes, eadem pendent à Sacro textu ſed ſiniſtre accepto. Abydeno ſunt gigantes, qui Babylona condidere; quia Nimrod conditorum princeps גבור dicitur, hoc eſt, ut Græci volunt, gigas. Ovidio *terra feros partus, immania monſtra gigantes, edidit*: quia Nimrodus ille dicitur יצא מן הארץ ההוא *exiens ex terra ea*

Geneſ.

Παντοδαπαῖς φωναῖσι διέστρεφον, αὐτὰρ ἅπασα
Γαῖα βροτῶν πληροῦτο μεριζομένων βασιλήων,
18 Καὶ τότε δὴ δεκάτη γενεὴ μερόπων ἀνθρώπων,

Vocibus inter ſe diverſis, terra deinceps
Tota replebatur diviſis regibus. Inde
Exſtitit in terris decimum mortalibus ævum,

Ἐξ

Geneſ. x. 10. Eidem gigantes auſi, *in magnos bella movere Deos*; quia Nimrod legitur fuiſſe ציד לפני יהוה *venator coram Domino*, ſeu, ut vertit R. Salomon & alii, *contra Dominum*. Gigantes etiam eidem *exſtruere montes ad ſidera ſumma parabant*, quia de illa Turri dicitur *& vertex ejus in Cœlum*. Denique Ovidio

Fulmina de Cœli jaculatus Jupiter arce,
Vertit in authores pondera vaſta ſuos,

nempe quia נפץ quo verbo utitur Moſes, non ſolum *diſſipare* ſed & *confringere* ſignificat: unde fulmen vocatur נפץ Eſai. xxx. 30. Eſt igitur in ea fabula, quod verum ex ſcripturis antiquiſſimis petitum, quod falſum & ſupra fidem, per traditionem & fraudes Sathanæ detortum ac corruptum. Altera autem fabula animalium una lingua utentium quid ſimile habet narrationi Moſis? An igitur ſicut hominibus ita etiam brutis natura impertiit loquendi facultatem, ut eodem modo illorum lingua, quo hominum vel confundi vel dividi potuerit? Sane ſi homines creatos eſſe, non ſponte inſtar fungorum hinc inde natos dicimus, communem eis linguam à Creatore inditam eſſe fateamur oportet. At cum hodie innumerabilia pœne idiomata terantur, rem ipſam authorem perhibemus, aliquando ea multiplicari debuiſſe. Tametſi vero confuſio Babylonica occaſio fuerit multiplicationis hujus, præciſe tamen eo tempore novas linguas conſurrexiſſe non dicit Moſes. Et ſi qui omnino ita Moſen interpretarentur, credo impoſſibilia non jactarent. Nam videmus hodieque effici, ut quos Dæmon exercet, ſubito inaſſuetis ſermonum generibus loquantur. XXV. Porro & illud, quam dilutum & vile eſt, linguas non datas in remedium peccati? Primum enim non multiplicavit Deus linguas ſed confudit. Plane hic quidem convenienter animo noſtro Philo Judæus περὶ Συγχύσεως, *Confuſionem hanc rem appellat, qui ſi voluiſſet ortum indicare linguarum, aptius diviſionem appellaſſet quam confuſionem.* οὐ γὰρ συγχεῖται τὰ τεμνόμενα, διακρίνεται δὲ ἔμπαλιν, *non confunduntur enim quæ in partes diſtribuuntur, ſed diſcernuntur potius.* Deinde apparet, hoc fine linguas confuſas, ut ſufflaminarentur impii conatus. In remedium peccati datas linguas nec Moſes dixit, nec dicere ex Moſe debemus. Linguarum multitudo eſt à miſeria & φθορᾷ hominis. Cum Deo cordi fuerit nos æternum beare, ſimul αἱ γλῶσσαι παύσονται, linguæ quieſcent. *Heideggerus.*

18 Καὶ τότε &c.] Athenagoras in Apologia pro Chriſtianis ſex deinceps ſequentes verſus paulo aliter legit & diſtinguit, ſcilicet, Δὴ τότε τῇ δεκάτῃ γενεῇ. &c. ἐξ οὗ δὴ, &c. ἀνδράσι καὶ, &c. Et mox. γαῖαν-

τι

Ἐξ οὗπερ κατακλυσμὸς ἐπὶ προτέρους γένετ᾽ ἄνδρας.
Καὶ βασίλευσε [19] Κρόνος, καὶ [20] Τιτὰν, [21] Ἰαπετός τε,
Γαίης τέκνα φέριστα, καὶ οὐρανοῦ ἐξεκάλεσσαν
Ἄνθρωποι, γαίης τε καὶ οὐρανοῦ οὔνομα θέντες,

Poſtquam diluviis homines periere priores.
Porro Saturnus, & Titan, Japetuſque,
Regnarunt: Cœlo quos & Tellure creatos
Dixerunt homines, Terræ Cœlique vocantes

Οὐνε-

τε καὶ οὐρανὸν ὄνομα θέντες ὅσσα οἱ ἄνθρωποι. *Opſopœus.*

19 Κρόνος] A poëtis fingitur fuiſſe antiquiſſimum Deorum qui ex Ope conjuge genuit Jovem; à quo poſtea cœlo pulſus eſt. Græcis dicitur Κρόνος quaſi Χρόνος h. e. tempus. Latinis autem Saturnus, quod annis ſaturetur, ut ait Cicero de Nat. Deor. vel quia ſe in devorandis filiis ſaturavit. Ex ſe enim natos comediſſe fingitur, quia conſumit ætas temporum ſpatia, annis præteritis inſaturabiliter expletur. Sunt qui Saturnum à *Satu* deducant, quoniam peritiam ruris & ſatorum omnium primus edocuiſſe fertur. Quidam ab eo quod Græci σάθην, membrum virile nominent; propterea quod Patris pudenda abſcidiſſe atque in mare projeciſſe dicitur: unde Venerem procreatam ferunt, quæ à ſpuma, unde coaluit, Aphrodites nomen accepit. Fratrem habuit *Titanem* de quo vide ſeqq.

20 Τιτὰν] Saturni frater major natu, Cœli & Veſtæ filius, qui quum Parenti ea credere vellet; tamen animadvertens Matrem ſororeſque Saturno magis favere regnum ipſi conceſſit, ea tamen lege, ne Saturnus prolem maſculam tolleret, ut regnum ad ſuam prolem rediret. Verum detecta tandem fraude, quum Titan reſciviſſet, fratri prolem maſculam, ſuoſque ea ratione regni ſucceſſione pulſos eſſe, cum filiis, qui Titanes (inter quos Japetus de quo ſtatim) à Patre cognominabantur, bellum adverſus Saturnum ſuſcepit, illum & Opem ſororem captos, muro incluſit: ſed à Jove filio, detectis Titanibus, liberati ſunt. Tradunt Titanes ſex Fratres fuiſſe & quinque ſorores, à Titea matre dictos, ut autor eſt *Diodorus*.

21 Ἰαπετός τε] Cœli & Terræ Filius (ut inquit Heſiodus) vir quidam potens apud Theſſalos, ſed protervi ingenii, magiſque filiorum quam ſua virtute clarus. Ferunt hunc Aſiam Nympham uxorem duxiſſe & ex ea Heſperum, Atlantem, Epimetheum (qui Pater fuit Pyrrhæ uxoris Deucalionis, quæ ab illo Epimethis dicitur) & Prometheum ſuſcepiſſe. Ovid. 1. Metam. loquens de Prometheo, canit:

Sive recens tellus, ſeductaque nuper ab alto
Æthere cognati retinebat ſemina cœli,
Quam Satus Japeto, *miſtam fluvialibus undis,*
Finxit in effigiem moderantur cuncta Deorum.

Ferrarius.

22 Τηθύ.

Digitized by Google

Οὕνεκα οἱ προφέρεστοι ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων.
Τρισσαὶ δὴ μερίδες γαίης κατὰ κλῆρον ἑκάστου,
Καὶ βασίλευσεν ἕκαστος ἔχων μέρος, οὐδ' ἐμάχοντο.
Ὅρκοι γὰρ τ' ἐγένοντο πατρὸς, μερίδες τε δίκαιαι.
22 Τηνίκα δὴ πατρὸς τέλεος χρόνος ἵκετο γήρως,
Καὶ ῥ' ἔθανεν, καὶ παῖδες ὑπερβασίην ὅρκοισι
Δεινὴν ποιήσαντες, ἐπ' ἀλλήλους ἔριν ὦρσαν,
Ὃς πάντεσσι βροτοῖσιν ἔχων βασιληΐδα τιμὴν
Ἄρξει. καὶ μαχέσαντο Κρόνος, Τιτᾶν τε, πρὸς αὐτούς.
Τοὺς δ' Ἥρη, καὶ Γαῖα, φιλοστέφανός τ' Ἀφροδίτη,
Δημήτηρ τε, καὶ Ἑστίη, εὐπλόκαμός τε Διώνη,

Nomine, quod cunctos homines virtute præirent.
Tres terræ partes, ut ſors cujuſque ferebat,
Quiſque ſuam regnabat habens, certamine nullo.
Obteſtatus erat pater, & diviſerat æquas
Partes. Sed poſtquam ſenio confectus obivit
Mortem, tum natis (violata relligione,
Jureque jurando) contentio nata, quis omnes
Inter mortales regis dominetur honore.
Pugnaruntque inter ſeſe, Saturnus, & ipſe
Titan. At Juno, Telluſque, Venuſque coronis
Gaudens, cum Veſtaque Ceres, & pulchra Dione,
Ηγα-

22 Τηνίκα] Regius & Gallæi codex ἠνίκα, & verſu 19. βασιληΐδα. Simile eſt teleſtichium apud Heſiodum in Theogonia, ἄλλος ἐν ἀθανάτοισιν ἔχῃ βασιληΐδα τιμήν. Opſopæus.

 23 Πίλη-

Digitized by Google

Ηγαγον ἐς φιλίην συναγείρασαι βασιλῆας
Πάντας ἀδελφειοὺς τε, συναίμους τ' ἠὲ καὶ ἄλλους
Ανθρώπους, οἵ τ' ἦσαν ἀφ' αἵματος ἠδὲ τοκήων.
Καὶ ῥ' ἔκριναν βασιλῆα Κρόνον πάντων βασιλεύειν,
Οὕνεκά τοι πρέσβιστός τ' ἦν γε, καὶ εἶδος ἄριστος.
Ορκους δ' αὖτε Κρόνῳ μεγάλους Τιτὰν ἐπέθηκε,
Μὴ θρέψ' ἄρσενα, καὶ παίδων γένος, ὡς βασιλεύσῃ
Αὐτὸς, ὅταν γῆράς τε Κρόνῳ καὶ μοῖρα [23] πέληται.
Οππότε κεν δὲ Ῥέη τίκτεν, παρὰ τὴν δ' ἐκάθηντο
Τιτῆνες, καὶ τέκνα διέσπων ἄῤῥενα πάντα,
Θήλεα δὲ ζῶντ' εἴων οἱ παρὰ μητρὶ τρέφεσθαι.

Inter eos litem ſedarunt, conque vocarunt
Reges, & fratres omnes, conſanguineoſque,
Et reliquos ejus quoque ſanguinis atque parentum.
Horum Saturno tribuit ſententia regnum,
Utpote qui reliquis forma præſtaret, & ævo.
Verum Saturnum Titan jurare coegit,
Ne marium natam ſobolem nutriret, ut ipſe
Regnaret, poſtquam Saturnum fata vocaſſent
Præ ſenio. Quod ſi quando Rhea parturiebat,
Titanes aderant, & maſcula dilaniabant
Pignora cuncta feri: matrem nutrire ſinentes

Αλλ'

23 Πέληται] Ranconeti & Pithœi codex πίπληται. *Idem.*

24 Ρέη]

Ἀλλ᾽ ὅτε τῇ τριτάτῃ γονῇ τέκε πότνια Ῥείη,
Τίκθ᾽ Ἥρην πρώτην. καὶ ἐπεὶ ἴδον ὀφθαλμοῖσι
Θῆλυ γένος, ᾤχοντο πρὸς αὐλὰς ἄγριοι ἄνδρες
Τιτῆνες. καὶ ἔπειτα [24] Ῥέη τέκεν ἄρσενα παῖδα,
Τὸν ταχέως διέπεμψε, λαθριδίην ὥστε τρέφεσθαι,
[25] Ἐς Φρυγίην, τρεῖς ἄνδρας ἐνόχους [26] Κρῆτας ἑλοῦσα·

Fœmineos partus. Sed quando tertius ille
Adfuit enixus, Juno fuit edita prima.
Hic ubi fœmineam ſobolem videre feroces
Titanes, illa ad ſe diſceſſere relicta.
Inde marem peperit puerum Rhea, continuoque
In Phrygiam per tres furtim dimiſit alendum

Τοὔνεκα

24 Ῥέη] Recte autem *Scepſius dixit*, ἐν τῇ Κρήτῃ τὰς τῆς Ῥέας τιμὰς μὴ νομίζεσθαι μηδ᾽ ἐπιχωριάζειν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ Φρυγίᾳ μόνον καὶ τῇ Τρῳάδι. τοὺς δὲ λέγοντας μυθολογεῖν μᾶλλον ἢ ἱστορεῖν, *In Creta, Rheæ cultum neque in uſu eſſe, neque ibi receptum; ſed in Phrygia tantum ac Troade: qui aliter affirmant, eos fabulam potius quam hiſtoriam tradere; ad id ambiguis locorum nominibus inductos. Marsham.*

25 Ἐς Φρυγίην] In Phrygiam nutricationis cauſa miſſum eſſe Jovem, vix apud quemquam alium legeris. In Lyctum ablegatum eſſe ſcribit Heſiodus. Inſolens quoque videtur nominis Διὸς derivatio ἀπὸ τοῦ διατετμηκέναι. Somnium potius anile, quam furorem divinum reſipit. Divinius multo Lactantius libro primo Inſtitutionum capite undecimo ſcripſit: *Jupiter furto ſervatus, ſurtimque nutritus, Ζεὺς, ſive Ζὴν appellatus eſt, non, ut iſti putant, à fervore cœleſti ignis, vel quod vitæ ſit dator, & animantibus inſpiret animas, quæ virtus ſolius Dei eſt (quam enim poſſit inſpirare animam, qui ipſe accipit aliunde?) ſed quod primus ex liberis Saturni maribus vixerit.* Porro ſcribe ἐπωνόμασαν θ᾽, ita ferentibus duobus codicibus. *Opſopæus.*

26 Κρῆτας] Jupiter Infans *in antro* nutriri fingitur, quia αἱ περὶ τὰ Μυστήρια τελεταὶ initio ἐν ἀπορρήτῳ *in ſecreto* tradebantur; poſtea vero ἐν Κνωσσῷ νόμιμον ἐξ ἀρχαίου ἦν, φανερῶς τὰς τελετὰς ταύτας πᾶσι παραδίδοσθαι, *in Gnoſſo antiquitus ſancitum erat, ritus illos in propatulo omnibus tradi;* cum tamen *ab Athenienſibus in Eleuſine, & in Samothracia, & in Ciconibus Thraciæ (unde erat Orpheus harum inſtitutor) Myſtice traderentur.* Κατὰ τὴν Ἴδην, ἐν ᾗ συνέβη τραφῆναι τὸν Θεὸν, τό τε Ἄντρον, ἐν ᾧ τὴν δίαιταν εἶχε, καθιέρωται, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν λειμῶνες ὁμοίως ὄντες περὶ τὴν;

Τοὔνεκά οἱ Δί' ἐπωνομάσανθ', ὅτι οἱ διεπέμφθη.
Ὡς δ' αὔτως διέπεμψε Ποσειδάωνα λαθραίως.
Τὸ τρίτον αὖ Πλούτωνα Ῥέη τέκε δῖα γυναικῶν,
[27] Δωδώνην παριοῦσα, ὅθεν ῥέεν ὑγρὰ κέλευθα

Jurisjurandi conſtrictos relligione,
Cretenſes: ideoque Jovem dixere, quod eſſet
Miſſus. Item furtim Neptunuum miſit eodem.
Tertius editus eſt Pluto illi, prætereunti

[28] Εὐρώ-

τίω ἀκρώρειαν ὄντες, *In Ida, ubi Deus educatus eſt, non ſolum Antrum, in quo erat nutritus, conſecratum eſt, ſed etiam Portus vicini, qui ad promontorium ſunt, ſimiliter conſecrantur,* Ob Dei appulſum, Portus etiam conſecrari videntur. Cicero *Joves treis numerat; primum & ſecundum natos in Arcadia; tertium Creteaſem, Saturni filium, cujus in illa inſula ſepulcrum oſtenditur.* Jovis *Ægyptii* non meminit, neque *Gazæi*; niſi *Cretenſis* nomine eum intelligat. Γάζα πόλις Φοινίκης πρὸ τῆς Αἰγύπτου. ἐκλήθη δὲ καὶ Μινώα. ὅτι Μίνως σὺν τοῖς ἀδελφοῖς Αἰακῷ καὶ Ῥαδαμάνθυϊ ἰὼν, ἐξ αὐτοῦ ταύτην ἐκάλεσεν. Ἔνθεν καὶ τὸ τοῦ Κρηταίου Διὸς παρ' αὐτοῖς εἶναι, ὃ καὶ καθ' ἡμᾶς. Ἐκάλουν Μαρνᾶν, ἑρμηνευόμενον Κρηταγενῆ, *Gaza urbs Phœniciæ ante Ægyptum; quæ & Minoa vocata eſt, quia Minos, cum Æaco & Rhadamanto fratribus, eo profectus illam de ſuo nomine vocavit. Hinc & apud eos eſt idem Jovis Cretenſis cultus qui & apud nos: illi Marnan vocant; Cretagenem* Græci. Marnas eſt *Dominus Hominum.* Hinc autem patet Orientalibus aliquid commune fuiſſe cum Cretenſibus: & longe veriſimilius eſt *Jovem Cretenſem* è Gaza, quam *Marnan* è Creta demigraſſe. Ætate demum S. Hieronymi, *erat Menois oppidum juxta civitatem Gazam; &* *Serapium Alexandriæ, & Marnæ templum Gazæ in Eccleſias Domini ſurrexerunt.* Cretenſes autem non tantum Jovis incunabula jactant; ſed etiam *pleroſque Deorum apud ſe natos perhibent; qui ob beneficia publica honores immortales obtinuerunt. Divinos etiam honores, & Sacrificia, & Myſteriorum ritus ex Creta ad homines alios perveniſſe dicunt;* Græcos intellige. Ex Oriente verſus Occidentem vela facientibus objicitur Creta. Neque eſt abſimile vero Crentenſes Græcorum primos *Cabirorum* cultum didiciſſe. Sane ex Marmore liquet, Myſteria Jovis in Creta prius edita fuiſſe, quam Cereris in Eleuſine. Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τὰ τοῦ Διὸς ἱερὰ ἰδίως ἐπιτελεῖτο μετ' ὀργιασμοῦ *In Creta Jovis ſacra peculiari modo peraguntur cum Orgiis.* Orgia celebrare Græcis dicitur ὀλάζειν (ab ὀλοὶ & ὀλὰν clamando) *Barbaris autem σαβάζειν; unde & Græcorum quidam* τὸν ὀλασμὸν, Σαβασμὸν *vocant.* Et *Jupiter* Cretenſibus *Sabazius* appellatur; ſicut Phrygibus, *Attis*; & Thracibus, *Bacchus.* Inſcriptiones ſunt Romanæ JOVI SABAZIO dicatæ: tametſi, *C. Corn. Hiſpallus prætor Jovis Sabazii cultum* ex Urbe ejecerit. *Marſham.*

27 Δωδώνην] *Dodona* ſeu *Dodone* urbs Græciæ in Epiro & in regiuncula *Moloſſia*,

[28] Εὐρώτου ποταμοῖο, καὶ εἰς ἅλα μοίεραν ὕδωρ
Ἄμμιγα [29] Πηνειῷ, καί μιν [30] Στύγιον καλέουσιν.
[31] Ἡνίκα δ᾽ ἤκουσαν Τιτᾶνες, παῖδας ἐόντας
Λάθριον, οὓς ἔσπειρε Κρόνος τε Ῥέη τε σύνευνος,

Dodonam, unde liquens Eurotæ defluit amnis
Fluminis, inque maris ſalſas provolvitur undas
Mixtus Peneo Stygium quem nomine dicunt.
Poſtquam Titanes autem didicere creatos

Ἐξή-

ſia, juxta fluvium *Dodone* (à quo nomen accepit) qui poſtea cadit in Acheloum 20 Mill. diſtat ab Ambracio ſinu in ortum. Erat ibi ingens ſylva & templum Jovis, & fons Jovis faces extinctas accendens, & accenſas exſtinguens. *Ferrarius*. Plurimum quoque errant, cum reprehendunt quod Eurotam prope Dodonam oriri & cum Peneo conjungi dixerit ſcriptor iſte Sibyllinorum. Eurotas enim non tantum eſt apud Laconas, ſed & apud Theſſalos, quem Homerus Titareſon appellat, ut Strabo & alii teſtantur. Illum vero cum Peneo conjungi, notum ex omnibus. Dodonæ vero vicinum facit etiam Homerus. Ex Stygia palude profluere canit quoque Lucanus, Lib. VI. Orcum ea de cauſa vocari, teſtatur Vibius Sequeſter. *Iſ. Voſſius.*

28 Εὐρώτου] Eurotas, *Baſilziotamo* h. e. fluvius regius fluvius Peloponneſi, per Laconicam in Meridiem fluens, Lacedæmonemque urbem alluens, lauris abundans. Oritur in Arcadia regione non procul ab Alpheo, in vico *Aſea*, prope Megalopolim, longe à Stymphalo monte in Auſtrum. Dictus eſt etiam *Hymerus* & Marathon & Neris & in ſinum Laconicum ſe exonerat. *Idem.*

29 Πηνειῷ] *Peneus*, *Salampria* teſte Sophiano, *Pezia* Thereto, & aliis *Ababa*, fluvius Theſſaliæ, à Poëtis maxime celebratus, omnia pene flumina regionis ſcil. *Jon*, *Pameſſum*, *Phœnicem*, *Curalium* & *Apidanum* excipiens, ex Pindo monte oriens & per Theſſalicam Tempe inter Olympum & Oſſam montes in ſinum Thermaicum ſe exonerans. Apud hunc fluvium Poëtæ Daphnem in laurum converſam fabulantur, unde ipſa Peneia tam Daphne quam laurus cognominatur. *Idem.*

30 Στύγιον] *Styx* fons Arcadiæ, ex Pheneo lacu & ex *Nonacri* monte manans ex ſaxo (cujus aquæ illico potæ non necant ſolum ſed & piſciculos lethales generare dicitur auth. Plinio libr. 31. cap. 2.) & in fluvium evadens. Palus item Theſſaliæ, teſte Plinio, ex qua Titareſſus fluvius egreditur. Styx apud Poëtas etiam inferorum fluvius. *Idem.*

31 Ἡνίκα] Horum verſuum meminit Lactantius Inſtitut. lib. 1. cap. XIV. vide Betulæium ad illum locum. *Gallæus*. Lactant. lib. 1. cap. 14. *Deinde Titan, poſtquam reſcivit Saturno filios procreatos atque educatos eſſe clam, ſeducit ſecum filios ſuos, qui Titanes vocantur, fratremque ſuum Saturnum atque Opem comprehendit, eoſque muro circumegit & cuſtodiam his apponit. Hæc hiſtoria quam vera ſit, docet Sibylla Erythræa, eadem fere dicens, niſi quod in paucis quæ ad rem non attinent, diſcrepat.* Opſopœus.

32 Πυρ-

Ἑξήκοντα δέ τοι παῖδας συναγείρατο Τιτὰν,
Καὶ ῥεῖχ' ἐν δεσμοῖσι Κρόνον τε Ῥέην τε σύνευνον,
Κύψεν δ' ἐν γαίῃ, καὶ ἐν ζωσμοῖς ἐφύλασσε,
Καὶ τότε δή μιν ἄκουσαν υἱοὶ κρατεροῖο Κρόνοιο,
Καὶ οἱ ἐπήγειραν πόλεμον μέγαν, ἠδὲ κυδοιμόν.
Αὕτη δ' ἐστ' ἀρχὴ πολέμου πάντεσσι βροτοῖσι.
Πρώτη γάρ τε βροτοῖς αὕτη πολέμοιο καταρχή.
Καὶ τότε Τιτάνεσσι θεὸς κακὸν ἐγγυάλιξε,
Καὶ πᾶσαι γενεαὶ Τιτάνων ἠδὲ Κρόνοιο
Κάτθανον. αὐτὰρ ἔπειτα χρόνου περιτελλομένοιο,
Αἰγύπτου βασίλειον ἐγείρατ'· εἶτα τὸ [32] Περσῶν,

Saturno pueros, atque ejus conjuge furtim:
Titan collectis ſexaginta undique natis,
Saturnum vinclis ejus cum conjuge ſtrictum
Abdidit in terram, cuſtodivitque tenebris.
Hoc ubi Saturni nati didicere, duello
Magno invaſerunt illum, turbaſque cierunt.
Hinc eſt principium belli mortalibus ortum
Omnibus: hæc belli mortalibus extat origo.
Tum Deus exitio Titanas miſit, & omne
Titanum periit genus, & Saturnia proles.
Poſtea ſurrexit tandem volventibus annis

Μή-

32 Περσῶν] *Perſæ* populi Aſiæ in *Perſide* olim *Chorſori* teſte Plinio, *Artæi* Herodoto, *Achemenii* Stephano & Poëtis, *Elymæi* Suidæ, qui Aſiæ imperium diu uſque ad Alexandrum Magnum poſt Medos tenuere. *Perſiani* noſtratibus, ſub quibus tamen etiam Medi, Parthi & alii populi, qui Regi Perſarum parent, comprehen-

Digitized by Google

Μήδων, [33] Αἰγύπτιων τε, καὶ Ἀσσυρίης Βαβυλῶνος,
Εἶτα Μακεδονίων, πάλιν Αἰγύπτου, τότε Ῥώμης.
Καὶ τότε μοι μεγάλοιο θεοῦ φάτις ἐν στήθεσσιν
Ἵπτατο, καί μ' ἐκέλευσε προφητεῦσαι κατὰ πᾶσαν
Γαῖαν, καὶ βασιλεῦσι τά τ' ἐσσόμενα ἐν φρεσὶ θεῖναι.
Καί μοι τοῦτο θεὸς πρῶτον μόνος ἐγγυάλιξεν,
Ὅσσαι ἀνθρώπων βασιληΐδες ἠγερέθονται.
Οἶκος μὲν γὰρ πρώτιστος Σολομώνιος [34] ἄρξει,

Ægypti regnum: Perſarum deinde ſecutum eſt,
Medumque, Æthiopumque, atque Aſſyriæ Babylonis:
Deinde Macedonicum regnum, Ægyptique renatum:
Poſtea Romanum. Tum magnus voce volucri
Pectora pulſavit mihi, præcepitque profari
Omnes per terras, & regibus inſinuare
Singula. Tum primum ſolus Deus inſinuavit
Hoc mihi, quot nam ſint hominum poſt regna futura.

[35] Φοι-

prehenduntur. à *Perſeo* Rege nomen habent Iſtorum regnum eſt admodum amplum, inter mare Caſpium ad Boream & mare Indicum ad Meridiem, ubi alias fuit Parthorum ſeu Perſarum Imperium, cujus præcipuæ partes fuerint quinque nempe *Aria* ad Ortum, *Media* ad Occaſum, *Parthia* ad Boream, *Perſis* ad Auſtrum, & *Sogdiana*, quæ maxime ad ſeptentionem extenſa erat, inter Jaxartas & mare Caſpium. *Ferrarius*.

33 *Αἰγύπτιων τε*] Operarum incuria irrepſit *αἰγύπτιων* pro *αἰθιόπων*, quod publica & privata exemplaria agnoſcunt. Iterum habebis hanc monarchiarum enumerationem iiſdem pæne verbis. *Opſopœus*.

34 Ἄρξει] Videtur ἄρξει legendum propter accuſativos ſequentes, Ranconeti exemplar habet ἄρξοι, quod idem ſit cum ἄρξοι. *Idem*.

35 Φοι-

35 Φοινίκης τ' Ἀσίης ἐπιβήτορας, ἠδὲ καὶ ἄλλων
Νήσων, 36 Παμφύλων τε γένος, Περσῶν τε, 37 Φρυγῶν τε,
38 Καρδῶν καὶ 39 Μυσῶν, 40 Λυδῶν τε γένος πολυχρύσων.

Namque domus regno primum Solomonia coget
Phœnices, Aſiæque duces, aliaſque marinis
Fluctibus ambitas gentes, Perſaſque, Phrygeſque,

35 Φοινίκης] Sicut incolæ *Phœniciæ* ſeu *Pœnices*, quæ regio eſt Syriæ maritima, inter reliquam Syriam ad Boream Eleuthero fluvio diſterminante & Palæſtinam ad Meridiem, Chorſeo fluvio ab ea diviſa, *Syrophœnix* à Juvenali dicta. Ubi Tripolis, Byblus, Tyrus & Sidon urbes quondam claræ, quarum Tripolis & Berytus adhuc fulgent. Phœnices à Mari Rubro profecti, *Tyrum*, *Sidonem*, *Thebas*, *Uticam*, *Hipponem*, *Leptim*, *Maſſiliam*, *Emporias* & alias urbes in diverſis Provinciis condidêre; litterarum inventores, ut & artis navigandi, teſte Plinio. Lucanus lib. 3.

Phœnices *primi (famæ ſi creditur) auſi*
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Phœnices, qui apud Poëtas etiam *Pygmalionæi* & *Agenoridæ* dicuntur inter alia de nimio cauponandi ſtudio, apud Pindarum notantur. Unde Adagium *Phœnicum more* de compenſatione quæ fieri ſolet de manu in manum; quod fit ubi res eſt cum homine incertæ fidei; ſic enim caupones faciunt, manu dantes ſimul & recipientes. Fuere & aſtuti, ac inſidioſi, ut Adagium ab illis prodierit apud Diogenem & Suidam *Pœnicum pacta* in vaſros & aſturos quales fuere Phœnices, qui hoſpitio terræ per diem & noctem impetrato, juſſi abire, reſponderunt illum diem & noctem nondum præteriiſſe. *Phœnices* primi mercaturam exercuiſſe feruntur, uti ex Sophocle legitur; qui etiam in negotiatione mendacii notantur hoc adagio, *Phœnicum mendacium*. quod tamen ab aliis dicitur de fabuloſo commento dentium Draconis à *Cadmo Phœnice* ſeminatorum, ut apud Steſichorum. Phœnicia inter alia, myrice, gypſo & gentiana abundat, & liliis ac myrtis, & circa *Orontem* (maximum fluvium Syriæ, ex monte Libano profluentem) Myrrha: ſed Oſtro maxime Tyrio claret. Vid. plura apud *Ferrarium.*

36 Παμφύλων] Sunt populi *Pamphyliæ* (quæ & *Mopſopia*, teſte Plinio; eſt Regio Aſiæ, mari quòd *Pamphylium* appellatur ad Auſtrum objecta, inter Lyciam ad Occidentem & Ciliciam ad Ortum, à Phrygia Magna, Tauro monte diviſa. Nunc pars eſt Occidentalis Caramaniæ Provinciæ, & ſubeſt dominio Turcarum. *Idem.*

37 Φρυγῶν τε] Populi ſunt Phrygiæ in Aſia Minori, de qua ſupra. *Idem.*

38 Καρῶν] Sunt populi Cariæ reg. Aſiæ inter *Joniam* ad Bor. & *Lyciam* ad ortum.

Αὐτὰρ ἔπειθ' Ἕλληνες ὑπερφίαλοι καὶ ἄναγνοι,

Auro. Poſt Græci venient diri atque ſuperbi.

Ἀλλὸ

(porrigitur enim inter oram Occid. & Merid.) mari *Carpatio* ad Occid. *Rhodio* ad Auſtr. terminata, *Aitenelli* & *Menteſeli* hinc dicta: in qua olim, *Miletus*, *Myndus*, *Italycarnaſſus* & *Gnydus* urbes in ora littorali claræ. Nunc Myndus omnibus præſtat vocantur Cares & Leleges apud Ovid. lib. 9. Metam. Cares licet in rebus bellicis præcellerent, ut *arma Carica* & *Corica Carica* ea Proverb. eſſent, viles tamen habiti ſunt, quid mercede militarent, ac in prima acie locati, primos hoſtium impetus ſuſtinentes, vitam ſuam nihili æſtimarent. unde Adagium *in Care periculum facere*. apud Plat. in Socrate. *Idem.*

39 *Μυσῶν*] Populi Myſiæ, quæ Aſiæ proprie dictæ regio eſt, vulgo in *Majorem* & *Minorem* diviſa. *Major Helleſpontica* vocatur à Galeno & populi *Helleſpontii* à Strabone, in qua Cyſicus & Lampſacus urbes præcipuæ in ora Propontidæ; *Minor* à Strabone *Olympica* à monte Olympo dicitur: in qua *Pruſa* urbs Bithyniæ, ex qua yſia Regio *Barſia* nominatur (licet urbs ſit in Bithynia.) Populi *Olympeni* Herodoto & Ptolomæo, *Myſi* Plinio & aliis. de Myſis Propertius lib. 1. carm. 20.

Et jam præteritis labentem Athamantiades undis

Myſorum *ſcopulis applicuiſſe ratem.*

Myſi inter alia maxime contemtibiles fuere, auct. Strabone lib. 12. ut propterea adagio cauſam dederint; cum enim aliquem valde deſpectum & humilem ſignificare volumus, *Myſorum poſtremum* dicimus, ut apud Cic. in Orat. pro Lucio Planco. Erant & Myſi injuriarum ita patientes ut à finitimis populis varie vexati, ſe tueri non curarent: unde apud Ariſtot. lib. 1. Rhetor. in proverb. eſt *Myſorum præda*, de iis qui injuriis affecti, illas ulciſci non curant. Item *Myſorum & Phrygum termini diſcreti* prov. dicitur de rebus toto genere differentibus; vel de hominibus inter quos nihil conveniat. *ex eodem.*

40 *Λυδῶν τε*] Populi Aſiæ quorum regio vocatur *Lydia*, inter *Joniam* ad Occaſum, *Phrygiam Magnam* ad Ortum comprehenſa, quæ & *Mæonia* teſte Plinio, *Caraſia* & *Caraſieli* Turcis quibus ſubeſt teſte Leonclavio. Cujus Regia Sardes fuere. *Lydi* mali & improbi fuiſſe apud Athenæum, referente Diogene, feruntur, poſt quos Ægypti, ac demum peſſimi omnium *Cares* de quibus modo. Hi (Lydi) capita flammeis muliebribus ornare ſolebant: unde in effœminatos ortum eſt proverbium, *Lydio more*, apud Suidam, *Lydius lapis* (qui & *Heracleus* ſic ab *Heraclea* urbe Lydiæ) in proverbio eſt apud Theophraſtum lib. de natura lapidis, de homine acri ingenio prædito. Nam hic lapis aurum & argentum arguit quale ſit. Lydorum currus in certaminibus erant adeo veloces, ut prov. ſit *Currus Lydius*: & apud Plutarch. *juxta Lydium currum curris*, dicitur de eo qui longe cæteris in aliqua re inferior eſt: ſicuti apud Gregor. Nazianz. *Pedes a curru Lydio abeſt.* Lydos quoque equitatu cæteris præfert Herodot. libr. 1. quos non aliter quam ex equo pugnare ſcribit. Hi libis opiparis & cupediis operam dabant, ut *Caryca Lydorum* in adagium abierit apud Athenæum lib. XII. Caryca enim erat apud illos genus cibi ex variis lautitiis ſanguineque confectum. De quibus etiam in voluptuoſos, *Lydus cauponatur* apud Herodotum legitur, in eodem ſenſu, quo *Moro Lydio*, dictum eſt. *ex eodem.*

Ἄλλο Μακεδονίης ἔθνος μέγα ποικίλον ἄρξει,
Οἳ φοβερὸν πολέμοιο νέφος ἥξουσι βροτοῖσιν.
Ἀλλά μιν οὐράνιος θεὸς ἐκ βυθοῦ ἐξαλαπάξει.
Αὐτὰρ ἔπειτ' ἄλλης βασιληΐδος ἔσεται ἀρχὴ,
41 Λευκὴ καὶ πολύκρανος, ἀφ' ἑσπερίου τε θαλάσσης,
Ἣ πολλῆς γαίης ἄρξει, πολλοὺς δὲ σαλεύσει,
Καὶ πᾶσιν βασιλεῦσι φόβον μετόπισθε ποιήσει,
Πολλὸν δ' αὖ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον ἐξαλαπάξει
Ἐκ πόλεων πολλῶν. πάλι δ' ἔσεται ἐν χθονὶ δῖα
Χρύσιον, αὐτὰρ ἔπειτα καὶ ἄργυρος, ἠδέ τε κόσμος.

Pamphylos, Cares, Myſos, Lydoſque ſcatentes
Deinde Macedoniæ populus dominabitur ingens,
Qui belli horrenda mortales nube laceſſet.
Cœleſtis ſed enim prorſum Deus eruet illum.
Poſt hæc imperium regni ſuccedet alius,
Excellens, ducibus multis, ex occiduique
Parte maris, multis quod terris imperitabit,
Et quatiet multos, & regibus omnibus olim
Terrorem faciet: multis ex urbibus auri
Diripiet multum, argentique. Deinde per orbem
Aurumque argentumque erit, ornamentaque rurſum.

Καὶ

41 Λευκὴ &c.] Puto probum epitheton λευκὴ, ſiquidem de Romano imperio loquitur: propter candidatos munera publica ambientes. Utuntur eo Latini quoque. Calpurnius Eclog. 7. *nivei loca denſavere Tribuni.* Uti etiam mox forſitan πολιόκρανος. mox præfert regius codex ἐφ' ἑσπερίου. uti & *Gallæi* MS.

42 Μιλὰ

Καὶ θλίψουσι βροτοὺς, [42] μετὰ δ' ἔσσεται ἀνδράσι κεί-
νοις
Πτώμαθ', ὅταν ἄρξωνθ' ὑπερηφανίης ἀδίκοιο.
Αὐτίκα δ' ἐν τούτοις ἀσεβείας ἔσσετ' ἀνάγκη,
Ἄρσην δ' ἄρσενι πλησιάσει, στήσουσί τε παῖδας
Αἰσχροῖς ἐν [43] τέγεσι, καὶ ἔσται ἤμασι κείνοις
Θλίψις ἐν ἀνθρώποις μεγάλη, καὶ πάντα ταράξει,
Πάντα δὲ συγκόψει, καὶ πάντα κακῶν ἀναπλήσει,
Αἰσχροβίῳ φιλοχρημοσύνῃ, κακοκερδεῖ πλούτῳ,
Ἐν πολλαῖς χώρῃσι, Μακεδονίῃ δὲ μάλιστα.
Μῖσος δ' ἐξεγέρει, καὶ πᾶς δόλος ἔσσεται [44] αὐτοῖς,

Mortaleſque prement: tandemque exiſtet eorum
Caſus, ut injuſto incipient turgeſcere faſtu:
Continuoque in eis ſcelerum vis magna vigebit,
Maſque mari ſeſe junget, ſtatuentque pudendis
In luſtris pueros: & erit tunc temporis ingens
Inter mortales anguſtia, cunctaque turbans,
Cunctaque contundens, & replens cuncta malo-
rum,
Turpis avaritiæ, injuſtarum divitiarum,
In primiſque Macedoniis in finibus, atque
In multis aliis: odiumque ciebit, & omnis

Αχει

42 Μετὰ &c.] In Gallæi MS. legitur μέγα.
43 Τέγεσι] Sic habet Regius codex. At reliqui στέγεσι. Opſopœus.
44 Αὐτοῖς] Regius codex legit αὐτῆς, forte legendum αὖθις.

46 Th

Αχει πρὸς ἑβδομάτην βασιληΐδα, ἧς βασιλεύσει
Αἰγύπτου βασιλεύς, ὃς ἀφ' Ἑλλήνων γένος ἔσται.
 Καὶ τότ' ἔθνος μεγάλοιο θεοῦ πάλι καρτερὸν ἔσται,
Οἳ πάντεσσι βροτοῖσι βίου καθοδηγοὶ ἔσονται.
Ἀλλὰ τί μοι καὶ τοῦτο θεὸς νόῳ ἐνθέτο λέξειν;
Αἵ πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον κακὸν ἔσται
Πάντας ἐπ' ἀνθρώπους; [46] τίς δ' ἀρχὴ ἔσσεται τούτων;
 Πρῶτον Τιτάνεσσι θεὸς κακὸν ἐγγυαλίξει.
Υἱοὶ γὰρ κρατεροῖο Κρόνου τίσουσι δίκας γε,
Οὕνεκά οἱ δήσαντε Κρόνον, καὶ μητέρα κεδνήν.

Illis procedet fallacia: ſeptimum ad uſque
Donec ventum ſit regnum, vigeatque poteſtas
Ægypti regis, Græco de ſanguine nati.
 Tum demum ſurget magni præclara Dei gens,
Qua duce mortales omnes bene vivere diſcent.
Sed mihi quid menti Deus injicit hoc quoque fari?
Quæ quibus anteibunt mala? quæ poſtrema ſequentur?
 Primum ſupplicio Divinitus afficientur
Titanes, proleſque dabit Saturnia pœnas,
Saturnum quoniam vinxit, matremque pudicam.

Δεύτε-

46 Τίς δ' ἀρχὴ] Hic verſus agnoſcitur à tribus mannuſciptis: in omnibus tamen mancus: in regio eſt, τίς δ' ἀρχή. in aliis duobus, τίς δ' ἀρχὴ τούτων ἔσται. forte, τίς δ' ἀρχὴ ἔσσεται αὐτῶν. *Opſopœus.*

47 Τρίς

Δεύτερον αὖθ' Ἕλλησι τυραννίδες, ἠδ' ἀγέρωχοι
Ἔσονται βασιλῆες ὑπερφίαλοι καὶ ἄναγνοι,
Κλεψίγαμοι, καὶ πάντα κακοί. καὶ οὐκ ἔτι θνητοῖς
Ἄμπαυσις πολέμοιο. Φρύγες δ' ἔκπαγλοι ὀλοῦνται
Πάντες, καὶ [47] Τροίῃ κακὸν ἔσται ἤματι κείνῳ.
[48] Αὐτίκα καὶ Πέρσῃσι καὶ Ἀσσυρίοις κακὸν ἥξει,
Πάσῃ τ' Αἰγύπτῳ, [49] Λιβύῃ, ἠδ' [50] Αἰθιόπεσσι,

Deinde tytannides in Græcis, regeſque feroces.
Impuri, tumidi, qui jura jugalia frangent,
Omnino pravi: neque jam mortalibus ulla
A bello requies, Phryges autem funditus omnes
Perdentur, venietque malum illo tempore Troiæ.
Continuoque malum Perſas manet, Aſſyrioſque,
Omnemque Ægyptum, nec non Libyam, Æthiopeſque.

[51] Κα-

47 Τροίῃ] Quæ & *Ilium* urbs Phrygiæ Minoris apud Idam nontem & oram maritimam notiſſima, & quondam regia clariſſima, bello decennali nobilitata, ſed ita exciſa, ut jam tempore Strabonis nullum ejus exſtaret veſtigium. Excidium porro hoc (de quo & hic Sibylla) Trojæ, Græcis illam obſidentibus, anno ante Chriſtum natum 1282. accidit. Trojani luxus in conviviis taxantur; adeo ut *Porcus Trojanus* in prov: ſit apud *Macrob. lib.* 3. *Saturnal.* de opiparis conviviis aut de homine variis deliciis delectato. *Troja non producit Thracem* apud Græcos prov. dicitur, ſignificaturque ex degenere proſapia non gigni generoſum, ſicuti nec Aquila ferox imbellem gignit columbam, *apud Flaccum. Trojanus equus* frequenter à Cicerone veluti Adagium uſurpatur pro inſidiis occultis & pro tacita impoſtura, ut *in Orat. pro Murœna: Intus*, inquit, *eſt equus Trojanus. Ferrarius.*

48 Αὐτίκα &c.] In Regio codice non exſtat hic verſus. *Opſopœus.*

49 Λιβύῃ] Sic à *Libe* vento, dicta; vel à *Lybia* Epaphi (Jovis filii ex Io) filia.

Liby-

[51] Καρσί τε, [52] Παμφυλίοις τε κακὸν μετακινηθῆ-
ναι,
Καὶ πάντεσσι βροτοῖσι. τί δὴ καθ' ἓν ἐξαγορεύω;
Ἀλλ' ὁπόταν τὰ πρῶτα τέλος λάβῃ, αὐτίκα δ' ἔσται

Pamphylioſque malum fuerit. Careſque moveri,
Mortaleſque omnes. Sed quorſum ſingula pando?
Finitis primis, naſcentur deinde ſecunda

Δευ-

Libya vero proprie (teſte Procopio) pars Africæ (quamvis latiſſime pro tota Africa aliquando ſumatur) intra *Æthiopiam* ad Ortum & Mare Atlanticum ad Occaſum: fuitque duplex, nempe *Libya Citerior* ſeu *Exterior* quæ magis in Boream protendebatur ſub qua nunc comprehenduntur Regio *Biledulgeridia*, Regna *Fezze* & *Maroci*, *Barbaria* late ſumta, & *Ægyptus*: & *Libya ulterior* ſeu *interior*, quæ in meridiem extenſa, verſus *Nigrum* fluvium ubi nunc deſertum, Regio *Nigritarum* & *Guinea*, inter *Nubiam* regionem ad Ortum & Oceanum Atlanticum ad Occaſum. *Ex Ferrario.*

50 Αἰθιόπεσσι] Illi ſunt qui *Æthiopiam* inhabitant. Eſt autem *Æthiopia* regio Africæ ampliſſima cis & ultra Æquatorem circulum extenſa, gemina, una ſub *Ægypto* inter Nilum & ſinum Arabicum late patens, in qua Meroë inſula. Altera, ultra Æquatorem non ſatis Veteribus cogni a. Hos *Æthiopes* D. Iſid. lib Orig. à Chus filio Cham ortos ſcribit. Ipſorum nigror adeo nativus eſt ex vicini ſideris ardore, ut Plinius ſcribit, ut ſit locus Adagio apud Lucian. in lib. contra indoctum, *Æthiopem lavas*, quoties aliquem fruſtra fatigare volumus. *Æthiops non albeſcit* adagium ex Luciano in eos qui nunquam mutarunt ingenium aut mores. *Id. m.*

51 Καρσί τε] *Cares* pl. num. Populi ſub Minoë fuerunt, & tunc *Leleges* dicebantur, & inſulas habitabant, ſed ſua ditione parum contenti, magnam maritimæ oræ, & mediterraneæ partem occuparunt, eam prioribus habitatoribus adimentes, qui & ipſi magna ex parte Leleges Palaſgi erant: ſed Jones & Dores, ut allatam injuriam ulciſcerentur, eos rurſus, quamvis belli ſtudioſiſſimos, ſuis finibus expulerunt. Cares & Myſos ejuſdem fuiſſe cum Lydis originis, ex Herodoto diſcere eſt, qui de *Caribus* hæc habet *lib.* 1. Ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἱερὸν ἀρχαῖον, τὸ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι, ὡς κασιγνήτοισι, ἐοῦσι τοῖς Καρσί. Τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφεούς: *In Mylaſſis, Jovis Carii delubrum vetus oſtenditur, quod Myſis etiam & Lydis commune eſt, ut qui ſint Carum Germani. Quippe Lydum & Myſum Caris fratres eſſe dictitant.* Ovid. *Met.* 9.

Caras & armiferos Lelegas, Lyciamque pererrat.

Virgil. *Æneid.* 8.

Hic Caras, Lelegaſque ſagittiferoſque Gelonos. Hofmannus.

52 Παμφυλίοις τε] Pamphyliæ populi. *Pamphylia regio eſt Aſiæ minoris ad auſtrum, & verſus oram littoralem maris Mediterranei ſeu Pamphylii ab ea dicti. Terminatur à ſeptentrione Piſidia & Li-*

cao-

Δεύτερ᾽ ἐπ᾽ ἀνθρώπους. καὶ τί πρώτιστα βοήσω.
Ἀνδράσιν εὐσεβέεσιν ἥξει κακὸν, οἳ περὶ ναὸν
Οἰκοῦσιν μέγαν εἰς Σολομώνιον, οἵ τε δικαίων
Ἀνδρῶν ἔκγονοί εἰσιν. ὅμως καὶ τῶνδε βοήσω
Φῦλον, καὶ γενεὴν πατέρων, καὶ δῆμον ἁπάντων·
Πάντα περιφραδέως βροτὲ ποικιλόμητι, δολό-
φρον.
53 Ἔσται πόλις κατὰ χθονὸς οὐχάλδοιο,
Ἐξ ὧν δὴ γένος ἐστὶ δικαιοτάτων ἀνθρώπων,
Οἷσιν ἀεὶ βουλή τ᾽ ἀγαθὴ, καλά τ᾽ ἔργα μέμηλεν.

Humano generi. Quæ tandem prima vocabo?
Sunt ventura piis mala, qui Solomonia circum
Templa colunt, hominum juſtorum ſanguine
creti,
Quorum progeniem celebrabo, genuſque pater-
num,
Et cunctum populum: tu vero mente teneto
Omnia rite, vafer mortalis, callide mentem.
Urbs erit in terra Uchaldi
Ex quibus eſt hominum proles juſtiſſima, ſemper
Queis bona mens cordi eſt, & rerum cura pro-
barum. Οὔ-

caonia provinciis, uti etiam tantiſper Phrygia magna. Nunc pars eſt occidentalis Caramaniæ provinciæ, & ſubeſt dominio Turcarum. Ferrarius.

53 Ἔσται πόλις] Hæc prorſus ſunt mutila. In ſuperioribus editionibus iteratur verſus aſteriſco notatus: in duobus ſcriptis codicib. tantum ſemel ponitur. at in regio prorſus diſſimilis ita habet, Ἔστι πόλις τις κατὰ χθονὸς εὐρυάγυια. Ἐξ ἧς μοι γένος, &c. *Opſopœus.*

Οὔτε γὰρ ἠελίου κύκλιον δρόμον, οὔτε σελήνης,
Οὔτε πελώρια ἔργα μεριμνῶσιν κατὰ γαίης,
Οὔτε βάθος χαρόποιο θαλάσσης Ὠκεανοῖο,
54 Οὐ πταρμῶν σημεῖ', οἰωνοπόλων τε πετεινά,

Nam neque decurſum ſolis; lunæve rotantem,
Nec curant ea quæ per terras magna feruntur:
Nec magni Oceani rimando quærere fundum,
Non ſternutantum, non præpetis omnia pennæ.

Οὐ

54. Οὐ πταρμῶν] Codex reg. παλμῶν pro πταρμῶν. Utraque lectio fieri poteſt. E ſternutamentis enim juxta & palpitationibus omina & auguria captabantur. Scripſit Poſidonius quidam librum, teſte Suida, cui titulum fecit παλμικὸν οἰώνισμα, veluti ſi dexter oculus palpitarit, hoc ſignificat. *Idem.* Socratis Genium quidem nihil aliud dicebant eſſe, quam ſternutationem cum ipſius, tum aliorum. Cum enim ſe ad quid agendum accingeret, ſi alius tum forte ſternutaſſet à dextra, ſive ante, ſive poſt ipſum, indicium id erat ut in actu pergeret; ſin vero à læva ſternutatio fieret, tum eum monitum ut à cœpto deſiſteret. De ipſius ſternutationibus, quæ fieret acturo aliquid, propoſitum ejus confirmabat; quæ vero fieret, cum agere jam occepiſſet, ipſum ab actione revocabat. Ita Plutarchus his verbis in de Socratis Genio: ἤκουσα, inquit, ὅτι τὸ Σωκράτους δαιμόνιον, πταρμὸς ἦν, ὅ τε παρ' αὐτοῦ, καὶ ὁ παρ' ἄλλων· ἑτέρου μὲν πταρόντος ἐκ δεξιᾶς εἴτ' ὄπισθεν εἴτ' ἔμπροσθεν, ὁρμᾶν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν· εἰ δ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἀποτρέπεσθαι· τῶν δὲ αὐτοῦ πταρμῶν τὸν μὲν ἔτι μέλλοντος βεβαιοῦν, τὸν δ' ἤδη πράσσοντος, ἐπέχειν καὶ κωλύειν τὴν ὁρμήν. Sternutatio enim veteribus inter omina erat, ut ex eodem Plutarcho paulo poſt liquet: μαντείας ἔργον εἰς πταρμοὺς, καὶ κληδόνας, οἷς καὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἰδιῶται περὶ μικρὰ προσχρῶνται, καὶ παίζοντες. Unde caput ſacrum eſſe putabant, uti & ſternutamentum ipſum. Ariſtoteles Problemat. Sect XXXIII. § IX: Matutina ſternutatio infauſta habebatur, meridiana vero bona & fauſta. Ariſtoteles ibidem §. XI. Maxime autem felix erat ſi à dextra fiebat. Plutarchus in Themiſtocle de tribus captivis Themiſtocli ſacrificanti oblatis ait: τούτους ἰδὼν Εὐφραντίδης ὁ μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν ἱερῶν μέγα καὶ περιφανὲς πῦρ, ἅμα δὲ πταρμὸς ἐκ τῶν δεξιῶν ἐσήμηνε, τὸν Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος. Catullus Epigr. XLV:

Hoc ut dixit, Amor, ſiniſtram ut ante,
Dextram ſternuit approbationem.

Ita hic locus legendus & diſtinguendus. In Cereris poteſtate ſternutamenta erant, eique ſacra. Heſychius: συμβόλης, τοὺς διὰ τῶν πταρμῶν οἰωνισμούς. ἀνέκειντο δὲ οὗτοι Δήμητρι. Scholiaſtes Theocriti ad Thalyſia ad hæc verba:

Σιμιχίδᾳ μὲν Ἔρωτες ἐπέπταρον,

notat: τῶν πταρμῶν οἱ μέν εἰσιν ὠφέλιμοι, οἱ δὲ βλαβεροί. Unde & ſternutantibus bona verba dicebant adſtantes, ut ſi quid mali portenderetur, id fauſta precatione averte-

Οὐ μάντεις, 55 οὐ φαρμακοὺς, οὐ μὴν ἐπαοιδοὺς,

Non cantatores, vateſve, veneнave dantes,

terent. Plinius lib. XXVIII. cap. II: *Cur ſternutamentis ſalutamur? Quod etiam Tiberium Cæſarem, triſtiſſimum (ut conſtat) hominum, in vehiculo exegiſſe tradunt. Et aliqui nomine quoque conſalutare religioſius putant.* Petronius: *Gniton collectione ſpiritus plenus ter continuo ita ſternutavit, ut grabatum concuteret. Ad quem motum Eumolpus converſus, ſalvere Gnitona jubet.* Apulejus Mileſiarum lib. IX: *Crebras ei ſternutationes commovebat, & quod, cum putaret ab ea profectum, ſolito ſermone ſalutem ei fuerat imprecatus.* Huc quoque facit lepidum iſtud Epigramma Ammiani, in Proclum, hominem inſigniter naſutum, Antholog. lib. II. cap de Deformis:

> Οὐ δύναται τῇ χειρὶ Πρόκλος τὴν ῥῖν' ἀπομύσσειν.
> Τῆς ῥινὸς γὰρ ἔχει τὴν χέρα μικροτέρην.
> Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, ἐὰν πταρῇ· οὐ γὰρ ἀκούει
> Τῆς ῥινὸς, πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

Quod Henricus Stephanus ita vertit:

> *Haut manibus Proclus potis eſt emungere naſum,*
> *Nam Procli naſus longior eſt manibus.*
> *Invocat hautque Jovem, cum ſternuit, auribus iſtum*
> *Tam procul à naſo non capit ille ſonum.*

Eadem quoque Ebræis conſuetudo fuit, ut ſternutantem ſalvere juberent, dicentes אסותא, id eſt, *Medicina, Salus ſit tibi*, vel רפואה, quod idem. Quod inde ortum, quia Rabbini fingunt, morbum, quem vocant אסכרא, id eſt *Anginam*, (à verbo סכר *Claudere, Obturare*) primitus familiarem fuiſſe infantibus die quarto nativitatis ipſorum; unde eo die parentes jejunare ſolebant, ut morbum hunc ab infantibus deprecarentur. Hinc in Schabbas: ברביעי היו מתענין מפני האסכרה *Die quarto jejunabant propter anginam.* Poſtea volunt etiam adultos corripuiſſe, atque ſtrangulaſſe, maxime in ſternutatione: unde mos inolevit, ut ſternutanti dicerent אסותא vel רפואה. Hinc etiam quidam illud quod de Achitophele II. Sam. cap. XVII. com. XXIII ſcriptum eſt, ויחנק *Et ſtrangulatus eſt*, exponunt, *angina ſuffocatus eſt*, & volunt Achitophelem angina periiſſe. Vide Buxtorf. Lex. Talmud. voce אסכרא. Sed quo dilabor? Certe cum de Socratis Genio dicere quædam inſtituebam, minime ita deſinere cogitabam. Redeamus igitur in viam. Plutarchus, licet hoc, quod de ſternutamento dicebamus, de Genio Socratis referat, poſtea tamen refellit, aliaſque rationes adducit, quas hic inſerere nec lubet, nec otium eſt. Ipſum qui voles adi. De Socratis quoque Genio gemina eſt diſſertatio apud Maximum Tyrium. Interim ſi & nos rogemur quidnam de illo adeo decantato Socratis Genio ſentiamus? non dubitamus dicere. Omne quicquid tota de eo antiquitas notat, merum eſſe figmentum; idque vel ab ipſo Socrate profectum, ut tanto magis in ſui admirationem homines raperet, vel ab ejus amicis & fautoribus, quibus primo id ipſe forte perſuaſerat, in vulgus ſparſum. Scimus enim quam ingenioſa in fabulis confingendis fuerit antiquitas; neque ambigendum, quin Socrates plurimum auctoritatis, hoc de Genio ſuo commento, apud cæteros meruerit, qui eum quaſi præ aliis divinitatis quid poſſidentem ſuſpexere. Vide quidnam apud credulos etiam mera mapalia efficere poſſint. *Ouzelius.*

55 Οὐ φαρμακοὺς] Producit mediam in φαρμακοὺς contra uſum. *Opſopœus.*

Digitized by Google

Οὐ μύθων μωρῶν ἀπάτας [56] ἐγγαστριμύθων,
Οὐδὲ τὰ Χαλδαίων τὰ προμαντία [57] ἀστρολογοῦσιν,

Non imposturas fatuorum ventriloquorum:
Nec Chaldæorum prædicta per aſtra loquuntur,

Οὐ-

56 Ἐγγαστριμύθων] *Pythones* à Pythone dicti ſunt, *Python* autem fuit epitheton Apollinis, quod reſponſa daret petentibus ſeu conſulentibus, παρὰ τὸ πυνθάνεσθαι, id eſt, *à percontando* ſeu *conſulendo*, quemadmodum docet Strabo lib. 9. Hinc, *Apollo Pythius*, qui & *Delphicus*, à loco illo celebri, dicebatur, cui etiam nomen fuit *Pytho*, ſicut fœmina, in qua ibi Dæmonium illud conſulentibus de rebus futuris reſponſa dabat, *Pythia* dicta eſt. *Pythonem* autem Græci interpretes aliquoties in Bibliis, ut & Joſephus antiq. lib. 6. cap. 15. ἐγγαστρίμυθον, id eſt, *ventriloquum*, ſunt interpretati, quod ex obſeſſorum ventre oracula ſoleret edere, & Hebræi non prorſus diſſimili ratione videntur אוב (quæ vox *utrem* ſignificat) iſtud Dæmonium vocare, quod hominum eo correptorum ventres inſtar utris intumeſcerent, cum oracula ederent: quapropter *Pytho*, 1 Sam. 28. verſ. 7, 8. vel *ſpiritus Pythonis*: Act. 16. 16. nihil aliud fuit, quam virtus (hoc eſt, impoſtura) Dæmonis, & *Pythones* fuerunt homines ſpiritu iſto Dæmonis correpti ſeu à Dæmone iſto poſſeſſi, qui percontantibus de futuris reſpondebant, & manes etiam ſeu defunctorum animas (ſicut Joſephus loco citato loquitur) elicere callebant, ac per eas futura ſciſcitantibus prædicebant, (nam ab antiquiſſimo illo oraculo Delphico *Pythones* nominati ſunt tum omnes ejuſmodi ſpiritus divinatorii, tum omnes homines, qui illis correpti percontantibus de futuris reſponſa dabant, ſive eſſent viri, ſive eſſent fœminæ: vide Plutarchum in tractatu, cui titulum fecit, Cur oracula deſierint.) hoc ſenſu, 1. apud Iſraelitas *Pythones non* erant *inſtituendi*, unde reprehenditur Manaſſes, quod Pythones inſtituerit: 2. Reg. 21. 6. 2. Chron. 33. 6. *nec conſulendi*: Deuter. 18. 11. Levit. 19. 31. & 20. 6. Eſa. 8. 19. contra quod interdictum cum Saul mulierem Pythone præditam conſuluiſſet: 1. Sam. 28. verſ. 7. 8. ob hoc peccatum in prælio occubuit: 1. Chron. 10. 13. *nec tolerandi*, ſed excindendi & morte mulctandi: Levit. 20. 27. unde *Pythones amoverunt Saul*: 1. Sam. 28. verſ. 3. 9. & *Joſias*: 2. Reg. 23. 24. 2. *vox è terra quaſi Pythonis*: Eſa. 29. 4. ponitur pro voce ſubmiſſa, quæ vix auditur, atque adeo, pro voce humillima, qua utuntur qui in gravi opprobrio & calamitate verſantur. Sic autem appellatur vox ſubmiſſa & humillima, quia Pythones oracula reddebant ex demiſſo ſub terram ſpecu, quemadmodum Livius teſtatur Tarquinii filiis oraculum Delphicum conſulentibus vocem redditam fuiſſe *ex infimo ſpecu* (vide Divini) ſed & dici poteſt, Prophetam loco prædicto reſpicere ad id quod Pythones, cum oracula ederent, è ventre loquerentur, ut ſupra obſervatum eſt, nam qui ita loquebantur, eorum verba videbantur tanquam è terra prodire & ex interiori aliquo receſſu. *Ravanellus.*

57 Ἀστρολογοῦσιν] Lactant. lib. 2. cap. 17. *Dæmonum inventa ſunt aſtrologia, & aruſpicina, & auguratio, & ipſa quæ dicuntur*

Digitized by Google

Οὐδὲ μὲν ἀστρονομοῦσι. τὰ γὰρ πλάνα πάντα πέ-
 φυκεν,
Ὅσσα κεν ἄφρονες ἄνδρες ἐρευνῶσιν κατ' ἦμαρ,
Ψυχὰς γυμνάζοντες ἐς οὐδὲν χρήσιμον ἔργον,
58 Καίρια πλάνοις ἐδίδαξαν ἀεικελίους ἀνθρώπους.
Ἐξ ὧν δὴ κακὰ πολλὰ βροτοῖς πέλεται κατὰ γαῖαν,
Τοῦ πεπλανῆσθαι ὁδοὺς τ' ἀγαθὰς, καὶ ἔργα δίκαια.
Οἱ δὲ μεριμνῶσίν τε δικαιοσύνην τ' ἀρετήν τε,
Κοὐ 59 φιλοχρημοσύνης γ', ἣ κακὰ μυρία τίκτει

Aſtra nec obſervant, nam ſunt hæc omnia falſa,
Dementes homines quæ perſcrutantur in horas,
In re exercentes animos quæ non juvat hilum.
Quin miſeros homines errores edocuerunt,
Ex quo mortales agitant mala multa per orbem,
Ut rectiſque viis & juſtis rebus aberrent.
At ſunt virtutis cultores, juſtitiæque,
Non & avaritiæ, quæ triſtia plurima conflat

Θυη-

cuntur oracula, & necromantia, & ars magica, & quicquid præter ea malorum exercent homines vel palam, vel occulte: quæ omnia per ſe falſa ſunt, ut Sibylla Erythræa teſtatur.

Ἐπεὶ πλάνια πάντα τάδ' ἐστὶν
Ὅσσα κατ' ἄφρονες, &c.

Opſopœus.

58 Καίρια πλάνοις] Ranconeti quaternio manuſcriptus πλάνης. Regius codex πλάνην. bene. *Idem.*

59 Φιλοχρημοσύνη] Hic cum ſequenti non reperitur in vet. cod. regiæ biblioth. & ſuſpicio eſt ex aliquo gnomico ſcriptore huc tranſlatos eſſe. Theognis ſimiliter fere de paupertate:

Χρημοσύνην εἴκων, ἣ δὴ κακὰ πολλὰ διδάσκει,
 Ψεύδεα τ', ἐξαπάτας τ' οὐλομένας τ' ἔριδας.

Idem.

θνητοῖς ἀνθρώποις, πόλεμον καὶ λιμὸν ἄπειρον.
Τοῖσι δὲ μέτρα δίκαια πέλει κατ' ἀγρούς τε, πό-
λεις τε,
Οὐδὲ κατ' ἀλλήλων νυκτοκλοπίας τελέουσιν,
Οὐδ' ἀγέλας ἐλάουσι βοῶν, οἰῶν τε καὶ αἰγῶν·
Οὐδὲ ὅρους γαίης γείτων τοῦ γείτονος αἴρει.
Οὐδὲ πολυπλουτῶν τις ἀνὴρ τὸν ἐλάττονα λυπεῖ.
Οὐδὲ γε χήρας θλίβει, μᾶλλον δ' αὖτε βοηθεῖ,
Αἰεὶ ἐπαρκέων ἐν σίτῳ, οἴνῳ, καὶ ἐλαίῳ·
Αἰεὶ δ' ὄλβιος ἐν δήμῳ, τοῖς μηδὲν ἔχουσιν,
Ἀλλὰ πενιχρομένοισι θέρους ἀπὸ μοῖραν ἰάλλει.
Πληροῦντες μεγάλοιο θεοῦ φάτιν ἔννομον ὕμνον.

Mortali generi, bellumque, famemque vagan-
tem.
His modus eſt juſtus demenſa per arva, per urbes,
Nec nocturna ſibi rapiunt per furta viciſſim,
Caprarumve greges abigunt, oviμmve, boumve,
Nec terræ metas vicini ſummovet alter,
Nec locuples quiſquam divexat pauperiorem,
Nec viduas torquet, ſed eis magis auxiliatur,
Semper ſubveniens oleo, vinoque, ciboque:
Semper & in populo felix, & dives egenis
Pauperibuſque ſuæ partem largitur ariſtæ,
Ut fieri jubet & laudat Divina Dei lex,

Πᾶσι

Πᾶσι γὰρ οὐράνιος κοινὴν ἐτελέσατο γαῖαν.
Ἡνίκα δ' Αἴγυπτον λείψει, καὶ τερπνὸν ὁδεύσει
Λαὸς ὁ δωδεκάφυλος ἐν ἡγεμόσιν θεοπέμπτοις,
[60] Ἐν στύλῳ πυρόεντι τὸν νυκτερινὸν διοδεύσων,
Καὶ στύλῳ νεφέλης πᾶν [61] ἠῶς ἦμαρ ὁδεύσει,
Τούτῳ δ' ἡγητῆρα καταστήσει μέγαν ἄνδρα

Qui terram fecit communis ut omnibus eſſet.
Cum vero Ægyptum linquet, deſertaque vadet
Per loca bis ſena populus de prole creatus,
Sub ducibus miſſis divinitus, iſque columna
Ignita per iter noctis gradietur opacæ,
Per totumque diem nebulæ præeunte columna,

60 Ἐν στύλῳ &c.] Omnia hæc quæ Pſeudo-Sibylla heic ſcribit ſunt deſumpta ex ſacris literis, ut quivis facile videre poteſt, neque hæc à Sibylla prædici potuerunt, de Moſe memorat, cum nullus Moſe ſcriptor antiquior unquam extiterit. *Gallæus*. Explicatio nominis: *columna*, præter propriam & notam ſignificationem, accipitur etiam quandoque *improprie*, idque, tum, metaphorice (de ſignificationibus autem hujus vocis metaphoricis vide infra, nu. ſeqq.) tum, metonymice, pro eo quod refert figuram columnæ. Sic. 1. *columna fumi*, adſcendens ex civitate incenſa: Judic. 20. 40. 2. *columna nubis & ignis*, quæ fuit Iſraëlitis præſentiæ Dei ſymbolum: nam Deus interdiu in columna nubis, qua operiebantur, noctu vero in columna ignis duxit Iſraëlitas, ſeu, itineris dux fuit illis: Exod. 13. v. 21, 22. & 14. 24. & 40. 38. Num. 9. v. 15, 16. &c. & 10. v. 11, 12, 13, 14. & 14. 14. Deut. 1. v. 33. Nehem. 9. v. 12, 19. Pſ. 78. v. 14. atque adeo, protexit eos: ad quod alluditur, Eſa. 4. 5. (ubi agitur de protectione & defenſione Dei erga pios) ſpecialiter autem per columnam ignis lucem eis præbuit noctu, Exod. 13. 21. Nehem. 9. v. 12, 19. Pſam. 105. 39. per *columnam* vero *nubis* texit eos ab æſtu, ibid. in qua etiam columna nubis alloquutus eſt Moſem & Aaronem: Pſalm. 99. v. 7. *Ravanel*. Una eademque erat columna. Patet ex Num. 9. 15, 16. [Al. aliter.] Duplex fuit; una per diem, quæ in veſpere tecedebat peracto officio; & tunc columna ignis ſucceſſit. Hæc columna & iter monſtrabat, & æſtum defendebat. Num. 10. 34 *nubes fuit obumbrans*, Mc. In trajectione Jordanis defecit hæc columna, ut patet, quod non jubeantur (ut prius) columnam viæ ducem adſpicere, ſed Arcam. *Polus*.

61 Ἠῶς] In duobus codd. ſcribitur ἠῶς, & in altero notatur id idem valere atque τῆς ἠοῦς. *Opſopæus*.

[62]Μωσῆν, [63]ὃν παρ' ἕλους βασιλιος' ὄυρους' ἐκόμιζε,

Huic populo ductor dabitur vir magnus ab illo

Θρε-

62 Μωσῆν &c.] Prodiit peculiatis de vita Moſis apud Hebræos liber, qui à doctiſſimo *Pellicano* in linguam Latinam tranſlatus, Tiguri in Bibliotheca Carolina aſſervatur ἀνέκδοτος, cujus in ſecunda patte faciemus mentionem. Nunc inſtituti memores ea tantum eruemus, quæ authores hactenus citati commemorant de magnanimo populi Iſraëlitici ὁδηγῷ. Duabus autem partibus generalibus tota hæc tractatio abſolvitur, *Vita & Morte*. In *vita* habemus I. *Antecedentia* Nativitatem. Varia videlicet omina magni Principis & Imperatoris vere Auguſti. *Schalſch. hakk.* pag. 11. b. אמר המדרש שבשנת כמו ק״ל לרדת ישראל למצרים פרעה חלם וראה זקן עומד נגדו ומאזנים בידו ויקח כל זקני מצרים ויקשרם יחד וישומם בכף א׳ של מאזנים ולקח טלה א׳ וישימהו בכף מאזנים האחר ויכריע הטלה כנגד כלם ויהי בבקר ויקרא כל חרטומיו ויפתרו שעתיד לילד מושיע לישראל נגד המצרים ואז צוה כל חכן הילוד: *Habetur in Midraſch, anno quaſi 130. à deſcenſu in Ægyptum ſomniaſſe Pharaonem, & ſecundum quietem vidiſſe ſtantem hominem ſenem è regione ſua, habentemque libram in manu ſua: omnes autem Seniores Ægypti colligatos uni impoſuiſſe lanci; alteri vero agnum, qui omnibus reliquis præponderarit. Mane autem Magos ad ſe vocavit, quorum interpretatio erat, naſciturum Redemtorem Iſraelis contra Ægyptios; Et tum præcepiſſe, ut omnes filii interficerentur.* Idem habet R. Eliez. c. 48. II. *Nativitatem* ipſam. Cujus obſervatur a. *Tempus* Schalſch. hakk. p. 11. b. משה נולד ל״ז שנים אחרי מיתת לוי והיה שנת ב׳ אלפים שסה ליצירה ביום ד׳ ז׳ ימים לחדש אדר ג׳ שעות מהיום וי״א שהוא כז״ ניסן *Moſes natus eſt 37. anno poſt obitum Levi, qui fuit annus Mundi 2365. die Mercurii, quæ fuit 7. menſis Adar, diei hora tertia: Alii tamen dicunt, fuiſſe 27. Niſan.* Zem. Dav. P. 1. *Moſes Magiſter noſter, ſuper quo pax, natus eſt anno* 368. Aliis tamen placet, natum eſſe Moſen anno 2373. quatuor annis poſt hoc tempus, ſed nulla ſolida nituntur ratione; quo & referri poteſt conjectura *Aben Ezra* Ex. 2. v. 1. matrem Moſis Jochebed tum egiſſe annum ætatis 130. b. *Modus* miraculoſus, tum ratione ætatis Jochebed jam expreſſæ: Sara nonagenaria puerpera fuit; hæc demum ætatis anno 130; tum ratione infuſæ magnæ in ædes parentum lucis, quæ ſpectatoribus tantum non viſum intercepit. III. *Concomitantia*. Difficilima tempora, quibus in hanc lucem Moſes fuit editus,

editus: de quibus Ex. c. 1. Quarum calamitatum compendium exhibet. *Patricid.* p. 250. فلما مات يوسف واخرته وكل من كان من ذلك الجيل وكثروا بني اسرايل وتزايدوا وامتلت مصر منهم وقام في مصر ملك لم يكن يعرف يوسف فقال لاصحابه ان بني اسرايل قد كثروا واننا لانامن ان يخرج علينا خارجي فيعينوه فيخرجوا دار مصر فسلط مصريين عليهم واستعبدوها واشتدوا عليهم في العبودية في الطين واللبن والحجارة ونحت الجبال والمغاير والحرث وامر فرعون القوابل ان يقتلوا كل من يولد من بني اسرايل ذكرا ويغرق في البحر فقتل من الاطفال وغرق في البحر مالايحصي عددهم *Mortuo autem Joſepho & fratribus ejus, cæteriſque ejus coætaneis, multiplicati ſunt filii Iſraelis, generationeque continua impleverunt Ægyptum. Surrexit autem Rex Ægypti, qui Joſephum non noverat. Dixit ergo ſuis conſiliariis: Aucti utique ſunt filii Iſrael, neque fidimus ipſis, quia ſi hoſtis contra nos prodiret, ipſi ſuppetias ferrent, & Imperio Ægyptiaco ſe ſubducerent. Ægyptii igitur dominio in eos utentes, ſibi ſubjecerunt, & gravi ſervitute eos preſſerunt, operam eorum occupantes in luto, latere, lapide, exciſione montium, ſpeluncarum, aratione. Mandavitque Pharao obſtetricibus, ut interimerent omnem genitum ex filiis Iſraël maſculum; eumque mari ſubmergerent. Atque ſic occiſi & maris undis ſuffocati ſunt infantes numero innumeri.* Elmacinus p. 46. وقام ملك في مصر لم يكن عارف بيوسف ولا اخرته وقال لقومه ان شعب اسرايل قد كثروا وصاروا افوى منا نعمل الحيلة في امرهم ليلا يكثروا ولا نامن ان يخرج علينا خارجي ويعينوه فيخرجوا من الارض وامر ان يستعملوا في اللبن والحجر فقال لقوابل العبرانيين اذا ولدت ذكرا فاقتلوا فخفن الله ولم يفعلن فانكر فرعون عليهن فقالوا ان نساء العبرانيين ليست كالمصريات لانهن يقتلن اولادهن قبل ان يدخلن القابلة وامر ان كل من يولد من الذكر يلقي في النهر *Surrexit autem Rex Ægypti, qui non noverat vel Joſephum, vel fratres ejus. Dixitque populo ſuo. Natio utique Iſraëlitica, incrementis ſumtis, prævalet nobis; aſtute igitur contra eos agemus, ne multiplicati faciant, quo minus ſecuri ſimus, & ſi forte hoſtis contra nos moveat, eum juvent, atque territorio noſtro egrediantur. Mandavit igitur, ut occupentur latere & lapidibus. Sed & obſtetricibus Hebræorum dedit in mandatis; ut ſi naſceretur puerulus, occiderent eum. Illæ vero, Deum timentes, hoc non fecerant, eumque indignatus illis fuiſſet Pharao, responderunt ei; Non eſt ea ratio mu*lierum Hebraicarum, *quæ Ægypticarum: Illæ enim occidunt* (notorius, dubio procul, amanuenſis error, leg. يقبلن *obſtetricis officium faciunt*) *liberos ſuos, antequam ingrediantur obſtetrices. Juſſit igitur omnem prolem maſculam recens natam in fluvium projici.* IV. Conſequentia, ubi A. *Impoſitio nominis*; Varia Moſi tribuuntur nomina. In Vajikra Rabb. S. 1. referunt; *Decem nominibus fuiſſe inſignitum Moſen*: Eadem repetuntur in *Schalſ. bakk.* & à nobis in *Hiſt. Orient.* p. 52. Syri duo alia ſupponunt nomina, ut ibidem, ex *Iſa bar Ali* monuimus. Alias binominem faciunt. *Eliez.* c. 48. *R. Na-*

thanaël

thanaël dicit : Viderunt parentes Moſis, formam Moſis eſſe velut Angeli Dei: & circumciderunt illum, nomenque ejus vocarunt Jekutiel. R. Simeon ait; Appellarunt eum טוב *juxta illud : Et vidit eum eſſe* טוב elegantem; Exod. 11. v. 2. Sit hæc ὀνοματοθεσία fictitia; illud tamen elucet, Judæorum teſtimonio parentes Moſi nomen indidiſſe Hebraicum. Alterum ergo *Moſe*, Ægyptiacum eſt. Id conſtanter fatentur 1. *Judæi*; veteres etiam *Philo*, *Joſephus*; Intermedii *Aben Ezra*; qui tamen Moſen appellatum fuiſſe voce *Monios* Ægyptiace ex libro עבודת אדמה ex Lingua Ægyptiaca in לשון קדרים *Linguam Arabicam* (*Vorſt*.animad.in Pirke p. 246. cur *Armenicam*, & *Kircher*. T. 1. Oedip. Ægypt. *Æthiopicam* vertat; non video) *tranſlato*, obſervat. 11. Nomen à filia Pharaonis Ægyptiace loquente datum, largiuntur a. *Hebræi*. Schalſch. p. 11. b. ויהי מקץ שנתים ימים הביאהו אמו לבתיה בת פרעה ויקרא שמו משה *Exacto autem biennio adduxit eum mater ejus Bithiæ, filiæ Pharaonis, & vocavit nomen ejus Moſche.* Bithiæ nomen filiæ Pharaonis etiam tribuitur ab *Eliez*. in Pirk. c. 48. Occurrit quidem 1 Chron. 4. v. 18. filia cujuſdam Pharaonis בתיה dicta, alia tamen, procul dubio, eſt ab hac noſtra. Joſephus eam *Termuth* nuncupat : *Patricid.* pag. 25. سيعرف 6. *Arabes*. Elmac. ولما انقضا زمان رضاعه ادخلته امه الي ابنه فرعون فصيرته لها ابنا وسمته موسي قايلة من الماء نشلته *Et cum tempus ablactationis terminum attigiſſet, adduxit eum mater ejus filiæ* (leg. enim ابنه) *Pharaonis, quæ adoptatum illum in filium, vocavit Moſen, dicens : Ex aquis extraxi eum. b. Græci.* Clem. Alexand. Stromat. ſerm. 1. p. 129. εἶτα τίθεται τῷ παιδίῳ ὄνομα ἡ βασιλὶς Μωϋσῆν, ἐτύμως, διὰ τὸ ἐξ ὕδατος ἀνελέσθαι αὐτό. *Poſtea imponit Regina puerulo nomen Moſis, Etymologice, quia ex aquis extraxit eum.* 111. Ipſæ partes componentes compoſito reſpondent. Μῶ enim & ὑσῆς eſt, ex aqua *ſervatus*. Vide Oedip. *Kirch*. T. 1. p. 122. ubi inter verſus ex pentateucho Coptico in aſſertionis hujus adducitur ſubſidium. Confer *Exerc. Anti-Morin.* pag. 48. Plane Kabbaliſticum eſt, quod habet R. *Eliez*. c. 32. de illis, qui nomina ante Nativitatem ſuam acceperunt, quos inter Moſen etiam refert. *Moſes unde? Quia dicitur : Non contendet Spiritus meus cum homine in æternum,* בשגם eo quod etiam, Geneſ. 6. 3. בשגם *continet in Geometria* (Arithmetica) משה *Moſe* 345. *quia vita ejus fuit* 120. *annorum, juxta illud; Et erunt dies ejus* 120. *anni.* B. *Præmaturum exilium* ex ædibus paternis, ab ipſis parentibus, ut tenellum infantem ſervarent, neceſſario ſuſceptum. *Patric*. 25. فلما ولد موسي خافت امه ان يقتل واخفته ثلاث اشهر ثم خافت في نفسها واسم ام موسي يوخابد فعملت تابوتا من بردي وفي التوراه خشب السرو وزفته من داخل ومن خارج فجعلت الصبي في التابوت وطرحته في شط النيل في الضحضاح في مدينة يقال لها ضان من عمل مصر لتضربه امواج البحر وبقيت ولا تراه *Cum natus eſſet Moſes, metuit mater, ne occideretur : cumque eum tres menſes abſcondiſſet, ſibi timere cœpit. Erat autem nomen matris ejus Jocebed. Et fecit arcam papyraceam* (eandem vocem habet *Ibn-Sina* in ſua Tranſlatione;

Digitized by Google

tione; eſt autem *papyrus herba*) *In lege tamen dicitur, conſtructam fuiſſe ex ſubere; & pice eam oblivit intrinſecus & extrinſecus. Puerulum autem arcæ impoſitum, projecit ad Nili ripam, ubi minus profunda erat aqua in urbe Tzana, quæ* Metropolis *fuit* Νόμυ *ſive ditionis* Taniticæ (de qua Ezech. 30.) *ut alliſione fluctuum interficeretur, neque ſpectatrix mortis eſſe deberet.* Elmac. p. 46. brevior eſt; ſenſu tamen convenit. *Hottingerus.*

63 Ὃν παρ' ἴλυς &c.] C. *Liberatio* ex undis; facta per filiam Pharaonis; ubi 1. *occaſio*; Lotio, quam propter morbum, Pharaonis filia, neceſſario identidem inſtituerat. *Pirk. Eliez.* c. 48. *Filia Pharaonis, Bithia, percuſſa erat gravibus plagis, neque poterat ſe lavare in calidis aquis; ſed deſcendit, ut lavaret in fluvio.* 2. Ejuſdem, præſente Maria, *extractio & reſtitutio. Patricid.* p. 25. وجلست مريم اخت موسى من بعيد لتنظر ما يكون من امر الصبي فهبطت ابنة فرعون واسمها سبعون لتستحم في النيل فسمعت بكا الصبي في جوف التابوت وشفقت عليه وحنت واخذته وامرت ان يطلب له داية ترضعه وتربيه فتقدمت اليها مريم اخت موسى فقالت لها انا اطلب لك داية من بني اسرائيل ترضعه وتربيه وذهبت وجات بامها وهي ام موسى ولم تعلم ابنة فرعون انها امه فدفعت اليها الصبي لترضعه وتربيه *Sedit Maria, ſoror Moſis eminus, ut ſpectaret quid de puerulo illo fieret: Acceſſit autem filia Pharaonis, cui nomen Sibhoun, ut lavaret in Nilo; auditoque fletu pueruli in medio arcæ, miſerta eſt ejus, cumque accepiſſet eum, juſſit proſpici ei de nutrice, quæ lactaret eum & educaret. Acceſſit autem ad ipſam Miriam, ſoror Moſis, quæ dixit ei: Ego faciam, nutricem habeas, ex filiabus Iſrael, quæ eum lactet, & enutriat. Properans igitur venit ad matrem ſuam, quæ & Moſis mater erat; quod tamen Pharaonis filia ignoravit, tradiditque ei puellum lactandum & educandum.* Elmacinus Scripturæ verbis tenacius inſiſtit. وبعد ثمانين سنة ولد موسى النبي فاخفوه ثلاثة اشهر ولم يقدروا ان يخفوه اكثر من ذلك واخذت امه يوخابد تابوتا من خشب ووضعته فيه والقته في النهر وكانت اخته مريم تنظر اليه من بعد لتعلم ما يكون من امره ونزلت ابنة فرعون الى اليم لتغتسل فرات التابوت فوجهت خدمها لتشيله من اليم فلما راته يبكي رحمته وقالت هذا من اولاد العبرانيين فقالت اتريدين من يرضعه قالت نعم فمضت ودعت امه فقالت لها ابنة فرعون ارضعي هذا الغلام وانا اعطيك اجرتك ولا تعلم انها امه *Anno* 80. (vitæ ſuæ, Amram) *genuit Moſen Prophetam; & occultarunt eum trimeſtre ſpatium; & cum diutius abſcondere eum non poſſent, accepit mater ejus Jochebed arcam ligneam, eidemque illum impoſitum projecit in fluvium. Maria autem, ſoror ejus eminus proſpiciebat, qui id de eo eſſet futurum. Cumque filia Pharaonis ad locum, lotum, deſcendiſſet, arcamque vidiſſet, miſit ancillas ſuas, ut tollerent eum ex aquis: & poſtquam vidiſſet ipſum lacrymari, miſerta ejus dixit; Hic puerulus eſt ex Hebræis: An* (inquit) *oſtendes mihi, quæ eum lactet? Imo, reſpondit. Abiit igitur & vocavit matrem ſuam, cui dixit filia Pharaonis; Lacta hunc puerulum, & dabo tibi mercedem tuam. Illa vero neſciebat, eſſe matrem.* 3. *Effecta.* Voluntmeri-

meritum eſſe hac ἰδέᾳ miſericordiæ filiam Pharaonis, ut non modo à lepra ſanaretur; ſed & לידבק תחת כנפי השכינה *hæreret ſub alis Majeſtatis divinæ*, i. e. ut Paganiſmo valere juſſo Judæis accederet. *Eliez.* c. 48. *Filia Pharaonis vidit puellum lachrymantem, atque extendit manum ſuam, eumque apprehendit, & ſanata fuit, dixitque: Puer hic juſtus eſt, & conſervabo illum in vita. Quicunque autem ſervat animam unam ex Iſraële, is quaſi totum mundum conſervat, & qui perdit unicam animam Iſraëlitarum, is veluti univerſum mundum perdit. Hinc promerita fuit filia Pharaonis adhærere alis Majeſtatis Divinæ, & fuit vocata filia Dei.* C. *Educatio* in Pharaonis aûla, ubi notandum I. Eum ibi vixiſſe *honoratum. Eliez.* c. 48. *Omnes aulici Phraonis ipſum honorabant, hinc dicitur: Et crevit & exivit ad fratres ſuos* Exod. 2. 11. Ita *Schalſ.* p. 11. b. II. Literatura Ægyptiaca fuiſſe imbutum. *Elmacinus* p. 47. وتربى في قصر فرعون وتعلم جميع العلوم والحكم وعرف الاخبار والتواريخ وتادب بكل ادب وحكمة المصريين *Et educatus eſt in Caſtro Pharaonis, inſtitutus in omnibus ſcientiis & diſciplinis, peritus omnium rerum geſtarum & Annalium, eruditus in omni eruditione & ſapientia Ægyptiorum.* III. Omnibus in ipſa infantia Ægyptiis terribilem. *Schalſch. hakk.* p. 11. b.

אומר המדרש כי בהיותו בן ג׳ שנים על ברכי בתיה אצל פרעה ושימה על ראשו ותמהו כלם ופרעה פחד ובלעם יעץ להרגו והית׳ שלח מלאך גבריאל בצורת א׳ מהחרטומים ויעץ לקחת מרגלנות ולשימם בכלי א׳ ואש בכלי אחר ולהביא שניהם לפני הנער והיה אם הנער יקח מהמרגלית יהיה סימן שבחכמה לקח הכתר וחייב מיתה ואם יקח אש יהיה פטור וכן יד משה ולקח אש וישיתהו על פיו ותבער קצת שפתיו ונעשה כבד פה וכבד לשון ויצא חפשי ונתגדל בבית בתיה ופרעה אביו עד היותו לו י״ח שנים ויש אומרים כ״ט שנים

Habetur in Midraſch; quod cum ageret 3. annos Môſes, ſuper genua Bitbiæ: præſentibus Pharaone & Magis ejus, abſtulerit de capite Pharaonis coronam, eandemque capiti ſuo impoſuerit; quam rem omnes mirabantur. Cumque Pharao pavore eſſet percuſſus, author ipſi fuit Bileam; ut eum occideret. Miſit autem Deus benedictus Angelum Gabrielem, figura unius ex Magorum numero, qui conſilium ſuggeſſit, ut acciperet margaritam, eamque imponeret vaſi uni, & ignem vaſi alteri, utrumque autem puero apponeretur; Si puer acciperet margaritam, ſignum eſſe, quod coronam prudens abſtuliſſet, adeoque dignus eſſet morte: ſi autem ignem, liberari. Secuti ſunt hoc conſilium. Angelus autem ſpectator, qui non videbatur, manum Moſis ſuſtentavit, igneque accepto & ori ingeſto, partem labiorum ambuſſit, factusque eſt & gravis ore, & impeditus lingua, ipſe vero, indemnitatem conſecutus, crevit authoritate in domo Bithiæ; Pharao autem pater ejus fuit ad annum ætatis 18. *vel, ut alii dicunt* 29. IV. *Specimina* in Ægypto dedit *futuri regiminis* ex inſtinctu Spiritus Sancti. *Majm.* More Hannev. lib. 2. cap. 45.

Digitized by Google

المرتبة الاولي النبوة ان تصحب
الشخص معونة الاهية تحركه
وتنشطه لعمل اوصلاح عظيم ذي
قدر مثل تخليص جماعة فضل
من جماعة اشرار او تخليص
فاضل كبير او افاضة خير في
قوم كثيرين ويجد من
نفسه لذلك محركا وداعيا للعمل
وهذه تسمي רוח יהוה والشخص
الذي تصحبه هذه الحالة يقال
عنه انه צלחה עליו רוח יהוה

Primus gradus Prophetiæ eſt, cum quis auxilio divino inſtructus movetur, & excitatus redditur ad opus aut facinus aliquod inſigne, cum virtute conjunctum; ut eſt liberatio Eccleſiæ, à multis malis; aut liberatio præclari alicujus viri, aut effuſio beneficii in multos; cumque reperit ſe moveri & vocari ad illud opus; Talis (motus) *dicitur ſpiritus ſanctus; De homine vero, qui eo eſt ornatus, dicitur; Irruit in ipſum ſpiritus Domini. Hac virtute* (pergit Maimonides) *quoque præditus fuit Moſes inde ab eo tempore, quo virilem ætatem aſſecutus eſt, Ideoque illius vi impulſus fuit, ut Ægyptium interficeret, & duorum illorum litigantium alterum, injuſtam cauſam habentem, reprimeret. Hæc virtus adeo fortis & robuſta fuit in ipſo, ut eo quoque tempore, cum timeret, & fuga ſibi conſuleret, atque ut peregrinus & exul in terra Midian habitaret, tamen iniquitatem aliquam committi videns, ab ea vindicanda, & amovenda temperare ſibi non potuerit, eamque ferre nequiverit, ſicut dicitur; Tum ſurrexit Moſes, & ſervavit eos*, Exod. 2. 17. De litigantibus iſtis incerta ſunt Hebræorum judicia. *Pirke Eliez.* cap. 48. *Exiverat Moſes ad caſtra Iſraëlitarum, & vidit Ægyptium percutere quendam ex filiis Kabati, qui erat ex fratribus ejus ex tribu Levi, juxta illud:* Et vidit virum Ægyptium percutientem quendam Hebræum ex fratribus ſuis. *Capit illum execrari, & ſuſtulit gladium labiorum* ſuorum, & trucidavit eum, atque occultavit in caſtris Iſraëlitarum, ſicut dicitur: Et abſcondit eum in arena. Non in arena, *ſed Iſraële*: Hinc illud: Et numerus Iſraëlitarum veluti arcana maris. *Egreſſus eſt die ſecundo, & vidit duos Hebræos rixantes, qui erant Dathan & Abiram, juxta illud*: Et dixit violento, quare tu percutis proximum tuum? *Reſpondit illi Dathan*: Tu conaris me interimere gladio oris tui, ſicuti interfeciſti Ægyptium: *ſicuti dicitur*: Quis conſtituit te principem, & judicem ſuper nos? *Num, ut me interficias, hoc dixiſti, ſicuti trucidaſti Ægyptium. Schalſch.* p. 11. b. ואז יצא אל אחיו וירא איש מצרי מכה איש עברי שהיה דתן ויברח העברי המוכה אל משה ויאמר לו המצרי הזה נכנס בביתי באמש ואסרני ובא על אשתי בפני ועתה מבקש להרגני ויך משה את המצרי בשם המפורש ויטמנהו בתוך בני ישראל הנמשלים לחול וילך העברי לביתו לגרש אשתו שנטמאה ותברח האשה ויגד הדבר לאבירם אחי אישה ויהי בבקר שב משה שנית למחנה העבריה ומצא דתן ואבירם ניצים על דעת זה הגט ויצעק אליהם והשיבו לו הלהרגני אתה

אתה אומר וכו׳ והודיעו אל המלך רציחת המצרי והשים בבית האסור ים ונפסק דינו להתיז ראשו ובשעת הנחינה נעשה צוארו כמו שיש ונהפך החרב על צואר הקוסטנר וימת

Poſtea (exactis videlicet ætatis annis 18. vel 29.) *egreſſus ad fratres vidit virum Ægyptium percutientem Hebræum, qui Dathan erat: fugit autem Hebræus percuſſus ad Moſen, eique dixit; Ægyptius iſte heri domum meam ingreſſus, me vinxit, poſteaque, me inſpectante, uxorem meam vitiavit. Jam autem ad necem me quærit. Interfecit igitur Moſes Ægyptium, nomine explicito,* (Tetragrammato) *eundemque abſcondit inter Iſraëlitas, qui ſimiles ſunt arenæ. Hebræus autem domum abiit, ut uxorem ſuam repudiaret contaminatam: Illa vero aufugit, remque notam fecit Abiram fratri ſuo. Secundo igitur, poſtridie, exiit Moſes in caſtra Hebraica, reperitque Dathan & Abiram contendentes de libello repudii: inclamavit igitur illis: Hi vero reſponderunt: An etiam me interficere conaris? &c. Regi igitur cædem Ægyptii indicarunt. Unde in carcerem* (Moſes) *conjectus eſt; ſententia autem de eo lata, ut decollaretur; ſed tempore ſubeundi ſupplicii caput ejus inſtar eboris induruit; gladius vero verſus in collum carnificis.* Petitum eſt hoc commentum ex *Schem. Rabba* S. 1. & 5. Simile quid de Jacobo ineptiunt: vide *Pirke Eliez.* c. 37. Reliqui ſcriptores Orientales plerique Scripturæ ſimplicitatem ſecuti, nomina contendentium non exprimunt. *Elmac.* p. 47. فلما كبر وخرج الي اخوته فنظر مصريا يضرب عبرانيا فالتفت يمنة ويسرة فلم يري احدا فقتل المصري ودفنه في الرمل وخرج من الغد فوجد عبرانيين يختصمان فقال الظالم لم تضرب قريبك فقال اتريد ان تقتلني كما قتلت المصري بالامس فخاف فسمع فرعون واراد قتله فهرب موسي *Cumque adoleviſſet, prodiit ad fratres ſuos, viditque Ægyptium percutientem Hebræum. Reſpexit igitur dextrorſum & ſiniſtrorſum, nec quemquam vidit. Interfecit ergo Ægyptium, eumque in arena ſepelivit. Poſtridie iterum egreſſus invenit Hebræos contendentes; dixit itaque injuriam inferenti: Cur percutis propinquum tuum? cui ille. Num & me occides, quemadmodum occidiſti heri Ægyptium. Metuit igitur, & quia res geſta Pharaoni innotuit, fuga ſe ſubduxit.* Idem fere habet *Patric.* p. 25. D. Fuga, ubi 1. *Locus.* Elmac. سكن ارض مدين *Habitavit in terra Midian.* Patric. p. 26. هرب الي ارض الحجاز وسكن في مدينة مدين *Fugit in terram Highiaz, habitavitque in urbe Midian.* In Schalſch. hakk. p. 11. b. dicitur fugiſſe, אל מלך כוש *ad Regem Æthiopiæ.* 2. *Conditio.* Tributur autem ei a. *axioma conſiliarii & Regis.* b. *Captivi.* c. A Zippora *in carcere ſuſtentatur.* d. *Baculo* [illegible] *donatur, quæ* continua ſerie hoc modo à *R. Gedalia* recenſentur, pag. 11. & 12. ומשה ברח וילך לו אל מלך כוש אשר היה נגרש הוא מעירו לזאת הסיבה הינו כי להיות קורקונוס מלך כוש יוצא מעירו כדי ללכת להלחם

להלחם נגד ארם ובני קדם הניח
בלעם ושני בניו לשמירת העיר
וזה כי בהתגדל משה בבית
פרעה ואז היה שם בלעם א׳
מחרטומיו ויוגד לבלעם כי משה
שונא לו ומבקש רעתו ואז בחר
לברוח מלפניו וילך לו עם ב׳
בניו לכוש ובהיות בלעם ובניו
תוך עיר כוש ויועץ בלעם למרוד
במלך וישמעו אליו המון העם
והוא הגביה חומות העיר
והחזקה ועם כשופים החזיק
עצמו בה ובשוב המלך לא רצו
שיכנס ואפי׳ שנלחמו הרבה יחד
לעולם היה יד המלך על
התחתונה ויהי כי הגיע אליו משה
ומצא חן בעיניו נתיעץ משה
להיות בעוזריו נגד בלעם ובסוף
ט׳ חדשים חלה המלך ומת
ויקומו שרי צבאותיו וימליכו
משה עליהם ונדרו לו לאשה
אלמנת המלך ולהיות בלעם
מעמיד בכשופיו נחשים ושרפים
סביב העיר למשמרת לקח משה
בני החסידה ועם תחבולות וע״א
והבריח הנחשים ומשה וצבאותיו
נכנסו בעיר ובלעם ובניו ברחו
והלכו להם ויקם העם וימליכו
את משה והשיאו לו אלמנת
המלך וימלוך עליהם ארבעים
שנה אחרי הימים נתרעמה
האלמנה עם השרים נגד משה
באמרה שלעולם משה לא נגע
בה ולא דבר לא מאומה ושאלה
מהם שימלכו עליהם בן המלך
אשר מת הנקרא מונחם ולא
איש זר כזה וכן עשו ויתנו מתנות
למשה וישלחוהו בכבוד ומשה
בן סב״שנים בצאתו משם וילך
לו אל רעואל ויספר לו כל
המאורעות לו ויחשוב יתרו
שמשה ברח ממלך כוש כמו
שעשה מפרעה וישימהו בבית
האסורים ושם עמד עשרה
שנים ויתרו שכח ממנו אמנם
ה״ית השי׳ בלב צפורה וכלכלה
אותו לעולם אחר זה הזכירה
לאביה לראות את משה האסור
ויתמה יתרו ויאמר איך אפשר
שעדין הוא חי ותאמר לו הלא

ידעת כי אלהי העברים הציל
אברהם מאור כשדים ויצחק
מהעקידה ויעקב מהמלאך
וזה משה מן היאור ומחרב פרעה
כן נתן לו חיים ויצילהו מן
האסורים האלה וישלח בעדו
וישתחו משה לפני יתרו וילך
משה אל הגן לתת הודאה
לאלהיו וירא שם מטה ספיר
נטוע בגן והכיר שם המפורש
חקוק עליו ויתלשהו ויהי למטה
בכפו כי זה המטה בראו הי״ת
בששת ימי בראשית ויהי ביד
אדם ואחר כך ביד נח ואברהם
יצחק יעקב ויוסף מלך מצרים
ולבסוף ביד פרעה ואחר כך ביד
רעואל ראש החרטומים ובהיותו
יועץ המלך להועלת היהודים
נגד כונת בלעם היועץ השני קצף
המלך נגד יתרו ולכן ברח יתרו
לעירו והביא המט׳ לביתו ויטעהו
בגן ביתו והי״ת חשים בו כח
שלא יוכל שום איש לנתשו משם
עד ביאת משה איש האלהים.

Fugiens autem Moſes, ad Regem Æthiopiæ proficiſcitur, qui urbe ſua hac occaſione erat ejectus. Kukanus, Rex Æthiopiæ, cum urbe ſua ad oppugnandos Syros & alios Orientis, exiret, reliquit Bileamum, cum duobus filiis, ut urbem cuſtodirent. Nam poſtquam Moſes eveheretur in aula Pharaonis, erat tum Beleamus unus è Magis ejus, indicatumque illi fuit, quod Moſes ipſum odiſſet, & mala intentaret. Maluit igitur fuga ſibi conſulere; abiitque cum duobus filiis ſuis Kuſcham; Cum autem Bileam cum filiis ſuis ibi hæreret, author fuit rebellionis contra Regem; quam plebs probavit. Muris itaque urbis elevatis, & urbe magiâ ſua, qua & ipſe ſe roboravit, munita, noluerunt Regi reduci ingreſſum concedere. Et quanquam continuis agerent præliis, ſemper tamen Rex inferior deceſſit. Cum autem Moſes acceſſiſſet, gratiamque in ejus oculis reperiſſet, in conſiliarium adoptatus fuit Moſes, ut ſe contra Bileamum juvaret. Elapſis interea novem menſibus, ægrotavit Rex, & mortuus eſt. Surgentes igitur Duces exercitus regem conſtituerunt ſuum Moſen, ſimulque ei viduam defuncti Regis deſtinarunt conjugem. Cumque Magia ſua Bileamus effeciſſet, ut circa urbem ubique, defenſionis ergo, eſſent ſerpentes & Preſteres, Moſes aſſumtis pullis ciconiarum, & viris ſolertibus, rebuſque aliis, ſerpentes fugavit, poſteâque cum exercitu ſuo urbem fuit ingreſſus. Bileam vero filiique aufugientes abiverunt. Surgens ergo populus, Moſi & regnum & viduam defuncti Regis locarunt; quibus etiam præfuit 40. annos. Poſtea vero vidua exacerbata fuit cum Principibus, contra Moſen, quod eam nunquam attigiſſet, neque ullum cum ea verbum locutus fuiſſet. Petiit igitur ab illis, ut ſubſtituerent filium Regis defuncti, cui nomen Monchem, non autem hominem extraneum, qualis hic eſſet. Et paruerunt ei, muneribuſque Moſen affectum honorifice dimiſerunt. Habebat autem Moſes, cum exiret, annos 62. abiitque ad Reguel, cui omnia, quæ evenerant ſibi, recenſuit. Jethro autem exiſtimans, Moſen eadem de cauſâ, qua

Θρεψαμένη δ' υἱόν τ' ἐκαλέσατο. ἡνίκα δ' ἦλθε
Λαὸν ὅδ' ἡγεμονῶν, ἀπ' [64] Αἰγύπτου [65] θεὸς ἦγεν,

Moſes, quem inventum propter regina paludem
Suſtulit, & nati nutritum nomine dixit.
Hic igitur poſtquam populi dux, quem Deus extra
Ægyptum perduxit, eo pervenit, ubi mons

[63] Εἰς

qua antea à Pharaone; à Cuſchiæ Rege ſe fuga ſubduxiſſe, in vincula eum conjecit, ubi per decennium integrum erat detentus; Jethro enim illius erat oblitus. Sed Deus benedictus indidit cordi Zipporæ, ut eum ſuſtentaret: poſtea mentionem ejus injecit apud patrem, monens ut Moſen vinctum videret. Ille vero miratus dixit, qui fieri poteſt, ut adhuc vivat? Cui illa: neſcis tu, Deum Hebræorum eripuiſſe Abraham ex Ur Chaldæorum; Iſaacum à ligatione, Jacobum ab Angelo: & hunc Moſen à flumine & gladio Pharaonis? Ita & jam vitam ei dedit, eumque ex carceris periculo liberavit. Accerſivit igitur eum, qui poſtquam veniens procidendo ei honorem detuliſſet, in hortum abiit, ut Deo gratias ageret. Vidit autem ibi virgam ſapphirinam, plantatam in horto; & agnovit illi inſculptum nomen explicatum, & evulſit eam, fuitque ei in ſcipionem, quem manu ſua tenuit. Creavit autem Deus benedictus hunc baculum intra ſex dies Creationis. Fuitque primo in manu Adami; poſtea Noachi, Abrahami, Iſaaci, Jacobi, Joſephi, Regis Ægypti: Deinceps in manu Pharaonis, tandemque Reguelis, Principis Magorum, cumque eſſet conſiliarius Regis, magno Judæorum bono, contra intentionem Bileami, conſiliarii ſecundi, ſuccenſuit Rex Jethroni: Propterea fugit Jethro in urbem ſuam, baculumque domum ſuam allatum plantavit in horto ſuo domeſtico: Deus autem benedictus indidit ei virtutem, ne quis eum poſſet evellere inde, uſque ad Moſis, viri Dei, adventum: Alia de hac virga occurrunt in Pirk. *Eliez.* c. 40. Hoc poſtea baculo volunt Moſen omnia miracula patraſſe. Vide *Bartenor* in Avoth. cap. 4. Not. *Vorſt.* in Pirk. Eliez. p. 232. *Idem.*

64 Ἀπ' Αἰγύπτου θεὸς &c.] Annus agebatur à *Diluvio* 857; à ſuſcepta Abrahami *Peregrinatione* 430. ab *ingreſſu* Jacobi in Ægyptum 215. ab incurſione *Paſtorum*, & Iſraëlitarum *ſervitute*, 157. à *Ioſepho* Patriarcha mortuo 143. à nato *Moſe* 80. & Per. Jul. 3227. cum jam *Stamenemes* eſſet 32 Rex Thebanorum; in Inferiore autem Ægypto *Aphophis* Paſtorum rex quartus regnaſſet annos 60. quando decimo quinto die *Abib*, menſis *Septimi*, qui mox *primi* nomen habuit, (Poſt X plagas Ægypto illatas, 1. Sanguinis, 2. Ranarum, 3. Pediculorum, 4. Muſcarum, 5. Peſtis, 6. Ulcerum, 7. Grandinis, 8. Locuſtarum, 9. Tenebrarum, 10. Cædis primogenitorum) Iſraëlitæ omnes, celebrato Paſchate, convaſatis rebus, ſpoliiſque onuſti, ad ſexcenta millia virorum, præter parvulos, convenerunt in *Rameſſe*, ubi initio collocati fuerant: inde militari ordine profecti ſunt in *Succoth*, ſive tentoria; inde in *Etham* & Arabiæ deſertum; antecedente eos interdiu nube, & noctu igne. Exitus ex Ægypto inſigniſſima eſt hiſtoriæ Sacræ epocha; cui innititur Judæorum, Chriſtianorumque chronographia, rerumque Ægyptiacarum diſpoſitio: non

tamen

tamen à Veteribus eſt recte inſtituta. Joſephus, ut ex Judaicarum rerum comparatione cum Ægyptiacis ſuæ gentis antiquitatem, contra Apionem, vendicaret, colligit *Egreſſum tam antiquum eſſe, ut pene mille annis præcedat bellum Trojanum.* Verum computatio iſta magno peccat προχρονισμῷ, neque eſt ſatis candida, ſed multis modis fallax & falſa. Supponit Reges *Paſtores* fuiſſe Ebræos, Οἱ καλούμενοι Ποιμένες ἡμέτεροι πρόγονοι, *Qui Paſtores dicti progenitores noſtri fuerunt*; & expulſionem *Paſtorum* fuiſſe exodum Iſraelitarum. De errore iſto ſatis dictum. Ex Manethone didicit *Paſtores* ejectos fuiſſe à *Thutmoſe Thebanorum rege.* Ex eodem itaque recitat Thebanorum regum XVII ſeriem, qui regnarunt annos 333. quos in Canone exhibuimus. Horum primus eſt *Amoſis*; ſextus *Miſphragmuthoſis*, qui Paſtores debellavit; ſeptimus *Tuthmoſis*, qui illos expulit, & qui regnare cœpit annis 120 poſt initium primi Regis. Joſephus autem, ut tot annos in lucro ſuo haberet, non à Septimo, ſed à Primo rege calculum ponit; eamque ob cauſam illius nomen mutat. Nam qui Porphyrio, ex ipſo Manethone, Chriſtianiſque omnibus ſcriptoribus vocatur *Amoſis* vel *Amos*, is Joſepho ſublesta fide nuncupatur *Tethmoſis*, & rex ſeptimus per aphæreſin *Thmoſis*, Regibus iſtis XVII adjicitur, ſine annis, *Sethoſis*; *cujus frater Armais vocabatur Danaus.* Græco hoc parapegmate inſtructus Joſephus, XVII regum ſeriem ad hunc modum orditur: *Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαὸν τῶν Ποιμένων εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ ἐκβαλὼν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου βασιλεὺς Τέθμωσις ἐβασίλευσε μετὰ ταῦτα ἔτη κε΄. Poſtquam Paſtorum populus egreſſus eſt ex Ægypto in Hieroſolymam, eorum ejector Rex Tethmoſis regnavit annos 25.* dein numeratis ordine regum reliquorum temporibus; ex omnium annis colligit, Progenitores ſuos ex Ægypto egreſſos eſſe annos 393 antequam Danaus in Græciam venerit; adjectis ſcilicet 60 *Sethoſeos* annis. Neque hoc illi ſatis eſt. Cum Euſebius (ex Caſtore) & Marmor Arundellianum ſtatuerint annos tantum 302 inter appulſum Danai & caſum Trojæ, Joſephus intra terminos iſtos tacite numerat annos 600 & ſic demum concludit Iſraëlitarum *ἀπαλλαγὴν adeo antiquam eſſe, ὡς ἐγγύς που προτέραν αὐτὴν τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι χιλίοις, ut annis pene mille præcedat bellum Trojanum.* Sane Joſephus in hoc computo non tam Veritatem, quam Atiquitatis gloriam, reſpexiſſe videtur. Qualiſcunque vero ſit hæc Joſephi chronologia, illa quidem ſummo ſtudio à veteribus Chriſtianis admiſſa eſt. Ante adventum Danai regnatum eſt *Argis* annos 382, ſi 50 *Inachi* annos adjeceris: Numerus iſte quam proxime accedit ad annos iſtos 393. quos ex Regum Thebanorum temporibus collegerat Joſephus. Hinc Juſtinus Martyr collocat *Moſem Iudæorum ducem in temporibus Ogygis & Inachi.* Joſephum etiam ſecutus eſt Theophilus: Juſtinum Tatianus, Tertullianus, Africanus: Tatianum, ut ſolet, Clemens Alexandrinus: Africanum Epiphanius, atque Georgius Syncellus. Nec quiſquam repertus eſt ante Euſebium qui de vetuſtate Moſis detrahere, & errorem veterem caſtigare auſus ſit. Syncellus Euſebium acriter increpat, quod adverſus priſcorum ſententiam Moſem faciat recentiorem quam illis viſum fuit: immerito quidem, cum Auctoritas præponderare non debeat Veritati. Sane Euſebius laudatiſſimo propoſito de veteri Moſaicæ ætatis προχρονισμῷ detraxit annos 284 unde illi neceſſe fuit ab Africano cæteriſque diſſentire. Hinc Exodus Euſebio, non ſub primo, ſed ſub decimo tertio rege *Acherre* ponitur: neque illi opus fuit duas alias anonymorum *Paſtorum* Dynaſtias huic intervallo infercire, quod fecit Africanus. Alioquin in rebus horum temporum Ægyptiacis Africani exſcriptor eſt Euſebius. Etſi Joſepho non bene ceſſerit temporum comparatio, ille tamen Exodi epocham rectiſſime poſuit. *Reliquerunt*, inquit, Iſraelitæ *Ægyptum menſe Xantico, luna quintadecima, annis quadringentis & triginta poſtquam*

proge-

progenitor noſter Abrahamus in Chananæam venit: poſt migrationem vero Iacobi in Ægyptum annis ducentis & quindecim. Ex genealogia ſacra ſtabilitur prius illud 215 annorum intervallum; non item poſterius. Neque æquales familiarum ſucceſſiones: in tribu *Iudæ* recenſentur *Phares*, *Heſron*, *Aram*, *Aminadab*, *Naaſſon*; in tribu *Levi*, *Caath*, *Amram* & *Moſes*. Demetrius (non *Phalereus*, ſed qui *Ptolemæi Quarti* tempus attigit) παιδογονίαν hanc conjectaneis annorum numeris definivit, quos ex Alex. Polyhiſtore refert Euſebius. *Caath*, natus anno 17 poſt adventum Jacobi in Ægyptum. an. ætatis ſuæ 40 genuit *Amram*, qui an. ætatis 78 genuit *Moſem*, cujus an. 80 contigit Exodus. Sub mortem Jacobi non recte ponitur ortus Caathi, qui in migrante Patriarchæ familia recenſetur. Alii in ſtatuendo Ebræorum Exitu μεταχρονισμῷ immani deliquerunt. Quæ ad hanc rem, ex *Manethone*, & ex *Chæremone*, narrat Joſephus, de *Paſtorum* reditu intelligenda ſunt. *Lyſimachus* vero tradidit, ἐπὶ Βοκχόρεως τῶν Αἰγυπτίων βασιλέως τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων λεπροὺς ὄντας καὶ ψωροὺς, *Iudæorum populum lepra & ſcabie infectum ſub Bocchore Ægypti rege, conſilio ductuque Moſis, per deſertum veniſſe in eam regionem quæ nunc vocatur Iudæa.* Neque fuit hæc unius Lyſimachi ſententia. Tacitus de Judæis, *Plurimi*, inquit, *auctores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo id genus hominum alias in terras avehere juſſum.* Neque diſcrepat Apion Grammaticus, qui ſub Tiberio ſcripſit. Ὁ δὲ Ἀπίων ὡρίσατο τὴν Ἔξοδον ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα, καὶ ταύτης ἔτος εἶναι πρῶτον, ἐν ᾧ, φησὶ, Καρχηδόνα Φοίνικες ἔκτισαν, *Apion Exodum exacte definivit ad annum primum Olympiadis* VII, *quo Phœnices condiderunt Carthaginem.* Annus iſte in Euſebii canone eſt 29 regni *Bocchoreos*; quo etiam *Roma condita.* Eſt autem Ἀναχρονισμὸς annorum 736. *Marsham.*

65 Θεὸς ἐγὼ] H. *Exitus* ex Ægypto, ubi I. *Tempus* ſervitutis Ægyptiacæ de qua ſeptem, pluresve circumferuntur ſententiæ. Prima ſtatuit, Iſraëlitas 500. ann. vel 501. afflictos fuiſſe. Nam Exodi XII. 40. numerantur 430. anni: his ſi addas 70. vel 71. Joſephi, quibus vixit poſt deſcenſum in Ægyptum, erunt 500. anni. II. Supputat 470. vel 471. annos afflictionis. Servierunt enim 400 annis, quibus ſi junguntur 71. Joſephi poſt deſcenſum Jacobi in Ægyptum, conficient 471. anni. Atque hæc videtur niti loco Geneſ. XV. 15. coll. cum Jud. V. 9. III. Exiſtimat Iſraëlitas 430. annis egiſſe in Ægypto, juxta numerum Exod. XII. 15. Jud. V. 9. V. Eſt Epiphanii in Ancyrato, numerantis 200. annos ſervituris. VI. Ferme omnium Hebræorum 210. annos ponentium. Cauſa diverſitatis pendet ab exordio ſupputationis, unde nempe initium illius fieri debeat. Ultima paucioribus difficultatibus obnoxia cenſetur. Arabes Chriſtiani commorationis Ægyptiacæ annos ponunt 217. *Patric.* p. 26. وكان عدد بني اسرايل في وقت دخولهم الى مصر سبعين نفسا وسكنوا بمصر مايتين وسبعة عشر سنة تستعبدهم الفراعنة فرعون بعد فرعون فان قال قايل ان في التورية انه مكتوب ان بني ابرهيم يستعبدون اربعماية سنة وفي نسخة اخري بني اسرايل فكيف يقول انما استعبدوا مايتين وسبعة عشر سنة قلنا له انك لم تعلم من اي وقت ينبغي ان تحسب حتي اربعماية سنة اعلم انه مكتوب في السفر الاول من التورية ان الله جل ثناوه قال لابرهيم انظر الي السماء ومن ذلك الوقت الذي قال الله لابرهيم ان زرعك يستعبدون اربعماية سنة يحسب الي وقت خروج بني اسرايل من مصر فافهم

Digitized by Google

ذافهم تلك *Numerus autem filiorum Iſraelis, cum ingrederentur Ægyptum, erat 70. qui habitarunt in Ægypto 217. annos, & ſervituti eas ſubjecerunt Pharaônes, alius poſt alium. Quod ſi vero quis dixerit: Scriptum eſt in Lege; Filios Abrahami (in alio exemplari habetur; filios Iſraëlis) ſervituros annos quadringentos: quomodo ergo dicitur; eos ſervuiſſe annos 217? Reſpondemus. Neſcis, unde oporteat facere initium ſuppotationis, ut conficiantur 400. anni? Obſerva igitur, ſcriptum eſſe l.* Gen. c 15. *Deum, cujus excelſa eſt laus, dixiſſe Abrahamo: Intuere cœlum, & numera ſtellas, ſi potes &c. Ab hoc ergo tempore, quo dixit Deus Abrahamo: Semen tuum ſerviet 400 annos, numerabitur ad tempus egreſſus filiorum Iſraelis ex Ægypto. Atque hoc diligenter attende.* Vide *Theſaur. Philol.* pag. 148. Hoc ſupputandi principium plerique etiam probant Hebræi. *Zem. Dav.* P. I. *Supputamus autem 430. annos ab anno 70.* (quo viſio illa facta fuit: vide ſup. p. 298.) *Abraham, quorum 30. ſunt uſque ad nativitatem Iſaaci, & ab illo ſunt 400 anni, uſque ad exitum ex Ægypto. Atque omne hoc factum eſt anno 2448. & hoc ex communi ſententia Seder Olam Rabba, c. 5. Mechiltha, Rabba, El Pharao, Schemoth Rabba, & Tanchuma Schemoth. At vero author* מאור עינים *cap. 35. adfert opinionem Interpretum poſteriorum, ex quorum verbis alium calculum nobis elicit. R. Moſes filius Nachman enim ſcribit ſect.* בא *initium 430. annorum eſſe à nativitate Iſaaci, anno 100. Abrahami, & productam fuiſſe captivitatem Ægyptiacam per annos 30. propter peccatum Iſraelis. Sic quoque ſcribit Magiſter noſter R. Bechai, ſect.* בא / *nomine excelſi Magiſtri noſtri Chanielis, cujus hæc ſunt verba: Omnes iſti 430. anni numerandi ſunt ab ipſa hora, qua natus eſt Iſaacus. Eodem quoque modo ſcribit Sapiens, Don Iſaac Abarbinel in commentario ſuo, ad ſect.* בין הבתרים, *& ſect.* בא / *ubi & in lib.* זבח הפסה / *Tract. Benedictus, qui ſervat fiduciam in eum: Ait autem, annos 400. incipere à nativitate Iſaaci, iiſque additos eſſe 30. annos, forſan propter peccatum Iſraelis, ubi etiam detenti, aut in deſerto, propter iniquitatem exploratorum. Sic quoque R. Iſaac Karo, in lib. ſuo Toledoth Iſaac adfert verba Ramban, prout ipſe loquitur. Itaque juxta verba quinque Excellentium orbis, quos recenſuimus, omnes illi conſentiunt, 430. annos ſupputandos eſſe à nativitate Iſaaci ab anno 48. millenarii tertii, ut fuerit exitus ex Ægypto juxta ipſorum verba annis 30. poſt computum 448. hoc eſt, anno 478.* II. *Dimiſſio* Pharaonis: de qua Elmac. 48. & Patric. p. 27. Hiſtoriam breviter enarrant, & à contextu ſacro, quo ad ſummam rerum geſtarum, nihil recedunt. III. *Numerus* eorum qui Ægypto ſunt egreſſi. *Schalſch.* pag. 13. b. במדרש שיר השירים אומר כשיצאו ישראל היו ששים רבוא מבן עשרים שנה ומעלה ומשם ולמטה היו שמנים אלף ותמה אני ממספר מועט כזה לכן אמרתי טעות סופר הוא וכבר הרהכתי הדיבור בהקדמת חבורי הנקרא ספר עין המנין והוכחתי שם עם קצת אסככתית שהיו יותר מסך רתתקנז אלפים ותתעו רבוא וככר ראיתי מהשאמרו ח״זל כב״ב פ׳ יש נוחלים וסנהדרין פ׳ חלק שלא יצאו ממצרים אלא שנים אנשים מכל ס׳ רבוא והשאר מתו במצרים בג׳ ימים מהחשך

מהחשך למען לא יראו מצריים
במפלתן של ישראל ויש ראיה
מפסוקים ולכן ראוי להאמין
שנולד זה הסך וותר במדבר
ולא נמנו בפרש' פנחס לפי
שבאולי ערין לא היו בני כ'
שנים וגם כי בירושת הארץ היו
נגררים אחרי אבותם שיצאו
ממצרים וגם כן נוכל לדון
שבכניסת ישראל בארץ היו
המיוחסים סך כחול הים וככבי
השמים ארש לא תוכל להמנות
וכן אמרו ח"זל שמדבר הר סיני
נקרא מדבר פארן לפי שישראל
פרו ורבו שם וכן אמרו על פסוק
כי אתם המעט מכל העמים ר"ל
לפי שאין אומה שלא תהיה
מעורבת בה מאומות אחרות
אבל ישראל המיוחסים ובלי
תערובת הם יותר מכל אומה
כשתהיה לבדה והפשט חידוע
הוא כי כל האומות הם ע'
וישראל הם סה משפחות
ואם כן הם ה' פחות מכלם

In Midraſch Cantici Canticorum habetur, quod, cum egreſſi eſſent Iſraëlitæ, fuerint 60. myriades à nato viginti annos & ſupra; inde vero & infra fuiſſe 8000. *Miror autem paucitatem hujus numeri. Exiſtimo proinde eſſe ſphalma ſcribæ; prolixior igitur fui in præfatione tractatus mei, appellati* ספר עין המנין / *ibique rationibus nonnullis demonſtravi, majorem fuiſſe ſummam* 996000. & 876. *myriadibus.* Obſervavi *etiam, quod dicunt ſapientes noſtri; in Bava bathra, c.* יש נוחלין *& in Sanhedrin, c.* הלק / *Duos tantum viros fuiſſe egreſſos ex* 60. *myriadibus; cæteros mortuos in Ægypto tridui ſpatio, propter tenebras,* eo tempore Ægypto infuſas; *ne viderent Ægyptii caſum Iſraëlitarum. Cujus quidem aſſertionis ratio apparet in Textu. Credibile igitur eſt, hanc ſummam natam eſſe, & majorem etiam, in deſerto: non autem numerari in ſect.* פנחס / *quia forte nondum erant aſſecuti vigeſimum annum; & quia in poſſidenda terra ſequebantur rationem parentum, qui Ægypto erant egreſſi. Id ſi ſit, judicare poſſumus, ſummam Patriciorum, qui terram* (Canaan) *ſunt ingreſſi, fuiſſe inſtar arenæ maris & ſtellarum cœli, quarum numerus iniri non poteſt. Unde & Rabbini dicunt; Deſertum montis Sinai, vocari deſertum Paran, quia Iſraelitæ ita creverunt & multiplicati ſunt. Ita etiam in verſum:* Quia vos minores omnibus populis, &c. *obſervant; quod nulla alia reperiatur natio, quæ ex aliis gentibus commixta non ſit; Iſraëlitas autem, patricios; ſine ulla commixtione, plures eſſe gentibus omnibus ſigillatim conſideratis. Id quod clare ſatis patet. Omnes enim gentes ſunt* 70. *Iſraelitarum autem familiæ* 65. *Quod ſi ſic ſe habeat, quinario tantum numero omnibus ſunt minores.* IV. Iſraëlitarum miraculoſa *liberatio.* Eliez. cap. 42. fuſe enarrat anguſtiam Iſraëlitarum, auxilium Michaëlis Archangeli, præſentiam ipſius Dei, mare duodecim ſemitis diſtinctum,

66 Εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, καὶ τὸν νόμον οὐρανόθεν 67 πρὸς
68 Δῶκε θεὸς γράψας πλαξὶν δυσὶ πάντα δίκαια,

Sina fuit, legem de cœlo tradidit illi,
Omnia cum tabulis ſcripſiſſet juſta duabus:

Καὶ

ctum, ingreſſum populi Moſis in mare, ſubmerſionem Pharaonis, quæ, brevitatis gratia, attingere tantum voluimus. Illud R. Azia noſtro maxime convenit propoſito. *Hoc omne factum eſt cum menſura vel juſta relatione. Sicut enim Ægyptii elati vel ſuperbi erant; atque abjiciebant pueros in fluvium; ita quoque Sanctus Benedictus abjecit illos in mare: Hinc dicitur; Cantabo Domino, quia valde magnifice ſe geſſit, equum & ſeſſorem dejecit in mare.* Hottingerus.

66 Εἰς τὸ ὄρος] Situs eſt iſte mons ſatis excelſus in *Arabia Petræa*, dicitur etiam *Sinaï* ſeu *Sinay*, *Sineus* Trogo & Juſtino, *Sinæus* Joſepho. Ibi Deus Moſi legem dedit: & (ut ajunt) corpus Divæ Catharinæ virginis & Martyris ab Angelis conditum eſt. A Turcis, *Gibel Mouſa* h. e. *mons Moſis*, vocatur. Putant quidam hunc montem Sina, Oreb &c. eoſdem eſſe quos alii *Melanos* vocant, deſcribuntur enim à Ptolomæo eo loco quo Moſes in ſacris, *Sinai* qui *Oreb* dicitur D. Hieronymo teſte.

67 Πρὸς] Regius Codex ἀπὸ pro πρὸς, ut infra οὐρανόθι πρό. Gallæi MS. habet οὐρανόθι ἀπο. ex *Opſopœo*.

68 Δῶκε θεὸς &c.] Joſephus, Apionem redarguens, Moſem Legeſque Moſaicas, tum ab Antiquitate, tum à Præſtantia ſummopere collaudat. Παραλογισμῶν Joſephi animadvertimus. Legis præſtantia inde colligitur, quod, tanquam fons Omnis Sapientiæ, à populis univerſis in Exemplum ducta ſit. Cujus ſententiæ ſectatores habet Chriſtianos magni nominis, tam Veteres, quam Recentiores. *Pythagoras*, inquit, *Samius, qui & antiquus erat, & Sapientia divinaque pietate philoſophis omnibus præſtantior, non ſolum τὰ παρ᾽ ἡμῖν res noſtras manifeſto cognovit, ſed etiam ζηλ[illegible]ῶν earum æmulator ut plurimum exſtitit. Ejus quidem nulla reperiuntur ſcripta*; ſed ex *Hermippo* Smyrnæo (qui ſub Ptolemæo Euergete vitam Pythagoræ compoſuit) doctrinam recitat Pythagoricam de *Anima*, de *Munditie*, de *Blaſphemia interdicta: dein adjicitur, Hac autem fecit dixitque tum Judæorum tum Thracum imitatus doctrinas, quas & ſibi aſſumpſit. Vere enim dicitur vir ille* πολλὰ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις νομίμων εἰς τὴν αὐτοῦ μετενεγκεῖν φιλοσοφίαν, *multa eorum quæ Judæis recepta ſunt in ſuam tranſtuliſſe philoſophiam*; Judæos etiam *Herodoto cognitos* fuiſſe; affirmat. Fuit is Pythagora aliquantum junior: verum cum Herodotus *circumciſos* illic appellet Σύρους τοὺς ἐν τῇ Παλαιστίνῃ *Syros in Paleſtina*, veriſimile eſt non ſatis agnitum illi fuiſſe nomen *Judæorum*; qui ex Babylone non ita pridem reverſi fuerant. Neque de Judæis intelligendus eſt *Cherilus antiquus poeta*, in eandem rem à Joſepho laudatus, ſed de *Solymis* juxta Piſidiam. Mitto allata de Judæis Teſtimonia quæ ſunt Alexandri M. temporibus recentiora. In epilogo tandem operis, *Qui*, inquit, *apud Græcos philoſophati ſunt Jura patria obſervare quidem viſi ſunt, verum in ipſis vitæ actionibus atque inter philoſophandum, illum* (Moſem) *ſecuti ſunt; ſimilia ſentientes de Deo, & Vitæ perfectionem mutuamque Commu-*

nionem

Digitized by Google

rionem edocentes. Quin etiam Cultus noſtri æmulatio non exigua populos jam olim inceſſit: neque ulla eſt civitas, aut gens, ſive Græca, ſive Barbara, ad quam non pervenerit conſuetudo Diei Septimi (quem Nos Laborum vacatione celebramus; & Jejunia; & Lumina accenſa: obſervantur etiam multa circa ea quæ nobis comedere non licet. Imitari etiam conantur mutuam, quæ inter nos eſt, Concordiam; Æquam rerum diſtributionem; Induſtriam in artibus; &, quoties ad neceſſitatem aliquam pro Legibus [illegible] *ſimus, Conſtantiam.* Ὥσπερ ὁ Θεὸς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου πεφοίτηκεν, οὕτως ὁ νόμος διὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων βεβάδικεν, *Sicut Deus conſiſtit in univerſo mundo, ita Lex tranſiit ad omnes homines.* Ex Joſepho Origenes, Λέγεται δὲ καὶ Ἕρμιππον ἱστορηκέναι, Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. *Fertur & Hermippus prodidiſſe, Pythagoram philoſophiam ſuam à Judæis in Græciam traduxiſſe.* Joſephus citat α' τῶν περὶ Πυθαγόρου. Origenes α' περὶ Νομοθετῶν. Juſtinus Martyr Platonem etiam doctrinam ſuam à Moſe mutuatum eſſe contendit; καὶ πάντα ὅσα περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ἢ τιμωριῶν τῶν μετὰ θάνατον, ἢ θεωρίας οὐρανίων, ἢ τῶν ὁμοίων δογμάτων καὶ φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ ἔφασαν, παρὰ τῶν Προφητῶν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες, καὶ νοῆσαι δεδύνηνται καὶ ἐξηγήσαντο, Quicquid Philoſophi *& poëtæ de immortalitate Animæ, aut Suppliciis poſt mortem, aut Cœleſtium rerum contemplatione, aut doctrinis ſimilibus dixerunt, à Prophetis argumento ſumpto, & intelligere ea & exponere potuerunt.* Clemens Alexandrinus (ex Ariſtobulo quodam, qui ad Ptol. *Philometora ſcripſiſſe* dicitur) refert, non tantum *Pythagoram* πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν, *multa quæ ſunt à nobis recepta, in ſuæ Sectæ dogmata tranſtuliſſe:* ſed etiam *Platonem Leges & inſtituta noſtra ſectatum eſſe; & ſingulas earum partes ab illo curioſe & diligenter inſpectas & excuſſas eſſe.* Alibi etiam aſſerit *Peripateticam philoſophiam ex Lege Moſaica aliiſque pendere Prophetis,* ex Ariſtobulo *qui fuit Ptolemai Philadelphi tempore; cujus meminit Epitomator Maccabaicorum.* Ille autem, Seleucidarum anno 188. διδάσκαλος erat *Ptolomæi* Phyſconis. Alibi Clemens *Ariſtobulum Peripateticum* nominat, id eſt, *Sectæ* Ariſtotelicæ. Eadem Euſebius ex eodem recitat. Et mirum eſt Joſephum in ſuas partes Ariſtobulum hunc non adduxiſſe. Ut autem vetuſtis Pythagoræ temporibus aliqua Græcorum conſuetudo cum Judæis videri poſſet, commentum adjicit Ariſtobulus, quod aſſertionis ſuæ veritatem labefactare videtur. *Ante Demetrium,* inquit, *Phalereum* (ſive LXX Interpretes Græcos) *ab Aliis priuſquam Alexander aut Perſæ rerum potirentur* (Græce) *verſa ſunt quæ in Ebræorum Exitu ex Ægypto geſta fuerunt, Regioniſque acquiſitio, & totius Legis expoſitio. Adeo ut clarum ſit Philoſophos ex eis multa ſumpſiſſe.* Non diſſimilis eſt apud Talmudicos fabula de *Lege in Linguis Septuaginta conſcripta,* ut Gentes illam intelligerent. Judæi exules vivebant Babylone uſque ad initium imperii Perſici: & *Hiſtoricorum Græcorum vetuſtiſſimi paululum præceſſerunt Perſarum expeditionem contra Græcos.* Huic itaque fabulæ non male competit id quod de Ariſtea ſuppoſititio dixit Scaliger; *Vides quanta licentia* Ἑλληνισταὶ *illi Alexandrini uſi ſint in affingendis iis, quæ neque hiſtoria, neque rerum natura patitur.* S. Ambroſius aliam reddit Sententiæ cauſam: *Cum,* inquit, *ex populo Judæorum (ut plerique arbitrantur) genus Pythagoras duxerit, ex ejus diſciplina derivavit etiam magiſterii præcepta.* Sane non ſatis perſpecta eſt Judaica hæc Pythagoræ proſapia. Ab his omnibus diſſentit Lactantius: *Equidem,* ait, *mirari ſoleo, quod cum Pythagoras, & poſtea Plato, amore indagandæ Veritatis, ad Ægyptios & Magos & Perſas uſque penetraſſent, ut earum gentium ritus & ſacra cognoſcerent (ſuſpicabantur enim Sapientiam in Religione verſari) ad Judæos tamen non acceſſerint, penes quos tum ſolos fuit, & quo facilius ire potuiſſent.* Neque veriſimile videbitur Philoſophiam Platonicam aut Pythagoricam ex fonte Judaico

 deriva-

cerivatam fuiſſe; ſi vel Judæorum Rempublicam, vel illorum Mores examinemus. Objiciebant quidam, apud Joſephum, Νέαν ἡμῶν ἀποφαίνειν τὴν κατάστασιν, ἐκ τοῦ μηδὲν περὶ ἡμῶν λελέχθαι παρὰ τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγραφεῦσιν, Judaicæ reipub. *conſtitutionem videri novellam, eo quod nihil de ea dictum ſit a Scriptoribus Græcis.* Ante Captivitatem Babylonicam, ſive VII Sapientum ætatem, Græci non ſolum Philoſophiæ, ſed & rerum ſuarum, magis Exterarum, incurioſi fuerunt. Poſt reditum è Babylone, Judæorum Reſpublica ſub Perſis adeo obſcura fuit, ut vel Nomen eorum (ætate Herodoti) Græcis inauditum fuerit. *Dum Aſſyrios penes Medoſque & Perſas Oriens fuit, viliſſima pars ſervientium.* Ab expeditione Alexandri Græcis primum (ni fallor) innotuerunt Judæi; ſub Seleucidis demum inclaruerunt. Poſt Alexandri victorias obvia erat Judæorum memoria. Si mores Judæorum inſpiciamus; nulla fuit iis conſuetudo cum Exteris; neque viſebant eos, neque ab iis viſebantur. *Nos (inquit Joſephus) neque terram habitamus maritimam, neque negotiationibus gaudemus, neque earum cauſa cum aliis conſuetudinem habemus, ſed urbes noſtræ procul ſunt à mari: nos autem terram fertilem incolentes, in ejus cultura laboramus. Præterea, cum ſit nobis Propria vivendi ratio, nihil fuit antiquis temporibus quod nobis converſationem faceret cum Græcis.* Alibi Joſephus non negat, quod objicit Molo, Judæos *neminem ex aliis gentibus recipere diverſa de Numine ſentientem; neque communicare cum iis qui aliam ſequuntur vitæ rationem* præter Judaicam. Sane Judæi, ex decreto Sapientum, Gentiles omnes pro immundis habebant, adeo ut ex eorum contactu contraheretur immundities. Hinc Judæi, *ut non contaminarentur, ſed ut manducarent Paſcha, non introierunt in Prætorium* Pilati. Et S. Petrus: *Vos*, inquit, *ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam.* Aliam cauſam comminiſcitur Juſtinus: *Quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant, ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum paulatim in diſciplinam religionemque convertit.* Quod autem ad Legis Moſaicæ communicationem attinet, Gloriabantur Judæi *Legem fuiſſe hæreditatem ac peculium Eccleſiæ Jacob*; adeoque ſibi propriam, neque Gentibus aliis, per verſionem aliquam in profanum ſermonem, communicandam. Miranti Ptolemæo Philadelpho, cur Legum Moſaicorum *nec Hiſtoricorum nec Poetarum unquam meminiſſet*, reſpondit Demetrius, *Divinitus pœnas dediſſe quoſdam, qui ea ſollicitaſſent: Theopompum mente, Theodecten viſu orbatum fuiſſe.* Etiam Romanis libri Moſaici arcani fuerunt, & inacceſſi: Juvenal. ſat. 14.

> *Judaicum ediſcunt, & ſervant, & metuunt jus,*
> *Tradidit Arcano quodcunque volumine Moſes.*

Quantum diſplicuerit Judæis Hieroſolymitanis Alexandrina Pentateuchi tranſlatio, ſatis conſtat ex Calendario Judaico, ad VIII diem menſis Tebeth. *Jejunium. Scripta eſt Lex Græce, diebus Ptolemæi Regis: Tenebræ triduo, per totum Orbem.* Ex deteſtatione, *tenebras* fabulantur; ex *Jejunii* autem inſtitutione, liquet illos iſtam Bibliorum verſionem inter calamitates lugendas poſuiſſe. Judæis autem Ægyptienſibus gratiſſima fuerunt Biblia Græca, eaque in Synagogis legebant; atque inde Ἑλληνισταὶ dicti ſunt: Μέχρι νῦν, inquit Philo, ἀνὰ πᾶν ἔτος ἑορτὴ καὶ πανήγυρις ἄγεται κατὰ τὴν Φάρον νῆσον, εἰς ἣν οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ παμπληθεῖς ἕτεροι διαπλέουσι, τὸ χωρίον σεμνύνοντες, ἐν ᾧ πρῶτον τὰ τῆς ἑρμηνείας ἐξέλαμψε, *Uſque hodie in Pharo inſula celebratur quotannis feſtum & panegyris, eoque trajiciunt non ſolum Judæi, ſed etiam alii plurimi, locum venerantes in quo primum effulſit Tranſlatio illa.* In Kalendario Ruſtico, menſi Aprili tribuitur SACRUM. PHARIÆ. ITEM. SARAPIA, id eſt, Feſta Ægyptia,

Καὶ προσέταξε ποιεῖν. καὶ ἢν ἄρα τις παρακούσῃ,
Ἢ νόμῳ τίσειε δίκην, ἢ χερσὶ βροτείαις,
Ἢ λαθὼν θνητοὺς πάσῃ δίκῃ ἐξαπολεῖται.

Et juſſit fieri Deus. & forte quis eſſet,
Qui non pareret, pœnas is ſolveret ipſa
Lege, vel humanis manibus: ſi forte lateret

Πᾶσι

pria, à Romanis admiſſa: Et in nummo, ISIS FARIA. Philo Iſidis feſtum, quod in Pharo inſula celebrari ſolitum Deæ nomen dederit, intellexiſſe videtur. Nam Gentiles etiam idem feſtum celebraſſe aſſerit. Idololatriam elevat prætextu Legis ibi Græce verſæ. Neque magis mirum eſt ab omnibus diverſæ religionis hominibus Iſidem coli in Pharo, quam Serapidem in Alexandria; cujus rei teſtis ſatis idoneus eſt Adrianus Aug. in epiſtola ad Servianum Cos. *Illi*, ait, *qui Serapin colunt, Chriſtiani ſunt, & devoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti Epiſcopos dicunt. Nemo illic Archiſynagogus Judæorum, nemo Samarites, nemo Chriſtianorum Presbyter, non Mathematicus, non Aruſpex, non Aliptes* (qui non Serapin colat.) *Ipſe ille Patriarcha* (Judæorum) *quum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Chriſtum.* Paulo poſt, *Unus illis Deus eſt* (Serapis:) *Hunc Chriſtiani, hunc Judæi, hunc omnes venerantur & gentes*, cujuſcunque eſſent religionis aut profeſſionis. Adeo *tepida* fuit, imminente Perſecutione, Ægyptienſium tam Judæorum quam Chriſtianorum Religio. *Patriarchæ* autem titulum in Eccleſia Chriſtiana nondum, Adriani temporibus, obtinuiſſe alibi docuimus. Cum igitur non ſit veriſimile Græcos, vetuſtioribus Perſarum temporibus, à Judæis edoctos fuiſſe; nihilominus tanta ſit Philoſophiæ Græcæ Judaicæque congruentia, ut Joſephus, Clemens, alii illam ex hac prognatam eſſe arbitrati fuerint. Videamus an non utraque ita conveniat in Tertia aliqua diſciplina, ut ex illa propagationis ratio eluceſcere poſſit. Lactantius dixit *Pythagoram & Platonem, amore indagandæ Veritatis, ad Ægyptios penetraſſe.* Eſt enim extra omnem controverſiam Græcorum veteres, doctrina maxime inſignes, diſcendi gratia in Ægyptum profectos eſſe, atque tam Sacram quam Moralem ſuam diſciplinam inde deduxiſſe. Ex Sacris etiam Literis cognoſcimus Ebræos diutinos fuiſſe Ægyti incolas: Illos autem mores Ægyptios non penitus exuiſſe, ſed manſiſſe aliquas diſciplinæ Ægyptiacæ reliquias non immerito ſuſpicari poſſumus. Multæ Moſis Leges ex antiquis moribus. Quicquid verum Numinis Cultum impediret, ſtricte interdicitur. Moſes pleroſque Ægyptiorum ritus abrogavit, quoſdam immutavit, quoſdam pro indifferentibus habuit, quoſdam permiſit, imo & juſſit. Iſta rerum Ægypticarum ἀδιαφορία in iis maxime cernitur quæ ad Ebraicas propius accedunt; cujuſmodi occurrunt non paucæ, tametſi de rebus iſtis magna ſit auctorum penuria. *Marſham.*

οἱ Ἀχθ-

Πᾶσι γὰρ οὐράνιος κοινὴν ἐτελέσατο γαῖαν,
Καὶ πίστιν, καὶ ἄριστον ἐνὶ στήθεσσι νόημα.
Τοῖσι μόνοις καρπὸν τελέθει ζείδωρος ἄρουρα,
Ἐξ ἑνὸς εἰς ἑκατόν· τελέτοντό τε μέτρα θεοῖο.
Ἀλλ' ἄρα καὶ τούτοις κακὸν ἔσται, οὐδὲ φύγονται
Λοιμόν. καὶ σὺ δὲ καταλιπὼν περικαλλέα σηκὸν
Φεύξῃ, ἐπεί σοι μοῖρα λιπεῖν πέδον ἁγνὸν ὑπάρχει.
69 Ἀχθήσῃ δὲ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ νήπια τέκνα

Mortales, tamen hic omni ratione periret.
Fecit enim terram communis ut omnibus eſſet,
Omnibus atque bonam mentem Deus inſinuavit.
His ſolis fruges tellus creat alma, remittens
Ex uno centum, divinumque uber adæquans.
Sed tamen his etiam veniet mala peſtis, eamque
Non fugient: & tu delubra decora relinquens,
Et fugies, (etenim ſanctum tibi linquere campum

Ὄψει

69 Ἀχθήσῃ δὲ πρὸς Ἀσσυρίους &c.] *Terminus ad quem*, id eſt, locus, quo deportati ſunt Judæi, nempe, ultra Damaſcum: Amos 5. 27. ſive, ut exponit Stephanus: Act. 7. 43. ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, id eſt, *ad Babylonis fines* [ſicut vertit Beza] vel, *trans Babylonem*: & verum quidem eſt in loco illo Prophetæ ſpecialiter agi de captivitate Iſraelitarum decem tribuum, qui propter peccata deportati ſunt ultra Damaſcum, hoc eſt, ultra Syriam, (cujus caput erat Damaſcus, civitas vicina regno Iſraelitarum) nempe, in regionem Aſſyriorum, à quibus Iſraelitæ debellati fuerant, atque adeo, in Perſida & Mediam: ſed & de Judæorum captivitate intelligi quoque poſſunt verba illa Amoz & Stephani: certe Judæos ipſos ultra Babylonem, nempe, in ipſam regionem Caſpiorum deportatos fuiſſe conſtat ex Eſdr. 8. 17. & abductos fuiſſe in Perſida teſtantur Ambroſ. Offic. l. 3. c. 14. & Chryſoſt. homil. 19. ad pop. Antioch. [quamquam ſoleat Chryſoſtomus Perſidis nomine intelligere Chaldæam, ut patet ex lib. 2. de Providentia Dei, & ex ſerm de eleemoſyna] vide Damaſcus. *Ravanellus*. Notandum autem nullo modo me credere,
Sibyl-

Digitized by Google

Ὄψει δουλεύοντα παρ' ἀνδράσι δυσμενέεσσιν,
Ἠδ' ἀλόχους. καὶ πᾶς βίοτος καὶ πλοῦτος ὀλεῖται.
Πᾶσα δὲ γαῖα σέθεν πλήρης, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Πᾶς δὲ προσοχθίζων ἔσται τοῖς σοῖς ἐθίμοισι.
Γαῖα δ' ἔρημος ἅπασα σέθεν, καὶ βωμὸς ἐρυμνὸς,
Καὶ ναὸς μεγάλοιο θεοῦ, καὶ τείχεα μακρὰ,
Πάντα χαμαὶ πεσέονται, ὅτι φρεσὶν οὐκ ἐπέθηκας
Ἀθανάτοιο θεοῦ ἁγνὸν νόμον· ἀλλὰ πλανηθεὶς,
Εἰδώλοις ἐλάτρευσας ἀεικέσιν, οὐδ' ἐφοβήθης
Ἀθάνατον γενετῆρα θεῶν, πάντων τ' ἀνθρώπων,
Οὐκ ἔθελες [70] τιμᾶν, θνητῶν εἴδωλα δ' ἐτίμας.

Fatale eſt) & ad Aſſyrios duceris, apudque
Immites homines natos ſervire videbis,
Uxoreſque, omniſque peribit victus, opeſque:
Omnis plena tui regio terræque, mariſque.
Nullus erit mores quin iſtos oderit: omnis
Terra tibi deſerta jacebit, & ara relicta,
Et magni delubra Dei, murique patentes,
Omnia conſident in humum: ſanctiſſima quando
Æterni præcepta Dei de mente repellens,
Fœdis ſerviſti ſimulachris: depoſitoque
Æterni divumque hominumque ſatoris honore

Ανθ'

Sibyllam quæ ſe diluvio interfuiſſe gloriatur, de hac captivitate prædicere potuiſſe. omnia hæc uti & præcedentia tota quanta ex ſacris Scriptoribus eſſe deſumpta mea eſt opinio. *Galleus.*

70 Τιμᾶ] Corrige τιμᾶν. *Opſopœus.*

71 Πάρος

Ανθ' ὧν ἑπτὰ χρόνων δεκάδας γῆ καρποδότειρα
Εσται ἔρημος ἅπασα σέθεν, καὶ θαύματα σηκοῦ.
Αλλὰ μὲν εἰς ἀγαθοῖο τέλος, καὶ δόξα μεγίστη,
Ως ἐπέκρανε θεός σοι, καὶ βροτός· ἀλλὰ σὺ μίμνε,
Πιστεύων μεγάλοιο θεοῦ ἁγνοῖσι νόμοισι,
Οππότε σεῖο καμὸν ὀρθὸν γόνυ πρὸς φάος ἄρη.
  Καὶ τότε δὴ θεὸς οὐρανόθεν πέμψει βασιλῆα,
Κρινεῖ δ' ἄνδρα ἕκαστον ἐν αἵματι καὶ πυρὸς αὐγῇ.
Εστι δέ τις φυλὴ βασιλήϊος, ἧς γένος ἔσται
Απταιστον, καὶ τοῦτο χρόνοις περιτελλομένοισι
Αρξει, καὶ καινὸν σηκὸν θεοῦ ἄρξετ' ἐγείρειν.

Atque metu, generis mortalis ſigna colebas.
Propterea decies ſeptem per tempora terra
Omnis erit deſerta tua, & mirabile fanum.
Sed bonus exitus hinc & gloria maxima ſurget,
Hoc curante Deo tibi, mortalique. Sed ipſe
Legibus auguſtis Divinis crede manendo,
Dum tibi genua Deus defeſſa attollat in auras.
  Tum Deus è cœlo regem demittit, is autem
Sanguine quoſque homines, igniſque probabit in æſtu.
Regalis quædam tribus eſt: genus hujus ab omni
Peccato plane vacuum dominabitur olim,
Incipietque Dei renovatam conſtruere ædem:

Καὶ

Digitized by Google

Καὶ πάντες Περσῶν βασιλεῖς ἐπικουρήσουσι,
Χρυσόν τε, χαλκόν τε, πολύκμητόν τε σίδηρον.
Αὐτὸς γὰρ δώσει θεὸς ἔννυχον ἁγνὸν ὄνηρον·
Καὶ τότε δὴ ναὸς πάλιν ἔσσεται, ὥς[71] πάρος ἦπε.
 Ἡνίκα δή μου θυμὸς ἐπαύσατο ἔνθεον ὕπνον,
Καὶ λιτόμην γενετῆρα μέγαν παύσασθαι ἀνάγκης·
Καὶ πάλι μοι μεγάλοιο θεοῦ φάτις ἐν στήθεσιν
Ἵστατο, καί μ' ἐκέλευσε προφητεῦσαι κατὰ πᾶσαν
Γαῖαν, καὶ βασιλεῦσι τά τ' ἐσσόμενα φρεσὶ θεῖναι.
Καί μοι τοῦτο θεὸς πρῶτον νόῳ ἔνθετο λέξαι,
Ὅσσα κε τῇ Βαβυλῶνι ἐμήσατο ἄλγεα λυγρὰ

Huc quoque Perſarum rex conferet omnis, & auro
Æreque ſuccurret, ferroque ferente laborum.
Nam Deus ipſe dabit per noctem ſomnia ſancta:
Et recidiva, velut fuerant, delubra reſurgent.
 Ut mihi Divino requieta à carmine mens eſt,
Orabam magnum Genitorem, vis ut abeſſet.
Sed mihi ſuggeſſit vocem ſub pectora rurſum,
Perque omnes terras præcepit vaticinari,
Mentibus & Regum res inſinuare futuras.
Hocque mihi primum mentem dat dicere numen,
Quanta immortalis Babyloni funera conflet,

[72] Αθά-

71 Πάρος ἦπε] Regius Codex ἦν, πε pro ἦν. Forte ſcriptum erat ἦεν. *Idem.*

72 Ἀθάνατος θ', ὅτι οἱ ναὸν μέγαν ἐξαλάπαξεν.
 Ἀΐ, αἴ σοι Βαβυλὼν, ἠδ' Ἀσσυρίων γένος ἀνδρῶν,
Πᾶσαν ἁμαρτωλῶν γαῖαν ῥοῖζος πόθ' ἱκνεῖται,
Καὶ πᾶσαν χώραν μερόπων ἀλαλαγμὸς ὀλέσσει.
Καὶ πληγὴ μεγάλοιο θεοῦ ἡγήτορος ὕμνων.
Αἔριος γάρ σοι Βαβυλὼν ἥξει πότ' ἄνωθεν,
Αὐτὰρ ἀπ' οὐρανόθεν καταβήσεται ἐξ ἁγίων σοι,
Καὶ θυμὸς τέκνοις αἰώνιος ἐξολοθρεύσει.
Καὶ τότ' ἔσῃ ὡς ἦσθα πάρος, ὡς μὴ γεγονυῖα.
Καὶ τότε πλησθήσῃ ἀπὸ αἵματος, ὡς πάρος αὐτὴ

Illa Dei quoniam magnam populaverit ædem.
 Heu Babylon, eheu hominum genus Aſſyrio-
 rum
Totam pervadet ſceleratam maxima terram
Clades, & clamor vincentum pernicioſus,
Inſultuſque Dei magni, qui carminis auctor.
Aërius veniet Babylon tibi namque ſuperne,
Deſcendet ſacris cœli de ſedibus inquam
Æternus furor, & pervertet teque tuoſque.
Tunc eris ut fueras, ceu nunquam nata fuiſſes.
Sanguine tum multo replebere, ſicut & ipſa

Ἐξέ-

72 *Ἀθάνατος*] Ita correxi è regio cod. nam male procedebat priorum editionum lectio, *ἀθάνατος*, *ὅτι θεοῦ*, &c. Atque hic deſinit manuſcriptus quaternio Ranconeti. *Idem.*

73 Γὰν

Ἐξέχεας ἀνδρῶν τ' ἀγαθῶν τε δικαίων αἷμα,
Ὧν ἔτι καὶ νῦν αἷμα βοᾷ εἰς αἰθέρα μακρόν.
Ἥξει σοι πληγὴ μεγάλη Αἴγυπτε πρὸς οἴκους,
Δεινὴ, ἣν οὐ πώποτ' ἐπήλπισας ἐρχομένην σοι.
Ῥομφαία γὰρ διελεύσεται διὰ μέσον σεῖο.
Σκορπισμὸς δέ τε καὶ θάνατος καὶ λιμὸς ἐφέξει,
Ἑβδομάτῃ γενεῇ βασιλήων· καὶ τότε παύσει,
Αἴ, αἴ σοι χώρα [73] Γὼγ, ἠδὲ Μαγὼγ, μέσον οὖσα

Sanguine fundendo juſtoſque bonoſque necaſti,
Sanguis adhuc quorum nunc clamat ad æthera magnum
Te quoque magna manet clades Ægypte domorum,
Quam tibi venturam nunquam ſperaveris eſſe.
Nam te per mediam gladius penetrabit acutus,
Evenietque tibi diſperſio, morſque, fameſque,
Septena regum ſub ſtirpe: deinde jacebis.
Heu tibi Gog, tractuſque Magog, qui dividis amnes

Αἰθιό-

73 Γὼγ ἠδὲ Μαγὼγ] Suidas Magog interpretatur Perſam. Vide Auguſt. de civitate Dei, ubi de Gog & Magog. Pro *μέσον οὖσα* habet reg. cod. *ἢ οὖσα ἀνὰ μέσον.* forte legendum *ἀνὰ μέσον.* *Opſopœus.* Magog Ambroſio Gothorum, Euſebio Celtarum & Galatarum, authori Chronici Alexandrini Aquitanorum, Chaldæis Germanorum, Arabibus Tartarorum, Joſepho, Euſtathio, Hieronymo & Theodoreto Scytharum pater fuit, quod veriſſimum. Colligitur id ex verbis Ezechielis cap. 38. v. 2. *Pone faciem tuam contra Gog in terra Magog* נשיא ראש משך ותובל *Principem capitis Meſech & Thubal*, vel *principem Rhos, Meſech & Thubal.* Utramque verſionem verba

Hebræa

Hebræa ferre poſſunt. Priorem ſequuntur Chaldæus interpres, Aquila Hieronymus. Poſteriorem (ἄρχοντα Ῥὼς Μοσὸχ καὶ Θοβέλ) Septuaginta interpretes, Symmachus, Theodotion & Proclus Epiſcopus apud Socratem hiſtor. lib. 7. cap. 43. Utramvis ſequaris noſtra nil refert, Quia ex utraque videtur ſequi terram Magog eſſe in Scythia. Quippe ſi ſtamus priori interpretationi, verborum Ezechielis hic erit ſenſus, Gog incolam terræ Magog in illis imperare locis unde incipit terra Meſech & Tubal. Notum enim ראש *caput* paſſim apud Hebræos pro initio ſumi. Sic 1. Paralip. 14, 15. cum audieris inceſſum בראשי הבכאים *in capitibus mororum*, id eſt in initiis, non in cacuminibus ut volunt. Neque enim in mororum cacumine quiſquam incedit. Et in Eſaia & Nahumo כראש כל חוצות *in capite omnium platearum*, id eſt in principio. Et in ipſo Ezechiele toties ראש דרך *caput viæ* eſt initium viæ. In Jeremia denique Galaad vocatur ראש הלבנון *caput Libani*, quia Libanus inde incipit unde definit Galaad. Hieronymus de locis: *Galaad mons, &c. eſt ad tergum Phœnicis & Arabiæ, collibus Libani copulatus*. Brocardus in deſcriptione terræ Sanctæ: *Ultra Jordanem ſunt varii montes, nempe mons Seir, mons Hermon, mons Libani, & mons Galaad, qui tamen omnes ſunt unus mons continuus, niſi quod in diverſis locis diverſa ſortitur nomina*. Itaque ut mons Galaad vocatur Libani caput aut initium, quia Libanus ex eo incipit, pari ratione terra Gog, vel quod idem eſt, terra Magog poterit appellari ראש משך caput ſeu initium *Meſech*, quia terræ continuæ ſunt, & terra *Meſech* incipit à terra Magog. Sic terra Gog vel Magog erit Scythiæ pars circa Caucaſum quam Colchi & Armeni. quorum dialectus erat ſemichaldæa, גוג חסן *Gog-haſan* vocaverint, id eſt Gogi munimentum, atque inde Græci Καύκασον, ſono molliore, ut cum pro גמל *gamel* κάμηλοι dicunt. Sed & ipſiſſimum nomen Gog integrum Græci ſervarunt in Γωγαρηνὴ *Gogarene* Iberiæ parte trans Cyrum quam Iberis Armeni ademerunt, ut teſtatur Strabo libro undecimo. In Stephano *Gogarene* eſt χωρίον μεταξὺ Κόλχων καὶ Ἰβήρων τῶν ἀνατολικῶν *locus inter Colchos & Iberos Orientales*. Res eodem recidet, ſi cum Lxx. ſenioribus ראש *Rhos* ſumamus pro nomine populi vel regionis. Quod quidem negat Hieronymus, ſed argumento non ſatis certo: *Nec in Geneſi*, inquit, *nec in alio Scripturæ loco, nec in Joſepho quidem, qui omnia Hebraicarum* (malim Hebraica) *gentium in primo antiquitatum libro exponit nomina, hanc gentem potuimus invenire. Ex quo manifeſtum eſt Rhos non gentem ſignificare, ſed caput*. Nempe vir tantus, cum hæc ſcripſit, non cogitabat in illo ipſo Ezechiele multa locorum eſſe nomina quæ alibi nuſquam occurrunt, puta *Chebar*, *Gammadim*, *Chelmad*, *Chub*, *Chetlon*, *Sibraim*, &c. Itaque etiamſi *Rhos* nec in Joſepho, nec in aliis exter Scripturæ locis, tamen nihil obſtat quo minus poſſit eſſe loci nomen. Et mihi quidem *Rhos* videtur eſſe Armeniæ fluvius Araxes & Araxene regio. Arabice ſaltem conſtat in Geogr. Nub. *Rhos* vocari Araxem: *In Armenia*, inquit, *duo ſunt fluvii magni nominis, nempe* נהר אלרס ונהר אלכר *fluvius Rhos & fluvius Kor* (id eſt Araxes & Cyrus) *ambo ex occaſu ad ortum labentes, & quidem fluvius Kor* (Cyrus) *qui magnus eſt & naviger, oritur prope montem* (Caucaſum) *Et excurrens ad Tiflis* (Zaliſſam Ptolom.) *indeque tendens ad fines Hanua &* סמכון *Samcun* (uno puncto addito quo Arabice N. & T. differunt, legerim *Samcut* potius, ut ſit Ptolemæi Σαγγοῦτα *Sanguta*) *confluit cum flumine Rhos* (Araxe)

(Araxe) *& exit in mare* אֵ־הוֹזר *Chozar* (Caſpium) *Similiter flumen Rhos* (Araxes) *eſt magnum valde: Egreditur ex partibus* ארמניהאלדאחלה *Armeniæ interioris* (non *minoris*, ut habet Latina verſio) *è Calicala* (Turcis Carachala, id eſt nigrum caſtellum) Cætera ibi vide & confer cum Itinerario Guillielmi de Rubruquis cap. 49. Ex his cum conſtet plus ſatis *Rhos* eſſe fluvium Araxem, eſt & cur putem accolas eodem nomine appellari. In Joſepho Bengorjon hæc legere eſt capite primo Venetæ editionis: השופכ בים גורגאן (lege כירא) רוסי חונים על נהר בירא *Rhoſſi habitant ad fluvium Cyrum qui defluit in mare Georgian, id eſt Caſpium.* Cyrum pro Araxe dixit, quia ſunt vicini amnes, quique adeo confluentes uno, & eodem oſtio in mare Caſpium exeunt. Et ad utrumque Rhoſſi habitant in regione interamni quæ Græcorum eſt Araxene. Ex iſta interpretatione, verborum Ezechielis hæc erit paraphraſis: *pone faciem tuam contra Gog*, obfirma vultum tuum ad prophetandum contra Regem Scytharum, *in terra Magog*, qui regni ſedem habet in Scythia prope Caucaſum: *Principem Rhos, Meſech & Tubal*, principem Armeniæ, Araxenæ, Moſchicæ, & Tibareniæ, regionum contiguarum quæ tum erant Scythici juris. Scythas enim vel Sacas, quod idem eſt, imperii ſui limites eo uſque promoviſſe difertis verbis teſtatur Strabo lib. 11. Σάκαι, inquit, τῆς Ἀρμενίας κατεκτήσαντο τὴν ἀρίστην γῆν, ἣν καὶ ἐπώνυμον ἑαυτῶν κατέλιπον τὴν Σακασηνήν, καὶ μέχρι Καππαδόκων, καὶ μάλιστα τῶν πρὸς Εὐξείνῳ, οὓς Ποντικοὺς νῦν καλοῦσι, προῆλθον. *Sacæ optimam Armeniæ regionem occuparunt, quam à ſe Sacaſenam denominarunt, & uſque ad Cappadoces, eos maxime qui Pontici dicuntur, ad mare Euxinum progreſſi ſunt.* Quin Scythæ in Trogo leguntur juxta Thermodonta conſediſſe. Et Thermodon in Plutarcho de fluviis ποταμός ἐστι Σκυθίας *fluvius eſt Scythiæ*, in Philoſtrato Scytharum limes. Nec deſunt qui Scytharum circa Araxem ſedem antiquiſſimam fuiſſe volunt. Ita habetur in Herodoto: Σκύθας τοὺς Νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ Ἀσίῃ πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἴχεσθαι διαβάντας ποταμὸν Ἀράξεα ἐπὶ γῆν Κιμμερίην *Scythas Nomades qui Aſiam incolunt, cum à Maſſagetis bello vexarentur, Araxe trajecto in Cimmeriam abiiſſe.* Cimmeriam id eſt Scythiam. Scythia enim dici cœpit poſtquam Cimmeriis pulſis Scythæ illam occupaverunt. Id ipſum multo expreſſius docet Diodorus libro ſecundo: τὸ μὲν οὖν ἀρχαῖον (οἱ Σκύθαι) παρὰ τὸν Ἀράξην ποταμὸν ὀλίγοι κατῴκουν παντελῶς καὶ διὰ τὴν ἀδοξίαν καταφρονούμενοι *Scythæ primum juxta Araxem amnem pauci habitarunt, & propter ignobilitatem deſpecti.* Sequitur montanos Scythas inde uſque ad Caucaſum eſſe progreſſos: Campeſtres vero uſque ad Mæotidem paludem, & Tanaim, & Septentrionalem Oceanum. Credibile eſt ex ראש *Rhos* & משך *Meſech*, id eſt Rhoſſis & Moſchis, viciniis populis circa Araxem de quibus Ezechiel, deſcendiſſe Ruſſos & Moſcovitas, gentes in Europæa Scythia celeberrimas, quæque latiſſime patent. Ruſſi tranſmiſſo Araxe videntur primo occupaſſe Tauricam Cherſoneſum, & de ſuo nomine *Rhos* appellaſſe. Tauri enim ſic nominantur apud Tzetzem, Cedrenum, Curopalatem. Tzetze nihil eſt expreſſius;

> Ταῦροι, τὸ γένος τῶν βοῶν οἱ ἄῤῥενες καλοῦνται.
> Ἔστι καὶ γένος Σκυθικὸν, ἐπεὶ δ' ἄδηλον οὗτο
> Σαφέστερον ἐδήλωσα Ταύρους τοὺς Ῥῶς καλεῖσθαι.

Tauri generis boum maſculi vocantur. Eſt & genus Scythicum. Quia autem hoc obſcurum eſt, clarius indicavi, Tauros vocari gentes Rhos. Tzetzis ævo ſcilicet notius erat nomen *Rhos* quam Taurorum. Unde eſt quod Ταυρογλυφὴς ibidem exponit Ῥωσογλυ-

σογλυφὶς. Itaque in Scytharum cenſu ab eodem alibi ponuntur οἱ Γῶς: Et ex anonymo Poëta citatur hiſt. 396.

Τίπτε ϐοι ἐ Γῶς ἀλλὰ πυῤῥοὶ Μυσοί.

Quarto è Myſorum gentibus Rhos non erat.

Geographi quidam veteres Tauros nuſquam ita nominant. Tamen hoc nomen non eſſe hodie & heri natum docet vox compoſita *Rhoxalani* apud Plinium. *Hamaxobii*, inquit, *aut Aorſi*, *alii Scythæ degeneres & à ſervis orti*, *aut Troglodytæ*, *mox Alani & Rhoxalani*. Rhoxalanorum enim nomen conflatum eſſe nemo non videt ex ראש *Rhos* vel *Rhox* & *Alanis*. Tanquam ex utroque mixtis populis, quod vel ex ſitu patet. Nam inter Tauros & Alanos medii ſunt Rhoxalani circa paludem Mæotidem. Ptolomæus lib. 3. cap. 5. Καὶ παρ' ὅλην τὴν παλευρὰν τῆς Μαιώτιδος, Ἰάζυγες, καὶ Ῥωξολάνοι, καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵτε Ἀμαξόβιοι, καὶ οἱ Ἀλαῦνοι Σκύθαι. *Et per totum Mæotidis latus*, *Jazyges & Rhoxolani* (Rhoxalani) *& iis interiores Hamaxobii & Alauni* (Alani) *Scythæ*. Plura de illorum ſitu vide apud Jornandem c. 36. A Rhoxalania Ruſſiam dici aſſerit Matthias à Michou de Sarmatia Europæa lib. 2. cap. 1. Circa eadem loca Magynorum fuit ſedes, quos inter Scythiæ populos verſus Thraciam & Tanaim Tibullus ita recenſet in Panegyrico ad Meſſalam:

Quaque Hebrus Tanaiſque Getas rigat atque Magynos.

Porro ut ex *Ros & Meſech Ruſſi & Moſcovitæ*: Ita *Magyni* à *Magog* videntur traxiſſe nomen. Pergit Propheta verſ. 3. & 4. ejuſdem c. 38. *Ecce me contra te ò Gog &c. Educam te & omnes copias tuas*, *equos & equites*.&c. Et verſ. 15. *Nonne venies è loco tuo*, *à partibus Aquilonis*, *tu & populi multi tecum inſidentes equis omnes &c.* Nempe Scythis etiam in plena pace id in more fuit ut ſemper equis vectarentur. Hippocrates libro de aquis & locis de Scythis ita loquitur: ὑπὸ τῶν ἵππων αἰεὶ κοπτόμενοι ἀσθενέες γίγνονται εἰς τὴν μῖξιν, *ex equitatione ſemper defeſſi imbecilli fiunt ad coitum.* Item: ὑπὸ τῆς ἱππασίης αὐτέης κέδματα λαμβάνει, ὅτε αἰεὶ κρεμαμένων ἀπὸ τῶν ἵππων τοῖς ποσὶν *ab equitatione ipſos corripiunt articulorum dolores*; *quia pedes ipſorum ſemper ab equis propendent.* Nec temere id prætereundum ex ejuſdem Prophetæ cap. 39. verſ. 3. *Excutiam arcum tuum è manu ſiniſtra tua*, *& ſagittas è dextra tua dejiciam.* Nam Scytharum arma perpetua ſagittæ & arcus. Ideo Scytharum equites vocantur ἱπποτοξόται *hippotoxotæ* ab Herodoto & Luciano. Nempe à teneris jaculari aſſueverant etiam κινούμενοι ἀφ' ἵππων, *dum ab equis movebantur*: Idque tanta peritia, ut raro à ſcopo aberrarent. Unde eſt quod in Plutarchi Sympoſio dicit Anacharſis animalia Dei motionibus non minus obſequi ἢ Σκύθαις τόξα, λύραι δὲ Ἕλλησι καὶ αὐλοὶ συμπαθοῦσιν, *quam Scythis arcus*, *lyræque Græcis & tibiæ obſequuntur.* Et apud Herodotum Mediæ rex Cyaxares filium ſuum Scythis committit, ut ab iis addiſcat τὴν τέχνην τῶν τόξων ſupp. χρωμένων, *artem arcu jaculandi.* Et in Creſiæ Perſicis Darius & Scytharces, hic Scytharum rex, ille Perſarum, ἀντέπεμπον ἀλλήλοις τόξα, ἐπικρατέστερον δ' ἦν τὸ τῶν Σκυθῶν, *arcus ſibi miſere mutuo*, *ſed Scythicus prævalebat*, quod Darium ita perculit ut fuga ſibi conſuluerit. Eo Scytharum nomen multi revocant, quia Germanis *ſcutten* ſunt jaculatores. Quomodo Scytharum pars Scythica voce Arimaſpi, id eſt coclites vel unoculi dicuntur, διότι τοξευόμενοι ὄντες ἐπιμύουσι τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν, διὰ τὸ πρὸς βολὴν εὐστοχεῖν, *quia cum ſint jaculandi peritiſſimi*, *altero oculo connivent*; *ut collimens rectius.* Et Amazonum nomen tractum eſt ab alterius mammæ jactura: ἐπικαίονται γὰρ βρεφόθεν τὸν δεξιὸν μαζὸν, ὡς ἂν μὴ ἐπικωλύῃ τὴν τόξευσιν, *dexteram quippe mammam ab infantia inurebant*, *ne ſagittarum jactum impediret.* Quod fabuloſum non eſſe prorſus colligere eſt ex Platone cujus verba ſunt de legibus lib. 7. οἶδα ὅτι μυριάδες ἀναρίθμητοι γυναικῶν εἰσι τῶν περὶ τὸν Πόντον, ἃς Σαυρομάτιδας καλοῦσιν, αἷς οὐχ' ἵππων μόνον, ἀλλὰ καὶ τόξων

τόξων ϗ τῶν ἄλλων ὅπλων κοινωνία ϗ τοῖς ἀνδράσι ἴση προστεταγμένη, ἴσως ἀσκεῖται, *novi circa Pontum innumeras eſſe mulierum myriadas, Sauromatidas dictas; quibus non equorum modo, ſed & arcuum & reliquorum armorum communis cum viris exercitatio ſit inſtituta*: Sed & de iiſdem hæc habet Hippocrates ubi ſupra: τουτέων αἱ γυναῖκες ἱππάζονταί τε ϗ τοξεύουσι, ϗ ἀκοντίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, ϗ μάχονται τοῖς πολεμίοις, ἕως ἂν παρθένοι ἔωσιν· οὐκ ἀποπαρθενεύονται δὲ, μέχρις ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκτείνωσι, *horum autem mulieres equitant & arcu utuntur, & jaculantur ex equis, & cum hoſtibus congrediuntur; quandiu ſunt virgines, neque viris copulantur, priuſquam tres ex hoſtibus confecerint*. Et paulo poſt: τὸν δεξιὸν δὲ μαζὸν οὐκ ἔχουσι, παιδίοις γὰρ ἐοῦσιν ἔτι νηπίοις, αἱ μητέρες χάλκεον τετεχνημένον ἐπ' αὐτὸ τουτέο διάπυρον ποιέουσαι, πρὸς τὸν μαζὸν τιθέασι τὸν δεξιὸν, ϗ ἐπικαίεται *deteram autem mammam non habent; Puellis enim adhuc infantibus matres æneum inſtrumentum in hunc uſum paratum igne candefacientes, dextræ mammæ applicant, & exuritur*. Hæc Plato & Hippocrates in re ſeria de Scythis ſui temporis. Neque aliter Nicolaus Damaſcenus in libro de moribus gentium, ubi de Galactophagis: Μάχιμοι δ' οὐχ ἧττον αὐτῶν αἱ γυναῖκες ἢ οἱ ἄνδρες, ϗ συμπολεμοῦσιν αὐτοῖς ὅταν δέῃ, *non minus pugnaces viris ſunt eorum mulieres, & cum viris bellum ineunt, ſi res poſtulat*. Et ubi de Sauromatis: Παρθένον δὲ οὐ πρότερον συνοικίζουσι πρὸς γάμον πρὶν ἂν πολέμιον ἄνδρα κτείνῃ, *virginem ad nuptias non admittunt, antequam aliquem ex hoſtibus interfecerit*. Et Ælianus Var lib. 12. cap. 38. Cum apud Sacas quis puellam ducturus eſt, μονομαχεῖ τῇ παιδίσκῃ, ut penes victorem ſit imperium. Sed & apud Tzetzem chil. 13. hiſt. 451 Sacarum mulieres συμμάχονται τοῖς ἀνδράσιν. Et Maſſagetides.

Σὺν τοῖς ἀνδράσι τοῖς αὐτῶν ταῖς μάχαις
ἐκαρτέρουν.

Et ut de Thomiri taceam, Turgataus Mæotidis & Amages Sauromatidis ἀνδραγαθήματα nota ſunt ex Polyæno lib. 8. Stratag. Mela etiam conſulendus lib. 1. cap. 21. & lib. 3. cap. 4. ubi de Sarmatia. Etiam id obſervandum in exercitu Magog cenſeri equites לבושי מכלל *indutos perfectione*, vel ut Chaldæus דלבושי גמיר *veſtitos penitus*. Kimchius interpretatur *inſtructos omni genere armorum*. LXX, ἐνδεδυμένους θώρακας; & vulgatus, *veſtitos loricis*. Non male: Nam intelligitur lorica cataphractorum, quæ à collo ad genua uſque demittitur. Atque ita οὐ τὰ στέρνα μόνον, ἀλλὰ ϗ σῶμα τὸ ἄλλο ἅπαν τεθωρακισμένοι, ut habetur in Heliodoro. An hi ſunt Scytharum equites quos apud Lucianum Toxaris appellat ἱππέας αὐτοτελεῖς, ubi interpres vir doctiſſimus *equites ad plenum inſtructos*? Non deerunt qui ſic accipiant. Tamen iis accedo potius quibus equites αὐτοτελεῖς ii dicuntur qui ſuo ſumptu vivunt, quales *voluntarii* quos vocant, qui ſponte dant militiæ nomen nullo ſtipendio adſtricti. Liber hic docere obiter, quod doctiſſimos fugit hactenus, abſit invidia dicto, cur cataphracti Perſarum equites dicti ſint *clibanarii*. Sunt qui vocem peregrinam Romana civitate donant, ut author Gloſſarii nomici: Κλιβανάριοι, inquit, ὁλοσίδηροι: Κλίβανα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσι, *Clibanarii, plane ferrei: Romani enim clibana vocant ferrea integumenta*. Alii ex Græco ſermone *clibanarios* quaſi thoracatos dici volunt, quia κλίβανον vel κλιβάνιον apud Græcos recentiores pro thorace ſumitur. Sic in Achmete κλιβάνιον μονομερὲς *thorax ſimplex*, κλιβάνιον πολυμερὲς ϗ πολύτρητον *thorax multiplex & multifidus*. Et in Codino de officiis aulæ Conſtantinop. Φοροῦντες ϗ ἐπάνω κλίβανα ἀέρινα *ferentes etiam ſuperne loricas coloris aerii*. Et in Leonis Tacticis: Εἰ δυνατὸν δὲ ϗ θώρακας ἔχειν οἳ νῦν καλοῦνται κλιβάνια. *Si fieri poteſt ut etiam thoracas habeant qui nunc vocantur clibania*. Et quod maxime ad rem facit, his clibaniis veteres armaſſe dicit equitem cataphractum. Verba ſunt: ὥπλιζον τὸν μὲν καταφράκτον καβαλ-

θωράκιον πανταχόθεν, αὐτόν τε, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν ἄνδρα λωρικίοις καὶ κλιβανίοις ἢ σιδηροῖς, ἢ ἐκ κεράτων ἐπιπεπλεγμένοις, *armabant quidem equitem catapractum undique, & ipſum & equum illius, & virum quidem loricis & clibaniis aut ferreis aut ex cornibus intextis.* Et paulo poſt: καὶ τοὺς τραχήλους τῶν ἵππων διὰ κλιβανίων, ἢ λωρικίων, ἢ ἄλλης ὕλης κατέσκεπον, *& colla equorum clibaniis aut loricis, aut alia materia integebant.* Itaque ab illis clibanis vel clibaniis clibanarios dici cataphractos equites valde veriſimile eſt. Nondum tamen res eſt confecta: cum κλίβανος vel κλιβάνιον ſit vox barbara, quam ignorarunt Græci veteres. Itaque Romani agnoſcunt *clibanarii* vocabulum à Perſis ſe accepiſſe. Alexander Severus apud Lampridium: *Cataphactarios, quos Perſæ clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus.* Ammianus lib. 16. *Sparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Perſæ.* Nempe Chaldæis qui tum erant ſub imperio Perſarum גלבא *galba* eſt ferri ſquama ſeu lamina. Hinc 1 Sam. 17. 5. ubi textus Hebræus habet שרין קשקשים Græci θώρακα ἁλυσιδωτὸν, Vulgatus *loricam ſquamatam*, egitur in verſione Chaldaica שרין גלבין *ſirjan galbin.* Baal Aruch & Elias perperam legunt גלכין *galcin.* His impoſuit ſimilitudo literarum ב *Beth* & כ *Caph.* Kimchius item in notis ait גלכין legi per *Caph*; ſed monet continuo poſt, ſe reperiſſe גלבין *galbin* in quibuſdam exemplaribus. Quæ ſcriptura hodie obtinet, & haud dubie vera eſt. Quia mutatis literis homogeneis גלבא *galba* idem eſt quod כלפא *kalpha*, qua voce pro ſquama paſſim utuntur Chaldæi & Syri ſcriptores. Unde magiſtris Hebræorum שריון קליפא *ſirjon kelipha* eſt lorica ſquamata. Ita citantur apud Kimchium. Itaque id ipſum ſignificabit שריון גליבה *ſirjon geliba* vel גלבנה *gilbana*; unde גלבנר *galbanar* (formæ פיילר *phialar* vel שנדלר *ſandalar*) erit *clibanarius.* Nihil verius hac conjectura. Veteres enim diſerte ſcribunt clibanariorum loricas fuiſſe ex ſquamis vel laminis conſertas, ne motus impediretur. Ammianus ubi ſupra: *Cataphracti equites quos clibanarios dictitant Perſæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulachra, non viros quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant.* Nota hæc verba *laminarum circuli tenues*, id eſt גלבין *galbin.* Sed Heliodorus multo expreſſius in elegantiſſima illa deſcriptione Perſarum cataphractorum: ἐργασία δὲ τοῦ θώρακος τοιάδε. σκυτάλας χαλκᾶς τε καὶ σιδηρᾶς ὅσον σπιθαμιαίας πάντοθεν εἰς σχῆμα τετράγωνον ἐλάσαντες, καὶ ἄλλην ἐπ᾽ ἄλλην κατ᾽ ἄκρα τῶν πλευρῶν ἐφαρμόζοντες (ὡς τῇ κατωτέρᾳ τὴν ὑπερκειμένην ἀεὶ, καὶ τῇ πλαγίᾳ τὴν παρακειμένην κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιβαίνειν) καὶ ῥαφαῖς ὑπὸ τὰς ἐπιπτυχὰς τὴν συμπλοκὴν ἀγκιστρώσαντες χιτῶνα τινὰ φολιδωτὸν ἀπεργάζονται. *Loricæ autem opificium tale eſt: Laminas æneas & ferreas fere palmares undiquaque in quadrangulam formam ducentes & aliam ſuper aliam ad extrema laterum adaptantes (ita ut inferiorem ſuperior, & tranſverſam adjacens continua ſerie ſemper tranſcendat) & ſuturis ſubter commiſſuras texturam connectentes, tunicam quandam ſquamatam efficiunt.* Squamatam id eſt גליבה *geliba* vel גלבנה *gilbana*, unde clibanarius. Itaque has laminas Poeta *ſquamas* appellat Æn. lib. 11.

Spumantemque agitabat equum, quem
pellis ahenis

In.

Digitized by Google

In plumam ſquamis auroque inſerta tegebat.

In quem locum Servius: *Cataphractum eum fuiſſe ſignificat.* Et paulo poſt: *ahenas ſquamas, æneas laminas intelligimus.* Non poſſum non addere clibanariorum equitum inſignem deſcriptionem ex lib. 2. Claudiani in Rufinum.

Quos operit formatque chalybs, conjuncta per artem
Flexilis inductis hamatur lamina membris
(Horribilis viſu) credas ſimulachra moveri
Ferrea, cognatoque viros ſpirare metallo.
Par veſtitus equis; ferrata fronte minantur,
Ferratoſque movent ſecuri vulneris armos.

Sed ut è diverticulo redeamus in viam; cum vix ex hiſtoriis poſſit colligi, quando impleta fuerint Ezechielis vaticinia de excidio gentium Gog & Magog: Hac omiſſa diſputatione, ne cogar divagari extra limites, ſolum id obſervabo, prædixiſſe Prophetam verſ. 11, 15. & 16. capitis 39. fore ut copiis Gog ad orientem maris exciſis, & multis Gogæorum ſeu Scytharum ibi ſepultis, vallis & urbs proxima nomen ab illis ſortiantur. Nunquid ea eſt Scythopolis, urbs in Aulone ſeu Scythopolitana valle nobilis; ad orientem lacus Tiberialis, quem Syri vocant *mare Ginnoſar.* Huic certe conjecturæ plurimum favet Chaldæus interpres, qui ſic habet v. 11.

Dabo לגוג *τοῖς Gog locum commodum in cœmeterium, in valle tranſeuntium, ad orientem maris Gimoſar.* Et cum Scythopoleos vetus nomen fuerit *Bethſan*, ut ex Joſepho conſtat, non aliâ occurrit ratio cur priſco nomine antiquato novum iſtud ſit ſubſtitutum. Niſi malis credere Scythas à Libero Patre eo fuiſſe deductos, ut ex Plinio perperam colligit Solinus. *Liber pater*, inquit, *condidit hoc oppidum &c. Incolæ decrant, è comitibus ſuis Scythas delegit.* Me pæne fugerat Euſebii locus Græci Chron. lib. 1. p. 40. qui videtur ad hanc rem maxime pertinere: Σκύθαι τὴν Παλαιςίνην κατέδραμον, καὶ τὴν Βασὰν (lege Βαισὰν) κατέχον τὴν ἐξ αὐτῶν κληθεῖσαν Σκυθόπολιν *Scythæ Palæſtinam percurrerunt & Baiſan* (id eſt Bethſan) *occuparunt, quam de ſuo nomine vocarunt Scythopolim.* Sed unum hic me male habet, quod Scytharum excurſio ſub Cyaxare, de qua ibi Euſebius, videtur Ezechielis vaticinium præceſſiſſe aliquot annis. Scytharum in Syriam expeditionis aliud veſtigium id fuit, quod Syriæ urbem Bambycen vel Hierapolim (Alep hodie ut multi putant) Syri appellabant *Magog.* Plinius lib. 5. cap. 28. *Cæle habet Apamiam, &c. Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog.* Sed origo hujus nominis mihi quidem videtur altius repetenda; nempe ab illo ipſo Magog filio Japheth à quo Scythæ ſunt oriundi. Magog ſcilicet Hebræorum idem eſt qui Græcorum Prometheus, à cujus filio Deucalione conſecratum fuiſſe Hierapolitanum templum docet Lucianus in libro de Dea Syria. Proinde urbi nomen inditum vel ab ipſo conditore, vel à Syris in conditoris memoriam, qui filius fuiſſe Magog, & è terra Magog in Syriam veniſſe credebatur. Plura de hoc argumento habentur capite ſecundo libri primi, quæ non neceſſe eſt hic repetere. Urbis vel regionis *Magog* in Syria meminit etiam Rabbi Moſes filius Mamon in *Halicoth therumoth* cap. 1. §. 9. ubi inter Syriæ loca memorantur דמשק ואהלב וחרן ומגוב. Legendum דמשק וחלב וחרן ומגוג / *Damaſcus & Alep & Haran* ſeu Carrhæ *& Magog.* Unde videtur colligi Magog ſeu Hierapolin & Alep eſſe diverſa oppida. *Bochartus.*

Αἰθιόπων ποταμῶν, πόσον αἵματος ἔκχυμα δέξῃ·
Καὶ κρίσεως οἴκησις ἐν ἀνθρώποισι κεκλήσῃ,
Καὶ πίεταί σου γαῖα πολύδροσος αἷμα κελαινόν.
74 Αἲ, αἴ σοι Λιβύη· αἰαῖ σοι θάλασσά τε καὶ γᾶ,
Θυγατέρες δυσμῶν ὡς ἥξετε πικρὸν ἐς ἦμαρ,
Ἥξετε δὴ χαλεποῖο διωπόμεναι ὑπ' ἀγῶνος
Δεινοῦ καὶ χαλεποῦ. δεινὴ κρίσις ἔσσεται αὖθις,
Καὶ κατ' ἀνάγκην πάντες ἐλεύσεσθ' ἐς ὄλεθρον,
Ἀνθ' ὧν ἀθανάτοιο μέγαν διεδηλήσασθε
Οἶκον, ὀδοῦσι σιδηρείοις τ' ἐμασήσατε δεινῶς.
Τοὔνεκα δὴ νεκρῶν πλήρη σὴν γαῖαν ἐπόψει,

Æthiopum medius: quantas tu ſanguinis undas
Accipies, pœnæque domus diceris in orbe,
Potabitque nigrum tua roſcida terra cruorem.
Heu Libyæ tellus: eheu mare, terraque, gentes
Occiduæ, vobis orietur tempus acerbum.
Vobis luctandum magni certaminis æſtu,
Et gravis & duri: vobis eſt pœna luenda
Omnibus, & rigida pereundum ſorte, quod ædem
Æterni magnam graviter violaſtis, eamque
Ferratis graviter mandiſtis dentibus. Ergo
Terram iſtam plenam defunctis eſſe videbis,

Τοὺς

74 Αἲ Αἲ σοι] Priores editiones αἰ αἲ δὲ θαλ. Opſopœus.

75 Μαν-

Τοὺς μὲν ὑπὸ πολέμου καὶ πάσης δαίμονος ὁρμῆς,
Λιμοῦ καὶ λοιμοῦ, ὑπὸ δ᾽ ἐχθρῶν βαρβαροθύμων.
Γαῖα ἐρῆμος ἅπασα σέθεν, καὶ ἔρημα πόληος.
Ἐν δὲ δύσει ἀστὴρ λάμψει, ὃν ἐροῦσι κομήτην,
Ῥομφαίας, λιμοῦ, θανάτοιό τε σῆμα βροτοῖσιν,
Ἡγεμόνων τε φθορᾶς ἀνδρῶν μεγάλων τ᾽ ἐπισήμων.
Σήματα δ᾽ ἔσσεται αὖθις ἐν ἀνθρώποισι μέγιστα.
Καὶ γὰρ [75] Μαιῶτις λίμνη, [76] Τάναϊς βαθυδίνης,

Quos peſtiſve, fameſve, & numinis impetus omnis
Bellave ſuſtulerint, atque implacabilis hoſtis.
Omnis terra tibi deſerta, urbeſque relictæ.
Sole ſub occiduo vero vocitata cometa
Stella relucebit, gladii mortalibus index,
Et famis & mortis, præclarorumque virorum
Atque Ducum interitus magnorum, Nobiliumque.
Maxima præterea mortales ſigna monebunt:

Λείψει

75 *Μαιῶτις*] *Maiotis Stagnum* vel *palus*, *Mœotis* Herodoto *Mœotius lacus* Plinio, *Scythica Stagna* Columbono, *Cimmeriæ paludes* Claudiano, palus maxima Sarmatiæ, Ponti Euxini Mater, teſte Dionyſio, in eam fluvius Tanaïs à Septentrionibus influit. Cauſa autem quod *Palus* dicitur, eſt quia adeo humilis eſt, ut plurimis in locis non niſi ſcaphis & minoribus navigiis navigari poſſit, & vix naves opportunitatem habent figendi anchoras in mari cum 40 Mill. paſſ. diſtent ab ora littorali pleriſque in locis, ut mihi narrarunt nautæ periti, qui illas partes luſtrarunt, hiſce ultimis temporibus: & uſque in hodiernum diem nulla majora admittit navigia. *Ferrar.* & *Baudrand in Lex.*

76. *Τάναϊς*] Fluvius Sarmatiæ Europææ notiſſimus & maximus, illam ab Aſia diſterminans, in Moſchorum finibus oriens ac in Meridiem oblique decurrens, ac tandem aliis aliquot amnibus auctus in *Mœoticam paludem* prope urbem *Tanaïm* magna vi aquarum influens. *Ferrarius.*

Digitized by Google

Λείψει καδδ᾽ ἐρόον βαθὺν, αὔλακος ἔστειλαι ὁλκὸς
Καρποφόρου· τὸ δὲ ῥεῦμα τὸν μυελὸν αὐχέν᾽ ἐφέξει·
Χάσματα, ἠδὲ βάραθρ᾽ ἀχανῆ, πολλαὶ δὲ, πόλεις
Αὔτανδροι πεσέονται· [77] ἐν Ἀσσίδι μὲν Ἰασσὶς,
Κέβρη, Πανδονίη, [78] Κολοφὼν, [79] Ἔφεσος, [80] Νί-
καια,

Altus enim Tanais Mæotica ſtagna relinquet,
Liraque depreſſo ſulcos infindet in alveo
Frugifero. At fluctus curſum cohibebit abundans:
Vaſta barathra labeſque: ruent hinc oppida multa
Plena viris: atque hæc Aſiæ labentur, Iaſſis,
Cerbre, Pandonie, Colophon, Epheſus, Nicæa,
[81] Ἀντιό-

77 Ἐν Ἀσσίδι] Regius Codex ἐν Ἀσίῃ pro Ἰασσὶς. *Opſopœus.*

78 Κολοφὼν] *Colophon*, urbs Joniæ, nobilis oraculo Apollinis. Patria Homeri quibuſdam. Hodie *Belvedere.* Videre *Colophonii. Colophonii*, navales opes ſatis amplas habuere, & in equeſtribus certaminibus tantum excelluere, ut victoriam ſibi certam pollicerentur, quibus Colophonius acceſſiſſet equitatus. Unde Prov. *Colophonem addere*, cum ſumma manus operi imponitur. Ex hac urbe nonnulli Homerum ortum volunt. Unde & *Colophoniacus* vocatur à Virg. *in Ciri*,

Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.

Cic. *pro Archia poëta*, *Homerum Colophonii civem ſuum eſſe dicunt.* Fuit & Nicandri poëtæ patria, ut patet ex *epigram. lib.* 1. *Anthologiæ:*

Καὶ Κολοφὼν, ἀρίδηλος σοὶ πτολίεσσι τέτυκται,
Δοιοὺς θρεψαμένη παῖδας ἀειζωούς.
Πρωτότοκον μὲν Ὅμηρον, ἀτὰρ Νίκανδρον ἔπειτα,
Ἀμφοτέρους Μούσαις οὐρανίῃσι φίλους.

Hofmannus.

79 Ἔφεσος] Epheſus, *Epheſo* Sophiano; & *Figena* Turcis, urbs Ioniæ maritima, archiepiſcopalis & metropolis, ampliſſima, ſub qua 26. urbes epiſcopales ſunt, ab Amazonibus anno 40. à capta Troja condita, cujus Templum Dianæ ſacrum anno ab urbe condita 385. incenſum eſt, quo die Alexander Magnus natus eſt, ab Heroſtrato, ut hoc facinore famam ſibi compararet, Strabone lib. 14. auctore, olim clariſſima, & conventus juridicus Joniæ ac Lydiæ, nunc vilis effecta, inter Smyrnam ad Boream & Miletum ad meridiem 30. mill. paſſ. circiter diſtans. Hinc Epheſius, & Epheſinus nomen gentis. De hac Lucanus libro 8.

Ipſe

[81] Ἀντιόχεια, Τάναγρα, [82] Σινώπη, [83] Σμύρνη, [84] Μᾶρος.

Antiochia, Tanagra, Sinope, Smyrne, Marus, Εὐρώ-

Ipſe per Icariæ ſcopulos, Epheſumque relinquens
Et placidi Colophona maris.

Epheſios notis quibuſdam magicis ſeu litteris uſos, eiſdem quibus Crœſus uſus eſt, quod vellent ſolitos conſequi, tradit Euſtathius. Unde adagium natum apud Diogenianum, *Epheſiæ litteræ*, de iis qui mira felicitate gaudent, quæcunque optant conſequentes. Hic templum Dianæ fuit toto orbe celeberrimum. [*Epheſus*, Eſeſo, *Gallis* Epheſe, *adhuc urbs Aſiæ minoris, in Ionia, in ora litterali maris Ægæi & ſinus Ionii; verſus oſtia Caſtri fluvii. Portu gaudet commodo & arce munita.* 25. *milliaribus diſtat à Samo inſula in ortum*, 20. *à Colophonte in meridiem, &* 40. *à Smirna in auſtrum; ſubeſtque nunc dominio Turcarum. Ibi celebratum fuit Concilium generale tertium anno* 431. *ſub S. Cœleſtino primo Pontifice Maximo contra Neſtorium.*] *Ferrarius.*

80 Νίκαια] Nicæa, urbs gemina: una urbs archiepiſcopalis Bithyniæ, in Aſia, ad Aſcaniam paludem, prius Antigonia, teſte Strabone, Olbia Plinio, & Ancore, teſte Stephano, dicta, *Iſnich*, de nomine lacus Aſcanii, & *Nichor*, teſte Leunclavio, ſed Sophiano *Nichea*, inter Nicomediam ad Boream 44. & Pruſam in Eurum 25. mill. paſſ. diſſita. Hinc exercitum Turcarum 54. caſtris Artaxata urbem majoris Armeniæ (*Teflis* ea nunc dicitur) perveniſſe tradunt. Nicææ Philiſtion comicus Socratis contemporaneus nimio riſu repente exſpiraſſe traditur, quod & Sophroni contigit teſte Politiano in Nutricia. In hac urbe Concilium adverſus Arrii ſectam anno ſalutis humanæ 324. celebratum. Altera Liguriæ, apud oſtia Vari fluvii Liguriam à Gallia Narbonenſi ſeparantis, *Nizza di Provenza*, Gallis *Nice en Provence*, (nunc enim in Provincia & Gallia Narbonenſi, ob idioma Gallicum quo utitur, ſub Duce Sabaudo, cenſetur) epiſcopalis ſub Archiepiſcopo Ebredunenſi, inter Genuam ad ortum & Maſſiliam ad occaſum ſupra 100. mill. paſſ. à Taurinis ſupra 84. à Maſſilienſibus condita. *Idem.*

81 Ἀντιόχεια] *Antiochia* urbs Syriæ, de qua ſic Græcus Geographus ſub Conſtantio & Conſtante Impp. à Jacobo Gothofredo editus: Ἔστι τοίνυν ἡ Ἀντιόχεια, πρώτη πόλις, βασίλισσα, καὶ ἀγαθὴ ἐν πᾶσιν, ὅπου καὶ Κύριος τῆς οἰκουμένης ἵζεται. Idem fere habet Ammianus Marcellinus: *Hanc*, inquit, *nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advectitiis ita fluere copiis, & internis.* Ab Antigono & Seleuco Nicanore in ſuorum memoriam condita, quorum ille inchoavit, hic perfecit. Eunapius *in Libanio*: Ἀντιόχεια τῆς Κοίλης Συρίας, πρώτη πόλεων, Σελεύκου τοῦ Νικάνορος ἐπικληθέντος ἔργον. Ab Antiocho vero ſic dicta, teſte Dionyſio Periegeta, verſ. 917.

Ἠχί περ Ἀντιόχοιο ἐπώνυμος Ἀντιόχεια.

Quod vero παρ' ἱερὸν τέμενος Δάφνης, uti loquitur Dionyſius, *juxta Daphnen* Antiochia hæc condita eſſet, hinc Ἀντιόχεια ἐπὶ Δάφνῃ vulgo vocata eſt, diſtinctionis cauſa, cum plures eſſent huic cognomines urbes. Laudes ejus non vulgares recitat D. Chryſoſtomus, ἐν ἐγκωμίῳ τῆς Ἀντιοχείας, ac Dio Chryſoſtomus *Orat.* 47. Libanius *in Baſilico, & alibi.* Maxima vero Antiochiæ laus eſt, χρηματίσαι πρῶτον ἐν αὐτῇ τύχῃ.

τῇ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς, uti loquitur D. Lucas Act. 11. 26. Æra Antiochena, ab hac urbe dicta, qua Euagrius aliiqui utentur, incipit ult. an. Olympiadis 182. U.C. 705. A. M. 4005. ante C. N. 49. Hic ſynodus ab Apoſtolis habita, V. Concil. 2. Nic. Act. 1. Dein Concilium, contra Novatianos, An. 255. Contra P. Samoſatenum, Anno 266. & 272. Euſeb. *hiſt. lib. 6.* cap. 35. & 7. cap. 22. Aliaque partim ab Arrianis, partim ab Orthodoxis. Vid. Athanaſ. *de Synodis*. Socr. l. 2. c. 15. & 5. 5. Sozom. lib. 3. cap. 5. & 10. & 3. 7. Hier. *in Chron.* Theodoret. lib. 5. c. 3. long. 68. 10. lat. 36. 20. Nunc *Antachia* dicitur. Sedet partim in clivo, partim in plano, juxta Orontem fluv. qui ibi ponte jungitur lapideo. Muri urbis fere integri manent. Ipſa autem ſemi diruta in ruinis jacet. Patriarchali tamen dignitate gaudet, Turciſque paret. *Hofmannus.*

82 Σινώπη] Sinope, *Sinabe* Turcis, teſte Leunclavio, *Perdapas* Chalcocondylæ, & aliis *Sinopi*, colonia & urbs maritima Paphlagoniæ, epiſcopalis ſub Archiepiſcopo Amaſeno, Diogenis Cynici patria, anno quo Lipara condita à Macritio Coo, inter Cytorum ad occaſum 164. & Amiſum in ortum 139. mill. paſſ. olim Mithridatis regia. Valerius Flaccus libro 5. Argonauticarum:

Aſſyrios complexa ſinus ſtat opima Sinope.

Hinc Sinopis rubrica ibi primum inventa, teſte Plinio libro 35. capite 6. Populi Sinopenſes Polybio. Sinopeus nomen gentis. Ovidius libro 1. de Ponto elegia 4.

Non doluit patria Cynicus procul eſſe Sinopeus.

Plautus in Curcul. act. 3. Sinopeas appellat populos, ubi etiam Paphlagonas nominat, & Caras. Hinc & Sinopicus, a, um, adjectivum. [*Sinope*, *Sinopi*, *urbs Aſiæ minoris*, *in Paphlagonia*, *cum portu in ora Ponti Euxini*, *inter Cytorum ad occaſum 110. mill. paſſ. & Amiſum ad Eurum paulo minus, prope ſinum Amiſenum. Ei adjacet fluvius etiam Sinope dictus*, *teſte Euſtathio. Ferrarius.*

83 Σμύρνη] *Smyrna*, vel *Samorna*, Amazon, Epheſum condidit, unde & ipſa Epheſus aliquando *Smyrna* dicta eſt. Stephanus, ἐκαλεῖτο δὲ Σμύρνα, ἀπὸ Σμύρνης Ἀμαζόνος. Mela non urbem ipſam, ſed Templum tantum Dianæ ab Amazonibus conditum, ſignificat. Sed Plinius Stephano ſuffragatur, Epheſon *Amazonum* opus vocans. Et Callinus Σμυρναίους vocavit Ἐφεσίους, teſte Strabone; qui & locum quendam Epheſi, *Smyrnam* Hipponacti vocatum, notat, verſus hos afferens,

Ὤικει δ' ὄπισθεν τῆς πόλεως ἐν Σμύρνῃ,
Μεταξὺ Τρηχείης τε καὶ λεπρῆς Ἀκτῆς.

Sicut Σαμόρναν vel Σαμόρνον, portum Epheſi proprie dictum eſſe, obſervat Salmaſius *ad Solinum* pag. 808. & *ſeqq.* Sed & *Smyrna* Amazon fuit, à qua urbi alteri Joniæ, quæ hodieque *Smyrna* appellatur, nomen; cujus rei fidem facit tum buſtum ejus ex marmore, cujus hodieque reliquiæ viſuntur, in arcis ingreſſu; tum nummi antiqui, in quibus Amazon hæc expreſſa, cum bipenni & pelta. Cujuſmodi nummum fœderis inter Smyrnæos & Thyatirenſes initi memoriam ſervantem, in cujus una parte figura modo deſcripta, in altera, caput turritum, utriuſque urbis ſymbolum, exhibet Jac. Sponius *Itinerar. Græciæ Part.* 3. pag. 172. Sic Sueciæ Regina, inter ſua cimelia, Romæ ſervat nummum, fœderis inter Smyrnæos, Pergamenos & Epheſios indicem; in cujus antica parte imago Antonini Pii Imp. in poſtica, Diana expreſſa, inter Æſculapium & *Smyrnam* Amazone in media, cum verbis. ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΠΕΡΓ. ΕΦΕΣΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ. Cujuſmodi *inſcr.* in priori quoque numiſmate eſt, addito nomine Præfecti tum Urbis, ΕΠΙ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ, qui principatu Caracalli vixit. Extat quoque nummus Tranquillinæ, cum *Inſcr.* CΜΥΡΝΑΙΩΝ Γ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ ΡΟΥΦΙΝΟΥ CΟΦΙ. & imagine iterum præfatæ Amazonis, quæ, capite turrigero inſignis, dextra manu ædiculam ſacram, læva bipennem cum pelta, tenet,

Εὐρώπης δ' Κυάγρα, Κλίτος, Βασιλὶς, Μερόπεια,
Ἀντιγόνη, [85] Μαγνησία, Μυκήνη, Πανθεῖα,
Γάζα πανολβίστη, [86] Ἱεράπολις [87] Ἀστυπαλοῖο.

Europæque Cyagra, Clitus, Baſilis, Meropæa,
Antigone, Magneſia, Mycene, Pantheia,
Gaza nimis fœlix, Hierapolis Aſtypalœi.

tenet, apud eund. pag. 184. &c. *Smyrna*, Urbs: recentioribus Græcis Σμυρνία, inde Μυρίνα & Μυῤῥίνα; unde Agathias, qui Smyrnæus fuit in Græcis codd. ſæpe appellatur Μυριναῖος vel Μυῤῥιναῖος; Salmaſius *ad Solinum* p. 863. Sub Imp. Romanis, cum variis Aſiæ min. urbibus, fœdera iniit, ut ex nummis ſupradictis videre eſt. Præter quos etiam nummi fœderis, inter Smyrnenſes & Perinthios; alius inter Hierapolitanos & Smyrnenſes; alius inter Laodicenſes & eoſdem; item inter Nicomedienſes & Smyrnenſes; inter Magneſios quoque, & eoſdem, contracti, indicis meminit, Sponius, ubi ſupra. Hodie extra urbem viſuntur rudera templi Jano dicati; item ædis S. Polycarpo ſacræ, & veſtigia Diauli: intra urbem, templi Cybeles olim celeberrimi, & *Inſcriptiones* variæ. Civium numerus ingens eſt, inter quos 30000. Turcarum, 12000. Judæorum, & 9000. Græcorum, quorum hi duo ibi templa habent. Commercio ſerici inprimis, quod ab Armenis eo affertur, nobilis eſt &c. V. laudatum ſæpius Auctorem *Itinerarii Part.* 1. pag. 302. & *ſeqq.* ubi hodiernam urbis faciem vivis coloribus depingit. *Hofmannus.*

84 Μᾶρος] Pro Μᾶρος Μερονύη habet codex Regius. *Opſopæus.* MS. Gallæi putat legendum eſſe μάκρις. Macris, *Magri* ex tabulis recentioribus, inſula Cariæ, in mari Rhodenſi, apud Caunum urbem maritimam. [*Macris ſinus*, Golfe de Macre, *ſinus eſt maris Mediterranei, in ora Lyciæ, prope Macram urbem, & inter Lyciam & Rhodum inſulam. Dicitur aliter Glaucus ſinus. Vide ibi.* Macris etiam ob ejus longitudinem dicta eſt Eubœa inſula, teſte Strabone & Plinio, ſicuti & Chios. *Ferrarius.*

85 Μαγνησία] Magneſia, urbs Aſiæ, in Ionia, teſte Plinio, vel in Caria, apud Mæandrum fluvium & Thoracem montem, teſte Diodoro, media inter Epheſum & Tralles 15. mill. paſſ. ſeu inter Tralles 140. & Epheſum 120. ſtadiis ex Strabone. Error deprehenditur inſignis Theſauri Linguæ Latinæ, ubi auctor loquens de Magneſia regione Theſſalica, ait illam ab Epheſo 16. mill. paſſ. diſtare. Hic Themiſtocles Athenienſis patria pulſus, interiit, cum Rex Perſarum hanc ei urbem in panem dono dediſſet. *Mamgreſia* vulgo, epiſcopalis ſub Archiepiſcopo Epheſino; nunc caput regionis. Hic Antiochus Rex à Scipione victus, magna clade affectus eſt: unde Scipio Aſiaticus cognominatus Stephano libro de urbibus. [*Magneſia, urbs Cariæ, in Aſia minori, 30. mill. paſſ. diſtat ab Epheſo in ortum, 25 à Tralle in auſtrum, & 80. à Smyrna in Eurum, teſte Petro à Via; uno autem aut altero milliari diſtat à Mæandro fluvio.*] *Idem.*

86 Ἱεράπολις] Hierapolis, quæ & Bambyca, urbs Syriæ archiepiſcopalis ſub Patriarcha

Ἴσθι τότ' Αἰγύπτου ὀλοὸν γένος ἐγγὺς ὀλέθρου.
Καὶ τότ' [88] Ἀλεξανδρεῦσιν ἔτος τὸ παρελθὸν ἄμεινον,

Tum ſcito Ægypti morti genus eſſe propinquum.
Tum melior qui tranſiit annus Alexandrinis,

Ὁππότε

triarcha Antiocheno, in Cyrreſtica regione, quæ *Haleppo*, teſte Bellonio cum aliis, dicitur, urbs maxima, ex primis Turcici Imperii, à Damaſco itinere 10. dierum diſtans in Boream, ab Edeſſa 50. mill. paſſ. De Haleppo diverſa eſt ſententia. Alii enim Hierapolim eſſe ſcribunt: alii Berrhœam, inter Antiochiam & Hierapolim 30. mill. paſſ. diſſitam; quæ ſententia Cedreni & Zonaræ teſtimonio nititur: alii Chalybonem, vocis alluſione ducti, in quibus Poſtellus & Rawolfius, eſſe putant: quam urbem Ptolemæus Borealiorem facit Hierapoli & Berrhœa, ac aliquanto orientaliorem. Quod ſi Haleppum triduo ab Antiochia in ortum recedit ut Bellonius teſtatur, potius Chalybon erit quam Hierapolis, aut Berrhœa, quæ Antiochiæ propior eſt. Sed Cedreni & Zonaræ, qui ſub Imperatoribus Græcis ſcripſere, auctoritas me movet. Si diſtantiarum numeri apud Antonium Auguſtum in Itinerario certi eſſent, facile lis hæc habita diſtantiæ ratione tolleretur. [*Hierapolis, quæ & Bambyce, nunc* Alep *dicitur, Italis* Aleppo, *Sanſone & Brietio teſtibus; eſtque urbs Syriæ maxima & emporium celeberrimum, in quod quotidie confluunt mercatores ex tota Europa; quanquam multi credant Aleppum eſſe ubi alias Berrhœa ad Marſyam fluvium, & Hierapolim fuiſſe ubi nunc* Tedi.h, *oppidum illius tractus. Sed de his non eſt facile ſtatuere.*] Hierapolis altera, Phrygiæ magnæ urbs archiepiſcopalis ſub Patriarcha Conſtantinopolitano, proxima Laodiceæ, ab ea 6. mill. paſſ. Tripolim verſus 12. diſtans, à Philadelphia urbe Lydiæ 45. in meridiem, quæ *Seideſcheher* à Turcis, teſte Cruſſio cum Leunclavio, nominatur. Ibi puteus amplus nebulas noxias exhalans, teſte Strabone. Populi Hierapolitæ Plinio. Hujus meminit Venantius Fortunatus libro 8.

Læta ſuis votis Hierapolis alma Philippum
Producens.

Idem.

87 Ἀστυπαλοῖο] Aſtypalæa, *Stampalia*, inſ. maris Carpathii, cum urbe ejuſdem nominis epiſc. ſub Archiep. Rhodienſi, in longum extenſa, circuitu 88. mill. paſſ. ab Icaria 80. in auſtrum. à Delo 100. in Eurum, à Cadiſco prom. Cretæ 125. in Cæc. & Bor. Ejus mem. Ovid. lib. 2. de arte amandi:

Cinctaque piſcoſis Aſtypalæa vadis.

Aſtypalæa quoque opp. Coi inſ. teſte Steph. [*Aſtypalæa inſula vix 70. milliaribus diſtat à proximiori ora Cretæ inſ. à Gnido autem urbe Aſiæ minoris 60. tantum. Ei adjacent ad ortum aliquot inſulæ, ſeu verius ſcopuli.*] *Idem.*

88 Ἀλεξανδρεῦσιν] Ab Alexandria quæ urbs multiplex. *Prima Ægypti* in ora ab oſtio Canopico 12. m. pag. in occid. opus Alexandri M. Caput urbium, Am. Marcellino lib. 2. Herodian. lib. 7. *Scanderia* Turcis, & *Aleſſandria* Italis, urbs Patriarchal. & emporium celebre, quo ex India merces, præſertim aromata, per univerſam

Digitized by Google

Ὁππότε δασμοφόρυς Ἀσίης ὑπεδέξατο Ῥώμη.

Ex Aſia quando ſuſcepit Roma tributum.

Χήματα

ſam Europam diſtribuenda advehuntur. Olim ante Cairi erectionem (à quo itinere quatridui diſtat) clarior. Ipſa deficit in dies. Ad oſtium portus Inſula Pharos eſt, quæ jam injecta mole terræ adjacet, ubi turris Pharos nunc deſtructa: Super cujus rudera arx eſt Turcarum, qui juxta portum alteram arcem habent. V. Curt. l. 4. Strab. l. 17. Plin. 5. 10. Belon. lib. 2. 19. Sanut. l. 9. Leon. p. 8. P. de Valle. Hinc *Alexandrinus*. Prop. lib. 3.

Noxia Alexandrina, dolis aptiſſima tellus.

Ob cœli clementiam, incolæ paſſim apud ſcriptores luxus maxime notati ſunt, velut apud Quinctilianum, l. 1. & Ammian. lib. 22. Et ante utrumque *Alexandrina vita, atque licentiæ* apud Cæſar. lib. 3. *de B. C.* cap. 110. Inde Ovid. *Triſt.* 1. 2.

Non ut Alexandri claram delatus in urbem,

Delicias videam, Nile jocoſe, tuas.

Aër illic adeo temperatus eſt, ut quolibet die ſolem videant; unde, ob delicias, per excellentiam πόλις dicitur, ut ἄςυ Athenæ, & *urbs* Roma. long. 58. 20. lat. 31. 25. Varia hic Concilia. Vid. 1, 2, 3. *tom. Concil.* Athanaſ. Cyrill. Evagr. *Hiſt. trip.* Baron. Godeau. *Secunda*, Albaniæ, ad Caucaſi radices, & oram Caſpii maris urbs, & emporium regionis præcipuum, *Demircapi* Turcis, quaſi portæ ferreæ, & incolis *Derbent*, à Taureſio, ſeu Ecbatanis, regia Perſarum, itinere 20. dierum diſtans in Bor. ubi ex Aſia in Scythiam per anguſtias tranſitus eſt. *Tertia*, Arachoſiæ, *Cabul* hodie, teſte Caſtaldo, regionis metropolis ad Arachotum fluvium à Prophthaſia regia Drangarum 515. m. p. diſtans in Ort. Indiam verſus. long. 117. 30. lat. 32. 30. Aliis eſt *Candahar*, urbs munita Indiæ cis Gangem. ſub dominio magni-Mogolis. *Quarta*, Ariæ, *Heri* Caſtaldo & aliis (quod nomen eſt etiam ipſi provinciæ) urbs primaria, & regia ad Arium flu. inter Hecatompylon, regiam Parthiæ ad occ. 565. m. p. & Bactra, regiam Bactrianæ in ort. 484. m. pag. Sunt qui *Burgian* dici velint. long. 111. 30. lat. 38. 50. *Quinta* Carmaniæ, *Serent*, teſte Caſtaldo, urbs regia, & regionis primaria, inter Armuziam, & Arium long. 100. 00. lat. 39. 30. *Sexta*, Ciliciæ, ſeu Syriæ in confinio, urbs Epiſcopalis ad ſinum Iſſicum, *Scanderoon* Turcis, teſte Leunclavio, *Alexandrete* Gallis. Emporium celebre, long. 68. 00. lat. 38. 10. *Septima*, *Margianæ*, *Indion* hodie dici putatur in rabb. recentt. urbs præcipua, & emporium earum regionum. *Octava*, Statiellorum, Anno 1178. à Mediolanenſibus, Placentinis & Cremonenſibus condita, urbs Liguriæ non obſcura ad Tanarum fluv. illam interfluentem, ampla & permunita, epiſc. ſub archiep. Mediolan. inde 52. m. p. in Auſtro-Libycum, media fere inter Genuam ad ort. & Auguſt. Taurinorum ad occ. Ab Alexandro tert. Pontifice epiſcopalis effecta, à quo & nomen habet, cum prius Cæſarea diceretur. Ibi pons lapideus, & longitudinis admirandæ. vulgo *Aleſſandria della Paglia*, ſic per contemptum dicta, à Frider. I. Imper. In Duc. Mediol. long. 30. 30. lat. 43. 54. *Nona*, Troadis, quæ & Troas, quod nomen etiam regionis eſt, quæ & Phrygia minor, urbs archiep. ſub arch. Cyziceno. Nunc locus S. *Mariæ* dicitur, ac Turcis *Caraſia*, teſte Leunclavio. Plures Alexandrias ſi velit lector, conſulat Curt. lib. 7. Plin. 6. 16. 23. & 25. ut & Stephanum. *Hofmannus.*

Digitized by Google

Χρήματα κεντρὶς τόσσα δεδέξεται ἔμπαλιν Ἀσὶς
Ἐκ Ῥώμης, ὀλοὴν δ' ἀποτίσεται ὕβριν ἐς αὐτήν.
Ὅσσοι δ' ἐξ Ἀσίης Ἰταλῶν δόμον ἀμφεπόλευσαν,
Εἰκοσάκις τοσσοῦτον ἐν Ἀσίδι θητεύσουσιν
89 Οἱ Ἰταλοί, πενίην ἀνὰ μυρίαν ὀφλήσουσιν.
Ὦ χλιδανὴ, ζάχρυσε, Λατινίδος ἔκγονε Ῥώμης
90 Παρθένε, πολλάκι σοῖσι πολυμνήστοισι γάμοισιν
Οἰνωθεῖσα, λάτρις νυμφεύσεαι οὐκ ἐνὶ κόσμῳ.
Πολλάκι δ' ἁβρὴν σεῖο κόμην δέσποινά τε κείρει,
Ἠδὲ δίκην διέπουσα τὰ οὐρανόθεν ποτὶ γαῖαν

Verum Aſiæ veniet vel tripla pecunia rurſum
A Roma pendetque atrox injuria pœnas:
Ac quot ſunt Italis Aſianorum famulati,
Viceni toties Aſiæ cogentur in oris
Pro mercede graves Itali tolerare labores,
Innumeraſque pati victu cum paupere mulctas.
O auro locuples, Roma prognata Latina
Virgo tenella, procis multis optata frequenter
Ebria non ullo cum mundo ſervaque nubes.
Sæpe tibi vellet teneros hera dura capillos,
Et pœnas repetens ad terram ſternet ab alto,

Ῥίψει,

89 Οἱ Ἰταλοί] Expreſſi hunc verſum ut erat in regio codice. In vulgatis editionibus ſic legitur, Ἰταλοὶ ἐν πενίῃ, ἀνὰ μυρία δ' ὀφλήσουσιν. *Opſopœus.*

90 Παρθένε] MS. Gallæi ſcribit heic intelligendam eſſe Juliam, Auguſti filiam.

91 Αν-

Ῥίψει, ἐκ δὲ γαίης πάλιν οὐρανὸν εἰς [91] ἀνεγείρει.
Ὅττι βροτοὶ φαῦλον ζωῆς ἀδίκου τ' ἐνέχοντο.
[92] Ἔςαι καὶ [93] Σάμος ἄμμος, ἐσεῖται δὲ [94] Δῆλος ἄ-
δηλος,

Rurſus & à terra ſublimem tollet in altum.
Mortalis quod erat vitioſa, injuſtaque vita.
Fiet arena Samus: Delus deleta latebit:

[95] Καὶ

91 *Ἀνεγείρει*] Defectum nota arguit, cujus vicem ſupplebunt forte Lactantiana iſta è cap. 15. lib. 7. *Sibyllæ aperte interituram eſſe Romam loquuntur, & quidem judicio Dei, quod nomen ejus habuerit inviſum, & inimica juſtitiæ, alumnum veritatis populum trucidarit. Opſopæus.*

92 Ἔςαι καὶ &c.] Eadem paronomaſia eſt infra lib. 8. pag. 375. Lactantius etiam hujus meminit lib. 7. cap. 25. *Cum caput illud orbis occidet, & ῥύμη eſſe cœperit, quod Sibyllæ fore ajunt, quis dubitet veniſſe jam finem rebus humanis orbique terrarum.* Dele particulam δὲ in hoc verſu metro obſtantem. *Idem.* Sic Tertullianus, *cum inter inſulas nulla jam Delos, harenæ Samos, & Sibylla non mendax.* Hæc eſt plane libri noſtri veteris ſcriptura, & priorum editionum, quam jam ante hos decem plus minus annos aſſerueram, & cui firmandæ notaveram illam Sibyllini oraculi verſum:

— καὶ Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ ψάμμαθος Σάμος ἐςί.

ad quæ Sibyllæ verba nullum dubium eſt, quin reſpexerit auctor cum hæc ſcripſit de Delo deque Samo inſulis. Sed ain tu Tertulliane nullam tuis temporibus jam tum inter inſulas extitiſſe Delon, & harenas fuiſſe Samon? Atqui Delos & Samos hodieque ſub imperio Turcico. aliqua igitur etiam nunc Delos & Samos. quomodo hinc noſque teque expediemus? Poſteriores interpretes difficultatis hujus, quam & moverunt, emovendæ præclaram rationem commenti ſunt. cum enim ſequatur, *& Sibulla non mendax*, pro facto volunt Tertullianum accepiſſe, quod fieri aliquando habebat ex vaticinio Sibyllæ: immo quod neceſſario futurum erat, & cur non futurum, cum de veritate Sibyllini oraculi dubitare ſit nefas? Sedeamus igitur & exſpectemus illud tempus, quod fidem Sibyllinæ de Delo ac Samo prophetiæ comprobaturum ſit. Egregium & ingenioſum commentum. Hoc vel uno poterant videri ſuperjeciſſe omnes retro hujus auctoris commentatores. Et lepidum ſane ratiocinandi genus huic Afro adfingunt, cui nimirum ſic lubeat argumentari: Sibyllam prædixiſſe nullam aliquando futuram Delon, Sibyllam autem non ſolere eſſe mendaciloquam, ergo tam verum eſſe quod Sibylla eventurum dixit, quam quod jam evenit. Inde Tertullianum, cui certa & explorata Sibyllæ fides, de veriloquiis ejus, quæ numquam fruſtrari ſoleant, ſecurum, audacter pronunciaſſe, nullam jam Delon inter inſulas, & harenas eſſe Samon. Adhuc igitur pendent Sibyllæ vaticinia, quorum eventum nos nondum vidimus, ſed fortaſſe videbit poſteritas, in

extrema illa ἐρημώσει ſcilicet. Sed Sibyllinos iſtos interpretes aut ariolos potius, miſſos faciamus. Profecto pluſquam certum eſt & compertum, quo tempore hæc auctor ſcribebat, jam pridem, quantum ad Delon & Samon attinet. Sibyllæ oracula effectum ſuum fuiſſe ſortita. Nam Delos & Samos motu terræ maxima ſui parte conciderant & penitus habitatoribus deſertæ ac deſolatæ fuerant, ut & Rhodos & Coos, & Hierapolis: idque acciderat imperante Auguſto. Harum inſularum deſolationem Poetæ illorum temporum Græci paſſim deflent. Antipater Theſſalonicenſis, Deli vaſtitatem hoc epigrammate deplorat:

Εἴθε με πλαγκτοῖσιν ἔτι πλάζεσθαι ἀήταις,
Ἢ Λητοῖ στῆναι μαῖαν ἀλωομένῃ.
Οὐκ ἂν χηροσύνην κλαῖον τόσον· οἴ ἐμὲ δειλήν,
Ὅσσαις Ἑλλήνων νηυσὶ παρεπλέομαι;
Δῆλος ἐρημαίη, τὸ πάλαι σέβας, ὀψέ ποι Ἥρη
Λητοῦς, ἀλλ' οἰκτρὴν τήνδ' ἐπέθηκε δίκην.

clarius etiam Alpheus, poëta item Epigrammatarius, Delon non amplius extare ſcripſit Epigrammate quodam, quod adſcribam:

Κλεινήν σ' οὐκ ἀπόφημι, σὲ γὰρ τὸ πάροιθεν ἔθηκαν
Κλῄζεσθαι πλεῖστοι, Τῆνε, Βορηϊάδαι.
Ἀλλὰ καὶ Ὀρτυγίην εἶχε κλέος, εὔχομαι δ' αὐτῆς
Ἦρχε Ῥιπαίων ἄχρις Ὑπερβορέων.
Νῦν δὲ σὺ μὲν ζώεις, ἡ δ' οὐκ ἔτι· τίς κεν ἐώλπει
Ὄψεσθαι Τήνου Δῆλον ἐρημοτέρην;

Poſtremis duobus verſibus hoc dicit, Tenon adhuc extare, & incolis frequentari, licet non eadem gloria famaque præditam, qua quondam fuerat, Delon vero non eſſe amplius, οὐκέτι ζώειν. & ſane jam inde à Mithridatis temporibus deſerta & vaſta Delos. ſcribit Pauſanias in Arcadicis, Δῆλον εἰς ἔδαφος καταβεβλημένην, ad ſolum dirutam fuiſſe, à Menophane Mithridatis legato. De illa ἐρημώσει intelligendum eſt Antipatri Epigramma, qui Mithridatis contemporaneus fuit & Piſonis illius contubernalis, adverſus quem extant Ciceronis orationes. Annon hæc ſatis evincunt de Delo potuiſſe vere dicere Tertullianum, nullam jam eſſe, & Sibyllam non videri mendacem quæ nullam aliquando futuram vaticinata fuerat? quibus verbis non παντελῆ ejus ἀφανισμὸν deſignare voluit, ſed vaſtitatem tantum, & deſolationem. Nam Deli quidem ſolum, ut & Sami adhuc extabat Tertulliani ætate, ſed ædificia & urbes non amplius ſupererant. ſi inſulæ illæ arenæ tantum erant, cultoribus & incolis vacuæ. adde quod maxima quoque ex parte inſulæ ſupraſcriptæ terræ motibus peſſum abierant. Tertullianus in Apologetico: *Legimus Hierapolim, & Delon & Rhodon, & Coon inſulas multis cum millibus hominum peſſum abiiſſe.* Sed, inquiunt, cum Afer ibi dicit, *legimus*, intelligi vult in oraculis Sibyllæ illud ſe legiſſe. in pictura igitur & in ſcriptura, hoc eſt in oraculis Sibyllæ peſſum abierant inſulæ illæ. quis talium interpretum ſtuporem ferre poſſet? Vulgo tum jactabant gentiles, omnium cladium, & calamitatum quibus eo tempore vexabatur orbis, cauſam Chriſtianis adtribui debere. Tertullianus, ut hoc revinceret, & falſum eſſe probaret, eo loco oſtendit multas ejuſmodi clades urbium & inſularum jam ante Chriſti adventum accidiſſe. *Oro vos*, inquit, *ante Tiberium*, *id eſt ante Chriſti adventum*, *quantæ clades orbem & urbem ceciderunt? legimus Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Coon inſulas cum multis millibus hominum peſſum abiiſſe.* Oſtendere volens Gentilibus multarum urbium & inſularum labes & clades ante Chriſtum contigiſſe, earum proinde, quæ poſt Chriſti adventum acciderunt, culpam in Chriſtianos conferri non debere, quam ridiculus meritoque deridendus fuiſſet auctor, ſi clades illæ quas ibi dicit antequam Chriſtus naſceretur, eveniſſe, nondum eveniſſent, ſed in oraculis Sibyllæ tantum legerentur, eventuræ utique ſed poſt Chriſti

Chriſti adventum? Verum hæc refelli non merentur, in tantum prodigioſe abſurda ſunt. *Legimus* igitur, non in Sibyllinis oraculis, quod futile & nugatorium eſt, ſed apud rerum conditores, qui de illis cladibus ſcripſere. De Rhodi terræ motu & de Hierapoli videndus Euſebius. De Rhodo etiam extat Antiphili Epigramma κολακευτικὸν ad Tiberium, quo ipſum & ſolem paria beneficia Rhodo inſulæ contuliſſe ſcribit. Solem enim ἐξ ἀφανοῦς eam inſulam produxiſſe, Tiberium jam pœne extinctam, atque iterum εἰς ἀφανὲς redactam, reſtituiſſe atque inſtauraſſe. Epigramma ipſum apponam, teſtimonio utique futurum non tantum in oraculis Sibyllæ legiſſe Tertullianum, quæ de Rhodi peſſumdatione in Apologetico ſcribit. ita habet Epigramma:

> Ὡς πάρος ἠελίου, νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
> Νῆσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
> Ἤδη σβεννυμέναν με νέα κατεφώτισεν ἀκτὶς,
> Ἅλιε, καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
> Πῶς εἴπω; τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὃς μὲν ἔδειξεν
> Ἐξ ἁλὸς, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομένην.

Salmaſius.

93 Σάμος] Samos, Samus Ciceroni, quæ & Parthenia olim à Parthenio fluvio, teſte Strabone, cui & Anthemus, Melamphylos, Dryuſa Ariſtoteli, Cypariſſia, Parthenoaruſa, & Stephane Plinio, Imbriſos Stephano, Imbraſia Hygino, à fluvio *Samo* adhuc vulgo dicta, inſula maris Icarii, Ioniæ adjacens, contra Epheſum urbem, inter Icariam ad occaſum 20. & Trogilium promontorium Ioniæ ad ortum 5. mill. paſſ. ipſa circuitu 87. teſte Plinio (ſed majore apud recentes;) licet Theſaurus linguæ Latinæ modicam vocet. Hic primum vaſa fictilia fabricata, teſte Aulo Gellio libro 7. de ea Horatius libro primo epiſtola undecima:

> *Romæ laudetur Samos, & Chios, & Rhodos abſens.*

Populi Samii Ciceroni, Plinio ibi urbs ejuſdem nominis epiſcopalis ſub Rhodienſi Archiepiſcopo. Samios Plutarchus in vita Periclis valde litteratos eſſe tradit ex Ariſtophane. Sed Suidas ex Ariſtotele Samios *literatos* vocat, hoc eſt, ſtigmate notatos; quod deficientibus civibus, coacti fuerint ſervos, notis ſtigmaticis inſignitos, ad Reipublicæ adminiſtrationem admittere. Unde *Samii literati* per ignominiam dicti, quod in iis eſſent ſtigmate notati. Samo ortus eſt Chœrilus Poëta, qui 75. Olympiade victoriam Athenienſem contra Xerxem verſibus ſingulos ſtateres aureos recipiens: quem tamen Horatius incultum Poëtam appellat, ejuſque meminit libro de arte poëtica:

> *Sic mihi qui multum ceſſat, ſit Chœrilus ille.*

Contra, Callimachus Cyrenæus, qui ſub Ptolemæo Philadelpho Regiæ Bibliothecæ præfuit, Poëta delicatus fuit: cujus meminit Propertius libro 2. carmine 25.

> *Et non inflati Somnia Callimachi.*

Et Ovidius 2. triſtium:

> *Nil tibi Battiade nocuit, quod ſæpe legenti*
> *Delicias verſu faſſus es eſſe tuas.*

In Samo inſula Juno colebatur; unde Samos *Iunonia* dicta eſt. Ovidius libro 8. Metamorphoſeon:

> *— & jam Iunonia læva*
> *Parte Samos fuerat.*

Samos altera, inſula maris Ægæi, Thraciæ adjacens, quæ Samothrace Ptolemæo & Melæ, Samothracia Plinio dicitur, vulgo *Samandrachi*, teſte Sophiano & aliis, inter Lemnum ad occaſum 22. & Imbrum in ortum 32. mill. paſſ. circuitu 20. Dardania olim, teſte Plinio. Samos item Plinio, Livio, & aliis, quæ & Same Straboni, & Theboas Pauſaniæ, Melæna Plinio,

Καὶ Ρώμη ῥύμη. τὰ δὲ θέσφατα πάντα τελεῖται.
Σμύρνης δ᾽ ὀλλυμένης οὐδεὶς λόγος ἔκδικος ἔσται,
Αλλὰ κακαῖς βουλαῖσι καὶ ἡγεμόνων κατόπιν.
Εἰρήνη δὲ γαληνὸς ἐν Ασίδι γαῖα ὁδεύσει.
Εὐρώπη δὲ μάκαιρα τότ᾽ ἔσσεται, εὔβοτος αἰθὴρ,

Fiet Roma ruina: ita digerit omnia fatum.
Nullaque erit Smyrnæ pereuntis mentio vindex,
Sed vitiiſque ducum, & parvorum conſiliorum.
Pax autem tranquilla Aſiæ gradietur in oris.
Tunc & erit fœlix Europa, & fertilis æther,

Πουλυε-

nio, eadem Cephaleniæ, cum oppido cognomine. Vide ibi. *Porto Guiſcardo* oppidum exciſum appellatur. Ovidius libro 1. triſtium, elegia 4.

Nec mihi Dulichium domus eſt, Ithaceve Sameve.

Hinc una ex Sibyllis fuit, cognomento Samia; quæ & Python appellatur. [*Samos, ſeu Samothracia, inſula eſt Thraciæ, in mari Ægæo, contra oſtia Hebri. Vix 10. milliaribus diſtat ab ora litterali Thraciæ in meridiem, & 25. ab Imbro in Boream, uti & 32. à Lemno inſula. Ferrarius.*

94 Δῆλος] Delos, *Sdiles*, teſte Sophiano, inſula maris Ægæi notiſſima & clariſſima, ac prima inter Cyclades, oraculo Apollinis quondam frequens, multis olim nominibus appellata, Aſteria, Ortygia, Midia, & Cynthon, teſte Plinio. Sic à manifeſtatione dicta, quod in diluvio Ogygis tempore (quod Deucalionis 600. annis præceſſit) prima inter alias ab aquis emerſerit. In ea erat ædes Providentiæ ſacra, teſte Macrobio lib. 1. Saturnal. In Delo, nec parere, nec defunctos ſepelire, neque canem alere fas erat, teſte Thucydide lib. 4. Hinc Delius, & Deliacus, nomen gentis. Abeſt ab Eubœa 30. mill. paſſ. in ortum. Ejus meminit Ovidius lib. 2. de arte amandi:

Jam Samos à læva fuerant Naxoſque relictæ,
Et Paros, & Clario Delos amata Deo.

Virgilius lib. 6. Æneidos:

Delius inſpirat vates, aperitque futura.

[*Delos, hodie* Sdille, *totius Græciæ emporium erat, & ærarium Græcorum. Ibi oppidum præcipuum Delos, poſtea novæ Athenæ Hadrianæ, nunc* Sdilles. *Inſula nihil habet celebre præter antiquum nomen. Videtur hodie gemina, ob Rheniam ei conjunctam; & pars quæ olim Rhenia erat,* Fermene *vocatur ab indigenis. Inſula eſt parvi circuitus, ſub dominio Turcarum; & 60. milliaribus diſtat ab Eubœa inſula in ortum. Sed fere deſerta manet.*] *Idem.*

96 Ωδ μα-

Πουλυετής, εὔρωστος, ἀχείμαντος, ἠδ' ἀχάλαζος,
Πάντα φέρων, καὶ πτηνὰ καὶ ἑρπετὰ θηρία γαίης.
96 Ὦ μακάρειστος, ἐκεῖνον ὃς ἐς χρόνον ἔσσεται ἀνήρ;
Ἠὲ γυνή, μακάρων κενεήφατος ὅσσον ἄγραυλος.
Εὐνομίη γὰρ πᾶσα ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Ἥξετ' ἐπ' ἀνθρώπους, ἠδ' εὐδικίη, μετὰ δ' αὐτοῖς
Ἡ πάντων προφέρουσα βροτοῖς ὁμόνοια σαόφρων,
Καὶ στοργή, πίστις, φιλίη ξείνων· ἀπὸ δ' αὐτῶν
Ἠδέ τε δυσνομίη, μῶμος, φθόνος, ὀργή, ἄνοια·
Φεύσετ' ἀπ' ἀνθρώπων πενίη, καὶ φεύξετ' ἀνάγκη,
Καὶ φόνος, οὐλόμεναί τ' ἔριδες, καὶ νείκεα λυγρά,

Annoſus, firmus (tempeſtas grandoque nulla)
Cuncta ferens, volucres, reptiliaque omnia terræ.
O felix, ſeu vir, veniet qui tempus ad illud,
Seu mulier, fœlix ſecuræ munere vitæ.
Nam bona lex omnis cœli ſtellantis ab oris,
Juſtitia comitante, homines inviſet, & una
(Qua nihil eſt homini utilius) concordia ſana,
Atque amor, atque fides, & amoris in hoſpite
vincla
At mala lex, mordax livor, dementia, & ira
Mortales fugient: fugiet vis, pauperieſque,
Cædes, letifero lites, & jurgia dira,

Καὶ

96 Ὦ μακάρειστος] Scribe μακαριστὸς. Opſopœus.

97 Νόθοι

Καὶ νυκτοκλοπίαι, καὶ πᾶν κακὸν ἤμασι κείνοις.
Ἀλλὰ Μακεδονίη βαρὺ τέξεται Ἀσσίδι πῆμα,
Εὐρώπης τε μέγιστον ἀνασταχυώσεται ἄλγος,
Ἐκ γενεῆς Κρονίδαο, 97 νόθον δοῦλόν τε γενέθλης.
Κείνη καὶ Βαβυλῶνα πόλιν δεδομήσετ' ἐρυμνὴν,
Καὶ πάσης ὁπόσης ἐπιδέρκεται ἥλιος αἴης
Δεσπότις αὐδηθεῖσα, κακαῖς ἄτῃσιν ὀλεῖται,
Οὐ νόμον ὀψιγόνοισι πολυπλάγκτοισιν ἔχουσα.
Ἥξει καί ποτ' ἄπιστ' εἰς Ἀσσίδος ὄλβιον οὖδας
Ἀνὴρ πορφυρέην λώπην ἐπιειμένος ὤμοις,
Ἄγριος, ἀλλοδίκης, φλογόεις. ἤγειρε γὰρ αὐτὸν

Furtaque nocturna, atque malum tunc temporis
omne.
Detrimentum Aſiæ ſed grande Macedonia edet,
Europæque nimis magnus dolor exorietur,
Saturni de gente notha, ſerviſque creata.
Illa etiam firmam Babylona domabit, & omnis
Quantum ſol luſtrat, terræ regina vocata,
Triſtibus, infelix, fatis everſa peribit,
Nec jam deinde vagos compeſcet lege nepotes.
Quin olim veniet non expectatus in agros
Felices Aſiæ, humeros indutus amictu
Purpureo, crudelis homo, importunus, & ardens.

Πρόσθε

97 Νόθον δοῦλόν τε] Forte legendum eſſe νόθων δουλῶν τε exiſtimat. *Idem.*

98 Ἄπισ-

Πρόσθε κεραυνὸς φῶτα. κακὸν δ' Ἀσίη ζυγὸν ἕξει
Πᾶσα, πολλὸν δὲ χθὼν πίεται φόνον ὀμβρηθεῖσα.
Ἐξ τῶν δὲ γενεῆς κείνου γένος ἐξαπολέσσαι,
Ὧν δὴ πρὸς γενεὴν αὐτὸς θέλει ἐξαπολέσαι,
Ῥίζαν ἴαν γε διδοὺς, ἣν καὶ κόψει βροτολοιγὸς,
Κόψει πορφυρέης γενεῆς γενετῆρα μαχητὴν.
Ἐκ δέκα δὴ κεράτων παρὰ δὴ φυτὸν ἄλλο φυτεύσει.
Ἀλλὰ καὶ ὡς παναΐστον [98] ἅπαντα ἴδης θεραπεύσῃ.

Fulmine quippe citus fuit ille vir ante. Jugumque
Durum Aſiam totam premet, & madefacta cruorem
Terra bibet multum, facta de cæde fluentem,
Radicem unam dans, quam Mars excindet & ipſam:
Ipſe genus quorum conatur perdere totum,
Purpureæ ſtirpis patrem excindendo ferocem
Sed tamen prorſus everſum omnem Idæ curaverit.
Cornibus ex denis: aliam plantam ſeret inde.
Illius inde genus à ſtirpe peribit eorum,

Καὐτὸς

98 Ἅπαντα ἴδης] Vix concipias mentem verſuum hujus paginæ. Quæ in regio codice diverſa reperi, oræ appoſui, ut promptius in conſpectu eſſent. Habuimus autem ex illis aliquot ſupra lib. 1. Atque in primo puto recte ſcribi è vet. codice, ἅπαντ' ἀΐδης θεραπεύσῃ, *cum Pluto omnem curaverit ſeu ſibi conciliaverit*: hoc eſt, omnes funditus abſumtos ad ſe receperit, quemadmodum poſtea, ὁπόσας νυμφεύσατ' ἀΐδης. *Idem.* *Idas*, Apherei filius nomine, re autem ipſa Neptuni, qui, acceptis à patre velociſſimis equis, Marpeſſam filiam formoſiſſimam Eveni regis Ætoliæ, Martis filii, in Dianæ luco ſaltantem rapuit: (Hic nulli procorum filiam ſuam nuptum dare voluerat, niſi certamine curſus fuiſſet victus: à ſe autem victos

 decol-

Digitized by Google

Καὐτὸς ἀφ' ὑιῶν, ὧν ἐς ὁμόφρονα αἴσιον ἄρρης
Φθεῖται. καὶ τότε δὴ παραφυόμενον κέρας ἄρξει.
Ἔσαι καὶ Φρυγίῃ δὲ φερεβίῳ αὐτίκα τέκμαρ,
Ὁππότε καὶ Ῥείης μιαρὸν γένος ἐν χθονὶ ῥεῦμα,
Ἀέναον ῥίζῃσιν ἀδιψήτοισι τεθηλός,
Αὐτόπρεμνον πανάϊστον ἰῇ ἐν νυκτὶ γένηται,
Ἐν πόλει [99] ἀντάνδρῳ ἀτίσεις χθόνος ἐννοσιγαίου.

Atque ipſe à filiis quorum in unanimem fatalem
mas
Corrumpitur, At tunc quidem agnaſcens cornu
regnabit.
Erit etiam Phrygiæ frugiferæ protinus ſignum,
Cum Rheæ pravum gnus in terra fluctus
Æternum radicibus numquam ſitientibus germinans,
Funditus prorſum perditum una in nocte fuerit,
In urbe Antandro atiſeis terra Neptuni,

110 Hv

decollare, eorumque capita in aliorum terrorem de muris ædium ſuarum ſuſpendere ſolebat.) Qui dolore commotus, interemtis, quos habebat, equis, ſe in fluvium Lycormam, qui poſtea ab ipſo Evenus dictus eſt, præcipitavit. Cæterum fuginti cum puella, Apollo in itinere obvius factus eſt, qui cum Marpeſſam & ipſe præripere Idæ vellet, ventum utrinque ad certamen eſt. Sed à Jove miſſus Mercurius arbitrium Marpeſſæ commiſit, ut ipſa, utrum vellet, eligeret: illa autem Idam elegit, verita ne ſe ætate provectam Apollo relinqueret. *Hofmannus.*

99 Ἀντάνδρῳ] *Antandros*, nunc *S. Dimitri*, teſte Sophiano, Phrygiæ urbs ad meridiem poſita, quam habitavere Leleges finitimi Cilicibus. *Edonis* prius vocabatur, deinde *Cimmeris*, & *Aſſos*, & *Apollonia.* Virgil. 3. *Æn.*

— Claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ.

Nomen ejus quod attinet, audi Melam *lib. 1. cap. 18. Duplex cauſa nominis jactarut. Alii Aſcanium Æneæ filium, cum ibi regna-*

[100] Ην τότε φημίζουσαν ἐπωνυμίην δορελάων
Ἀρχαίης Φρυγίης πολυδακρύτοιο [101] κελαινῆς.
Ες ἄρα καιρὸς ἐκεῖνος ἐπωνυμίην ἐνοσίχθων,
Κευθμῶνας γαίης σκεδάσει, καὶ τείχεα λύσει.
Σήματα δ' οὐκ ἀγαθοῖο, κακοῖο δὲ φύσεται ἀρχή.
Παμφύλου πολέμοιο δαήμονας ἕξετ' ἀνάγκας.
[102] Αἰνεάδας δὲ διδοὺς αὐτόχθονος ἐγγενὲς αἷμα.
Ἀλλά τε αὖθις ἕλωρ ἐπὶ ἀνθρώποισιν ἐρασταῖς.

Quam tum dictabunt cognomen Dorelaon,
Antiquæ Phrygiæ lachrymoſæ nigræ.
Erit igitur tempus illud cognomen Neptunus
Antra terræ diſſipabit, & mœnia ſolvet.
Signa autem non boni, ſed mali naſcetur initium,
Civilis belli triſtes habebitis anguſtias.
Aeneadas autem dans indignæ cognatum ſangui-
nem,
Quamquam rurſus præda hominibus amatoribus.

[103] Ιωιον

regnaret, captum à Pelaſgis, ea ſe redemiſſe commemorant: Alii ab iis putant conditam, quos ex Andro inſula vis & ſeditio exegerat. Hi Antandrum, quaſi pro Andro; illi quaſi pro viro accipi volunt. Vide de la Cerda, & Servium, *ad prædictum Virgilii locum. Idem.*

100 Ην τότε &c.] Veteres editiones φημίζουσιν. mox recte regius codex δορυλάειον. Eſt oppidum Phrygiæ nomine Dorylæum teſte Plinio & Euſtathio in comm. ad Dionyſii periegeſin, quod etiam δορυλάειον vel δορύλαιον dicitur. *Opſopœus.*

101 Κελαινῆς] Puto hic legendum eſſe μελαινῆς *nigræ* ob rationes quas ſupra allegavimus p. 153. &c. ſic etiam puto ſenſiſſe Caſtalionem hoc loco, quoniam in verſione ſua habet *nigræ.* Gallæus.

102 Αἰνεάδος] In reg. cod. ſcribitur Αἰνεάδος διδοὺς. Sequens verſus integrior eſt infra. *Idem.*

103 Ἴλιον οἰκτείρω σε. κατὰ Σπάρτην γὰρ Ἐριννὺς
Βλαστήσεται περικαλλὲς ἀείφατον ἔρνος ἄριστον,
Ἀσίδος Εὐρώπης τε πολυσπερὲς οἶδμα λιποῦσα.
Σοὶ δὲ μάλιστα γόους, μόχθους, στοναχάς τε φέρουσα
Θήσεται. ἀγήρατον δ᾽ ἕξει κλέος ἐσσομένοισι.
104 Καί τις ψευδογράφος πρέσβυς βροτὸς ἔσσεται αὖθις,

Ilion, heu miſereſco tui: nam creſcet Erinnys
In Sparta, ſpecie eximia, famaque perenni,
Egregium germen, divexaturaque gentes
Europæ atque Aſiæ populoſas: præcipueque
Plangores, æſtuſque tibi, gemituſque datura
Semper, & æterna fama celebranda nepotum.

Quidam deinde ſenex falſorum ſcriptor, & ipſam 105 Ψευδό-

103 Ἴλιον &c.] Opinatur Betulejus Lactantium lib. 1. cap. 6. ubi de Sibylla Erythræa ſcribit alludere ad hunc locum, verba ſunt: *Quintam Erythræam, quam Apollodorus Erythræus affirmat ſuam fuiſſe civem, eamque Graiis Ilium petentibus vaticinatam & perituram eſſe Trojam, & Homerum mendacia ſcripturum.* Sed & ante Lactantium Pauſanias hos verſus vidit, eoſque Herophile adſcripſit. Verba Pauſaniæ habes ſupra. Solinus quoque ſcribit ex Bocchi judicio, Delphicam Sibyllam ante Trojana bella vaticinatam, ejuſque verſus plurimos operi ſuo Homerum inſeruiſſe. *Idem.*

104 Καὶ τις ψευδογράφος &c.] Daphidas quoque Grammaticus Homer. poëſin mendacii arguit, Suida teſte. Theophilus orat. 3. *Quid Homero profuit Iliaci belli conſcriptio & multorum deceptio. Idem.* De his autem quæ pſeudo-Sibylla heic dicit ample egimus in diſſertationibus noſtris p. 431. &c. vix tamen unus, in Homeri ſcriptis exſtat verſus Sibyllinus, provocamus illos quarum intereſt, hoc illud ut oſtendant. Tuemur ſententiam Doctiſſ. D. du Porti in Gnomolog. Homeric. ridendos eſſe illos qui Homerum à Sibylla verſus eſſe mutuatum, ſtatuunt. Sibylla enim Homero longe poſterior ut in diſſertationibus fuit oſtenſum. *Gallæus.*

105 Ovo-

Digitized by Google

Ψευδόπατρις. δυσειδέα φάος [105] ὀνοπῆσιν ἐν σίν,
Νοῦν δὲ πολὺν καὶ ἔπος, θ' ἕξει ἔμμετρον διανοίας,
Οὐνόμασιν δυσὶ μισγόμενον. Χῖον δὲ καλέσσει,
Αὐτὸν, καὶ γράψει τὰ κατ' Ἴλιον, οὐ μὲν ἀληθῶς,
Ἀλλὰ σαφῶς ἔπεσιν γὰρ ἐμοῖς, μέτρων τε κρατήσει.
Πρῶτος γὰρ χείρεσσιν ἐμὰς βίβλους ὀνομήνη.
Αὐτὸς δ' αὖ μάλα κοσμήσει πολεμοῖο κορυστὰς,
[106] Ἕκτορα Πριαμίδην, καὶ [107] Ἀχιλλέα Πηλείωνα,

Mentitus patriam, naſcetur, lumine captus
Ille quidem, verum præclara mente vigebit,
Aſtringetque modis carmen prædulce, duobus
Mixtum nominibus: Chion quoque ſe ipſe vocabit.
Hic res Iliacas ſcribet, non ſicut habebunt,
Sed clare, verbiſque meis utendo, modiſque.
Primus enim volvet librorum ſcripta meorum.
Iſque vel in primis ornabit belligerantes,
Hectora Priamiden, & Achillea Peliona,

Τοὺς

105 Ὀνοπῆσιν &c.] Regius codex habet ἐνοπῆσιν ἰσῆρ. *Opſopæus.*

106 Ἕκτορα &c.] *Hector*, Priami fil. adde: Ilienſibus cultum olim eſſe, una cum Helena, Athenagoras ait *Legat. pro Chriſt.* Ὁ μὲν Ἰλιεὺς θεὸν Ἕκτορα λέγει καὶ τὴν Ἑλένην Ἀδράστειαν ἐπιστάμενος προσκυνεῖ, *Ilienſes Deum* Hectorem *prædicant & Helenam, velut Adraſtiam, ſcientes adorant.* Atque idem de *Hectore* tradit Clemens Rom. *Recognition. lib.* 10. V. Gerh. Joh. Voſſium *de orig. & progr. Idolol. lib.* 1. cap. 21. Sed & Hectoris lucum in agro Thebano, memorat Strabo lib. 13. in loco, qui Διὸς γοναὶ dicebatur, quod ibi natus à quibuſdam crederetur Jupiter. Huc enim ex oraculo oſſa *Hectoris* è Phrygia tranſportata eſſe, in remedium variarum calamitatum, Thebanis (qui ſoli Bœotorum ad Ilium non militaverant, teſte Artemidoro lib. 4. cap. 65.) incumbentium, tradit Scholiaſtes Homeri *ad il. ν.*

Cæte-

Cæterum quæ de duobus his Heroibus Dio Chryſoſtomus in *Troica* narrat, veriſimiliora Homericis figmentis habent Eruditi. Fuerunt autem ii inter ſe ſimiles admodum, fato & virtute, ut & proſapia; qua de re feſtivam narrationem reperies, apud Aphthonium Sophiſtam V. Caſp. Barthium *Animadverſion. ad Statium Tom. III.* p. 1680. De *Hectorea* vero *tonſura*, memorata Anaxilao, apud Pollucem. verſu,

Τὴν ἐκβοσκὴν τὴν ἱφίμερον κόμην,

V. Euſtathium *Il.* ψ. Heſychium, Meurſium *ad Lycophronem* &c. *Hofmannus.*

107 Ἀχιλλεὺς &c.] *Achilles*, Pelei & Thetidis filius, quem adhuc infantem mater Stygiis undis immerſit: quamobrem invulnerabilis toto corpore factus eſt, præterquam in ea pedis parte, qua comprehenſus ab ipſa fuerat dum ablueretur. Traditus eſt educandus Chironi Theſſalo, ſub quo bellicis artibus, ac Muſices exercitio proficeret, unde poſtmodum iram ejus, quæ tot negotia Trojanis exhibuit, citharæ cantu mirabiliter ſæpe permulſam, Athen. l. 14. Poſt Theopompum, lib. 46. annotavit, Stat. Achill. lib. 1.

Quo rapis ingentem magni Chironis alumnum?

Juven. *Sat.* 7.

—— Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus. Et cui non tunc
Eliceret riſum Citharœdi cauda Magiſtri?

Quod autem dixit *metuens virgæ*, idem ante illum cecinit Ovid. 1. de Arte.

Qui toties ſocios; toties perterruit hoſtes,
Dicitur annoſum pertimuiſſe ſenem.
Quas Hector ſenſurus erat, poſcente magiſtro
Verberibus juſſas præbuit ille manus.

Per *patrios* autem *montes*, Pelion intellexit Satyricus. Is enim mons Theſſaliæ, & illic nutritus Thetidis filius. Ita enim mater ipſa apud Stat.

—— Quid enim cunabula parva
Pelion, & torvi commiſimus antra magiſtri?

Hunc autem cum mater ex oraculo didiciſſet in expeditione Trojam periturum, ſi eo cum cæteris ducibus proficiſceretur, jam adultum inter Lycomedis regis filias furtim occuluit; & ne proderetur, muliebri habitu eum induit: ubi cum aliquandiu delituiſſet, Deidamiam regis filiam vitiavit, ex qua Pyrrhum ſuſcepit, Ovid. *Met.* 13.

Præſcia venturi genitrix Nereia leti
Diſſimulat cultu natum, & deceperat omnes,
In quibus Ajacem, ſumptæ fallacia veſtis.

Hor. *Carm.* Od. 8.

—— Quid latet? ut marinæ
Filium dicunt Thetidis ſub lacrymoſa Trojæ
Funera: ne virilis
Cultus in cædem, & Lycias proriperet catervas.

Poſtremo tamen ab Ulyſſe aſtu compertus, ad bellum ductus eſt. Troja enim abſente Achille expugnari non potuit. Arma, quæ nulla humana vi penetrari poſſent, à Vulcano, Thetidis rogatu, illi fabricata ſunt. Porro, in bello poſt multas res præclariſſime geſtas, adeo ob ereptam ſibi ab Agamemnone Briſcida indignatus eſt, aliquandiu bello abſtinuerit, neque ullis precibus reduci potuerit. Verum Patrocli amici conjunctiſſimi morte permotus, denuo ad bellum profectus, Hectorem interfecit, quem mortuum, & curruí alligatum, ter circum urbis muros raptavit (& hæc omnia in Patrocli ultionem) ac demum Priamo corpus vendidit. Virgil. *Æn.* 1.

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Meminit Propert. 2. 8.

Fortem illum Æmoniis Hectora traxit equis.

Ovid.

Ovid. *Amorum.* 2. 1.

Raptus & Æmoniis flebilis Hector equis.

Vetus Poëta, apud Tullium Tuſcul. 1.

Vidi, videre quod me paſſa ægerrime,
Hectorem curru quadrijugo raptarier.

De redemptione cadaveris Hectorei Tragœdiam ſcripſit Ennius, quam *Hectoris Luſtra* ſive *Lytra*, inſcripſit, quæ ſic dicta à luendo, i. e. ſolvendo pretio, cujus rei argumentum tractaſſe adoleſcentem Lucanum ex Statio apparet in Sylvis.

Ac primum teneris adhuc in annis
Ludes Hectora Theſſaloſque currus,
Et ſupplex Priami potentis aurum.

Magno pretio redemptum eſſe innuunt Homeri ἀπερείσι' ἄποινα, hoc eſt, infinita redemptionis pretia. Cedrenus ait, portata à Priamo ad redimendum Hectorem χρυσόν τε, καὶ ἄργυρον, καὶ ἐσθῆτα πολυτελῆ, *aurum*, *argentum*, *pretioſam veſtem.* Inde Hor. lib. 1. *Od.* 10. de hac re loquens, *dives Priamus*, inique à Scaligero laceratus Caſſiodorus,

Priamus quanto pretio ſepeliendum Hectorem redemit.

Diſſidet tamen Plut. Nam *orat.* 2. *de Alex.* ὁ μὲν γὰρ (loquitur de Achille) χρημάτων ὀλίγων τ' Ἕκτορος νεκρὸν ἀπελύτρωσεν. h. e. *hic autem parvo pretio cadaver Hectoris redemptum reddidit.* Occiſus tandem à Paride, dum conjugium Polyxenæ ſperaret, icta telo ea pedis parte, quæ Styge tincta non erat, & in Sigæo ſepultus eſt. Plin. 4 12. Tantæ fortitudinis fuiſſe fertur, ut (teſte Gellio l. 2. c. 11.) inſigni fortitudine duces *Achilles*, ſicut L. Sicinius Dentatus, & Q. Cotius, apud Val. M. lib. 3. cap. 23. appellentur, & argentum vocetur *Achilleum*, quod ſit inſuperabile. Mythologi *Achillem* imperatoris præſtantiſſimi effigiem eſſe demonſtrant, fortes autem viri voluptatum illecebris potius, quam vi externa ſæpiſſime obruuntur. *Achillem* ſcribit Euphorion videri nuncupatum, quod non chilo, i. e. Cerealibus cibis primum ſit connutritus, verum ex infantia, medullis animalium, Leonum inprimis, mox & carnibus venatu comparatis. Verſus Euphorionis hi ſunt, quemadmodum citantur ab Etymologo:

Ἐς Φθίην χιλοῖο κορητὺς πάμπαν ἄπαστος:
Τοὔνεκα Μυρμιδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Sunt qui, Euſt. tradente, dici *Achillem* opinentur, quod bello victis triſtitiam immitteret. Alii quod llientes mœrore confecerit. Non deſunt, qui ab ἄχος *dolor*; & λύω, *ſolvo*, nuncupatum eum contendant, quia medicus fuit. Sed hæc trita forſan, & ridicula. Illud autem non perinde vulgatum, alios commemiſſe Thetidem interdiu filium ambroſia ungere ſolitam, & noctu ſub igne occultare, quo quicquid in eo mortale foret, eximeret, donec, à Peleo deprehenſa, irata ſe ſubduxit. Apollonius 4. *Argonaut. verſ.* 869.

Ἡ μὲν γὰρ βρότεας αἰεὶ περὶ σάρκας ἔδαιεν
Νύκτα διὰ μέσσην φλογμῷ πυρός. ἤματα δ' αὖτε
Ἀμβροσίῃ χρίεσκε τέρεν δέμας, ὄφρα πέλοιτο
Ἀθάνατος, καί οἱ στυγερὸν χροῒ γῆρας ἀλάλκοι.
Αὐτὰρ ὅγ' ἐξ εὐνῆς ἀναπάλμενος εἰσενόησε
Παῖδα φίλον σπαίροντα διὰ φλογός. ἧκε δ' ἀϋτὴν
Σμερδαλέην ἐσιδὼν μέγα νήπιος, ἡ δ' ἀΐουσα
Τὸν μὲν ἄρ' ἁρπάγδην χαμάδις βάλε κεκληγῶτα.

Dictus hinc fuit *Pyroſous*, quaſi ab igne ſervatus, & poſtea *Achilles*, ab exuſto labro, quod, dum lingeret infans, ambroſia non fuiſſe perunctum fingitur. Agameſtor *Thetidis Epithalamio*;

Παῖδα δ' ὄνομα θῆκε Πυρίσοον, ἀλλ' Ἀχιλλῆα
Πηλεὺς κίκλησκε χείλεος οὕνεκά μιν
Κείμενον εἰνὶ κόνει σποδιῇ ἐπὶ πῦρ ἀπέμαξεν
Χεῖλος αἰθομένης ἀσποφάτως ἑτέρου.

Vide Tertull. *de Pallio* lib. 4. & lib. *de Anima*, cap. 46. *Idem.*

Τοὺς τ' ἄλλους ὁπόσοις πολεμήια ἔργα μέμηλε,
Καί γε θεοὺς τούτοισι παρίστασθαί γε ποιήσει,
Ψευδογραφῶν κατὰ πάντα τρόπον, μέροπας κενο-
κράνους·
Καὶ θανέειν μᾶλλον τοῖσι κλέος ἔσσεται εὐρὺ
Ἴλιον. ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀμοιβαῖα λέξεται ἔργα.
Καὶ Λυκίη Λοκροῖο γένος κακὰ πολλὰ φυτεύσει.
108 Χαλκηδὼν στεινοῖο πόρον πόντοιο λαχοῦσα,

Et reliquos etiam, quibus & res bellica cordi.
Quin faciet divos illis aſſiſtere, falſa
Omnino ſcribens: homines cum morte caduci
Ii fuerint, quorum tantum nuda oſſa ſuperſunt,
Et quibus ingentem famam dabit Ilion amplum.
Sed tamen alterno res geſtas carmine dicet,
Et Lyciæ Locri proles mala multa creabit.
Te quoque Chalcedon ponti ſortita meatum

Καὶ

108 Χαλκηδὼν] *Chalcedon*, *Chalcedonia* Livio, urbs antiqua, an. poſt Romam 148. condita, Archiepiſcopalis, cujus Eccleſia Metropolis, Concilio ibi habito, de quo infra, dicta eſt: Bithyniæ in ora ex adverſo Byzantii, minus milliario diſtans: Boſporo intercedente, ſeptemdecim annis condita ante Byzantium à Megarenſibus. Oraculi ambage *Cæcorum urbs* Plin. dicta, quod priores illuc advecti, parum viſa locorum utilitate, pejora elegiſſent. Strabo l. 7. Ammianus Marcellinus, l. 26. Tacit. 12. 63. Vide infra. Turcis *Calchiu*, Rimio teſte. Marſius Niger tradit, interius reædificatam, & à Junioribus *Cacelina* nuncupari. *Scutari* ex ea facit hodie Alphon. Adrian. Sed Davity hanc, Turcis *Iſcodar*, Chryſopolim vult eſſe: *in deſcr. Aſiæ part*. 1. p. 13. Petrus Gyllius prodit hodie exiguum vicum eſſe, ſine mœnium veſtigiis. Steph. Hanc, ut dictum, Magarenſes condidere, *Cæci* appellati, quod non potius oppoſitum litus elegere, in quo ſita eſt Conſtantinopolis optimo loco. Hic olim magna Synodus 630. epiſc. celebrata eſt, Anno 451. quæ quarto loco inter octo numeratur, quibus Romana Eccleſia præcipuum honorem imper-

Digitized by Google

Καί σε μολὼν ποτε παῖς Αἰτωλι@ ἐξεναρίξει.
109 Κύζικε σοὶ πόντ@ ἀπορρήξει βαρὺν ὄλβον.

Anguſti, Ætolæ gentis populabit alumnus.
Et tibi franget opes oneroſas Cyzice pontus.

Καὶ

impertitur. Huic Martianus, cum Pulcheria Auguſta, præerat; ubi Eutyches & Dioſcurus damnati, decretumque Mariam Θεοτόκον appellandam. Porro Clericis prohibitum, ne ſecularibus negotiis ſe immiſcerent; aut in duabus Eccleſiis miniſtrarent. Porro Sedes Urbis Antiochenæ & Alexandrinæ prælata, & ut ſecundas à Romana obtineret, ſtatutum, cui decreto Leo Epiſc. R. reſtitit, orto inde infelici, *de Titulo Univerſalis*, certamine, &c. Evagr. lib. 2. cap. 18. Zonar. tom. 3. Niceph. lib. 15. cap. 2. Acta Concilii tom. 4 Liberatus, Proſper, &c. Claud. *de* 4. *Conſul. Honorii*;

Boſporus adverſam patitur Chalcedona cerni.

Idem lib. 2. *in Ruff.*

Et Chalcedonias contra deſpectat arenas.
Idem.

109 Κύζικε &c.] *Cyzicus*, à Theſſalis oriundus. Fuit enim ex Æneo Apollinis & Stilbes filio natus, qui, relicta Theſſalia, ubi fuerat ortus, in Helleſpontum ſe contulit atque ibi regnavit, & *Ænetem*, Euſori Thraciæ regis filiam, uxorem duxit, ex qua Cyzicum genuit, qui Doliorum tenuit imperium in Iſthmo & Cherſoneſo, quæ eſt in Propontide, juxta quam mons eſt *Arctos* nomine. Cycicus cum advenientes Argonautas ſibi cognatione conjunctos didiciſſet, eos benigniſſime ſuſcepit hoſpitio. Cumque à Cyzico digreſſi eſſent, quos Cyzìceni hoſtes cum crederent, adverſus eos egreſſi, pene internecione ſublati ſunt, inter quos ipſe Cyzicus ab Jaſone eſt interemptus, ut & Apollonius & Valerius ſcribunt. Orpheus ab Hercule, alii ab Dioſcuris. *Cyzicus*, urbs Myſiæ ad Propontidem, *Cyzico* Sophiano, cui nomen indidit *Cyzicus*, rex, quem Jaſon per imprudentiam interemit. Fuit hæc civitas & magnitudine, & pulchritudine cum primis Aſiæ urbibus comparanda, paci & bello apta, tribus armamentariis inclyta, quorum aliud armorum, aliud inſtrumentorum, aliud frumenti erat receptaculum. Propert. 3. 22.

Frigida tam multos placuit tibi Cyzicus annos,
Tulle, Propontiaca qua fluit Iſthmos aqua.

Ovid. *Triſt.* 1. *Eleg.* 9.

Inde Propontiacis hærentem Cyzicon oris,
Cyzicon Æmoniæ nobile gentis opus.

Ubi vir περιλααόνολ@ Nic. Heinſius *ſurgentem* legere mavult, nam in edito colle ſita hæc urbs. Val. Flac. lib. 2.

Nec procul ad tenuis ſurgit confinia Ponti
Urbs placidis demiſſa jugis, rex divitis agri
Cyzicus. ———

Sed & Apollonius Rhodius; in ejuſdem deſcriptione,

Ἔστι δέ τις αἰπεῖα Προποντίδος ἔνδοθι νῆσος
Τυτθὸν ἀπὸ Φρυγίης πολυληΐου ἠπείροιο,
Εἰς ἅλα κεκλιμένη, &c.

Vide Caſaub. ad lib. 12. *Strabonis*. *Cyziceni* apud Veteres timiditatis ac mollitiei notantur, unde *tinctura Cycicena*, proverb. apud Zenodotum & alios in eos, qui aliquid indecorum metu faciunt. *Cyziceni*

Digitized by Google

Καὶ σὺ τότ' ἄρη 110 Βυζάντιον Ἀσίδι στέξῃ,
Καὶ δὴ καὶ στοναχὰς λήψῃ, καὶ ἀνήριθμον αἷμα,
Καὶ κράτος ὑψηλὸν Λυκίης ὄρεος ἐκ κορυφαίων,
Χάσματ' ἀνοιγομένης πέτρης κελαρύξεται ὕδωρ,

Tu quoque tunc Aſiæ Byzantion arma fovebis,
Et gemitus etiam accipies, multumque cruorem,
Altumque imperium Lyciæ de vertice montis,
Undaque recluſæ petræ reſonabit hiatu,

Μέχρι

quoque *ſtateres* apud Suidam in proverb. ſunt, pro re ſculpta diligenter, ſicuti fuere *nummi Cyziceni*. long. 54. 50. lat. 42. 15. *Idem*.

110 Βυζάντιον] *Byzantium*, urbs Thraciæ. Hanc pleraque hiſtoria Spartanis adſcribit conditam. Juſtinus lib. 4. & Iſidorus à Pauſania rege: Claudianus à Byzante quodam non obſcure exſtructam, vel ſaltem reſtauratam vult: in Eutropium l. 2. *hoc Byzas Conſtantinuſque videbunt?* Circa annum 97. *U.C.* In Johanne Sariſburienſi, *de nugis Curialium* legitur: *Chilon Lacedæmonius jungendæ ſocietatis cauſa miſſus Corinthum, duces & ſeniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reverſus eſt, dicens ſe nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus conſtructo Byzantio clareſcebat, hac maculare infamia, ut dicerentur cum aleatoribus contraxiſſe ſocietatem.* Secundum Euſtathium vero à *Byze*, Megarenſium claſſis præfecto, extructa eſt. Liberæ olim conditionis, & *Ligos* ante dicta. Plin. 4. 1. Hodie à *Conſtantino* Magno Conſtantinopolis, antea *Nova Roma*. Mox empore Severi munita, & nomine filii ſui Antonini *Antonia* vocata. Expugnata à Mahumete Turca, A. D. 1453. magna prorſus Chriſtianæ religionis jactura. Nunc ſedes eſt Imperii Ottomannici. Ejus meminit Ovid. *Triſt.* lib. 1.

Quaque tenent Ponti Byzantia litora fauces,
Hic locus eſt gemini janua vaſta maris.

Tacitus *Annalium libro duodecimo*: *Byzantium fertili ſolo, fœcundoque mari. Stamboli* hodie Turcis dicitur. Vide Petrum Gyllium, *de Topographia Conſtantinopoleos*. Hinc *Byzantiacus*, Statius 4. *Sylv.*

Aut Byzantiacos colunt lacertos.

Porro Urbis deſcriptionem habes apud Dionem *in Severo*, (à quo duriter admodum habita fuit an. 198. Dion. lib. 42.) quam Zonaras in ſuam hiſtoriam de Conſtantino Magno deſcripſit; quamque *Tom.* 3. *initio* dedit. Urbs eſt innumeris referta incolis, & omnium Europæorum maxima, (una tantum Lutetia excepta) cum portu commodiſſimo & percapaci. Juxta Boſphorum Thracium inter Pontum Euxinum & Propontidem, è regione Aſiæ min. Eſtque triangularis, & perſæpe incendiis deformata. Sed ab aliquot annis multum defecit, licet ſitu & adſpectu pulcherrima ſit totius Orbis. Vide etiam *Conſtantinopolis*. Eſt etiam Indiæ intra Gangem urbs. Ptol. *Idem*.

111 Ῥυνδα-

Μέχρι τε καὶ πατέρων μαντήϊα σήματα παύσῃ.
Κύζικ᾽ ὦ οἰκήτειρα προποντίδος οἰνοπόλοιο,
111 Ρυνδακὸς ἀμφὶ σὲ κῦμα κορυσσόμενον σμαραγήσει.
Καὶ σὺ 112 Ρόδος πουλλὼ μὲν ἀδούλωτος χρόνον ἔσσῃ,

Donec ſigna patrum jam ceſſent fatidicorum.
O Cyzice, accola Propontidos viniferæ.
Circum te tumida reſonabit Rhyndacus unda.
Tu quoque diu nulli Rhode ſubdita, filia Solis,

Ἡμε-

111 *Ρυνδακὸς*] *Rhyndacus*, fluv. & oppid. Stephano) Myſiæ Aſianæ magnus, qui *Lycus* Plinio, ex Artynia ſtagno ad Olympum mont. effluens, & in Propontidem inter Aſcanium fluv. & Cyzicum urbem prolabens, varie indigitatur: *Lico* Moletio, *Lartacho* Nigro, *Lupadi* Caſtaldo, *Ulubat* Turcis, teſte Leunclavio. Apud illum angues immanes naſcuntur, qui aves prætervolantes abſorbent. Mela & Plin. 8. 14. Valer. Flacc. l. 3. *Argon.*

Et te jam medio flaventem Rhyndace Ponto.

Idem.

112 *Ρόδος*] Rhodus Solis filia dicitur, propter ſolis coloſſum inter ſeptem mundi miracula relatum, qui poſtea terræmotu corruit. Aliud Sibyllæ vaticinium de Rhodo videtur innuere Pauſanias, quod in his libris non extat. *Rhodus* (inquit) *inſula tam vehementer concuſſa eſt, ut Sibyllæ vaticinatio Rhodi ſit exitio comprobata.* *Opſopœus.* Rhodus, *Rodi*, vel *Rhodi*, & *Rhodus*, inſula maris Carpathii, Cariæ ad meridiem ajacens, prius Ophiuſa, deinde Telchinis, teſte Strabone, Æthræa, Trinacris, Corymbia, Pœeſſa, & Arabyria, teſte Plinio, à littore Cariæ 20. mill. paſſ. inter Cretam ad occaſum 134. & Chelidonias in ortum 185. ab Alexandria Ægypti 500. in Boream Byzantium verſus, à Cypro 160. in Corum, ipſa circuitu 130. cum urbe cognomine archiepiſcopali, à Cecrope condita. Populi Rhodii Straboni, Plinio, & aliis. Anno ſalutis 1522. urbs à Turcis occupata, inde Hieroſolymitanis ejectis Equitibus, qui Melitam migrarunt; ubi dono Caroli V. Auguſti conſedere. De ea Horatius libro 1. carminum ode 7,

Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mitylenen,
Aut Epheſum.

Hinc Rhodius nomen gentis. Ovidius lib. 12. Metamorphoſeon:

Herculis O Rhodiæ ductor pulcherrime claſſis.

Rhodi mira aëris ſalubritas, ſicuti Mitylenæ. Pergami, Smyrnæ, & Syracuſis; ubi ſe Romani diutius morari conſueverant

Digitized by Google

Ημερίη θυγάτηρ, πουλὺς δέ τι ὄλβος ὄπαθεν
Εσσεῖται, ἐν πόντῳ δ' ἕξεις κράτος ἔξοχον ἄλλων.
Αλλὰ μεθ' αὖθις ἕλωρ ἔσῃ ἀνθρώποισιν ἐρασταῖς
Κάλλεσιν, ἠδ' ὄλβῳ· δεινὸν ζυγὸν αὐχένι θήσεις.

Durabis, multaque olim pollebis opum vi,
Imperioque maris primas evecta tenebis.
Præda tamen ſtudio tandem rapieris amantum,
Cervicemque jugo, dives, formóſaque ſubdes.

Λύδιος

rant ob aquarum copiam, & frigiditatem, aliaſque delicias. *Hic* Apollo præcipue cultus, cui Coloſſum, unum ex 7. orbis miraculis, dedicarunt. Rhodii, ut Diogenianus refert, cum Minervæ Lindiæ ſacrificarent, & ibi plures dies agerent, oraculum conſuluerunt, an matulam liceret inferre: quo licere reſpondente, rurſus quæſierunt, in æream vel teſtaceam: quibus Deus indignatus, neutram, reſpondit. Hinc proverbium manavit, *Rhodiorum oraculum*, in ſcrupuloſos, nimiſque de re minuta ſciſcitantes. *Rhodus hic, hic ſaltus*, ſpecie adagii effertur apud Diogenianum in eos qui ſe jactant alibi grandia feciſſe; quibus dici poteſt: *Hic Rhodus, hic ſaltus*, hoc eſt; quod alibi te feciſſe ais, & hic præſtare potes, ut is qui ſe ſaltus Rhodi ingentes feciſſe jactabat. In hac inſula nullam reperiri aquilam ferunt. Rhodi Diagoras, cum tres filios athletas eodem die in certamine omnes viciſſe, & coronari vidiſſet, præ gaudio, populo inſpectante, exſpiravit, teſte Gellio libr. 3. cap. 15. Sicuti in Romana matrona, viſo filio, quem falſo nuncio in clade Cannarum mortuum acceperat, præ nimio gaudio illico mortua eſt. Rhodi 3000. ſignorum, teſte Muciano apud Plinium lib. 34. capite 7. Apud Rhodios Timocreon gulæ valde notatur: cui hoc epitaphium poſitum fuit.

Multa bibens, & multa vorans, male denique dicens,
Multis hic jaceo Timocreon Rhodius.

Xenarchus item Rhodius ob nimiam bibacitatem *Metretes* appellatus eſt. [*Rhodus*, Rhodi *Italis*, Rhodes *Gallis*, *inſula eſt Aſiæ minoris, in ora Cariæ, 280. mill. paſſ. à Cypro inſula occaſum, uti & ab Alexandria Ægypti in Boream, Conſtantinopolim verſus 500. circiter; ſuntque qui credant ejus circuitum eſſe tantum 100. mill. paſſ. Urbem habet archiepiſcopalem cognominem & permunitam in parte orientali inſulæ, cum portu & emporio celeberrimo, ubi Coloſſus ſeu ſtatua Solis, quam fecerat Chares Lydius 70. cubitorum altitudinis, ita ut inter orbis miracula cenſeretur. Capta fuerat circa annum 1300. à Guilielmo Villaretio Gallo Magno Magiſtro Equitum S. Joannis Hieroſolymitani, qui ab ea Rhodii dicti fuere, & qui eam fortiter ſervarunt uſque ad annum 1522. quo expugnata fuit à Solimanno Turcarum Imperatore poſt obſidionem ſex menſium, & etiamnum Turcis ſubeſt.*] *Ferrarius.*

Λύδιος αὖ σεισμὸς δὲ τὰ Περσίδος ἐξεναρίξει,
Εὐρώπης τ' Ἀσίης τε λεὼς ῥίγιστά περ ἄλγη.
Σιδονίων δ' ὀλοὸς βασιλεύς, καὶ φύλοπις ἄλλων,
Ποντοφόρῳ Σαμίοις ὀλοὸν δείξουσιν ὄλεθρον.
Αἵματι μὲν δάπεδον κελαρύζεται εἰς ἅλα φωτῶν
Ὀλλυμένων, ἄλοχοι δὲ σὺν ἀγλαοφάρετι κούραις
Ὕβριν ἀεικελίην ἰδίην ἀποθωρήξουσι,
113 Τὰς μὲν ὑπὲρ νεκύων, τὰς δ' ὀλλυμένων ὑπὲρ υἱῶν.
Σημεῖον 114 Κύπρου σεισμὸς φθίσει δὲ φάλαγγας,

Lydius at motus res Perſidis exſpoliabit,
Europæque Aſiæque genus pertriſte dolebit.
At rex Sidonius, aliorumque agmina pugnæ
Exitium Samiis conflabunt triſte per æquor:
Sanguine terra fluens reſonabit in æquora rauca
Cæde virum. uxores autem, lepidæque puellæ,
Ah lamentantes ſua triſtia damna querentur,
Propter & occiſos, & natos morte cadentes.
Signum Cypri, terræ motu vero perdet phalangas,

Καὶ

113 Τὰς μὲν] Puto ſcribendum, ταὶ μὲν, ταὶ δὲ vel αἱ μὲν, αἱ δέ. *Opſopœus.*

114 Κύπρου] Sub Aug. Cypri urbes terræ motu periiſſe teſtantur hiſtoriæ. *Gallæus.* *Cyprus*, inſula ex maximis maris Mediterranei, notiſſima in ſinu Iſſico inter mare Cilicium & Syriacum, ab Ortu in Occaſum extenſa, vix 60. mill. ab ora Syriæ, & circuitus 550. m. p. circiter fertilitatis tam eximiæ, & metallorum adeo ferax, ut *Macaria* olim, h. e. *Beata* dicta ſit. Unde Virgil. lib. *Æn.*

——— *Genitor tum Belus opimam*
Vaſtabat Cyprum. ———

Et propius ad etymon Horat. *Carm.* l. 3.

O *quæ beatam Diva tenes Cyprum.*

Am. Marcellinus lib. 14. *Cyprum inſulam procul à continente diſcretam & portuſam,*

inter

inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram Salamis & Paphos, altera Jovis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta autem, tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus à fundamento ipſo carinæ ad ſupremos uſque carbaſos ædificet onerariam navem, omnibuſque ornamentis inſtructam mari committat. Mirum de hac Inſula referunt Hiſtoriæ, nullum ibi tam accurate unquam ſepeliri potuiſſe, quin altero die indignabunda quaſi terra ſponte rejiceret cadaver; duraſſeque id, donec Ericus II. Daniæ Rex, cum Hieroſolymam peteret, morbo ibi prius, mox morte interceptus voluit ibidem ſepeliri, Zevecotius *Notis in Florum* lib. 3. cap. 9. Chriſtianam fidem hic primus D. Paulus docuit, cum Barnaba; cujus hic tandem occiſi corpus Anno 385. ſub Zenone, repertum. Concilium ibi An. 399. contra Origeniſtas, Socr. lib. 6. cap. 9. Sozom. lib. 8. cap. 14. An. 643. contra Monotheletas. Baron. Multis nominibus olim appellabatur, teſte Plinio, *Acamantis*, *Ceraſtis*, *Amathuſa*, *Aſpelia*, *Crypros*, & *Colinia*; qui illam inſuper in 9. Regna diviſam refert, V. infra. Item *Sphecia*, ut Euſt. docet *ex Lycophrone*. Feſtus *Æroſam* dici ſcribit, quod in ea plurimum æris naſcatur. Ital. *Cypro*. Turc. *Cupron* hodie. In ea Venus colebatur, unde *Cypria*, *Cypris*, & *Cyprigena* dicta. Horat. *ad Venerem*.

Sic te Diva potens Cypri.

Factum autem id propterea monet Camers, quod mos eſſet Cypriis, virgines ante nuptias proſtituere, ut dotalem pecuniam quærerent, Juſtin. *Hiſt.* lib. 18. cap. 5. quem ab ipſa Venere inſtitutum aſſerit Lactantius lib. 1. c. 17. A *Cypro* Cinyræ filia nominari volunt, Steph. Κύπρος νῆσος μεγάλη ἐν τῷ Παμφυλίῳ κόλπῳ ἀπὸ Κύπρου τῆς θυγατρὸς Κινύρου. Ita etiam Conſtantinus ex Philo Stephano περὶ νήσων, & Iſter ἐν ἀποικίαις Αἰγυπτίων. Melius quam Euſt. *in Dionyſ.* cui Cyprus eſt filius Cinyræ. Nam muliebre nomen eſt κύπρος, quod in uſu fuit apud Phœnices, uti docet Scal. *ad Euſeb.* pag. 149. Lucan. lib. 8.

Quæſtor ab Icario Cinyrææ litore Cypri.

Tamen, quia Cyprus Cinyræ filia, neque in fabulis, neque in hiſtoria celebratur; quod ſequitur apud Stephanum & Euſtathium, arridet magis, dici Cyprum inſulam ἀπὸ ἐκεῖ φυομένου ἄνθους κύπρου, *à Cypri flore*, qui ibi naſcitur. Cyprus eſt Arabum אלחנא *Alkenna*, non liguſtrum, ut multi volunt. Ebræis dicitur כופר *copher*. Cant. 1. 14. & 4. 13. Neque vero eſt abſimile, inde vocari *Cyprum* inſulam, cum rara alioqui planta, & eximia, ibi plurima proveniat. Plin. 12. 24. ubi de Cypri generibus: *Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata; ſecundum Aſcalone Judææ: tertium Cypro inſula odoris ſuavitate. Inde fragrans* Homero *in Hymnis*:

Σέλας τ' ἐπὶ Τροίην, προλιποῦσ' εὐώδεα Κύπρον.

Diviſa fuit alias in quatuor partes: *Salaminiam* ad Ortum. *Paphiam* ad Occ. *Lapithiam* in Bor. & *Amathuſiam*, ad Auſtr. hodie in duodecim partes dividitur, quarum nomina ſunt, *Nicoſia*, *Famaguſta*, olim *Tamaſſus*, *Paphia*, *Andima*, *Limiſſum*, *Maſetum*, *Salinæ*, *Meſſaria*, ſeu *Sivori*, *Cruſocus*, *Pentalia*, *Cerinæ*, & *Carpaſſus*. Pagi in univerſum ſunt, 850. Primo ſub propriis Regibus, quorum ultimus Ptolomæus, ſentiens Catonem contra ſe venire, mortem ſponte ſumſit. Sic cum immenſis opibus in Romanorum poteſtatem Inſula venit, quibus hæc unica belli cauſa erat, quamvis excuſent alii & in Ptolomæum Clodiumque rejiciant, ut Strabo. lib. 14. Vellejus lib. 2. c. 45. Dio l. 38. Neminem enim latet Romanorum eo tempore avaritia, quam exprimit Galgacus, apud Tacitum *Agric.* 30. 10. *Romani, ſi locuples hoſtis eſt, avari: ſi pauper, ambitioſi.* Et improbant factum hoc ſummopere Cicero *pro Domo* cap. 8. Marcellinus lib. 14. cap. 27. Ruffus cap. 13.

Sic

Digitized by Google

Καὶ πολλὰς ψυχὰς ἀΐδης ὁμοθυμαδὸν ἕξει.
115 Τράλλις δ᾽ ἡ γείτων Ἐφέσου, σεισμῷ καταλυσθ

Et multas animas hominum ſimul Orcus habebit.
At Trallis vicina Epheſo ſuccuſſa, tremente

Τείχεα

Sic ergo, mandata Publio Clodio Tribuno duce, ſocii vivique Regis conſiſcatione, Caniſium familiarem ſuum in Cyprum præmiſit Cato, qui Ptolomæo, ut ſponte legi Clodiæ cederet, perſuaderet: daturum ipſi Populum Romanum Veneris Paphiæ ſacerdotium, quod ut opulentiſſimum, ita præcipuæ dignitatis apud Cyprios, habebatur. Sed Rex, hauſto veneno, ab ea contumelia ſeſe liberavit. Confectam pecuniam ſeptem millium talenterum ſcribit Plutarchus: quam prædam dignam judicarunt Romani, propter quam unius Inſulæ Rex regno expelleretur. Vid. Florum lib. 3. cap. 9. Poſtea Cyprus à Julio Cæſare Cleopatræ Ægypti Reginæ conceſſa eſt, ſed poſt mortem ejus ad Romanos rediit. Poſt diviſum Imper. R. Græcis paruit, quibus illa erepta eſt, à Muhavia Saracenorum ductore, cum Arado & Rhodo, An. Chriſti 656. Guil. Tyrius l. 19. cap. 20. Aaron poſtea Saracenus, hic templis diſtructis, Chriſtianos expulit, Anno Chriſti 807. ſeqq. temporibus ſub imperium Græcorum rediit. Verum poſt hæc Richardus Angliæ R. cum contra Saracenos ducens, anno 1191. tempeſtate ad Inſulam dejectus, ab Inſulanis non admitteretur, vi eam occupavit, Iſaco devicto, & cuidam Gallo Guidoni de Luſignano in regn. dedit. Huic reges ſucceſſerunt continua ſerie, (è quibus Hugo ab Hoſpitalariis depoſitus eſt, Anno Chriſti 1306.) donec in Genuenſium clientelam pervenit. Dein Venetis, ex dono Catharinæ Corneliæ, uxoris Jacobi uſurpatoris, Carlota excluſa, paruit ab an. 1472. ad an. 1560. quo Turca Selimus bello Venetos aggreſſus, Cyprum ipſis eripuit ſequenti anno. A quibus in 11. partes dividitur. Caput regni *Nicoſia*, in medio Inſ. fere rotunda; ſecunda *Famaguſta*, urbs permunita, in ora Or. cum portu capaci; tertia Caraunia, *Cerines*; Quarta Paphos, *Baffo*, in Ora Occident. Reliquæ ſunt parvi momenti. Baudr. Olim 9. Reges Inſ. præfuerunt, qui tamen omnes in Regis Perſ. clientela erant, Diod. lib. 16. In Cyprium exilium miſſi à Conſtantino Copronymo Monachi Iconolatræ. Prope Cyprum Hugo ultimus Hieroſol. R. Sultani victoris arma fugiens naufragio periit, Anno Chriſti 1291.

Urbes Cypri Epiſcopales olim.

Amathus.	Leuca.
Araus.	Leucoſia metrop. Latin.
Carpaſium.	Paphos vetus & nova.
Ceraunia.	Salamis Græc. metrop.
Curium.	Soli, nunc pagus ut cœteræ

aſteriſmo carentes. &c. V. Ferrar.

Fama Auguſta, olim Hamacoſtos, & Ammochoſtus. *Idem.*

115 Τράλλις] Trallis terræ conſederunt ſub imperio Auguſti, teſte Euſebio in Chronicis. *Opſopœus.* Tralles, & Trallis numero ſingulari Plinio & Ptolemæo, quæ prius Evanthia, Seleucia, & Antiochia dicta eſt, teſte Plinio, *Chora* Nigro & aliis, urbs Lydiæ epiſcopalis ſub Archiepiſcopo Epheſino, inde ad 30. mill. paſſ. in Eurum, vel ſub Archiepiſcopo Sardiano, ut aliis videtur, pene extincta, inter Magneſiam ad Boream 140. & Mæandrum fluvium ad auſtrum 80. ſtadiis, ab

hhh Epheſo

Digitized by Google

Τείχεά τ' εὐποίητ' ἀνδρῶν τ' ὀλοῶν βαρυθύμων.
Ὀμβρήσει δέ τε γαῖα ὕδωρ ζεστὸν, ποτὶ δ' αὐτοὺς
Γαῖα βαρυνομένη πίεται, ὀσμὴ δέ τε θείου.
Καὶ [116] Σάμος ἐν καιρῷ βασιλήϊα δώματα τεύξει.

Terra, compoſitos muros, hominumque labores
Diruet, & latices ferventes terra refundet:
Terra gravata illos, & ſulphuris hauriet æſtus,
Regaleſque ſtruet Samus ædes tempore certo.

Ἰταλίη

Epheſo 260. ſtadiis, Laodiceæ proxima, ad 10. mill. paſſ. recedens. Populi Trallenſes Plinio & aliis. Juvenalis ſatyra 3.

Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis.

Trallibus palma viridis in æde Victoriæ ſub ſtatua Cæſaris enata traditur, quo tempore is Pompejum in Macedonia devicit: quo etiam tempore Pergami ſonus tympanorum in delubris exauditus eſt. [*Tralles urbs eſt Aſiæ minoris, in Lydia, epiſcopalis ſub Archiepiſcopo Epheſio, inter Magneſiam & Mæandrum fluvium ad meridiem, ac Cayſtrum fluvium ad Boream, & 36. mill. paſſ. ab Epheſo in Cæciam.*] *Ferrarius.*

116 Σάμος] Samos, Samus Ciceroni, quæ & Parthenia olim à Parthenio fluvio, teſte Strabone, cui & Athemus, Melamphylos, Dryuſa Ariſtoteli, Cypariſſia, Parthenoaruſa, & Stephane Plinio, Imbriſos Stephano, Imbraſia Hygino, à fluvio *Samo* adhuc vulgo dicta, inſula maris Icarii, Ioniæ adjacens, contra Epheſum urbem, inter Icariam ad occaſum 20. & Trogilium promontorium Ioniæ ad ortum 5. mill. paſſ. ipſa circuitu 87. teſte Plinio (ſed majore apud recentes;) licet Theſaurus Linguæ Latinæ modicam vocet. Hic primum vaſa fictilia fabricata, teſte Aulo Gellio libro 7. De ea Horatius libro primo epiſtola undecima:

Romæ laudetur Samos, & Chios, & Rhodos abſens.

Populi Samii Ciceroni, Plinio ubi urbs ejuſdem nominis epiſcopalis ſub Rhodienſi Archiepiſcopo. Samios Plutarchus in vita Periclis valde litteratos eſſe tradit ex Ariſtophane. Sed Suidas ex Ariſtotele Samios literatos vocat, hoc eſt, ſtigmate notatos; quod deficientibus civibus, coacti fuerint ſervos, notis ſtigmaticis inſignitos, ad Reipublicæ adminiſtrationem admittere. Unde *Samii literati* per ignominiam dicti, quod in iis eſſent ſtigmate notati. Samo ortus eſt Chœrilus Poëta, qui 75. Olympiade victoriam Athenienſem contra Xerxem verſibus ſcripſit, pro ſingulis verſibus ſingulos ſtateres aureos recipiens: quem tamen Horatius incultum Poëtam appellat, ejuſque meminit libro de arte poëtica:

Sic mihi qui multum ceſſat, fit Chœrilus ille.

Contra, Callimachus Cyrenæus, qui ſub Ptolemæo Philadelpho Regiæ Bibliothecæ præfuit, Poëta delicatus fuit: cujus meminit Propertius lib. 2. carmine 25.

Et

Digitized by Google

Ἰταλίη σοὶ δ' οὔτις ἄρης ἀλλότριος ἥξει,
Ἀλλ' ἐμφύλιον αἷμα πολύστονον οὐκ ἀλαπαδνὸν,
Πουλυθρύλλητόν τε, ἀναιδέα τε κεραΐξει.
[117] Καὶ δ' αὐτὴ θέρμησι παρὰ σπονδῇσι ταθεῖσα,
Ἃ προΐδη στήθεσσιν ἑοῖς, ἐναρίξεται αὐτήν.
Ἔσση δ' οὐκ ἀγαθῶν μήτηρ, θηρῶν δὲ τιθήνη.
Ἄλλος ἀπ' Ἰταλίης [118] λυμήτης πάλιν ἥξει τ' ἀνήρ.

Italia haud tibi res cum externo Marte futura eſt.
Sed te civilis (dictu miſerabile) ſanguis
Affliget, celebrem nimium, poſitique pudoris.
Fervida quin etiam recubans libamina propter
Quæ prævidit animo ſuo, interimet ſeipſam.
Nec tu blanda bonos mater, ſed lacte fovebis
Altrix ſæva feras, iterum vir pernicioſus

Τῆμος

Et non inflati Somnia Callimachi.
Et Ovidius 2. triſtium:
Nil tibi Battiade nocuit, quod ſæpe legenti
Delicias verſu faſſus es eſſe tuas.
In Samo inſula Iuno colebatur; unde Samos Iunonia dicta eſt. Ovidius libro 8. Metamorphoſeon:
——— *& jam Iunonia læva*
Parte Samos fuerat.
Samos altera, inſula maris Ægæi, Thraciæ adjacens, quæ Samothrace Ptolemæo & Melæ, Samothracia Plinio dicitur, vulgo *Samandrachi*, teſte Sophiano & aliis, inter Lemnum ad occaſum 22. & Imbrum in ortum 32. mill. paſſ. circuitu 20. Dardania olim, teſte Plinio. Samos item Plinio, Livio, & aliis, quæ & Same Straboni, & Theoboas Pauſaniæ, Melæna Plinio, eadem Cephaleniæ, cum oppido cognomine. Vide ibi. *Porto Guiſcardo* oppidum exciſum appellatur. Ovidius libro 1. triſtium, elegia 4.
Nec mihi Dulichium domus eſt, Ithaceve Sameve.
Hinc una ex Sibyllis fuit, cognomento *Samia*; quæ & *Phytho* appellatur. *Ferratius.*

117 Καὶ δ' αὐτὴ] Ita concipitur hic verſus in reg. cod. καὶ δ' αὐτῇ θερμῆσι παρὰ ἀπιδῆσι πεζεῖσα, æque mendoſus atque excuſus. Sequentem ſupplevi ex cod. reg. *Opſopæus.*

118 Λυμήτης] In codice regio ſcribitur λυμέτης. Redundat autem vox πάλιν. *Idem.*

Τῆμος 119 Λαοδίκεια καταπρηνὴς ἐριποῦσα
Καρῶν ἀγλαὸν ἄστυ Λύκου παρὰ θέσκελον ὕδωρ,
Σιγήσεις μεγάλαυχον ἀποιμώξασα τοκῆα.
120 Θρῆκες ἀκρόβυζοι ἄλλων στήσονται ἀνέμων.

Surget ab Italia. tunc diruta Laodicea,
Urbs Carum præclara, Lyci ſplendentis ad undas,
Magnanimi patris luctu defuncta ſilebis.
Thraces acrobyzi alios collocabuntur ad ventos

Καμ-

119 Λαοδίκεια] *Laodiceæ* plures fuere in Syria, Lydia, Media Plinio. Natur. hiſtor. lib. 5. cap. 20. & lib. 6. c. 26. 34. & Strabone lib. 11. Geograph. teſtibus. Hæc *Laodicea*, ad quam Joannes juſſu Chriſti ſcripſit, fuit *urbs regionis Cariæ in Aſia minori, Lyco flumini impoſita. Primo appellata fuit Dioſpolis, deinde Rhoas, poſtremo Laodicea*, à conditore Antiocho Theo III. rege Syriæ, qui uxoris ſuæ Laodices nomen ei impoſuit. Plin. l. 5. c. 29. Strabo libro 12. Geograph. Initio exile & & parvum fuit oppidum: poſtea vero, auctis civium fortunis, præſertim à ſoli fertilitate, facta eſt opulentiſſima Aſiæ civitas. Habuit enim ex vellere & lanificio uberrimum quæſtum. Venundabatur ibi lana mollitie præſtans, & corvina nigredine, quo nomine multum à vicinis expetebatur. Hæc urbs, præ cæteris Aſiæ urbibus, multis clariſſimis civibus eſt nobilitata. Ex quibus fuit Hiero, qui hæreditatem populo diviſit ſupra duo millia talentorum, hoc eſt, nummorum aureorum duodecies centena millia, & multis donis civitatem exornavit. Poſtea Zeno orator, & Polemo ejus filius, qui ob res fortiter geſtas prius ab Antonio, poſtea ab Auguſto, ad regiæ dignitatis faſtigium evectus eſt. Hæc civitas, ut & vicinæ, Philadelphia, Sardes, Magneſia, terræ motibus crebris fuit obnoxia, ortis ex conflictu & impulſu halituum, ſpirituum, & ventorum, cavitatibus terræ incluſorum, ex obſtructis meatibus & poris vi erumpere conantium. Anno ſexageſimo quinto à nato Chriſto, ſeu anno decimo imperii Neronis, una cum Hierapoli & Coloſſis, vicinis civitatibus, terræ motu concidit, teſte Eutropio. *Sibelius.*

120 Θρῆκες] Mallem ἀίτων pro ἀνέμων. quanquam ne ſic quidem vel verſus vel ſyntaxis conſtet. Senſus tamen patet: fore ut Thraces Byziam arcem vel Byzantium incolentes (id enim puto denotare epitheton ἀκρόβυζοι) ſolum vertant, & alio tranſlati aliis ventis afflentur. *Opſopœus*. *Thracia*, ſic à ſævitia incolarum, teſte Iſidoro dicta, olim *Perca*, teſte Stephan. & *Sithon*, teſte A. Gellio, regio max. Europæ, mari Ægæo ad Auſtr. Propontide, qua ab Aſia ſeparatur ad Ort. & mari Euxino definita, à Myſia ſuper. & infer. ad Occid. & Bor. Hæmo monte diviſa: A Macedonia pariter ad Occid. Neſſo fluv. diſterminata. Olim ſub propriis Regibus, poſtea Macedonibus paruit: à Cajo Scribonio Curione Proconſule Romanis ſubdita, poſtmodum eaſdem cum Græcia vices experta, capta à Mahomete

II. Con-

Digitized by Google

II. Conſtantinopoli, Turcicum jugum ſubiit; poſtquam à Bulgaris, imperante Baſilio, qui ab illis victus erat, vaſtata eſt, Ann. Ch. 978. Nicephorus Briennius hic imperium arripuit, à Nicephoro Botoniate mox excæcatus, an. Ch. 1078. Scythas inde pepulit Calo-Johannes Imper. Ann. Chr. 1118. Valachis prædæ fuit, regnante Balduino, Ann. Chr. 1206. Andronicus illa, uti mox toto imperio avum Michaëlem exuit, An. Chr. 1326. Sed & Koſaci, Ann. Chr. 1616. uſque ad Byzantina mœnia illam depopulati ſunt. Dicitur *Romania* Sophiano. In ea Mars ubique colebatur; erant enim gens bellicoſa. Unde Horatius:

——— *Bello furioſa Thrace.*

Et alibi:

Natis in uſum lætitiæ ſcyphis
Pugnare Thracum eſt.

Ut & apud Ovidium *Epiſt.* 2. *Armiferam Thracen* legas. Quæ proinde forſan *horrida* Catullo, & *ſæva* Statio dicitur. Eidem Statio *Tumidi Thraces*. Virgil. *Georg.* 3.

Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant. ———

Porro de virtute Martia Thracum ſunt illa Euripidis *in Hecuba*:

——— Θρῄκης
Λογχοφόρον, ἔνοπλον, εὔιππον, Ἄρει κάτοχον γένος.

Et in eadem Tragœdia de eadem gente, φίλιππον λαόν. Minutius *in Octavio*: *Mars Thracius*. Virgil. *Georg.* 4.

——— *Rheſi Mavortia tellus.*

Huc pertinet dici ab Arnobio libro 4. ex ſententia Sophoclis Martem *in Thraciæ finibus procreatum*, & ab Homer. *Odyſſ.* 8. Deum hunc abſolutum à Vulcani vinculis abiiſſe in Thraciam. Datum locum credit Lud. de la Cerda huic natalitio à moribus Thracum bellicoſiſſimis. Plinius libro 4. capite 11. *Thracia inter validiſſimas Europæ gentes*, Plutarchus libro 1. *de LL.* Καρχηδόνιοι καὶ Κελτοὶ καὶ Ἴβηρες καὶ Θρᾷκες, πολεμικὸν ὅλα ταῦτα γένη. Ob hanc cauſam fortaſſe Pomponius Thracibus fœcunditatem negat, & ſolum fertile. Verba ejus apponam; *Regio nec cœlo læta, nec ſolo: & niſi qua mari propior eſt, infœcunda, frigida, eorumque quæ ſeruntur, maligne admodum patiens. Raro uſpiam pomiferam arborem, vitem frequentius tolerat: ſed nec ejus quidem fructus maturat ac mitigat, niſi ubi frigora objectu frondium cultores arcuere. Viros benignius alit, non ad ſpeciem tamen: nam & illis aſper atque indecens corporum habitus eſt: cæterum ad ferociam & numerum, ut multi immiteſque ſint, maxime ferax.* Hæc ille. Interim voces illæ *colitur*, & *arant* apud Poëtam aliud plane præ ſe ferunt. Hinc fertilitatem ei dat Euripides *in Hecuba*, cujus hæc ſunt ex verſione Eraſmi:

——— *Thraico emiſit ſolo*
Ad hoſpitam Polymeſtoris Thraciæ domum,
Qui Cherroneſi fertilem glebam colens
Armis ferocem Martiis gentem regit.

Ubi verba Græca ſignata ſunt, ἀρίστην πλάκα. Quin & Plato lib. 7. *Leg.* loquens de Thracia, illi attribuit γεωργεῖν, βουκολεῖν, ποιμαίνειν. Ammianus dat Thraciæ *immenſam camporum placiditatem*. Idem clare lib. 31. loquens de Thracia, *ceſpitis*, inquit, *eſt feraciſſimi*. Iterum: *vicos uberes*. Apud Cedrenum orientales homines frumenti inopiam paſſi migrant in Thraciam, non facturi, niſi hæc fertilis. Vites vero quod attinet, Hippocrates *in Epp.* locum quendam Abderæ urbis (quod opp. Thraciæ eſt) ornatum exhibet αὐτοφύτοις ἀμπέλοις. Unde Athen. libr. 1. Ἐπιεικῶς δὲ ἡ Θρᾴκη ἐθαυμάζετο ὡς ἡδύοινος. Verum enim vero recte Pomponius ait, infœcundam eſſe Thraciam, niſi qua mari vicina eſt. Univerſum enim hujus reg. litus Græcis erat refertum coloniis; vinaque hic naſcebantur generoſiſſima, Maroneum, Biblinum, aliaque, vixque in ulla reg. major erat cultus Bacchi, quam in litoralibus illis Thraciæ oppidis, adeo illa paſſim erant πολύοινα. At vero interior tractus, qui proprie Thracia erat, altior & frigidior ora illa, quam Græci inhabitarant,

Καμπανοῖς ἀραβὼν πέλειαι διὰ τὸν πολύκαρπον
Λιμὸν, [121] πυλυετὴς δ' ἀποιμώξασα τοκῆα
[122] Κύρνος καὶ [123] Σαρδὼ μεγάλαις χειμῶνος ἀέλλαις,

Æſtus Campanis ingens impendet ad urbes
Depopulante fame, & longævæ morte parentis
Defleta. Cyrnus, Sardoque, furente procella

Καὶ

vel nullum omnino, vel malignum ſatis producebant vinum. Neque id tam regionis, quam incolentium vitio imputandum eſſe videtur. Barbari enim & bellatores erant plerique Thraces, agriculturæ ignari, lacte tantum & pecoribus viventes, aut raptu vicinorum. Vitam illorum breviter ſic deſcripſit Herodotus: Ἀεργὸν εἶναι κάλλιστον, γῆς δὲ ἐργάτην ἀτιμότατον, τὸ ζῶν ἀπὸ πολέμου καὶ ληϊστύος, κάλλιστον. Apud Zenodotum perfidiæ notantur, unde pactis cum Bœotis induciis noctu populati ſunt agros, hinc *Thracium commentum.* Poëtis *Biſtonii*, *Iſmarii*, *Mantini*, *Odryſii*, *Ocagrii*, *Pangæi*, *Rhodopæi* dicuntur. Fuit hæc regio, quæ hodie *Romania* dicitur, alias diviſa in *Thraciam cis & trans Rhodopen.* Poſtea in IV. prov. Nempe in Thraciam propr. ad Occid. Hæmimontum ad Bor. Rhodopon ad Merid. & Europam ad Ort. Ejus primar. Conſtantinopolis. Vide ibi. Etiam *Rumelia* perſæpe tota regio dicitur; ſub Turcis, quibus *Icella* vocatur. Terminatur à Septentr. Bulgaria, ut & ab Occid. à Merid. mari Ægæo, ab Ortu Ponto Euxino, Boſphoro Thracio, Propontide & Helleſponto. Baudrandus. Hinc *Thracius.* Ovidius *Epiſtol.* 1.

Thracia nocturno tangere caſtra dolo.

Hoſmannus.

121 Πυλυετὴς] Reg. cod. πυλυετῆ δὲ χρόνον ἀχ'. ſequentes ex eodem emendavimus. *Opſopœus.*

122 Κύρνος] *Cyrnus*, filius Aquitis, quem, dum immixtum aciei Colchicæ perquirit Pater, à Geſandro occiſus eſt, ut habet Flaccus libro 6. verſic. 298. *Cyrnus*, inſula in mari Liguſtico, à *Cyrno* Herculis filio ſic dicta, cum prius Therapne diceretur. Pop. *Cyrnii* qui longiſſimo ævo utuntur, propter mellis uſum, quod apud eos copioſum naſcitur. Hinc *Cyrnæus.* Virg. *Eccl.* 9.

Sic tua Cyrnæos fugant examina taxos.

Vide *Corſica.* *Cyrnum* etiam inſulam Japygiæ, verſus Bor. habet Stephanus. Item, maris Ægæi Inſ. inter Sporades, 80. m. p. à Gyaro in Auſtr. Plin. *Sirna* ex tab. Geogr. recent *Hoſmannus.*

123 Σαρδὼ] Græcis Σαρδὼ, Σαρδοῦς. Item Σαρδὼν Σαρδόνος. Helych. Σαρδὼν, νῆσος μεγάλη πλησίον Ἀφρικῆς, ἡ καὶ Σαρδώνη, vel potius Σαρδῶνα. Dion. Perieg.

Σαρδώ τ' εὐρυτέρη καὶ ἀπείριτος εἰν ἁλὶ
Κύρνος.

Incolæ Græcis plerumque Σαρδῷοι, & nonnunquam Σαρδόνιοι ac Σαρδώνιοι Romanis vero *Sardi.* Nomen id unde originem traxerit, plane incertum eſt; quippe Græcorum fabulas ſequi piget. Sic Martianus Capella, libr. 6. *Sardinia à Sardo,*

filio

Digitized by Google

Καὶ πληγαῖς ἁγίοιο θεοῦ κατὰ βένθεα πόντου
Δύσονται κατὰ κῦμα θαλασσείοις τεκέεσσιν.
Αἲ αἲ παρθενικὰς ὁπόσας νυμφεύσετ' ἀΐδης,
Καὶ κούρους τοὺς ἀκλερέας βυθὸς ἀμφιπολεύσει.
Αἲ αἲ νήπια τέκν' ἁλινηχέα καὶ βαρὺν ὄλβον.
124 Μυσῶν γαῖα μάκαιρα, γένος βασιλήϊον ἄφνω

Magnæ hyemis, ſanctoque Deo feriente, profundo
Mergentur, tectis ſub gurgite nantibus alto.
Eheu quam multas ſponſabit Pluto puellas
Intactas, juveneſque impubes æquore merſos.
Eheu infantes oppreſſos gurgite ſalſo!
Myſorum terra felix, . genus regium ſubito

Τεύξε-

filio Herculis, *appellata*. Idem habet Solinus cum Iſidoro. Eadem Græcis Σανδαλιῶτις & Ἴχνουσα à figura fuit appellata. Stephanus. Ἐκαλεῖτο δὲ Ἴχνουσα διότι ἐοικυῖα ἦν ἀνθρώπου ἴχνει. Plin. libr. 3. cap. 7. *Sardiniam Timæus Sandaliotin appellavit, ab effigie ſoleæ, Myrſilus Ichnuſam, à ſimilitudine veſtigii.* Claudianus de bello Gildonico:

Humanæ ſpeciem plantæ ſinuoſa figurat
Inſula: Sardiniam veteres dixere coloni.

Silius Italicus lib. 12.

Inſula fluctiſono circumvallata profundo
Caſtigatur aquis, compreſſaque gurgite, terras
Enormes cohibet nudæ ſub imagine plantæ.
Inde Ichnuſa prius Grajis memorata colonis.

Pauſanias *in Phocicis*: Ὄνομα δὲ τῇ Σαρδοῖ τὸ ἀρχαῖον ὅτι μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἐγένετο, οὐκ οἶδα. Ἑλλήνων δὲ οἱ κατ' ἐμπορίαν ἐσπλέοντες Ἰχνοῦσαν ἐκάλεσαν, ὅτι τὸ σχῆμα τῇ νήσῳ κατ' ἴχνος μάλιστά ἐστιν ἀνθρώπου.

Magnitudinem ejus quod attinet, Hiſtiæus Mileſius apud Herodotum libro 5. νῆσον μεγίστην vocat. Scylax *in Periplo*: Μεγίστη Σαρδὼ, δευτέρα Σικελία. Diodorus lib. 5. Ἐχομένη δὲ τῆς Κύρνου νῆσός ἐστιν ἡ προσαγορευομένη Σαρδὼ, τῷ μεγέθει παραπλήσιος τῇ Σικελίᾳ. Pauſanias ubi ſupra: Ἡ δὲ Σαρδὼ μέγεθος μὲν καὶ εὐδαιμονίαν ἐστὶν ὁμοία ταῖς μάλιστα ἐπαινουμέναις. Polybius libr. 1. Ἡ μὲν Σαρδὼ ἔχει καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῇ πολυανθρωπίᾳ καὶ τοῖς γεννήμασι διαφέρουσα. *Idem.*

124 Μυσῶν] *Myſia*, regio min. Aſiæ ad Helleſpontum, Troadi contermina: cujus incolæ *Myſi*, abjectiſſimæ conditionis homines, ſortiſque adeo contemptæ, ut ceſſerint in proverbium. Quoties enim hominem nullius pretii volebant denotare, *Myſorum ultimum* eſſe dicebant. Cic. *pro L. Flacco*. Et quia erant injuriarum patientes, hinc *Myſorum præda*, Prov. Item *Myſorum & Phrygum termini diſcreti*, Prov. de rebus toto cœlo diverſis. Strabo etiam

Myſos

Τεύξεται. ὃ μὴν πολλὴν ἐπὶ χρόνον ἔσσετ' ἀληθῶς
[125] Καρχηδὼν, [126] Γαλάταις δ' ὴ πολύστονος ἔσσεται
οἶκτος.

Condet. Poſt tamen haud durabit tempore longo
Carchedon. Galatis aderit triſtis quoque luctus.

[127] Ἠξ

Myſos conſtituit in Europa, in confinio Pannoniæ ad Danubium flu. putatque *Myſos* Aſiæ populos ab his, ut originem, ita & nomen duxiſſe. Sed hi à Plinio *Mœſi* dicuntur. Vide Boch. *Phaleg.* lib. 1. c. 12. Dividitur autem *Myſia* in Majorem & minorem: Major Helleſpontica appellatur à Galeno, & pop. Helleſpontii à Strabone, in qua Cyzicus & Lampſacus urbes præcipuæ. Minor à Strabone Olympica à monte Olympo dicitur, in qua Pruſa urbs Bithyniæ. Baudrando fuit hæc regio, maxime ad Occ. extenſa. Eaque vel *Minor*, verſus Helleſp. & inter Propontidem ad Bor. & Troadem ad Auſtr. ubi Cyzicus & Lampaſcus, in ora Propontidis; vel *Major*, quæ Orientalior erat; inter Myſiam min. ad Occid. Bithyniam ad Bor. Phrygiam magnam ad Ort. & mare Ægæum ad Mer. ex Phil. à Via. Nunc utraque ſub Natolia propria comprehenditur, & ſub Turcis eſt, à tribus fere ſeculis. *Idem.*

125 Καρχηδὼν] Græcis dicitur *Carthago*, unde Pœnulus Plautina Comœdia *Carchedonius* dicitur. Dionyſius verſ. 195.

> Τοῖς δ' ἐπὶ Καρχηδὼν πολυήρατος ἀμφὶς ὄρμου,
> Καρχηδὼν, Λιβύων μὲν, ἀτὰρ πρότερον Φοινίκων,
> Καρχηδὼν, ἣν μῦθος ἐτεῇ βοὶ μετρηθῆναι.

Καρχηδὼν, urbs Africæ totius celeberrima, Romanique imperii aliquando æmula, à Didone condita, ſeptuageſimo poſt Romam conditam anno, Euſebius. At qui Juſtinus tradit conditam fuiſſe ante Romam. Imo condita fuit ante captum Ilium, annis 50. ſi credas Appiano *in Libycis*, Καρχηδόνα τὴν ἐν Λιβύῃ Φοίνικες ᾤκισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἁλώσεως Ἰλίου. Ideo de eadem urbe ibidem Πόλεως ἀρχαίας, *Urbis antiquæ.* Unde Virg. *Æn. prima*,

> *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,*
> *Carthago; Italiam contra, Tiberinaque longe*
> *Oſtia, dives opum ſtudiiſque aſperrima belli.*

Sic nihil Didoni, præter Byrſam arcem, relinquitur, ubi nunc, Marmolio teſte, turris, *la Rocca di Maſtinaca* Chriſtianis, Afris *Almenare* dicta. Vid. infra. De nomine & origine urbis hujus. Vid. Servium, Joſephum, *antiq.* lib. 8. c. 13. c. *App.* l. 1. poſt Menandrum, qui ſcripſit hiſtoriam Regum Tyri & Sidonis, Solin. cap. 30. vel 27. *edit. Salm.* Salian. & Torniel. *in Anal.* Petavium, lib. 9. *de doctr. temp.* cap. 63. & *rat. part.* 2. libr. 2. cap. 13. Tatianum. c. *Gent.* Theophilum Patr. Antioch. ad Antilochum, libro 3. Tertull. *apol.* capite 19. Clem. 1. *Strom.* Vellejum lib. 1. Strabo lib. 17. Plin. l. 5. Marcellin. Marmol. lib. 6. cap. 15. Leonem *de Africa*, &c. Quibus adde Plutarchum, Livium, Eutropium, Florum, Oroſium, Zonaram, Proſperum, &c. de urbis Fato, quod paucis ſic habet: Eo potentiæ urbs hæc à tenuiſſimis primordiis paulatim excrevit, ut non modo

Libyæ

Digitized by Google

[127] Ἥξει καὶ [128] Τενέδῳ κακὸν ἔσχατον, ἀλλὰ μέγιστον.

Et Tenedo veniet ſuprema, at maxima, clades.

Καὶ

Libyæ univerſæ, verum etiam inſularum, & bonæ Hiſp. partis imperium tenuerit. Tria cum Romanis graviſſima geſſit bella, quorum primo, quod duravit annos 24. ab ann. 490. U. C. uſque ad 513. ſuperati navali prælio Pœni, æquas propemodum pacis conditiones à victoribus acceperunt, inſulis tantum quibuſdam abſtinere juſſi. Huic ſucceſſit bellum Punicum ſecundum, Annibalis ductu geſtum, qui expugnata in Hiſp. Sagunto, victorem exercitum in Italiam tranſportavit, eoſque totos 18. annos ferro, flammaque crudeliſſime vaſtavit. Victo deinde à P. Scipione apud Zamam Annibale, eo anguſtiæ res Carthaginenſium redactæ ſunt, ut ſalutem ſuam mœnibus tueri, duriſſimaſque pacis conditiones pro arbitrio victoris accipere ſint coacti. verum cum ne ſic quidem quiete agitare poſſent, tertioque bellum, quod duravit ab ann. U. C. 605 uſque ad ann. 608. inſtaurarent, Senatus Catonis autoritatem ſecutus, Carthaginem delendam cenſuit, & Scipionem Æmylianum in Africam miſit, qui victis Pœnis urbem obſidione cinxit, captamque ſolo æquavit: Reparatam, à Romanis ſub Graccho & Auguſto, colonia 3000. hominum illuc deducta. Adrianus autem Imperator eam à ſe renovatam *Adrianopolim* appellavit, prius *Carthadam* dictam, quod Phœnicum lingua *novam civ.* ſignificat, & ridicule Commodus *Alexandriam Commodianam togatam*. A Genſerico, Romanis erepta, A. C. 432. ſedes regni Vandalici fuit, per centum annos; tandem ſub Turcarum poteſtatem venit, ab Arabibus penitus deſtructa eſt, poſtquam & à Ludovico IX. Gall. R. capta eſſet, An. 1269. Sub Chriſtianis Archiep. fuit, & Primatu Africæ inclyta. A Pelagianis & Donatiſtis pluri-mum paſſa. Ibi Concilium An. 215. 252. contra Novatum & Feliciſſimum. Duo Anno 306. & 308. à Donatiſtis habita. Quibus oppreſſis, à Conſtante Imper. an. 348. Concilium dictum I. Carthag. celebratum, quo reiteratio baptiſmi, *ἀναβάπτισμα*, &c. damnata. II. ann. 390. III. an. 397. IV. an. 398. quo Honorius Imper. rogatus, reliquias idololatriæ in Africa abolevit an. 401. Concilium prov. quo Donatiſtis in Eccleſiæ ſinum redeuntibus dignitates priſtinæ conceſſæ. an. 417. qua damnatum Pelagii dogma, decretumque inſuper eſt, non provocandum eſſe Eccleſiaſticis, ad judicia tranſmarina, quamvis Soſimus Rom. contrarium poſceret. Aliaque contra Donatiſtas. Pelagium & Cœleſtium, Pelagianos, Monothelitas, &c. V. Cyprian. *in ep.* Auguſtin. Baron. & *Tom. Concil.* 1. 2. & 3. Vid. etiam *Byrſa*. Silius lib. 15, *almam* vocat:

— Si nunc exiſteret alma
Carthago ante oculos turrita celſa figura.

Virgilius *altam*; *Æneid. quart.*

Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.

Horatius *impiam*. *Carm.* 4. *Od.* 8.

Non incendia Carthaginis impiæ.

Item *invidam*, *Epod.* 7.

Non ut ſuperbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret.

Idem.

126 Γαλλάται] De his in Diſſertationibus noſtris egimus, quas videat benevolus lector. *Gallæus.*

127 Ἥξει &c.] Simile vaticinium accommodatur Rhodiis lib. 4. *Opſopœus.*

128 Τενέδῳ] Tenedos, *Tenedo* etiam vulgo, teſte Sophiano, olim Leucophrys, à Tenno, teſte Stephano, nomen habens, inſula maris Ægæi, ſive Helleſponti, amœna, contra Sigæum Troadis pro-

Καὶ[129] Σικυὼν[130] χάλκειος ὑλάγμασι, καί σε[131] Κό-
ρινθε

Et Sicyon æris tinnitu, teque Corinthe

Αὐχή-

promontorium, inde 12. mill. paſſ. (ſed, teſte Strabone, 40. ſtadiis ad 80. paſſ.) in occaſum & Circium diſtans, à propiore littore Aſiæ 5. tantum, teſte Plinio, à Lesbo 56. in Boream, ipſa circuitu 10. patens, cum urbe cognomine epiſcopali ſub Archiepiſcopo Mityleneo, inde 28. mill. paſſ. Apollini, qui ibi præcipue colebatur, ſacra, prius Calydna & Leucophrys, teſtibus Herodoto, Diodoro, & Pauſania. Populi Tenedii Ciceroni. De ea Virgilius 2. Æneidos:

Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama, Inſula, dives opum, Priami dum regna manerent.

Tenedii cauſas citiſſime terminabant: duas enim, auctore Suida, ſecures ſuſpenſas in judicio tenebant; quarum altera juxta judicem parata erat. Nam Tenes Rex legem tulerat, ut à tergo judicis adſtaret aliquis ſecurim manu tenens, paratus percutere reum, vel qui falſum juraſſet. Ex quo *Securis Tenedia* in proverbium abiit pro expedita & ſevera juſtitia. *Tenedius tibicen* quoque proverbialiter de falſo teſte dicitur apud Stephanum, cauſam apud ipſum legito. *Tenidius vir* quoque proverbium de ſevero judice, teſte Euſtathio. *Ferrarius.*

129 Σικύων] Sicyon, *Baſilica* Sophiano, & aliis *Vaſilica*, urbs Peloponneſi Sicyoniæ regionis caput, quæ & Ægialia & Ionia, teſte Strabone, & Demetrias, teſte Plutarcho, dicta eſt, inter Corinthum 12. & Elidem in Africum 75. mill. paſſ. Hinc Sicyonius nomen gentis, & Sicyonii populi. Oleo abundans, & celebris. Virgilius lib. 2. Georgicorum:

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.

Sicyonii mollitiei maxime apud Ciceronem notantur, præſertim in calceis, apud Athenæum libro 4. Lucianus in Rhetore, Lucretius libro 4. unde *calcei Sicyonii* in proverbium abiere, de re pulchra quidem, at quæ minus deceat. Vel etiam *aluta Sicyonia*, idem ſignificans. Patria eſt Arati Poëtæ. Oleis & pictura celebris; unde olivifera ab Ovidio dicitur. Sicyone etiam præcipua fuit marmoris & metallorum officina: ibique Dipoenus & Scylliſis primi ſculpturæ marmoris operam dedere. Plurima etiam laurus hic provenit; unde apud Poëtas baccha Sicyonia nominatur. Hic Praxilla Poëtria claruit, quæ in carminibus ſuis Adonidem inducit ab inferis interrogatum, quid apud ſuperos pulchri reliquiſſet; & reſpondentem, ſolem, cucumeres, & mala. Quod veluti inſulſum proverbio locum fecit, *Stultior Adonide Praxillæ*, in homines nullius judicii. *Idem.*

130 Χάλκειος] Aliæ editiones χαλκείοις. In ſequenti verſu forſan αὐλητοῖς, ut eſt in oraculo Phaennidis. Prædicit enim Sibylla Sicyoni & Corintho bellum per tubarum clangorem, & tibiarum cantum. De tubis & fiſtulis belli nuntiis. *Opſopæus.*

131 Κόρινθε] Corinthus, *Corintho* vel *Corinto*, & *Coranto*; à Turcis *Gereme*, teſte Leuncl. urbs Peloponneſi notiſſima, ad iſthmum, archiep. & metrop. præclara quondam Reſpubl. ab Alethe luctatore, anno ab orbe condito 3066. quo & Alba Longa in Latio, ædificata; ab Agris 25. mill. paſſ. à Patris 78. in ort. à Lacedæmone 90. in Bor. ab Athenis 45. in Africum.

Digitized by Google

Αὐχήσει ἐπὶ πᾶσιν ἴσον δὲ βοήσεται αὐλός.
Ἡνίκα δή μοι θυμὸς ἐπαύσατο ἔνθεον ὕμνον,
Καὶ πάλι μοι μεγάλοιο θεοῦ φάτις ἐν στήθεσσιν
Ἵσταται, καί μ' ἐκέλευσε προφητεῦσαι κατὰ γαῖαν,
Αἲ αἲ Φοινίκων γένος ἀνδρῶν ἠδὲ γυναικῶν;
132 Καὶ πάσαις πόλεσιν παραλίαις, οὐδὲ μί' ὑμῶν
Πρὸς φάος ἠελίοιο παρέσσεται ἐν φαῒ κοινῷ,

Extollet præ omnibus, æque vero clamabit tibia,
Ut requieta mihi Divino à carmine mens eſt,
Ecce iterum ſtimulat magnum mea pectora numen,
Meque futura jubet per terras vaticinari.
Eheu Phœnicum marium genus & muliebre,
Littoreaſque urbes omnes: nam nulla manebit
Ad lumen ſolis, communi in lumine, veſtrum.

Οὐδ'

cum. Ephyre prius dicta, à fonte. Pop. Corinthii Cic. Liv. Xenoph. & al. Hinc Corinthius, & Corinthiacus nomen gentile; ut Corinthiacus ſinus, vulgo *Golfo di Patras*, & *Golfo di Lepanto*, & *Ripa de Oſtria*, Criſſæus etiam & Halcyonius à veteribus dictus. Mem. Corinthi Ovid. appellans eam bimarem, quod ſit inter duo maria, Ionium ad occ. & Ægæum ad ort. lib. 4. faſt.

Adriacumque patens late, bimaremque Corinthon.

Et lib. 15. Metam.

Iamque Corinthiaci carpebam littora ponti.

Corinthii adeo ſcortationibus & lenociniis dediti fuere, ut meretricibus maximum haberent honorem; cum in publicis precibus Venerem orarent, ut meretrices augens ſervaret; auctore Athen. Unde proverbium ortum, *Corinthiari*, in eos qui vitam impudicam ducunt: & de muliere proſtituta dici ſolitum erat, *Corinthia videris*. Corinthi Laiis nobile ſcortum fuit, quo uti abſque ingenti pretio non licebat. Unde adagium apud Hor. & alios, *Non omnibus licet adire Corinthum*. Hæc cum à Demoſthene 10000. drachmas poſceret; reſpondit ille, *Non emo tanti pœnitere*. *Ferrarius.*

132 Καὶ πάσαις] Hic verſus ſuo loco non eſt poſitus, ut & plurimi alii. *Opſopœus.*

Οὐδ' ἔτι τῆς ζωῆς ἀριθμὸς καὶ φῦλον ἔτ' ἔσαι,
Αντ' ἀδίκου γλώττης, ἀνόμου τε βίου καὶ ἀνάγνου,
Ον κατέτριψαν πάντες ἀνοίγοντες σόμ' ἄναγνον,
Καὶ δεινοὺς διέθεντο λόγους, ψευδεῖς τ', ἀδίκους τε,
Κ' ἔστησαν κατέναντι θεοῦ μεγάλου βασιλῆος,
Κ' ἤνοιξαν ψευδῶς μυσαρὸν σόμα. τοὔνεκ' ἄρ αὐτοὺς
Εκπάγλως πληγαῖσι δαμάσειεν περὶ πᾶσαν
Γαῖαν, καὶ πικρὴν μοίρην πέμψει θεὸς αὐτοῖς,
Εξ ἐδάφους φλέξας πόλιας, καὶ πολλὰ θέμεθλα.
Αἲ αἴ σοι [133] Κρήτη πολυώδυνε, εἰς σε περ ἥξει

Nec vitæ numerus, nec erit tribus amplius ulla,
Injuſtam propter linguam, vitamque nefandam,
Quam trivere omnes reſerantes ora profana,
Tetraque dixerunt, injuſtaque, falſaque verba:
Et contra magnum Regemque, Deumque ſteterunt,
Oreque falſa malo vomuerunt: propter id ipſos
Cunctas terribilis per terras cæde domabit,
Et mandabit eis Deus heu triſtiſſima fata,
Evertens urbes & multas funditus arces.
Eheu Creta tibi, multum dolitura: manet te

Πλη-

133 Κρήτη] Creta, à Crete Rege dicta, *Candia*, inſula maris Cretici maxima; multis, teſte Sol. nominibus appellata, Aëria, Curetis, Hecatompolis, Marcaros, & Macaroneſos. Longa 270. mill. paſſ. lata 50. à Sicilia 562. in ort. à Malea prom.

Πληγὴ, καὶ φοβερὰ αἰώνιος ἐξαλαπάπαξει.
Καὶ σεκα πνιζομένην πᾶσα χθὼν ὄψεται αὖθις.
Κ' οὔ.σε δὲ αἰῶνος λείψει πῦρ, ἀλλὰ καάσῃ.
  Αἲ αἲ σοι Θρήκη, ζυγὸν ὡς εἰς δούλιον ἥξεις.
Ηνίκα σύμμικτοι [134] Γάλαται τοῖς Δαρδανίδαισιν

Clades, pernicie, te proſtratura perenni,
Et te fumantem tota olim terra videbit,
Semper & ardentem nunquam te deſinet ignis.
  Heu tibi Thraca, jugum quoniam ſeruile ſubibis,
Cum Græcos Galatæ permixti, Dardanidæque,

Ελλάδ'

promporis. Peloponneſi 80. à Phycunte prom. Cyrenes 225. in Bor. Veneris, quamvis ab eis remotiſſima, paret. Nullum animal noxium præter phalangium auctore Plin. gignit. Caret & cervis, apris, & erinaceis, ſicuti Africa cervis & urſis, & Arabia ſuibus. Urbes olim claræ Gnoſſus, & Gortyna: inde Cydon, Lyctos, Lycaſtos, Phæſtos, Dictynna. Nunc Matium primaria, Cydon, & Rhitymna. Urbes 12. habuit epiſcopales, ex quibus manent, præter tres memoratas, Milopotamos, Cytæum, Cherſoneſus. A centum urbibus olim Hecatompolis dicta. De ea Virg. libr. 3. Æn.

Creta Iovis magni medio jacet inſula ponto.

Ejus etiam mem. Luc. lib. 3.

Jam dilecta Iovi centenis venit in arma.
Creta vetus populis, Gnoſſaſque agitare pharetras.

Hinc Cretæus, & Cretenſis nom. gent. & Creticus. Pop. Cretes apud Poëtas, qui & Cres habent in numero ſingulari.

—— *Phœbo gratiſſima dona*
Cres tulit.

Cretani apud Plaut. in Curcul. & Cretenſes. Creſſius & Creſſus nom. gent. apud Poëtas, idem quod Cretæus & Cretenſis: Virg. lib. 8. Æn.

—— *Tū Creſſia mactas*
Prodigia.

Cretenſes tanquam perfidi habiti ſunt, locumque adagio dedere, ut quoties improbum cum improbo agere videmus, dici ſoleat, *Cretenſis cum Cretenſi*, vel *Cretenſis cum Æгineta*. Unde illud, *cum Cretenſi Cretiza*, ſimile illi, *cum Care Cariza*, apud Plutarch. in Lyſandro, & apud Diogen. non abſimile ei quod dicimus, *cum vulpe vulpizandum*, hoc eſt, mendaciis cum mendacibus utendum. *Ferrarius.*

134 Γαλάται] Regius codex Γαλάταις, & Δαρδανίδαισιν ἀλαδ' ἐπης. *Opſopœus.*

iii 3   135 Γαίη

Ἑλλάδ' ἐπεσσυμένως προθέοντες, τότε σοι κακὸν ἔσαι,
135 Γαίῃ δ' ἀλλοτρίῃ δώσεις κακὸν, ἠδέ τι λήψῃ,
Αἴ αἴ σοι Γὼγ, καὶ πᾶσιν ἐφεξῆς ἅμα Μαγὼγ,
136 Μαρσὼγ ἠδ' Ἀγγὼν, ὅσα σοι κακὰ μοῖρα πελάζει;

Vaſtabant avide: tum te tua damna laceſſent,
Externæque malum terræ dabis, accipieſque.
Heu tibi Gogque, Magogque, aliiſque ex ordine cunctis,
Marſog, atque Angon: tibi quot mala fata propinquant?

Πολλὰ

135 *Γαίῃ δ' ἀλλοτρίῃ* &c.] Uterque codex *γαίῃ δ' ἐν ἀλλοτρίῃ*, abundat vel *δὲ*, vel *ἐν*. *Idem.*

136 *Μαρσὼγ ἠδ' Ἀγγὼν*] Cod. reg. cod. legit *Μαρσὼν ἢ δαγὼν*. *Dagon.* Peculiaris hic Philiſtinorum deus, ut hinc conſtat, & ex 1 Sam. 5. 2. & Paralip. 10. 10. & 1 Mac. 10. 83. [Unde dictus & qualiſnam deus hic fuerit, non convenit inter interpretes.] 1. Quidam à דָּג *piſce* deducunt, quod piſcis forma effingeretur. Inferiori parte piſcis erat. Ab umbilico & infra piſcis figuram, ſupra vero hominis formam, habuit; ad eum videlicet modum quo Tritones & Nereides ſuperſtitioſa finxit coluitque antiquitas: ut mirum non ſit 1 Sam. 5. 4. manus Dagoni adſcribi, de pedibus ſileri, cum *ἄποδες* eſſe ſolent prodigioſi hi piſces. Multi ſentiunt Dagonem non alium eſſe quem *Atergatim*, i. e. אַדִּר דָּגָה *magnificus & illuſtris piſcis.* Aliis *Derceto* dicitur, vel *Dercetim.* De hac ſic Diodorus Siculus l. 3. *In Aſcalone eſt templum deæ Dercetæ, facie hominis, reliqua parte corporis piſcem referentis.* Similia habet Lucian. de Dea Syria. [Sed hæc ſententia non placet Bocharto.] LXX Seniores in 1 Sam. 5. veſtigia pedum idoli Dagon in limen cecidiſſe ſcribunt, id nunquam addituri, ſi Dagonem credidiſſent in piſcem deſiiſſe. Piſces enim *νήποδες* dicuntur, quia carent uſu pedum. Hoc præcipuum, quod Tyriis, Nehemiæ tempore, non fuit religio piſces vendere. Igitur undecunque ſumpſerit originem iſta Syrorum ſuperſtitio, qua piſcem attingere vel comedere nefas putabant, Nehemia recentior eſt, quo cultum idoli Dagon multo fuiſſe antiquiorem nemo eſt qui neſciat. Potior ergo eſt meo judicio veterum ſententia, qua *Dagon* & *Atergatis*, vel *Aſtarte*, plane diverſa ſunt numina. Sic Philoni Byblio *Dagon* frater eſt, &

Aſtarte,

Digitized by Google

Πολλὰ δὲ καὶ Λυκίων υἱοῖς, Μυσῶν τε, Φρυγῶν τε,
Πολλὰ δὲ Παμφυλίων ἔθνη, Λυδῶν τε πεσεῖται,
137 Μαυρῶν τ', Αἰθιόπων τε, καὶ ἐθνῶν βαρβαροφώνων,

Multa etiam Lyciæ natis, Myſæque, Phrygumque,
Pamphyliæque cadent gentis, Lydique frequentes,
Maurique, Æthiopeſque. & quorum barbara lingua eſt

138 Καπ-

Aſtarte, *Saturni* uxor. Ibidem *Dagon* Græce redditur Σίτων, *frumentarius*, quia דָּגָן eſt *frumentum*. Et additur cauſa nominis; *quia invenit frumentum & aratrum, vocabatur* Ζεὺς ἀρότριος. Itaque nomen à forma non habuit, ſed ab inventione frugum. Ita Philo ex Sanchuniathone, qui, Euſebio teſte, Phœnicum hiſtoriam ſcripſit ante Trojani belli tempora, nempe, circa ætatem Jephte, ut nos alibi probamus. Quidni tam vetuſto ſcriptori de gente ſua plus credam, quam Hebræorum magiſtris heri & hodie natis, quique adeo ſibi non conſtant? *Dagoni* quippe figuram *hominis* tribuit R. Levi; *piſcis*, R S. figuram ex utroque mixtam, R. David. *Dagon* à Dagan *frumentum* deducunt, exponuntque, *Deum frumenti*, vel *frumentarium*, nempe ut ſit Jupiter, vel Janus, vel Ceres. At ſic diceretur potius *Daganon*. Præterea, conſentiunt omnes, piſces in ſumma veneratione fuiſſe apud Syros ac Phœnices, (teſtibus Cic. de Nat. deorum 3. Diodor. 2. 2.) necnon apud Ægyptios, (teſte Plut. in Iſide & Sympoſ. 8. 8.) *Dagon* erat Triton maritimarum gentium; quales erant Philiſthæi. *Dagon* à דָּג, non à דָּגָן. Sunt piſces ſuperne hominem præferentes, unde gentes numina fecere, quæ Tritones Græcis. Tales in fœminino ſexu *Nereides* & *Sirenes*: qua ſpecie dea Phœnicum erat *Decerto*, aliis Atargatis. Meminere Plinius & Arati Scholiaſtæ Græci & Latini. Puto Græcos literam R. interpoſuiſſe; nomen autem ejus Phœnicium fuiſſe דגתא *Dageto*, piſcis fœmina. *Polus*.

137 *Μαυρῶν*] Forte *Καρῶν* pro *Μαυρῶν* legendum: hoc modo legit Gallæi M S. Lydii cum Caribus conjunguntur Cares cum Æthiopibus. *Opſopœus*. *Mauri*, populi, qui Mauritaniam Africæ regionem Occidentalem verſus Gaditanum fretum incolunt. Eos fuiſſe Indos, & Hercule duce, cum innumera aliarum gentium multitudine, in hæc loca perveniſſe, multi crediderunt, uti Strab. libro ult. ſcribit. Sane Salluſtius, *in Jugurthino*, Mauros & Numidas, reliquoſque qui Maritimam Africæ cultiorem reddiderunt Medos, Armenios, Perſas & Phœnices, fuiſſe indicat. *Mauri* (inquit Bochartus) מוּרִין quaſi *Poſtremi*, vel *Occidentales* dicti ab אחור, quod & *Poſterius*, & *Occidentem* ſonat.

Digitized by Google

138 Καππαδοκῶν τ' Ἀράβων τε. τί δὴ κατὰ μοῖραν ἕ-
καστον

Cappadoces, Arabeſque. quid autem ſingula
pando?

Ἐξαυδῶ;

ſonat. Plene ſcriberetur *Mauharin.* Sed gutturales paſſim elidi nemo eſt qui neſciat. Inde *Maurus* pro *Mauritanius.* Horatius *Carm.* 2. *Od.* 6.

Barbaras Syrtes, ubi Maura ſemper
——— *Æſtuat unda.*

Superati in Hiſpania, ab Alphonſo Legionis Reg. & ejus Succeſſ. Ferdinando, An. Chriſti 1212. 1247. tota vero Hiſpania exuti ſunt, à Ferdinando Arragoniæ Rege *Inquiſitione* contra ipſos inſtituta, & victo Mahomete Rege, Anno Chriſti 1491. *Hoſmannus.*

138 Καππαδοκῶν] *Cappadocia*, Aſiæ regio ampla mari Euxino expoſita, inter Galatiam ad occid. & Armeniam min. ad ortum contenta introrſus in auſtrum uſque ad Ciliciæ fines Tauro monte dividente extenſa, Plin. libro 6. capite 8. Strab. lib. 12. Hujus præſes, Cl. Herminianus, acris Chriſtianorum hoſtis, tandem à vermibus corroſus, dedit operam omnem, ne illi id reſcitent: *Nemo ſciat*, ajens, *ne gaudeant Chriſtiani.* Anno 210. Docuit ibi Firmilianus, Anno 255. Occupata eſt à Solimanno Turc. Imp. Alimbego, per Baſſam Ferat, occiſo, Anno Chr. 1537. una cum Galatia & Armenia, P. Jovius, Thuan. *in Hiſtoria &c.* In ea urbes olim celebres Trapezus, Comana Pontica, & Comana Cappadociæ, deinde Amaſea, Cæſarea, Tyana, & Sebaſte ac Satala. Nunc clarent Amaſea, ex qua nomen regionis ad occid. quæ *Amaſia* nominatur, Trapezus & Nicopolis, ex qua regio ad ortum *Genech* dicitur & Neocæſarea, in medio, ex qua reg. *Toccato* vocatur. Ferrar. In 4. prov. hodie dividitur, *Genech*, *Suas*, *Anadole & Amaſia*, juxta Morerium.

Urbes Cappadociæ, quæ adhuc durant, cum aliquot Armeniæ min. ſunt hæ:

Amaſea,	Laranda,
Archalla,	Mazaca, poſtea Cæſ.
Baratha,	Melitene,
Cæſarea.V.Macaca,	Mocaſus,
Comana Ponti,	Neocæſarea,
Ceraſus,	Nazianzum,
Cybiſtra,	Nyſſa,
Derba,	Pharnacea,
Diocæſarea,	Pityuſa,
Iconium,	Polemonium,
Rhizus & Rhizæum,	Sebaſtopolis,
Saſima,	Trapezus,
Sebaſte,	Tyana.

Pop. *Cappadoces.* Duobus olim inſignes fuere. Primo Equis. Dionyſius Perieg. verſ. 973.

——— Ἐπ' ἠπείροιο βαθείης
Καππαδόκαι ναίουσι δαήμονες ἱπποσυνάων.

Solinus, ubi de *Cappadocia*, *Terra illa ante alias altrix equorum, & proventui equino accomodatiſſima eſt.* Solinum ſecutus Iſidorus,

Terra ejus ante alias nutrix equorum.

Oppianus *Cyneg.* lib. 1. verſ. 197. de equis Cappadocicis:

Καππαδόκαις τε κλυτοῖσι, Ταύρου ἀγχιπά-
ροιθε νέμονται.

Item,

Κραιπνότεροι δὲ πέλουσιν ὅσοι μεγάλας γη-
ράσκουσι.

Secundo Mulis. Hom. *Catalogo*,

Ἐξ Ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτε-
ράων.

Id eſt,

Digitized by Google

Ἐξαυδῶ; πᾶσιν γὰρ ὅσοι χθόνα ναιετάουσιν,
Ὕψιστος δεινὴν ἐπιπέμψει ἔθνεσι πληγήν.
Ἕλλησιν δ' ὁπόταν πολυβάρβαρον ἔθνος ἐπέλθῃ,
Πολλὰ μὲν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν ὀλέσουσι κάρηνα·

Quotquot enim gentes verſantur in orbe, tremendam
Omnibus imittet cladem Deus ille ſupremus.
Barbara gens vero cum Græcos aggredietur,
Multa quidem capita exſtirpabit lecta virorum,

Πολλὰ

Id eſt, ex Amiſo Cappadociæ urbe, ad Pontum celeberrima, ut veteres interpretantur. Unde colligit Conſtantinus Porphyrogenneta. *Them. 7.* Τὸ τῶν ἡμιόνων γένος ἐκεῖθεν πρῶτον ἐκφῦναι. Et Plutarchus, περὶ φιλοπλουτίας, in divitum jumentis cenſentur, ἡμίονοι Γαλατικοὶ, quia inter Galatas, & Cappadocas medii ſunt Heneti. De iiſdem ita Plinius 8. 44. *Theophraſtus vulgo parere mulas in Cappadocia tradit, ſed eſſe id animal ſui generis.* Et Strabo lib. 11. Cappadociam ſcribit, Perſis conferre quotannis, tributi nomine, ἵππους χιλίους, καὶ πεντακοσίους, ἡμιόνους δὲ δισχιλίους. Mancipiis etiam notabiles fuere. Cicero *in Oratione, poſt reditum in Senatu, Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres.* Horatius libro 1. ep. 6.

Mancipiis locuples, eget æris Cappadocum Rex.

Perſ. *Sat.* 6.

——— *Ne ſit præſtantior alter*

Cappadoces rigida pingues paviſſe cataſta.

Mart. 10. 76.

Nec de Cappadocis eques cataſtis.

V. & Claud. *de equo Hon.*

Nempe Cappadocum ingenia tam erant ſervilia; ut, cum illis Romani permiſiſſent vivere ſuis legibus, libertatem deprecati ſint, οὐ γὰρ δύνασθαι φέρειν αὐτὴν ἔφασαν. Hæc de ſuis civibus refert, Strabo ipſe Cappadox, lib. 16. Hiſtoria regionis hujus paucis iſta eſt. Ariarates, unus ex priſcis Cappadociæ Regibus. Cujus Succeſſorum plures P. R. amici. Ariobarzanes ſæpe à Mithridate pulſus, à Pompejo reſtitutus eſt. Quo mortuo Archelaus, favente Antonio, regno admotus eſt, cujus filia Glaphira Alexandro, Herodis M. filio nupſit. Poſtea in provinciam Cappadocia à Rom. redacta eſt, & per Proconſules adminiſtrata. Iſaacus Comnenus, Conſtantinopoli profugus Anno 1204. ibi imperii Trapezuntini ſedem conſtituit, à Trapezonte Metrop. dicti, manſitque uſque ad Davidem Calo Johannem, à Mahomete 2. ann. 1461. captum: Qui in Græciam abductus, cum regia prole, ibi necatus eſt. Volaterr. & Genebr. *Chron.* Nicetas, P. Jovius, *hiſtor. Idem.*

Πολλὰ δὲ πίονα μῆλα βροτῶν διαδηλήσονται,
Ιππων θ', ἡμιόνων τε, βοῶν τ' ἀγέλας ἐριμύκων·
Δώματα τ' εὐποίητα πυρὶ φλέξουσιν ἀθέσμως·
Πολλὰ δὲ σώματα δοῦλα πρὸς ἄλλην γαῖαν ἀνάγκῃ
Αξουσιν, καὶ τέκνα, βαθυζώνους τε γυναῖκας
Εκ θαλάμων ἁπαλὰς, τρυφεροῖς ποσὶ πρόσθε πε-
σοῦσας
Οψονται δεσμοῖσιν ὑπ' ἐχθρῶν βαρβαροφώνων
Πᾶσαν ὕβριν πάσχοντας δεινήν. κοὐκ ἔσετ' αὐτοῖς
Μικρὸν ἐπαρκέσσων πόλεμον, ζωῆς τ' ἐπαρωγός.
Οψονται τ' ἰδίας κτήσεις καὶ πλοῦτον ἅπαντα
Εχθρὸν καρπίζοντα. τρόμος δ' ὑπὸ γούνασιν ἔσται·

Multas balantes hominum corrumpet opimas,
Mulorumque greges, & equorum armenta, bo-
umque,
Infandoque domos elegantes igne cremabunt:
Multaque diverſum ducent captiva ſub orbem
Corpora vi, molles pueros, cinctaſque parentes
Ex thalamis, pedibus teneris quas ante jacentes
Cernent in vinclis (conſtringet barbarus hoſtis)
Omnia dura pati nec erit tamen ulla poteſtas
Sævum pellendi bellum, vitamque tuendi.
Cernent divitiis hoſtem, rebuſque fruentem
Omnibus ipſorum: trepidi genibuſque trementes,

Φεύξον-

Digitized by Google

Φεύξονται δ' ἑκατὸν, εἷς δ' αὐτοὺς πάντας ὀλέσσει.
139 Πέντε δὲ κινήσουσι βαρὺν χόλον, οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς
Αἰσχρῶς φυρόμενοι πολέμῳ, δεινῷ τε κυδοιμῷ,
Οἴσουσιν ἐχθροῖσι χαρὰν, Ἕλλησι δὲ πένθος.
Δούλειος δ' ἄρα ζυγὸς ἔσται Ἑλλάδι πάσῃ.
Πάντα δ' ὁμοῦ πόλεμός τε βροτοῖς καὶ λοιμὸς ἔτ' ἔσται,
Χαλκεῖόν τε μέγαν τεύξει θεὸς οὐρανὸν ὕψου,
Ἀβροχίην τ' ἐπὶ γαῖαν ὅλην, αὐτὴν δὲ σιδηρᾶν.
Αὐτὰρ ἔπειτα βροτοὶ δεινῶς κλαύσουσιν ἅπαντες.
Ἀσπορίην καὶ ἀνηροσίην, καὶ πῦρ ἐπὶ γαίης.

Et fugient unum centum, per eumque peribunt:
Quinque autem magnum ſuperabunt agmen, & illi
Turpiter utentur pugna, triſtique tumultu,
Lætitiamque ferent hoſti, Græciſque dolorem,
Et ſervile jugum portabit Græcia tota:
Cuncta ſimul tangent homines, bellumque, lueſque,
Et ſuperum cœlum Divinitus ære rigebit,
Nec pluviis ullis madefiet ferrea terra.
Poſt ea mortales omnes miſerabile flebunt
Igneque vaſtari, nec ararier arva, ſerique.

140 Καὶ

139 Πέντε δὲ &c.] Deuteronomii c. 32. *Perſequetur unus mille, & duo juvenculi fugabunt decem millia. Opſopœus.*

140 Καὶ θήσει πολλὴν ἰσὸν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
Πάντων δ' ἀνθρώπων τὸ τρίτον γένος ἔσσεται αὖθις.
142 Ἑλλὰς δὴ τί πέποιθας ἐπ' ἀνδράσιν ἡγεμόνεσσι
Θνητοῖς, οἷς οὐκ ἔστι φυγεῖν θανάτοιο τελευτήν;
Πρὸς τί τε δῶρα μάταια καταφθιμένοισι ποεί-
ζεις,
Θύεις τ' εἰδώλοις; τίς τοι πλάνον ἐν φρεσὶ θῆκε
Ταῦτα τελεῖν προλιπόντι θεοῦ μεγάλοιο πρόσω-
πον; :

Et mala multa dabit cœli terræque creator.
Atque hominum fiet pars tertia ſola ſuperſtes.
Græcia principibus quid fidis morte caducis,
Ultima queis leti non eſt evadere fata?
Quorſum defunctis donaria vana reponis?
Qnidve litas ſtatuis, quis te malus error ad iſta
Mentis agit, magni linquentem numinis ora?

Οὔνο-

140 Καὶ θήσει] Ambo ſcripti codices & vetus editio referunt καὶ θήσει πόλιν ἰσόν. non male, ut arbitror: videtur enim Sibylla ſignificare, in ea Græciæ calamitate loca ubi prius urbes ſteterant, aquis inundata navibus iter datura, vel urbibus exciſis ſylvas orituras, unde materia navium malis apta excindatur. *Opſopœus.*

141 Ἑλλὰς δὴ &c.] Lactantius libro 1. capite 15. ubi adverſus Græcorum vanitatem, qua homines pro diis colebant, diſſerit, hanc Sibyllæ adverſus eos increpationem citat, ſed ſecundo verſu mancam, cæteris variantem. Nam ubi in tertio eſt ποιίζεις, Lactantii vulgati codices habent ἀνατίθης. verum ſcriptus codex opt. notæ, qui eſt in bibliotheca integerrimi Senatoris cl. Puteani, plane cum Sibyllinis libris conſentit, quemadmodum etiam in reliquis, ubi publicati fuerunt, τίς τοι πλάνον βάλεν ἐν νῷ, ὥς τί σε ταῦτα ποιεῖν μεγάλοιο θεοῖο πρόσωπα, in Puteani membrana ſcribitur, τίς σοὶ πλάνον ἐν φρεσὶ θῆκε ταῦτα τελεῖν προλιπόντα θεοῦ μεγάλοιο πρόσωπον, cum hac interpretatione, *Quis tibi errorem in mente poſuit, ut hæc facias derelicta Dei magni facie? Idem.*

142 Ἑλλὰ

Οὔνομα παγγενέτας τε σέβας δέχε, μὴ ἐπιλάθησε.
[142] Χίλια δ' ἐς ἔτεα καὶ πένθ' ἑκατοντάδες ἄλλαι,
Ἐξ οὗ δὴ βασίλευσαν ὑπερφίαλοι βασιλῆες
Ἑλλήνων, οἳ πρῶτα βροτοῖς κακὰ ἡγεμόνευσαν,
Πολλὰ θεῶν εἴδωλα [143] καταφθιμένοις θανεόντων·
Ὧν ἕνεκεν τὰ μάταια φρονεῖν ὑμῖν ἀπεδείχθη.
Ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοιο θεοῦ χόλος ἔσσεται ὑμῖν,
Δὴ τότ' ἐπιγνώσεσθε θεοῦ μεγάλοιο πρόσωπον.

Accipere omniparens nomen numenque memento.
Mille anni atque aliæ ſunt penthecatontades, ex quo
Græcorum reges regnum tenuere ſuperbi,
Qui mala mortales docuerunt prima magiſtri,
Tot ſimulachra deum ſtatuentes luce carentum:
Ex quibus effectum eſt, ut tam ſapiatis inane.
Verum quando Dei magni vos ira laceſſet,
Tunc agnoſcetis conſpectum numinis alti.

Πᾶσαι

142 Χίλια δ' ἐς ἔτεα &c.] Secundum Sibyllam ſcripta ſunt hæc Mille & quingentis annis poſt fundatum Græcorum Imperium, hæc autem Sibylla ſi fuit cum Noacho in arca ejuſque nurus, quis unquam credat illam fuiſſe tam longævam ut etiam mille quingentos annos vixerit, poſt ſtabilitum Græcorum Imperium. Dicimus ergo mentiri Sibyllam venditantem hiſtorias quæ ante illam evenerunt, pro Prophetiis: quæcunque enim ſcribit de Moyſe; de regno Macedonum, de Salomone &c. tota quanta hæc ex hiſtoriis, ſunt hauſta & pro prophetiis falſo obtruduntur. de his qui plura deſiderat legat ea quæ in Diſſertationibus noſtris pag. 489. diximus. *Gallæus*.

143 Καταφθιμένοις] Videtur legendum καταφθιμένοισι τιθέντες, *mortuis ponentes* ſtatuas ſcilicet. Vide Lactantium libro 1. cap. 15. ubi docet quomodo homines pro diis cœperint coli. *Opſopœus*.

 144. Καὶ

Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ψυχαὶ μεγάλα στενάχουσαι
Ἀντα πρὸς οὐρανὸν εὐρὺν ἀνασχόμεναι χέρας αὐτῶν
Ἄρξονται βασιλῆα μέγαν ἐπαμύντορα κλήζειν,
Καὶ ζητεῖν ῥυστῆρα χόλου μεγάλοιο, τίς ἔσται.
Ἀλλ' ἄγε καὶ μάθε τοῦτο, καὶ ἐν φρεσὶ κάτθεο
σῆσιν,
Ὅσσα περιπλομένων ἐνιαυτῶν κήδεα ἔσται,
144 Καὶ τοὺς ἑλλὰς ἔρεξε βοῶν, ταύρων τ' ἐριμύκων,
Πρὸς γαὸν μεγάλοιο θεοῦ ὁλοκαρπώσασα
Ἐκφεύξῃ πολέμοιο δυσηχέος, ἠδὲ φόβοιο
Καὶ λοιμοῦ· καὶ δοῦλον ὑπεκφεύξῃ ζυγὸν αὖθις.

Atque omnes animæ mortales multa gementes,
In cœlum recta manibus ſublime ſupinis,
Regis opem magni incipient orare vocantes,
Quærereque, ecquis eos tanta defendat ab ira.
Hoc quoque diſcendum, & memori tibi mente
tenendum,
Funera volvendis annis ſint quanta futura,
Græcia quando boves & tauros cædet opimos,
Ad magnique Dei templum libamina ſiſtet,
Effugiet creperum bellum, peſtemque, metumque,
Et ſervile jugum tandem cervice repellet.

Ἀλλὰ

144 Καὶ τοὺς ἑλλὰς &c.] Regius codex τοὺς ἑλλὰς τ' ἔρρεξε abjecto καὶ. *Idem.* Ita etiam legit Gallæi MS.

145 Ὀπ-

Ἀλλὰ μέχεις γέ σε τῶνδ' ἀσεβῶν γένος ἔσσεται
ἀνδρῶν
145 Ὁππότε κεν τοῦτο προλάβῃ τέλος αἴσιμον ἦ-
μαρ.
Οὐ γὰρ μὴ θύσητε θεῷ, μέχρι πάντα γένηται,
Ὅσα μόνος βουλεύσεται οὐκ ἀτέλεστα θεός γε,
Πάντα τελεσθῆναι κρατερὴ δ' ἐπικείσετ' ἀνάγκη.
Εὐσεβέων ἀνδρῶν ἱερὸν γένος ἔσσεται αὖθις,
146 Βουλαῖσι δὲ νῷ οἱ προσκείμενοι ὑψίστοιο,
Οἳ ναὸν μεγάλοιο θεοῦ περικυδανέουσι

Sed tamen impia ſtirps hominum illuc uſque vi-
gebit,
Dum finem hoc capiat tempus fatale, dieſque.
Non vos quippe Deo libabitis ante, peracta
Omnia quam fuerint, ſtatuet quæcunque vo-
luntas
Certa Dei, fieri quæ prorſum cuncta neceſſe eſt.
Tunc hominum tandem ſurget gens ſacra pio-
rum,
Qui præcepta Dei retinentes mente ſupremi,
Ejus honorabunt caſto libamine templum,

147 Λοιβῇ

145 *Ὁππότε &c.*] Hi verſus longe aliter leguntur quam à Lactantio allegantur lib. 5. de vita beata cap. 20. quem locum (ſi tanti eſt) adi. *Gallæus.*

146 *Βουλαῖσι δὲ νῷ*] Vera eſt conjectura oræ appoſita, *νόμῳ*. Sic ſupra cum de novo hoc hominum genere, hoc eſt de Chriſtianis, loqueretur, addit eos magni regis lege regendos. *Opſopœus.*

147 Λοιβῇ

147 Λοιβῇ τε κνίσσῃ τ', ἠδ' αὖθ' ἱεραῖς ἑκατόμβαις,
Ταύρων ζατρεφέων θυσίαις, κριῶν τε τελείων,
Πρωτοτόκων οἰῶν τε, καὶ ἀρνῶν πίονα μῆλα
Βωμῷ ἐπὶ μεγάλῳ ἁγίως ὁλοκαρπεύοντες.
Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ νόμου ὑψίστοιο λαχόντες
Ὄλβιοι οἰκήσουσι πόλεις, καὶ πίονας ἀγρούς
Αὐτοὶ δ' ὑψωθέντες ὑπ' ἀθανάτοιο προφῆται,
Καὶ μέγα χάρμα βροτοῖς πάντεσσι φέροντες.
Μούνοις γάρ σφιν δῶκε θεὸς μέγας εὔφρονα βουλὴν,
Καὶ πίστιν, καὶ ἄριστον ἐνὶ στήθεσσι νόημα.

Et ſuffiminibus: cædetur & hoſtia multa,
Et tauri pingues, aries quoque multus, oveſque
Primigeno partu natæ, cum pinguibus agnis,
Quæ ſancte magna procurabuntur in ara.
Sortitique æquas partes, ex lege ſupremi,
Oppida felices habitabunt, arvaque læta.
At vates præerunt, quos immortalis honorat,
Quique bonum portant cunctis mortalibus ingens.
Solis quippe Deus ſanum donavit habere
Conſiliumque, fidemque, bonamque in pectore mentem,

148 Οἱ

147 Λοιβῇ τε] Simile hemiſtichium eſt apud Homerum Iliad. ult. λοιβῆς τε κνίσσης τε. τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς. quod exagitat Clem. Alexand. pag. 17. Græcæ editionis. *Idem.*

148 Οἱ

148 Οἵ τινες οὐκ ἀπατῆσι κεναῖς οὐδ' ἔργ' ἀνθρώπων,
Χρύσεα, καὶ χάλκεια, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντα,
Καὶ ξυλίνων λιθίνων τε θεῶν εἴδωλα καμόντων,
Πήλινα, μιλτόχριστα, ζωγραφίας τυποειδεῖς,
Τιμῶντες, ὅσα κέντε βροτοὶ κενεόφρονι βουλῇ·
Ἀλλά μιν ἀείρουσι πρὸς οὐρανὸν ὠλένας ἁγνάς,
Ὄρθριοι ἐξ εὐνῆς αἰεὶ γέρας ἁγνίζοντες
Ὕδατι, καὶ τιμῶσι θεὸν τὸν ἀεὶ μεγανόντα,

Nec vero vanis erroribus ulla laboris
Humani monimenta colunt, aut ære vel auro
Cuſa, vel argento ſimulachra, vel intereuntum
Ligno, vel ſaxo factorum ſigna deorum:
Aut creta aut minio vivos in imagine vultus,
Qualia ſtultitia mortales mentis adorant:
Verum protendunt caſtas ad ſidera palmas,
Ex lectoque manus ſurgentes mane repurgant

149 Ἀθα

148 Οἵ τινες] Clemens Alexandrinus in protreptico pagina 27. refert ſequentes octo verſus de Hebræis, ſed abſque auctoris nomine. In hoc ſcribe ἀπάτῃσι. In ſecundo legit καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος, in tertio τε βροτῶν εἴδωλα θανόντων. Quartum præteriit Clemens: ut interpolatus videri poſſit. In quinto ſcribit τιμῶσιν, ὁπόσσα τε. In ſexto ἀλλὰ γάρ. In ſeptimo & octavo χρόα ἁγνίζοντες ὕδασι, καὶ τιμῶσι μόνον τὸν ἀεὶ μεδέοντα, *Corpus aquis luſtrantes, & venerantur ſolum regem æternum.* Hiſce non abſimilis eſt locus Sophoclis ita ſcribentis: θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίᾳ πλανώμενοι, ἱδρυσάμεσθα, πημάτων παραψυχὴν, θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λιθίνων, ἢ ξύλων, ἢ χαλκέων, ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων τύπους, θυσίας τε τούτοις καὶ κενὰς πανηγύρεις νέμοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν. *Idem.*

149 Αθάνατον, καὶ ἔπειτα γονεῖς· μετὰ δ᾽ ἔξοχα πάντων
Ανθρώπων, ὅσίης εὐνῆς μεμνημένοι εἰσίν·
Κοὐδὲ πρὸς ἀρσενικοὺς παῖδας μίγνυνται ἀνάγνως,
Οσσά τε Φοίνικές τ᾽, Αἰγύπτιοι, ἠδὲ Λατῖνοι,
150 Ελλάς τ᾽ εὐρύχορος, καὶ ἄλλων ἔθνεα πολλά,
Περσῶν, καὶ Γαλατῶν, πάσης δ᾽ Ασίης, παραβαίντες
Αθανάτοιο θεοῦ ἁγνὸν νόμον, ὃν παρέβησαν.
Ανθ᾽ ὧν ἀθάνατος θήσει πάντεσσι βροτοῖσιν
Ατlω, καὶ λιμὸν, καὶ πήματά τε, στοναχάς τε,
Καὶ πόλεμον, καὶ λοιμὸν, ἰδ᾽ ἄλγεα δακρυόεντα·

Semper aqua, atque Deum, qui ſemper magnus, honorant
Æternum, poſt quem patres matreſque: deinde
Ante omnes homines ſancti meminerė cubilis:
Nec maribus pueris ſcelerate congrediuntur,
Sicut Phœnices, Ægyptuſque, atque Latini,
Frugiferenſquė aliis cum multis Græcia terris,
Perſis, & Galatis, Aſianiſque omnibus, almam
Æterni legem qui contempſere Tonantis:
Pro qua re Deus in mortales ſæviet omnes,
Immittetque famem, plangores, bella, malam rem,

Οὔνε-

149 Ἀθάνατον], Sibylla vel Phocylidis carminum initium initium imitata eſt, vel Sibyllam Phocylides. *Idem*.

150 Ελλάς τε] Ita Regius Codex; at priores editiones ἄζχωρος. *Idem*.

151 Ουπό-

Οὕνεκεν ἀθάνατον γενέτην πάντων ἀνθρώπων
Οὐκ ἔθελον τιμᾶν ὁσίως, εἴδωλα δ' ἐτίμων
Χειροποίητα σέβοντες, ἃ ῥίψουσι βροτοὶ αὐτοὶ
Ἐν χισμαῖς πετρῶν κατακρύψαντες δι' ὄνειδος.
151 Ὁππόταν Αἰγύπτου βασιλεὺς νέος ἕβδομον ἄρχῃ
Τῆς ἰδίης γαίης, ἀριθμούμενος ἐξ Ἑλλήνων,
Ἀρχῆς ἧς ἄρξουσι Μακεδόνες ἄσπετον ἄνδρες·
Ἔλθῃ δ' ἐξ Ἀσίης βασιλεὺς μέγας αἰετὸς αἴθων,
Ὃς πᾶσαν σκεπάσει γαῖαν πεζῶν τε καὶ ἱππέων,
Πάντα δὲ συγκόψει, καὶ πάντα κακῶν ἀναπλήσει,

Peſtem, perniciem, lachrimas, triſteſque dolores.
Æternum quoniam ſancte decorare parentem
Nolentes, hominum generis ſimulachra colebant
Facta manu, ſtupidi: in rupes quæ jacta cavatas
Mortales abdent, magno cogente pudore,
Cum novus Ægypti rex ſeptimus imperitabit
In propria terra, de Græcis annumerandus,
Cui Macedo imperio dominabitur imperioſus:
Ex Aſiaque aquilæ veniet rex magnus ad inſtar,
Ardens, qui terram peditumque equitumque catervis
Obducet, qui cuncta malis labefacta replebit,

Ρίψει

151 Ὁππόταν] De Ægyptiorum rege ſeptimo & regni deſtructione ſunt & alia Sibyllæ vaticinia. *Idem.* Facta per Regem hunc ſeptimum intelligit Ptolomæum Philometora ſub tutela Romanorum exiſtentem. *Gallæus.*

 152 Ἐγὼ

Ρίψει δ' Αἰγύπτου βασιλήιον, ἐκ δέ τε πάντα
Κτήμαθ' ἑλὼν ἐποχεῖται ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Καὶ τότε δὴ κάμψουσι θεῷ μεγάλῳ βασιλῆϊ
Αθανάτῳ γόνυ λευκὸν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ,
152 Εργα δὲ χειροποίητα πυρὸς φλογὶ πάντα πεσεῖται.
153 Καὶ τότε δὴ χάρμην μεγάλην θεὸς ἀνδράσι δώσει.
Καὶ γὰρ γῆ, καὶ δένδρεα, καὶ ἄσπετα ποίμνια μήλων,
Δώσουσι καρπὸν τὸν ἀληθινὸν ἀνθρώποισιν,
Οἴνου, καὶ μέλιτος γλυκεροῦ, λευκοῦ τε γάλακτος,

Et regnum Ægypti proſternet, & omnia ſecum
Aſportans, vaſtum diſcedet prædo per æquor:
Tumque genu flectent album regique, Deoque
Magno immortali per terras omni parentes,
Et fabrefacta manu conſident omnia flammis.
Tunc Deus humanis concedet gaudia magna:
Terraque,& arboreæ ſtirpes,pecudumque catervæ
Innumeræ veros fructus mortalibus edent,
Vinum, dulceque mel, niveum lac, quodque vel inter

Καὶ

152 Εργα δὲ &c.] Citatur à Lactantio libro 7. capite 19. in fine, nuncupatim ex Erythræa: ſed alia carminis clauſula, ἔργα δὲ χειροποίητα θεῶν συντηκχθήσονται. ubi rectior ſcriptura Lactantii qui eſt in membrana, κατατακχθήσονται. *Opſopæus*

153 Καὶ τότε &c.] Idem allegat ſequentes quinque libro eodem capite 24. in quorum primo vulgo χαρὰν ſcribitur. ſed contra vetus Lactantii exemplar. in altero καὶ ἄσπετα θρέμματα γαίης; in quarto γλυκέος. at m. ſc. γλυκεροῦ. cum libris Sibyllinis. *Idem.*

154 Ἀλλ᾽

Καὶ σίτου· ὅ περ ἐστὶ βροτοῖς κάλλιστον ἁπάντων.
154 Ἀλλὰ σὺ μὴ πολλὴν βροτὲ ποικιλόμητι κακόφρον,
Ἀλλὰ λιπὼν πλοῦτον, στρέψας θεὸν ἱλάσκοιο.
Θῦε θεῷ ταύρων ἑκατοντάδας, ἠδὲ καὶ ἀρνῶν
Πρωτοτόκων, αἰγῶν τε περιπλομένοισιν ἐν ὥραις.
Ἀλλά μιν ἱλάσκου θεὸν ἄμβροτον, αἴ κ' ἐλεήσῃ.
155 Οὗτος γὰρ μόνος ἐστὶ θεὸς, κοὐκ ἔστιν ἔτ' ἄλλος.
Τὴν δὲ δικαιοσύνην τίμα, καὶ μηδένα θλίβε.
Ταῦτα γὰρ ἀθάνατος κέλεται δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Omnia frumentum mortales adjuvat ægros.
Sed tu mortalis, verſuta mente, malaque,
Noli divitiis nimis invigilare: ſed illis
Miſſis, converſus numen placare memento,
Et mactare Deo taurorum corpora centum,
Primigenoſque agnos, capraſque, volantibus horis.
Quære Dei facilem æterni placando favorem,
Qui ſolus Deus eſt, nec quiſquam eſt alter ab ipſo.
Juſtitiam colito, nullique injurius eſto.
Immortalis enim jubet hæc mortalibus ægris.

Ἀλλὰ

154 Ἀλλὰ σὺ &c.] Mendoſum eſt πολλὴν, quod loco verbi alicujus irrepſit. prope accedit μέλλων. cui fidem facit carmen Orphei plane ſimile, ſi non alterum ex altero expreſſum eſt.

Ἀλλὰ σὺ μὴ μέλλων βροτὲ ποικιλόμητι βραδύνων,

Ἀλλὰ παλίμπλαγκτος στρέψας θεὸς ἱλάσκοιο. *Idem.*

155 Οὗτος γὰρ μόνος] Reperitur infra. Ranconetus paululum immutat, ſic ὃς μόνος ἐστὶ θεὸς καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος. *Idem.*

Αλλὰ σὺ τοῦ μεγάλοιο θεοῦ μήνιμα φύλαξαι,
Οππότε κεν πάντεσσι βροτοῖς λοιμοῖο τελευτὴ
Ελθῃ, καὶ φοβεροῖο δίκην τύχωσι δαμέντες,
156 Καὶ βασιλεὺς βασιλῆα λάβῃ, χώραντ' ἀφέληται,
Εθνη δ' ἔθνεα πορθήσῃ, καὶ φῦλα δυνάσαι·
Ηγεμόνες δὲ φύγωσιν ἐς ἄλλην γαῖαν ἅπαντες,
Αλλάχθη γέ τε γαῖα βροτῶν, καὶ βάρβαρος ἀρχὴ
Ελλάδα πορθήσῃ πᾶσαν, καὶ πίονα γαῖαν
Εξαρύσῃ πλούτοιο, καὶ ἀντίον εἰς ἔριν αὐτοὶ
Ελθωσι, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου εἵνεκεν ζέσαι

Tu vero magni vitato numinis iram,
Tum cum mortales omnes petet exitialis
Peſtis, & horribili pœnarum ſtrage prementur,
Et regem capiet rex, terramque auferet illi:
Et gens delebit gentem, populoſque dynaſtæ,
Diverſaſque duces omnes fuga pellet in oras,
Mutabitque homines tellus, & barbara totos
Græcorum pingues agros populata poteſtas
Tollet divitias, & nata ſeditione
Ipſi inter ſeſe contendent, ſcilicet aurum

Η φι-

156 Καὶ Βασιλεὺς &c.] Diceres Sibyllam Matthi 24. vel Lucæ 21. caput legiſſe. *Idem.*

157 Χώρη

Η Φιλοχρημοσύνη κακὰ πεμψύνσα πόλεσσι)
157 Χώρῃ ἐν ἀλλοτρίῃ. ἄταφοι δ' ἅπαντες ἔσονται,
Καὶ τῶν μὲν γῦπες τε καὶ ἄγρια θηεία γαίης
Σαρκῶν δηλήσονται. ἐπ' αὖ δὲ ταῦτα τελεσθῇ,
Λείψανα γαῖα πέλωρος ἀναλώσειε θανόντων,
Αὐτὴ δ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος ἔσται ἅπασα,
Κηρύσσουσα τάλαινα μύσος μυρίων ἀνθρώπων.
158 Πολλὰ χρόνων μήκη περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,

Propter & argentum (tantum maleſuada malorum
Cogit avaritia) inque alienis finibus omnes
Nullis claudentur tumulis, inhumataque ſævis
Corpora vulturibus linquent lanianda, feriſque.
Factaque cum fuerint hæc omnia funditus, ingens
Relliquias tellus conſumet luce carentum,
Semina nec prorſum capiet, nec arabitur ipſa,
Infelix hominum teſtans ſcelus exitiale.
Tempore longinquo multis volventibus annis

159 Πολ-

157 Χώρη &c.] Punctum obſtat ſenſui, quem ſequutus eſt Caſtalio. *Idem.*

158 Πολλὰ χρόνων] Tres iſti verſus mox leguntur in hoc eodem libro ut in alterutro loco redundare videantur. *Idem.* Centonis argumentum evidentiſſimum: quia paulo poſt hi reperuntur utrobique hiantes. *Gallæi.* MS.

159 Πολ-

159 Πέλτας καὶ 160 θυρεοὺς, 161 γαισοὺς, παμποίκιλα ὅπλα.

Peltas & clypeos, gæſos, diverſaque tela.

Οὐ

159 Πέλτας] *Pelta*, non minus ac Cetra, breve ſcutum: Cetris enim non diſſimiles *Peltas* fuiſſe Eruditi obſervant. Formam ejus deſcribit Xenophon apud Jul. Pollucem *Onomaſtic.* libro 1. cap. 10. num. 6. πέλτη Ἀμαζονικὴ, ὥς φησι Ξενοφῶν, παρεικυῖα κιττοῦ πετάλῳ, *Pelta Amazonica, ut Xenophon inquit, hederæ folio ſimilis eſt.* Plinio libro 12. capite 5. *Foliorum* (ficus Indicæ) *latitudo peltæ Amazonicæ effigiem habet.* Lutatio Placidio *ad Statium Thebaid.* libro 5. verſ. 145. *Scuta Amazonum, quas* Peltas *vocant, in modum Lunæ formata ſunt*; cui ſimilia habet Servius *ad Æne*[illegible] libro 1. verſ. 494. V. Lipſium in *Analectis ad Milit. Rom.* l. 3. Dial. 1. *ubi ex antiquo marmore* Peltæ *iconem exhibet*, & ex illo Blancardum *Notis in Curtium* libro 3. [illegible] Amazonum fuere propriæ, ut præter dicta Sueton. *Nerone* capite 44. docet: *Securibus peltiſque Amazonicis inſtruendi.* Ov. *Amorum* l. 2. Eleg. 14. Claudianus *de Raptu* l. 2.

Qualis Amazonidum peltis *exultat ademtis*
Pulchra cohors.

Statius libro 5. Sylv. 1. verſu 87.

Vellet Amazonia latus intercludere
Pelta &c.

V. quoque Smyrnæum libro 1. verſu 147. Imo adeo huic genti amatæ, ut ſepulchrum etiam Reginæ earum Andra, tradat Pauſanias. Ad alias inde gentes Antiopæ hac forma factum in Græcia tertranſiere. Et quidem in Græciam hoc ſcuti genus, amotis vægrandibus clypeis, quales Heroum, Herculis, Achillis, Ajacis, Æneæ, fuiſſe, ex plurimis iis inſculptis rebus, docent Homerus, Heſiodus, Virgilius; primus invexit Inphicrates, ut in ejus *Vita* videre eſt apud Corn. Nepotem, ad quem V. laudatos Joanni Savaronio *de Peltis* auctores. Etiam apud Romanos earum uſus. Livius *Dec.* 4. libro 1. *Noſſe cetratos, quos* Peltatos *vocant, loco opportuno, inter bina caſtra, in inſidiis abdiderat.* Alios. Hinc Silius *Punicorum* l. 2.

— lunatis Biſtones armis.

Abbo *de Obſid. Pariſ. Lutet.* libro 1.

Vah! multoſque terunt Danos, plures
quoque peltas, &c.

Gemmatæ peltæ meminit prædictus Silius libr. cit. V. Thom. Dempſterum *Paralipom. in Roſinum* libro 10. capite 10. præter Auctores ſupra laudatos. Cœterum Amazonicas cum Thracicis perperam confundere Lipſium, ait Salmaſius, cum Amazonizæ *peltæ* hederæ folio ſimiles, Thracicæ autem quadratæ fuerint. Namque de his Suidas, Πέλτη, ἀσπίδια τετράγωνα. Dionyſius quoque Halicarn. libr. 2. iſtiuſmodi ſcutum quadrangulum & oblongum, ῥαβδωτὸν σχῆμα vocat: τῇ δ' εὐωνύμῳ κατεῖχε πέλτην Θρᾳκίαν· ἡ δ' ἐστὶ ῥαβδωτῷ θυρεῷ στενωτέρῳ ἔχοντι τὰς λαγόνας ἐμφερής. Quid a. ῥαβδωτὸν σχῆμα ſit explicat Pollux, cum maculas rerum iſtiuſmodi σχῆμα efficere tradit. V. Salmaſ. *ad Vopiſcum in Carino* & *ad Solinum* pag. 1016. *Hofmannus.*

160 Θυρεοὺς] *Clypeus*, Caſaubono *ad Trebellium in Divo Claudio*, duo ſignificat, ſcutum ſive ἀσπίδα & imaginem: Prima, inquit, inventio fuit ad neceſſitatem, ut corpus defenderet; dein acceſſit decoris & elegantiæ ſtudium, cœperuntque pingi ſcuta: inde nominis hujus diverſa notio, ut Plinius cenſet lib. 35. cap. 3. At Grammaticis

Digitized by Google

maticis hic libuit eſſe ſubtilibus, *clypeum* enim ſcripſere ἀσπίδας, *clypeum* vero imaginem, &c. Imo hujuſmodi imaginum clypeos, ὅπλα etiam Græcis antiquiſſimis dicta eſſe, ὅπλον autem eſt *clypeus*, notat Salmaſius. Sic enim Latini vett. etiam *arma* proprie ſcuta appellarunt: quemadmodum θυρεὸν χάλκεον, h. e. *clypeum æneum*, Timomacho à Thebanis, virtutis ergo, poſitum ὅπλον Thebanis vocatum eſſe, legimus apud Scholiaſten Pindari *ad Iſthmionicas*. Hinc notum eſt, unde Latini didicerint vocare *clypeos*, imagines thorace tenus depictas, nam ὅπλον, ut dictum, *clypeus* eſt; idem autem Lacedæmoniis erat θυρεὸς, quod Thebanis ὅπλον. *Clypeos* vero iſtos imaginum, ſeu imagines clypeatas, Græci δίσκους etiam vocarunt, propter clypeorum diſcorumque ſimilitudinem. Qua factum, ut Vitellius patinam illam ſuam ingentem, *Clypeum Minervæ*, appellarit &c. V. infra in voce *Cyclus*, item *Diſcus*. Uti autem Timomacho æreus, ſic Claudio II. poſt mortem *Clypeus aureus --in Romana Curia Senatus judicio conlocatus eſt --expreſſa thorace vultus ejus imago.* Hadriano quoque Antoninus Pius *Clypeum magnificentiſſimum poſuit*, apud Julium Capitolinum. Sed hac de vocis notione quoque infra in *Strongyle*. Priore vero ſenſu *Clypeus*, cum umbone, parma, ſcuto, res eadem, niſi quod forma differrent: Diverſa namque *Clypeorum* genera. Iſidoro tamen *Clypeus*, ſcutum majus eſt, *Origin.* libro 18. capite 12. ſed cum inde, *quod clepet*, h. e, *celet corpus*, dictum ait, ſuaviter fallitur. Ex Græco κύκλῳ, qua ratione potius originem ejus Salmaſius arceſſat, diximus ſupra, in voce *Clupea*. De inventore eorum quædam habet Plinius libro 7. capite 56. Magnitudo, Heroicis inprimis temporibus tanta, ut totum corpus tegerent. Unde *clypeis fixu* defenſos remiges, ſicque pictura repræſentatas naves videmus. Quo facit illud Statii *Thebaid.* libro 5. verſu 382.

Illi quippe ſimul bello pelagoque laborant

Pars clypeis munire ratem.

Sed & Romani talibus uſi. Egeſippi Scriptor libro 3. cap. 24. *Progredimur in bellum munitis undique. Tegitur galea caput, lorica pectus, totumque clypeo corpus.* Imo & ratem ſeu navem clypeis munitam, habet Val. Flaccus libro 3.

—— poſtquam Æmoniam, tantæ non immemor iræ,

Æriſono de monte ratem præfixaque Regum

Scuta videt.

Fortibus ii viris picti erant, inertibus ac tyronibus puri. Unde Virgilius *Æneidos* libro 7.

—— Parmaque inglorius alba.

Et de Camilla tyrocinia ponente, lib. 11.

—— Puraque interrita parma.

Contra de viro forti ac bellicoſo Capaneo, Stat. *Thebaid.* libro 10. *in fine*,

Et clypei niger umbo cadit.

Solebant vero in *Clypeis* eorum, quorum eſſent, vel etiam Avorum, imagines quoque effingi: Inprimis v. magnificis ſuis factis illos exornaſſe Veteres, conſtat. Nemeſin, in *clypeo* pictam, geſſit Polynices, auctore *eod. Thebaid.* lib. 1. verſu 445.

—— Nam vos

Haud humiles tanta ira decet, generiſque ſuperbi

Magna per effuſum clareſcunt ſigna criorem.

Unde ſuperbiam ejus apud Æſchylum exagitat Eteocles, & inde iracundia motus ſingulare cum eo certamen concipit. Hinc hodieque mos, ab alta antiquitate oriundus, *terribiles faces clypeu* præferendi ſervatur. Porro Templis figebantur Heroum clypei, ad perpetuam rerum geſtarum memoriam, etiam vetuſtiſſimis moribus. Joſephus *fine* libro 6. Ἀρχαιολ. Ἀποτέμνουσιν αὐτοῦ τὰς κεφαλὰς, καὶ τὰς μὲν πανοπλίας αὐτῶν ἀνέθηκαν εἰς τὸ Ἀςάρτειον ἱερὸν, τὰ δὲ σώματα ἀνεςαύρωσαν, ex libro 1. Samuelis capite 31. Horatius *Carm.* libro 1. *Od.* 28.

—— habentque

Tartara Panthoiden iterum Orco

 Demiſ-

Demiſſum, quamvis Clypeo Trojana refixo
Tempora teſtatus.

Et res pervulgata eſt, Euphorbi *Clypeum* detraxiſſe ſummo Templi poſte Pythagoram, ſe eundem ſub ejus perſona illic Trojanis temporibus fixiſſe memorantem. Sic *aurei Clypei* honoris ergo Numinibus dedicabantur, ob res feliciter geſtas, uti in libris Maccabæorum legere eſt. Et bello Achaico confecto *Clypeos* XXI. dedicaſſe, in Templo Jovis Olympii L. Mummium, ſcribit Pauſanias libro 5. Idem de Lucii & Caii Cæſarum clypeis obſervat Xiphilinus, ex Dione: V. quoque Livium libro 34. capite 52. libro 35. capite 10. & 41. libro 38. capite 35. &c. In eorundem dedicationibus epulas datis civibus, docent *Inſcriptiones* aliquot *vett.* 441. 7. 496. 4. Neque vero, ſolum intra Fanum, ſed & extra, ſub cœlo nim. alibique ſub tecto, illos pependiſſe deprehendimus; apud eundem *ibid.* ut & Statium *Theb.* libro 2. verſu 256.

—— celſam ſubeuntibus arcem
In gradibus ſummi delapſum culmine templi
Arcados Evippi ſpolium cadit æreus orbis &c.

Uti v. glorioſum fuit *clypeum* multis vulneribus habuiſſe perfoſſum, ſummumque dedecus in pugna illum abjeciſſe: Ita unicus occiſorum in acie Ducum honor erat, in *Clypeo* ſuo efferri; quo pertinet præceptum Lacænæ matris, armantis filium in bellum profecturum, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν τέκνον, *Aut hunc, aut ſuper hoc, Fili*; h.e. ut vel vivus integrum à conflictu referret, vel in eo ad ſuos referretur mortuus. Virgilius *Æneidos* libro 10.

—— At ſocii multo gemitu lachrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta &c.

Lapſa dein Republica etiam conſuetudo invaluit, ut Imperatores quoque inaugurati *Clypeo* inſiderent, elevatique in eo Centurionum aut militum humeris, toti exercitui ſe præberent videndos. Capitolinus *in Maximo & Balbino*, *inter hæc*, inquit, *Gordianus Cæſar ſublatus à militibus, Imperator ſalutatus eſt.* Idem de Græcis Imperatoribus, narrant Curopalates *de Offic. Aulæ Conſtantinop.* Jan Zonaras *Annal.* 3. Niceph. Gregoras *Hiſt. Rom.* libro 2. & 4. Niceph. Choniates &c. etiam de Caninefaribus Tac. *Hiſt.* libro 4. *Impoſitus ſcuto, more gentis & ſuſtinentium humeris vibratus; Dux eligitur.* De Gallis Ado Viennenſis *in Chron. æt.* 6. *Sigebertus contra Chilpericum fratrem, more gentis clypeo impoſitus, Rex conſtituitur*: quod de Clodoveo quoque habet Gregor. Turonenſis *Hiſt. Franc.* libro 11. &c. Imo & virorum Nobilium tumulis jam olim ſcuta, ac proin eorum, quibus illa decorari ſolebant, armorum inſignia, appendi conſueviſſe, quod hodieque fit, diſcimus ex LL. Henrici I. Angliæ R. ubi *Clypeus ſepulchris Militum appenſus*, occurrit cap. 83. Hinc Baldrici diſtichon in *Scutum Raherii*,

A domino viduata tuo jam parma quieſce,
Cui par Raherio nullus erat dominus.

Sed &, ut arma mortui ſepulchro imponerentur, antiquiſſimis temporibus fuiſſe in uſu, notum ex illo *Æn.* 6.

At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Impoſuit, ſuaque arma viro &c.

Unde *Clypeus*, pro prærogativa ac dignitate, *in Speculo* Saxon. libro 1. art. 3. §. 2. Item pro familia nobili, apud Matthæum Pariſium *A.C.* 245. & du Freſne *Notis ad Cinnamum pap.* 451. &c. Porro inter præmia *Clypei* fuere, ut videmus apud Statium *Thebaid.* libro 6. verſu 644.

Finiti curſus, operumque inſignia præſto.
Arcas equum dono, Clypeum *gerit improbus Idas.*

Eaque tenujora, exemplo Virgilii, qui artificioſe licet elaboratum pelli leonis poſtponit *Æneid.* libro 5. In Junoniis præſertim Ludis qui Argis celebrabantur, *Ærei Clypei* donabantur victoribus, unde Ἀσπίδα Ἥρας viciſſe dicebantur, & agon ipſe Ἀσπὶς ἐν Ἄργει. Etiam in Sacris adhibiti

Οὐδὲ γὰρ ἐκ δρυμοῦ ξύλα κόψεται εἰς πυρὸς αὐ-
γήν.

Nec de quercetis lignum ſcindetur ad ignem.

162 Καὶ

biti Magnæ Matris, à Corybantibus & Curetibus, quos enſibus pulſaſſe *Clypeos* aut alia arma, diſcimus ex Claudiano *de Proſerpinæ Rapt.* libro 1. verſu 209.

Poſtquam viſa Ceres, mugitum tympana frænant,
Conticuere chori. Coribas non impulit enſem,
Non buxus, non æra ſonant ———

Cujuſmodi ſonitus voces Dæmonum eſſe, æri conjunctorum, opinabatur Pythagoras, uti habet Porphyrius, nomine *Malchi*, in ejus *Vita* &c. Quam in rem V. plura, apud. Caſp. Barthium *Animadverſion. ad Papinium Statium paſſim*, Thom. Dempſterum *in Joh. Roſini Antiqq. Rom.* libro 10. *paralipom. ad* caput 10. Fuit autem *Clypeus*, non quadratus, quemadmodum ſcutum, ſed rotundus, ex ære factus, minor ſcuto, de quo videre eſt Ald. Manutium *de quæſitis per Epiſt.* libro 2. *Ep.* 6. nec apud Romanos aliis, quam ex prima Claſſe civibus, *Clypeum* in bello geſtare licebat, cum ſecundariis ſcutum ejus vicem ſuppleret, Joh. Roſinus *Antiqq. Rom.* libro 6. cap. 8. Adde du Freſne *Gloſſar.* & quæ paſſim, de *Cetra*, *Parma*, *Pelta*, *Scuto* &c. *Idem.*

161 Γαισὸς] *Gæſum*, grave jaculum, teſte Feſto. Plenius de eo Heſychius. Eſt id nomen, non à Græcis, quamquam hi γαισὰ ac γαισὸς dicunt; ſed vel ab Hiſpanis, quando Athenæus, libro 6. ſcribit, Romanos à Samnitibus quidem accepiſſe *ſcutum*, ab Hiſpanis autem *gæſa*: vel potius à Gallis, juxta Servium in V. & VIII. Æn. Item Nonius, qui *Galliarum tela* vocat. Imo Maro de Gallis ait VII. Æneïdos:

— *Duo quiſque Alpina coruſcat*
Gæſa manu.

Et Claudianus, libro II. de laudibus Stiliconis:

Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque gæſa tenens.

Eodemque pertinet illud Propertii de Virdumaro, Gallorum rege:

Nobilis è rectis fundere gæſa rotis.

Sive *tectis rotis*: ut intelligat eſſedum. Ita corrigit Lipſius libro 4. poliorc. capite 4. ubi & *geſum* grandius longe feriens fuiſſe telum comprobat è Feſto, Diodoro, & Suida. Uſi & Varro apud Nonium, Cæſar, Livius, libro 8. Sillius, libro 11. Statius II Achilleïdos, &c. In vulgatis haut raro invenias *geſa*: ſed in antiquis fere eſt *gæſa*, & confirmat Pollux, cui γαισὸς eſt δόρυ πολυσίδηρον. A *gæſis* viros fortes à Gallis dictos *gæſos*, monet Servius, ad 7. Æneïdos. Ab eadem origine eſſe puto, quod Galli milites conductitios, ut Polybius libro 11. teſtatur, *geſſatas* appellarunt. Cambdenus, in ſua Britannia, ut aliis multis antiquorum Celtarum vocibus, ita hac quoque probat, horum linguam eandem fuiſſe ac Britannicam, aut admodum affinem. Sane hodieque Britanni ſervos conductitios vocant *gueſſin*. Quod vero vir quidam doctus ſcribat, his Belgicis tumultibus, renatam eſſe vocem *Gæſorum*, id quidem verum eſt: ſed ab longe alia origine. Neque enim à *fortitudine*, ſed aliunde *geuſiorum* nomen à parte una alteri impoſitum eſt, quod nemo hodieque neſcit. Sed viſum viro optimo melius eam vocem interpretari. *Gerard. J. Voſſius.*

162 Καὶ τότ' ἀπ' ἠελίοιο θεὸς πέμψει βασιλῆα,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο,
Οὓς μὲν ἄρα κτείνας, οἷς δ' ὅρκια πιστὰ τελέσσας.
Οὐδέ γε ταῖς ἰδίαις βουλαῖς τάδε πάντα ποιήσει,

Et tunc ſole Deus regem demittet ab alto,
Qui totam terram diris recreabit ab armis,
Occiſis aliis, aliis in fœdera junctis.
Nec vero propria diſponet is omnia mente,

Ἀλλὰ

162 Καὶ τότε ἀπ' &c.] Centonis etiam indicium eſt, quia verſus hi non ſunt Erythrææ ſed alterius. *Gallæi* MS. Refert Lactantius libro 7. cap. 18. alterius ab Erythrææ Sibyllæ nomine. Habent autem illi vulgati libri ἠελίου πέμψει θεὸς; veſtigia tamen membranæ vet. ſtant à Sibyllina lectione, quemadmodum & interpretatio ſingulis verbis Græcis ſuperſcripta, *& tunc à ſolis ortu Deus mittet regem. Opſopæus.* Patet itaque quare Sibylla Chriſtianos futuros vocarit gentem auream, utpote qui decima ætate aurea, veluti ſolis, ſint proditi. Nonnulli tamen verbis Sibyllæ inhærentes, quæ & Virgilius expreſſit, cum dicit, *Jam nova progenies cælo demittitur alto*, ita hæc ſunt interpretati, ac ſi è throno Dei, id eſt ex ſole proditurus eſſet Chriſtus. Hæc nempe vetus Judæorum opinio profluxit ex eo quod in Pſalmis legitur, *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Verſus autem Sibyllini, quibus hoc adſtruitur, exſtant apud Lactantium, & occurrunt quoque in illis quæ ſuperſunt Sibyllinis. Sunt vero iſti;

Καὶ τότ' ἀπ' ἠελίοιο Θεὸς πέμψει βασιλῆα
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο.

Sic quoque complures olim ſenſiſſe Gnoſticos, colligo ex Theodoti excerptis apud Clementem Alexandrinum; Ἐν τῷ Ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ· ἔνιοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς Ἑρμογένης. σκήνωμα δὲ λέγουσιν, οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ. οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν. Nec dubitandum quin Hermogenes & Gnoſtici opionem iſtam de ſtatione Chriſti & Chriſtianorum in ſole è Sibyllinis oraculis ad ſuam tranſtulerint ſectam. Non ſolos autem Gnoſticos, ſed & complures olim Judæos, & præcipue Eſſenos, eorumque progeniem Sampſæos, ſolem tanquam Dei ſtationem coluiſſe, ſatis docet mos Eſſenorum antiquus ſcrobem effodientium & eundem poſtea replentium, ſi quando alvum eſſent egeſturi, ne lucem & radios Dei è ſole progredientes inquinarent, ὡς μὴ τὰς αὐγὰς ὑβρίζοιεν τοῦ Θεοῦ. Nugas agunt qui verba Joſephi, vel corrigere, vel aliter interpretari conantur. Ipſe Joſephus libro 5. capite 20. de Bello Jud. cum deſcribit crudelitatem eorum, qui ſepeliendorum cadaverum facultatem impedirent, ſimiliter loquitur; καθάπερ συνθήκας πεποιημένοι τοῖς τῆς πατρίδος συγκαταλῦσαι καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἅμα τε τοῖς εἰς ἀνθρώπους ἀδικήμασι, μεμιάγκασι καὶ τὸ θεῖον, ὑφ' ἡλίῳ τοὺς νεκροὺς μυδῶντας ἀπολείποντες. Eadem prorſus habet vetuſtiſſimus ſcriptor Judæus, cujus gnomæ ſub Phocylidis leguntur nomine. *Voſſius.*

163 Θεῦ

Ἀλλὰ θεοῦ μεγάλοιο πιθήσας δόγμασιν ἐσθλοῖς.
Λαὸς δ' αὖ μεγάλοιο θεοῦ περικαλλέϊ πλούτῳ
Βεβριθὼς, χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ, ἠδέ τε κόσμῳ
Πορφυρέῳ· καὶ γαῖα τελεσφόρος, ἠδὲ θάλασσα
Τῶν ἀγαθῶν πλήθουσα· καὶ ἄρξονται βασιλῆες
Ἀλλήλοις κοτέειν, ἐπαμύνοντες κακὰ θυμῷ.
Ὁ φθόνος οὐκ ἀγαθὸν πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Ἀλλὰ πάλιν βασιλῆες ἐθνῶν ἐπὶ τήνδε τε γαῖαν.
Ἀθρόοι ὁρμήσονται, ἑαυτοῖς κῆρα φέροντες.
Σηκὸν γὰρ μεγάλοιο [163] Θεοῦ, φῶτας ἀρίστους
Πορθεῖν βουλήσονται, ὁππηνίκα γαῖαν ἵκωνται,

Sed laudanda Dei magni decreta ſecutus.
Atque iterum magni florebit amata Dei gens
Divitiis, auro atque argento, purpureoque
Ornatu: telluſque parens gaudebit, & æquor,
Plena bonis, etiamque inter ſe fervere reges
Incipient ira, meditantes corde nefanda.
Invidia nihil eſt pejus mortalibus ægris.
Sed crebri terram gentiles rurſus eandem
Invadent reges, læti ſibi fata ferentes.
Namque Dei magni tentabunt depopulari
Sacra viroſque bonos: cum fines ingredientur,

Θύσου-

163 Θεοῦ] Reſtitue à typographo prætermiſſam conjunctionem ϰ post θεοῦ. Opſopœus. Sic etiam legit Gallæi MS.

Θύσουσιν κύκλῳ πόλεως μιαροὶ βασιλῆες,
Τὸν θρόνον αὐτοῦ ἕκαστος ἔχων, καὶ λαὸν ἀπειθῆ.
Καὶ ῥα θεὸς φωνῇ μεγάλῃ πρὸς πάντα λαλήσει
Λαὸν ἀπαίδευτον, κενεόφρονα, καὶ κρίσις αὐτοῖς
Ἔσσεται ἐκ μεγάλοιο θεοῦ, καὶ πάντες ὀλοῦνται
Χειρὸς ἀπ' ἀθανάτοιο. ἀπ' οὐρανόθεν δὲ πεσοῦνται
Ρομφαῖαι πύρινοι κατὰ γαῖαν λάμπαδες αὖγε
Ἥξονται μεγάλαι, λάμπουσαι εἰς μέσον ἀνδρῶν.
Γαῖα δὲ 164 παγγενέτειρα σαλεύσεται ἤμασι κείνοις
Χειρὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, καὶ ἰχθύες οἱ κατὰ πόντον,
Πάντα δὲ θηρία γαίης, κ' ἄπειρα φῦλα πετεινῶν,

Circum urbem reges perverſi ſacrificabunt:
Quiſque ſui ſolii dominus, populique rebellis.
At Deus ingenti ad ſocordem voce loquetur,
Et tardum populum cunctum, juſtaſque repoſcet
Judicio pœnas magnus, dextraque peribunt
Omnes æterna, & cœlo labentur ab alto
In terram ardentes enſes, venientque coruſcæ
Lampades in medios homines ſplendore micantes.
At terra omniparens illis perculſa diebus,
Numinis æterni dextra, piſceſque marini,
Terreſtreſque feræ omnes, & genus omne volan-
tum,

Πᾶσαι

164 Παγγενετήτειρα] Gallæi MS. oræ adſcriptum habet, τι abundat vel hic vel infra, Cento.

165 Ἔτι-

Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ψυχαὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
Φρίξει ὑπ' ἀθανάτοιο προσώπου, καὶ φόβος ἔσται.
Ἠλιβάτους κορυφάς τ' ὀρέων, βουνούς τε πελώρων
Ῥήξει, κυάνεόν τ' [165] ἔρεβος πάντεσσι φανεῖται.
Ἠέριαι δὲ φάραγγες ἐν οὔρεσιν ὑψηλοῖσιν
Ἔσσονται πλήρεις νεκύων· ῥεύσουσι δὲ πέτραι
Αἵματι, καὶ πεδίον πληρώσει πᾶσα χαράδρα.
Τείχεα δ' εὐποίητα χαμαὶ πεσέονται ἅπαντα
Ἀνδρῶν δυσμενέων, ὅτι τὸν νόμον οὐκ ἔγνωσαν,

Humanæque omnes animæ, maria omnia vultum
Æterni horreſcent, exalbeſcentque timore.
Ille ſed immanes, excelſa cacumina, montes
Rumpet, cæruleique Erebi domus ima patebit.
Excelſis vero puteſcent montibus antra,
Plena cadaveribus: manabunt ſanguine cautes,
Omnia complebunt torrentia flumina campos.
At muros omnes hominum, quibus improba mens eſt,
Vaſta ruina trahet, quia legem judiciumque

Οὐδὲ

165 Ἔρεβος] *Erebus*, inferorum fluv. & Deus. Pater Noctis ex Chao & Caligine progenitus, ut refert Hyginus *Fab. Poet.* cap. 1. Cic. tamen de *Nat. Deor.* Noctem Erebi uxorem facit. Id quicquid eſt, Poetæ frequenter *Erebum* pro ipſa inferorum ſede collacant. Sic Virg. Æn. 4.

Pallentes umbras Erebi tranavimus amnem.

Et Proſerpina *Regina Erebi* Ovidio dicitur *Met.* 5. Ac *Dux Erebi* Pluto eſt Claudiano 1. *De Raptu Proſ.* Inde adject. *Erebeus*. Ovidius *in Iben*,

Pectoraqe unxerunt Erebeæ felle colubræ.

Hoſmannus.

166 Κρι-

Οὐδὲ κρίσιν μεγάλοιο θεοῦ, ἀλλ' ἄφρονι θυμῷ.
Πάντες ἐφορμηθέντες ἐφ' ἱερὸν ἤρατε λόγχας.
Καὶ κρινεῖ πάντας πολέμῳ θεὸς, ἠδὲ μαχαίρῃ,
Καὶ πυρὶ, καὶ ὑετῷ τε κατακλύζοντι· καὶ ἔσαι
Θεῖον ἀπ' οὐρανόθεν, αὐτὰρ λίθος, ἠδὲ χάλαζα
Πολλὴ καὶ χαλεπὴ, θάνατος δ' ἐπὶ τετράποδ' ἔσαι.
Καὶ τότε γνώσονται θεὸν ἄμβροτον, ὃς τάδε [166] κραίνει.
Οἰμωγή τε καὶ ἀλαλαγμὸς κατ' ἀπείρονα γαῖαν
Θέξεται, ὀλλυμένων ἀνδρῶν· καὶ πάντες ἄναυδοι
Αἵματι λούσονται· πίεται δέ τε γαῖα καὶ αὐτὴ

Neſcivere Dei magni: quin inſipienter
Haſtas ſacratam cuncti vibraſtis in ædem.
Omnes ergo Deus bello multabit, & enſe,
Igneque, & undanti pluvia: tum ſulphur ab alto,
Et lapis in denſa perniceque grandine, cœlo
Depluet, & leto perimentur quadrupedantes.
Tum Deus æternus noſcetur, qui facit illa.
Fletus & immenſam terram, clamorque cadentum
Replebit, tacitique omnes manante luentur
Sanguine nec tellus illa de ſtrage cruorem

Αἵμα-

166 Κραίνει] Ita correxi contra libros, quorum alius κρίνει alius κρινεῖ, alii κραίνει præferunt. *Opſopœus.*

167 Υἱοὶ

Αἵματι λύσονται· πίεται δέ τε γαῖα καὶ αὐτὴ
Αἵματος, ὀλλυμένων, κορέσονται θηεία σαρκῶν.
Αὐτός μοι τάδε πάντα θεὸς μέγας ἀέναός τε
Εἶπε προφητεῦσαι. τάδε δ' ἔσεται οὐκ ἀτέλεστα,
Οὐδ' ἀτελεύτητα, ὅτι κεν μόνον ἐν φρεσὶ θείη.
Αψευστον γὰρ πνεῦμα θεοῦ πέλεται κατὰ κόσμον.
167 Υἱοὶ δ' αὖ μεγάλοιο θεοῦ περὶ ναὸν ἅπαντες
Ησυχίως ζήσοντ' εὐφραινόμενοι ἐπὶ τούτοις,
Οἷς δώσει κτίστης, ὁ δικαιοκρίτης τε μόναρχος.

Non bibet, explebitque feras caro dilaniata.
Ipſe mihi Deus hæc dedit omnia vaticinari,
Magnus & æternus, qui quod vel mente reponit,
Non fieri prorſus nequit, & contingere finem:
Namque Dei neſcit mentiri ſpiritus orbi.
Interea magni proles ſecura Tonantis
Circum ædem vivent, & lætabuntur in illis:
Namque creator erit (qui judicat omnia juſte,
Omnia qui ſolus princeps regit) auctor eorum.

Αὐτὸς

167 Υἱοὶ &c.] Gulielmus Canterus Novar. lection. libro 5. capite 17. hoc in verſu (ſcribit) quanquam nihil prima fronte videtur etiam delicatis auribus reſponſare, τὸ μόνος tamen mihi quidem non placet admodum, atque pro hoc mallim μέγας ſubſtitui. Cum enim Homerus multis in locis, ut aperte conſtat, Sibyllam ſit imitatus, ejuſque hemiſtichia multa ſuæ poeſi inſeruerit, nec ignoret quiſquam, μέγας & μεγάλοιο ab eo ſæpe conjungi: dubium nemini videri debet, quin ex eo Sibyllæ carmen hoc, ut & alia multa, ex aliis tamen Homeri locis, confidenter poſſit reſtitui. *Idem.* Imo his nos fidem denegamus, non enim Homerus ex Sibylla, ſed perſonatus hic Sibylliſta ex Homero hemiſtichia nonnulla eſt mutuatus: Homeri ſtylus Sibyllarum ſtylo præſtat, αὐτοψία hoc evidentiſſime demonſtrante. *Gallæus.*

Digitized by Google

Αὐτὸς γὰρ σκεπάσειε μόνος, μεγάλως τε παραστάς,
168 Κύκλοθεν ὡσεὶ τεῖχος ἔχων πυρὸς αἰθομένοιο.
Ἀπόλεμοι δ' ἔσονται ἐν ἄστεσιν, ἠδ' ἐνὶ χώραις.
Οὐ χεὶρ γὰρ πολέμοιο κακοῦ, μάλα δ' ἔσσεται αὐτοῖς
Αὐτὸς ὑπέρμαχος, ἀθάνατος, καὶ χεὶρ ἁγίοιο.
Καὶ τότε δὴ νῆσοι πᾶσαι πόλεές τ' ἐρέουσιν,
Ὁππόσον ἀθάνατος φιλέει τοὺς ἄνδρας ἐκείνους.
Πάντα γὰρ αὐτοῖσιν συναγωνιᾷ, ἠδὲ βοηθεῖ,
Οὐρανός, ἠέλιός τε θεήλατος, ἠδὲ σελήνη.
196 Γαῖα δὲ παγγενέτειρα σαλεύσεται ἤμασι κείνοις.
Ἡδὺν ἀπὸ στομάτων λόγον ἄξουσι δ' ἐνὶ ὕμνοις·

Solus enim præſens claudet munimine tutos,
Ardentique, velut muro, circumdabit igne.
Ergo urbes nullo bello, ſedeſque tenebunt,
Quando nulla manus belli premet: ipſa ſed illos
Æterni armipotens defendet dextera ſancti.
Tunc omnes pariter fabuntur & inſulæ, & urbes,
Quanto illos adamet Deus immortalis amore:
Omnia quippe quibus certent prodeſſe juvando
Auxiliis, cœlum, rapidus ſol, ipſaque luna.
At terra omniparens tremefiet tempore in illo.

Δεῦτε

168 Κύκλοθεν] Hæc ut & plura præcedentia ex bibliis eſſe deſumpta quivis videat: ipſiſſima enim S. Scripturæ verba, hæic conſpiciuntur. *Idem.*

169 Γαῖα δὲ &c.] Intruſus iſte verſus vim facit ſententiæ. Et omnino hinc eiiciendus videtur: ſiquidem nativum locum occupat ante. *Opſopæus.*

170 Οὐ

Δεῦτε πεσόντες ἅπαντες ἐπὶ χθονὶ, λισσώμεσθα
Ἀθάνατον βασιλῆα, [170] θεὸν μέγαν, ἀέναόν τε.
Πέμπωμεν πρὸς ναὸν, ἐπεὶ μόνος ἐστὶ δυνάστης,
Καὶ νόμον ὑψίστοιο θεοῦ φραζώμεθα πάντες,
Ὅς τε δικαιότατος πέλεται πάντων κατὰ γαῖαν.
[171] Ἡμεῖς δ' ἀθανάτοιο τρίβου πεπλανημένοι ἦμεν,
Ἔργα τε χειροποίητα σεβάσμεθα ἄφρονι θυμῷ,
Εἰδώλων ξοάνων τε καταφθιμένων ἀνθρώπων.
[172] Ταῦτα βοήσουσι ψυχαὶ πιστῶν ἀνθρώπων.

Tum dulci incipient meditari carmine laudes.
Huc omnes, poſitis genibus ſimul ore precemur
Æternum, magnumque Deum, regemque perennem.
Ad ſacra mittamus, ſolus quando ille potens eſt,
Supremique Dei legem omnes excutiamus,
Quæ ſola in toto pollet juſtiſſima mundo.
At nos æterna errantes à lege Tonantis,
Morte caducorum ſtatuas, & ſigna virorum,
Numina facta manu, fatui ornabamus honore,

Δεῦτε

170 Θεὸν μέγαν] Ita cadit verſus iſte in reg. cod. *μέγαν ὑψιστόν τε. Idem.*

171 Ἡμεῖς δ' &c.] Juſtinus Martyr in orat. ad Gentiles, inter cæteros Sibyllæ verſus & hos refert: quos ejus interpres ita vertit:

Numinis excedimus palantes tramite recto
Signaque facta manu cultu veneramur (inani,
Fluxorum ſtatuas hominum, & ſimulacra deorum.

Legit autem τρίβοις Juſtinus, ubi Sibyllæ editiones θεοῦ. *Idem.*

172 Ταῦτα βοήσουσι &c.] Deeſt in prioribus edit. ſed agnoſcitur ab utroque codice ſcripto. *Idem.*

Δεῦτε θεοῦ κατὰ δῆμον ἐπὶ στομάτεσσι πεσόντες,
Τέρψωμεν ὕμνοισι θεὸν γενετῆρα κατ᾽ οἴκους,
173 Ἐχθρῶν ὅπλα ποριζόμενοι κατὰ γαῖαν ἅπασαν,
Ἑπτὰ χρόνων μήκη περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
Πέλτας καὶ θυρεοὺς, κόρυθας, παμποίκιλά θ᾽ ὅπλα,
Πολλὰ δὲ καὶ 174 τόξων πληθὺν βελέων, ἀδίκων τε.

Hæc dicent animæ juſtæ fidæque piorum
Eia age divino in populo per tecta domorum
Suppliciter rerum oblectemus laude parentem,
Arma per extenſam relegantes hoſtica terram,
Per ſeptem longos annis vertentibus orbes,
Peltas, & clypeos, galeas, diverſaque tela,
Tam multos arcus, haſtas, celereſque ſagittas,

Οὐδὲ

173 Ἐχθρῶν &c] Hiat oratio, nec ſuo loco videntur verſus iſti collocati, uti neque ſupra. *Idem.*

174 Τόξων &c.] *Telum*, cujus mentio in XII. Tabb. *Qui noctu furtum faxit, aut interdiu telis ſe defenderit, cum domino cum clamore teſtificanti occidere jus eſto. Si neque noctu neque ſe telo defendens prehendatur, virgis caſus, ei, cui furtum fecit, addicitor.* Cajo idem *vulgo dictum eſt, quod ab arcu mittitur, ſed nunc omne ſignificat, quod mittitur manu. Ita ſequitur, quod & lapis & lignum & ferrum hoc nomine contineatur: dictumque ab eo ſit, quod in longum mittitur, Græca voce figuratum;* ἀπὸ τοῦ τῆλε. Joh. Roſinus *Antiqq. Rom.* libro 8. Salmaſius vero vocis etymon arceſſit à *tego*, ſicque dictum vult, quaſi ἀμυντήριον, *quo vim à nobis arcemus, quo nos contra inſultum alterius tuemur. Tegere* enim quoque tueri eſt, ut vidimus. Fuere hæc Heroicis temporibus gravia admodum, unde Poëtæ, in majus omnia augentes, tanti illa ponderis Heroibus ſuis adſcribunt, ut ab alio nemine torqueri potuerint, ad vires eorum indicandas. Statius *Theb.* lib. 4. verſ. 176.

Prominet arce gigas, atque uni miſſilis illi
Cuſpide præfixa ſtat frondibus orba cupreſſus.

Unde *telum arboreum*, Virgil. *Æneid.* lib. 12. *telum ingens*, Claudian. de Marte *in Eutropium* libro 2.

Tunc adamante gravem, nodiſque rigentibus, haſtam
Telum ingens, nullique Deo jaculabile torſit.

Inſula jaculabilis, Sidon. *Epithalam. Polemii* &c. Veriora, quæ ex Sacris hanc in rem habemus. Ea fracta, tropæorum truncis affixa,

Οὐδὲ γὰρ ἐκ δρυμοῦ ξύλα κόψεται ἐς πυρὸς αὐγήν.
Ἀλλὰ τάλαιν' Ἑλλὰς ὑπερήφανα παῦε φρονοῦσα.
Λίσσεο δ' ἀθάνατον μεγαλήτορα, καὶ προφύλαξαι,

Neu de querceto lignum ſcindatur ad ignem:
Sed miſera heu tandem tu deſine Græcia faſtum,
Utque Deum æternum magnumque precere memento.

Στεῖ-

affixa, legimus apud Virgilium *Æneid.* libro 11. ubi, præter galeam, thoracem, clypeum, aliaque, *tela* quoque *trunca* Mezentii, in tropæum, appenſa memorat. Hinc Prudentius quoque *in Symmachum* libro 2. narrat,

—— *Suſpenſa gravi telorum fragmina trunco.*

Venenata ea, occurrunt paſſim: de cujuſmodi *telis*, acute Sidonius *Panegyr. Majoriani*,

Spiculaque infuſum ferro latura venenum,
Quæ feriant bis, miſſa ſemel ---

Et quidem hujus rei nec vett. Germanos puduiſſe, teſtis eſt Sulpitius Alexander, ubi de Francis; nec Imperatores Græcos, docet Nicetas Choniates, ubi de Joanne Comneno ſui ipſius inſidiis perempto, V. notata Dauſquecio *Commentar. ad* lib. 15. *Silii Ital.* Ut minus mirum ſit, ſi idem de Getis, apud Ovidium, de Parthis apud Lucanum, de Afris apud modo dictum Poëtam: & nominatim de Æthiopibus apud Claudianum legamus. Qua de re dicemus infra, ubi de *Veneno*. Ad divinationem porro adhibita varie. Sic inter alia Ezech. capite 21. verſu 21. *Stetit Rex Babylonis in capite viæ, in bivio, ad divinandum divinationem, expolivit tela*: Species fuit βελομαντείας, juxta Kimchium, *Quia acuebant & expoliebant aciem ferri* telorum, *ut valde ſplenderet & conjectores in ea viderent, quod futurum erat; quomodo vident in ungue pollicis manus, ita etiam in gladio vident, & in ſpeculo.* Unde patet, pertinuiſſe hanc divinitationem ad Κατοπτρομαντικὴν &c. Sed & *Telum*, quodvis adjumentum ac inſtrumentum quandoque notat. Cic. *de Amicitia*, *Nec mediocre telum ad res gerendas exiſtimare oportet benevolentiam civium.* Et apud eundum lib. 7. *Epiſt. ad Trebatium*, *hi verſus citantur ex vet: Poëta*,

Uſquequaque ſapere oportet, id erit telum *acerrimum*,

ὅπλον ἰσχυρότατον, Salmaſius *ad Solinum* pag. 1319. &c. *Hofmannus.*

175 Ἀλλὰ τάλαιν' &c.] Vitioſe in prioribus edit. ἀλλὰ ἄλιν vel ἄλις, quæ cauſa fuit, ut Caſtalio verterit, *ſed ſatis eſt tandem; jam deſine*, &c. Nunc integer eſt locus beneficio regii codicis. *Opſopæus.*

Στεῖλον δὴ ἐπὶ τήνδε πόλιν τὸν λαὸν ἄεθλον,
Ὅς τέ μιν ἐξ ὁσίης γαίης πέλεται μεγάλοιο.
Μὴ κίνει [176] καμαρίναν· ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων·

Mitte & in hanc urbem populum conſulta petentem
Qui de ſacrata eſt magni tellure Tonantis.
Ne Camarinam agita: nam præſtat non agitari:

[177] Πάρ-

176 Καμαρίναν] De hac V. diſſertationes noſtras. *Gallæus.* Stephanus de urbibus citat hunc verſum ut vulgo jactatum. Suidas Camarinæis ab Apolline reſponſum fuiſſe ſcribit in μὴ κίνει, & poſt modum in proverbium abiiſſe. Cum enim Camarinæi Camarinam urbi vicinam alio derivaturi eſſent, oraculo moniti ſunt ne id facerent; ſed cum Deo non obtemperaſſent, damnum fecerunt. Vide Eraſmum in Adagiis. *Opſopæus. Camarina*, palus Siciliæ juxta op. ejuſdem nominis; extructum an. 150. U.C.Euſ. vel Olymp. 45. Schol. Pindari; deſtructum à Syracuſanis 52. anno poſt, ſed denuo reparatum à quodam, cui Hipponas nomen. Vid. Thuc. libro 6. & 7. Polyb. lib. 2. Diodor. libro 14. Plinius libro 3. capite 8. Strab. libro 6. Herodot. 7. Leand. *deſcr. Italiæ.* Hujus paludis aquæ cum fœtore ſuo peſtem generarent, conſuluerunt Apollinem, expeditene ipſis Camarinam exſiccari, quibus ab Apolline reſponſum eſt,

Camarinam non eſſe movendam.

Μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

Neglecto tamen oraculo, ſiccaverunt paludem, per quam mox ingreſſis hoſtibus, contempti oraculi pœnas dederunt. Unde Proverb. *Camarinam movere* proeo, quod eſt, *Sibi malum hoc acccerſere.* Eraſm. *Adag.* Servius, *in illud Virg. 3. Æn.*

--- Et fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, Campique Geloi.

Vide Cluver. *Sic. Ant.* libro 1. pag. 192. 193. 194. Interim videamus, quid de hac urbe ait Vir magnus, *De Phœn. Col.* libro 1. capite 29. Falluntur (inquit) qui paludem volunt ab urbe vicina dictam. Neque enim ab urbe palus, ſed urbs à vicina palude nomen traxit: Φησὶ γὰρ Δοῦρις, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν Σικελικῶν πόλεων καὶ τῶν ποταμῶν ὀνομάζονται, Συρακούσας, Γέλαν, Ἱμέραν, Σελινοῦντα, καὶ Φοινικοῦντα, καὶ Ἐρύκην, Καμικόν, Ἀλικόν, καὶ Θέρμον, καὶ Καμαρίναν. Ita Sthephanus in Ἀκράγαντες. *Camarina* porro palus unde dicatur, colligere eſt ex his Pindari *Olymp.* 5. de Hippari amne, qui in Camarinam influit,

Κολλᾷ τε σταδί-
ων θαλάμων ταχέως
Ὑψίγυιον ἄλσος.

Agglutinatque ſtabi-
lium cubiculorum celeriter
Altam ſylvam.

Quæ Schol. ita explicat ex mente Ariſtarchi Grammatici celeberrimi: θαλάμων κατασκευαστὴν Ἵππαριν τῇ Καμαρίνῃ παρέσχεν, &c. id eſt, *Cubiculorum ſtructorem Hipparin Camarinæ præbuit. Aiunt enim illum per mediam Camarinam defluentem, accedente maris æſtu formare terram, ex qua*

177 Πάρδαλιν ἐκ κοίτης, μή τοι κακὸν ἀντιβολήσης.

Pardalin è lecto, ne nanciſcare malam rem.

Ἀλλ'

quæ lateres conficiunt. Camarinenſes ad domorum ſtructuram. Itaque Camarinæ nomen eſt, à חמר *chamar*, *lutoſum eſſe*, unde & חומר *chomer* eſt *lutum*, ex quo fiunt lateres. Cur *Camarinæos* Iſacius, *in Lycophronem*, eoſdem eſſe velit cum Lotophagis, non capio. *Hofmannus.*

177 Πάρδαλιν &c.] Græce πόρδαλις, de mare, πάρδαλις de fœmina, quæ *panthera*, antiquitus πάρδος, ut dictum; in feris ſecundum à leone locum occupat: unde in Sacris toties ei jungitur, Cantici capite 4. verſu 8. Eſaiæ capite 11. verſu 6. Jeremiæ capite 5. verſu 6. &c. Etiam apud Homerum *Iliad.* ρ.

> *Οὔτ' ἂν παρδάλιος τόσσον μένος, οὔτε λέοντος.*
>
> *Nec pardi vis tanta, nec eſt vis tanta leonis.*

Leoni namque *ſimilis, niſi quod minor eſt & pellem habet nigris maculis diſtinctam*, Damir. V. *ſupra.* Et ſicut robore Leo, ſic velocitate *pardus*, regnat. Hinc de Periclymeno, Tzetzes *Chil.* 2. *Hiſtor.* 45.

> *Ἐν τοῖς πολέμοις ἅπαντας τοὺς θῆρας ἐμιμεῖτο,*
>
> *Παρδαλέων ὀξύτητα, λεόντων μέγα σθένος.*
>
> *In bellis omnes feras imitabatur,*
>
> *Pardorum velocitatem, leonum ingens robur.*

Saltu enim valet. Plinius lib 10. cap. 73. *Inſidunt in eadem Africa* pardi *condenſa arborum, occultatique earum ramis in prætereuntia deſiliunt, atque e volucrum ſede graſſantur.* Ita ut quandoque 40. cubitos eo ſuperet, Damir. Nec minor celeritas curſus. Oppianus *Cynegetic.* libro 3.

> *Ὠκύτατος θέει, καὶ τ' ἄλκιμος ἰθὺς ὀρούει,*
>
> *Φαίης ἀπὸ τ' ἰδέειν δινήεντα φορεῖσθαι.*
>
> *Celerrime currit & fortiter recta irruit,*
>
> *Diceres, cum videres, eam aëriam ferri.*

Certe Olearius *Moſcovitici & Perſici Itin.* libro 4. pardum venaticum Scamachiæ ſe vidiſſe refert, quovis cane Gallico velociorem, qui in lepores incidens eos ſtatim aſſequebatur, ſic ut nullus evaderet. Atque ob hanc iterum celeritatem, cum *Pardo* Danielis d. l. Alexander comparatur, qui tanta pernicitate in rebus gerendis uſus eſt, ut magnam partem habitati Orbis annis XII. ſubegerit, ſicque victoriis potius, quam prælis, totum terrarum Orbem, percurrerit, ut Hieronymus habet. Cujus comparationis ut reliqua quoque paucis interſeram (nam de maculis ſupra dictum) *pardus*, vini avidum animal eſt, ut idem Oppianus refert libro 4.

> *Παρδαλίας καὶ δῶρα Διωνύσοιο δάμασσαν,*
>
> *Θηροφόνων δολερῶν δολερῷ πόσει οἰνοχέοντων.*
>
> *Pantheras etiam dona Bacchi domarunt,*
>
> *Doloſis Venatoribus doloſum potum fundentibus.*

Quod qua ratione fiat, *eod.* libro multis Poëta perſequitur, à verſu 318. *uſque ad* verſum 351. Unde Poëtis nata occaſio fingendi, Bacchi nutrices in pantheras fuiſſe mutatas. Notus autem hic Alexandri nævus. Sed & illud obſervatum eſt, quod ex Ariſtoxeni *Commentariis de Alexandro* refert Plutarchus, Ὅτι τοῦ χρωτὸς ἥδιστον ἀπέπνει, καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐωδία καὶ τὴν σάρκα πᾶσαν, ὥστε πληροῦσθαι τοὺς χιτωνίσκους. *Odorem ex cute ejus gratiſſimum exhalaſſe, os quoque & carnem totam tantum habuiſſe fragrantiæ, ut ea replerentur interiores tunicæ.* Quod ipſum de *pardo* pantheraque Vett. magno conſenſu tradiderunt, Ariſtoteles Hiſtor. libro 9. capite 8. & *Problem.* ſect. 13. §. 4. Theophraſtus

de

Ἀλλ᾽ ἀπέχου, μηδ᾽ ἴσχ᾽ ὑπερήφανον ἐν στήθεσι
Θυμὸν ὑπέρφιλλον, στεῖλας πρὸς ἀγῶνα κραταιόν.
Καὶ δούλευε θεῷ μεγάλῳ, ἵνα τῶν δὲ μετάσχῃς,

Comprime te, tumido neu tantum corde ſuperbi,
Ut nihil indubites durum certamen inire.
Sed magnum venerare Deum, quo participes hæc,

178 Oπ-

de Cauſis plant. libro 6. capite 5. Plutarchus, Plinius, qui de *Pardis* multa habet libro 8. capite 15. & 17.) Solinus, Ælianus, alii. Ut de robore animoque *pardi* nil dicam, qui, etſi ſtatura parvus, cum leone ipſo & proceriſſimis quibuſque feris congredi non veretur. Qui ſimilitudinem hanc ſubtilius forte, quam ſolidius, rimantur, inconſultam Alexandri temeritatem cum pardi furore conferunt, quo in venabula præceps ruit, de vita parum ſolicitus, Hom. *Il.* φ. & Oppian. *Halieut.* libro 2. Interim & jugum pati didicit *pardus*, Magnateſque Romani, uti cervos ſphingeſque, ſic & pardos aureis catenis devinciebant. Refert quoque Philoſtratus, apud Photium act. 241. ἀλῶναί ποτε ἐν Παμφυλίᾳ παρδάλιον στρεπτὸν ἅμμα, ὃν περὶ τῇ δέρῃ ἐφόρει, χρυσοῦν δὲ ἦν καὶ ἐπιγέγραπτο Ἀρμενίοις γράμμασιν, Βασιλεὺς Ἀρσάκης Θεῷ Νυσίῳ, *Aliquando in Pamphylia captum fuiſſe pardalium* (i. pantheram ſeu pardum) *aureum torquem circa collum habentem Armeniis literis ita inſcriptum, Rex Arſaces Deo Nyſæo.* Imo & euſque cicurari, ut venationi quoque adhiberi poſſit, retro dictum. Nec omittenda loca varia, à *pardis* & pantheris (Hebr. *namer*) dicta, quæ in S. Scriptura occurrunt: *Nimra*, Numer. capite 32. verſu. 3. *Beth-nimra*, Numerorum capite 32. verſu 36. & *aqua Nimrim*, Eſajæ capite 15. verſu 6. & Jeremiæ capite 48. verſu 34. quæ tria videntur unius loci eſſe nomina, quem Moſes & Joſua in Gaditis ponunt, Eſaias & Jeremias in Moabitis, qui in vicinos Gaditas tum temporis uſurpaverant imperium Ævo Hieronymi vocabatur *Benamerium*, i. *Beth-nimrim*, Lat. *domus pardorum.* Inſuper Cantici capite 4. verſu 8. memorantur *montes pardorum*: ſive à Salomone ſic appellentur montes quilibet pardis frequentes, præcipue Libanus, Amana, Senir & Hermon, quorum ibi mentio; ſive aliqui tum fuerint montes circa Libanum peculiariter ſic nominati, ut is, de quo Brocardus, *A Tripoli per duas leucas eſt mons Leopardorum, rotundus & altus, una leuca à Libano diſtans*, &c. V. Sam. Bochartum *Hierozoici Part. prior.* libro 3. cap. 7. *toto, ubi de Pardo*, & cap. 8. ubi pantheram & πάρδαλιν, non eſſe diverſa animalium genera, pluribus probat, contra Allatium *in Euſtathii Hexaëm.* Adde Salmaſium *ad Solinum* pag. 212. 213. & 323. G. J. Voſſium *de Idol.* libro 3. capite 60. & *ſeqq.* & quæ ſupra diximus, in vocibus *Panther*, item *Panthera.* Impropriè vox *pardus* ſumitur, cum de leopardis, ex *pardo* viz. & *lea* genitis, aliquando occurrit. V. Salmaſium *ibid. Idem.*

178 Oπ-

Digitized by Google

178 Ὁππότε καὶ τοῦτο προλάβῃ τέλος, αἴσιμον ἦμαρ
Ἥξει ἐπ' ἀνθρώπους ἀγαθοὺς μεγάλοιο καταρχήν.
Γῆ γὰρ παγγενέτειρα βροτοῖς δώσει τὸν ἄριστον
Καρπὸν ἀπειρέσιον, σίτου, οἴνου, καὶ ἐλαίου·
Αὐτὰρ ἀπ' οὐρανόθεν μέλιτος γλυκεροῦ ποτὸν ἡδὺ,
Δένδρεά τ', ἀκροδρύων καρπὸν, καὶ πίονα μῆλα,
Καὶ βόας, ἔκ τ' ἀρνῶν ἄρνας, αἰγῶν τε χιμάρρους.
Πηγάς τε ῥήξει γλυκερὰς λευκοῖο γάλακτος.

Cum finem hoc capiet tempus fatale, dieſque,
Judiciumque Dei mortalia pectora magnum
Æterni, magno imperio cogente, ſubibunt.
Nam terram omniparens fruges mortalibus almas
Edet inexhauſtas, olei, vinique, cibique:
Dulciaque ex alto cœlo rorantia mella,
Arboreos fructus, nitidas pecudeſque, boveſque,
Agnos atque agnas pingues, hœdoſque caprarum:

Πλή-

178. Ὀππότε καὶ &c.] Lactantius libro 7. capite 20. *Poſt hæc aperientur inferi, & reſurgent mortui, de quibus judicium magnum idem ipſe rex ac Deus faciet, cui ſummus pater judicandi & regnandi dabit maximam poteſtatem. De quo judicio & regno apud Erythræam Sibyllam ſic invenitur:*

Ὀππότε καὶ τὸ λάβῃ τέλος αἴσιμον, ἠδὲ βροτοῖσι
Ἤδη ἀφίξηται κρίσις ἀθανάτοιο θεοῖο,
Ἥξει ἐπ' ἀνθρώπους μεγάλη κρίσις ἠδὲ καὶ ἀρχή.

Evariant ſane ab his noſtris: ut dubitem an Erythrææ carmina qualia Lactantius vidit, integra ad nos perveniant. Sed & Puteani membrana diverſa eſt à publicatis editionibus. Sic enim refert priores duos verſus, quantum ex literarum veſtigiis & interpretatione colligere licet.

Ὀππότε δὴ καὶ τοῦτο λάβῃ τέλος αἴσιμον ἦμαρ,
Εἰς δὲ βροτοὺς ἥξει κρίσις.

Cum vero & hic dies acceperit
Fatalem finem: in homines autem veniet judicium, &c. *Opſopœus.* Hæc autem quæ heic allegat pſeudo Sibylla ſunt ex S. Scripturis hauſta, præſertium Propheta Jeſaia. Quomodo vero hæc carmina varient V. apud Sixtum Senenſem, in bibliotheca p. m. 134. *Gallæus.*

Digitized by Google

Πλήρεις δ᾽ αὖτε πόλεις ἀγαθῶν, καὶ πίονες ἀγροὶ
Ἔσσοντ᾽, οὐδὲ μάχαιρα κατὰ χθονὸς, οὐδὲ κυδοιμός·
Οὐδὲ βαρυστενάχουσα σαλεύσεται οὐκ ἔτι γαῖα.
Οὐ πόλεμός τ᾽, οὐδ᾽ αὖγε κατὰ χθονὸς αὐχμὸς ἔτ᾽ ἔσται,
179 Οὐ λιμὸς, καρπῶν τε κακορρήτειρα χάλαζα.
Ἀλλά μιν εἰρήνη μεγάλη κατὰ γαῖαν ἅπασαν,
Καὶ βασιλεὺς βασιλῆϊ φίλος μέχρι τέρματος ἔσται.
Αἰῶνος, κοινόν τε νόμον κατὰ γαῖαν ἅπασαν
Ἀνθρώποις τελέσειεν ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι
Ἀθάνατος θ᾽, ὅσα πέπρακται δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Et niveo fontes erumpent lacte ſuaves,
Oppida plena bonis & pinguia culta vigebunt,
Nec gladios metuet, nec belli terra tumultus:
Nec tremefacta gemet nutanti pondere tellus:
Nec bellum, nec erit ſentorum ſqualor agrorum,
Aut famis, aut fruges vaſtantis grandinis horror.
Verum pax terris florebit in omnibus alta:
Ad metaſque dati regem rex diliget ævi,
Communemque Deus toto componet in orbe
Æternus legem, cœli qui ſidera torquet,
Qua quicquid facient mortales lance librabit.

Αὐτὸς

179 Οὐ λιμὸς] Regius codex οὐ λοιμὸς, *Opſonon peſtis*: ſed perinde eſt. Sunt enim individuæ comites peſtis & fames. *Opſopœus*.

180 Φιν-

Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ θεός, κ' οὐκ ἔστιν ἔτ' ἄλλος.
Αὐτὸς καὶ πυρὶ φλέξειεν χαλεπὸν μένος ἀνδρῶν.
Ἀλλὰ καταπαύσαντες ἐμὰς φρένας ἐν στήθεσσι,
Φεύγετε λατρείας ἀδίκους· τῷ ζῶντι λάτρευε·
Μοιχείαν πεφύλαξο, καὶ ἄκριτον ἄρσενος εὐνήν.
Τὴν δ' ἰδίαν γένναν παίδων τρέφε, μηδὲ φονεύσης.
Τοῖς δὲ γὰρ ἀθάνατος κεχολώσεται, ὅς κεν ἁμάρτῃ.
Καὶ τότε δ' ἐξεγερεῖ βασιλήϊον εἰς αἰῶνας
Πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, ἅγιον νόμον ὁππότ' ἔδωκεν
Εὐσεβέσιν, τοῖς πᾶσιν ὑπέσχετο γαῖαν ἀνοίξειν,

Nam ſolus Deus eſt, & neſcit habere ſecundum.
Ipſe hominum vires immanes igne cremabit.
Sed mea pectoribus veſtris conſulta tenentes,
Viventem colite, & cultus vitate nefandos:
Confuſumque maris lectum fuge, adulteriumque:
Enutri proprios natos, occidere noli.
Nam Deus æternus peccantes opprimet ira.
Tunc autem regnum tempus componet in omne
In cunctos homines, ſancta cum lege piorum
Donavit gentem, queis terram pandere cunctis

Καὶ

180 Φεύγετε &c] Lactantius libro de ira, capite 22. quatuor ſequentes adducit aliquantum diſſidentes:

Φεῦγε δὲ λατρείας ἀνόμους θεῷ ζῶντι λάτρευε,
Μοιχείας τε φύλασσε, καὶ ἄρσενος ἄκριτον εὐνήν

Ἰδίαν γενεὰν παίδων τρέφε, μηδὲ φόνευε. καὶ γὰρ ὁ ἀθάνατος, &c. Scripta Lactantii membrana tertii initium his majuſculis, ut in omnibus ſolet, exprimit, ΘΗΝΔΙΔΙΑΝ ΘΗΝΝΔΗ. è quibus facile efficitur τὴν δ' ἰδίαν γένναν, &c. *Idem.*

Καὶ κόσμου τε πύλας μακάρων, καὶ χάρματα πάντα,
Καὶ νοῦν ἀθάνατον αἰώνιον εὐφροσύνην τε.
Πάσης δ' ἐκ γαίης λίβανον καὶ δῶρα πρὸς οἴκους
Οἴσουσι μεγάλοιο θεοῦ. κ' οὐκ ἔσεται ἄλλος
Οἶκος ἐπ' ἀνθρώποισι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι,
181 Ἀλλ' ὃν ἔδωκε θεὸς πιστὸν ἄνδρα γεραίρειν.
Υἱὸν γὰρ καλέουσι βροτοὶ μεγάλοιο θεοῖο.
182 Καὶ πᾶσαι πεδίοιο τρίβοι, καὶ τρηχέες ὄχθαι,
Οὔρεά θ' ὑψήεντα, ἄγρια κύματα πόντου,

Promiſit, portaſque beatorum orbis, & omnem
Lætitiam, mentemque æternam, & gaudia ſemper
Duratura: ferent & thus, & munera larga
Omnibus ex terris ad magni fana tonantis.
Nec venturo hominum generi domus ulla futura eſt,
Præter fidum hominem quem dat Deus, ad venerandum.
Namque Deo dicent homines genitore creatum,
Omnes & campi, calles, & littora dura,
Et celſi montes, & ſæva fluenta profundi

Εὔβα-

181 Ἀλλ' ὃν &c.] Mutilus eſt, ſed qui è Lactantii libro 4. capite 6. reſtitui poſſit: Ἀλλ' ὃ ἔδωκε θεὸς πιστοῖς ἀνδράσι γεραίρειν. Sic enim & apud Lactantium pro ἄλλον legendum eſſe docet ſcriptura & interpretatio ver. membranæ ΑΜΟ-ΝΕΔΩΚΕ, *ſed quem dedit*. Auguſtinus in oratione contra quinque hæreſes: *Audiamus quid Sibylla dicat, Alium, inquit, dedit Deus filiis hominum colendum*, &c. *Idem*.

182 Καὶ πᾶσαι &c.] Regius cod. habet τρηχίως. ſequens carmen eodem modo legitur pag. 155.

183 Κρι-

Εὔβατα δὴ ϗ εὔπλοα ἔσσεται ἤμασι κείνοις.
Πᾶσα γὰρ εἰρήνη ἀγαθῶν. ἐπὶ γαῖαν ἱκνεῖται,
Ῥομφαίαν τ' ἀφελοῦσι θεοῦ μεγάλοιο προφῆται·
Αὐτοὶ γὰρ κριταί τε βροτῶν, βασιλεῖς τε δίκαιοι.
Ἔσται δὴ ϗ πλοῦτος ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος.
Αὕτη γὰρ μεγάλοιο θεοῦ [183] κρίσις ἔσσεται ἀρχή.
[184] Εὐφράνθητι κόρη, καὶ ἀγάλλεο· σοὶ γὰρ ἔδωκεν
Εὐφροσύνην αἰῶνος, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν·
Ἐν σοὶ δ' οἰκήσει, σοὶ δ' ἔσσεται ἀθάνατον φῶς.

Tunc pedibuſque dabunt faciles, remiſque meatus.
Pax etenim terram peragrabit ſumma bonorum,
Et gladios tollent afflati numine vates:
Et qui jura dabunt, reges mortalibus æqui
Divitiis homines juſtis magniſque fruentur,
Quippe Dei quia judicium ipſum, erit imperium ipſum.
Geſti læta puella: tibi nam, gaudia ſemper
Duratura dedit cœli terræque creator,
In te habitaturus: tibi lux æterna manebit.

[185] Ev

183 Κρίσις] Ubi vulgo κρίσις, in reg. cod. eſt κρίσεως, hoc ſenſus quidem poſtulat, ſed metrum recuſat. *Idem.*

184 Εὐφράνθητι &c.] Rurſus hæc & ſequentia ex S. Scripturis hauſta, ideoque mentitur Sibylla ſe hæc Divino inſtinctu prædixiſſe. *Galleus.*

185 Ev

185 Ἐν δὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ἐν οὔρεσιν ἄμμις ἔδονται
Χόρτον, παρδάλιές τ' ἐρίφοις ἅμα βοσκήσονται,
Ἄρκτοι σὺν μόσχοις νομάδες αὐλισθήσονται,
186 Σαρκοβόρος τε λέων ἄχυρον φάγεται ἐπὶ φάτνης
Ὡς βοῦς· καὶ παῖδες μάλα νήπιοι ἐν δεσμοῖσιν

Cnmque lupis agni per montes gramina carpent,
Permixtique ſimul pardi paſcentur & hœdi,
Cum vitulis urſi degent, armenta ſequentes,
Carnivoruſque leo præſepia carpet uti bos:
Et pueri infantes captas in vincula mittent,

Ἄξουσιν

185 Ἐν δὲ λύκοι] In prioribus editio. hic pede uno ſuperadat, ſequens deficiebat: nunc uterque bene habet è reg. cod. Hom. Odyſſ. λ. κατέκλασε βοῦν ἐπὶ φάτνῃ. Lactantius libro 7. cap. 24. refert eoſdem verſus à noſtris parum diſcrepantes.

Οἱ δὲ λύκοι σὺν ἄρνεσ' ἐν οὔρεσιν ἀμιλλῶνται.
Χόρτον γὰρ λύγκες τ' ἐρίφοισιν ἅμα βοσκήσονται,
Ἄρκτοι σὺν μόσχοισιν ὁμοῦ καὶ πᾶσι βροτοῖσι.
Σαρκοβόρος τε λέων φάγεται ἄχυρον παρὰ φάτναις.
Σὺν βρεφίοις τε δράκοντες ἀμφότεροι κοιμήσονται.

Sed primus & ſecundus in manuſcr. cod. Lactantii itidem ut apud Sibyllam leguntur, niſi quod ille correctius ἄμμιγ pro ἄμμις ſcriptum habet: & in tertio πᾶσι βοτοῖσι, omnibus pecudibus. وبلال عليي
بن مويم اي الاوض كان السه يقطر
وام يصبه بلل وانه كسو الصليب
وتقتل التكنونر ويفبض البال
وتقع الا صنه في الاوض حتي الاسد
مع الابن والنعر مع البقر والديب
مع الغنم وتلعب الصبيان ظحرياة
ولا يصر بعضهم بعصا quæ Latinæ ſic ſonant: *Deſcendet* Jeſus Mariæ *filius in terram, & ſtillabit caput ejus quamvis nulla aſperſione perfuſum, & franget crucem & occidet porcum, & effundet opes, & ſecuritas in terram incidet; ita ut leo cum camelo paſcatur & pardus cum bove, & lupus cum ovibus, & ludat infans cum ſerpentibus, nec ſibi mutuo noceant.* Sic Sibylla Cumæa

——— *nec magnos me fuent armenta leones*
Nec lupus inſidias pecori &c,

Sic etiam Erythræa, *Bochartus.*

186 Σαρκοβόρος] Notandum D. Bochartum ex quo verſum hunc

Σαρκοβόρος τε λέων ἄχυρον φάγεται ἐπὶ φάτνης
Ὡς βοῦς.

Hoc modo reddidiſſe,

Carnivorus qua leo plenis præſepibus adſtans
Cum bove ſtramen edet. Idem.

187 Ἀξου-

Ἄξουσιν· πηρὸν γὰρ ἐπὶ χθονὶ θῆρα πτοήσει,
Καὶ βρεφέεσσι [187] δράκοντες ἅμα σφίσι κοιμήσονται,

Terrebitque feras in terris debile corpus :
Cum pueris capient ſomnos in nocte dracones,

K' οὐκ

187 Δράκοντες &c.] *Draco*, Gr. Δράκων, per metatheſin, ut vult Feſtus, quaſi Δάρκων, à δέρκω, *video* : Cæſari Scaligero dictus à δρᾶν ἄχος, *facere dolorem* ; Voſſio, ἀπὸ τοῦ δρᾶν ἄχος, *facere medicinam* ; nempe, quia innoxii ſunt. *Veris enim draconibus ora parva, & ad morſus non debiſcentia*, Solinus capite 30. ubi eos *non in dentibus, ſed in cauda vim habere, & verbere potius, quam rictu, nocere*, addit. Et ſi quis illis morſus eſt, nil nocet, quod veneno careant : unde Veteribus in deliciis & oblectamentis, qui eos *agathodæmonas*, ἀγαθοὺς δαίμονας, vocabant. Servius *ad Poëtæ verſum illum*, de vipera,

——— *cœlumque exterrita fugit* :

Tellis, inquit, *gaudet*, *ut ſunt* ἀγαθοὶ δαίμονες, *quos Latini* genios *vocant*. Inde *innoxia Numina* Lucano libro 5.

Vos quoque qui cunctis innoxia Numina *terris*
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones.
Peſtiferos ardens facit Africa.

V. etiam infra in voce *Dracunculi*. Certe inter Deos *dracones* ab Ægyptiis relatos eſſe, docet Martianus Capella libro 1. ubi de Saturno, quem, *dracunculum anni*, proin vocat Albricus. *Draconis enim caudam vorantis* hieroglyphico Tempus huic genti denotatum eſſe, notum. Sic *Draconem luci Nemeæi*, pro Numine habitum, diſcas ex Lucano libro 3. Saltem ſanctos fuiſſe *dracones* & angues priſcis certum eſt, quos recenſere longa ſit ſeries : Nec ullus majorum gentium Deaſter, cui non conſecratus aliquis talis. Qua de re pluribus agit Caſp. Barth. *Animadverſ. ad Statium Thebaid.* libro 5. verſu 460. & 511. omnes autem Æſculapio, præcipue qui ſunt fulvo colore, adſcribit Pauſanias libro 2. Quæ altera ratio eſt, qua etymon ſuum roboret Voſſius. Nam & Æſculapii filia *Panacea* dicta eſt ex πᾶν & ἄχος, *omne* & *remedium*, ut ipſo nomine omnium morborum remedia promittat, Plinio teſte libro 24. capite 4. Ideo autem Æſculapio olim *Dracones* dicati, quia Medicum ὀξυδερκῆ ac *circumſpectum* eſſe oporteat ; quæ virtus cum in milite quoque ſit eximia, poſterioribus Romani Imperii temporibus, *Draco* ſingularum erat cohortium ſignum, ut infra videbimus. Porro *Dracones* non Dii ſolum, vel ſaltem Diis ſacri, habiti ſunt, ſed & eorum ſpecie Deaſtros Gentilium apparere gaviſos frequenter legimus. Ac tum floribus ſparſis, qua ſerperent, culti fuere. Ovidius libro 15.

Annuit his, motiſque Deus rata pignora criſtis,
Et repetita dedit vibrata ſibila lingua.
Inde per injectis adopertam floribus ingens
Serpit humum, flectitque ſinus ---

V. quoque Papinium Statium *Thebaid.* libro 5. verſu 580. & de hoc adſperſorum florum honore, Barthium præfatum *ad Claudianum* &c. Quod vero illis jubas criſtaſque adfingunt Poëtæ, convincuntur teſtimonio Jubæ Regis. Cornificius tamen *ad Herennium* libro 4. ardelionem neſcio-quem,

quem, Romanum Forum circumvolitantem, *Jubatum draconem* vocat. Sed & qui ipſi Orientem luſtrarunt, *criſtatos dracones* viſos teſtantur, inter quos Jac. Vitriacus libro 1. capite 89. Unde Juda de Africanis ſolum (qui etiam ſoli ab æſtu regionis venenum trahunt) intelligendus eſſe videatur. *Jubas* autem infra & ſupra dracones, os habere auctor eſt Ælianus libro 10. capite 25. at fœminas carere hoc ornamento, idem docet libro 11. cap. 26. De aliis eorundem diximus ſupra, in voce *Alati*. V. iterum Barthium ubi ſupra, *Thebaid.* libro 2. verſu 280. Ut pauca addam, illorum criſtis Bacchum fuiſſe olim inſignitum, Hecatem item dracone coronari ſolitam, diſcas ex Car. Paſcalio *Coronarum* libro 1. capite 16. & libro 7. capite 12. Eoſdem multa egregie ad Medicinam facientia, præcipue Magicam in ſe habere vim, multis adſtruit Plinius libro 29. cap. 4. Sed & Theſaurorum cuſtodes olim fingeban[illegible]uia ibidem vigilantia opus &c. V. Ph[illegible]m *Fabula 6.* & Voſſium *de Idolol.* libro 3. capite 54. Adde Salmaſ. *ad Solin.* ubi de draconibus, quos *elephantias* quoſque *chamædracontes* hic Auctor vocat, pag. 307, 308, 343 Sam. Bochartum *Hierozoici Parte poſter.* libro 3. capite 4. & quæ hic paſſim, inprimis in voce *Serpens. Draco*, adde: *Perſici Dracones* capti ſub Aureliano memorantur Vopiſco *in Divo Aureliano*, *Tunc illæ veſtes, quas in templo ſolis videmus, conſertæ gemmis, tum* Perſici dracones *& tiaræ* &c. Inter ſigna nempe Perſarum, ea quidem ætate, *Dracones* fuere; paulo vero ante Parthorum, qui in Oriente rerum erant Domini, & apud quos, cum cohortes millenariæ eſſent, cuique cohorti ſuus *draco* erat. Erant autem hi *dracones* ſimulachra verorum draconum, ea arte expreſſa ad terrorem hoſtibus inferendum, ut vulgo apud Romanos aliquando crederent, viva ipſa animalia, non illorum imitamenta, ad bellum ferre Perſas: quæ in conflictu hoſtes appeterent, & miſere vorarent. Quam falſam auditionem ridicule ſecutus erat Hiſtoricus ille, cujus ineptias exagitat Lucianus *de conſcrib. Hiſtor.* Præter Parthos Perſaſque Indi quoque, ac Scythæ, *draconibus* uſi, ut ex Suida diſcimus. Ad Romanos à Parthis tranſiiſſe, vult Caſaubonus *ad Vopiſcum* l. c. Ab Aſſyriis, Codinus *de Offic. Conſtantinop.* Sed hos ſpectaſſe alio vult Voſſius: Nam *draco* illis vel Numen Bel, vel Numinis ſymbolum fuiſſe videtur, V. Hieronymum *Præfat. in Danielem.* Alii vero iſtiuſmodi vexilla primum cœpiſſe deferri, apud Romanos, tradunt, poſtquam Trajanus Dacos vicit, qui ſignis ejuſmodi ſimiliter utebantur. Erant autem *draconum* effigies depictæ, in ipſis vexillis lineis aut ſericis, eæque purpureæ, Ammianus libro 15, 16. Claudianus *in Ruffinum* libro 2. Alii. Neque ſolum in militia, ſed & in pompa, præferebantur. Trebellius *in Gallienis*, ubi de Galliena Decennia celebrante, inter alia, *Haſtæ*, inquit, *auratæ altrinſecus quingenæ, vexilla centena, præterea quæ collegiorum erant, dracones, & ſigna templorum omniumque legionum ibant* &c. Hinc nomen Δρακοντεῖον, vexillo illi, quo in ceremoniis ſuis utebantur Byzantini Auguſti recentiores, de quo aliiſque eorum ornamentis accurate agit de Freſne *ad Alexiadem.* A Romanis porro *Draconem* forte accepere, in præcipuum exercituum ſuorum vexillum, Impp. Occidui. Certe Guil. Brito, Carocium Othonis deſcribens, *Draconem* eidem pro ſigno impoſitum fuiſſe, diſerte memorat *Philipp.* libro 2.

Erigit in carro palum, paloque Draconem
Implicat, ut poſſit procul hinc, procul inde videri,
Hauriat & ventos cauda tumefactus & alis,
Dentibus horreſcens, rictuſque patentis hiatu,
Quem ſuper aurata volucer Jovis imminet ala,

Imo & Saxonibus, inter militaria fuiſſe *Draconem* ſigna, docet Witikindus *Geſtor. Saxon.*

Digitized by Google

Κ' οὐκ ἀδικήσουσιν· χεὶρ γὰρ Θεοῦ ἔσσετ' ἐπ' αὐτοῦς.
188 Σῆμα δέ σοι ἐρέω μάλ' ἀριφραδές, ὥς τε νοή-
σαι
Ηνίκα δὴ πάντων τὸν τέλος γαίηφι πέληται,
Οππότε κεν ῥομφαῖαι ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι
Εννύχιαι ὀφθῶσι πρὸς ἑσπέραν, ἠδὲ πρὸς ἠῶ,
Αὐτίκα καὶ κονιορτὸς ἀπουρανόθεν προφέρηται

Nec lædent, quoniam Domini manus obtegit
illos.
Signa tibi vero dicam clariſſima, per quæ
Omnia cum terris ſint perficienda videbis.
Cum viſi fuerint cœli ſtellantis in oris
Nocturni gladii, caſus ad ſolis & ortus,
Pulvis & è cœlo terram deſcendit in omnem

Πρὸς

Saxon. libro 1. & Angelis, ubi ab ineunte fere Regni origine ad hæc uſque tempora præcipuum inter Regalia habeatur ſigna, non ſecus ac *Auriflamma* olim in Gallia, oſtendit du Freſne: origine moris hujus ab Uterpendragone petita, quem, cum ſtellam Draconis ignei effigie horridam in cœlo conſpexit, futuri Regni omen, duos *Dracones* ex auro confieri, unumque horum in Æde Wintonienſi collocari juſſiſſe, altero in prœliis uſum eſſe, tradit Matth. Monaſterienſis *A.* C. 498. De Ducibus Normanniæ, idem docet du Freſne ex vet. quodam *Regeſto* Fœderum Franciæ: De Flandriæ Comitibus V. *Chronic.* Andrenſe pag. 491. De omnibus tandem pene nationibus, *le Roman de Garin*, apud C. du Freſne *Gloſſ.* Sed & *Draco* in Ecceſ. Rom. dicitur effigies *Draconis*, quæ cum vexillis, in Eccleſiaſticis proceſſionibus, deferri ſolet, qua vel Diabolum ipſum, vel hæreſim triumphatam, deſignari ajunt. *Conſuetudines* Cœnobii Floriac *Dominica in Ramis Palmarum duæ fiunt proceſſiones: poſterior ad Floriacum, præeunt vexilla & Draco.* Alibi: *Ad proceſſionem portatur aqua benedicta & thuribulum ſine igne & Crux &* Draco *in pertica. Unus vero de infantibus in conſa, à Magiſtro ſuo præparata, affert candelam accenſam, ut præſto ſit ignis, ſi extinguatur, qui in ore Draconis portatur. Ipſo die portatur Draco à Theſaurario* &c. V. Beletum *de Divin. Offic.* capite 123. & Durandum *Rat.* libro 6. capite n. 12. & capite 102. n. 11. laudatos, in *Gloſſ. cit. Hofmannus.*

188 Σῆμα δὲ &c.] Omnia hæc ſunt ex Sacris literis deſumpta. *Gallæus.*

 189 Βαβυ-

Πρὸς γαῖαν ἅπασαν, καὶ οἱ σέλας ἠελίοιο
Ἐλείψει κατὰ μέσσον ἀπ' οὐρανοῦ, ἠδὲ σελήνης
Ἀκτῖνες προφανοῦσιν, καὶ ἄψ ἐπὶ γαῖαν ἵκονται,
Αἵματι καὶ σταγόνεσσι, πετρῶν δ' ἀπὸ σῆμα γένηται,
Ἐν νεφέλῃ δ' ὄψεσθε μάχην πεζῶν τε καὶ ἱππέων
Οἷα κυνηγεσίην θηρῶν ὁμίχλῃσιν ὁμοίην·
Τοῦτο τέλος πολέμοιο τελεῖ θεὸς οὐρανὸν οἰκῶν.
Ἀλλὰ χρὴ πάντας θύειν μεγάλῳ βασιλῆϊ.
  Ταῦτά σοι Ἀσσυρίης [189] Βαβυλώνια τείχεα μακρὰ
Οἰστρομανὴς προλιποῦσα, ἐς Ἑλλάδα πεμπόμενον πῦρ

Protinus, & medio curſu lux aurea ſolem
Deſeret, & terram fulgenti lumine luna,
Sanguineis guttis ſtillantibus, irradiabit,
Signaque ſaxa dabunt, & in alta prælia nube
Cernetis, peditumque equitumque, ſonantibus armis,
Quali venantes prædas clamore fatigant:
Hanc finem belli faciet Deus incola cœli.
Sed magno regi decet omnes ſacrificare.
  Hæc ſunt, quæ moneo Aſſyria Babylone profecta,
In Græcos ignis miſſus, fanatica, cunctis

190 Πᾶσι

189 Βαβυλώνια] Mallem Βαβυλῶνος, ut ſupra dixerat eadem Sibylla, Ἀσσυρίης Βαβυλῶνος. Opſopœus.

190 Πᾶσι

190 Πᾶσι προφηλεύουσα θεοῦ μηνύματα θνητοῖς,
Ὡς τε προφηλεῦσαι μοι βροτοῖς αἰνίγματα θεῖα.
191 Καὶ καλέουσι βροτοί με καθ' Ἑλλάδα πατρίδος
ἄλλης,
Ἐξ Ἐρυθρῆς γεγαυῖαν, ἀναιδέα, οἱ δέ με Κίρκης
192 Μητρὸς καὶ Γνωστοῖο πατρὸς, φήσουσι Σίβυλλαν,
Μαινομένην, ψεύστειραν· ἐπὴν δὲ γένηται ἅπαντα,
Τηνίκα μου μνήμην ποιήσετε, κοὐκ ἔτι μ' οὐδεὶς
Μαινομένην φήσειε, θεοῦ μεγάλοιο προφῆτιν.
193 Ὃς γάρ ἐμοὶ δήλωσεν ἃ πρὶν γενετῆρσιν ἐμοῖσιν,

Exponens Divina Dei præſignificata,
Mortali ut generi Divina ænigmata pandam.
Et tamen ex alia patria me Græcia dicit,
Ex Erythra natam, poſitique pudoris. At illi
Matre ferent Circe, Gnoſto me patre, Sibyl-
lam,
Inſanam, falſam· Sed tunctis denique factis,
Tunc recoletis me, neque dixerit amplius ullus
Inſanam, magnam ſed vatem numinis alti:
Cui Deus oſtendit quæcunque parentibus idem

Ὅσσα

190 Πᾶσι &c.] Notatur in impreſſis codicibus & ſcripto Pithoei, duos poſt hunc verſus deeſſe, id quod ſatis manifeſtum eſt. Vide initium lib. octavi. *Idem.*

191 Καὶ καλέουσι &c.] De hiſce videantur diſſertationes noſtræ. *Gallæus.*

192 Μητρὸς &c.] Lactantius libro quarto capite decimo quinto, *Erythræa fore ait, ut diceretur inſana & mendax.* Lactantii codices habent φήσει με θεοῦ. Sed tum prius μ' in δ' mutandum erit, ut monſtrat reg. cod. *Opſopœus.*

193 Ὃ γὰρ ἐμοὶ &c.] Uterque codex refert, ὃς γὰρ ἐμοὶ δηλώσει, ἃ. *Idem.*

Ὅσσά τε πρῶτ' ἐγένοντο, τά μοι θεὸς ἐξκατέλεξε.
Τῶν μετέπειτα δὲ πάντα θεὸς νόῳ ἐγκατέθηκεν,
Ὡς τε προφητεύειν μετά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα,
Καὶ λέξαι θνητοῖς· ὅτε γὰρ κατεκλύζετο κόσμος
Ὕδασι, καί τις ἀνὴρ μόνος εὐδοκίμητος ἐλείφθη,
Ὑλοτόμῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐπιπλώσας ὑδάτεσσι
Σὺν θηρσί, πτηνοῖσί θ', ἵν' ἐμπλησθῇ πάλι κόσμος·
Τοῦ μὲν ἐγὼ νύμφη, ἀφ' αἵματος αὐτοῦ ἐτέχθην.
Τῷ τὰ πρῶτ' ἐγένοντο, τὰ δ' ἔσχατα πάντ' ἀπε-
δείχθη.
Ὡς τ' ἀπ' ἐμοῦ στόματος τάδ' ἀληθινὰ πάντα λε-
λέχθων.

Ante meis, & quæ fuerint, quæ ſintque futura,
Omnia perdocuit, mentem veracibus implens,
Ut mortale genus (venturaque, quæque fuerunt,
Pandens) admoneam: ſiquidem cum dilueretur
Mundus aquis, cum vir ſolus probus exſuperavit
Quidem, quem per aquas vexit domus eruta ſyl-
vis,
Et pecudes, & aves, rurſum impleretur ut orbis,
Ejus ego nurus, ejus item de ſanguine nata,
Cui prima acciderunt, poſtrema oſtenſa fuerunt,
Hactenus ore meo vera omnia prodita ſunto.

ΛΟ-

Digitized by Google

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

χωρῶν καὶ νήσων.

LIBER QUARTUS.

DE DEO ET DIVERSIS

regionibus ac inſulis.

ΚΛΥΤΕ λεὼς Ἀσίης μεγαλαύχεο, Εὐρώπης τε,
Ὅσσα μελιφθέγκτοιο διὰ στόματος μεγάλοιο
Μέλλω ἀφ' ἡμετέρου πανάληθέα μαντεύεσθαι,
[2] Οὐ ψευδοῦς [3] Φοίβου χρησμήτορος, ὅν τε μάταιοι

AUDI gens Aſiæ nimis Europæque ſuperba,
Hæc quæ melliſono veriſſima vaticinari
Ore paro, noſtro dictata à numine magno:
Non oracla quidem dantis mendacia Phœbi,

Ἀνθρω-

1 Λόγος τέταρτος] Quartus numero liber eſt in publicatis & privatis libris. Ranconetus tamen quintum facit, hoc titulo propoſito: ἑτέρως. λόγος ε. *Opſopæus.*

2 Οὐ ψευδοῦς &c.] Scribe ψευδοῦς. Regius codex habet ψευδῆ. Clemens Alexandrinus in exhortatione ad Græcos pagina vigeſima, allegat quatuor verſus ſequentes: ſed mendoſè apud eum legi videtur, ψευδοῦς Φοίβου χρησμηγόρου. Itaque malim cum Sibylla ſcribere: διδάσκαλον ὑμῖν παραστήσομαι τὴν προφῆτιν σίβυλλαν, οὐ ψευδοῦς Φοίβου χρησμηγόρου, ὅντι, ἀλλὰ θεοῦ, &c. *Doctorem vobis adducam vatem Sibyllam, non mendacis Apollinis fatidici, ſed Dei, &c. Idem.*

3 Φοίβου] *Phœbus*, idem qui *Apollo*, ſive

Digitized by Google

Ανθρώποι θεὸν εἶπον, ἐπεψεύσαντο δὲ μάντιν·
Ἀλλὰ θεοῦ μεγάλοιο, τὸν οὐ χέρες ἔπλασαν ἀνδρῶν,
Εἰδώλοις ἀλάλοισι λιθοξέστοισιν ὁμοῖον.
Οὔτε γὰρ οἶκον ἔχει, ναῷ [2] λίθον ἱδρυθέντα,

Quem dixere Deum, quem falſo nomine vatis
Vani appellarunt homines: ſed numine magno
Flante Dei, quem non hominum manus ulla dolavit,
Mutis aſſimilem ſignis, ſaxoque politis:

Κωφό-

ſive *Sol.* Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus, Divinationis & Muſicæ Deus à Poëtis habitus, & Medicinæ repertor. Sic dictus juxta Cornificium, ἀπὸ τῆς φοιτᾶν βίᾳ, hoc eſt, *quòd vi feratur*, ut & Macrobius refert *Sat.* I. 17. Pleriqueque nominatum putant à ſpecie & nitore, nonnulli à ſordibus, à quibus is purgat. Nam φοιβεῖν eſt *purgare*, & φοιβὸν τὸ καθαρὸν, & φοιβοΐνός τις ἂν ὁ φοιβώντλοις χρώμενος ὅ ἐστι καθαρεῖς. Alii *Phœbum* quaſi φάοιον appellant, id eſt, *à luce, & vita*, vel potius quaſi φαόβιον. Didymus ex Heſiodo, ἀπὸ τῆς φοίβης, *puritate, & luce.* Fungerus. *Hofmannus.*

4 Λίθον &c.] *Lapis*, Jupiter dictus eſt, ſecundum Feſtum, à lapide ſilice, quem in ſanciendis fœderibus tenentes, ſic jurabant: *Si ſciens fallam, ita me Dieſpiter, ſalva urbe arceque bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem.* Vel à lapide, qui Saturno ab Ope, pro Jove, oblatus & ab eo devoratus fingitur. Thom. Dempſterus *Antiqq. Rom. Lapis*, Jupiter, adde: Putat nonnemo, Veteres Jovem *Lapidem* appellaſſe, quod olim fuerit ejus lapideum ſimulachrum, utque ita Jovem, veluti teſtem juramenti ſui, manu ſua veneratos eſſe. Lampridius certe *in Heliogabalo*, *lapides* quoque *divos* dixit: ubi tamen Salmaſius *vivos lapides*, ſcribi poſſe contendit, quos Græci ἐμψύχους λίθους appellarunt. Βαιτύλια λίθοι ἔμψυχοι Græcis, qui ſe movebant Dæmonis inſtinctu, ut vidimus. Iſtiuſmodi *lapides* Saturno, Jovi, Soli, aliis Diis, ſacros fuiſſe, refert Photius *in Bibliotheca*: & Rheam Saturno lapidem, pro Jove devorandum, objeciſſe, quem Βαιτύλον appellabant, fingunt Mythologi. Peregrino vocabulo Latini *Abadir* dixere, quo & Deum, & nominarum jam *lapidem* indigitarunt. Fuere & Athenienſes ſoliti ad *lapidem* vel ſaxum jurare, unde Λιθομόται Heſychio, ἐπὶ τοῦ λίθου ὀμνύντες, dicti: Hodieque apud Indos plurima Numina ſub *lapidis* forma adorari, annotavit diligenter Petrus de Valle *Itinerarii tomo.* 4. Neque tantum *lapidem*, ſed etiam *lapidum congeriem*, Divino cultu proſequutos eſſe Veteres, docet Theophraſtus περὶ δεισιδαιμονίας, cum ait: Καὶ τῶν λιπαρῶν ἐν ταῖς τριόδοις, παριὼν ἐκ τῆς ληκύθου ἔλαιον καταχεῖν, καὶ γόνατα πεσὼν καὶ προσκυνήσας ἀπαλλάττεσθαι,

Unde

Κωφότατον, νωδόν τε, βροτῶν πολυαλγέα λώβην.
Ἀλλ' ὃν ἰδεῖν οὐκ ἔστιν ἀπὸ χθονὸς, οὐδὲ μετρῆσαι,
Ὄμμασιν ἐν θνητοῖσι, χεὶρ δ' οὐκ ἔπλασε θνητῶν·
Ὃς καθορῶν ἅμα πάντας, ὑπ' οὐδενὸς αὐτὸς ὁρᾶται·
Οὗ νύξ τε δνοφερή τε καὶ ἡμέρη, ἠέλιός τε,
Ἄστρα, σελήνη τε, καὶ ἰχθυόεσσα θάλασσα,
Καὶ γῆ, καὶ ποταμοὶ, καὶ ἀενάων πόμα πηγῶν,
[5] Κτίσματα πρὸς ζωὴν, ὄμβροι θ' ἅμα καρπὸν ἀρούρης

Nec domus eſt olli, ſaxum nec in æde ſacratum,
Voce carens, ſurdum, mortalibus exitioſum:
Sed quem de terra mortali lumine non eſt
Cernere, metirique manu, neque fingere tactum,
Omnes qui cernens, à nullo cernitur ipſe:
Cujus in imperio nox eſt tenebroſa, dieſque,
Lunaque, ſideraque, & ſol, piſcoſumque profundum:
Tellus, & fluvii, fonteſque perenne ſcatentes,
Ædeſque ad vitam, & pluviæ cum frugibus almæ

Τίκτου-

Unde & apparet, oleo illos delibutos fuiſſe. Vocabantur illi Græcis Ἑρμαῖοι λόφοι, quod ſtatuas Mercurii, quæ in biviis triviiſque colebantur, jactu lapidum prætereuntes augerent. Orientalibus quoque populis familiaris hæc ſuperſtitio: Arabes certe λίθον τετράγωνον, *Lapidem quadrangularem* coluiſſe, memoriæ reliquit Maximus Tyrius *Serm.* 38. de quo & Clemens *in Protreptico*. Cui Veneris caput fuiſſe inſculptum, affirmat Euthymius Zygabenus *in Panoplia* & Catecheſis Saracenorum. Hodie quoque ſaxum adhuc nigrum in templo Mecchano venerantur Mahummedani. V. Proverbiorum capite 20. Item Seldenum *de Diis Syris*, & ſupra in voce *Bætylus*. *Idem*.

5 Κτίσματα &c.] Hunc verſum inſeruimus è codice regio. *Opſopœus*.

6 Ὄλβοιο.

Τίκτοντες, καὶ δένδρα, καὶ ἄμπελοι, ἠδέ τ' ἐλαῖαι.
Οὗτός μοι μάστιγα διὰ φρενὸς ἤλασεν εἴσω,
Ἀνθρώποις ὅσα νῦν τε καὶ ὁππόσα γίγνεται αὖθις,
Ἐκ πρώτης γενεῆς ἄχρις ἑνδεκάτης ἀφικέσθαι,
Ἀτρεκέως καταλέξαι. ἅπαντα γὰρ αὐτὸς ἔλεξεν
Ἐξανύων. σὺ δὲ πάντα λεὼς ἐπάκουε Σιβύλλης
Ἐξ ὁσίου στόματος φωνὴν προχέοντος ἀληθῆ.
[6] Ὄλβιοι ἀνθρώπων κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται,
Ὅσσοι δὴ στέρξουσι μέγαν θεὸν εὐλογέοντες,
Πρὶν φαγέειν, πιέειν τε, πεποιθότες εὐσεβίῃσιν·

Terræ, atque arbores, & vites, animalia, olivæ.
Hic mihi verberibus mentem quatit acribus intus.
Ut tum quæ nunc ſunt, tum quæ ventura trahuntur,
A primo undecimum donec jam venerit ævum,
Mortali generi referam certiſſima namque
Ipſe mihi pandens narravit cuncta, ſed audi
Omnia tu populus, dicit quæcunque Sibylla,
Veridicas ſancto fundens ex ore loquelas.
Felices hominum illi verſabuntur in orbe,
Qui laudare Dei ſupremi numen amabunt
Ante cibum & potum, freti pietatis amore:

[7] Οἱ

6 Ὄλβιοι] Septem verſus ſequentes Sibyllæ vindicavit jam olim Juſtinus in oratione ad Gentiles. *Idem.*

7 Οἱ

⁷Οἳ νηοὺς μὲν πάντας ἀποστρέψουσιν ἰδόντες,
Καὶ βωμούς, εἰκαῖα λίθων ἱδρύματα κωφῶν,
Αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα, καὶ θυσίησι
Τετραπόδων· βλέψουσι δ' ἑνὸς θεοῦ εἰς μέγα κῦδος,
Οὔτε φόνον ῥέξαντες ἀτάσθαλον, οὔτε κλοπαῖον
Κέρδος ἀπειρεγν ἑλόντες· ἃ δὴ ῥίγιστα τέτυκται
⁸Οὐδ' ἄρ ἐπ' ἀλλοτρίης κοίτης πόθον αἰσχρὸν ἔχοντες,

Omnia qui viſu templa avertentur, & aras,
Ex lapidum vanas ſtupidorum pondere moles,
Sacrifico fœdas animantum quadrupedumque
Sanguine: ſuſpicientque Dei decus unius ingens.
Nec diram facient cædem: neque lucra parabunt.
Grandia per furtum: quæ ſunt deterrima plane.
Nec vetitum alterius cupient fœdare cubile:

7 Οἳ νηοὺς &c.] Clemens Alexandrinus in protreptico refert eoſdem, uno tamen auctos, & aliquantum diverſos: ὄλβιοι μόνοι τοίνυν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁμοθυμαδὸν ἐκεῖνοι πάντες κατὰ τὴν σίβυλλαν.

Οἳ νηοὺς πάντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες,
Καὶ βωμούς, εἰκαῖα λίθων ἱδρύματα κωφῶν,
Καὶ λίθινα ξόανα, καὶ ἀγάλματα χειροποίητα,
Αἵματι ἐμψύχῳ μεμιασμένα καὶ θυσίαισι
Τετραπόδων, διπόδων, πτηνῶν, θηρῶν τε φόνοισι·

Id eſt, *Beati ergo uno, ut ſemel dicam, conſenſu ſunt ſoli illi ex Sibyllæ ſententia, quicunque*

A ſe viſa Deum qui omnino templa negabunt,
Surdorum & lapidum quæ ſunt altaria, ſedes,
Ex lapide & manibus ſimulacra effecta virorum,
Cæſorum quæ ſunt animato infecta cruore
Quadrupedum, bipedum, volucrumque & cæde ferarum. Idem.

8 Οὐδ' ἄρ &c.] Agnoſcit duos iſtos verſus idem Clemens lib. 3. pædag. *Idem.*

Οὔτ' ἐπὶ ἄρσενος ὕβριν ἀπεχθέα τε στυγαρήν τε.
Ὧν τρόπον, εὐσεβίην τε, καὶ ἤθεα ἀνέρες ἄλλοι
Οὔποτε μιμήσονται, ἀναιδείην ποθέοντες·
Ἀλλ' αὐτοὺς [9] χλεύῃ γέλωτί τε μυχθίζοντες,
Νήπιοι ἀφροσύνησιν ἐπιψεύσονται ἐκείνοις,
Ὅσσ' αὐτοὶ ῥέξουσιν ἀτάσθαλα καὶ κακὰ ἔργα.
[10] Δύσπιστοι γὰρ ἅπαν μερόπων γένος. ἀλλ' ὅταν ἤδη
Κόσμου καὶ θνητῶν ἔλθῃ κρίσις, ἣν θεὸς αὐτὸς
Ποιήσει, κρίνων ἀσεβεῖς ἅμα τ' εὐσεβέας τε.
Καὶ τοὺς δυσσεβέας μὲν ὑπὸ ζόφον ἔμπαλι πέμψει,

Maſcula nec turpi maculabunt corpora tactu.
Atque horum moreſque pios, vitæque tenorem
Haud imitabuntur reliqui, quibus improba mens eſt:
Sed tetris illos ſannis, riſuque, ſequentes,
Affingent illis dementes crimina falſa,
Crudeles, ipſi quæcunque nefanda patrarint.
Omne hominum genus eſt monitis accredere durum.
Sed cum judicium jam tandem venerit orbis,
Cenſebitque pios homines Deus ipſe, maloſque,
Atque malos rurſum tenebras detrudet ad imas:

11 Καὶ

9 Χλεύῃ] Lege χλεύαις, ut verſus conſtet. *Idem.*

10 Δύσπιστοι] Hi verſus à Lactantio citantur libro 7. capite 23.

11 Καὶ

11 Καὶ τότ' ἐπιγνώσονται ὅσην ἀσέβειαν ἔρεξαν.
Εὐσεβέες δὲ μένουσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Πνεῦμα θεοῦ δόντος ζωὴν θ' ἅμα καὶ βίον αὐτοῖς
Ἀλλὰ τὰ μὲν δεκάτῃ γενεῇ μάλα πάντα τελεῖται.
Νῦν δ' ὅσ' ἀπὸ πρώτης γενεῆς ἔσεται, τάδε λέξω.
Πρῶτα μὲν Ἀσσύριοι θνητῶν ἄρξουσιν ἁπάντων,

Tum demum noſcent quam flagitioſa patrarint.
Terra piis autem nutrix habitanda manebit:
Dante Deo flatum, vitam, victumque. ſed hæc ſunt
In decimo penitus ſeclo omnia perficienda.
Nunc autem à primo ſeclo ventura recludam.
Principio Aſſyrii mortalibus imperitabunt

11 Καὶ τότε &c] Diſcrepat à Lactantii ſcriptura,

Καὶ τότε δυσσεβέας μὲν ἐπὶ ζόφον ἐν πυρὶ πέμψει.

Sequuntur apud eum duo alii, quorum alter omittitur, alter ordine quintus eſt in hac pagina: ſed eidem conjunctim repetuntur in calce libri. *Opſopœus.* Hic verſus in Sibyllino codice legitur hoc modo:

Καὶ τοὺς δυσσεβέας μὲν ὑπὸ ζόφον ἔμπαλι πέμψει.

Deinde additur alius, qui hic deſideratur:

Καὶ τότ' ἐπιγνώσονται ὅσην ἀσέβειαν ἔρεξαν.

Ubi ego legere malim, ὅσοι ἀσεβείας. Sic enim & ſenſus & verſus melior fiet. Deinde reliqui duo verſus leguntur hoc modo:

Εὐσεβέες δὲ μένουσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Πνεύματι δόντος καὶ ζωὴν θ' ἅμα καὶ βίον αὐτοῖς.

Nos ex utriſque commixtam conflavimus tranſlationem:

Nulla fides hominum generi tunc. aſt ubi ſummum
Judicium veniet, mundo & mortalibus illud
Quod Dominus faciet pariter, praviſque piiſque:
Tunc ad tartareos ignes mala turba volabit,
Tunc vero vitam ſceleratam intelliget ipſa.
Tunc iterum in terris vivent pietatis amantes,
Dante Deo vitam accipient, & pneuma, & honores. Betuleius.

Digitized by Google

Ἐξ γενεὰς κόσμοιο διακρατέοντες ἐν ἀρχῇ·
12 Ἐξ οὗ μηνίσαντος ἐπουρανίοιο θεοῖο
Αὐταῖσιν πόλεσίν τε καὶ ἀνθρώποισιν ἅπασι
Γῆν ἐκάλυψε θάλασσα, κατακλυσμοῖο ῥαγέντος.
Οὓς Μῆδοι καθέλοντες ἐπαυχήσουσι θρόνοισιν.
Οἷς γενεαὶ δύο μοῦναι, ἐφ᾽ ὧν τάδε ἔσσεται ἔργα·
Νὺξ ἔσται σκοτόεσσα μέσῃ ἐν ἤματος ὥρῃ,
Ἄστρα δ᾽ ἀπ᾽ οὐρανόθεν λείψει, καὶ κύκλα σελήνης·
Γῆ δὲ κλόνῳ σεισμοῖο τινασσομένη μεγάλοιο,
Πολλὰς πρηνίξεις πόλεις, καὶ ἔργ᾽ ἀνθρώπων·

Omnibus, ætateſque tenebunt imperio ſex:
Ex quo cœleſtis ſævas ob numinis iras
Terras atque homines omnes, urbeſque profundum
Obruit æquor aquis, ex eluvione redundans.
Quos Medi tollent tumidi, ſoliumque tenebunt,
Per duo tantum ſecla, & eorum hæc tempore fient:
Nox erit in medio ſpacio tenebroſa diei,
Aſtraque deficient cœlos, & luna globoſa,
Et tellus magni motus concuſſa tremore
Urbes evertet multas, hominumque labores,

Ex

12 Ἐξ οὗ μηνίσαντος] Lactantius libro de Ira capite 23. *Alia (inquit) Sibylla, per indignationem Dei adverſus injuſtos cataclyſmum priore ſeculo factum eſſe dixit, ut malitia generis humani extingueretur.* Quibus verbis ſubdit tres, qui hic habentur, verſus plane conſimiles, niſi quod πολίεσσι ſcribitur pro πόλεσίν τε. *Opſopœus.*

13 Ἀνακ-

Ἐκ δὲ βυθοῦ τότε νῆσοι ὑπερκύψουσι θαλάσσης.
Ἀλλ᾽ ὅταν Εὐφρήτης μέγας αἵματι πλημμύρη-
ται,
Καὶ τότε δὴ Μήδοις Πέρσαισί τε φύλοπις αἰνὴ
Στήσεται ἐν πολέμῳ, Περσῶν δ᾽ ὑπὸ δούρασι
Μῆδοι
Πίπτοντες, φεύξονται ὑπὲρ μέγα Τίγριος ὕδωρ.
Περσῶν δὴ κράτος ἔσται ὅλου κόσμοιο μέγιστον.
Οἷς γενεὴ μία κεῖται [13] ἀνακτορίης πολυόλβου.
Ἔσται δ᾽ ὅσσα κεν ἄνδρες ἀπεύχονται κακὰ ἔργα,
Φυλόπιδές τε, φόνοι τε, διχοστασίαι τε, φυγαί τε,
Πύργων πρηνισμοί τε, ἀναστασίαι τε πολήων·

Emergentque maris fundo tunc inſulæ ab imo.
Euphrates ſed cum manabit ſanguine magnus,
Tum Medi & Perſæ belli certamine duro
Confligent, & ibi Perſis vincentibus haſtis
Diffugient Medi Tigris trans magna fluenta.
Fiet & in mundo Perſarum ſumma poteſtas,
Ætas una quibus poſita eſt ſine principe felix.
Exiſtent & quas homines odere, malæ res,
Conflictus, cædeſque, fugæque, & ſeditiones,
Exciſæque dabunt turres urbeſque ruinas;

Ἑλλὰς

13 Ἀνακτορίης] Caſtalio vertit *ſine principe fœlix*: deceptus voce ἀνακτορίης, ut arbitror: quæ non includit privationm, ſed dominium, imperium ſive regnum ſignificat ab ἄναξ derivata. *Idem.*

14 N.i-

Ἑλλὰς ὅταν μεγάλαυχος ἐπὶ πλατὺν Ἑλλήσπον-
τον
Πλεύσῃ, βρύξῃ δ' Ἀσίδι βαρεῖαν κῆρα φέρουσα.
Αὐτὰρ ἐς Αἴγυπτον πολυαύλακα, πυροφόροντε,
Λιμὸς ἀκαρπίη τε περιπλομένων ἐνιαυτῶν
Εἴκοσι φοιτήσει, σταχυηφόρος ἡνίκα [13] Νεῖλος

Græcia cum planum tranabit ad Helleſpontum,
Et triſtes Aſiæ faſtu feret horrida clades.
Deinde per Ægyptum gleboſam, frugiferamque,
Frugum inimica fames totis graſſabitur annis
Viginti: cum neſcio quo ſubter ſola terræ

Ἀλλοθι

14 Νεῖλος, &c.] Paulo ante locuta fuit Sibylla de Ægypto ejuſque fertilitate a liiſque quæ terram illam ſpectant: cauſam nunc famis quæ viginti totis annis graſſaturam vaticinatur hæc pſeudo-Sibylla quia Nilus abdet nigra fluenta: hæc autem ut bene percipiantur, contentioſeque de Nilo & Ægypto à Scriptoribus narrantur, heic adſcribere lubet. *Nilus*, Patr. Conſtantinop. poſt Macarium, anno 1378. per annos 20. Onuphr. *in Chron.* Item Archiep. Theſſal. anno 1355. Scripſit contra primatum Paparum. *Nilus*, Ægypti Epiſcop. exuſtus, ſub Diocletiano. Vide Lactantium. libro 5. capite 11. *Nilus*, hiſtoricus, Græce extare dicitur à Rob. Conſtantino in ſuo Nomenclatore. Alius autem ſine dubio eſt *Nilus*, B. Chryſoſtomi diſcipulus, ſub Theodoſio jun. monachus C P. ac Theodoreti æqualis: ſcripſit de cæde SS. Martyrum, monachorum à Saracenis occiſorum, in monte Sina: quem librum Lipomannus, & Poſſevinus verſum, anno 1639. ediderunt. Prodierunt quoque ejus 355. epiſt. ex Bibl. M. Florentiæ D. cum verſione & notis. Alia etiam reliquit, ſed parænetica. Vide Photium *in Bibl. cod.* 155. 201. 276. Nicephor. *Eccleſ. Hiſt.* libro 14. capite 14, 53, 54. Sixt. Sen. &c. *Nilus*, Africæ fluvius celeberrimus, ut Aſiæ Ganges, & Indus, atque Europæ Danubius. Plurima ejus ab antiquis perhibentur, & celebrantur nomina. Nam & *Ægyptus* & *Triton* dictus, &c. Nos, omiſſis reliquis, quæ hodieque apud varios populos obtinent: Abyſſinis enim *Tacui & Abanni* dicitur, &c. de notiſſimo eorum tantum impræſentiarum agemus, ac primum de Nomine, cujus originem quod attinet, variæ ſunt authorum de illa ſententiæ, potiſſimæ vero ſunt hæ ſequentes. *Primo* Diodorus Siculus eum à *Nileo* quodam, Ægypti rege, ſic dictum arbitratur, libro 1. ubi de regibus Ægyptiorum antiquis loquens, ait: Οὐδὲν αὐτῶν ἔργον παντελῶς, οὐδὲ πρᾶξις ἱστορίας ἀξία παραδίδοται, πλὴν ἑνὸς Νειλέως, ἀφ' οὗ συμβαίνει τὸν πο-

ταμὸν

ζαμὲν ὀνομάζουσι Νεῖλον. *Secundo* Euſtathius, à *Nilo* quodam Atlantis nepote, ſic appellatum putat. Νεῖλον φασὶν ὀνομάσθαι ἀπὸ Νείλου τινὸς ἀπογόνου Ἄτλαντος βασιλεύσαντος τῆς ἐκεῖ. Ibidemque addit aliis ſic dictum videri, ἀπό τινος Νείλου βασιλικοῦ παιδὸς ἐκεῖ ῥίψαντος ἑαυτόν. *Tertio*, doctior eſt, quæ etiam pleriſque veterum placuit etymologia, qua Νεῖλος dicitur, quaſi Νέιλυς, quod νέαν ἰλύν, hoc eſt, *novum limum*, ſingulis annis mittat. Eam diſerte innuit Heliodorus Æthiopicorum libro 9. *his verbis*: Ὡς δὲ τὴν ἑορτὴν ἐξεθείαζον ἐπὶ μέγα Νεῖλον αἴροντες, Ὧρόν τε καὶ τὸν ζείδωρον ἀποκαλοῦντες, Αἰγύπτου τε ὅλης, τὸν μὲν ἄνω σωτῆρα, τὸν κάτω δὲ πατέρα, καὶ δημιουργὸν νέαν ἰλὺν δι' ἔτους ἐπάγοντα, καὶ Νεῖλον ἐντεῦθεν ὀνομαζόμενον. Quod ipſum Nonnus Panopolitanus optime expreſſit, uti videre eſt *in his*:

> Νεῖλον ἐφημίξαντο φερώνυμον, οὕνεκα γαίης
> Εἰς ἔτος ἐξ ἔτεος πεφορημένος ὑγρὸς ἀκοίτης
> Χεύματι πηλώεντι νέην ἐπιβάλλεται ἰλύν.

Quid quod & Dionyſius Periegetes eo quoque alluſiſſe videatur verſu 229. ubi ait:

> Οὐ γάρ τις ποταμῶν ἐναλίγκιος ἔπλετο Νείλῳ,
> Οὔτ' ἰλὺν βαλέειν, ὅτι χθονὸς ὄλβον αἴξειν.

Ubi Scholiaſtes, Νεῖλος ἐτυμολογεῖται παρὰ τὸ νέαν, ἤτοι ἐνιαύσιον ἄγειν ἰλύν. *Quarto* doctiſſima proculdubio eſt Nicolai Fulleri ſententia, qui nihil alienius eſſe ait, quam originem nominis Ægyptiaci à lingua peregrina, qualis eſt Græca, derivare. Ipſe ergo *Miſcellan.* 4. 10. ſtatuit *Nilum* dici, ab Hebræorum נחל *nahal*, quod *flumen*, ſeu *torrentem* ſig. quia omnium fluminum princeps eſt. Nec à Scriptura alienum hoc eſt, quæ Nilum vocat מצרים נחל, hoc eſt, *fluvium Ægypti*; unde etiam Juvenalis *flumen* ſimpliciter poſuit pro *Nilo*, *Sat.* 15. Hanc etymologiam probabilem quoque reddit Æthicus, qui Nilum ab accolis *Nuchal* vocari ſcribit, quod dubio procul idem cum Hebræorum *Nachal*. Mela quoque fontem Nili ita nominatum tradit libro 3. capite 10. Qui autem plures hujuſce fluvii derivationes ſcire velit, Martinium videat in *Nilo*. II. Ortum ejus quod attinet, eum inveſtigare fruſtranei laboris conatus olim habitus eſt: unde in proverb. abiit *Nili caput quærere*, quod uſurpatur de re ſupra humanas vires ardua. Quam ſententiam primus videtur prodidiſſe Herodotus, qui ſcribit, neque Ægyptiorum, neque Afrorum quenquam à ſe repertum, qui fateretur, ſe ſcire Nili ortum. Hunc alii ſecuti ſunt. Tibull. 1. 7.

> *Nile pater, quanam poſſum te dicere cauſa,*
> *Aut quibus in terris occuluiſſe caput?*

Horatius *Carm.* libro 4. *Od.* 14.

> *Te fontium qui celat origines*
> *Nilus.* ——— ———

Lucan. libro 10.

> *Arcanum natura caput non prodidit ulli,*
> *Nec licuit populis parvum te, Nile, videre.*
> *Amovitque ſinus, & gentes maluit ortus*
> *Mirari, quam noſſe, tuos.* ——

Claudianus *de Nilo*,

> *Qui rapido tractu mediis elapſus ab Auſtris*
> *Flammiferæ patiens zonæ, Cancrique calentis,*
> *Fluctibus ignotis noſtrum procurrit in orbem,*
> *Secreto de fonte cadens, qui ſemper inani*
> *Quærendus ratione latet, nec contigit ulli*
> *Hoc vidiſſe caput.* ———

Ovidius cum auctario figmenti poëtici idem exprimit, *Met.* 2.

> *Nilus in extremum fugit perterritus orbem,*
> *Occuluitque caput quod adhuc latet, oſtia ſeptem*
> *Pulverulenta vacant, ſeptem ſine flumine valles.*

Inde

Digitized by Google

Inde Ammianus Marcellinus libro 22. *Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoque ignorabunt ætates.* Sidon. Apollinaris *in Panegyr. Aviti*:

—— Ignotum plus notus, Nile per ortum.

Inter falſas autem de Nili ortu ſententias, celeberrima, multorumque veterum Theologorum ſuffragiis munitiſſima eſt, quæ Nilum ex ipſo Paradiſo terreſtri ortum ducere, & inter Paradiſi flumina eſſe ſtatuit. Aſſentiuntur veteribus recentiores quoque imprimis Pontificii doctores, inter quos Patres Conimbricenſes, capite 9. *de meteoris* capite 10. ubi aſſerunt, Nilum è terreſtri Paradiſo ortum ſubterraneis cuniculis abſcondi, tum quaſi primum naſci in quodam Africæ lacu, in regno Congenſi; quod obſervatum ſcribit Zanardus ab iis, qui noſtro ſeculo loca illa peragrarunt. Sed hæc opinio, ſive ſomnium potius, jam diu exploſa eſt. Virgilius videtur Nili fontes in India collocare, uti videre eſt *in his*, *Georg.* 4.

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena, &c.

Quærunt hic viri docti, quid Perſis commune cum Nilo, qui quam longiſſime à Perſide abeſt. Indos autem hoc loco Scaliger Æthiopas interpretatur. Neutrum bene, inquit V. C. If. Voſſius. Omnino hic Virgilius ſecutus eorum opinionem, qui putarunt, Nilum iiſdem, quibus Indus & Aceſines concipi fontibus, ac deinceps per multas, vaſtaſque fluere ſolitudines, donec Æthiopiam contingeret, atque illic demum *Nilum* vocari. Arrianus libro 6. Καὶ ἀκούσας ὅτι ὁ Ἀκεσίνης ἐμβάλλει εἰς τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, ἔδοξεν ἐξευρηκέναι τοῦ Νείλου τὰς ἀρχὰς, ὡς τὸν Νεῖλον ἐνθένδε ποθὲν ἐξ Ἰνδῶν ἀνίσχοντα, καὶ δι᾽ ἐρήμου πολλῆς γῆς ῥέοντα, καὶ ταύτῃ ἀπολλύοντα τὸ Ἰνδὸς τὸ ὄνομα. Pauſanias ipſum Euphratem Nilum poſtea fieri contendit; Scribit enim *in Corinthiacis*, Εὐφράτην ὄντα εἰς ἕλος ἀφανίζεσθαι, καὶ αὖθις ἀνιόντα ὑπὲρ Αἰθιοπίας, Νεῖλον γίγνεσθαι. Nempe totum Erythræum & Indicum mare lacum eſſe crediderunt veterum nonnulli, quæ mira fuit imperitia. Sive autem Euphratem, ſive Indum accipias, unde profluit Nilus, jam rectè Virgilius dixerit eum vicinia Perſidis urgeri. Et hæc quidem eſt veriſſima interpretatio loci iſtius Maroniani. In hac opinione etiam fuiſſe videntur plurimi Chriſtianorum, inter quos Philoſtorgius libro 3. capite 10. cum ait, Nilum in Arctois regionibus oriri, & iiſdem ex partibus fluere, unde Hyphaſis, Euphrates ac Tigris. Ita quoque ſenſit Lucanus, cum de Nilo canit:

Teque vident primi, quærunt tamen hi quoque Seres.

Ex horum quoque ſententia loquitur Solinus capite 3. cum ait, Euphratis ac Nili originem quæſivimus, nec tamen adhuc invenimus. Paulus Jovius *Hiſt. ſui temporis* libro 18. eam ex relatione Petri Abyſſini viri doctiſſimi ſic deſcribit: *Ab immenſis* (inquit) *aſperrimiſque rupibus, quæ* Lunæ montes *vocantur, frequenti, & copioſa ſcaturigine, Nili fontes erumpunt, in loco vehementer abſtruſo, qui* Beth, id eſt, *deſertum Abyſſina lingua dicitur.* Cum Jovio conſentit Oroſius, *de rebus geſtis Immanuelis*, libro 9. Scripſit quoque idem ante hos Philoſtratus, lib. 1. *Icon.* Νείλου μὲν Αἰγύπτιοι ἔχουσι τὰς ἐκβολὰς, Αἰθίοπες δὲ τὰς πηγάς. Ab hac relatione non diſſentiunt recentiores Geographi, qui duos ingentes lacus intra Tropicum Capricorni, & Æquatorem deſcribunt, unum ad ortum, qui minor, & *Zaflan*, aliis *Zaban* appellatur: alterum ad occaſum & *Zembre* nominatur. Ex hiſce lacubus duo validi effluunt fluvii, qui Æquatores tranſcurrunt, & in Abyſſinæ regione *Bagamidri* coëunt, Nilique nomen ex multorum ſententia accipiunt. Etſi ex aliorum Geographo-

graphorum opinione, ex ſola palude *Zembre* Nilus effluit, & nomen ipſo ſtatim effluxu, cis Æquatorem ſortitur, quam & Wendelinus veriorem ſententiam judicat, & Nili majeſtati accommodatiorem. Qui vero ab ipſis Lunæ montibus magis ad Auſtrum vergentibus Nili caput cum Ptolomæo arceſſunt, non videntur contemnendi; ſed dicendum tum fuerit, vel ab ipſo Nilo paludem *Zembre* effici, loci forſan concavitate flumen excipiente, & in ingentem paludem diducente, vel paludem iſtam ex aliis fontibus ortam à Nilo pertranſiri. Qui autem ex Mauritaniæ Cæſarienſis monte Atiante Nilum oriri olim tradiderunt, ſecuti Jubam regem, uti teſtantur Plin. 5. 9. Solin. capite 35. Am. Marcell. libro 22. Vitruvius libro 8. capite 2. Xiphilinus *in Severo*, ubi ait, ἐκ τοῦ Ἄτλαντος τοῦ ὄρους σαφῶς ἀναδίδοται, non video, qui ſuam cum veritate ſententiam poſſint conciliare. Mauritania enim Cæſarienſis ad occid. à Lunæ montibus quam remotiſſima eſt; nec ullus inde fluvius Æthiopiam attingit, niſi forte *Gir*, qui *Niger* Mercatori dicitur, & varia in progreſſu nomina ſortitur, tandemque cum Nubiæ nomine in Nilum influit, & inde nonnullis viſus Nilum parere, quos inter Solinus capite 30. *Omnis hæc plaga*, inquit, *ab Æthiopia, & terminis Aſiæ Nigri flumine, qui Nilum parit, ab Hiſpania freto ſcinditur.* Vide Voſſium *libro de origine Nili*, & Athanaſium Kircherum *in Oedip. Ægyptiac.* tom. 1. cap. 7. p. 57. III. Omnium unanimi conſenſu Nilus omnium fluviorum maximus eſt; idque inde licet æſtimare, quod perpetuam ſimul hyemem, & æſtatem patiatur. In ortu enim cum hyemem habeat, in exitu habet æſtatem, unde quoque diem ſimul & noctem habet, quod nulli fluviorum contingit. Facile hoc admittent ii, qui eam Nili longitudinem eſſe norint, ut à Lunæ montibus per Æqnatorem, & Circulum Canceri in mare mediterraneum decurrat, quod intervallum eſt graduum circiter 35. Nonnulli tamen curſum ejus, ſi rectus eſſet, nulliſque ambagibus inflexus, ad mill. Germanica 700. extendunt. Cum vero plurimis quæſitis ambagibus, cogentibus ita montium obſtaculis, multiplici flexu Æthiopiam perterret 900. vel 1000. mill. Germ. longitudinem ejus æſtimant. Latitudo ejus non uſque adeo magna eſt, quia maximam partem montium faucibus arctatur. Ariſtides, *in Orat. Ægyptiaca*, ὡς ἐπὶ προσαντέλλειν τὰ κατ' Ἐλεφαντίνην ὄρη, εἰκάσαις κεκλεῖσθαι τὸ ῥεῦμα τοῦ Νείλου, στενὸν ἤδη φαίης ἂν ὑπορρεῖν ὑπὸ τῆς πέτρας αὐτόν. Γνοίης δ' ἂν καὶ πρὶν εἰς Ἐλεφαντίνην πλεῖσαι, ὅτι οὐκ οἶδ' ὁπόσων τινῶν χωρίων συνιόντα οὕτω τὰ ὄρη, ὡς μέσον εἶναι μηδὲν, πλὴν τοῦ ῥεύματος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι ταῦτα ὅρος Αἰγύπτου, ὅρος καὶ ποταμοῦ. In aliquibus tamen Abaſſinorum provinciis, ex multorum amnium concurſu dimid. mill. Germ. æquare dicitur. Diodorus vero Siculus minimam latitudinem ſtadiorum aſſignat, libro 1. ubi vero infra Meroën pervenit, latitudinem 22. ſtadiorum habet. Ad ſummam, *Omnium fluminum*, inquit Gellius libro capite 7. *quæ in maria, qua imperium Romanum eſt, fluunt, quam Græci* τὴν ἔσω θάλασσαν, (hoc eſt, internum mare) *appellant, maximum eſſe Nilum conſentitur.* Unde κατ' ἐξοχὴν *magnus* Virgilio dicitur *Geor.* 3.

> *Atque hic undantem bello magnumque fluentem*
> *Nilum.* ——— ———

Strabo libro 15. quatuor flumina nominat ingentis magnitudinis, Gangem, Indum, Iſtrum, Nilum, Ariſtotel. lib. 1. *Meteor.* capite 2. Ἴστρος καὶ ὁ Νεῖλος μέγιστοι τῶν ποταμῶν. Sen. *Nat. Quæſt.* 4. 2. *Nilus cæteris major.* IV. Illud autem quod in hoc fluvio maxime admirandum eſt, Incrementum ejus, quod ſuperſtitio veterum Serapidi adſcriptum ibat, in cujus pro-in templo gradus incrementi notati, quod poſtmodum ſub Chriſtianis in illorum templa tranſlatum, merito putatur. *Incrementum Nili* (inquit Diod. Siculus) *adſpicientibus videtur admirabile, incredibile audientibus. Nilus*, inquit Plinius, *cer-*

Digitized by Google

tus diebus, auctu magno per totam ſpatiatus Ægyptum, fœcundus innatat terræ. Idem tempus inundationis ex Herodoto ita deſcribit: *Incipit creſcere Luna nova, quæcunque poſt ſolſtitium eſt, ſenſim, modiceque, Cancrum Sole tranſeunte, abundiſſime autem Leonem, & reſidit in Virgine, iiſdem quibus accrevit modis. In totum autem revocatur inter ripas in Libra, ut tradit Herodotus centeſimo die.* Similia habet Ammianus Marcellinus libro 22. Cum *Sol,* inquit *per Cancri ſidus cœperit vehi augeſcens, aduſque tranſitum ejus in Libram, diebuſque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea, & mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea pervius equitabiles campos oſtendit.* Strabo tamen libro 17. tempus hoc nonnihil contrahit, Πλείους δ' ἢ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ θέρους διαμένειν τὸ ὕδωρ, ἔπειθ' ὑπόβασιν λαμβάνειν κατ' ὀλίγον, καθάπερ καὶ τὴν αὔξησιν ἔσχεν, ἐν ἑξήκοντα δὲ ἡμέραις τελέως γυμνοῦται, καὶ ἀναψύχεται τὸ πεδίον Hinc contra Chriſtianos perſecutionis occaſio; *Si Tiberis adſcendit in mœnia,* ſi Nilus non adſcendit in arva, *ſi cœlum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtiani ad Leones acclamatur.* Tertullianus *in apolog.* Sed & poëtas de tempore Incrementi Nili canentes audiamus. Tibullus libro 1. eleg. 7.

Qualis & arentes cum findit Sirius agros
Fertilis, æſtiva Nilus abundat aqua.

Lucanus libro 10.

——— *Conſurgere in ipſis*
Jus tibi ſolſtitiis, aliena creſcere bruma
Atque hyemes adferre tuas.

Idem:

——— *Nilus neque ſuſcitat undas*
Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem,
Ante parem nocti Libra ſub judice Phœbum;
Inde etiam leges aliarum neſcit aquarum:
Nec tumet hybernus, cum longe ſole remoto
Officiis caret unda ſuis: dare juſſus iniquo
Temperiem cœlo, mediis æſtatibus exit.
Sub torrente plaga, ne terras diſſipet ignis,
Nilus adeſt mundo, contraque accenſa Leonis
Ora tumet. Cancroque ſuam torrente Syenen
Imploratus adeſt, nec campos liberat undis,
Donec in autumnum Phœbus declinet, & umbras
Extendat Meroë. ———

Claudianus *Epigr. de Nilo*:

Cumque die Titana Canis flagrantior armat
Et rapit humores madidos, venaſque calore
Compeſcit, radiiſque potentibus æſtuat axis,
Nilo bruma venit, contraria tempora mundo
Defectis ſolitum referens cultoribus æquor,
Effluit Ægæo ſtagnantior, acrior alto
Jonio ſeſeque patentibus explicat arvis.

Cæterum de vera ſtati hujus incrementi cauſa, varie inter doctos diſputatur, ut videre eſt apud Herodotum *in Euterpe.* Diod. Sic. 1. 4. Ariſtidem *Orat. Ægypt.* Heliodorum libro 9, & 10. Plinius 5. 9. Sen. *Nat. Quæſt.* 4. Amm. Marcell. l. 22. Lucret. libro 6. Lucan. libro 10. &c. Varias de hac re veterum opiniones collegit doctiſſimus Wendelinus *in Admir. Nili,* quas hic in Lectoris ſtudioſi gratiam recenſere non gravabor. *Primo,* Thales Incrementi cauſam retulit ad Eteſias, multoſque applauſores invenit. Statuit autem, ſpirantibus Eteſiis, Nili influentis curſum per ventos contrarios ſiſti, flumenque retroagi, & aquis ob hanc cauſam excreſcentibus, & velut aggeratis, Ægypti, quæ plana, & humilis regio eſt, inundationem ſequi. *Acto,* inquit Plinius, *per Eteſias contra Nili oſtia mari, undas fluminis repelli, & reverberatas in ſe recurrere.* Pulchre quoque eandem ſententiam exprimit Amm. Marcell. libro 22. *Opinio celebratior eſt alia, quod ſpirantibus*

bus Prodromis, perque dies 45. Eteſiarum continuis flatibus repellentibus ejus meatum, velocitate cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controverſo adoleſcens in majus, hinc vi reverberante ventorum, inde urgente curſu venarum perennium progrediens in ſublime tegit omnia Idem qua felicitate reddiderit Lucretius libro 6. ſequentes docent verſiculi:

Nilus in æſtate creſcit, campiſque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum, medium perſæpe calorem:
Aut quia ſunt æſtate Aquilones oſtia contra,
Anni tempore eo quo Eteſia flabra feruntur,
Et contra fluvium flantes remorantur, & undas
Cogentes rurſus replent, coguntque manere.

Sed hanc ſententiam Scaliger puerilem vocat. *Secundo*, Anaxagoras quoque applauſores invenit, qui ex Æthiopiæ jugis nives ſolutas, ad Nilum uſque decurrere, indeque fluvium augeri ſtatuit. Qua in opinione, ut Seneca refert, omnis vetuſtas fuit, & poëtæ imprimis, Æſchylus, Sophocles, Euripides, qui *in Helena ſua* ita canit,

Νείλου μὲν αἵδε καλλιπάρθενοι ῥοαὶ,
Ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
Λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γύας.

Inter recentiores quoque Cardanus hujus ſententiæ patrocinium ſuſcepit. Eam vero ſic refutat Lucanus libro 10.

Vana fides veterum, Nilo, quod creſcat in arva,
Æthiopum prodeſſe nives. Non Arctos in illis
Montibus, aut Boreas. Teſtis tibi Sole peruſti
Ipſe color populi, calidique vaporibus Auſtri.
Adde, quod omne caput fluvii, quodcunque ſoluta
Præcipitat glacies, ingreſſo vere tumeſcit
Prima tabe nivis: Nilus neque ſuſcitat undas
Ante Canis radios nec ripis alligat amnem.

Tertio, Democritus Incrementum Nili non ad Auſtralem, ſed ad Septentionalem nivem retulit. Sententiam vero, quæ conſideratis locorum intervallis plane abſurda videtur, ita explicat. In mundi parte Boreali maxima nivium copia brumæ tempore congelata, æſtate liquefit, inde elevatis ſurſum vaporibus, multæque denſæque nebulæ circa cacumina montana attolluntur; quæ ab Eteſiis ad altiſſimos Æthiopum montes delatæ: in pluvias vertuntur: inde maximi in Æthiopia imbres, quibus augetur Nilus. Ammianus Marcellinus ita ſententiam hanc eloquitur: *Affirmant aliqui Phyſicorum, in ſubjectis Septentrioni ſpatiis, cum hyemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines nivium congelaſcere, eaſque poſtea vi flagrantis ſideris reſolutas fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quæ in Meridianam plagam, Eteſiis flantibus, pulſæ, expreſſæque tepore nimio, incrementa ubertim ſuggerere Nilo creduntur.* Hæc autem ſententia ſtare non poteſt, quia Nilus incipit creſcere ſolſtitio æſtivo, teſte Diodoro, Eteſiis nondum flantibus; ceſſat vero æquinoctio autumnali, longe ante ſedatis hiſce ventis. *Quarto*, Herodotus, ut à Diodoro Siculo refertur, putat, Nilum natura ſua tantum eſſe, quantus incrementi tempore viſitur; minui vero hyeme, quia ad Libyam tum Sol defertur, Nilique aquam ad ſe trahit, & quaſi haurit. Contra vero in æſtate, cum ad Arctum aſcendat, & Libyam quodammodo deſerat, aquas ſuas totas, & illibatas Nilus retinet, & ob naturalem aquæ copiam exundat. Nec hæc conſiſtere poteſt ſententia; Quo enim declivior fit Sol, eo minus efficax, minoremque trahendi vim habet: Contra cum ad Arctum adſcendit, & Ægypto verticalior fit, longe efficacius aquas haurit, ſecumque trahit. Ex hac igitur ſententia Nilus in hyeme potius quam æſtate creſcere deberet.

Digitized by Google

Quinto, Ephorus ajebat, omnem Ægypti terram, Nili inundatione aggeratam, raram aridamque natura eſſe; in qua maximi hiatus exiſtant pluribus in locis: hyeme igitur omnem humiditatem illos attrahere, & in ſe continere, quam æſtate, veluti ſudorem quendam, emittunt; unde fluminis incrementum. Paulo aliter ſententiam hanc refert Lucanus,

—— Sunt qui ſpiramina terris
Eſſe putent, magnoſque cavæ compagis hiatus.
Commeat hunc penitus tacitis diſcurſibus unda
Frigore ab Arctoo medium revocata ſub axem,
Cum Phœbus preſſit Meroën, tellusque peruſta
Illuc duxit aquas: trahitur Gangeſque Paduſque
Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
Uno fonte vomens, non uno gurgite perfert.

Sententia hæc Ephori à vero quam longiſſime abeſt, quia idem Nili Incrementum deprehenditur, priuſquam Ægyptum attingit, amplius 6000. ſtad. ab Ægypto in Æthiopia. *Sexto*, quorundam in Memphi Philoſophorum opinio fuit, Nilum oriri in Zona Ægypto oppoſita, ita quidem, ut cum in Ægypto æſtas eſt, in Zona illa ſit hyems; unde ingentem aquarum copiam Nilus hauriat, & in Ægyptum ſecum devehat: Non potuiſſe vero oppoſitam illam Zonam hactenus explorari, propterea quod inter illam & noſtram interjaceat inhabitabilis, & inacceſſa Zona Solis ardore aduſta. Idem Galenus refert *in libello de Hiſtor. Philoſophica*: *Eudoxus*, inquit, *ab Ægyptiis ſacerdotibus ſe accepiſſe memorat, permutationem æſtatis in hyemem cauſam eſſe, ut Nilus quotannis exundet. Nam quando nobis, qui ſub Cancro degimus, æſtas ingruit, habitantibus ſub Capricorno hyems adeſt, quo fit, ut inde advectus Nilus continuis pluviis auctus increſcat, & ruptis alveis latiſſime ſpatietur.* Eandem in ſententiam interpretari poſſis Theodoret. *Serm.* 4. Θεραπευτικῆς τῶν Ἑλληνικῶν παθημάτων, ubi Niloticæ exundationis cauſam aſſignat Solis ad circulum Borealem acceſſum, & à locis Auſtralibus diſceſſum, qui cæteris quidem ad Septentrionem fluviis incubat radiis ardentioribus, à Nilo vero magnis abſcedit ſpatiis. Horum in Philoſophorum ſententia nihil abſurdi deprehendit Wendelinus. *Septimo*, Oenopides Chius, cum videret aquas nonnullas fontanas æſtate frigidas, hyeme vero calidas eſſe, Nilum hyeme parvum, compreſſumque ajebat eſſe, quod calor internus humorem conſumeret, & pluviæ nullæ eſſent, quæ abſumptum humorem reſtituerent; æſtate vero effuſum ob caloris interni abſentiam. Hoc ſi verum eſſet; omnibus fluminibus idem evenire quod Nilo; ſimiles enim ubique fere ſunt cauſæ; at contrarium teſtatur experientia. *Octavo*, Timæus Mathematicus apud Plinium, exiſtimat Nilum ardoris vi extrahi, & ſuſpenſum abundare, à Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, ſtante ſidere contra perpendiculum fontis Nili, quem *Phialam* appellant. Similem fere ſententiam refert Lucanus ubi ſupra:

Rumor, ab Oceano, qui terras alligat omnes,
Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Æquoreoſque ſales longo miteſcere tractu:
Nec non Oceano paſci Phœbumque Polumque
Credimus. Hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undæ plus quam quod digerat aer
Tollitur: hoc noctes referunt, Niloque refundunt.

Parum probabilitatis hæc habet opinio; nam præterquam, quod Sol verticalis aquas non augeat, ſed minuat potius, partibus aliquibus exhauſtis, & in vapores reſolutis; idem in aliis omnibus fluminibus

bus contingeret; quæ eodem modo Sol adſpicit, cujus contrarium verum eſt. *Nono*, alii ad Oceanum retulerunt Nili incrementum: putarunt enim Nilum ex Oceano fluere, & inde tantam aquarum copiam Ægypto inducere. Hanc rudem opinionem appellat Herodotus, quam refutatione indignam judicat. Negari quidem non poteſt, Nili ortum, ut fluminum aliorum omnium, Oceano deberi, quod & Heſiodus quoque innuit *in Theog.*

Τηθὺς δ' Ὠκεανῷ ποταμοὺς τίκτε δινήεντας
Νεῖλον τ' Ἀλφειόν τε. - - -

Ubi *Thetys*, hoc eſt, Terra, fluminum mater; *Oceanus* pater ſtatuitur: quia è terra quaſi utero flumina & fontes ſcaturiunt; terra autem ex Oceano aquas concipit. Qui vero ſtati iſtius incrementi Nilotici cauſa ad Oceanum referri poſſit, nemo facile demonſtraverit. Et cur idem in aliis quoque fluminibus, quæ ex Oceano derivantur, non contingeret? Interim tamen Herodoti reſponſio non placet: negat enim Oceanum dari, qui terram circumfluat, contra temporum noſtrorum certiſſima experimenta. *Decimo*, Achoreus apud Lucanum libro 10. ſententiam ſuam his verbis exprimit:

Aſt ego, ſi tantam fas eſt mihi ſolvere litem,
Quaſdam, Cæſar, aquas poſt mundi ſera peracti
Secula, concuſſis terrarum erumpere venis,
Non id agente Deo, quaſdam compage ſub ipſa
Cum mundo cœpiſſe reor, quas ille Creator
Atque Opifex rerum certo ſub jure coërcet.

Nullam hic video Nilotici incrementi cauſam, niſi univerſalem, quæ Deus eſt, qui eam Nili naturam eſſe voluit, ut ſingulis annis exundaret. In quam ſententiam etiam Ariſtides concedit; qui ſe non videre profitetur, cuinam cauſæ Nili incrementum attribuat πλὴν ἐν τῇ μεγάλῃ σοφίᾳ καὶ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ. Atqui cum Deus plerumque cauſarum ſecundarum utatur miniſterio, illibata de cauſis ſecundis adhuc incrementi Nilotici manet quæſtio. *Ultimo*, itaque Agatharchides Cnidius aſſerit, ſingulis annis, per Æthiopiæ montes, continuos à ſolſtitio æſtivo, uſque ad æquinoctium autumnale, imbres cadere: mirum igitur non eſſe, Nilum hyeme compreſſum, ſecundum naturam, iis aquis fluere, quas fontes & alia flumina influentia ſubminiſtrant, æſtate vero propter imbres incrementum capere. Laudat hanc ſententiam Diod. Sic. eamque ſequitur Arrianus *in Indicis, ſive hiſtoriæ de Alex. lib. ultimo.* Aſſentitur quoque Strabo libro 17. itemque Theophylactus Simocatus Ægyptius libro 7. *Hiſtoriarum*; cui & nos etiam impræſentiarum ſubſcribimus. Quarum Prima eſt Dulcedo, eaque apud ſcriptores celebris eſt. Hinc Sen. l. 4. *Nat. Qu.* capite 2. *Nulli fluminum dulcior guſtus eſt. Et vino ob ſuavitatem dicitur æquiparata à Peſcennio Nigro Imper qui (auctore Spartiano) militibus Ægyptiacarum ſtationum petentibus vinum reſpondit, Nilum habetis, & vinum petitis? Quærit Ariſtides, aquæ Niloticæ dulcedinem quantam eſſe credis? Reſpondet, Quantum nunquam dixeris.* Bibenti (inquit Achilles Tatius) ὕδωρ γλυκὺ ἦν καὶ ψυχρόν, Heliodorus, Πιεῖν ἐστι γλυκύτατος. De cauſa dulcedinis quæritur. Scaliger *Exerc.* 48. cauſam ſuavitatis refert vel ad fluminis naturam, vel ad Solis operam, vel ad curſus longinquitatem. Duas poſteriores cauſas attingit quoque Scholiaſtes Apollonii in libro 4. ex ſententia Democriti, qui ajebat, Ἀπογλυκαίνεσθαι τὸ ὕδωρ, διὰ τὸ διάστημα καὶ τὸ μῆκος τοῦ πόρου, καὶ ὑπὸ τοῦ καύματος ἀφεψόμενον. Contradicit tamen Diodorus Sic. *Dulcedinis fluvii*, inquit, *cauſa, quam afferunt, ratione penitus caret. Si enim caloris æſtu decoctus fluvius dulcedinem ſortiretur, nequaquam gigneret animantia, neque varias piſcium, aut ferarum ſpecies contineret. Aqua enim omnis à natura immutata nequaquam generat.* Reſpondetur, Aquam ab ignis natura elaboratam,

ratam, & à craſſitie terreſtri liberatam, nullam habere vim generandi, nos falſum eſſe arbitramur. Teſtatur enim experientia, pluvias calidiores longe fœcundiores eſſe, quam frigidas, quæ etiam noxiæ multis humi naſcentibus ſunt. Longe quoque ſalubriores eſſe aquas Soli expoſitas, quam ab eo abſconditas, apud omnes in confeſſo eſt. Secunda Nili qualitas eſt, à qua ἄναυρος, hoc eſt, *auræ expers* dicitur. Qua de re Plin. libro 3. cap. 9. *Idem amnis* (de Nilo loquitur) *unus omnium nullas exſpirat auras.* Quod ex Euterpe Herodori deſcripſit, cujus verba, Αὔρας ἀποπνέουσας μοῦνος πάντων ποταμῶν οὐ παρέχεται Cujus affectionis cauſam hanc affert idem Herodotus; Quod Nilus ex calido loco in calidum fluat, adeoque & ipſe totus ſit calidus; auras vero è frigidis exhalare. Cui contradicit Ariſtoteles *Problem. Sect.* 23. *probl.* 16. ubi auram è calidis & frigidis aquis exhalare docet: quod cum rationi, tum experientiæ conſentaneum eſt: Rationi quidem; quia nulla aqua auram exhalat, niſi prius aliquo modo calore ſit alterata: quo diutius vero aquæ calor incumbit, eo plures extrahit vapores, niſi alia obſtet cauſa: Experientiæ vero, quia calidas aquas & fontes maxime fumare experimur. Scaliger cauſam refert in aquæ Niloticæ tenuitatem: quam ingenioſiſſime hoc modo explicat, *Longo curſu exercitus attenuatur humor, ita ut ne ſublatus quidem in aërem poſſit corpus capere. Ita aër auram acceptam ſibi ſimilem diffundi in ſeipſum patitur, neque cogit, ut conſiſtat: ut non tam reſolvat, quam nullius indigam reſolutionis ſecum habeat.* Hæc ille. Itaque ſi rem accurate ponderemus, Nilus non tam revera erit ἄναυρος, quam eſſe videbitur; exhalat enim auram, ſed adeo ſubtilem, ut ejus in aëre veſtigia nulla appareant, quia aëri ſimillima eſt: unde nec in pluviam illo loco denſatur. Lælius Biſciola tom. 2. *Horar. ſubſec.* lib. 1. cap. 19. cum Brodæo libro 3. *Miſc.* cap. 30. exiſtimat, ἄναυρον dici Nilum, & alia flumina, non, quod nullam prorſus exhalent auram, ſed quod perexiguam & tenuem reddant; quam in ſententiam trahit particulam privativam, quæ ſæpe non univerſam rem tollit, ſed imminuit tantum. Tertia Niloticæ aquæ affectio Salubritas eſt, quam inſigniter commendant veteres Medici & Philoſophi. Platoni, *in Timæo*, videtur hoc nomine Σωτὴρ appellari. Galeni judicium hujuſmodi eſt, *Nilum ita laudo, ut bonitatis excellentia paucis admodum fluminibus comparari poſſit, nam & mulierum partionem inſigniter adjuvat.* Ætius omnes fluviatiles & paluſtres aquas damnat, excepta ſola Nilotica, quæ, judicio ipſius, πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται, *omnibus virtutibus inſignis eſt.* Videntur autem aquæ Niloticæ ſalubritatem à pluviis habere, quibus incrementa ſua debet Nilus. Sunt enim aquæ pluviæ ſalubriores reliquis, ut norunt naturalium rerum periti. Videatur Vitruvius 8. 2. & Columella 1. 5. Omnibus vero hiſce contradicere videtur Hirtius *in Bello Alexandr.* ubi ait, *Nili aquam limoſam & turbidam, multos varioſque morbos efficere.* At vero Nili ſalubritas non à limoſa & impura; ſed à limo omni probe purgata aqua commendatur. Ultima & præcipua Nili aquæ qualitas eſt fœcunditas. Eam fuſe proſequitur Wendelinus in *Admirandis Nili*, nos paucula ex variis authoribus olim decerpta hic ſubjungemus. Virgil. *Georg.* 4. de Nilo,

Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.

Idem Æn. 9.

——— *Aut pingui flumine Nilus.*

Inde à Plinio *Paneg. Trajani* dicitur, *fœcunditatis parens.* Ibidem de Ægypto: *alendis, augendiſque ſeminibus ita eſt gloriata, ut nihil imbribus, cœloque deberetur: ſiquidem proprio amne ſemper perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quam quas ipſe devexerat, tantis ſegetibus induebatur, ut cum feraciſſimis terris, quaſi nunquam ceſſura, certaret.* Mitto multa, quæ peti ab eodem Plinio poſſunt. Hujus vero avunculus cap. 9. libro 5. *Per totum*

ſpatia-

ſpatiatus Ægyptum fœcundus innatat terræ. Dionyſius,

> Ἔνθεν πειτάτιω κατιέρχεται ὕδατα Νείλυ.

Idem *de eodem*:

> Ὕδασι πιαίνει λιπαρὸν πέδον Αἰγύπτοιο.

Theophilus Simocatt. libro 7. Hiſt. cap. 17. *Πολυγονώτατον αὐτὸν ὑπὲρ ἅπαντας τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμοὺς πεφυκέναι φασίν.* Ammianus libro 22. dat illi *pinguem ceſpitem*; vocatque *bene volum omnium flumen.* Hinc *fœcunda clementia Nili* apud Statium *Theb.* 3. & *divitis Nili*, apud Juvenal. *Sat.* 13. Maximo Tyrio Νεῖλος γόνιμος dicitur; & ῥεῦμα γόνιμον. Plutarcho, *Orat.* 1. *de eſu carnium.* Nazianzenus *Orat.* 21. vocat δίσταχυν, ut Nonn. libro 31. σταχυώδεϊ Νείλῳ & Oppian. 2. *Cyneget.* ὄχθαις ἀγλαοκάρποις Νείλου πυροφόροιο. Stat. 3. *Sylv.*

> *Unde paludoſi fœcunda licentia Nili.*

Tibullus libro 1.

> *Fertilis æſtiva Nilus abundat aqua.*

Hactenus di Nili qualitatibus. VI. de exitu ejus & oſtiis agendum eſt. Exit autem in mare Mediterraneum; Oſtia autem, per quæ exoneratur, apud authores claſſicos & veteres decantatiſſima ſeptem ſunt. Moſchus,

> ---- Ἑπταπόρου παρὰ Νείλου.

Unde ἑπτάστομος Nonno *in Dionyſiacis* dicitur. Dionyſius *Perieg.*

> Ἑπτὰ διὰ στομάτων εἱλιγμένος εἰς ἅλα πίπτει.

Catullus *ad Furium & Aurelium*:

> *Sive qua ſeptem geminus colorat*
> ——— *Æquora Nilus.*

Virg. *Æn.* 6.

> *Et Septemgemini turbant trepida oſtia Nili.*

Ab Ovid. 1. & 5. *Metam. ſeptemfluus*, *& ſeptemplex* dicitur. A Silio l. 1. Claudiano *in Ruffinum*, & Lucano libro 8. *ſepteno gurgite.* A Valer. Flacco lib. 8.

> ——— *Septem projectus in amnes.*

Septem *cornua* dat ei Claudian. *in Nupt. Honorii & Mariæ.* *Septem portas* Ovidius *in Epp.* *Septem fauces* Manilius *Aſtron. III.* libro 3. Belliſſime & ſatis nove Papinius libro 8. *hyemes* nominat, cum ait:

> —— *Septemque patentibus arvis*
> *In mare fert hyemes.* ——

Hactenus Poëtæ. Sed audiamus Veritatem ipſam Eſiæ capite 11. verſu 15. וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים *Et percutiet eum in ſeptem rivis.* Idem habet Chaldæus Paraphraſtes. Et LXX. Interpp. Καὶ πατάξει ἑπτὰ φάραγγας, *Et percutiet ſeptem valles.*

Quanquam minus Hebræo נחל Græca reſpondet φάραγξ. Nomina oſtiorum ab urbibus indita ſunt 1. *Canopicum.* (quod nonnullis *Heracleoticum* quoque dicitur, teſtibus Ptol. & Strabone) 2. *Bolbiticum.* 3. *Sebennyticum* (cujus vina laudat Plinius libro 17.) 4. *Pharmiticum* (Herodoto *Bucolicum*, autore Sabellico *Ennead.* 1, l. 3.) 5. *Mendeſium.* 6. *Taniticum* (Herodoto *Saiticum*,) 7. *Peluſiacum.* Diſcrepant autem autores nonnihil in nominibus & ordine, ut videre eſt apud Ptolemæum, Herodotum, Plinium, Melam, Ammianum, Ortelium. Numerum quod attinet, fatentur aliqui plura eſſe. Et Plinius quidem libro 5. cap. 10. undecim reperiri, ſuperque quatuor. Septem tamen, quæ recitavimus, celeberrima eſſe, omnes veteres affirmant. Unde Euſtath. *in Dionyſium*, Ὁ μέντοι Νεῖλος λέγει, δίχα τῶν ἑπτὰ τούτων στομάτων καὶ ἄλλα εἶναι στόματα, ψευδόστομα. Fauces hæ Nili ingentes, ut & littus omne circa Alexandriam civium cruore rubuit, annos 217. quod A. Baſſianum Caracallam Imperat. Oedipum, matrem vero ejus Juliam Jocaſtam, aculeato joco dixiſſent. Tum enim Imperator, quaſi Legionem lecturus, juventutem extra mœnia evocavit, mox militi ſigno cædis dato, facta ſtrages tanta, ut rivi cruoris per planitiem decurrentibus omnia feralem hunc colorem inducerent. Spart. *in vita ejus.* Coluerunt VII. hunc principem Ægyptii divinis honoribus, uſque ad Conſtantinum M. qui idololatria ubique inhibita,

Ἄλλοθί που ὑπὸ γαῖαν ἀποκρύψει μέλαν ὕδωρ,
Ἑλλάδι δ' ἐξ Ἀσίης [15] βασιλεὺς μέγας ἔγχος
ἀείρας

Nilus ariſtarum pater abdet nigra fluenta.
In Græcos autem ducet rex magnus in armis

Νηυσὶν

bita, ſtatuiſque Deorum everſis, etiam Ægyptios Nilo, veluti Deo, ſacrificia offerre vetuit: qui cum copioſius tum ſe effunderet, quam antea, ſuperſtitioſi infauſta ſibi ominati ſunt. Imperator vero docuit, ſoli omnis boni datori Deo cauſam omnium bonorum adſcribendam eſſe, An. C. 342. Euſeb libro 4. capite 25. Cujus exemplum Theodoſius M. ſequutus, ſacrificia Ethnicorum dæmonumque cultum cum alibi, tum in Ægypto, ſub pœna capitis ac publicationis bonorum inhibuit, *præſtat*, inquiens, *erga Deum manere fidelem*, *quam fluenta Nili*. Qui iterum, cum poſt interdictum, ſolito quidem tardius in arva adſcendiſſet, attamen largiſſime effuſus, ipſi Pagani Deos ſuos riſerunt, dicentes, Nilum ſuum præ ſenio ac delirio mingendo emiſiſſe omne id, quod in ſe humoris habuiſſet. Qua occaſione Theophilus Epiſcop. Alexand. Timothei ſucceſſor, venia ab Imperatore impetrata, ſimulacra Deorum confregit, & in templo Serapidis noctu *Hallelujah* auditum eſt. Vide Sozomen. lib. 7. c. 20. Theodoret. libro 5. capite 22. Rufin. lib. 2. cap. 25. Vide plura apud Wendelinum *ubi ſupra*, La Chambre, de incremento Nili, Thevenotum, Vinc. Blancum, P. de Valle, *Itiner.* Baudrando Nilus, oritur ex duobus fontibus in terra Sacahala, ubi popul. *Agaus*, inter montes excelſos. Dein auctus amne *Gema*, & fluv. *Kelti* & *Bronti*, labitur per Auſtral. partem lacus Dambeæ: quo relicto, devolvitur per cataractam maj. atque ſit illa, quam efficit, antequam lacum ingreditur, recipit fluv. Gamalam, & Abeam, in regno Gojami, fluv. Baxilam, in regno Bagamidri, & fluv. Ruecam in regnis Amaharæ & Oleca; poſtea rigatis Xaoa ſuper. & infer. Gafate, Bizano, & Gonga prov. infra *Faſculon* prov. recipit *Maleg* fluv. & per Nubiam, aſſumptis in itinere aliis quoque amnibus, vergit in Sept. verſus Bugihos & Baloos pop. ut i recipit *Tacaze* fluv. amplum, juxta oppidul. *Jalac.* dein verſus Ægyptum tendit, teſte Iſac. Voſſio, de Nili origine, Nullas auras exſpirat, gignitque harundines, quarum membranulæ papyro ſimiles. Hic juncus naſcitur, unde papyrus fit, Plin. libro 13. *Nilea fluenta*, apud Zetzem, & *Nili cataracta*, Prov. apud Suidam. *Hoſmannus.*

15 Βασιλεὺς μέγας &c.] Hæc omnia pro Prophetiis vendidit pſeudo-Sibylla, cum tamen hæc ſint ex hiſtoriis poſt eventum deſumpta. De Xerxe I. loquitur Sibylla, qui Xerxes fuit Perſarum Rex, filius Darii ſecundogenitus, & Cyri ex Atoſa filia nepos, Artabazani fratri majori, nato Patre nondum Rege, antelatus, Ann. 269. U. C. Ægyptum ſubegit, Achæmene fratre illi præfecto. Dein 170. hominum myriadibus, hoc eſt, decies ſepties centenis millibus per totum quinquennium contractis, Græciæ bellum intulit. Quam tantam hominum turbam cum ex editiore ſpecula adſpexiſſet, teneriter fertur lachrymaſſe, quod poſt centum

annos

Digitized by Google

Νηυσὶν ἀμυτρήτοισι, τὰ μὲν βυθοῦ ὑγρὰ κέλευθα
Πεζεύσει, πλεύσει δέ τε μουνῶ ἃ προσὶ πατεῖται·
Ου φυγάδ' ἐκ πολέμου δεινὴ ὑποδέξεται Ἀσσίς.
16 Σικελίην δὲ τάλαιναν ἐπιφλέξει μάλα πᾶσαν

Ex Aſia innumeras naves, ſoluſque liquentes
Per fluctus pedibus, per terras navibus ibit.
Quem bello profugum accipiet miſerabilis Aſſis.
Siciliam vero miſerandam, funditus omnem

Χεῦμα

annos ex tanto hominum numero nemo eſſet ſuperfuturus. Tantum autem habuit navium apparatum, ut totum Helleſpontum operiret, & Aſiam Europæ ponte conjungeret; Athon præterea mont. à continente abſcidit. Plin. libr, 4. cap. 10. Lucanus libro 2.

Tales fama canit tumidum ſuper æquora Xerxem
Conſtruxiſſe vias: multum cum pontibus auſus
Europamque Aſiæ, Seſtonque admovit Abydo,
Inceſſitque fretum rapidi ſuper Helleſponti:
Non Eurum Zephyrumque timens, quum vela, rateſque
In medium deferret Athon.

Propertius libro 2 capite 1.

Xerxis & imperio bina coiſſe vada.

Victus demum apud Termopylas à 4. hominum millibus, navale quoque certamen cum Themiſtocle tentavit, à quo ſimiliter apud Salaminem ſuperatus, cum antea tota maria claſſe ſterneret, vix parvula cymba effugit, relicto Mardonio præfecto, qui & ipſe, re in Bœotia infeliciter geſta, cum pauciſſimis in Perſidem ſe recepit. Demum, cum ſe otio ſocordiæque, relicta militia, tradidiſſet, præmium genus luxuriæ novum invenientibus propoſuit, Valer. Max. Quamobrem à ſuis ſpretus, paucis poſt annis, ab Artabano præfecto ſuo, An. 287. U.C. in regia interficitur, cum regnaſſet annos 8. Nominis interpretationem quære in *Artaxerxes*. Herod. libro 7. & 8. Diodor. Juſtin. Plut. &c. *Idem.*

16 Σικελίην] *Sicilia*, locus German. ſuper. apud Mogontiacum, ubi Severus Imp. interfectus eſt, Lampridius. *Sicilia*, (vide *Trinacria*) Tyrrheni maris inſula, à Thucydide *Sicania* dicta. *Sicilia*, incolis, Italis, & Hiſpanis, *la Sicile* Gallis, inſula eſt ampla, & formæ triangularis, inter mare Tyrrhenum ſeu Tuſcum ad Boream, mare Siculum ab ea dictum ad Ortum, & mare Libycum ſive Africum ad Meridiem. Separatur ab Italia anguſto freto 1500. paſſ. ejuſque circuitus eſt 600. mill. paſſ. teſte Cluverio. Ipſius enim latus Boreale à Lilybæo promontorio ad Pelorum eſt 255. mill. paſſ. latus Auſtrale à Lilybæo promontorio ad Pachynum eſt 190. mill. paſſ. & latus Orientale à Pachyno ad Pelorum eſt 155. mill. paſſ. ut pluribus refert Cluverius, qui totam inſulam dimenſus eſt. Alias Reges habuit pro-

prius, hodie vero ſubeſt Regi Hiſpaniæ; & in ea ſunt tres partes ſeu provinciæ, valles dictæ, nempe Vallis Nemorenſis ſeu Demonæ, *Val di Demona*, ad Ortum & Boream, ubi Meſſana, Catana, Pactæ, & Cephalodium, cum monte Ætna; Vallis Neetina, *Val di Neto*, ad auſtrum, verſus Pachynum promontorium, ubi Syracuſæ, Neetum, & Terra nova; & Vallis Mazaræ, *Val di Mazara*, ad Occaſum extenſa, ubi Panormus, Mons Regalis, Mazara, Agrigentum, & Drepanum. Diſtat autem Sicilia à Sardinia 170 mill. paſſ. & 380. à Peloponneſo, Sanſone & aliis teſtibus. Frumenti adeo ferax eſt, ut non immerito olim *Romani imperii horreum* fuerit appellata. Namque & optimum triticum, & nobiliſſima vina gignit: de quo Plinius; qui lib. 10. c. 10. auctor eſt, Leontinos Siciliæ campos ſtipulas cum centeſimo germine fundere. Et ideo inter ſubſidia frumentaria Reipubl. Rom. hæc inſula Ciceroni memoratur, *pro lege Manilia Oratione*. Itaque mirum ab Euripide *in Phœniſſ. inſrugiferam* appellari. Sed id ad illa tempora referendum eſt, cum à Cyclopibus, ſereudarum frugum ignaris, habitata inſula fuit: ut erudite Grotius monet: quem vide, ſi lubet, *Prolegomenis in illam Tragœdiam Poëtæ*. Hæc olim agro Brutio creditur adhæſiſſe, poſteaque impetu maris avulſa fuiſſe. Vide *Rhegium*. Vulgati Etymologi inde nomen traxiſſe volunt, quaſi *Sicilita*, id eſt, *reſecta*. Quanto melius Bochartus, qui duas tradit nominis notationes: Prima eſt hæc; *Siciliam* ſcilicet à Phœnicibus appellatam eſſe inſulam שִׁכְלוּל *Siclul*, id eſt, *perfectionis*, quia inter omnes inſulas, quæ notæ erant tunc temporis, facile primas obtinuit. Strabo libro 2. Αὕτη δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν καθ' ἡμᾶς ἐστι μεγίστη, καὶ ἀρίστη. Altera eſt hæc, אשכול *Eſcol* Hebræis botrus eſt, ut & סגול *ſegol* Syris, vel סגולה *ſegula*, cujus plurale סגליא *ſegulaja* pro botris. Qua ipſa voce veriſimile eſt Phœnices Siciliam appellaſſe, quaſi *botrorum inſulam*. Eſt enim vini feraciſſima. Populi *Siculi* quos *acutos* & *lepidos* Cicero tradit, *Tuſcul.* cap. 8. Et quia *lepidi*, idcirco iiſdem *ſales*, atque *facetias* idem tribuit 2. *de Oratore*, & *in Verrinis*. *Trilingues* Apulejus vocavit, quod primo barbare, deinde Græce, & poſt Latine locuti fuerint. Licet alii ea voce *vafros* & *acutos* intelligunt. Quanquam neutra earum linguarum ſatis bene uterentur, quod Aſconius *in Divinationem Ciceronis in Verrem* notat. Hinc *Siciliciſare* per jocum, pro Siculorum more male Græce loqui, *Prologo Menachmorum* Plautus dixit. Hiſtoria eorum hæc eſt. Primi Siciliæ incolæ Latium inhabitabant, ſed ab Aboriginibus & Pelaſgis pulſi, in veteri Oenotria à Moige, Itali filio, ſedes acceperunt: cui cum ſuſpectus eſſet Siculus, illorum Dux, alias ſedes quærere compulſi, Trinacriam occuparunt; hac cum Sicanis, qui prius illo venerant, diviſa. Ante Romanos, neminem habuerunt totius Inſulæ Regem. Dionyſius quidem, Agathocles & Hieron Syracuſis potiti ſunt, ſed poſtea, cum inter Pœnos & Romanos Inſula diu laceraretur, tandem his tota ceſſit. Nec omittendum, Græcos, qui ſubinde in Siciliam colonias deduxerant, partem ejus *Magnam Græciam* appellaſſe. Declinante imperio Roman. occupata & direpta eſt Sicilia à Genſerico, Anno 439. & 400. recuperata à Beliſario, An. 535. Dein Saracenis paruit, quorum Amiræ Panormi ſederunt ab Anno 8.7. uſque ad Anno 1070. quo intervallo cum Impp. Græcis pro inſula bella geſſerunt, Conſtantini IX. victores, Anno Chr. 1030. victi à Michaële Paphlagone, per Maniacen, Anno Chr. 1040, Dein à Normannis, Roberto Guichardo. & Rogerio Ducibus, quibus Nicolaus II. Apuliam, Calabriam & Siciliam, à Græcis & Saracenis poſſeſſas in feudum conceſſerat, Anno Chr. 1058. pulſi ſunt. Hic Rex conſtitutus, genuit Guilielmum I. Malum: cujus filia

Digitized by Google

Χεῦμα πυρὸς μεγάλοιο, ἐρευξαμένης φλογὸς [17] Αἴτνης

Igneus exuret torrens, immanibus Ætnæ

Ἡ δὲ

filia Henrico VI. Imper. nupta eſt, patri Friderici II. Imper. avo Conradi: Manfredus dein illam ſibi rapuit, exutus regno & vita, à Carolo, Ludovici IX. Gall. Reg. fratre, cui Siciliam cum regno Napolit. Papa donavit. Hujus ſucceſſores, perpetuo cum Aragoniis Regibus, in quorum familiam Manfredi filia Conſtantia nupſerat, bello impliciti vixerunt. Sub Petro III. Arragon. Reg Conſtantiæ marito, *Veſperæ Siculæ*, An. 1282. occiſis Gallis omnibus, regnum Arragoniis conciliarunt, hodieque ſub Hiſpaniæ Regibus eſt, qui ibi Vice-Regem habent. Ab An. 1675. inteſtinis turbis, ſeditioſorum conatus Galliæ Regem fovente, omnia flagrant. Thomas Fazell. *Hiſtor. Sicil. & de rebus Sicul.* Guilielm. *Hiſt. Normann. in Sicil.* Hugo Falcandius, *de rebus in Sicilia geſtis.* Godofred. Malaterra, *de rebus Viſchardi.* Anton. de la Sale, *Geneal. & Chron. Norm. Regum Sicil.* Hubertus Goltzius, *Sicil. & Magna Græcia, &c.* Siculi porro olim vitam opiparam ducebant, ut apud Platon. libro 3. *menſa Sicula*, & apud Athen. libro 14. ex Cratino, *coquus Siculus* eſſent proverbio. Alio tamen tempore non deliciis, ſed laboribus operam dantes militiæ inſerviebant, ut *Siculus miles* proverbialiter, teſte Zenodoto, de mercenario milite, ac de nullum miniſterii genus lucri cauſa recuſante diceretur. Furaces quoque habiti ſunt; unde adagium apud Suidam: *Siculus omphacizat*, in eos qui vel vilia furentur, qualis eſt *omphax.* *Aula* quoque *Sicula* apud Juvenalem, pro imperio duro, proverbio dicitur. Plura de Sicilia videri poſſunt apud Cluverium, Bochartum, & Auctores retro laudatos. *Idem.*

17 Αἴτνης] *Ætna*, mons Siciliæ, prius *Ineſius* appellatus, uti tradit Volaterranus; perpetuo igne terribilis, & quandoque globos igneos longe emittens. Virgilius *Georg.* 1.

—— Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa.

Circa radices amœniſſimus eſt multis fontibus & fruticibus. Sub hoc monte Jupiter Gigantes fulmine percuſſos dejecit, ut poëtæ fabulantur. Quare autem Ætna flammas evomat, Trogus lib. 4. explicat his verbis: *Siciliæ terra eſt cavernoſa, & fiſtuloſa, quo fit ut ventorum flatibus pateat unde ignis concipitur, intrinſecus ſulphur habet & bitumen, ubi ventus per ſpiramenta cavernarum incubuit, diu luctatus concipit ignem, ſic Ætnæ durat incendium. Motus ergo ventorum cauſa incendii eſt.* Hæc ille. Ovid. Met. 15.

Nec quæ ſulfureis ardet fornacibus Ætna,
Ignea ſemper erit, neque enim fuit ignea ſemper.
Nam ſive eſt animal tellus, & vivit, habetque
Spiramenta locis flammam exhalantia multis;
Spirandi mutare vias, quotieſque movetur,
Has finire poteſt, illas aperire cavernas:
Sive leves imis venti cohibentur in antris;
Saxaque cum ſaxis, & habentem ſemina flammæ
Materiem jactant, ea concipit ictibus ignem; &c.

Η δὲ βεϱτρῦ μεγάλη πεσειται πόλις εἰς βαθὺ
[18] χεῦμα.

Evomitus flammis, & maxima corruet altis

[19] Εςαι

Cœleſtem columnam eam vocat Pindarus; hodie Italis *monte Gil elio*. Gall. *le mont Gibel*, dicitur. *Ætna*, inquit Bochartus, vel אתונא *attuna*; *caminus*, *fornax*; vel אתונא *Ætuna*; *caligo*. Primæ originationi favent hæc poëtarum loca. Virg. Æn. 3.

— Ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam ruptis flammam exſpirare caminis.

Claud. Mar. Vict. libro 2.

Non aliter quam dum ruptis ſæva Ætna caminis
Egerit immiſtis ſtridentia ſulphura flammis.

Hos caminos Græci ἰπνοὺς vocant. Schol. Ariſtoph. *in Veſp.* ἰπνὸς κυρίως ὁ κάμινος, adducitque Æſchylum, qui cum relatu ad Ætnam,

Ἰπνούμενος ῥίζαισιν Αἰτναίαις ὕπο.

Poſterius Etymon firmare videtur Lucretius libro 6.

Funditus ardorem longe, lateque favillam
Differt, & craſſa volvit caligine cælum.

Vide doctiſſimum authorem Geogr. Sacr. pag. 579. cum Leandro Alberti, *deſcr. Siciliæ*, p. 36. *& ſeqq. edit. Venetæ*. 1581. Ætnam pulcherrime deſcripſit Corn. Severus. Optime autem Virgilius & breviſſime Æn. 3.

— Horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo, & candente favilla;
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans; liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

Super hunc montem ignem ſimul & nivem videas; ad latera, hinc vineas, inde ſylvas. De Nive Silius libro 4.

Summo cana jugo cohibet (mirabile dictu)
Vicinam flammis glaciem, æternoque rigore
Ardentes horrent ſcopuli, Stat vertice celſi
Collis hyems, calidaque nivem tegit atra favilla.

Claud. libro 1. *de Rapt. Proſerp.*

Sed quamvis nimio fervens exuberat æſtu,
Scit nivibus ſervare fidem, pariterque favillis.
Dureſcit glacies tanti ſecura vaporis,
Arcano defenſa gelu: fumoque fideli
Lambit contiguas innoxia flamma pruinas.

Incendia hujus montis frequentia, ſed inprimis terribilia fuerunt An. 1536, 1566, & 1579. Sic An. 1669. 4 fluvios igneos eructavit, quamplurimis in vicinia locis vaſtitate illata, præſertim in agro Catanenſi, ubi 15. caſtra cremata ſunt. De ejus variis incendiis Vid. porro Cluverium, Bembum, Nat. Comitem, l. 17. & 30. Eſt etiam civitas Siciliæ ad radices Ætnæ ſita, Ineſſum prius dicta, ab Hieron condita. Steph. vulgo *Centorbe*. Leandro *Atorno*, *Maſcali* autem Fazello. Pop. *Ætnenſes*. Ponitur *Ætnæus venator* pro inutili. *Ætnæus cantharus* pro ingenti. Item *Ætnæus*, cognomen Vulcani. *Ætnæos* lacus habet Ovid. *de Ponto Eleg*. x. *Idem*.

18 Χεῦμα &c.] Puto φλογὸς ſcribendum: nam regii codicis ſcriptura prorſus vitioſa videtur, μιγξάμενα πυρός. *Opſopœus*.

19 Εςαι

Digitized by Google

19 Ἔσται δ' Ἑλλάδι νεῖκος ἐπ' ἀλλήλοις δὲ μανέντες
Πολλὰς πρηνίξουσι πόλεις, πολλοὺς δ' ὀλέσουσι
Μαρνάμενοι. τὸ δὲ νεῖκος ἰσόρροπον ἀλλήλοισιν.
Ἀλλ' ὅταν ἐς δεκάτην γενεὴν μερόπων χρόνος
ἔλθῃ,
20 Καὶ τότε μὲν Πέρσαις ζυγὰ δούλια καὶ φόβος ἔσται.
21 Αὐτὰρ ἐπεὶ σκήπτροισι Μακηδόνες αὐχήσουσιν,
Ἔσται καὶ Θήβαισι κακὴ μετόπισθεν ἅλωσις,
Κᾶρες δ' οἰκήσουσι Τύρον, Τύριοι δ' ἀπολοῦνται.

Fluctibus abſorpta urbs. aget & diſcordia Græcos.
Atque inter ſeſe bellis immane furentes
Multas excindent urbes, multoſque necabunt,
Cum tamen inter eos anceps victoria ludet.
Sed cum procedet decimum mortalibus ævum,
Tum ſervile jugum Perſas, terrorque domabit.
Porro autem ſceptrum Macedo cum victor ha-
bebit,
Thebis adveniet tandem expugnatio triſtis,
Inque Tyro degent Cares, Tyriique peribunt.

22 Καὶ

19 *Ἔσται δ'* &c.] Notat bellum Peloponeſiacum. *Idem.*

20 *Καὶ τότε μὲν* &c.] Perſæ poſt tot annorum imperium, ut Juſtinus hiſtoricus loquitur, jugum ſervitutis patienter acceperunt ab Alexandro Magno, expugnata Perſepoli, capite regni Perſici. *Idem.*

21 *Αὐτὰρ ἐπεὶ* &c.] Hic verſus repetitur libro 8. Thebas ſubverſas, Tyrum, Babylonem, Rhodum, Ciliciam, Ægyptum, & cæteras hic nominatas urbes, ab Alexandro ſubactas eſſe docent hiſtorici, quos conſule. Non enim commentaria ſcribimus. *Idem.*

22 Καὶ Σάμον ἄμμος ἅπασαν ὑπ' ἠιόνεσσι καλύψει.
Δῆλος δ' οὐκέτι δῆλος, ἄδηλα δὲ πάντα τὰ Δήλου.
23 Καὶ Βαβυλὼν μεγάλη μὲν ἰδεῖν, μικρὰ δὲ μάχεσθαι,

Totaque littoreis Samus obducetur arenis.
At Delus, non jam Delus, delebitur omnis.
Et Babylon ingens viſu, certamine parva,

Σιτή-

22 Καὶ Σάμον &c.] Eadem paronomaſia libro tertio ſcripta legitur, nunc heic reperitur, & eadem recurret libro octavo: ita ut tres Sibyllæ illa fuerint uſæ. *Gallæus*.

23 Καὶ Βαβυλὼν μεγάλη &c.] *Babylon*, vulgo *Bagdet*, urbs Babyloniæ reg. maxima ad Euphratem fluv. etiamnum regionis caput, & ſedes Præfecti. De qua præter Auctores ſparſim hic citatos, Vid. Geneſ. 11. Joſ. *Antiq.* libro 1. capite 4. Epiphan. *in Panar.* libro 1. n. 7. Auguſt. *de C. D.* libro 16. Plinius libro 6. cap. 26. Salian. & Torniel. *A. M.* 1909. & 1931. Ambitus mœniorum ejus erant ſtad. 385. quæ tam lata erant, ut quadrigæ obviæ ſeſe non impedirent. Muros ejus lateritios fuiſſe tradunt omnes ſummo conſenſu. Herod. libro 1. Ἑλκύσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς ὤπτησαν αὐτὰς ἐν καμίνοισι. Diodorus libro 2. Ὑψηλοῖς καὶ πολυτελέσι τείχεσιν ὠχυρωμένην ἐξ ὀπτῆς πλίνθου. Dio *in Trajano*, Ἔνθα μέντοι πηλόν τε ἄσφαλτον εἶδε Τραϊανὸς ἐξ ἧς τὰ τείχη Βαβυλῶνος ᾠκοδόμητο. Joſephus, Ὠκοδόμητο δὲ ἐκ πλίνθου ὀπτῆς ἀσφάλτῳ συνδεδεμένος. Juſtinus, *Hæc Babylonem condidit, murumque urbis cocto latere circumdedit, arenæ vice bitumine interſtrato.* Qu. Curt. lib. 5. *Murus instructus laterculo coctili bitumine interlitus.* Sed & præter hiſtoricos, qui id ex profeſſo tractant, etiam apud Poëtas res eſt tralatitia. Ariſtophanes *in Avibus*:

> Περιτειχίζειν μεγάλαις πλίνθοις ὀπταῖς,
> ὥσπερ Βαβυλῶν.

Theocritus *Idyl.* 16.

> ---- Ὅπη πλατὺ τεῖχος
> Ἀσφάλτῳ δήσασα Σεμίραμις ἐμβασί-
> λευσε.

Ubi Scholiaſtes,

> Ἀσφάλτῳ ἔδησεν ἡ Σεμίραμις τὸ τεῖχος
> ἀντὶ πηλοῦ.

Tzetzes *Chil.* 9. *Hiſtor.* 175.

> Τὸ Βαβυλῶνος κτίσμα γὰρ ὑπῆρχεν ἐκ
> βησάλου,
> Ἀντὶ δ' ἀσβέστου ἄσφαλτον εἶχεν ἐγκεχρι-
> σμένην,

Ex *beſalo*, id eſt, ex *latere cocto*, ut ipſe ibidem explicat. Ovid. *Met.* 4.

> — *Ubi dicitur altam*
> *Coctilibus muris cinxiſſe Semiramis ur-*
> *bem.*

Prop. libro 3. el. 9.

> *Perſarum ſtatuit Babylona Semiramis*
> *urbem,*

Ut

Ut ſolidum coctis tolleret aggere opus.

Lucan. libro 6.

--- Fragili circumdata teſta
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Mart. libro 9. ep. 77.

Nec latere coctо, quo Semiramis longam
Babylona cinxit. - - -

Juvenal. *Sat.* 10.

Cum tamen à figulis munitam intraverit
urbem.

Ex quo apparet, quare Dionyſius Periegetes muros ejus infractos vocet, verſu 1005.

--- Ἥν ῥά τε πᾶσαν
Τείχεσιν ἀῤῥαγέεσσι Σεμίραμις ἐστεφάνωσε.

Conditorem autem Babylonis Belum plurimi gentiles vocant, inque his Dorotheus Sidonius poeta vetuſtiſſimus:

Ἀρχαίη Βαβυλὼν, Τυρίου Βήλοιο πόλισμα.

Et Abydenus, apud Euſeb. *Præp. Evang.* libro 9. capite 41. ubi retuliſſet, ut primitus omnia aquis fuerint obruta, addit, Belum ſiccaſſe loca, καὶ Βαβυλῶνα τείχει περιβαλεῖν. Poſtquam enim, hominum numero poſt diluvium creſcente, an. circiter 253. poſt, hi in planitie Senaar fertiliſſima, turrim cœlo minantem extructuri; vel ut contra novum diluvium tutum ſibi pararent locum, ut Joſ. vult, vel potius, ut hoc facinore nomen ſuum immortale redderent, linguarum confuſione eſſent impediti; inchoata turris *Babel*, id eſt, confuſio dicta eſt, & Belos in eadem planitie urbem hanc Babylonem condidit. Alii tamen arbitrantur, non à Belo extructam hanc urbem, ſed à filio ejus Babylone. Verum facile hæc conciliantur. Nimrod enim ſeu Belus condere eam exorſus eſt, filius fortaſſe incrementum dedit. Alii Semiramidis opus putant, uti ſupra vidimus. Nec iſti errant, inquit Voſſius, ſi ſic intelligas, quomodo Conſtantinus M. Conſtantinopolim dicitur condidiſſe, quæ tot antea ſeculis Byzantii nomine claruit. Hæc enim ſtupendis muris, & penſilibus illis hortis, qui inter 7. mundi miracula collocari meruerunt, urbem ornavit. Cujus etiam reliqua eximia, ut centum portas æneas, templum Beli magnificentiſſimum aliaque Herodotus, libro 1, prolixe exequitur. Sedes fuit Imperii Aſſyriorum, quo ſubverſo Nabonaſſar novam ibi Monarchiam fundavit, ſub qua eo magnitudinis excrevit, (de qua paulo poſt prolixius) ut Nebucadnezar poſt Ninivem Aſſyriæ, Alexandriam Ægypti, Hieroſolymam Judææ, Gazam Palæſtinæ, Tyrum Phœniciæ, Damaſcum Syriæ, Suſam Perſiæ, Ecbatana Mediæ, urbes viſas, hanc tamen reliquis omnibus longe prætulerit. Daniel. cap. 4. Capta eſt à Cyro, *A. M.* 3516. ante *V.* C. 537. Hodie evanuit penitus, juxta vaticinia prophetarum. Vid. infra. Nec omittendum, in S. Scriptura figuram eſſe Babylonem, Mundi, peccati, & qui omnis potentiæ Deo adverſantis compendium eſt, Antichriſtu: inprimis apud Eſajam, & in Apocalypſi Hieron. *in Ezech.* Auguſtinus, *ſent.* 122. &c. De magnitudine Babylonis jam paulo pluribus dicendum reſtat, quæ tametſi appelletur jure merito *Magna urbs*; Dan. 4. 30. & Nabuchodonoſori Regi Regum, ut dictum, dederit materiam ſuperbiendi: Non tamen eſt, quod quis temere Græculis fidem adhibeat, ex quorum relatione deceptus Ariſtoteles *Babylonem* ſibi fingit portentoſæ magnitudinis, & Peloponneſo pene parem: Id ſibi volunt hæc verba; *Politic.* libro 3. capite 3. quibus contendit civitatem mœnibus non definiri: Εἴη γὰρ ἂν Πελοπόννησον περιβαλεῖν ἓν τεῖχος. Τοιαύτη δὲ ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλὼν, καὶ πᾶσα ἥτις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνους ἢ πόλεως. Subdit, Ἧς γέ φασιν ἑαλωκυίας τρίτην ἡμέραν οὐκ αἰσθέσθαι τι μέρος τῆς πόλεως. Quod ſi ſemel conceſſeris, etiam id agnoſcendum, *Babylonem* non male cum Peloponneſo conferri, è cujus uno extremo ad aliud triduano curſu vix attingere poſſit expeditus eques. Forte pro τρίτην ἡμέραν μέρος τινὰς οὐκ αἰσθέσθαι, ſcripſerat aliquis, τρίτον ἡμέρας μέρος τινὰς οὐκ αἰσθέσθαι, vel voce μέρος bis repetita τρί-

τον

τὸν ἡμέρας μέρος, μέρος τι τῆς πόλεως, &c. Hoc eſt, dici parte tertia aliquam partem urbis nondum ſenſiſſe, cum aliquanto ante lucem capta fuiſſet. Neque enim in tanta urbe, quæ capta eſt in die feſto, pleriſque ſomno, vinoque ſepultis, & pridianam crapulam adhuc evomentibus, uno momento temporis res potuit ubique ſciri. Vere igitur ſcribit Herod. libro 1. capite 191. Ὑπὸ δὲ μεγίθεος τῆς πόλιος, ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτῃ οἰκημένων, τῶν περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλιος ἑαλωκότων, τοὺς τὸ μέσον οἰκέοντας Βαβυλωνίων οὐ μανθάνειν ἑαλωκότας, ἀλλὰ (τυχεῖν γάρ σφι ἐοῦσαν ὁρτὴν) χορεύειν τε τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ ἐν εὐπαθείῃσι εἶναι. Sed & Xenophon Cyropæd. libr. 7. præſidiariis, qui tuebantur arces, rem innotuiſſe, negat uſque ad plenam lucem. Verba ſunt, ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ᾔσθοντο οἱ τὰς ἄκρας ἔχοντες, ἑαλωκυῖαν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, &c. Itaque potuit fieri, ut qui erant in extremis, parte demum diei tertia urbem captam eſſe deprehenderint, parte tertia, id eſt, hora tertia poſt ortum ſolis. Sed horæ nomen eo ſenſu nondum in uſu erat apud Græcos. Tantum diem per partes duodecim dividebant, idque à Babyloniis edocti, Herod. libro 2. cap. 109. Τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον Ἕλληνες. Hoc ipſum ſi fidem ſuperat apud eos, qui *Babylonem* æſtimant, pro modulo noſtrarum urbium, ſciant illi, Hygino excepto, in quo mendum eſſe ſuſpicor, veterum neminem eſſe, qui *Babylonis* mœnibus in ambitu minus aſſignet ſtadiis 360. quæ faciunt m. paſſ. 45. Hæc eſt in Diodoro Cteſiæ definitio, quam puto ſecutum Hyginum; Et pro ſtadiis 300. (ita hodie legitur) reſcribendum 360. Alii omnes quotquot videre contigit ad hunc numerum aliquid addunt pro mantiſſa & auctario. Ita Clitarchus *Babylonem* amplexu ſuo continere ſcribit ſtadia 365. Q. Curtius 368 Strabo 385. Dio Caſſius 400. Oroſius 470. Herodotus & Apollonius 480. Plinius, & Marcianus Capella, quod idem eſt. m. p. 60. In hac veterum inconſtantia non facile eſt pedem uſpiam tuto figere. Niſi quod tutius credi puto Cteſiæ & Clitarcho, qui fuere oculati teſtes, & *Babylone* diu egerunt. *Bochartus*. Porro hæc urbs, ob veſtem variam, id eſt, variegatam & diverſis picturæ coloribus intextam; & interſtinctam, plurimum apud veteres olim celebrata fuit. Plin libro 8 capite 48. *Colores diverſos picturæ intexere Babylon maxime celebravit, & nomen impoſuit.* Idem innuit Tertullianus *de Habitu fœminarum*, capite 1. *Age nunc*, inquit, *ſi ab initio rerum & Mileſi oves tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrii tingerent, & Phryges inſuerent, & Babylonii intexerent.* Mart. 8. 28.

Non ego prætulerim Babylonica picta ſuperbe,
Texta Semiramia quæ variantur acu.

Idem libro 14.

—— Leminate *Cubicularia polymita:*
Hæc tibi Memphitis tellus dat munera, victa eſt
Pectine Niliaco jam Babylonis acus.

Et de pavone Pub. Syrus in Satyrico Petronii, inter alia ſic loquitur:

Plumato amictus aureo Babylonico.

Lucretius libro 4.

Tunc Babylonica magnifico ſplendore rigantur.

Plautus *in Sticho:*

Tum Babylonica periſtromata, conſutaque tapetia
Advexit nimium bonæ rei.

Vide Boch. *Phaleg.* lib. 1. cap. 6. Notandum etiam, hic Babylonios magna cura Aſtrologiam olim coluiſſe; unde *Babylonius* Tertulliano *Genethliacus* aut *Mathematicus* dicitur. Quin *ibe inventam ſideralem ſcientiam* Plinius tradit. Claud. de 4. *Conſulatu Honorii:*

--- *Te ſenſit Hetruſcus*
Augur, & inſpectis Babylonius horruit aſtris.

Idem in *Panegyr. ejuſdem Conſulis,*

Namque, velut ſtellas Babylonia cura ſalubres,

Opti-

Digitized by Google

Σιτήσεαι ἀχρήϛοισιν ἐπ' ἐλπίσι τειχιωθεῖσα.

Mœnibus ah nimium fidens, ſpes paſcet inanes.

24 Βάκλεα

Optima tum ſpondet mortalibus edere fata, &c.

Ubi per *Babyloniam curam* intelligitur *Aſtrologorum curioſitas*, ſive *curioſa Genethliacorum ars*. Hinc Horat. lib. 1. *Carm.* Ode 11.

Tu ne quæſieris (*ſcire nefas*) *quem mihi, quem tibi*
Finem Dii dederint Leuconoe, nec Babylonios
Tentaris numeros. ———

Id eſt, *Aſtrologorum rationes*, & *ſupputationes*. Tullius libro 1. *de Divinat.* *Contemnamus etiam* (*inquit*) *Babylonios, qui ex Caucaſo cœli ſigna ſervantes, numeris & motibus ſtellarum curſus proſequuntur.* Huc pertinet illud Lucretii libro 5.

Ut Babylonica Chaldæam doctrina refutans,
Aſtrologorum artem contra convincere tendit.

Denique, quia hæc ſententia etiam apud doctos diu obtinuit, *Bagdad* eſſe *Babylonem*, libet hic aperire fontem erroris iſtius ex Bocharto *Geogr. Sacr.* libro 1. capite 8. Hujus ſententiæ primi authores de vetere *Babylone* nequaquam cogitabant, ſed de Seleucia, cujus vicinitate *Babylonem* exhauſtam Plinius dicit in ſolitudinem rediiſſe, libro 6. capite 26. Nec multo aliter Strabo libro 16. *Babylonis partem Perſæ diruerunt, partem conſumpſit tempus, partem Macedonum negligentia, præſertim poſtquam Seleucus Nicanor Seleuciam ad Tigrim condidit ſtadiis tantum trecentis à Babylone diſſitam.* Itaque in *Babylonis* opes & nomen ſucceſſit Seleucia, quæ non ſolum *Babylonia* (ut apud Plinium Σελευκεία Βαβυλωνία, quia non una fuit Seleucia) ſed & *Babylon* appellata eſt. Stephanus, Βαβυλὼν Περσικὴ πόλις μητρόπολις Σελευκία καλουμένη. En *Babylonis* ipſum nomen Seleuciæ tributum. Quo referenda hæc Sidonii *carm.* 9.

Non coctam Babylona perſonabo,
Quæ largum fluvio patens alumno
Incluſum bibit hinc & inde Tigrim.

Porro vel in eodem, quo Seleucia loco, vel certe in proximo *Bagdad* conditam fuiſſe oportet, cum utramque ad ripam Tigridis, & fere in eadem à veteri *Babylone* diſtantia deſcribant Geographi. Nam 3000. illa ſtadia, quibus à Babylonia Seleuciam diſtare ſcribit Strabo, ſunt miliaria prope 38. id eſt, *diurnum illud iter inter Bagdadam & rudera Babylonis interjectum*, juxta Teixeiram. Paulo al. Budr. Bagdadum, inquit, *Bagded*, urbs ampla & probe munita, ad Tigrim, quæ alias Seleucia magna. 50. milliaribus à Babylone antiqua in ortum diſtat. Sedes Amiræ olim, in Dynaſtia Saracenica, poſt Iminem, filium Aaronis, cui trucidato ſucceſſit Maimon, A. C. 813. Altero Amira Damaſci, tertio in Africa reſidente. Expugnata ab Halacho Tartaro, Turcis victis, captuſque Calipha fame enectus eſt, auro liquefacto in os infuſo: Tum diruta Saracenorum templa, & coli religio Chriſtiana ibi cœpit. A. C. 1259. Poſtea Eridos pomum inter Perſas Turcaſque, inter alia, ab Habas M. Perſarum R. circa A. C. 1625. capta, dein ab Amurato, circa annum 1638. recepta eſt) à quo tempore ſub Turcarum dominio eſt. Vid. *Seleucia*: Et de Babylonis priſcæ ruderibus, urbeque Bagdado hodierna, quære inprimis apud P. de Valle, *Itinerarii tom.* 2. *Hofmannus.*

Digitized by Google

24 Βάκτρα κατοικήσουσι Μακηδόνες. οἱ δ' ἀπὸ Βάκτρων
25 Καὶ Σούσων φεύξονται ἐφ' Ἑλλάδα γαῖαν ἅπαντες.

Bactra colet Macedo: qui vero Bactra tenebunt,
Et Suſas, fugient in Græcos protinus omnes.

26 Ἐσσε-

24 Βάκτρα &c.] *Bactra*, *trorum*, *Bactrum* etiam Plinio, *Bagdaſan*, teſte Caſtaldo urbs Bactrianæ reg. caput, ad Bactrum fluv. Horum Virgilius mem. *Georg.* 2.

Sed neque Medorum ſilvæ ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi
Totaque thuriferis Panchaia dives arenis.

Ex quibus Poëtæ verbis apparet *Bactrorum* terram fuiſſe fœcundiſſimam; Hinc Dionyſius verſu 734.

--- *Ἀφνειῶν πόμορ Βάκτρων.*

Ideoque Strab. libro 2. *Παμφόρον* eam vocat, & Plinius 18. 7. *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent.* Et Qu. Curtius lib. 7. *ſolum pingue* vocat. Hæc urbs, nunc à multis *Termend* dicitur; eſtque parvi momenti, prope montem Caucaſum, 360. m. paſſ. ab Alexandria Ariæ, & 650. ab Antiochia Margianæ in Ortum, Sanſon. Urbs vero *Badaſcian* multis eſt Maracanda antiquorum, 300. mill. p. à Bactris, in Occaſ. diſtans. *Idem.*

25 Καὶ Σούσων &c.] *Suſa*, *orum*, urbs Aſiæ nobiliſſima, Suſianæ reg. quæ, poſt Abradati mortem, à Cyro ſubjugata eſt, Xenoph. *in Cyrop.* caput & regia, à Tithono, Memnonis patre, condita, reparata à Dario, Plin. Ptol. Curtius; ad Eulæum fluv. inter Seleuciam magnam ad occ. 450. & Perſapolim ad ort. 275. m. p. ab Ecbatanis 450. in merid. De illa Dionyſius:

Χωρὶς μὲν Κῦρος ἰὼν μέγας, χωρὶς δὲ Χοάσπης,
Ἕλκων Ἰνδὸν ὕδωρ· τοῦ δ' ἄγχι τε ῥέουσα χθόνα Σουσῶν.

Ubi ſis vide Montanum. Junguntr Suſa & Ecbatana, quia ut æſtivos dies in Ecbatanis, ita hybernos Suſis agebat rex Perſarum. Ita Xenoph. *Cyrop.* lib. 8. Strabo libro 15. Plutarchus *de exil.* Athenæus *in orat. de Roma.* Ut vel falli neceſſe ſit, vel corruptum eſſe Ælianum *de An.* lib. 10. capite 6. ubi Regem Perſarum deſcribit *θερίζοντα μὲν ἐν Σούσοις, χειμάζοντα δὲ ἐν Ἐκβατάνοις*, repugnante natura rerum. Ecbatanis enim æſtate multo commodius degebatur, quia clima frigidius eſt quam Suſis, ubi aër æſtivus eſt tam fervidus, ut lacerti & angues circa meridiem in viis intercepti uſtulentur. Ita habetur apud Strab. Pop. *Suſiani*, ob artem ſagittariam olim clari. Prop. libro 2.

Non tot Achæmeniis armantur Suſa ſagittis.

Claud. *de bello Gildonico:*

--- *Noſtraque premant pharetrata ſecures*
Suſa. ——— ———

Lucan.

[26] Ἔσσεται ἐσσομένοις, ὅτε [27] Πύραμος ἀργυροδίνης
Ηιόνα προχέων ἱερὴν εἰς νῆσον ἵκηται.
Καὶ [28] Σύβαρις πεσεῖται, καὶ [29] Κύζικος, ἡνίκα
γαίης

Iſthæc evenient, liquida cum Pyramus unda
Ad ſacram litus profundens inſulam adibit.
Concidet & Sybaris, & Cyzicus, oppida quando.

Βρασ-

Lucan. libro 2.

— *Conjuret in arma*
Mundus, Achæmeniis decurrant Medica Suſis
Agmina. ———

Dicta autem putatur hæc vox, à liliorum copia, quæ illorum lingua *Suſa* dicuntur. Athenæus libro 12. Κληθῆναι δέ τὰ Σοῦσα φασὶν Ἀριστόβουλος καὶ Χάρης διὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ τόπου. Σοῦσον γὰρ εἶναι τῇ Ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον. Stephanus. Σοῦσα. &c. κέκληται ἀπὸ τῶν κρίνων, ἃ πολλὰ ἐν τῇ χώρᾳ πεφύκει ὁμοίως, Σοῦσα τε αὐτὰ καλοῦσιν οἱ βάρβαροι. Etymologus: Σοῦσα ἡ πόλις ἀπὸ τῶν περιπεφυκότων κρίνων. Σοῦσα γὰρ τὰ λείρια λέγεται. Quod multo verius, quam quod ibidem alii volunt, *Suſa* dici ἀπὸ τοῦ ἱππάσιμος αὐτὴν εἶναι, σοῦς γὰρ ὑπὸ Σύρων τὸν ἵππον λέγεσθαι. Chaldæis quidem & Syris equus dicitur סוסא *ſuſa*, & סוסיא *Suſia*. Sed Scriptura differt à שושן. Ut taceam Suſa nuſquam ab equitatu commendari. Bochartus. Suſa hodie *Souſter*, Sanſon. eſtque etiamnum urbs ampla Perſiæ, ad Eulæum fluv. *Tiritiri*, verſus montes 180. mill. paſſ. à Bagdato ſeu Seleucia in Ort. paulo minus à ſinu Perſico in Bor. *Idem.*

26 Ἔσσεται &c.] Hic & ſequens verſus à Strabone pro oraculo vulgi ſermonibus trito citantur libro 1, & 12. ex quo priorem antehac imperfectum ſupplevi: quod ſcriptura regii codicis, ὅτε καὶ πύραμος ἀργυροδίνης προ θ᾽ ἁλὸς δίνης, hiatum non tolleret. Proferuntur autem à Strabone de Cypro. Nam pro noſtro νῆσον, illic Κύπρον ſcriptum eſt. *Opſopœus.*

27 Πύραμος] *Pyramus*, fluv. qui per anguſtias Tauri montis per Ciliciam defertur marique apud Mallum Urbem excipitur. Ejus meminit Dionyſius v. 866.

> Καὶ τοῦ μὲν προτέρων ποταμῶν ἐπιμίσγεται ὕδωρ
> Τηλόθεν ἐρχομένων, Πυράμοιό τε καὶ Πινάροιο,

Ubi Scholiaſtes: Ὁ δὲ Πύραμος σκολιὸς τε ῥεῖ, ὡς εἴρηται, καὶ καταπίπτων εἰς βαθεῖαν φάραγγα ψόφον ἀποδίδωσι βροντῇ παραπλήσιον, καὶ χοῦν δὲ πάνυ πολὺν, ὡς ὁ γεωγράφος φησὶ, κατάγει ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Διὸ καὶ χρησμὸς ἐξέπεσεν ἐν ὑπερβολῇ τοιοῦτος,

> Ἔσσεται ἐσσομένοις, ὅτε Πύραμος ἀργυροδίνης
> Ηιόνα προχέων ἱερὴν εἰς Κύπρον ἵκηται.

Heſychius: Πύραμος, ποταμὸς Κιλικίας, ἄλλοι δὲ χέρσον οὕτω καλοῦσι. Ejus meminere Strabo libro 12. Arrianus libro 1. & Qu. Curtius l. 3. c. 4. Hodie *Malmiſtra* Nigro dicitur. *Leucoſyros* olim, Steph. *Cornui* etiam Bellonio. *Hoſmannus.*

28 Σύβαρις] M. Græciæ opp. inter Crathin & Sybarim amnes, ab Achivis conti-

conditum, Olymp. 17. Anno 45. U. C. qui poſt Trojæ excidium vi tempeſtatis eo fuerunt appulſi. Nunc in ruinis. Situm erat in ora Sinus Tarentini, inter oſtia Sybaris & Crathis, Baudr. Hujus olim tanta fuit potentia, ut quaternas proximas rexerit gentes, & 25. urbes ſuo ſubdiderit imperio, & contra Crotoniatas 300. hominum millia armarit, Strabo libro 6. qui illos, ſub Milonis auſpiciis, vicerunt, urbe everſa, Anno 244. U. C. Sed hæc à Sybaritis denuo exſtructa, Anno 308. *Thuriorum* nomen accepit: coloniis Athenienſium biennio poſt aucta. Rudera ejus, prope Sinum Tarentinum, *Sibari ruinata*. Diod. Sic. *Bibl. Hiſt.* Athen. libr. 7, 12, & 13. Senec. libr. 12. *de Ira*. Euſeb. Plinius &c. Ejus quoque mem. Ovidius *Met.* 15.

Præterit & Sybarim, Salentinumque
Neæthum.

Poſtea *Thurium*, ut dictum, & *Copiæ* vocabatur. Stephanus ex Strab. Θύριοι, πόλις Ἰταλίας, ἡ πρότερον Σύβαρις, ὕστερον δὲ Κωπίας. Dionyſius verſu 372.

Ἐστὶ δέ τοι κάκειθι Διὸς μέγα χωσαμένοιο·
Δειλαίη Σύβαρις, ναίτης στενάχουσα πεσόντας,
Μηνισαμένους ὑπὲρ αἴσαν ἐπ᾽ Ἀλφειῷ γεράεσσι.

Ubi quam exitii cauſam innuat Poëta, dum eos *Jove valde irato* periiſſe indicat, hoc poſtea ſubjiciens de furioſa Olympicorum præmiorum cupiditate. vix ſatis conſtat. Narrat vero Euſtathius, eos τὰ ἐν ναῷ ἀναθήματα, dona Jovi Olympio dedicata, diripuiſſe; quæ Dionyſio Ἀλφειοῦ γέρα vocantur, quod Jovis Olympii templum poſitum eſſet in Olympia, quæ & Piſa, Elidis urbe, quam Alpheus fluv. alluit: urbi autem Olympiæ nomen impoſitum fuit ab Olympo monte vicino, Theſſalico Olympo cognomine, teſte Strab. lib. 8. Hæc quidem commodiſſima videtur interpretatio, ſi qua melioris hiſtoriæ fide firmetur. Receptius tamen eſt (quod non modo Euſtathius, verum & Stephanus περὶ πόλ. aliique tradunt) *eos oraculo monitos, Sybarim in tunc interituram, cum hominem pluſquam Deum colerent, idque eveniſſe cum ab hero ſervus flagris cæſus primo in templum confugeret, nec tamen dominus à verberibus temperaret; cum vero ad herilis patris ſepulchrum confugeret, tum demum, monumenti paterni veneratione, abſtineret.* Hinc, Jove irato, in perditiſſimam luxuriem eos ruiſſe ferunt, quam proximam fuiſſe exitii cauſam apud omnes conſtat. Oraculum, de quo modo dictum, ab Eraſmo *in Chiliad.* è Stephano recitatur:

Εὐδαίμων Συβαρῖτα, πανευδαίμων σὺ μὲν αἰεὶ,
Ἐν θαλίῃσι θεῶν τιμῶν γένος αἰὲν ἐόντων.
Εὖτ᾽ ἂν δὴ πρότερον θνητὸν θεοῖο σεβίζῃ,
Τηνίκα σοι πόλεμός τε καὶ ἔμφυλος στάσις ἥξει.

Cæterum de luxu & mollitie Sybaritarum Plut. hoc refert *in convivio 7. Sap.* Συβαρῖται, ὡς ἔοικε, πρὸ ἐνιαυτοῦ τὰς κλήσεις ποιοῦνται τῶν γυναικῶν, ὅπως ἐνσχολάζουσαι κατὰ σχολὴν παρασκευασάμεναι ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ φοιτῶσιν ἐπὶ τὸ δεῖπνον. Zenobius *Cent.* 5. Συβαριτικὴ τράπεζα [ἀντὶ τοῦ ἐν πολυτελείᾳ. Τρυφηλοὶ γὰρ οἱ Συβαρῖται. Idem ibidem, uti quoque Diogenianus, *Cent.* 8. Συβαρῖται διὰ πλατείας] παροιμία ἐπὶ τῶν σοβαρῶς πορευομένων. Vide Cluverium de de *Ital. Antiq.* libro 4. capite 14. Hinc *Sybaritis* Ovid. 2. *Triſt.*

Nec qui compoſuit nuper Sybaritida fugit.

Ubi opus intelligit Hemitheontis cujuſdam cinædi, de generibus voluptatum, & obſcœnarum libidinum. *Idem.*

29 Κύζικος] *Cyzicus*, à Theſſalis oriundus. Fuit enim ex Æneo Apollinis & Stilbes filio natus, qui, relicta Theſſalia, ubi fuerat ortus, in Helleſpontum ſe contulit atque ibi regnavit, & *Ænetem*, Euſori Thraciæ regis filiam, uxorem duxit, ex qua Cyzicum genuit; qui Dolionum tenuit imperium in Iſthmo & Cherſoneſo, quæ eſt in Propontide, juxta quam mons eſt *Arctos* nomine. Cyzicus cum advenantes Argonautas ſibi cognatione conjunctos didiciſſet, eos beniguiſſime ſuſcepit hoſpitio.

Digitized by Google

Βρασσομένης σεισμοῖσι πίπτουσιν αἱ πόλεις.
Ἥξει καὶ Ῥοδίοις κακὸν ὕστατον, ἀλλὰ μέγιστον.
Οὔτε Μακηδονίης αἰεὶ κράτος, ἀλλ᾽ ἀπὸ δυσμῶν
Ἰταλὸς αὐξήσει πόλεμος μέγας, ᾧ ὑπὸ κόσμος
Λατρεύσει δούλειον ἔχων ζυγὸν Ἰταλίδησι.

Labentur magno terra fervente tremore.
Et Rhodiis clades veniet poſtrema, ſed ingens.
Nec ſemper Macedo dominabitur, occiduumque
Surget ab Italia bellum, cui ſubditus orbis
Subdet colla, jugis Italis ſervire coactus.

Κλωχη-

hoſpitio. Cumque a Cyzico digreſſi eſſent Argonautæ, proxima nocte tempeſtate acti eodem reverſi ſunt, quos Cyziceni hoſtes cum crederent, adverſus eos egreſſi, pene internecione ſublati ſunt, inter quos ipſe Cyzicus ab Jaſone eſt interemptus, ut & Apollonius & Valerius ſcribunt. Orpheus ab Hercule, alii ab Dioſcuris. *Cyzicus*, urbs Myſiæ ad Propontidem, *Chizico* Sophiano, cui nomen indidit *Cyzicus* rex, quem Jaſon per imprudentiam interemit. Fuit hæc civitas & magnitudine, & pulchritudine cum primis Aſiæ urbibus comparanda, paci & bello apta, tribus armamentariis inclyta, quorum aliud armorum, aliud inſtrumentorum, aliud frumentorum, quod frumenti erat receptaculum. Propert. 3. 22.

Frigida tam multos placuit tibi Cyzicus annos,
Tulle, Propontiaca qua fluit Iſthmos aqua.

Ovid. *Triſt.* 1. *Eleg.* 9.

Inde Propontiacis hærentem Cyzicon oris,
Cyzicon Æmoniæ nobile gentis opus.

Ubi vir κεκλικώτος Nic. Heinſius *ſurgentem* legere mavult, nam in edito colle ſita hæc urbs. Val. Flac. libro 2.

Nec procul ad tenuis ſurgit confinia Ponti
Urbs placidis demiſſa jugis, rex divitis agri
Cyzicus. ——— ———

Sed & Apollonius Rhodius, in ejuſdem deſcriptione,

Ἔστι δέ τις αἰπεῖα Προποντίδος ἔνδοθι νῆσος
Τυτθὸν ἀπὸ Φρυγίης πολυληΐου ἠπείροιο,
Εἰς ἅλα κεκλιμένη, &c.

Vide Caſaub. *ad* libro 12. *Strabonis*, *Cyziceni* apud veteres timiditatis ac mollitiei notantur, unde *tinctura Cyzicena*, proverb. apud Zenodotum & alios in eos, qui aliquid indecorum metu faciunt. *Cyziceni* quoque *ſtateres* apud Suidam in proverb. ſunt, pro re ſculpta diligenter, ſicuti fuere *nummi Cyziceni*. long. 54. 50. lat. 42. 15. *Idem.*

30 Ἥξει ἢ &c.] Prior Sibylla protulerat hunc verſum de Tenedo: de Rhodiis iterum alia infra libro 8. *Opſopæus.*

Καρχηδὼν καὶ σεῖο χαμαὶ πᾶς πύργος ἐρείσει
Τλῆμον Λαοδίκεια, σὲ δὲ πρώσει ποτὲ σεισμὸς
Πρηνίξας, στήσει δὲ πάλιν πόλιν εὐρυάγυιαν.
Καὶ σὺ Κόρινθε τάλαινα, τεὴν ποτ' ἐπόψει ἅλωσιν.
31 Ὦ Λίβυες μύρα καλὰ, σέο δ' οὔποτε βρασσομένη
χθὼν

Procumbentque tuæ Carthago, funditus arces.
Teque olim motus, infelix Laodicea,
Pronam conſternet, rurſumque reponet in urbem.
Tu quoque te captam miſeranda Corinthe videbis.
O Libyæ pingues agri, te terra tremiſcens

Πρηνί-

31 Ω Λιβύες &c.] Superiores edit. λυβίης. reg. cod. λυκίης, recte. nam crocus & Narciſſi præſtantiſſimi in Lycia, unde unguentum crocinum & Narciſſimum maxime laudatum conficiebatur. Et alias medicamentis ſtudebant Lyciæ incolæ., ut vel unicum Lycium medicis celebratum fidem facit. Infra quoque alia Sibylla eo nomine μυρίων Lyciam vocat. *Idem.* Gallæi MS. legit Λυκίης. *Lycia*, reg. min. Aſiæ inter Pamphyliam, & Cariam: *Mylias* alias, & *Ogygia* Steph. qui incolas *Tremilos* dictos ſcribit. Unde *Trimilis* reg. apud Liberalem. Aliis *Mylias* fuit ejus pars Bor. olim (ſi poetarum fabulis credimus) Chimæræ monſtri ignibus infeſtata. Cujus fabulæ occaſionem præbuit Chimæra ejus reg. mons crebro ignem ejectans. Dicta eſt autem Lycia, à *Lyco* Pandionis filio. Urbem habet Pataram, Apollinis oráculo celebratam. Unde *Patareus Apollo*, apud Horatium. Et *Lyciæ ortes* apud Virg. libro 4. *Æn* id eſt, ſortes Apollinis, qui in Lycia apud Pataram reſponſa edebat. Terminatur à Mer. mari Mediterr. ſeu Lycio, à Sept. Phrygia, ab Ortu Pamphylia, ab Occ. Caria. Nunc *Aidinelli*, ſub Turcis: à 3. ſeculis. Eſtque pars Caramaniæ late ſumptæ. V. Strab. Plinium, Iſidor. Caſtald. Cluverium, &c. Pop. *Lycii*, qui in luctu, ut citius ſtolidum deponerent mœrorem, muliebres veſtes induiſſe leguntur. Eoſdem *Termilas* vocatos etiam Herodotus ſcribit. Erant autem arte ſagittandi celeberrimi. Virgilius. *Æneid*. 8.

Ille mihi inſignem pharetram. Lyciaſque
ſagittas
Diſcedens dederat. ——

Et libro 7.

Lyciam ut gerat ipſe pharetram.

Stat. *Theb.* 6.

Cætera plebs Lyciis gaudet contenta ſagittis.

Silius libro 8.

Lycios arcus. ——

Item reg. parva Troadis, juxta Idam montem, ubi Apollo natus traditur, teſte Strabone ex Homero. *Hofmannus.*

32 Αρμι-

Πρηνίξει, πελώνης ἢ κλίνω πίπτουσ' ἐπὶ γαῖαν,
Εἰς ἑτέραν δ' ἄξει περιφυγεῖν χθόνα, οἷα μέτοικος.
32 Ἀρμενίη δέ τε καὶ σὲ μένει δούλειος ἀνάγκη
Ιταλόθεν, ναὸν δὲ θεοῦ μέγαν ἐξαλαπάξει.

Pronam ſparget humi, cupieſque agitata cadendo
Quærere diverſas fugiens velut advena terras.
Armenia & tibi vis inſtat ſervilis ab ipſa
Italia, magnam quæ numinis eruet ædem.

Ηνίκα

32 *Ἀρμενίη* &c.] *Armenia Major*, Turci *Turcomaniam* & *Curdiſtan* vocant, vel potius hodie in 3. has provincias Turcomaniam, *Popul* & *Curdiſtan* dictas diviſa eſt. Perſis *Thoura*, *Emnoe* vel *Aremnoe* dicitur, *Zelbecdibes* autem Neſtorianis, contra quos Concilium in Armenia, An. 435. Vid. infra. celebratum, quique adhuc plus ſatis ibi numeroſi. Regio Aſiæ notiſſima, & ingens, ultra Euphratem à Cappadocia & Armenia minore eam ſeparantem, uſque ad Mediæ limites in ort. extenſa, inter Iberiam ad Arctos, & Meſopotamiam ad Meridiem perſtricta. Nomen ab *Armeo*, vel *Armenio* Jaſonis comite habere fertur. Populi *Armenii*. Probabilius etymon vide, apud Bochartum *in Phaleg* pagina 22. Nonnullis *Armenia* dicitur, qu. *Armenia* ab *Aram* filio Sem. *Aram* autem ſig. *elatus*, unde *Armenii* quaſi *ſublimes*. Vel à montibus, quibus hæc regio cingitur, nam *Ar* mons eſt; unde & *Ararat*, in cujus culmine arca Noabi poſt diluvium quievit, vocatur. Tota fere ſubeſt Turcis. Regio olim percelebris, nunc paucioribus habitatur. Ejus Urbes alicujus momenti, *Revan*, *Erzerum* ad Euphr. *Van*, quæ *Arthemita* quibuſdam, *Teflis*, quæ dicta *Artaxata*, *Cars*, aliæ. *Armenii*, pop Armeniam incolentes. Fuerunt olim ſub Perſis, dein Græcorum imperio ſubjecti, tandem in Romanorum poteſtatem conceſſere. Poſt C. N. ann. 18. Germanicus Zenonem iis regem impoſuit. Dein an. 58. miſſus Corbulo, qui parta à Lucullo Pompejoque reciperet, caſtellis aliquot exciſis Tigranocerta cepit, Artaxatis ſolo æquatis, Tigranemque Archelai Cappadocis nepotem regem Armeniis impoſuit. Tacit. *Annal.* libro 13, & 15. Vid. quoque Dion lib. 63. Dein Trajanum Parthamaſirium A.C. 107. à Partho Armeniæ regem datum dejecit, Armenia in formam Provinciæ redacta. Poſtea Reges habuit proprios, (una cum Aſſyria, & Meſopotamia,) ab Adriano Imp. deductis legionibus, deſerta, poſito fine Imperii Euphrate, An. C. 120. illi Dein iterum à Græcis Impp. vindicata, illis ſubfuit, donec Bulgaris Saraceniſque ſub Juſtiniano Rhinotmeto, per Sabbatium dedita eſt. An. 692. Sic iterum ſub Principibus propriis fuit, uſque dum illi à Perſis primo, dein à Selimo Turc. Imp. An. 1537. penitus ſub jugum miſſi ſunt. Strab. libro 11, & 13. Juſtin. libro 10, & 13. Curt. libro 5. Sanutus. Vincentius Bellovacenſis. *Idem*.

33 Πε-

Ἡνίκα δ' ἀφροσύνῃσι πεποιθότες, εὐσεβίην μὲν
Ῥίψουσι, στυγαρὸν δὲ φόνον τελέσουσι [33] πριηνῶν,
[34] Καὶ τότ' ἀπ' Ἰταλίης [35] βασιλεὺς μέγας οἷά τε δράπης

Sed cum ſtultitia freti, pietate repulſa,
Infandas facient cædes πριηνίου
Tunc ex Italia rex tanquam transfuga, magnus,
Φεύξετ'

33 Πριηνίων] Gallæi MS. habet adſcripta hæc verba. Priene urbs eſt Joniæ. De Priene ſic Hofman: in Lexici ſui parte 4. *Priene*, *Palathia*, teſte Nigro, urbs Joniæ maritima in Cariæ confin. quæ & *Cadmo* Straboni dicta. Inter hanc & Miletum Mæander fluvius in mare excurrit. Dionyſius,

> Μαίανδρος λιπαρῇσι κατέρχεται εἰς ἁλὸς δίναις,
> Μιλήτου τε μεσηγὺ καὶ εὐρυχόροιο Πριήνης.

Solinus capite 43. ubi de Mæandro: *Præcipitatur in ſinum, qui Miletum dividit & Prienen*. Hanc urbem vero nihil magis nobilitavit, quam *Panionia* ibi celebrata, & Bias ibi natus, unus è ſeptem ſapientibus habitus. Inde *Prienenſis juſtitia* Proverb. de integerrimo judicio, apud Geographum libro 14. quod Bias juſtiſſimus fuerit. Fanum inter alia Minervæ præclarum habuit. V. *Bias*. *Hoſmannus*.

34 Καὶ τότ' &c.] Hæc & ſequentia pro oraculis venditantur; eum certum ſit hæc à Sibyllis prædoci non potuiſſe, quippe quæ hoc pacto Prophetas ipſos ſuperarent. *Gallæus*.

35 Βασιλεὺς μέγας &c.] Per hunc regem magnum, intelligendus eſt Nero, de hoc teſtantur hiſtoriæ quod fuerit Imperator Romanorum, omnium quos terra ſuſtulit, crudeliſſimus; Hinc proprium nomen in appellativum commutatum eſt, ut *Nerones* crudeles, & *Neroniores* crudeliores dicamus. Eſt autem *Nero* (teſte Gellio 13. 21.) verbum Sabinum, quo ſignificatur virtus & fortitudo. Suetonius *in Tiberio*: *Inter cognomina autem & Neronis aſſumpſit, quo ſignificatur lingua Sabina fortis ac ſtrenuus*. Unde Gloſſæ, *Nero*, Ἀνδρεῖος. Notat Caſaubonus, Sabinorum veterem linguam non aliam fuiſſe à Græca. Græci vero hominem bonis lacertis vocant νευρώδη. Dicæarchus, *in Clementis Protrep.* Herculem deſcribit χαζίαν, νευρώδη, μέλανα. Et νευροῦν accipiebatur; pro robuſtum reddere & validum. Verbum eſt artis Gymnaſticæ, quo uſus eleganter Chryſoſtomus *in poſter. ad Corinthios*, εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν στερεοῦν καὶ νευροῦν, ubi vox utraque proprie de Gymnaſtis uſurpatur. Inde Νεύρων, ut Γάστρων, Κεφάλων Χείλων. Nero autem à Νεύρων diſſoluta diphthongo & imminuta ε, ut *periri*, unde *experiri*, à πειρᾶν. *Nerio* autem & *Nero* Hebraice *terribilis* eſt: nam נורא *nora*, à ירא *Jare* timuit. Unde Deus ſæpe in ſacra pagina terribilis vocatur. Vide Illyrici Clavem, *in Terribilis*. Fuit filius Caji Domitii Ænobarbi, ex Agrippina, Germanici filia, quæ Claudio Imp, nupta tantum effecit,

Digitized by Google

cit, ut Neronem hic in ſuam familiam adoptaret: quod ipſi ad Imperium viam, in præjudicium Britannici, primogeniti Imperatoris, ſtravit. Succeſſit Claudio An. C. 54. pollicitus, ſe Auguſti imitatorem fore. Unde liberalis initio, clemens, blandus: populum à tributorum onere liberavit; ſententiæ mortis ſubſcribere rogatus, exclamavit, *Utinam literas neſcirem!* totoque quinquennio, talem ſe præbuit, ut videretur meruiſſe elogia, quæ Seneca, *de Clementia*, ipſi tribuit. Poſtea in contrarium verſus, ea commiſit, quæ æterno ſilentio potius premenda, quam in caſtas lectorum aures cum horrore egerenda ſunt: Quare & hujus temporibus amnes retro fluere viſos refert, Plinius 2. 103. In tantum ſceleris tandem progreſſus eſt, ut matrem & amitam, imo & uxorem, affines, & neceſſarios; viroſque illuſtres alios quamplurimos interficeret. Senecam Præceptorem ad necem compulit, Romam incendit. De quo Boëtius libro 2. *de Conſ. Phil.*

Novimus, quantas dederat ruinas,
Urbe flammata, patribuſque cæſis,
Fratre qui quondam ferus interempto,
Matris effuſo maduit cruore,
Corpus & viſu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lacrymis, ſed eſſe
Cenſor extincti potuit decoris.
Hic tamen ſceptro populos regebat, &c.

Id ne autem fecerit, dubium relinquere Tacitus maluit, cum tam propudioſum facinus hominem, nedum Romanum Principem, admiſiſſe ſibi quidem perſuadere non poſſet, ut crederet. Sed cur Suetonius vulgavit? *Adduntur*, inquit, *his atrociora, nec incertis autheribus, ad viſendum interfectæ matris cadaver accurriſſe, contrectaſſe membra, alia vituperaſſe, alia laudaſſe, ſitique interim oborta bibiſſe.* Sed ô pudet verborum Dionis: Μαθὼν δὲ ὁ Νέρων ὅτι τέθνηκεν, οὐκ ἐπίστευσεν. Ὑπὸ γὰρ τοῦ μεγέθους τοῦ τολμήματος ἀπιστία αὐτῷ ὑπεχύθη, καὶ διὰ τοῦτο αὐτίκα ἐπεθύμησε τὴν παθοῦσαν ἰδεῖν, καὶ αὐτήν τε πᾶσαν εἶδε γυμνώσας, καὶ τὰ τραύματα αὐτῆς ἐπεσκέψατο. καὶ τέλος, πολὺ καὶ τοῦ φόνου ἀνοσιώτερον ἔπος ἐφθέγξατο. Εἶπε γὰρ, Οὐκ ᾔδειν ὅτι οὕτω καλὴν μητέρα εἶχον. Ita certe eſt; occidiſſe minus fuit. Quam improbitatem ejus, Domitius pater tum ex ſuis, tum uxoris Agrippinæ moribus olim prædixerat, teſte Xiphilino, Ἀδύνατον ἐστιν ἄνδρα τινὰ ἀγαθὸν ἔκ τε ἐμοῦ καὶ ταύτης γεννηθῆναι. Tandem Romam, vide ſupra, incendit, ut cithara canens in excelſa turri, ipſe Comico indutus habitu, vivam ardentis Trojæ imaginem videret, & è cineribus ejus *Neronianam* excitaret: Invidia incendii, quod per dies 6. maximam urbis partem delevit, in Chriſtianos devoluta, qui proin crudeliſſime exagitati, *Primæ* ſic perſecutionis auctor. In Achajam profectus, Iſthmum perfodere cogitavit; luxu inſano exhauſtis tandem theſauris, omnibus exoſus eſſe cœpit. Ab exercitu proin, qui in Galliis erat; dein à Galba, qui Hiſpaniæ præerat, imo ab omnibus derelictus, ex urbe fugit. Sed quæſitus, ut ad ſupplicium vivus attraheretur, ferrum jugulo adegit, ac ſic defecit, extantibus, rigentibuſque oculis ad horrorem uſque formidinemque viſentium, eodem die, quo Octaviam quondam è medio ſuſtulerat, An. Chr. 54. poſtquam exclamaſſet: *Quantus artifex pereo?* Hunc Antichriſtum quidam à Paulo 2. Theſſ. 2. prædictum crediderunt olim, ſed à Pontificiæ quoque Commun. doctoribus erudite refutantur. Suet. Tacit. Regnavit annos 13. menſ. 8. Pſeudo-Neronis etiam Tacitus meminit. Vide eum libro 13, 14, 15, & 16. *Annal.* libro 2. *Hiſt.* Sulpic. Sev. *hiſt.* libro 2. Euſeb. &c. *Hofmannus.*

Digitized by Google

Φεύξετ᾽ ἄφαντος, ἄπιστος, ὑπὲρ πόρον Εὐφρήτοιο,
Ὁππότε δὴ μητρῷον ἄγος στυγαροῖο φόνοιο
Τλήσεται, ἄλλα τε πολλὰ κακῇ σὺν χειρὶ πιθήσας.
Πολλοὶ δ᾽ ἀμφ᾽ ἱερὸν Ῥώμης πέδον αἱμάξουσι,
Κείνου ἀποδράσαντος ὑπὲρ τὴν πατρίδα γαῖαν.
36 Εἰς Συρίην δ᾽ ἥξει Ῥώμης τρόμος, ὃς πυρὶ νηὸν

Perditus, Euphratis fugiet trans perfidus amnem,
Cum ſcelus infandum patrarit, matre necata:
Multaque prӕterea, manibus confiſus iniquis.
Et circum fanum Romanum ſanguine multi
Fœdabunt terram, patrios cum fugerit ille
Trans fines. Syriam vero Romanus adibit

Συμ-

36 Εἰς Συρίην δ᾽ ἥξει Ῥώμης τρόμος] Rectum puto τρόμος, ut Veſpaſianus Romanus terror dicatur Syriӕ & Judӕӕ. Infra tamen reperitur Ἰταλίης τρόμος. *Opſopœus. Syria*, provincia maxima Aſiӕ, inter Ciliciam & mare Syrium ad occ. & Meſopotamiam ad ort. Euphrate fluv. hanc diſterminante, illam monte Amano: cui Armenia minor incumbit ad Arctos, ad merid. vero Arabia deſerta, & Palӕſtina; (quӕ apud Ptol. à Syria diviſa eſt, ſed apud alios in Syria comprehenditur, ut pars illius) Dividitur in plures regiones, Comagenem ad ſept. Phœniciam ad occ. Cœleſyriam ad meridiem, Palmyrenem ad ort. & Seleucidem circa medium. Longa inter Ciliciam & Arabiam 470. m. p. lata inter Seleuciam, Pieriam & Zeugma 175. teſte Plinio. Heſychius annotat Συρίαν λέγουσι γῆν τὴν ἀπὸ Φοινίκης μέχρι Βαβυλωνίας. Producit nigros Leones, Plin. fuitque in tribu Manaſſe. Vide *Aſſyria*, ut & Seldenum *de Diis Syris Proleg.* cap. 1. ac Montanum *ad Dionyſ.* verſu 772. Regnum olim celebre fuit, cujus fundamenta jecit Seleucus Nicanor, duravitque annos 246. ſub 25. Regibus, quorum ultimus Antiochus fuit XII. V. Annales V. T. Joſeph. Appian. Alex. *de bello Syr.* A Pompejo dein in provinciam redacta, à Saracenis ſec. 7. & 8. occupata eſt, quibus eam Conſtantinus Imp. An. Chr. 932. poſtea Godefridus Bullionӕus eripuere: Sed poſtmodum Saraceni denuo hic rerum potiti ſunt, donec, poſtquam Balduinus IV. Hieroſ. Rex eam bis vaſtavit, circa Ann. Chr. 1175. Seraph autem Sultanus Babyloniӕ totam occupavit An. Ch. 1292. ad Ægyptios tradente illam iis Caycapho, quem Cazanus Tartarus regioni prӕfecerat, An. Chr. 1304. tandem ad Turcas, ſub Selimo I. An. Ch. 1517. devolveretur. Hodie *la Sourie* Gall. *Souriſtan* incolis, cum late ſumitur, complectitur Syriam

Digitized by Google

Συμφλέξας, πολέμων πολλοὺς δορὶ ἀνδροφονήσει,
Ἰουδαίων δ' ὀλέσει μεγάλην χθόνα εὐρυάγυιαν.
37 Καὶ τότε δὴ Σαλαμῖνα, Πάφον θ' ἅμα σεισμὸς ὀλέσει,

Bellator, qui cum delubra cremaverit igni,
Imbuet horrendum multorum cædibus haſtam,
Et Judæorum latos populabitur agros.
Tunc idem motus perdet Salamina, Paphumque,

Κύ-

Syriam propr. Palæſtinam & Phœniciam. Tota ſub Turcis, cum antea Ægyptiis pareret. Vid. ſupra. Syriæ propr. maxima latitudo eſt ab Ort. in Occ. 175. mill. paſſ. longitudo à Sept. in Mer. 430. nempe inter Ciliciam ad Bor. & Phœniciam ad Mer. Terminatur ab Occ. mari Medit. ſeu Syriaco hinc dicto, ab Ort. Arabia deſerta & Aſſyria. Ejus præcipuæ partes ſuere Syria proprie dicta, Cœleſyria, Comagene & Palmyrene. Capur Antiochia, ad Oroniem, hodie *Antachia*. Baudr.

Syriæ propriæ urbes præcipuæ.

Alexandria, *Aleſſandreta*.	Hierapolis, *Tedithchia*.
Antiochia, *Antachia*.	Laodicea, *Laudi-*
Berthœa, *Alep.*	Palmyra, *Fayd.*
Emeſſa, *Hemz.*	Samoſata, *Scempſat*.
Zeugma, *Interiit*.	

Pop. *Syri*, quorum lingua, ut & Chaldæorum, magna ex parte Hebræorum ſermoni confinis eſt, atque eodem quidem literarum ſive elementorum ſono, ſed diverſis duntaxat in iis exprimendis utuntur characteribus. Ipſi vero Syri molles ſunt, effœminati, delicati, unde *Syriſſare*, & ad res novandas magnopere leves. Perunguntur oleo pretioſo, & linuntur unguentis. Ludis prætcrea celebritatibuſque dediti, ad nullam aliam rem promptiores ſunt quam ad iracundiam: ad hæc aſtutiæ nota infames ſunt & mercaturæ lucroque maxime addicti. Hinc proverbium: *Syri adverſus Phœnices*, apud Suidam, in verſipelles & fraudulentos mutuo, quales erant inter ſe Syri & Phœnices. Herodianus: Φιλόοςτι οἱ Σύροι. *Multa Syrorum olera* apud Plin. 20. 5. vice proverbii habeatur in eos, qui in rebus plus voluptatis, quam utilitatis afferentibus occupantur. *Syrus cum non ſis, ne Syriſſa*, h. e ne alius videri velis, quam ſis. Hinc *Syrius*, Virg. *Georg*. 2. *Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis*. Propert. 2. 11.

Cum dabitur Syrio munere plenus onyx. *Hofmannus*.

37 Καὶ τότε δὴ &c] Tres iſtæ inſulæ conjunguntur libro 5. Regius cod. habet πάφω ἅμα. Iſtæ urbes terræ motu ceciderunt imperante Veſpaſiano, teſte Euſebio. *Opſopœus*.

Digitized by Google

Κύπρον ὅταν περίκλυστον ὑπερχλονέῃ μέλαν ὕδωρ.
Ἀλλ᾽ ὁπόταν χθονίης ἀπὸ ῥωγάδος Ἰταλίδος γῆς,
38 Πυρὸς ὑποστρέψας εἰς οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνῃ,

Cum circumfuſa Cyprus turbabitur unda.
Flamma ſed Italico poſtquam ſuccenſa furore,
In Cœlum magno torrens ardore feretur,

Πολλὰς

38 Πυρὸς &c.] Pro πυρὸς omnino legendum eſt πυρσὸς, *fax*, *ignis*, nam loquitur de monte Veſuvio, qui ruptus in vertice tantum ex ſe jecit incendii, ut regiones vicinas & urbes cum hominibus exureret. Euſebius in Chronicis, & Plinius junior libro 6. epiſt. 16, & 20. Gallæi MS. legit πυρσὸς. *Idem.* *Veſevus* aut *Veſevius* mons celeberrimus, & ignivomus Campaniæ Nolæ vicinus, inter Neapolim & Stabias 8. m. paſſ. agros habens miræ fertilitatis præterquam in ſolo cacumine, ubi planitiem habet magnam, fructum omnino nullum ferentem. Conſtat enim hunc montem ſæpius arſiſſe; nunquam tamen vehementius, quam imperante Tito: quo tempore erumpens ex eo ignis, & vicinas regiones latiſſime populatus eſt, & Plinium, Naturalis hiſtoriæ ſcriptorem, qui cognoſcendi cupiditate eo ſe contulerat, fumo flammiſque enecavit. qua de re vide *epiſtolam* Plinii Junioris *ad Corn. Tacitum.* Galenus *de Methodo medendi* libro 5. Ὃν λόφον ἔν τε τοῖς συγγράμμασιν οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι καὶ τῶν νῦν οἱ ἀκριβέστεροι Βεσούβιον ὀνομάζουσι· τὸ δὲ ἔνδοξόν τε καὶ νέον ὄνομα τοῦ λόφου Βέσβιον. Primum quidem Romani fecere *Veſevus.* Lucret. libro 6.

Qualis apud Cumas locus eſt, montemque Veſevum, &c.

Virgil. Γεωργικῶν 2.

Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo. ——— ———

Val. Flaccus Ἀργοναυτικῶν 4.

Sic ubi prærupti tonuit cum forte Veſevi
Heſperiæ lethalis apex.

Silius libro 12.

Monſtrantur Veſeva juga.

Stat. *Sylv.* 4. 8.

Tertia jam ſoboles procerum tibi nobile vulgus
Creſcit & inſani ſolatur damna Veſevi.

Auſon. *Idyll.* 10.

Perque vaporiferi graditur vineta Veſevi.

At Græci videntur poſtea feciſſe Βέσβιος, i. e. *Veſbius*, ſive *Veſvius*; quos Romani etiam ſecuti ſunt. Columella lib. 10.

Fontibus & Stabiæ celebres & Veſvia rura.

Silius libro 17.

Evomuit paſtos per ſecula Veſvius ignes.

Stat. *Silv.* 4. 4.

—— Fractas ubi Veſbius egerit iras
Æmula Trinacriis volvens incendia flammis.

Martial. 4. 44.

Hic eſt pampineis viridis modo Veſvius umbris.

Incendia ejus crebra fuere variis temporibus. Diodorus libro 4. Ὠνομάσθη δὲ καὶ τὸ πεδίον τοῦτο Φλεγραῖον ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ παλαιὸν πῦρ ἐκφυσῶντος, καλεῖται δὲ ὁ τόπος Οὐέσουιος. Naturam ejus deſcribit Strabo

Πολλὰς δὲ φλέξει πόλιας, καὶ ἄνδρας ὀλέσσει,
Πολλὴ δ' αἰθαλόεσσα τέφρη μέγαν αἰθέρα πλήσει,
Καὶ ψεκάδες πίπτωσιν ἀπ' οὐρανοῦ οἷά τε μίλτος,
Γινώσκειν τότε μῆνιν ἐπουρανίοιο θεοῖο;
Εὐσεβέων ὅτι φῦλον ἀναίτιον ἐξολέκουσιν.
Εἰς δὲ δύσιν τότε νεῖκος ἐγειρόμενον πολέμοιο
Ἥξει, καὶ Ῥώμης ὁ φυγὰς μέγας ἔγχος ἀείρων,
39 Εὐφρήτην διαβὰς πολλαῖς ἅμα μυριάσ' ἀνδρῶν.

Exuretque urbes multas, homineſque necabit,
Ætheraque implebit fuligo multa, cini ſque,
Et minio ſimiles guttæ labentur ab alto:
Tunc noſcenda venit cœleſtis numinis ira,
Immeritum quoniam genus occidere piorum.
Tunc & in occaſum venient certamina belli
Surgentis, profuguſque vibrata magnus in haſta
Romanus multis trajecto Euphrate catervis.

Τλή-

Strabo libro 5. Ὑπέρκειται δὲ τῶν τόπων τούτων ὄρος τὸ Οὐεσούιον, ἀγροῖς περιοικούμενον παγκάλοις, πλὴν τῆς κορυφῆς, αὕτη δ' ἐπίπεδος μὲν πολὺ μέρος ἐστὶν, ἄκαρπος δ' ὅλη. Xhiphilinus *ex Dione*, Καὶ αὐτοῦ τὰ μὲν ἄκρα καὶ δένδρα καὶ ἀμπέλους πολλὰς ἔχει, ὁ δὲ κύκλος ἀνεῖται τῷ πυρὶ, καὶ ἀναδίδωσι τὴν μὲν ἡμέρας καπνὸν, τὴν δὲ νύκτας φλόγα. Vide Sen. *Nat. Qu.* libro 6 capite 2. Hodie *monte di Somma*, in prov. Terræ laboris; alias vitibus generoſis magna ex parte conſitus & peramœnus, nunc plane incultus eſt, propter crebra incendia. Anno 1632. enim ſic æſtuavit, ut calamitatem ultimam Neapolis expectaret. Vide & Recupitum, *de Incendiis ejus.* Hoſmannus.

39 Εὐφρήτην] *Euphrates*, Philoſophus Stoicus graviſſimus, temporibus Adriani Imp. voluntaria morte è vivis exceſſit, veniam ei dante Adriano, ut citra ignominiam & infamiam, cum propter ſenectutem, tum etiam propter gravem morbum, cicutam bibere poſſet. Dio. A. 118. Xiphilin. *in Adriano.* Plin. Jun. *epiſt.* 10. libro 1. Euſebius *Chron. Euphrates*, caput Ophitarum, ſeu hæreticorum, quibus ſerpens pro Numine Orig. libro 6. *c. Celſum.* Vide *Ophitæ. Euphrates*, Meſopotamiæ fluvius celeberrimus & maxi-

Τλήμων Ἀντιόχεια, σὲ δ' ἐ πόλιν οὐκ ἔτ' ἐρῶσιν·
Εἵνεκεν ἀφροσύνης Ἰταλοῖς ὑπὸ δούρασι πίπτεις.

Infelix jam non urbem te Antiochia vocabunt,
Sultitiam propter Italis labere ſub haſtis.

40 Καὶ

anus. Magnitudinem ejus innuit Callimachus. *Hymn.* 2.

Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος. ---

Itemque Dionyſius,

Φαίνετ' ἀπειρεσίου ποταμοῦ ῥόος Εὐφρήταο.

Major ſiquidem eſt Tigride, ſicut refert Strabo libro 2. Ἔστι δὲ μείζων ὁ Εὐφράτης καὶ πλείω διέξεισι χώραν σκολιῷ τῷ ῥείθρῳ. Inde *vagus Euphrates* Strabo *Sylv.* 2. & *flexuoſus* Mart. Capellæ dicitur, De eodem Lucanus libro 3.

Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, &c.

Sic appellatur in libro Joſ. 1. 4. הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר פְּרָת ubi Sept. Ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Εὐφράτου. Similiter in Apocalypſi 9. 14. Ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ. Ob fertilitatem cum celebrat M. Tullius *de N. D.* 2. *Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates, in quam quotannis quaſi novos agros invehit.* Itemque Lucanus libro 3.

——— *Sparſus in agros*
Fertilis Euphrates, Phariæ vice ſurgitur undæ.

Strabo libro 16. Πλημμυρεῖ γὰρ ὁ Εὐφράτης κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἀρξάμενος. Plinius de Euphrate: *Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac Meſopotamiam inundat Sole obtinente viceſimam partem Cancri. Minui incipit in Virgine & Leone tranſgreſſo. In totum vero remeat in vigeſima nona parte Virginis.* Originem nominis ſui, quod, poſtquam Taurum prætergreſſus eſt, demum habet: Vide Cluver. *Introd. Geogr.* haud dubie debet linguæ Arabum, quibus *Pharata inundare* denotat, unde *Iphraton inundatio*, ex quo poſtea corrupte *Euphraten* ſuum Græci finxerunt. Alii dictum volunt ab eo quod legitur, Gen. cap. 11. v. 14. הוּא פְרָת *Hu perath*, unde Εὐφράτης. Utrumque verum. Græci enim ſuo more ludunt, dum ἀπὸ τοῦ εὐφραίνειν petunt. Vide Boch. *Phaleg.* 1. cap. 8. pag. 38. & 39. Strabo ex Niphate Armeniæ monte naſci tradit. Si Boëtio credimus,

Tigris & Euphrates uno ſe fonte reſolvunt.

Lucanus libro 3.

——— *Quos non diverſis fontibus edit*
Perſis, & incertum, tellus ſi miſceat amnes.

Oppian. Κυνηγ. α.

Αὐτὰρ ἐυρρείταο παρ' ὄχθαις Εὐφρήταο.

Orpheus *in Lithiacis*, Συρμηγόρος κελαδεινοῦ

Ὕδασιν Εὐφρήταο. ———

Baudrando ortus in Armenia maj. paulo poſt recipit Harpagum & Arſanetem, dein à Sept. in Mer. tendens, Armeniamque maj. à min. ſeparans, alluit urbes Azirim, Zimaram, Melitenem, & recipit Arſaniam & Melam fluv. poſtea Syriam & Arabiam à Meſopotamia dividens, & rigatis Samoſatha, Zeugmate & aliis innumeris, auctus fluviis, Marſya & Chabora, aliiſque infra Seleuciam, prope Cteſiphontem, in Tigrim cadit, & cum ipſo paulo poſt in ſin. Perſicum ſe exonerat. *Idem.*

40 Καὶ

Digitized by Google

Καὶ Σκῦρον τότε λοιμὸς ἐλοῖ, καὶ φύλοπις αἰνή.
Αἲ αἲ Κύπρε τάλαινα, σὲ δὲ πλατὺ κῦμα θαλάσσης
Ῥίψει χειμερίῃσιν ἀναρριφθεῖσαν ἀέλλαις.
Ἥξει δ' εἰς Ἀσίην πλοῦτος μέγας, ὁππότε Ῥώμη
Αὐτῆς ἐξ ὕλης πολυκτέανον κατὰ δῶμα
Θήκατο, καὶ δὶς ἔπειτα τοσαυτάκις ἄλλα παρέξει.

Et Scyrum perdet tunc peſtis, & aſpera pugna.
Heu Cypre infelix, te tempeſtatibus actum
Jactabit validis vaſti maris unda procellis.
Aſt Aſiæ veniet permagna opulentia, quando
Quæ ſublata domo prædivite Roma recondit,
Poſt alia inde quidem præſtabit duplice ſumma.

Καρῶν

40 Καὶ Σκυρὸν &c.] *Scyros*, inſula contra Magneſiam in mari Ægæo, 28. m. p. ab Eubœa in Bor. uti & à Caphareo prom. 70. à Magneſia in Ort. Sub Turcis. Vulgo *L'Iſola di Sciro*, ſeu *S. Georgio di Sciro*: circuitus 70. m. p. Lycomedis Regis patria, in qua Achilles puellari habitu educatus Deidamiam regis filiam vitiavit, & ex ea Pyrrhum ſuſcepit. Sed ab Ulyſſe cauto hinc ad bellum Trojanum abſtractus eſt. Hinc *Scyrius*, & *Scyrias*, fœm. Ovid. 1. *Art. Am.*

Scyrias Æmonio victa puella viro.

Hæc inſ. montibus attollitur, & 4. habuit olim opp. ſatis frequentia, quorum duo nunc fere inculta; capris abundat feris, ex quibus adagium eſt, apud Zenodotum *Capra Scyria*, in eos qui beneficium maleficio contaminant, ſicuti *capra Scyria*; quaſi calce mulctram lacte plenam evertit. *Scyrus principatus*, adagium ortum eſt, de tenui regno dictum, teſte Suida, quod hæc inſ. à Pelaſgis & Caribus quondam inhabitata, petricoſa ſit & infrugifera. Lapis hujus inſ. integer ſupernatat; comminutus mergitur. Plin. 36. 17. Dionyſ. verſu 521.

Σκυρός τ' ἠνεμόεσσα, καὶ αἰπεινὴ Πεπάρηθος.

Ubi ſis vide Montanum. Græce quidem σκῦρος eſt λατύπη, ut volunt, i. e. quod à lapidibus marmorarii abradunt: Et in Euſt. σκυρώδης occurrit, pro *petricoſo*, & in Heſychio σκυρωθῆναι pro λιθωθῆναι: Et in Pindaro *Pythia* 5. σκυρωτὰν ὁδὸν Scholiaſtes λιθόστρωτον, Heſychius λατυπόστρωτον interpretatur. Inde Scyrus dici putatur, quia petricoſa eſt inſula. Sed vox hæc Græcis quam eſt infrequens, tam familiaris eſt Arabica צחור *ſuchur* pro petris, à qua Σκῦρος nomen deduci potuit non incommode, Boch. Statius *in Achilleide*:

--- *Quam ſe ſcopuloſa levavit Scyros.*

Idem.

41 Μαίαν-

Καρῶν δὲ πτολίεθρα παρ' ὕδασι Μαιάνδροιο,
Ὅσσα πεπύργωνται περικαλλέα, πικρὸς ὀλέσσει
Λιμὸς, ὅταν [41] Μαίανδρος ἀποκρύψῃ μέλαν ὕδωρ.

At vaſtans urbes Mæandri ad fluminis undas,
Carum turritas, perpulchras, depopulabit
Dira fames, fluctus atros Mæander ut abdet.

Ἀλλ'

41 Μαίανδρος] *Mæander*, vulgo *Madre*, fil. Terræ & Oceani, pater Cyanes, quæ Caunum & Biblida genuit, ſecundum Poëtas. Fluvius ingens Aſiæ, in Phrygia magna, ex Aulocrene fonte oriens, obliqueque adeo fluens, ut in ſeipſum recurrere videatur, 600. flexiones faciens, teſte Dione Pruſæo. Cariam ab Jonia ſeparat, ac mare inter Heracleam, & Miletum ſubit. Mæandrum conſtat fluviorum omnium eſſe maxime ſinuoſum. Μόνος γὰρ ἐκ πάντων τῶν ποταμῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀρξάμενος πηγῶν εἰς ἑαυτὸν παλινδρομεῖ. Ita Plutarch. *in lib. de Fluminibus*. Et de Labyrintho Dædalæo Ovid. *Met.* 8.

Non ſecus ac liquidis Phrygius Mæander in undis
Ludit, & ambiguo lapſu refluitque fluitque,
Occurrenſque ſibi venturas reſpicit undas:
Et nunc ad fontes, nunc ad mare verſus apertum
Incertas exercet aquas.

Et lib. 11. *Fab.* 1.

Quique recurvatis ludit Mæander in undis.

Et libro 9. *Fab.* 5.

--- *Mæandri toties redeuntis eodem.*

Silius libro 7.

Qualis Mæonia paſſim Mæandrus in unda
Cum ſibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.

Propertius libro 2.

——— *Ut Phrygio fallax Mæandria campo*
Errat, & ipſa ſuas decipit unda vias.

Sen. *in Herc. Inſano*,

——— *Qualis incerta vagus*
Mæander unda ludit, & cedit ſibi,
Inſtatque dubius littus, an fontem petat.

Hinc à Lucano *errans* dicitur.

Errantem Mæandron adit.

Calaber 1. verſu 281.

Μαιάνδρου τε ῥέεθρα βαθυῤῥόου, ὅς ῥ' ἐπὶ γαῖαν
Καρῶν ἀμπελόεσσαν ἀπὸ Φρυγίης πολυμήλου
Εἶσι πολυγναμπτῇσιν ἑλισσόμενος προχοῇσι.

Hinc & ab Orpheo πολυπλανὴς, à Nonno πολυγνάδης, & σκολιὸς appellatur. Vide Solinum capite 43. Æthicus, *Fluvius Mæandrus naſcitur in campis Aſiaticis, bicornis, currit quaſi ſint duo redigentes ſe in unum, influit in mare Cycladum, currit millia* 997. Plinius, *Mæander &c. crebris ita ſinuoſus flexibus, ut ſæpe credatur reverti.* Strabo, Σκολιὸς ὢν εἰς ὑπερβολὴν, ὥστε ἐξ ἐκείνου τὰς σκολιότητας ἅπαντας Μαιάνδρους καλεῖσθαι. Sic apud Heſychium: Μαίανδρος, εἶδος ἱππασίας, quo equi multiplicibus flexibus & gyris agitantur. Apud Feſtum. *Mæandrum picturæ genus dictum à ſimilitudine flexus amnis, qui appellatur Mæandrus.* Unde

Ἀλλ' ὅταν ἀσεβίης μὲν ὑπ' ἀνθρώπων ἀπολῆται.
Πίστις, καὶ τὸ δίκαιον, ἐπ' οὐχ ὁσίαισι δὲ τόλμαις
Ζῶντες, ὕβριν ἔξωσιν ἀτάσθαλον, ἄλλα τε πολλὰ,
Εὐσεβέων δ' οὐδεὶς ποιῇ λόγον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Πάντας ὑπ' ἀφροσύνης μέγα νήπιοι ἐξολέκωσιν,
Ὕβρεσι χαίροντες, καὶ ἐφ' αἵμασι χεῖρας ἔχοντες·
42 Καὶ τότε γινώσκειν θεὸν οὐκέτι πρηνῶν ἐόντα,

Verum quando fidem impietas humana fugarit,
Audaceſque homines, vitam vivendo ſceleſtam,
Improba crudeles facient, infandaque multa:
Nec modo juſtorum rationem nullus habebit,
Sed perdent omnes veſana mente furentes,
Læti flagitiis, manuumque cruore madentes:
Tunc non jam lentus cuiquam Deus eſſe putetur,

Ἀλλὰ

Unde Poëta Æn.

--- *Plurima circum*
Purpura Mæandro duplici Melibæa cucurrit.

Paria fere Nonnus, apud quem Varro *Mæandrata* quo flexuoſis. Sed & *Mæandri* dicuntur vaſra, & obliqua conſilia. Cic. *pro Piſone: Quos tu Mæandros, quæ diverticula flexioneſque quæſiſti.* Prudentius *Cathemerinon Hymn.* 6.

O tortuoſe ſerpens,
Qui mille per Mæandros
Fraudeſque flexuoſas,
Agitas quieta corda.

Idem.

42 Καὶ τότε γινώσκειν &c.] Priores editiones habent οὐκέτι αὐτὸν ἐόντα, impio errore. Recepi itaque lectionem regii codicis non diſſimilem Lactantianæ. Citantur enim hi verſus libro de ira capite 23. nonnihil tamen variantes. *Simili modo* (inquit Lactantius) *deflagrationem poſtea futuram vaticinata eſt Sibylla, qua rurſus impietas hominum deleatur.* Καί ποτε τὴν ὀργὴν θεοῦ οὐκ ἔτι πραΰνοντες (v. cod. πραΰνοντα) Ἀλλ' ἐξεμβρίθοντες (v. cod. ἀλλὰ ὅλως βρ.) καὶ ἐξολλύοντές τε γένναν. ἀνθρώπων ἅπασαν, ὑπ' ἐμπρησμοῦ πέρθοντα (pro quo in vet. cod. ſcrib. Μεγάλοις, id eſt, ut ego lego, μεγάλοις) unde apud Naſonem de Jove ita dicitur:

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat. & mundi moles operoſa laboret.

Digitized by Google

Ἀλλὰ χρόνῳ κρίνοντα, καὶ ἐξολέκοντα γενεὰν
Ἀνθρώπων μάλα πᾶσαν ὑπ' ἐμπρησμοῦ μεγάλοιο.
Ἆ μέλεοι μετάθεσθε βροτοὶ τάδε, μηδὲ πρὸς ὀργὴν
Παντοίην ἀγάγητε θεὸν μέγαν· ἀλλὰ μεθέντες
Φάσγανα καὶ στοναχάς, ἀνδροκτασίας τε, καὶ ὕβρεις,
43 Ἐν ποταμοῖς λούσασθε ὅλον δέμας ἀενάοισι,

Sed genus humanum cunctum diſperdere magno
Æſtu dureſcens. ah vos reſipiſcite ſtulti
Mortales, magnumque Deum irritare cavete,
Ponite ſed gladios, gemitus, cædeſque, nefaſque;
Et totum fluvio corpus merſate perenni.
Tum manibus pacis ad ſidera, præteritorum

Χεῖρας

Quod tunc fiat neceſſe eſt, cum honor & cultus Dei ſummi apud homines interierit. Eadem tamen cum placari pœnitentia factorum & ſui emendatione conteſtans, hæc addidit:

Ἀλλ' ἰλίξ μετάθεσθε βροτοὶ δὴ, μηδὲ πρὸς ὀργὴν
παντοίην ἀγάγητε θεὸν μέγαν. Qui verſus in prioribus editionibus imperfecti legebantur: at nunc è duobus ſcriptis codicibus & hoc Lactantii loco eruti nativum ſplendorem obtinent. Sed & apud Lactantium emendatione egent. Perpetam enim vulgo ἀλλ' ἰλίξ, pro ἆ μέλεοι exhibent. *Opſopœus.*

43 Ἐν ποταμοῖς, &c.] Reſpicit auctor horum Sibyllinorum verſuum ad antiquorum morem baptizandi non aſperſione ſed immerſione, *quin Joannes Baptiſta, & Apoſtoli, immerſerint, dubium non eſt. Nam Matth.* III. 6. *legimus:* Et baptizabantur in Jordane. *Nec non verſ.* 16. Et baptizatus Jeſus adſcendit ſtatim de aqua. *Item Joan.* III. 23. *ſcriptum eſt,* Joannem baptizaſſe in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic. *Etiam Act.* VIII. 38. *dicitur* uterque deſcendiſſe in aquam, *& Philippus, & Eunuchus. Horum etiam exemplum Eccleſiam veterem ſecutam eſſe, innumeris Patrum teſtimoniis clariſſime evincitur.* Hinc Hieremias, Patriarcha Conſtantinopolitanus, ad Theologos Witebergenſes Reſp. II. cap. IV. cum trina ſe immerſione, non infuſione, uti dixiſſet, cauſſam hanc adjungit: *Baptizabant enim veteres, non manibus ſuis*

aquam

Digitized by Google

aquam baptizando adſpergentes: ſed trina immerſione, hoc Euangelii ſequentes: Adſcendit ex aqua. Ergo ante deſcenderat. Ecce immerſio, non adſperſio. Et ſane, quia toti immergebantur; baptiſmus autem ſive immerſio non veſtium eſt, ſed humani corporis: eo etiam, poſito pudore; toto penitus corpore nudabantur; adeo ut ne faſciam quidem (qualem pictores, honeſtatis cauſſa, appingere ſolent) obduxiſſe videantur partibus pudendis. Saltem earum apud veteres mentio non eſt: ſed ita loquuntur univerſi, quaſi non minus nudi baptizarentur, quam Adam fuit in paradiſo, vel quam de matre omnes naſcimur, vel quam petemus cœlos, vel quam Chriſtus cruci affixus fuit: quamquam hic etiam pictorum mos eſt partes medias linteo velare; qui non tam facti ſpectant veritatem, quam quid maxime conveniat moribus noſtris. Hæc ita eſſe, veterum teſtimoniis oſtendemus. Cyrillus Hieroſolym. catech. myſtagogica II. Εὐθὺς οὖν εἰσελθόντες, ἀπεδύεσθε τὸν χιτῶνα· καὶ τοῦτο ἦν εἰκὼν τοῦ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδύεσθαι σὺν ταῖς πράξεσιν. ἀποδυθέντες γυμνοὶ ἦτε, μιμούμενοι καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνωθέντα Χριστὸν, καὶ ἐν τῇ γυμνότητι ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μετὰ παῤῥησίας ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύσαντα. *Statim igitur, ut ingreſſi eſtis, veſtem exuiſtis: quod quidem exuti hominis antiqui cum operibus ſuis imago fuit. Atque ita exuti, eratis nudi: imitantes & in hoc eum, qui in cruce nudatus fuerat, Chriſtum: qui ille nuditate principatus, & poteſtates hujus ſeculi, ſpoliavit, & magna confidentia in ligno de illis triumphavit.* Et mox: ὢ θαυμαστοῦ πράγματος. γυμνοὶ ἦτε ἐν ὄψει πάντων, καὶ οὐκ ᾐσχύνεσθε· ἀληθῶς γὰρ μίμημα ἐφέρετε τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδὰμ, ὃς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο. *O rem admirandam! nudi fuiſtis in conſpectu omnium, & non vos pudebat. Revera in hoc enim protoplaſti Adam ferebatis exemplum, qui nudus in paradiſo fuit, & tamen nulla afficiebatur pudore.* Unde non ſolum univerſo corpore fuiſſe nudos, ſed etiam nec myſterio hoc caruiſſe, cognoſcimus. Idem oſtendit Amphilochius in vita S. Baſilii, cum de eo ſic ſcribit: *Petebat à Deo aliquod ſuæ fidei ſignum oſtendi: ſurgenſque cum tremore, ſuis ſe veſtibus ſpoliat, unaque cum veſtibus veterem exuit hominem.* Ergo eo, quod veſtimenta exuebant, myſtice ſignabatur, veterem exui hominem. Similiter Chryſoſtomus homil. VI. in c. II. ad Coloſſ. Καὶ ἐνταῦθα γυμνότης, κἀκεῖ γυμνότης. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἁμαρτήσας, ἐγυμνώθη ἐπειδὴ ἥμαρτεν· ἐνταῦθα δὲ, ἵνα ἀπαλλαγῇ, γυμνοῦται. ἀπεδύσατο τότε τὴν δόξαν, ἣν εἶχεν, ἐκεῖνος. ἀποδύεται νῦν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ πρὶν ἢ ἐπιβῆναι, οὕτως εὐκόλως ἀποδύεται, ὥσπερ τὰ ἱμάτια. *Et hic nuditas, & illic nuditas. Sed illic quidem, cum peccaſſet, nudatus fuit, quoniam peccavit: hic autem nudatur, ut liberetur. Exuit tunc ille gloriam, quam aliquando habuit. Nunc veterem exuit hominem: & priuſquam adſcendat, tam facile exuit, quam veſtimenta.* Dionyſius Areop. lib. de Eccleſiaſt. hierarch. cap. de baptiſmo: Ἐπιτίθησιν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ τὴν χεῖρα, καὶ σφραγισάμενος, ἀπογράψασθαι κελεύει τοῖς ἱερεῦσι τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν ἀνάδοχον. τῆς δὲ ἀπογραφομένης, εὐχὴν ἱερὰν ποιεῖται, καὶ ταύτην ἁπάσης αὐτῷ τῆς ἐκκλησίας συμπληρωσάσης. ἀπολύει μὲν αὐτὸν, καὶ ἀπαμφιέννυσι διὰ τῶν λειτουργῶν. *Manum ejus capiti imponit; ſignoque edito, ſacerdotibus imperat, ut viri, atque ſponſoris nomina perſcribant. Iis ſcriptis, ſuas preces perficit; quas ubi univerſa Eccleſia cum eo perfecit, exuit eum, exſpoliatque per miniſtros.* Et mox: Καὶ τελείως ἀπαμφιεσάντων αὐτὸν τῶν λειτουργῶν, κομίζουσι μὲν οἱ ἱερεῖς τὸ τῆς χρίσεως ἅγιον ἔλαιον. *Cum plane veſtes ei detraxerunt miniſtri, tum ſacerdotes ſacrum unctionis oleum adferunt.* Et multis interjectis: Ὅπερ οὖν ἡ τῶν συμβόλων παράδοσις ἱερῶς αἰνιττομένη, τὸν προσιόντα τὴν εἰς προτέραν ζωὴν ἀπεκδύουσα, καὶ μέχρι τῶν κατ' ἐκείνην ἐσχάτων χιτώνων ἀπολύουσα, γυμνὸν, καὶ ἀνυπόδετον ἵστησι, πρὸς δυσμὰς ἀφορῶντα. *Id quod ſignorum traditio ſancte, ſed obſcure ſignificans, cum eum, qui accedit, quaſi ſuperiore vita exuit, & ad extremos uſque habitus exſpoliavit: nudumque tum, & nudis pedibus collocat, occaſum adſpicientem.* Aperte ait,

Digitized by Google

ait, univerſas veſtes fuiſſe exutas. Elias Cretenſis in orat. IV. Nazianz. *In divino noſtro ortu, quemadmodum ſacerrimus Dionyſius inquit, ad ſacerdotem quidem is adducitur, qui ſpirituali regeneratione donandus eſt: ipſe autem, & pedes ejus, adhibita miniſtrorum eorum, qui ad hoc conſtituti ſunt, opera, calceis nudat, &* CORPUS UNIVERSUM *detegit*. Eundem morem in Latina obtinuiſſe Eccleſia, etiam uſque ad tempora Bernardi (poſt quæ, ſuccreſcente tam ſacerdotum, quam aliorum, nequitia, ſcandali & flagitii cauſſa ſublatus fuit) illuſtria hæc teſtimonia oſtendunt. Zeno Veronenſis Invitat. II. ad fontem: *Gaudete: in fontem quidem nudi demergitis, ſed ætherea veſte induti, mox candidati inde ſurgitis: quam qui non polluerit, regna cœleſtia poſſidebit.* Ambroſius ſerm. X. ubi, in avaros invectus, *Ideo*, inquit, *nudi in ſeculo naſcimur, nudi etiam accedimus ad lavacrum, ut nudi quoque, & expediti, ad cœli januam properemus. Quam autem incongruum, & abſurdum eſt, ut quem nudum mater genuit, nudum ſuſcipit Eccleſia, dives intrare velit in cœlum!* Anſelmus in Matth. c. III. *Plures cauſſæ ſunt, quare Chriſtus ad baptiſmum acceſſit: primo, ut exemplo nos invitaret; ne quis forte ab inferiori baptizari, vel in conſpectu hominum denudari, erubeſceret.* Et poſt aliqua: *Vocatur ergo conſummatio juſtitiæ: ad quam Dominus volens homines invitare, ne ab inferiori dedignentur baptizari, vel in conſpectu hominum denudari; ideo vult exemplo docere, quid alios oporteat facere, ut nullus poſt eum erubeſcat.* Bernardus ſerm. XLVI. de paupertate: *Ideo nudi naſcimur in hoc ſeculo, nudi etiam accedimus ad baptiſmum; ut nudi, & ſine impedimento, perveniamus ad cœlum. Neque ſoli adulti denudabantur, ſed etiam infantes.* Oſtendit hoc Gregorius M. in Sacramentario, ubi deſcribitur *ordo baptiſmi infantium.* Nam cum dictum eſſet, *Deinde baptizat eum ſacerdos ſub trina merſione, &c.* mox ſubjicitur, *Et veſtitur infans, dicente presbytero.* Atqui, ſi infantem veſtibus indui opus, priuſquam confirmetur: prius iis exutus fuerit neceſſe eſt, quam baptizetur. Similiter Ordo Romanus cap. de die ſabbat. S. Paſch. *Pontifex ergo egreditur à fonte in ſacrarium, habens ibi compoſitam ſedem, vel in Eccleſia, ubi voluerit; & ſedeat in ea; & cum veſtiti fuerint infantes, confirmet eos.* Et mox: *Et ſic veſtiuntur. Induti vero ordinantur, &c.* Idem Alcuinus, ſive Albinus Flaccus, lib. de divinis offic. cap. XIX. de Sabb. Paſch. *Poſtquam vero veſtiti fuerint* (infantes) *deportantur ante pontificem ad confirmandum. Eadem etiam conſuetudo in mulierum baptiſmo obtinebat: ita tamen, ut eadem pudori non una ratione conſuli ſoleat.* Mulieres quoque univerſo corpore denudari ſolere, liquet ex iis, quæ Chryſoſtomus epiſt. ad Innocentium Papam contigiſſe narrat, cum Theophilus, epiſcopus Alexandrinus, tumultum civiſſet, ut Chryſoſtomum ab Eccleſia ejiceret. Inter alia inquit, *Mulieres, quæ intra Eccleſiam, ut baptizarentur, ſeſe veſte nudaverant, per id temporis nudæ fugiebant, metu acerbiſſimæ hujus commotionis impulſæ: neque ſexus verecundiæ, & honeſtati, permittebantur præ pavore conſulere.* Idem conſtat ex iis, quæ Jo. Moſchus prati ſpiritualis c. IV. narrat de Conone presbytero, qui ob tentationem, quam patiebatur, non poterat puellam nudam ſancto oleo inungere. Nam ſi inungebantur nudæ; etiam baptizabantur nudæ, quia inunctio baptiſmum conſequebatur. At ritum veterem non intellexit Michael Iſſeltius, cum in notis ad eum ſcriptorem monet, Cononem, quia presbyter fuerit, unxiſſe in vertice, non in fronte. Nam etſi is mos erat Eccleſiæ Romanæ: tamen omnes corporis partes ungebantur à Græcis; etiam à presbyteris in quibuſdam Eccleſiis: qua de re infra etiam dicemus. Interea feminarum pudori pleriſque in locis conſulebatur mulierum miniſterio: quæ eas, ad baptiſmum venientes, honeſte nudabant, & exuebant, ne quid baptizantis oculis inverecunde ingereretur;

Digitized by Google

feretur: ut Epiphanius indicat hæreſi 79, quæ eſt Collyridianorum, ubi ait: Διακονισσῶν μὲν τάγμα ἐστὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸ ἱερατεύειν, οὐδὲν ἐπιχειρεῖν ἐπιτρέπειν· ἕνεκεν δὲ σεμνότητος τοῦ γυναικείου γένους, ἢ διὰ ὥραν λουτροῦ, ἢ ἐπισκέψεως πάθους, ἢ πόνου, καὶ ὅτε γυμνωθείη σῶμα γυναικὸς, ἵνα μὴ ὑπὸ ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθείη, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διακονούσης. ἃ ἐπιτάσσεται ἀπὸ τοῦ ἱερέως ἐπιμελεῖσθαι πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἀποδυομένης γυναικὸς ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ σώματος αὐτῆς γυμνώσεως. Itidem honeſtatis cauſa ſacerdos baptizatæ quidem frontem inungebat: at diaconiſſa ungebat corpus: quod nos docet Clemens Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 3. cap. 15. ubi ait: Εἰς πολλὰς χρείας, γυναικὸς χρῄζομεν διακόνου. καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ φωτίζεσθαι γυναῖκας, ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τὸ μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, καὶ μετ' αὐτὸν ἡ διάκονος ἀλείψει αὐτάς. οὐ γὰρ ἀνάγκη τὰς γυναῖκας ὑπὸ ἀνδρῶν καθοπτεύεσθαι. ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ χειροθεσίᾳ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς χρίσει ὁ ἐπίσκοπος. Quem locum ſic tranſtulit Jo. Carolus Bovius, Epiſcopus Oſtunenſis: *Ad multos uſus muliere diaconiſſa indigemus. Ac primum, cum illuminantur* (hoc eſt, baptizantur) *mulieres, diaconus ungit frontem ipſarum oleo ſancto; deinde diaconiſſa eas abſterget. Non eſt enim neceſſe mulieres adſpici à viris; ſed ſolum in manus impoſitione caput illis ungit epiſcopus.* Atqui apud Clementem eſt ἀλείψει, quod eſt *unget*, non *abſterget*, ut Bovius putavit; qui plane pervertit mentem Clementis. Sane in ipſa Latina Eccleſia tangebatur pectus, & inter ſcapulas unctio fiebat: uti conſtat ex Gregorii ſacramentario, Alcuino lib. de divinis officiis, Rabano de inſtitut. clericorum libro 1. cap. 27. In Græca vero Eccleſia totius corporis unctio fiebat: ut videre eſt apud Cyrillum Hieroſol. Catech. myſtag. 11. & Chryſoſtomum homil. 6. in epiſt. ad Coloſſ. Eundemque ritum apud Syros obtinuiſſe, oſtendit Severus Alexandrinus in ritibus baptiſmi. Ex quibus ſatis liquet, cur Clemens, ſive quiſquis illas τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διαταγὰς ſcripſit, à diacono quidem dicat inungi frontem; ſed addat, corpus ungi à diaconiſſis. Etiam ex his lucem capit Juſtinianus Novell. 6. capite 6. cum *Deo amabiles diaconiſſas* jubet *ad ſacrum venire miniſterium, & adorandis miniſtrare baptiſmatibus, & aliis adeſſe ſecretis, quæ in venerabilibus miniſteriis per eas rite aguntur.* Nam per ſecreta miniſteria nudationem, & corporis inunctionem, potiſſimum deſignat. Nec interim negamus, diaconiſſarum etiam uſum fuiſſe in inſtituendis, & præparandis baptiſmo feminis rudioribus: ſed tamen, quod Juſtinianum hoc loco id dicere ait vir quidam eruditus; plane fallit, & fallitur: neque ſi diceret hoc Imperator, eo cauſſæ quicquam erat, cur idcirco in dubium cum illo vocaremus, quæ Epiphanius, vel Clemens, de diaconiſſis ſcribunt, cum multiplex earum fuerit miniſterium; quod Clemens aperte indicat illis verbis, Εἰς πολλὰς χρείας γυναικὸς χρῄζομεν διακόνου. Alia etiam ratione conſulebatur muliebri verecundiæ. Nam viri ſeparatim à feminis baptizabantur: unde Cyrillus Hieroſolymit. præfat. Catecheſ. Μετάλαβε τὸν φόβον, ὅταν ἐξορκισμὸς γίνηται, ἕως ὅτου οἱ ἄλλοι ἐξορκιζόμενοι παραγίνωνται· ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. *Reverentiam adhibe, cum fit exorciſmus, quouſque alii exorcizati aderunt; viri cum viris, & mulieres cum mulieribus.* Idem liquet ex narratione illa apud Auguſt. libr. 22. de Civit. Dei cap. 8. *Carthagine Innocentia, religioſiſſima femina, in mamilla cancrum habebat. Admonetur in ſomnis, appropinquante Paſcha, ut in* PARTE FEMINARUM *obſervanti ad baptiſterium, quæcumque illi baptizata primitus occurriſſet, eundem locum ſigno Chriſti ſignaret. Fecit, & confeſtim ſanitas ſecuta eſt.* Synodus Conſtantinopolitana ſub Menna act. 1. ſecundum editiones priores; ſive quincta in edit. Binii. *Stephanus, & alter Stephanus, dixerunt. Cum eſſemus in baptiſterio Neophytiſtarum, ſine tunicis, & calceamentis exſiſtentium, diaconis ipſos exorcizantibus, venit epiſcopus noſter*

nuper Petrus (Apamearum epiſcopus) *& ejecit nos foras una cum neophytis, & in neophytis, & introduxit canonicos, & privatim cum ipſis ſtetit per multas horas.* Nam, quemadmodum jam alii ante nos obſervarunt, baptiſterium Neophytiſtarum vocat, ut ab illo mulierum diſtinguat. Ordo Romanus cap. de Sabbatho ſancto: *Deinde preſbyteri, aut diaconi, etiamſi neceſſe fuerit, & acolythi, induentes ſe veſtibus mundis, vel candidis, ingrediuntur in fontem intro in aquam, & baptizantur primo maſculi, deinde feminæ.* Idem colligi poteſt ex Gregorii M. Sacramentario: in quo *Ordo ad catechumenum faciendum* talis præſcribitur: *Cum venerint ad Eccleſiam, recitantur eorum nomina, & ſtent maſculi ad dexteram, feminæ vero ad ſiniſtram.* Poſtea oratio commemoratur: prius, quæ ſuper maſculos, exinde quæ ſuper femellas habetur. Similiter Albinus Flaccus lib. de divinis offic. cap. de Sabbatho S. Paſcha: *Poſt horam denique tertiam Sabbatho præparantur ad Eccleſiam, qui baptizandi ſunt, ſimul cum patrinis; & matrinis, & ordinantur ab acolytho, maſculi ad dexteram, fœminæ vero ad ſiniſtram. Quamquam vero hæc ita ſunt; tamen, ut in purificationibus legalibus ſufficiebat aſperſio, itidem in Eccleſia adſperſionem pro baptiſmo ſufficere exiſtimamus. Manet enim οὐσία ſacramenti. Quippe cum utrobique ablutio ſit; etiam inter adſperſionem aquæ, & illam, quæ fit ſanguine Chriſti, ſacramentalem ἀναλογίαν cernere licet. Nec, quia immerſionem fatemur obtinuiſſe apud antiquos: eo ſemper hac uſos eſſe conſequitur. Nam aliqua in contrarium poſſunt obduci. Præterea, cur adſperſionem, quæ jam obtinet in Eccleſiis noſtris, retineri poſſe credamus, charitatis, & neceſſitatis lege compellimur. Siquidem ut nuda corpora, præſertim infantium; (quales fere ſunt, qui nunc baptizantur) aëri frigido exponantur, & aquis tota immergantur, in hiſce ad Septentrionem ſitis regionibus, præſertim hiberno tempore, ſine valetudinis periculo fieri non poteſt.* Quæ antea congeſſimus ex antiquis, clare arguunt, baptizandos nudari totos, atque ita immergi ſolere. Quapropter nec deſunt, qui putent, conſuetudinem hanc revocari hodie debere; atque adeo perfuſionem, vel adſperſionem, vere eſſe baptiſmum negent. His non uno modo occurritur. Primum enim, non ſi Apoſtolos immerſiſſe comperiamus, eo ritum hunc ſemper obſervaſſe conſequitur. Sane, alios inter, Thomæ Aquinati veriſimile fit, interdum eos aqua perfudiſſe, ob baptizandorum multitudinem. Uti Act. cap. 2, & 4. ubi una die ter mille, altera vero quinquies mille, baptizati fuiſſe dicuntur. Hoc enim non tam per immerſionem, quam perfuſionem, vel adſperſionem, fieri potuiſſe, arbitratur Thomas. Ac videtur ei hac parte accedere Bucerus reſp. ſecunda ad Latomum libro 1. cap. 12. Perfuſionis etiam exemplum habemus in hiſtoria de Martyrio B. Laurentii; ubi narratur, ut *unus ex militibus, Romanus nomine, urceum afferens cum aqua, opportunitatem capta[r]it, qua eum offerret B. Laurentio, ut baptizaretur*: cujus etiam voti compos eſſe factus poſtea dicitur. Alterum etiam in iiſdem Actis exemplum habemus; ubi, ut Lucillum baptizarit Laurentius, comemmoratur. Verba Actorum ſunt: *Et cum exſpoliaſſet eum, fudit ſuper caput ejus.* Adhæc Walafridus Strabo de rebus Eccleſ. capite 26. *Notandum*, inquit, *non ſolum mergendo, ſed etiam deſuper fundendo, multos baptizatos fuiſſe, & adhuc poſſe baptizari: ſicut in paſſione B. Laurentii quemdam urceo allato legimus baptizatum. Hoc etiam ſolet evenire, cum provectiorum granditas corporum in minoribus vaſis hominem tingi non patitur.* Locum hunc eo libentius attuli, quia inde liquet, bene antiqua eſſe Acta illa, de paſſione Laurentii: quæ tamen, uti hodie leguntur, ea ipſa eſſe non poſſunt, quæ à notariis Eccleſiæ Romanæ primitus ſunt ſcripta. Multa adeo continent, quæ hiſtoriæ adverſentur. Nempe credimus, vulgaria illa, quæ apud *Surium* habemus, conſarcinata eſſe partim ex Actis

Digitized by Google

antiquis, partim ex ſcriptoribus recentioribus. Atque hoc ita eſſe, eo minus in dubium vocari debet, quia in iis ſunt verba illa illuſtria ex Ambroſii libris de Officiis. Nam quod aliqui ſcribunt, Ambroſium potius iſta ex Actis exſcripſiſſe: oſtendunt ſane, quam in talibus naris ſint obeſæ. Verborum enim illorum dictio eſt elegans, planeque Ambroſio digna: ad quam reliqua Actorum dictio nulla ex parte adſpirat. Rectiſſime vero ait Walafridus, & olim perfuſione multos eſſe baptizatos, & hodie poſſe baptizari. Nam, ut etiam vidit Dominicus Sotus diſt 3. qu. un. art. 7. *In baptiſmo aliquid eſt de eſſentia, ut ablutio; juxta illud ad Eph. 5. ubi Apoſtolus baptiſmum appellat lavacrum aquæ: alind vero accidentarium; nempe ut ablutio hoc, vel illo modo, fiat.* Secutus vero hac in re Thomam Aquinatem fuit; qui & ipſe merſionem quidem magis congruam eſſe ait; eoque nec aliter fieri debere putat, niſi ob rationem vel neceſſariam, vel honeſtam, vel ſaltem rationi conſonam: attamen cum aqua in ſacramento aſſumatur, ut per ablutionem corporis, ablutio animæ ſignificetur: ablutio vero non ſolum immerſione, verum etiam effuſione, & aſperſione fiat: quolibet ſane iſtorum modorum celebrari poſſe baptiſmum arbitratur. Subjicit idem cauſſas quatuor, propter quas aliter, quam merſione, fieri poſſit. Prima eſt magna baptizandorum multitudo: ut Act. 2, & 4. de quo jam diximus. Altera eſt inopia aquæ; ut quando ad immerſionem non ſufficit. Tertia eſt languor baptizantis, ſuſtinere non valentis baptiſmum. Quarta eſt baptizandi morbus, cui à merſione periculum immineret. Sane etiam antiquiſſimis temporibus ægrotos, ne abſque baptiſmo diſcederent, in lecto perfundebant; vel adſpergebant. Quo alludere putatur Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 6. cum ait: *Neque ego renuo divinum beneficium, id eſt, ablutionem delictorum, inituris aquam omni modo ſalvum eſſe; ſed ut eo pervenire contingat, elaborandum eſt. Quis enim tibi, tam infidæ pœnitentiæ viro, ad verginem unam cujuſlibet aquæ commodabit?* Sed apertius de talium baptiſmo loquitur Cornelius, Urbis epiſcopus, epiſt. ad Fabium Antiochenum, apud Euſebium lib. 6. cap. 43. ubi, de Novato loquens, ait, Μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐν κλίνῃ διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλῆρόν τινα γενέσθαι. *Minime licebat, quemquam, qui in lecto propter morbum perfuſus eſſet, ſicut huic contigerat, in clerum aſſumi.* Cur vero tales non potuerint in clerum recipi, ut canon hic ait; cauſſa erat gemina. Una, quod viderentur neceſſitate, non ſponte, facti Chriſtiani. Altera, quod non conveniret inter omnes, an aſperſio iſta, vel perfuſio, verus eſſet baptiſmus. Icciro idem Cornelius ſic apud Euſebium ibidem de Novato ſcribit: Ὃς βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐπορκιστῶν, νόσῳ περιπεσὼν χαλεπῇ, καὶ ἀποθανεῖσθαι ὅσον οὐδέπω νομιζόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ, ᾗ ἔκειτο, περιχυθεὶς τὸ βάπτισμα ἔλαβεν· εἴ γε χρὴ λέγειν τὸν τοιοῦτον εἰληφέναι. *Qui quidem, ubi, exorciſtarum præſidio, ſpiritu illo malo eſſet liberatus, & poſt in tam gravem morbum, ut jam ferme mori putaretur, incidiſſet; in quo decumbebat, aqua circumfuſus, baptiſmum accepit: ſi modo talem hominem baptiſmum accepiſſe dicendum ſit.* Eadem Nicephorus narrat libro 6. capite 3. ubi verba extrema ſic vertit Joannes Langus: *Aquam petiit, qua in lecto ipſo, ita uti decumbebat, perfuſus, baptizatus ſcilicet eſt: ſiquidem tinctionem hujuſmodi baptiſmum vocare licet.* Quæ ſi cum judicio aliquo Nicephorus exſcripſit, argumento erunt, ejus etiam ætate de baptiſmo hujuſmodi dubitatum fuiſſe apud Græcos. Apud Latinos vero, jam Cypriani temporibus, controverſiam de hoc fuiſſe, colligimus ex eo, quod de hoc Cyprianum conſulendum putarit Magnus; ut verba iſta oſtendunt: *Quæſiſti etiam, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate, & languore, gratiam Dei conſequuntur, an habendi ſint legitimi Chriſtiani, eo quod aqua ſalutari non loti ſint, ſed perfuſi.* Reſpondet vero ad

Digitized by Google

ad hanc quæſtionem Cyprianus: *in ſacramentis ſalutaribus, neceſſitate cogente, & Deo indulgentiam ſuam largiente, totum credentibus conferre divina compendia. Nec,* inquit, *quemquam movere debet, quod* ADSPERGI, VEL PERFUNDI, VIDEANTUR *ægri, cum gratiam Dominicam conſequuntur; quando Scriptura ſancta per Ezechielem prophetam loquatur, & dicat: Et adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris, &c.* Quod ſi Clinicorum legitimus eſt baptiſmus, ut Cyprianus teſtatur: etiam verus erit baptiſmus infantium, qui per adſperginem fit in Eccleſiis Occidentis; præſertim in tractu hoc Septentrionali; ubi periculum eſt, ne tenellæ incommodetur ætati, ſi frigido hoc cœlo nudentur toti, & aquis immergantur. Præter vero quatuor iſtas, quas Thomas attulit, cauſſas, etiam quinctam aliqui addunt, honeſtatem: propter quam decentius eſt hodie adultos ipſos adſpergere, vel perfundere, quam nudatos toto corpore immergere. Nempe antiquis temporibus, quibus candida ſimplicitas magis vigebat, honeſte denudabantur toti: ſed poſtquam, ut aliorum, ita ſacerdotum accrevit nequitia, experientia id toti orbi clare teſtante, honeſte amplius id fieri non potuit: & hoc propter, jam à quinque retro ſeculis paulatim per univerſum pene Occidentem conſuetudo illa exolevit. Sed qui immerſionem revocari debere contendunt, objiciunt nobis, quod ad Rom. capite 6. 3, 4, 5. teſtetur Apoſtolus, immerſione, & emerſione, in hoc ſacramento repræſentari tum ſepulturam Chriſti, tum mortificationem veteris noſtri hominis, & vivificationem novi. Quod etiam agnoſcit Chryſoſtomus in illud Joa. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu: In aqua,* inquit, *tanquam in ſepulcro, caput immergentibus vetus homo ſepelitur, & ſubmergitur: deinde nobis emergentibus, novus reſurgit inde.* Ad hoc non uno omnes modo reſpondent. Multi, eoſque inter Paludanus in 4. Sent. diſt. 3. qu. 3. negant hujuſmodi repræſentationem requiri: ut quæ tantum accidentalis ſit: ſed Thomas, quem Dominicus Sotus, pluresque alii, ſequuntur, exiſtimat, aliquam ſaltem ſimilitudinem exigi; verum hanc in adſperſione etiam, vel perfuſione, inveniri: quia, cujus caput adſpergitur, vel perfunditur, is aquis iſtis quaſi ſepelitur. Præterea, qui immerſionis cerimoniam urgent, vocem βαπτισμοῦ *tinctionem*, non *adſperſionem*, notare ajunt: unde & manifeſtari eos teneri mendacii cenſent, qui cum tantummodo adſpergant, tamen formulam retinent antiquam. Sed non cogitant boni viri, verba valere, ut nummos: nec eos, qui tantum adſpergunt, cum baptizare ſe dicunt, immerſionem eo ſignare, ſed ablutionem: atque ita eos loqui Scripturarum exemplo: in quibus τὸ βαπτίζειν interdum accipitur pro *abluere*: ut anteà oſtendimus. Itaque Athanaſius etiam orat. 3. contra Arrianos non hoc reprehendit in hæreticis, quod, aquâ adſpergentes, dicerent ſe baptizare: ſed quod, cum non credant in Trinitatem, tamen adſpergentes uſurpent iſtam formulam, *Baptizo te in nomine Patris, Filii, & Spir. S.* quales non abluere ait, ſed polluere. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἁπλῶς κύριε, οὗτος δίδωσιν, ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς ἐνετείλατο τὸ βαπτίζειν· ἀλλὰ πρῶτον φησὶ, μαθητεύσατε, εἶθ' οὕτως βαπτίζετε εἰς ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος· ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ. πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις λέγουσαι τὰ ὀνόματα μόνον, μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται μηδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσαι, ἀλυσιτελὲς ἔχουσι, καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσεβείας, ὥστε καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ' αὐτοῖς ῥυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ, ἢ λυτροῦσθαι. Ubi ſatis oſtendit. τὸν ῥαντισμὸν etiam eſſe βαπτισμόν. Atque hæc dicta ſunto de quæſtione iſta, An perfuſio, vel adſperſio, pro bapt. haberi poſſit. *Gerard. J. Voſſius.*

44 Πανὶ

Χεῖρας τ' ἐκτανύσαντες εἰς αἰθέρα, τῶν πάρος ἔργων
Συγγνώμην αἰτεῖσθε, καὶ δυσεβίαις ἀσέβειαν
Πικρὰν ἰάσασθε, θεὸς δ' ἔξει μετάνοιαν,
Οὐδ' ὀλέσει· [44] παύσει δὲ χόλον πάλιν, εἴπερ ἅπαντες
Εὐσεβίην [45] ἐρίτιμον ἐνὶ φρεσὶν ἀσκήσητε.
Εἰ δ' οὔ μοι πείθοισθε κακόφρονες, ἀλλ' ἀσέβειαν
Στέργοντες, τάδε πάντα κακαῖς δέξησθε ἀκουαῖς,
Πῦρ ἔσται κατὰ κόσμον, ἐν ᾧ τόδε σῆμα τέτυκται·
Ῥομφαῖαι, σάλπιγγες ἅμ' ἠελίῳ ἀνιόντι,

Poſcite factorum veniam, ſanateque factis
Impia facta piis, nam ſic Deus ipſe viciſſim
Conſilium vertet, neque vos excindit, & iram
Sedabit rurſum, ſic vos modo mente coletis,
Qua nil gratius eſt illi, pietatis amorem.
Sin autem mihi non credetis, & impietate
Capti, cuncta malis hæc auribus excipietis,
Igni flagrabit mundus, ſignumque dabunt hæc:
Enſes atque tubæ ſimul, & ſole exoriente

Κόσμος

44 Παύσει δὲ &c.] Lactantius jam dicto loco allegat: cujus impreſſi codices ſic claudunt verſum πάλιν χόλον ὅτ' ἂν ἅπαντες, manuſcriptus π. χ. ἢν ἄρα πάντες. *Opſopœus.*

45 Ἐρίτιμον] Lactantii codices περὶ θυμοῦ: Sibyllæ impreſſi περίψημον, & in ora τέρψιμον: ſed omnium rectiſſime regius cod. ἐρίτιμον. *Idem.*

46 Αμ

Κόσμος ἅπας μύκημα καὶ ὄμβριμον ἦχον ἀκούσει,
Φλέξει δὲ χθόνα πᾶσαν. ἐπὰν δ᾽ ὀλέσῃ γένος ἀν-
δρῶν,
Καὶ πάσας πόλιας, ποταμούς θ᾽ ἅμα, ἠδὲ θα-
λάσσας
Ἐκκαύσῃ, τάδε πάντα κόνις ἔσετ᾽ αἰθαλόεσσα.
46 Ἀλλ᾽ ὅταν ἤδη πάντα τέφρη σποδόεσσα γένηται,
Καὶ πῦρ κοιμίσῃ θεὸς ἄσβεστον, ὅσπερ ἀνῆψεν·
Ὀστέα καὶ σποδιὴν αὐτὸς θεὸς ἔμπαλιν ἀνδρῶν
Μορφώσῃ, στήσῃ δὲ βροτοὺς πάλιν ὡς πάρος ἦσαν,

Terribilem ſonitum, mugitumque audiet omnis
Mundus, & exuret terram omnem torridus ignis.
Hinc genus humanum poſtquam delerit, & o-
mnes
Urbes & fluvios exuſſerit, atque profundum,
Omnia fient hæc mixtus fuligine pulvis.
Omnia ſed poſtquam in cineres collapſa jacebunt,
Et Deus obruerit tantum qui accenderat ignem,
Inque hominem Deus ipſe iterum formaverit oſſa.

Καὶ

46 Ἀλλ᾽ ὅταν &c.] Clemens Romanus in conſtitutionibus Apoſtolorum libro 5. cap. 7. producit hunc locum contra Græcos reſurrectioni fidem cum ludibrio derogantes. Cui, lacunæ trium verſuum capacis ſupplementum debemus. Alioqui in paucis leviter diſcrepat. in primo legit ἀλλ᾽ ὁπότ᾽ & τέφρη, in ſecundo θεὸς ἄφθιτος, in octavo ζώοντ᾽ ἐνὶ κόσμῳ, in nono καὶ χαίρει αὐτοῖς. Hunc autem cum præcedente octavo affert Lactant. libro 7. capite 23. & conjungit cum aliis nonnullis qui ſupra leguntur Extremus videtur è Sibyllæ Erythrææ oraculis huc tranſlatus. *Idem.*

47 Ἤκυσε

Καὶ τότε δὴ κρίσις ἔσται· ἐφ' ᾗ δικάσει θεὸς αὐτὸς,
Κρίνων ἔμπαλι κόσμον· ὅσοι δ' ὑπὸ δυσσεβίῃσιν
47 Ημαρτον θνητοὶ, τοὺς δ' αὖ πάλι γαῖα καλύψει·
Οσσοι δ' εὐσεβέουσι, πάλιν ζήσοντ' ἐπὶ γαῖαν
Πνεῦμα θεοῦ δόντος, ζωήν θ' ἅμα καὶ βίον αὐτοῖς
Εὐσεβέσι, πάντες δὲ τότ' εἰσόψονται ἑαυτούς.
Ω μακαριστὸς, ἐκεῖνον ὃς ἐς χρόνον ἔσσεται ἀνήρ.

Et cineres mortalibus ut fuerant renovatis:
Judicium tunc certo erit, in quo jus feret æquum
Ipſe Deus mundi judex: ac qui impietate
Peccarint, iterum injecta tellure tegentur:
Contra iterum in terris vivent pietatis amici,
Ipſis dante Deo flatum, vitamque, cibumque:
Seque pii agnoſcent omnes, ſeſeque videbunt.
O nimium felix, veniet qui tempus ad illud.

¹ ΛΟ-

47 Ἥμαρτον &c.] Errat Sibylla poſt judicium impios rurſus ſepeliendos ſtatuens, & pios in terris victuros. Sapiunt hæc Chiliaſmum jam dudum in Eccleſiis noſtris exploſum, S. Scriptura teſtatur, illos ad inferos deſcenſuros, hos vero æterna felicitate fruituros. *Galleus.*

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Λείπει στίχος.

LIBER QUINTUS.

Deeſt verſus.

[2] Ἀλλ' ἄγε μοι στονόεντα χρόνον κλεινῶν τε Λατίνων,
Οἵ τοι μὲν πρώτιστα μετ' ἐσβεμένους βασιλῆας
Αἰγύπτου, τοὺς πάντας ἴση κατὰ γαῖα φέρεσκε·
Καὶ [3] μετὰ τὸν Πέλλης πολιήτορα, τῷ ὑπὸ πᾶσα

NUNC dicenda mihi lugubria tempora, fama
Clara Latinorum, qui poſt tellure repoſtos.
Ægypti reges, habituros proxima regna,
Poſt civem Pelles, orie[illegible] cui paruit omnis

Ἀντολίη

1 ΠΕμπτ☉-] Hic liber Ranconeto ſextus eſt. *Opſopœus.*

2 Ἀλλ' ἄγε &c.] Notandum, nullo modo me credere, hæc, vaticinatam fuiſſe Sibyllam, verum ab aliquo impoſtore hæc poſt res geſtas eſſe conſcripta, noſtra eſt opinio: nullus enim prophetarum tam clare prophetavit ac Sibylla de nominibus Imperatorum & Gentium, quod certe non eſt furentis ſed attenti animi ſignum. *Gallæus.*

3 Μετὰ τὸν Πέλλης &c.] Civis Pellæ vocatur Alexander magnus, eo quod in Macedoniæ urbe Pella fuit natus, hinc Juvenalis illum vocat Pellæum juvenem Sat. x.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.

Idem. Eſt vero *Pella*, colon. & urbs Macedoniæ in Emathia, inter Berrhœam & Lariſſam, natalibus Philippi & Alex. M. clara. *Jeniza* Sophiano. In Botiæa tractu, *Zucbria* hodie, Nigro; ampla, vix 12. m. paſſ.

Digitized by Google

mill. paſſ. ab ora Thermaici ſinus in Occ. Ædeſſam verſus 28. uti à Theſſalonica in Afric. 35. à Pydna in Bor. inter oſtia Erigonis & Ludiæ fluv. Nunc Græcis τὰ παλάτια, id eſt, parva Palaſia; & eſt locus, ſub dit. Beroënſium. ubi quotidie marmora, & regiarum ædium fundamenta eruuntur. Hic Regiam Philippi & Alexand. fuiſſe incolæ credunt. *Jenizza* autem, ſeu melius *Janizza* eſt novum opp. à Turcis primum excitatum, 8 horis à Berrhœa, Turcis *nova civitas* ſignificans, Critopulus. De ea Lucanus libro 10.

Exiguo ſecura fuit Provincia Pellæ.

Hinc *Pellæus*. Juvenal. *Sat.* 13.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.

Martialis libro 9. epigr. 44.

Hoc habuit nomen Pellæi menſa tyranni,
Qui cito perdomito victor in orbe jacet.

Alexander III. cognomento Magnus, (ob quam cauſam Græci ἀλεξανδρῶδες pro θαυμαστόν, *admirabile*, dixerunt, quod ad libr. 13. Silii Heinſius obſervat) Philippi Macedonum regis, & Olympiadis filius quamlibet Olympias nobiliorem ei patrem acquirere affectaverit, cum ſe coitu draconis gravidam affirmaret. Ita tamen & ipſe erat, ut Deo genitus videretur. Peragravit orbem, rectoribus Ariſtotele & Calliſthene uſus. Subegit Aſiam, Armeniam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum; Taurum, Caucaſumque montes tranſgreſſus eſt. Bactros domuit, Medis & Perſis imperavit. Cepit Indiam, emenſus omnia, ad quæ Liber prius acceſſerat. Forma fuit ſupra hominem auguſta, cervice celſa, lætis oculis, & illuſtribus malis ad gratiam rubeſcentibus, reliquis corporis partibus non ſine majeſtate quadam decoris. Tanto honore homines ingenio & ſcientia præſtantes proſecutus eſt, ut Homeri ſcripta ſcrinio Darii Perſarum regis includi, ac tanquam pro viatico ſervari juſſerit: & Pindari vatis familiæ, penatibuſque pepercerit, cum Thebæ caperentur, & Ariſtotelis Philoſophi patriam condiderit. Plinius 7. 29. Edixit autem, ne quis alius ipſum, quam Apelles, pingeret, quam Lyſippus ex ære duceret, quam Pyrgoteles ſculperet. Plin. ibidem capite 37. Demum vero victor omnium, inter voluptates, quas vincere non potuit, periit, morbo ex vinolentia contracto apud Babylonem, ut poſt Athenæum, & Senecam, Solinus, c. 14. prodit; quanquam plures ſint, qui veneno extinctum ſentiant, cum annos 12. regnaſſet. Dies vero mortis ejus nos latet. Scio verba Lampridii *in Severo. Eadem die natalem habet hic Mammeæ Alexander, qua ille Magnus exceſſit è vita.* Utinam vero diem, quam intelligit, charactere certo deſignaſſet. Nam tempus mortis Alexandri parum perſpicue veteribus indicatum, ſcimus quam varie doctiſſimi viri hodie prodant. Joannes vero Chryſoſtomus non obſcure affirmat, diem, quo Alexander M. exceſſit, certo indicari non poſſe. Sic enim ſcribit *Hom. 26. in poſteriorem ad Corinthios.* Ποῦ, εἰπέ μοι, τὸ σῆμα Ἀλεξάνδρου; δεῖξόν μοι, καὶ εἰπὲ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτελεύτησε; Quanquam poſſis dicere cum Onuphrio, natum eſſe Alexandrum Mammeæ 4. Kal. Julii, ſed tamen non nimis huic ἐπιλογισμῷ fidendum. Annum vero mortis Alexandri ignorare nos non ſinet Joſephus li. 1. *contra Apionem, his verbis*, Ἀλέξανδρον δὲ τεθνάναι πάλιν ὁμολογοῦσιν ἐπὶ τῆς ἑκατοστῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος. hoc eſt, *Alexandrum vero profitentur omnes mortuum fuiſſe Olympiad.* 114. videlicet ineunte, adeo ut Olympiades 113. elapſæ ſint, & primus annus Olymp. 114. jam curreret. Vitam ejus ac res geſtas luculenter ſcripſerunt tres optimi authores, Qu. Curtius, Plut. & Arrianus,

Ὅς μοι ἱστορίην πεφιλημένος ἔξοχα πάντων.

Joſephus Gorionius in ea hiſtoria, quam Ebraice conſcripſit in uſum popularium ſuorum, Alexandri patrem ait neque Philippum fuiſſe, neque Hammonem Deum, ſed Magum quendam Ægyptium, qui in ſpecie Hammonis venerit ad Gabriam

Digitized by Google

Ἀντολίη δ' ἐδάμαστο, καὶ ἑσπερίη πολύολβος,
Ὃν Βαβυλὼν ἤλεγξε, ναίειν δ' ὤρεξε Φιλίππῳ,
Οὐ Διὸς, οὐχ Ἄμμωνος ἀληθῆ φημιχθέντα·
Ἔσσονται γενεῆς τε καὶ αἵματος [4] Ἀσσαράκοιο,
[5] Ἀς ἐξ Τροίλω ὅς τις πυρὸς ἐχίζει ὁρμήν.

Dives & occaſus domitori, quemque Philippo
Reſtituit Babylon, demonſtravitque putatum
Ammonis falſa Jovis ortum ſemine fama:
Aſſaraci exiſtent de ſtirpe & ſanguive creti,
Autor erit quorum qui Trojæ diffidit ignes.

Πολλὺς

(ſic enim appellat) uxorem Philippi; ex quo congreſſu natus ſit Alexander. Ait enim Magum illum, cui nomen Nactenabor. (alias Nactegibor, forte leg. Nectanebus, vel Nactenabis, de quo mentio apud Plutarchum) quondam imperitaſſe Ægypto. Cumque ex aſtrorum ſcientia prævidiſſet, quod etiam poſt evenit, fore, ut Perſæ potirentur Ægypto, deſerto regno, clam omnibus fugiſſe Antiochiam: inde porro habitu, qualis eſſe ſolet procerum Babyloniæ, veniſſe in Macedoniam ad Philippum regem, ibique cum in aula verſaretur, atque in ſummo honore eſſet, captum amore Olympiadis; cui, quod ἄπαις eſſet, non optime conveniebat cum viro: noctu veniſſe ad eam in forma Hammonis Dei, atque hinc natum Alexandrum, vulgo creditum Hammonis filium. Hujus hiſtoriæ autores citat Joſephus, Strabonem Cappadocem, Nicolaum Damaſcenum, Titum Romanum, nec non Ægypti ſapientes, quos ait conſcripſiſſe de rebus geſtis Alexandri. Druſius *Miſcel. cent. prima*, cap. 40. *Hoſmannus.* De Alexandro Magno loquitur, qui annos tres & triginta natus Babylone mortuus eſt. Expreſſimus autem in hoc verſu lectionem Regii codicis, ſed quid ea ſibi velit, aut etiam vulgata νίω δ' ὤρεξε Φιλίππῳ, non ſatis intelligo, niſi legamus νῆι (pro ναίειν) vel νιὸν δ' ὤρεξε Φιλίπποιο, *Adoleſcentem ſive filium oſtendit Philippi.* quaſi dicat, Babylonia arguit inſolentiam Alexandri ſe pro Deo coli præcipientis, & oſtendit eum Philippi gnatum, non Jovis aut Hammonis, ut jactaverat, filium fuiſſe: quia illic inſidiis ſuorum & fraude civili interemptus eſt; quemadmodum poſtea dicit Neronem, quod ſe Deo æquaſſet, morte convincendum. *Opſopœus.*

4 Ἀσσαράκοιο] *Aſſaracus*, Trois regis Trojanorum, ex Callirhoe, fil. frater Iſi regis, genuit Capyn, à quo Anchiſes Æneæ pater. Euſeb. *Chron.* Hinc *genus Aſſaraci* apud Virgil. & *Aſſaraci tellus* pro Troja apud Horat. *Hoſmannus.*

5 Ἀς ἐξ] Opſopœus ad oram hujus verſus adſcripſit, forte, legendum eſt ὃς τῆξ aut τόξῃ Ῥωμύλος ἢ Ῥῶμος. Regius codex habet ὅς θ' ἥξει, qui obtinebit. *Opſopœus.*

6 Θηρὸς

Πολλοὺς δ᾽ αὖ μετ᾽ ἄνακτας, ἀρηϊφίλους μετὰ φῶτας,
Καὶ μετὰ [6] θηρὸς τέκνα τὰ δίπλοα μηλοφάγοιο,

Poſt reges autem multos, & bellipotentes,
Poſtque feræ geminos natos balantivorantis,

Εσαι

6 *Θηρὸς τέκνα* &c.] Ut intelligit Romulum & Remum, de quibus hæc ſunt notanda: *Romulus*, Martis & Iliæ filius, Numitoris nepos, Remi frater, eodem cum illo partu editus. Erat enim Numitori frater nomine Amulius præferoci ingenio, qui non contentus, fratri natu majori imperium præripuiſſe, ut poſteritati quoque ſuæ tyrannidem ſtabiliret, Lauſum, prolem illius maſculam, interemit. Iliam quoque, ut ſpem omnem nepotum fratri eriperet, ſub ſpecie honoris Virginem Veſtalem legit, eoque modo perpetua virginitate damnavit. Hæc tamen poſtea ex Marte (ut Romani credi voluerunt) gravida deprehenſa, gemellos peperit, quos Amulius in Tyberim abjici juſſit, matrem autem vivam in ripa fluminis defodi. Verum cum id temporis Tyberis extra ripas reſtagnaſſet, nec adire uſquam ad juſti amnis curſum poſſet, qui mergendorum puerorum negotium ſuſceperat, proxima eos alluvie, ubi poſtea Ruminalis ficus fuit, expoſitos reliquit. Quo in loco à Fauſtulo regii pecoris magiſtro inventi ſunt, & Laurentiæ uxori educandi traditi; quæ quod vulgato corpore quæſtum faceret, ideoque *Lupa* inter paſtores vocaretur, factus eſt locus fabulæ, Romulum & Remum à *lupa* educatos fuiſſe. Lactantius libro 1. capite 10. *Romuli nutrix lupa honoribus eſt affecta divinis. Et ferrem, ſi animal ipſum fuiſſet, cujus figuram gerit. Author, eſt Livius Laurentiã eſſe ſimulachrum, & quidem non corporis ſed mentis ac morum. Fuit enim Fauſtuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem Lupa inter paſtores, id eſt, meretrix, nuncupata eſt.* Hæc ille. Non deſunt tamen, qui veram belluam Romuli nutricem velint fuiſſe, non autem proſtitutam Laurentiam. Strabo, qui Tiberii temporibus, è Ponti regibus oriundus, clariſſimus fuit, lib. 5. *Μυθεύονται μὲν ἐξ Ἄρεος γενέσθαι τοὺς παῖδας, ἐκτεθέντας δ᾽ ὑπὸ λυκαίνης ὀφθῆναι σκυλακευομένους.* Juſtinus libro 38. ex emendatione Dempſteri: *Ipſi ferunt conditores ſuos lupæ uberibus alitos.* Plin. 8. 17. *Quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum eſſent expoſiti, produntur, ſicut de conditoribus noſtris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius quam ferarum naturæ arbitror.* Adſcribam in tyronum gratiam celebriores poëtas. M. Tullius libro 1. de *Divinatione*:

Hic ſylveſtris erat Romani nominis altrix
Bellua. ——— ———

Propertius libro 2 eleg. 6.

——— *Tu criminis auctor*
Nutritus duræ, Romule, lacte lupæ.

Idem libro 3. eleg. 8.

Eductoſque pares ſylveſtri ex ubere reges.

Et libro 4. eleg. 1.

Optima nutricum noſtris lupa Martia rebus,
Qualia creverunt mœnia lacte tuo.

Et ejuſdem libri eleg. 4.

——— *Quem non ſine matris honore*
Nutrit

Digitized by Google

Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.

Ovidius *Faſtor.* 2.

Lacte quis infantes neſcit creviſſe ferino?

Martialis libro 2. epigr. 75.

A noſtra pueris parcere diſce lupa.

Juvenalis *Satyr.* 11.

Romulea ſimulachra feræ manſueſcere juſſæ.

Claudianus:

Hic patrius Mavortis amor, partuſque notantur
Romulei, poſt amnis ineſt, & bellua nutrix.

Sidonius Apollin. *Carm.* 2.

Præbuit intrepido mammas lupa fœta Quirino.

Hi poſtea cum adoleviſſent, an. æt. 15. Feſtum *Lupercalia* inſtituerunt, poſteaque de genere ſuo à Fauſtulo edocti Amulium trucidarunt; avumque Numitorem in regnum reſtituerunt. Nec ita multo poſt collecta magna paſtorum manu, urbem novam in Palatino monte, ubi educati fuerant, ædificant. Et quoniam fratres gemini erant, nec ætatis verecundia differentiam facere poterat, orta inter eos contentione, uter novæ urbi nomen daret, & conditam imperio regeret, placuit rem avium judicio permitti. Cumque Remo in Aventino vultures 6. priores, Romulo autem in Palatino 12. ſed poſteriores apparuiſſent; illo tempore, hoc numero ſe priorem eſſe aſſerente, exorta inter paſtores primum altercatio eſt, quæ deinde ad manus pervenit. Ibi Remus ictus cecidit. Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remum novos muros tranſiliiſſe: inde à Romulo, ſive à Celere quodam militum tribuno, Romuli juſſu, fuiſſe interfectum. Ovidius *in Faſtis*:

Mœnia conduntur, quæ quamvis parva fuere,
Non tamen expediit tranſiluiſſe Remum.

Solus itaque regno potitus Romulus, ut urbem incolis frequentiorem redderet, Aſylum aperuit. Senatores centum, quos ab honore Patres appellavit, conſcripſit. Vicinis connubia negantibus, virgines quæ ad Conſualium ſpectaculum convenerant, rapuit. Cecinenſes bellum inferentes prælio vicit, regeque obtruncato, Jovi Feretrio, opima ſpolia obtulit. Antemnates deinde & Sabinos prælio ſuperatos in civitatem recepit. Fidenates acie fudit, & ad opidum fugientes inſecutus urbem eodem impetu cepit. Vejientibus quoque, poſt adverſam pugnam pacem petentibus, centum annorum inducias conceſſit. Hiſce rebus geſtis, legibuſque egregiis conditis, cùm ad Capreæ paludem concionem haberet, ingente coorta tempeſtate, repente nuſquam comparuit, Patrum, ut creditur, manibus diſcerptus, an. regni 38. Vid. Liv. *Hiſt.* libro 1. Florum, Dionyſium Halicarn. Vellejum Paterc. Eutropium, Plutarchum, &c. *Romulus* autem & *Remus* à *Ruma*, i. e. *mamilla* dicti ſunt, teſte Feſto. Idem tamen alibi, *Romulus & Remus à virtute hoc eſt robore appellati.* Hinc *Romulus* adjectivum: ut *Romula tellus* apud Virgil. Æn. 6. & *Gens Romula* apud Horatium. Item *Romuleus*, ut *urbs Romulea*, apud Ovidium. *Remus*, frater Romuli, primi Romanorum regis, qui quod nova urbis Romæ mœnia per ludibria tranſiliiſſet, à fratre eſt interfectus, aut, ut alii volunt, à Celere quodam Tribuno. Poſt cujus mortem oborta peſtilentia conſulto oraculo reſponſum eſt, placandos eſſe manes Remi: ob quam rem ſella curulis cum ſceptro & diademate, & cæteris regni inſignibus, ſemper juxta Romulum quidvis ſancientem ponebantur, ut mortuus etiam Remus pariter imperare videretur. Unde eſt illud Virgil. Æn. 1.

—— Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt. ——

Hic una cum Romulo urbem Romam condidiſſe fertur. Plin. 8. 17. *Sicut de conditoribus noſtris accepimus.*

Marcus Manilius *Aſtronom.* lib. 5.

Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.

Tibullus libro 2. eleg. 5.

Romu-

Digitized by Google

Ἔσται ἄναξ πρώτιστος, ὅς τις [7] δέκα δὶς κορυφώσει,
Γράμματος ἀρχομένου· πολέμων δ' ἐπὶ πουλὺ κρατήσει·
Ἕξει δ' ἐκ δεκάδος πρῶτον τύπον· ὥς τε μετ' αὐτὸν
[8] Ἄρχειν, στοιχείων ὅς τις λάχε γράμματος ἀρχὴν,

Primus erit regum, cujus capitalis habebit
Littera bis decies, poterit qui plurima bello,
Et numeri formam primam denarii habebit.
Proximus hunc princeps ſequitur, quem littera ſignat

Οὐ

*Romulus æternæ nondum firmaverat orbis
Mœnia, conſerti non habitanda Remo.*

Mihi tamen (inquit Dempſterus) animadverſum, à Remo fundamenta ejus jacta, erat enim major natu. Stat. *Sylv.* 5. 2.

*—— Neque enim de ſanguine cretus
Turmali, trabeaque Remi.*

Idem *Sylv.* 2. *ult.*

*Dices culminibus Remi vagantes
Infandos domini nocentis ignes.*

Propertius 2. 1.

Quis gradibus domus iſta Remi ſe ſuſtulit olim.

Idem libro 4. eleg. 1.

Regnave prima Remi, aut animos Carthaginis alta.

Martialis 10. 76.

Sed de plebe Remi, Numæque verna.

Juvenalis *Sat.* 10.

Turba Remi ſequitur fortunam.

Et ante omnes Catullus epigr. 56.

Glubit magnanimos Remi nepotes.

A fratre Romulo occiſum volunt poëtæ. Propertius,

*Si modo Avernalis tremulæ cortina Sibyllæ
Dixit, Aventino rura pianda Remo.*

Idem libro 3. eleg. 9.

——— Et cæſo mœnia firma Remo.

Horat. *Od.* 7. *epod.*

*Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.*

Lucanus,

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Hic, ut Romulus, nomen habet à *ruma*, i. e. mamma, quam lupa infantibus præbuit, vel ipſo Plinio teſte, apud quem hactenus libr. 15. cap. 19. mendoſe ſcriptum eſt *rumen*. *Hofmannus.*

7 Δέκα δὶς] His & ſequentibus verſibus ænigmatice nomina nonnullorum Imperatorum proponit, ac intelligit Cæſarem Julium, Auguſtum, Antonium, Cleopatram, uti illos ad oram hujus loci expreſſit. *Opſopœus.*

8 Ἄρχειν &c.] Vel ſic lege, ἀρχὴν στοιχείων· ὅς τις λάχε γράμματος ἄρχειν. *Idem.*

 9 Κρείων

Ὃν Θρᾴκη πλήξει, καὶ Σικελίη, καὶ Μέμφις,
Μέμφις πρηνιχθεῖσα δι' ἡγεμόνων κακότητα,
Ἠδὲ γυναικὸς ἀδουλώτου ἐπὶ κῦμα πεσούσης·
Καὶ θεσμοὺς θήσει λαοῖς, καὶ πάντ' ὑποτάξει
Ἐν μακρῷ δὲ χρόνῳ ἑτέρῳ παραδώσεται ἀρχήν,
Ὅς τε τριηκοσίων ἀριθμῶν [9] κερέην ἐπὶ πρώτην
Ἕξει, καὶ ποταμοῦ φίλον ὄνομα, ὅς τ' ἐπὶ Πέρσας
Ἄρξει, καὶ Βαβυλῶνα· βαλεῖ δορὶ δὴ [10] τότε Μήδους.
Εἶτα τριῶν ἀριθμῶν κερέην ὅς τις λάχεν, ἄρξει.

Prima elementorum, horrebit quem Thracia terra,
Et Sicula, & Memphis: Memphis cui cauſa ruinæ
Culpa ducum fuit, & mulier ſervire rebellis,
Per fluctus elapſa: feret quoque gentibus ille
Leges, & ſubiget cuncta, & poſt tempore longo
Imperium tradet cuidam; cui prima valebit
Litera tercentum, qui carum nomen habebit
Fluminis, & Perſas, Babylonemque aggredietur,
Et tandem rigida percellet cuſpide Medos.
Deinde notam trini numeri ſortitus habebit

11 Δὶς

9 Κερέην &c.] Ubique ſcribitur cum diphthongo vox κεραίην in reg. cod. apud Heſychium tamen ſine ea. Uſurpatur eadem Matth. 5. *Idem.* Loquitur de Tiberio, ſed quæ Sibylla de eo refert non ſunt vaticinia ſed narrationes poſt rerum eventum. *Gallæus.*

10 Τότε &c.] Forte ποτε eſt legendum *Opſopœus.*

11 Δὶς

Digitized by Google

[11] Δὶς δέκα ὅστις ἔπειθ' ἕξει κερέην ἐπὶ πρώτην,
Εσσετ' ἄναξ· κεῖνος δὲ [12] βαθύταλον ὠκεανοῖο
Ιξετ' ὕδωρ, ἄμπωσιν ὑπ' Αὐσονίην αἴξας.
[13] Πεντήκοντα δ' ὅστις κερέην λάχε, κοίρανος ἔσαι,
Δεινὸς ὄφις, φυσσῶν πόλεμον βαρὺν, ὅς ποτε
χεῖρας
Ης γενεῆς πανύσας ὀλέσει, καὶ πάντα ταράξει;
Αθλεύων, λαὸν κτείνων, καὶ μυρία τολμῶν·
Καὶ τμήξει τὸν δίδυμον ὕδωρ, Αθω τε πατάξει.

Imperium: mox quem nota vicenaria monſtrat,
Rex erit, Oceani extremas penetrabit ad undas,
Et tunc indomitum Auſoniis ſubdet maris æſtum.
Quem vero dominum nota quinquageſima ſignat,
Dirus erit ſerpens, ſpirans lachrymabile bellum,
Diſtentaſque manus perdet ſuæ originis olim,
Cunctaque turbabit certans, plebemque truci-
dans,
Et permulta patrans, bifidas & dividet undas,
Et percellet Atho. ſed funditus interimetur:

Αλλ'

11 Δὶς δέκα &c.] Hæc ut & præcedentia poſt rerum eventum fuiſſe conſcripta cuivis patet. *Gallæus.*

12 Βαθύταλον &c.] Regius Codex legit καθ' ὕσταλον pro βαθύταλον. *Opſopœus.*

13 Πεντήκοντα &c.] Neronem intelligit hic pſeudo-Sibylliſta, de quo quidem vera narrat ſed illa ut & ſequentia fuiſſe prædicta aut acta ante Imperatoris illius nativitatem, nunquam credidi, nec unquam credam, clariora enim illa ac ſequentia quæ de cæteris Cæſaribus narrat, quam ut ante rerum eventum innotuerint, nullus prophetarum adeo dilucide prænuntiavit de Regum aliorumque actionibus quam ſuppoſititia hæc Sibylla. *Gallæus.*

Ἀλλ' ἔσται καὶ ἄϊστος ὀλοΐιος, εἶτ' ἀνακάμψει
Ἰσάζων θεῷ αὐτόν. ἐλέγξει δ' οὔ μιν ἐόντα.
Τρεῖς δὲ μετ' αὐτὸν ἄνακτες ὑπ' ἀλλήλων ἀπολοῦνται.
Εἶτα τις [14] δυσεβέων ὀλετὴρ ἥξει μέγας ἀνδρῶν,
Ἑπτάκις ὃς δεκάτην κερέην δείκνυσι πρόδηλον.
Τοῦ δὲ τριηκοσίης κεραίης ὅτι πρῶτον ἐλέγχων,
Παῖς κράτος ἐξαφελεῖ. μετὰ δ' αὐτὸν μόρσιμον ἔσται
Τετράδος ἐκ κερέης τ' ἔφοδος μόρος. αὐτὰρ ἔπειτα
Πεντήκοντ' ἀριθμὸς γαραρὸς βροτός. αὐτὰρ ἐπ' αὐτῷ,

Deinde revertetur, ſeſeque Deo æquiparabit.
Sed non eſſe Deum tandem Deus arguet ipſe.
Poſt quem tres reges à ſeſe alterna peribunt.
Hinc veniet quidam magnus, cæſorque piorum,
Quem nota perſpicue decies ſeptena docebit.
Filius aſt hujus (nota tricenaria monſtrat)
Auferet imperium: poſt quem fatale tenebit
Imperium. numeri quem quarti littera ſignat.
Hinc quinquagenum numerum vir honeſtus habebit

Ὃς

14 Εὐσεβέων &c.] *Ἀσεβέων* habebant veteres editiones, & verterat Caſtalio, *cæſorque malorum.* Sed ſcriptorum codicum lectio verior viſa eſt, quanquam de Judæis locus accipiatur, quos Veſpaſianus ad internecionem cecidit. *Opſopœus.*

15 Κιλ-

Ὅς τε τριηκοσίης κερέης λάχεν ἔντυπον ἀρχὴν
15 Κελτὸς ὀρειοβάτης, σπεύδων ἐπὶ δῆριν ἑῴαν.

Quem ſequitur, cui dat nota tricenaria nomen,
Gallus montivagns, properans orientis ad arma.

Μοῖραν

15 Κελτὸς &c.] Gallum montivagnm nominat Trajanum non à patria (fuit enim Hiſpanus) ſed à militiæ loco, quia in Galliis militabat, & cum Imperator renunciaretur, Agrippinæ agebat. Inde per Alpes ad Orientis arma properavit. Nam, Dione teſte, Orientales populos armis agitare & debellare non ceſſavit. *Idem.* De Celtis autem hæc etiam notanda cenſemus. *Celtæ*, pop. Gall. Comatæ inter Garumnam & Sequanam fluvios, ita dicti, ut vulgo volunt, à *Celto* Polyphemi ex Galathea filio, Appianus. Alii à Celthe, 9. Gallorum vet. Rege. Aliud etymon ſuppeditat nobis vir magnus *Phaleg.* lib. 3. cap. 6. In Talmudico tractatu *Nidda*, inquit, חלת pro *croco* ſumitur, ſi quidem fides Hebræis, & viris undecunque doctis Boderiano & Buxtorfio. Idem autem חלת ſi libeat Chaldæo more inflectere, fit חלתא *Chalta*, vel *Chelta* vox proxime accedens ad *Celtas*. Ita croceis capillis Galli tam Celtarum & Galatarum, quam Rhodaniorum nomen debebunt. Sane Gallos τὰ ξανθὰ ἔθνη paſſim appellari notat vir doctiſſimus Iſ. Voſſius. Diodorus Siculus, Οἱ δὲ Γαλάται τοῖς μὲν σώμασιν εἰσὶν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ κάθυγροι καὶ λευκοὶ, ταῖς δὲ κόμαις οὐ μόνον ἐκ φύσεως ξανθοὶ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς ἐπιτηδεύουσιν αὔξειν τὴν φυσικὴν τῆς χρόας ἰδιότητα. Strabo de *Britannis* libro 4. Οἱ δὲ ἄνδρες εὐμηκέστεροι τῶν Κελτῶν εἰσὶ, καὶ ἧσσον ξανθότριχες. Atque ob hoc ipſum, Britannos Gallicæ eſſe originis, conjectat Jornandes *hiſtoriæ Gothorum* cap. 9. quod illis ſint *rutilæ comæ*. Ubi *rutilas* dixit pro *flavis*, quomodo Ammianus libro 15. *Candidi pæne Galli ſunt omnes & rutili*; capillitii ratione ſcilicet. Claud. *in Rufinum* lib. 2.

Inde truces flavo comitantur vertice Galli.

Bodinus *Celtas*, κελητὰς dictos voluit, quia liberis equis, haud ſtratis, aut ad currum junctis vehi conſueſcerent. Lazius à *Galatis*, per contractionem. Strabo ait, Κελτὰς appellatos διὰ τὴν ἐπιφάνειαν, quod authoritate prævaluerint, ſive quod robuſta & valens natio fuerit. Id ſonat *Gelten* hodie, Germanorum lingua. Nominis veſtigium remanet in *Geldris*. Belgis quoque *Gelte-baars* eſt piſciculus melioris notæ: *Gildos*, eſt *bos præſtans valore*, Pontanus. Horum regio Κελτικὴ dicitur, quæ apud vetuſtiſſimos Græcos ea tantum Galliæ erat pars, quam mare mediterraneum alluit, nam eam tantum noverant. Poſtea vero id nomen etiam ad alias partes, quæ paulatim cognoſci cœpere, tranſlatum eſt, donec tandem toti Galliæ, poſtquam tota cognita fuit, eſt attributum. Idem de Romana Galliæ appellatione ſentiendum: Nam qui *Celtæ* proprie appellantur; ii à Romanis *Galli* dicti ſunt, auctore Cæſare; deinde ea vox latius accipi cœpit. Polybius autem, Κελτικὴν proprio nomine appellat eam Auſtrinæ oræ partem, quæ eſt inter Narbonem & Pyrenæos, Caſaubonus. Horum Imperium celebre, ſub Ambigato, Rege Bituyorum, qui Tarquinii Priſci tempore vixerat,

rat,

Digitized by Google

rat, Liv. libr. 5. Porio Celtarum nomine, præterquam quod quidquid Europæarum gentium erat, antiquiſſimis temporibus illud continebat, dein facta regionum & populorum diſtinctione, & unicuique proprio nomine indito, veteres non ſolum Gallos intelligebant, auctore Appiano, ſed & Germanos; ut ex Herodoto libro 2. & 4. aliiſque conſtat. Maxime tamen eos Germanos fuiſſe crediderim, quippe quod Ariſtoteles *Polit.* 7. hunc morem tribuit Celtis, quod recens natos ad fluvium explorarent, quod ipſum Germanorum moribus tribui apud Cæſarem & Melam legas. Eodem refero Græci poetæ teſtimonium de Celtis, probantibus prolem ſpuriam vel legitimam Rheni lavacro. Sunt enim Celtæ Germani, qui Celtica dicta Gallia expulſis Gallis, aut ſaltem iis permixi trans Rhenum conſederunt; unde factum, teſte Dione, libro 39. ut Celtæ uno nomine ſint appellati, ἑκάτεροι οἱ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντες. Quemadmodum enim veteres Romani gentem utramque (*Gallos & Germanos*) nondum ſatis ſibi cognitam *Gallorum* vocabulo nuncuparunt, ita Græci *Celtarum* nomen utriſque indiderunt. Hinc Herodotus Danubium in *Celtis* oriri ſcribit, cum illum in Germania & quidem in eo tractu, quem *Baronatum* vocant, profluere conſtet. Sed & Baſſus Poëta, Germanicum cum Celtis pugnaſſe canit. At eo tempore nulli ad Septentriones populi, præterquam Germani, cum Romanis bella geſſere. Hujus rei ignorantia multis errandi cauſam præbuit tribuentibus Gallis, quæ liquet eſſe Germanorum. Refert Appianus, ſatellitem illum, qui ad occidendum Marium in carcerem miſſus eſt, *Celtam* fuiſſe: at Paterculus *Germanum* fuiſſe teſtatur. Sic Strabo profectos ad Alexandrum Magnum, in Getis tum agentem, *Celtas* memorat, haud dubie Germanos intelligens. Illud unum præterea addendum, eam fuiſſe *Celtarum* audaciam & fortitudinem, ut Ariſtoteles hujuſmodi audaciam, quæ cum propriæ ſalutis contemptu ſit, *Celticam* vocaverit. Baudrando, Celtæ fuere pop. Galliæ, à quibus una pars *Gallia Celtica* dicta, olim ampliſſima. Præter Lugdunenſem enim & pop. intra Ligerim & Garumnam fluv. Maſſiliam uſque atque Narbonem extendebatur, Strab. Poſtea anguſtior, vulgo *Lugdunenſis* dicta eſt. Qui fines ejus ſub Cæſare, qui ſub Auguſto, Vid. Cluver. libro 2. Sanſon. *de antiqua Gall.* Auſonius Gallos ſive *Celtas* à Belgis Matrona fluvio dividi, diſerte teſtatur, in *ſua Moſella.*

Non tibi ſe Liger anteferet, non Axona præceps,
Matrona non, Gallos Belgaſque interſita fines.

In quæ verba Hadr. Valeſius, *Certe*, inquit, *Matrona Gallos vel Celtas à Belgis dividit, non dividit, ſaltem exacte, Sequana, fluvius interior: quod tamen Julius Cæſar, Plinius, Ptolemæus, Ammianus Marcellinus, aliique plurimi affirmant.* Hofmannus.

16 Κιλτὸς &c.] *Trajanus*, M. Ulpius Brinitus, inter Cæſares optimus, quemadmodum teſtatur acclamationis in creandis Impp. formula: *Sis felicior Auguſto, melior Trajano.* Italica urbe Andaluziæ, oriundus: ſecundum alios Italus, ſub Veſpaſiano & Tito, in bello contra Judæos egregie rem geſſit, duodecimæ Legionis Præfectus. Dein, à Nerva in conſortium Imperii allectus, accepto de morte ejus nuntio, An. 98. Coloniæ Imperator ab exercitu ſalutatus eſt. Qua de re literis ad Senatum datis; Chriſtianos non quidem edictis terruit, nihilominus prohibendo nocturnos cœtus, & Religiones à Romana alienas, occaſionem præbuit Præfectis Præſidibuſque provinciarum, acriter in illos ſæviendi, quamvis Plinius in cauſa fuit, ut aliquantulum perſecutionem remitteret. Audito, Decebalum Dacorum Reg. rebellaſſe, illo bis victo, Daciam in Provinciam redegit: Romam reverſus, Legatos ex omnibus terræ partibus, remotiſſima quoque India, excepit. Dein colu-

Μοῖραν ἀεικελίην οὐ φεύξεται, ἀλλὰ χαμεῖται.
Οὐ κόνις ἀλλοτρίη κρύψει νέκυν, ἀλλ' ἀνεμείης
Ἄνθεος οὔνομ' ἔχουσα. μετ' αὐτὸν δ' ἄλλος ἀνάξει
17 Ἀργυρόκρανος ἀνήρ. τῷ δ' ἔσσεται οὔνομα πόντου.

Triſte nec effugiet fatum, foſſuſque jacenſque,
Mortuus externa tectus tellure premetur,
Floris de vento vocitati nomen habente.
Poſt hunc argento galeatus nomine ponti.

Εσαι

columnam Trajani orſus, ſeptennii ſpatio abſolvit, Architecturæ ultimum conatum, quem Coliſeum Sixtus V. erigi curavit, Petri ſtatua deſuper impoſita. Poſtmodum contra Armenios, Parthos, Oſdroënos, Arabas, Aſſyrios, Iberos, Colchos, & Perſas victor, undecim millia Chriſtianorum militum in Armeniam relegando, gloriam nominis ſui non parum obſcuravit. Terræ motu, quo Antiochia concuſſa fuerat, tantum non obrutus poſtea Judæos rebelles extinxit. Obiit Selinunte, Ciliciæ urbe, quæ Trajanopolis ab ipſo dicta, an veneno propinato? An. 117. ætat. 64. Imp. 19. A Plinio panegyrice laudatus, inſignis omnino cætera imperator, ſed ſævitia, puerorum amore, vini nimio uſu, idolomania infamis. Scripſiſſe dicitur hiſtoriam belli Dacici. Dio *in Trajano*. Aurel. Victor. *de Cæſar.* Eutropius, Euſebius, &c. Claudianus de Theodoſio, libro de 4. *Conſ. Honorii*:

——— Victura feratur
Gloria Trajani; non tam quod Tigride victo
Noſtra triumphati fuerint provincia Parthi,
Alta quod invectus fractis Capitolia Dacis,
Quam patriæ quod mitis erat. Idem. Trajanus morbo correptus & Selinuntem Ciliciæ urbem delatus, ibidem extinctus eſt. Selinuntem autem ab herba vocitatum qui ignorat, is, ut eſt in proverbio, οὐδ' ἐν σελίνοις verſatus eſt. Sed cur ἀεικελίην vocat Sibylla? an eo nomine Selinum notabant Sibyllæ cives, ut ſolent herbarum appellationes vulgo uſitatæ ſingulis fere in locis variare? an quia ſelinum locis altis & vento perviis gaudet, quemadmodum peculiariter dictum oreoſelinum? *Opſopœus.*

17 Ἀργυρόκρανος &c.] Ἀργυρόκρανος idem eſt quod πολιόκρανος, *cano capite ſenex.* infra & κυανοχαίτης hoc ipſo loco. *Idem.* Adrianum Imperatorem intelligit, de quo hæc ſunt notanda. *Imper. Rom. Hadrianus*, cognom. Ælius, à Trajano adoptatus huic in imperio ſucceſſit. Inſignibus animi dotibus inſtructus, in populi incubuit commoda, peragrato hunc in finem toto imperio. Galliam enim ingreſſus, dein in Britanniam trajecit, ubi ad incurſiones Barbarorum frænandas murum duxit 80. m. p. Regreſſus in Galliam, ut in Hiſpaniam tranſiret, audita in Aquitania Plotinæ, Trajani viduæ, morte, ei Nemauſi templum ſtruxit. Hinc in Hiſpaniam profectus, poſtmodum Orientem

tem

Digitized by Google

Ἔσται καὶ πανάριστος ἀνὴρ, καὶ πάντα νοήσει.

Dictus regnabit: vir is optimus; omnia noſcet.

Καὶ

tem adiit, Parthis ibi coërcitis. Altero itinere eodem delatus, Athenas pervenit, Cererisque Eleuſinæ Sacerdotibus accenſeri voluit: quo tempore Quadratus Epiſc. Athenienſis, & Ariſtides Philoſophus Chriſtianus, durante ſemper perſecutione Chriſtianorum, auctoritate ſuffulti Sereni, unius ex Legatis Imperatoris, apologiam ei pro Fide ſua obtulerunt eo ſucceſſu, ut Imperator mitigationem aliquam pollicitus ſit. Dein Judæos rebelles ſemel atque iterum vicit, & loco Hieroſolymæ deſtructæ Æliam condidit, templo Jovis in monte Calvariæ, & fano Adonidis Bethlehemi excitato, porcorum quoque imaginibus in portis Æliæ ſeu Hieroſolymæ collocatis: Cœtera Mathematicarum artium, Aſtrologiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Poëſeos, Philoſophiæ & Medicinæ peritiſſimus. In arte Sculptoria ſupra alios: memoria tam invicta, ut etiam locorum minoris notæ, fluviorum, militumque ſingulorum nomina ſciret. Sed magicis artibus nimium deditus, ſævus in proceres, etiam leviter ſuſpectos, fuit. Senio tandem ſanguiniſque fluxu debilitatus, cum omnia, etiam illicita, nullo ſucceſſu tentaſſet, Bajas ſe contulit, ubi deſperabundus animam efflavit, Anno Chriſti 140. vel 138. ſecundum alios, Imperii 20. ann. 10. menſ. 29. d. Xiphilin. Spartianus, Baronius ab Anno 119. uſque ad An. 140. &c. Poſt vexatos Chriſtianos, morbo aquæ intercutis periit. Vitam ejus inter cæteros conſcripſit Ælius Spartianus. Moriens hos verſus fudiſſe dicitur,

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut ſoles, dabis jocos.

Mirum autem, quare Spartiano hi verſiculi parum videantur elegantes, nam ita mox judicat. Videbimus alibi, inquit Caſaubonus, quantum iſti Scriptores (Hiſtoriæ Auguſtæ) poëtica facultate valuerint. Multa enim de Græcis à ſe verſa his libris inſeruerunt: præ quorum venuſtate ſcilicet ſordere *Hadrianea* debuerint. Nobis vero hi dimetri molliſſimi, & melioris ſeculi elegantia digniſſimi cum viderentur, etiam Græce idem fecimus *Hadrianum* dicere, nisi hoc potius balbutire eſt:

Ἑρμόστιον ψυχάριον,
Ξείνη, χ' ἑταῖρε σώματος,
Ποῖ νῦν πάλιν ἐλεύσεαι,
Ἀμενὴς, γυμνή τε καὶ σκιὰ,
Οὐδ' οἷα πάρος τρυφήσεαι;

Subdit Hiſtoricus prædictus, *Nec multo meliores fecit & Græcos.* Atqui extant nonnulli adhuc, non quales hic Criticus judicat, ſed qui merito ſuo, cæterorum quos amiſimus, ingens deſiderium in nobis excitent. Quare etiam non defuere, qui argutias illius imitarentur. Ejuſmodi eſt, quod apud Theophylactum Simocattum, ſcriptorem eximium inter Græcos recentiores, obſervabamus, epiſtola illa, quæ incipit: Ὁ φυσικός σοι κόσμος παρῴχηκε. Clauditur autem ſic: καὶ γῆρας τῶν ἀδικεῖς, καὶ νεότητα, τὴν μὲν τῶν ἐπαγγελλομένων διαψεύσας, τὸ δὲ κεκλημένον ἐκβαλοῦσας. *Hadrianum* ſine dubio imitatur, qui ægro & mendico homini, à quo fuerat his verſibus compellatus:

Ἥμισύ μου τέθνηκε. τὸ δ' ἥμισυ λιμὸς ἐλέγχει,
Σῶσόν μου Βασιλεῦ, ζωστικὸν ἡμίτονον.

Reſpondit hoc argutiſſimo diſticho:

Ἀμφοτέρους ἀδικεῖς καὶ Πλουτέα καὶ Φαέθοντα,
Τὸν μὲν ἔτ' εἰσορόων, τὸν δ' ἀπολειπόμενος. *Hofmannus.*

Digitized by Google

Καὶ ἐπί σοι πανάριστε, πανέξοχε κυανοχαῖτα,
Καὶ ἐπὶ σοῖσι κλάδοισι τάδ' ἔσσεται ἤματα πάντων.
Τρεῖς ἄρξουσιν ; [18] ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει ἁπάντων.
Τείρομαι ἡ τριτάλαινα κακὴν φάτιν ἐν φρεσὶ θέσθαι,
[19] Ἴσιδος ἡ γνωτὴ καὶ χρησμῶν ἔνθεον ὕμνον.

Atque hæc, cæruleis ſub te inſignite capillis
Optime, ſubque tuis excellentiſſime ramis
Omnia tempora erunt tres rerum ſumma tenebunt,
Omnibus at tandem potietur tertius ille.
Torqueor infelix, dum triſtia fata recordor
Iſidis ipſa ſoror divina oracula pandens.

Πρῶ-

18 Ὁ δὲ τρίτος] Reg. cod. ὁ δὲ τρίτατος σφῶν ὀψὶ κρατήσει. Idem vaticinium iteratur infra. *Opſopœus.*

19 Ἴσιδος] *Iſis*, quibuſdam Jo à Jove rapta, aliis Ceres aut Luna viſa eſt. Vide *Jo.* Fuit autem uxor Oſiridis, & pro Dea ab Ægyptiis ſolennibus feſtis ſtatuiſque ſerto ex ariſtis contexto coronatis, culta. Hæc enim Inachi filia cum eſſet, unde *Inachis* vocata, in Ægyptum venit, primaque triticum & hordeum inveniſſe, legeſque ſtatuiſſe dicitur. Apud Alexandrinos autem in præcipuo honore fuit: Nihilominus à Senatu Rom. recepta, Lucan. libro 8.

Nos in templa tuam Romana recepimus Iſim.

Eademque in Italia ei ſacrificia inſtituta ſunt, quæ olim in Ægypto, de quibus fuſiſſime Apulejus *Mileſiar.* libr. ult. Durantibus ſacris, novem noctibus integris ſecubare moris erat, Ovid. *Amor.* lib. 1. eleg. 8. Quia autem ſacra ejus turpiſſima, hinc quidquam evulgare nefas. Imo Piſone & Gabinio Coſſ. Romæ cultus iſte prohibitus eſt, quem Commodus Imp. reſtituit, ipſe raſo capite Anubim geſtans: Nec quandiu Romæ fuit, ulli Deorum majori ſuperſtitione, quam ei litatum, maximuſque honor ejus ſacerdotibus delatus eſt. Hinc Domitianus *Iſiaci habitu velatus, inter ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis latuit.* Sueton. in eo cap. 1. Templum ibi habuit, prope ſepta ſeu ovile, in regione 9. in cujus penetrali habitabant ſacerdotes, à populo velo diſcreti. Sueton.

Πρῶτον μὲν περὶ σεῖο βάσιν ναοῦ πολυκλαύςου
Μαινάδες αὔξουσιν, καὶ ἐν παλάμαισι κακαῖσιν

Principio circum ima tuæ lachrymabilis ædis
Mænades augebunt: atque in manibus ſceleratis

Εσσεαι

in Tib. capite 36. Tacit. Annal. libro 2. Dion libro 40, 42, 47, 53, 54. Lamprid. in *Commodo*. Tertullian. in Apol. cap. 6. Quidam duas *Iſides* fuiſſe aſſerunt, Clemens 1. Strom. Herodot. libr. 2. Euſeb. Præp. Evang. libro 1. Lilius Gyraldus de Diis Gentilium *Syntagm.* 12. E veteri orbe in novum tranſiiſſe, una cum reliqua Ægyptiorum ſuperſtitione, vidit P. de Valle. Itiner. tom. 4. Sacerdotes ejus *Iſiaci* dicti, qui veſtibus tantum lineis, quas illi λινοστολίας appellabant, amiciebantur, ideo forſan, quia *Iſis* lini uſum prima mortales docuiſſet. Hinc etiam illi, qui ad Deam ſupplicaturi accedebant, veſtes è lino induere habebant neceſſe. Sacerdotes hi, ex religionis præſcripto, abſtinebant à ſuillis & ovillis carnibus, ſales carnibus non adhibebant, ne caſtitatem violarent: vinum ipſi bene dilutum non bibebant, radebant caput, calceiſque papyraceis uſi, Iſidis Imaginem humeris portabant: quam tamen & aſinus interdum geſtabat. Porro ſiſtrum concutiebant, cujus uſus in bellis quoque fuit. Plura de his vide apud Diod. Sic. libro 1. & Plut. *pecul. lib. de Iſide & Oſiride*. De habitu vero eorum adi Torrentium *ad Domitianum Suetonii* capite 1. Dempſterum *Antiquit. Rom.* libro 2. cap. 22. &c. Ovid. *Metam.* lib. 9. fab. 12. totam pompam ita deſcribit:

Inachis ante thorum pompa comitata ſacrorum
Aut ſtetit, aut viſa eſt, inerant lunaria fronti
Cornua cum ſpicis nitido flaventibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubaſtis, variiſque coloribus Apis,
Quiſque premit vocem, digitoque ſilentia ſuadet.
Siſtraque erant, nunquamque ſatis quæſitus Oſiris,
Plenaque ſomniferis ſerpens peregrina venenis.

De *Iſidis* ſacris Romæ ſublatis, An. Chr. 120. Vide quoque *Paulina*. Hinc *Iſidis Inſula*, *Iſidis Portus* Plinio, *Iſidis Templum* Straboni, inſ. ſinus Arabici. Item urbs Ægypti ad Nilum prope Copton urb. *Hoſmannus*. Heic Sibylla profitetur ſe Iſidis eſſe ſororem, hoc ſi verum eſt quomodo cum Noacho diluvii tempore in arca degit? Mendax ergo hic deprehenditur Sibylla quæ ſe Divinitus inſpiratam jactitat. *Gallæus*.

20 Μαινάδες] *Mænades*, Eædem quæ Bacchæ, h. e. mulieres inſanientium ritu Bacchi orgia celebrantes, ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, quod ſignificat *inſanire*. Prop. lib. 3.

Seu ſequitur medias, Mænas ut acta, vias.

Ovid. *Faſt.* 4.

Mentis inops rapitur, ut quas audire ſolemus
Threicias fuſis Mænadas ire comis.

Propert. iterum, ubi ſupra,

——— Neque enim Ilia quondam
Verax Pergameis Mænas habenda malis.

Juvenal. *Sat.* 6.

—— Crinemque rotant ululante Priapo
Mænades. ——— Idem.

21 Μιμφι

Ἐσσεῖται ἤματι τῷδε, ὅταν ποτὲ Νεῖλος ὁδεύσῃ
Γαῖαν ὅλην Αἴγυπτον ἕως πηχῶν δέκα καὶ ἕξ,
Ὃς κλύσει γῆν πᾶσαν, ἐπαρδεύσει δὲ βροτοῖσι·
Σιγήσει δὲ χάρις γαίης, καὶ δόξα προσώπου.
21 Μέμφι σὺ μὲν κλαύσῃ ὑπὲρ Αἰγύπτου τὰ μέγιστα.
Πρόσθε γὰρ ἡ μεγάλως γαίης 22 κραταίουσα, γενήσῃ
Λυπρὴ, ὥς τε βοῆσαι κ' αὐτὸν τερπικέραυνον
Οὐρανόθεν φωνῇ μεγάλῃ· μεγαλόσθενε Μέμφι,

Una dies veniet, cum tota feretur in arva
Ad ſex atque decem cubitos Ægyptia Nilus,
Abluat ut terram omnem, mortaleſque rigentur:
Et decor & terræ facies ſpecioſa ſilebit.
Memphi vicem Ægypti multum lachrymoſa dolebis:
Nam prius imperio terræ dominata potente
Fies vilis, uti de cœlo clamet & ipſe
Fulmineus magna voce: O fortiſſima Memphi,

Ἡ τὸ

21 Μέμφι &c.] *Memphis*, Hebr. *Meph*, vel *Noph*, & *Migdol*, urbs Ægypti exciſa, olim regia, ab Oſiride condita, apud verticem Deltæ, ex adverſo Babylonis à vertice 15. m. p. in Auſtrum diſtans. Ibi papyri copia. *Ægyptia Memphis* Lucano dicitur lib. 1. Martialis,

Barbara Pyramidum ſileat miracula Memphis.

Pyramidum iſtarum veſtigia adhuc cernuntur. Locus *Menchis*, & *Mitzir* hodie Poſtello. Sunt qui *Cairo* eſſe putent, ſed Memphis ex altera parte Nili fuit, è regione Cairi. Quin & *Memphin* Arcadiæ Ægyptiacæ urbem memorat Dioſcorides lib. 4. cujus mentionem faciunt Euſtath. Lib. Notit. & Steph. Horat. 3. Od. 26.

Carens Sithonia nive Memphis.

Vide quoque Ovidium 2. Amor. eleg. 13. Propertium lib. 3. Hinc *Memphitis*, patronymicum fœmininum, Juven. Sat. 15. Tibullus Eleg. 1. 7. &c. Item *Memphiticus*. Ovid. 1. *Art. Am.* Idem.

22 Κραταίουσα] Scribe κρατέουσα ex Regio Codice, & MS. *Gallæi*.

 23 Θεο-

Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.

Ovidius *Faſtor.* 2.

Lacte quis infantes neſcit creviſſe ferino?

Martialis libro 2. epigr. 75.

A noſtra pueris parcere diſce lupa.

Juvenalis *Satyr.* 11.

Romulea ſimulachra feræ manſueſcere juſſæ.

Claudianus:

Hic patrius Mavortis amor, partuſque notantur
Romulei, poſt amnis ineſt, & bellua nutrix.

Sidonius Apollin. *Carm.* 2.

Præbuit intrepido mammas lupa fœta Quirino.

Hi poſtea cum adoleviſſent, an. æt. 15. Feſtum *Lupercalia* inſtituerunt, poſteaque de genere ſuo à Fauſtulo edocti Amulium trucidarunt; avumque Numitorem in regnum reſtituerunt. Nec ita multo poſt collecta magna paſtorum manu, urbem novam in Palatino monte, ubi educati fuerant, ædificant. Et quoniam fratres gemini erant, nec ætatis verecundia differentiam facere poterat, orta inter eos contentione, uter novæ urbi nomen daret, & conditam imperio regeret, placuit rem avium judicio permitti. Cumque Remo in Aventino vultures 6. priores, Romulo autem in Palatino 12. ſed poſteriores apparuiſſent; illo tempore, hoc numero ſe priorem eſſe aſſerente, exorta inter paſtores primum altercatio eſt, quæ deinde ad manus pervenit. Ibi Remus ictus cecidit. Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remum novos muros tranſiliiſſe: inde à Romulo, ſive à Celere quodam militum tribuno, Romuli juſſu, fuiſſe interfectum. Ovidius *in Faſtis*:

Mœnia conduntur, quæ quamvis parva fuere,
Non tamen expediit tranſiluiſſe Remum.

Solus itaque regno potitus Romulus, ut urbem incolis frequentiorem redderet, Aſylum aperuit. Senatores centum, quos ab honore Patres appellavit, conſcripſit. Vicinis connubia negantibus, virgines quæ ad Conſualium ſpectaculum convenerant, rapuit. Cecinenſes bellum inferentes prælio vicit, regeque obtruncato, Jovi Feretrio, opima ſpolia obtulit. Antemnates deinde & Sabinos prælio ſuperatos in civitatem recepit. Fidenates acie fudit, & ad opidum fugientes inſecutus urbem eodem impetu cepit. Vejientibus quoque, poſt adverſam pugnam pacem petentibus, centum annorum inducias conceſſit. Hiſce rebus geſtis, legibuſque egregiis conditis, cum ad Capreæ paludem concionem haberet, ingenti coorta tempeſtate, repente nuſquam comparuit, Patrum, ut creditur, manibus diſcerptus, an. regni 38. Vid. Liv. *Hiſt.* libro 1. Florum, Dionyſium Halicarn. Vellejum Paterc. Eutropium, Plutarchum, &c. *Romulus* autem & *Remus* à *Ruma*, i. e. *mamilla* dicti ſunt, teſte Feſto. Idem tamen alibi, *Romulus & Remus à virtute hoc eſt robore appellati.* Hinc *Romulus* adjectivum: ut *Romula tellus* apud Virgil. Æn. 6. & *Gens Romula* apud Horatium. Item *Romuleus*, ut *urbs Romulea*, apud Ovidium. *Remus*, frater Romuli, primi Romanorum regis, qui quod nova urbis Romæ mœnia per ludibria tranſiliiſſet, à fratre eſt interfectus, aut, ut alii volunt, à Celere quodam Tribuno. Poſt cujus mortem oborta peſtilentia conſulto oraculo reſponſum eſt, placandos eſſe manes Remi: obquam rem ſella curulis cum ſceptro & diademate, & cæteris regni inſignibus, ſemper juxta Romulum quidvis ſancientem ponebantur, ut mortuus etiam Remus pariter imperare videretur. Unde eſt illud Virgil. Æn. 1.

—— Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt. ——

Hic una cum Romulo urbem Romam condidiſſe fertur. Plin. 8. 17. *Sicut de conditoribus noſtris accepimus.*

Marcus Manlius *Aſtronom.* lib. 5.

Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.

Tibullus libro 2. eleg. 5.

Romu-

Digitized by Google

Ἔςαι ἄναξ πρώτιςος, ὅς τις [7] δέκα δὶς κορυφώσει,
Γράμματος ἀρχομένου· πολέμων δ' ἐπὶ πουλὺ κρατήσει·
Ἕξει δ' ἐκ δεκάδος πρῶτον τύπον· ὥς τε μετ' αὐτὸν
[8] Ἄρχειν, ςοιχείων ὅς τις λάχε γράμματος ἀρχὴν,

Primus erit regum, cujus capitalis habebit
Littera bis decies, poterit qui plurima bello,
Et numeri formam primam denarii habebit.
Proximus hunc princeps ſequitur, quem littera ſignat

Οἱ

Romulus æternæ nondum firmaverat orbis
Mœnia, conſerti non habitanda Remo.

Mihi tamen (inquit Dempſterus) animadverſum, à Remo fundamenta ejus jacta, erat enim major natu. Stat. *Sylv.* 5. 2.

—— Neque enim de ſanguine cretus
Turmali, trabeaque Remi.

Idem *Sylv.* 2. *ult.*

Dices culminibus Remi vagantes
Infandos domini nocentis ignes.

Propertius 2. 1.

Quis gradibus domus iſta Remi ſe ſuſtulit olim.

Idem libro 4. eleg. 1.

Regnave prima Remi, aut animos Carthaginis altæ.

Martialis 10. 76.

Sed de plebe Remi, Numæque verna.

Juvenalis *Sat.* 10.

Turba Remi ſequitur fortunam.

Et ante omnes Catullus epigr. 56.

Glubit magna nimos Remi nepotes.

A fratre Romulo occiſum volunt poëtæ. Propertius,

Si modo Avernalis tremulæ cortina Sibyllæ
Dixit, Aventino rura pianda Remo.

Idem libro 3. eleg. 9.

———— Et cæſo mœnia firma Remo.

Horat. *Od.* 7. *epod.*

Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Lucanus,

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Hic, ut Romulus, nomen habet à *ruma*, i. e. mamma, quam lupa infantibus præbuit, vel ipſo Plinio teſte, apud quem hactenus libr. 15. cap. 19. mendoſe ſcriptum eſt *rumen*. *Hoſmannus.*

7 Δέκα δὶς] His & ſequentibus verſibus ænigmatice nomina nonnullorum Imperatorum proponit, ac intelligit Cæſarem Julium, Auguſtum, Antonium, Cleopatram, uti illos ad oram hujus loci expreſſit. *Opſopœus.*

8 Ἄρχειν &c.] Vel ſic lege, ἀρχὴν ςοιχείοιο· ὅς τις λάχε γράμματος ἄρχειν. *Idem.*

Ον Θρᾴκη πλήξει, καὶ Σικελίη, καὶ Μέμφις,
Μέμφις πρηνιχθεῖσα δι' ἡγεμόνων κακότητα,
Ηδὲ γυναικὸς ἀδουλώτου ἐπὶ κῦμα πεσούσης
Καὶ θεσμοὺς θήσει λαοῖς, καὶ πάντ' ὑποτάξει
Εν μακρῷ δὲ χρόνῳ ἑτέρῳ παραδώσεται ἀρχήν,
Ος τε τριηκοσίων ἀριθμοῦ [9] κερέην ἐπὶ πρώτην
Εξει, καὶ ποταμοῦ φίλον ὄνομα, ὅς τ' ἐπὶ Πέρσας
Αρξει, καὶ Βαβυλῶνα· βαλεῖ δορὶ δὴ [10] τότε Μήδους.
Εἶτα τριῶν ἀριθμοῦ κερέην ὅς τις λάχεν, ἄρξει.

Prima elementorum, horrebit quem Thracia terra,
Et Sicula, & Memphis: Memphis cui cauſa ruinæ
Culpa ducum fuit, & mulier ſervire rebellis,
Per fluctus elapſa: feret quoque gentibus ille
Leges, & ſubiget cuncta, & poſt tempore longo
Imperium tradet cuidam; cui prima valebit
Litera tercentum, qui carum nomen habebit
Fluminis, & Perſas, Babylonemque aggredietur,
Et tandem rigida percellet cuſpide Medos.
Deinde notam trini numeri ſortitus habebit

[11] Δὶς

9 Κερέην &c.] Ubique ſcribitur cum diphthongo vox κεραίην in reg. cod. apud Heſychium tamen ſine ea. Uſurpatur eadem Matth. 5. *Idem.* Loquitur de Tiberio, ſed quæ Sibylla de eo refert non ſunt vaticinia ſed narrationes poſt rerum eventum. *Gallæus.*

10 Τότε &c.] Forte πότε eſt legendum *Opſopœus.*

11 Δὶς

[11] Δὶς δέκα ὅςις ἔπειθ' ἕξει κερέην ἐπὶ πρώτην,
Ἐσσετ' ἄναξ· κεῖνος δὲ [12] βαθύτατον ὠκεανοῖο
Ἴξετ' ὕδωρ, ἀμπωσιν ὑπ' Αὐσονίην αἴξας.
[13] Πεντήκοντα δὲ ὅςις κερέην λάχε, κοίρανος ἔςαι,
Δεινὸς ὄφις, φυσσῶν πόλεμον βαρὺν, ὅς ποτε
 χεῖρας
Ἧς γενεῆς πανύσας ὀλέσει, καὶ πάντα ταράξει;
Ἀθλεύων, λαὸν κτείνων, καὶ μυρία τολμῶν·
Καὶ τμήξει τὸν δίισθμον ὕδωρ, Ἄθω τε πατάξει.

Imperium: mox quem nota vicenaria monſtrat,
Rex erit, Oceani extremas penetrabit ad undas,
Et tunc indomitum Auſoniis ſubdet maris æſtum.
Quem vero dominum nota quinquageſima ſignat,
Dirus erit ſerpens, ſpirans lachrymabile bellum,
Diſtentaſque manus perdet ſuæ originis olim,
Cunctaque turbabit certans, plebemque trucidans,
Et permulta patrans, bifidas & dividet undas,
Et percellet Atho. ſed funditus interimetur:

Ἀλλ'

11 Δὶς δέκα &c.] Hæc ut & præcedentia poſt rerum eventum fuiſſe conſcripta cuivis patet. *Gallæus.*

12 Βαθύτατον &c.] Regius Codex legit καὶ ὕστατον pro βαθύτατον. *Opſopœus.*

13 Πεντήκοντα &c.] Neronem intelligit hic pſeudo-Sibylliſta, de quo quidem vera narrat ſed illa ut & ſequentia fuiſſe prædicta aut acta ante Imperatoris illius nativitatem, nunquam credidi, nec unquam credam, clariora enim illa ac ſequentia quæ de cœteris Cæſaribus narrat, quam ut ante rerum eventum innotuerint, nullus prophetarum adeo dilucide prænuntiavit de Regum aliorumque actionibus quam ſuppoſititia hæc Sibylla. *Gallæus.*

 14 Εὐν-

Αλλ' ἔςαι καὶ αἶςος ὀλοίιος, εἶτ' ἀνακάμψει
Ισάζων θεῷ αὐτόν. ἐλέγξει δ' οὔ μιν ἐόντα.
Τρεῖς δὲ μετ' αὐτὸν ἄνακτες ὑπ' ἀλλήλων ἀπολοῦνται.
Εἶτά τις [14] δυσεβέων ὀλετὴρ ἥξει μέγας ἀνδρῶν,
Επλάκις ὃς δεκάτην κερέην δείκνυτι προδηλον.
Τοῦ δὲ τριηκοςῆς κεραίης ὅτι πρῶτον ἐλέγχων,
Παῖς κράτος ἐξαφελεῖ. μετὰ δ' αὐτὸν μόρσιμον ἔςαι
Τετράδος ἐκ κερέης τ' ἔφοβος μόρος. αὐτὰρ ἔπειτα
Πεντήκοντ' ἀριθμὸς γαραρὸς βροτός. αὐτὰρ ἐπ' αὐτῷ,

Deinde revertetur, ſeſeque Deo æquiparabit.
Sed non eſſe Deum tandem Deus arguet ipſe.
Poſt quem tres reges à ſeſe alterna peribunt.
Hinc veniet quidam magnus, cæſorque piorum,
Quem nota perſpicue decies ſeptena docebit.
Filius aſt hujus (nota tricenaria monſtrat)
Auferet imperium: poſt quem fatale tenebit
Imperium. numeri quem quarti littera ſignat.
Hinc quinquagenum numerum vir honeſtus habebit

Oς

14 Εὐσεβέων &c.] Ἀσεβέων habebant veteres editiones, & verterat Caſtalio, *cæſorque malorum.* Sed ſcriptorum codicum lectio verior viſa eſt, quanquam de Judæis locus accipiatur, quos Veſpaſianus ad internecionem occidit. *Opſopœus.*

15 Κιλ-

Ὅς τε τριηκοσίης κερέης λάχεν ἔντυπον ἀρχὴν
Κελτὸς ὀρειοβάτης, σπεύδων ἐπὶ δῆριν ἑῴαν.

Quem ſequitur, cui dat nota tricenaria nomen,
Gallus montivagus, properans orientis ad arma.

Μοῖραν

15 Κελτὸς &c.] Gallum montivagum nominat Trajanum non à patria (fuit enim Hiſpanus) ſed à militiæ loco, quia in Galliis militabat, & cum Imperator renunciaretur, Agrippinæ agebat. Inde per Alpes ad Orientis arma properavit. Nam, Dione teſte, Orientales populos armis agitare & debellare non ceſſavit. *Idem.* De Celtis autem hæc etiam notanda cenſemus. *Celtæ*, pop. Gall. Comatæ inter Gerumnam & Sequanam fluvios, ita dicti, ut vulgo volunt, à *Celto* Polyphemi ex Galathea filio, Appianus. Alii à Celthe, 9. Gallorum vert. Rege. Aliud etymon ſuppeditat nobis vir magnus *Phaleg.* lib. 3. cap. 6. In Talmudico tractatu *Nidda*, inquit, חלת pro *croco* ſumitur, ſi quidem fides Hebræis, & viris undecunque doctis Boderiano & Buxtorfio. Idem autem חלת ſi libeat Chaldæo more inflectere, fit חלתא *Chalta*, vel *Chelta* vox proxime accedens ad *Celtas*. Ita croceis capillis Galli tam Celtarum & Galatarum, quam Rhodaniorum nomen debebunt. Sane Gallos τὰ ξανθὰ ἔθνη paſſim appellari notat vir doctiſſimus If. Voſſius. Diodorus Siculus, Οἱ δὲ Γαλάται τοῖς μὲν σώμασιν εἰσὶν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ κάθυγροι καὶ λευκοί, ταῖς δὲ κόμαις οὐ μόνον ἐκ φύσεως ξανθοί, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς ἐπιτηδεύουσιν αὔξειν τὴν φυσικὴν τῆς χρόας ἰδιότητα. Strabo de *Britannis* libro 4. Οἱ δὲ ἄνδρες εὐμηκέστεροι τῶν Κελτῶν εἰσὶ, καὶ ἧσσον ξανθότριχες. Atque ob hoc ipſum, Britannos Gallicæ eſſe originis, conjectat Jornandes *hiſtoriæ Gothorum* cap. 9. quod illis ſint *rutilæ comæ*. Ubi *rutilas* dixit pro *flavis*, quomodo Ammianus libro 15. *Candidi pæne Galli ſunt omnes & rutili*; capillitii ratione ſcilicet. Claud. *in Rufinum* lib. 2.

Inde truces flavo comitantur vertice Galli.

Bodinus *Celtas*, κέλητας dictos voluit, quia liberis equis, haud ſtratis, aut ad currum junctis vehi conſueſcerent. Lazius à *Galatis*, per contractionem. Strabo ait, Κελτὰς appellatos διὰ τὴν ἐπιφάνειαν, quod authoritate prævaluerint, ſive quod robuſta & valens natio fuerit. Id ſonat *Gelten* hodie, Germanorum lingua. Nominis veſtigium remanet in *Geldris*. Belgis quoque *Gelte-baars* eſt piſciculus melioris notæ: *Gildos*, eſt *bos præſtans valore*, Pontanus. Horum regio Κελτικὴ dicitur, quæ apud vetuſtiſſimos Græcos ea tantum Galliæ erat pars, quam mare mediterraneum alluit, nam eam tantum noverant. Poſtea vero id nomen etiam ad alias partes, quæ paulatim cognoſci cœpere, translatum eſt, donec tandem toti Galliæ, poſtquam tota cognita fuit, eſt attributum. Idem de Romana Galliæ appellatione ſentiendum: Nam qui *Celtæ* proprie appellantur; ii à Romanis *Galli* dicti ſunt, auctore Cæſare; deinde ea vox latius accipi cœpit. Polybius autem, Κελτικὴν proprio nomine appellat eam Auſtrinæ oræ partem, quæ eſt inter Narbonem & Pyrenæos, Caſaubonus. Horum Imperium celebre, ſub Ambigato, Rege Berruyorum, qui Tarquinii Priſci tempore vixerat,

rat,

rat, Liv. libr. 5. Porro Celtarum nomine, præterquam quod quidquid Europæarum gentium erat, antiquiſſimis temporibus illud continebat, dein facta regionum & populorum diſtinctione, & unicuique proprio nomine indito, veteres non ſolum Gallos intelligebant, auctore Appiano, ſed & Germanos; ut ex Herodoto libro 2. & 4. aliiſque conſtat. Maxime tamen eos Germanos fuiſſe crediderim, quippe quod Ariſtoteles *Polit.* 7. hunc morem tribuit Celtis, quod recens natos ad fluvium explorarent, quod ipſum Germanorum moribus tribui apud Cæſarem & Melam legas. Eodem refero Græci poetæ teſtimonium de Celtis, probantibus prolem ſpuriam vel legitimam Rheni lavacro. Sunt enim Celtæ Germani, qui Celtica dicta Gallia expulſis Gallis, aut ſaltem iis permixti trans Rhenum conſederunt; unde factum, teſte Dione, libro 39. ut Celtæ uno nomine ſint appellati, ἑκάτεροι οἱ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντες. Quemadmodum enim veteres Romani gentem utramque (*Gallos* & *Germanos*) nondum ſatis ſibi cognitam *Gallorum* vocabulo nuncuparunt, ita Græci *Celtarum* nomen utriſque indiderunt. Hinc Herodotus Danubium in *Celtis* oriri ſcribit, cum illum in Germania & quidem in eo tractu, quem *Baronatum* vocant, profluere conſtet. Sed & Baſſus Poëta, Germanicum cum Celtis pugnaſſe canit. At eo tempore nulli ad Septentriones populi, præterquam Germani, cum Romanis bella geſſere. Hujus rei ignorantia multis errandi cauſam præbuit tribuentibus Gallis, quæ liquet eſſe Germanorum. Refert Appianus, ſatellitem illum, qui ad occidendum Marium in carcerem miſſus eſt, *Celtam* fuiſſe: at Paterculus *Germanum* fuiſſe teſtatur. Sic Strabo profectos ad Alexañdrum Magnum, in Getis eum agentem, *Celtas* memorat, haud dubie Germanos intelligens. Illud unum præterea addendum, eam fuiſſe *Celtarum* audaciam & fortitudinem, ut Ariſtoteles hujuſmodi audaciam, quæ cum propriæ ſalutis contemptu ſit, *Celticam* vocaverit. Baudrando, Celtæ fuere pop. Galliæ, à quibus una pars *Gallia Celtica* dicta, olim ampliſſima. Præter Lugdunenſem enim & pop. intra Ligerim & Garumnam fluv. Maſſiliam uſque atque Narbonem extendebatur, Strab. Poſtea anguſtior, vulgo *Lugdunenſis* dicta eſt. Qui fines ejus ſub Cæſare, qui ſub Auguſto, Vid. Cluver. libro 2. Sanſon. *de antiqua Gall.* Auſonius Gallos ſive *Celtas* à Belgis Matrona fluvio dividi, diſerte teſtatur, in *ſua Moſella.*

Non tibi ſe Liger anteferet, non Axona præceps,
Matrona non, Gallos Belgaſque interſita fines.

In quæ verba Hadr. Valeſius, *Certe*, inquit, *Matrona Gallos vel Celtas à Belgis dividit, non dividit, ſaltem exacte, Sequana, fluvius interior: quod tamen Julius Cæſar, Plinius, Ptolemæus, Ammianus Marcellinus, aliique plurimi affirmant.* Hofmannus.

16 Κελτὸς &c.] *Trajanus*, M. Ulpius Brinitus, inter Cæſares optimus, quemadmodum teſtatur acclamationis in creandis Impp. formula: *Sis felicior Auguſto, melior Trajano.* Italica urbe Andaluziæ, oriundus: ſecundum alios Italus, ſub Veſpaſiano & Tito, in bello contra Judæos egregie rem geſſit, duodecimæ Legionis Præfectus. Dein, à Nerva in conſortium Imperii allectus, accepto de morte ejus nuntio, An. 98. Coloniæ Imperator ab exercitu ſalutatus eſt. Qua de re literis ad Senatum datis; Chriſtianos non quidem edictis terruit, nihilominus prohibendo nocturnos cœtus, & Religiones à Romana alienas, occaſionem præbuit Præfectis Præſidibuſque provinciarum, acriter in illos ſæviendi, quamvis Plinius in cauſa fuit, ut aliquantulum perſecutionem remitteret. Audito, Decebalum Dacorum Reg. rebellaſſe, illo bis victo, Daciam in Provinciam redegit: Romam reverſus, Legatos ex omnibus terræ partibus, remotiſſima quoque India, excepit. Dein colu-

Μοῖραν ἀεικελίην οὐ φεύξεται, ἀλλὰ καμεῖται.
Οὐ κόνις ἀλλοτρίη κρύψει νέκυν, ἀλλ' ἀνεμείης
Ἄνθεος οὔνομ' ἔχουσα. μετ' αὐτὸν δ' ἄλλος ἀνάξει
17 Ἀργυρόκρανος ἀνήρ. τῷ δ' ἔσσεται οὔνομα πόντου.

Triſte nec effugiet fatum, feſſuſque jacenſque,
Mortuus externa tectus tellure premetur,
Floris de vento vocitati nomen habente.
Poſt hunc argento galeatus nomine ponti.

Ἔσται

columnam Trajani orſus, ſeptennii ſpatio abſolvit, Architecturæ ultimum conatum, quem Coliſeum Sixtus V. erigi curavit, Petri ſtatua deſuper impoſita. Poſtmodum contra Armenios, Parthos, Oſdroënos, Arabas, Aſſyrios, Iberos, Colchos, & Perſas victor, undecim millia Chriſtianorum militum in Armeniam relegando, gloriam nominis ſui non parum obſcuravit. Terræ motu, quo Antiochia concuſſa fuerat, tantum non obrutus poſtea Judæos rebelles extinxit. Obiit Selinunte, Ciliciæ urbe, quæ Trajanopolis ab ipſo dicta, an veneno propinato? An. 117. ætat. 64. Imp. 19. A Plinio panegyrice laudatus, inſignis omnino cætera imperator, ſed ſævitia, puerorum amore, vini nimio uſu, idolomania infamis. Scripſiſſe dicitur hiſtoriam belli Dacici. Dio *in Trajano*. Aurel. Victor. *de Cæſar.* Eutropius, Euſebius, &c. Glaudianus de Theodoſio, libro de 4. *Conſ. Honorii*:

——— Victura feratur
Gloria Trajani; non tam quod Tigride victo
Noſtra triumphati fuerint provincia Parthi,
Alta quod invectus fractis Capitolia Dacis,
Quam patriæ quod mitis erat. Idem.

Trajanus morbo correptus & Selinuntem Ciliciæ urbem delatus, ibidem extinctus eſt. Selinuntem autem ab herba vocitatum qui ignorat, is, ut eſt in proverbio, οὐδ' ἐν σελίνοις verſatus eſt. Sed cur ἀνεμείην vocat Sibylla? an eo nomine Selinum notabant Sibyllæ cives, ut ſolent herbarum appellationes vulgo uſitatæ ſingulis fere in locis variare? an quia ſelinum locis altis & vento perviis gaudet, quemadmodum peculiariter dictum oreoſelinum? *Opſopœus.*

17 Ἀργυρόκρανος &c.] Ἀργυρόκρανος idem eſt quod πολιόκρανος, *cano capite ſenex.* infra & κυανοχαίτης hoc ipſo loco. *Idem.* Adrianum Imperatorem intelligit, de quo hæc ſunt notanda. *Imper. Rom. Hadrianus*, cognom. Ælius, à Trajano adoptatus huic in imperio ſucceſſit. Inſignibus animi dotibus inſtructus, in populi incubuit commoda, peragrato hunc in finem toto imperio. Galliam enim ingreſſus, dein in Britanniam trajecit, ubi ad incurſiones Barbarorum frænandas murum duxit 80. m. p. Regreſſus in Galliam, ut in Hiſpaniam tranſiret, audita in Aquitania Plotinæ, Trajani viduæ, morte, ei Nemauſi templum ſtruxit. Hinc in Hiſpaniam profectus, poſtmodum Orien-

tem

Ἔσται καὶ πανάριστος ἀνὴρ, καὶ πάντα νοήσει.

Dictus regnabit: vir is optimus; omnia noſcet.

Καὶ

tem adiit, Parthis ibi coërcitis. Altero itinere eodem delatus, Athenas pervenit, Cereriſque Eleuſinæ Sacerdotibus accenſeri voluit: quo tempore Quadratus Epiſc. Athenienſis, & Ariſtides Philoſophus Chriſtianus, durante ſemper perſecutione Chriſtianorum, auctoritate ſuſtulti Sereni, unius ex Legatis Imperatoris, apologiam ei pro Fide ſua obtulerunt eo ſucceſſu, ut Imperator mitigationem aliquam pollicitus ſit. Dein Judæos rebelles ſemel atque iterum vicit, & loco Hieroſolymæ deſtructæ Æliam condidit, templo Jovis in monte Calvariæ, & fano Adonidis Bethlehemi excitato, porcorum quoque imaginibus in portis Æliæ ſeu Hieroſolymæ collocatis: Cætera Mathematicarum artium, Aſtrologiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Poëſeos, Philoſophiæ & Medicinæ peritiſſimus. In arte Sculptoria ſupra alios: memoria tam invicta, ut etiam locorum minoris notæ, fluviorum, militumque ſingulorum nomina ſciret. Sed magicis artibus nimium deditus, ſævus in proceres, etiam leviter ſuſpectos, fuit. Senio tandem ſanguiniſque fluxu debilitatus, cum omnia, etiam illicita, nullo ſucceſſu tentaſſet, Bajas ſe contulit, ubi deſperabundus animam efflavit, Anno Chriſti 140. vel 138. ſecundum alios, Imperii 20. ann. 10. menſ. 29. d. Xiphilin. Spartianus, Baronius ab Anno 119. uſque ad An. 140. &c. Poſt vexatos Chriſtianos, morbo aquæ intercutis periit. Vitam ejus inter cæteros conſcripſit Ælius Spartianus. Moriens hos verſus fudiſſe dicitur,

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut ſoles, dabis jocos.

Mirum autem, quare Spartiano hi verſiculi parum videantur elegantes, nam ita mox judicat. Videbimus alibi, inquit Caſaubonus, quantum iſti Scriptores (Hiſtoriæ Auguſtæ) poëtica facultate valuerint. Multa enim de Græcis à ſe verſa his libris inſeruerunt: præ quorum venuſtate ſcilicet ſordere *Hadrianea* debuerint. Nobis vero hi dimetri molliſſimi, & melioris ſeculi elegantia digniſſimi cum viderentur, etiam Græce idem fecimus *Hadrianum* dicere, niſi hoc potius balbutire eſt:

Εὐμάλακον ψυχάριον,
Ξεῖνε, χ' ἑταῖρε σώματος,
Ποῖ νῦν πάλαι ἐλεύσεαι,
Ἀμυδρὶς, γυμνή τε καὶ σκιὰ,
Οὐδ' οἷα πάρος σκώψεαι;

Subdit Hiſtoricus prædictus, *Nec multo meliores fecit & Græcos.* Atqui extant nonnulli adhuc, non quales hic Criticus judicat, ſed qui merito ſuo, cæterorum quos amiſimus, ingens deſiderium in nobis excitent. Quare etiam non defuere, qui argutias illius imitarentur. Ejuſmodi eſt, quod apud Theophylactum Simocattum, ſcriptorem eximium inter Græcos recentiores, obſervabamus, epiſtola illa, quæ incipit: Ὁ φυσικός σοι κόσμος παραίνεσι. Clauditur autem ſic: καὶ γῆρας τὸ ἀδικεῖς, καὶ νεότητα· τὴν μὲν τὸ ἐπαγγελλομένην διέψευσας, τὸ δὲ κατεπαυδὸν ἐκλέλυσας. *Hadrianum* ſine dubio imitatur, qui ægro & mendico homini, à quo fuerat his verſibus compellatus:

Ἥμισύ μου τέθνηκε, τὸ δ' ἥμισυ λιμὸς ἐλέγχει,
Σῶσόν με Βασιλεῦ, μουσικὸν ἡμίτονον.

Reſpondit hoc argutiſſimo diſticho:

Ἀμφοτέρους ἀδικεῖς καὶ Πλυτέα καὶ Φαίθοντα,
Τὸν μὲν ἔτ' εἰσορόων, τὸν δ' ἀπολειπόμενος. *Hoſmannus.*

Καὶ ἐπί σοι πανάριστε, πανέξοχε κυανοχαῖτα,
Καὶ ἐπὶ σοῖσι κλάδοισι τάδ' ἔσσεται ἤματα πάντων.
Τρεῖς ἄρξουσιν; [18] ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει ἁπάντων.
Τείρομαι ἡ τριτάλαινα κακὴν φάτιν ἐν φρεσὶ θέσθαι,
[19] Ἴσιδος ἡ γνωτὴ καὶ χρησμῶν ἔνθεον ὕμνον.

Atque hæc, cæruleis ſub te inſignite capillis
Optime, ſubque tuis excellentiſſime ramis
Omnia tempora erunt tres rerum ſumma tenebunt,
Omnibus at tandem potietur tertius ille.
Torqueor infelix, dum triſtia fata recordor
Iſidis ipſa ſoror divina oracula pandens.

Πρω-

18 Ὁ δὲ τρίτος] Reg. cod. ὁ δὲ τρίτατος σφῶν ὀψὲ κρατήσει. Idem vaticinium iteratur infra. *Opſopœus.*

19 Ἴσιδος] *Iſis*, quibuſdam Jo à Jove rapta, aliis Ceres aut Luna viſa eſt. Vide *Jo.* Fuit autem uxor Oſiridis, & pro Dea ab Ægyptiis ſolennibus feſtis ſtatuiſque ſerto ex ariſtis contexto coronatis, culta. Hæc enim Inachi filia cum eſſet, unde *Inachis* vocata, in Ægyptum venit, primaque triticum & hordeum inveniſſe, legeſque ſtatuiſſe dicitur. Apud Alexandrinos autem in præcipuo honore fuit: Nihilominus à Senatu Rom. recepta, Lucan. libro 8.

Nos in templa tuam Romana recepimus Iſim.

Eademque in Italia ei ſacrificia inſtituta ſunt, quæ olim in Ægypto, de quibus fuſiſſime Apulejus *Mileſiar.* libr. ult.. Durantibus ſacris, novem noctibus integris ſecubare moris erat, Ovid. *Amor.* lib. 1. eleg. 8. Quia autem ſacra ejus turpiſſima, hinc quidquam evulgare nefas. Imo Piſone & Gabinio Coſſ. Romæ cultus iſte prohibitus eſt, quem Commodus Imp. reſtituit, ipſe raſo capite Anubim geſtans: Nec quandiu Romæ fuit, ulli Deorum majori ſuperſtitione, quam ei litatum, maximuſque honor ejus ſacerdotibus delatus eſt. Hinc Domitianus *Iſiaci habitu velatus, inter ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis latuit.* Sueton. in eo cap. 1. Templum ibi habuit, prope ſepta ſeu ovile, in regione 9. in cujus penetrali habitabant ſacerdotes, à populo velo diſcreti. Sueton.

Πρῶτον μὲν περὶ σεῖο βάσιν ναοῦ πολυκλαύστου
Μαινάδες αὔξουσιν, καὶ ἐν παλάμαισι κακαῖσιν

Principio circum ima tuæ lachrymabilis ædis
Mænades augebunt: atque in manibus ſceleratis

Ἔσσεται

in Tib. capite 36. Tacit. Annal. libro 2. Dion libro 40, 42, 47, 53, 54. Lamprid. in *Commodo*. Tertullian. in Apol. cap. 6. Quidam duas *Iſides* fuiſſe aſſerunt, Clemens 1. Strom. Herodot. libr. 2. Euſeb. Præp. Evang. libro 1. Lilius Gyraldus de Diis Gentilium *Syntagm.* 12. E veteri orbe in novum tranſiiſſe, una cum reliqua Ægyptiorum ſuperſtitione, vidit P. de Valle. Itiner. tom. 4. Sacerdotes ejus *Iſiaci* dicti, qui veſtibus tantum lineis, quas illi λινοστολίας appellabant, amiciebantur, ideo forſan, quia *Iſis* lini uſum prima mortales docuiſſet. Hinc etiam illi, qui ad Deam ſupplicaturi accedebant, veſtes è lino induere habebant neceſſe. Sacerdotes hi, ex religionis præſcripto, abſtinebant à ſuillis & ovillis carnibus, ſales carnibus non adhibebant, ne caſtitatem violarent: vinum ipſi bene dilutum non bibebant, radebant caput, calceiſque papyraceis uſi, Iſidis Imaginem humeris portabant: quam tamen & aſinus interdum geſtabat. Porro ſiſtrum concutiebant, cujus uſus in bellis quoque fuit. Plura de his vide apud Diod. Sic. libro 1. & Plut. *pecul. lib. de Iſide & Oſiride*. De habitu vero eorum adi Torrentium *ad Domitianum Suetonii* capite 1. Dempſterum *Antiquit. Rom.* libro 2. cap. 22. &c. Ovid. *Metam.* lib. 9. fab. 12. totam pompam ita deſcribit:

Inachis ante thorum pompa comitata ſacrorum
Aut ſtetit, aut viſa eſt, inerant lunaria fronti
Cornua cum ſpicis nitido flaventibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubaſtis, variiſque coloribus Apis,
Quiſque premit vocem, digitoque ſilentia ſuadet.
Siſtraque erant, nunquamque ſatis quæſitus Oſiris,
Plenaque ſomniferis ſerpens peregrina venenis.

De *Iſidis* ſacris Romæ ſublatis, An. Chr. 120. Vide quoque *Paulina*. Hinc *Iſidis Inſula*, *Iſidis Portus* Plinio, *Iſidis Templum* Straboni, inſ. ſinus Arabici. Item urbs Ægypti ad Nilum prope Copton urb. *Hoſmannus*. Heic Sibylla profitetur ſe Iſidis eſſe ſororem, hoc ſi verum eſt quomodo cum Noacho diluvii tempore in arca degit? Mendax ergo hic deprehenditur Sibylla quæ ſe Divinitus inſpiratam jactitat. *Gallæus*.

20 Μαινάδες] *Mænades*, Eædem quæ Bacchæ, h. e. mulieres inſanientium ritu Bacchi orgia celebrantes, ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, quod ſignificat *inſanire*. Prop. lib. 3.

Seu ſequitur medias, Mænas ut acta, vias.

Ovid. *Faſt.* 4.

Mentis inops rapitur, ut quas audire ſolemus
Threicias fuſis Mænadas ire comis.

Propert. iterum, ubi ſupra,

——— Neque enim Ilia quondam
Verax Pergameis Mænas habenda malis.

Juvenal. *Sat.* 6.

—— Crinemque rotant ululante Priapo
Mænades. ——— Idem.

21 Μέμφι

Ἔσσεται ἤματι τῷδε, ὅταν ποτὲ Νεῖλος ὁδεύσῃ
Γαῖαν ὅλην Αἴγυπτον ἕως πηχῶν δέκα καὶ ἕξ,
Ὃς κλύσει γῆν πᾶσαν, ἐπαρδεύσει δὲ βροτοῖσι·
Σιγήσει δὲ χάρις γαίης, καὶ δόξα προσώπου.
[21] Μέμφι σὺ μὲν κλαύσῃ ὑπὲρ Αἰγύπτου τὰ μέγιστα.
Πρόσθε γὰρ ἡ μεγάλως γαίης [22] κραταίουσα, γενήσῃ
Λυπρή, ὥς τε βοῆσαι κ᾽ αὐτὸν τερπικέραυνον
Οὐρανόθεν φωνῇ μεγάλῃ· μεγαλόσθενε Μέμφι,

Una dies veniet, cum tota feretur in arva
Ad ſex atque decem cubitos Ægyptia Nilus,
Abluat ut terram omnem, mortaleſque rigentur:
Et decor & terræ facies ſpecioſa ſilebit.
Memphi vicem Ægypti multum lachrymoſa dolebis:
Nam prius imperio terræ dominata potente
Fies vilis, uti de cœlo clamet & ipſe
Fulmineus magna voce: O fortiſſima Memphi,

Ἡ τὸ

21 Μέμφι &c.] *Memphis*, Hebr. *Meph*, vel *Noph*, & *Migdol*, urbs Ægypti exciſa, olim regia, ab Oſiride condita, apud verticem Deltæ, ex adverſo Babylonis à vertice 15. m. p. in Auſtrum diſtans. Ibi papyri copia. *Ægyptia Memphis* Lucano dicitur lib. 1. Martialis,

Barbara Pyramidum ſileat miracula Memphis.

Pyramidum iſtarum veſtigia adhuc cernuntur. Locus *Menchis*, & *Mitzir* hodie Poſtello. Sunt qui *Cairo* eſſe putent, ſed Memphis ex altera parte Nili fuit, è regione Cairi. Quin & *Memphin* Arcadiæ Ægyptiacæ urbem memorat Dioſcorides lib. 4. cujus mentionem faciunt Euſtath. Lib. Notit. & Steph. Horat. 3. Od. 26.

Carens Sithonia nive Memphis.

Vide quoque Ovidium 2. Amor. eleg. 13. Propertium lib. 3. Hinc *Memphitis*, patronymicum fœmininum, Juven. Sat. 15. Tibullus Eleg. 1. 7. &c. Item *Memphiticus*. Ovid. 1. *Art. Am.* Idem.

22 Κραταίνουσα] Scribe κρατέουσα ex Regio Codice, & MS. *Gallæi*.

 23 Θεο-

Digitized by Google

Ἡ τὸ πάλαι δειλοῖσι βροτοῖς αὐχοῦσα μέγιστα,
Κλαύσεαι ἀργαλέη, καὶ πάμμορος, ὥς τε νοήσαι
Αὐτὴν ἀΐδιον θεὸν, ἄμβροτον ἐν νεφέεσσι.
Ποῦ σου λῆμμα κραταιὸν ἐν ἀνθρώποισι τέτυκται,
Ἀνθ᾽ ὧν ἐξεμάνης ἐς ἐμοὺς παῖδας [23] θεοχρίστους,
Καὶ τε κακὴν ὤτρυνας ἐν ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖσιν·
Ἕξεις ἀντὶ τόσων τοίαν [24] τροφὸν εἵνεκα ποινῆς.
Οὐκέτι σοι φανερῶς θέμις ἔσται ἐν μακάρεσσιν.
[25] Ἐξ ἄστρων πέπτωκας, ἐς οὐρανὸν οὐκ ἀναβήσῃ.
Ταῦτα μὲν Αἰγύπτῳ θεὸς ἔννεπεν ἐξαυδῆσαι

Olim mortales inter celebrata ſuperbe,
Infortunata ærumnoſaque flebis, ut alta
Immortale Dei cognoſcas numen in æthra
Factus ubi tuus eſt, homines tumidiſſimus inter?
In natos etenim quoniam Divinitus unctos
Es bacchata meos, juſtiſque immitis inique
Uſa, boniſque viris: ideo pro talibus auſis
Talis habenda tibi veſtis, pœnæque luendæ.
Jam tibi non inter ſedes erit ulla beatos.
Ex aſtris es lapſa, nefas tibi ſcandere cœlum,
Hactenus Ægypto Deus hæc me dicere juſſit

Υσα-

23 Θεοχρίστους] Loquitur de Chriſtianis, at illorum perſecutiones in arca Noachi fuiſſe prædictas, credat hoc Judæus apella. *Gallæus.*

24 Τροφὸν &c.] Conjectura Opſopœi putat legendum eſſe Τρίφον vel Τρεφὼν.

25 Ἐξ ἄστρων &c.] Ex ſcriptis novi teſtamenti phraſis hæc deſumpta eſt, ideoque in arca Noachica hæc non fuerunt prædicta. *Gallæus.*

26 Ἐξ

Digitized by Google

Ὑςατίῳ καιρῷ, ὅτε πάγκακοι ἄνδρες ἔσονται,
Ἀλλὰ ταλαιπωροῦσι κακοὶ κακότητα μένοντες
Ὀργὴν ἀθανάτοιο, βαρυκτύπου, οὐρανίου·
Ἀντὶ θεοῦ δὲ λίθους καὶ κνώδαλα θρησκεύοντες,
Πολλὰ μάλ' ἄλλυδις ἄλλα φοβούμενοι, οἷς λόγος
οὐδείς,
Οὐ νοῦς, οὐκ ἀκοή· ἄγε μοι θέμις οὐδ' ἀγορεύειν,
Εἰδώλων τε ἕκαςα, βροτῶν παλάμαις γεγαῶτα.
[26] Ἐξ ἰδίων δὲ κόπων καὶ ἀταςθαλίων ἐπινοιῶν
Ἄνθρωποι δέξαντο θεοὺς ξυλίνους, λιθίνους τε,
Χαλκοῦς τε, χρυσοῦς τε, καὶ ἀργυρέους τε ματαίως,

Tempus ad extremum, quo gens humana futu-
ra eſt
Peſſima: ſed durantque, malique malum oppe-
riuntur,
Iram immortalis cœleſtis & altitonantis:
Proque Deo lapides & ficta animalia, multa
Religione colunt, trepidi, diverſaque: quorum
Non ullus ſermo, mens nulla: auditio nulla eſt.
Singula nec fas eſt verbis ſimulachra referre
Mortali fabricata manu. quos namque creavit
Humanæque manus labor, ac induſtria mentis.
Accepere deos ſtulti, ſaxove, vel auro,

Αψύ-

26 Ἐ'ξ ἰδίων &c.] Abeſt à Regio codice verſus iſte. *Opſopœus.*

27 Χανδ.

Ἀψύχους, κωφοὺς, καὶ ἐν πυρὶ [27] χωνευθέντας
Ποιήσαντο μάτην γε πεποιθότες ἐν τοιούτοις.
[28] Θμοῦις καὶ Ξοῦις θλίβεται, καὶ κόπτεται βουλὴ
Ἡρακλέους τε Διός τε, καὶ Ἑρμείαο.
Καὶ σὲ δ' [29] Ἀλεξάνδρεια κλυτὴ θρεπτεῖρα

Ære vel argento factos, lignove dolatos,
Exanimos, ſurdos, conflatos ignis in æſtu
Fecere, atque his fruſtra commiſere ſalutem.
Opprimitur Thmuis & Xouis: conſiliumque
Herculis atque Jovis frangetur, Mercuriique.
Te quoque Alexandrea altrix celebris

Οὐ

27 Χωνευθέντας] Idem habet χωνευθέντες, & ſupplet ſequentem antehac imperfectum. Cæteris nullum ſuppetebat remedium. *Idem.*

28 Θμοῦις] Ætate Ptolomæi Θμοῦς erat Mendeſii nomi metropolis Ptol. l. 5. c. 5. quæ etiam Ammiani tempore urbs maxima. Ammian. lib. 22. *Marsham.*

29 Ἀλεξάνδρεια &c.] *Alexandria*, urbs multiplex. *Prima* Ægypti in ora ab oſtio Canopico 12. m. paſſ. in occid. opus Alexandri M. Caput urbium, Am. Marcellini libro 2. Herodian. libro 7. *Scanderia* Turcis, & *Aleſſandria* Italis, urbs Patriarch. & emporium celebre, quo ex India merces, præſertim aromata, per univerſam Europam diſtribuenda advehuntur. Olim ante Cairi erectionem (à quo itinere quatridui diſtat) clarior. Ipſa deficit in dies. Ad oſtium portus Inſula Pharos eſt, quæ jam injecta mole terræ adjacet, ubi turris Pharos nunc deſtructa: Super cujus rudera arx eſt Turcarum, qui juxta portum alteram arcem habent. V. Curt. lib. 4. Strab. lib. 17. Plin. 5. 10. Belon. l. 2. 19. Sanut. libr. 9. Leon. pag. 8. P. de Valle. Hinc *Alexandrinus*. Prop. lib. 3.

Noxia Alexandrina, dolis aptiſſima tellus.

Ob cœli clementiam, incolæ paſſim apud ſcriptores luxus maxime notati ſunt, velut apud Quinctilianum, libr. 1. & Ammian. lib. 22. Et ante utrumque *Alexandrina vita, atque licentia* apud Cæſar. lib. 3. *de B. C.* cap. 110. Inde Ovid. *Triſt.* 1. 2.

Non ut Alexandri claram delatus in urbem,
Delicias videam, Nile jocoſe, tuas.

Aër illic adeo temperatus eſt, ut quolibet die ſolem videant; unde, ob delicias, per excellentiam πόλις dicitur, ut ἄστυ Athenæ, & *urbs* Roma. long. 58. 20. lat. 31. 25. Varia hic Concilia. Vid. 1, 2, 3. *tom. Concil.* Athanaſ. Cyrill. Evagr. *Hiſt. trip.* Baron. Godeau. *Secunda*, Albaniæ, ad Caucaſi radices, & oram Caſpii maris urbs, & emporium regionis præcipuum, *Demircapi* Turcis, quaſi portæ ferreæ, & incolis

Digitized by Google

Οὐ λείψει πόλεμος τ' οὐ
Τῆς ὑπερηφανίης δὲ ὡς ὅσσα τὸ πρόσθεν ἔρεξας,
Σιγήσεις αἰῶνα πολὺν, καὶ νόσιμον ἦμαρ.
Κοὐκέτι σοι ῥεύσει τρυφερὸν πόμα.
*

Non ceſſabit bellum non
Quæ feciſti ante ſuperbe
Diu taciturna eris & reditus tempus.
Nec tibi jam ſuavis potus fluet
*

*Καὶ

incolis *Derbent*, à Tauresio, ſeu Ecbatanis, regia Perſarum, itinere 20. dierum diſtans in Bor. ubi ex Aſia in Scythiam per anguſtias tranſitus eſt. *Tertiam*, Arachoſiæ, *Cabul* hodie, teſte Caſtaldo, regionis metropolis ad Arachotum fluv. à Prophthaſia regia Drangarum 515. mill. paſſ. diſtans in Ort. Indiam verſus. long. 117.00. lat. 32.30. Aliis eſt *Candahar*, urbs munita Indiæ cis Gangem, ſub dominio magni Mogolis. *Quarta*, Ariæ, *Hieri* Caſtaldo & aliis (quod nomen eſt etiam ipſi provinciæ) urbs primaria, & regia ad Arium fluv. inter Hecatompylon, regiam Parthiæ ad occ. 565. mill. paſſ. & Bactra, regiam Bactrianæ in ort. 484. m. p. Sunt qui *Burgian* dici velint. long. 111. 30. lat. 38. 50. *Quinta* Carmaniæ, *Serent*, teſte Caſtaldo, urbs regia, & regionis primaria, inter Armuziam, & Arium. long. 100. 00. lat. 39. 30. *Sexta*, Ciliciæ, ſeu Syriæ in confinio, urbs Epiſcopalis ad ſinum Iſſicum, *Scanderoon* Turcis, teſte Leunclavio, *Alexandrete* Gallis. Emporium celebre, long. 68. 00. lat. 38. 10. *Septima*, *Margianæ*, *Indion* hodie dici putatur in tabb. recentt. urbs præcipua, & emporium earum regionum. *Octava*, Statiellorum, Anno 1178. à Mediolanenſibus, Placentinis & Cremonenſibus condita, urbs Liguriæ non obſcura ad Tanarum fluv. illam interfluentem, ampla & permunita, epiſc. ſub archiep. Mediolan. inde 52. m. p. in Auſtro-Libycum, media fere inter Genuam ad ort. & Auguſt. Taurinorum ac occ. Ab Alexandro III. Pontifice epiſcopalis effecta, à quo & nomen habet, cum prius Cæſarea diceretur. Ibi pons lapideus, & longitudinis admirandæ. vulgo *Aleſſandria della Paglia*, ſic per contemptum dicta, à Frider. I. Imper. In Duc. Mediol. long. 30. 30. lat. 43. 54. *Nona*, Troadis, quæ & Troas, quod nomen etiam regionis eſt, quæ & Phrygia minor, urbs archiep. ſub arch. Cyziceno. Nunc locus *S. Maria* dicitur, ac Turcis *Caraſia*, teſte Leunclavio. Plures Alexandrias ſi velit lector, conſulat Curt. libro 7. Plin. 6. 16, 23, & 25. ut & Stephanum *Hofmannus*.

30 Αἰχν

Digitized by Google

Καὶ σὴν πᾶσαν ὀλεῖ γαῖαν, ἀνθρώπους κακοτέχνους
Αἵματι καὶ νεκύεσσι παρ' ἐκπάγλοισί τε βωμοῖς,
Βαρβαρόφρων, σθεναρὸς, πολυδείματος, ἄφρονα λυσσῶν
Παμπληθεῖ ψαμαθηδὸν ἀπαΐξων σὸν ὄλεθρον.
Καὶ τότ' ἔσῃ πόλεων πολύολβος, πολλὰ καμοῦσα.
Κλαύσεται Ἀσὶς ὅλη δώρων χαρίνων ἀπὸ σεῖο
Στεψαμένη κεφαλὴν ἀχαρῆ, πίπτουσ' ἐπὶ γαίης.
Αὐτὸς δ' ὃς Περσῶν [30] λάχεν, Αἴγυπτον πτολεμίξει,
Κτείνας ἄνδρα ἕκαστον, ὅλον βίον ἐξαλαπάξει.

†
†

Vaſtabitque tuam terram vir peſſimus omnem,
Sanguineque inficiet, diris & cædibus aras,
Barbarus, immanis, rabie demente tremendus,
Ingenteſque tuæ ſtructurus ſtragis acervos.
Tunc eris urbs olim felix, tunc plena laborum,
Plorabitque tuis Aſia omnis compta venuſtis
Turpe caput donis: ad terram prona cadendo
Cui vero Perſæ contingent, bella movebit
Ægypto, occiſiſque viris prædabitur omnem

Καὶ

30 Λάχεν &c.] Lege λάχεν Αἴγυπτον πτολεμίξαι. Opſopœus.

31 Κλαύσεις

Καὶ [31] Κισσὶς θεόθεν βασιλεὺς πεμφθεὶς ἐπὶ τοῦτον,
Ὡς τε μένειν μοῖραν τριτάτην δειλοῖσι βροτοῖσι.
Αὐτὸς δ' ἐκ δυσμῶν εἰσπτήσεται ἅλματι κούφῳ,
Σύμπασαν γαῖαν πολιορκῶν, πᾶσαν ἐρημῶν.
Ἀλλ' ὅταν ὕψος ἔχῃ κρατερὸν, καὶ τάρβος ἀηδὲς,
Ἥξει δ' αὖ μακάρων ἐθέλων πόλιν ἐξαλαπάξαι.
Κἀκεῖ τις θεόθεν σθεναρὸς βασιλεὺς ἐκπεμφθεὶς,

Victum, & rex Ciſſis miſſus Divinitus illi,
Ut ſic tertia pars maneat mortalibus ægris.
Ipſe ex occaſu ſaltu veloce volabit,
Terram deſolans & vaſtans funditus omnem.
Sed cum terribilis multum diruſque valebit,
Iamque beatorum veniet populetur ut urbem,
Rex quidam fortis miſſus Divinitus illo

Πάντας

31 Τοῖσι Παρὸν &c.] Non eſt quod labores de hoc Liſſi rege: verſus eſt partim vitioſus, partim male locatus. Tolle eum, ſententia erit perſpicua. Sed ubi reponendus ſit, non perinde liquet. Lubens exterererem tertium à fine, & hunc insererem. Idem certe eſt ſenſus utriuſque, ſi modo κισσὶς in κεινὸς mutes. Imo audacter illinc ejiciendum & huc recipiendum pronuncio ex auctoritate Lactantii lib. 7. cap. 18. *Sibyllæ quoque* (ſcribitis *non aliter fore oſtendunt, quam ut Dei filius à ſummo patre mittatur; qui & juſtos liberet de manibus imperiorum, & injuſtos cum tyrannis ſævientibus deleat, è quibus una ſic tradidit.*

Ἥξει δὲ μακάρων ἐθέλων πόλιν ἐξαλαπάξαι·
Καὶ κεῖνος θεόθεν βασιλεὺς πεμφθεὶς ἐπ' ἰδίων,
Πάντας ὀλεῖ βασιλεῖς μεγάλους, καὶ φῶτας ἀρίστους.
Εἶθ' οὕτως κρινεῖται ὑπ' ἀφθίτοις ἀνθρώποισι.

Vides ne alterum ex Lactantiana collatione natum? nam ne te moveat ἐπ' ἰδίων, in vet. Lactantii membrana ſcribitur ἐπὶ τοῦτον, *ad iſtum.* Eadem porro pro κρινεῖται habet κρίσις ἔσται. Atque huc uſque frui licuit beneficio regii codicis, de reliquis nihil amplius exhibentis, ſi octavum librum exceperis, qui in illo eſt primus. *Idem.*

bbbb 32 Τοῖσι

Πάντας ὀλεῖ βασιλεῖς μεγάλους, καὶ ἄνδρας ἀρίστους.
Εἶθ' οὕτως τέλος ἔσται ἄφθιλον ἀνθρώποισιν.
Αἲ αἴ σοι κραδίη δειλή, τί με ταῦτ' ἐρεθίζεις
Δηλοῦν, Αἰγύπτου πολυκοιρανίην ἀλεγεινήν,
Βαῖνε πρὸς ἀντολίην Περσῶν γένεας ἀνοήτους,
Καὶ δήλου [32] τοῖσιε παρὸν τὸ μέλλον πότ' ἔσεσθαι.
[33] Εὐφρήτου ποταμοῦ ῥεῖθρον κατακλυσμὸν ἐποίσει,

Omnes exſcindet magnos regeſque viroſque.
Sic hominum finis exiſtet deinde perennis.
Heu miſero tibi cor, quid me narrare laceſſis
Ægypti miſerum multo ſub principe fatum?
I, genus ad ſtultum Perſarum ſolis ad ortus,
Iis monſtra quæ ſint præſentia, quæque futura.
Diluvium immittent Euphratis fluminis undæ,

Καὶ

32 Τοῖσι Παρὸν &c.] Putat Opſopœus forte legendum eſſe τὸ παρὸν τότε μέλλον ἔσεσθαι.

33 Εὐφρήτου &c.] *Euphrates*, Meſopotamiæ fluvius celeberrimus & maximus. Magnitudinem ejus innuit Callimachus. *Hymn.* 2.

Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος. ---

Itemque Dionyſius,

Φαίνετ' ἀπειρεσίου ποταμοῦ ῥόος Εὐφρήταο.

Major ſiquidem eſt Tigride, ſicut refert Strabo libro 2. Ἐστὶ δὲ μείζων ὁ Εὐφράτης καὶ πλείω διέξεισι χώραν σκολιῷ τῷ ῥείθρῳ. Inde *vagus Euphrates* Strabo *Sylv.* 2. & *flexuoſus* Mart. Capellæ dicitur, De eodem Lucanus libro 3.

Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, &c.

Sic appellatur in libro Joſ. 1. 4. הנהר הגדול נהר פרת ubi Sept. Ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ Εὐφράτου. Similiter in Apocalypſi 9. 14. Ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ. Ob fertilitatem eum celebrat M. Tullius *de N. D.* 2. *Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates, inquam quotannus quaſi novos agros invehit.* Itemque Lucanus libro 3.

——— Sparſus in agros
Fertilis Euphrates, Phariæ vice fungitur undæ.

Strabo

Καὶ Πέρσας ὀλέσει, καὶ [34] Ἴβηρας, καὶ Βαβυλῶνας.

Et Perſas perdent, & Iberos, & Babylonas,

[35] Μασ-

Strabo libro 16. Πλημμυρεῖ γὰρ ὁ Εὐφράτης κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, ἀπὸ τοῦ ἔαρος ἀρξάμενος. Plinius de Euphrate: *Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac Meſopotamiam inundat Sole obtinente viceſimam partem Cancri. Minui incipit in Virgine & Leone tranſgreſſo. In totum vero remeat in vigeſima nona parte Virginis.* Originem nominis ſui, quod, poſtquam Taurum prætergreſſus eſt, demum habet: Vide Cluver. *Introd. Geogr.* haud dubie debet linguæ Arabum. quibus *Pharata inundare* denotat, unde *Iphraton inundatio*, ex quo poſtea corrupte *Euphraten* ſuum Græci finxerunt. Alii dictum volunt ab eo quod legitur, Gen. cap. 11. v. 14. הוא פרת *Hu perath*, unde Εὐφράτης. Utrumque verum. Græci enim ſuo more ludunt, dum ἀπὸ τοῦ εὐφραίνειν petunt. Vide Boch. *Phaleg.* 1. cap. 8. pag. 38. & 39. Strabo ex Niphate Armeniæ monte naſci tradit. Si Boëtio credimus,

Tigris & Euphrates uno ſe fonte reſolvunt.

Lucanus libro 3.

——— *Quos non diverſis fontibus edit*
Perſis, & incertum, tellus ſi miſceat amnes.

Oppian. Κυνηγ. δ.

Αὐτὰρ ἐϋῤῥείταο παρ' ὄχθαις Εὐφρήταο.

Orpheus *in Lithiacis*, Συναντήσειος κελαδεινοῦ
Ὕδασιν Εὐφρήταο. ———

Baudrando ortus in Armenia maj. paulo poſt recipit Harpagum & Arſametem, dein à Sept. in Mer. tendens, Armeniamque maj. à min. ſeparans, alluit urbes Azirim, Zimaram, Melitenem, & recipit Arſaniam & Melam fluv. poſtea Syriam & Arabiam à Meſopotamia dividens, & rigatis Samoſatha, Zeugmate & aliis innumeris, auctus fluviis, Marſya & Chabora, aliiſque infra Seleuciam, prope Cteſiphontem, in Tigrim cadit, & cum ipſo paulo poſt in ſin. Perſicum ſe exonerat. *Hofmannus.*

34 Ἴβηρας] *Iberia*, reg. Aſiæ inter Colchidem ad Occid. & Albaniam ad Ort. Armeniæ maj. ad Merid. contermina, ad Boream montibus Caucaſeis definita. Nunc *Gurgiſtan* incolis, Gall. *Georgie.* Ibi urbes alias celebres, Armotica ſeu Harmaſtis, nunc *Cori* & Artaniſſa, nunc *Baſſachiuc.* Dividitur ab Albania Caſpio monte ad Ort. à Colchide Moſcicis montibus. Sub Principe proprio, ſub clientela tamen Regum Perſ. Baudr. Populi *Iberes* Straboni, aliis *Iberi*, *Giorgiani* vulgo: quamvis Giorgiana reg. magnam Armeniæ partem complectitur. V. quoque infra. *Iberia*, primum appellata fuit Hiſp. regio Ibero fluv. proxima, an hinc, an ab Ibero R. quam poſtea, Celtæ Gallorum pop. relictis ſedibus ſuis habitavere, unde compoſito ex nomine gentis utriuſque vocabulo, *Celtiberi* dicti ſunt. Lucan. lib. 4.

—— *Profugique à gente vetuſta*
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

Porro Ar. Montanus Iberiam Aſiaticam hodie *Georgiam*, in ſacris literis ſub nomine *Tubal* deſcribit, atque hinc profectos Hiſpanos, qui Europæ ultimam partem verſus Occid. occupant, teſtatur. Hoc ipſum etiam voluit Joſephus. Plinius quoque Varronem ſecutus Iberes ſive Iberos primo loco collocat inter nationes, quæ ante Romanos in Hiſp. ſedes fixerunt. Sic enim ſcribit 3. 1. *In univerſam Hiſpaniam M. Varro perveniſſe Iberos, & Perſas, & Phœnices, Celtaſque & Pœnos tradit.* Longe tamen aliter Megaſthenes, qui Se-

 leuci

Digitized by Google

leuci Nicanoris tempore rerum Chaldaicarum, & Aſſyriarum hiſtoriam condidit, ex qua ſic Abydenus apud Euſeb. *de Præp. Evang.* lib. 9. cap. 41. Μεγασθένης δέ φησι Ναβουκοδρόσορον Ἡρακλέος ἀλκιμώτερον γεγονότα, ἐπί τε Λιβύην, καὶ Ἰβηρίην στρατεῦσαι. Ταύτας δὲ χειρωσάμενον, ἀποδασμὸν αὐτέων εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου κατοικίσαι. Strabo etiam in primo tradit, Iberos Occidentales in loca ultra Pontum, & Colchidem commigraſſe. Imo & ſimiliter Dionyſius *in Periegeſi* ſcribit:

> Τῷ δ᾽ ἐπὶ ναιετάουσιν ἐωθινὸν ἔθνος Ἰβήρων,
> Οἵ ποτε Πυρρήνηθεν ἐπ᾽ ἀντολίην ἀφίκοντο.

Sequitur hanc opinionem etiam Socrates, *Hiſt. Eccl.* 1. 16. Non pauci tamen ab hac ſententia receſſerunt. Nam Appianus *in Ibericis* tradit, cum aliqui putarunt, Iberos Europæ eſſe προγόνους Iberum Aſiæ; alios contra exiſtimaſſe, eos iſtorum eſſe ἀποίκους, fuiſſe etiam, qui neutros vel progenitores, vel colonos, arbitrarentur. Quomodo Ἴβηρ ratione gentis utriuſque erit ὁμώνυμον ἀπὸ τύχης. Atqui ſi diligentius perpendamus, multo veriſimilius videtur, Hiſpanos eſſe colonos Iberum in Aſia: quam ut contra Hiſpani per immenſa terrarum ſpatia ultra Colchidem commigrarint. Quod eo minus arridet, quia ab Oriente propagatum eſt genus humanum. Quanquam vero facilius in animum induxero, Iberes Aſiaticos coloniam duxiſſe in Hiſpaniam, quam è contra, Hiſpanos in loca Aſiæ Septentrionalia: inprimis tamen eo propendeo, ut putem, neutros alteris originem ſuæ gentis debere: præſertim quando, ut Appianus ait, ἤθους οὐδὲν ἦν ὅμοιον, ἢ γλῶσσα, *Nec montibus ulla ex parte, nec lingua convenirent.* Iberiæ Europææ meminit, Claudianus ad Serenam:

> *Sola novum Latiis vectigal Iberia rebus*
> *Contulit.*

Iberiæ vero Aſiaticæ, Virgilius *Georg.* libro 3.

> *Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.*

De nomine ſic Bochartus, Iberiæ vox, inquit, (id eſt, Hiſpaniæ) ex Phœnicum lingua petenda eſt. Nam Caucaſeos Iberos in Hiſp. veniſſe, & regioni dediſſe nomen meræ nugæ ſunt. Quid igitur? Ebræis עבר *eber*, Chaldæis עברא *ebra*, vel *ibra* eſt *tranſitus*, & quicquid eſt ulterius. Inde plurale *ebrin*, vel *ibrin*, *terminos*, & *fines* ſignificat. In Evangelio Syro, & in verſione Syra Pſalmorum paſſim uſurpatur hæc vox, ubi Græca habent πέρατα τῆς γῆς, אפסי ארץ *Aphſe eretz*, id eſt, *fines terræ*. Merito igitur *Iberi* dicti, qui ex Phœnicum ſententia terrarum fines ultimos habitarunt, Hiſpani nempe, quorum urbem Calpen Tyrii putaverunt, eſſe τέρμονας τῆς οἰκουμένης, ut in Strabone habetur. Tale eſt quod Gaditanum templum Poſidonius ſcribit eſſe ἐπὶ γῆς θαλάττης πέρας. Et quod in Homero Proteus Menelaum ita compellat:

> Ἀλλά σ᾽ ἐς Ἠλύσιον πεδίον, καὶ πείρατα γαίης
> Ἀθάνατοι πέμψουσι. - - - -

Id eſt, in Hiſpaniam, ut interpretatur Strabo. Eodem ſenſu apud Dionyſium τηλιστοι, id eſt, *remotiſſimi* dicuntur:

> Ὀππόθι τηλίστων μεταχίαθεν ἔθνος Ἰβήρων.

Ita legendum, non τελλίστων, ut vulgo legitur. Unde Claud. libro 3. *Paneg. de Stilic.* ait:

> *In extremos aciem mittebat Iberos.*

Notandum hic, Galliam olim etiam *Iberiam* nominatam, ut conſtat ex Strabone libro 3. ubi antiquitus Iberiam ait dictam, quicquid foret inter Pyrenæos montes & fluv. Rhodanum, ut veriſimile etiam ſit eam veteribus extenſam uſque ad Rhenum, eamque credo cauſam eſſe, cur Nonno libro 23. *Dionyſ.* dicatur Ῥῆνος Ἴβηρ *Rhenus Iberus*. Sed quanto aliter Gorop. Becanus ſenſerit lib. *Hiſpanicorum* 2. ubi ſuſpicatur Ἴβηρ Germanicam eſſe vocem, quia Germanis *Iver* idem ſit ac *Zelotypia*, quomodo Rhenus in vet. epigram. ζηλήμων vocatur. Sed ejus ſententiæ eo minus ratio habenda eſt, quia apud veteres

omnes.

Digitized by Google

[35] Μασσαγέτας τε φιλοπτολέμους, τόξοισί τε πάντας.
Ἀσσὶς ὅλη πυρίφλεκτος ἕως νήσων σταλαγήσει.

Maſſagetaſque armis claros, atque arcubus omnes.
Tota Aſia igne ardens æquor ſtillabit aduſque:

[36] Πέρ-

omnes de hoc Rheni cognomine ſilentium ſit, nec Nonnus homo Ægyptiacus ſciverit Germanice, Voſſius. *Iberia* tota ad Chriſtum converſa eſt ſec. 4. mulierculæ captivæ opera, quæ cum invocatione nominis Domini Jeſu Reginam à graviſſimo morbo liberaſſet, hæc fide ſuſcepta maritum Regem quoque convertit; ſicque utcunque ritus Chriſtianos à fœmina edocti, *Rex viris*, *Regina mulieribus*, Chriſtum prædicarunt, donec iis à Conſtantino Magno Epiſcopi ſummiſſi ſunt. libro 1. cap. 10. Socr. libro 1. cap. 6. &c. *Idem.*

35 Μασσαγέτας τε &c.] *Maſſagetæ*, pop. Sarmatiæ Europææ juxta Euxinum mare, qui *Alani*, quaſi graves Getæ, *Maſſa* enim apud Scythas *grave* ſignificat, teſte Iſidoro. Ultra mare Caſpium, Orientem verſus, trans Araxem eos ponit Dionyſius verſ. 739.

Τοὺς δὲ μετ' ἀντολίηνδε, πέρην κελάδοντος Ἀράξου
Μασσαγέται ναίουσι, θοῶν ῥυτῆρες ὀϊστῶν
Ἀνέρες, οἷς μήτ' αὐτὸς ἐγώ, μήθ' ὅστις ἑταῖρος
Ἐμπελάσαι· μάλα γάρ τι κακοξεινώτεροι ἄλλων.
Οὐ γάρ σφιν σίτοιο μελίφρονός ἐστιν ἐδωδή,
Οὐδὲ μὲν οὐδ' οἴνοιο μελαδήμ[illegible], ἀλλὰ γὰρ ἵππων
Αἵματι μίσγοντες λευκὸν γάλα, δαῖτα τίθενται.

Salluſtius *de Diis*, & *mundo*. Μασσαγέται μὲν τοὺς πατέρας ἐσθίουσι. Statius *in Achilleide*:

Lactea Maſſagetæ veluti qui pocula fuſcant
Puniceo. ——— ———

Lucanus libro 3.

Longaque Sarmatici ſolvens jejunia belli,
Maſſagetes qui fugit equo. ———

Claudianus:

Maſſagetaque truces, duro gens aſpera bello.

Idem:

Eſt qui cornipedes in pocula vulnerat audax
Maſſagetes. ——— ———

Uxores habent communes, cum quibus in publico coire non verentur. Sub tentoriis habitantes, nulla templa habent, Solem præcipue venerantur, cui & equum immolant, cæteros habent neglectui. Sævi & crudeles, hoſtes propinquoſque defunctos devorarunt, Strab. libr. 11. Ptolem. Herodot. *Alani* Ammiano & Gregoræ. *Abaſgos* eſſe putat Joh. Tzetza, poſtea *Argos* vocatos dicit Iſacius Tzetza. Thevetus eos *Abinadal* vocat. Baudrando erant populi Scythiæ, intra Imaum, inter Jaxartas & Alano-Scythas, ubi nunc pars Auſtr. Tartariæ deſertæ, verſus Zagatajam. *Idem.*

Digitized by Google

36 Πέργαμος ἡ τὸ πάλαι σεμνὴ βοτρυδὸν ὀλεῖται.
37 Καὶ Πιτάνη πανέρημος ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται.
38 Λέσβος ὅλη δύσει βαθὺν εἰς βυθὸν, ὥστ᾽ ἀπολέσθαι.

Pergamus inſignis quondam, ſucciſa peribit.
Deſertamque homines Pitanem, vaſtamque videbunt.
Lesbos tota petet fundum, penituſque peribit.

Σμύρ-

36 Πέργαμος] *Pergamus*, arx ſumma urbis Trojanæ, Heſychius. Πέργαμος, ἡ ἀκρόπολις Ἰλίου. *Pergamus*, urbs Troadis, ſeu Myſiæ mediter. ad Caicum fl. diu ſub Attalicis regibus fortunata, caput exigui regni, quod an. circiter 470. U. C. ſub Philætero, Lyſimachi Thraciæ R. ærarii præfecto, inchoatum, ſuccedente ipſi nepote Eumene, tranſiit ad Attalum 1. regem, qui regnavit Ann. 44. Ei Eumenes 2. ſucceſſit, per an. 42. Hunc Attalus 2. frater excepit, per an. 41. velut tutor Attali 3. qui improlis defunctus; an. 621. U. C. pop. R. hæredem inſtituit. Sic poſtea Romanorum provincia fuit, expugnata à Muſomo Saracenorum Præfecto, etſi cives crudeli facto ſe ad defenſionem obſtrinxiſſent, ann. C. 718. Apud hanc chartæ uſus inventus eſt, quæ nunc quoque vulgo *Pergamena* dicitur; ab Attalo; ut Ælianus; vel ab Eumene, ut Plinius ait, condita, & Galeni patria. Fuit olim Episc. ſub Arch. Epheſino, dein Metropolit. In hac urbe Æſculapium medicinam exercuiſſe, ibique officinam habuiſſe Lucianus in Jatromenippo tradit. Martialis 9. 17.

Conſilium formæ ſpeculum, dulceſque capillos
Pergameo poſuit dona ſacrata Deo.

Erat Pergami pavimentum, opus Zenodori præclarum, Vitruv. Hic Carpus, Paphylus & Agathonica paſſi, an. 170. Euſebius, lib. 5. cap. 2, & 3. Hodie *Pergamo*, teſte Sophiano. Strab. lib. 13. Plin. lib. 5. cap. 30. lib. 13. cap. 11. Juſtin. lib. 27. Polyb. lib. 5. Pancirolus *de mirab.* P. 2. tit. 13. *Idem.*

37 Καὶ Πιτάνη] *Pitane*, urbs Æolidis in Aſia, non procul à Caici fluv. oſtio, duobus inſignis portubus, cujus incolæ *Pitanæi* & *Pitanitæ* nominantur. Baudrando Urbs Myſiæ maj. verſus oram maris Ægæi, 68. m. p. circiter ab Æolide. Fama eſt apud Pitanam lateres inventos eſſe, qui ſuper aquas innatarent, quod & de aliis locis traditum eſt, ut Maſſiæ in Bætica, Plin. Ovid. Met. 7.

Æoliam Pitanen à læva parte reliquit.

Item *Pitane* op. Laconicæ mediter. ad Eurotam flu. & op. Macedoniæ marit. in ora orientali. Pitane urbs à Pelaſgis capta, illis ſervire coacta fuit, donec ab Erythræis liberata, in priſtinam libertatem vindicata eſt. Hinc adagium: *Pitane ſum*, de iis, qui redacti ad extremam calamitatem, rurſus ad priorem fortunam reſtituti ſunt, apud Zenodotum. Troadis quoque oppidum. Item fluv. Laconicæ. Plin. Strab. Ptolom. &c. *Idem.*

38 Λέσβος &c.] *Lesbos*, inſ. maris Ægæi, ante Aſſium promont. Troadis

Lesbia

Digitized by Google

Σμύρνα κατὰ κρημνῶν εἱλισσομένη καταχλαύσει,

Smyrnaque per præceps prolabens flebit: & olim
H τὸ

Lesbia Plauto *in Mercatore*, *Metelin* hodie. Olim univerſa Troadis imperium obtinuit. Ambitus ejus ſtadiorum 100. ſupra 1000. à Borea in Auſtrum protenſa, quingenta ſexaginta ſtadia longitudinis habens; feraci agro, & multa materia ad claſſes conficiendas idonea. Baudrando verſus oram Troadis eſt & Myſiæ maj. 12. mill. ab Aſſo prom. in Auſtrum. *Metelino* Italis, ab urbe ejus prim. Mitylene alias dicta, in parte Or. Circuitus eſt 130. mill. circiter. ex Thoma Porcaccio, 50. mill. à Chio in Septentr. 80. à Lemno in Auſtrum, 150. circiter à Delo in Bor. Portus habet duos capaciſſimos *Geremiæ & Caloni*. Venetis erepta eſt à Mahum. II. Huic inſula ortum ſuum debent Pittacus, unus ex ſeptem Græciæ ſapientibus; Alcæus poëta & Antimenides ejus frater, vir ad arma tractanda natus: Hic quoque nati ſunt Theophraſtus & Fania, Philoſophi Peripatetici, amici intimi Ariſtotelis: Muſicus quoque Arion & Terpander cum Sappho fœmina. Metel. Huc relegata à Nicephoro Patritio Irene eſt, an. C. 800. ubi mœrore contabuit. Sic dicta à primaria urbe, Archiep. quæ & in ea potentiſſima fuit, ſive à *Lesbo* Japeti filio, qui in eam inſulam navigavit. Ut autem eruatur Lesbi etymon, ſciendum eſt, veteres meminiſſe ſeptem majorum inſularum in mari mediterraneo. In quarum dimenſione, quamvis parum ſibi conſtent, tamen in eo conveniunt, quod Lesbon ſemper cenſent ſeptimo loco, Scylax ſcilicet, Alexius Comicus apud Euſtathium, Author *libri de Mundo* cap. 3. ubi de majoribus inſulis, Apulejus, Timæus, *apud Strabonem* libro 14. Diod. Sic. libro 5. Inde ſuſpicatur Bochartus, Lesbum inſulam *Esbuith* & contracte *Esbu*, i. e. *ſeptima*, dictam eſſe à Phœnicibus, voce deflexa ex Ebræa השביעית *haſſebiith*. Ex quo factum, ut præfixo Lamed להשבוע *Lesbus* diceretur urbs inſulæ metropolis, i. e. *ad ſeptimam*, ſupple *inſulam*. Qua nominum forma nihil frequentius apud Pœnos, ſic *Ad ſeptem aras*, *Ad ſeptem fratres*, *&c.*

Λέσβου ἐϋρυχόροιο. - - -

Dionyſ. verſ. 537. Hinc *Lesbius*, ut *Lesbia vina*, Horat. *Epod.* 9. Item *Lesbous*, ut *Lesboum barbiton*, apud eundem, *Carm.* 1. 1. A Lesbiis ortum eſt adagium apud Ariſt. libro 5. *Moral.* quod eſt *Lesbia regula*, cum ratio ad factum, non factum ad rationem, vel lex ad mores, non mores ad legem accommodantur. Lesbii inter alias turpitudinis notas, hanc contraxerunt, quod fellationis, & irrumationis primi authores feruntur; unde Græce Λεσβιάζειν apud Ariſtoph. pro *polluere*. Divinandi tamen arte pollebant: quapropter apud Plut. hoc adagium legitur *Lesbius Prylis*, nam Prylis Mercurii fil. fuiſſe traditur divinandi peritiſſimus. Lesbii etiam cantores celebres fuiſſe dicuntur, qui accerſiti Lacedæmonem, cives tumultuantes ſuavitate cantus ad concordiam revocabant: Unde ortum proverbium apud Suidam, & Zenod. *Poſt Lesbium cantorem*, cum aliquem non primas, ſed ſecundas tenere debere ſignificamus. Soli fertilitate, & vini generoſitate inter alia præſtans inſula, nec non puellarum formoſitate. *Idem.*

39 Βιθυ-

Ἡ τὸ πάλαι σεμνὴ καὶ ἐπώνυμος ἐξαπολεῖται.
39 Βιθυνοὶ κλαύσουσιν ἑὴν χθόνα τεφρωθεῖσαν,
Καὶ Συρίην μεγάλην καὶ Φοινίκην πολύφυλον.
Αἲ αἴ σοι 40 Λυκίη, ὅσα σοι κακὰ μηχανᾶται

Quæ fuit inſignis fama, celebriſque, peribit.
Bithynii patriæ flebunt incendia terræ,
Et Syriæ magnæ, Phœniceſque arbore crebræ.
Eheu te Lyciam, tibi quot molitur acerba

41 Πάν-

39 Βιθυνοὶ] *Bithynia*, Aſiæ min. reg. ad Pontum ſita, Thraciæ adverſa, Troadi proxima, Solino, Servio, & Mar Nicæa, ubi duo Concilia Oecumenica, & Chalcedone, ubi ſimile Concil. celebris. Capellæ primum *Bebrycia*, poſtea *Mygdonia*, dein à *Bithyno* rege dicta eſt *Bithynia*. Sunt qui ſcribunt *Thynos* populos tranſiſſe ex Europa, & hanc regionem occupaſſe, à quibus *Bithyni* dicuntur. Claud. 2. *in Eutrop.*

Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur.

Vaſtata eſt mirum in modum à Coſacis, anno Chriſti 1616. Bithyniæ incolas *Halizonas* vocat Suidas, itemque Herodotus, qui ait, eos primum *Strymonios* dictos. Hodie *Beſcangia* vocatur, teſte Caſtaldo; aliis *Burſia*, Turcis *Oſmanili*, uti docet Leunclavius. A ſitu, non à conditore dicitur, teſte Bochatto בטן *beten* Ebræis eſt *venter*, & Arabice באטן *batin interius* ſonat: Bithynos enim interiora occupaſſe veteres docent. Plinius 6. 32. *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni.* Et ante illum Pomponius Mela lib. 1. cap. 19. *Interius Bithyni ſunt & Mariandyni.* Laudes ejus decantat vetus Geographus à Jac. Gothofredo editus, Μεθ' Ἑλλήσποντον ἐστὶν ἐξαίσιον θαυμαστὴν Βιθυνίαν, ἡ μεγίστη καὶ βελτίστη, ἢ οὕτως πάντας καρπὸν ποιεῖ, Libanius extremo *Baſilici*, Λείπεται δὲ τὸ Βιθυνῶν ἔθνος τοῖς ὅπως ἐπιθυμοῦσι λαβεῖν. Vide Steph. *Manilio libro* 4. *Bithynia dives* vocatur. Hinc Horatius 1. Ep. 6.

Ne Cybiratica, ne Bithyna negotia perdas.

Et *Carm.* 3. *Od.* 7.

Thyna merce beatum.

Idem libro 1. Od. 35.

Quicunque Bithyna laceſſit
Carpathium pelagus carina.

Juvenalis primam ſyllabam corripuit,

Quanquam & Cappadoces faciant, equiteſque Bithyni.

Dionyſius poſt *Mariandynos* collocat. verſ. 793.

Ἄγχι δὲ Βιθυνοὶ λιπαρὴν χθόνα ναιετάουσι.
Idem.

40 Λυκίη] *Lycia*, reg. min. Aſiæ inter Pamphyliam, & Cariam: *Milias* alias, & *Ogygia* Steph. qui incolas *Tremiles* dictos ſcribit. Unde *Trimilis* reg. apud Liberalem. Aliis *Mylias* fuit ejus pars Bor. olim (ſi poetarum fabulis credimus) Chimæræ monſtri ignibus infeſtata. Cujus fabulæ

Digitized by Google

41 Πάντες ἐπ' αὐτὸ μίτους ἐπιβὰς χώρης ἀνεγεινῆς,
Ὡς κλαῦσαι σεισμῷ τε κακῷ, καὶ νάμασι πικροῖς,
42 Τὴν Λυκίης ἄμυρον, καὶ τὴν μυρίπνουν ποτὲ χέρσον.
Ἔσται καὶ Φρυγίῃ δεινὸς χόλος εἵνεκα λύπης,
Ἧς χάριν ἡ Διὸς ἦλθε 43 Ῥέη, κἀκεῖ προσέμεινε.

Omnibus in miſeram terram vadentibus ultro,
Ut fleat ob motum triſtem, latices & amaros
Expers unguenti Lycia, id quod oleverat olim.
Et Phrygiam gravis ira manet, conflante dolore,
Propter quem Jovis ivit eo Rhea, manſit & illic.

44 Πόν-

fabulæ occaſionem præbuit Chimæra ejus reg. mons crebro ignem eructans. Dicta eſt autem Lycia, à *Lyco* Pandionis filio. Urbem habet Pataram, Apollinis oraculo celebratam, Unde *Patareus Apollo*, apud Horatium. Et *Lyciæ ſortes* apud Virg. *lib.* 4. *Æn.* id eſt, ſortes Apollinis, qui in Lycia apud Pataram reſponſa edebat. Terminatur à Mer. mari Mediterr. ſeu Lycio, à Sept. Phrygia, ab Ortu Pamphylia, ab Occ. Caria. Nunc *Aidinelli*, ſub Turcis, à 3. ſeculis. Eſtque pars Caramaniæ late ſumtæ. V. Strab. Plin. Iſidor. Caſtald. Cluverium, &c. Pop. *Lycii*, qui in luctu, ut citius ſtolidum deponerent mœrorem, muliebres veſtes induiſſe leguntur. Eoſdem *Termilas* vocatos etiam Herodotus ſcribit. Erant autem arte ſagittandi celeberrimi. Virg. *Æneid.* 8.

Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas
Diſcedens dederat.

Et *libr.* 7.

Lyciam ut gerat ipſe pharetram.

Stat. *Theb.* 6.

Cætera plebs Lyciis gaudet contenta ſagittis.

Silius *lib.* 8.

Lycios arcus.

Item reg. parva Troadis, juxta Idam montem, ubi Apollo natus traditur, teſte Strabone ex Homero. *Idem.*

41 Πάντες, &c.] Feliciter hoc carmen emendavit Guil. Canterus Nott. lect. l. 5. cap. 17. legendo πόντος ἀπ' αὐτομάτου ἐπ' *Opſopœus.*

42 Τὴν Λυκίης, &c.] Id eſt, tota Lycia terræ motu & diluvio vaſtabitur, tam ea quæ floribus & unguentis odoratis abundat, quam quæ hiſce caret. Nam ex Lyciæ parte præſertim montana ob narciſſi & croci excellentiam unguenta exportabantur, de qua etiam ſupra. *Idem.*

43 Ῥέη, &c.] *Rhea*, Cœli & Terræ filia, Heſiod. ubi de Terræ filiis:

Οὐρανῷ εὐνηθεῖσα, τέκ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην,
Κοῖόν τε Κρεῖόν θ' Ὑπερίονά τ' Ἰαπετόν τε,
Θείαν τε Ῥείαν τε, Θέμιν τε Μνημοσύνην τε.

 At

Digitized by Google

44 Πόντον ὀλεῖ, Ταύρων γενεὴν, καὶ βάρβαρον ἔθνος·

Barbara gens ab eo Pontus, Taurique peribunt,

45 Καὶ

At Orpheus *in Hymnis* Rheam primam omnium à Deo factam fuiſſe, inquit, quem *Protogonum* appellant:

> Πότνια Ῥεία θύγατερ πολυμόρφου Πρωτογόνοιο.

Quæ cùm fuiſſet poſtea Saturni uxor credita, de illa ſcripſit idem Orpheus:

> Πάντιμ᾽ ἀγλαόμορφε, Κρόνου σύλλεκτρε μάκαιρα.

Hanc ipſam Jovis fuiſſe matrem teſtatur Callimachus:

> Ἐν δέ σε Παῤῥασίη Ῥείη τέκεν, ἧχι μάλιστα
> Ἔσκεν ὄρος θάμνοισι περίσκεπες.

Hujus ſacrificia fiebant die nono Lunæ, ut innuit Nicander *in Alexipharmacis*, magna cum vociferatione:

> Ἢ ἅ τε κερνοφόρος ζάκορος βωμίστρια Ῥείης
> Εἰνάδι λεωφόροισιν ἐνιχρίμπτουσα κελεύθοις,
> Μακρὸν ἐπιμβοόωσα γλώσσῃ θρόον· αἱ δὲ πρίουσιν
> Ἰδαίης ῥιγηλὸν ὅτ᾽ εἰσαΐουσιν ὑλαγμόν.

Quod autem Rhea Terra ſit, vel vis Terræ, quæ ad generationem rerum pertranſit, teſtatur Apollonius *Argon.* 1.

> - - - - Ἔνθεν ἐς αἰεὶ
> Ῥόμβῳ καὶ τυπάνῳ Ῥείην Φρύγες ἱλάσκονται,
> Ἡ δέ που εὐαγέεσσιν ἐπὶ φρένα θῆκε θυηλαῖς
> Ἀνταίη δαίμων· τὰ δ᾽ ἐοικότα σήματ᾽ ἔγεντο,
> Αὐτομάτη φύε γαῖα τερείνης ἄνθεα ποίης,
> Θῆρες δ᾽ εἰλυούς τε κατὰ ξυλόχους τε λιπόντες
> Οὐρῇσιν σαίνοντες ἐπήλυθον.

Alio nomine Ops, *Mater Deûm*, & *Magna Mater*, & *Cybele* dicta. Item *Dea Phrygia*, *Idæa*, *Berecynthia*, *Dindymene*, & *Peſſinuntia*. Dictam volunt *Rheam* ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, quod *affluat* rebus omnibus terra. Vel potius *Rhea* eſt à verbo Ebræo רעה *Raha*, pavit, & in 2. Conjugatione *Reha*, id eſt, *aſſociavit ſibi commenſalem*. Vide Nat. Com. *lib.* 9. *cap.* 5. & Fungerum in *Rhea*. Hofman.

44 Πόντον, &c.] *Pontus*, reg. Aſiæ min. à *Ponto* rege ſic dicta, ab Occid. Haly fluv. ab Oriente Colchide clauſa: à Meridie minori Armenia, à Sept. mari Euxino terminata, Strabo. Ptolemæus vero *lib.* 5. paulo aliter: *Pontus*, inquit, *ab occaſu ore Ponti, & Thracio & Boſporo: à Meridie regione, quæ proprie Aſia dicitur: à Sept. parte maris Euxini terminatur.* Eſt autem hæc reg. in qua floruit Gamba Epiſcop. An. Chr. 175. & Eccleſia inſigniter, ſub Diocletiano, cum aliis, preſſa fuit, venenorum in primis ferax, unde & fabula de Medeæ veneficiis locum videtur arripuiſſe. Virgil. *Ecl.* 8.

> *Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,*
> *Ipſe dedit Mœris; naſcuntur plurima Ponto.*

Veneni quoque Pontici, & herbarum Ovidius quoque meminit. Seneca *in Herc. Oet.*

> *Quas Pontus herbas generat aut quas Theſſala*
> *Sub rupe Pindus.* ———

Virgilius *Georg.* 1.

> ——— *Viroſaque Pontus*
> *Caſtorea.* ———

Hinc *Ponticus*. Ovid. *de Nuce*:

> *Sic ubi detracta eſt à te tibi cauſa pericli,*
> *Quod ſupereſt tutum, Pontice Caſtor habes.* Idem.

45 Αι-

Καὶ [45] Λαπίθας δάπεδον κατὰ γῆν [46] ἐναρήξει.
[47] Θεσσαλίην χώρην ἀπολεῖ ποταμὸς βαθυδίνης,

Et Lapithas ad humum proſtratos diſpoliabit.
Theſſalicos fines undoſum flumen & altum,

[48] Πη-

45 Λαπίθας] *Lapithæ*, populi Theſſaliæ, Pindum & Othryn montes incolentes, Pirithoi olim imperio parentes, arrogantes, unde in Prov. Hi primi omnium frænos, & ſtrata equorum creduntur inveniſſe. Virg. *Georg.* 3.

Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo.

A Lapitha Apollinis & Stilbes nymphæ filio ſic dicti. *Sylveſtres* Ovidio *lib.* 2. *amor. eleg.* 12. Hinc adjectiv. *Lapithonius*: Statius *Theb. libr.* 7.

Confudere modos: puerum Lapithonia
Nympha. Idem.

46 Ἐναρήξει] Scribe ἐναρίξει ab ἐναρίζω, *interimo*, *diſpolio*. Opſopœus.

47 Θεσσαλίην, &c.] *Theſſalia*, reg. & pars ampla Macedoniæ apud Ptol. Achaiæ, ſeu Helladi ad Merid. & Epiro ad Occ. confiniis; ad ſinum Pelaſgicum & Maliacum: licet apud Plinium ac Melam & Solinum ſit regio à Macedonia diſtincta, inter illam ad Arctos, & Bœotiam ad Auſtrum, montibus Olympo, Oſſa, Pelio ad Bor. Othry, & Oeta ad Merid. Pindoque ad Occ. cingentibus. Antiquitus ſub Regibus propriis, dein Macedones Dominos habuit, his Romani, Romanis Græci, à quorum Imp. Henrico, Bonifacius Marchio, Theſſaliæ R. creatus eſt, An. Ch. 1210. ſucceſſere, donec ſub Turcarum, quorum Imperator Amurathes, jam Ann. Ch. 1380. multa in Macedonia & Theſſalia occupavit, jugum redacta eſt. V. infra. Varia nomina habuit apud veteres. *Æmonia* enim teſte Halicarnaſſ. *Dryopis*, teſte Plinio, *Heſtiæotis*, teſte Strabon. *Eſtiotis*, Ptol. *Pelaſgia*, teſte Steph. *Argos Pelaſgicum* Homero, teſte Strabone, & Solino, dicta eſt. Varie quoque vulgo nominatur. *Comenolitari* Caſtaldo. *Thumeneſtia* Anton. Geufræo; *Lamina* Lazio. In 4. reg. diſtribuitur à Strab. in *Theſſaliotim*, *Phthiotidem*, *Pelaſgiotim*, & *Hæſtiotim*. Hic genitus Rex, nomine *Græcus*, à quo *Græcia*; Hic Hellen, à quo Hellenes: quos Homerus Myrmidonas quoque & Achæos vocavit: donec *Theſſaliæ* nomen invaluit. Ibidem primum equi domari cœperunt. Vide Pauſan. *initio Phocicorum ſive lib.* 10. Unde verſiculus:

Ἵπποι Θεσσαλικοὶ, Λακεδαιμόνιαί τε γυναῖκες.

Fuit & *Theſſalia* op. illius reg. olim, teſte Solino præcipuum. Pop. *Theſſali*, Cic. Cæſ. & al. In Theſſalia diluvium ſub Deucalione contigit, ſtagnante Peneô fl. Unde Claud. *lib.* 2. *de Raptu Proſ.*

Sic cum Theſſaliam ſcopulis incluſa teneret
Peneo ſtagnante palus, & merſa negarent
Arva coli, trifida Neptunus cuſpide montes
Impulit adverſos: tum forti ſaucius ictu
Diſſiluit gelido vertex Oſſæus Olympo.

Cæterum ora Theſſaliæ inter Penei fluv. oſtia ad Bor. & Thermopylas ad Auſtr. continetur. Incolæ edaces fuiſſe perhibentur, quod *Theſſala bucca* ſit in proverbio, apud Athenæum & Jul. Pollucem: ſicut & *Theſſalicum numiſma*, apud Suidam

[48] Πηνειὸς βαθύρους, [49] μορφὰς θηρῶν ἀπὸ γαίης.

Peneus perdet, avens homines avellere terræ,

Hpt-

dam & Heſychium pro pecunia adulterina, ſive pro fuco & fraude. *Theſſalæ equæ*, pro præſtantiſſimis. *Theſſalorum* quoque *commentum* apud Suidam in eos, qui fraude alios circumveniunt, dicitur, & *Theſſalicus miſſus*, apud Pauſ. *in Atticis*, de lauta menſa. Theſſali maleficiis addicti fuiſſe, à Medea ſuperſtitiones & veneficia edocti, traduntur: unde apud Ariſtoph. Apul. & Plin. 30. 1. magiam apud Theſſalos propagatam apparet. Teſtantur id paſſim Poëtæ. Plautus *in Amphitryone*,

Ego pol illum ulciſcar hodie Theſſalum veneficum.

Horatius *in Odis*:

Quæ ſaga, quis te ſolvere Theſſalis
Magus venenis, &c.

Idem *in Epodis*:

Quæ ſidera excantata voce Theſſala
Lunamque cœlo deripit.

Idem *Ep. lib.* 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, ſagas,
Nocturnos Lemures, portentaque Theſſala rides.

Tibullus 2. 4.

Quicquid & herbarum Theſſala terra gerit.

Loquitur de venenatis. Uude Propertius 1. 5.

Et bibere e tota toxica Theſſalia.

Idem 3. 24.

Quod mihi non patrii poterant avertere amici.
Eluere aut vaſto Theſſala ſaga mari.

Lucanus *lib.* 5.

Theſſala quin etiam tellus herbaſque nocentes
Rupibus ingenuit.

Claudianus *in Ruf. lib.* 1.

— *Novi quo Theſſala cantu*
Eripiat Lunare jubar. —

Baudrando fuit hæc regio à Macedonia propr. diſtincta diviſaque in V. partes, nempe in Theſſaliotim, Phthiotidem, Pelaſgiotim, Æſthiotim & Magneſiam. Ejus urbs præc. Lariſſa, aliæ minores fuere Tricca, Demetrias, Pharſalus, Thebæ Phthioticæ, Pheræ & Gomphi, V. infra. Nunc *Janna* maxima pro parte dicitur, Brietio teſte. *Hofman.*

48 Πηνειὸς] *Peneus*, fluv. Theſſaliæ inter Oſſam & Olympum decurrens, collibus dextra lævaque molliter curvis. Ex Pindo monte oritur & per Tempe in ſinum Pegaſicum influit. Ovid. *Met.* 1.

Eſt nemus Hæmoniæ, prærupta quod undique claudit
Silva: vocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effuſus Pindo ſpumoſis volvitur undis:
Dejectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit, ſummaſque adſpergine ſilvas
Impluit, & ſonitu pluſquam vicina fatigat.

Catullus:

Quale ferunt Graji Peneum propter amœnum.

Torrens dicitur Senecæ,

Nova concurrit Theſſalus torrens via.

Ἀργυροδίνης Homero,

Οὐδ᾽ ὅγε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ.

Hujus fluvii ripa Daphne in laurum fingitur commutata. Unde *Peneia Daphne* apud Ovidium; & *Peneia laurus* apud Val. Flaccum. Hodie *Salampria* Sophiano; *Pezin* vero Theveto dicitur. Recipit fluvios Jon. Pamiſſum, Phœnicem, Curalium & Apidanum; dein Lariſſam rigans, 40. m. paſſ. infra ad Ort. inter Olympum

&

Ἠριδανὸς φάσκων θηρῶν μορφὰς τότε γεννᾶν.
Ἑλλάδα τὴν τρισάλαιναν ἀνιήξουσι ποιηταὶ,
Ἡνίκ' ἀπ' Ἰταλίης ἰσθμοῦ πλήξειε τένοντα,
Τῆς μεγάλης Ῥώμης βασιλεὺς μέγας, ἰσόθεος
φῶς,
Ὅν (φασιν) αὐτὸς Ζεὺς τέκεν, ἠδὲ πότνια Ἥρη,
Ὃς εἰς παμμούσῳ φθόγγῳ μελιηδέας ὕμνους
Θεατροσκοπῶν, ἀπολεῖ πολλοὺς σὺν μητρὶ ταλαίνῃ.
Φεύξεται ἐκ Βαβυλῶνος ἄναξ φοβερὸς καὶ ἀναιδής·
Ὃν πάντες στυγέουσι βροτοὶ, καὶ πάντες ἄριστοι.
Ὤλεσε γὰρ πολλοὺς, καὶ γαστέρι χεῖρας ἔθηκεν·

Eridanus formas dicens generare ferarum.
Græcos vexabunt miſeros bis terque poëtæ,
Quando ex Italia proceſſum ruperit iſthmi
Magnæ rex magnus Romæ, ſimiliſque Deo vir,
Juppiter (ut perhibent) quem de Junone creavit,
Mellea qui dulci modulamine carmina fundens
Per cœtus, perdet multos, miſeramque parentem.
Aufugiet Babylone malus rex, horribiliſque,
Quem male mortales omnes odere, bonique,
Cum tot ob occiſos, tum cæſa matre ſceleſtum,
Eἰς

& Oſſam, prope Theſſalica Tempe in ſinum Thermaicum ſe exonerat. *Idem*

49 Μορφὰς] Forte μέροπας legendum eſſe putat *Opſopœus*.

50 Ἠδὲ πότνια] Lego ἠδ' ἡ πότνια. Deſcribit hic ſceleratam vitam Neronis: quam ex hiſtoricis petere licet. *Idem*.

51 Μη-

Digitized by Google

Εἰς ἀλόχους ἥμαρτε, καὶ ἐκ [51] μιαρῶν ἐτέτυκτο.
Ἥξει δ' εἰς Μήδων καὶ Περσῶν πρὸς βασιλῆας,
Πρώτους οὓς ἐπόθησε, καὶ οἷς κλέος ἐγκατέθηκε,
Φωλεύων μετὰ τῶνδε κακῶν εἰς ἔθνος ἀνιδές,
[52] Εἰς ναὸν θεότευκτον ἕλεν καὶ ἔφλεξε πολίτας,
Λαοὺς εἰσανιόντας, ὅσους ὕμνησε δικαίως:
Τούτου γὰρ φανέντος, ἡ κτίσις ἐξετινάχθη,
[53] Καὶ βασιλεῖς ὤλοντο, καὶ ἐν τοῖσιν μένεν ἀρχή.
Ἐς δ' ὄλεσαν μεγάλην τε πόλιν, λαόν τε δίκαιον.

Conjugibuſque parum fidum, praviſque creatum.
Et Medos autem reges, Perſas & adibit,
Quos primos cupiit, decus & quis conciliavit,
Inviſæ genti mala commentando per illos.
Suſtulit & templum Divinitus ædificatum,
Et cives igni miſeros combuſſit, eoque
Scandentes populos, quos juſte concelebravit.
Hoc etenim tremuit rerum natura creato,
Et reges periere, poteſtas manſit in illis.

Ἀλλ'

51 Μιαρῶν] Male ante μικρῶν recte μιαρῶν. Domitius namque pater Neronis ajebat impoſſibile virum bonum ex ſe & Meſſalina adeo flagitioſis procreari poſſe, teſte Dione. *Idem.*

52 Εἰς ναὸν &c.] Hæc omnia quæ narrat heic Sibylliſta de Nerone non ſunt ante prædicta, ſed tota quanta ex hiſtoriis perita: alioqui prophetarum vaticinia ſuperaret hæc ſpeudo-Sibylla. *Gallæus.* Templum Divinitus ædificatum ſuſtulit Nero in Paulo & Petro, cæteriſque martyribus: nolo enim de Apollinis templo ab eodem deſtructo interpretari. *Opſopæus.*

53 Καὶ βασιλεῖς &c.] Intelligit Cottium & Polemonem reges, quorum altero defuncto, altero concedente, Pontus & Alpes Cottiæ Neronis imperio acceſſerunt. *Idem.*

54 Αὐ-

Ἀλλ' ὅταν ἐκ τετράτου ἔτεος λάμψῃ μέγας ἀστὴρ,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν καθελεῖ μόνος εἵνεκα τιμῆς,
54 Αὐτοὶ πρῶτον ἔθηκαν τ' εἰναλίῳ Ποσειδῶνι·
Ἥξει δ' οὐρανόθεν τ' ἀστὴρ μέγας εἰς ἅλα δεινὴν,
Καὶ φλέξει πόντον βαθὺν, αὐτήν τε Βαβυλῶνα,
Ἰταλίης γαῖάν θ', ἧς εἵνεκα πολλοὶ ὄλοντο
Ἑβραίων ἅγιοι πιστοὶ, καὶ ναὸς ἀληθής·
Ἔσσεται ἐν θνητοῖσι κακοῖς κακὰ μοχθήσασα.
55 Ἀλλὰ μενεῖς πανέρημος, ὅλοις αἰῶνας ἐπ' αὐτῆς

Perdiderunt magnamque urbem, populumque bonorum.
Sed cum aſtrum ſtato magnum lucebit in anno,
Quod ſolum perdet terram omnem, propter honorem.
Ipſi Neptuno primum poſuere marino:
Deque polo veniet ſidus magnum in mare magnum,
Altumque exuret pontum, atque ipſam Babylonem
Italiæ terram, per quam periere frequentes
Sancti Hebræorum fidi, delubraque vera:
Tum vero duros patiere ſceleſta labores
Præmia digna tuis factis, deſertaque in omne

Ἔσσε-

54 *Αὐτοὶ* &c.] Lego *ἡῶται*, nempe *πυλὼ*, pro *αὐτοί*. *Idem*. Gallæi MS. legit *Ἄϊ τοί*.

55 *Ἀλλὰ μενεῖς* &c.] Idem eſt cum ſequente, magno Centonis indicio. legitur item infra pœne ſimilis. *Idem*.

56 Να-

Ἔσσεται, ἀλλὰ μενεῖ εἰς αἰῶνας πανέρημος,
Σὸν συγέουσ' ἔδαφος, ὅτι φαρμακίην ἐπόθησας.
[56] Μοιχεῖαι παρὰ σοὶ, καὶ παίδων μίξις ἄθεσμος,
Θηλυγενὴς, ἄδικός τε, κακὴ πόλι, δύσμορε πασῶν.
Αἲ αἲ πάντ' ἀκάθαρτε πόλι Λατινίδος αἴης,
Μαινὰς ἐχιδνοχαρὴς, χήρη καθεδεῖο παρ' ὄχθας,
Καὶ ποταμὸς [57] Τίβερίς σε κλαύσει, καὶ σὴν παράκοιτιν.

Tempus erit, tempus deſerta manebis in omne,
Oſa ſolum proprium, quia delectata veneno es.
Mater adulterii, marium teterrima nutrix
Concubitus: urbs mollis, iniqua, ſceleſta, nefanda.
Eheu urbs terræ prorſum impurata Latinæ,
Mænas viperea, ad ripas viduata ſedebis,
Teque ſuam uxorem Tiberis lachrymabitur amnis.

Ἡ τε

56 *Μοιχεῖαι* &c.] Hos duos verſus refert Clemens Alexandr. in pædagogo l. 3. Legit autem *ἀνδρῶν* pro *παίδων*, & *πάντ' ἀκάθαρτε* pro *δύσμορε πασῶν*. quod forſan ex tertio verſu aſſumpſit. *Idem.*

57 Τίβερις &c.] *Tiberis*, vulgo *il Tevere*, celeberrimus Italiæ fluv. e. media fere longitudine Apennini, Aretinorum finibus defluens, qui multis deinde fluv. auctus, ab Hetruria Latium Janiculumque ipſum ab urbe Roma dirimit, tandemque decimo ſexto ab urbe lapide 2. oſtiis modico intervallo diremptis in mare evolvitur, ea in parte, qua Ancus Oſtiam exſtruxit, Dionyſ. Halic. l. 1. Ὁ Τίβερις ποταμὸς τὰς μὲν ἀρχὰς λαμβάνων τῆς ῥύσεως ἐκ τῆς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν, εἰς δὲ τὸ Τυρρηνικὸν ἐξερεύγεται πέλαγος, Ὠστίας πόλεως πλησίον ἐκδιδούς. Strabo libr. 5. Ῥεῖ δ' ἐκ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν ὁ Τίβερις· πληροῦται δ' ἐκ πολλῶν ποταμῶν· μέρος μέν τοι δι' αὐτῆς φερόμενος τῆς Τυρρηνίας· τὸ δὲ ἐφεξῆς διορίζων ἀπ' αὐτῆς πρῶτον μὲν τὴν Ὀμβρικὴν, εἶτα τοὺς Σαβίνους καὶ Λατίνους. Vide Plinius ſen. libro 3. capite 5. & Plinius jun. libro 5. ep. 6. Dionyſ. libro 9. de latitudine altitudineque ejus, inter urbem & oſtium ita tradit: Τοῦ δὲ Τιβέρεως ποταμοῦ τὸ μὲν εὖρός ἐστι τεττάρων πλέθρων μάλιστα, τὸ δὲ ῥεῦμα, ὥσπερ τι ἄλλο, ὀξὺ καὶ δίνας ἐργαζόμενος μεγάλας, ὃν οὐκ ἔστι [illegible] πεζοῖς

πεζοῖς διελθεῖν, εἰ μὴ κατὰ γέφυραν. Baudrando oritur ex Apennino, ex monte *Falterona*, ad vicum *monte Corvajo*, in agro Florentino, in limite Romandiolæ. Becmanno in Apenninis finibus Aretinorum, eadem fere parte, ubi fons Arni ſupra Aretium. Hinc in Mer. tendens, Burgum S. ſepulchri rigat. Dein per dit. Pontificiam fluens, juxta Tifernum Tiberinum labitur, uti prope Peruſiam; poſtea recipit Tiniam, & Tudertum rigat. Hinc auctus fluv. Pallia *Paglia*, cujus oſtium ſcaphas tolerat, Nare 8. m. p. ſupra Civ. Caſtellanam, Aniene, aliiſque minoribus amnibus uſque ad 42. Romam interluit, & 12. mill. p. infra in mare Tyrrh. duobus oſtiis, à quibus Oſtiæ nomen, ſe exonerat. Ejus oſtia 100. mill. p. ab oſtio Aterni in Occ. diſtant, inter oſtia Vari fluv. vix 400. & Leucopetram prom. 370. circiter. Ex ejus oſtiis hodie ſiniſtrum ſubiri non poteſt, ſed dextrum tantum, quod *Fiumicinu* vulgo, ideoque portum immenſo ſumptu & opere ad hoc oſtium priſci Cæſares extruxere; & nunc in ejuſdem oſtii conſervatione multum laborant Pontifices. Hujus flumin. inundationes magnæ calamitates belli famiſque ſequi ſolent. Gignit id lupum, ut Ravenna rhombum, elopem Rhodus, Sicilina murænam Plin. ſed Tarteſſia muræna laudatiſſima, Quintil. Hoc Maxentius, hoſtis à Senatu judicatus, merſus eſt, ann. Ch. 312. A Dracone terribili, comitato immani ſerpentum caterva ita infectus eſt, ut peſtis hinc ingens ſequeretur, paulo ante quam Bonifacius III. *Univerſalis* titulum à Phoca impetraſſet, an. Chr. 606. Supra modum intumuit an. Chr. 717 Sub Papa Gregorio II. qui conventu Lateranenſi *imaginum venerationem* ſanciverat, an. C. 715. Formoſi dein Pontif. cadaver à Stephano VI. in eundem fluv. projectum eſt, ann. Chr. 896. cujus undis multa millia hauſta ſunt, Henrico V. Imp. cum Paſchali de Inveſtitura litigante, an Ch. 1111. Itidem ſub Frederico Barbaroſſa, ob inſolentiam verborum, A. C. 1155. merſi ad mille, coërcitique Romani ſunt. Iterum alveo egreſſus, longe lateque ſtragem dedit eadem nocte, qua cum Albano Romam obſidente tranſactum eſt, an. Chr. 1557. Pauli IV. ſtatua, ob Inquiſitionis rigorem in Tiberim præcipitata eſt, an. Ch. 1559. in eundem ſparſi ſunt cineres Marci Antonii de Dominis, cujus cadaver exuſtum fuerat, an. Chr. 1625. In hujus ponte olim Imperatores Germani, coronationis cauſa Romam profecti, Equites creare in more habuerunt, edicto prius per præconem promulgato, an præſentes adſint unus vel plures è famulis Monachorum Baſilienſium, Beierorum Argentinenſium, Camerariorum Wormatienſium, Boppartenſiumque Bavarorum: prius enim nullus eques creari poterat. Joh. Heroldus *in Solone*. Ob turbam in Tiberis ponte periclitantem, à Nicolao V. Jubilæum, non ſine clade celebratum eſt. a. C. 1450. &c. De ratione nominis diverſi diverſa prodidere. Livius à *Tiberino* Albanorum rege dictum exiſtimat, in trajectu ejus ſubmerſo, quum ante *Albula* diceretur. In qua ſententia Ovidius quoque fuiſſe videtur libro 2. *Faſt.*

Albula, quem Tiberim merſus Tiberinus in undis
Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

Servius autem Tiberis nomen ipſa etiam Alba vetuſtius eſſe contendit, ideoque nominis ejus originem ad *Tybrim* potius Hetruſcorum regem referendam putat, qui Latium etiam crebris latrociniis infeſtans, tandem circa hunc fluvium eſt occiſus. Cui ſententiæ Virgilius quoque non obſcure ſubſcribit, apud quem ſic loquitur Evander, libro 8. Æneid.

Tum reges, aſperque immani corpore Tybris,
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus, amiſit verum vetus Albula nomen.

Dicitur & Θύμβρις. Stephanus: Θύμβρις, ποταμὸς Ῥώμης ὁ καὶ Τίβερις. Vocabatur etiam Θύβρις, & ſine adſpiratione Τύβρις.

Ἥ τε μιαιφόνον ἦτορ ἔχεις, ἀσεβῆ δέ τε θυμόν.
Οὐκ ἔγνως τί θεὸς δύναται, τί δὲ μηχανᾶται·
Ἀλλ' ἔλεγες, μόνη εἰμὶ, καὶ οὐδείς μ' ἐξαλαπάξει,
Νῦν δέ σε καὶ σοὺς πάντας ὀλεῖ θεὸς αἰὲν ὑπάρχων,
Κ' οὐκ ἔτι σου σημεῖον ἔτ' ἔσεται ἐν χθονὶ κείνῃ,
Ὡς τὸ πάλαι, ὅτε σὰς ὁ μέγας θεὸς εὕρατο τιμάς.
58 Μοῦνον ἄθεσμε μόνη, πυρὶ δὲ φλεγέθοντι μι-
γεῖσα,

Impius eſt animus tuus, & cor cæde cruentum.
Neſcis quid poſſit Deus, & quid cogitet: atque
Sola (inquis) ego ſum, non ſum ſuperabilis ulli
Nunc Deus æternus diſperdet teque, tuoſque,
Nec ſuper ulla tui in terra monimenta manebunt,
Ut quondam, magnus tibi cum Deus auxit honores.
Sola ſceleſta mane, & flagrantibus indita flammis

59 Ταρ-

Unde Servius in Æn. 8. *In ſacris Tiberinus, in κατολεξίᾳ Τίβερις, in poëmate Tybris vocatur.* Dionyſius, ubi de terra Latinorum:

- - - ἧς διὰ μέσσης
Θύμβρις ἑλισσόμενος καθαρὸν ῥόον εἰς ἅλα βάλλει,
Θύμβρις ἐϋρρείτης, ποταμῶν βασιλεύτατος ἄλλων,
Θύμβρις, ὃς ἱμερτὴν ἀποτέμνεται ἄνδιχα Ῥώμην.

Silius libro 8.

Nec non ſceptriferi qui potant Tybridis undam.

Virgilius Æneid. 8.

— *Ego ſum pleno quem flumine cernis*
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem
Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.

Idem *alibi*:

——— *Ubi Lydius arva*
Inter opima virum leni fluit agmine Tybris. Opſopœus.

58 Μῦνον] Opſopœus exiſtimat legendum eſſe forte μόνον.

59 Ταρ-

59 Ταρτάρεον τ' οἴκησον ἐς ἀΐδου χῶρον ἄθεσμον.
Νῦν δὲ πάλιν Αἴγυπτε τεὴν ὀλοφύρομαι ἄτην.
Μέμφι πόνων ἀρχηγὲ, σέ τε πληθεῖσα τένοντος,
Ἐν σοὶ 60 πυραμίδες φωνὴν φθέγξονται ἀναιδῆ.

Tartareas habita ſedes inamabilis Orci.
Nunc Ægypte tuos iterum deploro dolores.
Memphi laborum autor, tumulis & vertice plena,
In te pyramides audaci voce loquentur.

Πυθὼν,

59 *Ταρτάρεον* &c.] *Tartarus*, fluvius Venetiæ, ex Atheſi in Padum per Hadriæ fines decurrens; unde unum ex Padi oſtiis *Tartarum* à Plinio nominatur. Eſt & *Tartarus*, & *Tartara* numer. plural. locus inferorum à poëtis plurimum celebratus; in quo ſontes plectuntur, Virgilius *Æneid*. 6.

Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

A verbo Græco *ταράττω*, *conturbo*, quod illic omnia plena ſint perturbationis; vel ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id eſt, à tremore frigoris. Sole enim caret, inquit Servius. Aliis placet ab ἄτερον derivari, ſecundo indefinito τοῦ τείρω, Τάρος, atque per anadiploſin Τάρταρος. Doctiſſimo D. Windetto origo Chaldaica multo magis placet, à themate דרדר *dardar*, id eſt, *decidit*, quo ſenſu Tartarus pro eo quod ſubſidit, ac fundum petit, accipitur. Sic Hebræi תחתיות ארץ *infima terræ* pro Gehenna uſurpant. Hom. *Iliad*. θ.

Ἤ μιν ἑλὼν ῥίψω ἐς Τάρταρον ἠερόεντα,
Τῆλε μάλ', ἧχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.

Virgilius *Æneid*. 6.

——— *Tartarus ipſe*
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

Non deſunt, inquit vir magnus, quibus Tartarus nihil aliud eſt, quam aër craſſus, frigidus ac tenebroſus circa polos. Ita Crates apud Stephanum: Τάρταρος, Κράτης, τὸν ὑπὸ ταῖς πόλοις ἀέρα παχύν τε καὶ ψυχρόν τινα, καὶ ἀφώτιστον. Heſychius: Τάρταρος, ὁ ὑπὸ τὴν γῆν κατώτατος τόπος. *Hoſmannus*.

60 *Πυραμίδες*] *Pyramides*, nihil aliud fuerant, quam regum Ægyptiorum pecuniæ otioſa & ſtulta oſtentatio. Harum enim una à 360000. hominum 10. annorum ſpatio conſtructa traditur, tanta impenſa, ut in aliis, cæpis & raphanis 1800. talenta fuerint inſumta, Plinius libro 26. capite 12. Haſce moles faciendi cauſa à pleriſque traditur, ne pecuniam ſucceſſoribus, aut æmulis inſidiantibus præberent. Plures in Ægypto paſſim extiterunt. Baudrando 20. ſunt, nullæ tamen clariores tribus illis, de quibus Mela ſcribit, libro 1. capite 9. quæ orbem implevere fama, conſpicuæ undique adnavigantibus, ſitæ in parte Africæ, monte

ſaxeo, ſterilique inter Memphin op. & Delta. Unde Martialis,

Barbara Pyramidum ſileat miracula Memphis.

Baudrando vix 2. leuc. à Cayro diſtant in Occ. ſuntque quadrifrontes. Earum major in rupe ſita habet baſin 693. pedum Anglic. ex utraque parte. Altitudo eadem, & ad ejus ſummum adſcenſus eſt per 207. gradus. Excitata fuit a Chemi ſeu Cheope Rege Secunda vix 200. p. abeſt à priori; ejuſdem altitudinis, ſed minoris circuitus, cum ejus baſis ex utraque parte ſit 560. pedum Anglic. ſeu 625. pedum Romanorum. Tertia vix à ſecunda diſtans jactu lapidis, ſedet in tumulo. Latitudo ejus in utraque baſi 320. pedum Anglic. ut & altitudo. Aliæ autem 17. multo minores ſunt, & à primis diſtant. Ex Joh. Greaves, Oxon. Acad. Prof. Sunt autem turres, inquit Solinus, faſtigiatæ ultra excelſitatem omnem, quæ manu fieri poſſit. Sub his Ægyptiorum reges ſepulti fuerunt. Sunt autem proprie Pyramides, moles Geometrica ratione conſtructæ in modum flammæ (ἀπὸ τοῦ πυρὸς) ut à lato videlicet in acutum tendant. Ammianus Marcellinus libro 22. *Pyramides ad miracula ſeptem profectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis manibus confici poteſt, erectæ ſunt turres ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes. Quæ figura apud Geometras id ideo ſic appellatur, quod ad ignis ſpeciem τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo, quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paullatim, umbras quoque mechanica ratione conſumit.* Aliqui dictas volunt ἀπὸ τῶν πυρῶν, h. e. *à tritico*, quo illic per regem collecto, magna annonæ caritas per Ægyptum ſecuta eſt. Docet id Stephanus περὶ πόλεων· Ὠνομάσθησαν δὲ Πυραμίδες ἀπὸ τῶν πυρῶν, οὓς ἐκεῖ τωυαγαγὼν ὁ βασιλεὺς, ἔνδειαν ἐποίησε σίτου κατὰ τὴν Αἴγυπτον. Videtur hoc etymon priori præferendum, eo quod *Pyramis* & πυρὸς conveniant primæ ſyllabæ modulo, contra quam fit in πυρ, ejuſque derivatis. *Pyramidis* autem vocabulum forſan Ægyptiacum eſt; quod illis *Paramon*. Certe Arabes Ægyptiis vicini, *Haramon* vocant Pyramidem. Sicut *Alharaman* duæ Ægypti Pyramides in occidentali ripa Nili dicuntur. *Haramon* itaque *Pyramis* dicta. Ita Græci palus ab ἴλλος, *pubes* ab ἥβη. Sicut הרכון *harmon* Ebræis *arcem & palatium* denotat, uti ab altitudine quoque *Hermon* mons dictus videtur. Pyramidum primam, à Chemmi, ſecundam à Copho, tertiam à Rhodope excitatam, vult Moter. *in Diction. Hiſt.* qui citat Vattieri *Ægyptum*, Pouletti, *Itiner. Orientis*, Vinc. Blancum, Monconſium &c. Sed quis de his accuratius doctiuſque ſcripſit Petro de Valle? *Itiner. tom.* 1. quem Vide, ſis adi, operæ erit pretium. Luc. libro 6.

Non mihi Pyramidum tumulis evulſus Amaſis.

Propertius 3. 2.

Nam neque Pyramidum ſumptus ad ſidera ducti.

Inde *ſaxa Pyramidum*, apud Statium *in Sylvis*. *Pyramus*, adoleſcens Babylonius, qui Thisben mutuo amore proſecutus eſt: verum cum adeo à parentibus uterque obſervaretur, ut nullo modo ſe complecti poſſent, egredi urbem ad conſtitutum locum decreverunt. Quo quidem cum prior perveniſſet Thisbe, à leæna illic tranſeunte perterrefacta in antrum vicinum confugit. Pyramus deinde adveniens, cum velum, quod fugienti Thisbe è capite ceciderat, cruentatum reperiſſet, eam putans à feris fuiſſe dilaniatam, gladio, quem ſecum habebat, ſub moro arbore incubuit. Thisbe autem ex antro egreſſa, cum Pyramum vulnere confectum vidiſſet, eodem ſe gladio confodit. Utrumque autem ſub moro arbore occiſum volunt, ejuſque fructus, cum antea candidi eſſent, ex eorum ſanguine atrum colorem traxiſſe. Ovid. *Met.* 4. *Hofmannus.*

61 Βάκ-

Digitized by Google

Πυθὼν, ἡ τὸ πάλαι δίπολις κληθεῖσα δικαίως,
Αἰῶνα σίγησον, ὅπως παύσῃ κακότητος.
Τέρμα κακῶν, θήσαυρε πόνων, μαινὰς πολύθρηνε,
Αἰνοπαθὴς, πολυδάκρυμανὴς, χήρα διὰ παντός,
Πουλυέτης ἐγένου, σὺ μόνη κόσμοιο κρατοῦσα.
Ἀλλ᾽ ὅταν ἡ [61] Βάρκη τὸ κυπάσιον ἀμφιβάλληται,

Python urbs olim geminæ urbis condita jure,
Tempus in omne ſile, ut finem des improbitatis.
Triſte ſcelus, mænas lugubris, fœta dolore,
Anxificis fletura malis, vidua omne per ævum,
Annoſa effecta es mundum tu ſola gubernans.
Verum quando ſuper ſordenti veſtiet album

Λευκὸν

61 Βάρκη &c.] Barce eſt urbs in regione Pentapolitana, ab Alexandro Magno in monumenta rerum à ſe geſtarum condita, poſtea Ptolemais vocata, & Hammonis oraculo illuſtrata. Plinius lib. 5. cap. 5. & Juſtinus hiſt. Sed vix ea aliquid huc facere poſſit. lector expendat. Non abſimile eſt quod de Hilaria dicitur. Porro κυπάσιον idem videtur quod κύπασσις, veſtis muliebris è lino contexta. *Opſopœus.* *Barce*, nutrix Sichæi, Virg. Æn. 4.

Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi.

Barce, vel *Barca*, eadem quæ *Marmarica*, teſte Bocharto. Ingens Africæ regio, inter Ægyptum, & regnum Tunetanum, in ora maris Mediterr. Sterilis admodum. Morerius. Et urbis nomen in Cyrenaica vetuſtiſſimæ, à Batto, fil. Arceſilæ, Ægypti regis conditæ, poſtmodem ab Amaſi deſtructæ. De qua multa Herodotus, libro 3. & 4. Strabo libro 17. Ptol. libro 4. capite 4. Pomponius Mela, libro 1. capite 8. Marmol. lib. 6. Et Silius, libro 3.

— *Barce ſitientibus arida venis*
Nec non Cyrene. Claud. *de bello Gildonico,*
Diſſidet occiduis quod Gadibus arida Barce.

Plerique eandem eſſe volunt cum Ptolemaide. Strabo l. 17. Εἶθ᾽ ἡ Βάρκη πρότερον, νῦν δὲ Πτολεμαΐς. Plin. 5. 5. *Ptolemais antiquo nomine Barce.* Servius in lib. 4. Æn. *Barce autem civitas eſt Pentapoleos, quæ hodie Ptolemais dicitur.* Steph. Βάρκη πόλις Λιβύης, ἥτις καὶ Πτολεμαΐς. Suidas, & Sophoclis Schol. *in Electram*, Βάρκη ἡ πόλις Λιβύης ἡ νῦν Πτολεμαΐς καλουμένη. Tamen in Ptolemæo, libro 4. capite 4. *Ptolemais* & *Barce* ſunt diverſæ urbes, quarum illa litorea eſt, hæc in mediterraneis. Sed & apud Scylacem Caryandenſem, ἡ πόλις ἡ Βαρκαίων ἀπὸ θαλάσσης ἀπέχει στάδια ρ, id eſt, *Barcæorum urbs ſtadiis centum à mari diſtat*; cum in littore Ptolemaidem etiam alii deſcribant.

Λιβυκὸν ἐπὶ ῥυπαρῷ, μήτ' εἴην, μήτε γενοίμην.
62 Ὦ Θήβη. καὶ πῶς σου τὸ μέγα σθένος; ἄγριος ἀνὴρ

Barce veſtitum, nolim naſcive vel eſſe.
Thebe, quid facta eſt tua tanta potentia? dirus

Ἐξο-

Itaque Ptolemaidem Ptolemæi condidere, non quo loco erat urbs, ſed quo loco erat portus Barces, de quo Scylax, Ἐκ δὲ λιμένος τῆς Κυρήνης μέχρι λιμένος τοῦ κατὰ Βάρκην στάδια φ. *à portu Cyrenes ad portum Barces ſtadia* 500. Ut ut ſit, Barcæorum nomen à *Barce* factum ſumitur multo latius, quam pro ſolis *Barces* civibus. Extenditur enim ad omnes barbaros undiquaque diffuſos, ut apud Virg. Æn. 4. ubi ponuntur in cenſu populorum, qui terrori erant Pœnis,

Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis? (bello,
Hinc Gætulæ urbes, genus inſuperabile
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis,
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcai. D. Hieronymus *lateque vagantes* legit.

Mihi autem (inquit Bochartus) non fit veriſimile, unicam gentem tam late fuiſſe diffuſam; Tantum, ut Marmarica hodie dicitur deſertum *Barca*, ita Barcæos olim eoſdem fuiſſe probabile eſt cum Libybus & Marmaridis, qui erant circa Cyrenen. Huc facit, quod Βαρκαίους Stephanus Λίβυας exponit. Et Heſych. Βαρκαίοις ὄχοις, Λιβυκοῖς. Οὗτοι γὰρ ἐσπούδαζον περὶ ἱπποτροφίαν, φασὶ δὲ αὐτοὺς καὶ πρώτους ἅρμα ζεῦξαι, διδαχθέντας ὑπὸ Ποσειδῶνος: τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ὑπὸ Ἀθηνᾶς, ὡς Μνασέας ἐν τοῖς περὶ Λιβύης h. e. *Barcæis curribus, i. e. Libycis. Illi enim equis aliendis ſtudebant, & primi dicuntur junxiſſe currum, & agitaſſe, illud à Neptuno, hoc à Minerva edocti, ut refert Mnaſeas in libris de Libya.* Hæc ille, haud dubie, ex Electra Sophoclis v. 728.

Μέτωπα συγκρούουσι Βαρκαίοις ὄχοις,
Barcæi rectu frontibus, feriunt juga.

Ubi Βαρκαῖοι ὄχοι, *Barcæi currus* iidem ſunt, de quibus paulo ante dixerat,

Λίβυες ζυγωτῶν ἁρμάτων ἐπιστάται,
Regunt habenas curruum aurigæ Libyes.

Eſt quoque *Barce* mons & prom. Libyæ. Vid. etiam *Barcha.* Idem.

72 Ὠθῆ] Opſopœus putat legendum eſſe Θήβη, quod probo. *Galleus.* *Thebe, Theba, & Thebæ,* vulgo *Theves*, teſte Jo. Leone Africano, urbs Ægypti, ſuper. Thebaidis, in qua ſub Diocletiano ingens fidelium numerus ſublatus eſt, an. Chr. 304. Euſeb. libro 8. capite 6, & 12. hodie *Muio* Sanſoni, caput Præfecturæ ſeu Caliſatus cognomin. paucorumque nunc incolarum. Sub Turcis. Olim a Buſiride rege condita, ambitu 140 ſtad. uti refert Herodotus; centum portis nobilis. Dionyſ. verſu 249.

Θήβην Ὠγυγίην ἑκατόμπυλον.

Juvenal. *Sat. penultima:*

Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

Mela libro 1. capite 9. *Et Thebæ, (ut Homero dictum eſt) centum portas, ſive (ut alii ajunt) centum aulas habent, totidem principum domos; ſolitaſque ſingulas, ubi negotium exegerat, dena armatorum millia effundere.* Ubi nunquam ſine laude nominandus clariſſimus Voſſius: Primus Pintianus hunc locum ita conatus eſt corrigere, *ducentos armatos milites effundere:* eamque emendationem valde probant viri eruditi. Nempe non recte intellexerunt verſus iſtos Homeri *Iliad.* 9.

- - - Οὐδ' ὅσα Θήβας

Αἰγυ-

Digitized by Google

Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται,
Αἵ θ' ἑκατόμπυλοί εἰσι, διηκόσιοι δ' ἀν' ἑκάστην
Ἀνέρες ἐξοιχνεῦσι σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφιν.

Loquitur hic, non de univerſa Thebanorum militia, ſed de ſolis aurigantibus & ἁρματοτρόφοις. Viginti enim curruum millia ex hac urbe ad bellum ſolita fuiſſe prodire, affirmat Diodorus Siculus. Sed vero numerus militum is omnem videtur fidem ſuperare. Nam ſi ex unaquaque porta dena armatorum millia ad bellum proficiſcerentur, jam oportet, ut numerus militum fuerit decies centenum millium. Recte tamen ſeſe habere locum hunc Melæ, apparebit ex illuſtri loco vetuſtiſſimi cujuſdam auctoris, cujus verba nobis ſervavit Scholiaſtes quidam, *ad nonum Homeri librum*, ante aliquot annos in Germania editus. Is itaque hoc pacto de Thebis loquitur; Ἐν ταύτῃ δὲ ἦν πρότερον τὰ βασίλεια τοῦ Αἰγύπτου, εἰς ἃ πολλοὺς ἔφερον φόρους Λίβυες, Αἰγύπτιοι, Αἰθίοπες. Νῦν δὲ Διόσπολις ὀνομάζεται· εἶχε δὲ κώμας μὲν τρισμυρίας τρισχιλίας τριάκοντα. Τὸ δὲ ἄστυ εἶχεν ὀργυιὰς ,γψ, καὶ πύλας ἑκατὸν, ἀνδρῶν δὲ μυριάδας ψ. Ταύτην ἐπεῖχεν ὁ βασιλεὺς Ὄσιρις. Ἐξ ἑκάστης δὲ πύλης ἐστράτευον ὁπλῖται μὲν μύριοι, ἱππεῖς δὲ χίλιοι, ἁρματηλάται δὲ διακόσιοι. Hæc verba unice confirmant hanc, quam reddidimus Melæ lectionem. Sed quis non obſtupeſcat, tam portentoſo numero, aut credat in una urbe vel mille millia armatorum, vel ſeptuagies centena hominum millia claudi potuiſſe & comprehendi? Docet tamen id ipſum etiam Strabo, qui eos centum myriadum exercitus habuiſſe ſcribit. Aliquanto pauciores refert Corn. Tacitus. Is namque libro 2. Thebas olim habitaſſe, inquit, ſeptingenta millia ætatis militaris. Nonnulli viri eruditi, & hanc ſummam nimiam eſſe exiſtimant, ideoque *ſeptuaginta* millia pro *ſeptingentis* reponunt. Verum illos errare, ſatis indicat is quem adduximus locus. Sunt tamen & in hoc nonnulla, de quibus aliquis merito poſſit inquirere. Qui enim fieri potuit, ut hic centum equitum millia alerentur, cum tantum centum illic numerarit equilia Diod. Siculus, quorum unumquodque ducentos caperet equos? Poſſit tamen hoc ita excuſari, ut nempe 100. iſta equilia dicantur deſtinata fuiſſe equis tantum Curulibus. Strabo ſuo tempore, cum minimæ eſſent Thebæ, in longitudine occupaſſe inquit octoginta ſtadia. Sed vero, antequam Cambyſes urbem eam vaſtaret, tum longe maximam fuiſſe certum eſt. Euſtathius *ad Dionyſium* inquit, eam tunc extenſam fuiſſe ad 420. ſtadia. Porphyrius *in optimis Scholiis ad Iliada Homeri nondum editis*, nec non Stephanus Grammaticus ſimilia ſupra memoratis ex Catone citant, ac 400. ſtadiorum faciunt longitudinem. Sed quomodo tanta potuit eſſe longitudo Thebarum, ſi mille tantum & ſeptingentas ὀργυιὰς comprehenderit? Iſte enim ὀργυιῶν numerus commode contineri poteſt ambitu ducentorum & ſexaginta quatuor ſtadiorum. Videtur autem hæc urbs in longum fuiſſe porrecta, ad ripas Nili, ac non multum poſſediſſe latitudinis. Sed vero omnia prius credam, quam tantam incolarum copiam in ulla unquam fuiſſe urbe. Unum adferam, unde quam maxime abſurdum id eſſe apparabit. Tradunt Diodorus Siculus & alii, Ægyptum cum maxime populo abundaret, habuiſſe in univerſum ſeptuagies centena hominum millia. Atqui ſi totidem quoque Thebis fuiſſent, jam oporteret cæteras Ægypti urbes vacuas fuiſſe habitatoribus. Hinc apparet, quæcunque de Thebanis Ægyptiis, eorumque potentia dicuntur, accipienda de tota Ægypto. Verum id eſſe & univerſam Ægyptum Thebas olim fuiſſe vocatam luculentiſſimus teſtis eſt Herodotus libr. 2. ubi de Delta, Πάλαι, inquit, αἱ Θῆβαι Αἴγυπτος ἐκαλεῖτο. Sed & Ariſtoteles *Meteorolog.* 1. Τὸ ἀρχαῖον ἡ Αἴγυπτος Θῆβαι καλούμεναι. Hæ Thebæ palmis inclytæ fuerunt. Vide Paſſeratium *in illud Propert.* 4. 5.

Seu

Ἐξολέσει λαόν. σὺ δὲ εἵματα φαιὰ βαλοῦσα,
Θρηνήσεις δύστηνε μόνη, καὶ πάντ' ἀποτίσεις,
Ὅσσα τὸ πρόσθεν ἔρεξας ἀθέσμων εἵνεκα ἔργων.
Καὶ κοπετὸν ὄψονται ἀναιδέα θυμὸν ἔχουσαν.
63 Συήνην δ' ὀλέσει μέγας φῶς Αἰθιοπῶν τε

Perdet homo populum : tu pullo induta colore
Lugebis ſola infelix, & præmia digna
Accipies factis, quæcunque ſceleſta patraſti.
Cernenturque tui planctus, ignara pudoris.
Syenen perdet vir magnus : vique ſubacta

Τεύχα-

Seu quæ palmifera mittunt venalia Thebæ.

Hanc urbem Corn. Gallus, Poëta inſignis, Virgilii Ovidiique σύγχρονος, Ægypto ab Auguſto præpoſitus r. exſpoliavit. Unde de repetundis accuſatus & à domo Auguſti excluſus, ſibi ipſi mortem ferro attulit, inviſus omnibus, ob maledicentiam. Tacit. *Annal.* 2. 19. Amm. Marcell. Suetonius; Adde his Strab. libro 17. Plin. libro 5. capite 9. &c. Vide quoque *Dioſpolis*. Idem.

63 Συήνην &c.] *Syene*, *Aſna*, teſte Jo. Leone, urbs Ægypti extrema, in Æthiopiæ confin. ad Nilum, olim Rom. Imperii, ſicut & nunc Turcici, terminus, inter Alexand. Ægypti ad Arctos 570. & Meroën ad Auſtrum 962. m. p. teſte Plinio. Sed apud Strab. abeſt à Meroë 3000. ſtad. & apud Anton. ab Alexandria 600. m. p. à Memphi 160. ſchœnis, à Thebis 60. Ovid. *Ponticorum* libro 1. eleg. 6.

Quid tibi ſi calida, proſit, laudare Syene,
Aut ubi Taprobanem Indica tingit aqua?

Dionyſius:

--- Βαθυκρήμνοιο Συήνης.

Πολλὴ ἐν ἱστορίαις (inquit Scholiaſtes *ad verſum* 223. *ejuſdem Dionyſii*) ἡ Συήνη, ἀπὸ Συήνου τινὸς οὕτω κληθεῖσα, ἐν ᾗ καὶ φρέαρ εἶναί φασι τὰς θερινὰς τοῖς ἐκεῖ διασημαῖνον τοῦ ἡλίου τροπάς· ὅπου καὶ ἄσκιοι κατὰ μεσημβρίαν εἰσὶν οἱ ὡρολογικοὶ γνώμονες διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι τοὺς τόπους τούτους τῷ τροπικῷ. Ammianus Marcellinus libr. 22. *Dein Syene, in qua Solſtitii tempore, in quo Sol æſtivum Auſtrinus curſum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipſis corporibus non ſinunt. Inde ſi ſtipitem quiſquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa lineamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi.* Heliodor. Æthiopic. hiſt. libro 9. Ἐδείκνυσαν δὲ καὶ τοὺς τῶν ὡροσκοπίων γνώμονας ἀσκίους κατὰ μεσημβρίας ὄντας, τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος κατὰ τροπὰς θερινὰς ἐν τοῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκρίβειαν κατὰ κορυφὴν ἱσταμένης, &c. Lucan. libro 2.

--- *Umbras nuſquam flectente Syene,*

Claudianus *atram* vocat, *Eidyllio de Nilo*:

Is loca continuo Solis damnata vapore

Irro-

Digitized by Google

Τεύχαριν οἰκήσουσι βίη μελανόχροες Ἰνδοί.
[64] Πενταπόλις κλαύσει δὲ Σόης μεγαλόσθενος ἀνήρ.
Ὦ Λιβύη πάγκλαυστε, τίς ἐξηγήσεται ἄτας;
Τίς δέ σε [65] Κυρήνη μερόπων ἐλεεινὰ δακρύσει;

Teucharis Æthiopum nigris habitabitur Indis.
Pentapoli flebitque Soes vir robore magno.
O Libye fletura, quis enarret tua damna?
Quis te autem Cyrene hominum miſerabile flebit?

Οὐ

Irrorat, populiſque ſalus ſitientibus errat,
Per Meroën, Blemyaſque feros, utramque Syenen.

Statius *Eoam*, *Sylv.* 2. 2.

— *Quod Eoæ reſpergit vena Syenes.*

Idem *Theb.* libro 4.

— *Nullaque umbratam nube Syenen.*

Obiter emenda Stephanum: Συήνη, inquit, πόλις Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας ἐπὶ τῷ Νείλῳ. Lege μεταξὺ Αἰγ. καὶ Αἰθ. Hodie *Aſna*, urbs eſt Ægypti ſuperioris in præfectura *Girgii*, 450. mill. paſſ. ab Alexandria in Mer. 200. ab ora prox. Sinus Arab. in Occ. uti 480. in Ptolemaide Ferarum. *Idem*.

64 Πενταπόλις] Pentapolis, regio Cyrenaicæ, mari Libyco expoſita, ſic à numero urbium quæ ſunt in illa appellata. Sunt autem ex ordine Berenice, Arſinoe, Ptolemais, Cyrene, & Apollonia. Eſt & Pentapolis Oroſio regio Palæſtinæ, ad lacum Aſphaltiten, in qua Sodoma, Gomorra, & aliæ urbes tactæ de cœlo. Fuit quoque Pentapolis urbs Herruriæ epiſcopalis, Nepitæ & Sutrio proxima, nunc exciſa: locus apud montem Roſulum *Stracca Cappe* nominatur. [*Pentapolis, Aſiæ minoris regio erat, in qua* 5. *urbes Doridis, Camiros, Cnindus, Cos, Ialyſus, & Lindus Vide Scholiaſt. Theocr. ad Idyll. Ceterum alterius quoque Pentapolis regionis in Italia circa Anconam meminit Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus in compendio Hiſtoriarum. Ejus civitates ſunt Ariminum, Piſaurum, Fanum, Auximum, & Ancona.*] Ferrarius.

65 Κυρήνη] *Cyrene*, Penei flu. filia, cujus amore flagrans Apollo in Pelio Theſſaliæ monte eam rapuit, & in eam Africæ partem tranſtulit, quæ ab ea poſtea *Cyrenaica* dicta eſt, ubi & Ariſtæum ex ea ſuſcepit. *Cyrene*, nobilis meretrix δωδεκαμήχανος (duodecim gnara machinarum) dicta, quod totidem figuras in coitu ederet. Vide Scholia *in Ariſtophanis Ranas*. *Cyrene*, ſive *Cyrenæ*, plur. num. inſigne Libyæ op. inter Syrtim majorem, & Mareotidem ſinum, unum ex iis quæ Pentapolim efficiunt, à Batto Thereo (quem Callimachus progenitorem ſuum fuiſſe tradit) conditum, à *Cyrene*, Penei amnis filia ſic dicta. Hodie *Coreno* Villanovano; cujus incolæ olim equitatu plurimum

Οὐ παύσει θρήνων συγερῶν πρὸς καιρὸν ὄλεθρον
  Ἐσσεῖται ἐν Βρεύτεσσι, καὶ ἐν Γάλλοις πολυχρύσοις,
Ὠκεανὸς κελαδῶν πληρούμενος αἵματι πολλῷ·
Κ᾽αὐτοὶ γὰρ κακότητα θεοῦ τέκνοις ἐποίησαν,

Non unquam deerit triſtis tibi perdita luctus.
  In Gallis auro locupletibus, atque Brittannis,
Oceanus multo reſonabit ſanguine plenus:
Quippe Dei natis ipſi quoque damna tulerunt,

Ηνίκα

rimum valebant. Max Tyr. *Serm.* 7. Τὰ Κυρηναικὰ (παιδεύματα) διφρεῖαι, *inſtituta Cyrenaica ſunt aurigationes.* Dionyſius Periegetes,

> Κυρήνη τ᾽ εὔιππος Ἀμυκλαίων γένος ἀνδρῶν.

Quod ſumptum videtur ex his Pindari *in Pythiis*, Od. 4. *ſtatim initio*:

> *Σάμερον μὲν χρή σε παρ᾽ ἀνδρὶ φίλῳ*
> *Στᾶμεν εὐίππου βασιλῆϊ Κυράνας.*
> *Hodie quidem oportet te apud virum amicum*
> *Siſtere equeſtris Regem Cyrenes.*

Idem Pindarus *Cyrenes* appellat *εὐάρματον πόλιν*. Hinc Ephorus, Κυρηναίοι περὶ τὴν διφρευτικὴν ἐπιστήμην ἐμὴν ἠσχόλησαι, *Cyrenæi ad curulem artem ſe applicaret.* Strabo: Λέγεται ἡ Κυρήνη κτίσμα Βάττου, ἱπποτρόφος εἶναι ἀρίστη Condita à Græcis, qui ex Inſ. Platera in Africam trajicientes, dein ſub Pœnorum ductu, urbem Zoam, prope Solis fontem extruxerunt: Batto ibi Rege conſtituto. Cui Arceſilas ſucceſſit, proprie Cyrenes conditor. Deſtructam poſtmodum Romani repararunt, ſed à Catone poſt mortem Pompeii prima oppugnata: Poſtea ab Arabibus iterum vaſtata eſt. Patria Ariſtippi, filiæ ejus Aretæ, Callimachi, Eratoſthenis, Carneadis, &c. Strab. *l.* 17. *ſub finem.* Mela, *l.* 1. *c.* 8. Plin. *l.* 5. *c.* 5. Ptol. *l.* 4. Marmol. *l.* 8. *c.* 10. Cyrenenſis Eccleſiæ fundamenta jacta ſunt, à Cypriis quibuſdam. A. C. 39. Hic laſerpitium herba provenit. Catullus *epigr.* 7.

> *Quam magnus numerus Libyſſæ arenæ*
> *Laſerpiciferis jacet Cyrenis.*

(ubi corripuit primam ſyllabam, quæ aliis producitur, nec tamen id ſine exemplo. Callimachus,

> --- Τρίβολον γε μὲν ἄστυ Κυρήνης.

Hermeſianax: Ἄνδρα Κυρηναῖον) Cur autem laſerpiciferas Cyrenas dixerit Catullus, intelligi poteſt ex iis, quæ ſcribit Suidas in voce Σίλφιον. Plin. 19. 3. *Ab his proximum dicetur authoritate clariſſimum laſerpitium, quod Græci σίλφιον vocant, in Cyrenaica provincia repertum.* Nunc urbs hæc *Cairoan*, in Regno Barcæ, verſus Syrtim magn. ad Doerum fluv. 10. leuc. ab ora Maris Mediterranei, in Auſtr. 25. leuc. Gall. à Barce in Ort. 375. m. p. ab Ammonis templo, in Occaſ. 90. mill. à Phycunte prom. in Auſtrum. In colle eſt; deficit indies. Adjacens reg. *Mesrata* quibuſdam, Baudr. Cæterum de Cyrenaica vide Voſſ. *ad Melam l.* 1. *c.* 6. *Hofmannus.*

Ἡνίκα Σιδονίοις βασιλεὺς Φοῖνιξ γαλικανὸν
Ἤγαγεν ἐκ Συρίης πλῆθος πολὺ, καί σε φονεύσει.
Αὔτη[66] Ῥαβέννη τε, καὶ εἰς φόνον ἡγεμόνευσε.

Tum cum Sidoniis rex Phœnix Gallica multa
Agmina de Syria deduxit, teque peremit.
Ipſa Ravennaque ad cædem dux extitit.

67 Ἰνδοὶ

66 *Ῥαβέννη τε* &c.] *Ravenna*, urb. Gall. Togatæ, Æmiliæ archiep. & metropolis apud oram litoream, ubi rhombus laudatiſſimus, Plin. inter Ferrariam 50. & Ariminum in ort. 35. m. p. à Bononia 45. ab Ancona. 102. *Ἀρχαίαν πόλιν* vocat Geographus *lib.* 5. Unde Claudianus *de* 6. *Conſ. Honorii*:

Dixit, & antiquæ muros egreſſa Ravennæ
Signa movet, jamque ora Padi, portuſque relinquit
Flumineos, certis ubi legibus advena Nereus
Æſtuat. & pronas puppes nunc amne ſecundo,
Nunc redeunte vehit, nudataque litora fluctu
Deſerit, Oceani lunaribus æmula damnis.

Silius Italicus *lib.* 8.

Quique gravi remo limoſis ſegniter undis
Lenta paludoſæ proſcindunt ſtagna Ravennæ.

Sidonius Apollinaris *Carm.* 9.

Undoſæ petiit ſitim Ravennæ.

Nempe inter marinas paludes dulcibus aquis deſtituebantur Ravennates: Martialis:

Sit ciſterna mihi, quam vinea, malo Ravennæ:
Cum poſſim multo vendere pluris aquam.

Ranarum, culicumque multitudinem in his Paludibus, adnotavit idem Martialis:

Meliuſque ranæ garriant Ravennates,
Et Hadrianus dulcius culex cantet.

Strabo *libr.* 5. Ἐν δὲ τοῖς ἕλεσι μεγίστη μέν ἐστι Ῥαβέννα. Condita à Sabinis, Plin. anno poſt diluvium 480. Hic deſidi Honorio, pugnacemque gallum urbi Romæ, tum ab Alarico captæ, præferenti, imperium victor abrogavit, An. C. 410. Dein ſedes Theodorici Gothorum Reg. qui poſt triennii obſidionem Odoacrum ad deditionem coëgit, An. 490. Exin poſtquam Vitiges Gothorum Rex, victus à Bellizario, & expugnata urbe captus eſt, An. C. 540. Exarchorum fuit, quos in Italiam Impp. Orientis miſerunt. Horum primus Longinus, à Juſtino miſſus huc venit, An. 568. Huic ſucceſſere Smaragdus, Romanus, Callinicus, Smaragdus iterum, Johannes Remigius, Eleutherus, Iſaacus, Theodorus Calliopas, Olympius, Theodorus Calliopas iterum; alius Theodorus, Johan. Plato, Theophylactus, Johannes Rhizocopus, quem cives à Papa, qui Philippicum Bardanem excommunicaverat, excitati interemerunt, An. C. 712. Scholaſticus & Paulus: Sub quo, ductu Luitprandi R. urbs à Longobardis capta, ſed recepta eſt, An. 727. Venetorum ope. Eutyches, ultimus Exarchus Paulo ſucceſſit, quem tota Italia pepulit Ariſtulphus. Longob. Reg. 752. quo victo, Pipinus Exarchatum ſub Stephano II. Pontificiæ ſedi donavit,

67 Ἰνδοὶ μὴ ταρβεῖτε, καὶ Αἰθίοπες μεγάθυμοι.

Præſtantes animi Æthiopes, Indique pavete.

Ηνίκα

an. 756. Proin hodieque Romandiolæ caput eſt: Senſim deficir, inſignis victoria Ludovic. XII. an. 1512. Sub Pontif. alias in littore, nunc 3. mill. ab ora recedit. Baudrand. Ravennates ob Fanenſes cum Venetis bellum geſſerunt, an. Chr. 1140. Epiſcopus urbis, quod à Valentiniano Imper. laneo donatus eſſet pallio, quali ſolus utebatur Imperator, Cœleſtino Leonis M. ſucceſſori, qui Primatum Papæ acriter propugnabat, eum dubium reddidit. Verum Conſtantinus Pogonatus Imper. Benedicti II. ſanctitate permotus, non ſolum Clero Rom. pecuniam pro ordinatione Epiſcopi debitam remiſit, ſed Ravennatem etiam Epiſcopum, ut ſe ei ſubjiceret, juſſit, an. Chr. 684. Vide Sigon. *Hiſtor.* Lætum *Comp. Hiſtor. Univerſ. &c.* Hic porta ex marmore, & templum præc. quatuor iſtiuſmodi columnarum ordinibus innixum: Concilium quoque habitum anno 901. quo Lambertus Imper. ſeu Italiæ R. confirmatus eſt, & anno 967. quo collapſum Eccleſiæ ſtatum inſtauraturus Otto M. Johannem XIII. graviſſimorum criminum reum, depoſuit, ſubſtituto Leone VIII. Luitpr. libro 3. capite 12. & libro 6. capite 7. Sigon. libro 7. &c. Adde Leandr. Alb. *deſcr. Ital.* Rubeum, *Hiſtor. Rav.* Ughel. *Ital. ſacr.* Idem.

67 Indi] Sic nominantur ab India quæ eſt regio Aſiæ ampliſſima, inter Indum fluv. ad Occ. à quo nomen habet, & Serum ad Ort. à Sinis ſeparantem, in longum extenſa, Oceano Indico ad Merid. & Emmodis, aliiſque mont. ad Bor. à Scythia ſecernentibus, terminata, à Gange fluv. in duas diviſa, citer. & ulter. Citerior *intra Gangem* à Ptol. nominatur. *Indoſtan* incolis, cujus pars auſtralis *Malabar* dicitur. Ulterior *extra Gangem*, non unico hodie nomine dicta. Indiæ ora 60. diebus ac noctibus, teſte Mela navigatur, Ferr. Baudrando India, *l'Inde* Gallis, *India* Hiſpanis & Italis regio eſt Aſiæ ampliſſima, quæ etiam perſæpe dicitur Indiæ Orientales, *les Indes Orientales* Gallis, *Ooſt Inde* Belgis, & *las Indias orientales* Hiſpanis, ad differentiam Americæ, quæ à multis, licet impropriè, dicitur India occidentalis. India hæc orientalis, quæ vera eſt & propria, dicitur ab incolis *Indoſtan*; habetque ad Ortum regnum Sinarum, ad Septentrionem Tartariam, ad Occaſum Perſiam, & ad Meridiem Oceanum Indicum. Hiſtoria ejus, circa antiquiora tempora, ob exiguum Indorum cum Europæis commercium, multis involuta fabulis eſt. Bacchum enim ſeu Liberum, in Indiæ celeberrima urbe Nyſa de Indis primum triumphaſſe regnaque ejus ſubjugaſſe ferunt. Poſt ea tempora certum eſt, partem Indiæ à Perſis occupatam eſſe, donec his devictis eo quoque Alexander M. victucia arma intulit, Porumque potentiſſimum Indorum Regem ſuperavit: quamvis non deſint, qui Semiramidem jam, Nini conjugem, res ibi egregias geſſiſſe tradant Scriptores. Sequentibus temporibus, ſub propriis Principibus diu tranquille vixerunt, pacem cum exteris colentes, & Majeſtatem Imperii Rom. comiter venerati, Antoninum Pium Imp. per Legatos ſalutaſſe, circa an. Chr. 142. leguntur. Donec Luſitani, ſeculo 15. ductu Vaſquii de Gama ibi ſedem figere, magno Hiſpaniæ Regis bono, cœpere: quos ſecutæ poſtea aliæ Europæorum gentes, Belgæ inprimis, non exiguam ejus regionis partem occuparunt, ſub finem ſec. præt. Dividitur nunc in tres partes præcipuas, nempe *in Indiam verſus Septentrionem*

Ηνίκα γὰρ τούτους τροχὸς ἄξονος [68] αἰγοκέρωτος,

Cum perſtringet enim capricornu circulus axis,

[69] Ταῦ-

nem ſeu Imperium Magni Mogolis inter Gangem & Indum, in *Peninſulam Indiæ intra Gangem* ſeu ad Occaſum, & in *Indiam extra Gangem* ſeu ad Orientem. In parte ſeptentrionali ſeu Imperio Magni Mogolis ſunt 37. regna aut provinciæ amplæ. In Peninſula Indiæ intra Gangem ſunt quatuor partes præcipuæ, nempe regna Decani, Golcondæ, & Narſingæ ſeu Biſnagariæ, cum Malabaria: ſub quibus plurima alia regna minoris famæ. In India extra Gangem ſunt tres partes præcipuæ, nempe regna Peguanum ad Boream, Siamum ad Meridiem, & Cocinſinæ ad Ortum: ſub quibus etiam quamplurima regna comprehenduntur. Indiæ pars ſeptentrionalis; quæ proprie *India*, vulgo *l'Indoſtan*, ſeu Imperium Magni Mogolis, *l'Eſtat du grand Mogol* tota ſubeſt Mogolis Imperio à centum quinquaginta annis tantum. Alii *Mogorem* vocant: qui divitiis, unionum inprimis, gemmarumque, à quibus etiam titulos ſumit, copia, florentiſſimus, cætera Mahometanus, è Tamerlanis familia originem ducit: à quo decimus ordine fuit, qui ante paucos annos obiit Gelal Edim Muhammed, cujus filii quatuor mutuis cædibus in ſe ſævientes miras dedere turbas, donec tertio genitus Aorangzetus, tribus reliquis ſublatis, thronum tenuit. Ex anteceſſoribus Accabas R. ſeptimus à Tamerlane armis pariter ac ingenii perſpicacitate toto Oriente celeberrimus fuit, Vid. de Majeſtate M. Mogoris, Kircherium *deſcr. Chin.* libro 2. capite 5. P. de Valle *Itin.* tom. 4. &c. De turbis ultimis Mandelslovium libro 1. capite 28. & ſeqq. Henr. Rothium *Diar. Europ Contin. &c.* Terminatur hæc Indiæ pars à Septentrione Tartaria magna & regno Thibeto, ab Occaſu regno Perſiæ, ab Ortu fluvio Coſmino, quo à reliqua India extra Gangem dividitur, à Meridie ſinu Gangetico & Peninſula Indiæ intra Gangem. Sed aliquot regna trans Gangem fluvium & verſus Chiamæum lacum ac confinia Sinarum Reges habent proprios. Mogolis regia eſt Agra, *Agra*; & ei ſubſunt 37. regna. *Idem.*

68 Αἰγοκέρωτος] *Capricornus*, Decimum Zodiaci ſignum, quod Sol ingrediens Solſtitium facit hybernum. Hunc *Pana* fuiſſe nonnulli exiſtimant, qui in Ægypto, repentino adventu Typhonis Gigantis, perterritus, poſteriorem ſui partem in piſcis caudam, priorem in formam hirci commutavit: cujus ingenium admirans Jupiter figuram hanc dicitur in cœlum tranſtuliſſe. Horat. 2. *Carm.* 7.

——— Seu tyrannus
Heſperiæ Capricornus undæ.

Propert. 4. 1.

Lotus & Heſperia quid Capricornus aqua.

Manilius libro 4.

Tu Capricorne regis, quicquid ſub ſole cadente
Expoſitum. ———

Vide de hoc ſidere prolixe agentem Cæſium *Cœl. Aſtron.* pag 89. Natus hoc ſidere, Auguſtus, nummos complures ex argento, auro & ære ejus nota percuſſit, Car. Patinus in Suet. *Auguſt.* cap. 49. Idem ſidus natale habuiſſe, Coſmum Medicæum, Magnorum Florentiæ D. primum, refert Thuanus. *Idem.*

69 Ταῦ-

69 Ταῦρός τ' ἐν ⁷⁰ διδύμοις μέσον οὐρανὸν ἀμφιελίξει,

Taurus & in geminis medio vertetur Olympo,

71 Παρ-

69 Ταῦρός τ' &c.] *Taurus*, ſecundum Zodiaci ſignum, ſtellarum, ut Hygino placet, 44. quod à Sole ſubitur 3. Idus Apriles. Hunc *P*oetæ fabulantur Taurum eum fuiſſe, qui Europam rapuit. V. Cæſii C*ælum Aſtronomico-poet*. ubi *de Tauro*. *Idem.*

70 Διδύμοις] *Gemini*, unum ex XII. Zodiaci ſignis, Græcis Δίδυμοι, receptiori Aſtrologorum opinione ſunt Tyndaridæ ſive Ledæi Juvenes, Caſtor & Pollux, quos, ut Hyginus ait *Poet. Aſtronom. cap. de Geminis*, *Jupiter inter notiſſima ſidera conſtituiſſe exiſtimatur*; *Neptunus autem pari conſilio numeraſſe*: *nam equos his*, *quibus utuntur*, *donavit*; *& dedit poteſtatem naufragis ſaluti eſſe*. Unde *fratres Helenæ*, Horatio lib. Epod. 3. & *pueri Ledæ* eidem Od. 12. ſalutare ſidus nautis habentur. Cauſam *Comment. in Aratea Germanici* Cæſius ſive Calpurnius Baſſus hanc reddit: *Caſtorem & Pollucem Geminorum honore decoratos*, *quod principes pacationis dicantur*: *quod mare totum prædonibus maleficiſque pacatum reddidiſſent &c.* At alii, eodem Hygino teſte, Herculem & Apollinem; nonnulli Triptolemum & Jaſona, à Cerere dilectos, *Geminorum* nomine intellexerunt, priorum opinionem Arabibus ſequutis, qui eum, qui cancro vicinus, *Abrachaleum*, alterum *Avellar*, corrupte vocitarunt. Imo alii, inquit memoratus Arati Interpres, *volunt Zethum & Amphionem eſſe*: *ideo unus zonam*, *alter lyram habet*. *Nigidius Deos Samothraces dixit*: ducem viz. ſequutus eum cujus ſub *Orphei* nomine hymni vel *Initia* potius extant. Nam *Carmine*, quod Κυρήτων θυμίαμα inſcribitur, ſic is de iis:

Κυρῆτες Κορύβαντες, ἀνάκτορες εὐδύνατοί τε
Ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἄνακτες ———

Et mox:

Οἵ τε καὶ οὐράνιοι Δίδυμοι κλῄζεσθ' ἐν Ὀλύμπῳ.

Et qui cœleſtes Gemini *vocantur Olympo &c.*

V. Gerh. Jo. Voſſium *de orig. & progr. Idolol.* libro 2. capite 36 uti de ſigni hujus figura, Salmaſiium pag. 1237. Cœterum *Gemini*, iidem cum *Gemellis*; quorum ſibi per omnia ſimilium exemplum; Dautia & Tymber, Rutuli, Lari

——— *Simillima proles*,
Indiſcreta ſuis, *gratuſque parentibus error*,

Apud Virgilium Æneid. libro 10. V. quoque Statium *Thebaid.* libro 9 verſ. 295. & ſeqq. Lucanum libro 3. Claudianum ubi de Caſtoribus, Alios. Quanto magis mira ſimilitudo non una provincia natorum, apud Plinium, quos Toranius Mango Antonio Triumviro, ut *geminos* vendidit, cum alter in Aſia, alter trans Alpes genitus eſſet: detecta fraude, quum à furente eſſet increpitus magnitudinem pretii inter alia conquerente, argute reſpondens, *ob id ipſum ſe tanti vendidiſſe*, *quoniam non eſſet mira ſimilitudo in ullis*, *eodem utero editis*. *Diverſarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri*, *ſuper omnem eſſe taxationem*; *adeoque tempeſtivam admirationem intulit*, *ut ille proſcriptor animus*, *modo & contumelia furens*, *non aliud in cenſu magis ex fortuna ſua duceret*, lib. 8. cap. 21. Recens exemplum nobile, in Sebaſtiano Portugalliæ R. aliiſque nonnullis, de quibus infra ubi de *Pſeudonymis*. Idem.

71 Παρ-

Digitized by Google

71 Παρθένος ἐξαναβᾶσα, καὶ ἥλιος ἀμφὶ μετώπῳ

Et virgo adſcendens, & zonæ tectus amictu

Πηξά-

71 Παρθένος] *Virgo*, inter ſidera & ſigna Zodiaci XII. relata, ex vulgari ſententia, Aſtræa fuit ſeu Juſtitia, vel Æquitas. Hinc Aratus,

- - - Καί ἑ Δίκην καλέυσι.

—— *Et Juſtitiam vocitarunt.*

Illa namque, hominibus ab æquitate declinantibus, ad Superos tranſiiſſe credita eſt, ut Nigidius docet, apud Germanici Interpretem. At continuo ante legas ibid. *Nonnulli eam eſſe Cererem, eo quod ſpicas teneat; alii Atergatin; quidam vero Fortunam pro eo, quod ſine capite Aſtris infertur.* Similiter Hyginus in hoc Signo: *Sed hanc alii Fortunam, alii Cererem dixerunt. Et hoc magis non convenit inter eòs, quod caput ejus nimium obſcurum videtur.* Feſtus Avienus *in Arati Phænomenis*:

Aut Peluſiaci magis & Dea litoris Iſis,
Digna thori conſors, & cura latrantis Anubis:
Seu tu diva Ceres.

Sed nil attinebat, pro diverſis afferre opinionibus, quod aliis ſit Iſis, aliis Ceres. Nam quæ *Iſis* Ægyptiis, ea *Ceres* Romanis. Eſſe vero Cererem potius, quam Fortunam, eo comprobatur, quod ſpicam manu teneat; ut mox ſubjicit Avienus:

——— *Sic nam ſibi fragrat ariſta*
Et ſeu Siriaco torretur ſpica calore,
Protentata manu &c.

Nec abludit, quod quibuſdam Atergatis fuerit credita, namque eandem Atergatim cum Cerere eſſe, oſtendit Voſſius de *Idolol.* libro 2. capite 55. Aliis autem *Virgo* non Juſtitia aut Ceres eſt, ſed Concordia vel Pax. Pro Cerere eſt *Virginis* imago in veteri Veneta Nygini editione expreſſa, ubi ſpicas manu tenet. Sed pro Concordia aut Pace, eſt illa veteris MS. à Commelino in Hygino ſuo, item ab H. Grotio *in Arateis Germanici*, efformata, manu dextra olivam, ſiniſtra caduceum tenens Corcordiam vero & Pacem inter Numina fuiſſe habitam, ſatis conſtat: Namque Concordiæ templum fuit in Capitolio, juxta ædem Junonis Monetæ; Pax vero templum habuit Foro proximum; quod Cæſar quidem Claudius exorſus eſt, Veſpaſianus vero abſolvit. V. iterum Voſſium de *Idolol.* lib. eod. cap. 36. Hiſtoriam ſi reſpiciamus, *Virgo* hæc Erigone fuit; cujus Pater Icarius (qui tempore Amphictyonis Athenienſium Regis vel potius Erichthonii, ob quadrigarum inventum, inter ſidera relati *Heniochique* ſeu *Aurigæ* dicti, floruit) cum à Libero vini faciendi modum edoctus, à ruſticis venenum ab eo ſibi propinatum ratis occiſus eſſet; filia, luctus impatiens, laqueo vitam finivit, atque ob hanc in Patrem pietatem in cœleſte *Virginis* ſignum converſa credita eſt, ut inter alios refert Hyginus *Fab.* 216. apud Eundem, *de orig. & progr. Idolol.* lib. 1. capite 13. V. quoque in voce *Erigone*. Inter deſiderata Seldeni, *de Synedriis Vett. Hebræor.* libro 3. capite 16. §. eſt 9. cujus argumentum: *Commentum Orientalium vetuſtiſſimum de Virginis, velut in Ebræorum terra, cibantis Puerum, cui nomen Jeſu, imagine inviſibili, in primo ſigni* Virginis *Decano ſemper adſcendente. Albumaſaris Mahumedani & R. Abenezræ Judæi, ea de re, è Perſarum aliorumque ſcitis antiquiſſimis traditiones. Numina tria Barbarica cum ſigno illo coorientia. Etiam in Chriſtianiſmo veteri, perſuaſio habita de Virgine Deipara, in ſigno Virginis, denotata.* Item §. 10. *De codice ſub titulo de Vetula P. Ovidio Naſoni per ridiculam Chriſtiani alicujus, ante*

ſecula

Πηξάμθρος ζώνην, περὶ πάμπολον ἡγεμονεύσῃ,
Εσσεῖται ἐμπρησμὸς μέγας αἰθέριος κατὰ γαῖαν,
Αστρων δ' ἐν μαχίμοις καινὴ φύσις, ὥστ' ἀπολέσθαι
Ἐν πυρὶ καὶ στοναχαῖς Ἰνδῶν γῆν Αἰθιόπων τε.
Μύρου καὶ σὺ Κόρινθε τὸν ἐν σοὶ λυγρὸν ὄλεθρον.
Ἡνίκα γὰρ στρεπτοῖσι μίτοις μοῖραι [72] τριάδελφαι

Sol frontem ductor totum peragrabit Olympum,
Ardore ingenti flagrabit ab æthere tellus,
Aſtrorumque novum certamen ſurget, ut omnis
India & Æthiopum tellus conſidat in ignes.
Tu quoque deplora tua triſtia fata Corinthe.
Nam cum tergeminæ volvendo ſtamine Parcæ

Κλω-

ſecula aliquot, ſive ignorantiam, ſive impoſturam tributo, in quo paraphraſis metrica, ſed miſerrima, diſciplinæ illius Albumaſarianæ, de primo Virginis Decano exoriente. Idem.

72 Τριάδελφαι] Loquitur de Parcis filiæ Jovis ex Themide, an ex Nocte, Chao, Neceſſitate? &c. Deæ fatales, humanæ vitæ ſtamina diſpenſantes. Dictæ autem videntur *Parcæ à partu*, teſte Varrone, eo quod naſcentibus hominibus bona malaque conferre cenſeantur. Sed duriuſcula hæc immutatio. Et, ſi id eſſet, una tantum foret Parca; Niſi forte dicas, pro triplici partus menſe tres fuiſſe Parcas, atque hoc *Nonæ*, & *Decimæ* vocibus firmari. Sed hanc qui ſententiam ſequatur, *tertiæ Parcæ* nomen itidem à numero ſumptum oſtendat, neceſſe eſt. Si tamen *Parcam* qu. *Partam* dici cum Varrone ſtatuere lubet; quanto melius dixeris, *Parcam* ſive *Partam* dici à *partiendo*, quia unicuique per eam fatalis vitæ ſuæ portio obtingat. Sane & Græci ſimiliter Μοῖραν ἀπὸ τοῦ μείρειν vocant, hoc eſt, *dividere*, πεζοῖς διελθεῖν, εἰ μὴ κατὰ γέφυραν. Bau-*partiri*. Aliis, & pluribus, placet, *Parcis* inde nomen eſſe, quod minime *parcant*: quod etymon adferunt Apulejus. Martianus Capella libro 4. Donatus *de barbariſmo*. Servius *ad* 4. *Eclog*. aliique. Hinc à Statio *duræ* dicuntur. *Theb.* 6.

Sed juvenem duræ prohibebunt diſcere Parcæ.

Eidem Statio *ſævæ* & *graves* vocantur, Sylv. 2.

O ſævæ nimirum graveſque Parcæ.

Idem *ibidem*:

——— Subitas inimica levavit
Parca manus. ———

Ab Ovidio *tetricæ*:

Moverunt tetricas tam pia vota Deas.

Ab Horatio *iniquæ*: *Carm.* 2.

Unde ſi Parcæ prohibent iniquæ.

A Pro-

Digitized by Google

A Propertio *immites*, libro 4.

Immites habuit Cornelia Parcas

A Tibullo *triſtes*, libro 3.

Aut ſi fata negant reditus, triſteſque ſorores.

Denique *inexorabiles* paſſim audiunt, Martialis:

Lanificas nulli tres exorare ſorores
Contigit, obſervant quam ſtatuere diem.

Omitto Græcos. Atqui antiphraſis, ut ait Voſſius, eſt nugale Grammaticorum commentum, merumque inſcitiæ aſylum. Quare audiendus Jul. Scalig. qui *lib. de R. Poëtica* 3. cap. 90. *Parcæ*, inquit, quia *parcant, una enim tantum dicitur filum incidere; duæ vero, altera vitam dare, altera vitæ tractum continuare. A pluribus igitur fit nominatio. Quin illa quoque parcit, ſuſtinet enim aliarum opus, quoad fatorum juſſibus pareat.* Hæ autem Parcæ tres eſſe ſorores finguntur, *Clotho* ſcil. *Lacheſis*, & *Atropos*, ita concordes, ut nulla unquam illarum diſſenſio, ſicuti cæterorum Deorum, audita fuerit. Jovis autem ac Themidis fuiſſe filias ſcriptum reliquit Heſiodus *in Theogonia*, hoc pacto:

Δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν Ὥρας,
Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν,
Αἳ ἔργ' ὠρεύουσι καταθνητοῖσι βροτοῖσι,
Μοίρας θ' ᾗς πλείστην τιμὴν πόρε μητίετα Ζεύς,
Κλωθώ τε Λάχεσίν τε καὶ Ἄτροπον, αἵτε διδοῦσι
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε.

Idem tamen Poëta, *in eodem libello*, inter Noctis filias Parcas numerat:

Καὶ Μοίρας καὶ Κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνους.

Cui ſententiæ acceſſit etiam Orpheus, qui ita ſcripſit *Hymno in Parcas*:

Μοῖραι ἀπειρέσιαι, Νυκτὸς φίλα τέκνα μελαίνης.

Harum primam natu minimam, colum volunt geſtare; ſecundam grandiorem nendo humanæ vitæ terminum præfinire, tertiam maximam natu, filum incidere, hoc eſt, vitam tempore ſtatuto abrumpere. Apulejus Parcarum ternarium numerum, à triplici tempore ductum, exiſtimat. Nam quod in fuſo perfectum eſt, præteriti temporis habet ſpeciem, & quod in digitis torquetur, momenti præſentis indicat ſpatia: & quod nondum ex colo tractum eſt, futuri & conſequentis ſeculi poſteriora videtur oſtendere. Veracitatem Parcis fere tribuunt antiqui: Horatius in *Carmine Seculari*:

Voſque veraces ceciniſſe Parcæ.

Ovidius:

Nec tua veridicæ diſcunt reſponſa ſorores.

Et ante utroſque Catullus *in Argonauticis*:

Talia præfantes quondam, felicia Pelei
Carmina divino cecinerunt omine Parcæ.

Idem *ibidem*:

Veridicos Parcæ cœperunt edere cantus.

Quæcunque enim Parcæ facta eſſe volunt, infecta fieri nequeunt, Tibullus libro 1. capite 7.

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non ulli diſſoluenda Deo.

Seneca Tragœdus:

Non illa Deo vertiſſe liquet
Quæ nexa ſuis currunt cauſis.

Idem *in Hercule Furente*:

Duræ peragunt penſa ſorores,
Nec ſua retro fila revolvunt.

Has Parcas officio ſuo ſedulo fungentes graphice admodum deſcribit Catullus, ubi ſupra; cujus verſus non poſſum non adſcribere:

His corpus tremulum, complectens undique veſtis
Candida purpurea talos incinxerat ora,
At roſeo niveæ reſidebant vertice vittæ,
Æternumque manus carpebant rite laborem.
Læva colum molli lana retinebat amictam,
Dextera tum leviter deducens fila ſupinis
Formabat digitis, dum prono in pollice torquens

Κλωσάμϑραι φεύγοντα δόλῳ 73 ἰϑμοῖο παρόμ-
φλῶ,
Αξουσιν μετέωρον, ἕως ἐσίδωσί σε πάντες,

Nentes deducent fallaciter aufugientem,
Ad ſortes iſthmi ſublimem, dum videatur

Τὸν

Libratum tereti verſabat turbine fuſum:
Atque ita decerpens æquabat ſemper opus dens,
Laneaque horridulis hærebant morſa labellis,
Quæ prius in leni fuerant extantia filo.
Ante pedes autem candentis mollia lanæ
Vellera virgati cuſtodibant calathiſci.
Hæ tum clariſona pellentes vellera voce,
Talia divino fuderunt carmine fata
Carmine, perfidiæ quod poſt nulla arguet ætas. Idem.

73 Ἰσθμοῖο] *Iſthmus*, tractus eſt terræ anguſtus, per quem ex lata terræ parte in aliam talem venitur: Hic multiplex. 1 Peloponneſi, qui & *Corinthiacus*, quo Peloponneſus reliquæ Græciæ connectitur, 40. ſtad. inter ſinum Corinth. ad Occaſ. & Saronicum ad Ort. patens, quem Nero perfodere fruſtra tentavit, unde Proverb. *Iſthmum fodere*. Non primus autem Nero hanc infamiam inſanivit. Clara res ex Herodoto, Strabone, Philoſtrato, Luciano, & Pauſania, cujus vere pia vox de hac re, quam adſcripſiſſe, pretium ſit operæ: Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι. Vide Paulum Æmilium in Carolo M. *ſub finem* libro 2. Hujus *Iſthmi* meminit Lucan. libro 1.

— Qualiter undas
Qui ſecat, & geminum gracilis mare ſeparat Iſthmos,
Nec patitur conferre fretum: ſi terra recedat,
Jonium Ægæo frangat mare.

Silius Italicus, libro 15.

Ut cum ſæva fretis immiſit prælia Corus,
Iſthmon curvata ſublime ſubegerit unda,
Et ſpumante ruens per ſaxa gementia fluctu
Jonium Ægæo miſcet mare.

Vide Fungerum in *Iſthmus*. 2. Cherſoneſi Thraciæ, uterque *Hexamili* Nigro, & Volat. 3. Ægypti inter mare Mediterr. ubi Peluſium, & ſin. Arabicum, ubi urbs Heroum, *Dorſum Arabiæ* Ptol. dictus. *Sur* vulgo, teſte Geropio, quo Ægyptus Palæſtinæ & Arabiæ Petrææ jungitur. 4. Tauricæ Cherſoneſi, de quo Xen. & Ptol. *Zucala*, teſte Joſepho Barbaro, quo Taurica Sarmatiæ continenti copulatur. 5. Acanthæus, in Macedonia, qui Athon mont. continenti jungit, à Xerxe, teſte Æliano, perfoſſus. 6. Italiæ, inter ſinum Scylletium, & Hipponiatem. Ferr. In parte Bor. Calabriæ ulter. Magino & aliis, eſt tantum 20. m. ab Ortu in Occaſ. prope Squillacium. 7. Aſiæ, inter Tarſum & Amiſum. 8. Græciæ inter ſinus Criſſæum & Oetæum, ubi Thermopylæ. 9. Panamenſis, inter Americam Sept. & Merid. Baudrando eſt tractus Americæ, quo America Sept. jungitur Merid. leuc. Hiſp. 17. à Borea in Merid. nempe à Portu Belo ad Penamam urb. Totus tractus extenditur etiam ab Ortu in Occ. per 30. leuc. diciturque proprie *Terra Firma*, eſtque ſub Hiſpan. *Idem.*

74 Πρῶ-

Digitized by Google

Τὸν πάλαι ἐκκόψαντα πέτρην πολυήλατι χαλκῷ.
Καὶ σὴν γαῖαν ὀλεῖ, καὶ κόψει ὡς προτέθηλαι.
Τούτῳ γάρ τοι δῶκε θεὸς μόνῳ ἐς τὸ ποιῆσαι.
Οἷα τὶς οὐ πρότερος τῶν συμπάντων βασιλήων.
74 Πρῶτα μὲν ἐκ τρισσῶν κεφαλῶν σὺν πληγάδι ῥίζης
Σπασάμενος μεγάλως ἑτέροις δώσει ἀπάσασθαι.
Ὥστε φαγεῖν σάρκας γονέων βασιλῆος ἀνάγνου·
Πᾶσι γὰρ ἀνθρώποισι φόνος καὶ δείματα κεῖται
Εἵνεκα τῆς μεγάλης πόλεως, λαοῦ τε δικαίου,

Omnibus is, ferro qui rupem ruperit olim,
Vaſtabitque tuas late fataliter oras:
Nam Deus huic uni vires dedit efficiendi,
Quæ potuit regum cunctorum nemo priorum.
Primum quidem è tribus capitibus cum ſalce radicis
Inſiſtens eximie aliis dabit evellere.
Regis ut infandi comedantur membra parentum.
Namque manent cunctos homines cædeſque metuſque,
Propter magnam urbem, & populum virtutis alumnum,

Σωζο-

74 Πρῶτα μὲν &c.] Senſus admodum obſcurus. puto Sibyllam notare quod Suetonius ſcribit, quod, ut aliis in Iſthmo perfodiendo exemplo eſſet, primus raſtello humum effoderit, & corbulo congeſtam humeris extulerit. *Opſopœus.*

75 Αεχ

Σωζομένου διὰ παντὸς, ὃν ἔξοχος εἶχε πρόνοια.
Ἄστατε καὶ κακόβουλε, κακαῖς περικείμενε κῆραις,
75 Ἀρχὴ καὶ καμάτοιο, καὶ ἀνθρώποις μέγα τέρμα
Βλαπτομένης κτίσεως, καὶ σωζομένης πάλι μοίρης.
Ὕβρι κακῶν, καὶ πῆμα, καὶ ἀνθρώποις μέγα τέρμα:
Τίς σε βροτὸς ἐπόθησε, τίς ἔνδοθεν οὐ χαλεπήνη;
Ἐν σοὶ τίς βασιλεὺς σεμνὸν βίον ὤλεσε ῥιφθείς;
76 Πάντα κακῶν διέθηκας, ὅλον τε κακὸν κατέκλυσας·
Καὶ διὰ σοῦ κόσμοιο καλαὶ πτύχαι ἠλλάχθησαν.
78 Εἰς ἔριν ἡμετέρην τυχὸν ἄστατα ταῦτα προβάλλου.

Provida quem ſemper durantem cura tuetur.
Inconſtans, perverſe, malis circumdate fatis,
Principiumque mali, mortalibus exitus ingens,
Quem natura malis fatis infenſa creavit:
Triſte nefas, dirum, monſtrum mortalibus ingens:
Quis tibi quis bene vult? quis non iraſcitur intus?
Intus te quis vitam amiſit rex præcipitatus?
Omnia turbaſti miſere, ſentina malorum,
Et per te pulchri natavit machina mundi.
In lites noſtras hæc mobilis objice forſan.

Πῶς

75 Ἀρχὴ &c.] Admodum confuſa ſunt iſta & intricata, ut te extricare non poſſis, & ita eſſe teſtantur iidem verſus pagina ſequenti denuo inculcati. *Idem.*

76 Πάντα κακῶν &c.] Alludere videtur ad probrum Iſidori Cynici Neroni objectum, quod Nauplii mala bene cantillaret, ſua bona male diſponeret. *Idem.*

78 Εἰς ἔριν &c.] Ad oram MS. Gallæi hæc leguntur verba, quis dubitet hæc à Chriſtiano ficta, cui annotationi plane ſubſcribo. *Gallæus.*

79 Ἰουδαίων

Πῶς δὲ λέγεις· πείσω σε, καὶ, εἴ τι σε μέμφομαι,
  αὐδῶ;
Ἦν ποτ' ἐν ἀνθρώποις λάμπων σέλας ἠελίοιο,
Σπειρομένης ἀκτῖνος ὁμοσπόδοιο προφητῶν·
Γλῶσσα μὲν ἀνστάζουσα καλὸν πόμα πᾶσι βροτοῖσι
Φαίνετο, καὶ προὔβαινε, καὶ ἡμέρα πᾶσιν ἔτελλε.
Τοῦ δ' ἕνεκεν στενόβουλε, κακῶν ἀρχηγὲ μεγίστων,
Καὶ ῥομφὴ καὶ πένθος ἐλεύσεται ἤματι κείνῳ,
Ἀρχὴ καὶ καμάτοιο, καὶ ἀνθρώποις μέγα τέρμα,
Βλαπτομένης κτίσεως, καὶ βλαπτομένης πάλι μοίρης.
Κλῦθι πικρᾶς φήμης δυσηχέος ἀνδράσι πῆμα.
Ἀλλ' ὁπόταν Περσὶς γαῖ' ἀπόσχοιτο πολέμοιο,

Quo pacto dicis tibi perſuadebo? quod in te
Si quid reprendro, dico. Solis jubar inter
Mortales olim clarum fuit, irradiante
Lumine concordi vatum: totique ſuavem
Humano generi diffundens lingua liquorem
Extitit, & pergebat, & omnibus orta dies eſt.
Ergo ſummorum viliſſime cauſa malorum,
Advenient illis gladius luctuſque diebus,
Principiumque mali mortalibus exitus ingens,
Quem natura malis fatis vitiata creavit.
Triſtem audi famam, peſtis mortalibus atrox.
Verum cum bellis jam Perſica terra carebit,

Digitized by Google

Λοιμοῦ τε, στοναχῆς τε, τότ' ἔσσεται ἤματι κείνῳ
79 Ἰουδαίων μακάρων θεῖον γένος οὐρανιόνων,

Et peſte & gemitu: tunc illo tempore vivet
Judæum dium genus, & cœleſte beatum,

Οἱ

79 Ἰουδαίων &c.] Lactantius libro 4. c. 20. *Domus autem Juda & Iſrael non utique Judæos ſignificat, quos abdicavit, ſed nos qui ab eo convocati ex gentibus, in eorum locum adoptione ſucceſſimus, & appellamur filii Judæorum: quod declarat Sibylla, cum dicit* Ἰουδαίων, &c. *Opſopœus.* Pop. Judæi qui & *Hebræi*, *Populus Dei* olim, *les Juifs* Gallis, *Judeos* Hiſpanis, *Juden* Germanis, gens quæ quondam Palæſtinam habitavit, nunc autem per totum orbem terrarum diſperſa vagatur, nuſquam proprium locum poſſidens, ubique apud omne genus hominum odioſa & tributaria. Multa autem de origine gentis & religione confixerunt profani ſcriptores, qui Judæum, & Hieroſolymum fratres, Typhonis filios, fabulati ſunt, unde & nomen genti, & urbi principi manarit, de quo Plut. *lib. de Iſide & Oſiride.* Alii à monte *Ida* nomen deduxerunt. Quidam volunt Bacchum eos, aut ejus loco vitem auream coluiſſe; nonnulli aſinum, & porcum. Vide Florum 3. 5. Plut. *Symp.* 4. 5. Petron. *in Catalectis*, & ibi Interpretes, nec non Orig. libr. 5. *contra Celſum.* Minime omnium corrupte de religione eorum Strabo, qui & *juſtos, & vere religioſos* appellat. Itemque Dio loco ſuperius prolato. Iidem Pagani ſcriptores Judæorum, & Chriſtianorum nomen non raro confundentes, illos pro his poſuerunt, quod Lipſius ad 15. ann. *Tac.* itemque Pithæus libro 2. *Adverſ.* capite 2. & Barthius *ad Rutilium Numatianum* libro 1. verſ. 159. obſervant. Hiſtoria eorum paucis hæc eſt: A Jacobo Patriarcha prognati, *Iſraëlitarum* habuere nomen, quo tamen omnes 12. continebantur Tribus, quæ pro peculiari gente tum demum haberi cœperunt, poſtquam in Ægypto prodigioſa fœcunditate multiplicati eſſent. Hanc cum fruſtra ſupprimere per 200. an. tentaſſent Ægyptii, à Moyſe tandem divino juſſu, è ſervitute eorum educti, Legem à Deo acceperunt, in monte Sinai, & poſt quadraginta annorum in deſerto errores, terram Canaan Joſuæ auſpiciis occuparunt. Poſt hujus mortem Seniorum imperium venerati, Judices poſtmodum habuerunt, quorum ultimus Samuel fuit. Hoc adhuc ſpirante, Regem petiere, qui ipſis irato Deo obtigit, Saul vid. Cui ſucceſſit David, vir ſecundum voluntatem Dei, quem fil. Salomo excepit, ſapientia & divitiis ſupra omnes Reges terræ. Poſt hujus mortem ob nimium Rehabeami, filii ejus, rigorem, diviſum regnum eſt an. M. 3060. in regnum Iſraëlis, ſub Jeroboamo, cui 10. tribus adhæſere, & regnum Judæ, ſub Rehabeamo, cui duæ ſolæ ſervarunt fidem; Prius à 19. Regibus adminiſtratum eſt, per an. 255. uſque ad Hoſeam ultimum, qui Samariæ à Salmanaſſore Aſſyrio obſeſſus, in ejus poteſtatem tandem cum toto regno pervenit, anno Romæ conditæ 14. regni Ezechiæ Regis Judæ 6. Poſterius 20. habuit Reges, à Rehabeamo uſque ad Sedeciam, quo Hieroſolyma capta eſt à Nebucadnezare, templumque deſtructum & Judæi Babylonem abducti, Olymp. 40. an. 1. Nabonaſſaris 140. à fundatione templi 424. Romæ conditæ an. 146. Mundi an. 3446.

608. cir-

Digitized by Google

Οἳ περιναιετάουσι θεοῦ πόλιν ἐν μεσογαίοις·

Qui terræ mediis habitabunt finibus urbem

Αχρὶ

608 circiter ann. ante C. N. Duravit captivitas 70. annos, quibus effluxis, Cyrus Babyloniorum domitor, Judæis in patriam revertendi & templum reparandi veniam dedit, quod factum auſpiciis Ducis Zorobabelis, Eſræ & Nehemiæ; mortuo Zorobabele à Pontificibus ſummis gubernati, poſtea Aſlamonæis fuere ſubjecti, per annos 130. qui regio titulo reſumto, præfuerunt genti; uſque ad Herodem, quo regnante, JESUS CHRISTUS natus eſt. Hunc cum impii cruci affixiſſent, ultorem mox ſenſere Deum: & rebellione iterata irritatis Romanis, captis ann. Chr. 70. à Veſpaſiano & Tito Hieroſolymis, poſt horrenda ac inaudita mala, & occiſa eorum 1100000. captaque 97000. libertate penitus exciderunt, ſignavitque nummum Veſpaſiani mœſta ſub cedro ſedens JUDÆA CAPTA. Neque ulla ab hoc tempore maledictæ genti emergendi copia fuit: namque ſub Trajano primum, dein Adriano, Duce Barchocheba, poſtea Antonino Pio, &c. jugum excutere conati, aliis item temporibus idem molientes fruſtra fuere. Imo ab Hadriano ægre impetrarunt, ut ſemel in anno adire ſanctæ urbis deformes reliquias, ibique per paucas horas, vectigali libertate, inſpectantibus militibus, pretio lachrymas ſuas redimere, ruinam templi & urbis deflere, miſeramque gentis ſuæ ſortem lugere ac deplorare liceret, Nec quicquam juvit Juliani indultus, *Deo* cœlitus fulminibus & terræ motu opus turbante. Etiam ſub Theodoſio minore, in Creta ad libertatem, à quodam qui Moyſen ſe venditabat, vocati, magno numero merſi ſunt, circa ann. Chr. 132. Iterum rex eorum Julianus, ſub Juſtiniano, victus eſt an. Ch. 533. Intra domorum clauſtra certis diebus concluſi ſunt, lege Childeberti an. Ch. 564. & cum circa an. C. 600. in eodem regno plus libertatis nacti eſſent, adeo ut etiam *Chriſtiana mancipia poſſiderent*, querente Maſſonio *in Hiſt. Gall.* eadem poſtea rurſus privati ſunt. In Hiſpania à Siſibuto, ab Aſtrologis monito; à circumciſa gente metum imminere, ad fidem quidam compulſi, reliqui regno ejecti ſunt, ann. Ch. 614. Iterum circa an. Ch. 694. Egica Rex eos, quod inſidias regno ſtruxiſſent, bonis fiſco addictis, in ſervitutem redegit. Sub Leone Iſaurio, non pauci, quod ad Chriſtianiſmum compellerentur, cum totis familiis ſeſe ipſos uſtularunt, circa an. C. 722. Gallia pulſi ſunt, ſub Ludovico IX. cui Saraceni exprobraverant *Regi minus eſſe charum Jeſum Chriſtum, qui infenſiſſimos ejus hoſtes in viſceribus regni foveret*, circa an. 1260. Ex Anglia eoſdem ejecit Eduardus I. an. Ch. 1287. ob intoxicatas aquas, Baſileæ aliiſque in locis, uſtulati partim, partim in exilium acti, circa ann. 1348. & nuper admodum omnibus hæreditariis provinciis à Leopoldo I. Imp. cedere juſſi ſunt. Plura qui volet, videat Euſebium, Joſephum, Severum, Guil. Tyr. &c. imprimis, qui de ritibus eorum & conſuetudinibus accuratiſſime ſcripſit, Johannem Buxtorfium Fil. *Synagoga Patris Iudaica ingenti acceſſione locupletata.* Hinc *Iudæus* Ovid.

Cultaque Iudæo ſeptima ſacra viro.

Item *Iudaicus*, ut *Superſtitio Iudaica* Quinctiliano. Juven.

Iudaicum ediſcunt & ſervant, at metuunt jus. Hofmannus.

Ἄχρι δὲ καὶ [80] Ἰόπης τεῖχος μέγα κυκλώσαντες,
Ὑψόσ᾽ ἀείρονται ἄχρι καὶ νεφέων ἐρεβεννῶν.
Οὐκέτι συρίξει σάλπιγξ πολεμόκλονον ἦχον,
Οὐδ᾽ ἐπιμαινομέναις παλάμαις ἐχθροὺς διαλεῦνται,
Ἀλλὰ ἐπιστήσει τε κακῶν αἰῶνι τρόπαια.
Εἷς δέ τις ἔσσεται αὖθις ἀπ᾽ αἰθέρος ἔξοχος ἀνήρ,

Divinam, & magnis ambibunt mœnibus uſque
Ad Joppen, celſas tangentes culmine nubes.
Non jam terribili ſonitu tuba bella ciebit,
Non hoſtes manibus furioſis interimentur.
Sed ſtatuent mundo præclara trophæa malorum.
Exiſtetque olim quidam vir ab æthere præſtans,

Οὗ

80 Ἰόπης] *Jope*, urbs Phœniciæ prope Jamniam. Steph. Ab *Jope* Æoli filia, uxore Cephei ſic dicta. Vocabatur & *Joppe*. Italis *Jaffo*. A *Japhet* Noachi filio conditore quidam appellatam volunt, vel à יִפָה *formoſus fuit*. Strabo vocat τῶν λῃστῶν λῃστήριον *latronum receptaculum*, locumque adeò editum tradit, ut inde conſpici poſſet Hieroſolyma Judæorum metropolis. Andromedam hic balænæ expoſitam fabulantur Poëtæ. Nunc *Jaffa*, urbs Palæſtinæ, & tribus Dan Septentrionalior, Epiſcop. ſub Archiepiſcopo Cæſarienſi, cum portu in ora maris Mediterran. 35. mill. à Cæſarea in Auſtr. paulo minus ab Hieroſolymis. 6. à Lydda in Occaſ. 47. ab Aſcalone in Bor. In edito ſaxo, & ſub urbe portus, in quem ligna & lapides è Libano mari indeque Hieroſolymam terreſtri itinere deferebantur, ad templi ſtructuram. Baudrand. Ejus hodie nil extat, niſi turris & diverſorium, accipiendis peregrinis. Ferr. Una ex antiquiſſimis urbibus totius mundi, jamque ante diluvium quibuſdam condita videtur Joppe. Hic Jonas divino monito inobſequens navem conſcendit, Thraciam petiturus. Vaſtata aliquoties à Juda Maccabæo, dein à Tito quoque expugnata eſt. Refecta ab Arabibus, qui inde à Godofredo Bullionæo pulſi: quo tempore Epiſc. fuit, ut modo dictum. A Saladino poſtmodum deſtructa, ſed reparata à Richardo Angl. R. Iterum capta eſt à Ludovico IX. Sed recidit in Barbarorum manus, qui eam plane everterunt. Vide Joſeph. *de Bello Jud*. Guil. Tyr. Jac. Vitriacenſem, Itinerariorum ſcriptores, &c. Eſt & *Jope* Theſſaliæ. Quærant autem eruditi, quænam ſit *Jope* illa apud Propertium *lib*. 2.

Vobiſcum eſt Jope, vobiſcum eſt candida Tyrus. Idem.

81 E-

Οὗ παλάμας ἤπλωσεν ἐπὶ ξύλου πολυκάρπου
[81] Ἑβραίων ὁ [82] ἄριστος, ὃς ἠέλιόν ποτε στῆσεν,

Cujus frugifera diſtendit in arbore palmas
Optimus Hebræus, licuit cui ſiſtere ſolem,

Φω-

81 Ἑβραίων] *Hebræi*, dicti ſunt Judæi, ab *Heber*, qui fuit abnepos Sem filii Noë. Et quia in ejus familia remanſit lingua, quæ prius humano generi creditur fuiſſe communis, quum gentes linguarum diverſitate ſunt diviſæ, deinceps Hebræa eſt nuncupata: ſic quidem, ut alii obſervant, poſteros Heber Hebræos appellatos non fuiſſe, uſque ad Abrahamum, qui primus *Hebræus* appellatus eſt, idque à Cananæis, qui hoc nominis illi indiderunt, quod à regione trans Euphratem in terram Canaan veniſſet. Et ſic etiam Ethnici ſcriptores Ebræorum nomen ab Abrahamo deducunt. Ita enim apud Euſebium aſſerit Artapanus, Καλεῖσθαι αὐτοὺς Ἑβραίους ἀπὸ Ἀβραάμου. Et Charax apud Steph. Ἑβραῖοι, οὕτως Ἰουδαῖοι ἀπὸ Ἀβραμαῖος (ſic legendum, non Ἀβραβαῖος) in quam ſententiam videtur propendiſſe Auguſtinus, qui *de Civitate Dei*. 16. 3. poſtquam Ebræos ex Ebere deduxit, aliam addit poſſe eſſe opinionem, ut ex *Abraham* tanquam *Abrahæi* dicti eſſe videantur. Sed idem *lib*. 2. *Retractationum c*. 16. hunc locum etiam retractavit; atque id quidem merito; Ebræos enim Abrahamo antiquiores fuiſſe, vel ex eo conſtat, quod ipſe Abrahamus *Ebræus* vocetur Gen. 14. 13. In Euſebianis, ubi de tempore tranſitus: Ἔνθεν ἄρχεται τῆς Ἑβραίων προσωνυμία, Ἑβραῖοι γὰρ οἱ Περάται ἑρμηνεύονται, διαπεράσαντος Εὐφράτην Ἀβραάμ, καὶ οὐχ ὡς οἴονταί τινες, ἀπὸ Ἔβερ. Inde Heſychius: Ἀβραάμ, περάτης, ἢ πατὴρ μετέωρος. Melius autem alibi. Ἑβρεῖ, Ἑβραῖος, καὶ ὁ Ἑβραῖος περάτης. *Ad Hebræos* Epiſtola, à Paulo Apoſtolo conſcripta, capp. 13. docet, JESUM CHRISTUM non Redemptorem ſolum & Meſſiam illum eſſe Patribus promiſſum, ſed & in illo omnes Vet. Teſt. ceremonias impletas, ſicque finem illis impoſitum eſſe. In div. hanc Ep. extant: Amyraldus *in cap*. 6. *&c*. Balduini *Analyſis*. Blandratæ Socin. *Expoſitio in c*. 1. Boruſſi *Reſolutio*. Capelli *Obſervationes*. Coccei *Explicatio*. Codureus. Conſtantinus Presbyter. Crellii *Paraphraſis in c*. 2. *pr*. Croquetii *Enarratio*, octav. Duaci, 1578. Dalæus *in cap*. 12. Delphinus. Deringti *in c*. 5. *pr*. *&* *partem* 6. Angl. quart. Londini 1590. Gerhardi *Commentar*. quart. Jenæ, 1641. 1660. Gomari *Explic*. *locor*. *difficil*. Gouge Angl. fol. Londini 1657. Grandis *Comm*. octav. & fol. Pariſiis. Graweri *Examen Nearianorum*, *in c*. 1. Jenæ 1613. Grynæi *Explanatio*, octav. Baſil. 1585. Hegendorffii *Annotation*. Hagenoæ 1529. Hornejus. Joneſii *Expoſitio* Angl. fol. Londini 1635. Lawſoni *Commentar*. fol. 1662. Luſhingtoni iiſdem, Angl. fol. Londini 1646. Lyſeri quoque, quart. Majoris *Commentar*. Megander. Mejenreri *Reſolutio* octav. Hanoviæ 1605. Meſtrezatii *Conciones*, Gall. tom. 5. in octav. Genevæ. Nahumi *Explicatio Anal*. octav. 1602. Oecolampadii *Explicationes*, Argentor. 1534. Oſiandri *Explicatio* quart. Tubingæ, 1584. de Palatio. Pareus. Perkinſius. Quiſtorpii *Comm*. Ribera. Rollocus. Sculteti *Idea Conc*. Stevartius. Streſonis *Comment*. Tenæ *Commentar*. *&* *Diſput*. *cum exercit*. *Frid*. *Spanhemii de Auctore* *&* *Epiſt*. *ad Hebr*. *&c*. fol. Londini, 1661,

Φωνήσας ῥῆσί τε καλῇ καὶ χείλεσιν ἁγνοῖς.
Μηκέτι τείρεο θυμὸν, μὴ στήθεσι μέγαιρε
Θειογενὴς, πάμπλουτε, [83] μόνῳ πεποθημένον ἄνθος,
Φῶς ἀγαθὸν, σεμνόν τε θάλος, πεποθημένον ἁγνός,
[84] Ἰουδαία χαρίεσσα, καλὴ πόλις, ἔνθεος ὕμνων·

Clamando pulchris verbis, caſtiſque labellis.
Deſine jam mentem cruciare, & pectora curis,
Diva genus, ſumme locuples, optate Deo flos,
Lux bona, delubrum venerabile, germen amœnum,
Urbs elegans, Judæa venuſta, & laudibus alma.

Οὐ-

1661. Turretinus *in c.* 12. Vaſquez. Urſens. Zuinglii Jun. *Comm. in c.* 11. fol. Baſil. 1592. Vide Crowæi *El.* Idem.

82 Ἄριστος] Loquitur de Joſua filio Nun, qui fuit miniſter & ſucceſſor Moſis, qui populum Iſrael per ſiccatum Jordanis alveum in terram Canaan introduxit. Ὁμώνυμος & typus Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui filios promiſſionis Abrahæ per Jordanem ærumnarum hujus vitæ & mortis in requiem vitæ æternæ introduxit. Obiit Anno Mundi 2600. æt. 110. Princip. 25. V. Morer. Hiſtoria ejus è ſacra ſcriptura petenda eſt. Joſ. *Ant.* 5. 9 *Ἀνὴρ μήτε συνέσεως ὢν ἐνδεὴς, μήτε τοῦ τὰ νοηθέντα πρὸς τοὺς πολλοὺς σαφῶς ἐξενεγκεῖν ἄπειρος, ἀλλ' ἐν ἀμφοτέροις ἄκρος. Πρός τε τὰ ἔργα καὶ τοὺς κινδύνους εὔψυχος καὶ μεγαλότολμος, πρυτανεῦσαί τε τὰ κατὰ τὴν εἰρήνην δεξιώτατος, καὶ πρὸς ἅπαντα καιρὸν τὴν ἀρετὴν ἡρμοσμένος.* In *Joſuam* extant: R. Aharon aben Chajim. Antoninus. Auguſtinus. Bedæ *Quæſtiones.* Bonfrerius. Borrhai *Comm.* fol. Baſileæ 1565. Brentii *Comm.* fol. Tubingæ 1575. Buntingus, Angl. Quart. Londini 1629. Calovii *Annotationes.* Calvini *Commentarii.* Crommii *Theſes Theol.* Lovan. 1631. Chytræi *Enarratio.* fol. 1590. Druſii *in loca diffic.* Quart. Franekeræ 1618. Ferus. de Hales. Hannekinii *Annotata.* Helingii *Periocha.* 8. Norib. 1593. Iſidorus Hiſpal. de Lapide. Lavateri *Homiliæ.* Magaliani *Comm.* tom. 2. fol. Lugd. 1612. Malvenda. Maſii *Illuſtrationes.* Londini 1660. Montani *Commentar.* Quart. Antv. 1583. Naxera, Nezenius, Jenæ 1611. Origenis *Homeliæ.* Paulutius. Piſcatoris *Comment.* Procopius. Serarius. Strigelius. Theodoretus. Theodorus. Toſtatus. de S. Victore. Wolfii *Sermones.* fol. Tiguri 1592. &c. V. Crowæi *Elenchum.* Idem.

83 Μόνῳ] Forte ſcribendum eſſe Θεῷ pro μόνῳ, putat *Opſopœus.*

84 Ἰουδαία] *Judæa*, quæ & *Chananæa*; & *Promiſſionis terra*, Syriæ regio notiſſima:

Digitized by Google

Οὐκέτι βακχεύσει Περσῶν χθόνα πὺς ἀκάθαρτος
Ἑλλήνων, ὁμόθεσμον ἐνὶ στήθεσσιν ἔχων νοῦν.
Ἀλλά σε κυδάλιμοι παῖδες περιμήσουσι,
Καὶ μούσαις γλώσσαις ἁγίαισιν ἐπιστήσονται,

Perſica non dein pes Græcus bacchabitur arva,
Impurus, diram qui fert in pectore mentem.
Sed nati multum decorabunt egregii te,
Et modulata ſacris dicent tibi carmina linguis,

Παν-

ma: de cujus ſitu poſt ſacras literas Joſephus inprimis, poſt quem Strabo *lib.* 16. Dio Caſſius *lib.* 36. & Tacitus *Hiſt. libr.* 5. ubi de Judæa, cujus hæc ſunt verba: *Terra, fineſque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur, à Meridie Ægyptus objacet: ab Occaſu Phœnices, & mare: Septentrionem à latere Syriæ longe proſpectant.* Solum, ſi Straboni credimus, infœcundum, præſertim circa Hieroſolyma. Sic enim ille: Ἔστι γὰρ πετρώδης, αὐτὸ μὲν εὔυδρον, τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχει λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων, καὶ ὑπόπετρον. E contra Tacitus, ubi ſupra: *Rari imbres, uber ſolum. Exuberant fruges noſtrum ad morem, &c.* Huic ſoli balſamum ferre conceſſum eſt. Plin. 12. 5. Baudrando *Judæa* regio eſt Syriæ meridion. parva, ſed nobiliſſima, melle olim & lacte fluens, quæ antiquiſſimis temporibus appellata *Terra Chanaan*, poſtea *Terra Promiſſionis*, & *Palæſtina* tempore Romanorum dicta fuit *Judæa*, nunc autem à Chriſtianis dicitur *Terra Sancta*, Germanis *das Gelobte Land*, Gallis *la Terre Sainte*; quanquam Judæa ſtrictius ſumpta complectatur tantum Tribus Judam, & Benjamin: Beemanno Judææ nomine veniunt Tribus Judæ, Benjamin, Dan tota, & Ephraimitidos ac Manaſſitarum Occidentalis portio, Vide Joſeph. *de bello Jud. lib.* 3. *cap.* 1. Ejus quondam Metropolis Hieroſolyma fuit, non Judææ modo, ſed totius orbis ocellus. Reliquæ urbes, Bethlehema, Jericho, Aſcalon, Bethoron, Azotus, Joppe, &c. Tota autem regio ſubeſt dominio Turcarum; male admodum culta, cum incolæ deficiant in dies propter frequentes incurſiones Arabum. Alias diviſa fuit Judæa in duodecim Tribus, quarum nomina & ſitum videbis in voce *Tribus*, quæ omnes etiam in unicum, tandemque in duo regna deſcriptæ ſunt ſub nominibus *Iſrael* & *Juda*: Judæa autem omnis Chriſti ætate diviſa fuit in partes ſex, in Galilæam, Samariam, & Judæam proprie dictam, quæ cis Jordanem fluvium & ad mare Mediterraneum, & in Trachonitidem, Ituream ſive Peræam, & Idumæam, quæ trans Jordanem & in mediterraneis poſitæ ſunt. Ejus mem. Lucan. *l.* 2.

Incerti Judæa Dei, mollisque Sophene.

Et Juvencus *lib.* 4.

Judæamque petit qua pinguia rura, &c.

Hofman.

Παντοίαις θυσίαισι, καὶ εὐχαῖς ἐνθεοτίμοις.
Ἐκ μικρᾶς γενότητος ὅσοι καμάτους ὑπέμειναν,
Πλείονα καὶ χαρίεντα [85] καλὸν ἄρξουσι δίκαιοι.
Οἱ δὲ κακοὶ στείλαντες ἐπ' αἰθέρα γλῶσσαν ἄθεσμον,
Παύσονται λαλέοντες ἐναντίον ἀλλήλοισιν·
Αὐτοὺς δὲ κρύψουσιν, ἕως κόσμος ἀλλαγῇ.
Ἔσται δ' ἐκ νεφέων ὄμβρος πυρὸς αἰθομένοιο.
Κ' οὐκ ἔτι καρποὺς δρέψουσι βροτοὶ στάχυν ἀγλαὸν ἐκ
γῆς,
Πάντα μὲν ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα, ἄχρι νοήσειν
Τὸν πρύτανιν πάντων θεὸν ἄμβροτον, αἰὲν ἐόντα,
Ἀνθρώπους θνητοὺς, καὶ μηκέτι θνητὰ γεραίρειν,

Omnigeniſque Deo ſacris, precibuſque litabunt
Ex parviſque malis quicunque tulere labores,
Multo plura malis juſti bona læta tenebunt.
At mali, in æthera qui linguam jecere ſceleſtam,
Ceſſabunt inter ſeſe maledicta referre,
Seque abdent, donec fiat mutatio mundi.
Igneus exiſtet vero de nubibus imber:
Nec jam homines pulchras carpent telluris ariſtas
Nec ſatio prorſum fiet, nec aratio, donec
Norint mortales numen quod cuncta gubernat,
Æternum, neque jam morti ſubjecta colantur,

Μη-

85 Καλὸν, &c.] Opſopœus putat legendum eſſe καλὰ ἕξουσι aut καλ' ἀνάξουσι.

86 E-

Μήδε κύνας καὶ γῦπας, ἃ Αἴγυπτος κατέδειξε
Σεμνύνειν στομάτεσσι νέοις καὶ χείλεσι μωροῖς.
86 Ἑβραίων δὲ χθὼν ἁγί' ἔσαι, πάντα τὰ δὲ οἴσει
Νᾶμα μελισταγέος ἀπὸ πέτρης, καὶ διὰ γλώσ-
σης,
Καὶ γάλα δ' ἀμβρόσιον ῥεύσει πάντεσσι δικαίοις.
Εἰς ἕνα γὰρ γενετῆρα θεὸν μόνον ἔξοχον ὄντα
Ἤλπισαν, εὐσεβίην μεγάλην καὶ πίστιν ἔχοντες.
Ἀλλὰ τί δή μοι ταῦτα νόος σοφὸς ἐγγυαλίζει;
Ἄρτι δέ σε τλήμων Ἀσίη καταδύρομαι οἰκτρῶς,

Aut canis, aut vultur, quorum monſtravit hono-
res
Oribus Ægyptus ſtultis, fatuiſque labellis.
Sancta ſed Hebræis erit, & feret omnia tellus,
Et de rupe fluent latices, linguaque, ſuaves,
Omnibus & juſtis lac immortale ſcatebit.
Quippe quibus genitore Deo, præſtanteque ſolo
Fretis, magna fuit cordi pietaſque fideſque.
Verum quid tandem ſapiens mihi ſuggerit hæc
mens?
Te te Aſia infelix triſti deploro querela,

Καὶ

86 Ἑβραίων, &c.] Hæc apud Lactantium lib. 7. cap. 24. nonnihil variant:
Εὐσεβίων δὲ μόνων ἁγία χθὼν πάντα τὰ δ' οἴσει,
Νᾶμα μέλιτος ἀπὸ πέτρης ἠδ' ἀπὸ πηγῆς
Καὶ γάλα τ' ἀμβροσίης ῥεύσει.
E quibus alter mancus eſt: ſanabilis tamen è veteri Lactantii codice, exhibente Νᾶμα ΜιλιCΤΑ ΤΑΙΗCΑΡΟ, hoc eſt, νᾶμα μελισταγέος ἀπὸ, ut in Sibyllinis ſcribitur. *Opſopœus.*

87 Id-

Καὶ γένος [87] Ἰώνων, Καρῶν, Λυδῶν πολυχρύσων.
Αἶ αἶ [88] Σάρδεις, αἶ αἶ καὶ πολυήρατε Τράλλις·
Αἶ αἶ Λαοδίκεια καλὴ πόλι· ὡς ἀπολεῖσθε
Σεισμοῖς ὀλλύμεναί τε, καὶ εἰς κόνιν ἀλλαχθεῖσαι.
Ἀσία τῇ δνοφερῇ, Λυδῶν τε πολυχρύσων.

Jonumque genus, Carumque, auroque ſcatentum
Lydorum. heu Sardis, heu multum Trallis amœna:
Eheu Laodicea, urbs pulchra: peribitis ergo
Motibus everſæ terræ, pulviſque redactæ
Aſia caliginoſæ Lydorum auroque potentum.

89 Ἀρ-

87 Ἰώνων] Jones ab Ionia, Aſiæ minoris regione, quæ ſeparatur ab Æolide Hermo fluvio, rigaturque fluviis Caiſtro & Mæandro, & per oram littor. extenditur, tum cœli bonitate, tum ſitus commoditate nulli regionum poſthabenda. Herodot. *lib.* 1. *& ſeqq.* Hinc *dives* Ovid. dicitur Faſt. *lib.* 6.

——— *Quem præbet Jonia dives.*

Sarchiom hodie, teſte Leunclavio, *Quiſcum* vel *Quiſcon* Turcis dicitur. Ejus urbes præc. fuere Epheſus, urbs olim clariſſima, Miletus; Smyrna, nunc præcipua & ſedes Præfecti, Colophon, Erythræ, Leuca, Lebedus, Clazomene, Hippi & Heraclea. Nunc vulgo *Sarchan* dicitur, & ſub Turcis eſt. Baudrandus. Martialis *l.* 13. *ep.* 5. attagenas Jonicas commendat,

Inter ſapores fertur alitum primus
Jonicarum guſtus attagenarum.

Et ante eum Horatius *Epod.* 2. *(meum,*
Non Afra avis deſcendat in ventrem
Non attagen Jonicus
Jucundior, quam &c.

Unde Hieronymus *ad Salvinam: Procul ſunt à convivus tuis Phaſidis aves, craſſi turtures, attagen Jonicus. Jonia* Propertio *libr.* 1. *eleg.* 6. *mollis* dicitur. Vide Proverbium: Γέλως Ἰωνικὸς, & Athenæum *lib.* 12. Unde Ἰωνικῶς ἀντὶ τοῦ ἁβρῶς, i. e. *molliter.* Plautus *in Sticho.*

Quis Jonicus, aut cinædicus, qui talia facere poſſet?

Horat. 3. 6.

Motus doceri gaudet Jonicos
Matura virgo. ———

Et Plato *lib.* 3. *de Rep. Jonicam harmoniam*, ut nimis mollem expellit ſua civitate. Plin. 29. 5. Cœterum *Jones* bellis celebres olim erant contra Perſas, alioſque vicinos, & Colonias plurimas deduxerunt. Sectæ Jonicæ nomen Thaletis Mileſii diſcipulis hæſit. Ab Javan, Japeti fil. forte oriundi, cognominatique: Strabo, Plinius, Pauſanias, Diogenes Laërtius, Ortelius, Leunclav. &c. *Hofman.*

88 Σάρδεις, &c.] Trallis terræ conſederunt ſub imperio Auguſti: Laodiceæ ſub Nerone. Sardes vero & Epheſus corruerunt anno Dom. xx. inter tredecim urbes quas Euſebius in Chronico enumerat. *Opſopœus.*

89 Ἀρ-

89 Ἀρτέμιδος σηκὸς Ἐφέσου πηγνυμένος,
Χάσμασι καὶ σεισμοῖσι ποθ' ἥξεται εἰς ἅλα δεινὴν
Πρηνὴς, 90 ἠδ' ὅτε νῆας ἐπικλύζουσιν ἀέλλαι.
91 Ὕπτια δ' οἰμώξει Ἔφεσος κλαίουσα παρ' ὄχθαις,

Aſt Epheſi ſtructum Dianæ nomine fanum,
Motibus & vaſto ſubter mare ſidet hiatu,
Præceps, ut naves rumpunt ſi quando procellæ.
At lachrymas Epheſus recubans ad littora fundet,

Καὶ

89 Ἀρτέμιδος, &c.] *Templum* Dianæ Epheſiæ, Strab. & al. unum ex ſeptem Orbis admirandis operibus, à Cteſiphonte architecto deſignatum, 220. annis exædificatum eſt, habens pedes in longitudine 425. in latitudine 220. columnis 127. à totidem Regibus factis, longitudine 60. pedum, è quibus 36. quarum una à Scopa, cælatæ, conſtans. De cujus conſtructione plura Vitruvius. In ſolo paluſtri locatum erat, ne terræmotus ſentiret, aut hiatibus abſorberetur. Rurſus, ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis ponerentur, calcatis ea carbonibus primum, dein lanæ velleribus ſubſtravere. Miraculo inprimis fuit, epiſtylia tantæ molis attolli potuiſſe, ſed conſecutus eſt id Architectus peronibus arena plenis, molli pulvino ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut ſenſum totum inſideret. Difficilime hoc in ipſo limine contigit: etenim ea maxima moles fuit, nec ſedit in cubili, anxio artifice mortis deſtinatione ſuprema, traduntque in ea cogitatione defeſſum, nocturno tempore in quiete vidiſſe præſentem Deam, hortantem ut viveret: ſe compoſuiſſe lapidem, ut poſtero die apparuit. Habuit templum hoc ingentem libertatem, doniſque ex omnibus regnis ac civitatibus locupletatum eſt: acceſſit à præſtantiſſimis adverſus varia morborum genera remediis ibi affixis ingens Fama. At tandem ab Heroſtrato, ut famam maleficio ſibi compararet, incenſum fuit, eadem Olympiade ac die, qua Alexander M. natus eſt. Poſt hujus obitum, urbe à Lyſimacho renovata, cives, ſi Straboni credimus, Templum inſtaurarunt, tanta quidem ſedulitate ac diligentia, ut prioris etiam gloriam ſuperaret: ad quam rem fœminæ quoque ornatum ſuum, è locis etiam maxime diſſitis, aliaſque res pretioſas liberali manu ſuppeditarunt, &c. Vide Adamum Preyelium, *in Admirandis Sinæ & Europæ cap.* 13. Hofman.

90 Ἠδ' ὅτι] Forte legendum eſt ὡς ὅτι. *Opſopæus.*

91 Ὕπτια, &c.] Duos hos verſus refert Clemens Alexandrinus in oratione exhortatoria pag. 20. ita ſcribens: Σίβυλλα μὲν τοι ἱερέπια τοὺς ναοὺς ἀπομαντεύεται, τὸν μὲν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος χάσμασι καὶ σεισμοῖς καταποθήσεσθαι, ἀπομηνύουσα οὕτως. ὕπτια, &c. *Sibylla quidem prædicit tibi ruinas templorum, ſignificans fore, ut templum Dianæ Epheſiæ terræ hiatibus & motibus abſorbeatur, his verbis:*

Ab-

Digitized by Google

Καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκέτι ναιετάοντα.
Καὶ τότε θυμωθεὶς θεὸς ἄφθιτος, αἰθέρι ναίων,
Οὐρανόθεν πρηστῆρα βαλεῖ κατὰ κρατὸς ἀνάγνους.
Ἀντὶ δὲ [92] χειμῶνος θέρος ἔσεται ἤματι τῷδε,
Καὶ τόδε δὴ μετέπειτ' ἔσεται ἄνδρεσι βροτοῖσι.
Ἐξολέσε γὰρ πάντα ἀναιδέας ὑψικέραυνος,
Βροντῇ τε, στεροπαῖς τε, κεραυνοῖς τε φλεγέθουσιν,
Ἄνδρας δυσφημέας τε καὶ ὡς ἀσεβεῖς ὀλοθρεύσει,
Ὥστε μένειν νέκυας κατὰ γῆς πλέονας ψαμάθοιο.
Ἥξει γὰρ καὶ [93] Σμύρνα ἑὸν κλαίουσα Λυκοῦργον

Et quod erit nuſquam templum gemebunda requiret.
Tum Deus indignans æternus, in æthere degens,
Fulmine præcipites ſceleratos deſuper uret.
Proque hyemis glacie fiet tunc temporis æſtas.
Tunc homines placida tandem requiëte fruentur.
Nam pater omnipotens ſceleratos eruet omnes,
Fulgureque, & tonitru, flagranteque fulmine diras
Exercens iras, & delens flagitioſos,
Terraque defunctos plures portabit arenis.
Nam veniet quoque Smyrna, ſuum plorando Lycurgum

Εἰς

Abjecta autem Epheſus triſtiſque in littore flebit,
Et templum quærens, quod tunc non incolet ullus. Idem.

92 Χειμῶνος, &c.] Falſum eſt hæc accidiſſe paulo poſt conflagrationem templi Epheſini. *Gallæus.*

93 Σμύρνα] Meus Codex legit Σπ[illegible], &c

Εἰς Ἐφέσοιο πύλας, καὶ αὐτὴ μᾶλλον ὀλεῖται.
94 Κύμη δ' ἡ μωρὰ, σὺν νάμασι τοῖς θεοπνεύστοις
Ἐν παλάμαισι θεῶν, ἀνδρῶν ἀδίκων καὶ ἀθέσμων,

Ad portas Epheſi, porro magis ipſa peribit.
Cuma autem demens, cum tactis numine lymphis,
In manibus divum, ſceleratorumque virorum,

P'i-

& meo quidem judicio melius. *Idem. Sparta*, Peloponneſi civitas nobiliſſima, Laconiæ caput, ad Eurotam fluv. Lycurgi legibus optime olim inſtituta. Mœnibus diu caruit, ſed muri loco civium virtus fuit, quemadmodum ex Ageſilai reſponſione ad quendam, cauſam quærentem, quamobrem tanta civitas non eſſet mœnibus cincta, liquet. Euſtath. *in Odyſſ.* α. ſic dictam ſcribit, ἀπὸ τῶν μυθευομένων μετὰ τοῦ Κάδμου σπαρτῶν ἀνδρῶν, οἱ κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν ἐκ τῆς ἐκπεσόντες Σπάρτην ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πόλιν ὠνόμασαν. Hiſtoriam hanc ex Timagora citat Stephanus Byzantinus, in Σπάρτη. Hinc Epaminondæ ſepulchro clypeus impoſitus eſt cum dracone inſculpto, quo ſignificabatur eum eſſe τῶν ἐγγόνων τῶν Σπαρτιατῶν. Ita Suidas habet in Ἐπαμινώνδας. Sed ipſi Ethnici agnoſcunt, quicquid narratur περὶ τῶν μετὰ Κάδμου σπαρτῶν, commentum eſſe putidiſſimum. Multo verius igitur, quod alii volunt, *Spartam* vel à *Sparta* dictam Eurotæ filia, & uxore Lacedæmonis, vel à *Sparto* Phoronei filio, vel διὰ τὸ τοὺς πρώτους τοὺς συνοικίσαντας πόλιν Λέλεγας διεσπαρμένους εἰς ταυτὸν συνελθεῖν, καὶ μίαν οἴκησιν ποιήσασθαι. *Spartani* autem generoſiſſimi fuere, ſervitutis impatientes, ut potius ad imperandum, quam ad ſerviendum nati viderentur; unde Proverb. *Generoſior Sparta*; de generoſis, ac minimè timidis: Spartani enim nunquam tyrannidem admiſerunt in urbe. Apud hos ſummus honor ſenibus habebatur, teſte Plut. *in Laconicis*: Unde proverb. *In ſola Sparta expedit ſeneſcere.* Quod de iis etiam dici poteſt, apud quos virtus in pretio ſit, ut fuit apud Spartanos. Σπάρτην ἔλαχες, ταύτην κόσμει; Sign. Sorte tua contentus eſto, & officium tuum ſtrenue facito. Cicer. *lib.* 1. *ad Attic.* *Eam quam mihi dicis obtigiſſe* Σπάρτην, *non modo nunquam deſeram, ſed etiam ſi ego ab illa deſerar, tamen in mea priſtina ſententia permanebo.* Statius 1. *Sylv.*

Doctaque Cyrene, Sparteve animoſa creavit.

Idem *in Achilleide*:

Progeniem cœli, Spartæve potentis alumnam.

Sparta Junonem maxime coluit; Ovidius *lib.* 3. *Faſtor.* Hic violæ & myrti plurimæ. Hodie *Muſithra*, in Tzaconia prov. ſub Turcis, nullius pene nominis, 60. m. p. à Nauplia in Merid. verſus Tænarium prom. 50. & 60. à Malea prom. in Occ. 1140. ſtad. ab Athenis, quæ Philippides biduo confecit, Plin. 7. 20. Vide *Lacedæmon.* Hofman.

94 Κύμη, &c.] Huc videtur reſpexiſſe Plutarchus in eo loco quem citavimus pag. 84. Corruit autem Cuma terræ motu eo anno, quo ſupra Epheſus & Tralles, cum pluribus aliis. *Opſopœus.*

Ῥιφεῖσ', οὐκέτι[95] τὸ σὸν ἐς αἰθέρα ἅρμα προδώσει·
Ἀλλὰ μενεῖ νεκρὰ ἐν νάμασι Κυμαίοισι.
Καὶ τότ' ἀνέξουσι ὁμοῦ κακότητα μένοντες.
Εἰδήσῃ σημεῖον ἔχων ἀνθ' ὧν ἐμόγησε.
Κυμῶν γὰρ δῆμος χαλεπὸς, καὶ φῦλον ἀναιδές.
Εἶθ' ὅταν ἕξουσι κακὴν χθόνα τεφρωθεῖσαν,
Λέσβος ἐπ' Ἠριδανὸν αἰώνιον ἐξαπολεῖται.
Αἲ αἲ σοι[96] Κόρκυρα, καλὴ πόλι, παύεο κώμων,

Dejecta, haud tantum ſaltabit in æthera deinceps,
Verum in Cumæis remanebit mortua lymphis.
Tunc adverſa ſimul degentes perpetientur,
Scies ſignum habens quia labores toleraſti.
Nam genus inviſum Cumanum, genſque proterva eſt.
Hinc poſtquam in cineres fuerit mala terra redacta
Lesbus in Eridanum per ſecula tota peribit.
Eheu te Corcyra venuſta urbs, deſine luxum.

Καὶ

95 Τὸ σὸν. &c.] Opſopœus putat forte legendum eſſe κηφὸν ἐς αἰθέρα ἅλμα, quod Lectori judicandum relinquitur.

96 Κόρκυρα] *Corcyra*, inſ. maris Jonii non procul ab Epiro, à cujus ora vix 6. mil. ſicut 90. à Japygio prom. Ital. in Eurum, abeſt, Ulyſſis naufr. & Alcinoi hortis nobilis, Plin. *l.* 4. 12. olim *Scheria* & *Phæacia* dicta, nunc eſt ſub ditione Venetorum, ab an. 1382. ac vulgo *Corfu* vocatur. Cum urbe cognomine Archiepiſc. & duabus fortiſſimis arcibus. Diviſa eſt Inſ. in quatuor Baronias, ſub totidem Nobilibus. Aër hic ſalubris, ſolum vitium olearumque ferax, citreæ arbores, &c. Incolas habuit olim, navigandi peritiſſimos. Cum Corinthiis geſtum bellum, deſcribit Thucyd. A Solimanno fruſtra tentata, vaſtata tamen, A. C. 1537. Thuan. *lib.* 12. Ortel. Merc. Mitæus, *pol. Eccl. l.* 1. *&* *Geogr. Eccl.* Boterus, *de Ven. Rep. l.* 1. Meminit illius Lucan. *lib.* 2.

——— *Seu vela ferantur*
In portus Corcyra tuos, ſeu læva petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnus in undas.

Unde

Digitized by Google

Καὶ [97] Ἱεράπολι γαῖα μόνη πλούτῳ μιγεῖσα,
Ἐξεῖς ὃν πεπόθηκας ἔχειν χῶρον πολύδακρυν,
Εἰς γῆν [98] χωσαμένη παρὰ χεύμασι Θερμώδοντος.
Πετρόφυὴς [99] Τρίπολίς τε παρ' ὕδασι [100] Μαιάνδροιο,

Solaque divitiis Hiera ô ſpacioſa potita,
Sede quidem multi luctus potiere cupita,
Complanata jacens ad flumina Thermodontis.
Petroſa & Tripolis Mæandri ad fluminis amnem,

Κύμα-

Unde dicatur, non ſatis conſtat. Græci ab ejuſdem nominis nympha Aſopi filia, quam Neptunus ibi compreſſit, vocatam volunt. Bochartus ab Arabico קרקרה *carcara* deducit, quod *terram* ſig. in qua tuto, ac pacate vivitur. Proinde Judic. 8. 10. pro eo, quod in Ebræo eſt *Zeba*, *&* *Salmana erant* בקרקר *in Carcar*, Hieronymus habet *requieſcebant*; Quod Corcyræ quomodo quadret, docet poëta Odyſſ. Z.

Οὐκ ἔσθ' οὗτος ἀνὴρ διερὸς βροτὸς, οὐδὲ γένηται,
Ὅς κεν Φαιήκων ἀνδρῶν ἐς γαῖαν ἵκηται
Δηϊοτῆτα φέρων. ------
Οἰκέομεν δ' ἀπάνευθε πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ
Ἔσχατοι, οὐδέ τις ἄμμι βροτῶν ἐπιμίσγεται ἄλλος.

Incolarum pars maxima Græci ſunt, aut Græco more vivunt. Hujus Inſ. long. Baud. eſt 45. mill. dividiturque in quatuor partes. Urbem habet permunitam, cum duplici arce in colle, armamentario & portu capaciſſimo, in Cherſoneſo; Archiep. dign. decoratam, etiam *Corfu* dictam. V. ſupra. Eſt & alia inſ. ejuſdem nominis *Melæna*, id eſt, nigra dicta, 20. p. m. à priori diſtans. Plin. 3. *ult.* *Curzola* Sophiano. *Karkar* Slave Joh. Luc. *Hofman.*

97 Ἱεράπολις] Hierapolis civitas Aſiæ in qua ſpecus putidus, teſte Dione in Nerone. *Gallæus.* Hierapolis terræ motu concidit ſub Nerone, cum Laodicea & Coloſſe, teſte Euſebio. *Opſopœus.*

98 Χωσαμένη] Forte legendum eſt, inquit Opſopœus ὠσαμένη. Alii hoc examinent.

99 Τρίπολις]. *Tripolis*, urbs gemina: Una Phœniciæ maritim. Archiepiſc. & emporium ac ſedes Præfecti, *Tripoli di Soria*, inter Orthoſiam ad Arctos 50. & Byblum ad Merid. 36. mill. paſſ. Sub Chriſtianorum in terra ſancta imperio, proprios habuit Comites: quorum unius inconſtantia Emmanuel Imper. Orientis admodum infeſtatus eſt, a.C. 1161. Nicetas *in Hiſtor.* perfidia, dein auro à Saladino corrupti, Guido Luſignanus Rex Hieroſol. magnam cladem accepit, a.C. 1187.

 quam

Digitized by Google

quam regni ruina paulo poſt ſequuta eſt, Vide Paul. Æmilium l. 5. Blond. *decad.* 6. libro 6. Eadem poſtea crudeliſſime à Sultano Babyloniæ anno 1289. igni ferroque vaſtata, Idem libro 8. ſed refecta priſtinam magnitudinem recepit. Hæc poſtmodum Achmetes Imper. Turc. ab Alipienſi Baſſa rebelli, ut & Damaſco theſauriſque exutus eſt, anno C. 1606. Thuan. *Hiſt.* libro 63. Turc. *Tarapolo.* Fuit autem *Tripolis* vocata, quod *tribus urbibus* ſtadio inter ſe diſtantibus olim conſtaret, ſeu quod *trium urbium*, hoc eſt, Aradi, Tyri & Sidonis eſſet colonia, teſte Steph. Dionyſ. verſ. 914.

Καὶ Τρίπολιν λιπαρὴν, Ὀρθωσιάδα τε
Μάραθόν τε.

Patria fuit Theodoſii Poëtæ, qui de æſtate ſcripſit. Altera *Tripolis* Solino, *Leptis magna* Plinio, Antonin. & Ptolemæo, (qui Neapolim & Leptim magnam eandem urbem facit) urbs Africæ litoralis apud Syrtim parvam ex *tribus urbibus* & ipſa conſtans, Taphris, Abrotono & Lepti magna, quæ ad eam conſtituendam convenere. Baudrando *Tripolis*, urbs Africæ, in ora maris Mediterranei: Duplex eſt, nempe Tripolis vetus, *Tripoli vecchio* ubi alias *Sabrata*, urbs Africæ in ora maris Mediterranei & in Tripolitana regione, media inter Leptim magnam ad Ortum & Tacapam ad Occaſum, cum portu capaci. Sed parva eſt, & in dies deficit, à paucis tantum habitata, propter aëris inclementiam. Tripolis autem nova, *Tripoli*, ſeu *Tripoli de Barbarie*, urbs eſt ampla & opulenta Africæ, ubi alias Oea urbs, teſte Sanſone; eſtque regni Tripolitani, inter Oceanum & regnum Tunetanum, verſus Occid. ſatis ampli, ſed in quo paucæ urbes, caput, cum portu capaci & munito, veterum piratica infamis, 540. mill. paſſ. diſtat à Cyrene in Occaſum, & fere 400 à Carthagine in Eurum. Alias capta fuerat ab Hiſpanis, ſub Ferdinando, anno Ch. 1510. & conceſſa Equitibus Melitenſibus, ut commodius ſervaretur; ſed inde poſtea ejecti fuere à Turcis quibus paruit per aliquot annos, nunc autem fere ſui juris eſt, Reipublicæ formam quandam ſervans ſub clientela Turcarum. Erant aliæ hujus nominis urbes; una in Theſſalia, teſte Liv. alia in Caria, Steph. & alia in Lydia, *Tripoli de Natolie*; teſte Plin. Pop. *Tripolitani.* Hofmannus.

100 *Μαιάνδροιο*] *Mæander*, vulgo *Madre*, fil. Terræ & Oceani, pater Cyanes, quæ Caunum & Biblida genuit, ſecundum Poëtas. Fluvius ingens Aſiæ, in Phrygia magna, ex Aulocrene fonte oriens, obliqueque adeo fluens, ut in ſeipſum recurrere videatur, 600. flexiones faciens, teſte Dione Pruſæo. Cariam ab Jonia ſeparat, ac mare inter Heracleam, & Miletum ſubit. Mæandrum conſtat fluviorum omnium eſſe maxime ſinuoſum. *Μόνος γὰρ ἐκ πάντων τῶν ποταμῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀρχόμενος πηγῶν εἰς ἑαυτὸν παλινδρομεῖ.* Ita Plutarch. *in lib. de Fluminibus.* Et de Labyrintho Dædaleo Ovid. *Met.* 8.

Non ſecus ac liquidus Phrygius Mæander
in undis
Ludit, & ambiguo lapſu refluitque
fluitque,
Occurrenſque ſibi venturas reſpicit un-
das:
Et nunc ad fontes, nunc ad mare verſus
apertum
Incertas exercet aquas.

Et libro 11. *Fab.* 1.

Quique recurvatis ludit Mæander in
undis.

Et libro 9. *Fab.* 5.

—— *Mæandri toties redeuntis eodem.*

Silius libro 7.

Qualis Mæonia paſſim Mæandrus in
unda
Cum ſibi gurgitibus flexis revolutus ob-
errat.

Propertius libro 2.

——— *Ut Phrygio fallax Mæandria*
campo
Errat, & ipſa ſuas decipit unda vias.

Sen. *in Herc. Infuro*,

——— *Qualis incerta vagus*
Mæander unda ludit, & cedit ſibi,
Inſtat-

Κύμασι νυκτερινοῖσιν ὑπ' ἠόνι πληρωθεῖσα,
Ἄρδην ἐξολέσει σε θεοῖο ποθή τε πρόνοια.
Μή μ' ἐθέλουσαν ἑλεῖν Φοίβου τὴν γείτονα χώραν·
101 Μίλητον τρυφερὴν ἀπολεῖ πρηστὴρ πότ' ἄνωθεν,

Nocturnis undis repleta in littoris ora,
Omnino perdet Divinum conſilium te.
Ne me vicinam Phœbi vaſtare volentem
Terram †
Miletum mollem delebit fulmen ab alto,

Αὐθ'

Inſtatque dubius litus, an fontem petat.

Hinc à Lucano *errans* dicitur.

Errantem Mæandron adit.

Calaber 1. verſ. 281.

> Μαιάνδρου τε ῥέεθρα βαθυῤῥόου, ὅς ῥ' ἐπὶ γαῖαν
> Καρῶν ἀμπελόεσσαν ἀπὸ Φρυγίης πολυμήλου
> Εἶσι πολυγναμπτῇσιν ἑλισσόμενος προχοῇσι.

Hinc & ab Orpheo πολυπλανὴς, à Nonno πολυσχιδὴς, & σκολιὸς appellatur. Vide Solinum cap. 43. Æthicus, *Fluvius Mæandrus naſcitur in campis Aſiaticis, bicornis, currit quaſi ſint duo redigentes ſe in unum, influit in mare Cycladum, currit millia 997.* Plinius, *Mæander, &c. crebris ita ſinuoſus flexibus, ut ſæpe credatur reverti.* Strabo, Σκολιὸς ὢν εἰς ὑπερβολὴν, ὥστε ἐξ ἐκείνου τὰς σκολιότητας ἁπάσας Μαιάνδρους καλεῖσθαι. Sic apud Heſychium: Μαίανδρος, εἶδος ἱππασίας, quo equi multiplicibus flexibus & gyris agitantur. Apud Feſtum, *Mæandrum picturæ genus dictum à ſimilitudine flexus amnis, qui appellatur Mæandrus.* Unde Poëta Æn. 5.

> ——— *Plurima circum*
> *Purpura Mæandro duplici Melibæa cucurrit.*

Paria fere Nonius, apud quem Varro *Mæandrata* pro flexuoſis. Sed & *Mæandri* dicuntur vafra, & obliqua conſilia. Cic. *pro Piſone: Quos tu Mæandros, quæ diverticula flexioneſque quæſiſti.* Prudentius *Cathemerinωn Hymn. 6.*

> *O tortuoſe ſerpens,*
> *Qui mille per Mæandros*
> *Fraudeſque flexuoſas,*
> *Agitas quieta corda.*

Item *Mæandrus*, quæ & *Mæandropolis*, Magneſiæ urbs Steph. Cariæ oppidum, ad *Mæandrum* fluvium, *Madre.* Et Indiæ extra Gangem mons. Ptolom. Item *Mæandria*, Epiri oppidum Plinio, *Alandriana* Pineto. Et *Mæandrini* pop. circa Mæandrum fluv. Dictys Cret. *Idem.*

101 Μίλητον &c.] *Miletus*, urbs in finibus Joniæ & Cariæ, Herod. à Neleo, quamvis alii velint, à Mileto, Apollinis fil. vel à Sarpedone, ædificata, ann. M. 2953. cum Cyzico, decem ſtadiis ab oſtio Mæandri amnis ſecreta. Baudrando urbs Joniæ, verſus limites Cariæ, cum portu capaci, in ora maris Ægæi; *Melaſſo* hodie, 6. mill. p. ab oſtio Mæandri in Mer.

Digitized by Google

Ἀνθ' ὧν εἵλετο τὴν Φοίβου δολόεσσαν αὐδὴν,
Τήν τε σοφῶν ἀνδρῶν μελέτην ; καὶ σώφρονα βουλήν.
Ἵλαθι παγγενέτωρ τρυφερῇ χθονὶ τῇ πολυκάρπῳ,
Ἰουδαίᾳ μεγάλῃ, ἵνα σὰς γνώμας ἐπιδῶμεν·

Accepit quoniam Phœbi fallacia dicta.
Conſiliumque virum prudens, curamque ſagacem.
Parce ô omniparens teneræ terræ atque feraci,
Judææ magnæ, tua quo decreta feramus.

Ταί-

uti 90. à Smyrna, Halicarnaſſum verſus. Mela l. 1. Miletus (inquit) *urbs quondam Joniæ totius, belli paciſque artibus princeps, patria Thaletis Aſtrologi, Timothei Muſici, & Anaximandri Phyſici, aliorumque civium inclytis ingeniis merito inclyta.* Adde Anaximenem, Pittacum, Æſchinem, &c. Nunc urbs parva, cum arce: Sub Turcis. Ab hac *Mileſii* pop. dicti ſunt, qui quum eſſent prius potentes, clari bello, (unde *Mileſii olim ſtrenui*, oraculo reſponſum fuit Samiis primo, dein Caribus, Mileſios adverſus Perſas ſocios habere cupientibus) & opulenti, ſed deliciis dediti, & opes & potentiam amiſerunt, Stephanus: poſtquam enim maris Domini per annos 18. fuiſſent, 7. Olymp. &c. & Naucratidem in Ægypto condidiſſent: Sadiatem Lydum infeſtum ſenſere, dein à tyranno Hiſtiæo arma contra Perſas ſumere inducti, urbem amiſerunt, anno 250. U. C. 69. Olymp. Quæ quoque ab Alex. M. capta, dein ſub Romanis fuit: donec, ut dictum, Turcis cederet. Vid. Ariſtoph. & Athenæum libro 12. Et quia labracum apud illos copia, hinc *Labrax Mileſius*, Prov. in magnum, avidum ac ſtolidum: Idem tamen Ariſtophani *Sapientiſſimus piſcis* dicitur. Porro adeo luxui fuere dediti *Mileſii*, ut *laſcivi* paſſim dicantur, apud Lucianum & Apulejum. Prius *Lelegeis* vocabatur, teſte Plinio, quod Leleges eam inhabitarent. Deinde *Pityuſa*, à piceis arboribus. Poſtea *Anactoria* nominata eſt ab *Anactore* (ſic enim legendum videtur in Steph.) Terræ, & Cœli filio. Urbem hanc præſtantiſſimæ lanæ proventus nobilitavit, ex qua fiebant Mileſia ſtragula, & veſtes Mileſiæ, ob inſignem mollitiem, in matronarum deliciis habitæ. Virg. *Georg.* 3.

——— Quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta colores.

Fuit inſuper hæc urbs caput regionis ſatis luculentæ, in qua Apollinis oraculum Didymæi, Strabo libro 14. Plin. libr. 5. cap. 29. Athen. lib. 10. Herodot. lib. 1. & ſeqq. Euſeb. *in Chron.* Diodor. Thucyd. Arian. &c. Alia fuit ejuſdem nominis in Creta. Hom. Il. 2. Altera in Brutiis, de qua ſupra. Urbecula nunc Epiſc. Calabriæ Ulter. *Melito* vulgo, 5. m. p. ab Hipponio in Mer. 7. mill. p. à Nicotera in Ort. uti ab ora maris Tyrrh. totidem à Suriano in Occ. fere media, inter Conſentiam ad Bor. & Rhegium ad Mer. Deficit indies. *Idem.*

Ταύτην γὰρ πρώτην ἔγνω θεὸς ἐν χαρίτεσιν·
Εἰς τὸ δοκεῖν προχάρισμα τεὸν πάντεσι βροτοῖσιν
Εἶναι, καὶ [102] προσέχειν, οἷον θεὸς ἐγγυάλιξεν.
Ἱμείρω τριτάλαινα τὰ Θρηκῶν ἔργα ἰδέσθαι,
Καὶ τεῖχος διθάλασσον ὑπ' ἀέρος ἐν κονίῃσι
Συρόμενον ποταμηδὸν ἐπ' ἰχθυόεντι κολύμβῳ.
[103] Ἑλλήσποντε τάλαινα [104] ζεύξει σ' Ἀσσυρίων παῖς·

Hanc etenim primam novit per munera numen,
Ut videant omnes Divino munere primam
Mortales hanc eſſe, Deo præcellere dante.
Infelix aveo ſpectare negocia Thracum,
Et murum bimarem per pulveris aera plenum,
Fluminis in morem piſcoſo gurgite ferri.
Helleſponte eheu, vaſtabunt Aſſyrii te,

Εἰς

102 Προσέχειν] Forte legendum eſt προέχειν. *Opſopœus.*

103 Ἑλλήσποντε] *Helleſpontus*, fretum anguſtum inter Propontidem, & mare Ægæum, Aſiam ab Europa ſeptem non amplius ſtadiorum intervallo diſterminans. *Stretto di Gallipoli*, Caſtaldo, *Braccio di S. Georgio.* Volater. Baudrando, inter Thraciam & Aſiam min. Extenditur à Sept. in Mer. per 45. fere mill. nempe à Propontide uſque ad mare Ægæum. Maxime reſtringitur ad Auſtr. inter Seſtum & Abydum, nunc *les Dardanelles.* Hinc aliquando quibuſdam Gall. *les bouches des Dardanelles.* Ovid. *in Epiſtola Leandri.*

Fluctibus immodicis Athamantidis æquora canent,
Vixque manet portu tuta carina ſuo.
Hoc mare cum primum de virgine nomina merſa
Quæ tenet, eſt nactum, tale fuiſſe puto.
Et ſatis amiſſa locus hic infamis ab Helle,
Utque mihi parcat, crimine nomen habet.
Invideo Phryxo; quem per freta triſtia tutum
Aurea lanigero vellere vexit ovis.

Ovis illa Aries fuit, qui poſtea inter ſidera collocatus eſt, teſte eodem Ovidio *Triſt.* 3. eleg. 12.

Impoſitamque ſibi qui non bene pertulit Hellen,
Tempora nocturnis æqua diurna facit.

Vide Diodorum Siculum libro 4. Solinus capite 15. *magnum* vocat. Sic enim ait,

Omnis

Digitized by Google

Εἰς σὲ μάχη Θρηκῶν, καί σου σθένος ἐξαλαπάξει.
Τήν τε Μακηδονίην βασιλεὺς Αἰγύπτιος αἱρεῖ,
Καὶ κλίμα βαρβαρικὸν ῥίψει σθένος ἡγεμονήων.
Λυδοὶ καὶ Γαλάται, Παμφύλιοι ἐν [105] Πισίδαισι
Πανδημεὶ κρατέουσι κακὴν ἔριν ὁπλισθέντες.
 Ἰταλίη τριτάλαινα μενεῖς πανέρημος, ἄκλαυστος,
Ἐν γαίῃ θαλερῇ, ὀλοὸν δάπος ἐξαπολέσθαι.

Pugnaque teque tuaſque evertet Thracia vires.
Rexque Macedonios Ægypti depopulabit,
Robur & imperii pervertet barbara pubes.
In Piſidis Lydi, Galatæ, Pamphylii, omni
Cum populo armati, certamen triſte tenebunt.
 Italia infelix, deſerta, infleta manebis,
In terra viridi, in ſaltum ſylvamque redacta.

[106] Ἔσαι

Omnis autem magnus Helleſpontus ſtringitur in ſtadia ſeptem, Latitudinem dat ei Hom. *Iliad. η.*

Σῆμά τε οἱ χεύωσιν ἐπὶ πλατεῖ Ἑλλησπόντῳ.

Ita etiam Q. Calaber libro 9.

Μεσσηγύς τε πόληος ἰδ' εὐρέος Ἑλλησπόντου.

Longitudinem Ovidius *Met.* 13.

Longus in anguſtum qua clauditur Helleſpontus.

Idem *Faſt.* 4.

Perque urbes Aſiæ longum petit Helleſpontum.

Rapiditatem denique Catullus *in Epithal.*

Quæ paſſim rapido diffunditur Helleſponto.

Unde Muſæus,

Νήξομαι Ἑλλήσποντον ἀγάρροον.

Et ante eum Homerus,

Ὅσσους Ἑλλήσποντος ἀγάρροος ἐντὸς ἐέργει.

Vide Voſſ. *ad Melam* pag. 7. Item, reg. Aſiæ, pars Myſiæ, apud mare prædictum. Ubi urbes Cyzicus, Parium, Lampſacus, Abydus cum Dardano. Hinc *Helleſpontiacus*. Ferrar. Et reg. *Helleſpontias*, Steph. *Hoſmannus.*

104 Ζώσει] Aliter legitur ξέσει. *Opſopœus.*

105 Πισίδαισι] *Piſidæ*, antea *Solymi* vocati à *Solymo* Jovis & Chaldenæ filio, dein *Piſidæ*, à *Piſida*. Populus eſt barbarus juxta Aſpendum & Ciliciam habirans, Stephan. *Hoſmannus.*

106 Ἔσαι

Digitized by Google

106 Ἔσται δι' αἰθέρος οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν,
107 Βροντηδὸν κελάδημα θεοῦ φωνὴν ἐπακοῦσαι.
108 Ηελίου δ' αὐτοῦ φλόγες ἄθικτ' οὐκ ἔτ' ἔσονται·
Οὐδὲ σεληναίης λαμπρὸν φάος ἔσσεται αὖθις,
Ὑστατίῳ καιρῷ ὁπόταν θεὸς ἡγεμονεύσῃ.
Πάντα μελαιναίη σκοτίη δ' ἔσται κατὰ γαῖαν,
Καὶ τυφλοὶ μέροπες, θῆρές τε κακοὶ, καὶ ὀϊζὺς
Ἔσσεται ἦμαρ ἐκεῖνο, χρόνον πολὺν, ὥς τε νοῆσαι
Αὐτὸν ἄνακτα θεὸν πανεπίσκοπον οὐρανόθι πρό.
Αὐτὸς δυσμενέας δ' ἄνδρας τότε οὐκ ἐλεήσει,

Omnibus & dabitur ſpatioſo ex æthere cœli
Divinam vocem ritu exaudire tonitrus.
Jam non exiſtent flammantia lumina ſolis,
Lumine nec claro ſplendebit luna deinceps,
Cum Deus extremo regnabit tempore: verum
Omnia per terras caligo nigra tenebit,
Atque homines cæci, plangorque furorque ferarum
Tempore erit longo tunc, cognoſcatur ut ipſe
Rex Deus, omnia qui cœlo ſpeculatur ab alto.
Nec vero tunc ipſe ſuos miſerabitur hoſtes,

Aρ-

106 Ἔσται δὲ &c.] Verſus mutilus, ſed cujus teleſtichium extſtet apud Heſiodum in Theogonia, αὕτως ὡς ὅτε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν. *Opſopœus.*

107 Βροντηδὸν] Non diſſimilia ſunt apud Lactant. lib. 7. cap. 16. ut hinc tranſtuliſſe videri queat, niſi quod ratio pugnare videtur. *Idem.*

108 Ηελίου &c.] Omnia hæc ex ſcriptura ſunt deſumpta, ideoque non ſunt à Sibyllis prædicta, *Gallæus.*

109 Μή-

Ἀρνῶν, ἠδ' οἴων, μόσχων τ' ἀγέλας ἐριμύκων
Ἐκθυσιάζοντες, μόσχων μεγάλων κεροχρύσων,
Ἀψύχοις θ' ἑρμαῖς, καὶ τοῖς λιθίνοισι θεοῖσιν.
Ἣν εἴθω δὲ θέμις σοφίης, καὶ δόξα δικαίων,
109 Μήποτε θυμωθεὶς θεὸς ἄφθιτος ἐξαπολέσσῃ
Πᾶν γένος ἀνθρώπων, βίοτον καὶ φῦλον ἀναιδές.
Δεῖ στέργειν γενετῆρα θεὸν σοφὸν, αἰὲν ἐόντα.
Ἔσσεται ὑστατίῳ καιρῷ περὶ τέρμα σελήνης
110 Κοσμομανὴς πόλεμος, καὶ ἐπίκλοπος ἐν δολότητι.

Agnorumque oviumque greges, vitulos & opimos
Mactantes, vitulos magnos, & cornibus aureis,
Exanimis, diviſque ex marmore factis.
Quod fas eſt, juſtiſque placet, ſapientia habetor,
Ne Deus æternus ſuccenſens deleat olim
Omne genus, vitamque hominum, ſtirpemque nefandam.
Aeternus genitor, ſapiens Deus uſque colatur.
Sub lunæ finem poſtremo tempore bellum
Ingruet inſanum, fallax, ac inſidioſum.

Ἥξει

109 Μήποτε &c.] *Variant etiam hi verſus:*
Μήποτε θυμωθεὶς θεὸς ἄφθιτος ἐξαπο-(λέσσῃ.
Et recte. Nam ſic Caſtalionem etiam legiſſe apparet: quia ſequentes etiam duos, ita ut apud Lactantium ſunt, tranſpoſuit. leguntur autem apud Lactantium in hunc modum:
Πᾶν γένος ἀνθρώπων βιοτὸν καὶ φῦλον ἀναιδές.
Δεῖ στέργειν γενετῆρα θεὸν σοφὸν αἰὲν ἐόντα.
Betulejus.

110 Κοσμομανὴς &c.] Acroſtichium eſt ſimile in quo κοσμοχαρὴς ſcribitur. Utraque lectio locum habere poteſt. vide tamen an non ἰστρομανὴς utrobique reponendum ſit: qua voce uſa eſt Sibylla Erythræa & alia. *Opſopœus.*

111 Τὰ

Ηξει δ' ἐκ περάτων γαίης μητροκτόνος ἀνὴρ,
Φεύγων ἠδὲ νόον, ὀξὺ στόμα μερμηρίζων,
Ος πᾶσαν γαῖαν καθελεῖ, καὶ πάντα κρατήσει,
Πάντων τ' ἀνθρώπων φρονιμώτερα πάντα νοήσει,
Ης χάριν ὤλετο τ' αὐτὸς, ἑλεῖ τ' αὐτὴν παραχρῆμα,
Ανδρας τ' ἐξολέσει πολλοὺς, μεγάλους τε τυράννους.
Πάντας τ' ἐμπρήσει, ὡς δήποτε ἄλλος ἐποίει.
Τοὺς δ' αὖ πεπτηῶτας ἀνορθώσει διὰ ζῆλον.
Εσται δ' ἐκ δυσμῶν πόλεμος πολὺς ἀνθρώποισι,
Ρεύσει δ' αἷμα [111] τάτ' ὄχθου ἕως ποταμῶν βαθυ-
δίνων.

Matris & occiſor quidam de finibus orbis,
Vir fugiens veniet, ſpirans immane, fremenſque,
Omnes qui terras vaſtabit, & omnia vincet,
Ante hominesque omnes prudenter cuncta videbit.
Propter quam periitque, & protinus auferet ipſam,
Et multos homines perdet, magnoſque tyrannos,
Exuretque omnes, alius faciebat ut olim.
Rurſus & attollet collapſos æmulus idem.
Aſt ex occaſu naſcentur plurima bella,
Per ripaſque cruor rapidos manabit ad amnes.

Τῆς

111 Τὰ τ' &c.] Forte legendum est κατ' inquit *Idem*.

112 Παρ-

Τῆς τε Μακηδονίης στάξει χόλος ἐν πεδίοισι.
Συμμαχίην δ' ὧδ' ἐκ δυσμῶν, βασιλεῖ δ' ὄλεθρον.
Καὶ τότε χειμερίη πνοιὴ πνεύσει κατὰ γαῖαν,
Καὶ πεδίον πολέμοιο κακοῦ πλησθήσεται αὖτις,
Πῦρ γὰρ ἀπ' οὐρανίων δαπέδων βρέξει μερόπεσσι,
Πῦρ καὶ αἷμα, ὕδωρ, πρηστὴρ, γνόφος, οὐρανίη νὺξ,
Καὶ φθίσις ἐν πολέμῳ, καὶ ἐπὶ σφαγῇσιν ὀμίχλης·
Πάντας ὁμοῦ τ' ὀλέσει βασιλεῖς, καὶ τοὺς τότ' ἀρίστους.
Εἶθ' οὕτως πολέμοιο πεπαύσεται οἰκτρὸς ὄλεθρος.
Κοὐκέτι τις ξίφεσι πολεμίσσεται, οὐδὲ σιδήρῳ,
Οὐδ' αὐτοῖς βελέεσσιν, ἃ μὴ θέμις ἔσσεται αὖτις.
Εἰρήνην δ' ἕξει λαὸς σοφὸς, ὥσπερ ἐλείφθη,

Atque Macedoniæ ſtillabit bilis in arvis,
Auxilium occaſus quærens, regique ruinam.
Tunc tempeſtatum perflabunt flamina terram,
Infauſtoque ſolum bello replebitur ejus,
Inque homines ignis de cœli depluet oris,
Ignis, ſanguis, aquæ, fulmen, nox ætheris atra,
Et belli clades, atque in caligine cædes.
Et reges omnes perdet ſimul, eximioſque.
Sic belli exitium capiet miſerabile finem.
Nec quiſquam gladiis aut ferro belligerabit
Poſtea, nec telis, quæ deinceps eſſe nefas eſt:
Sed ſapiens populus gaudebit pace ſuperſtes,

Πειρα-

Digitized by Google

Πειραθεὶς κακότητος, ἵν᾽ ὕστερον εὐφρανθείη.
Μητρολῷαι παύσασθε θράσους, τόλμης τε κακούργου,
Οἳ τὸ πάλαι παίδων κοίτην ἐμπορίζετ᾽ ἀνάγνως,
Καὶ τέγεσιν πόρνας ἐστήσατε τὰς πάλαι ἁγνὰς,
Ὕβρεσι, καὶ κολάσει, κ᾽ ἀσχημοσύνῃ πολυμόχθῳ.
Ἐν σοὶ γὰρ μήτηρ τέκνῳ μίγη ἀθεμίστως,
Καὶ θυγάτηρ γενετῆρι ἑῷ συζεύξατο νύμφη.
Ἐν σοὶ καὶ βασιλεῖς στόμα δύσμορον ἐξεμίηναν.
Ἐν σοὶ καὶ κτηνῶν εὗρον κοίτην κακοὶ ἄνδρες.
Σίγησον πανόδυρτε κακὴ πόλι, κῶμον ἔχουσα.
Οὐκέτι γὰρ παρὰ σεῖο τὴν τῆς φιλοθρέμμονος ὕλης

Adverſa expertus, lætis ut deinde fruatur.
Matrum cæſores, animos cohibete feroces,
Audaceſque manus, qui fœdos inſtituiſtis
Concubitus olim puerorum: proſtibuliſque,
Quæ fuerant caſtæ, meretrices proſtituiſtis,
Flagitiis victas, & fœde ſollicitatas.
In te nam mater nato commixtà ſceleſte eſt,
Concubuitque ſuo genitori filia ſponſa.
In te etiam miſerum reges os commacularunt,
In te homines pecudum coitum invenere nefandi.
Deplorata ſile, ſcelerata, urbs luxurioſa.

112 Παρθενικαὶ κοῦραι πῦρ ἔνθεον εὑρήσουσιν,

Non jam perpetuo ſervatas fomite flammas

Ἐσβε-

112 Παρθενικαὶ &c.] Malim *ἀνέχουσι*, *cuſtodient*, quam *εὑρήσουσιν invenient*. Loquitur enim de Veſtalibus virginibus, quibus ignis perpetui cuſtodia commiſſa erat. Notum eſt quidem illas caſu extinctum ignem ſollicite inquiſiviſſe & multis precibus ac ſacrificiis novum è ſolis radiis eliciuiſſe: ſed id raro fiebat, & non niſi maximorum malorum præſagio, ut Romani credebant. Quod autem aut Sibylla ſe vidiſſe ſecundum Veſtæ ædem igni crematam, elevat auctoritatem horum oraculorum. Palatium namque incendio Romæ facto, ædes Veſtæ, plurimaque urbis pars ſolo coæquata ſunt ſub Commodo Imperatore anno Dom. CXCIX. quod ſecundum fuit incendium: cum primum contigerit Olympiade CXXXIV. anno antequam Q. Ennius naſceretur. *Opſopæus.* Livius, cum Veſtæ ſacra vetuſtiſſima eſſe aſſerit, & ab Albanis accepta, à Numa autem Pompilio primum Romæ inſtituta, multiſque ceremoniis venerabiliora effecta. Primum enim is templum Veſtæ prope Caſtoris exſtruxit, licet alii Romulo id tribuant. De quo ſic Plutarch. *Traditur, Numam cuſtodiæ cauſa, perenni igne Veſtæ templum circumdediſſe: quod rotundum ab eo exſtructum eſt, non ut terræ, ſed ut Univerſi figuram exprimeret.* In eo idem perpetuum atque æternum ignem tanquam Imperii certiſſimum pignus, aſſervari juſſit. Servius *ad illud* lib. 4. *Æneid.*

——— *Vigilemque ſacraverat ignem.*

Fuit autem is non in focis aut altaribus, ſed in vaſculis quibuſdam fictilibus ſuſpenſus, Valer. Max. libro 4. capite 4. tantumque in eo fiduciæ fuit, ut nunquam ſine portento crederetur extingui, & anxia ſolicitudine, ſi id forte contingeret, expiaretur: Uti factum ante initia bellorum civilium, motaque inter Cæſarem & Pompejum arma. Præter hunc, alia quoque ſacra occulta, ſolis æditiuis, virginibuſque, de quibus paulo poſt, cognita, hic aſſervata fuiſſe, colligere eſt ex Dionyſio libro. 2. & Plutarch. *in Camillo*: unde in ædis incendio, tempore primi belli Punici, unus æditu orum L. Cæcilius Metellus vir Conſularis, poſthabito publicæ utilitati privato periculo, in ardens penetrale irrupiſſe legitur, ut ſacra à virginibus, quæ metu diffugerant, deſerta eriperet. Idem Numa ſacerdotes ei virgines creavit, ſtipendioque publico donavit, perpetuaque virginitate frui eas lege juſſit: quæ à Numine, cui inſerviebant, *Veſtales* dictæ ſunt. Harum potiſſimum cura erat, ut ignem perpetuum alternatim excubando, conſervarent; qui ſi forte per negligentiam fuiſſet extinctus, Virgo, cujus incuria id factum, à Pontifice ſevere plectebatur, flagro, verberibuſque, Feſtus Pomp. libro 9. Jul. Obſequens *de Prodig.* cap. 62. Valer. Max. lib. 1. cap. 1. tit. 7. neque alio ex igne reparare fas erat, ſed accenſa per fomites, beneficio *τῶν σκαφείων*, id enim inſtrumento nomen, ex Sole flamma purus & cœleſtis ignis eliciebatur. Paulo aliter modo laudatus Feſtus, *Ignis Veſtæ, ſi quando interſtinctus fuiſſet, Virgines verberibus afficiebantur à Pontifice, quibus mos erat tabulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quouſque exceptum ignem cribro æneo Virgo in ædem ferret.* Interim etiam cum non extinctus eſt, accendebatur quotannis Calendis Martiis & renovabatur ignis, quem aſſervabant in operto, Jan. Parrhal. *Epiſt.* 57. Ovidius *Faſtor.* libro 3.

Adde quod arcana fieri novus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit.

Porro

Ἐσβεσαι παρὰ σεῖο πάλαι πεποθημένος οἶκος.
Ηνίκα[113] δεύτερον εἶδον ἐγὼ ῥιπτόμενον οἶκον
Πρηνηδὸν, πυρὶ τεγγόμενον διὰ χειρὸς ἀνάγνου,
Οἶκον ἀεὶ θάλλοντα, θεοῦ τηρήμονα ναὸν,
Ἐξ ἁγίων γεγαῶτα, καὶ ἄφθιτον αἰὲν ἐόντα,

Virgineæ invenient in te, diaſque puellæ.
Extincta eſt iſthic ædes peramabilis olim,
Tum, cum præcipitem flamma ſuperante ſecundum
Vidi labentem manibus crudelibus ædem,
Aedem perpetuo florentem, numine templum·

Ex

Porro virgo *Veſtalis* legebatur intra annum 16. ſuæ ætatis; 30. vero annos oportebat eam manere virginem, poſtea nubere licebat. Earum autem tanta dignatio, ut interventu illarum graviſſima diſſidia fuerint compoſita, ut teſtamenta cuſtodirent, ut Conſules Prætoreſque iis via cederent. Vide Senec. lib. 6. *Controv.* 8. Quoties vi morbi atrio excedere cogebantur, matronarum committebantur curæ: interque eas una auctoritate præcipua fuit, quæ *Maxima* dicebatur, Sueton. *in Cæſare*. Quod ſi interim forte ſtuprum virgo commiſiſſet, viva defodiebatur. Unde Juvenalis:

—— Cum quo nuper vittata jacebat;
Sanguine adhuc vivo terram ſubitura ſacerdos.

Tota inſuper lugebat civitas, ut in clade publica, eratque is dies lugubris: quod uſque adeo obſervatum eſt, ut in Annalibus, prodigii loco, Veſtalis damnatio haberetur. Locus, ubi defodiebantur, prope portam Collinam erat, dicebaturque *ſceleratus campus*, Feſt. libro 17. Addebatur eis panis & lac, ne vineretur fame interiiſſe. Porro locum in Amphitheatralibus & ſcenicis Circenſibuſque ludis habuere ludis Veſtales peculiarem, carpentiſque ſeu pilentis, ut alias matronæ, vehebantur. Veſtitus earum *Suffibulum* dicebatur, vittæ iis, ut matronis, capitis ornamentum erant, & ſceptrum ex ære gerebant manibus: Duravitque hoc ſacerdotium uſque ad Theodoſii Sen. tempora, à quo, una cum aliis Sacerdotiis, nequaquam reclamante Senatu, omnino eſt ſublatum: id quod ex epiſtolis Symmachi & Ambroſii reſponſionibus manifeſtum eſt. Vide Voſſ. *de Idol.* libro 2. capite 65. Lipſ. *Syntag. de Veſta & Virgin. Veſtal.* Th. Dempſterum *Antiq. Rom.* libro 2. capite 2. & libro 3. capite 19. &c. *Hofmannus.*

113 *Δεύτερον &c.*] Nonnulli hunc locum de ſecunda ædis Veſtæ conflagratione, alii de templi Hieroſolymitani incendio intelligunt. Videantur Diſſertationes noſtræ. *Gallæus.*

114 Ποιη-

Ἐκ ψυχῆς ἐλπιζόμενον, καὶ σώματος αὐτοῦ.
Οὐ γὰρ ἀκηδέστως αἰνεῖ θεὸν ἐξ ἀφανοῦς γῆς·
Οὐδὲ πέτρην [114] ποίησε σοφὸς τέκτων παρὰ τούτοις·
Οὐ χρυσὸν κόσμου ἀπάτῃ ψυχῶν τ' ἐσεβάσθη·
Ἀλλὰ μέγαν γενετῆρα θεῶν πάντων θεοπνεύστων
Ἐν θυσίαις ἐγέραιρον, καὶ ἁγίαις ἑκατόμβαις.
Νῦν δέ τις ἐξαναβὰς ἀφανὴς βασιλεὺς καὶ ἄ-
ναγνος,
Ταύτην ἔρριψεν, καὶ ἀνοικοδόμητον ἀφῆκε,
Σὺν πλήθει μεγάλῳ, καὶ ἀνδράσι κυδαλίμοισιν.
Αὐτὸς δ' ὤλετο χέρσον ἀπ' ἀθανάτην ἐπιβὰς γῆν.

Auguſtum, à ſanctis ſtructum, ſemperque futurum
Ipſius ex animo ſperatum, & corpore, quippe
Numen ab obſcura terra non ſegniter ornat.
Nec lapides apud hos opifex fabricavit acutus:
Nec ſaxum mundi cultum eſt errore, vel aurum:
Sed magnum patrem cunctorum, quos Deus afflat,
Sacrificando Deum coluere, ſacriſque litando.
At nunc quidam rex ignobilis atque ſceleſtus,
Præſtantum numero magno comitante virorum
Venit, & hanc proſtravit, inexſtructamque reli-
quit.
Ipſe immortalem in terram graſſatus obivit.

Κοὐκέτι

114 Ποιήσε] Scribe ποίησε: quod aoriſton eſt detracto augmento. *Opſopœus.*

115 Τοῖς

Κοὐκέτι σῆμα τοιοῦτον ἐπ' ἀνθρώποισι τέτυκτο,
Ὥστε δοκεῖν ἑτέρους μεγάλην πόλιν ἐξαλαλάξαι,
Ἦλθε γὰρ οὐρανίων νώτων ἀνὴρ μακαρίτης,
Σκῆπτρον ἔχων ἐν χερσὶν, ὅ οἱ θεὸς ἐγγυάλιξεν,
Καὶ πάντων ἐκράτησε καλῶς, πᾶσίν τ' ἀπέδωκε
Τοῖς ἀγαθοῖς τὸν πλοῦτον, ὃν οἱ πρότεροι λάβον ἄνδρες,

Necdum tale fuit ſignum mortalibus ullum,
Ut magnam urbem alii videantur diripuiſſe,
Venit enim cœli vir ab alta ſede beatus,
In manibus geſtans Divino munere ſceptrum,
Omnes qui pulchre vicit, retulitque bonorum
Divitias ipſis, quas diripuere priores:

Πᾶσας

115 *Τοῖς ἀγαθοῖς* &c.] Videtur innuere de Theodoſio, Gallæi MS. habet ad ſcriptum. Poteſt hic locus accipi de Theodoſio ſeniore, qui pontificum, augurum, omniumque ſacerdotum reditus publicos privatoſque, quos hic divitias priorum appellare videtur, uno edicto ſuſtulit. Lactantius tamen Chriſtum & extremum ejus ad judicium adventum deſignari exiſtimavit, ut colligo ex ipſius verbis libro 7. capite 24. *Peracto judicio civitas ſancta conſtituetur in medio terræ, in qua ipſe conditor Deus cum juſtis dominantibus commoretur, quam civitatem Sibylla deſignat, cum dicit:*

Καὶ πόλιν ἣν ἐπόθησε θεὸς, ταύτην ἐποίησε
Λαμπροτέραν ἄστρων τε καὶ ἡλίου, ἠδὲ σελήνης. *Idem.*

Theodoſius I. Magnus, Imper. Fil. Theodoſii, Ducis inclyti, qui Valentis, quem à tyrannide Firmi liberaverat, juſſu in Africa occiſus eſt. Gente Hiſpanus, per omnes militiæ gradus, brevi Ducis legatus, in Mœſia, contra Sarmatas, evaſit. Audita patris morte anno 374. jam ſæpius contra hoſtes victor, prudentiæ quoque non vulgaris varia edidit ſpecimina: in tantum; ut Gratianus Imper. quo Gothis & Alemannis acrius obniteretur, Theodoſium collegam adſciverit, quem Aur. Victor *in epit. Cæſar.* à Trajano deſcendiſſe oſtendit. Purpura ergo Syrmii ornatus, ann. 379. æt. 43. mox in Thracia, Gothios ad internecionem cæcidit, ipſemet Gratiano victoriæ nuntius. Anno poſt, Theſſalonicæ æger Baptiſmum recepit, edictiſque variis contra Hæreticos evulgatis, pacem Unionemque in Eccleſia omni ope conſervare anniſus eſt. Athanaricum

Πᾶσας δ' ἐκ βάθρων εἷλεν πόλις ἐν πυρὶ πολλῷ,
Καὶ δήμους ἔφλεξε βροτῶν τῶν πρόσθε κακούργων.
116 Καὶ πόλιν, ἣν ἐπόθησε θεὸς, ταύτην ἐποίησε

Aque ſolo cunctas urbes multo eruit igni,
Et dedit in flammas populos hominum ante malorum,
Præcipueque Deo dilectam reddidit urbem,

Φαι-

dein Gothorum R. regno ſuo exutum, Conſtantinopoli humaniter excepit, paulo poſt pace Perſis petentibus conceſſa. Sed, *qui magis gaudebat, quod membrum Eccleſiæ eſſet, quam quod in terris regnaret*, Theodor. lib. 5. cap. 24. Concil. 2. Conſtantinop. an. 381. indicto, Macedonianos & Apollinariſtas condemnavit, fide Concilii Niceni ſtabilita. Poſtmodum, contra Maximum Tyrannum; qui Gratiano occiſo ſe Imperatorem fecerat, Valentiniano in Occidente regnanti gravis, movit, precibus prius & jejunio præparatus, cumque binis prœliis, in Hungaria & Italia fractum, Aquilejam uſque perſecutus eſt, illi tamen dedito parſurus, niſi milites è tentorio extractum illum capite truncaſſent. an. 388. Anno ſequente Romam pervenit, triumphaturus, ibique Idololatriæ reliquias abolevit: à Latino Pacato, in Senatu Panegyrice laudatus. Sed an. 390. ob occiſum Præſidem Botericha, in Theſſalonicenſes ſævus, 7000. è plebe ſuſtulit: ob quod crimen excommunicatus ab Ambroſio Epiſc. Mediolanenſi, octo menſium cenſuram benigne tulit, abſolutiuſque, ejuſdem conſilio, capitalem ſententiam in poſterum, in tricesimum diem differri præcepit. Idem Antiochenis ob dejectas ſuas conjugiſque Placillæ ſtatuas, iratus, per Flavianum Epiſc. qui Imperatoris Muſicis, ut in cœna lugubres Antiochenſium cantiones decantarent, ſuaſerat, placatus eſt. Tandem Arbogaſtum, qui occiſo Valentiniano, Eugenium de vulgi fæce, ut qui Grammaticem docuerat, ad imperium evexit, acie vicit, ann. 394. Eugenio capite plexo, & Arbogaſto ad deſperationem adacto. Ita victor, Mediolanum regreſſus, Obiit ann. 395. æt. 60. Arcadio & Honorio filiis, quorum illum Orientis, hunc Occidentis Imp. declaravit, pietate legata: *Hac enim, inquiebat, & pax conſervatur, & bella conficiuntur, & hoſtes dantur in fugem, & trophæa excitantur, & conciliatur victoria.* Theod. libro 5. capite 25. Princeps laudatiſſimus, à ſolo Zoſimo idololatra minus commendatus. V. Paulin. *ep.* 9. Socr. Sozom. &c. *Hoſmannus.*

116 Καὶ πόλιν &c.] Sermone quinto: ubi verſus nonnihil variant:

Καὶ πόλιν, ἣν ἐπόθησε θεὸς, ταύτην ἐποίησε
Φαιδροτέραν ἄστρων τε καὶ ἠλίου, ἠδὲ σελήνης.

Lactantiana tamen lectio magis arridet. neque enim video quid verbum ποθεῖν ſibi velit, licet ταύτην, quam αὐτὴν, vel propter poſitionem rectius legitur. Cæterum ſive λαμπροτέραν, ſive φαιδροτέραν,

juxta

Φαιδροτέραν, ἄστρων τε καὶ ἡλίου, ἠδὲ σελήνης.
Καὶ κόσμον κατέθηκ᾽, ἅγιόν τε ναὸν ἐποίησεν,
Ἔνσαρκον, καλὸν, περικαλλέα, ἠδὲ ἔπλασσε
Πολλοῖς ἐν σταδίοισι μέγαν καὶ ἀπείρονα πύργον,
Αὐτῶν ἁπτόμενον νεφέων, καὶ πᾶσιν ὁρατὸν,
Ὥστε βλέπειν πάντας πιστοὺς, πάντας τε δικαίους,
Δόξαν ἀϊδίου θεοῦ, πεποθημένον εἶδος.
Ἀντολίαι δύσιές τε θεοῦ κλέος ἐξύμνησαν.
Οὐκέτι γὰρ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι τὰ δεινὰ,

Et ſole & ſtellis & luna ſplendidiorem.
Illic ornatum poſuit: tum condidit almum
Corporeum pulchrum templum, turrimque ſub auras
Multis in ſtadiis magnam produxit, & amplam,
Ipſas tangentem nubes, cunctiſque videndam:
Omnes ut juſti videant, omneſque fideles,
Splendorem æterni, ſpectacula dulcia, patris.
Ortuſque occaſuſque Dei celebravit honores.
Non etenim deinceps mala ſunt mortalibus ægris,

117 Οὐδὲ

juxta ſplendidam lectionem arbitror. ἀσφαῖλε καὶ, rotundius eſt. Sic reddidi:
Urbem quam ſtatuit Deus, iſthanc ædificavit,
Quam lunam aut ſolem, vel aſtris ſplendidiorem.

Hujus urbis amplior περιθεσία ſequitur: quam ſi voles, pete ex codice Sibyllino. Sed confer cum his eam quæ eſt in Apocalypſi capite penult. & Eſaiæ 60. & 65. *Betuleius.*

[117] Οὐδὲ γαμοκλοπίαι, καὶ παίδων κόπρις ἄθεσμος,
Οὐ φόνος, οὐδὲ κυδοιμὸς [118] ἔρις δ' ἐν πᾶσι δικαία.
Ὕστατος ἐστ' ἁγίων καιρὸς, ὅτι αὐτὰ περαίνει
Θεὸς ὑψιβρεμέτης, κτίστης ναοῖο μεγίστου.
Αἲ, αἴ σοι Βαβυλὼν χρυσόθρονε, χρυσοπέδιλε,
Πουλιετὴς βασίλεια, μόνη κόσμοιο κρατοῦσα,
Ἡ τὸ πάλαι μεγάλη καὶ πάμπολις, οὐκ ἔτι κείσῃ
Οὔρεσιν ἐν χρυσέοις καὶ νάμασιν Εὐφρήτοιο·
Στρωθείσῃ σεισμοῖο χρόνῳ. [119] Πάρθοι δέ σε δεινοὶ

Furtave conjugii, in puerosve nefanda libido:
Aut cædes, turbæve: ſed eſt lis omnibus æqua.
Ultima ſanctorum ſunt tempora: namque ea condit
Altitonans, opifex templi ſuper omnia magni.
Eheu te Babylon ſolium aurea, & aurea plantas,
O regina vetus, quæ mundum ſola gubernas,
Urbs olim magna & celebris, non amplius aureis
Montibus, Euphratis liquidas reſidebis ad undas:
Tempore ſterneris motus, ut cuncta domares,

117 *Οὐδὲ γαμοκλοπίαι*] Verſus ſimilis primo Phocyclidis; *μήτε γαμοκλοπέειν; μήτ' ἄρσενα κύπριν ὀρίνειν. Opſopœus.*

118 Ἔρις] Ἔρις in bonam partem ſumitur, ut apud Heſiodum, *ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσιν. Idem.*

119 Πάρθοι &c.] *Parthos* autem è Scythia primum profectos *Parthiam* ab ipſis dictam occupaſſe refert Juſtinus, lib. 41. idque nominis indicio probat, quod *Scythico ſermone Parthi exſules* dicantur; quod & Euſtathius, aliique confirmant. Regionem hi nacti ſterilem & deſertam, atque ob hoc ipſum Macedonibus neglectam,

Digitized by Google

ctam, in tantum ſequentibus ſeculis potentia creverunt, ut cum Romanis de Imperio Orbis contenderent. Arſaces conditor hujus monarchiæ fuit, cujus ſucceſſores *Arſacidæ* dicti, præfuerunt, uſque ad Artabanum, quo ab Artaxerxe Perſa occiſo; Regnum hoc poſt 400. a. utpote inchoatum ann. ante Chriſtum 250. finitum eſt, anno Chr. 227. Vide ſupra, & inſuper Juſtin. libro 41. Herodian. lib. 6. Agathiam libro 1. Plin. Appian. &c. Ex Parthiæ Regibus Phraate, fraude Thermuſæ pellicis, & filii ejus ſublato, Phraataces regnum rapuit, ann. Chr. 16. mox ſubditis propterea inviſus periit: ſurrogato Orode, ſed & hic ob ſævitiam ſublatus ann. 17. Tum Romæ Vonones, obſes à Phraate patre datus, in regnum miſſus, ſed ab Artabano victus eſt, anno Ch. 34. Tacit. *Annal.* lib. 6. Huic iterum à Sinnace & Abdo Eunucho pulſo, ſubmiſſus eſt à Tiberio Tiridates, qui à L. Vitellio in regnum deductus, mox à Parthis, revocato Artabano, iterum expulſus eſt, an. 36. interim hunc per Alanos graviter afflixit Imperator. Poſtea diſſidiis inteſtinis cæſo Artabano, Gotarzes frater regno potitus eſt, ann. 47. Meherdatis à Romanis miſſi victor, ann. 49. Huic Vonones ſucceſſit, ann. 50. quem brevi Vologeſes filius excepit. Idem lib. 11, & 12. Joſeph. *Antiq.* lib. 20. capite 2. Hic rebus variis præclare geſtis inclytus, tandem tamen à Cæſare regnum petere & accipere coactus eſt, Tacit. *Annal.* lib. 15. Dion. lib. 63. ann. Ch. 64. Poſtea magna Parthiæ pars à Trajano ſubacta, Parthamaſpatem ab eo Regem accepit, anno 107. 115. ſed Æl. Adrianus Pſamatoriſim impoſitum Parthis amovit, anno 120. Antoninus Pius Parthorum Regem ab Armeniorum expugnatione ſolis literis repulit, an. Ch. 151. Vologeſes quoque ab Antonino Phil. ad incitas redactus eſt, anno 166. Dion. lib. 71. ut & à Severo Artabanus, a. 201. quem ſub prætextu nuptiarum filiæ, oppreſſit Caracalla, ann. 218. Idem lib. 78. iterum ſub Macrino victorem, anno 226. regno exuit Artaxerxes, ut dictum. Arcu plurimum valuerunt *Parthi*, quo vel fugientes hoſtibus plurimum detrimenti afferebant. Virgil. *Georg.* 3.

Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis.

Idem libro 4. *de apibus:*

—— Aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſiquando prælia Parthi.

Horatius libro 1. *Carm.*

——— Et verſis animoſum equis
Parthum dicere. ———

Et libro 2. *Od.* 13.

Miles ſagittas & celerem fugam Parthi.

Idem *alibi:*

Aut labentis equo deſcribat vulnera Parthi.

Claudian.

——— Refugo quæ ſit fiducia Partho.

Catullus,

Seu Sacas ſagittiferoſque Parthos.

Ovidius 1. *de Art. Am.*

Tergaque Parthorum, Romanaque pectora dicam,
Telaque ab adverſo quæ jacit hoſtis equo.

Idem *ibidem:*

Ut celer averſis utere Parthus equis.

Idem *alibi:*

—— Parthus tutus ab hoſte fuga eſt.

Propertius libro 2. 10.

Jam negat Euphrates equitem poſt terga tueri.

Idem libro 3. eleg. 7.

Parthorum aſtutæ tela remiſſa fugæ.

Et libro 4. eleg. 3.

Subdolus & verſis increpat arcus equis.

Seneca *in Oedipo:*

Vidit & verſas equitis ſagittas
Terga fallacis metuenda Parthi.

Idem *in Thyeſte:*

Nil armis & inertibus
Telis, quæ procul ingerit
Parthus, cum ſimulat fugas.

Boëtius libro 5.

Rupis Achæmeniæ ſcopulis, ubi verſa ſequentum

Πάντα κρατεῖν ἐποίησαν. ἔχε ϛόμα φιμὸν ἀνάγνη
Χαλδαίων γενεή, μήτ᾽ εἴρεο, μηδὲ μερίμνα,

Parthi fecerunt acres: os comprime fœda
Gens Chaldæorum: ne cura, neve rogato,

Πῶς

Pectoribus figit ſpicula pugna fugax.
Statius 1. *Sylv.*
—— *Arcuque horrenda fugaci*
Armenia. ——
Lucan libro 1.
—— *Torto Balearis verbere fundæ*
Ocyor, & miſſa Parthi poſt terga ſagitta.
Unde *refugi* dicti ab eodem libro 6.
—— *Fragili circumdata teſta*
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Erant porro vino libidinique dediti, ſed bello laboreque indefatigabiles. Tandem ſuperſtitioſe admodum & venerabunde Regi ſuo obſequium impendiſſe dicuntur, oſculis pedum & ſervili ſupplicatione: quin cum adituri terram ore tangebant, teſte Xenophonte. Virgilius *Georg.* 3.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant. ——
Martial. libro 10. epigr. 71.
Fruſtra blanditiæ venitis ad me,
Ad Parthos procul ite pileatos
Et turpes, humileſque, ſuppliceſque
Pictorum ſola baſiate regum.
Hoſmannus.

120 Χαλδαίων, &c.] *Chaldæa*, Aſiæ maj. regio, inter Euphratem, Tigrim, ſinum Perſicum, & montana Arabiæ deſ. adeoque Arabiæ contermina, plana, fontium indiga, in qua Babylon civitas magna. Populi *Chaldæi*. Hebraice *Chaſdim*, id eſt, *quaſi dæmones*, aut *quaſi deprædatores*, vel *quaſi mamillæ*, aut *quaſi agri*. Gloſſæ Philonis: Χαλδαῖοι, ὡς δαιμόνια. Putabat componi, ex *Caph*, nota ſimilitudinis & *Scheddim*, id eſt, *dæmones* à שדד *Schadad vaſtavit*. Hinc Hieron. *De Chaldæis*, inquit, *nullus ambiget, quin dæmones ſonet*. Hos Arphaxad inſtituit (inquit Joſephus) & à ſe *Arphaxadeos* nominavit. *Cephenes* (teſte Stephano) prius dicti, à *Cepheo* Andromedes patre. Hellanicus ſcribit, hanc gentem, mortuo jam Cepheo, relicta ea regione, alio in militiam abiiſſe: proinde regionem non amplius *Cepheniam* dictam, ſed *Chaldaicam* à *Chaldæo* rege, qui (Dicæarcho teſte) quartus decimus à Nino fuit; & Babylone juxta Euphratem condita omnes Chaldæos in eam collegit. De his ita Strabo *lib.* 7. *Conſtat nunquam diligentius ſeveriuſque mathematica ſtudia exculta fuiſſe, quam apud Chaldæos.* Præcipue vero eam aſtrologiæ partem tractarunt, & invenerunt, an ab Abrahamo? cum Arithm. & Geometria, acceperunt, quæ ex ſtellarum poſitu, qui in nativitate fuit, de cujuſque fortuna pronunciat: unde & ipſa ars *Chaldaica*, & qui profiterentur, *Chaldæi* appellati ſunt, licet de gente illa haud eſſent. Cic. *lib.* 1. *de Divin. Principio Aſſyrii, ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cælum ex omni parte patens, atque apertum intuerentur, trajectiones, motuſque ſtellarum obſervaverunt: quibus notatis, quid cuique ſignificaretur, memoriæ prodiderunt. Qua in natione Chaldæi, non ex artis, ſed ex gentis*

voca-

Digitized by Google

Πῶς Περσῶν ἄρξεις, ἢ πῶς Μήδων τε κρατήσεις.

121 Εἵνεκα γὰρ τῆς σῆς ἀρχῆς, ἧς ἔσχεν ὅμηρα,

Εἰς Ῥώμην πέμψασα, καὶ Ἀσίδι θητεύοντας,

Quo pacto Perſaſque reges, Medoſque domabis.

Propter enim tuum imperium, cujus habuit obſides,

Romam mittens, & Aſiæ mercede ſervientes,

Τοι

vocabulo, nominati, diuturna obſervatione ſiderum, ſcientiam putantur effeciſſe, ut prædici poſſet, quid cuique eventurum, & quo quiſque fato natus eſſet. Cum dicit, *non ex artis, ſed gentis vocabulo nominari*, non obſcure ſignificat, *Chaldæorum* nomen dupliciter ſumi, ſemel cum gentem notat, proprie puta; deinde cum artem per figuram deſignat: ut in genere omnes *Chaldæi* dicerentur, qui Chaldæorum rationes ſecuti ex natali cujuſque die futura audent prædicere. Sic *Chaldæorum natalitia prædicta*, eodem libro; itemque *Chaldæorum promiſſa* dixit. *Multos*, inquit, *promiſſis ſuis feſellerunt Chaldæi.* Idem 2. *de Divin. Quam multa huic ipſi Cæſari à Chaldæis dicta memini.* Aliquoties *Chaldæorum* vocabulum ita Tacitus quoque poſuit: Et cum Juvenalis *Sat.* 10. ſcribit:

Principis anguſta Caprearum in rupe ſedentis

Cum grege Chaldæo. - - - -

Genethliacos iſtos intelligit. Loquitur enim de Tiberio, qui Thraſyllum Mathematicum comitem habuit, eique multum attendit. Præterea mundum æternum ſtatuentes hi Philoſophi, jactabant Aſtrologiam à majoribus, per annos 43000. jam exercitam; Diviſi in Orchenos & Borſippenos, Magos quoque inter ſe habuerunt, quorum quidam dæmones ciendi artem, longa abſtinentia & peculiaribus luſtrationibus præparati, profitebantur: Reliquis, Principum geſta æternitati conſecrandi cura impoſita. Ab his Herodotus *lib* 2. Ægyptios elevationem Poli, uſum quadrantis, dici δωδεκαμόριον &c. edoctos ait. Plura de *illorum* ſtudiis, & ratione philoſophandi lege apud Diod. *l.* 2. & 3. Strab. *lib.* 12. 15. & 16. Curt. *lib.* 5. Joſ. *c. App. lib.* 2. Aug. *de C. D.* Voſſ. *de Sectis Phil. cap.* 1. §. 3. *de Mathem. c.* 30. §. 5. & *cap.* 38. §. 10 Inde *Chaldaicus*, Cic. *de Divin. lib.* 2. *Scylax Halicarnaſſæus familiaris Panætii, excellens in aſtrologia, idemque in regenda ſua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit.* Idem ibidem, *Lucius quidam Tarutius Firmianus familiaris noſter, inprimis Chaldaicis rationibus edoctus.* Ubi per *Chaldaicas rationes*, γενεθλιακὴν deſignat, quam & Χαλδαϊκὴν Periegenes appellavit. Ita enim apud Schol. Apollonii, qui libros ejus περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς τῆς μαθηματικῆς laudat, legendum eſſe, Janus Rutgerſius *libro quinto varriarum Lectionum*, *cap.* 6. præclare ac erudite obſervavit. *Chaldæi* pop. & *Chaldæa* reg. nunc *Terack* & *Caldar* etiam dicitur, ante ſub Perſis, nunc fere tota Turcis ſubeſt. Ibi Euphrates & Tigris conjunguntur. Urbes præcipuæ Bagdatum, Balſera, Cuſa, & Waſetum. Alias etiam Babylonia dicta. Baudrandus. *Idem.*

121 Εἵνεκα γὰρ &c.] Vix verba Latina iſtorum verſuum reddere, nedum ſenſum elicere licuit: adeo mihi obſcuri videntur. *Opſopæus.*

122 Αὐ-

Τοιγάρ τοι καὐτὴ βασιλὶς φρονέουσ' εἰς κρίσιν
Ἀτθικῶν ἥξεις, ὧν εἵνεκα [122] λύτρα πέπονθας.
Δώσεις δ' ἀντὶ λόγων σκολιῶν πικρὸν χόλον ἐχθροῖς.
Ἔσται δ' ὑστατίῳ καιρῷ ξηρὸς ποτὲ πόντος,
Κοὐκ ἔτι πλωτεύσουσιν ἐς Ἰταλίην ποτὲ νῆες.
Ἀσὶς δ' ἡ μεγάλη τότε πάμφορος ἔσσεται ὕδωρ,
Καὶ Κρήτης πεδίον, Κύπρος δ' ἕξει μέγα πῆμα.
[123] Καὶ Πάφος αἰάξει δεινὸν μόρον, ὥστε νοῆσαι
Καὶ Σαλαμῖνα πόλιν μεγάλην μέγα πῆμα παθοῦσαν.
Νῦν μὲν χέρσος ἄκαρπος ἐπ' ἠόνος ἔσσεται αὖθις.

Idcirco & ipſa regina ſapiens in judicium
Atticorum venies, quorum cauſa mala perpeſſa es.
Proque malis verbis pœnas dabis hoſtibus acres.
Porro ſiccus erit poſtremo tempore pontus:
Tum nec in Italiam vadent per cærula naves.
Tunc Aſia illa ferax rerum, redigetur in undas,
Cretaque campus erit, feret & mala triſtia Cyprus:
Et Paphus ut ſapiat, patietur triſtia fata.
Et Salamina urbem magnam, mala triſtia paſſam
Tunc erit infelix, ſteriliſque in littore tellus.

Ἀκρὶς

122 Λύτρα] Forte λυγρά. *Idem.* Pro Ἀτθικῶν Gallæi MS. legit Ἀτίμων.
123 Καὶ Πάφος &c.] Paphi & Salaminos clades ſupra prædicta quoque fuit & tempus ab Euſebio notatum. *Idem.*

124 Σει-

Ἀκρὶς δ' οὐκ ὀλίγη χθόνα Κύπριον ἐξολοθρεύσει.
Εἰς Τύρον αἰνόμοροι μέροπες κλαύσεσθε βλέποντες,
Φοινίκη, δεινός σε μένει χόλος, ἄχρι πεσεῖν σε
Πτῶμα κακὸν 124 Σειρῆνες ὅπως κλαύσωνται ἀληθῶς.

Cypria non paucæ vaſtabunt arva locuſtæ.
Spectandoque Tyrum mortales flebitis ægri.
Phœnice, gravis ira tibi eſt vectura ruinam:
Ut vere plorent caſum Sirenes acerbum.

Εσαι

124 Σειρῆνες] *Sirenes*, monſtra marina, poëtarum fabulis celebratiſſima. Has finxerunt antiqui Acheloi fluminis, ac Terpſichores fuiſſe filias. Nicander autem libro 3. *Mutationum*, Melpomenen Sirenum matrem fuiſſe ſcribit, alii Steropen, alii Calliopen. Hæ igitur Siculum litus incolentes, nautas prænavigantes; ſuavitate cantus, in naufragium pelliciebant. Ovid. *Art. Am.* libro 3.

Monſtra maris Sirenes erant, quæ voce canora
Quaſlibet admiſſas detinuere rates.

Nomina vero illarum fuerunt *Aglaope*, *Piſinoe*, *Thelxiopia*. Ut autem Chœrilus voluit, *Thelxiope*, *Molpe*, *Aglaophonos*. Clearchus vero Solenſis *in Amatoriis* lib. 3. unam illarum *Leucoſiam* nominat, aliam *Ligeam*, tertiam *Parthenopen*. Mirabilis profecto dicebatur harum Sirenum ſuavitas cantus, quando vel in apertam perniciem homines trahebant, efficiebantque, ut ſui ipſorum obliti, in manifeſtam cædem ſe trahi paterentur. Nonnus *Baſſaricon* libro 2.

Αἱ δ' ὅτι τις Σειρῆνος ἐπικλέπτοι ἵμερον ἀοιδῆν

Εἰς μέσον ἀντικέλευθοι ἀείρετο· εἵλκετο δ' αὐτῆς
Θελγόμενος μελίεσσι, καὶ οὐκ ἔτι κύματα χαράσσων
Γλαυκὸν ἀκυμάντοισιν ὕδωρ λεύκαινεν ἐρετμοῖς:
Ἀλλὰ λιγυφθόγγοιο ποτὶ ὄπα ἐπὶ δίκτυα μοίρης
Τέρπιλος πηδαλίοιο λελασμένος, ἄστρα δ' ἰδοῦσα
Πληιάδος ἐκ ζωπύροιο καὶ ἄντυγα κυκλάδος Ἄρκτου.

Idcirco cum Minyæ per ea loca navigarent, Ancæo navem gubernante, ſe citharam ſumpſiſſe ſcribit Orpheus *in Argonauticis*, ſuoque cantu Sirenum cantum retudiſſe. Sic enim ille:

Εὐθὺ δ' ἐφιζόμεναι λιγυρὴν ὄπα γηρύσαντο
Κοῦραι, ἀνοστήτους δὲ βροτῶν θέλξουσιν ἀκουάς.
Δὴ τότε δὴ Μινύαισιν ἐφήνδανε πλεῖν ἀοιδῆς
Σειρήνων, οὐδέ σφι τοσόνδε πλαίσσετ' ἔμελλον
Φθογγὴν ὑλομένην, χερσὶν δ' οἱ ἔπεσον ἐρετμοί.

Illæ autem poſtea deſperatione captæ, mutæque factæ in mare muſica inſtrumenta abjecerunt, uti teſtatur idem poeta in his:

Αἱ

Δή ποτε φορμίζοντος ἀπὸ σκοπέλου νιφόεντος
Σειρῆνες θάμβησαν, ἐπὶ δ' ἄμπαυσαν ἀοιδήν·
Καί ῥ' ἡ μὲν λωτοὺς, ἡ δ' αὖ χέλυν ἔκβαλε χειρῶν.

Quæ omnia Apollonius ita declaravit *Argonauticon* libro 4.

- - - Αἶψα δὲ νῆσον
Καλὴν, ἀνθεμόεσσαν ἐσέδρακον, ἔνθα λίγειαι
Σειρῆνες σίνοντ' Ἀχελωΐδες, ἡδείῃσι
Θέλγουσαι μολπῇσιν, ὅτις παρὰ πεῖσμα βάλοιτο.
Τὰς μὲν ἄρ' εὐειδὴς Ἀχελωΐῳ εὐνηθεῖσα
Γείνατο Τερψιχόρη Μουσέων μία. Καί ποτε Δηοῦς
Θυγατέρ' ἰφθίμην ἀδμῆτ' ἔτι πορσύνεσκον·
Ἄμμιγα μελπόμεναι· τότε δ' ἄλλο μὲν οἰωνοῖσιν,
Ἄλλο δὲ παρθενικῇς ἐναλίγκιαι ἔσκον ἰδέσθαι,
Αἰεὶ δ' εὐόρμου δεδοκημέναι ἐκ περιωπῆς.
Ἦ θαμὰ δὴ πολλῶν μελιηδέα νόστον ἕλοντο
Τηκεδόνι φθινύθουσαι, ἀπηλεγέως δ' ἄρα καὶ τοῖς
Ἵεσαν ἐκ στομάτων ὄπα λείριον, οἱ δ' ἀπὸ νηὸς
Ἤδη πείσματ' ἔμελλον ἐπ' ἠϊόνεσσι βαλέσθαι,
Εἰ μὴ ἄρ' Οἰάγροιο πάϊς Θρηΐκιος Ὀρφεὺς,
Βιστονίην ἐνὶ χερσὶν ἑαῖς φόρμιγγα τανύσσας,
Κραιπνὸν ἐϋτροχάλοιο μέλος κανάχησεν ἀοιδῆς.

Erat autem illa Sirenum aſtutia, ut quibus rebus maxime quiſque audiendis delectaretur, eas præcipue canerent; erantque mirifice omnium præteritorum negotiorum memores; quare ita inquiunt apud Hom. Odyſſ. μ.

Δεῦρ' ἄγ' ἰὼν πολύαιν' Ὀδυσεῦ, μέγα κῦδος Ἀχαιῶν,
Νῆα κατάστησον, ἵνα νωϊτέρην ὄπ' ἀκούσῃς.
Οὐ γάρ πώ τις τῇδε παρήλασε νηῒ μελαίνῃ,
Πρίν γ' ἡμέων μελίγηρυν ἀπὸ στομάτων ὄπ' ἀκοῦσαι,
Ἀλλ' ὅγε τερψάμενος νεῖται, καὶ πλείονα εἰδώς.
Ἴδμεν γάρ τοι πάνθ' ὅσ' ἐνὶ Τροίῃ εὐρείῃ
Ἀργεῖοι Τρῶές τε θεῶν ἰότητι μόγησαν·
Ἴδμεν δ' ὅσσα γένηται ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ.

Quoniam vero multi, cum eo applicuiſſent, ſuavitate cantus irretiti, recedere non poterant, ſed moriebantur inhumati, in deſertis inſulis, opus erat multa & prudentia, & animi contentione ad illa pericula devitanda. Idcirco Ulyſſem Circe ſic inſtruit apud Homerum,

Σειρῆνας μὲν πρῶτον ἀφίξεαι, αἵ ῥά τε πάντας
Ἀνθρώπους θέλγουσιν, ὅτις σφέας εἰσαφίκηται.
Ὅστις ἀϊδρείῃ πελάσῃ, καὶ φθόγγον ἀκούσῃ
Σειρήνων, τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
Οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάνυνται.
Ἀλλά τε Σειρῆνες λιγυρῇ θέλγουσιν ἀοιδῇ,
Ἥμεναι ἐν λειμῶνι, πολὺς δ' ἀμφ' ὀστεόφιν θὶς
Ἀνδρῶν πυθομένων, περὶ δὲ ῥινοὶ μινύθουσι.
Ἀλλὰ παρὲξ ἐλάαν, ἐπὶ δ' οὔατ' ἀλεῖψαι ἑταίρων,
Κηρὸν δεψήσας μελιηδέα, μή τις ἀκούσῃ
Τῶν ἄλλων, ἀτὰρ αὐτὸς ἀκουέμεν αἴ κ' ἐθέλῃσθα;
Δησάντων σ' ἐν νηῒ θοῇ χεῖράς τε πόδας τε
Ὀρθὸν ἐν ἱστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήφθω.

Hoc pacto Sirenum illecebras evaſit Laertæ filius. Quo alluſit Juvenalis *his verbis*:

——— *Nam cum pro me Fortuna rogatur,*
Affigit certis illa de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige ſurdo.

Martialis libro 3. ep. 64.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandaſque mortes, gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deſerebat auditas,
Fallax Ulyſſes dicitur reliquiſſe.

Erat autem tota fere illa ora alba, propter inſepultorum oſſa, quod etiam ait Virgil. libro 5.

Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos.

Cum vero Ulyſſes illarum fallacias obturatis auribus ſociorum, ipſeque malo alligatus fefelliſſet, fama eſt ipſas Sirenas ſe

in

Digitized by Google

in mare præcipitaſſe, neque amplius poſtea auditas. Cum vero ſe in mare præcipitaſſent, ſive illud Orphei, ſive Ulyſſis arte factum eſt, dicuntur in ſaxa fuiſſe converſæ, ſicuti teſtatur Orpheus *in Argon.*

> Δεινὰ δ' ἀνεστονάχησαν, ἐπεὶ πότμος ἦεν
> λυγρὸς
> Μοιριδίου θανάτοιο, σφέας δ' ἀπὸ ῥωγάδος ἄκρης
> Ἐς βυθὸν δινήεντα ἁλιρροθίοιο θαλάσσης,
> Πέτρας δ' ἠλλάξαντο δέμας, μορφὴν θ' ὑπέροπλον.

Prope Pelorum vero fama eſt habitaſſe Sirenes. Servius in libro 5. *Æn. Sirenes ſecundum fabulam tres in parte virgines fuerunt, in parte volucres, Acheloi fluminis, & Calliopes Muſæ filiæ. Harum una voce, altera tibiis, altera lyra canebat. Et primo juxta Pelorum, poſt in Capreis inſula habitarunt.* Unde eſt quod Sirenas recenſet Ovidius inter Proſerpinæ Siculæ Deæ comites, Met. 5.

> *An quia cum legeret flores Proſerpina vernos,*
> *In comitum numero mixtæ Sirenes eratis?*

Et apud Nonnum *Dionyſiacorum* libro 13. verſ. 313. Catanenſes Γείτονα Σειρήνων, πόλιν ἄκρων. Hinc Statius *Silv.* libro 2. in epicedio Glauciæ:

> ——— *Tergeminum Sicula de virgine carmen.*

Id eſt, trium Sirenum cantus. Et Juvenalis *Sat.* 9.

> *Quæ Siculos cantus effugit remige ſurdo.*

Et Claudianus *in Epigr.*

> *Dulce malum pelago Siren, volucreſque puellæ*
> *Scylleos inter fremitus, avidamque Charybdim*
> *Muſica ſaxa fretis habitabant dulcia monſtra.*

Alii Sirenibus alias ſedes aſſignant: de quo non amplius hoc loco quæremus. Tantum aſſerimus cum Bocharto, *Sirenum* nomen eſſe mere Punicum. Pœnis enim שיר *Sir*, eſt *canticum*. Inde libro Solomonis titulus שיר השירים *Sir haſſirim*, i. e. *canticum canticorum*. Itaque *Siren* שירן eſt *canorum monſtrum*, quale à poetis fingitur. Grammaticos interim nihil moror, qui deducunt ἀπὸ τοῦ σύρειν *a trahendo*; inde enim non dicerentur Σειρῆνες, ſed Συρῆνες. Varia autem de Sirenibus, earumque fabula tradiderunt veteres. Platoni Sirenes Deæ canendi ſunt ſive Muſæ, quæ orbes cœleſtes (ſi qui ſunt) vertunt & rotant; de quo Macrob. lib. 2. *in Som. Scip.* cap. 3. Alii vero (uti ſupra diximus) unius Muſarum & Acheloi amnis filias tradiderunt: unde *Siren Acheloias* apud Sil. Italicum. Suidæ αἱ τῆς ψυχῆς ἐσπαρμέναι καὶ μουσικαὶ δυνάμεις Sirenes vocantur. Pauſanias *in Atticis*, quod Torrentius *ad Hor.* libro 4. *Od.* 2. obſervat, auctor eſt, apud veteres Poematum, Sermonumque quorumvis efficacem ad ſuadendum venuſtatem aſſimulatam Sirenibus; & inde Sophoclem appellatum *Sirena.* Quemadmodum & Val. Cato propter ſuavitatem carminum à veteri Poeta *Latina Siren* dictus eſt, ut Suetonius *de illuſtribus Grammaticis* capite 11. refert. Petronius: *Hæc ipſa cum diceret, tanta gratia conciliabat vocem loquentis, tam dulcis ſonus pertentatam mulcebat aera, ut putares inter auras canere Sirenum Concordiam.* Heliodorus *in Æthiopicis*: Ὑπὸ δὲ τῶν λόγων ὥσπερ τινὸς Σειρῆνος κεκλημένος, καὶ ἄκων τὸ πλεῖστον κατηναγκασμένος. Hinc in Iſocratis ſepulchro *Siren* poſita fuit, tanquam perfectæ & efficaciſſimæ eloquentiæ ſymbolum, de quo Plut. *in vita Iſocratis*, & Philoſtratus *in Sophiſtis*. Alii vero à Muſis, & vera eloquentia, quæ in rebus gravibus, ſeriiſque occupatur, *Sirenas* diſtinguunt: quippe quas nugacibus rebus ſermonis & elegantiæ curam impendere volunt: de quo videri Torrentius poteſt ad libr. 1. *Horat.* ep. 2. Vulgatiſſima ratio eſt, Sirenum fabulam ad illecebroſas voluptates referre, quæ blandis præſtigiis irretiunt homines, atque evertunt, de quo Syneſius epiſt. 145. Nec alio interpretantur, quod 3. Sirenas commenti veteres fuerint. Eo enim numero triplicem illam volupta-

Ἔσται δ' [125] ἐν πέμπτῃ γενεῇ, ὅτ' ἐπαύσατ' ὄλεθρος
Αἰγύπτου, βασιλῆες ὅταν μιχθῶσιν ἀναιδεῖς,
Παμφύλων γενεαὶ, κ' εἰς Αἴγυπτον καθεδοῦνται,
Ἔν τε Μακηδονίῃ, καὶ ἐν Ἀσίδι, καὶ Λυκίοισι
[126] Κοσμοχαρὴς πόλεμος, πολυαίματος ἐν κονίῃσιν,
Ὃν παύσει Ῥώμης βασιλεὺς, δυσμῶν τε δυνάσται.
Χειμερίη ὁπόταν ῥιπὴ στάξῃ χιονώδης,
Πηγνυμένου μεγάλου ποταμοῦ λιμνῶν τε μεγίστων,

At quinto ſeclo, cum clades deſinet olim;
Ægypti, reges cum miſcebuntur iniqui,
Omnigenæ gentes Ægyptumque aggredientur:
Inque Macedonia, Lyciiſque, Aſiaque tumebit
Exitiale, & humum ſparſurum ſanguine bellum:
Quod Romæ reprimet rex, occiduique potentes.
Hinc poſtquam hybernis nivibus jam defluet aer,
Et fluvii ingentes, & maxima ſtagna rigeſcent;

Εὐθὺς

rem, quæ in σιτίοις, ἐν πότοις, καὶ ἐν ἀφροδισίοις, Platoni & Ariſtoteli ſtatuitur, expreſſam volunt. Servius *ad illud* 5. *Æn:*

Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat.

Poſtquam breviter fabulam de Sirenibus expoſuiſſet: *ſecundum veritatem*, inquit, *meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes, quoniam eos ducebant ad egeſtatem, hic fictæ ſunt inferre naufragia.* Vid. Jov. Pontanum libro 6. *de bello Neapolitano.* Socrates apud Stobæum: Δεῖ ὥσπερ Σειρῆνας τὰς ἡδονὰς παρελθεῖν τὸν βουλόμενον τὴν ἀρετὴν ἰδεῖν ὥσπερ πατρίδα. Horatius,

- - - *Vitanda eſt improba Siren*
Deſidia. - - - - - -

Hinc *Sirenius*; Gell. 16. 8. *Ne, ut plerique alii, tu quoque in illis Dialecticæ gyris, atque Mæandris, tanquam apud Sirenias ſcopulos conſeneſcas.* Hofmannus.

125 Ἐν πέμπτῃ &c.] Aliam ætatum ſequitur rationem quam priores.

126 Κοσμοχαρὴς &c.] MS. Gallæi legit κοσμομανής.

127 Πολ-

Εὐθὺς βάρβαρος ὄχλος ἐς Ἀσίδα γαῖαν ὁδεύσει,
Καὶ Θρακῶν ὀλέσει δεινῶν γένος, ὡς ἀλαπαδνόν.
Καὶ τότε θυμοβόροι μέροπες κατέδουσι γονῆας,
Λιμῷ τειρόμενοι, καὶ ἐδέσματα λαιφάξονται.
Πάντων δ' ἐκ μελάθρων θῆρες κατέδουσι τράπεζαν,
Αὐτοί τ' οἰωνοί τε βροτοὺς κατέδουσιν ἅπαντας.
Ὠκεανός τε κακῶν πλησθήσεται ἐκ ποταμοῖο,
Αἱματόεις σάρκας τε καὶ αἵματα τῶν ἀνοήτων.
Εἶθ' οὕτως ὀλίγη [127] πολιὴ ἔσεται κατὰ γαῖαν,
Ὥστε νοεῖν ἀνδρῶν τ' ἀριθμὸν, μέτρον τε γυναικῶν.
Μυρία δ' οἰμώξει δεινὴ γενεὴ κατὰ τέρμα

Protinus invadent Aſiæ oras barbara turba,
Et duros perdent, quaſi ſint ſine robore, Thracas.
Tunc homines mœſti veſcentur carne parentum,
Et tales epulas, fame ſic urgente, vorabunt:
Præbebitque feris menſam domus omnis: & ipſæ,
Et volucres, omnes mortales dilacerabunt.
Oceanuſque (malum) fluvio fundente, rubebit
Sanguine ſtultorum, revolutaque corpora merget.
Sic demum parva tellus requiete fruetur,
Ut numeruſque virum, matronarumque ſciatur.
Innumerum vero flebit gens dura ſub orbis

He-

127 Πολίη, &c.] Forte legendum eſt, inquit, Opſopœus παυλὴ, aliter παυρή.

Ηελίου δύνοντος, ἵν' ἔμπαλι μηκέτ' ἀνέλθῃ,
Ὠκεανοῦ μείνας ἵν' ἐφ' ὕδασι βαπτισθείη.
Πολλῶν γὰρ μερόπων εἶδεν κακότητας ἀνάγνους.
Ἔσται δὲ σκοτόμαινα περὶ μέγαν οὐρανὸν αὐτὸν,
Ἀχλὺς δ' οὐκ ὀλίγη κόσμου πτύχας ἀμφικαλύψει
Δεύτερον. αὐτὰρ ἔπειτα θεοῦ φάος ἡγεμονεύσει
Ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖσιν, ὅσοι θεὸν ἐξύμνησαν.
128 Ἶσι θεὰ τριτάλαινα, μενεῖς δ' ἐπὶ χεύμασι Νείλου
Μούνη, μαινὰς ἄταλκτος, ἐπὶ ψαμάθοις Ἀχέροντος,
Κοὐκέτι σου μνεῖά γε μενεῖ κατὰ γαῖαν ἅπασαν.

Occidui finem, ne rurſum adſcendere poſſit,
Oceani remanens ut perfundatur ab undis.
Nam multorum hominum vidit commiſſa nefanda.
At magnum cœlum nox circunfuſa tenebit,
Obducetque cavum nigror denſiſſimus orbem.
Rurſum deinde bonis oſtendet qua ſit eundum
Lux Divina viris, qui laudavere Tonantem.
Iſi dea infelix, Nili remanebis ad amnem,
Sola furens mænas, permixta Acherontis arenis:
Fama nec ulla tui toto remanebit in orbe.

129 Καὶ

128 Ἶσι θεὰ, &c.] Clemens Alexandrin. adducit hos verſus in oratione ad Græcos pag. 20. ita ſcribens, τὸ δὲ Ἴσιδος καὶ Σαράπιδος ναὸν ἐν Αἰγύπτῳ κατασκαφήσεσθαι φησὶ Σίβυλλα, καὶ ἐμπρησθήσεσθαι, &c. *Templum autem Iſidis & Serapidis in Ægypto diruendum dicit Sibylla & exurendum.* Omittit autem Clemens particulam δ', & legit ἄναυδος pro ἄταλκτος. *Opſopœus.*

129 Καὶ

129 Καὶ σὺ Σέραπι λίθοις ἐπικείμενε, πολλὰ μογήσεις,

Tuque Serapi ſedens in ſaxis, multa dolebis,

Κεί-

129 Καὶ σὺ Σέραπι, &c.] Ita variat Clemens, καὶ σὺ Σάραπι λίθους ἀργοὺς ἐπικείμενε πολλούς. *Idem. Serapis*, Ægypti Deus, olim Roma exactus Piſone & Gabinio Conſulibus, cum Harpocrate & Iſide, dejectis aris, quod turpitum religionum, & novarum ſuperſtitionum ſeminarium forent: etſi Athenienſes eos olim, in gratiam Ptolemæi, receperint in urbem. Idolum, cujus exemplar Adrianus & Julianus Impp. petierunt, erat conflatum, ex variis metallorum, lignorum & gemmarum generibus. Videtur Plutarcho, ſed nimis præcipiti conjectura, ſignificare *lætitiam*, quod τὸ χαρμόσυνον, id eſt, *hilaria* feſta Ægyptii appellent σαίρειν. Cum vero veteres per Serapin univerſam mundi molem, & ipſa rerum principia intelligerent, certatim eum templis magnificentiſſimis honeſtarunt, cujuſmodi Memphi & in Alexandria celebratur. At nunquam ea Ægyptii intra oppida admiſerunt cum Saturni templis, quod velut pervigiles, excubitoreſque Deos in ſuburbiis ſuas habere voluerint ſedes, ut ita eſſent muniti validis illorum præſidiis adverſus hoſtium incurſus, ipſimet autem pro aris, focis, templis & patrio ſolo perpetuo excubarent. Statua ejus in Ægypto proditur fuiſſe ejuſcemodi forma, ut Sol exoriens os & labra perſtringeret ſuo fulgore. Effigies ejus, quam ipſemet in Nicocreontis regis gratiam oraculo deſcripſit, rerum naturam omnem in ſe complectens, eſt hujuſcemodi:

Εἰμὶ Θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κἀγὼ εἴπω·
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμμα δὲ τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ejus meminit Martialis *lib.* 10.

——— *Nec quæ turba Serapin amat.*

Sic & Varro produxit. Sed Martianus Capella, qui & multa alia ſibi licere voluit, corripuit verſu illo:

Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Oſirim.

Aliqui *Sarapis* ſcribunt. Unde templum hujus Dei Σαράπιον, à Strab. vocatur, quod miris laudibus ab Amm. Marcellino celebrari notat Caſaubonus *in Strabonem.* Templum, cum Idolo, deſtructum à Theodoſio M. Ann. 389. poſt ſeditionem ab Ethnicis Alexandriæ excitatam: quod Theophilus Alex. venia impetrata, ſub priſci cujuſdam templi ſubterraneis cryptis, pudenda hæc ſacra deprehenſa revelaſſet. Alii imagines ſolum, Idolum inprimis deſtructum memorant; quod ingreſſus ſacrificulus ſolebat, ſub prætextu Dei, matronis virginibuſque illudere: horum dejectionem ſubſequuta nocte, auditum in templo eſſe *Hallelujah & Pſalmum*, refert Rufin. *lib.* 2. *cap.* 25. Nomen à Voſſio *lib.* 1. *de Theol. Gentili cap.* 29. ab *Apis* & שר *Sar*, id eſt, *princeps*, vel שור id eſt, *bos* probabiliter deducitur; cum *Apidem*, qui forma bovis celebratur, & *Oſiridem* agriculturæ inventorem habitum, idem cum *Serapide* numen fuiſſe ibidem probetur. Sunt qui Joſephum, ſub Serapidis nomine, ab Ægyptiis cultum velint. Vide Clem. 1. *Strom.* Jul. Firmicum, *de errore profan. Relig. cap.* 14. Rufin. *lib.* 2. *cap.* 22. Baron. *A. C.* 389. P. de Valle *Itiner. tom.* 4. ubi oſtendit, ſacerrima hæc ſacra hodieque apud Indorum quaſdam gentes vigere. *Hoſman.*

130 Au-

Κείσῃ πτῶμα μέγιστον ἐν Αἰγύπτῳ τριταλαίνη.
Ὅσσοι δ᾽ Αἰγύπτου πόθον ἤγαγον εἰς σὲ, ἅπαντες
Κλαύσονταί σε κακῶς, νοῦν ἄφθιτον ἐν φρεσὶ θέντες·
Γνώσονταί σε τὸ μηδὲν ὅσοι θεὸν ἐξύμνησαν.
Καί τις ἐρεῖ τῶν ἱερέων [130] λινστόλος ἀνήρ·
Δεῦτε θεοῦ τέμενος καλὸν στήσωμεν ἀληθὲς,
Δεῦτε τὸν ἐκ προγόνων δεινὸν νόμον ἀλλάξωμεν,
Τοῦ χάριν ἢ λιθίνοις καὶ ὀστρακίνοισι θεοῖσι
Πομπὰς καὶ τελετὰς ποιούμενοι οὐκ ἐνόησαν.
Στρέψωμεν ψυχὰς, θεὸν ἄφθιτον ἐξυμνοῦντες,

Magnaque in Ægypto infelice ruina jacebis.
Quique per Ægyptum ſtuduere tibi, acriter omnes
Te flebunt: ſed queis illæſa in pectore mens eſt,
Noſcent te nihil eſſe, Deum quicunque celebrant.
Deque ſacerdotum numero quidam vir amictus
Lino: Agedum (dicet) delubrum conſtituamus
Formoſum: verumque Dei pravoſque parentum
Mutemus ritus, factos cretaque petriſque
Qui coluere deos, ſtulti, feſtiſque ſacriſque.
Mutemus mentes: celebretur carmine noſtro

Αὐ-

130 Λινστόλος, &c.] Pithœi codex ſcribit litera una minus λινόστολος. quod quid ſit, neſcire me fateor, nec aquieſcit animus in Caſtalionis interpretatione, quamvis à ſacerdotum veſtitu non aliena. Laconum dictionem λινστάνος, id eſt, interprete Heſychio, ἀγαθὸς, non admittit Sibyllarum dialectus: ſenſus tamen probat. Videtur autem Sibylla Marcum Euangeliſtam deſignare, qui primus in Ægypto Euangelium prædicavit, & Eccleſiam apud Alexandriam conſtituit, ut Philo & Euſebius docent. *Opſopæus.*

131 Τρι-

Αὐτὸν τὸν γενετῆρα, τὸν ἀΐδιον γεγαῶτα,
Τὸν πρύτανιν πάντων, τὸν ἀληθέα, τὸν βασιλῆα,
Ψυχοτρόφον γενετῆρα, θεὸν μέγαν, αἰὲν ἐόντα.
Καὶ τότ' ἐν Αἰγύπτῳ ναὸς μέγας ἔσσεται ἁγνὸς,
Κ' εἰς αὐτὸν θυσίας οἴσει λαὸς θεότευκτος.
Κείνοισιν δώσει θεὸς ἀφθίτως βιοτεύειν.
Ἀλλ' ὅταν ἐκπρολιπόντες ἀναιδέα φῦλα [131] Τριβαλλῶν
Αἰθίοπες, μείνωσ' Αἴγυπτον ἐλεῖν τε ἀροῦσθαι,
Ἄρξονται κακότητος, ἵν' ὕστερα πάντα γένωνται.

Æternus genitor, pereuntis neſcius ævi,
Rex verus, rerum cui ſumma potentia, ſemper
Magnus, quique animas fecit, nutritor earum.
Tunc & in Ægypto templum viſetur, & ingens,
Et caſtum, quo ſacra feret conjuncta Deo gens:
Æternamque dabit Deus illis ducere vitam.
Sed cum deſertis impura gente Triballis
Æthiopes tulerint ſimul Ægyptum & ſuam arari,
Incipient cladem, quo fiant poſtera cuncta.

Νηὸν

131 Τριβαλλῶν] *Triballi*, vulgo *Bulgari*, pop. Myſiæ infer. teſt. Nicephoro & Laonico, cum Lazio & al. quorum reg. *Bulgaria*. In his feruntur fuiſſe qui viſu faſcinabant, & interimebant, quos irati diutius & fixis oculis adſpexiſſent, teſte Plinio. Hos Steph. in Illyrico perperam ponit. Horum Duces Crales & Ungleſes, Amurathes Turcarum Imp. vicit, A. 1359. tandem in pugna cum Triballis ſive Serviis à ſervo Lazari Deſpotæ, transfuga ſimulato, interfectus: An. C. 1388. cujus fil. Bajazetes poſtea, Jacupe fratre ſtrangulato, Lazarum vicit, cepit, & in fruſtra diſcidit. Ann. Chr. 1390. V. Laonic. *lib.* 2. *&* 3. Leonclav. *in Amurathe & Bajazete*, *&c.* Hofman.

132 Πάν-

Νηὸν γὰρ καθελοῦσι μέγαν Αἰγυπτιάδος γῆς,
Ἐν δ' ὁ θεὸς βρέξει κατὰ γῆς δεινὸν χόλον αὐτοῖς,
Ὡς ὀλέσαι πάντας τε κακοὺς, [132] πάντας τ' ἀνόμους.
Κοὐκέτι δὴ φειδώ τις γ' ἔσσεται ἐν χθονὶ κείνῃ,
Ἀνθ' ὧν δ' οὐκ ἐφύλαξαν, ὅ μιν θεὸς ἐγγυάλιξεν,
Ἠελίου φαέθοντος ἐν ἄστροισιν εἶδον ἀπειλὴν,
Ἠδὲ σεληναίης δεινὸν χόλον ἐν στεροπῇσιν,
[133] Ἄστρα μάχην ὤδινε, θεὸς δ' ἐπέτρεψε μάχεσθαι·
Ἀντὶ γὰρ ἠελίου μακραὶ φλόγες ἐστασίαζον,
Φωσφόρος ἔσχε μάχης ἐπιβὰς ἐς νῶτα λέοντος,

Nam templum tollent, quod magnum Ægyptus habebit.
In terraſque Deus duram illis depluet iram,
Ut pereant cunctique mali, cunctique nefandi.
Nec penitus deinceps parcetur finibus illis,
Quod non ſervavere, Deus quod tradidit ipſis.
Ipſa minas ſolis vidi ſplendentis in aſtris,
Nec non & ſævas iras in fulgure lunæ.
Parturiere (Deus permittit) ſidera pugnam.
Nam longæ pugnam flammæ pro ſole ſerebant.
Lucifer inſtabat pugnæ, urgens terga leonis.

H'

132 Πάντας γ', &c.] Lego πάντας γ' ἀνόμους τ', ad explendum verſum. *Opſop.*

133 Ἄστρα μάχην, &c.] Omnia hæc magis ſapiunt Gentilium fabulas, quam divinam inſpirationem & hæc Zodiacorum mentio indicat poëmata hæc non eſſe tam antiqua uti pro talibus illa venditat pſeudo Sibylla. *Gallæus*,

134 Πλείας

Ἡ δὲ σελήναις δίκερως ἠλλάξατ' ὀϊζὺς,
Αἰγόκερως ἔπληξε νέου ταύροιο τένοντα,
Ταῦρος δ' αἰγοκέρωτος ἀφήρπασε νόστιμον ἦμαρ,
Καὶ ζυγὸν ὠρίων ἀπενόσφισε μηκέτι μεῖναι,
Παρθένος ἐν κριῷ διδύμῳ ἠλλάξατο μοῖραν,
[134] Πλειάς δ' οὐκ ἔτ' ἔφαινε, δράκων δ' ἠρνήσατο
[135] ζώνην,

Eſt etiam lunæ mutata ærumna bicornis.
Percuſſit juvenis tauri nervum capricornus:
At reditum rapide capricorno taurus ademit.
Orionque jugum ſummotum ſede removit.
Et virgo gemino mutavit in ariete ſortem:
Abdita pleias erat, zonamque draco ipſe negavit.

I'χ-

134 Πλειάς] *Pleias*, & *Pleiades*, Latine *Vergiliæ* dicuntur, à verni temporis ſignificatione, quo navigatio incipit, quemadmodum Græcis ἀπὸ τοῦ πλεῖν, hoc eſt, *à navigando*, Πλειάδες nominantur, ut quidam volunt. Pleiadum enim ortus vernus navigationis tempus indicavit. Ovidius *Faſtor*. 4.

Ore micant Tauri ſeptem radiantia flammis
Sidera, &c.

Poëtæ filias faciunt Atlantis, ex Pleione Nympha, ideoque *Atlantidas* Virgilius dixit, earumque nomina finxerunt, *Electram*, *Alcinoen*, *Celæno*, *Meropen*, *Steropen*, *Taygetam*, *Majam*. Valde autem inter ſe conſtipatæ ſunt hæ ſtellæ: Unde *glomerabile ſidus* Manilius vocat. Propertius:

Pleiadum denſo cur coit igne chorus.

Ubi alii *ſpiſſo*. Seneca *in Medea*:

Et denſi latitant Pleiadum greges.

Hæ tempeſtatem concitare ſolent Horat. *lib*. 4. *Od*. 14.

Indomitas prope qualis undas
Exercet Auſter, Pleiadum choro
Scindente nubes.

Propertius *lib*. 2. *cap*. 16.

Non hæc Pleiades faciunt nec aquoſus Orion.

Statius 9. *Theb*.

- - - Cum Pleiadas haurit (tempeſtas)
An nigrum trepidis impingit Oriona nautis.

Lucanus *lib*. 9.

Ibit & imbrifera ſiccas cum Pleiade Thebas.

Claudianus:

——— *Madidaque cadente Pleiade.*

Statius *Theb*. 4.

——— *Neque enim violentior exit*
Amnis humo, quum Taurum aut Pleiadas hauſit aquoſas.

Idem primam ſyllabam corripuit, *Sylv.* 1. 3.

Hæc per & Ægæas hyemes, Pleiadumque nivoſum
Sydus, & Oleniis dignum petiiſſe ſubaſtris.

Valer. Flaccus *lib.* 5.

——— *Denſæque ſequuntur*
Pleiades, & madidis rorantes crinibus ignes.

Pherecydes has tradit 7. ſorores fuiſſe, Lycurgi filias ex Naxo inſ. Liberi patris nutrices, ab Jove inter ſidera relatas, ne vim ab Orione paterentur. Reliqui Atlantis filias faciunt. Ovid. *ubi ſupra:*

Pleiades incipiunt humeros relevare paternos,
Quæ ſeptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.
Seu quod in amplexus ſex hinc venere Deorum:
Nam Steropen Marti concubuiſſe ferunt;
Neptuno Alcynoen, &, te formoſa, Celæno
Majan, & Electram Taygetamque Jovi.
Septima mortali Merope tibi Siſyphe nupſit:
Pœnitet, & facti ſola pudore latet.

Vide Nat. Com. *lib.* 4. *cap.* 7. Nomen quoque ſeptem Poëtarum in Græcia fuit, ſub Ptolemæo Philadelpho, quorum Lycophron obſcuriſſimus, *Alexandram*, poëma edidit. Sic ſeculo præt. *Pleias* Poëtarum in Gallia dicta, Morer. *in Dict. Hiſt.* Hofman.

135 Ζώνῳ] Zonæ, quantum ad noſtrum attinet inſtitutum, ſunt circuli quidam lati, cœlum, terramque veluti cingula quædam ambientes. Sunt autem numero quinque: ex quibus media, quæ inter Tropicos eſt, nimio calore parum apta creditur habitationi: duæ vero extremæ ſub Arctico & Antarctico circulis ſitæ, nimio frigore horrent, unde & ipſæ quoque habitationi parum ſunt idoneæ. Reliquæ autem duæ, utpote quæ mediæ inter torridam & gelidam ſitum obtinent, temperatæ ſunt, & humanæ vitæ accommodatiſſimæ. Eratoſthenes apud Heraclidem Ponticum, *in Allegoriis Homeri:*

Πέντε δὲ οἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρωντο,
Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο,
Ἡ δὲ μία ψαφαρή τε καὶ ἔκπυρος οἷον ἐρυθρὴ
Τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεί ῥα ἑ μοῖραν ὑπ' αὐτὴν
Κεκλιμένοι ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσι.
Αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε πόλοις περιπηγῦιαι
Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι.

Virgilius *Georg.* 1.

Quinque tenent Cælum Zonæ, quarum una coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni,
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur.
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divum, & via ſecta per ambas
Obliquus qua ſe Signorum verteret ordo.

Ovidius *Met.* 1.

Utque duæ dextra cælum, totidemque ſiniſtra
Parte ſecant Zonæ, quinta eſt ardentior illis:
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu;
Nix tegit alta duas; totidem inter utramque locavit,
Temperiemque dedit miſta cum frigore flamma.

Tibullus *lib.* 4. *Panegyr. ad Meſſalam:*

—— *Circumfuſo conſiſtit in aëre tellus,*
Et quinque in partes toto diſponitur orbe.
Atque duo gelidæ vaſtantur frigore ſemper.

Illic

Ἰχθύες εἰσεδύοντο κατὰ ζωστῆρα λέοντος.
Καρκίνος οὐκ ἐνέμεινεν, ἔδεισε γὰρ [136] ὠρίωνα.

Piſces immerſi cinctum ſubiere leonis.
Cancer non manſit, namque Oriona timebat.

Σχοι-

Illic & denſa tellus abſconditur umbra,
Et nulla incepto perlabitur unda liquore,
Sed durata riget denſam in glaciemque nivemque.
Quippe ubi non unquam Titan ſuperegerit ortus.
At media eſt Phœbi ſemper ſubjecta calori,
Seu propior terris æſtivum fertur in orbem,
Seu celer hybernas properat decurrere luces.
Non ergo preſſo tellus conſurgit aratro,
Nec frugem ſegetes præbent, nec pabula terræ.
Non illic colit arva Deus, Bacchuſve, Cereſve,
Nulla nec exuſtas habitant animalia partes.
Fertilis hanc inter poſita eſt, interque rigentes,
Noſtraque, & huic adverſa ſolo pars altera noſtro,
Quas ſimilis utrinque tenens vicinia cæli
Temperat: alter & alterius vires necat aër.
Hinc placidus nobis per tempora vertitur annus,
Hic & colla jugo didicit ſummittere taurus,
Et lenta excelſos vitis conſcendere ramos.
Tondeturque ſeges maturos annua partus,
Et ferro tellus, pontus confinditur ære,
Quem etiam ſtructis exſurgunt opida muris.

Varro,

Mundus domus eſt maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine Zonæ
Scindunt, per quam limbus pictus
Bis ſex Signis ſtellimicantibus,
Altus in obliquo æthere Lunæ
Bigas acceptat. - - - -

Claudianus *lib. 1. de R. Prof.*

Addit quinque plagas, mediam ſub tegmine rubro
Obſeſſam fervore notat, ſqualebat aduſtus
Limes, & aſſiduo ſitiebant ſlamina Sole.
Vitales utrinque duas, quas mitis oberrat
Temperies habitanda viris, cum fine ſupremo
Torpentes traxit geminas, brumaque perenni
Fœdat, & æterno conſtringit frigore tellus.

Vide Mel. 1. 1. Cic. *in Som. Scip.* Plin. 2. 68. *Idem.*

136 Ὠρίωνα] *Orion*, Poëtis venator eſt, & ſatelles Dianæ, auditor Atlantis, qui doctrinam, de cœleſtibus motibus, & ſtellis ex Lybia in Græciam attulit. Nomen ejus quidam ab ὥρα, quod ſignif. differentias temporum anni, ver, æſtatem, &c. deducunt. Quanquam Strabo appellatum eum velit *Oriona*, quod eſſet educatus in *Oræo* opp. Eubœæ. Grammatici verò ab οὖρον derivant, id eſt, *urina*; quia Coſmicus occaſus Orionis in Novembri ciet ſævas tempeſtates; unde Virgilius dixit,

Sævus ibi Orion hybernis conditur undis:

Sane Plinius, *lib. 11. cap. 28.* Orionem nominat inter noxia ſidera, ita etiam alii. Excitat quippe tempeſtates ortu ſuo & occaſu. De ortu Virgilius, *Æn. 1.*

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion

Δή ποτε φορμίζοντος ἀπὸ σκοπέλου νιφόεντος
Σειρῆνες θαμβήσουσιν, ἑὴν δ' ἄμπαυσαν ἀοιδήν·
Καί ῥ' ἡ μὲν λωτοὺς, ἡ δ' αὖ χέλυν ἔκβαλε χειρῶν.

Quæ omnia Apollonius ita declaravit *Argonauticon* libro 4.

- - - Αἶψα δὲ νῆσον
Καλὴν, Ἀνθεμόεσσαν ἐσέδρακον, ἔνθα λίγειαι
Σειρῆνες σίνοντ' Ἀχελωΐδες, ἡδείῃσι
Θέλγουσαι μολπῇσιν, ὅτις παρὰ πεῖσμα βάλοιτο.
Τὰς μὲν ἄρ' εὐειδὴς Ἀχελωΐῳ εὐνηθεῖσα
Γείνατο Τερψιχόρη Μουσέων μία. Καί ποτε Δηοῦς
Θυγατέρ' ἰφθίμην ἀδμῆτ' ἔτι πορσύνεσκον
Ἄμμιγα μελπόμεναι· τόδε δ' ἄλλο μὲν οἰωνοῖσιν,
Ἄλλο δὲ παρθενικῇς ἐναλίγκιαι ἔσκον ἰδέσθαι,
Αἰεὶ δ' εὐόρμου δεδοκημέναι ἐκ περιωπῆς.
Ἦ θαμὰ δὴ πολέων μελιηδέα νόστον ἕλοντο
Τηκεδόνι φθινύθουσαι, ἀπηλεγέως δ' ἄρα καὶ τοῖς
Ἵεσαν ἐκ στομάτων ὄπα λείριον, οἱ δ' ἀπὸ νηὸς
Ἤδη πείσματ' ἔμελλον ἐπ' ἠϊόνεσσι βαλέσθαι,
Εἰ μὴ ἄρ' Οἰάγροιο πάϊς Θρηΐκιος Ὀρφεὺς,
Βιστονίην ἐνὶ χερσὶν ἑαῖς φόρμιγγα τανύσσας,
Κραιπνὸν ἐυτροχάλοιο μέλος κανάχησεν ἀοιδῆς.

Erat autem illa Sirenum aſtutia, ut quibus rebus maxime quiſque audiendis delectaretur, eas præcipue canerent; erantque mirifice omnium præteritorum negotiorum memores; quare ita inquiunt apud Hom. *Odyſſ.* μ.

Δεῦρ' ἄγ' ἰὼν πολύαιν' Ὀδυσεῦ, μέγα κῦδος Ἀχαιῶν,
Νῆα κατάστησον, ἵνα νωϊτέρην ὄπ' ἀκούσῃς.
Οὐ γάρ πώ τις τῇδε παρήλασε νηῒ μελαίνῃ,
Πρίν γ' ἡμέων μελίγηρυν ἀπὸ στομάτων ὄπ' ἀκοῦσαι,
Ἀλλ' ὅγε τερψάμενος νεῖται, καὶ πλείονα εἰδώς.
Ἴδμεν γάρ τοι πάνθ' ὅσ' ἐνὶ Τροίῃ εὐρείῃ
Ἀργεῖοι Τρῶές τε θεῶν ἰότητι μόγησαν·
Ἴδμεν δ', ὅσσα γένηται ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ.

Quoniam vero multi, cum eo appulisſent, ſuavitate cantus irretiti, recedere non poterant, ſed moriebantur inhumati, in deſertis inſulis, opus erat multa & prudentia, & animi contentione ad illa pericula devitanda. Idcirco Ulyſſem Circe ſic inſtruit apud Homerum,

Σειρῆνας μὲν πρῶτον ἀφίξεαι, αἵ ῥά τε πάντας
Ἀνθρώπους θέλγουσιν, ὅτις σφέας εἰσαφίκηται,
Ὅστις ἀϊδρείῃ πελάσῃ, καὶ φθόγγον ἀκούσῃ
Σειρήνων, τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
Οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάνυνται.
Ἀλλά τε Σειρῆνες λιγυρῇ θέλγουσιν ἀοιδῇ,
Ἥμεναι ἐν λειμῶνι, πολὺς δ' ἀμφ' ὀστεόφιν θὶς
Ἀνδρῶν πυθομένων, περὶ δὲ ῥινοὶ μινύθουσιν.
Ἀλλὰ παρὲξ ἐλάαν, ἐπὶ δ' οὔατ' ἀλεῖψαι ἑταίρων,
Κηρὸν δεψήσας μελιηδέα, μή τις ἀκούσῃ
Τῶν ἄλλων, ἀτὰρ αὐτὸς ἀκουέμεν αἴ κ' ἐθέλῃσθα;
Δησάντων σ' ἐν νηῒ θοῇ χεῖράς τε πόδας τε
Ὀρθὸν ἐν ἱστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήφθω.

Hoc pacto Sirenum illecebras evaſit Laertæ filius. Quo alluſit Juvenalis *his verbis*:

——— *Nam cum pro me Fortuna rogatur,*
Affigit ceras illa de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige ſurdo.

Martialis libro 3. ep. 64.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandaſque mortes, gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deſerebat auditas,
Fallax Ulyſſes dicitur reliquiſſe.

Erat autem tota fere illa ora alba, propter inſepultorum oſſa, quod etiam ait Virgil. libro 5.

Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos.

Cum vero Ulyſſes illarum fallacias obturatis auribus ſociorum, ipſeque malo alligatus feſelliſſet, fama eſt ipſas Sirenas ſe in

in mare præcipitaſſe, neque amplius poſtea auditas. Cum vero ſe in mare præcipitaſſent, ſive illud Orphei, ſive Ulyſſis arte factum eſt, dicuntur in ſaxa fuiſſe converſæ, ſicuti teſtatur Orpheus *in Argon.*

Δεινὰ δ' ἀνεστονάχησαν, ἐπεὶ πότμος ἦεν λυγρὸς
Μοιριδίου θανάτοιο, σφᾶς δ' ἀπὸ ῥωγάδος ἄκρης
Ἐς βυθὸν δισκεύουσιν ἁλιῤῥοθίοιο θαλάσσης,
Πέτρας δ' ἠλλάξαντο δέμας, μορφήν θ' ὑπερόπλον.

Prope Pelorum vero fama eſt habitaſſe Sirenes. Servius in libro 5. *Æn. Sirenes ſecundum fabulam tres in parte virgines fuerunt, in parte volucres, Acheloi fluminis, & Calliopes Muſæ filiæ. Harum una voce, altera tibiis, altera lyra canebat. Et primo juxta Pelorum, poſt in Capreis inſula habitarunt.* Unde eſt quod Sirenas recenſet Ovidius inter Proſerpinæ Siculæ Deæ comites, Met. 5.

An quia cum legeret flores Proſerpina vernos,
In comitum numero mixtæ Sirenes eratis?

Et apud Nonnum *Dionyſiacorum* libro 13. verſ. 313. Catanenſes Γείτονα Σειρήνων τέλω ὤκεον. Hinc Statius *Silv.* libro 2. in epicedio Glauciæ:

——— *Tergeminum Sicula de virgine carmen.*

Id eſt, trium Sirenum cantus. Et Juvenalis *Sat.* 9.

Quæ Siculos cantus effugit remige ſurdo.

Et Claudianus *in Epigr.*

Dulce malum pelago Siren, volucreſque puellæ
Scylleos inter fremitus, avidamque Charybdim
Muſica ſaxa fretis habitabant dulcia monſtra.

Alii Sirenibus alias ſedes aſſignant: de quo non amplius hoc loco quæremus. Tantum aſſerimus cum Bocharto, *Sirenum* nomen eſſe mere Punicum. Pœnis enim שיר *Sir*, eſt *canticum.* Inde libro Salomonis titulus שיר השירים *Sir haſſirim*, i. e. *canticum canticorum.* Itaque *Siren* שירן eſt *canorum monſtrum*, quale à poetis fingitur. Grammaticos interim nihil moror, qui deducunt ἀπὸ τοῦ σύρειν *a trahendo*; inde enim non dicerentur Σειρῆνες, ſed Συρῆνες. Varia autem de Sirenibus, earumque fabula tradiderunt veteres. Platoni Sirenes Deæ canendi ſunt ſive Muſæ, quæ orbes cœleſtes (ſi qui ſunt) vertunt & rotant; de quo Macrob. lib. 2. *in Som. Scip.* cap. 3. Alii vero (uti ſupra diximus) unius Muſarum & Acheloi amnis filias tradiderunt: unde *Siren Acheloias* apud Sil. Italicum. Suidæ αἱ τῆς ψυχῆς ἐπηρμένοι καὶ μουσικαὶ δυνάμεις Sirenes vocantur. Pauſanias *in Atticis*, quod Torrentius *ad Hor.* libro 4. *Od.* 2. obſervat, auctor eſt, apud veteres Poematum, Sermonumque quorumvis efficacem ad ſuadendum venuſtatem aſſimulatam Sirenibus; & inde Sophoclem appellatum *Sirena.* Quemadmodum & Val. Cato propter ſuavitatem carminum à veteri Poeta *Latina Siren* dictus eſt, ut Suetonius *de illuſtribus Grammaticis* capite 11. refert. Petronius: *Hæc ipſa cum diceret, tanta gratia conciliabat vocem loquentis, tam dulcis ſonus pertentatum mulcebat aera, ut putares inter auras canere Sirenum Concordiam.* Heliodorus *in Æthiopicis*: Ὑπὸ δὲ τῶν λόγων ὥσπερ τινὸς Σειρῆνος κεκλημένος, καὶ πρὸς τὸ πεῖθος καταπιανόμενος. Hinc in Iſocratis ſepulchro *Siren* poſita fuit, tanquam perfectæ & efficaciſſimæ eloquentiæ ſymbolum, de quo Plut. *in vita Iſocratis*, & Philoſtratus *in Sophiſtis.* Alii vero à Muſis, & vera eloquentia, quæ in rebus gravibus, ſeriiſque occupatur, *Sirenas* diſtinguunt: quippe quas nugacibus rebus ſermonis & elegantiæ curam impendere volunt: de quo videri Torrentius poteſt ad libr. 1. *Horat.* ep. 2. Vulgatiſſima ratio eſt, Sirenum fabulam ad illecebroſas voluptates referre, quæ blandis præſtigiis irretiunt homines, atque evertunt, de quo Syneſius epiſt. 145. Nec alio interpretantur, quod 3. Sirenas commenti veteres fuerint. Eo enim numero triplicem illam volupta-

tem

Ἔσαι δ' [125] ἐν πέμπτῃ γενεῇ, ὅτ' ἐπαύσατ' ὄλεθρος
Αἰγύπτου, βασιλῆες ὅταν μιχθῶσιν ἀναιδεῖς,
Παμφύλων γενεαὶ, καὶ εἰς Αἴγυπτον καθεδοῦται,
Ἔν τε Μακηδονίῃ, καὶ ἐν Ἀσίδι, καὶ Λυκίοισι
[126] Κοσμοχαρὴς πόλεμος, πολυαίματος ἐν κονίῃσιν,
Ὃν παύσει Ῥώμης βασιλεὺς, δυσμῶν τε δυνάσαι.
Χειμερίη ὁπόταν ῥιπὴ σάξῃ χιονώδης,
Πηγνυμένους μεγάλους ποταμοὺς λιμνῶν τε μεγίστων,

At quinto ſeclo, cum clades deſinet olim;
Ægypti, reges cum miſcebuntur iniqui,
Omnigenæ gentes Ægyptumque aggredientur:
Inque Macedonia, Lyciiſque, Aſiaque tumebit
Exitiale, & humum ſparſurum ſanguine bellum:
Quod Romæ reprimet rex, occiduique potentes.
Hinc poſtquam hybernis nivibus jam defluet aer,
Et fluvii ingentes, & maxima ſtagna rigeſcent,

Εὐθὺς

rem, quæ in σιτίοις, ἐν πότοις, καὶ ἐν ἀφροδισίοις, Platoni & Ariſtoteli ſtatuitur, expreſſam volunt. Servius *ad illud* 5. *Æn:*

Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat.

Poſtquam breviter fabulam de Sirenibus expoſuiſſet: *ſecundum veritatem*, inquit, *meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes, quoniam eos ducebant ad egeſtatem, hic ficta ſunt inferre naufragia.* Vid. Jov. Pontanum libro *6. de bello Neapolitano.* Socrates apud Stobæum: Δεῖ ὥσπερ Σειρῆνας τὰς ἡδονὰς παρελθεῖν τὸν ἀνδρεῖον δεῖ τὴν ἀρετὴν ἰδεῖν ὥσπερ πατρίδα. Horatius,

- - - *Vitanda eſt improba Siren*
Deſidia. - - - - - -

Hinc *Sirenius*; Gell. 16. 8. *Ne, ut plerique alii, tu quoque in illis Dialecticæ gyris, atque Mæandris, tanquam apud Sirenios ſcopulos conſeneſcas.* Hofmannus.

125 Ἐν πέμπτῃ &c.] Aliam ætatum ſequitur rationem quam priores.

126 Κοσμοχαρὴς &c.] MS. Gallæi legit κοσμομανὴς.

127 Πολ-

Εὐθὺς βάρβαρος ὄχλος ἐς Ἀσίδα γαῖαν ὁδεύσει,
Καὶ Θρηκῶν ὀλέσει δεινῶν γένος, ὡς ἀλαπαδνόν.
Καὶ τότε θυμοβόροι μέροπες κατέδουσι γονῆας,
Λιμῷ τειρόμενοι, καὶ ἐδέσματα λαιφάξονται.
Πάντων δ' ἐκ μελάθρων θῆρες κατέδουσι τράπεζαν,
Αὐτοί τ' οἰωνοί τε βροτοὺς κατέδουσιν ἅπαντας.
Ὠκεανός τε κακῶν πλησθήσεται ἐκ ποταμοῖο,
Αἱματόεις σάρκας τε καὶ αἵματα τῶν ἀνοήτων.
Εἶθ' οὕτως ὀλίγη [127] πολιὴ ἔσεται κατὰ γαῖαν,
Ὥστε νοεῖν ἀνδρῶν τ' ἀριθμὸν, μέτρον τε γυναικῶν:
Μυρία δ' οἰμώξει δεινὴ γένεσις κατὰ τέρμα

Protinus invadent Aſiæ oras barbara turba,
Et duros perdent, quaſi ſint ſine robore, Thracas.
Tunc homines mœſti veſcentur carne parentum,
Et tales epulas, fame ſic urgente, vorabunt:
Præbebitque feris menſam domus omnis: & ipſæ,
Et volucres, omnes mortales dilacerabunt.
Oceanuſque (malum) fluvio fundente, rubebit
Sanguine ſtultorum, revolutaque corpora merget.
Sic demum parva tellus requiete fruetur,
Ut numeruſque virum, matronarumque ſciatur.
Innumerum vero flebit gens dura ſub orbis

He-

127 Πολίη, &c.] Forte legendum eſt, inquit, Opſopœus παυλῆ, aliter πανερή.

129 Καὶ σὺ Σέραπι λίθοις ἐπικείμενε, πολλὰ μογήσεις,

Tuque Serapi ſedens in ſaxis, multa dolebis,

Κεί-

129 Καὶ σὺ Σέραπι, &c.] Ita variat Clemens, καὶ σὺ σάραπι λίθοις ἀργοῖς ἐπικείμενε πολλὰ. *Idem*. *Serapis*, Ægypti Deus, olim Roma exactus Piſone & Gabinio Conſulibus, cum Harpocrate & Iſide, dejectis aris, quod turpium religionum, & novarum ſuperſtitionum ſeminarium forent: etſi Athenienſes eos olim, in gratiam Ptolemæi, receperint in urbem. Idolum, cujus exemplar Adrianus & Julianus Impp. petierunt, erat conflatum, ex variis metallorum, lignorum & gemmarum generibus. Videtur Plutarcho, ſed nimis præcipiti conjectura, ſignificare *lætitiam*, quod τὰ χαρμόσυνα, id eſt, *hilaria* feſta Ægyptii appellent σαιρεῖ. Cum vero veteres per Serapin univerſam mundi molem, & ipſa rerum principia intelligerent, certatim eum templis magnificentiſſimis honeſtarunt, cujuſmodi Memphi & in Alexandria celebratur. At nunquam ea Ægyptii intra oppida admiſerunt cum Saturni templis, quod velut pervigiles, excubitoreſque Deos in ſuburbiis ſuas habere voluerint ſedes, ut ita eſſent muniti validis illorum præſidiis adverſus hoſtium incurſus, ipſimet autem pro aris, focis, templis & patrio ſolo perpetuo excubarent. Statua ejus in Ægypto proditur fuiſſe ejuſcemodi forma, ut Sol exoriens os & labra perſtringeret ſuo fulgore. Effigies ejus, quam ipſemet in Nicocreontis regis gratiam oraculo deſcripſit, rerum naturam omnem in ſe complectens, eſt hujuſcemodi:

> Εἰμὶ Θεὸς τοῖος δὲ μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἐγὼ εἴπω·
> Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
> Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται,
> Ὄμμα δὲ τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ejus meminit Martialis *lib.* 10.

> ——— *Nec quæ turba Serapin amat.*

Sic & Varro produxit. Sed Martianus Capella, qui & multa alia ſibi licere voluit, corripuit verſu illo:

> *Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Oſirim.*

Aliqui *Sarapis* ſcribunt. Unde templum hujus Dei Σαράπιον, à Strab. vocatur, quod miris laudibus ab Amm. Marcellino celebrari notat Caſaubonus *in Strabonem*. Templum, cum Idolo, deſtructum à Theodoſio M. Ann. 389. poſt ſeditionem ab Ethnicis Alexandriæ excitatam: quod Theophilus Alex. venia impetrata, in priſci cujuſdam templi ſubterraneis cryptis, pudenda hæc ſacra deprehenſa revelaſſet. Alii imagines ſolum, Idolum inprimis deſtructum memorant, quod ingreſſus ſacrificulus ſolebat, ſub prætextu Dei, matronis virginibuſque illudere: Horum dejectionem ſubſequuta nocte, auditum in templo eſſe *Hallelujah & Pſalmum*, refert Rufin. *lib.* 2. *cap.* 25. Nomen à Voſſio *lib.* 1. *de Theol. Gentili cap.* 29. ab *Apis* & שר *Sar*, id eſt, *princeps*, vel שור id eſt, *bos* probabiliter deducitur; cum *Apidem*, qui forma bovis celebratur, & *Oſiridem* agriculturæ inventorem habitum, idem cum *Serapide* numen fuiſſe ibidem probetur. Sunt qui Joſephum, ſub Serapidis nomine, ab Ægyptiis cultum velint. Vide Clem. 1. *Strom.* Jul. Firmicum, *de errore profan. Relig. cap.* 14. Rufin. *lib.* 2. *cap.* 22. Baron. *A. C.* 389. P. de Valle *Itiner. tom.* 4. ubi oſtendit, ſacerrima hæc ſacra hodieque apud Indorum quaſdam gentes vigere. *Hofman.*

130 Au-

Digitized by Google

Κείσῃ πτῶμα μέγιστον ἐν Αἰγύπτῳ τριταλαίνῃ.
Ὅσσοι δ' Αἰγύπτου πόθον ἤγαγον εἰς σὲ, ἅπαντες
Κλαύσονταί σε κακῶς, νοῦν ἄφθιτον ἐν φρεσὶ θέντες·
Γνώσονταί σε τοῦ μηδὲν ὅσοι θεὸν ἐξύμνησαν.
Καί τις ἐρεῖ τῶν ἱερέων [130] λινσόαπος ἀνήρ·
Δεῦτε θεοῦ τέμενος καλὸν στήσωμεν ἀληθὲς,
Δεῦτε τὸν ἐκ προγόνων δεινὸν νόμον ἀλλάξωμεν,
Τοῦ χάριν ἢ λιθίνοις καὶ ὀστρακίνοισι θεοῖσι
Πομπὰς καὶ τελετὰς ποιούμενοι οὐκ ἐνόησαν.
Στρέψωμεν ψυχὰς, θεὸν ἄφθιτον ἐξυμνοῦντες,

Magnaque in Ægypto infelice ruina jacebis.
Quique per Ægyptum ſtuduere tibi, acriter omnes
Te flebunt: ſed queis illæſa in pectore mens eſt,
Noſcent te nihil eſſe, Deum quicunque celebrant.
Deque ſacerdotum numero quidam vir amictus
Lino: Agedum (dicet) delubrum conſtituamus
Formoſum: verumque Dei pravoſque parentum
Mutemus ritus, factos cretaque petriſque
Qui coluere deos, ſtulti, feſtiſque ſacriſque.
Mutemus mentes: celebretur carmine noſtro

Αὐ-

130 Λινσόαπος, &c.] Pithœi codex ſcribit litera una minus λινόαπος. quod quid ſit, neſcire me fateor, nec aquieſcit animus in Caſtalionis interpretatione, quamvis à ſacerdotum veſtitu non aliena. Laconum dictionem λισσάνος, id eſt, interprete Heſychio, ἀγαθὸς, non admittit Sibyllarum dialectus: ſenſus tamen probat. Videtur autem Sibylla Marcum Euangeliſtam deſiggare, qui primus in Ægypto Euangelium prædicavit, & Eccleſiam apud Alexandriam conſtituit, ut Philo & Euſebius docent. *Opſopœus.*

131 Τρι-

Digitized by Google

Αὐτὸν τὸν γενετῆρα, τὸν ἀΐδιον γεγαῶτα,
Τὸν πρύτανιν πάντων, τὸν ἀληθέα, τὸν βασιλῆα,
Ψυχοτρόφον γενετῆρα, θεὸν μέγαν, αἰὲν ἐόντα.
Καὶ τότ' ἐν Αἰγύπτῳ ναὸς μέγας ἔσεται ἁγνὸς,
Κ' εἰς αὐτὸν θυσίας οἴσει λαὸς θεότευκτος.
Κείνοισιν δώσει θεὸς ἀφθίτως βιοτεύειν.
Α'λλ' ὅταν ἐκπρολιπόντες ἀναιδέα φῦλα [131] Τριβαλλῶν
Αἰθίοπες, μείνωσ' Αἴγυπτον ἑλεῖν τε ἀροῦσθαι,
Αρξονται κακότητος, ἵν' ὕστερα πάντα γένηται.

Æternus genitor, pereuntis neſcius ævi,
Rex verus, rerum cui ſumma potentia, ſemper
Magnus, quique animas fecit, nutritor earum.
Tunc & in Ægypto templum viſetur, & ingens,
Et caſtum, quo ſacra feret conjuncta Deo gens:
Æternamque dabit Deus illis ducere vitam.
Sed cum deſertis impura gente Triballis
Æthiopes tulerint ſimul Ægyptum & ſuam arari,
Incipient cladem, quo fiant poſtera cuncta.

Νηὸν

131 Τριβαλλῶν] *Triballi*, vulgo *Bulgari*, pop. Myſiæ infer. teſt. Nicephoro & Laonico, cum Lazio & al. quorum reg. *Bulgaria*. In his feruntur fuiſſe qui viſu faſcinabant, & interimebant, quos irati diutius & fixis oculis adſpexiſſent, teſte Plinio. Hos Steph. in Illyrico perperam ponit. Horum Duces Crales & Ungleſes, Amurathes Turcarum Imp. vicit, A. 1359. tandem in pugna cum Triballis ſive Serviis à ſervo Lazari Deſpotæ, transfuga ſimulato, interfectus: An. C. 1388. cujus fil. Bajazetes poſtea, Jacupe fratre ſtrangulato, Lazarum vicit, cepit, & in fruſtra diſcidit. Ann. Chr. 1390. V. Laonic. *lib.* 2. & 3. Leonclav. *in Amurathe & Bajazete, &c.* Hofman.

132 Παν-

Νηὸν γὰρ καθελῶσι μέγαν Αἰγυπτιάδος γῆς,
Ἐν δὲ θεὸς βρέξει κατὰ γῆς δεινὸν χόλον αὐτοῖς,
Ὡς ὀλέσαι πάντας τε κακοὺς, [132] πάντας τ' ἀνόμους.
Κοὐκέτι δὴ φειδώ τις γ' ἔσσεται ἐν χθονὶ κείνῃ,
Ἀνθ' ὧν δ' οὐκ ἐφύλαξαν, ὅ μιν θεὸς ἐγγυάλιξεν,
Ἠελίου φαέθοντος ἐν ἄστροισιν εἶδον ἀπειλὴν,
Ἠδὲ σεληναίης δεινὸν χόλον ἐν στεροπῇσιν,
[133] Ἄστρα μάχην ὤδινε, θεὸς δ' ἐπέτρεψε μάχεσθαι:
Ἀντὶ γὰρ ἠελίου μακραὶ φλόγες ἐστασίαζον,
Φωσφόρος ἔσχε μάχης ἐπιβὰς ἐς νῶτα λέοντος,

Nam templum tollent, quod magnum Ægyptus habebit.
In terraſque Deus duram illis depluet iram,
Ut pereant cunctique mali, cunctique nefandi.
Nec penitus deinceps parcetur finibus illis,
Quod non ſervavere, Deus quod tradidit ipſis.
Ipſa minas ſolis vidi ſplendentis in aſtris,
Nec non & ſævas iras in fulgure lunæ.
Parturiere (Deus permittit) ſidera pugnam.
Nam longæ pugnam flammæ pro ſole ferebant.
Lucifer inſtabat pugnæ, urgens terga leonis.

H

132 Πάντας γ', &c.] Lego πάντας γ' ἀνόμους τ', ad explendum verſum. *Opſop.*

133 Ἄστρα μάχην, &c.] Omnia hæc magis ſapiunt Gentilium fabulas, quam divinam inſpirationem & hæc Zodiacorum mentio indicat poëmata hæc non eſſe tam antiqua uti pro talibus illa venditat pſeudo Sibylla. *Gallæus.*

134 Πλείας

Digitized by Google

Ἡ δὲ σεληναίης δίκερως ἤλλαξατ' ὀϊζὺς,
Αἰγόκερως ἔπληξε νέου ταύροιο τένοντα,
Ταῦρος δ' αἰγοκέρωτος ἀφήρπασε νόστιμον ἦμαρ,
Καὶ ζυγὸν ὠρίων ἀπενόσφισε μηκέτι μεῖναι,
Παρθένος ἐν κριῷ διδύμῳ ἤλλαξατο μοῖραν,
134 Πλειὰς δ' οὐκ ἔτ' ἔφαινε, δράκων δ' ἠρνήσατο
135 ζώνην,

Eſt etiam lunæ mutata ærumna bicornis.
Percuſſit juvenis tauri nervum capricornus:
At reditum rapide capricorno taurus ademit.
Orionque jugum ſummotum ſede removit.
Et virgo gemino mutavit in ariete ſortem:
Abdita pleias erat, zonamque draco ipſe negavit.

Ἰχ-

134 Πλειὰς] *Pleias*, & *Pleiades*, Latine *Vergiliæ* dicuntur, à verni temporis ſignificatione, quo navigatio incipit, quemadmodum Græcis ἀπὸ τοῦ πλεῖν, hoc eſt, *à navigando*, Πλειάδες nominantur, ut quidam volunt. Pleiadum enim ortus vernus navigationis tempus indicavit. Ovidius *Faſtor*. 4.

Ore micant Tauri ſeptem radiantia flammis
Sidera, &c.

Poëtæ filias faciunt Atlantis, ex Pleione Nympha, ideoque *Atlantidas* Virgilius dixit, earumque nomina finxerunt, *Electram*, *Alcinoen*, *Celæno*, *Meropen*, *Steropen*, *Taygetam*, *Majam*. Valde autem inter ſe conſtipatæ ſunt hæ ſtellæ: Unde *glomerabile ſidus* Manilius vocat. Propertius:

Pleiadum denſo cur coit igne chorus.

Ubi alii *ſpiſſo*. Seneca *in Medea*:

Et denſi latitant Pleiadum greges.

Hæ tempeſtatem concitare ſolent Horat. *lib.* 4. *Od.* 14.

Indomitas prope qualis undas
Exercet Auſter, Pleiadum choro
Scindente nubes.

Propertius *lib.* 2. *cap.* 16.

Non hæc Pleiades faciunt nec aquoſus
Orion.

Statius 9. *Theb.*

- - - Cum Pleiadas haurit (tempeſtas)
An nigrum trepidis impingit Oriona nautis.

Lucanus *lib.* 9.

Ibit & imbrifera ſiccas cum Pleiade Thebas.

Claudianus:

——— *Madidaque cadente Pleiade.*

Statius *Theb.* 4.

 Neque

——— *Neque enim violentior exit*
Amnis humo, quum Taurum aut Pleiadas hauſit aquoſas.

Idem primam ſyllabam corripuit, *Sylv.* 1. 3.

Hæc per & Ægæas hyemes, Pleiadumque nivoſum
Sydus, & Olenii dignum petiiſſe ſub aſtris.

Valer. Flaccus *lib.* 5.

——— *Denſæque ſequuntur*
Pleiades, & madidis rorantes crinibus ignes.

Pherecydes has tradit 7. ſorores fuiſſe, Lycurgi filias ex Naxo inſ. Liberi patris nutrices, ab Jove inter ſidera relatas, ne vim ab Orione paterentur. Reliqui Atlantis filias faciunt. Ovid. *ubi ſupra:*

Pleiades incipiunt humeros relevare paternos,
Quæ ſeptem dici, ſex tamen eſſe ſolent.
Seu quod in amplexus ſex hinc venere Deorum:
Nam Steropen Marti concubuiſſe ferunt;
Neptuno Alcynoen, &, te formoſa, Celæno
Majan, & Electram Taygetamque Jovi.
Septima mortali Merope tibi Siſyphe nupſit:
Pœnitet, & facti ſola pudore latet.

Vide Nat. Com. *lib.* 4. *cap.* 7. Nomen quoque ſeptem Poëtarum in Græcia fuit, ſub Ptolemæo Philadelpho, quorum Lycophron obſcuriſſimus, *Alexandram*, poëma edidit. Sic ſeculo præt. *Pleias* Poëtarum in Gallia dicta, Morer. *in Dict. Hiſt.* Hofman.

135 Ζώνῃ] *Zonæ*, quantum ad noſtrum attinet inſtitutum, ſunt circuli quidam lati, cœlum, terramque veluti cingula quædam ambientes. Sunt autem numero quinque: ex quibus media, quæ inter Tropicos eſt, nimio calore parum apta creditur habitationi: duæ vero extremæ ſub Arctico & Antarctico circulis ſitæ, nimio frigore horrent, unde & ipſæ quoque habitationi parum ſunt idoneæ. Reliquæ autem duæ, utpore quæ mediæ inter torridam & gelidam ſitum obtinent, temperatæ ſunt, & humanæ vitæ accommodatiſſimæ. Eratoſthenes apud Heraclidem Ponticum, *in Allegoriis Homeri:*

Πέντε δὲ αἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρηνται,
Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο,
Ἡ δὲ μία ψαφαρή τε καὶ ἔκπυρος οἷον ἐρυθρὴ
Τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεὶ ῥά ἑ μοῖραν ὑπ' αὐτὴν
Κεκλιμένοι ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσιν.
Αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε πόλοιο περιπεπηγυῖαι
Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι.

Virgilius *Georg.* 1.

Quinque tenent Cælum Zonæ, quarum una corusco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni,
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur.
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divum, & via ſecta per ambas
Obliquus qua ſe Signorum verteret ordo.

Ovidius *Met.* 1.

Utque duæ dextra cælum, totidemque ſiniſtra
Parte ſecant Zonæ, quinta eſt ardentior illis:
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu;
Nix tegit alta duas; totidem inter utramque locavit,
Temperiemque dedit miſta cum frigore flamma.

Tibullus *lib.* 4. *Panegyr. ad Meſſalam:*

—— *Circumfuſo conſiſtit in aëre tellus,*
Et quinque in partes toto diſponitur orbe.
Atque duo gelidæ vaſtantur frigore ſemper.

Digitized by Google

Ἰχθύες εἰσεδύοντο κατὰ ζωστῆρα λέοντος.
Καρκίνος οὐκ ἐνέμεινεν, ἔδεισε γὰρ [136] ὠρίωνα.

Piſces immerſi cinctum ſubiere leonis.
Cancer non manſit, namque Oriona timebat.

Σχολ-

Illic & denſa tellus abſconditur umbra,
Et nulla incepto perlabitur unda liquore,
Sed durata riget denſam in glaciemque nivemque.
Quippe ubi non unquam Titan ſuperegerit ortus.
At media eſt Phœbi ſemper ſubjecta calori,
Seu propior terris æſtivum fertur in orbem,
Seu celer hybernas properat decurrere luces.
Non ergo preſſo tellus conſurgit aratro,
Nec frugem ſegetes præbent, nec pabula terræ.
Non illic colit arva Deus, Bacchuſve, Cereſve,
Nulla nec exuſtas habitant animalia partes.
Fertilis hanc inter poſita eſt, interque rigentes,
Noſtraque, & huic adverſa ſolo pars altera noſtro,
Quas ſimilis utrinque tenens vicinia cœli
Temperat: alter & alterius vires necat aër.
Hinc placidus nobis per tempora vertitur annus,
Hic & colla jugo didicit ſummittere taurus,
Et lenta excelſos vitis conſcendere ramos.
Tondeturque ſeges maturos annua partus,
Et ferro tellus, pontus confinditur ære,
Quem etiam ſtructis exſurgunt opida muris.

Varro,
Mundus domus eſt maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine Zonæ
Scindunt, per quam limbus pictus
Bis ſex Signis ſtellimicantibus,
Altus in obliquo æthere Lunæ
Bigas acceptat. - - - -

Claudianus *lib. 1. de R. Proſ.*
Addit quinque plagas, mediam ſub tegmine rubro
Obſeſſam fervore notat, ſqualebat aduſtus
Limes, & aſſiduo ſitiebant ſtamina Sole.
Vitales utrinque duas, quas mitis oberrat
Temperies habitanda viris, cum fine ſupremo
Torpentes traxit geminas, brumaque perenni
Fœdat, & æterno conſtringit frigore telas.

Vide Mel. 1. 1. Cic. *in Som. Scip.* Plin. 2. 68. *Idem.*

136 Ὠρίωνα] *Orion*, Poëtis venator eſt, & ſatelles Dianæ, auditor Atlantis, qui doctrinam, de cœleſtibus motibus, & ſtellis ex Lybia in Græciam attulit. Nomen ejus quidam ab ὥρα, quod ſignif. differentias temporum anni, ver, æſtatem, &c. deducunt. Quanquam Strabo appellatum eum velit *Oriona*, quod eſſet educatus in *Oræo* opp. Eubœæ. Grammatici verò ab οὖρον derivant, id eſt, *urina*; quia Coſmicus occaſus Orionis in Novembri ciet ſævas tempeſtates; unde Virgilius dixit,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
Sane Plinius, *lib.* 11. *cap.* 28. Orionem nominat inter noxia ſidera, ita etiam alii. Excitat quippe tempeſtates ortu ſuo & occaſu. De ortu Virgilius *Æn.* 1.
Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion

Digitized by Google

Σκορπίος οὐρὰν ἐπῆλθε διὰ δεινοῖο λέοντος.

Scorpius in caudam ſubiit, præſtante leone.

H. ῷ

In vada cæca tulit. - - - -
De occaſu Horatius, *Epod.* 10.

Nec ſidus atra nocte amicum appareat,
Qua triſtis Orion cadit.

Utrumque Ariſtoteles conjunxit, *lib.* 2. *Meteor.* ſcribens, Orionis δύσιν, καὶ ἀνατολὴν ταραχώδη, *dirum eſſe ortum occaſumque.* Sed aliam cauſam affert Lactantius, Statii vetus Scholiaſtes, *in lib.* 7. *Thebaidos.* Fabula ſic ſe habet: Pelaſgus pauper quidam, *Oenopeus* nomine, vel *Oenopion*, (*Hyreus* autem Ovidio dicitur) Jovem, Neptunum & Mercurium ſuſceperat hoſpitio. Qui referendæ gratiæ copiam dedere precandi quod vellet. Pelaſgus orbus filium optavit. Dii in corium bovis immolati mingunt, defoſſumque poſt novem menſes tolli jubent, tum igitur natus eſt Orion. Ovid. *Faſt.* 4.

Hunc Hyreus, quia ſic genitus, vocat Oriona,
Perdidit antiquum litera prima ſonum.

Vide Palæphatum, *de Orione.* Hic poſtea adultus ſtrenuus venator extitit, Dianæque comes adhæſit. Verum cum corporis robori ſatis fidens jactitaret, nullam eſſe feram, quam conficere non poſſet, Terra hominis inſolentiam non ferens, ſcorpionem peperit, cujus ictu Orion interiit; Diana autem eum in cœlum tranſtulit, & juxta Tauri ſidus conſtituit. Contra tamen Lucanus, ſcorpionem hunc à Diana immiſſum tradit, aliorumque Deorum miſeratione in cœlum fuiſſe tranſlatum. Sic enim ille *lib.* 9.

- - - - *Quis fata putaret*
Scorpion, aut vires maturæ mortis habere?
Ille minax nodis, & recto verbere ſævus,
Teſte tulit cœlo victi decus Orionis.

Ejus mem. Nicander, *in Alexipharmacis*, ſtatim ab initio,

Τὸν δὲ χαλαζήεντα κόρη Τιτηνὶς ἀνῆκε
Σκορπίον ἐκ κέντροιο τεθηγμένον, ἦμος ἐπέχρα
Βοιωτῷ τεύχουσα κακὸν μόρον Ὠαρίωνι,
Ἀχράντων ὅτε χερσὶ θεῆς ἐδράξατο πέπλων.

Et paulo poſt:

Τοῦ δὲ τέρας περίσημον ἐν ἀστράσιν ἀπλανὲς αὔτως,
Οἷα κυνηλατέοντος ἀείδελον ἐστήρικται.

Horatius autem Dianæ telis eum confoſſum occubuiſſe tradit in his:

- - - *Notus & integræ*
Tentator Orion Dianæ
Virginea domitus ſagitta.

Oarion dicitur Catullo. Sic enim ille,

Proximus Hydrochoo fulgeat Oarion.

Scriptum reliquit Dorion, *in lib. de piſcibus*, Orionem filium fuiſſe Neptuni & Brylles Minois filiæ, quæ ſententia fuit etiam Heſiodi. Huic ſororem addiderunt Candiopen. Fabulantur præterea hunc munus à patre Neptuno impetraſſe, ut tam ſuper undas, quam ſuper terram poſſet incedere. Alii tamen tantæ fuiſſe magnitudinis ſenſerunt, ut nulla eſſet tanta profunditas, è qua non humeri ſaltem extarent è mari, quam ſententiam ſequi videtur Virgilius *Æn.* 10.

- - - - *Quam magnus Orion,*
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet undas.

Hic cum poſtea in Chium ad Oenopionem veniſſet, Æropen illius uxorem vitiare conatus eſt. Qui graviter ferens illud, comprehenſo Orioni oculos effodit, & mox extra ſuam reg. ejecit; Sic poſtea in Lemnum profectus à Vulcano perbenigne excipitur, qui ejus miſertus Cedalionem unum è famulis ei ducem viarum

de-

Digitized by Google

Ἡ δὲ κύων ὤλισθεν ἀπὸ φλογὸς ἠελίοιο.
Ὑδρηχόος δ' ἐπύρωσε μένος κρατεροῖο Φαεινοῦ.
Ὦρτο μὲν οὐρανὸς αὐτὸς, ἕως ἐτίναξε μαχητὰς,
Θυμωθεὶς δ' ἔρριψε καταπρηνεῖς ἐπὶ γαῖαν.

Elapſus canis eſt flammato ſolis ab igne.
Luciferi vires accendit aquarius acres.
Commotum cœlum pugnantes perculit ipſum,
Iratumque ipſos in terras præcipitavit.

Ῥίμ-

dedit, unde in orientem ad Solem profectus ab eo ſanitati reſtitutus eſt, ac lumen recuperavit. Deinde contra Oenopionem arma ſuſcepit, quem à civibus ſuis ſub terra occultatum, cum non ſperaret ſe amplius poſſe invenire, in Cretam profectus eſt, ubi ob inſolentiam à ſcorpio, ut ſupra dictum, occiſus eſt, uti quoque teſtatur Euphorion in his: Συγκυνηγῶν δὲ οὗτος Ἀρτέμιδι, ἐπεχείρησεν αὐτὴν βιάζεσθαι, ὀργισθεῖσα δὲ ἡ Θεὸς ἀνέδωκεν ἐκ τῆς γῆς σκορπίον, ὃς αὐτὸν πλήξας κατὰ τὸν ἀστράγαλον ἀπέκτεινε. Quidam vero maluerunt occiſum fuiſſe à Diana, quia illam invitaſſet; ut diſco ſecum luderet. Alii quia vim Opi uni è virginibus, quæ Dianam ex Hyperboreis ſecutæ fuerant, inferre voluerit, à Diana confixum ſagittis exiſtimarunt, ut ait Apollodorus *lib.* 1. Neque vero ipſius ſolum Orionis magna fuit arrogantia, ſed etiam Side ejus uxor dicitur auſa fuiſſe cum Junone de forma contendere, quare ad inferos fuit ab illa dejecta. Porro fabulam Orionis ad Naturalem Philoſophiam docte applicat, & explicat Nat. Comes *lib.* 8. *cap.* 13. Aſtronomiam ejus vide apud Cæſium, & Heſychium in Ὠρίων. Nos impræſentiarum paucula tantum de magnitudine ejus dicemus. Fuit enim Homero teſte, ſi hiſtorice ſpectes, maximus & proceriſſimus ævi ſui. In Odyſſ. λ. πελώριος dicitur. Ibidem ait Otum & Ephialtem μηκίστους omnium fuiſſe,

- - - - Μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.

Vide quoque Plin. *lib.* 7. *cap.* 16. Atque ſic utrumque Hemiſphærium obſidens, ſecundum longitudinem obtinere dicitur partes ſeptendecim; ſecundum latitudinem vero triginta. Hinc Manilius *in Sphæra barbarica*,

- - - *Orion magni pars maxima cœli.*

Et Pindarus *in Iſthmiis*, φύσιν Ὠαριωνείαν, pro *immani corpulentia* dixit. Theocritus *in Thalyſiis, verſ.* 52.

Ἐσσεῖται Ἀγεάνακτι καλὸς πλόος ἐς Μιτυλάναν,
Χὤταν ἐφ' ἑσπερίοις ἐρίφοις νότος ὑγρὰ διώκῃ
Κύματα, χ' Ὠρίων ὅκ' ἐπ' ὠκεανῷ πόδας ἴσχῃ.

Idem in Ἡρακλίσκῳ,

Ὠρίωνα κατ' αὐτὸν, ὁ δ' ἀμφαίνει μέγαν ὦμον.

Aratus: Ὃς καὶ ἐπισχόμενος φαίνει μέγαν Ὠρίωνα. Idem.

Digitized by Google

Ρίμφα μὲν οὖν πληγέντες ἐπ' ὠκεανοῖο λοετρὰ,
Ἧψαν γαῖαν ἅπασαν, ἔμεινε δ' ἀνασέρος αἰθήρ.

Sic vada ad Oceani dejecti protinus omnem
Terram incenderunt. manſit ſine ſidere cœ um.

ΛΟΓΟΣ ἝΚΤΟΣ.

Ἐπίρας εἶναι ταῦτα δοκεῖ.

LIBER SEXTUS.

Alterius hæc eſſe videntur.

ΑΘΑΝΑΤΟΥ μέγαν υἱὸν ἀοίδιμον ἐκ φρενὸς αὐδῶ,

ÆTERNI magnum natum cano pectore ab imo

Ω

1 Λόγος ἕκτος] Septimum numerat Ranconetus. Non eſſe autem Sibyllæ Erythrææ, ſed alterius ex Lactantio certum eſt. *Opſopœus.* Hæc ſi Sibyllæ attribuamus, ſtatuendum erit, paganas mulierculas majori Prophetiæ dono fuiſſe præditas, quam ipſi Divinitus inſpirati Prophetæ. Nullus enim prophetarum has quas Sibylla notat prædixit circumſtantias, nempe quod in Jordane eſſet Baptizandus, quod Spiritus Sanctus in illum deſcenderet ſub imagine columbæ & quidem albæ: cœteraque quæ à Servatore noſtro toto vitæ ſuæ curriculo ſunt geſta, & quibus injuriis fuerit affectus paſſionis tempore, hæc putamus nos à quodam impoſtore poſt conſcripta Euangelia fuiſſe pro Sibyllæ cujuſdam Vaticiniis divendita & obtruſa. *Gallæus.*

2 Io-

Ὧ θρόνον ὕψιστος γενέτης παρέδωκε λαβέσθαι,
Μήπω γεννηθέντος. ἐπεὶ διὰ σάρκα τὸ δισσὸν
Ἠγέρθη, προχοαῖς δ' ἀπολουσάμενος ποταμοῖο
2 Ἰορδάνου, ὃς φέρεται γλαυκῷ ποδὶ κύματα σύρων

Cui ſolum genitor tribuit ſupremus habendum,
Nondum progenito ſiquidem de corpore duplex
Extitit: eſt autem perlutus fluctibus amnis
Jordanis, glauco cujus pede volvitur unda.

Ἐκ

2 Ἰορδάνου] *Jordanes*, fluv. Judææ, tranſitu Iſraelitarum famoſus, aquas habens ſuaviſſimas. Plin. 5. 14. *Flumen validiſſimum* vocat Sulp. Severus *lib.* 1. Hebræis *Jarden* dicitur. A Jonatha *Jordena*, Græcis Ἰορδάνης, & Ἰόρδανος, Italis *Giordano*, Gallis *le Jourdain*: Oritur ex radicibus montis Libani: aut ut alii volunt, è ſpelunca Phaneas, quod ſcribunt פַּנְיָס. Forte autem ſpelunca Phaneas in radicibus erat illius montis, & in tribu Dan, quod ſonat *Jordan*, quaſi *deſcendens ex Dan.* Alii dicunt, nomen habere à duobus fontibus *Jor* & *Dan*. Falſam autem eſſe opinionem, ab his duobus fontibus fluvium hunc & oriri, & nominari, quod Hieronymus & Suidas volunt, multis oſtendi poſſet. Sane Joſephus ex uno fonte fluere tradit: Δοκεῖ μὲν Ἰορδάνου πηγὴ τὸ Πάνειον· φέρεσθαι δ' ὑπὸ γῆν εἰς τοῦτο κρυπτῶς αὐτῆς καλουμένης Φιάλης. Vide eum 3. *Ἁλώσ. cap.* 18. Baudrando 4. m. p. ſupra Cæſaream Philippi oritur: fonte ab Herode Tetrarcha demum, injectis paleis, reperto: dein in Auſtr. per Samachonitem lacum ſeu aquas Meron fluens, ad Capharnaum, per lacum Geneſaram ſeu mare Galilææ & Tiberiadis labitur; rigatiſque aliquot urbibus, in mare Mort. ſeu Aſphaltitem lac. defluit, Tribus Ruben & Gad, cum dimidia tribu Manaſſe ab aliis ſeparans. Maximus eſt & pene unicus Terræ S. fluv. fuitque primum limes Terræ promiſſæ. Univerſa Jordanis longitudo, quæ ab ortu ſuo ſub monte Libano, uſque ad deſertum Pharan ſe extendit, centum circiter miliaria conficit. Ejus autem eſt naturæ hoc flumen, ut ripas alvei meſſis tempore impleat. In eodem fluvio, Chriſti præcurſor Johannes Baptiſta, confluentes ad ſe undique Judæos, ſua confitentes peccata baptiſmo pœnitentiæ baptizavit: inter alios verò & ipſe Jeſus à Johanne hoc flumine baptizatus eſt. In loco, ubi oritur, Cæſarea Philippi condita eſt, Joſeph. *Antiq. libr.* 18. *cap.* 3. Hodie urbem *Belinas* in hoc tractu reperiri, tradit le Blanc *Itin. p.* 1. *cap.* 1. Confer. Joh. Lightfoot *Animadverſiones in Chorographiam ſacram*, Ejuſdemque *centuriam Chorographicam* præfixam *Horis Hebr. in Matthæum*. Hofmannus.

Ἐκ πυρὸς ἐκ πρώτου πρῶτος θεὸς, ὅστε καὶ [3] ἡδὺ
Πνεῦμα [4] γινόμενον λευκαῖς πτερύγεσσι πελείης.
[5] Ἀνθήσει δ' ἄνθος καθαρὸν, βρύουσι δὲ πάντα.
Δείξει δ' ἀνθρώποισιν ὁδοὺς, δείξει δὲ κελεύθους
Οὐρανίους· πάντας δὲ σοφοῖς μύθοισι διδάξει.
Ἄξει δ' εἴς τε δίκην, καὶ πείσει λαὸν ἀπεχθῆ,
Αἰνετὸν αὐχήσας πατρὸς γένος οὐρανίδαο.
[6] Κύματα πεζεύσει, νούσους δ' ἀνδρῶν ἀπολύσει,
Στήσει τεθνεῶτας, καὶ πώσεται ἄλγεα λυγρά.

Et igne ex primo primus Deus, *qui & ſuavem*
Spiritu factum albis alis columbæ.
Flos autem purus florebit cuncta ſerenans,
Oſtendetque hominum generi calleſque, viaſque
Cœleſtes: omnes ſapienti voce docebit.
Juſtitiam tradet, populum alliciendo vel hoſtem,
Cœleſtis jactando genus laudabile patris.
Pacabit fluctus, à morbis eruet ægros:
Vitam defunctis reddet, pelletque dolores.

Ἐκ δὲ

3 Ἠδὺ] Forte ἠὸν pro ἡδὺν, ſed fruſtra in agro hiulco laboratur. vet. cod. habet ἡδὺ. *Opſopœus.*

4 Γινόμενον] Forte γεγενημένον. *Idem.*

5 Ἀνθήσει, &c.] Lactantius lib. iv. cap. 13. hoc hemiſtichium protulit. *Idem.*

6 Κύματα, &c.] Idem ſequentes tres allegat eodem libro cap. 15. differente nonnihil ſcriptura: nam in primi hemiſtichio poſteriori eſt, νόσων ἀνθρώπων ἀπολύσει. ſecundus ita habet, ζώσει τεθνειῶτας. ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖς, ubi in vet. Lactant. membrana reperi στήσει, *reſurgere faciet*, pro ζώσει; & πολλὰ pro πολλοῖς. Tertius convenit, voce πηγῆς excepta, quæ hic ῥίζης eſt. Sed ſi optimo Lactantii exemplari credimus, neutra valet. Exhibet enim illud, ἐκ δὲ μιᾶς πήρης ἄρτου, cum interpretatione, *& de pane unius perionis.* Imo hæc ſcriptura confirmatur Lactantii verbis ibidem præmiſſis: *Vocavit diſcipulos ſuos, quære is quantos ſecum geſtarent cibos: At illi quinque panes & duos piſces in pera ſe habere dixerunt.* Idem.

7 Ἀ-

Ἐκ δὲ μιῆς ῥίζης ἀστοῦ κόρος ἔσσεται ἀνδρῶν;
Οἶκος ὅταν Δαβὶδ φύῃ φυτόν, ἐν χερὶ δ' αὐτοῦ
Κόσμος ὅλος, καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα.
7 Ἀστράψει δ' ἐπὶ γῆς, οἷόν ποτε πρῶτα φανέντα
Εἶδον ἀπ' ἀλλήλων πλευρῶν δύο γεννηθέντα.
Ἔσται, ἡνίκα γαῖα χαρήσεται ἐλπίδι παιδός.
Σοὶ δὲ μόνῃ Σοδομῖτι γαίῃ κακὰ πήματα κεῖται.
8 Αὐτὴ γὰρ δύσφρων τὸν σὸν θεὸν οὐκ ἐνόησας,
Παίζοντ' ἐν θνητοῖσι νοήμασιν· ἀλλ' ἐπ' ἀκάνθης
Ἔστεψας στεφάνῳ, φοβερὴν δὲ χολὴν ἐκέρασας

Et panis de fonte hominum ſatias erit uno,
Cum domus effundet ſtirpem Davidica, cujus
In manibus totus mundus, tellus, mare, cœlum.
Emicabit autem in terra, qualem olim primo apparentem
Viderunt ex mutuis coſtis duo illi *facti.*
Tempus erit, cum ſpe tellus gaudebit alumni.
At ſolam Sodomæ tellus mala dira manent te.
Namque Dei, male ſana, tui te notio fugit,
Senſibus humanis ludentis: nempe coronam
De ſpinis illi poſuiſti, injuria major

Eἰς

7 Ἀστράψει, &c.] Talis, inquit, hominibus apparebit Deus in carne, qualis conſpectus fuit à primis parentibus: nihil enim aliud ex his verſibus videtur colligi poſſe. *Idem.*

8 Αὐτὴ γὰρ &c.] Lactantius refert lib. 4. cap. 18. *Et alia Sibylla* (inquit) *Judæam terram his verſibus increpat:* αὐτὴ γὰρ σὺ ἄφρων, &c. ubi noſter codex γὰρ δύσφρων. Mox placet ſcriptura veteris Lactantii, ἀλλ' ἐπ' ἀκάνθης, & verſu ſequenti, φοβερὴν τι χολὴν ἐκέρασας Idem.

9 Ωξύ-

Εἰς ὕβριν. καὶ πνεῦμα τίσοι κακὰ πήματα τεύξει.
Ὦ ξύλον, ὦ μακαριστὸν, ἐφ' ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη.
Οὐχ ἕξει σε χθὼν, ἀλλ' οὐρανὸν οἶκον ἐσόψει,
Ἡνίκα ἀστράψῃ τὸ νέον θεοῦ ἔμπυρον ὄμμα.

Quo foret: & potum fudiſti fellis amari.
Ergo tibi ſtrages ingentes ſpiritus edet.
O lignum fœlix, in quo Deus ipſe pependit:
Nec te terra capit, ſed cœli tecta videbis,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.

E' K

9 Ωξύλον, &c] Citatur hic verſus à Sozomeno in ſecundo Tripartitæ hiſtoriæ lib. cap. 18. & hiſtor. eccleſiaſt. lib. 2. cap. 1. hoc modo: καὶ θαυμαστὸν ὄντως τοσοῦτον, ὅπου γε καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν ἑλλήνων συνομολογῆται Σιβύλλης εἶναι τοῦτο. ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ θεὸς ἐξετανύσθη. τοῦτο γὰρ καὶ σπουδάζων τις ἐναντίος εἶναι, οὐκ ἂν ἀρνηθείη. πρὸ σημαίνει τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τὸ πρὸς αὐτοῦ σέβας. *Neque certe tantopere mirandum eſt, præſertim cum ipſi gentiles ingenue fateantur hoc eſſe Sibyllæ carmen:* O lignum fœlix, in quo Deus ipſe pependit. *Iſtud ita eſſe nemo, etiamſi acri ſtudio contra pugnare voluerit, pernegabit. Quare & lignum crucis & eius veneratio à Sibylla præſignificata eſt.* Sed noſtra lectio apparet caſtigatior. ξυλον enim priorem brevem habet, & anadiploſis addit nonnihil vehementiæ. *Idem.*

1 E'x

[1] ΕΚ ΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ

ΛΟΓΟΥ.

EX LIBRO

SEPTIMO.

ΕΣΣΗ δὲ πρώτη πόλεων, πρώτη δ' ἀπολεῖ σε,
Ἀνδρῶν μὲν χήρη, βιότου δὲ πάμπαν ἀδευκής.
[2] Δῆλε, σὺ μὲν πλεύσεις, καὶ ἐφ' ὕδατος ἄστατος ἔσσῃ.
[3] Κύπρε, σὲ δ' ἐξολέσει γαμικῆς ποτὲ κῦμα θα-
λάσσης.
[4] Σικελίη, φλέξει σε τὸ καιόμενον κατὰ σοῦ πῦρ.

URBES inter eris prima, & te prima necabit,
Orba viris, verum non victus ullius expers.
Dele, natabis tu, perque undas mobilis ibis.
Cypre, maris vero te uxoria diruet unda.
Sicilia, exuret te, qui in te exæſtuat ignis.

Οὐδ'

1 ΕΚ τοῦ &c.] Ordine octavus eſt hic liber Ranconeto. Eſt vero omnium maxime vitioſiſſimus, & quia veteribus libris deſtituebar, intactum relinquere malui, quam conjecturis incertiorem reddere. *Opſopœus*. Margini MS. mei adſcriptum reperio hæc ſequentia, ſuſpectus eſt ob confuſam repetitionem, & mutas verſus citationem apud Lactantium: & pleraque Chriſtiana aperte. *Gallæus*.

2 Δῆλε] Simile eſt Apollinis reſponſum de Delo commovenda. *Opſopœus*.

3 Κύπρε] Cypro diluvium minata eſt alia Sibylla. *Idem*.

4 Σικελίη &c.] Idem vaticinium duobus verſibus comprehenditur ſupra. *Idem*.

Οὐδ' ἀλέγειν τὸ θεοῦ φοβερὸν καὶ ἐπήρατον ὕδωρ.
Νῶε τις ἐκ πάντων μοῦνος φυγὰς ἤλυθεν ἀνδρῶν.
[5] Πλεύσει γῆ, πλεύσει δ' ὄρη, πλεύσει δὲ καὶ αἰθήρ.
Ὕδωρ ἔσται πάντα, καὶ ὕδασι πάντ' ἀπολεῖται.
Στήσονται δ' ἄνεμοι, καὶ δεύτερος ἔσσεται αἰών.
Ὦ Φρυγίη, πρώτη δ' ἀναλάμψεις ὕδατος ἄκρου,
Πρώτη δ' εἰς ἀσέβειαν ἀπαρνήσει θεὸν αὐτὴ,
Ἄλλοις εἰδώλοις κεχαρισμένη, ὅσσα σε δειλὴ
Ἐξολέσει πολλῶν περιτελλομένων ἐνιαυτῶν.
Αἰθίοπες δύστηνοι, ὑπ' ἄλγεα οἰκτρὰ παθόντες,
Ῥομφαίαις πλήξονται ὑπὸ χέρα πεπτηῶτες.

Nec vitare Dei terrorem inamabilis undæ.
Noe quidam venit fugiens ex omnibus unus.
Nabit humus, nabunt montes, innabit & æther.
Omnia fluctus erit, perdentur & omnia fluctu.
Sed venti ponent, atque ætas altera ſurget.
O Phrygia in ſummas undas tu prima micabis:
Prima Deum vero pulſa pietate negabis,
Gratificans aliis ſimulachris perdita, quæ te
Perdent, infelix, multis volventibus annis.
Æthiopes miſeri, lugubria funera paſſi,
Cædentur gladiis tremefacto corpore duris.

Τλὼ

[5 Πλεύσει &c.] Quatuor ſequentes uſurpavit alia Sibylla libro 1. *Idem.*

6 Στήσ

Τὴν λιπαρὴν Αἴγυπτον ἀεὶ σαχύεσσι βρύουσαν,
Ἣν Νεῖλος νηχθεὶς ὑπὸ κύμασιν ἑπτὰ μεθύσκει,
Ἀλλήλων ἔμφυλος ἐλεῖ [6] στάσις· ἔνθεν ἀέλπτως

Ægyptum pinguem, quæ ſemper floret ariſtis,
Quam refluens ebriat ſepteno flumine Nilus,
Perdet civilis prædatio. deinde repente

Ανέρες

6 Στάσις &c.] De illa ſeditione meminit Ælius Spartianus in vita Adriani p. m. 110. Compoſitis in Britannia rebus tranſgreſſus in Galliam Alexandrina ſeditione turbatus, quæ mota eſt ob Apin. quiquum repertus eſſet poſt multos annos, turbas inter populos creavit, apud quem deberet locari omnibus ſtudioſe certantibus: ad hunc locum ſic ſcripſit Caſaubonus. Neque enim Ægyptii præſentem ſemper hunc ſuum deum coluerunt: ſed per intervalla temporum exiſtebat ille nobilis taurus, certis notis inſignitus, quæ illum probarent deum. Herodotus, ἔφραζον Αἰγύπτιοι ὥς σφι θεὸς παρείη φανείς. διὰ χρόνου πολλοῦ εἰωθὼς ἐπιφαίνεσθαι. Multa ibidem parens ille hiſtoriæ de exultatione Ægyptiorum Api invento. Diodorus auctor eſt, Ægyptios mortuo Api, (occidebatur ritu religionis, ſacro fonte immerſus, ut ſcribit Ammianus) in publico luctu tantiſper ſolitos verſari, donec novus deus eſſet inventus. Quam errant illi qui Spartiani verba de ſimulachro dei hujus, diu, ut ajunt, amiſſo, poſtea reperto, interpretantur? Apud Memphitas fuit moris locari, ut Mnevim alterum bovem ſacrum Heliopoli. Statim inventum taurum Nicopolim deducebant ſacerdotes: ubi per dies quadraginta illum exhibebant etiam mulieribus ſpectandum. poſtea Memphim perductus, in Vulcani templo conſecrabatur, ut loquitur Suetonius. præter Diodorum lege Ammianum Marcellinum libro 22. quæcunque alliis in urbibus religionis cauſſa alebantur, ſacra animalia, non deos putabant: Apim & Mnevim vere deos. auctor Strabo lib. 17. Vocem Græcam voluit exprimere, πάντων φιλονεικότατον. Fuit autem familiare ventoſis illis & ridicule ſtultis populis, pro conſecratis animalibus tumultuari, & interdum etiam armis decertare. Nota ſuper hoc ſimiles invicem hiſtoriæ apud Diodorum Siculum & Juvenalem: qui bellum illud inter Tentyritas & Ombitas, vel oculis ſuis ſpectaverat, vel ab aliis acceperat qui fuerant αὐτόπται. Adhuc Athanaſii temporibus occupabat eos hæc tanta dementia: adhuc contraria oppidorum ſtudia, & ex eo rixæ ac cædes. Scribit enim in libro contra gentes: περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μυστηρίων, οὐδὲ λέγειν ἐστί. πᾶσιν ἐπ' ὀφθαλμῶν ὄντων. ὅτι ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχουσι τὰς θρησκείας αἱ πόλεις, καὶ οἱ ἐκ γειτόνων σπουδάζουσιν ἀεὶ κατὰ τὸ πλησίον τὰ ἐναντία σέβειν. & ſtatim, ἔθνη δὲ πολλοὶ καὶ στάσεις, καὶ πᾶσαι ζῶον ἀφροσύνης, καὶ πᾶσα τῶν πάντων ἀσέβεια περὶ αὐτοῖς ἐστί. Gallæus.

Ἀνέρες ἐξελάσουσι τὸν οὐ θεὸν ἀνδράσιν ⁷ Ἆπιν.

Ejicient non divum homines mortalibus Apim.

Αἰ,

⁷ Ἆπιν.] *Apis*, Argivorum rex, Jovis filius ex Niobe Phoronei filia, alio nomine *Oſiris* appellatus, Iſidem uxorem duxit; Achaiæ regno Ægialeo fratri conceſſo in Ægyptum trajecit: ubi cum homines rudes ad mitiorem vitæ cultum traduxiſſet, colendarumque vinearum rationem eos edocuiſſet, concordibus omnium votis in regem eſt adſcitus. Cumque aliquandiu mira prudentia, parique clementia Ægypti regnum adminiſtraſſet, multaque in ſubditos beneficia contuliſſet, vita tandem functus, pro Deo eſt habitus, & ſub vivi bovis imagine, ad cujus imitationem forte vitulus aureus ab Aarone conflatus eſt, ab Ægyptiis cultus. Hic Straboni fronte candida, cætera niger erat. Herodotus addit, in dorſo aquilæ imaginem, in lingua cochleam, &c. geſtaſſe. Pompon. Mela & Plinius illum in latere lunæ creſcentis imagine inſigniunt; ajuntque ex præcipuis religionis arcanis fuiſſe, ne diu viveret. Illo igitur mortuo Sacerdotes, nebridibus cincti, horribiliter clamabant, reſpondente populo, donec altero invento lætitia triſtitiam pelleret. Hunc dein per quadragenos dies ſolicite nutritum, quo tempore à ſolo ſexu ſequiore viſebatur, Memphin deducebant, ubi populus eſcam ei proponens oracula petiit. Hanc enim cum renuebat, uti Germanico fecerat, infauſtum omen erat, &c. Cic. libro 1. *De Nat. D. Quid cenſes igitur Apin illum ſanctum Ægyptiorum bovem, nonne Deum videri Ægyptiis?* Ovid. *Amor.* 2. 13.

Et comes in pompa corniger Apis erat.

Lucanus libro 8.

——— Illo cultore Deorum
Luſtra ſuæ Phœbes non unus vixerat Apis.

Idem lib. 9.

Et ſacer in Magni cineres mactabitur Apis.

Vide *Serapis*. Et Euſeb. Clement. *de præpar. Ev.* cap. 11. Herodot. lib. 3. Ælian. *hiſt. var.* lib. 11. cap. 10. Diodor. lib. 1. Macrob. *Saturn.* lib. 21. cap. 2. Strabon. lib. 7. Melam. lib. 1. cap. 9. Plut. *de Iſide & Oſiride*, *& quæſt. conviv.* lib. 8. Plin. lib. 8. cap. 46. Minutium Felicem, Auguſtinum *de Civ. D.* lib. 18. capite 5. Et quia bovis hujus frequentiſſimus inter Indos hodieque cultus, P. de Valle, *Itiner. tom.* 4 ubi hanc Indicarum ſuperſtitionum Camarinam facunde movet. Item *Apis*, vicus in Africa ſic dictus, quia nobilis Ægypti religione eſſet. Plin. 5. 6. *Hofmannus. Inter animalia antiquis obſervationibus conſecrata Mnevis & Apis ſunt notoria: Mnevis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile, ſequens Lunæ. Eſt autem Apis bos diverſis gentilium notarum figuris expreſſus, maximeque omnium corniculantis Lunæ ſpecie lateri dextro inſignis: Qui cum, poſt vivendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus è vita abierit, alter cum publico quæritur luctu; & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim, urbem frequentem, præſentiaque numinis Æſculapii claram. Cumque initiante antiſtitum numero centum inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, conjecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare. Apis populorum omnium numen eſt: bos niger, certis maculis inſignis, & cauda linguaque diſſimilis aliorum. Raro naſcitur, nec coitu pecoris, ut ajunt, ſed divinitus & cœleſti igne conceptus; dieſque quo gignitur genti maxime feſtus eſt.* Ὁ δὲ ἐν Ἡλιοπόλει τρεφόμενος βοῦς, ὃν Μνεῦιν καλοῦσιν, Ἴσιδος δὲ ἱερὸν, ἔνιοι δὲ καὶ τοῦ Α-

πιδος

τις πατέρα νομίζουσι, μέλας ἐστὶ, καὶ δευτέρας ἔχει τιμὰς μετὰ τὸν Ἄπιν, *Qui Hielopoli nutritur Bos, Mnevis dictus, Oſiridi ſacer, pater Apis quorundam ſententia, niger eſt, & ſecundos poſt Apin honores obtinet.* Inter cauſas τῆς τῶν ζώων ἀφιερώσεως *conſecrationis animalium* (qua de re fuſe diſſerit Diodorus) adducitur μετεμψύχωσις in cultu Boum. Dicunt, ὅτι τελευτήσαντος Ὀσίριδος εἰς τοῦτον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετέστη, *Defuncti Oſiridis animam in bovem tranſmigraſſe*; & in poſteros perpetuo transfuſam eſſe, κατὰ τὰς ἀναδείξεις αὐτοῦ, *ſecundum ejus apparitiones.* Hinc ſacerdotes docuerunt, εἰς εὔμορφον εἰκόνα χρῆναι νομίζειν τῆς Ὀσίριδος ψυχῆς τὸν Ἄπιν, *Apin cenſendum eſſe pulchram imaginem animæ Oſiridis.* Ideoque *Menſe Athyr*, quo *dicunt Oſiridem* ἀφανισθῆναι *periiſſe, Sacerdotes* Βοῦν διάχρυσον ἱματίῳ μέλανι βυσσίνῳ περιβάλλοντες ἐπὶ πένθει τῆς Θεοῦ δεικνύουσι. Βοῦν γὰρ Ὀσίριδος εἰκόνα νομίζουσι, *Bovem auratum pulla veſte byſſina amictum oſtendunt in luctu Deæ* (Iſidis, ob necem Oſiridis.) *Nam Bovem putant eſſe Oſiridis imaginem.* Strabo eundem eſſe dicit: ὁ Βοῦς Ἄπις, ὅ ἐστιν ὁ αὐτὸς Ὄσιρις, *Bos Apis, qui idem eſt Oſiris.* Diodorus itaque ſtatuit τοὺς ταύρους τοὺς ἱερούς, τόν τε ὀνομαζόμενον Ἄπιν καὶ τὸν Μνεῦιν, Ὀσίριδι καθιερωθῆναι, *Tauros ſacros, tam Apin, quam Mneuin, Oſiridi conſecratos eſſe.* Verum Ammiano, Æliano, Porphyrio, *Mnevis Soli ſacratur, Apis Lunæ.* Apis autem *& Solis & Lunæ ſigna præferebat*: Solis inſigne τὸ μέλαν τοῦ σώματος καὶ ὑπὸ τῇ γλώττῃ κάνθαρος, *Nigror corporis, & nodus ſub lingua, quem cantharum vocant, Lunæ autem ſymbolum*, τό τε διχότομον καὶ ἀμφίκυρτον *Dimidiatæ & utrinque incurvæ* Lunæ figura. Neque aliam ob cauſam Apis *Lunæ ſacer* habendus eſt. In menſa Iſiaca Bembina conſpicitur Apis; & *inſigne ei in dextro latere candicans macula cornibus Lunæ creſcere incipientis* cernitur in nummo Hadriani Aug. in quo literæ iſtæ L. ENNA. & infra E. Λ. K. Δ. Eadem inſcriptio (ut eam obiter illuſtrem) legitur in alio Hadriani numiſmate, in quo Æſculapii imago. Tam Apis, quam Æſculapius Memphi cultus eſt. Legendum Λυκάβαντος ἐνάτου. Ἔτει Λ καὶ Δ. Luſtro IX. anno XXXIV. Λύκαβος tam per L quam per Λ in ſaxis & nummis exprimi ſolet. Hadrianalia tum annua fuerunt, tum quinquennalia. Octo luſtra conficiunt annos 32 annus 34 eſt ſecundus Noni luſtri. Ob ludos iſtius anni, poſt ἀποθέωσιν Hadriani eo loci celebratam numerati, iſta percuſſa ſunt numiſmata. De Oſiridis anima dubitare liceat, utrum illa in tauros duos tranſmigraverit. Nemo enim veterum duplicis Conſecrationis rationem adhibet; nec bene conſtat qua de cauſa, uno eodemque tempore, duo *Boves*, οἱ βόες Ἄπις ἐν Μέμφει καὶ Μνεῦις ἐν Ἡλιουπόλει Θεοὶ νομισθέντες, & *Apis in urbe Memphi & Mnevis in urbe Solis, Dei habiti ſunt.* Ex iſtis quæ de prima Ægyptiorum politia diſſeruimus, patet Ægyptum proprie dictam in duas Dynaſtias ab initio diviſam fuiſſe. Memphis fuit *Superioris*, Heliopolis, *Inferioris* Ægypti metropolis. Pro regnorum diverſitate, diverſa paſſim conſtituta ſunt Numina. Θεοὺς οὐ τοὺς αὐτοὺς ἅπαντες ὁμοίως Αἰγύπτιοι σέβονται, πλὴν Ἴσιδός τε καὶ Ὀσίριδος, *Univerſi Ægyptii non colunt ſimiliter Deos eoſdem, præter Iſim & Oſirim.* Cum igitur Divus Oſiris in regno utroque ὁμοίως coleretur; & obtineret religio cultum, abſque viva numinis imagine, non rite peragi; neque quotidianus de regno in regnum pateret tranſitus; cœpit in ſacris Schiſma, & ſacerdotes utrimque ſuum inveſtigarunt Bovem, & veram Oſiridis ἀναβίωσιν utrobique jactitarunt. Ejus rei exemplo, poſt annos mille, quum X tribus à regno Hieroſolymitano defeciſſent, Jeroboam, ex Ægypto reverſus, in novi regni terminis *erexit duos vitulos aureos*, qui pro Deo colerentur; *Dixitque, Revertetur regnum hoc ad domum Davidis, ſi adſcenderit populus iſte ad offerenda ſacrificia in Domum Domini Hieroſolymis: & convertetur animus populi iſtius ad Roboamum regem Judæ.* Græci interpretes & Joſephus iſtos Jeroboami vitulos appellant δύο δαμάλεις χρυσᾶς,

 duas

Αἶ, αἶ Λαοδίκεια, σὺ δ' οὐ θεὸν οὔποτ' ἰδοῦσα,

Eheu Laodicea, Deum neque videris unquam,

Ψεύση

duas juvencas aureas; & Tobias, *αἱ φυλαὶ αἱ συναποστᾶσαι ἔθυον τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει*, *Tribus, quæ defecerant ſacra faciebant Baali juvencæ*. Neque id quidem à ritu Ægyptiaco alienum. Boves & mares & fœminæ in Ægypto ſacri. *Momemphi nutritur θήλεια βοῦς ἱερὰ vacca ſacra, ut Apis Memphi, Mnevis Heliopoli: Atque illi quidem Dii putantur. At qui alibi aluntur (à multis enim tam intra quam extra Delta vel mas, vel fœmina bos alitur) non Dii putantur, ſed Sacri*. Sequioris ſexus adoratio forſan vetuſtior. *Fertur enim Iſis Oſiridis à Typhone occiſi membra, εἰς βοῦν ξυλίνην ἐμβαλοῦσα βυσσίνοις περιβλήμασι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν πόλιν ὀνομασθῆναι Βούσιριν, in Bove lignea byſſinis obtecta condidiſſe: unde urbs Buſiris nuncupatur*. Tam ſimulacra boum, quam viva animalia, in Ægyptiorum ſacris adhibita ſunt. Seculo huic proximo, *Mencheres*, Memphitarum rex 12. (qui Diodoro *Mencherinus*, Herodoro *Mycerinus* vocatur) deam Iſidem imitatus, *defunctam filiam, quam habuit unicam, in Bovis ligneæ atque inauratæ utero ſepelivit, & in conclavi exornato poſuit, ut ei odores omnifarii quotidie adolerentur, & lucerna ſingulis noctibus incenderetur*. Veteri hac Ægyptiorum ſuperſtitione inquinati Iſraelitæ, etiam cum ſervitutem exiſſent,) *Fecerunt Vitulum in Horeb, & incurvaverunt ſe conflatili; & mutaverunt Gloriam ſuam in ſimilitudinem Bovis comedentis herbam*. Neque enim cultus iſte novus erat, aut temere ſuſceptus; ſed ad ritus ſolitos compoſitus. Græci *μόσχον* vertunt; & Herodoto *ὁ μόσχος ὁ Ἆπις καλεόμενος*, *Vitulus appellatur Apis*. De Idololatria iſta, Philo Judæus. *Cum Moſes montem adſcendiſſet, quidam illius abſentiam in impietatis occaſionem verterunt, oblitique pietatis πρὸς τὸ ὂν in Ens primum*, ζηλωταὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν γίνονται πλασμάτων· εἶτα χρυσοῦν ταῦρον κατασκευάσαντες, μίμημα τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἱερωτάτου ζώου δοκοῦντος εἶναι, θυσίας ἀθύτους ἀνήγαγον καὶ χοροὺς ἀχορεύτους ἵσταντο, *Ægyptiacorum figmentorum æmulatores facti ſunt; fictoque juvenco aureo: ad imitationem an*[illegible] *quod in ea regione (Ægypto) sac*[illegible]*m habebatur, ſacra profana facieb*[illegible] *choreas inconditas agebant*. Et paulo poſt; *κατασκευάσαντες ταῦρον χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα τύφου, χοροὺς ἱστᾶσι, Fabricato juvenco aureo, ad exemplar typhi Ægyptiaci choreas agitabant. Sedit populus ut manducaret & biberet; & ſurrexit, ut luderet*. Sicut etiam Ægyptii, in honorem Apidis,) *πανδαισίαν, convivium* agebant. S. Hieronymus, *Videtur*, inquit, *mihi idcirco & populus Iſrael in ſolitudine feciſſe ſibi caput Vituli quod coleret, & Hieroboam filius Nabath Vitulos aureos fabricatus, ut quod in Ægypto didicerant, Ἆπιν καὶ Μνεῦιν, qui ſub figura Boum coluntur, eſſe Deos; hoc in ſua ſuperſtitione ſervarent. Μνεῦιν* potius intelligerem quam *Ἆπιν*· quoniam Iſraelitæ, in Ægypto Inferiore degentes, Heliopolim frequentabant magis, quam Memphim. In ea re, *Caput Vituli*, vel *Bovis*, pro Bove, προσφερικῶς dixerunt, poſt Tertullianum, Lactantius, Optatus, Hieronymus, alii. Mythologi Græci conſecrationem Apidis referunt ad Apin Phoronei filium: & qui contra Gentes ſcripſerunt Græce Chriſtiani, Tatianus, Clemens Alex. alii commentum illud amplexi ſunt; nos miſſum facimus. *Marsham*. Ita correxi, non longe recedens à priorum editionum ſcriptura ἰλασίδαυτις: rei geſtæ certe congruenter. Nam, Spartiano teſte in Adriani vita, turbæ Alexandriæ in Ægypto excitatæ ſunt ob Apim natum, apud quem collocari debeat. *Opſopæus*.

Digitized by Google

Ψεύσῃ τολμηρὴ, [8] καύσει δέ σε [9] κῦμα λύκοισιν,
Αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ὁ μέγας θεὸς, ἄστρ ὃς πολλὰ
Ποιήσει, κρεμάσει δὲ δι᾽ αἰθέρος ἄξονα μέσσον·
Στήσει δ᾽ ἀνθρώποισι μέγαν φόβον ὑψόσ᾽ ἰδέσθαι,
Κίονα μετρήσας μεγάλῳ πυρὶ, οὗ ῥαθάμιγγες
Ανθρώπων ὀλέσουσι γένη κακὰ δηλησάντων.
Εσται γάρ ποτε κοινὸς ἄναξ χρόνος, ἐνθάδε φῶτες
Εξιλάσουσι θεόν γ᾽, ἀλλ᾽ οὐ παύσουσιν ἀνίας
Αχραντους. Δαβὶδ δὲ δι᾽ οἴκου πάντα τελεῖται.
Τῷ γάρ τ᾽ αὐτὸς ἔδωκε θεὸς [10] χρόνον ἐγγυαλίξας.

Et falſum dices audax: æſtuque cremabit
Te ipſe Deus magnus genitus, qui ſidera multa
Efficiet, mediumque axem ſuſpendet in æthra
Ingentemque metum ſtatuet mortalibus altam,
Undique quam multo circumdabit igne columnam,
Cujus perdentur homines aſpergine ſontes.
Nam communis erit rex olim tempus, ibique
Placabunt homines numen, neque triſtia damna
Sedabunt: quorum domus eſt Davidica cauſa.
Conciliavit enim ſolium Deus ipſe, deditque

Οἵ

8 Καύσει δὲ &c.] Forſan ſcribendum, *κλαύσει δέ σε κῦμα Λύκοιο, Lugebit te unda ſeu fluctus Lyci.* Idem.

9 Κῦμα &c.] Forte legendum eſt, *κυ-μασίνοι. Idem.*

10 Χρόνον] Forte legi debet θρόνον. *Idem.*

oooo 2 11 Κι-

Digitized by Google

Ἕξει γὰρ μήτηρ ἑὸν υἱέα, καὶ πόσιν υἱὸς
Μητέρα δηλήσει· θυγάτηρ δ' ἐπὶ πατρὶ κλιθεῖσα
Βάρβαρον ὑπνώσει τοῦτον νόμον. ὕστερα δ' αὖτις
Ἐκλάμψει Ῥωμαῖος ἄρης πολλῆς ἀπὸ λόγχης,
Αἵματι δ' ἀνδρομέων πολλῶν χθόνα φυρήσουσιν.
Ἰταλίης δὲ πρόμος τότε φεύξεται ἐκ δορὸς ἀλκῆς.
Λείψουσι δ' ἐπὶ γῆς χρυσῷ κεχαραγμένον [11] ἄνθος,
[12] Ἐκπρομολόντα, φέρουσ' αἰεὶ σημεῖον ἀνάγκης.
Ἔσται μὰν, ὅτε πᾶσα κακὴ καὶ δύσμορος οἰκτρῶς
Ἰλιὰς ἐκπίεται τάφον, οὐ γάμον, ἔνθα βαθεῖα.

Inque vicem natus peccabit conjuge matre.
Filia ſuccumbens patri (qui barbarici
Mos eſt) huic faciet ſomnos, ſed poſterus ipſis
Romanus Mavors exſurget cuſpide multa,
Multamque humano fœdabunt ſanguine terram.
Tunc Italus fugiet bellator cuſpide victus,
Cœlatumque auro florem in tellure relinquent.
ferunt ſemper ſignum neceſſitatis
Porro tempus erit, cùm fatis tota ſiniſtris
Ilias haud nuptum. ſed combibet improba buſtum.

Κλαύ-

11 Ἄνθος] Forte legendum ἴυγχος. *Idem.*

12 Ἐκ προμολόντα] Si probum eſt ἐκ προμολόντα, ſignificabit, *profugientia* ſcilicet ἔθνη, q. d. inter fugiendum haſtas, clypeos & arma quævis abjicient, certo indicio maximæ cladis & miſeriæ. Sin minus, forte conveniet hæc lectio, ἐκ προμολῶν τε φέρουσι. *Et ex ædium veſtibulis auferent aurum celatum: quod inditium eſt magnæ neceſſitatis.* Idem.

13 Τομ-

Κλαύσουσι νύμφαι, ὅτι δὴ θεὸν οὐκ ἐνόησαν,
Ἀλλ' αἰεὶ καὶ [13] τυμπάνοις καὶ κρότοις ἦχον ἔδωκαν.
Μαντεύου Κολοφών, μέγα σοι κρέμαται φοβερὸν πῦρ.
Θεσσαλίη δύσνυμφε, σὲ δ' ὄψεται οὐκέτι γαῖα,
Οὐδὲ τέφρην· πλεύσει δὲ μόνη φυγὰς ἠπείροιο.
Αὐτοῖς ὦ τλῆμον σκύβαλον πολέμου λυγρὸν ἔσῃ,
Ὠκύσι καὶ ποταμοῖς καὶ ῥομφαίῃσι πεσοῦσα.
Ὦ τλῆμόν γε Κόρινθε, σὺ δ' ἀμφ' αὐτὴν βαρὺν ἄρην
Δέξῃ δειλαίη, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἀπολεῖσθε.

Atque ibi plorabunt nymphæ miſerabile, quando
Non novere Deum, ſed ſemper tympana pulſu
Tangere, ſemper eis crepitacula plaudere cura eſt.
Fata require, tibi Colophon gravis imminet ignis.
Theſſalia infelix nymphis: non amplius aut te,
Aut cinerem cernet tellus. nam ſola natabis
A terra ſugiens, ô ærumnoſa, relicta.
Et præbebis eis belli veliſſima ſordem,
Et rapidis fluviis, & duro diruta ferro.
O miſeranda Corinthe, gravis certamine Martis
Circumdaberis, & vos mutua vulnera perdent.

Τῦρε,

13 Τυμπάνοις] Verſum ita ſalvabis, τύμπανα καὶ κρότον. Idem.

14 Οὐ

Τῦρε, σὺ δ' ἡλίκα λήψῃ μόνη. εὐσεβέων γὰρ
Ἀνδρῶν χώρη εἷς ὀλίγη φανίησε διοίσει.
Ἀσσυρίη κοίλη Φοινίκων ὕπατον ἀνδρῶν,
Οἷς ἐπερευγομένη κεῖται βάρνιας ἅλμη.
Τλήμων οὐκ ἔγνως τὸν σὸν [14] θεὸν, ὅν ποτ' ἔλουσεν
Ἰορδάνου ἐν τειτάτισι, καὶ [15] ἔπλατο πνεῦμα πολλῷ,
Ὃς πρὶν καὶ γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Αὐθέντης γένετο λόγῳ πατρὸς, πνεύματι δ' ἁγνῷ·
Σάρκα τε δυσάμενος, ταχὺς ἵπλατο πατρὸς ἐς οἴκους.
Τρεῖς δ' αὐτῷ πύργους μέγας οὐρανὸς ἐστήριξεν,
Ἐν τοῖς δὴ ναίουσι θεοῦ νῦν μητέρες ἐσθλαί,

Tyre, tu vero quanta accipies ſola? piorum enim
Virorum regio es. parva claritas te differet.
Aſſyria Cœle Phœnicum ſummum virorum
Quibus eructata jacet ſalum
Non noſti miſeranda tuum, quem proluit olim
In Jordane Deum & volitabat ſpiritus
Qui prius & terra fuit, & ſtellantibus oris.
Factus voce patris princeps, & flamine ſancto:
Corpus & indutus celer in patris evolat ædes.
At magnum cœlum tres turres condidit illi,
In quo nunc habitant genitrices numinis almæ,

Ἐλπὶς

14 Θεὸν] Certum hinc petimus argumentum à Chriſtiano hæc ſcripta fuiſſe, quandoquidem Divinitatem Jeſu Chriſti heic aſſerit, atqui hoc Myſterium Gentibus ignotum. *Gallæus.*

15 Ἔπλατο] Aliter ἵπτατο. *Opſopœus.*

16 Mi-

Ελπίς τ', εὐσεβίη τε ποθεινὴ, σεβασμοσύνη τε,
Οὐ χρυσῷ χαίρουσα, ἢ ἀργύρῳ, ἀλλὰ σεβάσμοῖς
Ανθρώπων, θυσίαις τε, δικαιοτάτων τε λογισμοῖς.
Θύσεις δ' ἀθανάτῳ μεγάλῳ θεῷ, ἠδ' ἀγερώχῳ,
Οὐ χόνδρον τήξας λιβάνου πυρὶ, οὐδὲ μαχαίρῃ
Αρνεῖον κόψας λασιότριχα· ἀλλ' ἅμα πᾶσιν
Οἵ τεὸν αἷμα φέρουσι, λαβὼν ἀγρίην τε πελειὰ,
Εὐξάμενος πέμψεις, εἰς οὐρανὸν ὄμματα τείνας·
Υδωρ δ' ἀπείσεις καθαρῷ πυρὶ, τοῖα βοήσας·
Ος σε λόγον γέννησε πατὴρ, πάτερ ὄρνιν ἀφῆκα,
Οξὺν ἀπαγγελτῆρα λόγων, λόγον ὕδασιν ἁγνοῖς,

Spes alacris, pietas, & dulcis relligio, quæ
Non auro gaudet, non argento, ſed honeſtis
Cultibus humanis, ſacriſque, & pectore juſto.
Ut vero facias magno, æternoque Tonanti,
Auguſtoque, ſacrum, non thuris in igne liqueſcet
Mica tibi, nullus cultro mactabitur agnus:
Sed conſanguineo cœtu ſtipante tuorum.
Agreſtes captas in cœlum lumina tendes
Mittes cum precibus volucres: lymphæque liquorem
Igni libabis puro, ſic voce locutus:
Qui te progenuit verbum caſtis pater undis
Mitto pater, referat propere quæ verba, volucrem

Ραίνων

Ραίνων σὸν βάπτισμα, δι᾽ οὗ πυρὸς ἐξεφαάνθης.
Οὐδὲ θύρην κλείσῃς, ὅτε τίς σοι ἐπήλυδος ἄλλος
Ἥξῃ δευόμενος, πενίης ἐπερυκέναι λιμῷ·
Ἀλλὰ λαβὼν κεφαλὴν τοῦδ᾽ ἀνέρος ὕδατι ῥάνας,
Εὖξαι τρίς, τῷ σῷ δὲ θεῷ μάλα τοῖα βοῶν·
Οὐκ ἔραμαι πλούτου, λιτὸς ποτὲ λιτὸν ἐδέγμην
Ἀμφαδόν· ὦ πάτερ χωρηγητὴρ ἐπάκουσον.
Εὐξαμένῳ δώσει σοι, ἀπήγαγεν ἐκ τοῦδε δ᾽ ἀνήρ.
Μή θλίψεις με θεοῦ ἱερὸν σέβας, ἐκ δὲ δίδαιον
Ἀγνὸν ἀδούλωτον περὶ γένναν ἐλεχθέν.
Τλήμονά μου κραδίην στῆσον πάτερ, εἴς σε δέδορκα,

Aſpergens baptiſma tuum, *per quem ignem apparuiſti*
Nec portam claudes, ſi quis tibi venerit hoſpes
Indigus, ut fame ſe defendat, pauperieque:
Sed caput illius ſumpta conſpergito lympha.
Terque tuum venerare Deum ſic voce profatus:
Non amo divitias, tenuiſque aliquando viciſſim
Accepit tenuem, pater accipe vota ſecundus.
Orantique dabit, reſpondit vir quoque contra.
Ne me dilectum Domino caput opprime, germen
Quin potius juſtum, immaculatum, & ſuſcipe ſanctum.
Confirma miſerum mihi cor pater, intucor te,

Εἴς σε τὸν ἄχραντον, τὸν μὴ χέρες εἰργάσαντο.
Σαρδὼ νῦν σὺ βαρεῖα [16] μεταλλάξῃ ἐς τέφρην.
Ἔσσῃ δ' οὐκέτι νῆσος, [17] ὅταν δεκάδος χρόνος ἔλθῃ.
Ζητήσουσι πλέοντες ἐν ὕδασιν οὐκέτ' ἐοῦσαν.
[18] Ἀλκυόνες δ' ἐπὶ σοὶ οἰκτρὸν γόον αἴξουσιν.

Inviolatum te, quem non fecit manus ulla.
Sardo nunc gravis in cineres converſa jacebis,
Inſula jam nec eris, decados cum venerit ævum.
Nautaque te nuſquam exiſtentem quæret in undis,
Alcyoneſque tuum flebunt lachrymabile funus.

[19] Μυγ-

16 Μεταλλάξῃ ἐς] Aliter μεταλλάξῃ. *Idem.*

17 Ὅταν δεκάδος] Decennium vero ideo dixit, quod in Sibyllinis omnia tam bona, quam mala facta, denario continerentur numero, utpote fatali, quamobrem & Pythagoricos conſtat τὴν δεκάδα ſeu denarium appellaſſe fatum ſeu εἱμαρμένην. Eadem ratione dicebatur quoque fatalis annus viceſimus, velut ex duobus compoſitus denariis. Certum eſt autem combuſtionem Capitolii, quæ contigit anno Urbis DCLXXI. præceſſiſſe annis viginti conſpirationem Catilinariam. *Iſ. Voſſius.*

18 Ἀλκυόνες] *Alcyone*, vel *Halcyone*, Neptuni fil. Ceycis uxor, quæ, cum ad Oraculum vir ejus navigans naufragium feciſſet, doloris impatiens, ſe ſubmerſit, ac Deorum commiſeratione in avem ſui nominis mutata eſt. Ovid. *Met.* 11. Theocr. Schol. *Idyll.* 7. Ἀλκυόνη θυγάτηρ Μαιόλη καὶ Καναῶνος, γυνὴ δὲ Κήϋκος. Servius autem *ad Georg.* 1. notat nominativum eſſe *Alcyone*, cum de muliere dicitur: cum de avibus, *hic & hæc Alcyon*, *hi & hæ Alcyones:* Putant debere ſcribi *Halcyon*; dici enim Ἀλκυόνα, παρὰ τὸ ἐν ἁλὶ κύειν. Vide Ariſt. *hiſt. an. lib.* 9 *cap.* 14. & *lib.* 5. *cap.* 8. Varro *de L. L. lib.* 6. Schol. Apollonii *pag.* 52. & Schol. Ariſtoph. *in Ὄρνισι.* Vide Ceyx. *Halcyon*, marina avis, παρὰ τὸ ἐν ἁλὶ κύειν, ex eo, *quod in mari concipit & parit*, dicta, à cantus dulcedine commendatur. *Ea enim nullam avem ſuavius canere*, ait Oppianus; & Tymnæus, ut avem à cantus gratia maxime laudet, *Antholog. lib.* 3. *cap.* 24. dicit, eam alcyonum cantum exæquare:

Ὄρνεον οὐ χαρίεστι μεμελημένον, οὐ περόμενον
Ἀλκυόνι τὸν σὸν φθόγγον ἰσωσάμενον:

Quæ cauſa, quod, cum Sirenes apud Poëtas figuram avium ex parte habeant, & ſtationem ad maris littus & miram cantus ſuavitatem, Scripturæ Interpretes *Sirenum* nomine *alcyones* intelligere, vult Cyrillus, *in Mich. cap.* 1. *verſ.* 8. ubi pro ἀηδόνας, *luſcinias*, quæ cum mari & fluctibus nihil commune habent, ἀλκυόνας reſcribi jubet Bochartus: quæ duæ voces, licet ſcriptura diſſimiles ſatis, tamen non raro à libra-

rus

Digitized by Google

19 Μυγδονίη τρηχεῖα, δυσέκβατε πυργὲ θαλάσσης,

Αὐχήσεις αἰῶνα, καὶ αἰώνων ἀπολεῖ σε

Aſpera Mygdonie, ſpecula inſuperata profundi,
Omnem per ſeriem ſeclorum tota ſeneſces,

Θερ-

riis confunduntur. Addit Cyrillus, *alcyones* in maris finibus ovis incubare & propter nidum à fluctibus abreptum lugubre melos fundere: ut Val. Flaccus *Argonautic. lib.* 4.

Fluctus ab undiſoni ceu forte crepidine ſaxi
Cum rapit alcyonis *miſeræ fœtumque laremque,*
It ſuper ægra parens, queriturque tumentibus undis.

Imo velut omnium avium maxime θρηνητικὴν, i. *lugubrem*, eam Poëtæ deſcribunt, ut videre eſt, apud Homerum *Iliad.* 1. *verſ.* 559. Eurip. *Iphig. in Tauris verſ.* 1089. Moſchum *in Epitaph. Bionis*, Propertium *lib.* 3. *Eleg. de natali amicæ*, alios. Nec omittendum, avem hanc Plutarcho autore, vincere, τὰς φιλοτέκνους χελιδόνας, *prolis amore hirundines*, & τὰς φιλάνδρους πελειάδας, *amore conjugis columbas*: hinc cerylos, maritos ſuos, ætate graves, dicuntur ἀναλαβοῦσαι ἐπ' αὐτῶν τῶν καλουμένων μεταφρένων, interſcapiliis ſuis ſublatos circumferre. Quo pertinent Alcmanis verſus, apud Antigonum *Hiſtor.* 27.

- - - - Βάλε δὴ, βάλε κηρύλος εἴην,
Ὅς τ' ἐπὶ κύματος ἄνθος ἅμ' ἀλκυόνεσσι ποτῆται.

——— *Utinam cerylus eſſem* (alcyonum mares ſic vocant)
Qui maris ſuperficiem ſupervolat cum alcyonibus, &c.

V. Sam. Bochartum *Hierozoici Part. poſter. lib. II. c.* 14. de nidis v. earum, qui admirationem habent, *pilæ figura*, *nec ferro intercidi queunt*, ut ait Plin. infra in voce *Nidus*: & plura de hac ave apud eundem *lib.* 10. *cap.* 32. alibique paſſim, Cœlium Rhodiginum *lib.* 14. *cap.* 11. Alios: nec non in voce *Alcyone*. Hofmannus.

19 Μυγδονίη] *Mygdonia*, regio Macedoniæ in Thraciam vergens, inter Axium, & Strymonem fluv. Plin. 4. 10. Pop. *Mygdones*, qui in Aſiam tranſgreſſi, in ea parte Myſiæ conſederunt, quæ Troadi ſuperjacet, Rhyndaco amni, & Daſcylitico lacui propinqua, eamque regionem de nomine relictæ patriæ *Mygdoniam* appellarunt. In hac reg. Nioben natam volunt Poëtæ. Eſt item magnæ Phrygiæ regio, Stephanus: in hanc quoque *Mychthoniam* vocari ait. Hinc *Mygdonia* mater Deorum. Val. Flac. *Arg.* 3.

—— *Ancipitem lymphaverat urbem*
Mygdoniæ Pan juſſa ferens ſæviſſima matris.

Et *l.* 8. (*Almo*,
Sic ubi Mygdonios planctus ſacer abluit
Lætaque jam Cybele.

Claudianus, de Conſulatu quem Manlius Theodorus cum Eutropio geſſit:

Perfoſſiſque ruunt populo pallente leones,
Quales Mygdonio curru frænare Cybelle
Optat. ———

Porro Mygdoniam terram divitem fuiſſe patet ex Horat. apud quem *lib.* 2. *Od.* 12. legimus,

Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.

Marmore etiam abundabat. Ovid. *Ep.* 15.

Quæ mihi Mygdonii marmoris inſtar erunt. Idem.

 20 Ἀλ-

Digitized by Google

Θερμῷ πνεύματι πᾶσα, μανήσῃ δ' ἄλγεσι πολλοῖς.
Κελτιγονή, τὸ ἴσον κατ' ὄρος, παρὰ δύσβατον [20] ἄλπην.

Perdita ferventi vento, lymphata dolore.
Gallia difficiles quæ montibus accolis Alpes,

Ψάμ-

20 Ἄλπην] *Alpes*, montes ſunt excelſi (qui Italiam ſeparant à Gallia, Helvetia, Rhætia, Hungaria, & Germania.) *l'Alpi* Italis, *Alben* Germanis dicti, qui multiplices ſunt; variaque, pro locorum diverſitate, ſortiuntur nomina. long. 3000. Stad. Liv. Sunt enim 1. Alpes *Carnicæ*, 2. *Cottianæ*, ſive *Cottiæ*. 3. *Graiæ*. 4. *Noricæ*. 5. *Juliæ*. 6. *Maritimæ*, ſive *Litoreæ*. 7. *Pannonicæ*. 8. *Penninæ*, *Pœnæ*, ſive *Pœninæ*. 9. *Rhæticæ*. 10. *Tridentinæ*. 11. *Venetæ*. *Albia*, & *Alpionia* olim dictos fuiſſe hos montes ſcribit Strabo. Stephano etiam Ἄλπεια, & Ἄλπειοι dicuntur, Phavorino Ὄλπια; Quin & Σάλπιοι etiam videntur à Lycophrone appellari, ut putavit ejus commentator Iſacius. Per hos montes Annibal in Italiam tranſivit, aceto viam faciente. Livius *lib.* 21. *Ardentiaque ſaxa infuſo aceto putrefaciunt: ita torridam incendio rupem ferro pandunt.* Juven. *Sat.* 10.

- - - Oppoſuit natura Alpeſque, niveſque,
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.

Ubi recte nives Alpibus tribuit, ita enim eos deſcribunt paſſim Poëtæ. Unde χιονόεσσας Ἄλπεις, & νιφοβλῆτες in Anthologia. Horat. *Serm.* 2. *Sat.* 5.

Furius hibernas cana nive conſpuit Alpes.

Hinc *Alpina glacies* Claudiano, *lib.* 2. *de Raptu Proſ.* & *Alpinæ pruinæ* eidem *in Panegyr.* & *Alpinus rigor* Ovidio *Metam.* 14. & *gelidæ Alpes* Lucano *lib.* 1. Imo à candore nivium, ut vulgo putant, dicti ſunt hi montes, quia perpetuis fere nivibus albeſcant. Sabini enim *Alpum* dixere, quod poſteri Latini *Album*. Ita Feſtus: Melius, quod mirere, Iſidorus 14. 8. *Alpes proprie montes Galliæ ſunt, de quibus Virgilius, Aërias Alpes. Et dicendo aërias, verbum expreſſit à verbo. Nam Gallorum lingua Alpes montes alii vocantur.* Et ſic Alpes perpetuo deſcribuntur à Poëtis. Catullus,

Sive trans altas gradietur Alpes.

Sil. Italicus *lib.* 1.

Non celſæ obſtiterint Alpes. - - -

Quin & Servius in iſta Virgilii verba, quæ ſunt initio *lib.* 10. commentans, *Sane omnes altitudines montium, licet à Gallis Alpes vocantur, proprie tamen montium Gallicorum ſunt.* Itaque Montis, qui Nicro fluvio vicinus eſt, & haud procul Rutelinga adſcenditur, illa longe lateque patens planities tritici feraciſſima, indubie etiamnum *Alba* nomen à cultoribus olim Gallis retinet. Bochartus tamen montes hoſce nomen ſuum Phœnicibus debere putat, quibus לבן *laban* erat albus, & אלבן *alben* forma Syra *albeſcere*. Unde & *Libano* nomen, quem Paraphraſtæ vocant אולבנין *Olbanin*, Cant. 4. 11. Non tamen de nihilo Ἄλπην alii *montem altum* explicant, cum & *al* celſum, & *pen* verticem montis, ſeu collem ſignificet. Uſurpatur hæc vox præcipue in plurum, quanquam aliquando & in ſingulari.

Dio-

Ψάμμος ὅλλω χώσειε βαθὺς, φόρβη οὐκέτι δώσεις,
Οὐ στάχυν, οὐ βοτάνας· πανέρημος ἔσσι δ' ἀπὸ λαῶν

Omnis arenarum cumulis operibere: nec jam
Fruges, aut ſegetes paries; herbasve: ſed omni

Aiei

Dionyſius *verſ.* 295. Ἀλπεσι ... Ovid. *Artis Amatoriæ*, *l.* 3.

- - - *Nec quot in Alpe feræ.*

Claudianus:

- - - *Extemplo frondoſa fertur ab Alpe.*

Porro de Alpibus, vide Ptolem. Geogr. 3. 1. Plin. *l.* 3. Strab. *l.* 4 & 5. Tacit. *l.* 3 Merul. *Coſmogr.* Alciatum *comment. in lib. Taciti de Germania*, ſed imprimis Joſiam Simlerum, in libello quem *de Alpibus* inſcripſit. Optime autem & copioſiſſime omnium de Alpibus diſſerentem vide doctiſſimum Cluver. *Ital. Ant. l.* 1. *c.* 30. &c. Alpium ſeries ſic ſe habet, à littore maris Gall. inchoando: Maritimæ, Ptol. quæ & littoreæ, Cottiæ, Pœninæ, & Graïæ, à Gallia Narbonenſ. dividunt: Maritimæ quidem, quæ *les Montagnes de Tende*, teſte Pingonio, dicuntur, à Provincia, incipiuntque à Nicæa, Barcinonetamque opp. uſque protenduntur, inter Provinciam & Liguriam extenſæ. Sed deſinunt in Monte Veſulo, *Mont. Viſo*, unde oritur Padus fluv. Cottiæ, Suetonio quæ & Cottianæ à Tac. nominantur; *Mont-Cenis*, Delphinatum à Taurinis, hoc eſt, à parte Pedemontani Principatus (per quem Padus fluv. decurrit, dividentes. Graïæ, *M. di S. Bernardo piccolo*, teſte Pingonio, Allobroges, hoc eſt, Sabaudos à Salaſſis, ſive à valle Auguſtana diſcludunt. Graïus mons apud Sen. & Tacit. Harum pars eſt mons Sempronius. Exordiuntur à Monte Ceniſio, excurruntque uſque ad Montem S. Bernardi majoris in limite Valeſiæ. Pœninæ, Tac. *M. di S. Bernardo maggiore*, quæ ab Allobrogibus & Sedunis partem Principatus Pedemontani & Inſubriæ, dividunt. Summæ, Adula mons alus, *M. de S. Gothard*, Pœninis contiguæ, Helvetios ab Inſubribus ſeu parte Ducatus Mediolanenſ. ſeparantes; quarum radices ad lacum Verbanum perducuntur, *Gothardsberg* Germanis, teſte Schudo. Ex his tria flum. Rhodanus, Ticinus, & Rhenus fluunt. Lepontiæ Plin. Summis, ubi Rhenus ortum habet, junguntur, ubi Lepontii pop. *M. di S. Bernardino* dici videntur. Rhætiæ, Plin. & Tac. quæ & Juga Rhætica, *M. Braulio*, & Germanice *Wurmſerloch*, teſte Schudo, Rhætos à reliquis Inſubribus dividentes. Inde Oenus per Noricos, Atheſis per Venetos Cenomanos, & Addua per Inſubres flumina derivantur. Tridentinæ, Caſſiod. quæ ad occ. *M. Bernina*, & *M. di S. Nicola*, ad ort *M. Zelam* (unde Medoacus fluv & Anaſſus profluunt) dicuntur, aliaque tenent nomina, Comitat. Tirolenſem à Venetis ſeparantes. Hæ extenduntur ad fontes fluv. Natiſonis, Baudr. Noricæ, Marcel. quæ apud Melam mont. Taurus dicuntur, *Taurn*, inter Comit. Tirolenſem, Saliſburgenſem tractum, & Carinthiam interſitæ, circa Villacum *Villacher Alben*, & apud Saliſburgenſes *Swanberger*, aliiſque nominibus appellatæ. Juliæ, Tac. quæ & Carnicæ Ptol. & aliis dicuntur, inter Noricos & Carnos, ſeu inter Carinthiam partem Norici, & Forum Julium, Carnorum ſeu Venetorum regionem, intercedentes, atque in Hadriaticum mare terminantes. Quæ adhuc *Zeglie*, ſeu *Zuglie* nominantur. Ferrar. *Idem.*

Αἰεὶ, κρυμαλέοις δὲ παχνουμένη κρυστάλλοις;
Λώβην ἐκλύσεις, ἣν οὐκ ἐνόησας ἄναγνε.
Ῥώμη καρτερόθυμε, Μακηδονίην μετὰ λόγχην
Ἀστράψεις ἐς ὄλυμπον. θεὸς δέ σε πάμπαν ἄπυστον
Ποιήσει, ὁπόταν δοκέεις πολὺ κρεῖσσον ἐς ὄμμα
Ἑδραίη μίμνειν. τότε σοι τοιαῦτα βοήσω,
Ὀλλυμένη φθέγξῃ λαμπρόν ποτε, καὶ [21] μαρμάραν σε,
Δεύτερά σοι Ῥώμη μέλλω πάλι δεύτερα φωνεῖν.
Ἄρτι δέ σοι Συρίη τλῆμον καταδύρομαι οἰκτρῶς.
Θῆβαι δύσβουλοι ὑμῖν κακὸς ἦχος [22] ἐπέστη.
Αὐλῶν φθεγγομένων· ὑμῖν σάλπιγξ κακὸν ἦχον

A populo deſerta, gelu glacieque rigebis
Æternum, culpamque lues quam perdita neſcis.
Roma ferox animi, poſt fracta Macedonis arma
Fulgure perſtringes cœlum: ſed te Deus omni
Robore privabit, cum firma videberis eſſe
In primis: at tunc tibi talia vociferabor:
Perſpicuum periens olim clarumque ſonabis.
Plura quidem dictura tibi ſum Roma deinceps.
At nunc te Syria infelix miſerabile ploro.
Thebæ inconſultæ, vobis ſonus horridus inſtat
Vocalis litui: vobis ſonitum tuba triſtem

Ἠχή-

21 Μαρμάραν σε] Forte legendum eſt μαρμαίροντι. Opſopœus.

22 Ἐπέστη] Aliter ὑπέστη. Idem.

23 Ἐ-

Ἠχήσει, ὄψεσθε δ' ἀπολλυμένην χθόνα πᾶσαν.
Αἲ, αἴ σοι τλήμων, αἲ αἲ κακόθυμε θάλασσα.
Βρωτήσῃ πυρὶ πᾶσα, καὶ ἐξολέσεις λαὸν ἅλμῃ.
Ἔσται γάρ τε τοσοῦτον ἐπὶ χθονὶ μαινόμενον πῦρ,
Ὅσσον ὕδωρ ῥεύσει, καὶ ἐξολέσει χθόνα πᾶσαν.
Φλέξει ὄρη, καύσει ποταμοὺς, πηγὰς δὲ κενώσει.
23 Ἔσται κόσμος ἄκοσμος ἀπολλυμένων ἀνθρώπων.
Καιόμενοι δὲ κακῶς, τότε τλήμονες ἐμβλέψουσιν
Οὐρανὸν οὐκ ἄστροις, ἀλλ' ἐν πυρὶ κεκμηῶτα.
Οὐ δὲ θοῶς ὀλέκονται, ἀπολλύμενοι δ' ὑπὸ σαρκῶν,
Πνεύματι καιόμενοι εἰς αἰώνων ἐνιαυτούς.

Emittet, terramque perire videbitis omnem.
Eheu infelix, eheu mare perfidioſum,
Omne vorax ignis te perdet: tu ſale gentes.
Tantus enim terris inſaniet ignis, aquæ vis
Quanta fluit, terram delebit funditus, vret
Montes, ſiccabit fontes, fluuioſque cremabit.
Mundus erit jam non mundus, populique peribunt,
Heu miſeri ardentes, & cœlum ſuſpicientes,
Cœlum non aſtris rutilum, ſed ab igne laborans.
At non perdentur ſubito: ſed corpora ſenſim
Tabeſcent, animi totos vrentur in annos.

Αἰεὶ.

23 Ἔσται, &c.] Extat apud Lactant. lib. 7. cap. 16: *His & aliis* (inquit) *pluribus malis ſolitudo fiet in terra: & erit deformatus orbis atque deſertus: quod in carminibus Sibyllinis dicitur.* Idem.

24 Ἔσ

Αἰεὶ δυσβασάνιστα θεοῦ νόμον εἰδήσουσιν,
Οὐκ ἀπάφητον ἐόντα. βιαζομένη δ' ἄρα γαῖα,
Ὅν τινα τολμήσασα θεὸν [24] ἐπεδέξατο βωμοὺς,
Ψευδομένη, καπνὸν δὲ δι' αἰθέρος ἄλγεα θέντα.
Κεῖνοι δὲ πλήσονται ἄγαν πόθον, οἳ διὰ κέρδους
Αἰσχρὰ προφητεύσουσι, κακὸν χρόνον ἀλδαίνοντες.
Οἱ μὲν δασσάμενοι προβάτων λασιότριχα ῥινὰ,
Ἑβραῖοι ψεύσονται, ὃ μὴ γένος ἔκλαβον αὐτοί.
Ἀλλὰ λόγοις λαλέοντες ἐπ' ἄλγεσι κερδαντῆρες,
Οἳ βίον ἀλλάξουσιν, κοὐ πείσουσι δικαίους,
Οἵ τε θεὸν [25] πάμπιστα διὰ φρενὸς ἱλάσκονται.

Semper male-examinatam Dei legem videbunt
Non reiiciendam eſſe: coacta igitur terra
Quemcum-que audax Deum ſuſceperit aras
Mentita, ſumum autem per æthera dolores ponentem.
In primis autem augentur, qui nomine lucri
Turpia prædicent, augentes tempus acerbum.
Hebræi ſane ſciderint cum tergus ovile,
Mendaces referent, quæ non ſunt dicere juſſi:
Verba quidem dantes, facientes lucra dolorum.
Qui mores vertent, nec juſti pellicientur,
Quique Deum plane ſincero pectore placant.

Ἐν

24 Ἐπεδέξατο] Aliter ἐπιδέξατο. *Idem.*
25 Πάμπιστα] Aliter πάμπιστον. *Idem.*

26 Δὲ

Ἐν δὲ τρίτῳ κλήρῳ περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
Ὀγδοάτης πρώτης ἄλλος πάλι κόσμος ὁρᾶται.
Νὺξ ἔσται πάντη μακρὴ καὶ ἀπειθής.
Καὶ τότε μὲν θείου περιβήσεται ὀδμὴ,
Ἀγγέλλουσα φόνους ὁπόταν κεῖνοι ἀπόλωνται
Νυκτί τε καὶ λιμῷ, τότε γεννήσει καθαρὸν νοῦν
Ἀνθρώπων, στήσει [26] δὲ τὸ γένος, ὡς πάρος ἦν σοι.
[27] Οὐκ ἔτι τις κόψει βαθὺν αὔλακα γυρῷ ἀρότρῳ,
Οὐ βόες ἰθυντῆρα κάτω βάψουσι σίδηρον.
Κλήματα δ' οὐκ ἔτ', οὐδὲ στάχυες, ἀλλ' ἅμα πάντες
Μάνναν τὴν δροσερὴν λευκοῖς ὑπ' ὀδοῦσι φάγονται.

Tertia ſed cum ſors vertentes duxerit annos,
Octavo primo mundus ſpectabitur alter,
Nox incredibili caligine longa manebit.
Tunc exhalabit teterrima ſulphuris aura,
Nuncia cladis: eis fame dehinc, & nocte peremptis,
Tunc hominum gignet puras in pectore mentes,
Reſtituetque genus, fuit ut tibi tempore priſco.
Jam nullus ſulcos curvo proſcindet aratro,
Terra nec à bubus ferro ſcindetur acuto.
Nec ſpicæ, nec erunt ſarmenta, ſed omnibus una
Roſcida manna ſimul mandetur dentibus albis.

Σὺν

26 Δὲ τὸ γένος] Forte legendum eſt δὲ γένος τὸ σὸν ὡς. *Idem.*

27 Οὐκ ἔτι τις, &c.] Hæc ſequentia ſapiunt Chiliaſmum.

Σὺν δ' αὐτοῖς ἔσται τότε καὶ [28] θοὴ, ὥς τε διδάξει
[29] Ὡς ἐμὲ τὴν λυγρήν. ὅσα γὰρ κακὰ πρόσθεν ἔρεξα,
Εἰδυῖ, ἄλλα τε πολλὰ κακῶς ἐπόνησ' ἀμελοῦσα;
[30] Μυρία μέν μοι λέκτρα, γάμος δ' οὐδεὶς ἐμελήθη·
Πᾶσι δ' ἐγὼ πανάπυστος ἐπήγαγον ἄγριον ὅρκον.
Δυομένους ἀπέκλεισα, καὶ ἐν προμολῇσιν ἰοῦσα,
Ἴκελον εἰς αὐλῶνα, θεοῦ φάτιν οὐκ ἐνόησα.
Τοὔνεκα πῦρ μ' ἔφαγεν, καὶ [31] βρώσεως οὐδὲ γὰρ αὐτὴ
Ζήσομαι, ἀλλ' ὀλέσει με κακὸς χρόνος, ἔνθα τάφον μοι
Ἄνθρωποι τεύξουσι, ἐπανερχόμενοί με θαλάσσῃ,

Nec Deus abfuerit illis, qui cuncta docebit,
Ut ſceleratam me nam quæ ſcelera ante patravi
Prudens, & ſtudio peccandi perdita feci?
Mille mihi lecti, connubia nulla fuerunt,
Jureque jurando quoſvis perjura ligavi.
Excluſi tenues, & per moliſſima rura
Quoſlibet admiſi, magni ſecura Tonantis.
Propterea igni ſum conſumpta, ævoque, nec ipſa
Vivam, ſed perdet durum me tempus, ibique (dis,
Conſtituent homines buſtum mihi. poſteri at un-

Καὶ

28 Θοὴ ὡς τε] Forte legendum eſt Θεὸς ὅς τε. *Opſopœus.*

29 Ὡ'ς ἐμὲ, &c.] Similiter de ſe loquitur Sibylla in extremo primi libri. *Idem.*

30 Μυρία μὲν μοι λέκτρα, &c.] Egregiam ſcilicet Prophetiſſam quæ virginitate ſua domum Prophetiæ eſt merita! Diſſertationes noſtras. *Gallæus.*

31 Βρώσεως] Forte legendum eſt Βρώσεις. *Opſopœus.*

32 Πα-

Digitized by Google

Καί με λίθοις ὀλέσουσιν. ἐπί μοι γὰρ [32] πατρὶ λαλοῦσα

Υἱα φίλον μετέδωκε. βάλλετέ με βάλλετε πάντες.
Οὕτω γὰρ ζήσω, καὶ ἐς οὐρανὸν ὄμματα πήξω.

Me periment ſaxis
Charum dat natum: me cædite, cædite cuncti,
Sic etenim vivam, atque in cœlum lumina figam.

32 Πατρὶ λαλοῦσα, &c.] Videtur optare inceſtum cum patre commiſſum vel filium ex adulterio natum & patri ſubjectum, ideo paucis mutatis ſic legendum cenſeo, ἐπεὶ (quod ſcriptus codex agnoſcit) μοῦ πατρὶ λαθοῦσα υἷα φίλον μετέδωκα. *quoniam meo patri clam carum filium dedi.* Sic hoc eodem libro, ἐπὶ πατρὶ κλιθεῖσα, quam dictionem ſi cui libuerit huc transferre, per me ita legat licet, ὀλέσουσ' ἐπ' ἐμοὶ γὰρ πατρὶ κλιθεῖσα, &c. *Idem*

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

LIBER OCTAVUS.

1 ΛΟΓΟΣ] Nonum librum hic inchoat Ranconetus. At in reg. cod. primum locum obtinet. Conſtat ex Lactant. lib. de Ira cap. 23. initium hoc oraculorum ſuorum feciſſe Sibyllam aliam ab Erythræa: quam Lactantius appellat, cum ejus teſtimoniis utitur. Sic enim ſcribit: verum quia plures (ut oſtendi) Sibyllæ à doctiſſimis auctoribus fuiſſe traduntur, unius teſtimonium ſatis non ſit ad confirmandam, ſicut intendimus, veritatem. Cumææ quidem volumina, quibus Romanorum fata conſcripta ſunt, in arcanis habentur. Cæterarum tamen fere omnium libelli, quo minus in uſu ſint omnibus, non vetantur. Ex quibus alia denuntians univerſis gentibus iram Dei ob impietatem hominum hoc modo exorſa eſt:

Ἐρχομένης ὀργῆς μεγάλης ἐπὶ κόσμον ἀπειθῆ
Ἐσχατον εἰς αἰῶνα θεοῦ μηνύματα φαίνω
Πᾶσι προφητεύουσα κατὰ πόλιν ἀνθρώποισιν.

Ex duobus poſterioribus unus concinnatus legitur. *Opſopœus.*

[2] ΕΡΧΟΜΕΝΗΣ μεγάλης ὀργῆς ἐπὶ κόσμον
ἀπειθῆ
Ὕστατον εἰς αἰῶνα θεοῦ μηνύματα φαίνω,
Πᾶσι προφητεύουσα κατὰ πόλιν ἀνθρώποισιν,
[3] Ἐξ ὅτε δὴ πύργος τ᾽ ἔπεσε, γλῶσσαί τ᾽ ἀνθρώπων
Εἰς πολλὰς θνητῶν ἐμερίσθησαν διαλέκτους.
[4] Πρῶτα μὲν Αἰγύπτου βασιλήιον, εἶτα τὸ Περσῶν,
Μήδων, Αἰθιόπων τε, καὶ Ἀσσυρίης Βαβυλῶνος,
Εἶτα Μακηδονίης τῦφον μέγαν αὐδήσασα,
[5] Πέμπομαι εἰς Ἰταλῶν κλεινὴν βασιλείαν ἄθεσμον,

TERRIBILES toti mundo Divinitus iras
Poſtremi ſecli venturas tempore pando,
Omnibus humanis effando futura per urbes,
Ex quo collapſa turri diſcrimina linguæ
Sumpſerunt hominum, variatio munere vocum.
Principio Ægypti, Perſarum poſtea regnum,
Medumque, Æthiopumque, ac Aſſyriæ Babylonis:
Deinde Macedoniæ faſtus effata minaces,
Italiæ regnum clarum dirumque recludo,

Ὑστά-

2 ΕΡΧΟΜΕΝΗΣ] Hic & duo ſequentes verſus paulo aliter leguntur apud Lactantium libro de Ira Dei cap. XXIII. hoc enim modo ab illo citantur.

Ἐρχομένης ὀργῆς μεγάλης ἐπὶ κόσμον ἀπειθῆ
Ἔσχατον εἰς αἰῶνα θεοῦ μηνύματα φαίνω,
Πᾶσι προφητεύουσα κατὰ πόλιν ἀνθρώποισι.

3 Ἐξ ὅτε, &c.] Duos iſtos citat Theophilus in orat. 2. cum pluribus aliis, quorum ſedes eſt pag. 223 & 224. editionis noſtræ. *Opſopæus.*

4 Πρῶτα, &c.] Idem thema de monarchiis ſupra tractatum fuit iiſdem pœne verbis & verſibus. *Idem.*

5 Πέμπομαι] Vet. edit. πέμπτον, & Caſtalio quintum. Utrumque correxi fiducia codicis regii, qui præfert πέμπομαι. *Idem.*

6 Ἀξί

Υςάτιον πᾶσι δείξει κακὰ πολλὰ βροτοῖσι,
Καὶ πάσης γαίης ἀνδρῶν μόχθους δαπανήσει.
6 Ἄξει δ' ἀκμήτους βασιλεῖς ἐθνῶν ἐπὶ δυσμὰς,
Καὶ θεσμοὺς θήσει λαοῖς, καὶ πάνθ' ὑποτάξει.
Ὀψὲ θεοῦ μύλοι ἀλέουσι τὸ λεπτὸν ἄλευρον.
Πῦρ τότε πάντ' ὀλέσει, καὶ λεπτὸν χνοῦν ἀποδώσει,
Ὑψικόμων ὀρέων κορυφὰς καὶ σαρκὸς ἁπάσης.
7 Ἀρχὴ πᾶσι κακῶν φιλοχρημοσύνη καὶ ἄνοια.
Χρυσοῦ γὰρ δολίοιο καὶ ἀργυρίου πόθος ἔσαι.
Οὐδὲν γὰρ τούτων θνητοὶ μεῖζον προέκριναν,

Extremum pariet quod mundo triſtia multa,
Conatuſque hominum conſumet totius orbis,
Occiduaſque feros reges perducet in oras,
Et leges ponet populis, & cuncta domabit
Sed mola poſtremo pinſet Divina farinam.
Omnia tunc ignis perdet, vertetque minutum
In cinerem, celſos montes, & corpora cuncta.
Sola eſt cauſa mali cunctis dementia habendi.
Nam fallacis erit auri argentique cupido.
Nil etenim cenſent homines præſtantius iſtis,

Οὐ

6 Ἄξει δ' ἀκμήτους] Reg. cod. ἥξει δ' ἀκμηταίς. Pithoei ἄξει δὲ ἀκμηταίς. ſcribendum itaque vel ἀκμήτους, ab ἀκμὴς, vel ἀκμήτας ab ἀκμήτης. *Idem.*

7 Ἀρχὴ, &c.] Perperam in priorib. editionib. ἄχει: recte vett. codd. ἀρχὴ. Confirmatur ſimili verſu ante & altero Phocyl. ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἁπάσης. *Idem.* Hi quinque verſus ex Phocylide ſunt deſumpti.

8 Περ-

Οὐ φάος ἠελίου, οὐκ οὐρανὸν, οὐδὲ θάλασσαν,
Οὐ γαῖαν πλατύνωτον, ὅθεν φύουσιν ἅπαντα
Οὐ τὸν πάντα διδόντα θεὸν, γεννήτορα πάντων·
Οὐ πίστιν τούτων καὶ εὐσεβίην προέκειναν.
Πηγὴ δυσσεβίης, καὶ ἀταξίας[8] προοδηγὸς,
Μηχανίης πολέμων, εἰρήνης ἔχθρα τ' ἄνοια;
[9] Ἐχθραίνοντα τέκνοις γονέας, καὶ τέκνα γονεῦσι.
Κ' οὐδὲ γάμος ἅμα χρυσῷ ὅλως ποτὲ τίμιος ἔσαι.
Γαῖα θ' ὅρους ἕξει, καὶ φρουροὺς πᾶσα θάλασσα,
Πᾶσι μεριζομένη δολίως τοῖς χρυσὸν ἔχουσιν,
Ὡς αἰῶσι θέλοντας ἔχειν πολυθρέμμονα γαῖαν.

Non lumen ſolis, non cœlum, non maris æquor,
Non vaſtam terram, quæ procreat omnia: non qui
Donat cuncta Deum, genitorem totius orbis:
Non fidei, non plus tribuunt pietatis amori.
Impietatis fons, perturbandi ordinis autor,
Belli cauſa, hoſtis pacis, dementia habendi:
Quæ patribus natos, patres inimicat alumnis.
Connubiis nec honos, auro præſente, manebit.
Terra omnis metas, cuſtodes æquor habebit,
Omnibus aſtute diviſa ſcatentibus auro,
Ut terram ſemper videantur velle tenere.

Πορ-

8 Προοδηγὸς] Aliter προοδηγοί.
9 Ἐχθραίνοντα] Forte legendum eſt ἐχθραίνουσι. Hic iterum videtur ex Phocyclide expreſſus, ἐχθροὶ δὲ τέκνα γονεῦσιν ἀδελφοί τε συναίμοις: certe repetitur poſtea. Opſopœus.

10 Εἰς

Πορθήσουσι πένητας, ἵν' αὐτοὶ πλείονα χώρην
Προσπορίσαντες, ἀλαζονίῃ καταδουλώσωσι.
Κ' εἰ μὴ γαῖα πέλωρος ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Τὸν θρόνον εἶχε μακρὰν, οὐκ ἦν ἴσον ἀνδράσι φέγγος,
Ἀλλ' ἀγοραζόμενον χρυσῷ πλουτοῦσιν ὑπῆρχε,
Καὶ πτωχοῖς αἰῶν' ἕτερον θεὸς ἡτοίμαζεν.
  Ἥξει σοί ποτ' ἄνωθεν ἴση, ὑψαύχενε Ῥώμη,
Οὐράνιος πληγὴ, καὶ κάμψεις αὐχένα πρώτη,
Κ' ἀξεδαφισθήσῃ, καὶ πῦρ σε ὅλην δαπανήσει,
Κεκλιμένην ἐδάφεσσιν [10] ἑοῖς· καὶ πλοῦτος ὀλεῖται,
Καὶ σὰ θέμεθλα λύκοι καὶ ἀλώπεκες οἰκήσουσι.

Diripient tenues, ut agris majoribus ipſi
Quæſitis, illos cogant ſervire ſuperbi.
Quod niſi terra procul cœli ſtellantis ab oris
Sed remota foret, non lux foret omnibus æqua,
Sed quæſita auro ſolis locupletibus eſſet,
Pauperibuſque alium mundum Deus ipſe pararet.
  Par tibi de cœlo, ſublimis vertice Roma,
Adveniet clades, & flexo vertice prima
Complanaberis, & tota abſumeris ab igni,
In tua devergens ſola: divitiæque peribunt,
Tunc deſerta, quaſi nunquam ſis nata jacebis.

Καὶ

10 Ἑοῖς] E reg. cod ſcripſi ἑοῖς pro νέοις: & *tua* pro *nova* inverſione repoſui.

Item. Prædictio hæc ex Apocalypſi eſt deſumpta.

11 Παλ-

Καὶ τότ᾽ ἔσῃ πανέρημος ὅλως, ὡς μὴ γεγονυῖα.
Ποῦ τότε [11] παλλάδιον, ποῖός σε θεὸς διασώσει,
Χρυσοῦς, ἢ λίθινος, ἢ χάλκεος; ἢ τότε ποῦ σοι
[12] Δόγματα συγκλήτου; ποῦ Ῥείης, ἠὲ Κρόνοιο,

Tunc deſerta, quaſi nunquam ſis nata jacebis.
Tunc ubi Palladium? quis te Deus aſſeret auro,
Aereve, vel ſaxo factus? conſulta ſenatus
Tunc ubi ſunt? ubi Rheæ, Saturnique propago,

Ἠὲ

11 Παλλάδιον] *Palladium*, Palladis ſimulachrum, quod Romæ in æde Veſtæ fuit, cujus memini. Herodianus libro 1. Id fuit è ligno compactum, movens oculos, atque haſtam, quam manu geſtabat, ut ſcribit Servius. Nam cum apud Trojam in honorem Palladis arx, & in ejus ſummo templum illi ædificaretur, è cœlo cecidit, & locum ſibi in eo templo delegit, nondum cooperta æde; moxque ab Apolline redditum eſt oraculum, ejus civitatis futurum exitium, ſi id ſimulachrum extra muros portaretur, Ovid. *in Faſt.* Quod factum eſt, tempore belli Trojani, cum Diomedes & Ulyſſes cuniculis, vel, ut alii dicunt, cloacis adſcenderent in arcem, tum occiſis cuſtodibus ſimulachrum ſuſtulerunt. Vide Meurſ. *in Lycophr.* Virgilius. *Æneid.* 2.

— *Impius ex quo*
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes
Fatale aggreſſi ſacro avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas auſi divæ contingere vittas.

Hofmannus.

12 Δόγματα συγκλήτου] Intelligit Senatus conſulta. Eſt autem Senatus conſultum, quod ſenatus juſſit atque conſtituit. Hoc quomodo fieri ſolitum ſit in Rep. Rom. paucis exponam. Qui Senatum habiturus erat, immolabat hoſtiam prius atque auſpicabatur, uti diſcimus ex Appiano *de bello Civili* lib. 2. ubi de Cæſaris, Senatum ingreſſuri, victima, ſic Interpres, *Eſt vero mos Magiſtratibus Senatum ingreſſuris prius uti Haruſpicina: & rurſum in Cæſaris victima cor, vel ut alii dicunt, caput extorum deficiebat.* Unde Livius lib. 22. *Ita rebus divinis peractis, de bello reque publica Dictator retulit.* V. quoque eum lib. 24. & lib. 31. Sed & poſtea Auguſtus decrevit, ut Senatores thure & mero illi Deo ſupplicarent, in cujus Templo Senatus haberetur, ut legimus apud Suetonium *in ejus vita*, & Dionem l. 54. Non enim niſi in loco augurato, Templo nempe vel Curia, *Senatus conſulta* fieri potuiſſe, diximus ſupra in voce *Senaculum*. Referebat dein, qui Senatum conſulebat, & quidem prius de rebus divinis, quam humanis; *hisque tum infinite, tum finite*, A. Gellius lib. 14. cap. 7. Neque vero ſolum Conſules, vel alii Magiſtratus, qui

Sena-

Digitized by Google

Senatum habebant, ſed etiam omnes ii, quibus Senatum convocandi jus erat, referebant ad Senatum; ſic ut eodem die diverſos Magiſtratus de rebus diverſis ad Senatum nonnumquam retuliſſe legamus, ut apud Cic. *Philipp. 7. in princip. Parvis de rebus, ſed forſan neceſſariis conſulimur P.C. de Appia via, & de Moneta, Conſul; de Lupercis, Trib. Pl. refert.* Quin & ad Conſulum relationem, Tribunis conceſſum erat, aliquid addere, & de eadem re, prout ipſis videretur, Patres conſulere: Unde, Lupum Trib. Pl. retuliſſe, *ut Pompejus Ptolemæum in regnum reduceret*, cum Conſules retuliſſent, *utrum reducendus eſſet & à quo?* ſcribit Cic. *Epiſt.* 2. lib. 1. *ad Lentulum.* Imo Conſulis relationi Tribunum Pl. intercedere potuiſſe, docet Tacitus *Annal.* lib. 1. *Scaurus dixerat, ſpem eſſe, ex eo non irritas fore Senatus preces, quod relationi Conſulum jure Tribunitiæ poteſtatis non interceſſiſſet.* Conſulum nihilominus honor præcipuus fuit, ut, ſi quid alii Magiſtratus iis invitis ad Senatum referrent, vetare poſſent, utpote qui maximam referendi poteſtatem haberent: quo jure etiam ſuperior Collega ſuo videtur fuiſſe, alter Conſulum, penes quem faſces erant; unde *Publilius, penes quem faſces erant, Dic Spuri Poſtumi, inquit*, apud Livium lib. 9. Sed & ambos Conſules communiter retuliſſe, liquet ex eodem lib. 36. *Conſulum de provinciis communis relatio fuit:* Quod & in Tribunis aliiſque Magiſtratibus obſervatum, ut aliquando totius Collegii una fuerit relatio, aliquando ſimul aliquot, ſæpe ſeparatim unuſquiſque ex iis ſuo nomine relationem fecerit. Cum ſic ad Senatum relatum eſſet, ſi res referrentur adeo diverſæ, ut non idem de omnibus decernendum Senatoribus videretur, tum petere ſolebant, ut relatio divideretur deque ſingulis rebus ſeorſim conſulerentur. Cujus exemplum Livius l. 8. ſuppeditat, de Camillo Conſ. qui de Latinis ad Senatum retulerat, ac oratione ſua varia ac diverſa complexus erat: *Princeps Senatus relationem Conſulis laudare; ſed cum aliorum cauſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, ut pro merito cujuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis decretumque.* V. quoque Plinium lib. 8. *Epiſt. ad Ariſtonem* & Cicer. libro 1. *Epiſt. ad Lentulum.* Et quidem à quovis ſedente id poſtulari poterat. Tum relatione facta, aliquando non rogatis neque dictis ſententiis, ſtatim Senatores in hanc vel illam partem diſcedebant, atque ita pedibus ſententiam ferebant; inprimis cum de rebus haud magni momenti aut non ita dubiis ageretur: Cujuſmodi *Senatusconſultum, per diſceſſionem factum* proprie appellebatur, utebaturque in eo Conſul hac formula: *Qui hæc ſentitis, in hanc partem; qui alia omnia, in illam partem ite, quam ſentitis*: quibus verbis præibat ominis cauſa, ne diceret *Qui non ſentitis*, Unde phraſes Antiquis uſitatæ, *Pedibus in ſententiam ire, in Sententiam diſcedere, in eadem concurrere.* Cum vero gravioris momenti res eſſet, ſingulorum ſententiæ exquiri conſuevere, idque hoc ordine. In more erat, ut poſt Comitia Conſules deſignati primi ſententias rogarentur, & eorum is prior, qui priore loco declaratus eſſet: ante Comitia vero is, quia à Cenſoribus Princeps Senatus lectus erat: ii deinde, quos Conſulibus videbatur; ita tamen, ut ne Prætorium Conſulari, Ædilitium Prætorio, Tribunitium Ædilitio anteferrent, quemadmodum ex Salluſtio, A. Gellio & Cic. *Philipp.* 5. cognoſcitur: è quibus inprimis Gellium V. lib. 4. c. 10. Memoratque Suetonius, *in Julio*, conſuetudinem obtinuiſſe, ut, quem ordinem rogandarum ſententiarum Conſul Kal. Januar. tenuiſſet, eundem toto anno obſervaret; id quod tamen à Cæſare obſervatum non fuiſſe, ibidem notari. Et tale SC. dicebatur factum *per ſingulorum ſententias exquiſitas*; item ſimpliciter *Senatusconſultum*; in quo licet quoque diſceſſio fieret, tamen *quia ſententiis exquiſitis*, non omiſſis, ut in priori, fieret, à *Senatusconſulto per deceſſionem*, diſtinguebatur.

tur. Tertius, ſententias manu ferendi, modus, apud Vopiſcum occurrit *in Aureliano*; quem ab Athenienſibus, apud quos *χειροτονία* dicebatur, ad Romanos translatum eſſe, ex Demoſthenis *Timocratea* apparet. Cum autem rogatus Senator ſententiam dicturus erat, aſſurgebat ſtanſque dicebat, unde illud Cic. *Surgo ad dicendum*: neque modo de ea re, de qua relatum fuiſſet, verum etiam quacunque de re volebat, & quamdiu volebat. Hinc apud A. Gellium lib. 4. capite 10. Cajus Cæſar Conſul M. Catonem ſententiam rogavit. Cato, rem quæ conſulebatur, quoniam non è Rep. videbatur, perfici nolebat. Ejus rei gratia ducendæ, longa oratione utebatur eximebatque dicendo diem. Erat enim jus Senatori, ut, ſententiam rogatus, diceret ante quidquid vellet alii rei & quoad vellet. Cæſar Conſ. viatorem vocavit; cumque, quum finem non faceret, prehendi loquentem & in carcerem duci juſſit. Senatus conſurrexit: proſequebaturque Catonem in carcerem &c. Ubi Thyſius annotavit, *Poſt Solis occaſum SC. perſcribi nequiviſſe*, V. quoque Plut. *in Catone*: iterumque Gellium l. 14. cap. 7. ubi *nec ante exortum, nec poſt occaſum Solem Senatusconſultum factum, ratum fuiſſe*, docet, & ſupra. Hincque eſt, quod in *Philipp.* 3. Cicero Antonio Conſuli objicit de *Senatusconſulto veſpertino*. Nec obſtat, quod legimus apud Dionyſ. Halicarnaſſæum lib. 9. anno U. C. 290. Senatusconſultum noctu factum eſſe; illud enim non ex conſuetudine, ſed ex neceſſitate fuit: cum per Equites literis nunciatum eſſet, Sp. Furium Conſ. cum exercitu ab Æquis & Volſcis obſideri. Forma ſententiæ dicendæ, quemadmodum ex *Philippic. Orat.* apparet, fere hæc erat: *Quod verba facta ſunt de literis &c. de ea re ita cenſeo &c.* quibus dictis, Senator diſcedebat in eam partem, quam probabat. Sine enim diſceſſione nullum SC. factum eſſe certum, quod proin in SC. *per exquiſitas ſententias*, A. Gellius, tanquam ſupervacuum & obſcurum nemini omiſit *loco cit.* Quis vero, ad *Senatusconſultum* faciendum, numerus Senatorum neceſſarius eſſet, incertum eſt. Livius ubi de Bacchanalibus, innuere videtur, *Senatusconſultum fieri potuiſſe, ſi centum non minus Senatores in Senatu eſſent*, lib. 39. Pedianus autem, de re non ita magni momenti loquens, *in Corneliana* ſcribit, *lege Cornelia cautum fuiſſe, ne quis in Senatu ſolveretur Legibus, niſi ducenti adfuiſſent*. Ita quidem antiquiori ævo: Poſterioribus vero temporibus (Nam & Senatorum numerum variaſſe, notavimus ſupra) quadringentos fuiſſe requiſitos, docet Dio, ubi de Auguſto. Cum igitur numerus fuiſſet requiſitus, valebat ſententia majoris partis, fiebantque *Senatusconſulta, non ponderatis, ſed numeratis ſententiis*, Plin. Jun. lib. 2. *Epiſt.* 12. Quare Senator quilibet poterat Conſulem, vel eum, qui Senatum habebat, admonere, ut antequam SC. proferretur, Senatum numeraret; alioqui Senatusconſulto intercedebat, Feſtus Pomp. l. 12. Quo reſpiciens Cic. l. 5. *Epiſt. ad Attic. Conſule*, inquit, *aut numera Senatusconſultum* jam factum, hac ratione confirmabatur, ut clamarent omnes ingeminarentque hanc vocem *Omnes*; quæ vox unanimem conſenſum exprimebat, neque quemquam ſupereſſe, qui reluctaretur. Fl. Vopiſcus *in Tacito*, *Habita concione à Metio Nicomacho Senatore, clamatum clare; Omnes, Omnes*, V. eundem *in Probo*, Jul. Capitolinum *in Maximo & Balbino*, Æl. Lampridium *in Commodo*, Trebell. Pollionem *in Claudio*, Plinium Jun. *in Panegyr. &c.* Ad quorum primum, notat Salmaſius, aliquando *Senatusconſulta* facta eſſe ſolis acclamationibus, nullis dictis ſententiis, ut illud de Valeriano, apud Pollionem; aliquando ab acclamationibus initio facto, poſtmodum interrogatos Senatores & ſententias dictas eſſe: de quo acclamandi ritu diximus aliquid ſupra. Omen dein additum, & ſolemnis formula auguralis, *ἀγαθῇ τύχῃ, bona Fortuna*, adhibita eſt. Aul. Perſius,

Hoc

Hoc bene ſit.

Ennius apud Servium Æneid. lib. 6.

Emicuit, dum ferre moror, cinis ipſe,
Bonum ſit!

Quum ſcriberetur *Senatusconſultum*, diſceſſione facta & exquiſitis omnium ſententiis, moris erat, ut ea, de qua ſententiæ rogatæ erant, res ſummatim exponeretur, hoc modo: *Quod M. Marcellus Conſul verba fecit de Provinciis, D. E. R. I. C.* id eſt, *de ea re ita cenſuerunt*: *Quod verba facta ſunt de Philoſophis & Rhetoribus, D. E. R. I. C. &c.* cum præfatione *B. F.* id eſt, *Bonum factum*, Sueton. *in Julio Cæſ.* cap. 80. Quod ſi quid Conſulibus Senatus mandaret, addebatur: *Si eis Conſulibus videatur.* Unde apud Ciceron. *in Philippicis* legimus, *Uterque C. Panſa A. Hirtius Coſſ. alter ambove ſi eis videatur, Quæſtoribus urbanis imperem.* Et quoniam *Senatusconſultis* intercedere Tribuni Pl. poterant, adjiciebatur clauſula: *Si quis huic SC. interceſſerit, Senatui placere, auctoritatem præſcribi & de ea re ad Senatum PQ. referri.* Ac ſi quis interceſſiſſet, addebatur: *Huic Senatusconſulto interceſſerunt C. Cœlius, C. Panſa Tribuni Pl.* Et tum quidem, non *Senatusconſultum*, ſed *Auctoritas* præſcripta dicebatur, Dio lib. 5. Quod ſi forte uſu veniret, ut non tam multi, quot opus erat, convenirent, Senatus quidem habebatur, decretûmque præſcribebatur, non tamen q. effectum habebat; ſed erat *Auctoritas*; Si quoque in loco aliquo non legitimo aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, ſed ambitioſe Senatus coactus eſſet, aut nonnulli Tribuni Pl. interceſſiſſent, tum SC. quidem fieri non poterat, quid tamen placuiſſet, teſtari reliqui volebant, Idem. V. quoque Ciceron. *Epiſtolis ad Lentul.* Notari porro eum, in cujus ſententiam SC. factum eſſet, colligitur ex Cic. *Epiſt. ad Attic.* Scripto ita SC. eorum omnium nomina, qui adfuiſſent, adſcribebantur, ut notum ex ejuſd. *Epiſt.* & Cœlii *ad eum*: idque ad Conſulis pedes factum, Lamprid. *in Heliogab.* Nec omittendum, quod Valerius Max. lib. 2. cap. 2. habet, vetuſtis temporibus jus non fuiſſe Tribunis Pl. Curiam intrare; ſed ante valvas, poſitis ſubſelliis, decreta Patrum examinaſſe, ut ſi quæ ex iis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent: Itaque vett. Senatusconſultis T. literam ſubſcribi ſolitam, qua nota ſignificabatur, illa Tribunos Pl. quoque cenſuiſſe. Ne vero *Senatusconſulta*, ut ſæpe factum, à Coſſ. ſupprimerentur, inſtitutum fuiſſe anno U. C. 304. à Valerio & Horatio Coſſ. ut ea in ædem Cereris, ad Ædiles Pl. deferrentur, auctor eſt Livius lib. 3. Poſtea tamen ad Ærarium ea delata fuiſſe, docet Cicero *Philipp.* 5. Suetonius *in Aug.* & Tacitus *Annal.* lib. 3. V. Joh. Roſinum *Antiqq.* lib. 7. cap. 7. Addendum paucis aliquid de *Senatusconſulto tacito*, cujus unus meminit Capitolinus in Gordianis, poſt hæc literas legit Gordianorum ad Senatum & ad ſe miſſas. Tunc clamavit Senatus --- Dicit Junius Cordus iſtud SC. fuiſſe tacitum: quod ſit -- brevi exponam. Omnino exemplum Senatusconſulti taciti non aliud eſt hodie, quam quod veſtra clementia convocatis ad interiora majoribus ea diſponit, quæ non ſunt omnibus publicanda. de quibus adjurare etiam ſoletis, ne quis ante rem completam quidquam vel audiat, vel intelligat. (Ita is ad Conſtantinum Aug.) Hunc autem morem apud Vett. neceſſitates publicæ repererunt, ut ſi forte aliqua vis ab hoſtibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare conſilia, vel aliqua conſtituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici, vel ſi nollent ad amicos aliqua permanare, Senatusconſultum tacitum fieret: ita ut non Scribæ, non ſervi publici, non cenſuales illis actibus intereſſent, Senatores exciperent, Senatores omnium officia cenſualium ſcribarumque complerent, ne quid forte proderetur. Ad quem locum, monet Caſaubonus, in Jovis Capitolini cella, iſtiuſmodi *Senatusconſulta*, concluſis ibi Patribus, fieri conſueviſſe, ex Herodiano &c. V. quoque eum *ad Suetonium paſſim.* Hofmannus.

Ἠὲ Διὸς γενεὴ, καὶ πάντων ὧν ἐσεβάζης
[13] Δαίμονας ἀψύχους, νεκρῶν εἴδωλα καμόντων;
Ὧν Κρήτη καύχημα [14] τάφους ἡ δύσμορος ἴσχει,
Θρησκεύουσα θρόνοισιν ἀναισθήτοις νεκύεσσιν.
[15] Ἀλλ' ὅτε σοι βασιλεῖς χλιδανοὶ τρὶς πέντε γένωνται,
Κόσμον δουλώσαντες ἀπ' ἀντολίης μέχρι δυσμῶν,
Ἔσσετ' ἄναξ [16] πολιόκρανος, ἔχων πέλας οὔνομα
πόντου,

Aut Jovis? & quorum tot relligioſa colebas
Manes exanimos, ſimulachraque luce carentum?
(Infelix quorum ſe jactat Creta ſepulchris)
Sedibus exornans vita ſenſuque carentes?
Sed tibi cum reges fuerint ter quinque potentes,
A quibus occaſus mundi ſubigetur; & ortus,
Rex erit albenti galea, qui nomen habebit
Vicini Ponti: mundum pede viſet iniquo,

Κόσ-

13 *Δαίμονας*] Hos duos verſus refert Lactantius lib. 1. cap. 11. & legit *νεκύων*, & *τάφους*. Atque de Iovis ſepulcro in Creta ſatis trita ſunt teſtimonia: de inſcriptione vero ſepulcri non item: nam quæ eſt in vulgatis Lactantii codicibus, *ὁ Ζεὺς ὁ τοῦ κρόνου*, non æque placet, atque illa antiquitatis index, quam habet optimus optimi viri cl. Puteani liber ſcriptus, ΖΑΝ ΚΡΟΝΟΥ. *Opſopœus*.

14 *Τάφη*] Iſæus corrigit *τάφους*, in notis ſuis ad Lactantium.

15 *Ἀλλ' ὅτι* &c.] Quindecim imperatores intelligit, quos primis in cujuſque nomine literis denotavit libro 5. initio. *Opſopœus*.

16 *Πολιόκρανος*] *Πολιόκρανος* habet Pithoei codex & vet. edit. quod epithetum reſpondet τῷ *ἀργυρόκρανος* ſupra uſurpato de Adriano: ſed repugnat metro. Editio Baſilienſis poſterior refert *πολλύκρανος*, non abſimile dictioni *πολύκρανος* occurrenti ſupra. *Idem*.

17 Δῶρα

Κόσμον ἐποπτεύων μιαρῷ ποδὶ, [17] δῶρα πορίζων,
Χρυσὸν μὲν πάμπλειστον ἔχων, καὶ ἄργυρον [18] ἐχθρὸν
Πλείονα συλλέξας, καὶ [19] γυμνώσας ἀναλύσει,
[20] Καὶ μαγικῶν ἀδύτων μυστήρια πάντα μεθέξει,
[21] Παῖδα θεὸν δεικνύσει, ἅπαντα σεβάσματα λύσει,

Munera conquiret, magnum auri pondus habebit,
Nec non inviſi argenti plus congeret, atque
Detectum ſolvet: myſteria cuncta tenebit
Arcani magici: puerum monſtrabit & ipſum
Eſſe Deum: tollet, ſancte quæcunque coluntur:

Κα'ξ

17 Δῶρα πορίζων,] *Munera præbens*: quod Adrianus multa multis tum privatis, tum populo, ſenatoribus, & equitibus largitus ſit, & tributa urbi relaxaverit. Dio & Spartianus in ejus vita. *Idem.*

18 Ἐχθρὸν] Forte legendum eſt ἐχθρῶν. *Idem.*

19 Γυμνώσας ἀναλύσει] Poſſet legi καὶ γυμναστὰς (vel ἀγωνιστὰς) ἀναλύσει, quod Adrianus excellentes artifices & philoſophos è medio tollere ſtuduerit. Nihil tamen immutandum cenſeo, recepta lectione non incommodum ſenſum habente. *Idem.*

20 Καὶ μαγικῶν &c.] Quod de magicis artibus ait, teſtatur etiam Dio his verbis, καὶ μαντείαις μαγγανείαις τε παντοδαπαῖς ἐχρῆτο, imo & magicis artibus aquam hydropicam ſibi è ventre eduxit. *Idem.*

21 Παῖδα &c.] Antineum puerum in deliciis habitum, in deos retulit Adrianus, de quo paſſim ſcriptores, Theophilus, Tatianus, Juſtinus, Clemens Alex. Spartianus, Dio, & alii: non ſecus atque Jupiter Catamitum conſecravit. *Idem.* *Antoninus*, Bithynicus juvenis, ab Adriano Imp. adamatus, cui ut creditur, pro Imperatoris ſalute, ex magica diſciplina, mortuo, templum apud Mantineam conſtituit. Spartianus *in Hadriano*: *Et Græci quidem, volente Hadriano, eum conſecrarunt.* Ait, *volente Hadriano*, quaſi conſecrationis hujus non fuiſſet Hadrianus auctor, ſed Græci homines, quod & Athenagoras his verbis videtur ſignificare: Ἀντίνους, inquit, φιλανθρωπίᾳ τῶν ὑμετέρων προγόνων πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἔτυχε νομίζεσθαι Θεός. Quidam in orbe Lunæ cum Endymione collocarunt. Tatianus: Πῶς ὁ πιθηκὸς Ἀντίνοος μειράκιον ἐν τῇ Σελήνῃ ὡραῖον καθίδρυται; τίς ὁ ἀναβιβάσας αὐτόν. Clemens Alexandrinus: Καὶ νεώς ἐστιν Ἀντινόου καὶ πόλις. Meminerunt ejus Jo. Xiphilinus, Vopiſc. Dion, Spartianus, & S. Chryſoſtomus in 2 Cor. 12. Ejus conſecrationis cum alia extant hodieque monumenta, tum iſtud Romæ egregium,

Καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ πλάνης μυστήρια πᾶσι [22] ἀνοίξει.
Αἴλινος ἔκτοτε καιρὸς, [23] ὅτι λῖνος αὐτὸν ὀλεῖται.

A capite erroris cunctis arcana recludet.
Ex illo tempus flendum, quia reſte peribit.

Καὶ

ΑΝΤΙΝΟΩ, CΥΝΘΡΟΝΩ, ΤΩΝ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ, ΘΕΩΝ Μ. ΟΥΑΠΙΟC ΑΠΟΛΛΩΝΙΟC ΠΡΟΦΗΤΗC. Caſaub. *Hoſmannus.*

22 Ἀνοίξει] Recluſit erroris arcana, ſacra Eleuſinia Athenis inſtaurando, & Iovi templum Hieroſolymis cum alienigenis ſacris erigendo. *Opſopæus*. Notandum autem ſcriptorem hunc ſe pro Vate velle venditare, & tamen Hiſtorici potius vices explet quam Vatis. *Gallæus*.

23 Ὅτι λῖνος &c.] Neſcio quo reſpexit Caſtalio vertendo *quia reſte peribit*. Periit Adrianus abdomine aqua diſtento. Proinde puto λίβος pro λίνος; legendum. eſt enim λίβος, aquæ ſtilla, gutta. *Opſopæus*. De Lino Romano Epiſcopo vide Triſtani numiſ. tom. 1. pag. 450. Utriſque & verſionibus S. Scripturæ, & literarum humaniorum notitiæ propagandæ, Splendori inprimis Euangelii diffundendo mirifice Typographia, media Seculi Decimi-quinti ætate inventa, beneficium Divinum nunquam ſatis laudatum, inſervivit. Nam ars iſthæc nobiliſſima mox Babylonicæ Meretricis pudenda detexit, & Cœleſtem verbi Divini lucem longe lateque, nequicquam reſiſtentibus, imo vero occlamitantibus Papæ mancipiis, ſparſit, etiamnum ſpargit, & ſpargere nunquam deſinet. Digniſſimum profecto memoratu eſt, quod Antichriſtum, adeoque etiam Babylonem Magnam, ejuſdem emblema, per linum perdendum Sibylla Erythræa non ſemel Romam, Chriſti nomen profeſſam, Babylonis nomine inſigniens, prædixit. Verba ejus ſunt:

Αἴλινος ἔκτοτε καιρὸς, ὅτι λίνος αὐτὸν ὀλεῖται.

Miſerum inde tempus, quia linum perdet eum.

En modum atque inſtrumentum, quo perimi oportebat immanem hoſtem, idque ex fatis atque prædictionibus Sibyllinis. *Linum*, ſic fatidica mulier, *perdet eum*: non utique ex lino pharmacum aliquod, quo poto aut comeſto peſtis illa emoriatur. Nam Divina potentia ſeu Spiritu oris Chriſti & Cœleſtibus armis expugnari debuit. Quid vero, inquias, ad pugnam hanc, victoriam & triumphum Chriſti adverſus Antichriſtum linum, gramen fragile, adferet? Scilicet materia, in qua ſcriptitatur vel excuditur quidvis, ex lineo panno minutatim conciſo in aquis, & glutine denſato fit: quam chartam lineam, abuſione veteris nominis, papyrum appellant. Ex ea fiunt epiſtolæ, quas Apoſtolos etiam vocant: ex ea codicilli, ex ea codices de rebus Divinis & humanis. Nec quiſquam ignorat, libros authorum ſuorum accipere nomina; ut qui librum Moſis legit, dicatur Moſen legere; qui libros Pauli recitari audit, Paulum audiat. Libri ergo Prophetarum & Apoſtolorum ſcripti, &, quod præſtantius multo eſt, impreſſi, hac notione Prophetæ & Apoſtoli ſunt, ex lino quadam παλιγγενεσίᾳ & regeneratione Divina procreati. Hæ legiones præliari validiſſime contra Babylonem: hæc tormenta, gladii, ſariſſæ, lanceæ, lethales ei plagas inferre debuerunt. His velis & rudentibus naviculæ Petri orthodoxæ & Apoſtolicæ move-

Καὶ πολὲ δῆμος ἐρεῖ μέγας ὢν κράτος, ἄστυ πεσεῖται,
Εἰδὼς εὐθὺ τὸ μέλλον ἐπερχόμενον κακὸν ἦμαρ.
Καὶ τότε πενθήσουσιν ὁμοῦ, τὴν σὴν περιβλέποντες

Præque potens populus, urbs corruet, inquiet olim,
Noſcens continuo venturum tempus acerbum.
Tunc tua lugebunt triſtiſſima fata videntes,

Οἰκτρ-

moveri, ut piraticam triremem in mari ſupero & infero vagantem effugerent: his verriculis & ſagenis capi Leviathan: his retibus feræ immanes, quæ agrum Domini, Eccleſias & Politias legitimas infeſtant, capi debuerunt. Hæc invicta potentia eſt Principis noſtri Jeſu Chriſti, dominantis in medio inimicorum ſuorum: qui cum nutu omnia peragere poſſet, operum tamen ſuorum ſocios & συνεργοὺς homines adhibet, eos ad prælia Domini animat & inſtruit; eligendo ſic res infirmas, quas mundus vilipendit: quibus alta, firma, præpotentia, inexpugnabiliaque Mortalium judicio, & molitiones Sathanæ evertit. Factumque adeo eſt, ut qui in mundo ſupremam ſibi dignitatem arrogabant, tonantes fulminanteſque, ut Salmoneus iſte, aut Sapores Perſarum tyrannus, linum tamen iſthoc perinde ut lymphatici aquas metuerint; & quia metuerunt, cane pejus & angue oderint, libros minime malos ferro & igni perſecuti fuerint; quos abolere non potuerunt, corruperint, legi prohibuerint, expurgarint; id unice & flagrantiſſime voventes, ut typographicas officinas vel in ſuam poteſtatem redigant, vel penitus aboleant omnes: quod vel ſolum Tridentini Concilii de librorum publicatione decretum, Seſſioni IV. inſertum comprobat. *Heideggerus. Ego vero propterea hanc artem è cœlo miſſam, adeoque amplectendam, exoſculandam & extollendam putarim, quod in nulla alia plus præſidii habeat Eccleſia Chriſti adverſus Gog & Antichriſtum, pſeudoprophetam & ſophiſtam maximum, quippe qui hac arte fortius quam nullo bellorum apparatu expugnari ac devinci poſſit. Prædixit hoc diu ante* Sibylla Erythræa, *quæ, ut Auguſtinus teſtatur* lib. 18. *de Civit. Dei, Romuli temporibus claruit. Ea enim de noviſſimo ſeculo, & Antichriſti furoribus vaticinans, cum* LINO *tandem perdendum eſſe dixit. Sic enim habet carmen Græcum:*

Αἲ λῖνος ἴχθυτι καιρὸς, ὅτι λῖνος αὐτὸν ὀλέσσει

Miſerum inde tempus, quia linum perdet eum.

Paratur enim & conficitur illa materia, in qua ſcribimus & libros excudimus, ex lineo panno minutatim contuſo in aquis, & glutino iterum denſato: quam chartam lineam appellant, abuſione veteris nominis, Papyrum. *His armis lineis pugnatur contra Gog: his tormentis, ſclopetis, telis, haſtis & gladiis vulnera lethalia ei infliguntur. Ut veriſſimum ſit quod D. Paulus ſcribit:* Eligere Dominum infirmas res, & quas mundus vilipendat: quibus alta, firma, præpotentia, inexpugnabiliaque mortalium judicio, & molitiones immanes Satanæ ac mundi, quæ inſurgunt adverſus ſcientiam & voluntatem Dei, ſubvertat. 1. Corinth. 1. *Hoſpinianus.*

24 Τὸν

Οἰκτροτάτην μοῖραν πατέρες, καὶ νήπια τέκνα.
Αἲ αἲ θρηνήσουσι λυγραῖς παρὰ Θύμβριδος ὄχθαις.
24 Τὸν μετὰ τρεῖς ἄρξουσι πανύστατον ἦμαρ ἔχοντες,
25 Οὔνομα πληρώσαντες ἐπουρανίοιο θεοῖο,
Οὗ τὸ κράτος νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἅπαντας.
Εἷς μὲν πρέσβυς ἐὼν, σκήπτρων ἐπὶ πουλὺ κρατήσει,
Οἰκτρότατος βασιλεὺς, ὃς χρήματα κόσμου ἅπαντα
Δώμασιν ἐγκλείσει τηρῶν, ἵν' ὅταν γ' ἐπανέλθη
26 Ἐκ περάτων γαίης ὁ φυγὰς μητροκτόνος ἐλθὼν,

Et miſeram ſortem, patres, natique tenelli,
Eheu lugebunt mœſtas ad Tybridis undas.
Poſt hunc regnabunt tres ultima tempora habentes.
Implebuntque Dei cœleſtis nomina, cujus
Imperium nunc eſt, & tempus in omne manebit.
Unus ſane ævi plenus diu ſceptra tenebit,
Rex nimis infœlix, qui totius in ſua tecta
Congeret orbis opes, ſervans. ut quando redibit
Extremo cæſor matris fugitivus ab orbe

Ταῦτ'

24 Τὸν μετὰ τρεῖς ἄρξουσι] Intelligit Antoninum Pium cum liberis ſuis Marco & Lucio Antonino vero. Atque ad horum imperatorum tempora videntur Sibyllarum vaticinia ſaltem extendi: id quod etiam è lib. 5. videre licet. *Opſopæus.*

25 Οὔνομα &c.] Alludit ad nomen Hebraicum Adonim vel Adonai: quod mihi valde contortum videtur. *Gallæus.*

26 Ἐκ περάτων &c.] Ad hujus loci & aliorum, ubi de Neronis fuga & reditu Sibylla loquitur, intelligentiam faciunt verba Auguſtini l. 20. de civit. Dei c. 19. dictum Pauli ad Theſſalonicenſes de Antichriſti manifeſtatione explicantis. Inter alia itaque ſcribit: *Nam quid eſt, jam enim myſterium iniquitatis operatur: Tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat: & tunc*

Digitized by Google

Ταῦτ' ἅπασι διδοὺς πλοῦτον μέγαν Ἀσίδι θήσῃ.
Καὶ τότε πενθήσεις πλατυπόρφυρον ἡγεμονήων
Φῶς ἐκδυσαμένη, καὶ πένθιμον εἷμα φοροῦσα.
Ὦ βασιλεῦ μεγάλαυχε, Λατινίδος ἔκγονε Ῥώμης,
Οὐκέτι σοι τῆς σῆς μεγαλαυχενίης κλέος ἔσται,
Οὐδ' ὀρθωθήσῃ ποτὲ δύσμορος, ἀλλὰ κλιθήσῃ.
Καὶ γὰρ ἀετοφόρων [27] λεγεώνων δόξα πεσεῖται.

Omnibus has donans, Aſiam locupletet abunde.
Tum tu purpureo imperij nudata nitore
Flebis, & in pullo luctus iterabis amictu.
O rex jactator, Roma prognate Latina,
Iam tuus haud fama faſtus celebrabitur ulla,
Proſtratuſque ſemel nunquam miſerande reſurges.
Gloria namque cadet geſtantum aquilas legionum.

Πȣ

& tunc revelabitur ille iniquus? Ego prorſus quid dixerit, me fateor ignorare. Suſpiciones tamen hominum, quas vel audire vel legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant hoc de imperio dictum fuiſſe Romano: & propterea Paulum Apoſtolum non id aperte ſcribere voluiſſe ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum ſperaretur æternum, ut hoc quod dixit: Jam enim myſterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi, cujus jam facta velut Antichriſti videbantur, Unde nonnulli ipſum reſurrecturum, & futurum Antichriſtum ſuſpicantur. Alii vero nec eum occiſum putant, ſed ſubtractum potius, ut putaretur occiſus: & vivum occultari in vigore ipſius ætatis, in qua fuit, cum crederetur extinctus, donec ſuo tempore reveletur, & reſtituatur in regnum. Sed multum mihi mira eſt hæc opinantium tanta præſumptio, & cæt. quæ ibidem ſequuntur apud Auguſtinum. Atqui Sibyllarum iſta eſt vaticinantium ſententia. Nam ſcribunt illæ Neronem ex urbe Roma profugum ultra Euphratem ad Medorum & Perſarum reges perventurum, & cum hiſce de gentis ſuæ exitio deliberaturum tandem majoribus quam ullus unquam regum habuit viribus & copiis inſtructum ex ultima mundi plaga rediturum, omnia ſibi ferro & igni ſubjecturum, Iſthmum quem olim fruſtra tentaverat Corintho everſa perfoſſurum, ipſam Romam vaſtaturum, ſeque ipſum, quæ Antichriſti nota eſt, Deo æquaturum, in exitium univerſæ creaturæ natum. *Opſopœus.*

27 *Λεγεώνων*] *Legio*, a *deligendo* dicta, vox apud Romanos militaris uſitatiſſima.

tiſſima. Univerſus enim Exercitus Romanus cum eſſet diviſus in duas partes, altera & major, *Legionum*: altera *Auxiliorum* nomine venit. *Auxilia* dicebantur illi milites, qui à ſociis vel fœderatis gentibus mittebantur, de quibus V. Polybium lib. 6. In *Legionibus* vero nemo militabat, niſi civis Romanus ingenuus & qui in quinque claſſibus cenſus atque ludicræ artis expers eſſet. His ſolis patebat aditus ad munera militaria, eis patebat cohors Prætoria, dabatur ſtipendium, concedebatur præda & addebantur dona Imperatoria. Numerus autem militum in *Legionibus* non idem ſemper fuit. Prima *Legio* ſub Romulo 3000. peditum & 300. equitum fuit, ſingulis tribubus mille pedites, & centum equites ſubminiſtrantibus. Idem poſtea, Sabinis victis ac in urbem receptis *Legionem* ad 4000. auxit, unde & *Quadrata* dicta eſt. Sex millium & ducentorum hominum primus C. Marius conſcripſit *Legionem*, quod tamen *non Senatus decreto*, *ſed Imperatoris conſilio* factum fuiſſe, oſtendit Salluſtius. Quemadmodum & id extraordinarium fuit, quod ſcribit Livius in hiſtoria belli Perſici, legionem in Macedoniam ſcribi à Senatu juſſam 6000. peditum & 300. equitum. Hinc autem *Legio* 6000. fuiſſe à multis traditur, quod hic maximus ejus numerus ſtante Rep. eſſet. Vegetius v. auctor eſt, ſuo tempore *Legionem* habuiſſe peditum 6000. equites 732. & addit, majorem etiam interdum eſſe conſueviſſe. Nec idem quoque ſemper *Legionum* fuit numerus. Primum quidem, quotannis quatuor ſcribebantur, quæ Conſulibus ad bella prope quotidiana proficiſcentibus traderentur: ſingulis binæ. Urgente dein neceſſitate numerus crevit ita, ut apud Livium legamus, nonnunquam 10. 16. 18. & plures etiam *Legiones* Romanos habuiſſe. Poſtea vero quam Auguſtus, bellis civilibus confectis, rerum potitus eſt, militum *Legiones* multas legit, eaſque certis auctoramentis habuit mercenarias, quæ Romanum à Barbaris tuerentur Imperium: harum 25. numerat Dio lib. 55. è quibus ſolas 19. ſuo tempore ſuperfuiſſe ait. Poſt Auguſtum Nero *Legionem* primam Italicamque nuncupavit, in inferiori Myſia hyemantem: Galba primam Auxiliariam, in inferiori Pannonia: quartam in Syria Flaviam Domitianus, primam Minerviam in Germania inferiori: Trajanus ſecundam Ægyptiam, trigeſimam Germanicam Marcus Antoninus: item ſecundam in Norico: tertiam in Rhætia, quæ etiam *Italicæ* vocantur. Severus Parthicas primam & tertiam in Meſopotamia, ſecundamque mediam in Italia. Idem *ibid.* Porro *Legioni* ſua cuique erat aquila, & quidem in prima cohorte, cujus cuſtodia erat penes Primipilum, ſive primum Triariorum Centurionem: quem ad honorem fere è primo Principe, uti ad primum principum centurionem, à primo Haſtato, pertingebant. Aquilæ hujus ſeſe expandentis effigies, haſtæ præpilatæ ſuffixa, geſtabatur in acie, cujus rei Marius auctor, qui ſepties Conſul rejectis ſignorum aliis, in quibus & lupus & equus & aper, & ſus, & Minotaurus aquilam *Legionibus* dicavit, Plinio teſte libro 10. cap. 4. Quot igitur aquilæ, tot *Legiones*. Unde incaute Lucanus lib. 1.

Ut nota fulſere aquilæ Romanaque ſigna.

Cum enim Cæſar Ariminum caperet, una ſolum ei Legio aderat. Niſi Poëtam per tralationem numeri malis excuſare. In nummo vet. videas aquilam bicipitem, argumentum Legionum duarum, in unam coalitarum &c. V. Gerh. Joh. Voſſium *de Idolol.* lib. 3. cap. 76. Earum v. non nomina ſolum, ab Auguſto ad Severum Imp. per annorum ſpatium amplius ducentorum, duraſſe: ſed etiam eaſdem *Legiones* in iiſdem ſemper præſidiis hæſiſſe, opinatur Baronius, hincque quia Dio lib. 55. commemorans, quot olim ætate Auguſti, quot jam ſua, *Legiones* à Romanis Impp. alerentur, & ubi tum caſtra haberent ſingulæ, cum ipſe illa ſcribebat: *Legionem* Σιδηρᾶν, à *ferro* cognominatam, ſua æ-

tate

Digitized by Google

tate (vixit is Severi principatu) in Judæa collocat; eandem, id eſt, ejuſdem nominis temporibus Domini noſtri ibidem, atque Centurionem illum, cujus fides à Domino prædicatur, Matthæi c. 8. v. 10. legionis Ferratæ ſeu Ferreæ Centurionem fuiſſe, contendit. Sed neque hoc dicitur à Dione: neque ſtabilitas iſta *Legionum* earundem in iiſdem præſidiis, firmo argumento nititur. Namque legionem Quintam, ſua ætate ſtativa habuiſſe in Dacia; Decimam quintam in Cappadocia, auctor eſt præfatus Dio. At Neronis & Veſpaſiani temporibus, Quintam in Myſia, Decimam quintam in Pannonia fuiſſe collocatas, extra omnem dubitationis aleam eſt. Scribit enim Joſephus, ad bellum Judaicum ex illis locis eas fuiſſe accitas & bello confecto eodem remiſſas, Ἁλώσ l. 7. cap. 13. *de Tito*: *Venit, Alexandriam, & navigaturus in Italiam, cum duæ ipſum Legiones ſequerentur, utrumque eo, unde venerat, remiſit. In Myſiam quidem Quintam, Decimamquintam vero in Pannoniam.* E quibus patet, Legionum ſtationes, pro temporibus mutari ſolitas, ex arbitrio Imperatorum & Ducum ſummorum. Hinc quoque narrat Joſephus libro eod. capite 4. Decimam legionem, quum ante bellum Judaicum in Euphratis ripa tenderet, poſtea cuſtodiæ Hieroſolymorum à Tito fuiſſe deſtinatam: Duodecimam vero, quæ prius in oppido Syriæ Raphanæis caſtrametabatur; poſtea ignominiæ cauſa, quod hoſti aliquando ceſſiſſet, procul inde ſubmotam, & in Melitinen, ad fines Armeniæ, fuiſſe amandatam. At Dionis ſeculo, Decimæ quidem in Pannonia ſuperiore, Duodecimæ vero in Cappadocia ſtatio fuit. Iſaac. Caſaubonus *Exercitat. ad Annal. Eccleſiaſt. Baronii Exerc. 15. Numer. 16.*

Nomina Legionum in fragmento vet. columna Romæ.

II. AUGUSTA.	XI. CLAUDIA.
VIII. AUGUSTA.	XV. APOLLINEA
XXX. ULPIA.	IIII. SCYTHICA.
XIIII. GEMINA.	X. FRETENSIS.
IIII. FLAVIA.	II. TRAJANA.
V. MACEDONICA.	III. PARTHICA.
XII. FULMINATRIX.	XX. VICTRIX.
II. PARTHICA.	I. MINERVIA.
XI. FERRATENSIS.	X. GEMINA.
XII. GEMINA.	II. ADJUTRIX.
II. ITALICA.	I. ITALICA.
VI. VICTRIX.	XIII. GEMINA.
XXII. PRIMIGENIA.	VII. GALLICANA.
I. ADIUTRIX.	XVI. FLAVIA.
I. PARTHICA.	III. CYRENENSIS.
VII. CLAUDIA.	III. AUGUSTA.

Plures recenſet Hub. Goltzius *in Theſ. Antiquit.* cap. 7. Sumebant autem nomina *Legiones*, ab ordine, quo unaquæque earum in aliquo loco primum fuerat conſtituta, ut prima, ſecunda, tertia, decima & viceſima appellaretur. Et quoniam uſu veniebat, ut duæ vel tres in variis locis collocatæ, omnes primæ vel ſecundæ vel tertiæ vocarentur: hinc cognominibus inter ſe diſtingui cœperunt, ut una quidem eſſet *prima Adjutrix*, altera *prima Minervia*, alia vero *prima Parthica* &c. quæ cognomina ab Imperatorum arbitrio ipſis dabantur: vel ab eorundem, qui inſtituere, nominibus, ut *Auguſta, Claudiana, Flavia, Ulpia, &c.* vel à provinciis devictis, ut *Parthica, Scythica, Gallica &c.* vel à locis, in quibus primo collocatæ, ut *Italica, Forenſis, Cyrenaica*: aut à nominibus Deorum, ut *Minervia, Apollinaris*: aut poſtremo ab aliis eventibus, ut *Gemina, Adjutrix, Martia, Victrix, Ferrata, Fulminatrix, Alauda, Rapax, Primigenia &c.* Partes *Legionis*, [illegible]*a.* Milites hinc *Legionarii* dicti, ab initio ſtipendium non meruerunt, ſed de ſuo quiſque eo munere functus eſt. Anno demum U.C. 347. Anxure Volſcorum oppido capto ac direpto, pedites primum ſtipendium accepere, & triennio poſt bello Vejenti etiam equites, teſte Livio: illi quidem in diem obolos duos, hi vero drachmam, quæ eadem fere eſt apud Græcos, ac denarius apud Romanos. Donec Cajus Sempronius

Digitized by Google

Πῶς τότε σοι τὸ κράτος· ποία γῆ σύμμαχος ἔσται,
Δουλωθεῖσα τεαῖς ματαιοφροσύνῃσιν ἀθέσμως;
28 Πάσης γὰρ γαίης θνητῶν τότε σύγχυσις ἔσται,
Αὐτὸς παντοκράτωρ ὅταν ἐλθὼν βήμασι κρίνῃ

Quo tibi nunc vires? quæ te armis terra juvabit,
Per te nequicquam ſervire coactâ, ſceleſte?
Nam genus omne hominum toto turbabitur orbe,
Cum pater omnipotens veniet, ſolioque ſedebit,

Ζών-

Gracchut Tr. Pl. lège cavit, ut veſtis è publico militi daretur: frumentum quoque poſtea ipſis datum eſſe exiſtimat Juſt. Lipſius Julius Cæſar *Legionibus* ſtipendium perpetuum duplicavit: Cujus ſucceſſor Auguſtus in diem denos aſſes, in menſem aureum unum conſtituit: Cæſar Caligula vel Claudius, ſecundum Lipſium, alterum addidit: tertium forte per bella civilia Vitellius an Otho: quartum Domitianus: Sed de his V. infra, in voce *Stipendium.* Ut vero veteris recentioriſque militiæ Rom. diſcrimen unum quaſi ſub adſpectum detur, tabulam ſequentem, è Salmaſii *lib. de re Militari Rom.* excerptam ſubjungere placuit.

Veteris recentioriſque militiæ Romanæ diſcrimen.

Legio Romanorum antiqua [illegible]mpore Polybii, erat peditum 4200. [illegible]rimum. Dividebatur, α. ab armis, [illegible]aſtatos & *Pilanos.* β. ab ætate, in *Haſtatos juniores, Principes robuſtiores, Triarios veteranos.* Tota porro *Legio* in 10. manipulos: quorum ſinguli habebant, Haſtatos 120. Principes 120. Triarios 60. Quibus addebantur, 1200. Velites, æquali portione per manipulos diſperſi: unde numerus 4200. militum. Diſponebatur v. per manipulos ex 120. peditibus per intervalla diſpoſitis, nempe Haſtatorum, Principum & Triariorum. *Legio* Recentior, ſub Cæſaribus, erat peditum 5000. vel etiam 6000. Dividebatur in 10. cohortes: Cohortes autem ſingulæ in ternos manipulos: Manipuli in binas centurias. Ita hæc *Legio* ſenum millium fuit, habuitque Cohortes denas, Manipulos tricenos; Centurias ſexagenas; Diſponebatur autem per cohortes, ex 600. peditibus invicem junctas ſive confertas. Quorum omnium explicationem atque diductionem latius videre poteris apud ipſum Salmaſium lib. *præfato* cap. 2, & 3. Addam ex A. Gellio lib. 16. cap. 4. circum *Legiones*, dextra ſiniſtraque, tanquam alas in avium corporibus locatas, equitum ordines fuiſſe, qui proin *Alæ exercitus* olim, hodieque *der rechte und lincke flügel*, quamvis immutata non parum exercitus acie, dicti. *Hofmannus.*

28 Πάσης γὰρ &c.] Hunc & duos ſequentes citat Lactantius libro 7. cap. 24. *Veniet ſummi & maximi Dei filius, ut vivos ac mortuos judicet, teſtante atque dicente Sibylla*, πάσης, &c. Conveniunt cum his noſtris alioqui, niſi quod ſecundus ita verbis evariet, αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ ὅτ᾽ ἂν ἔλθῃ βήμασι κρῖναι. *Opſopœus.*

29 Ἐξ

Ζώντων καὶ νεκύων ψυχὰς, καὶ κόσμον ἅπαντα.
Κοὔτε γονεῖς τέκνοισι φίλοι, οὐ τέκνα γονεῦσιν
Ἔσονται, διὰ δυσσεβίην καὶ θλῖψιν ἄελπτον.
Ἐκτοτέ σοι βρυγμὸς, καὶ σκορπισμὸς, καὶ ἅλωσις,
Πτῶσις ὅταν ἔλθῃ πόλεων, καὶ χάσματα γαίης.
Πυρφόρος ὥστε δράκων, ὁπόταν ἐπὶ κύμασιν ἔλθῃ,
Γαστέρι πλῆθος ἔχων, καὶ θρέψῃ σοῖο τὰ τέκνα,
Ἐσσομένου λιμοῦ τε καὶ ἐμφυλίου πολέμοιο,
Ἐγγὺς μὲν κόσμου τὸ τέλος, καὶ ἔσχατον ἦμαρ,
Καὶ δοκίμοις κλητοῖς κρίσις ἀθανάτοιο θεοῖο.
Πρῶτα δὲ Ῥωμαίων ἀπαραίτητος χόλος ἔσται·
Αἱμοπότης καιρὸς, καὶ δύστηνος βίος ἥξει.

Vt vivos, functoſque, vt totum judicet orbem.
Tum nec amicus erit nato pater, ipſeve patri
Filius, ob ſubitos caſus, atque impietatem.
Ex illo excidium, gemituſque, fugaſque maneto,
Oppida quando ruent, & tellus edet hiatus.
Ignifer ergo draco liquidis cum venerit undis,
Prolixo cum ventre, tuoſque fovebit alumnos.
Inſtantis famis & civilis tempore belli:
Tum finis mundi, tum lux extrema propinquat,
Iudiciumque Dei æterni lectiſque, probiſque.
Sed Romæ præcedet ineluctabilis ira:
Infelix vita adveniet, tempuſque cruentum.

Digitized by Google

Αἲ αἲ σοὶ Ἰταλὴ χώρη, μέγα βάρβαρον ἔθνος,
Οὐκ ἐνόησας, ὅθεν γυμνὴ καὶ ἀνάξιος ἦλθες
Πρὸς φάος ἠελίοιο, ἵν' εἰς αὐτὸν πάλι χῶρον
Γυμνὴ χωρήσῃς, καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἔλθῃς,
Ὡς ἀδίκως κρίνουσά τε χερσὶ γιγαντείῃσι
μούνη κατὰ κόσμον ἅπαντα,
29 Ἐξ ὕψους ἐλθοῦσα, κατοικήσεις ὑπὸ γαῖαν,
30 Νάφθα, κ' ἀσφάλτῳ, καὶ θείῳ, καὶ πυρὶ πολλῷ
Ἐξαφανισθήσῃ, καὶ ἔσῃ κόνις αἰώνεσσιν

Eheu immanis regio, gens barbara valde,
Non animadvertis nuda unde, indignaque
Veneris in lumen, repetas ut rurſus eundem
Nuda locum, poſtremo in jus ventura ſeverum
Vt jura excercens injuſte
Sola giganteis manibus, quaqua patet orbis,
Delapſa ex alto terris habitabis in imis,
Sulphureque, & naphtha, multoque bitumine; & igni
Vaneſces, & eris cinis ardens tempus in omne.

Αἰθο-

29 Ἐξ ὕψους &c.] Meminit hujus Lactant. libro 7. cap. 25. Simile fuit ſupra lib. 3. *Idem.*

30 Νάφθα] *Naphtha*, νάφθα, Chald. נפט ac נפטא, à נטף *ſtillare.* Nam (ut Plinius ait, libr. 11. cap. 103.) *profluit liquidi bituminis modo.* Hæc vera origo: non illa adducta ab Ambroſio, libro de Noë & arca, cap. 6. ubi ait: *Græce dicitur νάφθα παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disjuncta connectat, nexuque conſtringat indiſſolubili, ut naturali unitate ſibi credas convenire.* Gerard. Joh. Voſſius.

31 Od-

Αἰθομένη. καὶ πᾶς ὁ βλέπων, μυκηθμὸν ἀκούσει
Πένθιμον ἐξ ἀΐδαο μέγαν, καὶ βρυγμὸν ὀδόντων,
Καὶ ταῖς σαῖς παλάμαις ἄθεα στήθη παταγοῦσαν.
Πᾶσιν ὁμοῦ νὺξ ἔστιν ἴση, τοῖς πλοῦτον ἔχουσιν,
Καὶ πτωχοῖς. γυμνοὶ δ᾽ ἀπὸ γῆς, γυμνοὶ πάλιν εἰς
γῆν,
Αὔξοντες λήγουσι βίου χρόνον ἐκτελέσαντες.
[31] Οὐδεὶς δοῦλος, ἐκεῖν, οὐ κύριος, οὐδὲ τύραννος,
Οὐ βασιλεῖς, οὐχ ἡγεμόνες, μάλα τῦφον ἔχοντες,
Οὐ νομικὸς ῥήτωρ, οὐκ ἄρχων χρήμασι κρίνων.
Οὐ θυσιῶν σπονδαῖς ἐπὶ βομοῖς αἷμα χέουσι.

Quiſquis & adſpiciet, lugubres audiet iſtinc
Planctus, inque Orco dentes ſtridore crepantes,
Et te dira tuis tundentem pectora pugnis.
Illic divitibus par nox eſt, pauperibuſque
Omnibus. è terra nudi, nudi ſub eandem.
Creſcentis vitæ tempus mox exitus aufert.
Nullus ſervus ibi, non eſt herus, atque tyrannus,
Non rex, non tumidus ductor, non legibus utens
Orator, non qui diſcernat jurgia princeps.
Non fuſo recalet libantibus ara cruore.

[32] Τύμ-

31 Οὐδεὶς &c.] Videntur tranſlata ex lib. 2. Opſopœus.

32 Τύμ-

[32] Τύμπανον οὐκ ἠχεῖ, ἐ [33] κύμβαλον

Tympana non reſonant, non cymbala

[34] Οὐχ

32 Τύμπανον &c.] *Tympanum*, à τύπῳ. i. *percutio*, quale fuerit, antiqua numiſmata indicant, in quorum averſa parte Cybele Mater Deum *Tympanum* in ſinu gerit, vel eidem innititur. Eximie deſcripſit Plinius de margaritis agens, lib. 9. cap. 35. *Quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotunditas, averſis planities, ob id* Tympana *nominantur.* Quæ imitatus Iſidorus Origin. l. 3. cap. 21. *Tympanum autem dictum*, ait, *quod medium eſt: Unde & margaritarum medium Tympanum dicitur.* Erant, ut idem notat *ibid.* pelle, vel corio ſuperinducta. Unde Tiberii eruditus Libertus Phœdrus *Fab.* l. 4 fab. 1. ait,

Galli Cybeles circum quæſtus ducere
Aſinum ſolebant, bajulantem ſarcinas;
Is cum labore & plagis eſſet mortuus,
Detracta pelle ſibi fecerunt Tympana.
Rogati mox a quodam delitio ſuo,
Quidnam feciſſent? Hoc locuti ſunt modo:
Putabat, ſe poſt mortem ſecurum fore,
Ecce aliæ plagæ congeruntur mortuo.

In quæ verba Schefferus annotat, *Fuiſſe Tympana iſta ex ligneo circulo, cui ſuperinductum ex una ſolum parte eſſet corium: Fallique* dicit Dempſterum ad Roſinum l. 2. cap. 4. *quando æra fuiſſe ſcribit, & æra Corybantia, apud Virgilium, de illis accipit. Quod vel ex Servio ad eum locum diſcere potuiſſet, ubi ita ſcribit: Ærea autem Cymbala Corybantibus Jaſonis filiis, quibus vagitum Jovis celaverunt.* Tamen & ex argento *tympana* habet Plin. lib. 33. cap 11. Percutiebantur aliquando Virgula, aliquando manu nuda impellebantur. Ideo plagarum Phædrus meminit, & Ovidius *Met.* lib. 4.

Fœmineæ voces, impulſaque Tympana *palmis.*

Catullus *de Aty*,

Niveis citata cepit manibus leve Tympanum,
Tympanum, *Tubam, Cybele tua Mater initia:*
Quatienſque terga tauri teneri cava digitis
Canere hæc ſuo.

Suetonius *Auguſto* cap. 68. *Sed & Populus quondam univerſus Ludorum die, & accepit in contumeliam ejus, & aſſenſu maximo comprobavit verſum in ſcena pronuntiatum de Gallo Matris Deum tympanizante: Videſne, ut Cinædus orbem digito temperet.* Quo & Auſonius alluſit in Pythagorica acroaſi, *de viro bono:*

Sit ſolidum, quodcunque ſubeſt, nec inania ſubtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

Et Auguſtinus: *Plaudat nunc organis Maria, & inter veloces articulos* Tympana *puerperæ concrepent.* Sonitum Catullus eleganter expreſſit, *loco cit.*

Ubi cymbalum ſonat vox, ubi Tympana *reboant.* Et,
Leve Tympanum *remugit, cava cymbala recrepant.*

Forma fuit, qualem Pignorius exhibet *Comm. de Servis*, prima facie cribrum referens, ut non immerito legamus, in judicio Coci & Piſtoris,

Tympana *habet Cybele: ſunt & mihi* Tympana *cribri.*

Nempe *Tympana* omnino erant, inter inſtrumenta Muſica, quibus in ſacris Cybeles olim utebantur. Lucretius lib. 2.

Tympana tenta tonant palmis, & Cymbala circum
Concava, rauciſonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio ſtimulat numero cava tibia mentes. &c.

Qua-

Quatiebant autem illa Galli, dum Deæ operabantur: quam *etiam vicarim circumferentes, more ſuo circulatorio, pectora plangebant, ad cantum tibiarum Tympanorumque ſonitum*, Dionyſ. Halicarn. l. 2. Porro eorundem ſtrepitu, clamorem eorundem ſtrepitu, clamorem eorum, quos evitabant, ne exaudiretur, obtundere ſolebant, Rittershuſius *ad Phædrum loco cit.* Cum vero Cybele Tellurem notaverit, reſectio illa virilium, ſegetem, quæ demetitur: *Tympanum*, terræ rotunditatem: fragor ejus, tonitru denotabat, qua de re pluribus agit *de orig. & progr. Idolol.* Voſſius lib. 2 cap. 54. Quia itaque enervatiſſimi molliſſimique habebantur hi Galli, hinc *Tympanorum* uſus apud Romanos in bello rejectus, & *Tympanotriba* in convitio fuit, V. Plautum *Truculento ſc. Ite*: hodie vero Germani cum vigiles mutant; etiam cum prælium committunt, *Tympanum* pulſant, & tibia canunt. Porro ex *Tympano* etiam comediſſe, ex cymbalo bibiſſe, qui Matri Deum initiabantur, arguit Clemens Alex. *Admon. ad Gentes*: ubi commemorat, uti tales dicere ſoleant, *ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλου ἔπιον, ἐκερνοφόρησα, ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυον*, *Ex Tympano comedi, ex cymbalo bibi, craterem guſtavi, ingreſſus ſum thalamum.* Alias *Tympanis* quoque poculis ſemiviros illos Sacerdotes uſos fuiſſe, dicemus infra. Neque vero in Cybeles ſolum ſacris, ſed & in Bacchi orgiis, adhibita fuiſſe Cymbala *Tympanaque*, docet Sidonius Apollinaris *Carm.* 5. verſ. 496.

——— Rotat enthea thyrſum
Baſſaris & maculis Erythreæ Nebridos horrens,
Excitat Odryſios ad marcida Tympana *myſtas.*

V. Dempſterum *loco cit.* Imo *tympanum*, Bacchicorum Sacrorum vel primarium inſtrumentum fuiſſe, docet Caſp. Barthius *Animadverſionibus Papinian.* paſſim, inprimis ad *Thebaid.* 9. v. 800. & 10. v. 643. Ubi muliebria fuiſſe hæc inſtrumenta quoque probat, ex eodem Poëta *Achilleidos* lib. 2. v. 176. At inter inſignia eadem Indiæ Regum, quos *tintinnabula & tympanum* præcedere conſueviſſe, docet Alex. ab Alexandro *Genialium Dierum* lib. 4. cap. 2. i. *tympanum cum tintinnabulis*, ſeu, ut ſic dicam, *tintinnabulatum*, ejuſmodi tympana mirifica Indorum, ex ver. Scriptore, pulchre deſcribit Suidas, ubi inter alia Bacchum ſua inde deſumpſiſſe refert. Hæc dum pulſabantur, mirum edebant ſonum, graviore *Tympani* boatu, acuto tintinnabulorum tinnitui ac concentui permiſto. Cui non abſimile organum ſe aliquando Venetiis conſpexiſſe, refert Joſ. Zarlinus, ætatis ſuæ Muſicorum facile princeps, apud H. Magium *de Tintinnab.* cap. 13. qui crotala quoque Antiquis fuiſſe, quæ multa tintinnabula affixa haberent, docet *ibid.* Sed & *Tympana*, præter tibias tubaſque, ut & omnia ea, quibus lugentium animi excitati dolorem minus ſentirent, in funeribus Vett. adhiberi conſueviſſe, legas apud Alex. Aphrodiſæum *in Proble.* Polydorum *de Invent. rerum* libro 6. cap. 10. Alios &c. Hodie *tympana* & Turcis in uſu, ſed quæ *Tamburla* Galli vocant, de quibus ſupra aliquid, plura vero apud Car. du Freſne *Not. ad Joinvillam*, uti de *tympanis ovillis*, tacentibus aut crepantibus, cum *lupinum* percutitur, apud Gerh. Joh. Voſſium *de Idol. Part.* 3. cap. 77. & Sam. Bochartum *Hieroz. Parte prior.* lib. 11. cap. 47. Hinc *Tymbres piceæ*, in *Epiſt.* 1. lib 5. Senatoris eidem *Gloſſarii* Auctori *tympana* ſunt *ærea picei caloris*, unde vox Gallorum *tymbres*, pro *tympanis*, inde pro galeis, quæ armorum inſignibus imponuntur. De aliis vocis *Tympani* ſignificationibus, hic infra: niſi quod de margaritæ genere, *Tympano* dicto, jam ſupra actum: addam ſaltem, *Ornamenta mamillarum ex Tympanis margaritis*, fieri olim conſueviſſe, Paulus lib. 32. §. *ult. ff. de auro & argent. leg.* V. de iis plura apud Salmaſius *ad Solinum* pag. 1143. *Hofmannus.* Nihil opis verſui imperfecto vett. codices tulerunt. Videtur innuere ſacra matris Deorum: in

quibus tympana & cymbala de collo ſuſpenſa perſonabant. Sed & ſymbolum gentilis ſuperſtitionis erat, ἐκ τυμπάνου βέβρωκα, ἐκ κυμβάλου πέπωκα, γέγονα μυστικὸς, id eſt, interprete Julio Firmico de errore profanar. religionum, *De tympano manducavi, de cymbalo bibi, & religionis ſecreta perdidici.* quod ipſum refert Clemens Alexandr. in protreptico. *Opſopœus.*

33 Κύμβαλον] *Cymbalum* inter Cybeles inventa, in cujus ſacris Archigallus primus cymbala prælata pulſabat, ex ære fuit. Juvenalis *Satyra* 9. verſu 62.

Cymbala pulſantis legatum fiet amici.

In quæ verba vetus Scholiaſtes, *Archigalli* inquit, *cymbala percutientis.* Ita Claudianus *in Eutropium* lib. 1.

Vel ſi ſacra placent, habeas pro Marte Cybellen,
Rauca Celæneos ad tympana diſce furores:
Cymbala ferre licet, pectuſque illidere pinu,
Inguinis & reliquam Phrygiis abſcindere cultris.

Ubi *Cymbala ferre*, recte dictum, ad officium Archigalli deſignandum, inquit Dempſterus: Inde & quoſcunque effœminatos, tympana vel *cymbala* geſtare dicebant Vett. Plautus *Truculento ſc. Ite.*

Mœchum malacum, cincinnatum, umbraticolam, tympanotribam
Amas?

Et quia *Cymbala* uſitata in Cybeles ſacris, hinc & poculis uſi ſunt ſacerdotes ejus, cymbalum referentibus; parva autem erant, & cava, ſine fundo ac auribus, proinde mollia ac parum viris convenientia: ut locus ſit datus Demoſtheni convicium faciendi Mipiæ, quo eis parum caſtrenſibus biberet, Dorotheo auctore, apud Athenæum lib. 11. Dicebantur etiam *Clemmateres*, quod Græci κλέμμυδα vocant formam operimenti teſtudinis. Plinius lib. 33. capite 11. *Mox additum argentum in angulis, lineaſque per commiſſuras; tympana vero ſe juvene appellata* Stateras, & *lances, quas antiqui* Magidas *appellaverant.* Plautus,

——— *Ipſum etiam*
Pauxillum argenti, levibus tenſum tympanis,
Limari.

In orgiis porro Bacchi *Cymbalorum* tympanorumque uſum fuiſſe, ut & buxi, notat ex Poëtis, ſupra laudatus Th. Dempſterus *Paralipom. ad Joh. Roſini Antiqq.* lib. 2. cap. 4. quem, ſi lubet, vide. Eleganter autem ea deſcribit Rhabanus Maurus ex Antiquis, *Comm. in librum Judith, Cymbala ſunt parviſſimæ phialæ permixtis metallis compoſitæ, ventricula ſua in lateribus habentes, quæ artificioſa modulatione colliſæ acutiſſimum ſonum delectabili conſonantia reſtituunt.* Illis ἀλαλάζον Apoſtolus, *tinnitum* Catullus, Virgilius, Ovidius, Alii; Sed *flictum* dat Auſonius, unde colligas nequaquam lenem eorum fuiſſe ſonum, neque quem *Cymbala* noſtra hodie habent, quem *tinnitum* dixeris, ahenis pulſatis ab eo datum potius. *Epiſt.* 25.

Dindyma Gargarico reſpondent cantica luco.
Cymbala *dant flictu ſonitum* ——

Et paulo poſt,

Nec Dodonæi ceſſat tinnitus aheni,
In numerum quoties radiis ferientibus ictæ
Reſpondent dociles, moderato verbere, pelves.

Fuere vero ejus figuræ, qua cotyledonis folia, Latini *umbilicum Veneris* vocant. Coxendicibus aſſimilat Plinius l. 25. c. ult. acetabulis Iſidorus *Origin.* lib. 3. cap. 21. Ambabuſque manibus (erant enim utrinque manubriata, in extima concavitate) apprehenſa & comploſa concuſſaque ſonum edebant. Inde *Cymbaliſtriæ*, quas ſæpius Romæ in ſcalpturis Bacchanalium ſacrorum occurrere, notat Laur. Pignorius *Commentar. de Servis*, ubi vett. *Cymbalorum* formam æri inciſam exhibet. Atque hæc de *Cymbalis*, in Sacris Ethnicorum, uſurpatis. Sed & in veri Dei cultu, qualis

Digitized by Google

34 Οὐχ αὐλὸς πολύτρητος, ἔχων τε φρενόβλαβον αὐδὴν,

Tibia multifori non turbat pectora cantu,

35 Οὐ

qualis in V. T. vigebat, *Cymbala* adhibita, legimus Pſalm. ult. *Laudate eum* Cymbalis *ſonoris*: de quibus adi Coccejum *Commentar. ad* l. In *Hiſtoria* Vezeliac. lib. 4. *Cymbalum Refectorii*, campana eſt, qua Monachi cientur ad ſeſe reficiendos. Ad Eccleſiam qnoque *Cymbalo* Monachos accitos, colligitur ex *Vita* Telliai Epiſcopi Landav. cap. 2. Sed & *Cymbalum* pulſatum ad mortuos indicat Gregorius M. *Dial.* libro 1. capite 9. In Choro quin etiam *Cymbalum* ſtatuit Beletus *de Div. offic.* capite 86. apud du Freſne *Gloſſar.* *Hofmannus.*

34 Οὐχ αὐλὸς] *Tibia*, inſtrumentum maxime ὀργιαστικὸν καὶ παθητικὸν, Ariſtoteli *in Politicis*, & Appulejo *Miles* 5. qui proin, uti *loqui* de cithara, *canere* de choro, ſic *agere* de tibia, dixit: antiquiſſimis jam temporibus, in uſu fuit, ac ſtatim poſt fiſtulam, inter Paſtores; quippe Apollinis inventum. Alii tamen Palladis malunt, à qua ille ſit edoctus. Majores hi natu, quam Mercurius, qui citharam primus commentus eſt ex teſtudine. Quin alii putant Hyagnidem ante Apollinem *Tibia* cecinisse: deinde ejus filium Marſyam, tertium Olympum. Olympi & famulus & diſcipulus Hierax, qui etiam ab ſeſe leges & dederit & nominarit. Poſt hos Terpander, à quo Clonas, hunc Tegeatem Arcades Thebani ſuum prædicabant. Poſt illum Archilochus: alii præponunt Ardalum Lacedæmonium Clonæ. Quas qui temperent diſcordias, dixerint, Olympum in tibiis primum leges inſtituiſſe, idque in Apollinis honorem; quam legem à numerorum frequentia nominavit πολυκέφαλον: Alii Crateti ejus diſcipulo adſcribunt hoc. Olympi autem eam extitiſſe legem, quam dixit ἁρμάτιον; unde & alia πολυδάκτυλος nominata. Alii primum ajunt Pronomum Thebanum *Tibia* ad harmoniam cecinisse. Omnino vero in Phrygia primas *Tibias* agnoſcunt: adducentes pro ſe Myſorum gentem, quæ fuerit hujus artis peritiſſima & Alcmana Poëtam, qui *Tibicines* barbaro, nec alio nomine, deſignarit, *Sarbas*, *Adon*, *Telus*; item Hipponactem, apud quem ejuſdem notæ nomina *Cion*, *Codalus*, *Babus*: unde Prov. Κίων ἢ Βάβυς αὐλεῖ. Ipſis vero *Tibiis* ab inventoribus nomina nulla, niſi quod Sirites quidam, qui primus in Libya tibicen fuit, *Lyben* cognomen tibiæ fecit: & ea quam Ἀθηνᾶν vocabant, Palladis videtur fuiſſe, qua uſum ſcribunt Nicophelan. A regionibus hiſtoria locupletior eſt. Syriacas audaciam atque impetum ſpirare prodidere: quare ſi uſum ſpectes, ad leges Entheas ſeu Orthias referantur. Syres ſimiles Bombyces & orthiis modis aptæ, Lacones, ſicut & ſaltationes, ἐμβατηρίους appellabant ſuas, quibus ad pugnas utebantu. Sonum autem illum *Caſtorium*, à Caſtore, Ledæ filio. Gingras ſive *Gingris* aut *Gingros* Phœnicum inventum; Phrygiæ ſimilis, qua & Cares uſi, apta inprimis funeribus: Phœnices enim Adonim *Gingram* dixere, in cujus luctu illam ad cantum accommodabant: ſicut affini voce apud affines Ægyptios *Ginglarus* habita eſt puſilla tibiola ſono acuto, ad monodias. Tyrrheni, non uno genere contenti, ſingulari quidem canebant in ſacris eaque ænea: tanto apud eos in honore, ut non ſolum ad ejus ſonum pugiles certarent; verum etiam, cum innexos flagris animadverteretur, illam adhiberent: Quin etiam, quod mirere magis,

gis,

gis, Coqui ipſi ea præcinente epulas apparatent. Altera compoſita fuit ex duobus tubulis, quaſi inverſa Syrinx: Namque inferne tubus minor inflabatur bucca: unde ſpiritus in majorem ſubibat, movebatque, quæ intus erat, aquam, atque ex ea harmoniam edebat multiſonam. Id quod de Cteſibii quoque Hydraula conjicere poſſumus: Cornu tamen pro *Tibia* Tyrrhenos uſos & Cretas legimus: etiam Romani olim ad prælia, etiam Helvetii. Nunc Germani è buxo cornua multis foraminibus inflant magno ſpiritu non ſine gratia ac decore; nocturnis præſertim feſtivitatibus: Ad prælia vero *Tibias* cum Tympanis Scythæ Anthropophagi & Melanchlæni, item Arimaſpi, ex aquilarum ac vulturum oſſibus: Eburneas memorat Trypho & Cicero atque Virgilius: ex aſininis oſſibus Theatrales atque argento. Arundineas, ex Theophraſto & Plinio habemus: Internodium radici proximum excidebant ad lævam *Tibiam*; quod ſubeſſet cacumini, ad dextram; unde lævarum ſonum gravem agnoſcas, dextrarum acutum, ut Vett. tradidere. At Latini ajunt, ſiniſtras acutiores aptaſque rebus ludicris; item Sarranas, quibus ajunt foramina fuiſſe æqualia, velut Spondiacis: Hinc ſibi non conſtant. Spondiacæ enim rerum gravium affines fuere: qua de cauſa Phrygiis foramina inæqualia, ſicut dactylicis, quæ ludicris adhibebantur. Dextras autem apud Romanos funeribus dicatas, quia eſſent graves; cum in funeribus Barbari acutiſſimis uterentur: Appellarunt vero dextras ſiniſtraſque ab lateribus, unde inflarentur. Antiquiſſima porro fuit è ſambuco emedullata: mox è crurum oſſibus hinnulorum & capreolorum, unde & *Tibiæ* apud Latinos nomen; quod inventum Thebanis aſſignant quidam, Θηρίαν αὐλὸν dixerint, à ferarum oſſibus atque ære texerint. E buxo primi Phryges, excavaverunt eam, quæ *Berecynthia* cognominata eſt, quum antea *Elymos* diceretur. Alexandrini lotum exenterarunt, teſte Eurip. *in Bacchis*: hancque tibiam patria voce φώτιγγα dixerunt. Afri Scenitæ è lauro fecerunt, ſoni acutiſſimi, eamque in paſcuis equarum adhibuerunt. Oſiris nonnullis excogitavit *Tibiam* ex hederaceis internodiis multiforem; quum ante eum quaterna tantum haberent foramina. Cætera à Diodoro Thebano addita. At Pollux Oſiridis inventum πολύφθογγον αὐλὸν ἐκ καλάμης κριθίνης, *multiſonam tibiam, ex ſtipula hordeacea*, facit. Unde erat & paſtorum tibicinium; *tenuis avena* Poëtæ dicitur, & *calamus agreſtis & ſtipula*, cui opponitur ἡ σύριγξ, i. *fiſtula diſparibus cannis juncta*. Hæ autem omnes ab ſummo inflabantur, directo flatu: Afri primi invenerunt eam, cui *Plagion* & *Plagiaulon* indidere nomen; non quod eſſet curva, ſed quia ab latere, quemadmodum & Germanica, inflabatur. Alii tamen in Phrygia à Mida id primum excogitatum ajunt. Numerum quod attinet, ſingularem *Tibiam* ſeu Monaulon, Mercurius invenit; aliis ad Ægyptios hanc laudem trahentibus. Marſyas geminas primus inſtituit: quibus par magnitudo, in Tyrrhenis altera major: Præterea, utre addito *Aſcaulos* prodiit, longe diverſa figura. Apud Myſos ac Pannonas tanta acritate, ut pene tubam ſuperet. Apud Gallos plenior, raucior, gravior, mollior, adeo ut in cubiculis quoque, ſine aurium offenſione, audiatur. Cum autem in choris præcipue, *Tibiæ* adhiberentur, primus Sacerdos Argivus docuit Choros canere tribus modis, Dorio, Phrygio, Lydio, ita ut ne miſcerentur: quæ proin lex τελμηρὶς ſeu τελμελὴς dicta. Dicebant vero *Leges*, quia aliter facere non licebat. Horum tonorum quilibet habebat communes tonos veteres διάτονον & χρωματικὸν: quibus Olympus addidit ἐναρμονικόν. Modos qui ficeret, *Choraules* dictus eſt, cui etiam fabularum artifices ſuccinuiſſe legimus. Et quidem apud Lacedæmonios primum ſub Terpandro facti in Choris modi, in quibus ſaltata fuit Γυμνοπαιδία. Sub Thaleta poſtea Gortynio duo floruere, Polymneſtus Colophonius & Sacadas prædictus, qui, ad

Ter-

Terpandri æmulationem, contraria canentes, induti fuere, non nudi. Canebant autem ſub Thaleta Pæanas, ſub Polymneſto Orthia, ſub Saccada Elegias. Primus in tibiis convivalibus certos conſtituiſſe modos Philoxenus dicitur; quos *Legem Locricam* nominavit, à novo Harmoniæ genere, quod receptum Pindari ac Simonidæ tempore, inter Leges Lyricorum, Jul. Cæſar Scaliger *Poetices* lib. 1. cap. 20. è quo varia quoque *Tibiarum* genera ac modos hic infra ſubjungemus. Poſt *Tibiam*, cum Lyra ab Apolline inventa eſſet, quæ ſuaviorem longe harmoniam edebat, pluresque omnino ſymphonias habebat, quam cithara, & hæc quam *Tibia*: hinc Marſyas, qui prius ſummo in pretio apud omnes erat, multaſque opes corraſerat, contemtui eſſe cœpit, & divitiis exutus, atque ſic, juxta fabulam excoriatus eſt, qua de re V. ſupra in *ea voce*. Manſit tamen, etiam poſt Lyram inventam, ad ſacrificia *Tibiæ* cantus. Unde Pauſanias *Phocic. Ajunt Marſyæ inventum fuiſſe eum Tibiæ ſonum, quem* Matroum *vocant: credo ob eam cauſam, quod in Magnæ Matris ſacris uſurparetur.* Duas autem *Tibias* in ſacrificiis uno ſolum ore canentes antiquitus adhiberi conſueviſſe, prodit Martialis *in Apophoretis* lib. 14. *Epigramm.* 69.

Ebraia nos madidis rumpi Tibicina buccis:
Sæpe duas pariter, ſæpe monaulon habes.

Idem probat gemmula Galviana, duas tibias rectas inflantem hominem ad aram belle repræſentans: Tabula item marmorea vetuſtiſſima, in Sylvanus, & ſacrificium porcæ exprimitur, apud Fortun. Licetum *Gemmarum Annul. Schem.* 32. c. 119. Namque & in hac poſteriore, præter cæteros Cantores plures, qui tum lyras pulſarent, tum ſimplices tubas longiores inflarent, puer agreſtis, pone quadratam aram, diſtentis buccis geminam ne quid infauſtum exaudiretur, aut hoſtiæ grunnientis, aut alius inconditè vociferantis, tibiam inflans cernitur. Et hoc quidem proprie Marſyæ fuit inventum, Athen. l. 4. c. 24. *Tibiamque* illam geminam, præter prædicta, in diverſis licet reperire monumentis, quibus Veterum ſacrificia exhibentur; ſed in nullis *haberam* ſ. *capiſtrum*, quam in laborioſis doctiſque, *ad Plin. Ex.* Salmaſii. Cui ſimilem in ſigno æreo, apud Jac. Gaffarellum, vidit Joh. Rhodius, unde clariſſime patet, Marſyam, ut ore ſimul uno duas poſſet animare *Tibias*, manuumque digitis omnibus expeditis earum foramina percurrere pulſareque facilius, quandam velut habenam, è ſummo capite *Tibias* ad os detinentem, geſtaſſe: cujus rei iconem exhibet idem Licetus *loco citat.* pulchreque explicat Tzetzes *Chiliade* 1. *Hiſt.* 15. ubi de Marſya,

Auro ſplendido adaptavit circa villoſa
Tempora & os vehemens retro quibuſdam loris. &c.

De *Tibiæ* in bello uſu, V. A. Gellium lib. 1. cap. 11. in Conviviis, in Ludis, in Funeribus, ſupra *paſſim*. Artem inflandi his verbis expreſſit Cyprianus *lib. de Spectac. Alter cum choris & cum hominis canorâ voce contendens ſpiritu ſuo, quem de viſceribus ſuis ſuperioribus nitens hauſerat, tibiarum foramina modulatus, nunc effuſo, nunc intus recluſo, nunc certis foraminibus emiſſo, atque in aerem profuſo; item in articulos ſonum frangens, loqui digitis elaborat, ingratus Artifici, qui linguam dedit, &c.* *Tibiæ*, ut & Siſtri, Crotali, Fiſtulæ ac utriculi, figuram exhibet Laur. Pignorius *Comment. de Servis*. V. quoque infra. De harundine vero *Tibialis calami*, quam inter varii generis harundineta, Orchomenius lacus gignebat, ejuſque duobus generibus *Bobbycia* & *Zeugite*, Salmaſium *ad Solinum* pag. 117. & *ſeqq.* nec non hic ſuis locis: ut etiam de *Cornu Liguliſque tibiarum*.

Tibiæ variæ apud Vett. genera.

α. A ſcaulos, dicta eſt *Tibia*, utre addito, Myſis, Pannonibus & Gallis in uſu: β. Ἀθηνᾶ Palladis videtur fuiſſe: certe nomen convenit. Illa uſum ſcribunt Nicophelan. γ. Berecynthia, è buxo fuit, quam Phry-

ges primum invenerunt: Elymos ante dicta. δ. Choricæ, in Choris adhibitæ ſunt. V. ſupra. ι. Cithariſtriæ ſunt appellatæ, quas ad citharam nonnulli excogitarunt. ζ. Conviviales, pares erant ac æquales, eæque puſillæ, ad ſignificandam æqualitatem conviviorum. Quam ob cauſam & rotunda olim menſa; & δαὶς ἐΐση apud Hom. & Ceres θεσμοφόρος dicta. Eaſdem παροινίας vocavere, primuſque Philoxenus in illis certos modos conſtituit. η. Curva, ſeu πλαγίαυλος, Libyæ inventum, codonem è cornu habebat, uti & Phrygia, niſi quod Libyca incurva eſſet, Phrygia recta. Unde *adunco cornu tibia* Ovidio. Salmaſius *ad Solin.* pag. 123. θ. Dactylicæ, ad ὑπορχήματα, uſurpatæ ſunt. ι. Dextræ, quæ dictæ, V. ſupra. Aliis tamen dextra, quæ recta; Siniſtra, quæ obliqua & Phrygia. V. & hic *infra*. κ. Elymus dicta eſt prius, quæ *Berecynthia* poſtea. λ. Funerales, Phrygiæ imprimis erant: quibus & Phryges & Cares hunc in finem uſi. Minoris v. ætat. funera *Tibiæ* proſequebantur, idque non ultra lo. ex præſcr. XII. Tab. μ. Ginglar. ν. Ægyptiis nuncupata eſt Tibiola, ſono acuto, qua ad monodias utebantur. V. Gingras, Phœnicum inventum, Phrygiæ ſimilis, in Adonidis luctu, uſurpata. ξ. Hydraula, Ctesibii fuit, V. ſupra in hac voce. ο. Libyca, eadem cum plagiaulo ſeu curva, ex loto. Salmaſius ubi ſupra. π. Ludicræ, Plinio dicuntur agonales, quibus & in agonibus auletarum, & in theatris Vett. utebantur, de quibus idem pag. 122. ρ. Lydia, Tyrrhenorum fuit, qui Lydii. Eas *thurarias* vocat Solinus, quia his caneretur, cum thus in aram libabant; σπονδειακοὶ ad verbum Græcis: *ſacrificæ* Plinio dicuntur. Erant autem illæ dextræ graviſſimæ atque è buxo, aut ebore fiebant, Salmaſius pag. 124. σ. Milvinæ, Solino appellantur, c. 5. quæ in accentus exibant acutiſſimos, à milvorum voce, quæ acutiſſima. V. Salmaſium *ad locum* τ. Monaulos tibia ſingularis, V. ſupra: ut & Multiforatilis υ. Nuptiales, V. *ſupra*. φ. Palæomagadis, eodem foramine tum gravem, tum acutum ſonum edebat: quales etiam noſtrates ſunt. χ. Παρθένιοι, à Græcis ad Monodia adhibitæ, acutum & infractum ſpirabant. ψ. Παροίνιοι, Epulonum *Tybiæ*: quod vinum eſſet anima conviviorum. ω. Phrygia, ex oſſe, vel buxo ad orificium cornu habebat repandum, ſimilis tubæ Tyrrhenicæ, quantum ad formam: à plagiaulo diverſa, licet curva & obliqua, ἔλυμος Græcis: cujuſmodi tibiarum multus apud Alexandrinos olim uſus. Salmaſius *d. l.* αα. Plagia ſeu obliqua dicta eſt, quia à latere inflabatur, Scaliger: Aliis, quia cornu habebat, in extremitate inflexum. V. quoque ſupra, *Plagiaulos*. ββ. Puellatoria ſeu *puellaria* Solino ubi ſupra, Gr. παρθένιος αὐλὸς, dicebatur, quæ ſonum edebat acutiſſimum, de qua V. Ariſtotelem lib. 7. cap. 1. & Salmaſium l. cit. γγ. Pueriles appellatæ fuit, quibus pueri utebantur, an à voce eorum. δδ. Siniſtra, quæ & *obliqua* & Phrygia Scaligero, à latere, quo inflabatur; Aliis inde appellata eſt, quod in extremitate cornu haberet inflexum, reliquum vero buxeum vel oſſeum eſſet, teſte Polluce. Hanc qui inflabat, Ἐγκεραύλης propterea dictus eſt, quia ἴχει ὁ ἀριστερὸς κέρας, uti inquit Heſychius. Hinc itaque legimus de Comœdiis Vett. *Acta eſt Fabula tibiis dextris & ſiniſtris.* εε. Scytalia, puſilla fuit tibia & exiguo ſurculo ſimilis, ſono prætenui ac rei ipſi reſpondenti. ζζ. Spondaicæ, ad Hymnos Deorum fuere adhibitæ. ηη. Virginales, quibus Virgines. θθ. Ὑπερτέλειοι, quibus perfectæ ætatis Viri canerent, vocatæ ſunt &c.

Modi varii in Tibiis olim uſitati.

α. Ἀπόθετος, lex vel modus dictus eſt, qui remitteret. β. Ἁρμάτειος, lex ab Olympo excogitata. γ. Βουκολιασμὸς, Paſtorum modus fuit. δ. Caſtorius, à Caſtore, apud Lacedæmonios dictus eſt, quo ad prælia utebantur. ε. Δαῖρος, modus vetuſtus convivialis. ζ. Dorius, gravis. η. Elegos; Exercuere autem ſub Sacada Elegias *Tibicines*, θ. Ἐμβατήριος, Laconibus dictus

dictus eſt modus, qui alias *Caſtorius*, ut vidimus. ι. Επίφαλλος, Bacchanalibus aptus. κ. Jonicus, fractus & mollis recentiori ævo: antiquiori aſper. Poſteriores enim Iones molliſſime viventes, ſuis moribus ſimilem harmoniam fecere mollem fluxamque numerorum creberrimis conciſiunculis. λ. Καλλίνικος, Pæanibus idoneus. μ. Καταδάκτυλος, frequens Steſichoro. ν. Κῆπος. ξ. Κρουσίθυρος, concitatior, cum amatores deſperati amicarum fores invadebant. ο. Κωμάρχιος, ex convivialibus modis. π. Locricus modus, novum fuit harmoniæ genus, à Philoxeno inventum, & Pindari Simonidæque tempore, inter Lyricorum leges receptum: Idque dicebatur agi Λοκριστί. ρ. Lydius à Cario Lydo inventus, haud multum à Phrygio diſtabat, minus enim incitatus. His modis Epicedia primum ferunt ceciniſſe Olympum:. Contra nuptiis Niobes accommodavit Pindarus: Negantque ab eo id primum inſtitutum. σ. Mixolydius, Tragœdiæ aptus: affectus plurimum movebat. τ. Phrygius acutus & ſacris aptus: utpote quo ad furorem uſque excitabatur impetus. Eo incenſos Dorica lex demulcebat & ad quietem revocabat. υ. Πολεμικὸς, in Orthiis adhibebatur. φ. Σικυνοτύβης, ridiculis idoneus. χ. Θεσμικὸς, ab Argolicis æſtivo tempore, in Antheſmophoriis uſurpari conſuevit. ψ. Θυροκοπικὸς, Amatoribus in uſu, cum ante oſtium moram deprecarentur. ω. Ὑπερμιξολύδιος. αα. Ὑπερφρύγιος. ββ. Χορικὸς, in Choris &c. Fuere & Æolicus; Æoles enim harmoniam Doricam tumidam fecerunt atque audacem, veteri tamen ſimplicitate retenta: qualis hodie Germanorum, bello apta, nec inepta conviviis, neque ab amoribus aliena: Ἀμφιβαρύτονος Laſo Poetæ: Ἡδύκωμος dicacitati ac luſibus familiaris: Ὑπολύδιος Doricæ Æoliæque legi affinis, & quaſi media efficta ab ambitioſis; ut alia omittam. *Tibiæ* Pares & Impares, quarum frequens apud Auctores priſcos mentio, quibuſdam à magnitudinis æqualitate, aut inæqualitate, nomen accepere. Alii ſingulares tibias ſeu *μοναύλους impares*, geminas autem *pares* dictas, exiſtimavere, ut vidimus. Nonnullis *pares* fuere appellatæ, quæ uno ſpiritu animarentur, *impares*, quæ ſecus. Melius *Pares* Salmaſio ſunt dextræ duæ, vel ſiniſtræ duæ; Impares dextra & ſiniſtra: Quæ omnes uno eodemque flatu inſpirabantur. Hinc ænigma,

> Εἷς ἄνεμος, δύο νῆες, ἐρέτται δέκα ταῦται,
> Εἷς δὲ κυβερνήτης ἀμφοτέρας ἐλάει.

Ubi εἷς ἄνεμος, flatus eſt tibicinis: δύο νῆες, duæ tibiæ: δέκα ταῦται decem digiti, qui foramina tibiarum percurrendo quaſi remigant: εἷς κυβερνήτης, tibicen, qui utramque tibiam modulabatur. Et quidem inventionem geminatam Hyagnidi ab Apulejo, Marſyæ à Plinio, adſcriptam, vidimus Ut ut ſit, conſtat à Phrygibus geminarum tibiarum uſum manaſſe, dextræ & ſiniſtræ, quarum illa gravem bombum, iſta acutum tinnitum emittebat, ideoque illa incentiva, iſta ſuccentiva erat. Hæ parem inter ſe foraminum numerum non habebant, adeoque *impares* dicebantur: plura autem foramina ſiniſtræ erant, cum acutius tinniant tibiæ clariuſque, quæ pluribus foraminibus apertæ ſunt. Solinus *præcentorias* vocat dextras cap. 11. quæ ptopter gravitatem ſoni ad pulvinaria Deorum & aras inflari ſolebant: quales & ſpondaicæ tibiæ, quibus σπονδεῖα ſeu ἐπισπόνδεια μέλη canebantur. *Vaſcæ* vero tibiæ, quæ numeris foraminum præcentorias antecedebant, eædem fuere cum ſiniſtris, & *à vaſco*, i. levi acutoque ſono, id nominis accepere, Græcis μελλήνικοι quoque αὐλοὶ, quod in his levioris & vaſti ſoni tibiis flandi artem experiri meditarique conſueſſent tibicines. Eaſdem Symphoniacorum fuiſſe, ex Servio diſcimus. *Pares* igitur *tibiæ*, quæ parem foraminnm numerum habebant; *Impares*, quæ contra. Erant autem impares ſemper dextra & ſiniſtra, ut vidimus: at duæ dextræ pares, duæ item ſiniſtræ pares: unde facile intelligere eſt, cum *fabulam imparibus*

35 Οὐ σκολιῦ σύεγμα φέρον μίμημα δράκοντ@,

Non lituus forma tortos imitante draçones,

36 Οὐ

bui tibiis eſſe actam legimus, de dextra & ſiniſtra id accipiendum; cum *paribus*, aut de duabus dextris, aut de duabus ſiniſtris. Cum vero *Andria* Terentii dicitur acta *tibiis paribus dextris & ſiniſtris*, non intelligitur, acta dextra ſimul & ſiniſtra, ſed 2. primum dextris, dein 2. ſiniſtris: ſæpe enim modulationes in eadem Comœdia mutari ſolitas, etiam ex *Adelphis* patet. Hæc enim acta ſimul tibiis Lydiis, i. dextris, quæ gravitatem oſtendebant, qua fere in omnibus Comœdiis utitur Terentius: & Serranis, hoc eſt, ſiniſtris, quæ acuminis levitate jocum ſignificarent. Item ex *Heautontimorumeno*, quæ acta primum tibiis imparibus, mox paribus dextris, inſcribitur. Porro dextra & ſiniſtra, licet impares eſſent, diverſa tamen ac diſpari modulatione non erant compoſitæ, ſed ejuſdem carminis modos, dextra quidem incinebat, ſiniſtra vero ſuccinebat, & gravius illa, acutius iſta ſonabat. Atque hæ omnes, tum pares, tum impares, tum dextræ, tum ſiniſtræ, in illis ſolis canticis, quæ μονῳδίαι tantum erant, habuere locum; unus enim ſolum canebat, ſupplebantque hæc cantica vicem Chori, quo antiquæ Latinæ fabulæ carebant prorſus: Aliud erat *Synodium* i. Chori concentus, de quo ſuo loco. Plura hanc in rem V. apud Salmaſium *ad Vopiſcum* in *Vita* Carini, ut & hic paſſim, inprimis ubi de Veterum *Muſica*. *Idem.*

35 Οὐ σκολιῦ σύεγμα] Loquitur de Lituis uti & ſic habet Caſtalionis verſio: *Lituus* autem incurvus erat baculus, quo Romanorum Augures cœli ſpatia, quia manu non licebat, deſignare ſoliti ſunt. Tali cum Romulus, augurii peritus, uſus eſſet non raro, ut Plut. *in eo* docet, hinc *Quirinalem Lituum* dixit Virgilius Ænid 7.

Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea: lævaque ancile gerebat.

Quamvis & Martis baculum, qui ante Romulum *Quirinus* appellatus eſt, intelligere hic quis poſſit vel regium baculum quemcunque ſeu ſceptrum. De *Lituo*, A. Gellius libro 5. capite 8. *Lituus*, inquit, *virga brevis eſt, in parte, qua eſt robuſtior, incurva: qua Augures utuntur.* Origo nominis à tubæ genere, cui *Litui* nomen, quod pari forma pariterque incurvatum eſt. Cic. *de Divin.* libro 1. *Romuli* Lituus, *id eſt, incurvum & leviter à ſummo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, ſimilitudine nomen invenit.* Huic autem nomen à Gr. voce λιτὸς, quod tenuis & acuti ſoni ſit. Unde Ennius alicubi,

Inde loci lituus ſonitus effudit acutos.

Qui illo uſi, *Liticines* dicti ſunt: ejus vero à cornu tubaque differentiam, V. apud Juſt. Lipſium *lib. de Militia Rom.* Addam id ſaltem, ut *tubas*, ad incitandum milites, ſic *lituos* ad revocandum adhibitos eſſe, diſcere nos ex Guil. Brittone lib. 6. verſ. 446.

Omnia perverſo contingunt more Joanni,
Non tuba congreſſum cecinit, lituuſque *regreſſus.*

Et Baldrico Dolenſi *de Bellis Palæſtinis* libro 4. cap. 9. *Audito retrahendi lituo Chriſtiani ab illo impetu deſtiterunt.* Scriptores enim hos duos, non ſine alluſione veteris lectionis, diſtinctionem hanc inducere ſcribit Caſp. Barthius *Animadverſ. ad Papin. Statium Theb.* lib. 8. verſ. 154. *Idem.*

36 Οὐ

36 Οὐ σάλπιγξ πολέμων ἀγγέλτειρα βαρβαρόφωνος.

Non quæ barbarico ſonitu tuba nunciat arma:

Οὐ

36 Οὐ Σάλπιγξ] *Tuba*, Tyrrhenorum inventum Plin. lib. 7. cap. 56. à *tubo*, ſeu canali, quem refert, dicta, priſcis Græcis ignota fuit. Unde illos, *Tubarum* loco, conchis uti conſueviſſe, legimus, apud Heſychium, Κόχλοις τοῖς θαλαττίοις ἐχρῶντο, πρὸ τοῦ τὰς σάλπιγγας εὑρεθῆναι. Ita enim emendavit Meurſius, cum antea male legeretur, Κόχλος, τοῖς θ. Idem Theocritus docet Διοσκ.

> Ἦρ' ἄμυκος, καὶ κόχλον ἑλὼν μυκήσατο κοῖλον,
> Οἱ δὲ θοῶς συνάγερθεν ὑπὸ σκιερὰς πλατανίστους
> Κόχλου φυσηθέντος.

Sic Virgilius,

> *Sed tum forte cava cum perſonat æquora concha.*

E quibus lux Tertulliano *de Pallio*, ubi ait, *Adhuc maris conchæ & buccinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare, etiam ardua fluitaſſe.* Pertinet huc Theognidis quoque ænigma, priſcum in militia illum conchæ uſum exprimens,

> Ἤδη γάρ με κέκληκε θαλάσσιος οἴκαδε νεκρός,
> Τεθνηκώς, ζώῳ φθεγγόμενος στόματι.

V. Jo. Meurſium *Notis in Lycophron.* Apud Athenienſes poſtea πυρφόροι ἀντὶ σαλπιγκτῶν, *Faciferi loco Tubicinum*, committendi prælii ſignum dedere. Statius *Theb.* lib. 4.

> *Prima manu rutilam, de vertice Lariſſæo,*
> *Obtrudit Bellona facem.*

Donec tandem *Tubæ* prodierunt: quarum jam Æſchylus meminit *in Perſ.*

> Σάλπιγξ δ' ἀϋτῇ πάντ' ἐκεῖν' ἐπέφλεγεν,

Alluſione ad priſcum facum uſum facta. Tyrrhenis vero *Tubarum* inventum attribuit Scholiaſtes Euripidis *in Phœniſſis*: & quidem *æneam Tubam* à Piſeo Tyrrheno primum excogitatam fuiſſe, tradit Plinius *Hiſtor. Natur.* lib. 7. cap. 46. Ab his in Græciam primum eas detulit Archidas quidam, Heraclidis auxilio profectus, teſte eodem Schol. ἀγῶνας δὲ Ἀρχίδας συμμαχῶν τοῖς Ἡρακλείδαις ἤγαγε τὴν Τυρσηνικὴν σάλπιγγα εἰς Ἕλληνας, ubi Τυρσηνικὴν illam ab inventoribus appellat: quemadmodum ipſe Poeta, tum *in Phœniſſis*, tum *in Heraclidis*, eodem epitheto eam inſignit, ἐπεὶ δ' ἐσήμαινεν ὄρθιον Τυρσηνικῇ σάλπιγγι, καὶ συνῆψαν ἀλλήλοις μάχην. Ὄρθιος enim modus, excitando militum vigori idoneus. Forma veteris *Tubæ* eadem, qualis apud Europæos hodie; ære nempe directo ducta; canali ad exitum latiore: quæ erat militaris (Nam & alia ſacrorum fuit, diſpari uſu & fortaſſe forma.) Hinc à cornu, quod inflexum, *Tuba* diſtincta: Ovidius:

> *Non* Tuba *directi, non æris cornua flexi.*

Digniores quoque ea uſi olim, imo & Principes viri illa cecinerunt. At Homerus, licet noverit, nuſquam tamen eam Heroibus tribuit, quia tum nondum in uſu Græcorum. Qua Romani uſi, Tyrrhenica fuit, ſimilis tibiæ Phrygiæ, habenſque orificium ſciſſum aut fractum, acuta admodum. Modus incinendi claſſici hic fuit. Tibicen unus utrinque inſonuit, & mox alii pariter reſponderunt; priores quidem, qui rotundo loco conſtituti tubis certum aliquid modulabantur, quo, ut conſiſterent & prælio ſe pararent admo-

 nebantur

Digitized by Google

nebantur milites. Tum dein omnes reliqui, qui animos iraſque militum acuebant, incendebant ad pugnam. Itaque triplex *Tubæ* fuit ſonus: Primus unius & ſingularis, qui Primipili fortaſſe, haud longe ab Imperatore ejuſque nutu incinuit: Secundus aliquot eorum, qui in loco quodam orbiculato & fortaſſis editiore ſtabant, ad ſigna & aquilas: Tertius omnium aliorum per cohortes, per turmas, qui pariter jam claſſicum concinebant. Duo enim priores ſoni non niſi expediendo militi ciebantur, paulatimque ejus animo & iræ movendæ. Quantum autem *Tubæ* ſonus, ad ſpiritus ſanguinemque evocandum, vim habeat, nemini ignotum: Unde Romani non in Equitibus ſolum, ſed etiam in Peditibus *Tubas* adhibuere: Tympana & cujuſmodi nos vaſa pulſamus, averſati imo convicio vulgari notantes, *Tympanotriba*. Interim, *ſummos bellatores Lacedæmonios, non cornuum Tubarumque ſignis, ſed tibiárum modulis, in prœliis uſos eſſe*, refert apud Aul. Gellium lib. 1. cap. 11. Thucydides: cujus rei cauſam V. *ibidem*. Cretenſes vero *ad citharam dimicaſſe*, docet Heraclides *in Politicu*, ac Polybius lib. 4. Solenni porro ritu, antequam in bellum abirent *Tubicines*, luſtrabantur *Tubæ*, ut dicetur infra, in voce *Tubiluſtrium*. Neque vero in bello ſolum *Tubæ* uſurpatæ, ſed & cum in ſacris certaminibus denuntiandi ac declarandi Victores erant; poſteriori viz. ævo: Antiquitus enim, cum Tubas nondum haberent, ſola Præconum voce id factum. V. Thom. Dempſterum *Antiqq. Rom.* lib. 5. c. 5. Imo Philoſtratus *in Polemone*, Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ Πολέμωνος λόγων θερμὴ καὶ ἐναγώνιος, καὶ τορὸν ἠχοῦσα, ὥσπερ ἡ Ὀλυμπικὴ σάλπιγξ, *At ſpecies Polemonis orationum fervens erat & pugnax, & vehementer ſonans, quemadmodum Olympica tyba.* Ad cujus proin cantum, Athletæ, qui in curribus, ubi ſorte eis aſſignata loca erant, ſteterant hactenus, poſtea proſiliebant. Hinc & apud Virgilium in Ludis deſcriptis Æneid. lib. 5. tuba

Commiſſos medio canit aggere ludos.

Etiam in funeribus adhibitas, Servius docet *ad Æneid.* lib. 5. ubi ait: *moris fuiſſe, ut majoris ætatis funera ad* Tubam *proferrentur: minoris vero ad tibias.* Nempe canebant ea Siticines: quod Tubæ genus à cœterorum Tubicinum diverſum fuiſſe, recte obſervavit Hieron. Magius *Miſcell.* lib. 1. cap. 13. ubi docet, Siticinum tubas cæteris fuiſſe latiores ac longiores, quales in antiquis ſepulchris videre eſt exſculptas, ipſoſque Siticines gravem, utpote luctui idoneum, incinere ſonitum conſueviſſe. V. de his præter Magium præfatum Jo. Meurſium *de Funer.* cap. 18. & ſupra in voce *Siticines.* Illuſtrium præſertim ac nobilium virorum, uti docet Caſaubonus *ad Suetonium Julio* cap. 84. In pompis inſuper, olim hodieque. Et quidem de Triumpho viſum ſupra. Sed & pace inter Alexandrum III. & Fredericum Barbaroſſam ope Venetorum compoſita, inter cœtera Veneti Ducis inſignia, quibus ejus majeſtatem inſtruxit Pontifex, *Tubæ argenteæ* eo fine quoque illi donatæ, memorantur Sabellico lib. 5. *Ennead.* 9. Imo & in India *tubæ* uſum mendicis eſſe, militari hoc clangore ſatis ferociter ſtipem poſcentibus, docet P. de Valle *Itiner. Part. IV. &c.* De Hebræorum *Tubis* dicemus infra aliquid, ubi de *Tubarum Feſto.* Sonus Tubæ *clangor* proprie, unde quod *murmur* eum Papinius dicit *Thebaid.* lib. 6. verſ. 404. carpitur à Barthio. *Melos* vero appellat Higinius cap. 174. ubi de tubarum inventione: *Tyrrhenus*, inquit, *Herculis filius, tubam primus invenit, hac ratione, quod cum carne humana comites ejus veſcerentur, ob crudelitatem incolæ -- diffugerunt. Tunc ille, ubi qui ex eorum numero deceſſerant, concha pertuſa buccinavit & pagum convocavit, teſtatique ſunt, ſe mortuum ſepulturæ dare, nec conſumere. Unde tuba Tyrrhenum melos dicitur.* Ubi tamen *Melei* legendum, quem Tyrrhenorum itidem Imperatorem tubam inveniſſe primum Lutatius ait, conjicit Caſp. Barthius *Animadv. Papin. ad d. l.* 1. *Clangorem* autem

tem

Digitized by Google

Οὐ κώμοις μεθύοντες ἀθέσμοις, οὐχὶ [37] τορείαις·

Non comes ebrietas luxus, non fœda libido:

Οὐ

tem de tuba Virgilius uſurpat Æneid. lib. 8.

Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor &c.

Affinis Tubæ lituus, niſi quod illa inchoando prælio, & claſſico, (unde *tubæ ſonitus auditi*, bellorum omina, Plin. lib. 2. cap. 57.) hic receptui canendo aptior: confundit tamen utrumque idem Statius *Theb.* lib. 11. verſ. 50. Buccina item, & omne ſonorum cornu, quæ *Tubæ* nomine nonnunquam Veteribus venire, docet Barthius præfatus ubi ſupra; Vide eum *ad eundem Poetam*, *alibique paſſim*, uti de *Tibu* plura, apud Scholiaſten Sophoclis *initio Ajacis.*

Tubarum 6. apud Antiquos genera, ex Euſtathio.

1. Quam Minerva invenit, quæ ab Argivis hoc cognomento culta, Σάλπιγξ Ἀθηνᾶ.

2. Apud Ægyptios, quam Oſiris repererit, quæque χνοῦν ipſis dicebatur, & in ſacrificiis adhibebatur.

3. Gallica, conflatilis, non nimis magna; os habebat deformatum in beſtias & canalem plumbeum, in quem inſpirabant Tibicines atque acuti erat ſoni: Gallis dicta *Carnyx.*

4. Paphlagonica, cujus os effigie bovis, gravi mugitu, ſurſum inflanda.

5. Medica, è calamo tubam habens, gravi tono.

6. Tyrrhenica, Phrygiæ tibiæ ſimilis, orificio ſciſſo, acuta valde: quam ad Romanos à Tyrrhenis delatam dixere. V. quoque de Helegeo, primo *Tubæ* inventore, Palæphatum & Pauſaniam lib. 2. *Idem.*

37 Τορείαις] Regius Codex habet οὐχὶ χορείαις. *Opſopæus.* Putem de Choreis hic loqui Sibylliſtam, Chorea autem nomen ſaltationem denotans, unde ortum, docet Mercurialis: *Loca*, inquiens, *ubi ſaltationes peragerentur, primo, cum nondum excultæ eſſent, fuere vici, & plateæ publicæ; deinde, cum majorem dignitatem atque ornamentum recepiſſent, ad Theatrorum partes quaſdam tranſlatæ fuerunt, quæ & ab Ariſtotele & Polluce, ob id, Orcheſtræ vocatæ fuerunt; unde etiam* Chorea, *nomen ſaltationis perelegans, manavit. A Theatris ad palæſtras poſtea tranſiere; inde in Convivia, &c.* V. eum *de Arte Gymnaſt.* lib. 2. cap. 7. *ſub fin.* Affinis vox *Chorus* eſt, quo collegium Muſicorum dicitur Servio *ad Georgic.* l. 1. & Jurecoſl. lib. 79. *de* Leg. 3. lib. 34. *de Ædilitio edicto.* Seneca eleganter *Epiſt.* 24. *Non vides, quam multorum vocibus* Chorus *conſtet?* Unde *Choraules* ſervus, apud Romanos, V. Pignorium *Comm. de Servis* & ſupra. At *Choragus* dicebatur Athenienſibus, qui ſumtus præbebat ad Ludos, τὸ ὄψον, id eſt, *choragium, quo inſtruebatur Theatrum & chorus:* à quo χορηγία, unum ex muneribus pacis publicis, quæ altero quoque anno cives ex Lege obibant. Deſignabant autem *Choragos* unaquæque Tribus ſuos; qui ſic conſtituti ſortiebantur pro concione tibicines, præſidente Archonte, ex hac Lege: Ἐν Ἐκκλησίᾳ τὸν Ἄρχοντα ἐπικληροῦν τοῖς Χοροῖς τοὺς Αὐλητάς, *Archontes pro concione Tibicines Choris ſortito danto.* Nempe ſortiebantur primo ſe *Choragi*, dein is, cui ſors prima obtigerat, primus eligebat Tibicinem, quem vellet; cui ſecunda ſors, ſecundum, &c. quæ ſortitio fiebat menſe integro, antequam darentur ludi, in quos chori inſtruebantur;

Digitized by Google

bantur; idque, ut omnia rite fierent & ad celebrandos majori cum voluptate ac dignitate Ludos. Erat vero Lege cautum, ne quis peregrinus in Choro ſaltaret; in quam ſi commiſiſſet *Choragus*, drachmis 1000. multabatur: ita enim illa habet, Μὴ χορεύειν ξένον, ἢ χιλίας ἀποτίνειν τ̀ Χορηγόν, apud Plut. *Phocio.* Atque id religioſe obſervatum eſt in Dionyſiis τοῖς κατ' ἄστυ, at non item in Lenæis, τοῖς κατ' ἀγρούς, quibus non tantum peregrini ſaltare in choro poterant, ſed etiam inquilini ipſi erant *Choragi* ac præbitores, uti diſcimus ex Interprete Comici *ad Plautum*. Ipſis vero ludis *Choragus*, ſi peregrinum in Choro ſaltantem in jus raperet, ad Archontem, 50. drachmis; ſi è ſcena exturbaſſet ac ſuo moviſſet loco, 1000. multabatur; ex Lege Demoſtheni memorata *in Midian.* Nolebant enim quidpiam inauſpicato fieri in diebus illis feſtis: Ludis vero peractis judicia reddebantur. Sed nec ignominia notatis in Choro ſaltare licebat; quod ſi facerent, poterant de ſcena deturbari & loco moveri, ex Lege: Ἐξεῖναι τοὺς ἀτίμους ἀγωνιζομένους ἐπιλαμβάνεσθαι τ̀ χειρὶ καὶ ἐξάγειν ἐκ τῆς θυμέλης, V. Demoſthenem *Midian.* E quibus patet, quantum abfuerint à Romanis hac in parte Athenienſes, qui non niſi è civibus Chorum conſtare volebant: cum Romani ſibi privatim Choros habuerint è ſervis coævis, qui cantare noverant ac ſaltare: unde apud Celſum lib. 9. *Digeſtorum*, *ſi Chorus aut familia legetur, perinde eſt, quaſi ſinguli homines legati ſint*, &c. V. Sam. Petitum *Comm. in LL. Atticas* l. 3. *tit.* 4. & infra in voce *Saltatio*. Addam hic ſaltem, de *Choreis* Gentilium, quibus in Sacris ſuis utebantur, etiam Apoſtolo indigitatis 1. Cor. cap. 10. verſu 7. Certe nulla Sacra in Delo peracta, quibus ſaltatio non fuerit adhibita, refertque Plato *de LL.* lib. 2. ſingulis Diis ſingularia ſacrificia atque *choreas* fuiſſe ſolitas accommodari. Inprimis vero celebres *Choreæ* Caryatidum fuere, de quibus ſupra; item Corybantum ſeu Curetum. Sic memorat ſolennes Choreas & luſus, ad Sacra Bacchi & Palladis, Papinius Statius *Achilleid.* lib. 1. v. 208.

—— Imbelli nuper Lycomedis in aula
Virgineos cœtus & litora perſona ludo
Audierat ——

Ad ſacra Dianæ, Virgilius Æneid. l. 1.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecuta
Hinc atque hinc glomerantur Oreades ——

Saltantes enim & tripudiantes de montibus & campis in urbem Spartam, de qua hic, unde ad ſacra Dianæ prodierant, redibant Virgines, vetus Scholiaſtes Statii *ad l. mox laudandum*, &c. Alia *Chorearum* genera conglomerat Statius *Achilleid.* lib. 2.

Jamque movent greſſus: thyaſiſque Iſmenia buxus
Signa dedit quater æra Rheæ, quater Evia pulſant
Terga manu, variſque quater legere recurſus.
Tunc thyrſos pariterque levant, pariterque reponunt;
Multiplicantque gradum, modo quo Curetes in actu,
Quoque pii Samothraces eunt: nunc obvia verſæ
Pectine Amazonio, modo quo citat orbe Lacænas
Delia, plaudenteſque ſuis intorquet Amyclis.

Vovebantur autem & ſolvebantur quoque Diis choreæ, rebus bene geſtis; quo nomine non ſemel puellas adhortatur Horatius, & plenæ Tragœdiæ. Virgilius Æneid. lib. 11.

Æneas, quanquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt,
Vota Deum primo Victor ſolvebat Eoo.

Et Statius iterum *Thebaid.* libro 4. verſu 209.

——— Dabit aptior iſta

Fors

Οὐ φθόγγος [38] κιθάρης, ὀ μηχανίη κακοεργός·

Nen citharæ ſonitus, non ſunt commenta malorum:

Οὐχ

Fers Deus, Argolicaſque habitu præſtabo maritas,
Cum Regis conjux, cum te mihi ſoſpite templa
Votivis implenda choris: nunc induat illa.

Circumibant vero Aras ſaltantes, dextro interiore gyro, uti Ariſtophanes tradit in *Pace*: quemadmodum contrario gyro luſtrabant rogos in Decurſionibus funebribus, apud eundem Statium, &c. Plura de priſcæ hoc ſuperſtitionis more, quem Dæmonum infandos cultores etiamnum ſervare, diſcas ex Petro de Valle *Part.* 4. *Itiner.* V. apud Petrum Laucreum Senatorem Burdigal. in *Commentario* erudito Gallice ſcripto, præcipue lib. 2. cap. 4. ubi typus æneus ſpectandas iſtas choreas proponit. Illum vero idololatricas gentes, velut ſimias, κακοζηλίᾳ quadam traxiſſe, à ſacris illis choreis, quarum in Scriptura mentio, veriſimile fit. Quod tamen Sancti non fecerunt, in omnibus Sacris, ſed tantum in celebratione alicujus recentis beneficii, ad animi ſui lætitiam & εὐχαριστίαν erga Deum teſtificandam. Adde, quod Gentilium choreæ, præter impium finem, thymelicis geſtibus laſcivis & plane indecentibus exercebantur: qui à modeſtia & gravitate Sanctorum, in cultu divino, procul abeſſent. Sed nec *Choreas* & ſaltationes unquam vel inſtituit vel requiſivit Deus in Populo ſuo ſacris operante, quem tamen variis ceremoniis oneravit: ſua id ſponte ſancti illi fecere. Poſtea vero apud ipſos Iſraëlitas Idololatræ ad profana ſua ſacra hunc ritum traxere, Exod. cap. 32. verſu 6. *Surgenteſque mane, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas & ſedit populus manducare, & bibere & ſurrexerunt ludere*; ad quem locum Paulus reſpicit *d. l.* Nempe vituli cultores poſt epulas ſurrexere ad *ludendum*, h. e. ſaltandum coram vitulo. Eodem referendum, quod in ſolenni feſto puellæ choreis indulſiſſe videntur, Judicum cap. 21. id enim ex Idololatrarum itidem more factum, videtur. Ita ergo feſtivitates Gentilium, cum cantu, *choreis* & comeſſationibus peragebantur. Proprie enim Χορεία ἡ μετ' ᾠδῆς ὄρχησις, *Chorea cum cantu ſaltatio eſt.* Scaliger *Poëtices* lib. 1. cap. 18. *Saltatio quædam ſine cantu fuit, eaque vetuſtiſſima. Deinde cantus additus, quem poſtea* Χορείαν *appellarunt.* Quod prohibet Paulus Roman. cap. 13. verſu 13. εὐσχημόνως περιπατήσωμεν μὴ κώμοις καὶ [illegible], *compoſite ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietatibus.* Ubi κῶμος, juxta Suidam, idem eſt quod μέθη καὶ ὀρχησμὸς, *Temulentia & ſaltatio.* Sed & *Canon.* 53. Concilii Laodiceni, Chriſtianos jubens σεμνῶς δειπνεῖν, *venerabiliter cœnare*, vetat illos βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, *plaudere vel ſaltare, &c.* V. A. Rivetum *Commentar. in Exodum* capite 15. verſ. 21. cap. 32. *loc. cit.* & plura hanc in rem apud Car. Paſchalium *Coronar.* lib. 2. cap. 15. ubi Virgines, imo omnes alios coronatos *Choreas* duxiſſe, pluribus docet. *Hofmannus.*

38 Κιθάρης] *Cithara*, Amphionis inventum Plinio lib 7. cap. 56. *Citharam Amphion* (invenit) *ut alii Orpheus, ut alii Linus. Septem chordis primum cecinit Terpander, octavam Simonides addidit, nonam Timotheus. Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii Linus. Citharædica carmina Terpander.*

Digitized by Google

der. Ubi quod de Timotheo habet, confirmatur edicto Ephororum Lacedæmone contra eum edito, quo condemnatus eſt, quod undecim (habet Salmaſius) pro ſeptem chordis citharam intendendo, veterem Muſicam corruperit: τὴν πολυφωνίαν εἰσάγων, διά τε τῆς πολυχορδίας, καὶ τῆς καινότητος τοῦ μέλους, ἀγεννῆ καὶ ποικίλην ἀντὶ ἁπλῆς καὶ τεταγμένης ἀμφιεννύων τὴν μοῦσαν, apud Salmaſium *ad Solinum* pag. 121. Alii, uti Lyram Mercurio: ita Citharam Apollini tribuunt. Quod ſi ita eſt, quærendum præterea, inquit Scaliger, quare Apollinis ſignum arcum dextra, læva Charitas habuerit, quarum una lyram gereret, non citharam; altera tibias, tertia fiſtulam ori admoveret. Figura ejus apud Græcos primum concinnata Cepionis tempore, qui Terpandri fuit diſcipulus: & appellata Aſias, propterea quod à Lesbiis fuiſſet importata: Idem *Poëtices* lib. 1. cap. 48. V. quoque infra, ubi *de Cithara* Davidis, ut & in voce *Cythara*. Certe à Lyra & chely aliam fuiſſe *Citharam* liquet, quamvis non raro Poëtis confundantur. Interim & ea teſtudinem habuit; ad recipiendum edendumque ſonum ſonum. Favonius Eulogius *in Somnium Scipionis*, *Terra nona, immota ſemper ſede conſiſtens, nullo canore concutitur & velut fundamenti vice circum ſe actis octo curſibus defixa libratur. Atque ut in Cithara teſtudo, ſic ipſam mundanæ harmoniæ velut machinam trahere*. Hinc *cava Teſtudo*, Virgilio Georgic. lib. 4. de Orpheo.

Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem.

Ubi ejus inventæ lepidam hiſtoriam adfert Servius, V. quoque infra in voce *Teſtudo*. Plectro percuſſam eſſe, docet Schol. Martialis *ad* lib. 14. *Epigramm*. 167.

Fervida ne trito tibi pollice puſtula ſurgat,
Exornent docilem garrula plectra Lyram &c.

Uti autem Apollo chelyn ſuam lauro coronavit, uti Statius habet *Thebaid*. lib. 6. & *Sylv*. l. 4. de quo ritu ſupra diximus, in voce *Chelys*: ſic exemplo ejus Cithariſtæ in ſolennibus pompis *Citharas* ſuas deaurare ſolebant. Cujus rei mentio eſt apud Athenæum lib. 5. in pompa Ptolomæi, in qua trecenti Citharœdi auratas citharas pulſarunt cum aureis coronis &c. Apud Hebræos memorabilis inprimis fuit, *Cithara* Davidis, Hebr. כנור cinnor, unde Græcis κινύρα: quæ Joſepho ſic deſcribitur *Antiqq*. lib. 7. cap. 10. Ἡ μὲν κινύρα δέκα χορδαῖς ἐξημμένη τύπτεται πλήκτρῳ, *Cinyra quidem, decem cordis inſtructa, plectro pulſatur*. E quibus dubitat Bochartus, an Hebr. *cinnor*, recte reddatur *cithara*; quam Auctor *Epiſtolæ* ad Dardanum, ſub Hieronymi nomine, in modum *Delta* literæ, i. triangularem deſcribit, cum cordis viginti quatuor, quæ per digitos Pindari variis vocibus, tinnulis ictibus diverſis modis concitentur & V. hunc Bochartum *Hierozoici Part. prior*. lib. 11. cap. 44. & infra quoque voce *Cythara*. *Citharœdus*, ſeu Citharíſta, qui cithara canit. Horum apud vett. habitus cultuſque notabilis fuit. Lacerna aurata, non multum chlamydis diſſimilis illis peculiariter tribuitur, à Juven. *Sat*. 10.

Et quibus aurata mos eſt fulgere lacerna.

Iiſdem Auctor lib. *ad Herenn*. pallam dat auratam & chlamydem purpuream: *Uti Citharœdus cum prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus variis intexta, cum corona aurea, magnis fulgentibus gemmis illuminata*. Hinc Ovidius de Arione *Faſtorum* lib. 2.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam;

Ita eorum habitus fuit tunica talaris & chlamys: quæ tunica etiam *palla* dicta videtur. Hæc enim, quamvis prius fœminarum propria, poſtea ad *Citharœdos*, Tragœdos ac Saltatores tranſlata eſt. Cornificius lib. 4. *ad Her. verbis retro citatis*: Unde Apollo quoque palla indutus à Poëtis producitur. Ovid. *Amor*. lib. 1. *eleg*. 8.

Ipſe

Digitized by Google

Οὐκ ἔρις, οὐκ ὀργὴ πολυποίκιλος, οὐδὲ μάχαιρα
Ἐστὶ παραφθιμένοις ἀλλ' αἰὼν κοινὸς ἅπασι,

Non vis, non varie ſe verſans ira, nec enſes
Sunt vita functis, commune ſed omnibus ævum.

Κλει-

Ipſe Deus vatum palla ſpectabilis aurea
Tractat inauratæ conſona fila lyræ.

Quod autem ea tunica talaris eſſet, cum ſtola Orpheum inducit Varro *de re Ruſt.* lib. 3. cap. 15. *Quintus Orphea vocari juſſit qui cum eo veniſſet cum ſtola & Cithara & cantare eſſet juſſus.* Ea diſcincta ὀρθοστάδιον Græcis dicta eſt. Dio de Neronis habitu Citharœdico, lib. 63. *Nam cum ſtatuiſſet ad citharam canere, non ſuſtinuit à Corbulone videri τὸ ὀρθοστάδιον ἔχων.* Diſcincta itaque fuit & fluens, ut mirum ſit Bathyllum *Citharædum*, cum tunica cincta induci, apud Apulejum *Floridor.* l. 2. Nec tunica ſolum talaris fuit, ſed & chlamys longum ſyrma trahens. Horatius,

—— *Traxitque vagus per pulpita veſtem.*

Quo habitu in nummis Neronem videmus. V. Octav. Ferrarium *de re Veſtiaria Part.* 2. lib. 3. cap. 12. Sed & *Citharœda*, quoque in miniſterio olim, ut antiqua marmora indicant. Extat Romæ monoclini ſcriptura (ita liceat appellare in quo mulier ſedens *Citharam* pulſat) confirmatque id vetus elogium Auxeſis & Neriti minus ingendiorum nominum: muliebria nempe hæc ſtudia pſalles & oblectandi aures, viguiſce olim aut placuiſſe. Mentio utique apud Horatium libro 4. *Carm. Od.* 13.

—— *Illæ virentis &*
Doctæ pſallere Chiæ:

Miniſteria hæc propius tangit. Ut & *ſcitiſſimi utriuſque ſexus canentes, & pſallentes, quos adoleſcens è terra Aſia* habuiſſe apud Gellium ſcribitur lib. 19. c. 9. pueri nimirum ac puellæ. Et quidem elogium Auxeſis ſic habet.

D. M.
AUXESI CITHAROEDÆ
CONJUGI OPTIMÆ
C. CORNELIUS NERITUS FECIT
ET SIBI.

Has alii Pſaltrias, Fidicinas, Cithariſtrias appellant &c. *Citharæ* autem ſpecies enumerat Iſidorus *Origin.* lib. 3. cap. 21. Pſalteria, Lyra, Barbita & alias quadrata forma, nec non & trigonali: quarum aliquas, rariores illas quidem, ſed Studioſis antiquitatis adjumento futuras ad cognoſcendas teſtudinis partes, *cacumina*, *brachia*, *humeros*, *ſcapulas*, *pectines*, *modulum*, *tympanum*, exhibet Laur. Pignorius *Com. de ſervis.* Ut hoc addam: *Citharœdi* nomos & cantica, quæ Poëta Lyricus aut Dithyrambicus ipſis compoſuerat, ſicut erant ab Autore facta, ad *Citharam* canebant, V. infra in voce *Nomi*. Iidem in Triumphis ſpectaculiſque coronati erant, uti ex triumphali pompa Scipionis Africani & Auctoris ad Herennium *loco cit.* patet. Quam proin coronam Nero uſque adeo concupivit, ut omnes hujus generis coronæ ad eum delatæ fuerint, teſte Xiphilino *in eo.* V. Car. Paſchalium *Coronarum* lib. 8. cap. 9. De *Citharœdorum* vero fibula, infra; ut & plura hanc in rem apud Gerh. Joh. Voſſium *de Muſica.* *Idem.*

39 Αἰσι-

Κλειδοφύλαξ εἱρκτῆς μεγάλης ἐπὶ βῆμα θεοῖο,
Χρυσοῖς τε ξοάνοισι, ἀργυρέοις, [39] λιθίνοισιν.
Ὡραῖαι γίνεσθε, ἵν' ἔλθητ' εἰς πικρὸν ἦμαρ,
Σὴν πρώτην κόλασιν Ρώμη καὶ βρυγμὸν ὁρῶσα,
Κοὐκέτι σοι δούλειον ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσει,
Οὐ Σύρος, οὐχ Ελλην, οὐ βάρβαρος, οὐκ ἔθνος
ἄλλο.
Εκπορθηθήσῃ, κἀκπραχθήσῃ ὅσ' ἔπραξας,
Δώσεις τ' οἰμώξασα φόβῳ, μέχρι πᾶν ἀποτίσεις·
Καὶ σὺ θρίαμβος ἔσῃ κόσμῳ, καὶ ὄνειδος ἁπάντων.

Claviger ad ſolium Divinum carceris alti,
Et ſignis auro, argento, ſaxove politis.
Pulchræ eſtote, diem quo pertingatis acerbum.
Roma tuas primas cernens pœnas, fremitumque,
Nec tibi jam ſervile jugum cervice ſubibit
Aut Syrus, aut vel Græcus, barbarus, aut alius
quis.
Excindere, lueſque quod unquam cumque patraſti,
Et trepidans, donec perſolveris omnia, flebis:
Tuque triumphus eris mundo, tu dedecus orbis.

Ἐκπο-

39 Λιθίνοισι] Forte legendum eſſe putat Opſopœus λιθίνοις ἀργυρίοις τε.

40 Σὴν πρώτην] Regius Codex σὴν πρότερον: & mox ὁρῶσαι. Idem.

41 Ἐκ-

Ἐκ τότε δ' αὖ Λατίνων [41] ἕκτη γενεῶν βασιλήων.
Ὕστατον βίον ἐκτελέσει, καὶ σκῆπτρα προλείψει.
Τῆς αὐτῆς γενεῆς ἕτερος βασιλεὺς βασιλεύσει,
Ὅς πάσης γαίης ἄρξει, καὶ σκῆπτρα κρατήσει·
Ἄρξει δ' αὐτοκέρατα, θεοῦ βουλαῖσι μεγίστου,
Παῖδες καὶ παίδων τούτου γενεὴ ἀσαλεύτων.
Ὡς γὰρ θέσφατόν ἐστι περιπλομένοιο χρόνοιο.
Ὁππόταν Αἰγύπτου βασιλεῖς τρὶς πέντε γένωνται,
Ἔνθεν ὅταν [42] Φοίνικος ἐπέλθῃ πενταχρόνοιο,

Ex illó ſexta defuncti ætate Latini
Reges poſtremum vivent, & ſceptra relinquent.
In gentem ſed rex alius regnabit eandem,
Qui ſubiget terras omnes, & ſceptra tenebit,
Marte ſuo regnans (ea numinis alma voluntas)
Succedetque ejus ſtirps inconcuſſa nepotum.
Nam ſic in fatis fixum eſt vertentibus annis.
Ægyptus reges poſtquam ter quinque crearit,
Illinc cum Phœnicis aduenerit quini temporis

Ἥξει

41 Ἕκτη γενεῶν] Regius codex unica dictione ἑκτηγενέων; ſed hoc nihil eſt. Legendum mihi videtur ἕκτῃ γενεῇ, & intelligendum de regibus ante conſules Roma ejectis: quibus multo poſt ſucceſſit Julius Cæſar, & ſuo marte ſibi imperium acquiſivit. Cujus poſteritas ſimiliter regnans in Nerone defecit. *Idem*. Gallæi MS. legit pro γενεῶν γενεῇ.

42 Φοίνικος] Verſus bene corruptus. Latine reddidi Græca verba, ſed abſque ullo ſenſu. Nunc lubens legerem, φονικὸς γ' ἐπέλθῃ πάντα χρόνοιο, *Quando ſanguinarius omnia pervaſerit tempore.* vt de Adriano, vel de Nerone intelligatur. De Adriano, quia in Ægypto, id eſt Romæ, quindecim Imperatoribus regno defunctis imperium obtinuit, ut eadem Sibylla ſupra pronunciaverat, & omnibus pacatis in extremo vitæ ſuæ tempore res Iudæorum penitus oppreſſit, Hieroſolymam adeundi licentia eis ablata. Euſebius in

Chron.

Digitized by Google

Ἥξει πορθήσων λαῶν γένος ἄκριτα φῦλα,
Ἑβραίων ἔθνος, τότ' ἄρης ἄρεα προνομεύσει,
Ῥωμαίων δ' ὑπέροπλον ἀπειλὴν αὐτὸς ὀλέσσει.
Ὤλετο τῆς Ῥώμης ἀρχὴ τότε [43] τηλεθέωσα,
Ἀρχαίη πολίεσσι περικτιόνεσσιν ἄνασσα.
Οὐκέτι [44] νικήσεις τὸ πέδον Ῥώμης ἐριθήλου,
Ὁππόταν ἐξ Ἀσίης κρατέων ἔλθῃ σὺν ἄρηϊ.
Ταῦτα δὲ πάντ' ἔρξας, ἥξει [45] κρίμπτειν ἐς ἄστυ.

Ad gentes veniet diverſas depopulandum
Hebræam gentem: tunc Mauros Marte premetur.
Is Romanorum perfringet tela, minaſque.
Interiit florens Romana potentia quondam,
Urbibus hinc atque hinc poſitis regina vetuſta.
Non jam Romanum lætum agrum deinde domabis:
Ex Aſia quando veniet cum Marte potenti.
Omnibus his factis veniet ſublimis in urbem.

[46] Τρὶς

Chron. de Nerone, qui juxta vaticinium Sibyllarum, truculentus iſte à finibus terræ, ubi latuerat, rediturus erat, & Judæos, Romanos, omnes denique gentes ſubacturus, ut paulo ante diximus, & ſequentia fidem faciunt. *Idem.*

43 Τηλεθόωσα] Utrumque ſcriptum exemplar exhibet πληθόωσα. *Idem.*

44 Νικήσεις] Forte legendum eſt οἰκήσεις. *Idem.*

45 Κρίμπτειν] Nullibi reperio κρίμπτειν. puto tamen celeritatem denotari, quemadmodum ante dixerat ἐς πλώοντας ἁλμυρὰ κύματα. Forte ῥιπτῶν ſcriptum fuit, *cum impetu.* Urbs autem quam dicit, Roma eſt, quam Nero ex Aſia reverſus, perpetratis omnibus Antichriſti facinoribus, ſubvertet, ut habet oraculum ante. De Antichriſto enim & Neronis reditu potius locus intelligendus eſt, quam de clade orbi terrarum à Turca illata & cæde Ludovici Pannoniæ regis, uti voluit Joannes Langius in ſuis ad Juſtinum martyrem annotationibus, quod nec locus nec tempus congruant. *Idem.*

46 Τρὶς

46 Τρὶς δ᾽ ε τριηκοσίυς καὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ

Porro quater decies complebis, terque trecentos

Πλη-

46 Τρὶς δὲ &c.] Romani imperii finis intelligendus eſt, cum Decius 26. Imperat. una cum filio ſuo cæſus eſt à Gotthis, à quibus poſtea deletum eſt imperium Romanum: quo quidem Decio cæſo, Romani Gotthis, paciſcente Gallo ſtipendium ſolverunt, quod antea fecerant nunquam, in quo capitis diminutio & imperii amiſſio intelligitur. Hoc autem accidit anno ab urbe condita milleſimo tertio, qui numerus ſuperat numerum à Sibylla poſitum numero quinquaginta quinque: cum illa dicat, Romam completuram eſſe annos nongentos quadraginta octo, qui numerus eſt literarum nominis Romæ in ſermone Græco. Sed ante Decium res jam fuerat Gotthis cum Romanis: & Romanorum imperium perire recte dicitur, cum Gotthorum (à quibus victi fuerunt) incipit. Hæc annotaverat in ſua editione Caſtalio. Sed mihi multum mira videtur, ut cum Auguſtino loquar, hæc opinantium tanta præſumptio. Nam ut mera conjectura eſt de Nerone Antichriſto, ſic levis ſuſpicio de adventus ejus tempore & Romæ ruina è Græco nomine petita, quaſi vero urbium interitus annorum numero ſignificetur, qui ex ipſarum nomine reſultat. Mihi itaque perſuadere non poſſum tempus illud à Sibylla definitum fuiſſe, ſed ab hariolo quodam excogitatum, cum veritati prorſus adverſetur: id quod ex ſequenti ratione liquet.

	ρ	100
Nomen	ω numeros habet	800
	μ	40
	η	8

qui collecti efficiunt 948. totidem inquam annos ab urbe condita. Condita autem fuit anno mundi 4447. ut ex eo patet, quod, teſte Eutropio & ejus Græco paraphraſte Pæanio, Nerua imperium ineunte annus urbis agebatur 850. qui mundi erat 5297. Quo poſito initio, urbis an. 948. complebitur ſecundo Severi xviij. Romanorum imperatoris anno, quo Clemens Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter floruit, hoc eſt anno Chriſti 197. mundi vero 5395. Atqui tum temporis Romæ nihil ſiniſtri accidit, multo minus Nero è latibulo ſuo prodiit. Ut merito verſus illi ſuſpecti ſint, ac fortaſſe ad imitationem alterius oraculi Sibyllini efficti, quod in his libris non legitur, refertur autem à Dione in vita Tiberii ac Neronis, & à nobis in fragmentis. *Idem.* Leve argumentum Romam perituram cum numerum nominis ſui compleverit.

ρ	100
ω	800
μ	40
η	8
	948

Romani imperii finis intelligendus eſt, cum Decius XXVI imperator una cum filio ſuo cæſus eſt à Gotthis, à quibus poſtea deletum eſt imperium Romanum: quo quidem Decio cæſo, Romani Gotthis, paciſcente Gallo, ſtipendium ſolverunt, quod antea fecerant nunquam. in quo capitis diminutio & imperii amiſſio intelligitur. Hoc autem accidit anno ab Urbe condita milleſimo tertio, qui numerus ſuperat numerum à Sibylla poſitum numero quinquaginta quinque: cum illa dicat, Romam completuram eſſe annos nongentos quadraginta octo, qui numerus eſt literarum nominis, Romæ in ſermone Græco. Sed ante Decium res jam fuerat Gotthis cum Romanis: & Romanorum imperium perire recte dicitur, cum Gotthorum (à quibus victi fuerunt) incipit. Caſtalio.

Digitized by Google

Πληρώσεις λυκάβαντας, ὅταν σοι δύσμορος ἥξῃ
Μοῖρα, βιαζομένη, τεὸν οὔνομα πληρώσασα.
Οἴμοι ἐγὼ τριτάλαινα, πότ᾽ ὄψομαι ἦμαρ ἐκεῖνο,
Σεῖο ποτὲ Ῥώμη, πᾶσιν δὲ μάλιστα Λατίνοις;
47 Κωμάζει βουλαῖσι τὴν ἐγκρυφίαισι λοχείαις,
Ἀσίδος ἐκ γαίης ἐπὶ Τρωϊκὸν ἅρμ᾽ ἐπιβάντα,
48 Θυμὸν ἔχων αἴθωνος. ὅταν δ᾽ ἰσθμὸν διακόψῃ,
Παπταίνων ἐπὶ πάντας ἰὼν, πέλαγος διαμείψας,
Καὶ τότε θῆρα μέγαν μετελεύσεται αἷμα κελαι-
νόν.
Τὸν δὲ λέοντα ἔδωκε κύων ὀλέκοντα νομῆας.

Annos, atque octo, cum te pertingere metam
Triſtia fata, tuo completo nomine, cogent.
Hei mihi, quando illud tempus miſeranda videbo?
Roma tui quandoque, Latinis ſed mage cunctis
Comeſſatur conſilio occulto puerperio
Ex Aſia terra Troiæ portante quadriga,
Exardens animo: ſed poſtquam ruperit Iſth-
mum,
Adſpiciens omnes pelagus traiectus eundo,
Nigro invadetur tunc beſtia magna cruore.
Edidit & canis in paſtorum damna leonem.

49 Σκη-

47 Κωμάζει βουλαῖσι &c.] Verſus nullo ſenſu. reg. cod. refert βουλαῖσι τὸν ἐγκρυφίαισι. *Idem.*

48 Θυμὸν ἔχων &c.] Nam quod olim fruſtra tentaverat Nero, in reditu ſuo perfectum dabit. *Idem.*

49 Σκη-

49 Σκῆπτρα δ' ἀφαιρήσουσι, καὶ εἰς ἀΐδαο περήσει.
Ἥξει καὶ Ῥοδίοις κακὸν ὕστατον, ἀλλὰ μέγιστον.
Καὶ Θήβαισι κακή γε μένει μετόπισθεν ἅλωσις.
Αἴγυπτος δ' ἀπολεῖται ὑφ' ἡγεμόνων κακότητος.
Ὡς δὲ καὶ οἱ μετόπισθ' ἔφυγον βροτοὶ αἰπὺν ὄλεθρον,
Τρὶς μακάριστος ἔην, καὶ τετράκις ὄλβιος ἀνήρ.
Ἔσται καὶ Ῥώμη ῥύμη, καὶ Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ Σάμος ἄμμος
Ὕστερον αὖ καὶ ἔπειτά γε τοὺς Πέρσας κακὸν ἥξει.
Ἀνθ' ὑπερφανίης ἀπολεῖται ὕβρις ἅπασα.

Sceptra adiment autem, quin & penetrabit in Orcum.
Et Rhodijs veniet clades poſtrema, ſed ingens.
Et Thebas manet exitium miſerabile tandem.
Ægyptuſque ducum vitio, culpaque peribit.
Et qui tum fugiet caſus mortalis acerbos,
Is vir erit felix, is terque quaterque beatus.
Roma ruet. Delus nuſquam deleta patebit.
Fiet arena Samus.
Poſtremo Perſas quoque tangent funera tandem.
Ob tumidos faſtus injuria cuncta peribit.

Καὶ

49 Σκῆπτρα &c.] Verſus ſequentes huc congeſti ſunt è ſupra dictis, vide Lactant. lib. 7. cap. 25. *Idem.*

Καὶ τότε ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσει
Εἰς αἰῶνας ἅπαντας, τοὺς φθιμένους ἀναγείρας.
Τοῖς Ῥώμη ὕψιστος ἄγοι οἰκτρὴν τότε μοίρην,
Πᾶσιν δ᾽ ἀνθρώποισιν ὄργις ἐπὶ τοῖσιν ὀλοῦνται.
Ἀλλ᾽ οὐ μὴ τειθῶσιν, ὅκεν πολὺ λώϊόν ἐστιν.
Ἀλλ᾽ ὁπόταν δὴ πᾶσιν ἐπαυξήσῃ κακὸν ἦμαρ
Λιμοῦ καὶ λοιμοῦ, δυσαναχέτου τε κυδοιμοῦ,
Καὶ τότ᾽ ἔπειτ᾽ αὖθις κρείων ἔμπροσθεν ὁ τλήμων,
Συγκαλέσας βουλὴν, βουλεύσεται ὡς ἀπολέσει.
Ξηρὰ μὲν ἀνθήσουσιν ὁμοῦ φύλλοισι φανέντα.
Οὐράνιον δ᾽ ἔδαφος δείξει στερεᾷ ἐπὶ πέτρῃ
Ὄμβρον τε, φλογμόν τε, πολύπνοιαν τ᾽ ἐπὶ γαῖαν,

Tunc ſceptrum caſtus rex totius orbis habebit
Perpetuo, in vitam revocatis lumine caſſis.
Romaque ſublimis peraget tum triſtia fata.
Hoc autem cunctis humanis fine peribunt.
Sed non parebunt, quanquam præſtantius eſſet.
Sed cum longa dies accreverit aſpera cunctis,
Et famis, & peſtis, infrenatique tumultus,
Tunc iterum vera princeps miſerabilis ante
Coget conſilium quo pacto perdere poſſit
Sicca quidem foliis florebunt inde coortis,
In ſolidoque ſolum ſaxo cœleſte docebit,
Ignemque, & fulgur tetris, & flamina denſa,

Καὶ

Digitized by Google

Καὶ ϖοείμων πληθὺν οἰῶν κατὰ γαῖαν ἅπασαν.
50 Ἀλλὰ πάλιν πρᾶξουσιν ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντες,
Οὐ μήνιμα θεοῦ δειδιότες, οὔτ᾽ ἀνθρώπων,
Αἰδοίην προλιπόντες, ἀναιδείην δὲ θ᾽ ἑλοῦνται
Ἀστασίησι τύραννοι, ἁμαρτωλοί τε βίαιοι,
Ψεῦσται, ἀπιστόφυλοι, κακοπράγμονες, οὐδὲν ἀληθεῖς,
51 Πιστοπορθεῖς, ψευδέσι λόγοις δύσφημα χέοντες.
Οὐδέ σφιν πλούτου κόρος ἔσσεται, ἀλλὰ ἀναιδῶς
Πλείονα συλλέξουσι, τυραννωθέντες ὀλοῦνται.
52 Ἄστρα πεσεῖται πάντα θαλάσσης ἀντίπρωρα.

Sparſaque per totum mundum creberrima tela.
Sed rurſum poſito facient infanda pudore,
Non hominum veriti, non numinis ipſius iram:
Omne nefas proni patrare, pudoris inanes,
Crudeles, violenti, importunique tyranni,
Mendaces, falſi, perverſi, perfidioſi,
Fœdifragi, falſis verbis infanda loquentes.
Quos nec opes ullæ ſatiabunt, pluraque quærent
Turpiter oppreſſi violenta fraude peribunt.
Sidera cuncta cadent, puppes maris

Πολλὰ

50 Ἀλλὰ πάλιν &c.] His ſimilia reperies libro primo. *Idem.*
51 Πιστοπορθεῖς,] Iidem qui πιστολῖται ſupra. *Idem.*
52 Ἄστρα πεσεῖται &c.] Simile carmen lib. 2. exſtat. *Idem.*

53 Γλά-

Πολλὰ μὲν ἑξῆς ἄςρα, καὶ ἀκτινόεντα κομήτην,
Ανθρωποι καλέουσι τὸν ἀςέρα πῆμα πόνοιο,
Πολλοῦ ἐπερχομένου πολέμου, καὶ δηϊότητος.
Μή ποτ' ἐγὼ ζώην ὅτε ἡ [53] ἰλαρὰ βασιλεύσῃ,
[54] Αλλὰ τότ' οὐρανίη ὅταν ἡ χάρις ἐμβασιλεύσῃ,
Καὶ ὁπόταν παῖς πόθ' ἱερὸς [55] δολοφὼν ἁπάντων
Εξολέσῃ δεσμοῖς ὀλοόφρονα βύσσον ἀνοίγων,
Αἰφνίδιος δὲ βροτεῖς ξύλινος δόμος ἀμφικαλύψει.
  Αλλ' ὅταν ἡ δεκάτη γενεὰ δόμον ἄϊδος εἴσω,

Sidera multa deinceps, ſplendentemque cometam,
Appellant homines ſtellam mala ſignificantem,
Imminet ut multum bellum, vaſtatio, ſtrages,
Nolim vivere me tum cum ἰλαρὰ imperitabit:
Sed tum, gratia cum cœleſtis regna tenebit.
Cumque aliquando puer ſacer δολοφὼν ἁπάντων
Conficiet vinclis pandendo triſte profundum,
Mortaleſque domus concludet lignea ſtatim.
  Sed poſtquam decimum ſub terras iverit ævum,

[57] Θη-

53 Ἰλαρὰ] Non novi quæ ſit ἰλαρά. an eadem quæ ſupra Βαρκή? Sed utrobique hæret aqua. Heſiodus ſimiliter optat in ἔργοις & ἡμέραις, ne interſit quinto hominum generi. *Idem.*

54 Αλλὰ τότ' &c.] Supra lib. 1. dixit ſextam ætatem οὐρανίην vocari. *Idem.*

55 Δολοφὼν] Omnes libri δολοφών. forte κολοφὼν, id eſt, πέρας. Suida interprete, ut puer ſacer, qui Chriſtus eſt, dicatur finis & ultima linea rerum. *Idem.*

56 Θη-

57 Θηλυτέρης μετέπειτα μέγα κράτος, ἢ κακὰ
 πολλὰ
Αὐξήσει θεὸς αὐτὸς, ὅταν βασιλήϊδα τιμὴν
Στεψαμένη τύχῃ, σύμπαν δ᾽ ἔτος ἤπιος αἰὼν,
Ηέλιος μὲν αὐχμηρὰ τρέχων 58 νυκτερινὰ φανεῖ,
Λείψει δ᾽ ἄστρα πόλον, πολλῇ δέ τε λαίλαπι θύων
Γαῖαν ἐρημώσει, νεκρῶν δὲ ἀνάστασις ἔσται.
59 Χωλῶν δὲ δρόμος ὠκύτατος, καὶ κωφὸς ἀκούσει,
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ᾽ οὐ λαλέοντες,
Καὶ κοινὸς πάντεσσι βίος καὶ πλοῦτος ἐσεῖται.

Fœmineum imperium deinceps erit, & mala
 multa
Afferet ipſe Deus, quando regale decorum
Femina compta caput, *totusque annus mite ſeculum*
Et ſol nocturnis currens cernetur in horis.
Sidera deficient cœlum, multaque procella
Terram vaſtabit: ſublati morte reſurgent:
Curſus erit rapidus claudorum: ſurdus & ipſe
Audiet, & cernent cæci, mutique loquentur,
Et communis erit vita omnibus

Γαῖα

57 Θηλυτέρης &c.] De mulieris imperio ante finem mundi regnaturæ cecinit alia item Sibylla ſupra. *Idem.*

58 Νυκτερινὰ] Forte legendum eſt νυκτερινὰ τρέχων αὐχμηρὰ φανεῖ. *Idem.*

59 Χωλῶν &c.] Tres ſequentes verſus habet Lactantius lib. 4. cap. 15. ubi in ſecundo ſcribitur, καὶ χωλῶν δρόμος ἔσσ᾽ ὠκύς. Sed vetus Lactantii membrana legit, καὶ χωλοῖς δρόμος ὠκύτατος. Quorum ſententia verbis mutatis expreſſa quoque eſt à Sibylla lib. primi auctore. *Idem.*

Γαῖα δ' ἴση πάντων, οὐ τείχεσιν, οὐ περιφραγμοῖς,
Οὐδὲ μεριζομένη καρποὺς τότε πλείονας οἴσει.
Πηγὰς δὲ γλυκεροῦ οἴνου, λευκοῦ τε γάλακτος,
Καὶ μέλιτος δώσει
Καὶ κρίσιν ἀθανάτοιο θεοῦ
60 Ἀλλ' ὅταν ἀλλάξῃ καιροὺς θεὸς
Χεῖμα θέρος ποιῶν, τότε θέσφατα
Ἀλλ' ὅτε κόσμον ὄλωλεν

Terraque par cunctis, ſine muro aut ſepibus ullis,
Ne diviſa quidem fruges feret uberiores.
Et dulci vino fontes, alboque ſcatentes
Lacte & melle dabit
Iudiciumqne Dei æterni
Tempora ſed poſtquam Deus immutarit
Æſtatem ex bruma faciens, tunc omnia
Sed cum mundum perdidit.

61 Ἀκρο-

60 Ἀλλ' ὅταν &c.] Lactantius lib. 7. cap. 16. *Non erit homini promptum aut ſyderum curſus, aut rationem temporum agnoſcere: fiet enim vel æſtas in hyeme, vel hyems in æſtate.* Idem.

61 Ἀκρο-

[61] Ακροστιχὶς περὶ Χριστοῦ.

ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ, ΘΕΟΥ. ΥΙΟΣ, ΣΩΤΗΡ, ΣΤΑΥΡΟΣ.

Acroſtichis de Chriſto.

JESUS CHREISTUS DEI FILIUS SERVATOR CRUCS.

[63] Ι δρώσει δὲ χθὼν κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται·

I udicii ſignum tellus ſudoribus edet,

Ηξει

[61] Ακροστιχὶς &c] Hujus acroſtichidos ab Aldo & Giraldo olim editæ nulli veterum præter Auguſtinum & Euſebium meminerunt. Eandem tamen eruditi cenſent, quam Cicero viderit & legerit, ut colligunt è loco lib. de divinatione ſecundi, quem ſupra præmiſimus. Sed quia de illo carmine Cicero dubitat, hæc ei Caſtalio reſpondet. Quod dicit Cicero, Sibyllam hominum temporumque definitionem callide ſuſtuliſſe, non vere dicit. Nam ea ad finem ſecundi libri aperte dicit, tum venturum eſſe illum regem immortalem toti orbi dominaturum, cum Roma Ægypto imperare cœpiſſet: id quod accidit paulo poſt Ciceronem, ſub Auguſto, quæ religio jam hominum animos occupaverat, cum de reducendo in Ægyptum Ptolemæo ageretur (ut eſt in prima Familiarium epiſtolarum Ciceronis) qui Ptolemæus à Gabinio reductus eſt. Præterea in lib. 1. dicit, tum eum eſſe venturum, cum eſſet Joannes Baptiſta ab Herode occiſus. Joannem vocem quandam appellans in deſerto clamantem. Sed qualis futurus eſſet ille rex, neſciviſſe Romanos, ideo minus mirum eſt, quod ne Judæi quidem ſciverunt, putantes fore terreſtrem, cum futurus eſſet Divinus & cæleſtis, id quod ex Sibylla cognoſci poteſt, cum Deum vocat, & noſtra cauſa ſupplicio affectum. Quod autem dicit de Acroſtichide Cicero, male omnino colligit. Quaſi vero ſit difficilius Deo vates agitanti talia fundere carmina ex tempore, quam Ennio adhibito & tempore & diligentia. Hæc Caſtalio. Ego vero etſi lubens erudito doctorum virorum conſenſui ſubſcribo, duo ſunt tamen quæ aſſenſum inhibere poſſint. Primum quod Juſtinus Martyr, Theophilus Antiochenus, Athenagoras, Clemens Alex. & Firmian. Lactantius, crebri

bri

bri Sibyllinorum oraculorum laudatores, ne verbo quidem hujus acroſtichidis uſquam meminerunt. Ac de prioribus quidem excuſatio forſan aliqua afferri poſſet, de poſteriore vero, hoc eſt Lactantio, quid dicemus, quatuor verſus, tribus libri 7 intervallis ſigillatim adducente, qui in hac acroſtichide perſcripti extant? Putamusne virum diligentiſſimum & adhibendis Sibyllæ teſtimoniis accuratiſſimum rem tanti ad gentilium ora obſtruenda momenti ſilentio fuiſſe præteriturum? immo audacter acroſtichidis ſeriem inverſurum, & auctoritatem ejus temere elevaturum? Nam qui verſus ordine octavus per ρ incipit. ῥίψουσι, apud Lactantium per T præfixum ſcribitur τρίψουσι. Deinde diſſenſio eſt inter Lactantium & Auguſtinum atque Euſebium de auctore illorum verſuum. Hi duo acroſtichidem Erythrææ tribuunt, ille verſuum quos citat auctorem aliam ab Erithræa expreſſe ponit. Sed & Auguſtinus ab Euſebio diſſidet in acroſtichidis titulo è verſuum capitibus proveniente. quod hic vocem σταυρὸς ſuperaddat, ille omnino non agnoſcat, neque in libro de civit. Dei, neque in oratione ad Catechumenos. Iſta inquam, me dubitare faciunt: ſententiam ſuam forte interponent alii. Nunc afferam verba Auguſtini è lib. 18. de civitate Dei cap. 23. quibus acroſtichidem exponit: *Flaccianus Sibyllæ Erythrææ codice prolato oſtendit quodam loco in capitibus verſuum ordinem literarum ita ſe habentem, ut hæc in eo verba legerentur:* Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, *quod eſt Latine, Jeſus Chriſtus Dei filius ſalvator. Hi autem verſus, quorum primæ literæ iſtum ſenſum, quem diximus, reddunt, ſicut eos quidam Latinis extantibus verſibus eſt interpretatus, hæc continent:*

Judicii ſigno tellus ſudore madeſcet.
E cælo rex adveniet per ſecla futurus:
Scilicet in carne præſens ut judicet orbem.
Unde Deum cernent incredulus atque fidelis
Celſum cum ſanctis, ævi jam termino in ipſo.
Sic animæ cum carne aderunt, quas judicet ipſe,
Cum jacet incultus denſis in vepribus orbis.
Rejicient ſimulacra viri, cunctam quoque gazam:
Exuret terras ignis, pontumque, polumque,
Inquirens tetri portas effringet Averni,
Sanctorum ſed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, ſontes æternum flamma cremabit
Occultos actus retegens, tunc quiſque loquetur
Secreta, atque Deus reſerabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, ſtridebunt dentibus omnes,
Eripitur ſolis jubar, & chorus interit aſtris.
Solvetur cælum, lunaris ſplendor obibit.
Dejiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum ſublime, vel altum.
Jam æquantur campis montes, & cærula ponti:
Omnia ceſſabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni.
Sed tuba tunc ſonitum triſtem dimittet ab alto
Orbe, gemens facinus miſerum, varioſque labores,
Tartareumque chaos monſtrabit terra dehiſcens.
Et coram hic Domino reges ſiſtentur ad unum.
Decidet e cælis ignisque & ſulphuris amnis.

In his Latinis verſibus de Græco ut cumque tranſlatis, ibi non potuit ille ſenſus occurrere, qui fit cum literæ quæ ſunt in eorum capitibus, connectuntur, ubi υ litera in Græco poſita eſt, quia non potuerunt verba Latina

Latina inveniri quæ ab eadem litera inciperent, & ſententia convenirent. Hi autem ſunt verſus tres quintus, & octavus decimus, & nonusdecimus. Denique ſi literas, quæ ſunt in capitibus omnium verſuum connectentes, harum trium quæ ſcripta ſunt non legamus, ſed pro eis υ literam, tanquam in eiſdem locis ipſa ſit poſita, recordemur, exprimitur in quinque verbis, Jeſus Chriſtus Dei filius ſalvator: Sed cum Græce hoc dicitur, non Latine. Et ſunt verſus viginti & ſeptem, qui numerus quadratum ternarium ſolidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt novem. Et ipſa novem ſi ter ducantur, ut ex lato in altum figura conſurgat, ad viginti ſeptem perveniunt. Horum autem Græcorum quinque verborum, quæ ſunt Ἰησȣ̃ς Χριςὸς Θεȣ̃ ὑιὸς σωτὴρ, quod eſt Latine, Jeſus Chriſtus Dei filius ſalvator. Si primas literas jungas, erit ἰχθὺς, id eſt piſcis, in quo nomine myſtice intelligitur Chriſtus, eo quod in hujus mortalitatis abyſſo velut in aquarum profunditate vivus, hoc eſt, ſine peccato, eſſe potuerit. Hæc autem Sibylla ſive Erythræa, ſive, ut quidam magis credunt, Cumana, ita nihil habet in toto carmine ſuo, cujus exigua iſta particula eſt, quod ad deorum falſorum ſive factorum cultum pertineat; quinimo ita etiam contra eos, & contra cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur qui pertinent ad civitatem Dei. Idem. De hac autem Acroſtichide fuſe diſſeruimus in Diſſertationibus noſtris. Gallæus. Hanc Acroſtichidem per omnia imitatus ſum, præterquam in ultima litera. Cum enim in Græco ſit Crux, ego verbo Latino deſtitutus, cujus litera prima eſſet x, poſui Crucis, ut duab. literis quæ idem valeant, unam exprimerem. Quod ſi in Græco pro ϛαυρὸς ὁ νικῶν, legeretur αὐτὸ ὁ νικῶν, quod idem eſſet, haberes pro ϛαυρὸς, id eſt crux, ϛαύρωσον, id eſt crucifige. Sed de hoc nihil affirmare audeo. Videtur autem Cicero audiviſſe hoc de Chriſto oraculum. Nam in lib. 2. de Divinatione, de Sibyllæ carmine loquens, diſſerit his verbis: Sibyllæ verſus obſervamus, quos illa furens fudiſſe dicitur, quorum interpres nuper falſa quædam hominum fama in ſenatu dicturus putabatur, eum quem revera regem habebamus, appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalvi eſſe vellemus. Hoc ſi eſt in libris, in quem hominem, aut in quod tempus eſt? Callide enim qui illa compoſuit, perfecit, ut quodcunque accidiſſet, prædictum videretur, hominum & temporum definitione ſublata. Adhibuit etiam latebram obſcuritatis, ut iidem verſus alias in aliam rem poſſe accommodari viderentur. Non eſſe autem illud carmen furentis, cum ipſum poëma declarat (eſt enim magis artis & diligentiæ, quam incitationis & motus) tum vero ea quæ ἀκροςιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis verſus literis aliquid connectitur, ut in quibuſdam Ennianis, quæ Ennius fecit. Id certe magis eſt attenti animi, quam furentis. Atqui in Sibyllinis ex primo verſu ſententiæ primis literis illius ſententiæ carmen omne prætexitur. Hoc ſcriptoris eſt, non furentis: adhibentis diligentiam, non inſani. Quamobrem Sibyllam quidem ſepoſitam & conditam habeamus, ut (id quod proditum eſt majoribus) injuſſu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad ſuſcipiendas religiones. Cum antiſtitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant, quem Romæ poſthac nec dii nec homines eſſe patiantur. Hæc Cicero. Sed quod dicit, Sibyllam hominum temporumque definitionem callide ſuſtuliſſe, non vere dicit. Nam ea ad finem ſecundi libri aperte dicit, tum venturum eſſe illum regem immortalem, toti orbi dominaturum, cum Roma Ægypto imperare cœpiſſet: id quod accidit paulo poſt Ciceronem, ſub Auguſto, quæ religio jam hominum animos occupaverat, cum de reducendo in Ægyptum Ptolemæo ageretur (ut eſt in prima Familiarium epiſtolarum Ciceronis) qui Ptolemæus a Gabinio reductus eſt. Præterea in lib. 1. dicit, tum eum eſſe venturum, cum eſſet Joannes baptiſta ab Herode occiſus: Joannem vocem quandam appellans in deſerto clamantem. Sed qualis futurus eſſet ille rex, neſciviſſe Romanos. ideo minus mirum eſt, quod ne Judæi quidem ſciverunt, pu-

 tantes

Η ξει δ' οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων
Σ άρκα παρὼν πᾶσαν κρῖναι, καὶ κόσμον ἅπαντα.
Ο ψονται δὲ θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι,
Υ ψιστον μετὰ τῶν ἁγίων ἐπὶ τέρμα χρόνοιο,
64 Σ αρκοφόρων ψυχὰς ἀνθρώπων βήμασι κρίνων·
Χ έρσος ὅταν ποτὲ κόσμος ὅλος, καὶ ἄκανθα γένηται.
65 Ρ ίψουσιν δ' εἴδωλα βροτοὶ, καὶ πλοῦτον ἅπαντα.

E xque polo veniet rex tempus in omne futurus,
S cilicet ut carnem omnem, ut totum judicet orbem.
U nde Deum fidi diffidenteſque videbunt;
S ummum cum ſanctis in ſecli fine ſedentem,
C orporeorum animas hominum quo judicet, olim
H orrebit totus cum denſis vepribus orbis.
R eijcient & opes homines, ſimulachraque cuncta.

66 Ε κκαύ-

tantes fore terreſtrem, cum futurus eſſet divinus & cœleſtis. id quod ex Sibylla cognoſci poteſt, cum Deum vocat, & noſtra cauſa ſupplicio affectum. Quod autem dicit de Acroſtichide Cicero, male omnino colligit: quaſi vero ſit difficilius Deo vates agitanti talia fundere carmina ex tempore, quam Ennio, adhibito & tempore & diligentia. Caſtalio.

62 ΧΡΕΙΣΤΟ'Σ] ΧΡΕΙΣΤΟ'Σ ſcripſi, quod id capita verſuum apud Sibyllam & Euſebium Græca, apud Auguſtinum Latina poſtularent. *Opſopœus.*

63 Ἱδρώσει &c.] Legunt alii *ἱδρώσει γῆ*. & verſu ab hoc tertio *πῦρ*. *Idem.*

64 Σαρκοφόρον &c.] Diſcrepat ab Euſebiano, quem vide. *Idem.*

65 Ῥίψουσι] Aldus *ῥίψωσί τ'*. Auguſtinus *Rejicient*. At Lactant. lib. 7. c. 19. *τρίψουσι δ'*. non male: plus enim ponderis habet comminui ſeu conteri ſimulacra quam rejici. *Idem.* MSS. codices variant uti ad Lactant. lib. Inſtit. 7. c. 19. notavimus. V. Betulejum pag. 423. b. & Iſæum p. 358.

66 Ἐκκαύ-

66 Ἐκκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, οὐρανὸν, ἠδὲ θάλασσαν
67 Ἰχθύων. φλέξει δὲ πύλας εἱρκτῆς ἀΐδαο.
68 Σὰρξ τότε πᾶσα βροτῶν ἐπ' ἐλευθέριον φάος ἥξει
Τῶν ἁγίων· ἀνόμους δὲ τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
Ὁππόσα τις πρήξας ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει.
Στήθεα γὰρ ζοφόεντα θεὸς φωστῆρσιν ἀνοίξει.
Θρῆνος δ' ἐκ πάντων ἥξει, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων.

Exuretque ignis terras, cœlumque, ſalumque.
Incendetque fores anguſti carceris Orci.
Sanctorumque omnis caro libera reddita, lucem
Tunc repetet: ſemper cruciabit flamma ſceleſtos.
Vtque quis occulte peccaverit, omnia dicet.
Sub lucemque Deus reſerabit pectora clauſa.
Dentes ſtridebunt, crebreſcent undique luctus:

69 Ἐκλεί-

66 Ἐκκαύσει] Omiſſus hic erat verſus qui ex libro Moræi, Fuketii & Regiis ſchedis & ex editione Sibyllinorum carminum quam curavit Seb. Caſtalio ita ſupplendus eſt:

Ἐκκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, οὐρανὸν ἠδὲ θάλασσαν
Ἰχθύων·

Quanquam ἰχθύων nolim legere in neutro. Omiſſum autem eſſe hunc verſum docet vetus verſio apud Auguſtin. lib. 18. de civit. Dei quæ ſic habet:

Exuret terras ignis, pontumque polumque
Inquirens.

Porro verſum illum Græcum ideo expunxerant quod tota Acroſtichis abſque illo ſtare videretur. nec animadvertebant in Acroſtichide nomen Chriſti ſcribi cum diphthongo: quod cur factum ſit neſcio: Acroſtichis tamen Latina id retinuit apud Auguſtinum. Sane veteres Græci nomen Chriſti octoſyllabum faciebant, χρειστὸς ſcribentes cum Diphthongo, ut docet Irenæus lib. 1. cap. 10. *Valeſius.*

67 Ἰχθύων &c.] Aldus Giraldus ἰχθύων pro φλέξει, alii ῥήξει: Euſeb. ῥήξοντι. *Opſopœus.*

68 Σὰρξ τότε &c.] Euſebius & Aldus νεκρῶν pro βροτῶν. Iidem & Giraldus verſu ſequenti τοὺς ἁγίους. Cum noſtra lectione conſentit Auguſtinus. *Idem.*

69 Ἐκλεί-

69 Ἐκλείψει δὲ φάος σέλας ἠελίοιο καὶ ἄστρων,
70 Οὐρανὸν εἱλίξει, μήνης δέ τε φέγγος ὀλεῖται.
71 Ὑψώσει δὲ φάραγγας, ὀλεῖ δ' ὑψώματα βου-
νῶν.
Ὕψος δ' οὐκέτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται.
Ἴσα τ' ὄρη πεδίοις ἔσται καὶ πᾶσα θάλασσα
72 Οὐκέτι πλοῦν ἕξει. γῆ γὰρ φρυχθεῖσα κεραυνῷ,
Σὺν πηγαῖς, ποταμοὶ δὲ καχλάζοντες λείψουσι.

E t lux deficiet ſolemque, nitentiaque aſtra.
I nvolvet cœlos, & lunæ ſplendor obibit.
F oſſas attollet, juga deprimet ardua montes.
I mpedietque nihil mortales amplius altum.
L onga carina fretum non ſcindet: montibus arva
I pſa æquabuntur: nam fulmine torrida tellus,
V naque & ſicci fontes, & flumina hiabunt.

73 Σάλ-

69 Ἐκλείψει &c.] Hic verſus apud Euſeb. & Aldum, itemque in reg. codice ſic legitur ἐκλείψει σέλας ἠελίου, ἀστέρες τε χορεῖαι. quo reſpexiſſe etiam Auguſtinum apparet. *Idem.*

70 Οὐρανὸν εἱλίξει &c.] Ita legitur in editione vulgata Sibyllinorum carminum, vetus quoque verſio hanc ſcripturam confirmat. ſic enim habet

Volvetur cœlum &c.

Ego tamen non dubito quin legendum ſit εἱλίξεται. ſubauditur enim ἐκλείψει, quod paulo ante præceſſit. *Valeſius.* V. Betulejum pag. 424. & Lactant. noſtrum pag. 713.

71 Ὑψώσει &c.] Quæ hic ſtrictius, fuſius dicuntur ſupra & prorſus eadem ſunt cum his Eſayæ 40 & Lucæ 3. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας. *Opſopœus.*

72 Οὐκέτι πλοῦν &c.] Euſeb. οὐκ εἰς πλοῦν. Aldus οὐκ εἰς πλοῦν ἕξει. Similis ſententia legitur ſupra. *Idem.*

73 Σάλ-

73 Σ άλπιγξ δ' οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει.
74 Ω ρύουσα μύσος μελέων, καὶ πήματα κόσμου.
75 Τ αρτάρεον δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χανοῦσα.
Η ξουσι δ' ἐπὶ βῆμα θεοῦ [76] βασιλῆες ἅπαντες.
Ρ εύσει δ' οὐρανόθεν ποταμὸς πυρὸς, ἠδέ τε θείου.
Σ ῆμα δὲ πᾶσι βροτοῖσι τότε, [77] σφραγὶς ἐπίσημος,
Τ ὸ ξύλον ἐν πιστοῖς, τὸ κέρας τὸ ποθούμενον ἔσται,

S idereisque ſono triſti tuba clanget ab oris,
S tultorum facinus mœrens, mundique dolores.
E t chaos oſtendet, & tartara, terra dehiſcens.
R egeſque ad ſolium ſiſtentur numinis omnes.
U ndaque de cœlo fluet ignea ſulphure mixto.
A tque omnes homines ſignum præſigne notabit,
T empore eo lignum, cornu peramabile fidis,

Ανδρῶν

73 Σάλπιγξ &c.] Lactantius lib. 7. cap. 6. *Ac ne quid malis hominum terræque deſit, audietur è cœlo tuba, quod hoc modo Sibylla denuntiat.*

Σάλπιγξ οὐρανόθεν (v. c. οὐρανόθι) φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει.

Itaque trepidabunt, & ad luctuoſum illum ſonitum contremiſcent. Idem.

74 Ὠρύουσα &c.] Aliter legitur infra ex Euſebio. Giraldus μίλλον agnoſcit pro μελέων. *Idem.* In Editione Caſtalionis hic verſus ita ſcribitur:

Ὠρύουσα μέσος μελέων καὶ πήματα κόσμου

Quam ſcripturam vetus verſio confirmat apud Auguſtinum:

Sed tuba tunc ſonitum triſtem demittet ab alto
Orbe gemens facinus miſerum varioſque labores.

In codice Fuketiano ſcribitur,

Ὠρύουσα μίλος καὶ πήματα κόσμου.

Valeſius.

75 Ταρτάρεον δὲ &c.] Variat Lectio apud Lactant. qui hunc & ſequentem verſum citat, Inſtitut. lib. 7. cap. 20. rectius in editione Sibyllinorum legitur παρταρέον δὲ &c. V Betuleum pag. 424. a. & Iſæum pag. 359. b. in notis.

76 Βασιλῆες] Aliter legitur inquit Opſopœus βασιλῆος.

77 Σφραγὶς &c.] Euſebii lectio differt, quam infra vide. σφραγῖδα intelligit Betulejus, cujus in Apocalypſi mentio fit. *Idem.*

Digitized by Google

Α νδρῶν δυσεβέων ζωὴ, 78 πρόσκομμα δὲ κόσμου.
79 Υ δασι φωτίζων κλητοὺς ἐν δώδεκα πηγαῖς.
80 Ρ άβδῳ ποιμαίνουσα σιδήρειά τε κρατήσει.
81 Ο ὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστίχισιν θεὸς
ἡμῶν,

O ppoſitus mundo caſus, ſed vita piorum,
R eſpergendo lavans duodeno fonte vocatos,
C ompeſcetque pedo ferrata cuſpide gentes.
R ex tibi nunc noſtris deſcriptus in ordine ſummo
V erſibus, hic noſter Deus eſt, noſtræque ſalutis

Σωτὴρ

78 Πρὸς κόμμα &c.] Alii πρὸς κομμάτι. In verſu ab hoc altero alluſio eſt ad Pſalm. 2. ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. *Idem.*

79 Ὕδασι &c.] In editione Sibyllinorum carminum legitur κλητοὺς quod magis placet, tum quia vocem πιστοὺς jam paulo ante poſuit, tum quia non recte dicerentur fideles illuminati per baptiſmum, neque enim fideles illuminantur baptiſmo, ſed potius gentiles qui ad fidem vocati ſunt. Poſtquam autem illuminati fuerint per ſacrum lavacrum, tunc demum fideles dicuntur: porro duodecim fontes, deſignant ut opinor 12 Apoſtolos. *Valeſius.* Quis autem credat 12. Apoſtolos Sibyllis innotuiſſe. *Gallæus.*

80 Ῥάβδῳ &c.] Recte Betuleius annotavit, Sibyllam alludere hic ad Pſ. 2. in quo dicitur ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Ex quo apparet verum eſſe id quod ſupra ex Gregorio Naz. obſervavimus; Sibyllam, ſeu quiſquis Sibyllina conſcripſit carmina, ex ſacris libris multa deſumpſiſſe. Itaque non dubito quin hi verſus, ut jam dudum monuit Cicero, non à Sibylla Vatidico furore percita editi, ſed attento animo conſcripti ſint à quopiam ſub Sibyllæ nomine.

81 Οὗτος ὁ νῦν &c.] Hos duos verſus corruptos citat Eugubinus lib. 1. cap. 22. perennis philoſophiæ. Regius codex habet ἀκροστίχοισι; alii ἀκροστίχοις; rectius ἀκροστίχισιν. *Opſopæus. Acroſtichia*, in *Conſtitut. Apoſtol. Alius quidem Pſalmos David canat, populus vero initia verſuum, quæ dicuntur* Acroſtichia, *ſuccinat.* Ἀκρόστιχις enim *initium verſuum* ſignificat. V. Cœl. Rhodiginum *Antiqq. Lectionum* l. 13. c. 59. & Macrum *Hierolexic.* De *Acroſtichide* Sibyllina JESU CHRISTI nomen præferente, quam viſam Ciceroni & in ſuos libros tranſlatam refert Euſebius, V. judicium Caſauboni *Exercitat.* 1. §. 10. & Tobiæ Pfanneri, *in Syſtem. Theologiæ Gentilis purioris* cap. 1. §. 10. Meminit certe, præter Dionyſium lib. 4. Cicero *de Divinat.* lib. 2. [illegible], in Sibyllinis carminibus obviarum; quæ quanquam in falſitatis ſuſpicionem argumentumque trahi ſoleant, à crimine tamen iſto certe Chriſtiani alieni, quos Ciceronis ætas nondum habuit:

Digitized by Google

Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεὺς, ὁ παθὼν ἕνεχ' ἡμῶν,
Ὃν Μωϋσῆς ἐτύπωσε, προτείνας ὠλένας ἁγνὰς,
Νικῶν τὸν [82] Ἀμαλὴκ πίστει, ἵνα λαὸς ἐπιγνῷ

Conditor æternus, perpeſſus nomine noſtro
Sincera hunc Moſes expreſſit brachia tendens,
Vi fidei vincens Amalec, ut diſceret eſſe

Εκλεκ-

habuit: qua ratione illorum cadit argumentum, qui pia fraude iſtiuſmodi carmina à Chriſtianis ſuppoſita fuiſſe contendunt. Memorabilis autem inprimis *Acroſtichis* illa, quam ex Carminibus Sibyllæ Erythrææ de Judicio extr. Euſebius affert, de *Vita* Conſtantini lib. 5. ſive *Orat. ad Cœt. Sanctor.* cap. 18. & Auguſtinus *de Civ. Dei* lib. 18. cap. 23. *ſic ſonans*: In hac *acroſtichide*, ex primis verſus cujuſque literis, componuntur hæc verba ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ; ut Chriſtophorſonus, Euſebii interpres, felicior iſto, cujus interpretatione uſus Auguſtinus eſt, congruarum literarum vocibus verſum quemque inchoans, Valeſius item, reddidere, JESUS CHRISTUS DEI FILIUS SERVATOR. Ex quarum quinque vocum initialibus literis, alia *ἀκροστιχὶς* oritur, ΙΧΘΥΣ i. e. PISCIS: quo nomine myſtice Chriſtum intelligi, Auguſtinus monet d. l. V. *ibid.* Leonh. Cocquejum: eo quod in hujus mortalitatis abyſſo, velut in aquarum profunditate, ſine peccato eſſe potuerit, quemadmodum nihil ſalſedinis à marinis aquis piſci affricatur V. omnino Pfannerum ubi *ſupra. Hofmannus.*

82 Ἀμαλὴκ] *Amalech*, Lat. *populus lambens*; vel ex Ebræo & Syro, *populus percutieus*; Filius Eliphaz ex Thamna concubina, Gen. 36. Erat autem nepos Eſau. A quo *Amalechitæ*, pars Idumæorum, vicini Judææ, verſus meridiem, maledictioni divinitus deſtinati, Vid. Gen. 36. Exod. 17. Deuteron. 25. Joſ. 14. 1. Reg. 15. 1. Paralip. 12. Joſeph. lib. 2. capite 1. Stephano Ἀμαληκῖται qui ἔθνος Ἑβραϊκὸν vocat. De his Joſephus *Ant.* 3. 2. Τοῦ δὲ τῶν Ἑβραίων ὀνόματος, ἤδη πολλοῦ καὶ πάντας διαβοωμένου, καὶ τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου φοιτῶντος, ἐν φόβῳ συνέβαινεν οὐ μικρῷ τοὺς ἐπιχωρίους εἶναι. Καὶ πρεσβευόμενοι πρὸς ἀλλήλους παρεκάλουν ἀμύνειν, καὶ πειρᾶσθαι τοὺς ἄνδρας διαφθείρειν. Ἐτύγχανον δὲ οἱ πρὸς τοῦτο ἐνάγοντες, οἵ τε τὴν Γοβολίτιν, καὶ τὴν Πέτραν κατοικοῦντες, οἳ καλοῦνται μὲν Ἀμαληκῖται, μαχιμώτατοι δὲ τῶν ἐκεῖσε ἐθνῶν ὑπῆρχον. Hanc Amalechitarum in Iſraelem cum vicinis conjurationem innuit Pſalmiſta, Pſ. 83. Quam ſic in Paraphraſi ſua expreſſit *Vir doctiſſimus undiquaque* Dionyſius Petavius:

Σοὶ γὰρ ἴῃ ὑπὸ φραδμοσύνῃ πολεμιζέμεν ἦτορ
Αἰκέλιον ἐφρόνησαν, ἐς ἀλλήλους τε πέμοντο
Οὐχὶ, Ἰδουμαίων τε ἐπὶ κλιτύεσσι φάλαγγες
Ἀμφὶ περὶ ναίεσκον, Μωαβηνός τε μαχητής
Ἠδὲ πλάνης Ἀγαρηνὸς, ἰδ' ἴφθιμος Γεβαλίτης.
Σὺν τ' Ἀμμωνιάδαις Ἀμαληκιάδαι μενεχάρμαι.
Ἠδὲ Παλαιστίνων κρατεραὶ στίχες ἀσπιστάων,
Καὶ Τύρου ἀφνειὴν ἁλιερκέα νῆσον ἔχοντες.

Jaco-

Εκλεκτὸν παρὰ πατρὶ θεῷ, καὶ τίμιον εἶναι,
83 Τὴν ῥάβδον Δαβίδ, καὶ τὸν λίθον εἰς ὃν ἐπέσῃ,
Εἰς ὃν ὁ πιστεύσας ζωὴν αἰώνιον ἕξει.
Οὐδὲ γὰρ ἐν δόξῃ ἄλλως
84 Οἰκτρὸς, ἄτιμος, ἄμορφος, ἐν οἰκτροῖς ἐλπίδα δώσει.
Καὶ φθαρτῆς σαρκὸς μορφῆ

Electum patri populus, magnoque in honore,
Davidis virgam, lapidem in quo conſtitit: in quo
Cui ſua ſpes poſita eſt, is in omnia ſecula vivet.
Non aliter ſiquidem in decore
Probroſus, miſere deformis, ſpem tamen addet.
Et forma carnis perituræ

85 Οὐ-

Jacobus Duportus, Græcorum Poëtarum noſtri ſeculi ὄχ' ἄριστος:

Σὺν γὰρ βουλεύοντες, ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσι,
Συνθεσίας κατὰ σεῖο καὶ ὅρκια πιστὰ ταμόντες.
Ἀντία σεῦ κλισίῃσιν ἐνὶ σφετέρῃσιν ἀγερθὲν,
Ἰδουμαῖοι ὁμοῦ, Ἰσμαηλοιό τε παῖδες,
Μωαβῖται ἀγαυοὶ, ὑπερφίαλοί θ' Ἀγαρηνοί.
Οἵ τε Γέβαλον ἔχον, καὶ ἀγήνορες Ἀμμανῖται.
Σὺν δὲ Ἀμαληκῖται, πότμον πεπρωμένον ἔθνος,
Οἵ τε Παλαιστίνης στυγερὸν πέδον ἀμφινέμοντο,
Οἱ Τύριοι ὠγυγίην τ' εἶχον ναυσίκλυτοι ἄνδρες.

Et ante utrumque Apollinarius.

Αὐτίκα δ' ἱζόμενοι κακομήχανοι ἐσκέψαντο,
Συνθεσίην κλίναντο, Μάκαρ, σεῖο τεχνήσαντο.
Ἰδυμαίων φῦλα, καὶ υἱεῖς Ἰσμαήλου,
Τοῖσιν ὁμοῦ Μωάβος, ὑπερφίαλοί τ' Ἀγαρηνοί.
Ἀμμωνὶς, Γίβαλοί τε καὶ υἱεῖς Ἀμαλήκου,
Ἀλλοδαποί θ' ἁλίοισιν ἅμ' ἑζόμενοι Τυρίοισι. *Idem.*

83 Τὴν ῥάβδον &c.] Ex S. literis hæc & ſequentia eſſe deſumpta, ideoque non eſſe Sibyllæ prædictiones, conſtat ex eo, quod ipſa S. Scripturæ verba allegentur. *Gallæus.*

84 Οἰκτρὸς &c.] Teleſtichium hujus è Lactant. libro 4. cap. 16. ſuppletum eſt, in quo vetus Cl. Puteani membrana à communi lectione differt, ut ex interpretatione addita colligitur, *ἵν' οἰκτροῖς ἐλπίδα δώσῃ, ut miſeris ſpem præbeat. Opſopœus.*

85 Οὐ-

[85] Οὐράνιον δώσει, καὶ
[86] Ἄνθρωπον πλασθέντα θεοῦ παλάμαισιν ἐν αὐταῖς,
Ὃν κ' ἐπλάνησεν ὄφις δολίως, ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν
Τοῦ θανάτου, γνῶσίν τε λαβεῖν ἀγαθοῦ τε κακοῦ τε,
Ὥστε θεὸν προλιπόντα λατρεύειν [87] ἔθνεσι θνητοῖς.
[88] Αὐτὸν γὰρ πρώτιστα λαβὼν σύμβουλον ἀπ' ἀρχῆς,

Cœleſtem dabit
Atque hominem manibus conformatum omnipotentis,
Cui vafer impoſuit ſerpens, ut mortis abiret
In fatum, ſciretque bonumque malumque quid eſſet,
Omiſſoque Deo ſerviret morte caducis.
Hujus conſilio namque olim primitus uſus,

Εἶπεν

85 Οὐράνιον] *Apud Lact. l. 2. c. 13. hæc aliter leguntur, quæ ut conferri promptius poſſint ſubjiciam:*
Ἀνθρώπων πεπλάσθαι θεοῦ παλάμαις ἐν αὐταῖς.
Ὄν τε πλάνησεν ὄφις δολίως ἐπὶ μοῖραν ἀπελθεῖν
Τοῦ θανάτου, γνῶσίν τε λαβεῖν ἀγαθοῦ τε κακοῦ τε. *Betulejus.*

86 Ἄνθρωπον] Tres priores refert Lactantius lib. 11. cap. 13. *Mors ſecuta eſt hominem ſecundum Dei ſententiam: quod etiam Sibylla in carmine ſuo docet, dicens;* ἄνθρωπον πεπλάσθαι, &c. manuſcriptus Lactantius habet ἄνθρωπον πλασθέντα. & ubi vulgata exemplaria Lactantii ὄν τε, idem ὄν κε. Eoſdem verſus leges lib. 1. *Opſopæus.*

87 Ἔθνεσι θνητοῖς] Regius codex ἤθεσι θνητοῖς, id eſt, *animalibus*, ut iſtud vocabulum ſumitur apud Homerum & Ariſtotel. vel eo ſenſu quo ſupra δουλεύοντα ἀθέσμοις ἤθεσι κόσμου, moribus mundanis. *Idem.*

88 Αὐτὸν γὰρ &c.] Huc reſpexit Lactantius lib. 4. cap. 6. *Idcirco illum Triſmegiſtus* δημιουργὸν τοῦ θεοῦ *dixit, & Sibyllæ* σύμβουλον *appellat, quod tanta ſapientia & virtute ſit inſtructus à Deo patre, ut conſilio ejus & manibus uteretur in fabricatione mundi.* Auguſt. in orat. contra 5. hæreſes: *Alio loco filium Dei* σύμβουλον *appellat Sibylla, id eſt, conſilium vel conſiliarium. Et Propheta dicit: Vocabitur nomen ejus admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi.* Similia hiſce habes infra. *Idem.*

 89 Ti-

Digitized by Google

Εἶπεν ὁ παντοκράτωρ, ποιήσωμεν [89] τέκνον ἄμφω
Εἰκόνος ἐξ ἰδίης, ἀπομαξάμενοι βροτὰ φῦλα.
Νῦν μὲν ἐγὼ χερσὶν, σὺ δ᾽ ἔπειτα λόγῳ θεραπεύ-
σεις
Μορφὴν ἡμετέρην, ἵνα κοινὸν ἀνάστημα δῶμεν.
Γνώμης οὖν ταύτης μεμνημένος εἰς κρίσιν ἥξει,
Ἀντίτυπον μίμημα φέρων εἰς παρθένον ἁγνὴν,
Ὕδασι φωτίζων διὰ [90] πρεσβυτέρων ἅμα χειρῶν,
[91] Πάντα λόγῳ πράσσων, πᾶσαν νοῦσον θεραπεύων.
[92] Τοὺς ἀνέμους παύσει τε λόγῳ, στορέσει δὲ θάλασσαν

Sic ait omnipotens: Faciamus imagine, fili,
Ambo de propria mortalia ſemina ducta.
Nunc ego curabo manibus, tu denique noſtram
Effigiem verbis, ut opus commune ſtruamus.
Ergo ad judicium veniet dicti memor hujus,
Perſimilem formam portans in virginis alvum,
Colluſtrans lympha manibus ſenioribus omnes.
Cuncta jubens faciet, morboque medebitur omni.
Pacabit ventos dicto, ſternetque profundum
Mau-

89 Τέκνον] Forte legendum eſt τέκνος. *Idem.* Hæc & ſequentia non ſunt à Sibylla prædicta, ſed ex Scripturis deſumpta, ipſiſſima enim ibi verba leguntur. *Gallæus.*

90 Πρεσβυτέρων] Aliter legitur πρεσβυτέρων. *Opſopæus.*

91 Πάντα λόγῳ &c.] Lactantius l 4. cap. 15. *Hæc omnia non manibus aut aliqua medela, ſed verbo ac juſſione faciebat, ſicut etiam Sibylla prædixerat:* πάντα λόγῳ πράσσων πᾶσάν τε νόσον θεραπεύων. *Nec utique mirum, quod verbo faciebat mirabilia, cum ipſe eſſet Dei verbum, cœleſti virtute ac poteſtate ſubnixum.* Idem.

92 Τοὺς ἀνέμους &c.] Duo hi verſus extant apud Lactant. lib. 4. cap. 15. in quorum priore ſcribitur στρώσει δέ. *Idem.*

93 Εἰς

Μαινομένην, ποσὶν εἰρήνης πίστει τε πατήσας.
[93] Εἰς ἐκπτύσματα φαρμακόεντα παρειὰς αὐτοῦ
Δώσει, καὶ εἰς μάστιγας ἁπλώσει θ' ἁγνὸν νῶτον.
[94] Αὐτὸς γὰρ κόσμῳ παραδώσει παρθένον ἁγνήν.
[95] Καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει, μή τις ἐπιγνῷ
Τίς, τίνος ὤν, πόθεν, ἦλθεν ἵνα φθιμένοισι λαλήσῃ.
Καὶ στέφανον φορέσει τὸν [96] ἀκάνθινον. ἐκ γὰρ ἀκανθῶν

Inſanum, placidis pedibus calcando fideque.
Ad viroſa genas præbebit ſputa pudentes,
Verberibuſque ſacrum tradet proſcindere tergum.
Virginem enim caſtam tradet mortalibus ipſe.
Perque feret tacitus colaphos, ne forte ſciatur
Quis ſit, cujus ſit, mortalibus unde locutum
Venerit: horrentemque feret de vepre coronam.

Τὸ

93 Εἰς ἐκπτύσματα &c.] In regio cod. manifeſta defectus nota legitur tantum ἐμπτύσματα φαρμακόεντα. Aliis exemplaribus uſus videtur Lactantius, aut ſaltem alio ordine perſcriptis. Nam lib. 4. cap. 18. hos recitat verſus:

Εἰς ἀνόμων χεῖρας καὶ ἀπίστων ὕστερον ἥξει,
Δώσουσι δὲ θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις,
Καὶ στόμασιν μιαροῖς τὰ πτύσματα φαρμακόεντα.
Δώσει δ' εἰς μάστιγας ἁπλῶς ἁγνὸν τότε νῶτον.

E quibus duo priores paulo poſt ſequuntur. Et certe plane confuſi ſunt hujus & ſequentis paginæ verſus, ſed à pio lectore ad hiſtoriam miraculorum & paſſionis Chriſti attento facile in ordinem redigi poſſunt. Multo concinniores ſunt lib. 1. verbis quidem variantes, ſed ſenſu concordantes. *Idem.*

94 Αὐτὸς γὰρ &c.] Videtur Caſtalioni tranſlatitius, nec immerito. *Idem.*

95 Καὶ κολαφιζόμενος] Sequentes tres referuntur à Lactantio lib. 4. cap. 18. in quorum altero legitur, τίς λόγος, ἢ πόθεν. quam lectionem Auguſtinus confirmat loco mox producendo. *Idem.*

96 Ἀκάνθινον &c.] Lactant. lib. 4. cap. 26. *Corona ſpinea capiti ejus impoſita, id declarabat, fore ut divinam ſibi plebem de nocentibus congregaret.* Et mox: *Electi ergo ex dumis & ſentibus ſanctum Dei caput cingimus, &c.* Idem.

97 Πρὸς

Τὸ σέφος ἐκλεκτῶν ἁγίων αἰώνιον ἥξει.
Πλευρά τε νύξουσι καλάμῳ διὰ τὸν νόμον αὐτῶν.
Ἐκ καλάμων γὰρ σειομένων ὑπὸ πνεύματος ἄλλου,
97 Πρὸς χείματα ψυχῆς ἐτράφη ὀργῆς καὶ ἀμοιβῆς.
98 Ἀλλ᾽ ὅτε ταῦτά γε πάντα τελειωθῇ, ἅπερ εἶπον,
Εἰς αὐτὸν τότε πᾶς λύεται νόμος, ὅστις ἀπ᾽ ἀρχῆς
Δόγμασιν ἀνθρώπων ἐδόθη, διὰ λαὸν ἀπειθῆ.
99 Ἐκπετάσει δὲ χέρας, καὶ κόσμον ἅπαντα μετρήσει.
100 Ἐκ δ᾽ ἄρτων ἅμα πέντε, καὶ ἰχθύος εἰναλίοιο

Nam ſanctis veniet de vepre æterna corona
Lectis: tum calamo compungent ilia, legis
More ſuæ: ex calamis etenim quos concutit aura,
Ad lites animi ſeſe ira vindice vertit.
Verum cum fuerint quæ dixi cuncta peracta,
Solvitur omnis lex in eum, quæ tradita quondam
Eſt placitis hominum, ob populum non morigerantem.
Expandetque manus, totum metetur ut orbem.
Panibus & quinque, & binis ex piſcibus olim

Av-

97 Πρὸς χείματα &c.] Regius codex ἐτράφη, quemadmodum legit Caſtalio. *Idem.*

98 Ἀλλ᾽ ὅτε &c.] Citantur hi à Lactantio lib. 4. cap. 17. ubi in futuro eſt λύσεται. *Idem.*

99 Ἐκπετάσει &c.] Fere idem legitur poſtea Lactant lib. 4. cap. 26. *Extendit ergo in paſſione manus ſuas, orbemque dimenſus eſt, &c.* Idem.

100 Ἐκ δ᾽ ἄρτων &c.] Lactant. l. 4. cap. 15. ſic legit: ἐν ἄρτοις ἅμα πέντε καὶ ἰχθύεσσι δυοῖσι. Scriptus tamen Lactantii cod. facit pro Sibyllina lectione. In tertio verſu Lactant. μετὰ pro ἅμα: in quarto πολλῶν pro λαῶν, quod tamen vetus membrana agnoſcit, cum interpretatione, *in ſpe populorum.* Similia de miraculis & paſſione Domini habuimus ſupra ſermone 1. & 6. *Idem.*

101 Πάν-

Ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσει.
Καὶ τὰ περισσεύσαντα λαβὼν ἅμα κλάσματα
πάντα,
Δώδεκα πληρώσει κοφίνους εἰς ἐλπίδα λαῶν.
Καὶ καλέσει ψυχὰς μακάρων
Οἳ καλὸν ἀντὶ κακοῦ χλευαζόμενοι
Τυπτόμενοι, μαστιζόμενοι, πενίην ποθέοντες.

* *

Πάντα νοῶν, καὶ πάντα βλέπων, καὶ [101] παντὸς ἀκούων,
Σπλάγχνα κατοπτεύσει, καὶ γυμνώσει πρὸς ἔ-
λεγχον.
Αὐτὸς γὰρ πάντων ἀκοὴ, καὶ νοῦς, καὶ ὅρασις,

Millia quinque virum in deſertis exſaturabit.
Quin & fragmentis collectis relliquiarum
Bis ſenos cophinos (ut ſit ſperare) replebit,
Feliceſque animas dicet
Qui mala deriſi penſant bono
Conciſi flagris, & paupertatis amantes.

† † †

Cuncta ſciens, ſpectans, auſcultans intima prorſus,
Viſcera perſcrutans nudabit, ut arguat: ipſe
Cunctorum auditus, mens, viſus, ſermo creator

Καὶ

101 Παντὸς ἀκούων &c.] Aliæ editiones, πάντα ἀκούων. Sunt autem hæc ex Pſalmis deſumpta. *Idem.*

102 Εἰς

Καὶ λόγος ὁ κτίζων μορφὰς, ᾧ πάνθ' ὑπακούει,
Καὶ νέκυας σώζων, πᾶσαν δὲ νόσον θεραπεύων,
102 Εἰς ἀνόμων χεῖρας καὶ ἀπίστων ὕστατον ἥξει·
Καὶ δώσουσι θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις.
103 Εἰς δὲ βρῶμα χολὴν, καὶ πεῖν ὄξος ἔδωκαν.
104 Τῆς δὲ φιλοξενίης ταύτης τίσουσι τράπεζαν.
105 Ναοῦ σχισθῇ καταπέτασμα, καὶ ἤματι μέσσῳ

Formarum, omnia cui parent, qui morte ſolutos
Servat, qui morbo cujus curando medetur.
Hunc tandem nactæ ſceleratæ & perfidioſæ
Contundent alapis palmæ (proh crimina!) divum.
Felle fames ejus, ſitis illudetur aceto.
Hanc apponet ei gens ſcilicet hoſpita menſam,
Scindetur templi velum, mediumque diei

106 Νὺξ

102 Εἰς ἀνόμων &c.] Hi duo non ſtant ſuo loco, ut è Lactant. lib. 4. capite 18. ſupra allegato apparet. *Idem.*

103 Εἰς δὲ βρῶμα &c.] Lactantius profert lib. 4. cap. 18. & David Pſal. 69. *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potum mihi dederunt acetum.* Idem.

104 Τῆς δὲ &c.] Aliter legitur *ἀφιλοξενίης ταύτην δείξουσι. Idem.*

105 Ναοῦ σχισθῇ &c.] Adjice articulum τὸ, ut in tertio loco ſit proceleuſmaticus, in vulgatis Lactantii libris cap. 19. libro 4. eſt ναοῦ δὲ σχισθήσεται πέτασμα: in ſcripto opt. notæ, ναοῦ δὲ σχισθῇ τὸ πέτασμα. *Idem.* Duo erant in tabernaculo teſtimonii ac poſtea in templo Hieroſolymitano vela ſive aulæa. Unum vocabatur *exterius*, quod dividebat atrium à ſanctuario; alterum vero *interius*, quod ſanctuarium dividebat à ſancto ſanctorum Exod. 26. v. 31. & ſeqq. Dubitatur igitur, de quo velo Evangeliſtæ hic loquantur. Hieron. in capite 27. Matth. & quæſt. 8. ad Hedib. intelligit de velo exteriore, quod Hebræis dicitur מָסָךְ *Mihi* (inquit) *videtur in paſſione Domini illud velum fuiſſe conſciſſum, quod in tabernaculo & in templo foris poſitum fuerat & appellabatur exterius.* Eadem etiam eſt Origenis ſententia, qui propter convenientiam allegoriæ, quam ſectatur, maluit veli exterioris quam interioris ſciſſionem amplecti. Sed Cyrillus lib. 12. in Johan. cap. 37. & alii rectius ſtatuunt de velo interiori, quod Hebræis dicitur פָּרֹכֶת Evangeliſtarum verba accipienda eſſe. Cum enim ſine determinatione

106 Νὺξ ἔςαι σκοτέεσσα πελώριος ἐν τρισὶν ὥραις.

Nox tenebroſa tribus premet admirabilis horis.

Οὐκέτι

natione dicant, velum templi fuiſſe ſciſſum, utique convenit de velo nobiliori ac principaliori, cui κατ' ἐξοχὴν hæc appellatio convenit, illud accipere. Et hæc ſententia magis congruit ſignificationib. hujus miraculi paulo poſt enumerandis, ſiquidem conſciſſo iſthoc velo, quod ante ſanctum ſanctorum oppanſum erat, cuivis ad arcam teſtimonii intuitus patebat. Hoc ergo miraculum proprie ſpectabat Sacerdotes, ab illis enim in ſanctuar. ſacrificant. non a. à populo in atrio ſtanti velum illud videbatur, ac quia fuit tempus Paſchatos, inde apparet multos Sacerdotes tum fuiſſe in templo præſentes, maxime quia erat hora nona precibus publicis & ſacrificiis deſtinata. Quidam ſuſpicantur utrumque velum fuiſſe ſciſſum, ſed cum Evangeliſtæ unius duntaxat mentionem faciant, ideo non poteſt id certo affirmari. *J. Gerardi.*

106 Νὺξ ἔςαι &c.] Cæterum tenebras illas non fuiſſe naturales, *nec ex Canonico ſiderum curſu accidiſſe* (ut loquitur Auguſtinus lib. 3. de civ. Dei cap. 15.) ex multis argumentis & circumſtantiis colligitur. Hora quinta ejuſdem diei, quo Chriſtus paſſus eſt & Sol obſcuratus, hoc eſt, hora undecima Judaica viſum eſt Hieroſolymis naturale deliquium Lunæ ad ſeptem digitos, h. e. ultra dimidiam partem obſcuratæ, duravitque uſque ad dimidiam octavam veſpertinam eodem ſcil. tempore, quo Judæi manducabant agnum paſchalem, hæc eclipſis quia fuit naturalis, non eſt ab Euangeliſtis annotata. Sed eclipſis illa ſolaris, cujus mentionem faciunt Euangeliſtæ, fuit multis modis miraculoſa. 1. ratione cauſæ. Si ſtatuatur, interpoſitionem Lunæ inter Solem & terram Eclipſi huic cauſam dediſſe, quod teſtatur Dionyſius, αὐτόπτης, tunc vere συνδρομὴ & concurſus quidam miraculorum in ea occurrit. Solennitas Paſchatis Judaici celebrabatur Luna decima quarta, juxta legem Exod. 12. v. 6. Luna a. decima quinta, juxta Judæorum traditionem, h. e. in plenilunio, quando Luna fere eſt è regione Solis, ſed interpoſitio Lunæ inter Solem & terram, eandemque conſequens naturalis Solis defectio non niſi *in fine Lunæ* contingit, ut loquitur Auguſt. d. l. ſive ut nos ſolemus loqui, eclipſis Solis naturalis non ſolet fieri niſi tempore novilunii h. e. conjunctionis Solis & Lunæ, ſed hæc eclipſis facta eſt tempore plenilunii. Vide ergo ſis congeriem miraculorum in hac Lunæ inter Solem ac terram interpoſitione. Primum miraculum eſt, quod Luna, cum Solem longe tranſiiſſet, adeoque dimidia cœli parte ab eo diſtaret, itinere retrogrado contra proprium ac naturalem motum, quo fertur ab Occidente in Orientem, ad Solem verſus meridiem retroceſſerit, eidemque ſe conjunxerit & ſuppoſuerit, ſicut olim Eſa. 38. v. 8. ad preces Ezechiæ Sol *decem gradibus* contrario motu retroceſſerat. Alterum miraculum eſt, quod cum in eclipſi Solis naturali Luna ſubingrediatur Solem ab ea parte quæ reſpicit occidentem, eamque primum obſcuret, in hac ſubingreſſa primum fit ab ea parte quæ reſpicit Orientem. Tertium miraculum eſt, quod cum corpus ſolare, qua parte primum fuit obſcuratum, eadem primum ſoleat retegi ac lucidum conſpici, hic pars ea, quæ ad Orientem eſt, primo fuerit obſcurata ac poſtremo retecta, lucique reſtituta. Quartum miraculum eſt, quod cum hæc eclipſis duraverit per tres horas, inde colligatur Lunam ſub Sole fere immobilem periſtitiſſe per tres

horas vel certe lentiori gradu progreſſam, at in naturali Solis eclipſi Luna continue ſub Sole movetur & Solis corpus breviſſimo temporis curſu pertranſit. Quintum miraculum eſt, quod peracta Eclipſi Luna redierit in Orientem, ita ut veſperi fuerit in Oriente Sole exiſtente in Occidente, & ſic orbes eorum luminarium ſunt ad priſtinum ſtatum reducti. Sextum miraculum eſt, quod orbis Lunæ ea parte, qua terras adſpiciebat, ſubito totus ſit obſcuratus, ita ut non minus Luna quam Sol eo tempore luxiſſe viſus ſit. Quando enim Luna Soli ſupponitur, ſuperior ejus orbis illuminatur, inferior v. obſcuratur. Hieron. in cap. 2. Joëlis ſtatuit, Lunam tunc temporis ſanguineum oſtendiſſe vultum, impletumque vaticinium Propheticum, *Sol convertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem.* Hæc miracula omnia in præternaturali illa Lunæ inter Solem & terram interpoſitione contigerunt. Si v. ſtatuatur ex retentione radiorum ſolarium tenebras illas fuiſſe exortas, non minus miraculoſa erit illa eclipſis. Natura enim Solis eſt (ut ita loquar) lucere & radios ſuos in terras projicere, ergo plane contra Naturam ejus eſt, radios contrahere, ac lucem ſuam velut peplo quodam obducto involvere. Et quia Luna non niſi lumine à Sole mutuato lucet, inde colligitur, retractis ſolaribus radiis etiam Lunam fuiſſe obſcuratam, ut hac ratione itidem utrumque luminare contra Naturæ ordinem eclipſin fuerit paſſum. 2. Miraculoſa eſt illa eclipſis Solaris reſpectu durationis. Naturalis enim Solis eclipſis nunquam durat per tres horas, ſicut hoc loco contigit. 3. Ratione dilatationis. Naturalis enim Solis eclipſis nunquam fit ſuper univerſam terram, ſiquidem Luna Sole ac terra minor eſt, ideo interpoſitione ſua non poteſt omnibus terræ incolis luminis Solaris adſpectum præcludere, ſed hæc eclipſis ſuper univerſam terram fuit dilatata. Sane foret & hoc miraculoſum, ſi eclipſis illa Judææ fuiſſet peculiaris. *Quis n. præter unum Deum Solis oculum extra conjunctionem ita claudere poſſit, ut ubique præterquam in Judæa luceat, id eſt, quis Judæam niſi Deus ipſe à reliquo orbe ſegregare poſſit?* ut loquitur Morn. de verit. relig. cap. 34. ſed oſtendimus ſuperius, univerſalem fuiſſe hanc eclipſin, quæ cum omnes Naturæ vires ac leges excedat, auget miraculi magnitudinem. 4. ratione graduum Phlegon Olympiadum ſupputator & Oroſius memorant, tantam fuiſſe illam Solis obſcurationem, ut ſtellæ diurnis horis in cœlo viſæ fuerint, inde quidam colligunt, tales fuiſſe illas tenebras, quales nocte ſerena aut in crepuſculo ſive matutino ſive veſpertino, quando lux & tenebræ permiſcentur, contingunt, putant enim durantibus illis tenebris milites obtuliſſe Chriſto acetum, ac proinde aliquam adhuc lucem fuiſſe ſuperſtitem, ſed ſi per retractionem radiorum Solarium hæc obſcuratio contigit, ut ejuſdem univerſalitas probat, inde colligitur, tam denſas fuiſſe tenebras, ut nihil quicquam conſpici potuerit, ſicut de Ægyptiacis tenebris, quæ harum typus fuerunt, commemoratur Exodi 10. v. 23. oblatio aceti à militibus facta non contigit durantibus adhuc, ſed finitis illis, tenebris, ut ex ſerie narrationis apparet. Quod ergo Plegon atque alii Chronographi tradunt, ſtellas tunc fulſiſſe, id de aliis regionibus extra Judæam intelligi poteſt, in quibus fortaſſis minor & ad naturalem eclipſin magis vergens fuit Solis obſcuratio. 5. ratione temporis. Contigerunt hæ tenebræ hora ſexta, h. e. in ipſo meridie, ubi alias dies ſolet eſſe clariſſimus & Sol quam ſplendidiſſime lucere. Hæ circumſtantiæ oſtendunt, tenebras illas fuiſſe plane præternaturales, ideo Dionyſius eas intuitus recte colligit, εἰ ἡ φύσις, εἰ τὸ θεῖόν τι πάσχει, ut habent ipſius verba in Epiſtola ad Polycarpum, vel ut Suidas in nomine Dionyſii ea recitat: εἰ τὸ θεῖον πάσχει, εἰ τῷ πάσχοντι συμπάσχει. Petrus Comeſtor refert, *Dionyſium tunc temporis Athenis exiſtentem exclamaſſe: Aut Deus Naturæ patitur, aut tota mundi machina diſſolvetur*, ac ſtatim communicato cum Philo-

Philoſophis ſuis conſilio aram extruxiſſe cum inſcriptione, Ἀγνώςῳ θεῷ Act. 17. v. 23. ſed hoc non congruit cum Hiſtoria Dionyſii, in qua dicitur Heliopoli in Ægypto ipſum tunc temporis fuiſſe. Nec dubitari poteſt, graviſſimis omnino de cauſis ſingulari providentia & operatione Dei tenebras illas fuiſſe ortas. Primo enim completa ſunt hac ratione quædam vaticinia ac typi V. T. Amos 8. v. 9. *Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet Sol in meridie & tenebreſcere faciam terram in die luminis*, hunc locum Tertullianus adv. Judæos ad hanc eclipſin accommodat, ſic ſcribens: *Quod in paſſione Domini accidit, ut media dies tenebreſceret, Amos Propheta annunciat dicens: In die illa, dicit Dominus, occidet Sol in meridie.* Jerem. 15. v. 9. *occidet ei Sol, cum adhuc eſt dies*, ubi per Solis ſplendorem myſtice intelligitur gaudium, pax, felicitas &c. quibus omnibus inopinato privandi ſint Judæi, ſed quia privationis illius ſignum ac præludium fuit miraculoſa Solis eclipſis in meridie facta, ideo juxta literam ad eam haud abſurde accommodari poteſt. Admonent etiam nos hæ tenebræ earum, quæ in Æpypto ante eductionem populi Iſraëlitici ex Pharaonica captivitate contigerant. Exod. 10. verſ. 22. Origenes h. l. *Sicut Moſe extendente manus in cœlum factæ ſunt tenebræ ſuper Ægyptios: ſic & Chriſto manus extendente in cruce ad cælum ſuper populum, qui clamaverat, Crucifige, factæ ſunt tenebræ & omni lumine privati ſunt, in ſignum futurarum tenebrarum &c.* Sicut tunc agnus Paſchalis paulo poſt mactandus erat atque Iſraëlitæ liberandi ex tyrannide Pharaonis: ſic hoc loco verus agnus Paſchalis illius ἀντίτυπος mactatur, quo nobis liberatio à poteſtate infernalis Pharaonis contigit. Quibus tunc fulgebat clariſſima lux, illorum poſteris hoc loco objiciuntur denſiſſimæ tenebræ, quia à luce doctrinæ cœleſtis in tenebras errorum ac ſuperſtitionum abierant. Eſa. 38. verſ. 8. cum Ezechiæ Regi divino miraculo ſanitas reſtitueretur, Sol decem gradibus retroceſſit: ſic cum per paſſionem & mortem Chriſti Medici noſtri ſanitas humano generi repararetur, Luna itinere retrogrado ad Solem aliquot gradibus retroceſſit. Magnum omnino fuit miraculum, quod Sol ſteterit immobilis in medio cœli & non feſtinaverit occumbere ſpacio unius diei, ut Joſua ulciſceretur ſe de inimicis ſuis Joſu. 10. v. 13. ſed non minus eſt miraculum, quod hoc loco contra Naturæ ordinem Sol obſcuratur, cum cœleſtis Joſua de inimicis noſtris in cruce triumpharet. 2. Sol ideo abſcondit lucem ſuam, ne Judæorum facinora intueri cogeretur, Jer. 2. v. 12. in taxanda populi Judaici idololatria exclamat Propheta: *Obſtupeſcite cæli ſuper hoc & cohorreſcite & deſolamini vehementer, dicit Dominus v. 13. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas &c.* pari ratione hoc loco dicere poſſumus, cœlum fuiſſe obſtupefactum & Solem abſcondiſſe ſuam faciem, quod Judæi Dominum gloriæ crucifigere fuerint auſi. 1. Cor. 2. verſ. 8 Sol noluit eſſe ſpectator hujus facinoris, nec lucem ſuam ad illud perpetrandum peſſimis hominibus impertiri. Hilarius lib. 3. de Trinit. p. 26. *Sol non occidit, ſed refugit. Sed quid refugiſſe dico? non receptus in nube eſt, ſed de curſu operis defecit & interitum ſuum cum eo reliqua mundi elementa ſenſerunt & ne huic facinori illæ cæleſtes operationes intereſſent, interceſſionis hujus neceſſitate quadam ſui abolitione caruerunt.* Chryſoſt. ſerm. de paſſione, ut citatur à Thoma in catena: *Non poterat ferre creatum injuriam creatoris, unde Sol retraxit radios ſuos, ne videret impiorum facinora.* Auguſtinus lib. 3. de civitat. Dei cap. 15. de eclipſi in morte Romuli à Senatu diſcerpti conſpecta tractans ſubjungit: *Ipſum ſcelus averſione etiam diurni luminis indicatum, ſicut revera factum eſt, cum Dominus crucifixus eſt crudelitate atque impietate Judæorum.* Oroſius Auguſtini diſcipulus libro 7. Hiſtor. capite 3. accommodat ad hanc Solis eclipſin verſus Virgilianos

libro 1. Georgio de morte Julii Cæſaris:

Sol caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſecula noctem.

3. Declaravit etiam hæc miraculoſa eclipſis Chriſti majeſtatem, quod una cum Patre ac S. S. Solem ac lucem in prima creatione condiderit, quodque cum Patre adhuc in mundi gubernatione operetur Joh. 5. v. 17. & ſubtracto lumine excæcatoque mundi oculo ipſum perdere poſſit, quodque cœli ipſi ut creatori,& opifici ſuo debitum cultum,compaſſionem & obſequium præſtarent. Chryſoſt. h. l. *Signum quærebant aliquando videre de cælo, ecce igitur ſignum rarum, tenebræ. Mirabilius certe erant, talia efficere dum eſſet in cruce, quam dum adhuc ambularet in terra, imo quam ex cruce deſcendere. Nam ſive ab eo hæc facta eſſe putabant, timere ac credere oportuiſſet, ſive non ab eo ſed à Patre, oportebat tamen propterea commoveri atque compungi. Iram n. Dei propter facta ipſorum commotam eſſe tenebræ illæ ſignificabant propter facinoroſos videlicet eorum auſus.* 4. Cum Chriſtus in horto captivus & vinctus raperetur, dicebat: *Hæc eſt hora veſtra & poteſtas tenebrarum* Luc. 22. v. 53. ubi a tenebris noctis exteriorib. animum revocat ad infernalium tenebrarum poteſtatem, cum qua ipſi fuerat colluctandum: ita quoque h. l. Solis & Lunæ obtenebratio nobis debet eſſe ſignum, quod poteſtas tenebrarum modo vigeat, quodque tam horrenda & nefaria gerantur per Principem tenebrarum & ipſius miniſtros. 5. Cum Sol amitteret lucem, fuit in medio cœli haud procul à capite Draconis juxta computum Aſtronomorum, ſignificatum ergo fuit, Chriſtum eo tempore *caput Draconis antiqui & infernalis ſerpentis conterere*. Geneſ. 3. verſ. 15. Apocal. 12. v. 7. Et quia Luna, niſi à Sole illuminetur, lucere nequit, ideo deficiente Sole eodem tempore in imo cœli apud Antipodas lucem eadem amiſit juxta Draconis caudam, cum Chriſtus venenatam Draconis infernalis caudam & ictum in cruce ſentiret Geneſ. 3. verſu 15. 6. Quia Prophetæ verbis ſymbolicis per obſcurationem Solis & Lunæ gravitatem iræ divinæ & futurorum malorum deſcribunt, ideo per has Solis Lunæque tenebras Judæis præſignificatum fuit, quod in horribilem excæcationem & interiores tenebras, in extrema corporis & animi mala ac tandem in æternas tenebras ſint prolapſuri, propterea quod Meſſiam ſuum tam crudeliter tractarent. Eſa. 5. v. 30. *Cum intuebitur in hanc terram, ecce tenebras anguſtiæ.* Eſai. 13. verſu. 10. *Obtenebrabitur Sol in ortu ſuo & Luna non ſplendebit in lumine ſuo.* v. 11. *& viſitabo ſuper orbis mala & contra impios iniquitatem eorum.* Idem Parabolicus ſermo occurrit Eſai. 24. v. 23. Jer. 15. v. 9. Ezech. 32. v. 7. cap. 34. v. 4. Joël 2. v. 31. cap. 3. v. 15. Amos 8. v. 9. Mich. 3. v. 6. ubi deſcribuntur pœnæ de Babyloniis, Ægyptiis, Judæis & aliis gentibus tum in hac vita, tum præcipue in extremo judicio ſumendæ, ſiquidem particulares illæ viſitationes ſunt ſpecimina Univerſalis judicii die extremo inſtituendi. Ergo qualibus verbis apud Prophetas concionatur Deus de ſua ira & pœnis ſecuturis, talibus omnino rebus hoc loco comminatur Judæis iræ ſuæ gravitatem & pœnarum futurarum magnitudinem indicans. Origenes: *Omni lumine privati ſunt in ſignum futurarum tenebrarum, quæ apprehenſuræ erant gentem Judaicam.* Simon de Caſſia: *Miro modo voluit Deus circumdare oculos hominum denſis tenebris, ne viſus in objecta forinſeca vagaretur, ſed ut ingrederentur ad cor ad conſiderationem eorum, quæ agebantur & diem verterunt in noctem; ut ardentior fieret contemplatio divinorum.* Judæi Chriſtum veram lucem repudiaverant, ideo his tenebris ipſis prænunciatum, auferendam ab ipſis lucem agnitionis ac gratiæ divinæ. Objectum illis fuit hoc horribile ſpectaculum, ut iram Dei ac judicium ejus expaveſcerent. 7. Quod Sol per tres horas obſcuratus fuit, prænunciavit, quod Chriſtus

Sol

Digitized by Google

Οὐκέτι γὰρ ναῷ κρυφίῳ τε νόμῳ τε λατρεύειν
Φαντασίαις κόσμου κεκαλυμμένον αὖθις ἐδείχθη,
Αὐθέντου καταβάντος ἐπὶ χθονὸς ἀενάοιο.
Ἥξει δ' εἰς ἀΐδην ἀγγέλλων ἐλπίδα πᾶσι,
107 Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας,

Non etenim deinceps templum legemque colendam
Arbitrio mundi monſtratum eſt, idque latebat,
Arbiter ut terras æternus venit in imas,
Devenietque, bonam ſpem portans omnibus, Orcum,
Er tridui ſomno peraget mortalia fata.

Καὶ

Sol juſtitiæ Malach. 4. v. 2. *oriens ex alto* Luc. 1. v. 78. in tenebroſam mortis vallem ſit deſcenſurus, ut autem hora tertia Sol ex illis tenebris iterum emerſit, ſic Chriſtum die tertio ex tenebris ſepulchri in lucem vitæ ac gloriæ iterum proditurum. Quando vita in fonte vitæ abſcondebatur & fons vitæ reddebatur velut ſine vita, tunc lux in fonte lucis abſcondita eſt & fons lucis factus eſt velut ſine luce, donec fons vitæ in locum mortis deſcendiſſet, ut abſorpta morte in auguſtiorem prorumperet vitam, ſicut lux obſcurata in majorem tandem erupit lucem. 8. Tenebræ in Scripturis ſignificant iram Dei, ſicut lux ſignificat gratiam Num. 6. v. 25. Pſ. 4. v. 7. Pſ. 67 v. 2. &c. *Idem.*

107 Καὶ θανάτου &c.] Deeſt in ſcriptis libris: ſed extat cum ſequentibus duobus apud Lactant. lib. 4. cap. 19. quo loci libri editi ἀνακύψας habent vel ἀναδείξας: manuſcriptus itidem, ut Sibylla ἀναλύσας. Hos verſus cum aliquot prægreſſis Latinos fecit Auguſtinus lib. de civit. Dei 18. cap. 23. quos ut cum Græcis conferre poſſis, adſcribendos duxi. *Inſerit autem Lactantius operi ſuo quædam de Chriſto vaticinia Sibyllæ, quamvis non exprimat cujus. Sed quæ ſigillatim ipſe poſuit, ego arbitratus ſum conjunctim eſſe ponenda, tanquam unum ſit prolixum, quæ ille plura commemoravit & brevia. In manus iniquas, inquit, infidelium poſtea venit. Et dabunt Deo alapas manibus inceſtis, & impurato ore exſpuent venenatos ſputus. Dabit vero ad verbera ſimpliciter ſanctum dorſum. Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoſcat, quod verbum, vel unde venit, ut inferis loquatur, & corona ſpinea coronetur. Ad cibum autem fel, & ad ſitim acetum dederunt,*

Καὶ τότ' ἀποφθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἥξει,
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας,
Ἀθανάτου πηγῆς ἀπολουσάμενοι ὑδάτεσσι
Τὰς προτέρων κακίας, αἱ ἀγεννηθέντες ἄνωθεν,
Μηκέτι[108] δουλδύουσιν ἀθέσμοις ἤθεσι κόσμου.
Πρῶτα δὲ τοῖς ἰδίοις φανερὸς τότε κύριος ἔσται,
Σάρκινος, ὡς πάρος ἦν, χερσίν τε ποσίν τ' ἐπιδείξει
Τέσσαρα τοῖς ἰδίοις ἴχνη πηχθέντα μέλεσσιν,

Tum demum linquet manes lucemque reviſet,
Prima reſurgendi lectis veſtigia monſtrans:
Qui laticis culpas abluti fonte perennis
Præteritas rurſum geniti, planeque renati,
Jam non infandis parebunt moribus orbis.
Porro ſuis primum Dominus patefiet; eritque
Corporeus, ſicut fuit ante, manuſque, pedeſque
Oſtendetque impreſſa ſuis veſtigia membris

109 Αὐτο-

runt, inhoſpitalitatis hanc monſtrabunt menſam. Ipſa enim inſipiens gens tuum Deum non intellexiſti, ludentem mortalium mentibus, ſed & ſpinis coronaſti, & horridum fel miſcuiſti. Templi vero velum ſcindetur, & medio die nox erit tenebroſa nimis in tribus horis. Et morte morietur tribus diebus ſomno ſuſcepto. Et tunc ab inferis regreſſus ad lucem lævam veniet primus, reſurrectionis principio revocatis oſtenſo. Iſta Lactant. carptim per intervalla diſputationis ſuæ, ſicut ea poſcere videbantur, quæ probare intenderat, adhibuit teſtimonia Sibyllina; quæ nos nihil interponentes, ſed in unam ſeriem connexa ponentes, ſolis capitibus, ſi tamen ſcriptores deinceps ea ſervare non negligant, diſtinguenda curavimus. Opſopœus. Omnia hæc præcedentia ut & ſequentia, ſunt ex ſcripturis S.S. hauſta illarumque verbis expreſſa, adeo ut plane conſtet hæc non fuiſſe à Sibyllis prædicta, ſed ab homine, qui ſacra legerat biblia. *Gallæus.*

108 Δουλεύουσιν] Forte legendum δουλεύσουσι. *Opſopœus.*

109 Αὐτο-

109 Ἀντολίην, δύσιν τε, μεσημβρίαν τε καὶ ἄρκτον.
110 Τοσαῦδε γὰρ κόσμου βασιλήϊδες ἐκτελέσουσι
Πρᾶξιν τὴν ἀθέμιτον ἐπίψογον εἰς τύπον ἡμῶν.
111 Χαῖρε ἁγνὴ θύγατερ Σιών, καὶ πολλὰ παθοῦσα,
Αὐτός σου βασιλεὺς ἐπιβὰς ἐπὶ πῶλον ἐσάγει.
Πρᾶος πᾶσι φανεὶς, ἵνα τὶ ζυγὸν ὅπερ ὑπῆμων,
112 Δοῦλον δυσβάστακτον ἐπ' αὐχένι κείμενον ἄρῃ,
Καὶ θεσμοὺς ἀθέους λύσῃ, δεσμούς τε βιαίους.
113 Αὐτόν σου γίνωσκε θεόν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα,

Quattuor, occaſus, ortus, boreamque, notumque.
Nam totidem mundi perpetrant regna patentis
Infandum nimium facinus, nobiſque probroſum.
Salve caſta Sion, permultaque paſſa puella:
Ipſe tibi inſcenſo rex en tuus intrat aſello,
Erga omnes mitis, juga quo tibi, quo juga demat
Intoleranda tibi, quæ fers cervice ſubacta,
Solvat & exleges leges, violentaque vincla.
Hunc agnoſce tuum numen de numine natum,

Αὐτὸν

109 *Ἀντολίην* &c.] Uterque codex *ἀντολίην τε, δύσιν*, &c. ut ante ubi hic verſus Adami nomini adaptatur. *Idem*. Quot clavis Servatorem noſtrum fuiſſe cruci affixum, indicat Sibylla, ideoque pedem utrumque uno clavo non fuiſſe transfoſſum (ut perperam à nonnullis pictoribus, repræſentatur:) exiſtimavit. *Galleus*.

110 Idem codex *τόσαι γὰρ*. ſcribe *τόσσαι γὰρ*. *Idem*.

111 *Χαῖρε* &c.] Zachariæ 9. Lactantius hæc de ſecundo adventu interpretatur, quæ Propheta de primo dixit. *Idem*.

112 *Δοῦλον* &c.] Apud Lactantium lib. 7. c. 18. præcedit hemiſtichium hoc, *ἡμετέρας δουλείας*. Unde apparet locum mancum eſſe. Item pro *δοῦλον* legitur *ζυγόν*. Forte ita reponendum erit hemiſtichium, *ἵνα ἡμετέρας δουλείας ζυγὸν δυτοῦ*. *Idem*.

113 *Αὐτόν σου*] Lactantius lib. 4. c. 6. citat & legit *σὸν* pro *σου*. Auguſtinus quoque in orat. contra quinque hæreſes: *Si-*

 bylla

Αὐτὸν δοξάζουσα, καὶ ἐν στέρνοισιν ἔχουσα;
Ἐκ ψυχῆς ἀγάπα, καὶ τ' οὔνομα βάσταζον αὐτοῦ.
Τοὺς προτέρους δ' ἀπόθου, καὶ λῦσον ἀφ' αἵματος αὐτοῦ.
114 Οὐ γάρ σοι μύθοισιν ἱλάσκεται, οὔτε λιβαῖσιν,
Οὐ θυσίαις προσέχει φθαρταῖς, ἄφθαρτος ὑπάρχων.
Ἀλλ' ἁγίου στόματος θυμῷ προφέροντες ἴασιν.
Γνῶθι τίς ἐσ' ὅστις, καὶ τὸν γενετῆρα τότ' ὄψει.
115 Χηρεύσει τότε πάντα χρόνῳ στοιχεῖα τὰ κόσμου,
Ἀὴρ, γαῖα, θάλασσα, φάος πυρὸς αἰθομένοιο,

Laudibus hunc ornans, hunc imo pectore geſtans,
Diligeque ex animo, ferque ejus amabile nomen.
Rejice præteritos, atque ejus ſanguine ſolve.
Nam nec verba tibi, nec eum libamina placant,
Nec ſacra (inexſtinctus cum ſit) mortalia curat,
Sed qui ſincero taciturni pectore adorant.
Noſce quis hic nam ſit, tum patrem denique cernes.
Tempore torpebunt vidua, omnia ſemina mundi,
Aer, terra, ſalum, lux ignis fervida, cœli

Καὶ

bylla dicit, Ipſum tuum cognoſce Deum, Dei filium eſſe. Verſus iſte & paganum increpat & Judæum. Et mox: *Increpat te Sibylla dicens: Ipſum tuum cognoſce dominum Dei filium eſſe. Ipſum tuum cognoſce Deum, ipſum, non alium, non Martem, non Jovem, non Mercurium.* Idem.

114 Οὐ γὰρ &c.] Reg. cod. σοι ἰθύμοις pro σοι μύθοισιν. *Idem.*

115 Χηρεύσει &c.] Sequentes verſus pœne eoſdem vel leviter immutatos habuimus ante, ſed non eodem ordine. *Idem.*

116 Εἰς

Καὶ πόλος οὐράνιος, καὶ νὺξ, καὶ ἤματα πάντα,
116 Εἰς ἓν πῦρ ἥξουσι, καὶ εἰς μορφὴν πανέρημον.
Ἄστρα γὰρ οὐρανόθεν φωστήρων πάντα πεσεῖται.
Κοὐκέτι δὴ πτήσονται ἐπ᾽ ἀέρος εὔπτεροι ὄρνεις,
Οὔτε βάσις γαίης· θῆρες γὰρ ἅπαντες ὀλοῦνται.
Κοὐκ ἀνδρῶν φωναὶ, οὐ θηρῶν, οὔτε πετεινῶν·
Κόσμος ἄτακτος ἐὼν, οὐ χρήσιμον 117 οἶκον ἀκούσει.
Ἠχήσει δ᾽ ὁ βαθὺς πόντος μέγαν ἦχον ἀπειλῆς.
Ζῶά τε νηκτὰ τρέμοντα θαλάσσης πάντα θανεῖται,
Καὶ ναῦς φόρτον ἔχουσ᾽ ἐπὶ κύμασιν οὐκέτι πλεύσει.
Μυκήσει δ᾽ ὁ χθὼν αἱμασσομένη πολέμοισι.

Cardo, dies, noctes, conſident omnia in ignes,
Et fiet ſpecies quam deſertiſſima rerum.
Omnia namque cadent lucentia ſidera cœlo.
Nec volucres plumis agiles per inane volabunt,
Omnibus & tellus animantibus orba jacebit.
Non homines edent vocem, volucreſve, feræve
Confuſus ſolitum ſonitum non audiet orbis,
Sed magnum ſonitum reddet maris unda minacis,
Et trepidi cuncti morientur in æquore piſces.
Nec ſulcabit aquas jam pondere navis onuſta,
Mugitumque dabit de bellis terra cruenta,

Πᾶσαι

116 Εἰς ἓν πῦρ &c.] Placet lectio εἰς ἓν συῤῥήξουσι. & ſequ. verſu θαλάσσης pro φωστήρων. Regius codex claudit carmen ita, πάντ᾽ ἀπολεῖται. *Idem.*

117 Οἶκον] Forte legendum eſt ἦχον. *Idem.*

Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ψυχαὶ βρύξουσιν ὀδοῦσι,
Τῶν ἀνόμων ψυχαὶ ὀλολυγμοῖσί τε φόβῳ τε,
118 Τηκόμεναι δὲ λιμῷ, δίψῃ, λοιμῷ τε, φόνοις τε.
Καὶ καλέσουσι καλὸν τὸ θανεῖν, καὶ φεύξετ' ἀπ' αὐτῶν.
Οὐκέτι γὰρ θάνατος τ' αὐτοὺς, οὐ νὺξ ἀναπαύσει.
Πολλὰ δ' ἐρωτήσουσι μάτην θεὸν ὑψιμέδοντα,
Καὶ τότ' ἀποστρέψει φανερῶς τὸ πρόσωπον ἀπ' αὐτῶν.
Ἑπτὰ γὰρ αἰώνων μετανοίας ἤματ' ἔδωκεν
Ἀνδράσι πλαζομένοις διὰ χειρῶν παρθένου ἁγνῆς.
Αὐτός μοι τάδε πάντα θεὸς κείνας κατέλεξε,

Humanæque animæ frendebunt dentibus omnes,
Vexabuntque malos ululatus, atque timores,
Cædibus atque ſiti, famæ, peſteque deficientes:
Optandumque mori dicent, fugietque vocantes.
Non jam mortis enim requiem, non noctis habebunt.
Multaque nequicquam ſupremi numina patris
Orabunt, ſed eos tunc avertetur aperte.
Secula nam ſeptem dedit, uſus virgine caſta,
Ad reſipiſcendum ſpacium mortalibus ægris.
Ipſe mihi Deus hæc ſibi decreta omnia dixit,

Καὶ

118 Τηκόμεναι &c.] Septem proximi legebantur quoque lib. 11. *Idem.*

119 Οἶδα

Καὶ δι' ἐμοῦ στόματος τὰ λελεγμένα πάντα τελέσει.
119 Οἶδα ἐγὼ ψάμμων τ' ἀριθμοὺς, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Οἶδα μυχοὺς γαίης, καὶ τάρταρον ἠερόεντα.
Καὶ μερόπων ὄντων τε, καὶ ἐσσομένων, νεκύων τε,
120 Οἶδ' ἀριθμοὺς ἄστρων, καὶ δένδρεα, καὶ πόσα φύλλα,
Τετραπόδων, νηκτῶν τε, καὶ ὀρνίθων πετεηνῶν.
Αὐτὸς γὰρ μορφὰς ἀνδρῶν καὶ νοῦν ἐτύπωσεν,
Καὶ λόγον ὀρθὸν ἔδωκεν, ἐπιστήμην τ' ἐδίδαξεν.

Perficietque meis quæ ſunt dicta omnia verbis.
Novi ego arenarum numeros, menſumque profundi,
Tellurisque ſinus, tenebroſaque tartara novi,
Quot fuerint homines, quot ſint, quot deinde futuri
Aſtrorum numeros, ſtirpes, frondeſque quot uſquam: (lucres.
Quot ſint quadrupedes, quot piſces, quotque vo-
Idem nam ſpecies hominum, menteſque creavit,
Et docuit ſcire, & rationis munia rectæ.

Οφθαλ-

119 *Οἶδα ἐγὼ* &c.] Hoc verſu uſus eſt Apollo in oraculo Crœſo dato. *Idem*. Sed hæc carmina potius blaſphemiam quam prophetiam eſſe judicamus: mentitur Sibylla ſe omnia hæc noſſe, hoc enim mortalium nulli unquam fuit à Deo conceſſum, nulla creatura datur quæ omniſcientiæ participare poſſit. *Gallæus*. Notandum etiam, Doctiſſimum D. van Dalen allegare quæ hunc ut & alios verſus in diſſertatione ſua ſecunda ex iiſque detegere fraudes antiquorum vatum, apud paganos: hunc vide in de Oraculis illis fraudulentis diſſertat. 2. pag. 379.

120 *Οἶδα ἀριθμοὺς* &c.] E reg. codice ſcribe *φῦλα*, *genera*, animalium quæ ſequuntur. 9. Et Pſalmo. 14. Hunc verſum Apollo itidem Crœſo reſpondit. *Opſopœus*.

Ὀφθαλμοὺς ὁ πλάσας καὶ ὦτα, βλέπων καὶ ἀκούων,
Καὶ πᾶν ἐνθύμημα νόων, πάντων τε συνίστωρ
Αὐτὸς ἐὼν, συγῶν, καὶ ὕστερον αὐτὸς ἐλέγχων,
Καὶ ἐκπράξων ὅσα λαθών γε βροτῶν τις ἔπραξεν,
Ἐλθὼν καὶ ἐπὶ βῆμα θεοῦ θνητοῖσι λαλήσων,
Καὶ κωφοῦ ξυνιεὶς, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούων·
Καὶ πόσον ἐστὶ τὸ πᾶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὕψος,
Ἀρχὴν καὶ τέλος οἶδεν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
[121] Πάντα γὰρ ἐξ αὐτοῦ· τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος οἶδε.
[122] Μοῦνος γὰρ θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς ἄλλος.

Lumina qui finxit, quique aures: cernit & audit,
Omnes qui mentis motus tenet, omnia novit,
Et tacet, & tandem convincet, ſupplicioque
Afficiet quæ quiſque hominum celata patrarit,
Cum veniet ſolium ad Divinum jura daturus:
Qui nil dicentes, mutos, intelligit, audit.
Et quantum tellus à cœli vertice diſtet,
Principium, finem, media omnia novit: ab ipſo
Omnia ſunt, cœlum qui telluremque creavit.
Solus enim Deus eſt, non eſt Deus alter ab ipſo.

[123] Εἰ-

121 Πάντα γὰρ &c.] Aliquantulum variatus legitur in prooemio ex Theophilo. Sic Orpheus apud Euſebium, & Stoici apud Plutarchum, Ζεὺς ἀρχὴ Ζεὺς μέσσα: Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται. *Idem.*

122 Μοῦνος γὰρ &c.] Hunc verſum aliter refert Lactantius l. 1. c. 6. *Item alia* (inquit) *Sibylla, quæcunque eſt, cum perferre ſe ad homines Dei vocem diceret, ſic ait,* εἷς μόνος εἰμὶ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος. At in ſcripto Lactantii codice ſcribitur, μόνος γὰρ θεὸς εἰμι. Doctiſſimus Ranconetus legendum cenſuit, ὃς μόνος ἐστὶ θεός. *Idem.*

123 Θεωτί-

Εἰκόνα [123] θεσπίζω θείαν, ληφθεῖσαν ἀφ' ὕλης,
Χερσί τε μορφώσαντες ἑαῖς εἴδωλον ἄναυδον,
Δοξάζουσι λιταῖς καὶ θρησκείησιν ἀνάγνοις,
Τὸν κτίστην προλιπόντες, ἀσελγείαις ἐλάθρευσαν·
Πάντες δ' αὐτοῦ ἔχοντες, ἀχρήσιμα δῶρα θύουσι,
Χ' ὡς αὐτοῦ τιμὰς, τάδε χρήσιμα πάντα δοκοῦσι,
Θοίνῃ κνισσῶντες ὡς τοῖς ἰδίοις νεκύεσσιν.
Σάρκας γάρ τε καὶ ὀστέα μυελόεντα καίουσι,
Θύοντε βωμοῖς, καὶ δαίμοσιν αἷμα χέουσιν,
[124] Ἠδὲ λύχνους ἅπτουσι θεῷ τῷ φῶτα διδόντι,

Aſt homines ſylvis abſcindunt robur, & inde
Muta ſuis manibus divum ſimulacra figurant,
Quæ decorent ritu, libamentiſque profanis,
Impuraſque colunt nugas, genitore relicto.
Omneſque aſſidui vaniſſima munera libant.
Et tamen hoc ipſum ſe rentur honore juvare,
Atque dapes adolent, ut caſſos lumine paſcant.
Namque cremant carnes, & plenis oſſa medullis,
Et mactant aris, & placant ſanguine manes,
Candelaſque Deo accendunt, qui lumina donat.

Χ' ὡς

123 Θεσπίζω] Forte legi debet δ' ἄνθρωποι. *Idem.*

124 Ἠδὲ λύχνους &c.] *Accendunt lumina.* Omnium pene gentium communis fuit ritus ad gaudii ſignificationem ignem accendere, neque occurrit quicquam frequentius apud veteres auctores quam λυχνοκαΐας & accenſarum facum mentio, ob res ſive publice ſive privatim lætas. Nec ſolum in templis lumina accendebant, ſed etiam domi quiſque ſuæ, eaque januis & feneſtris appendebant. Juvenalis in 12. apparatum diei feſti deſcribens, non quidem ex Judaica diſciplina, ſed ex ritu Romano:

Cuncta

Χ' ὡς διψῶντι θεῷ θνητοὶ σπένδουσι τὸν οἶνον,
Εἰς οὐδὲν μεθύοντες ἐπ' ἀχρήστοισι θεοῖσιν,
Οὐ χρήζει θυσιῶν, ἢ σπονδῶν ἡμετεράων,

Ac tanquam ſitiat, vini libamina fundunt,
Mortales ebrii, qui numina vana fatigant.
Non libaminibus, non ſacris indiget iſtis,

Οὐ

Cuncta nitent, longos erexit Janua ramos,
Et matutinis operitur feſta lucernis.

Meminit & Tertullianus lib. de idololatria: ubi Chriſtianos reprehendit, qui ritum gentilem in eccleſiam Dei inveherent. *At nunc, ait, lucent tabernæ & januæ noſtræ. plures jam ethnicorum ſive lucernis & laureis quam Chriſtianorum.* Non prætermiſit hunc ritum Gregorius Nazianz. quo loco omnes pæne mores recenſet, quibus diem lætum celebrabant veteres pagani, adſcribam ejus verba quia inſignis eſt locus. ſic ille in altera contra Julianum: Ἀδελφοί, ait, πανηγυρίσωμεν, μὴ φαιδρότητι σώματος, μηδὲ ἐσθῆτος ἐξαλλαγαῖς, καὶ ποικιλίαις, μηδὲ κώμοις καὶ μέθαις, μηδὲ ἄνθεσι στέφωμεν ἀγυιάς, μηδὲ μύρῳ αἰσχύνωμεν τραπέζας, μηδὲ πρόθυρα καλλωπίζωμεν, μὴ τῷ αἰσθητῷ φωτὶ, καταλαμπέσθωσαν αἱ οἰκίαι, μηδὲ συναυλίαις καὶ κρότοις περιηχείσθωσαν, οὗτος. καὶ ἑλληνικῆς ἱερομηνίας ὁ νόμος: totum diei feſti apparatum hic habes: corporis lavacra, & unctiones, veſtis cultum, commeſſationem atque ebrietatem, flores ad coronamenta compitorum, unguenta ad menſas, januarum ornamenta, lucernas domi accenſas, poſtremo tripudia, & *balationes*, ut B. Auguſt. vocem uſurpem. *Iſ. Caſaubon.* *Num igitur mentis ſuæ compos, putandus eſt qui auctori, & Datori luminis, Candelarum ac Cereorum lumen offert pro munere? inquit Lactantius* lib. VI. c. 2. Perpendant hæc verba Pontificii, videantque quo modo tueri poſſint novum illum ac ſuperſtitioſum cultum Deo ac Sanctis, tanquam in tenebris agentibus, cereos accendentes. Hæc ſane ſatis evidenter demonſtrant Lactantii ævo non obtinuiſſe morem illum candelas accendendi, qua fronte auſus fuiſſet culpare in gentilibus quod & ipſi Chriſtiani factitabant. Concedo quidem Chriſtianos uſos fuiſſe lucernis & lampadibus, ſed dico illos non ceremoniæ, ſed neceſſitatis cauſa illas habuiſſe. quemadmodum videre eſt Actorum 20. v. 7. notandum etiam Chriſtianos primis temporibus propter perſecutiones ante lucem, noctu conveniſſe, ut patet ex Plinii epiſt. *ſoliti erant*, inquit, *ſtato die ante lucem convenire*; opus igitur habebant lumina accendere, ſed an non eſt hæc ſtulta conſequentia, ergo etiam Chriſtiani de die debent accendere, etiamſi profunda fruantur pace? certe primi Chriſtiani quando ipſis diem cultui ſacro licuit impendere, non convenere nocte, neque de die lumina accendebant, ut antea nocte fuerant ſoliti, ſic Tertull. objiciens gentilibus illum morem ridiculum, teſtatur apud Chriſtianos non obtinuiſſe. Apol. cap. 35. *nec lucernis diem infringimus.* Dicamus igitur Potificios, qui heic loci Lactant. erroris arguunt pro gentilibus contra doctorem Chriſtianum pugnare: imo ipſi gentiles illum morem ridebant: vide Senecam de Vita Beata cap. 27. *Gallæus.*

125 Κυ-

Οὐ κνίσσης μιαρῆς, οὐχ αἵματος ἐχθίστοιο.
Ταῦτα γὰρ, εἰς μανίας βασιλήων ἠὲ τυράννων,
Δαίμοσι ποιοῦσι νεκρῶν ὡς οὐρανίδαισι
Θρησκίαν ἄθεον καὶ ὀλέθριον ἐκπονέοντες.
Καὶ καλέουσι θεοὺς λιθίνους τὰς εἰκόνας αὐτῶν,
Τὸν κτίστην περιλιπόντες· ἀπ' αὐτῶν ἐλπίδα πᾶσαν
Καὶ ζωὴν νομίσαντες ἔχειν. [125] κωφοὶ καὶ ἄναυδοι,
Εἰς τὸ κακὸν πιστοί τ', ἀγαθὸν δ' ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν.
Αὐτὸς ὁδοὺς προέθηκε δύο, ζωῆς θανάτου τε,
Καὶ γνώμῃ προέθηκ' ἀγαθὴν ζωὴν προαλέσθαι.

Non nidore malo, aut inviſo ſanguinis hauſtu.
Namque (tyrannorum regumque inſania ſuadet)
Manibus hæc faciunt, ceu manes cœlicolæ ſint,
Ritus curantes pravoſque, Deoque carentes.
Effigieſque ſuas (rerum genitore relicto)
Marmoreos dicunt divos, pendere putantes
Hinc ſibi ſpem & vitam: ſurdi mutique, malum qui
Credere tam faciles, à recto prorſus abhorrent.
Ipſe vias poſuit binas vitæque neciſque,
Propoſuitque bonam menti ſibi ſumere vitam:

[126] Αὐ-

125 Κωφοὶ καὶ &c.] Forte legendum κωφοὶ κ' ἀνόητοι. Huc enim reſpexiſſe videtur Lactant. lib. 5. cap. 14. ſic ſcribens: *Vanarum religionum cultores eadem ſtultitia id objiciunt, qua verum Deum non intelligunt, quos Sibylla Erythræa κωφοὺς καὶ ἀνοήτας vocat, ſurdos ſcilicet & excordes, qui nec audiant Divina, nec ſentiant, ſed terram digitis ſuis imaginatam metuant & adorent.* Opſopœus.

126 Αὐτοὶ δ' εἰς θάνατον ϗ πῦρ αἰῶσιν ἐρίψαν.
127 Εἰκὼν ἐστ' ἄνθρωπος ἐμὴ, λόγον ὀρθὸν ἔχουσα·
Τούτῳ θὲς καθαράν τε ἀναίμακτόν τε τράπεζαν,
Πληρώσας ἀγαθῶν, ϗ δὸς πεινῶντι τὸν ἄρτον,
Καὶ διψῶντι ποτὸν, ϗ εἵματα σώματι γυμνῷ·
Ἐκ μόχθων ἰδίων πορίσας ἁγναῖς παλάμῃσι;
Θλιβόμενον κτῆσαι, ϗ τῷ κάμνοντι παράστα·
Καὶ ζῶσαν θυσίαν ταύτην τῷ ζῶντι πόριζε.
Σπεῖρον ἐπ' εὐσεβίῃ, ἵνα σοι κύριος τάδε δώσῃ·
Καρποὺς ἀθανάτους, καὶ φῶς αἰώνιον ἕξεις,

Sed ſeſe in mortem æternam jecere, & in ignem.
Effigies mea homo eſt rectæ rationis alumna:
Huic tu pone volens puram ſine ſanguine menſam,
Repletamque bonis: panem potumque famenti,
Et ſitienti da: nudum tege corpus amictu:
De proprio caſtis manibus largire labore:
Oppreſſum recrea: feſſi ſolare labores.
Hæc à te detur viventi victima vivens,
Sparge pie ſemen, Dominus tibi donet ut iſta:
Æternos fructus, æternum lumen habebis,

Καὶ

126 Αὐτοὶ δ' εἰς &c.] Priores editiones, αὐτοῖς, & mox ſcripti cod. ἔριψυ. forte ἔριψε, *ipſos projecit*, vel αὐτοὺς ἔριψαν, *ſeipſos jecere*. nec opus eſt ρ geminari, ut oſtenſum eſt in oraculis veteribus. *Idem*.

127 Εἰκὼν &c.] Allegat hunc verſum Lactantius lib. 2. cap. 10. atque Platonem quoque humanam formam θεοειδῆ ſtatuere. *Idem*.

128 Οἱ

Καὶ ζωὴν ἀμάραντον, ὅταν πυρὶ πάντας ἐλέγξῃ.
Χωνεύσει γὰρ, καὶ πάντ' εἰς καθαρὸν διατάξει.
128 Οὐρανὸν εἱλίξει, γαίης κευθμῶνας ἀνοίξει.
Καὶ τότ' ἀναστήσει νέκυας, μοῖραν καταλύσας,
Καὶ θανάτου κέντρον, καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἥξει,
Κρίνων εὐσεβέων καὶ δυσσεβέων βίον ἀνδρῶν.
Καὶ κριὸν κριῷ, καὶ ποιμένα ποιμένι θήσει,
Καὶ μόσχον μόσχῳ πέλας ἀλλήλων ἐς ἔλεγχον,
Οἵτινες ὑψώθησαν ἐλεγχόμενοι ὑπ' ἐλέγχων,
Καὶ στόμα παντὸς ἔφραξαν, ἵν' αὐτοὶ ζηλώσαντες,

Vitam incorruptam, cum cunctos arguet igne.
Omnia nam purgans, molem convertet in unam.
Cœlum convolvet, telluris operta recludet.
Manes in vitam (fatorum lege ſoluta,
Et lethi ſtimulis) ad judiciumque vocabit,
Judicet ut tandem mores pravoſque pioſque.
Ariete tunc aries, paſtor paſtore propinquo,
Et vitulus vitulo admoto cenſebitur illic:
Quoſque ſibi nimium faſtum ſumpſiſſe patebit,
Et qui cuilibet os obſtruxere imperioſi,

129 Τοὺς

128 Οὐρανὸν εἱλίξει &c.] Quatuor proximorum verſuum auctorem facit Lactant. lib. 7. cap. 20. eam Sibyllam, cujus verſus duo illi ſunt, quos ibidem ex acroſtichide recitavit. Sunt autem parum diverſi à Sibyllinis noſtris:

Οὐρανὸν εἱλίξας (vet. εἱλίξω) γαίης, κευθμῶνας ἀνοίξω,
Καὶ τότ' ἀναστήσω νεκροὺς μοῖραν ἀναλύσας
Καὶ θανάτου κέντρον, καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἄξω,
Κρίνων εὐσεβέων καὶ δυσσεβέων βίον ἀνδρῶν.
Idem.

Digitized by Google

129 Τοὺς ὁσίους πεσάσαντας ἴσως καταδουλώσωσιν,
Σιγᾶν προσάσαντες, ἐπειγόμενοι διὰ κέρδος·
Καὶ δοκίμοις πιστοῖς τότε χωρήσουσιν ἅπαντες.
130 Οὐκέτι λοιπὸν ἔρεις λυπούμενος αὔριον ἔσται,
Οὐκ ἐχθὲς γέγονεν, οὐχ ἤματα μακρὰ μερίμνης,
Οὐκ ἔαρ, οὐχὶ θέρος, οὐ χειμὼν, οὐ μετόπωρον,
Οὐ δύσις, ἀντολίη. ποιήσει γὰρ μακρὸν ἦμαρ.
Εἰς αἰῶνα φωτὸς μεγάλου πεποθημένος ἔσται
Χριστὸς Ἰησοῦς αἰώνων
131 Ἀγέννητος, ἄχραντος, ἀέναος, ἀΐδιός τε,

Et ſibi de ſanctis vires peperere ſubactis,
Ex paribuſque ipſos fecerunt inferiores,
Et ſtudii lucro ducti juſſere ſilere:
Tunc inquam cedent omnes fidiſque probiſque.
Non jam jurgia erunt, non jam dicetur, Erit cras,
Aut tranſivit heri: nec erunt quos crebra fatigat
Cura dies: non ver, æſtas, autumnus, hyems ve,
Ortuſve, occaſuſve: dies nam longa manebit.
In ſecula lucis magnæ deſiderabitur
Chriſtus Jeſus ſeclorum
Æternus, nunquam genitus, plane intemeratus,

132 Οὐ-

129 Τοὺς ὁσίους &c.] Reg. cod. τοὺς ὁσίους. ſic ante τοῖς ὁσίοις ζῶσιν. *Idem.*
130 Οὐκέτι λοιπὸν &c.] Vide num ſcribendum ſit ἐρεῖ pro ἔρεις, ut eſt ſupra ubi etiam ſequentia carmina reperies. MS. Gallæi legit ἐρεῖ. *Idem.*
131 Ἀγέννητος &c.] Reg. cod. αὐτογέννητος. vel igitur deme alterum ν, vel ſcribe αὐτογενής. vide Lactant. lib. 1. c. 7. *Idem.*

132 Οὐ-

[132] Οὐράνιος, ἰσχύϊ μετρῶν πυρόεσσαν ἀϋτμὴν,
Καὶ παταγοῦ σκῆπτρον κατέχει σὺν ἀπλωεῖ πυρσῷ,
Γρηΰνει τε βαρυκτυπέων δουπήματα βροντῶν,
Γῆν κλονέων κατέψει ῥοιζήματα
Κ' ἀστεροπῶν μάστιγας ἀπαμβλύνει πυροφεγγεῖς,
Ομβρων δ' ἄσπετα χεύματα, [133] ἠερακινῆς δὲ χα-
λάζης,
Κρυμαλέης νεφελῶν τε βολῆς, καὶ χείματος ὁρμῆς.
Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἕκαστα νόῳ διατεκμαίρονται,
Οσσα περ αὐτῷ σοι δοκέει, πρήσσειν τ' ἐπινεύσεις·
[134] Σῷ παιδὶ περὶ κτίσεως πάσης στέρνοις ἴσοισι πε-
φυκὼς,

Ignitas cœli cohibet qui viribus auras:
Fulminis & ſonitum ſævo fulgore coërcet,
Horrendos tonitrus mollit, pacatque fragores,
Terram convolvens ſtridores comprimit
Fulguris obtundit percuſſus igne micantes,
Imbris & immodico fluxus, & grandinis albæ,
Et nubis gelidæ jactus, hyemiſque ſolutæ.
Singula namque ipſi conjectant mente, videntur
Quæ tibi, quæque tuo nato annuis ipſe patranda:
Qui tibi & unanimis, & par, res ante creatas,

Σύμ-

132 Οὐράνιος &c.] Vetus editio & ſcripti codices referunt οὐρανοῦχος. *Idem.*
133 Ηερακινῆς] Ηρακινῆς lectori relinquo. Reg. cod. habet ἱερακινῆς ὁ χαλάζης. *Idem.*

134 Σῷ παιδὶ &c.] Verſus juſto major eſt: amputandum videtur σῷ παιδὶ. Et ſine dubio hæc & ſequentia notha ſunt. *Idem.*

135 Πεί-

Σύμβουλος, πλάστης μερόπων, κριτής τε βίοιο.
Ον πρώτη στόματος γλυκερῇ προσφθέγξατο
φωνῇ·
Ποιήσωμεν ἴδιον πανομοίιον ἀνέρα μορφῇ
Ἡμετέρῃ, καὶ δῶμεν ἔχειν ζωαρκέα πνοιήν.
Ὠ θνητῷ περ ἐόντι τὰ κοσμικὰ πάντα λατρεύσει,
Καὶ χοϊκῷ πλασθέντι τὰ πάνθ' ὑποτάξομεν αὐτῷ.
Ταῦτα δ' ἔφησθα λόγῳ, τῇ σῇ φρενὶ πάντα δ' ἐτύχθη.
Πάντα δὲ ὁμοῦ στοιχεῖα κελεύσματι [135] πείθεται
τῷ σῷ.
Καὶ κτίσις ἀΐδιος συνετάσσετο πλάσματι θνητῷ,
Οὐρανὸς, ἀὴρ, πῦρ, χθὼν, γῆ καὶ χεῦμα θαλάσσης,

Humanæ judex vitæ, ſociuſque creator.
Ad quem oris prima tu dulci voce locutus:
Condamus hominem proprium, noſtræque figuræ
Perſimilem, atque auram vitalem demus habere.
Cui vel mortali totus famulabitur orbis,
Et ficto ex terra nos omnia ſubjiciemus.
Hæc tu mente tua ſic verbo fatus, & ecce
Omnia facta: tibi parent elementa jubenti
Omnia protinus, & rerum natura perennis
Eſt cum figmento mortali condita rite,
Cœlum, aër, ignis, tellus, fluctuſque marini,

Hé-

135 πείθεται] Forte debet legi πείθετο. *Idem.*

139 Συν-

Ἠέλιος, μήνη, χόρος ἄστρων, οὔρεά τ', ἦμαρ,
Εὐφρόνη, ὕπνος, ἔγερσις, πνεῦμα, καὶ ὁρμὴ,
Ψυχὴ, καὶ σύνεσις, τέχνη, φωνή τε καὶ ἀλκή·
Ζώων τ' ἄγρια φῦλα τὰ νηκτῶν καὶ πετεινῶν,
Πεζῶν τ', ἀμφιβίων τε, καὶ ἑρπετέων, διφυῶν τε.
Πάντα γὰρ αὐτὸς σοι [136] συντάσσεο σῇ π' [137] ἀνα-
γωγῇ.
Ὑστάτοις τε χρόνοις χθόνα ἠμείψατο,
Καὶ βραχὺς ἐλθὼν παρθένου ἐκ [138] Μαρίας λαγό-
νων τε,

Sol, luna, aſtrorumque chorus, monteſque, dieſque,
Nox, flatus, ſomnus, vigilantia, viſque volendi,
Vita, intellectus, voces, & robur, & artes,
Atque immanſuetum volucrum genus, atque na-
tantum,
Manſuetum; bigenus, ſerpentumque, ancipi-
tumque.
Omnia namque tibi certo ordine diſpoſuiſti,
Temporibuſque petit poſtremis terram
Et brevis egreſſus Mariæ de virginis alvo

Ἐξα-

136 Συντάσσεο] Regius cod. οὐ συντάσσεο. Et ſtatim non male ſcribetur ὑπ' ἀνάγκῃ. Sic etiam habet MS. Gallæi.

137 Ἀναγωγῇ] Forte legendum eſt ἀναγωγῇ. *Idem*

138 Μαρίας &c.] Omnia hæc & ſequentia ſunt ſuppoſititia, ex ſcripturis petita & mirandum eſt reperiri homines tam credulos, qui admittant à Sibylla Erythræa eſſe hæc prædicta. hoc modo S. Eſayæ magna fit injuria, hic enim tantum potuit prædicere, *Virgo pariet*: illa vero ſcivit (ſi Diis placet) nomen virginis, Mariæ ſcilicet, ſic Gentilibus clarius Myſteria

Ἐξανέτειλε νέον φῶς

Οὐρανόθεν δὲ μολὼν, βροτέην ἐνεδύσατο μορφήν.

Πρῶτα μὲν οὖν Γαβριὴλ σθεναρὸν δέμας ἁγνὸν ἐ-
δείχθη

Δεύτερα καὶ κούρην[139] αὐτάγγελος ἔννεπε φωνῇ·

Δέξαι ἀχράντοισι θεὸν σοῖς παρθένε κόλποις.

Ὣς εἰπὼν, ἐμπνεῦσε θεὸς χάριν, ἡ δ'[140] αἰεὶ κούρη,

Τὴν δ' ἄρα τάρβος ὁμοῦ, θάμβος θ' ἕλεν ἐξαΐουσαν.

Στῆ δ' ἄρ ὑποτρεμέουσα, νόος δέ οἱ ἐπτοίητο

Παλλομένης κραδίης, ὑπ' ἀγνώστοισιν ἀκουαῖς.

Exorta eſt nova lux
E cælo veniens mortales induit artus.
Ac primum corpus Gabriel oſtendit honeſtum
Nuncius, hinc tali affatur ſermone puellam:
Accipe virgo Deum gremio intemerata pudico.
Sic ait: aſt illam cœleſtis gratia molli
Leniit afflatu: tum virginitatis amatrix
Perpetuæ, magno ſubito correpta ſtupore,
Atque metu, trepida preſſit formidine mentem,
Ignotis verbis commoto corde tremiſcens.

Αὖθις

ſteria ſacra innotuerunt quam ipſi populo Dei: quod plane eſt ἀντίγραφον. ut & ex ſequentibus ſatis poſſet demonſtrari, ex nomine Angeli Gabriel ejuſque colloquio cum Sancta Virgine. &c. *Gallæus.*

139 Αὐτάγγελος] Reg. c. ἀρχάγγελος. Item verſu prox. τέξαι pro δέξαι. *Idem.*

140 Αἰεὶ κούρη &c.] Innuit Mariam fuiſſe perpetuæ Virginitatis amatricem, ſed velim mihi Sibylla hoc conciliet cur deſponſata fuerit viro, hoccine cum perpetuæ virginitatis deſiderio, convenit?

141 Θυ

Αὖθις δ' εὐφράνθη καὶ ἰάνθη κέαρ αὐδῇ,
Κουρίδιον δ' ἐγέλασσεν, ἑὴν δ' ἐρύθηνε παρειὴν,
Χάρματι τερπομένη, καὶ θελγομένη φρένα αἰδοῖ.
Καί οἱ θάρσος ἐπῆλθεν, ἔπος δ' εἰσέπτατο νηδὺν,
Σαρκωθὲν δὲ χρόνῳ, καὶ γαστέρι ζωογονηθὲν,
Ἐπλάσθη βροτέην ἰδέην, καὶ κοῦρος ἐτύχθη
Παρθενικοῖς τοκετοῖς. τόδε γὰρ μέγα θαῦμα βροτοῖσιν.
Ἀλλ' οὐδὲν μέγα θαῦμα θεῷ πατρὶ, καὶ [141] θεῷ υἱῷ.

Hinc ut lætificis mens eſt recreata loquelis:
Erubuit malas ridens puerile venuſtas:
Lætitia, dulcique animum demulſa pudore.
Tunc ad ſe rediit, verbumque volavit in alvum,
Idque ſuo factum atque animatum tempore corpus
Mortali facie cretum eſt: puer inde creatus
Virgineo partu: mira eſt mortalibus hæc res:
Sed res nulla Deo patri natoque ſtupenda.

Tικ-

141 Θεῷ υἱῷ] Veriſſima certe eſt hæc propoſitio, *Jeſus Chriſtus eſt verus* Deus. Convenit enim ei I. *Nomen ſoli Deo proprium*, & Eſſentiale Tetragrammaton, tum quoad literas Jer. 23. 6. tum quoad ſenſum & explicationem, Apoc. 1. v. 8. Confer. Theol. Jud. *Voiſ.* pag. 37. Quod ubique Soli Deo convenit. Creaturis autem nec proprie, nec Metaphorice; adeo ut ſi vel Arcæ, vel Hieroſolymis tribui videatur, Metonymice referatur ad eum, qui ibi præſens eſt: vide *Buxt.* Tract. de Arc. Fœd. pag. 8. & deinc. II. *Nomen* אדוני *κατ' ἐξοχὴν* Pſal. 110. 1. Domini gloriæ 1. Cor. 2. 8. quod utrumque nomen ſtylo Eccleſiæ, tam Judaicæ, quam Chriſtianæ Deitatem indicat. Ut enim *δόξα gloriam* ſæpe notat divinam; ita הכבוד *Deus κατ' ἐξοχὴν* appellatur. Exempla dedimus *Anal.* P. 1. pag. 318. Domini Dominantium Apoc. 19. 16. cui

ddddd Gen. 17.

Τικτομένου δὲ βρέφους, ποτὶ δ' ἔφθατο γηθοσύνῃ
χθών.
Οὐράνιος δ' ἐγέλασσε θρόνος, καὶ ἀγάλλετο κόσμος.
[142] Καινοφανὴς δ' [143] μάγοισι σεβάσθη θέσφατος ἀστήρ.

Hoc puero nato properavit gaudia tellus,
Cœleſtis riſit ſedes, & geſtiit orbis:
Divinamque Magi ſtellam coluere recentem.
Monſtratuſque Dei præcepta ſequentibus infans

Σπαρ-

Gen. 17. judex orbis, ratione Etymologiæ, æquipollet. III. *Nomen* אלהים quod illum exprimit, cui ſoli, & jure cultus competit religioſus, Quod argumentum ut ipſe nobis ſuggerit Sp. Sanct. Deut. 6. v. 4. Matth. 4. ita, qui vim illius eliduut, ipſis certe hac in parte Muhammedanis ſunt inferiores, & à primitivæ Eccleſiæ praxi, cui ſolenne fuit ex cultu religioſo inferre Deitatem, longe recedunt. *Hottingerus*.

142 Καινοφανὴς &c.] Hiſce ſic præmiſſis jam inquirendum eſt. Quomodo Magi ex ortu ſtellæ aut intellexerint, aut intelligere potuerint, regis natalem portendi, & regis Judæorum? Utrumque enim ex apparitione novi ſideris ab illis colligi, & colligi ſine hæſitatione, verba eorum apud Matthæum docent: *Ubi eſt ille Rex Judæorum, qui natus eſt? Vidimus enim ejus Stellam in Oriente, &c.* Opus vero illationis illius cauſam dari vel *naturalem*, vel *ſupernaturalem*. *Naturalem* removimus; quam *Planetarii* in ſuæ artis favorem hic producunt. Reſtat ergo, ut in alias perſpicaciæ & illationis Magorum cauſas inquiramus, quod compendio *falſarum* opinionum ἄρσιν, & *veræ* θέσιν, præſtare conabimur. II. Si centones *Apocryphos* à *Sethianis* olim conſutos, & Sethi Patriarchæ nomine protruſos conſulamus, quos ſequitur *Author Operis imperfecti*, hujus *Dubii* ſolutio expedita. 1. Fingunt illi Stellam illam formam pueri crucem geſtantis expreſſiſſe, qui Magos de Chriſto nato edocuerit: & illis iter in Judæam imperarit. Sed hæc omnia gratis dicta, & ſine ulla authoritate ſive ſacra, ſive humana, quæ ſit alicujus commatis. Merito itaque hoc commentum exploditur à *Baronio* Annal. Eccleſ. §. xxxv. Nec enim φαινόμενα ejuſmodi extraordinaria diſſimulata fuiſſet à Matthæo. Gemina ſunt illis quæ idem *Author Operis imperfecti* habet ibidem 1. de certa Magorum gente & numero ex traditione πατροπαραδότῳ in illam curam Stellæ à Balaamo prædictæ conſpiciendæ continuo incumbente 2. de conſuetudine illorum quotannis poſt meſſem trituratoriam conſcendendi montem Victorialem, & ibi in ſpelunca opperiendi inter ſacra exercitia Meſſiam. 3. De biennii itinere, quo nec eſca nec potus defecerit in peris eorum. 4. De hiſtoria baptiſmi illis collati à Thoma, & adjutorio ab illis Thomæ in prædicatione Evangelii præſtito. III. *Maldonatus Origenem & Hieronymum* ſequutus non improbabile judicat, dæmonum revelatione hoc myſterium

Magis

Digitized by Google

Magis inotuiſſe, tum quia alias etiam Chriſtum negantibus Judæis fuerint confeſſi, tum quia conſentaneum videatur, paſtores qui cœlum perpetuo contuebantur per Angelos è cœlo, Magos qui ab inferno ſcientiam hauriebant, ab inferno per dæmones doceri. Hæc vero opinio. 1. *Precaria* eſt, & gratis conficta. 2. *Abſurda*, Deum cœleſtem & infernalem apparitionem ſimul ad Magos de hoc myſterio edocendos abhibuiſſe. 3. *Inconſequens*, interdum Dæmones Chriſtum prædicantem fuiſſe confeſſos: Ergo & jacentem in cunis. 4. *Contraria* ipſius *Maldonati* hypotheſi, qui quando de *Magorum* conditione loquitur, diſerte inquit, vix credibile eſſe Magos fuiſſe. מכשפים ſive *præſtigiatores*, nomen apud omnes gentes infame, cum eos Evangeliſta ita honoris cauſa nominare videatur, quod ipſum in ſequentibus etiam tuetur, ubi Magos illos contradiſtinguit iis qui nefariis magiæ non naturalis, ſed diabolicæ artibus uſi id nominis obtinuere. Parum ergo conformia hæc *Maldonati* gloſſemata. IV. Plerique ex *Patribus* & Interpretibus in hanc ſententiam conceſſere, Magos ex Propheria Balaami Num. XXIV. 17. *Procedet ſtella ex Jacob, & ſurget ſceptrum ex Iſraele*, jamdiu ante cognoviſſe Chriſto naſcente *exorituram ſtellam*, & ſidere illo novo orto theſin tranſtuliſſe ad hypotheſin. Placuit hoc jam olim *Orizeni*, *Cypriano*, *Epiphanio*, *Euſebio*, *Ambroſio*, *Hieronymo*, *Chryſoſtomo*, *Baſilio*, *Theophylacto*, aliis. Rationes ſunt. 1. Magos ſive à Majoribus ſuis, qui è poſteritate Balaami, ſive à vicinis populis de prophetia illa toto Oriente nobili edoctos fuiſſe. 2. Magos non ſine cauſa ſtellam illam vocare τὸν αὐτοῦ ἀστέρα *Stellam ejus*, quaſi illi deſignando jam olim deſtinatam. 3. Idem probat *Maldonatus* ex eo quod Herodes non quærat ex Principibus Sacerdotum & Scribis populi, an Chriſto naſcente ſtella apparitura ſit, ſed, ea re ut nota paſſim præſuppoſita, roget tantum, ubi Chriſtus ſit naſciturus. Sed multa hic partim precaria, partim levia. 1. Supponitur, non probatur vaticinium illud Balaami toto Oriente fuiſſe notiſſimum. 2. Supponitur hos Magos è poſteritate Balaami fuiſſe, & habuiſſe compertam illam prophetiam. 3. Pervertitur interpretatio vaticinii illius, nec enim in eo per *ſtellam exorituram* aſtrum materiale, ſed ipſe Meſſias deſignatur qui alibi vocatur Sol Oriens ex alto, lumen, lux mundi. Excipit quidem *Maldonatus*, Chriſtum ſane fuiſſe ſtellam illam exorituram ex Jacob, novum autem non eſſe, unum verbum præſertim in prophetiis & Chriſtum, & Chriſti figuram ſignificare, ut verſ. 15. *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Sed aliud eſt typo nomen antitypi, & antitypo typi nomen dare, aliud illi rei, quæ nec typus, nec antitypus, neutrum enim nomen ſtellæ competit. Fuit ſane ſignum Chriſti orti, & analogia aliqua non caret, ut ſupra oſtenſum, ſed aliud, ſignum eſſe, aliud figuram, typum, ſenſu in ſcholis Theologicis recepto. Notum enim, hæc ſe habere ut latius & ſtrictius, omnis typus ſignum, non contra. Nec Chriſtus Stellæ illius ἀντίτυπον dici debet. 4. Vexatur phraſis Magorum, ab illis enim ſtella Chriſti merito vocari potuit, quia illius ortui deſignando divinitus deſtinata, ſine χρείᾳ neceſſaria ad ſtellam Balaami. 5. Nec opus erat Herodem de exortu ſtellæ & illius connexione cum natali Meſſiæ anquirere, præterquam enim quod tyranni plerunque ſuſpicaces ſunt, creduli & timidi, & quovis rumore facile efferantur, parati quamvis nubem pro Junone amplecti, ſufficiebat Herodi in novum Regem invadere, & ſive vere ſive falſo per ſtellam deſignatum opprimere. IV. Merito vero explodit *Chemnitius* Vit CL. opinionem aliorum, qui arbitrantur, Magos ſtella exorta tantum conjeciſſe Regem aliquem politicum natum, Orientem ſubacturum quem expediret mature obſequio civili, & muneribus externis ſibi devincire, adeoque nihil illos de Rege illo nato ſublimius concepiſſe. Nam & hoc gratis dictum, & ſine ſpecie ulla probabilitatis.

Digitized by Google

1. Quæſtio redit, unde id ex ſtellæ ortu conjicere potuerint Magi, regem natum, Orientem ſubacturum? 2. Cur regem illum in Judæa potius ortum & ſtatuunt, & quærunt quam alibi? 3. Quale munus, regi politico Orientem ſubacturo offerre myrrham & thus? 4 Qui regis politici ſchema conciliari potuiſſet ab illis cum infante in vico obſcuro, in domo aliena ſub privato tecto, ſi non inter ſordes, ſaltem inter anguſtias latente? Sane homines ſapientes credere, infantem illum regem eſſe, & orientis Dominum aliquando futurum, altioris erat indaginis, & ſapientiæ ſublimioris, cogitationum etiam à rebus carnalibus abſtractarum. 5. Qui etiam conſtat, Chriſtum velut Orientis Monarcham à Magis ſalutatum, quum alia prorſus & quidem *Judæorum Regis* nomenclatione illum deſignarint? V. *Chryſoſtomus* jam olim exiſtimavit, angelum figura ſideris Magis apparuiſſe, & illis ediſſeruiſſe myſterium de Meſſia nato, prout & paſtoribus Bethleemitanis. Sed ſupra oſtenſum, ſine cauſa Angeli Φαινόμενον ibi ſupponi, quam Scriptura non docet, quæ de apparitionibus Angelicis, ubi illæ contigere, aperte loquitur, hic vero modum Chriſti revelati tum Paſtoribus, tum Magis diſtinguit. VI. *Alii* ad *Sibyllarum* folia confugiunt, *Erythrææ* potiſſimum, à qua Chaldæorum Magos de tempore & ſigno ſimul adventus Meſſiæ edoctos volunt. Apud *Euſebium* ſane in Oratione Conſtantini ad Sanctorum cœtum cap. XVIII. Sibyllæ illi adſcribitur certum carminis genus, quod ἀκροστιχίδα Græci vocant, litteris initialibus inter ſe connexis referens hæc verba ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤῸΣ (ſecundum alios ΧΡΕΙΣΤῸΣ) ΘΕΟΥ͂ ΥἹῸΣ ΣΩΤΗ͂Ρ, ΣΤΑΥΡῸΣ *Jeſus Chriſtus Dei filius, Servator, Crux.* Id ipſum ex Codice Græco ſibi oſtenſum à Flacciano Proconſule docet Auguſtinus libro XVIII. de Civitate Dei capite XXIII. Sic à *Sibylla Samia* Chriſti natalem prædictum ferunt his verſibus,

> *Humano quem Virgo ſinu inviolata fovebit,*
>
> *Annuit hoc cœlum, rutilantia ſidera monſtrant.*

Lactantius ſane l. IV. diverſis capitibus non Prophetarum tantum vocibus, ſed & Sibyllarum carminibus Chriſti pleraque paſſionem cumprimis prænuntiatam contendit. Ad Chriſtum etiam trahit Euſebius c. XX. Eclogam quartam Virgilii,

> *Jam nova progenies cœlo demittitur alto, &c.*

Adde quæ apud *Suetonium* & *Tacitum* leguntur, quorum *iſte* tradit antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipſe tempore fore, ut invaleſceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: *ille* percrebuiſſe Oriente toto rumorem veterem, & conſtantem opinionem, eſſe in fatis, ut eo tempore Oriente profecti imperio potirentur. Addunt alii oracula vetera, quale illud è Chronicis Chronicorum, *In ultima ætate humiliabitur Deus, humanabitur proles divina, jacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur.* Sed nec hæc opinio probanda. 1. *Sibyllarum* prædictiones de Meſſiæ ortu ad ortum ſideris ſupponuntur, non probantur. 2. Parum probabile, vaticiniis à Dæmone ortis Magos ad Chriſti cunas vocatos. 3. Carmina illa Sibyllæ Erythrææ de Chriſto Servatore ὑποβολιμαῖα videntur non γνήσια. An enim credibile, prædictiones de Meſſia clariores à Diaboli vatibus, quam à Dei Prophetis editas? An conveniens Majeſtati divinæ, argutiis illis initialium literarum ludos facere? Annon *Tacitus* docet jam olim multa νοθεύματα pro Sibyllinis carminibus jactata, unde Sacerdotibus Romanis negotium datum ab Auguſto quantum humana ope poſſent vera & γνήσια à falſis ſecernendi. Sunt ergo hæc ἀθύρματα Virorum piorum quidem, ſed minus prudentium, qui bono zelo ſed ſine ſcientia in has artes jam olim incubuere, ut gentiles ad fidem Chriſtianam eo facilius adducerent, Merito itaque talia à *Caſaubono* Summo Viro in Exercitationibus Baronianis.

nis exploduntur, & rationibus ſolidis quidem, quo nomine ſine cauſa flagellat illum Doctiſſimus quidam Exercitator in ſuis Analectis. Quis quæſo ſui judicii adeo prodigus, ut innumera talia quæ Sibyllis affinguntur pro γνησίοις amplecti poſſit, quæ æque clarum ac radii ſolis, quum ſudum eſt, ſolent, poſt eventum demum ſcripta fuiſſe, & ſive pio zelo à Chriſtianis procuſa, ſive forte aliqua ex illis à Paganis ipſis per fraudem fabricata, ut Chriſtianos criminis falſi poſtularent. Qualia ſunt dum Meſſias introducitur à Sibylla.

> Πάντα λόγῳ πρήττων πᾶσάν τε νόσον θεραπεύων,
>
> *Omnia verbo faciens, & omnem morbum curans.*

Sic ubi miracula illius deſcribuntur,

> - - - Νεκρῶν δ' ἀνάστασις ἔσται
> Καὶ χωλῶν δρόμος ἔσσ' ὠκὺς, καὶ κωφὸς ἀκούσει,
> Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες,
>
> —— *Reſurrectio vero mortuorum erit,*
> *Et claudorum curſus erit velox, & ſurdus audiet,*
> *Et cæci videbunt, loquentur non loquentes.*

Sed hæc minus cruda. Expendat vero Lector qui ſuæ ſpontis, an credibile ſit ante eventum Sibyllam aliquam prædixiſſe, Chriſtum quinque panibus & duobus piſcibus in deſerto quinque millia hominum ſaturaturum, & duodecim cophinos de reſiduis fragminibus implendos. Atqui, ſi Lactantio lib. IV. de vera ſapientia c. XV. & aliis credimus, hæc Sibyllinis carminibus jam olim prædicta:

> Εἰς ἄρτοις ἅμα πέντε καὶ ἰχθύεσσι δυοῖσιν
> Ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσσει.
> Καὶ τὰ περισσεύοντα λαβὼν μετὰ κλάσματα πάντα
> Δώδεκα πληρώσει κοφίνους εἰς ἐλπίδα πολλῶν.
>
> *Unus panibus ſimul quinque & piſcibus duobus*
> *Virorum millia quinque in eremo ſaturabit,*
> *Et reſidua ſumens fragmina quinque*
> *Duodecim implebit cophinos in ſpem multorum.*

Sic ſane Chriſtum ventis imperaturum, mare conſtraturum, & calcaturum, morbos quoſvis curaturum, mortuos excitaturum, clarius omnibus prophetis Sibyllinis carminibus prædictum,

> Τοὺς ἀνέμους παύσει τε λόγῳ, στρώσει δὲ θάλασσαν
> Μαινομένην, ποσὶν εἰρήνης πίστει τε πατήσας.
>
> *Ventos quidem verbo compeſcet, ſternet vero mare*
> *Furens, pedibus id pacificis & fide calcans.*

Item;

> Κύματα πεζεύσει, νόσον ἀνθρώπων ἀπολύσει,
> Ζήσει τεθνηῶτας, ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖς
> Ἐκ δὲ μιᾶς πηγῆς ἄρτου κόρος ἔσσεται ἀνδρῶν.
>
> *Undas calcabit, homines à morbo liberabit,*
> *Vivificabit mortuos, dolores multis auferet,*
> *Et ex uno fonte ſatietas panis erit viris.*

Adde, quæ eodem libro recenſet *Lactantius*, Sibyllas jam olim vaticinatas, à Chriſto ſolvendam legem, illum in impiorum manus tradendum, cædendum, conſpuendum, corona ſpinea redimiendum, felle & aceto potandum, velum templi ſcindendum, tenebras trihorio incubituras, iſta omnia Chriſtum ſummo ſilentio in ſacerrimo corpore excepturum, non reſurrecturum tantum, ſed & reſurrectione ſua morti terminum impoſiturum poſt tridui ſomnum, ut loquitur *Lactantius*, & primitias reſurgentium futurum.

> Ἀλλ' ὅτε ταῦτ' ἂν ἅπαντα τελειωθῇ, ἅπερ εἶπον,
> Εἰς αὐτὸν πᾶς λύεται νόμος.
>
> *Sed quando omnia illa impleta erunt, quæ dixi,*
> *In illum deſinet tota Lex* ——

Item,

> Εἰς ἀνόμων χεῖρας καὶ ἀπίστων ὕστερον ἥξει.

Δώσουσι δὲ Θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις,
Καὶ στόμασιν μιαροῖσι τὰ πτύσματα φαρμακόεντα·
Δώσει δ' εἰς μάστιγας ἁπλῶς ἁγνὸν τότε νῶτον.
In manus iniquorum & infidelium poſtmodum veniet,
Dabunt vero Deo ictus manibus impuris,
Et oribus pollutis ſputa venenata,
Dabit vero ad flagra tum ſanctiſſimum tergum.

Item,

Καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει, μήτις ἐπιγνῷ
Τίς λόγος, ἢ πόθεν ἦλθεν, ἵνα φθιμένοισι λαλήσῃ,
Καὶ στέφανον φορέσει τὸν ἀκάνθινον.
Et colaphis cæſus ſilebit, nequis ſciat
Qualis ſit ſermo, aut unde venerit, ut perditis loqueretur,
Et coronam feret ſpineam.

Item,

Εἰς δὲ τὸ βρῶμα χολὴν κ' εἰς δίψαν ὄξος ἔδωκαν
Τῆς ἀφιλοξενίης ταύτην δείξουσι τράπεζαν.
In cibum vero fel, & in ſiti acetum dederunt,
Hanc menſam inhoſpitalitatis ſuæ oſtendent.

Item Sibylla ad Judæam,

Αὐτὴ γὰρ σὺ ἄφρων τὸν σὸν θεὸν οὐκ ἐνόησας
Παίζοντ' ἐν θνητοῖσι νοήμασιν, ἀλλὰ κ' ἀκάνθαις
Ἔστεψας στεφάνῳ, φοβερήν τε χολὴν ἐκέρασας.
Et tu, amens, tuum Deum non agnoviſti,
Ludentem mortali ſpecie, ſed & ſpinea
Coronaſti corona, & tremendum fel miſcuiſti.

Item,

Ναοῦ δὲ σχισθήσεται πέτασμα, καὶ ἤματι μέσσῳ
Νὺξ ἔσται σκοτόεσσα πελώριος ἐν τρισὶν ὥραις,

Item,

Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας,
Καὶ τότ' ἀπὸ φθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἥξει
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας.
Templi vero ſcindetur velum, & media die
Nox erit tenebroſa immanis tribus horis,
Et mortis fatum finiet ad tertiam diem dormiens,
Et tum e mortuis emergens in lucem veniet
Primus reſurrectionis initium vocatis oſtendens.

An lux ſimilis ulli Prophetarum affuſa circa Chriſtum Mediatorem? cui non meræ nox, meræ tenebræ videbuntur ſcripta Prophetarum præ hac luce? an non vileſcent illorum vaticinia præ talibus? qui ſic Evangelium μυστήριον ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, ſi hæc jam olim extitere inter Paganos? an ſic Judæi ſoli ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, & quod hic τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου? Qui fit, quod nec à Paulo, nec ab Apoſtolis aliis gentiles ad Sibyllarum carmina unquam fuerint ablegati? quo compendio, quo fructu cum illis diſputari potuiſſet, quibus crux Chriſti erat exoſa, & Evangelium μωρία τοῦ κηρύγματος, ſi talia ſuppetebant Chriſtianis in Paganorum forulis? Videmus ſtudioſe Apoſtolu.. captare apud Athenienſes occaſionem ab altari erecto Θεῷ ἀγνώστῳ: Poetarum etiam Græcorum ſententiis uti, *argumento ad hominem*. An ille prætermiſiſſet tam auguſta oracula, tam celebria inter Græcos & Romanos, ſi veritati Evangelicæ tanta inde lux, tanta facilitas gentiles convincendi præſto fuiſſet? Quoties à Paganis illa omnia ut ὑποβολιμαῖα rejecta? Provocatum ſane à *Juſtino Martyre*, *Origene*, *Clem. Alexandrino*, aliis ad Sibyllarum carmina, ſed ſæpe in rebus communibus in quibus etiam ad Orphei, Homeri, Muſæi & aliorum poemata provocabant.

Adde

Adde jam illorum ætate jactatos dubio procul centones poematum gratis fabricatorum, & adſcripta Sibyllis volumina laciniosa, ψευδεπίγραφα, gemina ſcrutis Gabaoniticis magnam partem, vano vetuſtatis ſchemate, & Sibyllarum titulo ſed fucato exornata, qualia maxime quæ à *Lactantio* notata & à nobis recitata. Apud Authores cæteroquin priſcos de Sibyllis quidem multa, & de *Hyſtaſpis* vaticiniis & *Hermetis. Triſmegiſti* diſciplina, ſed illorum ipſorum, quæ ad argumentum noſtrum pertinent, vel nulla vel obſcuriſſima mentio, & *Hermetis* illius librum *Caſaubonus* ψευδεπίγραφον eſſe ſolide docet Exerc. I. Num. XVIII. argumentis ductis ex conſideratione τέχνης tum πραγματικῆς, tum λεκτικῆς. Dubium quidem non eſt, quin multa à *Triſmegiſto*, *Hyſtaſpe*, *Sibyllis* & vatibus ac Scriptoribus paganis aliis dicta ad myſteria ſacra accommodari poſſint, ſed generalia & communia tantum & ἀμφίλογα, in quibus nullæ περιστάσεις ſingulares occurrunt de myſteriis Evangelicis, quippe quæ ſoli Eccleſiæ & prædictæ olim, & velut ſacrum ejus peculium illius ſolius cognitioni reſervatæ. VII. Fruſtra vero apud *Euſebium* c. XIX. antiquitas poëmatum illorum vindicatur, quod à Cicerone Latinitate donata fuerint, Cicero vero ab Antonio ſublatus fuerit diu ante Auguſti imperium, ſub quo demum Chriſtus natus. Atqui in Ciceronis operibus illa non reperiuntur. Quanvis enim hujus generis carminum, quorum initiales litteræ connexæ inter ſe certum ſenſum reddunt, (quæ Acroſtichides vocamus) meminerit libro II. de Divinatione, tamen non ſequitur illud ipſum Ciceroni vel viſum vel verſum fuiſſe, quod in hanc rem citatur. Sic fatendum, multa ex Ecloga illa Virgilii ad Chriſtum accommodari poſſe, id vero à Virgilio vel ſpectatum, vel intellectum dici poteſt, probari non item, qui id Salonino per meram adulationem tribuit, ut alii Veſpaſiano famam de Dominatore ex Oriente proditurо. Adde ſic non concludi inſtitutum, non magis quam allegatione illorum, quæ ex *Suetonio* & *Tacito* allata. Oraculum illud vetus revera tale eſt, hoc eſt obſoletum & rancidum, imo barbarum & in officina aliqua clauſtrali procuſum. VIII. *Alii* contendunt Magis Babylonis hæſiſſe multa è Danielis diſciplina. Quum enim ille in Magorum ſchola educatus legatur Dan. I. 9. probabile eſſe, illum ſui temporis Magis multa de Meſſia futuro inſinuaſſe, & hanc ſementem in Magorum ſeminariis retentam ſub his Magis refloruiſſe. Meſſiæ vero regnum à Daniele diſerte expreſſum cap. II. 44. quoad originem, & quoad efficaciam & quoad æternitatem ejus. *Alii* contendunt hanc lucem reliquiis Iſraelitarum τῆς ἐν τῇ διασπορᾷ deberi, à quibus per Colchos, Parthos, Indos, Æthiopas diſperſis, nec unquam Hieroſolymam reverſis doctrinæ propheticæ ſemina inter gentes, quibus permiſti vivebant, divendita & ſparſa fuerint. Hos eſſe Ἑλληνιστὰς illos, de quibus in Actis. Ex horum numero fuiſſe Eunuchum à Philippo baptizatum. Hinc itaque hæſiſſe Magis notitiam aliquam promiſſionum de Meſſia, quæ exortu novæ ſtellæ nova ſumpſerit incrementa. Utrique huic opinioni accedit *Chemnitius*, & alii Viri eruditi complures. IX. Conjecturæ hæ piæ ſunt & probabiles ſatis, ſed ſalva aliorum opinione, non ſufficientes. I. Demus hæſiſſe in Oriente λείψανα multa Prophetiarum Danielis, à Judæis etiam per varias regiones diſperſis multa de Meſſia ſparſa, difficultas ſemper manet, qui ex ortu novæ Stellæ Magi conjicere potuerint, novum illum Regem regnum æternum olim promiſſum erecturum, jam natum, & illam ipſam Stellam ad ejus miniſterium deſtinatam, imo qui id non conjecerint, ſed certo collegerint, nec enim de re illa ut dubia, ſed ut certa & comperta, & à ſe firmiter credita loquuntur. I. Non quærunt, an Rex Judæorum ſit natus, ſed ubi ſit natus? 2. Connectunt hæc ut neceſſaria inter ſe, ubi eſt rex Judæorum qui natus eſt? Vidimus enim ſtellam, & cum emphaſi,

phaſi, *ejus* ſtellam in Oriente. 3. Niſi id pro certo habuiſſent Magi, nunquam tanto itineri ſe commiſſuri fuiſſent, nunquam conjecturam ſuam tanta fiducia Hieroſolymæ publice expoſituri? X. Nihil itaque reſtat & cognitioni, & fiduciæ Magorum vindicandæ præter revelationem divinam ſive per illuminationem internam mentis, ſive per χρηματισμὸν externum Magis factum, cujus ductu & ex ſtellæ ortu Meſſiam natum agnovere, & ejus tum videndi tum adorandi deſiderio acti fuere: quæ ſententia *Auguſtino* etiam jam olim placuit. Hanc luminis Magorum cauſam innuit quoque *Chryſoſtomus* & *Leo* Serm. IV. de Epiphan. Domini. *Præter illam ſtellæ ſpeciem, quæ corporeum incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit*, &c *Modum* illius revelationis nec Scriptura docet, nec nos definire debemus ex conjectura. Satis res ipſa credatur, ut neceſſaria prorſus, ſine qua nec lumen illud Magorum, nec fiducia, nec iter, nec conſtantia in quærendo illo Rege, cauſam probabilem habent, nedum ſolidam. Cum ſidere ergo materiali ſidus aliud internum in animis horum Magorum accenſum, quo & de myſterio hoc divinitus edocti fuere, & excitati ad ejus tum inveſtigationem tum adorationem. Videtur vero id ipſum non probabiliter tantum, ſed ſolide etiam ſatis colligi poſſe ex verſu 12. ubi revelatio divina illis facta diſerte exprimitur, dicuntur enim χρηματισθέντες κατ' ὄναρ ne reverterentur ad Herodem. Idem ergo Deus qui miraculoſe viæ Ducem ſe Magis præbuit in profectione, iiſdem in reditu miraculoſe cavit, ne nefarii tyranni ſtrophis & ficto ſchemate deluſi in inſidias præcipitarent. Et hoc etiam lumen in animis Magorum per divinam revelationem accenſum ſufficiebat Magis in Judæam potius quam alio dirigendis, ſufficiebat fiduciæ illorum in longinquo & difficili itinere confirmandæ, & ſufficiebat tentationibus variis amoliendis, quum præſertim in maximo illorum æſtu (poſtquam Hieroſolymæ tantus Judæorum ſtupor, tantum frigus à Magis animadverſum) nova ſtellæ apparitione illorum fiducia novo tibicine fulta fuerit, & de Majeſtate illius edocta, quem quærebant. Rejicit *Franc. Lucas* Vir Eruditus alioquin & induſtrius peculiarem revelationem, ſed nulla ratione adjecta, nos meliori jure rejicimus *majorum traditionem* quam ille ſubſtituit. Imo eo ipſo quo acceſſiſſe vult illuminationem mentium, revelationem ponit cujus modum non definimus. *Chaldæorum* traditionem de filio Dei ab æterna mente genito, & in mundum prodituro, quam ſupponit *Brugenſis*, nec veram judicamus, nec ſufficientem Meſſiæ natali ex aſtri ortu dignoſcendo. *Abrahami* traditionem de beato ſemine aliquando orituro admittimus, quæ in Scriptura expreſſa. Quid vero huic traditioni cum Magis, à fœdere Dei & gente Judaica alieniſſimis? Demus vero traditionem illam de Meſſia aliquando exhibendo πατροπαράδοτον hæſiſſe Magis ſive à *Danielis* diſciplina, ſive à Judæis inter Babylonios & Perſas exulibus, qui è novæ ſtellæ ortu ita certo ab illis concluſum, regem illum tunc natum eſſe? *Balaami* vero vaticinium fruſtra hic obtenditur, ut oſtenſum, & ſupponitur, non probatur à *Franc. Luca* ſtellam illam ex Jacob orituram deſignaſſe ſtellam nuntiam nativitatis ejus qui exſpectabatur ex Jacob. Contrarium ſupra probatum. Adde, falſum ſupponi, ſtellam illam viſam oriri Magis ex Judæa, vel Judææ incumbentem. Nihil tale à Magis dictum innuit Matthæus. Imo teſtantur ſe illam vidiſſe ἐν τῇ ἀνατολῇ *in Oriente*, nec de ſitu ejus quicquam amplius addunt. Nec dici poteſt, illos ſtellam quidem vidiſſe *in Oriente*, ſed incumbentem Judææ. Præterquam enim quod hoc gratis dicitur, non poterat id dignoſci ob elevationem ſtellæ. Si vero ſtella illa fuiſſet in ſitu humili & depreſſo Judææ incumbens, non potuiſſet videri à Magis in Oriente conſtitutis. Hæc ergo verba non tantum ad viſionem

Mago-

Magorum, ſed etiam ad ſtellæ ſitum referenda. *Sibyllarum* vaticinia ſupra exploſa, quæ idem Author huc trahit. A majoribus vero Magos accepiſſe Regem magnum non tantum ex Judæïs oriturum, ſed & ortum ipſius peculiari ſtellæ ortu monſtrandum, illud vero gratis ſupponitur, non probatur. Cur vero ſtellam ejus ἀστέρα vocent, & de eo ut de re indubia loquantur, ſupra oſtenſum. Revelationi ergo neceſſario hic ſtandum, ſine qua Magi nec ex tota ſua arte, nec ex penu majorum de ſideris illius ſignificatione certi quid ſtatuere poterant, ſine qua etiam nunquam pervenitur ad Chriſtum, infra quem ſubſidit & natura, & ratio, & quidquid principiorum communium, niſi accedat & lumen peculiare, & potens Dei ἑλκὴ. Unde ut Meſſiæ promiſſio è cœlo orta, ſic & exhibitio cœleſtibus tantum nuntiis indicata, *paſtoribus* & *Joſepho* ab Angelis, *Magis* ſtella cœleſti, *Simeoni* per χρηματισμὸν, *Johanni* è cœlo, *Herodi* è Scriptura prophetica. Nec ſine luce cœleſti unquam vel Chriſtus manifeſtatus, vel ad Chriſtum debito modo itum. Judæis vulgo non fuiſſe ignotum, ſtellam Chriſto naſcente apparituram, nec verbum Dei docet, nec ſcripta Judæorum, nec ulla ratio, cum non Judæis natalis Meſſiæ ſtellæ illius ortu deſignatus fuerit, ſed Magis gentilibus, nec illa Judæis viſa comperiatur. *Janſenius*, eruditus alioquin & moderatus Interpres, Traditioni etiam majorum adſcribit hanc Magorum de ſtellæ ſignificatione fidem: 1. Quia non meminerint revelationis, ſed tantum ortus ſtellæ. 2. Quia non indefinite dicant ſe vidiſſe ſtellam, ſed *ſtellam ejus*, & ſignanter τὸν ἀστέρα cum articulo, illam videlicet ſtellam. quam ex antiqva traditione noverant ipſius eſſe. 3. Si non antiqua fuiſſet ſtellæ exſpectatio, eorum verbis non multum nec Judæos commovendos, nec Herodem. Hæc ſpecioſa quidem, ſed parum firma. Nec enim 1. opus erat illos meminiſſe revelationis, quæ vel interna erat, vel latens ſaltem, adeoque dubia aliis, ſed rei externæ, quam putabant etiam viſam & obſervatam aliis. 2. Supponitur, omnia à Matthæo relata, quæ à Magis dicta. 3. Adde, ab illis dubio procul creditum, eadem luce quæ ſibi obtigerat colluſtratam gentem illam in qua naſci debuerat Meſſias, & ejus potiſſimum bono, utpote Rex Judæorum futurus. 4. Cur definite & ſignanter vocent ἀστέρα illius, ſupra oſtenſum. Et hæc ſola ratio ſufficeret, animis illorum hanc lucem affuſam, ſtellam illam nihil aliud deſignare niſi Meſſiæ natalem, & illius rei gratia tantum exhibitam fuiſſe. 5. Perculſum fuiſſe Herodem, turbatam Hieroſolymam ſimplici etiam hoc nuntio, & hac ſola indicina, natum eſſe Judæorum Regem novum, nemo mirabitur, quiſquis & tyrannorum genium novit, & Herodis hiſtoriam, & creberrimos motus à Judæis gente turbulenta מאבותין, leviſſimis de cauſis excitatos, & ſpes Judæorum de inſtauratione ſui ſceptri, & odium Tyranni, & mala panica, quæ ex colliſione plurium de ſceptro inter ſe contendentium in regno aliquo metui poſſunt, & prævideri. V. Concludimus vero, probabiliter ſtatui poſſe, ad agnitionem illam Meſſiæ Magos per gradus varios deductos fuiſſe ſingulari Dei providentia. 1. Illos ut Aſtronomos ſiderum contemplationi frequenter vacantes cœpiſſe obſervare φαινόμενον novum ſtellæ inſtar, nunquam ante viſum vel obſervatum, extraordinarium etiam quoad ſitum, lucem, motum. Inde illos ex arte ſua facile conjeciſſe, novum aliquid & eximium portendi. 2. Acceſſiſſe indagationem diligentem Magorum ex artis principiis, quid præſagiret novum illud aſtrum, ſed fruſtraneam & evanidam. 3. Vaticinia quædam ſacra à Judæis inter populos Orientales diſſeminata de Meſſia aliquando ex ſua gente orituro ab illis expenſa. 4. Demus etiam, *Balaami* vaticinium Magis fuiſſe compertum, & perperam ab illis ad ſidus materiale relatum. 5. Fruſtra vero omnia, niſi ſidus novum non in cœlo tantum ſive æthereo, ſive aëreo, ſed & in animis

nimis illorum ſingulari Dei bonitate ſuccenſum fuiſſet, & adeo lucidum & potens, quod ſufficeret natali Regis Judæorum noviter nati demonſtrando, & illis ad ejus inquiſitionem & adorationem permovendis. *Spanhemius.*

143 Μάγοισι] *Latina* origo *Magorum* nomini aſſignatur à quibuſdam, ſed pædagogica & futilis, à particula *magis* quaſi inde etymon ejus arceſſendum foret, æque ac geminum illi nomen *Magiſtri* à *magis* & *ter*, quod nimirum uterque magis poſſit aliis, vel præſtet aliis, & hic quidem cum ἐπιτάσει. *Suidas* melius à μαίστωρ. Superiora produxiſſe confutaſſe eſt. Multa talia ludicra potius & jocularia quam arguta à multis. Magnorum quandoque virorum luſus hic reperiuntur. Qualia ſunt, quæ *A. Gellius*, nec ſine commendatione Authorum, proponit, *Noct.* Attic. lib. XIII. cap. X. *Sororem* appellatam, quod quaſi *ſeorſum* naſcatur, & ſeparetur ab ea domo in qua nata eſt, & in aliam familiam tranſgrediatur. *Fratrem* dictum eſſe quaſi *fere alterum.* Illud acumini *Labeonis Antiſtii* debemus, hoc è *P. Negidii* fabrica. Utrumque contortum & frigidum. Imo ſummis Doctoribus ἀμόγως talia ſæpe excidere. Sic *Tertullianus* libro adverſus Judæos τὸ πάσχα derivat à verbo Græco πάσχειν. Sic *Iſidorus* libro VII. cap. IX. cum *Anacleto* Pontifice Romano *Cephæ* nomen ducit ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, *eo quod in capite ſit conſtitutus Apoſtolorum.* Eodem jure, quo *Tacitus* Hiſtor. quinto *Judæos* quaſi *Idæos* ab Ida monte dictos contendit. Talia frequenter apud Scholaſticos reperiuntur, qui hic acumen ſuum ſæpe ſunt experti, v. g. *matrimonium* dici à *materia* & μόνος, vel quod ſit *matris* νόμος, & quæ ſunt inficeta & inepta id genus alia. Qualia multa merito exploſa, & alia feliciter eruta inter alios, poſt *Scaligerum* & *Caſaubonum* ſummos Viros, à Viro cl. *Chriſt. Becmano* in *Originibus* eruditis linguæ Latinæ. III. *Græca* derivatio nominis Μάγος multiplex dari videtur. 1. *Quidam* Μάγοι dictum volunt quaſi μέγαν, magnum, ſed & hoc gratis & præter rem. Fatemur, alluſionem aliquam ad hoc nomen reperiri Act. VIII. 9. ſed non etymon ejus, quando Simon dicitur Μαγεύων, & poſt, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν. 2. *Alii* Μάγος nomen ducunt ἀπὸ τοῦ μάττειν, à pinſendo vel ſubigendo, prout ab eadem origine Μαγεὺς piſtor, & Μαγὶς ἡ τράπεζα ἔνθα τὰ μεμαγμένα. Huc propendet *Etymologici Magni* Author, Μάγος παρὰ τὸ μάσσω, τὸ μαλάσσω, ὁ διὰ τῆς μαγικῆς ἐμπλάστρων τὰ μέλλοντα προλέγων. Sed & hoc contortum nimis & jejunum. 3. *Alii* ἀπὸ τοῦ μαγγάνου, quod *Suidæ* παράδοξόν τι. Hinc μαγγανεία γοητεία. Atqui μάγγανον potius ἀπὸ τοῦ μάγος, quaſi μάγανον, poſt μάγγανον, τὸ μηχάνημα τοῦ Μάγου ᾧ τι ποιεῖ. 4. *Epiphanius* in Ancorato Magorum nomen ducit ἀπὸ τῆς Μαγωδίας, Mediæ vel Arabiæ regione, quæ derivatio & ipſa violenta potius quam analoga, ſive ſignificationis ratio habeatur, ſive formationis vocis. Μαγωδὸς alias hiſtrio, mimus. μαγωδία artificium mimicum. IV. Hebraica vero etiam etymi hujus ratio, & varia quidem à variis adfertur, minus probabiles duæ videntur, probabilior tertia. 1. Minus probabilis eſt derivatio à voce מָעוֹן *robur* quod LXX. etiam adjective reddunt ἰσχυρὸς, δυνατὸς, quaſi idem cum עז & עזוז. Nec vero ulla hic vel ſignificationis vel analogiæ ratio. 2. Sic dura illorum derivatio, qui Magi nomen ducunt à *Benoni Pihel* מכשף verbi כשף / præſtigiis uſus eſt, quod LXX. exponunt per φαρμακεύειν. Sic מכשף illis φαρμακὸς, φαρμακεύς. Significatio quadrat, ſed eliſio τοῦ ך radicalis litteræ dura & inſolita. 3. Probabilior illorum opinio, qui Μάγοι ſic dictum volunt à verbi הגה particip. *Benoni* in *Hiphil*, מהגה quod proprie meditans, vel muſſitans, voce Hebræa inflexa ad Græcorum nominum terminationem. Datur hic analogia convenientior tum in forma-

formatione nominis, tum in ſignificatione. Τὸ הגה enim in *Kal*, & הגהה in *Hiphil* redditur a LXX. per μελετᾶν, meditari, item per φωνεῖν ἐκ τῆς κοιλίας, *de ventre* quaſi *preloqui*. Sic הגה μέλος, ᾠδή. Nec ſine ratione hoc verbum adhibetur Jeſa. VIII. 19. & prædicatur de præſtigiatoribus & incantatoribus. *Quum autem dixerint ad vos, quærite à Pythonibus, & ariolis* vel *ſciolis* המצפצים והמהגים *pipientibus* & *muſſitantibus* LXX. vertunt ζητήσατε &c. τοὺς κενολογοῦντας, οἳ ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦσιν. Erant ergo præſtigiatores מהגים muſſitantes, ἐγγαστρίμυθοι, & ἐγγαστριμάντεις vel στερνομάντεις q. d. *Ventrivates*, vates qui præ ſe ferebant ſe dæmonem in pectore vaticinantem habere. Ἐγγαστρίμυθος cæteroquin apud LXX. reſpondet voci Hebræorum אוב quod *utrem* notat, quaſi ex ventre utris inſtar intumeſcente & à Spiritu diſtento loquens. Alibi minus commode LXX. vertunt per θελητὴν quaſi ab אבה. Sic ἐγγαστρίμυθοι Jeſa. XLIV. 25. בדים mendaces, qui & חזי כוכבים *inſpicientes aſtra*. Sic ἐγγαστρίμυθος eſt LXX. ידעוני quaſi ſciolus, ariolus, γνώστης & ἐπαοιδός, incantator. *Targumim* habent voces מחשבין & מחשבין quaſi *proferentes* & *cogitantes*. V. Præter originem vero Hebraicam nominis *Magi*, ſi non veram, probabilem tamen & commodam ſatis, datur adhuc alia *Syro-Arabica*, quam obſervat *Ludovicus de Dieu*, Vir CL. qui vocem מגוש Mem accepto pro *heemantico* derivat à verbo גש/ quod Syris & Arabibus eſt ſcrutari, explorare, ut מגושא ſint velut גשושא exploratores, ſcrutatores naturæ rerum, qui & חכמי המחקר *ſapientes ſcrutationis*, quo nomine Phyſicos deſignant Rabbini, ut Grammatici illis dicuntur מדקדקים quaſi ſubtiliter & minutatim inquirentes in aliquid, à דקדוק Grammatica. Sic abſtractum מגושותא rerum naturalium ſtudium, quaſi eorum perſcrutatio, quæ examen profundum & exigunt, & merentur. Alias Phyſica illis dicitur מעשה בראשית *opus in principio*, per alluſionem ad rerum naturalium deſcriptionem, de qua Gen. I. Sic Metaphyſica ab illis vocatur מעשה המרכבה opificium currus ex capite primo *Ezechielis*. Hinc מרכבה doctrina abſtracta ἀναγωγή. Aſtronomos vocant חכמי תולדות *genethliacos* planetarios. Cæterum originem illam quod attinet nominis *Magorum*, conjectura ingenioſa nititur, & non contemnenda, revera enim גוש eſt rem velut in ramenta concidere, adeoque profunde meditari à גוש Hebræorum, quod *ramentum* vel *ſtrigmentum* notat. Sic גשושא Syris exploratores. Sic Luc. XX. 20. verſa vox ἐγκαθέτους à Syro, quam *Gloſſarium* ſedulum interpretatur, *Suidas* δόλιοι, κατάσκοποι, doloſum, exploratorem, prout Hebr. XI. 31. in plurali גשושא κατάσκοποι, & κατάσκοπος merito ἐγκάθετος dicitur, quia οἱ κατάσκοποι ἐγκάθηνται, vel ἐγκεκρυμμένοι εἰσί, & οἱ κρυπτόμενοι ἐγκάθηνται. VI. Plerique tandem in hanc ſententiam pedibus eunt, & contendunt nomen *Magi* Perſicum eſſe, ut voces *Satrapa*, *gaza*, & aliæ id genus. Vide *Cælium Rhodiginum* lib. 5. Antiqu. lect. capite 42. Sed & hic in diverſa itur. Alii contendunt nomen illud *ſpecificum* eſſe, & deſignare *ſapientem*, alii *genericum* & *gentilitium*, & ſumi pro Perſa quovis, vel ſaltem, ſecundum *Strabonem*, libro 15. pro incolis certæ cujuſdam regionis Mediæ inter quinque gentes, à quibus illa incolitur. *Plinius* Nat. Hiſtor. l. 25. c. 11. nomen illud commune facit pluribus gentibus,

ribus, & meminit Magorum Perſidis, Arabiæ, Æthiopiæ, & Ægypti. Sed hæc omnia ad *uſum* & *ſignificationem* pertinent, & origo ſemper dubia manet, etymon incertum. Qui ergo Magorum nomen Perſicum ſtatuunt, originem à ſe ignorari fatentur. Licebit & nobis illam ignorare, donec aliunde ex abdito eruatur. Hebrææ derivationi poſtremæ favet & vox Græca, quæ illi affinis, & ſignificatio, quam notat Author operis imperfecti, Homil. 11. *Magos* dici velut ſilentes & meditationi vacantes. Huc referri poteſt prædicatum illud מהגים ariolis attributum Jeſa. 8. 19. Sic *Hutteri* verſio eandem vocem retinet, *μάγοι* מהגים. *Munſteri* Euangelium Hebræum ſubſtituit vocem מכשפים nec ob id flagellandum erat à *Maldonato*, quia מכשפים Perſarum non infames erant, ut oſtendetur *Dubio* ſequenti, qui alias περιεργοποιοὶ potius quam θαυματοποιοί. *Syro-Arabicam* originem confirmat ſcriptio Arabica, Chaldaica, & Syra conjunctim, מגוש מגושא / אמגוש אמגושא quæ in Talmudicis etiam libris occurrunt. Non dubium interim, quin Matthæus vocem illam à LXX. Interpretibus (quibus illa frequens ſatis in Daniele, reſpondens voci Hebrææ אשף) mutuatus fuerit. Quiſque hic ſuo judicio fruatur. Nomina affinia *Magog* & *Maguſæorum* hæſere jam antiquitus Perſis, teſtibus *Suida*, & *Cedreno*, Μαγοὺς ὁ Πέρσης. Οἱ γάρ τοι Πέρσαι Μαγοὺς ὑπὸ τῆς ἐγχωρίου ὀνομάζονται. Καὶ μαγουσαῖοι οἱ αὐτοί. Interim, ſi Hebrææ linguæ antiquitatem attendamus, ab Hebræis potius ad Perſas, quam ab iſtis ad Hebræos nomen illud fluxiſſe videtur. De *Etymo* & *origine* nominis *Magorum* ſupra actum. Sequitur Quæſtio de ejus *ſignificatione* & *uſu*, quæ & neceſſaria magis, & magis utilis, cum vocum origo ignoretur plerunque, & ignorari poſſit ſalva rerum notitia, uſus vero & ſignificatio non item. Proinde pro inſtituti noſtri ratione paucis diſpiciemus.

I. quid *Magorum* nomen deſignet apud Scriptores paganos II. quid apud *ſacros*, & Matthæum noſtrum cumprimis. II. Si Scriptores *paganos* conſulamus, ut nomen abſtractum *Magia* ὁμώνυμον & πολύσημον apud illos, ſic & concretum *Magus*. Non diffundam me in enarrationem variarum Magiæ ſpecierum, quod à multis præſtitum, & ab inſtituto noſtro alienum. Sufficiat nobis obſervare *Magi* nomen μέσον ſecundum ſe eſſe, & modo in *bonam*, modo in *malam* partem Scriptoribus uſurpatum, prout Magia duplex apud eoſdem notatur, *licita* una, *illicita* altera. Magiæ *licitæ* meminit *Suidas* in voce μαγικὴ: ταύτην, inquit, εὗρον Μῆδοι καὶ Πέρσαι ἡ διαφέρουσα τῆς γοητείας καὶ αὐτῆς φαρμακείας. Diſtinguitur vero à quibuſdam in *naturalem* & *artificialem*. *Illicita* diabolica eſt, quam *Tertullianus* libro de anima vocat *ſecundam idololatriam*, in qua Diabolus cultum ſui quærit & adorationem. Hæc Legibus divinis & humanis merito proſcripta. Vide in Codice lib. 9. tit. 18. *de maleficis & mathematicis*. §. IV. *Eorum eſt ſcientia punienda, & ſeveriſſimis merito legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus aut contra ſalutem hominum moliri, aut pudicos animos ad libidinem flexiſſe detegentur &c.* §. V. *Chaldæi ac magi, & cæteri quos maleficos ob ſcelerum magnitudinem vulgus appellat &c.* §. VI. *Multi magicis artibus uſi elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, &c.* Vide etiam §. VII. Sic à Juriſconſultis merito ſancitum: Si quis theſaurum quærat in ſuo fundo, & adhibeat magicam & artes vetitas, inventum redigi oportere in fiſcum, qui enim malis rationibus rem quæſivit, indignum videri, qui poſſideat. III. *Magorum* nomen in *bonam* partem ſumptum tributum legimus 1. Philoſophis, 2. Theologis, 3. Politicis. 1. *Philoſophis*, iiſque vel naturæ, characterum ejus & virium ſympathiarum & antipathiarum in natura, & aliorum id genus gnaris, qui *Phyſici*, ſive aſtrorum, motuum & conſtellationum cœleſtium peritis,

ritis, qui *Aſtronomi*, & *Aſtrologi*. Sic *Suidas*. Μάγοι παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι. Et poſt, μαγεία ἡ ἀστρολογία. Sic *Marſilius Ficinus* Comm. in Plat. orat. VI. capite X. notat Magicæ opus eſſe attractionem rei unius ab alia ex quadam cognatione naturæ, & magicæ opera naturæ opera eſſe. II. Tribuitur *Magorum* nomen *Theologis*, qui Deorum cultum ſive obibant tantum, ſive obibant & docebant ſimul, qui ſacris operabantur, qui vaticiniis vacabant. *Petrus Crinitus* de honeſta Diſc. lib. III. cap. II. Zoroaſtris *Magicen* interpretatur Dei cultum atque divinitatis ſtudium, naturæ etiam virium & ſublimium divini intellectus arcanorum perquiſitionem Theurgiam & Cabalam aliis dictam. Sic *Xenophon* lib. VIII. Κύρου Παιδείας pietatem Cyri deprædicans, quod rebus divinis magis ſtuduerit, rebus florentibus, addit *Magos* ab eo conſtitutos ſacrorum hymnorum & ſacrificiorum præſides, καὶ τότε πρῶτον κατεστάθησαν οἱ Μάγοι ὑμνεῖν τε ἀεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς θεούς, καὶ θύειν ἀν' ἑκάστην ἡμέραν οἷς οἱ μάγοι θεοῖς εἴπωσιν, quam ſanctionem ſucceſſoribus ejus ratam fuiſſe ibidem docet. Sed jam ante lib. 7. Cyrop. Cyrus ſacra facit Diis illis quos Magi colendos ſuadebant, imo libro 4. dicitur Cyrus juſſiſſe Magis accitis τὰ τοῖς θεοῖς νομιζόμενα ἐξαιρεῖσθαι, unde prius etiam ſacris operabantur. Hoc ſenſu *Plato* in Alcibiade primo, quando de educatione Regum Perſarum agit, quatuor pædagogos inquit illis deligi conſueviſſe poſtquam annum decimum quartum attigerant, primum σοφώτατον, qui doceret Magiam Zoroaſtri, καὶ τὰ βασιλικά: ſecundum δικαιότατον, qui doceret Regem ἀληθεύειν tota vita, tertium σωφρονέστατον, qui animum ejus contra voluptates muniret, quartum ἀνδρειότατον, qui illum redderet impavidum & intrepidum. Addit vero Plato, Magiam illam Zoroaſtri pædagogi regii primi diſciplinam fuiſſe θεῶν θεραπείαν. egregio & utili regibus & principibus inſtituto, quorum adoleſcentia ejuſmodi pædagogis regi debet, & primo pietati operari. Hoc ſenſu *Lucianus* in Macrobio Magos vocat γένος μαντικὸν καὶ θεοῖς ἀνακείμενον, idque apud varias gentes. Sic *Varinus* μάγοι interpretatur θεόλογοι καὶ ἱερεῖα. *Herodotus* libr. 1. Magos ab aliis hominibus & ſacerdotibus Ægyptiis diſtinguit, & illis peculiaria inſtituta affingit. III. *Magorum* nomen tribuitur etiam *politicis*, ſic apud Perſas Regum conſiliarii & adminiſtri præcipui *Magi* vocati, ex quorum numero etiam aliqui imperarunt, nulli alioquin qui non Magorum inſtitutis tincti eſſent & imbuti, teſte *Cicerone* lib. 3. de nat. Deorum. Hinc, ut ſupra ex Alcibiade Platonis notatum, Magi ſciliti καὶ τὰ βασιλικὰ διδάσκειν. Et Herodotus in *Thalia* docet, Cambyſen ad bellum Ægyptiacum proficiſcentem reliquiſſe *Magorum* unum μελεδωνὸν τῶν οἰκίων. Imo ad tantum faſtigium ſe extulere; ut Cambyſe Ægyptiaco bello implicito duo magi fratres ad imperium ambiverint, Patizithes & Smerdis, quod & per dolum obtinuere. Cum enim Cambyſes ſomnio territus per Prexaſpen clam fratrem Smerdin è medio tuliſſet, & facinus illud Perſas lateret, Magus Patizithes fratrem, quem habebat Smerdin occiſo cognominem, pro Smerdi Cyri filio, Cambyſe abſente, venditat, quod is eſſet οἰκὼς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδῃ τῷ Κύρου, & illi perſuadet, ut ſolium regium invaderet. Paret Smerdes fratri. Caduceatores & præcones novi Regis imperium ubique divulgant. Cambyſes nuntio hoc percellitur, & dolo à Prexaſpe ſe circumventum arbitratur. Prexaſpes de nece fratris eum certum eſſe jubet, & ſcenam per conjecturam detegit, à Patizithe fratrem Smerdin ſubſtitutum. Cambyſes Smerdin ὑποβολιμαῖον caſtigaturus domum redire ſatagit, ſed proprio gladio in femore perſtrictus in Ecbatanis Syriæ moritur. Ante mortem Perſarum τοὺς λογιμωτάτους accerſit, necem fratris prodit, & cauſam, & magorum dolum. Ab ejus obitu Prexaſpes negat facinus à ſe in Smerdin Cyri filium admiſſum, quod non amplius tutum erat fateri, Cambyſe

extincto. Hinc Cambyſis oratio ficta videtur, & Smerdis hypobolimæus regnat ſeptem menſibus, & beneficiis ſibi devincit Perſas & nationes vicinas, publicans ἀτελίην στρατηΐης καὶ φόρου. Octavo menſe ſchema Magorum detegitur ab Otane Perſa per Phædymam filiam Smerdis concubinam. Deprehendit illa Smerdin auribus carere, quibus Cyrus ipſum truncaverat. Otanes ea de re edoctus cum fidiſſimis conſpirat contra Magos. Darius Hyſtaſpis filius ſe illis ſociat. Prexaſpes fabulam aperit. Conjurati in regiam irruunt, Magos fratres trucidant. Magorum dolus toti ordini funeſtus redditur. Perſæ in Magos obvios ſæviunt. Inde hic dies feſtus Perſis, & μαγοφονία dictus, quo die nulli Magorum in publicum prodire licet. Hæc Herodotus prolixe refert in *Thalia*. *Cteſias* variat in nominibus & circunſtantiis. Et hactenus quidem in bonam partem Magiæ & Magorum nomen uſurpatum. IV. Ut vero rerum bonarum creber abuſus, ſic & bonorum nominum. Hinc, quod nominibus *Tyranni*, *Sophiſtæ*, *Publicani*, *Mathematici*, *Aſtrologi*, *Planetarii*, *Scribæ*, & aliis id genus contigit, contigit etiam *Magorum* nomini. In ſequiorem enim ſignificationem ſenſim abiit, & quæ μαγεία prius contradiſtincta fuit τῇ γοητείᾳ & τῇ φαρμακείᾳ, creſcente hominum partim ſuperſtitione, partim verſutia, cum ea confundi cœpit. Cum enim Magi occultarum rerum cognitionem & diſciplinam profiterentur, *ſpecie ſalutari*, ut inquit *Plinius*, lib. 30. cap. 1. *irrepſit* mala ars, & cœpere multi notitiam ad praxin deducere, & primo per applicationem naturalium activorum cum paſſivis res inuſitatas, modo aliis incognito, producere. Poſtmodum, ſenſim blandiente ſibi humani ingenii licentia, à licitis ad illicita delapſi, paulatim præſtigiatores audire cœpere, & ψηφοπαῖκται, ψευδεῖς φαντασίας ἐφελκυσθέντες, ut *Sophoclis* Scholiaſtes obſervar. Imo non illuſores tantum ſed & malefici, in quos ſanctiones ſupradictæ ab Imperatoribus publicatæ. Variæ vero hujus Magiæ ſpecies, alia *divinatoria*, alia *præſtigiatoria*, alia *faſcinans &c.* Hujus generis ſunt, νεκρομαντεία, γαστρομαντεία, λεκανομαντεία, δακτυλομαντεία, ὀνυχομαντεία, κοσκινομαντεία, & alia id genus, quibus nefarii homines maleficis artibus dæmones conſulunt, iis ex compacto imperant, cognitionem ſive futurorum, ſive præteritorum, ſed occultorum, profitentur, præſtigiis ac incantationibus, characterum & figurarum occultarum terriculamentis vel illudere aliis ſatagunt, vel etiam faſcinis ſuis nocere. Hoc genus Magiæ, ut imaginarium tantum, impugnat *Petrus Ponponatius*, ſed nequicquam, cum Scriptura, natura, ratione, & experientia ipſa multimodis revinci facile poſſit. Vocat illam *Plinius* Nat. hiſt. lib. 30. c. 1. *Fraudulentiſſimam artium*, & inquit illam *artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexam in unam ſe redegiſſe, & blandiſſimis deſideratiſſimiſque promiſſis addidiſſe vires religionis*, *Plinius* ibidem inepte inter Magos Moſen refert. Eſt *& alia Magices factio*, inquit, à *Moſe Iamne & Iotape Iudæis pendens*, ubi veſtigia quædam Iannis & Iambris quorum meminit Apoſtolus 2 Tim. III. 8. Species Magiæ præſtigiatoriæ recenſet Plinius l. 30. c 2. Hoc genus Magiæ *Philo* libro de Legibus egregie vocat περίκομμα prioris, in quod S. Scriptura graviſſime merito invehitur, & quicquid eſt hominum Dei & ſui gnarorum. *Cabala* Judæorum ad Magiam illam infamem accedit, quippe quæ litteris certis è collo ſuſpenſis vim ſecretam affingit, velut ἀμυντηρίοις quibuſdam ſacris. Magiam illam præſtigiatoriam profitebantur Magi illi, quos Ægyptus in ſuam perniciem Moſis ætate aluit, de quibus Exod. VII. quos cum Ægyptii honeſto nomine vocarent חכמים / *ſapientes*, Moſes vocat חרטמי מצרים LXX. ἐπαοιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων, qui vel organi, vel medii, vel objectorum etiam immutatione oculos adſtantium præſtringebant, meri non θαυματουργοὶ ſed περίεργοι, qui optime

Aquilæ

Aquilæ κρυφιασταὶ dicti, ab artis ſuæ vel origine, vel profeſſione, vel exercitio. Et qui κρυφιασταὶ Aquilæ, iidem *Symmacho* Μάγοι dicti. Utrumque etiam Gen. XLI. 24. In illis ſane τὸ κρυπτικὸν ubique & κρύφιοι λογισμοὶ, qui πονηροὶ *Suidæ*, & κρύφια ἐπιχειρήματα. & Magus talis revera κρυφίως vel κρυψίνους h. e. δόλιος πανοῦργος, ὕπουλος. Et fruſtra μαγεία *Suidæ* definitur ἐπίκλησις δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν, contradiſtincta invocationi δαιμόνων κακοποιῶν. Nulla enim dæmoniorum invocatio bona, nec penes illos ἀγαθοῦ σύστασις. Et exemplum à *Suida* ductum ab Apollonii Tyanei plani & impoſtoris θαύμασι parum appoſitum, cujus pergula nihil niſi præſtigiarum & impoſturarum erat officina, ipſe φέναξ, ἀπατεών, qualis *Alexander*, de quo *Lucianus* in *Pſeudomante*, quicquid hic vel *Philoſtrato* in vita Apollonii, viſum fuerit, vel Authori quæſt. & reſp. XXIV. ad Orth. cui videtur Apollonius ille fuiſſe ἀνὴρ ἐπιστήμων τῶν φυσικῶν δυνάμεων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς συμπαθειῶν τε καὶ ἀντιπαθειῶν, & operatus tantum κατὰ ταύτην τὴν ἐπιστήμην. Contrarium & inſtituta & acta illius teſtantur, qui eo impudentiæ etiam proceſſit, ut & mortui reſuſcitationem polliceri auderet, & ficto ſchemate multorum oculos & animos occuparet. V. Si jam in uſum & ſignificationem nominis *Magorum*, quam apud ſacros Scriptores habet, inquiramus, diſpiciendum. 1. Quo ſenſu adhibitum fuerit à LXX. Interpretibus. 2. Quo ſignificatu alibi in N. Teſtamento. 3. Quo à Matthæo *in hypotheſi*, de qua nobis quæſtio. 1. LXX. Interpretes, ubi nomen אשפים in Daniele occurrit, conſtanter id exponunt per μάγους, אשפים vero Hebræis vel Chaldæis potius ſunt, qui ex afflatu aliquid cognoſcunt, vel qui ſidera crepuſculi tempore obſervant, quandoque Philoſophi in genere, quandoque Aſtrologi in ſpecie, vel Medici. Chaldæis אשף Aſtrologum notat & ſapientem. Plurale ſæpe hoc ſenſu apud Danielem, & ſimplex אשפין / & emphaticum אשפיא. Et ſane videtur in bonam partem vox illa accipi apud *Danielem*. Contradiſtinguuntur enim illis qui dicuntur מכשפים & חרטמים οἱ ἐπαοιδοὶ & φαρμακοί. Etſi fatendum ſit, Hebræorum doctiſſimis nomina etiam חרטמים מכשפים & alia id genus longe aliter accipi, quando de Perſarum ſapientibus ſermo, aliter quando de Ægyptiis vel aliis nationibus agitur, apud Perſas enim licitarum artium profeſſores, apud Ægyptios & alios illicitarum his nominibus deſignari conſuevere. VI. In Novo Teſtamento & abſtracta & concreta vox μαγεία & μάγος in malam omnino partem pleriſque adhiberi videntur, abſtracta Act. VIII. 11. concreta Act. XIII. 6. Sic verbum μαγεύειν Act. VIII. 9. Interim ſi ſequamur obſervationem eruditam *Lud. de Dieu*. nomen illud μέσον videtur, Act. XIII. 8. quando dicitur ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ελύμας ὁ μάγος, οὕτω γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Etſi enim inſtitutum *Elymæ* peſſimum fuerit, nomen tamen innocuum fuit. Obſervat vero Vir eruditus, *Elim* apud Arabes *ſcientem* notare, & tribui peculiariter iis qui res divinas humanaſque ſcrutantur, earumque ſunt periti. Sic Magi nomen ibi honeſtum foret, & ſane τὸ μεθερμηνεύεται, quod ibi occurrit, ut bene notat Doctiſſimus interpres *Beza*, ſimplicem unius linguæ per aliam interpretationem deſignat. Idem *Beza* Arabicam voci Elymæ originem eſſe ingenioſe jam olim conjecit, quod animadvertiſſet in pentateucho Arabico חרטום Hebræorum verti per עלמא. Hic ergo μάγος σοφὸν notat & συνετόν. Et ſane derivatio illa longe probabilior contortis aliis, ſive *Cajetani* qui *Elymam* interpretatur *Dei menſuram* vel *cenſum*, ſive *Ariæ Montani*, qui nomen illud conatur conciliare cum ברשומא Syrorum quod loco φαρμακοῦ. Ineptum etiam,

etiam, illi nomini Græcam originem aſſignare cum quibuſdam ab ἴλυμος, vel ἱλωμα vel ἰλυμαῖος. Nec enim à vocum illarum ſignificatione quicquam ſani huc trahi poteſt. Probabilior derivatio, Elymam dici quaſi Elymæum. *Etymologicum Magnum*, ἰλυμαῖοι ἔθνος, ἰλύμη χώρα, ſive ab Elymaïde Aſſyriorum regione Perſis vicina, ſive aliunde à Siciliæ regione ab Elymo Anchiſæ filio ſic dictam. Et quid obſtat, quominus ἰλυμαῖος *magum* notet, ut כַּשְׂדִּי *Chaldæum* proprie, poſt *antonomaſtice* magum vel hariolum, quippe quibus gens illa abundabat. Syrus cæteroquin Interpres μαγείας & μάγους vertit per חרשא / quæ vox in malam partem uſurpatur. Prout & abſtractum חרשותא / quod reſpondet Gal. v. 20. τῇ φαρμακείᾳ. Apud paraphraſten *Chaldæum* V. Teſtamenti vocibus מכשף & מכשפה reſpondent eædem voces Chaldææ חרש & חרשא à חרש Hebræorum, quod proprie arare, fodere, eruere aliquid cum labore, poſt attente cogitando aliquid ruſpari & ſcrutari, tandem malis artibus rem velut eruere. VII. Locum *Matthæi* quod attinet, qui nobis præ manibus, duplex hic Interpretum ſententia. Quidam enim Magorum nomen in *malam* partem à Matthæo ſumi arbitrantur, in *bonam* alii. Fundamenta opinionis prioris hæc dari poſſunt. 1. *à locis parallelis* N. Teſtamenti, ubi ſemper in malam partem ſumi videtur. 2. *A textu Hebræo*, ubi τὸ מְכַשֵּׁף occurrit, quod φαρμακὸν ſignificat, מכשפים enim Rabbi *Abraham* ſunt משנים דבר התולדת למראה העין *qui mutant rem naturalem ad aſpectum oculi*, & ita oculos adſtantium præſtringunt, ut res aliæ ſint, aliæ videantur. Quales Deus exſcindi juſſit. Ex. XXII. Hinc Magia nigra *Rabbinis* כשות & בשפנית *ſuga*. 3. *Ab authoritate Juſtini Martyris*, *Origenis*, *Chryſoſtomi*, *Theodoreti*, & aliorum ex Veteribus, à quibus in ſequiorem partem nomen illud expoſitum. Et *Stapletonus* in Antidotis Evangelicis inquit, tot Patres affirmare illos prius malis artibus deditos fuiſſe, ut id vix abſque temeritate negari poſſit. 4. *A ratione*, quod Deus voluerit Magorum illorum hominum maleficorum ad Chriſtum acceſſu virtutum Chriſti hoc hominum genus ad ſe trahentis illuſtriorem reddere, & præludium aliquod exhibere converſionis maximorum etiam peccatorum, quales poſtmodum à Chriſto vocati, v. g. Zachæus, mulier peccatrix, Latro, Paulus, & alii id genus. Non ſine cauſa ergo Chriſtum ipſos Diaboli vates ad ſui adorationem evocaſſe, & primitias gentium in magorum perſona velut ex ipſis inferorum faucibus eduxiſſe. VIII. Sed tamen *rationes* illæ tanti non ſunt, ut illis moveri debeamus: I peccat 1. *Elencho* ἀπὸ τοῦ ἐν μέρει. μέσον enim nomen Magi eſſe Act. XIII. 8. ſupra oſtenſum, 2. *Falſa hypotheſi*, quia non ſimpliciter *Elymas* malus Act. XIII. 6, 8. quia magus vocatur, ſed quia cum προσθέτῳ vocatur μάγος ψευδοπροφήτης, obſiſtens Barnabæ & Paulo, quærens avertere Proconſulem à fide. Hæc prædicata oſtendunt illum fuiſſe magum impoſtorem. Imo ſi Magi nomen ſimpliciter malum, quid opus erat adjecto nomine ψευδοπροφήτου? Eo ipſo itaque per βίαιον concludi poteſt, quia Spiritus S. ἔνθετον ſubjicit de quali mago loquatur, magi nomen in ſe μέσον eſſe. Sic *Simon* Act. VIII. 9. non ſimpliciter magus, ſed μαγεύων & ἐξιστῶν τὸ ἔθνος, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν, authoritate ſibi conciliata & lucello, malis artibus, διὰ τὸ ἐξεστακέναι, ut ſubjicit Lucas, (τὸ ἔθνος) ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις, ita etiam ut per ſummam blaſphemiam ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη auditet. Videmus ergo verbum μαγεύειν, & nomina μέσα per ſe, in malam partem ibi ſumenda ob ἐπιγέννησιν adjectum, qualis hic apud Matthæum non reperitur, imo contraria plane.

Talia

Talia vero ſunt ſubjecta, qualia per prædicata ſua innoteſcunt. II. *Ratio* I. *inconſequens* eſt, Hebræi enim Interpretis authoritas & recentior eſt, & minus valida, cujus hallucinationes crebræ. 2. *Falſa* univerſaliter accepta, ſupra enim obſervatum, quando de Perſarum Magis ſermo, מכשפים & חרטמים non illicitarum ſed licitarum artium profeſſores deſignare. Fallitur ergo *Stapletonus* in Antidotis Evang. qui vocem illam ſine diſtinctione urget. III. Etiam *Ratio* inconſequens eſt, & infirma, nec enim ſola athoritate lis iſta ditimenda, & illis Authoribus alii opponi poſſunt magno numero. Ipſi etiam *Patres* hic ſæpe ſibi non conſtant. *Hieronymus* ipſe magos maleficos fuiſſe negat, ſed Chaldæorum Philoſophos, Comm. in Dan. cap. II. Adde, nec *Maldonatum*, nec *Salmeronem*, nec *Franciſcum Lucam*, nec Scriptores innumeros alios Pontificios temeritatis notam reformidaſſe, qui & alibi & hoc loco in alia omnia eunt. IV. *Ratio* certa eſt quoad *theſin*, incerta & precaria quoad *hypotheſin*. Certum, maximos peccatores interdum à Chriſto vocatos, incertum, hos tales fuiſſe, & nefandis artibus prius imbutos. IX. Fundamenta firmiora dari videntur, quæ honeſtæ Magorum horum conditioni favent. Authoritatibus enim prætermiſſis, quæ magno numero congeri poſſent, argumentum ducimus, 1. A *ſignificatione vocis* אשפים, quam LXX. Interpretes reddunt τῶν μάγων nomenclatione, à quibus Matthæus vocem illam mutuatus fuit. Atqui apud *Danielem* vox illa honeſta eſt, & אשף hodieque Rabbinis Medicum & Aſtrologum notat. Quidam ab illo ipſo nomine vocem σοφῶ Græcam ducunt. 2. *A prædicatis* optimus, quæ tota hac Hiſtoria de illis enuntiantur, ſine ſtrictura ulla & mentione vel leviſſima artis cujuſdam infamis quam ante exercuerint. Nec tantum ante Chriſtum adoratum Magi vocantur, ſed & poſt ejus adorationem. Quod nomen mutatum fuiſſet dubio procul ab Evangeliſta, ſi infame fuiſſet & ſceleſtum. 3. A *modo vocationis*, quia enim per ſtellam vocari, Aſtronomi dubio procul fuere, & corporum ac motuum cœleſtium gnari, ut extraordinarium ſidus ab illis animadverti potuerit & obſervari. 4. A *patria* horum Magorum, quam oſtendemus in ſequentibus fuiſſe Perſidem. Apud Perſas vero nomen Magorum non infame, ſed honeſtum. Tametſi enim nomenclatio illa, quando effertur de hominibus vel Græcis, vel Romanis ſcæva ſit & διαβολικὴ, tamen quando de Perſis loquuntur Scriptores, Magorum nomen illis in honore eſt. Et hoc eſt quod vult *Author Aruch* quem citat Erudititiſſimus *Caſaubonus* מגוש בלשון יון מכשף *magus in lingua Græca* φαρμακὸς maleficus, quia apud Græcos infame erat, de Græcis vel aliis præterquam Perſis prolatum. Hæ & aliæ id gnus rationes ſatis ſuperque oſtendunt per Magos hic deſignari non præſtigiatores, ſed ſapientes Perſarum, ſive Aſtronomos tantum & θεωρητικοὺς, ſive Aſtronomos ſimul & politicos θεωρητικοὺς ἢ πρακτικοὺς. Regum & Satraparum conſiliis & inſtitutioni admotos. Unde merito Magorum nomenclatio in linguis illis vernaculis, in quibus infamis eſt, mutatur, & ſubſtituuntur nomina honeſtiora ſapientum, quod factum in verſione Germanica & Anglica, & aliis id genus. Et ſatis Matthæus Lectori & hominibus illis cavet, dum illos non ſimpliciter Μάγους vocat, (ne vel Ægyptii putarentur, vel Græci) ſed μάγους ἀπὸ ἀνατολῶν, Magos ab Oriente, vel Magos Orientales בני קדם/ quod *Joh. Camero* ὁ μακαρίτης bene notat. Affinia ergo nomina *Magorum* Perſis, gymnoſophiſtarum & Brachmanum Indis, Chaldæorum Babyloniis, Philoſophorum Græcis, Hetruſcorum Romanis, Druidarum Gallis, Scribarum Hebræis, Hierophantarum Ægyptiis. Sic notat *Lud. de Dieu*, in Æthiopico exemplari μάγους reddi nominibus

 deſi-

deſignantibus *homines excellentes & excellentia præditos*, qui laude ſapientiæ omnibus aliis præſtarent. Concludimus ergo, Magos illos non illuſores, minus Magos maleficos, ſed Magos ſapientes, & in aſtrorum diſciplina & bonis artibus aliis verſatos fuiſſe, & ex eorum numero de quibus *Baptiſta Mantuanus*:

Ille penes Perſas Magus eſt, qui ſidera norit,
Qui ſciat herbarum vires, cultumque Deorum,
Perſepoli facit iſta Magos prudentia triplex.

Magos illos *Reges* facit Romanæ Eccleſiæ tum doctrina, tum praxis. Hujus opinionis fundamenta potiſſima. I. *A prædictionibus V. Teſtamenti*, Reges Chriſtum adoraturos. Jeſa. LX. 3. *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui.* Pſal. LXXII. 10. *Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent. Splendorem ortus* apud Jeſaiam eſſe ſtellam, quæ Magos adduxit ad Chriſtum. Addi à Jeſaia, *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, &c.* Regnum enim totum in rege conſiſtere, & totam rempublicam in legatis ſuis, ſic Sabæos omnes veniſſe in ſuis Oratoribus. 2. *A traditione Eccleſiæ*, illam loca citata ex Prophetis ad hos Magos accommodare, & ſua authoritate de illis intelligenda docere. 3. *A picturis Eccleſiaſticis*, authoritate & vetuſtate commendatis. Hæc argumenta habet *Alphonſus Salmero* Tom. III. Tract. XXXVIII. 4. Addi poſſet, conveniens fuiſſe Chriſti cunas à ſummis & imis adiri, ab hominibus vilibus, quales paſtores, & à ſplendidis & in dignitate conſtitutis, quales reges. III. Subjicit *Salmero* ibidem per πρόληψιν, non obſtare quod à Matthæo Reges non dicantur, ſatis eſſe eos alibi in Scriptura reges appellari. Nec librum Job tradere, ejus tres amicos reges fuiſſe, id tamen in libro Tobiæ expreſſum. Illos etiam Magos videri ob eorum in diſputando ſcientiam. 2. Addit, *Tertullianum*, *Cyprianum*, *Hieronymum*, *Auguſtinum*, *Chryſoſtomum* & *Theophylactum* idem docere. 3. Perſarum Reges, ſecundum *Ciceronem*, magicam ſcientiam percipere ſoliros, magiam in Oriente regum regibus imperaſſe, non mirum ergo magos iſtos reges fuiſſe. 4. Spectare hæc ad Chriſti gloriam magis illuſtrandam, & ad revincendos hæreticos. 5. *Ammianum Marcellinum* docere, poſt Cambyſis mortem ex Magorum ſemine ſeptem regnum Perſicum adiiſſe, Darii factione poſtmodum oppreſſos. IV. Limitat tamen *Salmero* ſuam aſſertionem, & addit, illos fuiſſe regulos potius quam reges, dominos nimirum oppidorum & urbium ſingularium, ut barones, comites, marchiones, duces ac principes in regno Neapolitano, quales multos olim habebat Hiſpania. Tales XXXI. illos interfectos à Joſua cap. XII. & LXX. Judicum cap. I. Tales Tetrarchas & Cœleſyriæ & Decapolitanæ regionis fuiſſe, tales Tygranis pediſſequos fuiſſe, ſecundum *Plutarchum* in Lucullo. Sic Claudiani Epigramma in eandem ſententiam exſtare,

Dant tibi Chaldæi prænuntia munera Reges,
Myrham homo, rex aurum, ſuſcipe thura Deus.

V. Amolitur etiam Salmero per ὑποφορὰν & ἀνθυποφορὰν objectiones aliquot. I. Magos parum honorifice exceptos ab Herode, ob Herodianum faſtum, aut Romanam gloriam. II. A Matthæo illos magos potius quam reges vocari. I. Quod magis è re noſtra & Dei fuerit, ut ſapientes de Chriſto teſtimonium redderent quam reges. Reges enim plerunque ignaros & imperitos eſſe, aliorumque ſententiam ſequi, & cum ſapiunt ſapientum conſilio regi. Majus ergo teſtimonium eſſe quod à ſapientibus datur, quam quod à Regibus. 2. Eo etiam oſtenſum, æquum eſſe, regem ſapientem eſſe, & alios ſapientia antecellere. 3. Coram ſummo rege Chriſto nullum fidelium debuiſſe vocari regem, coram ſole ſtellas, coram Chriſto impe-

Digitized by Google

imperatore regium nomen ceſſare. 4. Qui primi à Deo deſcivere, ſapientes fuiſſe, dæmones enim à ſapientia nomen habere, Sic qui primi Deum quæſiere ſapientes fuiſſe, dæmones cecidiſſe, reſurrexiſſe magos, ut intelligamus nihil periculoſius eſſe ſapientia ſibi relicta, nihil conducibilius ſapientia divino numine illuſtrata. VI. *Maldonatus* fatetur minus certum eſſe, an fuerint reges, perſtringit tamen *Bezam*, *περιεμλωσίαν* Pſalmi LXXII. 10. explodentem, & illi opponit, 1. Magnam teſtium nubem, à quibus magi illi reges dicantur, & ex loci illius fide. Addit, Reges Tharſis pro quibuſvis gentilium regibus exempli loco à Davide poſitos. 2. Sic Eccleſiam ſæpe ſolere, quæ de una perſona dicta ſunt, ad aliam propter ſimilitudinem non ignoranter, ſed prudenter accommodare Sic ad Mariam Chriſti matrem accommodari, quod de Maria Lazari ſorore dictum Luc. x. 42. 3. Eccleſiam etiam non certa & catholica fide, ſed probabili opinione credere magos fuiſſe reges. Licuiſſe *Mantuano* in Faſtis poetæ Chriſtiano patrum memoria ſalva religione dicere, *Nec reges, ut opinor, erant*. Licere hodieque multis Interpretibus Catholicis id magnis argumentis confirmare. 4. Fuiſſe illos Reges non Perſarum nobiliſſimos, ſed principes qui regum aut regulorum nomen merentur, ut regulis Johannis IV. 46. & amici Job Job. II. 15. reges appellantur, & Herodis Magni filius rex appellatur, qui Tetrarcha Galilææ. Matth. XIV. 1. 5. Poetam *Juvencum* illos primores ſuæ gentis & proceres vocare. 6. Conjecturas addit *Maldonatus*, illi opinioni firmandæ, hos Magos ab Oriente uſque veniſſe, unde privati philoſophi tam longo itinere ſuſcepto non veniſſent: illos regem natum adoraſſe, quod ſoli principes facere ſolebant, illos theſauros habuiſſe: non fuiſſe ab Herode comprehenſos & in crucem actos: Herodem dicere, ſe quoque adorandi cauſa cum illis iturum, quaſi omnes reges magorum exemplo deberent novum regem adorare: privatos homines non fuiſſe auſuros id coram tyranno profiteri, legitimum Judæorum regem natum eſſe. VII. Excipit etiam *Maldonatus* 1. Non magis mirum illos ab Evangeliſta non vocatos reges, quam amicos Jobi in libro Jobi, quod tamen ab auctore libri Tobiæ factum. 2. Si alius Evangeliſta eandem hiſtoriam ſcripſiſſet, quam Johannes ſcripſit cap. IV. 46. illum fortaſſe, quem Johannes regulum vocat, alio nomine vocaturum fuiſſe. 3. A Matthæo magos potius vocatos quam reges, cum utrumque eſſent, ut tacite rationem redderet, qui ex ſtella Chriſtum natum cognoviſſent. Id enim magorum, non regum fuiſſe. *Stapletonus* futilibus id genus argumentis magno ſupercilio in Centuriatores etiam invehitur in Promptuario Catholico in die Epiphaniæ. VIII. Opinionem vero illam non tantum multis Interpretibus Pontificiis probatam, ſed & communi Eccleſiæ Romanæ praxi firmatam, parum probabilem, imo falſam judicamus, niſi regum nomine per *κατ' ἐξοχὴν* deſignentur quivis, quibus aliqua vel authoritas, vel dignitas. *Notum* quidem in Scriptura toparchas vel dynaſtas quoſvis exiguæ etiam glebæ dominos quandoque reges vocari. Unde non magnopere de nomenclatione & latitudine imperii horum magorum diſceptandum foret, ſiquidem illi reges à Matthæo vocarentur, ſed nomini gratis ſuppoſito interpretationem commodam quærere, abſurdum. Opponimus adverſariis. 1. Silentium Evangeliſtæ, quod magnum argumentum eſſe fatetur *Maldonatus*, cum nihil alioquin prætermittatur, quod ad cunabula Chriſti illuſtranda faciat. Quid vero magis glorioſum, quam à peregrinis regibus in ipſis cunis adorari? Nec ſilentii illius cauſæ, quæ vel à Salmerone notantur, vel à Maldonato, ullius ponderis, ut ex illarum examine liquebit. 2. Adde modum vocationis horum magorum, illos per ſidus cœleſte vocatos, & ſtellam ab illis obſervatam, quod Aſtrologorum & Philoſophorum potius, quam regum. Rarum enim *Alphonſos* in purpura contemplationibus

Digitized by Google

nibus ſiderum vacare. 3. Iter longinquum à privatis ſuſceptum, probabilius longe quam à regibus. 4. Adde, deſcriptionem adventus illorum ſimplicem & nudam proponi ſine ullo apparatu, *παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα*. Aliter Scriptura loquitur de adventu regum, ut de regina Seba 1 Reg. x. 2. cujus Hieroſolymam ingredientis comitatus & apparatus non diſſimulatur. Nec tale quid diſſimulatum fuiſſet à Matthæo ad novi Salomonis gloriam illuſtrandam, ſi id contigiſſet. Imo pro imperio ſatis agit cum illis Herodes, *Ite, interrogate*, &c. *renuntiate mihi*, adeoque ut cum privatis, non ut cum regibus. 5. Adde, nec Herodem, nec Hieroſolymam turbari illorum adventu, ſed ſermonibus duntaxat de novo rege nato, *His auditis Herodes rex turbatus eſt, & tota Hieroſolyma cum eo.* Sic iidem nec ullo apparatu excepti ab Herode, nec aliter cum iis quam cum privatis actum. Notat id *Mantuanus*,

Adde quod Herodes, ut magnificentia Regum
Poſtulat, hoſpitibus tantis regale dediſſet
Hoſpitium, ſecumque lares duxiſſet in amplos.

Nec in reges id auſurus facile fuiſſet Herodes, quod moliebatur in privatos. 6. Authoritates etiam & multæ & magnæ ſive Veterum, ſive recentiorum in alia omnia eunt, & ſacri contextus ſimplicitatem ſequuntur. Quibus accedunt complures ex interpretibus Pontificiis, qui hic vel ingenue veritatem fatentur, vel aſſenſum ſuſtinent, vel moderate admodum hic loquuntur, inter quos *Abulenſis*, *Baronius*, *Canus*, *Emanuel Sa*, *Cornelius Janſenius*, *Franciſcus Lucas*, aliique complures. IX. Imbecillitas vero illius opinionis, hos magos fuiſſe Reges, non aliunde melius probari poteſt quam ex examine argumentorum contrariorum, quod ſuccincte inſtituemus. *Salmeronis* argumenta frivola ſunt & jejuna. 1. peccat *παρερμηνείᾳ* locorum Jeſa. LX. 3. & Pſal. LXXII. 10. 1. Apud Jeſaiam ſermo indefinite & de regibus, & de gentibus, & promiſſio de utriſque vocandis non ad Chriſti *γεννηθέντος* cunas, ſed ad ejus *φανερωθέντος* communionem. 2. Quæ regum illorum ambulatio, illa & gentium, at ab his ad cunas Chriſti non itum. 3. Idem אור *lumen* in quo gentes dicuntur ambulaturæ, & נגה זרח *ſplendor ortus*, in quo reges. Utrumque non ſidus quod præluxit magis, ſed Dei verbum, lux Evangelii & Chriſti. Lumen quod ſub Veteri Teſtamento ſoli terræ Sanctæ ſacrum erat, tenebris effuſis ſuper totum orbem, unde merito vocatur *tempus iræ*. 4. Sic indicatum à Propheta, non plebejos tantum ex gentibus convertendos ad Meſſiam & עם הארץ *ἰδιώτας*, ſed & multos *ἀξιολόγους*, & qui *ἐν ὑπεροχῇ*. Et hoc eſt quod Propheta aliquoties iterat v. 10. *Reges alienigenarum miniſtrabunt tibi.* v. 11. *Reges earum adducentur.* v. 16. *Suges mammillam regum.* Sic Jeſa. XLIX. 23. *Et erunt reges nutritii tui, & ἄρχουσαι eorum nutrices tuæ.* 5. De *Seba* omnes dicuntur venturi, *ut pulli Median & Ephah, pecora Cedar, arietes Nebajoth, naves Tharſis.* In ſumma, בני נכר *ἀλλογενεῖς*. In his omnibus nihil niſi vaticinia de vocatione illuſtri gentium ad communionem lucis & gratiæ cœleſtis. Supponitur liberaliter à *Salmerone*, & Magos hos reges fuiſſe, & reges Seba, imo iidem ſimul reges & oratores Sabæorum conſtituuntur, & velut delegati à Sabæis ad Chriſtum: utrumque gratis, 6. Idem per *Reges Tharſis inſularum* & *Seba* deſignatur Pſal. LXXII. vocatio nimirum gentium, & procerum etiam ex gentibus, à Meſſia & ad Meſſiam, prout ſequitur, *& incurvabunt ſe ei omnes reges.* Sumuntur ergo nomina illa vel *δεικτικῶς*, & *αὐτολεξεί*, & ſic nihil de magis noſtris, qui nec reges Tharſis, nec inſularum; nec Seba, quippe qui *ἀπὸ ἀνατολῶν* venere, vel *παραδειγματικῶς*, aut *τυπικῶς*, & ſic non magis de illis ſermo quam de aliis regibus & proceribus, qui Chriſto & Eccleſiæ acceſſere,

quorum

Digitized by Google

quorum cultus per ſervitutem, incurvationem, oblationem numerum, & alia id genus deſcribitur. Et hic etiam ἀντίϑεσις inter Salomonis & Chriſti regnum, inter Oeconomiam V. & Novi Teſtamenti, illa Jacobo ſoli obtigit Divino munere, iſta Japheto etiam accito in tabernacula Semi. II. *Salmeronis* argumentum *à traditione Eccleſiæ* jejunum. Traditionem Eccleſiæ ὄντως Catholicæ admittimus, & in *ritualibus* tantum, non *dogmaticis* extra Scripturam, pſeudo-Catholicæ non item. Nec hæc accommodatio locorum, ſed depravatio. Nec hic traditio Eccleſiæ, præterquam Romanæ, & privatorum quorundam ſomnia. III. Argumentum à picturis Eccleſiaſticis ludicrum & anile. IV. Precarium & inconſequens. Quanvis enim magi illi reges non fuerint, tamen homines ſplendidi fuere, & in dignatione conſtituti, adeoque ad Chriſti cunas itum à magnis & parvis, ſapientibus & idiotis. Nec fingenda myſteria, ſed fundanda. X. Αἰϑιοποφορεῖ cæteroquin *Salmeronis*, ſatis eſſe, magos illos alibi reges vocari. 1. Urget τὸ ἀμφιτοπητευόμενοι & κεχλιδόμενοι, quod probandum, non ſupponendum. 2. Jobi amicos *Reges* fuiſſe, precarium & falſum. Nec id à Scriptura uſpiam indicatum, ſed à LXX. Interpretibus ſine ulla textus Hebraici indicatione adjectum, vel illorum interpretationi, quod probabilius, aſſutum. Job. 11. 10. Stylum illum Interpres libri Tobiæ ſequutus. Tob. 11. 15. Nec enim in Græco contextu Tobiæ quicquam tale, nec ſi foret, nos urgeret, quibus ſcriptum illud humanum, non Divinum eſſe perſuaſiſſimum eſt, adeoque non αὐτόπιστον ſed ἑτερόπιστον. Eodem ergo jure illi Reges, quo *Jobus* rex Eodem à quibuſdam conſtituitur, quod prolixe, ſed frivolis rationibus it aſſertum inter alios *Pineda* Comment. in Jobum cap. I. v. I. Præſtat vero Spiritus Sancti quam humanam authoritatem ſequi, à quo Jobus, & amici ejus ut homines privati introducuntur, non ut reges. Jobi pietas & opes deſcribuntur, regnum non item. An vero credibile, ovium, camelorum, boum, & aſinarum ejus numerum potius exprimendum, quam regnum, purpuram & ſceptrum, ſi ille imperaſſet? Nec quicquam de regno amicorum ejus ſive Jobi 11. 11. ſive alibi, ſed mera ubique hominum privatorum deſcriptio. Per nos licet illos magos vocare, h. e. ſapientes, reges non item. 3. Dictis Patrum ſigillatim excutiendis immorari anxiæ operæ foret potius quam utilis, præſertim cum id ab Eruditiſſimo Interprete, à *Rodolpho Hoſpiniano* Viro CL. & aliis jam diu occupatum fuerit. Adde, quorundam aſſertiones ſupponi, aliorum depravari. Omitto, illorum authoritatem non eſſe αὐτοπίστων, & à *Salmerone*, *Maldonato*, *Stapletono*, *Bellarmino*, aliis ſæpe exploſam, hic etiam explodendam ob παρερμηνείαν evidentem locorum Propheticorum. Referamus huc ſolutiones *Salmeronis*, qui ut ſe expediat à dictis Patrum, privilegium conceptionis immaculatæ Deiparæ virginis jugulantium, nedum ſcindit. *Reſpondemus*, (inquit Diſput. LI. ad cap. V. Epiſt. ad Rom.) *ex Auguſtini, tum ex B. Thomæ doctrina, locum ab authoritate eſſe infirmum. Deinde illi multitudini opponimus aliam multitudinem*, &c. *ut dicere poſſimus*, plures nobiſcum ſunt quam cum illis *Et certe, ut prudens quidam Paſtor dixit*, Pauperis eſt numerare pecus. *Denique contra hanc quam objectant multitudinem reſpondemus verbo Dei*, Exod. XX: II. in judicio plurimorum non acquieſces ſententiæ, ut à vero devies. Notat idem egregie ex Thoma, *Canoniſtarum gloſſulas inter ſacræ doctrinæ profeſſores interſerere, inconſonum & deriſibile eſt*. Habemus vero hic veritatis teſtes *Theodoretum*, *Gregorium Nyſſenum*, *Cyrillum*, alios. *Janſenius* etiam ingenue negat quenquam Veterum Interpretum hos magos reges vocare. Patribus, alias ſæpe id accidit, quod primis Philoſophis contigiſſe obſervat *Juſtinus Martyr* Dialogo cum Tryphone Judæo, nimirum τοῖς πρώτοις ἀκολουϑήσαι τοὺς ἔπειτα μηδὲν ἐξεταζοντας ἀληϑείας πέρι. 4. Illatio ἀνακόλουϑος

 eſt,

eſt, reges Perſarum erant imbuti ſcientia magorum: Ergo magi hi erant reges, vel Magia imperabat regibus: Ergo & magi. Magorum unum ſemel regem fuiſſe per fraudem, & ad aliquot menſes duntaxat, ſupra oſtenſum. Regibus Magos ab inſtitutione fuiſſe & conſiliis, damus, reges non item. Argumentum *Salmeronis* à particulari ad univerſale, & à converſione ſimplici propoſitionis univerſalis affirmantis vacillat. 5. Gloria Chriſti non per commenta illuſtranda, nec fabulis adſtruenda. Satis præſidii & ſplendoris à veritate natali Domini, ab Angelis, à ſtella, à paſtoribus, à magis, à turbata Chriſti cunis Hieroſolyma. Nec ob id viſitationem Principum invidemus Chriſto, quod *Calvino* inepte impingit *Genebrardus* Chron. lib. 11. aſſertor temerarius eorum, quæ aliorum Interpretum Pontificiorum modeſtia ſæpe vel diſſimulat, vel ſuſpenſe proponit. Id unum *Calvinus* olim, nos hodie omnibus votis optamus, ut Chriſtum oſculentur reges omnes & principes terræ. Sed revera eadem hic ratio adorati Chriſti à regibus, quæ adorati ſæpe Pontificis Romani ab Æthiopum, & Indorum regibus, quorum legationes & obſequia ſedi Romanæ exhibita ſæpe ſparguntur, & iis ſpecioſa Regum nomina prætenduntur, qui minorum gentium Satrapæ ſunt, imo ſæpe κωφὰ πρόσωπα, & ξ̃ης Homericus, reges ſine regnis & ſubditis. 6. *Ammiani Marcellini* relatio partim falſa, unus enim tantum Smerdis imperavit, etſi ex conſilio reliquorum, partim ἀνακόλουθον, quid enim illorum regnum ad magos qui ad Chriſtum acceſſere? XI. Fatemur cæteroquin minus abſurde magos illos regulos vocari quam reges, ſed & hoc gratis. Nec hic aſſertioni tutæ locus. Reges multos in Scriptura vocari qui reguli, Dynaſtæ, Toparchæ tantum, damus, ſed probandum, Magos hos tales vel dici, vel fuiſſe. 2. In *Claudiani* Epigrammate licentia poetica ferri poteſt, non in aſſertione theologica. 3. Si aliunde conſtaret Magorum dignitas, non anxie diſceptandum foret, quo apparatu illi excepti, vel ſecus. Adde, Herodem in opibus ſuis exteris oſtentandis prodigum potius fuiſſe quam parcum. 4. Cauſæ à *Salmerone* §. v. adductæ, cur Matthæus illos Magos vocet potius quam Reges, inanes ſunt, & nihil niſi τυφλὸν ὄνειρον. Magi enim vocantur, non reges, quia magi fuerunt, non reges, & tales debebant vocari à Scriptore ſacro quales fuerant, non quales non fuerant. *Prima* cauſa à Salmerone propoſita retorquetur per βίαιον, eo ipſo quo præſtabat ſapientes de Chriſto teſtimonium potius reddere quam reges, ſapientes ad Chriſtum acceſſere potius quam reges. Nec teſtimonio magorum illorum nititur Chriſti ὑπεροχῇ. Adde, inepte opponi ſapientes & reges, & convitium dici regibus à Jeſuita, illos plerunque ignaros & imperitos eſſe, & nonniſi aliorum opera ſapere. Reverenter & magis ſobrie & ſentiendum & loquendum de ſummis capitibus. Si *Calvino* tale quid excidiſſet, vel alii ex noſtratibus, *ad Leones*, *ad metalla* ſtatim ab hominibus illis fuiſſet declamatum. *Secunda* cauſa in theſi vera, in hypotheſi falſa. Nihil tale ibi deſignatum magorum adventu. *Tertia* inconſequens, neque enim regibus Chriſtus ſua diademata it detractum, quod enim reges ſunt, hoc ipſius munere ſunt, faſtus illis exuendus non diadema coram Chriſto. Nec regium nomen Chriſto exoſum, quando conjunctum cum προσκυνήσει & oblatione munerum humili & larga illorum qui id gerunt, quod de Magis hic narratur. Adde, aliud Chriſti regnum eſſe, aliud hominum, nec illius dignitatem terreni nomenclatione obſcurari, ſed illuſtrari potius. Nec, etſi συγκριτικῶς Chriſti reſpectu reges ſervi ſint & ſubditi, ob id regi coram Chriſto procidenti regium nomen detrahendum. *Quarta* ratio itidem partim falſa, nec enim magi primi ad Chriſtum acceſſere, ſed paſtores, adeoque non ſapientes, ſed idiotæ: partim retorquenda per βίαιον, talibus ergo erat ad Chriſtum accedendum potius quam regibus, ex hypotheſi adverſarii ſtatuentis, ſed

ſed cum ingenti ſummorum capitum injuria, reges plerunque non eſſe ſapientes. XII. Nec *Maldonati* hominis ſuperciliosi incuſtatio melior. Si minus certum, magos reges fuiſſe, cur id propugnat? cur id negantes perſtringit? Si *magnis argumentis*, quod fatetur, confirmari opinio contraria poteſt, cur in diſſentientes tanta acerbitate invehitur? Si id minus certum etiam, cur quotannis tanquam certum & indubium plebi Chriſtianæ in Eccleſia Romana obtruditur? Cum etiam exoletum hodie ſit, regulos reges vocare, quotieſcunque magi illi reges vocantur, ſumma omnia & auguſtiſſima de his regibus à plebe concipiuntur, & a Doctoribus pro cathedra de Magis rhetoricatione affectata efferuntur. XIII. 1. Ad teſtimonia ſacra cæteroquin ſupra reſponſum, & oſtenſum, per reges Tharſis nihilomagis deſignatos magos quam quoſvis δυνατὰς vel ἐνδόξους alios ad Chriſtum converſos. Imo, eo ipſo quo παραδειγματικῶς illi propoſiti, inepte id torquetur ad illos, qui nec reges fuere, nec reges vocantur. 2. Accommodatio Eccleſiæ prudens eſſe debet, & de mente Spiritus Sancti, & parium vel ſimilium, non imparium vel diſſimilium. Nec loci illi à multis ſenſu accommodatitio tantum, & per alluſionem aliquam ad magos applicantur, ſed proprio, ut vaticinia ad hoc vel unum, vel potiſſimum deſignandum directa. Imo à *Fevardentio* Theomach. lib. IX. cap. XI. hæreſeos dica illi ſcribitur, qui hic contrarium profitetur. XIV. Si inquiramus in *Originem* hujus opinionis, qui factum, quod jam olim illa invaluerit, videtur ſane prima mali labes orta à conſuetudine Veterum, qui in Epiphaniorum feſto, male ad magorum adventum & ſideris apparitionem applicato, ſolebant decantare vaticinia illa prophetica de vocatione gentium de quibus. Pſal. LXXII. & Eſa. LX. non quod ad litteram ad magos applicarent quod de regibus ibi dicitur, vel ſibi imaginarentur magos fuiſſe reges, ſed quod illorum vocatione primitias gentium ad Chriſtum adductas conſpicarentur, adeoque innuerent, tunc cœpiſſe impleri vaticinia de vocatione gentium. Et quia regum ibi mentio crebra, ſenſim invaluit opinio magos illos reges fuiſſe, quod quia videbatur ad gloriam Chriſti facere, paulatim, ut inventa humana genio humano ſingulariter allubeſcunt, non cum aſſenſu tantum ſed & cum applauſu exceptum fuit. XV. 3. Si Eccleſia vero, quod contendit *Maldonatus*, hoc non certa & catholica fide credit, cur anathema ſtringit in ἑτεροδόξους? cur pro ſuggeſtu id populo inculcatur quotannis? cur ſolenni feſto hoc nomen præfixum? Liceat nobis quod *Mantuano* jam olim licuit, quod aliis Interpretibus Romanis. 4. Magos etiam illos principes vel regulos fuiſſe ſupponitur, non probatur. Qui ad Chriſtum acceſſit Joh. IV. 46. diſerte vocatur βασιλικὸς, *Syro* עבד מלכא &c. *ſervus Regis*. Aliud vero eſt βασιλίσκον eſſe h. e. regulum, Toparcham, dynaſtam: aliud βασιλικὸν h. e. regium, ſcilicet miniſtrum, quæ perperam confunduntur à *Maldonato*. Magi etiam hi nec βασιλίσκοι vocantur, nec βασιλικοὶ. De amicis Jobi ſupra actum. Nomenclatio illa nonniſi in ſcripto humano, & apocrypho. Tetrarchas & Toparchas etiam reges in Scriptura vocari extra controverſiam, Magos hos, falſum. 5. *Juvenci* aſſertio nec favet Pontificiis, nec ἀναντίθετος eſt, quanvis non negemus abſolute illos fuiſſe in dignitate aliqua conſtitutos inter ſuos. XVI. Conjecturæ *Maldonati*, febriles ſunt, & nihil niſi conjecturæ. Quaſi vero non privatis magna itinera ſuſcipere facilius foret quam perſonis publicis, maxime regibus, qui publicis affixi curis, qui non ſine ingenti apparatu & comitatu, & impedimentis innumeris tale quid moliri poſſunt. Stolidum etiam, ex adoratione civili activa concludere aliquem eſſe vel regulum vel principem. Idem quivis ſubditi debent & præſtant regibus ſuis. Quo ſupercilio inveheretur *Maldonatus* in noſtros, ſi ſtamineis

id

Digitized by Google

id genus argumentis pugnarent? Quam ineptum etiam, concludere, mages fuiſſe regulos, eo quod dicantur habuiſſe theſauros? Sic bonum factum, divites omnes reges erunt, vel reguli ſaltem, & Nabali, Epuloni inter Dynaſtas locus erit. Adde, erudite è Beatæ memoriæ Theologo *Abr. Sculteto* obſervatum, per θησαυρῶν apud Matthæum illo loco deſignari θήκας vel πήρας, è quibus exprompſere aurum, thus & myrrham. Quod ex verſione Arabica & Epiphanio probat *Exercitat. Evang.* l. 1. cap. 56. Et ſane θησαυρὸς hic כלי vel כיס potius quàm אוצר. Non in crucem actos fuiſſe magos, non illorum purpuram arguit, ſed Herodis aſtum, qui per molitiones clandeſtinas illos tollendos potius judicavit, quam vi aperta. Tyrannis etiam interdum velo gaudet, & ſica ac aconito æque utitur furca ac crucibus. Nec Herodis ſchema purpuræ magorum argumentum, ſed doli mali hominis ſubdoli, qui ſipatium obtendit ſuo ſceleri. Magorum etiam ſimplicitas id libere profitetur, quod toti regioni fauſtum & gratum eſſe arbitratur. Adde, non terrenum regem ab illis quæſitum, ſed cœleſtem, adeoque liberius etiam coram Herode. Nec regulis alias magis impune quam privatis, ſeditioſas in ſpeciem voces ſpargere, in alieno regno, & in talia inquirere, quæ exoſa poteſtati dominanti. Imo à quærentium dignitate ejuſmodi vocibus momentum accedit, & illæ magis ſuſpectæ, quæ à potentiori eduntur. Æſtum ergo Herodis & trepidationem, adeoque & indignationem accendiſſet potius quam minuiſſet magorum purpura, nec illos ita placide primo à ſe dimiſiſſet, quorum dignitatem & adventum ſuſpecta habuiſſet. Idque eo magis, quod Arſacidæ, qui in Perſide rerum potiebantur, Parthi eſſent, adeoque hoſtes Herodis, qui in Antigoni gratiam in Herodem arma moverant. Proinde illa ipſa Herodis facilitas oſtendit, ipſi viſum à privatorum opinione minus periculi ſibi & ſuo ſceptro imminere. Conjecturæ ergo *Maldonati* retorqueri facile poſſunt, & nihil habent præter vaſtum inane, & argutias jejunas. Nec *Janſenii* incruſtatio melior, magos reges recte dici, quia potentes erant, & quia propter ſuam ſapientiam ſoleant ſemper regibus Perſarum adſtare: ſic potentes omnes & regum conſiliarii vel paraſtatæ reges forent. XVII. Exceptiones ejus, ejuſdem commatis ſunt. 1. Sane non magis mirum ab Evangeliſta magos non vocatos reges quam amicos Jobi in libro Jobi, quia neutri tales fuere. Nec enim Spiritus Dei eſt falſa nomina præſcribere. Nec ab auctore libri Tobiæ id factum, ſed tantum ab Interprete Latino. 2. Falſum, hominem illum *regulum* vocari Joh. IV. 46. qui βασιλικὸς, regius. Nec ab alio Evangeliſta falſum illi nomen affictum fuiſſet, ſed verum additum & geminum illi quod Johannes habet. 3. *Cauſa* potiſſima, cur magi vocati, non reges, eſt quia magi erant, non reges. Utrumque fuiſſe ſupponitur, non probatur. Et ideo ex ſtella Chriſtum agnovere quia magi erant δυσμάς τε καὶ ἀνατολὰς περιόδων τε καὶ χορείαν τῶν ἀστέρων ἐπεσκεμμένοι, ut *Plato* loquitur in Epinomide. Unde proclive illis novum ſidus obſervare novo uſui & fini deſtinatum. Concludimus itaque, ſine cauſa magos hos fuiſſe tribu motos, & mira metamorphoſi mutatos in reges à Pontificiis. Præſtat vero nos cum Scriptura & ſapere, & loqui, cujus nomenclatio optima, imitatio tutiſſima. Optime olim *Mantuanus*, & nos cum illo

Nec reges, ut opinor, erant: nec enim tacuiſſent
Hiſtoriæ ſacræ authores genus iſtud honoris,
Inter mortales quo non ſublimius ullum.

Unde venerint hi Magi & quænam illorum fuerit patria. Præcipuæ ſuper hoc argumento opiniones ſunt. 1. Magos illos fuiſſe *Arabas*, ex Arabia Orientali eaque felice oriundos. Fundamenta hujus opinionis ducuntur partim ab *authoritate*, partim

partim à *ratione*. *Authoritates* citantur veterum, *Juſtini Martyris*, *Tertulliani*, *Epiphanii*, *Cypriani*, *Hilarii*, aliorum. *Rationes* 1. A vaticiniis propheticis ſupra allegatis ex Pſal. LXXII. 10. Jeſa. LX. 3. Quibus additur locus Jeſa. VIII. 4. Meſſiam debuiſſe capere vim Damaſci, Damaſcum vero Arabum civitatem eſſe Juſtino Martyri & Tertulliano. 2. A muneribus, magorum quæ dubio procul *οἰκεῖα* & patria. At Arabia auri, Sabæorum regio thuris & odoramentorum ferax, & eo nomine inclyta etiam apud gentiles -- *molles ſua thura Sabæi*. 3. A donis olim Cæturæ filiis ab Abrahamo datis, quorum poſteri Arabiæ incolæ ea refudere Chriſto. *Madian* enim *Epha*, & *Saba* ab Abrahamo ex Cætura oriundos, & ad plagam orientalem dimiſſos fuiſſe. 4. A vaticinio Balaami in Arabia olim edito Num. XXIV. Moab enim, ſecundum *Hieronymum* de locis Hebraicis, Arabiæ civitatem & regionem eſſe. 5. A præludio hujus adventus, quod jam olim præceſſit in Regina Saba, quæ 1 Reg. X. Hieroſolymam ea ipſa de cauſa, Balaami vaticinio excita, conceſſit, quod in Salomone impletum ſuſpicata fuerat. 6. A ſitu Arabiæ, quæ Judææ orientalis. Sic *Tacitus* Hiſtor. V. *Terra fineſque quæ ad Orientem vergunt Arabia terminantur*. Hanc opinionem, & his argumentis tuentur *Baronius* Annal. Eccleſ. §. XXV. XXVI. XXVII. Ad annum Chriſti I. *Stapletonus* in Antidotis Evangelicis ad Caput II. Matthæi. Quibus accedit *Vincentius Regius*. Diluc. Evang. l. I. c. X. *Franciſcus Lucas* Brugenſis in Matth. II. I. aliique complures. III. *Maldonato* rationes Authorum illorum probantur, opinio non item. At ſi illæ probæ, cur non & illatio, quæ ex iis nec immerito, ut fatetur, ducitur? ſin illæ mali commatis, cur illas commendat? Nobis & opinio illa minus probabilis videtur, & argumenta allata, quæ exigui ponderis. Quominus enim opinioni illi ſubſcribamus, duo potiſſimum intercedunt. 1. Magorum tum nomen, tum rem nomine deſignatam apud Arabas inaudita eſſe. Magos ergo ex Arabia ducere, eſt Druidas ex Inſubribus arceſſere. 2. Quando de Arabia in N. Teſtamento mentio, nominatur illa diſerte, ut Gal. I. 17. & IV. 25. quod hic non fit, ſed laxa phraſi dicuntur magi veniſſe ἀπὸ ἀνατολῶν, ab oriente, quod & Syrus retinet מן מדנחא. Nec ſine gravi cauſa ſtylum mutat Spiritus S. quæ hic vix reddi poteſt. IV. Fundamenta etiam illius opinionis infirma & parum ſolida. 1. Teſtimonia allegata humana ſunt, ficulneis fulta argumentis, quæ ut verenda patrum tegenda non detegenda. Adde, patribus illis patres alios opponi poſſe. 2. Vaticinia illa Pſal. LXXII. 10. & Jeſa. LX. 3. non de magis potius quam de aliis quibuſvis ex gentilibus loqui ſupra oſtenſum. Ut nec locus Jeſa. VIII. 4. ex ſcopo enim, nexu, & verbis prophetæ, & eventu optimo vaticiniorum interprete, clarum, vaticinium ibi proponi de excidio, & excidio propediem ſequuturo hoſtium Eccleſiæ, regnorum nimirum Syriæ & Samariæ. Et ſane anno quarto Achazi à Tiglat-Pelaſſare, Damaſco occupata, Syri deportati, & Samariæ regnum anno duodecimo deſtructum à Salmanaſſare. Mera ergo *παρερμηνεία* loci prophetici. 3. Ratio à muneribus Chriſto oblatis, ſpecioſa. At nec regionibus vicinis Orientalibus, ſive Perſis, ſive aliis etiam illa defuere. Aurum merx catholica, & commune bonum. A Sabæis etiam thura vicini facile habere negotiantium permutationibus potuere, quæ jam tempore *Jacobi* in uſu erant. Vide Gen. XXXVII. 20. ubi Iſmaelitæ aromata, reſinam & ſtacten deferunt in Ægyptum. 4. Argumentum à donis ab Abrahamo datis ſuis ex Cetura filiis, & Chriſto refuſis, precarium, & minus quam conjecturale. 5. Nec à Balaami vaticinio præſidium, quod Moabitis & poſt Arabibus omnibus hæſiſſe, & ab illis ad Meſſiam relatum fuiſſe, gratis dicitur. 6. Typus Reginæ Sebæ *ἀπροσδιόνυσος*. Nec enim illa Sebæ Arabum, ſed Sebæ Æthio-

 pum

pum regina cenſenda. Unde à *Joſepho* lib. VIII. *Antiqu.* cap. III. vocatur τῆς αἰγυπτίων καὶ τῆς αἰθιοπίας βασίλισσα, etſi fatendum, regna illa jam antiquitus diſtinctiſſima fuiſſe, & diverſis principibus obnoxia. Regina illa cæteroquin à Chriſto vocatur diſerte βασίλισσα νότου, *regina Auſtri* Matth. XII. 42. Luc. XI. 31. Et revera Æthiopia Judææ auſtralis erat, non Arabia felix. Alias שבא cum ש in Scriptura ſæpe deſignat Arabiam contradiſtincte τῷ סבא cum ס, quod communiter Æthiopiam notat à Seba Chuſi filio de quo Gen. X. 7. Unde Pſal. LXXII. 10. ubi utrumque occurrit, LXX. merito diſtinguunt, & vertunt voces מלכי שבא וסבא βασιλεῖς ἀράβων καὶ σαβᾶ. Et ſane hoc nomine *Sabæa* vel Arabia felix contradiſtinguitur illi quæ סלע vocatur vel *petræa*, & illi quæ קדר atra, terra, communiter *deſerta* dicitur. 7. Arabiam, felicem maxime, Palæſtinæ Orientalem cum *Tacito* fatemur, ſed illationem infirmam, quia nec ſola Arabia illi talis fuit, nec veſtigium illum hos magos Arabas fuiſſe. V. *Alii* contendunt, illos fuiſſe ex Meſopotamia regione Palæſtinæ Orientali & ex poſteritate Balaami, qui ex montibus Orientis veniſſe dicitur, & tamen interamnias perhibetur. Num. XXII. 5. habitans in *Pethor quæ juxta flumen*, Euphratem nimirum, antonomaſtice dictum flumen ob amplitudinem, prout regio intercepta inter Euphratem & Tygrim Meſopotamia vocata, quaſi μέσον τῶν ποταμῶν, Hebræis ארם נהרים / *Syria fluviorum*, & פדן ארם. Padan-Aram. Hæc opinio adſcribitur *Origeni*, *Baſilio*, & aliis, & hac ratione firmatur, vaticinium Balaami de ſtella aliquando exoritura in gente ejus viguiſſe, & hinc magos ex ejus poſteris ad novi ſideris exſpectationem erectos, eo affulgente, in Meſſiam ſibi inquirendum duxiſſe. Sed & hæc opinio minus probanda videtur, tum quia nomen μεσοποταμίας adhibetur in N. Teſtamento, quando regio illa deſignatur, ut Act. II. 9. & VII. 2. tum quia vicina illa fuit Judææ, verbis vero Evangeliſtæ remotior deſignatur, tum quia non legimus fertilem fuiſſe Magis Meſopotamiam. Nec quia Balaamus magus, ſequitur, alios in eadem regione tales fuiſſe. Adde, Balaamum fuiſſe magum impoſtorem, nefandis artibus deditum, cujus ſucceſſores, ſiquidem magi cenſeantur, eaſdem artes profeſſi fuiſſent, h.e. nigras & nefandas. Qualia ſtudia à Magis, qui ad Chriſtum confluxere, in ſuperioribus removimus. Nec vaticinium illud à Balaamo in Meſopotamia editum, ſed inter Moabitas. Nec credibile ab illo reduce tale quid inter ſuos ſparſum, cujus exitus tragicus ſatis oſtendit illum nefariis ſtudiis inde ab illo tempore ad vitæ uſque finem vacaſſe, & meritas tandem, ſpretis apparitionibus illis & revelationibus inſignibus, pœnas dediſſe. Non attingo vindicias vaticinii allati, quod non de ſidere materiali, ſed de ſpirituali intelligendum conſtat. VI. Non defuere, qui arbitrarentur Magos hos Chaldæos fuiſſe, oriundos videlicet è terra magorum fertili, & quorum tanta copia, ut magi dicti fuerint antonomaſtice כשדים *Chaldæi*. Quæ opinio adſcribitur *Baſilio*, *Hieronymo*, *Chalcidio Platonico*, *Strabo*, aliis. Sed & huic opinioni quædam opponi poſſunt. 1. Spiritum S. Chaldæorum regionem non nomine adeo laxo & obſcuro deſignaturum fuiſſe, quæ & vicina erat Judæis, & notiſſima. 2. Chaldæam Aquilonarem phraſi Scripturæ dici reſpectu Judææ. Unde toties vates ſacri malum ab Aquilone Dei populo denuntiant. Hi vero Magi dicuntur veniſſe ἀπὸ ἀνατολῶν, ab *Oriente*. VII. Reperere vero *Monachi* quidam εὕρημα lepidum, quo opiniones diſſidentes conciliarent, dum ſtatuere magos ex diverſis regionibus Hieroſolymam confluxiſſe, unum ex Seba, alterum ex Tharſis, tertium ex Inſulis, eoſque ante portam

tam Urbis Hieroſolymitanæ ſibi fortuito obviam factos, & collatis ſententiis de communi adventus cauſa edoctos in novum regem conſpirantibus ſuffragiis, animis, vocibus inquiſiviſſe. Hoc & majus miraculum arguere, & factum ad præludium vocationis gentium ex quibuſvis mundi plagis. Atqui 1. hoc gratis confictum, & ἄγραφον prorſus. Nec vero rem adeo miram diſſimulaſſet Scriptura. 2. ἀντίγραφον, tum quia Scriptura de iis loquitur velut de ſociis itineris, tum quia Seba, Tharſis, Inſulæ in diverſis plagis. Hi vero omnes ex una veniſſe dicuntur. 3. Ἄλογον, qui hoc fieri potuit ad præludium vocationis gentium ex quibuſvis mundi plagis, cum diſerte illi dicantur veniſſe ex una tantum, nimirum ἀπὸ ἀνατολῶν? Miracula ergo non confingenda pro arbitrio, nec extra Scripturam luxuriandum.

VIII. Antequam vero aperiamus, quid hic ſentiendum videatur, Obſervandum, 1. Spiritum S. in hoc argumento vocibus indefinitis tantum uſum, & aliquoties quidem, dum dicit illos veniſſe ἀπὸ ἀνατολῶν *ab Oriente*, verſ. 1. illos vidiſſe ſtellam ἐν τῇ ἀνατολῇ, *in Oriente*, idem repetit verſ. 9. Sic verſ. 12. ubi exprimenda videbatur illorum patria, dicuntur tantum regreſſi eſſe εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, *in ſuam regionem*. Non itaque anxie cum quoquam contentionis funis ſuper illo argumento trahendus, dummodo illi dicantur veniſſe ἀπὸ ἀνατολῶν *ab Oriente*. 2. Obſervandum, τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν hic σχετικὸν eſſe, & referendum ad Judæam, ejuſque ſitum, veniſſe nimirum Magos ex plaga Orientali reſpectu Judææ, cum primis Hieroſolymæ. Sic enim S. Scriptura communiter ſolet mundi climata & cardines efferre, Orientalem, Occidentalem, Auſtralem, & Aquilonarem plagam vocare, quæ talis reſpectu Judææ & Hieroſolymæ, interdum etiam reſpectu Sionis & Templi. Sic ים *mare* Occidentem notat ſacris Scriptoribus: quia mare mediterraneum ad occidentalem plagam Judæam alluebat. Quod vocatur ים האחרון *mare poſterius*, diſtinctum *à mari Suph*, à *mari ſalis*, & lacubus Palæſtinæ. In Targ ימא מערבאה *mare occidentale*. Sic à LXX. ים redditur quandoque per δυσμὰς, & ἐπὶ δυσμῶν Sic Gen. 11. 8. paradiſus dicitur plantatus à Deo מקדם κατὰ ἀνατολάς. Sic בני קדם filii Orientis promiſcue dicuntur, qui inſederant plagas Judææ Orientales. Inter quos ob id refertur Job Job. 1. 11. quia regio Hutz erat Orientalis reſpectu Judææ Sic תימן Hebræis *Auſter*, meridies. Ut enim Orientem vocabant פנים *facies*, & קדם *partem anteriorem*, Occidentem אחור *partem poſteriorem*, ſic Judææ plaga meridionalis ad dextram adjacebat. Hinc תימן τοῖς LXX. reddunt quandoque per θάλασσαν, habita ratione maris rubri, quod alluebat Judæam à parte meridiolali. Sic, quia Idumæa Judææ reſpectu auſtralis erat, quandoque per תימן à Prophetis deſignatur. Sic Aſſyria per צפון *Septentrionem* exprimitur, quia illa Judææ ad ortum Septentrionalem adjacebat. Sic Sidon vocatur צפון / quia Judææ aquilonaris erat. Immo ipſo plaga Septentrionalis Judæis צפון dicta, quia Judææ incolis abſcondita eſt, ut nobis plaga meridionalis.

IX. His in anteceſſum præmiſſis, ſtatuimus, probabiliorem eſſe illorum opinionem qui arbitrantur Magos hos & Perſas fuiſſe, & è Perſide veniſſe. Authoritates hic magno numero congeri poſſunt & veterum & recentiorum. Placuit hoc jam olim maximis viris *Clementi*, & *Cyrillo Alexan-*

Σπαργανωθὲν δὲ βρέφος, δείχθη θεοπειθέσι φάτνῃ.
144 Καὶ λόγου ἡ Βηθλεὲμ πατρὶς θεόκλητος ἐλέχθη,
Βουτελάταις τε καὶ αἰγονόμοις καὶ ποιμέσιν ἀρνῶν.

Eſt in præſepi, quem faſcia circuit, eſtque
Dicta Logi Bethlem Divino patria nutu
Caprarum atque ovium cuſtodibus, atque bubulcis.

Ev

Alexandrinis, *Chryſoſtomo*, *Theodoreto*, *Iuvenco* Poetæ, aliis. Tuentur id ex noſtris Summi Viri, *Calvinus*, *Bucerus*, *Beza*, *Aretius*, *Beroaldus*, *Scaliger*, *Pareus*, *Chemnitius*, *Caſaubonus*, alii: ex Pontificiis, *Genebrardus*, *Maldonatus*, *Petavius*, aliique complures. Rationes duci poſſunt huic ſententiæ adſtruendæ. 1. *A nomine magorum* quod apud Perſas potiſſimum ab omni ævo pervulgatum. 2. A *ſitu Perſiæ*, quæ Orientalis Judææ. Unde *Stapletonus* Geographis ludibrium debet, qui in Antidotis Evangelicis *Calvinum* inter alia perſtringit quod dum ex Chaldæa vel Perſide hos magos veniſſe ſuſtinet, ex Oriente Meridiem & Occidentem fecerit. 3. *A phraſi Evangeliſtæ*, qui inquit hos magos veniſſe ἀπὸ ἀνατολῶν, & eo ipſo innuere vult regionem remotam à Judæa, Orientalem tamen, qualis probabiliter penitior Perſiæ vel Mediæ regio ſtatui poteſt. 4. Addi poteſt ratio probabilis, Perſarum Magis hæſiſſe vaticinia multa de Meſſia è prophetia Danielis, & Danieli potius quam Balaamo hanc lucem deberi, qui & recentior, & pluribus de Meſſia vaticinatus. 5. Adde, Perſicum morem à Magis obſervatum in adorando rege, & acceſſu cum muneribus, quanvis fatendum, id commune pleriſque Orientalibus fuiſſe. 6. Nec mirum, Perſiæ vel Mediæ nomen non hic exprimi, quod nuſquam alibi occurrit in N. Teſtamento. 7. Nec difficilis hic munerum oblatorum ratio, aurum enim ex ſua, thus & myrrham vel ex ſua, vel ex vicina Arabia habere Perſarum magi facile poterant. Et hæc quidem probabiliter de Magorum horum patria à nobis dicuntur. Apodicticæ rationes in hoc argumento nec peti debent, nec exſpectari, cum nec Scriptura hic præeat, & Spiritus S. indefinita & laxa locutione de eo nos contendere anxie vetet, quod nec aperire voluit, nec neceſſum judicavit ad fidei noſtræ ſummam. *Idem*.

144 Καὶ λόγου &c.] Caſtalio rationem reddit ſuæ verſionis his verbis: λόγος ſermonem & rationem declarat, ſive conſilium quoddam, & prudentiam ac mentem per quam Deus agat, ſicut homines ſermone & ratione agunt, cujus verbi vis quoniam Latine uno verbo ſatis exprimi non poteſt, uſus ſum Græco. Bethlehem autem Hebræis domum panis ſignificat, in quo oppido natus eſt noſter ille conditor, altor, ſervator, Dei filius JESUS CHRISTUS, Deus ſummis laudibus celebrandus in ſempiternum. *Opſopœus*.

145 Χει-

Ἐν κραδίῃ τε ταπεινόφρεσιν πικρὰ τέρματα μισεῖν,
Καὶ πάντων ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὥς περ ἑαυτὸν,
Καὶ θεὸν ἐκ ψυχῆς φιλέειν, αὐτῷ δὲ λατρεύειν.
Τοὔνεκ᾽ ἄρ ἡμεῖς καὶ ὁσίης [145] Χριστοῖο γενέθλης
Οὐρανίης πεφυῶτες, ἐπικλεόμεσθα σύναιμοι,
[146] Μνηστὴν εὐφροσύνης ἐπὶ θρησκείην κατέχοντες,
Εὐσεβίης τε καὶ ἀτρεκείης βαίνοντες ἀταρπούς.
[147] Οὐδέ ποτε πρὸς νηῶν ἀδύτοισιν ἐώμεσθα πελά-
ζειν,
[148] Οὐ ξοάνοισι σπένδειν, οὔτ᾽ εὐχωλῇσι γεραίρειν,

Et tumidos faſtus animis odiſſe modeſtis,
Atque alios prorſum ceu ſemet amare, Deumque
Diligere ex animo cum relligione colendo.
Nos igitur ſancta Chriſti de ſtirpe creati
Cœleſti, nomen retinemus proximitatis,
Lætitiæ memorem ſervantes relligionem,
Pietatis & veritatis calcantes ſemitas.
Nunquam ad templorum penetralia permittamur
accedere,
Neque ſculptilibus libare, nec precibus honorare,

Οὐδ᾽

145 *Χριστοῖο* &c.] Hic impoſtor nunc ingenue fatetur ſe Chriſtianis annumerandum. ideo quæ hunc librum octavum eſſe plane adulterinum. *Gallæus.*

146 *Μνηστὴν* &c.] In reg. cod. ita ſcriptus extat hic verſus, *μνηστὴν εὐφροσύνης ἐπὶ θρησκείησιν ἔχοντες.* Cui ſubjungebantur ſequentes quindecim ſine ullo interſtitio. *Opſopœus.*

147 *Οὐδέ ποτε* &c.] Verſus conſtabit, ſi *οὔποτε* legamus: ut & ab hoc tertius, ſi *αἰτεῖν.* *Idem.*

148 *Οὐ ξοάνοισι* &c.] Huic Sibyllæ ſi papiſtæ vellent parere, hæc quæ heic culpantur,

Οὐδ' ὀδμαῖς ἀνθῶν πολυτερπέσιν, οὐδὲ μὴ αὐγαῖς
Λαμπτήρων, αὐτὰρ οὐδ' ἄρα τῖς ἀναθήμασι κο-
σμεῖν,
Οὐ λιβάνου ἀτμοῖσιν ἀνιεῖσιν φλόγα βωμὸν,
Οὐδ' ἐπὶ ταυροθύτοις μηλοσφαγίας μετὰ λώβης
Λυτροχαρεῖς πέμπειν, χθονίας αἰνίγματα ποινῆς,
Οὐδ' ἀπὸ ὀχοβόροιο πυρῆς κνισσώδει καπνῷ,
Καὶ μιαραῖς [149] πνοῇσι μιαίνειν αἰθέρος αὐγήν.
Ἀλλ' ἁγναῖς πραπίδεσσι γεγηθότας εὔφρονι θυμῷ,
Ἀφνειαῖς τ' ἀγάπησι, καὶ εὐδώροις παλάμῃσι,

Nec odoribus florum multum-ſuavibus, nec ful-
goribus
Lampadum, ſed nec donariis ornare,
Nec thuris vaporibus emittentibus flammam, a-
ram,
Nec cum tauris-ſacrificatis oves-mactatas cum de-
decore
De-redemptione-læti mittere, terreſtris indicia
pœnæ
Neque de rami-voracis rogi nidorifero fumo,
Et impuris flatibus inquinare ætheris lucem.
Sed ſacris pectoribus lætantes hilari animo,
Diviteque charitate, & liberalibus palmis,

Μειλι-

pantur, ipſi non committerent. *Gallæus.*

149 Πνοῇσι] Et hic conſtabit, ſi πνοιῇσι ſcribamus. *Opſopœus.*

Μειλιχίοις ψαλμοῖσι, θεοπρεπέεσσί τε μολπαῖς
Ἄφθιτόν ἐξυμνεῖν σε καὶ ἄψευστον κελόμεσθα,
Παγγενετῆρα θεὸν, πινυτόφρονα.

Suavibus pſalmis, Deo-convenientibuſque cantibus
Immortalem celebrare te & veracem jubemur,
Omnium-genitorem Deum, ſapientem.

FINIS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX LOCORUM

Sacræ Scripturæ, qui hoc libro citantur aut Illuſtrantur.

Geneſis.

Cap. I. ℣ 14. p. 67. a.
— ℣ 26, 27. p 40. b.
— I ℣ 28. p. 54. a, b. 55. a, b. 56. a, b.
II. ℣ xv. p. 83. b.
— ℣ xiv. p. 506. b.
III. ℣ xxiv. p. 309. a.
IV. ℣ 2. p. 83. a.
— ℣ xvii. p. 59. b.
— ℣ xxiv. p. 237. b,
v. ℣ xxxii. p. 125. a. b.
vi. ℣ iv. p. 96. a. 97. a.
vii. ℣ xi. p. 134. a. 135. a.
— ℣ xvii. p. 138. b.
— ℣ xxiv. p. 139. a.
viii ℣ 3, 4. p. 65. b. 140. a.
— ℣ vi. p. 107. b. 146. a.
— ℣ xii. p. 151. b.
— ℣ xxi. p. 139. a.
ix ℣ 2. p. 56. a.
— ℣ v, vi. p. 237. a. b.
— ℣ vii. p. 40. b.
x. ℣ vii. p. 786. a.
— ℣ xxii. p. 69. a.
xi. ℣ ii. p. 154. b. 333. a.
— ℣ ix, x. p. 66. b. 125. b. 339. a.
— ℣ xix. p. 170. b.
xiv. ℣ v. p. 96. a.
— ℣ xiii. a.
— ℣ xx. p. 235. b.
xv. ℣ xv. p. 377. b.
xxv. ℣ vii. p. 67. a.
xxxvii. ℣ xx. p. 785. b.
xli. ℣ xxiv. p. 775. a.
xliii. ℣ ii. p. 180. b.
xlvii. ℣ ix. p. 48. a. 67. a.
xlix. ℣. xvii. p. 57. b.

Exodus.

*Cap. ii. ℣ xvii. p. 171. a.
vi. ℣ iii. p. 112. b.
x. ℣ xxiii. p. 740. b.
— ℣ xxii. p. 741. a.
xi. ℣ ii. p. 368. a.
xii. ℣ vi. p. 739. b.
— ℣ xv. p. 377. b.
— ℣ xl. p. 377. b.
xiii. ℣ xxi. &c. p. 365. a, b.
xiv. ℣ xxiv. p. 365 a.
xvi. ℣ xv. p. 295. a.
xx. ℣ ii. p. 781. b.
xxvi. ℣ xxxi. p. 738. b.
xxx. ℣ xxiii. p. 179. b.
xxxii. ℣ vi. p. 709. a.
xxxviii. ℣ xxiv. p. 238.
xl. ℣ xxxviii. p. 365. a.

Leviticus.

Cap. viii. ℣ xxix p. 296. a.
ix. ℣ xv. p. 365. a.
xviii. ℣ xxiv. p. 238. a.
xix. ℣ xxxi. p. 362. b.
xx. ℣ xxvii. p. 362. b.
— ℣ vi. p. 362. b.
xxi. ℣ xxi. p.

Numeri.

Cap. vi. ℣ xxv. p. 743. a.
ix. ℣ xv. &c. p. 365. b.
x. ℣ xi. &c. p. 365. a.
— ℣ xxxiv. p. 365. b.
xi. ℣ xxxi. p. 302. a.
xiii. ℣ xxxiii. &c. p. 96. b. 97. a.
xiv. ℣ xiv. p. 365. a.
xxii. ℣ v. p. 286. a.
xxiv. ℣ xvii. p. 763. a.
xxxii. ℣ iii. p. 472. a.
— xxxvi. p. 472. b.
xxxv. ℣ iv. p. 105. a. b.
— ℣ xxxi. p. 238. b.

Deuteronomium.

Cap. i. ℣ xxviii. p. 342. b.
— ℣ xxxiii. p. 365. a.
— xlvi. p. [illegible]1. a.
iii. ℣ ii. p. 96. b. 97. a. 104. b.
— ℣ x. p. 96. b. 106. a.
vi. ℣ iv. p. 762. a.
viii. ℣ iii. p. 301. b.
ix. ℣ ix. p. 303.
x. ℣ xxii. p. 76. b.
xviii. ℣ xi. p. 362. b.
xxxii. ℣ xviii. p. 313. b.

Joſuæ.

Cap. i. ℣ iv. p. 526. a. 562. b.
x. ℣ xiii. p. 741. b.

Judicum.

Cap. v. ℣ ix. p. 377. b.
viii. ℣ x. p. 611. a.
xvi. ℣. p. 30. b.

I. Samuelis.

Cap. ii. ℣ xviii. p. 173. b.
v. ℣ ii. p. 438. a. b.
— ℣ iv. p. 438. b.
vi. ℣ xi. p. 41. a.
xi. ℣ xvii. p. 83. a.
xvii. ℣ v. p. 394. a.
xxii. ℣ xix. p. 309. b.
xxv. ℣ xxviii. p. 236. a.
xxviii. ℣ 7, 8. p. 362. a, b.

II. Samuelis.

Cap. xvii. ℣ xxiii. p. 361. b.

I. Re-

I. Regum.
Cap. VII. ℣ XV.
VII. ℣ XXIX. p. 310. b.
X. ℣ II. p. 180. b.
— VII. p. 150. a.
II. Regum.
Cap. II. ℣ II. p. 193. a.
VI. ℣ XVII. p. 193. a.
VII. ℣ II. p. 137. a.
XXI. ℣ VI. p. 362. b.
XXIII. ℣ XXIV. p. 362. b.
I. Chronicorum.
Cap. IV. ℣ XVIII. p. 368. a.
X. ℣ X. p. 438. a.
— ℣ XIII. p. 361. b.
XIV. ℣ XV. p. 390. a.
II. Chronicorum.
Cap. III. ℣ III. p. 104. a.
— ℣ XV p. 105. b.
VI. ℣ XLI. p. 301. a.
XXVI. ℣ X. p. 83. a.
XXXIII. ℣ VI. p. 362. b.
Hezræ.
Cap. VIII. ℣ VII. p. 384. b.
Nehemiæ.
Cap. IX. ℣ VI. p 303. b.
— ℣ XII. &c. p. 365. a. b.
Eſtheræ.
Cap. II. ℣ XII. p. 180. a.
Jobi.
Cap. VII. ℣ IX. p. 80. b.
X. ℣ III. p. 46. a.
XI. ℣ XV. p. 779. a.
XII. ℣ XIV. p 136. b.
XXI. ℣ XIII. p. 80. b.
XXIII. ℣ XX. p. 74. a.
XXXI. ℣ II. p. 238. a.
XXXVI. ℣ V. p. 313. b.
Pſalmorum.
Pſal. IV. ℣ VII. p. 743.
V. ℣ VII. p. 251. a.
VI. ℣ V. p. 80.
XVI. ℣ X. p. 80. b.
XVIII. ℣ XI. p. 308. b.
XIX. ℣ IX. p. 239. b.
XXX. ℣ X. p. 80. b.
XLV. ℣ IX. p. 180. a.
LI. ℣ XIX. p. 179. b.
LVIII. ℣ V. p. 57. b.
LIX. ℣ VI. p. 165. b.
LXVIII. ℣ XVIII. p. 309. b.
— ℣ XXIII. p. 304.
LXIX. ℣ VII. p. 165. b.
LXXII. ℣ X. p. 778. a. 785. b. 786. a.
LXXII. ℣ XV. p. 180. b.
LXXVIII. ℣ XIV. p. 365. b.
LXXVIII. ℣ XXV. p. 309. b.
LXXXVIII. ℣ XII. p. 81.
LXXXIX. ℣ VII. p. 309. b.
LXXXIX. ℣
XC. ℣ IX. p. 74. b.
— ℣ X. p. 47. b.
XCIX. ℣ I. p. 308. a.
— ℣ VII. p. 365. b.
CI. ℣ V. p. 238. b.
CIV. ℣ IV. p. 193. a.
CV. ℣ XXXIX. p. 365. b.
CX. ℣ I. p. 761. b.
CXV. ℣ III. p. 19. b.
— ℣ XVII. p. 80. b.
CXVI. ℣ III. p. 81. a.
CXLI. ℣ II. p. 179. b.
— ℣ VII. p. 81. a.
Proverbiorum.
Cap. V, ℣ XX. &c. p. 12. a.
XIII. ℣ V. p. 251. a.
XX. ℣ VIII. p. 238.
XXX, ℣ VIII. p. 251. a.
Eccleſiaſtes.
Cap. V. ℣. VIII. p. 83. a.
VII. ℣ XI, p. 303. b.
IX. ℣ X. p. 8. a.
Canticorum.
Cap. III. ℣ VI. p. 180. a.
IV. ℣ VIII. p. 471. a. 472. b.
— ℣ XI. p. 668. b.
Jeſaiæ.
Cap. II. ℣ VI. p. 471. a.
— ℣ XV. p. 503. b.
IV. ℣ V. p. 365. b.
VI. ℣ XIII. p. 46. b.
VIII. ℣ IV. p. 785. a. b.
— XIX. p. 362. b. 771. a. 772. a.
XI. ℣ VI. &c. p. 130. b.
XIV. ℣ XII. p. 93. b.
— ℣ XIII. p. 159. b.
XV. ℣ VI. p. 472. b.
XXIV. ℣ XVIII. p. 137. a.
— ℣ XVIV. p. 742. b.
XXVIII. ℣ II. p. 176. a.
— ℣ V. p. 304. b.
— ℣ IX. p. 173. b.
— ℣ XV. p. 81. a.
— ℣ XXVI. p. 83. b.
XXIX. ℣ III. p. 173. b.
— ℣ IV. p. 362. b.
XXXVII. ℣ XXXVIII. p. 155. a.
XXXVIII. ℣ VIII. p. 739. b.
— ℣ XVIII. p. 80. b.
XLIV. ℣ XXV. p. 771. a.
XLIX. ℣ XXIII. p. 780. b.
— ℣ XXVI. p. 313. b.
LIII. ℣ X. p. 234. a.
LX. ℣ III. p. 778. a. 785. b.
LXV. ℣ XX. p. 48. b.
Jeremiæ.
Cap. II. ℣ XII. p. 741. b.
V. ℣ VI. p. 471. a.
XV. ℣ IX. p. 741. a. 742. b.
XXIII. ℣ VI. p. 761. a.
XLVIII. ℣ XXXIV. p. 472. b.
LI. ℣ XXVII. p. 158. a.
Ezechielis.
Cap. I. ℣ X. p. 307. a.
X. ℣ XIV. p. 307. a.
XXI. ℣ XXI. p. 469. b.
XXII. ℣ XXIV. p. 150. a.
XXXI. ℣ XVI. p. 80. b.
XXXII. ℣ VII. p. 742. b.
— ℣ XXVII. p. 80 b.
XXXVIII. ℣ II. p. 385. a.
— ℣ XV. p. 392. a.
XXXIX. ℣ III. p. 392. b.
— ℣ XI. XV. &c. p. 395. a. b.
XL. ℣ V. p. 104.
XLIII. ℣ XIII. p. 104.
Danielis.
Cap. I. ℣ V. p. 295. b.
— ℣ IX. p. 767. b.
— ℣ X. p. 295. b.
II. ℣ XLIV. p. 767.
XI. ℣ XXXI. p. 351. a.
Hozææ.
Cap. XII. ℣ VI. p. 114. a.
Joelis.
Cap. II. ℣ XXXI. p. 742. b.
Amoſi.
Cap. III. ℣ XIII. p. 165. b.
IV. ℣ III. p. 158. b.
— ℣ XIII. p. 165. b.
V. ℣ XXVII. p. 384. a.
VI. ℣ XII. p. 307. a.
VIII. ℣ IX. p. 741. a. 742. b.
Michæ.
Cap. III. ℣ VI. p. 742. b.
Malachiæ.
Cap. III. ℣ X. p. 137.
IV. ℣ II. p. 748. a.
Baruchi.
Cap. III. ℣ XXVI. p. 93. b.
Judithæ.
Cap. I. ℣ II. p. 233. a.

hhhhh

Matthæus.

Digitized by Google

INDEX.

Matthæus.
Cap. III. ℣ II. p. 241. a.
--- ℣ VI. p. 530. b.
--- ℣ VIII. p. 241. a.
--- ℣ IX. p. 20. b.
--- ℣ XI. XVIII. p. 241. a. b.
IV. ℣ XVII. p. 241. a.
V. ℣ XVII. p. 241. a.
VIII. ℣ IV. p. 228. b.
--- ℣ X. p. 691. a.
IX. ℣ XIV &c. p. 228. b.
XI. ℣ IX. p. 241. a.
--- ℣ XIII. p. 227. b. 241. a.
XII. ℣ XLII. p. 786. a.
XIII. ℣ XVII. p. 48. a.
XIV. ℣ I. p. 779. a.
XV. ℣ I. &c. p. 227. a. b.
XIX. ℣ XIV. p. 231. b.
--- ℣ XXVI. p. 19. b.
XXVI. ℣ LIII. p. 20. b.

Marcus.
Cap. I. ℣ I. p. 241. a.
--- ℣ VIII. p. 241. b.
XV. ℣ XXIII. p. 179. b.

Lucas.
Cap. I. ℣ VII. p. 241. a.
--- ℣ XXXVI. p. 19. b.
--- ℣ LXXVIII. p. 743.
--- ℣ LXXVII. p. 241.
II. ℣ XIII. p. 309. b.
--- ℣ XXVI. p. 48. b.
--- ℣ LXXVII. p. 241. a.
III. ℣ XIV. p. 241. a.
--- ℣ XVIII. p. 241. a. b.
IV. ℣ XXV. p. 136. b.
VII. ℣ XXVI. p. 241. a.
VIII. ℣ XVIII. p. 93.
X. ℣ XLII. p. 779. a.
XI. ℣ XXXI. p. 786. a.
XVIII. ℣ VII. p. 233. b.
XX. ℣ XX. p. 771. b.
XXII. ℣ XXXVI. p. 233. a.
--- LIII. p. 742. a.

Johannes.
Cap. III. ℣ XXIII. p. 530. b.
IV. ℣ XXIII. p. 228. a.
--- ℣ XLVI. p. 779. a.
V. ℣ XVII. p. 742. a.
XV. ℣ I. p. 83. b.
XVIII. ℣ VIII. &c. p. 233. b.
XIX. ℣ XXXIX. p. 179. b.

Acta Apoſtolorum.
Cap. I. ℣ IX. p. 786.
IV. ℣ XXV. p. 240. a.
VII. ℣ II. p. 786. b.
--- XLIII. p. 384. a.
VIII. ℣ II. p. 775. b.
--- ℣ IX. p. 770. b. 775. b.
XI. ℣ XII. p. 241. a.
XIII. ℣ VI. p. 775. b.
--- VIII. p. 775. b.
--- ℣ XII. p. 240. a. b.
XV. ℣ X. p. 227. a.
XVI. ℣ XVI. p. 362. a. b.
XVII. ℣ XXIII. p. 741. a.
XIX. ℣ IV. p. 241. b.
--- ℣ IX. p. 242. b.
XX. ℣ VII. p. 752. b.
XXIV. ℣ III. p. 241. b.
XXV. ℣ XI. p. 242. b.

Ad Romanos.
V. ℣ VII. p. 234. a.
--- XII. p. 46. a.
VI. ℣ XXIII. p. 46. b.
VII. ℣ XIV. p. 239. b.
XIII. ℣ IV. p. 233. b. 240. a. 242. b.
XIV. ℣ XIV. p. 229. a.

I. ad Corinthios.
Cap. I. ℣ XXI. p. 195. a.
II. ℣ VIII. p. 741. b.
III. ℣ IX. p. 83. b.
VII. ℣ XXVI. p. 56.
X. ℣ VII. p. 708. a.
--- ℣ XXV. p. 229. a. b.
XI. ℣ III. p. 761. b.
--- ℣ XIII. &c. p. 243. b.
XV. ℣ L. p. 40. b.

II. ad Corinthios.
Cap. V. ℣ XVI. XVII. p. 227. a.

Ad Epheſios.
Cap. I. ℣ XXI. p. 309. b.
II. ℣ XV. p. 227. a. 243. a.
IV. ℣ XXIV. p. 40. b.

Ad Galatas.
Cap. I. ℣ XVII. p. 785. b.
IV. ℣ I. p. 228. b.
--- ℣ XXV. p. 785. b.
V. ℣ I. p. 227. a.
--- ℣ XX. p. 776. a.

Ad Philippenſes
IV. ℣ VIII. p. 243. b.

Ad Coloſſenſes.
Cap. I. ℣ XVI. p. 309. b. 315. a.
II. ℣ XIV. p. 227. a.
--- ℣ XVI. p. 229. b.
III. ℣ IX. p. 251. a.
--- ℣ X. p. 40. b.

I. ad Theſſalonicenſes.
Cap. IV. ℣ VI. p. 233. b.

II. ad Theſſalonicenſes.
Cap. I. ℣ VIII. p. 233. b.
II. ℣ IX, X. p. 267.

I. ad Timotheum.
Cap. I. ℣ XVII. p. 315. a.
IV. ℣ III. &c. p. 230. b. 231. a.

II. ad Timotheum.
Cap. III. ℣ VIII. p. 774. b.
IV. ℣ XII. p. 242. b.

Ad Titum.
Cap. I. ℣ XV. p. 230. a.

Ad Hebræos.
Cap. IV. ℣ XIII. p. 12. a.
VII. ℣ XIII. p. 239. b.
XI. ℣ II. p. 239. b.
--- ℣ XXVII. p. 315. a.
--- ℣ XXXIII. p. 236. a.
--- ℣ XXXIX. p. 48. a. 771. b.
XIII. ℣ XVI. p. 179. b.

Epiſt. Jacobi.
Cap. III. ℣ IX. p. 40. b.

I. Petri.
Cap. II. ℣ XIV.
III. ℣ XX. p. 126. a.

II. Petri.
Cap. II. ℣ XIX. &c. p. 243. a.
III. ℣ XXIII. p. 309. b.

I. Epiſt. Johannis.
Cap. III. ℣ XVI. p. 234. a. 239. a.
IV. ℣ XII. p. 315. a.

Apocalypſis.
Cap. I. ℣ VIII. p. 19. b. 761. b.
--- ℣ XVI. p. 195. b.
--- ℣ XX. p. 193. a.
IV. ℣ VIII. p. 195. b.
IX. ℣ XIV. p. 526. a. 562.
XII. ℣ VII. p. 742. a.
XIII. ℣ X. p. 195. b. 233. b.
--- ℣ XIII. &c. p. 267. a. 268. b.
XVI. ℣ VII. p. 19. b.
--- ℣ XIV. p. 267. b.
XIX. ℣ XX. p. 267. b.
--- ℣ XVI. p. 761. b.

INDEX

Digitized by Google

INDEX AUCTORUM

Qui hoc libro citantur, illuſtrantur, emendantur aut refutantur.

A.

ABarbanel ℞ p. 39. b. 53. a. 64. a. 69. b. 73. b. 74. a, b. 75. a. 168. b. 169. a. 297. a, b. 298. a. 301. b. 305. b. 378. a.

Abba, ℞. p. 150. a.

Aben Ezra, p. 94. b. 99. b. 101. b. 102. a. 106. b. 109. a. 111. b. 139. a. 149. b. 295. b. 297. a. 366 b.

Abraham, (*Rabbi*) p. 776. a.

Abulenſis, p. 136. b.

Abydenus, p. 124. b. 155. b. 332. a. 333. b. 338. a. 564. a.

Ado, Viennenſis, p. 458. b.

Ælianus, p. 253. a. 312. a. 319. a. 393. a. 472. a. 480. a. 514. b. 566. b. 566. a. 594. b. 656. b. 657. a.

Æſchylus, p. 338. b. 508. a. 705. a.

Æmilius (*Paulus*) p. 594. a. 612. a.

Agathias, p. 157. a. 401. a. 629. a.

Akiva ℞ p. 303. a.

Alciatus, p. 669. a.

Alcoranus, p. 159. a. 271. a.

Alcuinus, p. 532. b. 533. a. 534. a.

Alexander Epiſcopus Alex. p. 13. a. b.

Alexander Polyhiſtor, p. 99. a. 156. b. 377. a.

Alexander ab Alexandro, p. 697. b.

Alexander Aphrodyſæus, p. 697. b.

Aliacus (*Petrus*) p. 136. a.

Altingius, p. 39. b.

Amama, p. 142. a.

Ambroſius, p. 94. b. 102. b. 127. b 142. b. 230. a. 232. b. 250. b. 280. a. 381. b. 384. b. 385. a. 424. b. 532. a. 534. a. 694. b. 763. a.

Amiraldus, p. 801. b.

Ammianus Marcellinus, p. 361. a. 394. a. 399. b. 403. a. 423. b. 432. b. 480. b. 496. a. 497. a. 498. a, b. 499. b. 503. a, b. 549. b. 565. b. 586. a. 584. a, b. 639. b. 655. b. 657. a. 778. b. 782. a.

Amphilochius, p. 531. b.

Anacreon, p. 11. b.

Andreas Cæſarienſis, p. 269. b.

Annius Viterbienſis, p. 125. a.

Anſelmus, p. 532. a.

Antimachus, p 8. b.

Antipater Theſſalonicenſis, p. 406. a.

Antiphilus, p. 407. a:

Antonius, p. 612. a.

Apion, p. 377. a.

Apollinarius, p. 732. a.

Apollodorus, p. 99. a. 647. b.

Apollonius Rhodius, p. 11. a. 417. a, b. 419. b. 517. b. 570. b. 634 a.

Aponenſis, p 6. b. 7. a.

Appianus, p. 323 a. 432. b. 522. b. 550. a. 564. a 629. a. 680. b.

Apulejus, p. 87. b. 89. b. 90. a. 312. b. 361. a. 553. b. 567. b. 572. a. 592. b. 593. b. 614. b. 699. a.

Aquila, p. 93. a.

Aratus, p. 155. b. 591. a. 647. b.

Aretius, p. 788. a.

Arias Montanus, p. 108. b. 563. b.

Ariſtides, p. 497. b. 498. b.

Ariſtophanes, p. 203. a. 510. b. 572. a.

Ariſtoteles, p. 1. b. 2. b. 6. a, b. 7. a, b. 49. a, b. 85. b. 174. b. 213. a. 235. a. 251. a, b. 320. a. 353. a. 360. b. 471. b. 502. a. 511. b. 541. a. 550. a. 636. a. 646. a. 666. a, b. 699. a. 702. b. 733. b.

Armelinus, p. 136. a.

Arnobius, p. 7. a. 14. b. 57. b. 88. b. 89. a. 429. a.

Arrianus, p. 9. b. 101. a. 496. a. 501. b. 515. b. 541. b. 614 b.

Athanaſius, p. 13. b. 15. a, b. 17. a, b. 18. b. 42. a. 405. a 536. b. 558. b. 655. b.

Athenæus, p. 59. a. 62. b. 253. b. 353. b. 429. b. 434. b. 435. b. 459. a. 514. b. 515. a. 516. a. 541. a. 571. b. 606. b. 614. b. 698. a. 701. b. 710. b.

Athenagoras, p. 343. b. 415. a. 608. a. 723. b.

Avenarius, p. 172. b. 340. a.

Auguſtinus, p. 12. a. 21. b. 54 b. 55. b. 57 b. 64. b. 66. a, b. 67. b. 68. b 69. a. 76. a. 81. a. 86. b. 88. b. 93 b.

93. b. 94. a, b. 97. b. 102. b. 103, a, b. 125. a. 127. b. 128. a, b. 129. b. 130. a. 141. b. 167. b. 179. a. 196. b. 206. b. 208. a. 215. b. 216. b. 217. a. 218. a, b. 232. b. 234. b. 240. a. 248. b. 251. a. 257. b. 259. a. 263. b. 271 b. 280. b. 292. a. 313. b. 476. a. 510. a. 511. b. 533. b. 601. a. 631. b. 656. b. 688. b. 689. b. 696. b. 723. a. 724. a. 726. b. 727. b. 749. a. 741. b. 743. b. 745. b. 752. a. 764. a.
Avicenna, p. 158. a. 159. a.
Avienus (*Feſtus*) p. 591. a.
Auratus (*Johannes*) p. 22. a, b. 28. a. 29. b. 30. a. 33. a. 38. a, b. 45. a, b. 46. a. 52. a. 63. a, b. 64. a, b. 82. b. 92. a, b. 116. a, b. 118. b. 119. a, b. 121. a, b. 122. b. 143. a, b. 144. a. 145. a, b. 146. a. 152. a. 159 a. 160. a. 161. a, b. 162. a. 164. b. 165. a. 176. b. 177. b. 183. b. 333. b. 385. a.
Aurelius Victor, p. 625. b.
Auſonius, p. 524. b. 550. b. 696. b. 698. b.
Azarias, R. p. 114. b. 172. b.
Azia, R. p. 380.

B.

BAldricus, p. 704. b.
Baptiſta Mantuanus, p. 778. a. 779. a. 780. a. 784. b.
Baronius, p. 231. b. 403. a. 424. a. 433. b. 552 a. 358. b. 639. b. 690. b. 780. a. 785. a.
Baſilius Magnus, p. 13. b. 14. a. 16. a. 19. b. 42. b. 279. b. 314. b. 315. a. 763.
—— Seleucienſis, p. 31. b. 32. a.
Barthius, p. 10. b. 26. b. 60. a. 84. b. 85. b. 416. a. 459. a. 479. b. 480. a. 697. a. 704. b. 706. b.
Bariius (*Antonius*) p. 38. b.
Baudrandus, p. 563. a, b. 572. b. 580. a. 594. b. 600. a. 603. a. 606. a. 612. a. 613. b. 615. a. 631. b. 649. a.
Becanus (*Geropius*) p. 95. a.
Bechai. R. p. 50. a. 295. a. 256. a. 302. b. 305. a.
Becmannus, pag. 603. a, b. 770. a.
Beda, p. 81. a. 136. b.
Beidavi, p. 270. a. 271. a.
Bellarminus, p. 39. a, b. 55. a. 56. a. 81. a, b. 150. a. 231. b. 267. b. 781. b.
Bellecus, p. 481. b.
Bellonius, p. 402. a. 558. b.
Bellovacenſis (*Vincentius*) p. 519. b.
Bembus, p. 508. b.
Benjamin Judæus, p. 157. b. 334. a.
Bernhardus, p. 179. a. 206. a, b. 214. b. 216. a. 257. a, b. 259. a. 532. a.
Beroaldus, p. 788. a.
Beroſus, p. 94. b. 98. a. 125. a. 126. a. 155. b. 156. b. 335. b.
Betulcjus (*Xyſtus*) p. 10. a. 14. a. 21. b. 24. a. 25. b. 26. b. 29. a. 414. a. 491. b. 627. b. 726. b. 728. b. 729. b.
Beverovicius, p. 77. a.
Beza, p. 18. b. 775. b. 788. a.
Biſciola, p. 502. a.
Blanc (*le*) 649. b.
Blondellus, p. 45. a. 280. b.
Bochartus, p. 147. a. 149. a. 150. b. 173. a. 307. b. 340. b. 341. a. 395. b. 432. a. 439. b. 470. b. 472. b. 478. b. 480. a. 506. b. 507. a. 508. a. 512. b. 513. a. 515. a. 519. a. 563. a. 564. b. 567. b. 568. a. 582. a. 611. a 635. a. 667. a. 668. b. 697. b. 710. b.
Boëthius, p. 10. a. 521. a. 526. b. 563. a. 629. b.
Boiſſardus, p. 116. a, b. 177. b.
Bolducus, p. 96. a.
Bonfrerius, p. 105. b.
Boterus, p. 610. b.
Boxhornius, p. 274. a. 320. a. 526. b.
Brietius, p. 572. b.
Brigtmannus, p. 268. a, b.
Brito (*Guil.*) p. 480. b.
Britto (*Guil.*) p. 704. b.
Brocardus, p. 390. a.
Brodæus, p. 320. b. 502. a.
Burgenſis (*v. Paulus*)
Buteo, p. 108. b. 109. b. 129. a.
Buverus, p. 788. a.
Buxtorfius (*Johan.*) p. 54. b. 172. b. 341. a. 599. b. 761. b.

C.

CÆſius Golius, p. 589. b.
Cajetanus, p. 81. b. 108. b. 112. a, b. 140. b. 199. a. 775. b.
Cajus, p. 236. a.
Calaber (*e*) p. 616. a.
Callimachus, p. 426. b. 526. a. 562. a. 570. a. 586. b.
Calpurius, p. 354. b.
Calvinus, p. 114. a. 782. a, b. 788. a.
Cambdenus, p. 459. b.
Camerarius, p. 116. a.
Camero, p. 777. b.
Canterus (*Guil.*) p. 465. a. 569. b.
Canus, p. 780 a.
Capella (*Martianus*) p. 512. a. 562. a.
Capellus, p. 103. a. 105. a, b. 147 b.
Capitolinus (*Julius*) p. 457. b. 458. a, b. 682. b.
Carolus (*Paulus*) p. 14. b. 18. a. 19. a.
Cardanus, p. 77. b. 78. b. 499. a.
Caſaubonus, p. 173. a. 338. a, b. 339. a. 419. b. 456. b. 480. b. 517. b. 520. b. 639. b. 691. a. 730. b. 752. a. 767. a. 770. a. 777. b. 788. a.
—— Caſaubonus (*Mericus*) p. 173. a. 338. a. 339. a.
Caſſianus, p. 94. b. 251. a.
Caſtaldus, p. 518. b. 559. a. 569. a. 571. b.
Caſſiodorus, p. 417. a.
Caſtalio, p. 10. b. 30. a. 115. b.

Digitized by Google

115. b. 161. b. 164. a. 165. a. 177. b. 188. a. 201. a. 266. a. 272. a. 469. b. 493. a 548. a. 715. b. 723. a, b. 726. a. 727. a. 729. a. 735. b. 736. a, b. 788. b.

Cato, p 88. b.

Catullus, p. 360. b. 503. a. 545. a. 572. b 586. b. 593. b. 629. b. 646. b. 668. b. 696. a, b. 698. b.

Cedrenus, p. 2. b. 417. a. 772. a.

Celſus, p. 708. a.

Cenſonius, p. 73. a.

Chalcidius, p. 786. b.

Chananiel ℞. p. 295. a.

Chaniates, p. 458. b. 469. a.

Chanina ℞. p. 70. a.

Chemnitius, p. 763. a. 797. b. 788. a.

Chryſoſtomus, p. 12. a. 20. a, b. 54. b. 55. a, b. 94. a. 128. a. 149. b. 155. b. 197. a. 221. a, b. 223. a, b. 224. a. 226. a. 227. a. 230. a. 251. a. 257. b. 258. a, b. 315. a, b. 316. b. 384. b. 520. b. 531. b. 532. b. 533. a. 536. a. 541. b. 685. b. 741. b. 742. a. 763. a. 764. a. 768. a. 776. b. 788. a.

Cicero, p. 4. b. 5. a. 70. b. 71. a. 118. a. 206. b. 208. a. 233. a. 235. a, b. 236. a. 264. a. 310. b. 319. a. 320. a. 323. a, b. 348. a. 353. a. 357. b. 398. a 407. b. 424. a. 426. b. 431. b. 434. a. 439. a. 463. a. 463. a. 469. b. 506. a, b. 513. a. 526. a. 529. a. 543. b. 562. b. 609. b. 613. b. 630. b. 631. a, b. 645. b. 656. a. 681. a, b. 682. a, b. 683. a, b. 704. b. 723. a. b. 725. b. 767. a. 773. b.

Claudianus, p. 85. b. 155. a. 221. a. 395. a. 419. a. 420. a. 431. a. 441. b. 456. a. 459. a, b. 453. b. 468. b. 469. a. 490. b. 495. b. 498. b. 503. a, b. 508. a, b. 512. b. 544. a. 549. b. 551. a. 564. a, b. 565. b. 568. a.

571. b. 572. a. 584. b. 585. a. 587. a. 629. b. 635. a. 643. b. 644. a. 645. b. 667. b. 669. a. 698. b. 782. a.

Clauſerus, p. 29. b. 30. a.

Clavius Chriſtophorus, p. 140. b.

Clemens Alexandrinus, p. 9. b. 13. a. 14. b. 24. a, b. 29. b. 31. a, b. 85. b. 99. b. 308. b. 368 b. 376. b. 381. a, b. 448. b. 449. a. 460. b. 485. a. 489. a, b. 520. b. 554. a. 576. a. 607. b. 638. a, b. 639. a, b. 658. b. 685. a, b. 697. a, b. 698. a. 723. b. 766. b. 787. b.

Clemens (*Romanus*) p. 251. a. 320. b. 415. a. 533. a, b. 538. a.

Cluverius, p. 168. b. 170. a. 172. a. 505. b. 507. a. 508, b. 516. b. 518. b. 526. b. 550. b. 563. a. 569. a. 669. a.

Cocquejus, p. 731. a.

Codinus, p. 393. b. 480. b.

Columella, p. 151. a. 502. b. 524. b.

Comeſtor (*Petrus*) p. 740. b.

Comnenus (*Iſaacus*) p. 441. b.

Crinitus (*Petrus*) p. 773. a.

Cruciger, p. 172. b. 340. a.

Cruſſius, p. 402. b.

Curcellæus, p. 228. a. 230. a. 231. a.

Curopolates, p. 458. b.

Curtius (*Quintus*) p. 153. b. 403. a, b. 456. a. 449. b. 510. b. 512. a. 515. a, b. 515. b. 519. b. 541. b. 558. b. 559. a, b. 631. b.

Cyprianus, p. 41. b. 42. a. 71. b. 261. b. 433. b 535. b. 536. a. 701. b. 763. a. 785. a.

Cyrillus Alexandrinus, p. 15. a, b. 16 b. 17. a, b. 10. a. 21. b. 57. b. 94 a. 403. a. 558. b. 666. b 667. a 738. b. 781. b. 787. b.

—— Hieroſolymitanus, p. 20. a. 42. a. 315. a, b. 531. a 533. a, b.

D.

DAmaſcenus, p. 16. b. 17. a 20 b. 21. a. 55. a, b. 196. b.

Damaſcenus (*Nicolaus*) p. 62. a. b. 99. a. 158. a. 393. a. 542. a.

David Kimchi, p. 100. a. 174. b. 295. b. 393. b. 394. b. 469. b.

Davieſius, p. 173. a.

Dauſquejus, p. 469 a.

de Dieu (*Ludovicus*) p. 102. a. 307. b. 771. a. 775. b. 777. b.

Demoſthenes, p. 11. b. 61. b.

Dempſterus, p. 85. a. 221. a, b. 456. b. 459. a. 486. a. 543. b. 545. a. 554. a. 623. b. 696. a. 697. a. 698. a, b. 706. a.

De Valle (*Petrus*) p. 293. b.

Didymus, p. 486. a.

Dio Chryſoſtomus, p. 4. a. 60. a. 290. b. 399. b. 416. a. 420. b. 510. a. 521. b. 549. a. 550. a. 551. a. 554. a. 574. a. 585. b. 685. a, b. 690. b. 711. a.

Dio Pruſænus, p. 612. b.

Diodorus Siculus, p. 114. a. 118. a. 166. a. 293. a. 320. b. 336. b. 434. a. 439. a. 459. b. 470. a. 494. b. 497. b. 498. b. 499. b. 501. b. 505. b. 512. a. 516 a. 524. b. 549. a 554. a. 583. a, b. 614. b. 615. b, 631. b. 655. a. 656. b. 657. a.

Diodorus Tarſenſis, p. 334. a.

Dion Caſſius, p. 512. a. 603. a.

Dionyſius Comicus, p. 10. a.

—— Areopagita, p. 20. a. 315. b. 531. b.

Dionyſius Halicarnaſſæus, p. 86. b. 118. a. 324. a. 456. b. 544. b. 571. a. 576. a, b. 682. a. 797. a.

—— Periegetes, p. 430. b. 410. b. 495. a. 503. a. 511. a. 514. a, b 515 b. 516. a. 520. a. 526. a 527. b. 564. a, b. 565. a. 567. b 578. a. 582. b. 584. b. 586. b. 612. a.

Dioſcorides, p. 158. a. 555. b.
Donatus, 592. b.
Dorotheus Sidonius, p. 511. a.
Dorſchæus, p. 39. b.
Durandus, p. 481. b.
Druſius, p. 142. a.

E.

ELiezer, p. 125. b. 129. a. 304. a. 305. b. 366. b. 367. b. 368. b. 379. b.
Elmacinus, p. 125. a. 156. b. 271. b. 367. a. 368. a. 372. a. 378. a, b.
Emnus, p. 203. b. 427. a. 683. a. 704. b.
Epiphanius, p. 17. b. 18. a. 126. a. 156. b. 315. b. 377. b. 510. a. 533. a. 763. a. 770. b. 785. a.
Eraſmus, p. 81. b. 230. a. 470. a. 515. b.
Euagrius, p. 403. a. 419. a. 568. b.
Eugubinus, p. 136. b. 730. b.
Eunapius, p. 90. a, b. 399. b.
Euphorion, p. 417. a, b. 647. a.
Euripides, p. 10. a. 237. b. 251. b. 429. a, b. 499. a. 506. a. 667. a.
Euſebius, p. 9. b. 13. a. 29. b. 62. a, b. 87. b. 89. a. 90. a. 94. b. 124. b. 138. b. 324. b. 337. a. 376. b. 377. a. 385. a. 395. b. 407. a. 425. b. 439. a. 470. a. 504. a. 516. a. 521. b. 523. b. 524. a. 535. b. 542. b. 551. a. 564. a. 566. b. 582. b. 599. b. 601. a. 605. b. 611. b. 614. b. 640. b. 656. b. 723. a. 724. a. 728. a, b. 729. a, b. 730. a, b. 731. a. 750. a. 763. a. 764. a, b. 767. a.
—— Emiſſenus, p. 44. b.
Euſtathius, p. 31. a. 154. a. 155. b. 158. b. 166. a. 251. b. 293. b. 385. b. 399. a. 416. a. 424. a. 434. a. 495. a. 503. b. 516. a. 555. b. 567. b. 583. b. 609. a.
Euthymius, p. 233. b.
Eutropius, p. 428. b. 432. b. 544. b. 551. a.

F.

FAber (*Jacobus*) p. 55. a.
Fabricius (*Guido*) p. 81. b.
Falcaudius (*Hugo*) p. 507. a. 588. b.
Fazellus (*Thomas*) p. 507. a.
Ferrarius, p. 293. b. 337. b. 344. b. 349. a. 351. a. 352. b. 353. a, b. 357. b. 358. a. 359. a. 397. b. 399. a, b. 400. a. 401. b. 402. a, b. 408. a, b. 422. b. 425. a. 426. a. 427. b. 434. a, b. 435. b. 437. b. 585. b. 616. b. 711. a.
Ferus, p. 81. b.
Feſtus, p. 2. a. 479. a. 486. a. 528. b. 613. a. 622. b. 623. b. 653. b. 682. b.
Feuardentius, p. 783. b.
Firmicus (*Julius*) p. 639. b.
Florus, p. 432. b. 544. b. 598. a.
Freſne (*du*) p. 480. b. 481. a. 697. b. 699. a.
Fullerus, p. 114. a. 495. a.
Fungerus, p. 570. b. 594. b.
Fuquetius, p. 727. a. 729. b.

G.

GAlatinus, p. 113. b.
Galenus, p. 86. b. 118. b. 234. b. 235. a. 310. b. 353. a. 500. a. 502. b. 524. a.
Gallæus, p. 3. a. 12. b. 24. b. 26. b. 29. a. 33. b. 34. b. 36. a. 37. a, b. 38. a. 44. a, b. 45. a, b. 50. a. 56. b. 59. b. 79. a. 90. a. 91. b. 110. b. 116. a. 120. b. 121. b. 142. b. 145. a, b. 146. a. 152. a. 159. b. 160. a, b. 161. a, b. 162. a. 176. b. 178. a, b. 181. a, b. 183. a, b. 185. a. 188. b. 189. a. 202. b. 204. a. 224. b. 269. a. 273. a, b. 274. a, b. 275. a, b. 276. b. 277. a, b. 281. a. 285. b. 287. a. 288. a. 290. b. 291. a. 314. a. 317. a. 318. a. 321. b. 324. b. 325. a, b. 327. a. 348. b. 329. a, b. 330. a, b. 345. a. 349. b. 354. b. 355. a. 365. a. 385. b. 404. b. 413. b. 414. b. 433. b. 439. b. 445. b. 446. b. 447. a. 451. b. 455. b. 460. a. 461. b. 462. a. 465. b. 466. b. 470. a. 473. b. 477. b. 481. b. 483. a. 510. a. 518. a. 520. a. 424. a. 539. b. 540. a. 546. b. 547. a. b. 554. b. 555. b. 556. a, b. 574. a. 575. a. 582. b. 596. b. 608. b. 617. b. 623. b. 632. a. 636. b. 642. b. 648. a. 653. b. 663. b. 678. b. 686. a. 688. a. 713. a. 725. a. 731. a. 732. b. 734. a. 744. b. 745. a. 752. b. 756. b. 759. a. 760. a, b. 789. b. 790. a.
Gallus (*Cornel.*) p. 584. a.
Gans ℞. (*David*) p. 64. a. 65. a. 270. b.
Gataker, p. 17. b.
Gazæus (*Theodorus*) p. 6. b.
Gedalia ℞. p. 52. b. 167. b. 372. b.
Gellius (*Aulus*) p. 5. a. 106. a, b. 124. b. 252. a. 417. a. 422. a. 426. b. 428. b. 497. b. 636. b. 680. b. 681. b. 682. a. 692. b. 701. b. 704. b. 706. a. 711. b. 770. a.
Genebrardus (*Gilbertus*) p. 80. b. 81. b. 441. b.
Genebrardus, p. 782. a. 788. a.
Gennadius, p. 135. b.
Geropius, p. 594. b.
Geuſreus (*Ant.*) p. 571. b.
Giraldus, p. 727. b. 729.
Glycas, p. 332. b.
Gobius, p. 102. a. 108. a.
Godeau, p. 403. a.
Goltzius (*Hubertus*) p. 507. a. 691. b.
Gregoras, p. 458. b.
Gregorius (*Nazianzenus*) p. 13. b. 20. a. 279. b. 290. a. 353. b. 503. a. 730. a. 752. a.
—— Nyſſenus, p. 19. b. 20. b. 42. b. 43. a. 56. b. 280. a. 316. a, b. 781. b.
—— Turonenſis, p. 197. a. 458. b.
—— Magnus p. 532. a.
Grotius, p. 76. b. 168. b. 170. a.

170. a. 172. a. 173. a. 227. b. 234. a, b. 243. b. 252. b.
Gnaginus, p. 319 b.
Guevarra (*Antonius*) p. 85. a.
Guichartus, p. 172. b. 173. a.
Guilielmus Tyrius, p. 599. b. 600. b.
Gyllius (*Petrus*) p. 418. a, b. 420. b.
Gyraldus, p. 80. b. 55. a.
Gyraldus (*Lalius*) p. 8. b. 9. a.

H.

HAttho Armenus, p. 155. b.
Hartungus. p. 116. a.
Haymo. p. 197. a.
Hegiſippus, p. 155. a. 457. b.
Heideggerus, p. 50. a. 83. b. 97. b. 110. b. 133. b. 142. b. 148. b. 176. b. 232. a. 320. a. 336. b. 343. b. 687. a.
Heinſius, p. 142. a. 173. a.
Heinſius (*Nicolaus*) p. 419. b. 517. b. 541. a.
Heliodorus, p. 393. b. 394. b. 495. a. 498. b. 501. b. 584. b. 635. b.
Heraldus, p. 537. b.
Herodianus, p. 60. a. 523. b. 629. a. 680. a. 683. b.
Herodotus, p. 9. b. 153. b. 251. b. 318. b. 320. a, b. 335. a, b. 336. a, b. 350. a. 353. a, b. 358. b. 380. b. 382. b. 431. b. 434. a. 470. a. 495. b. 498. a, b. 499. b. 502. a, b. 505. b. 510. a. 511. b. 512. a. 518. b. 550. a. 554. a. 565. b. 581. a. 582. b. 583. b. 594. a. 606. a. 614. b. 631. b. 655. a. 656. a, b. 657. b. 658. b. 773. b. 774. a.
Heſiodus, p. 11. a. 63. a. 78. b. 90. a, b. 97. b. 191. b. 285. a. 344. b. 345. a. 347. a. 456. a. 501. a. 569. b. 593. a. 617. a.
Heſychius, p. 1. a. 8. b. 30. a. 60. b. 99. a, b. 103. b. 118. b. 141. b. 213. a. 314. b. 360. b. 416. a. 430. b. 457. a. 515. b. 520 a. 527. b. 528. b. 566. a. 572. a. 579. b. 582. a. 601. a. 613. a. 640. a. 647. a. 702. b.
Hieronymus, p. 55. b. 104. b. 113. b. 127. b. 147. b. 156. a. 158. b. 165. b. 167. b. 230. a. 250. a. 251. a. 262. b. 264. a. 267. a. 280. a. 295. a. 308. b. 309. a. 335. b. 336. b. 348. a. 350. a, b. 480. b. 582. a. 606. b. 611. a. 630. b. 640. a. 658. a. 740. a. 763. a. 785. a. 786. a.
Hippocrates, p. 393. a. 429. b.
Hippolytus, p. 267. b.
Hilarius, p. 741. b. 785. a.
Hoen (*Theodorus*) p. 136. b.
Hoffmannus, p. 23. b. 59. b. 60. b. 85. b. 86. a, b. 87. a. 90. a. 98. b. 191. a. 221. a. 253. b. 267. a. 272. b. 293. a, b. 328. b. 358. b. 398. b. 400. a. 401. a. 403. b. 412. b. 413. b. 416. a. 417. a. 419. a. 420. a, b. 421. a. 430. a, b. 432. a. 433. b. 440. a. 441. b. 456. b. 459. b. 463. b. 469. b. 471. a. 481. b. 505. b. 507. b. 508. b. 513. b. 515. a, b. 517. b. 518. b. 519. b. 520. b. 521. b. 523. b. 525. b. 525. b. 527. b. 529. a. 542. a, b. 545. b. 550. b. 551. b. 552. b. 554. b. 555. b. 559. b. 563. b. 565. a, b. 566. b. 567. b. 568. b. 569. b. 570. b. 571. a. 572. b. 573. a. 578. b. 580. b. 582. b. 584. a. 585. a. 586. b. 589. b. 590. a, b. 592. a. 593. a. 594. a, b. 599. b. 600. b. 603. b. 606. b. 607. b. 609. b. 611. b. 612. b. 614. b. 616. b. 623. b. 626. b. 630. a. 631. b. 636. b. 639. b. 641. b. 644. a. 647. b. 649. b. 655. b. 657. b. 680. a. 683. b. 686. a. 692. b. 697. b. 699. a. 704. a, b. 707. a. 709. b. 731. a. 732. b.
Homerus, p. 7. b. 11. a, b. 33. a. 30. b. 31. a. 87. a. 166. a. 177. a. 293. a. 349. a. 414. a, b. 424. b. 440. b. 448. a. 456. a. 465. a, b. 471. a. 478. a. 569. b. 634. a, b. 702. a. 733. b.
Horatius, p. 2. a. 9. b. 10. b. 11. b. 23. a, b. 24. a. 203. a, b. 204. a. 226. a. 234. b. 262. b. 293. a. 317. b. 357. b. 407. a, b. 416. b. 417. a. 419. b. 421. b. 423. b. 424. a. 426. b. 429. a, b. 430. b. 435. b. 440. a. 441. a. 457. b. 513. a. 518. a, b. 545. b. 555. b. 564. b. 567. b. 568. b. 569. a. 571. b. 572. a, b. 579. a. 581. b. 589. b. 590. a. 592. b. 593. b. 606. a, b. 611. a. 616. a, b. 629. b. 636. b. 643. b. 646. a, b. 647. b. 667. a, b. 668. a. 711. a.
Hornius, p. 85. a. 90. a.
Hoſpinianus, p. 687. b. 781. b.
Hottingerus, p. 41. a. 46. a. 51. a. 52. a, b. 53. a. 56. b. 114. b. 165. b. 172. a. 174. b. 271. b. 340. a. 375. b. 380. a. 762. a.
Hugo de S. Victore, p. 108. b. 129. a.
Hyginus, p. 9. a, b. 590. a. 591. a, b.

I.

JAnſenius, p. 769. a. 780. a. 784. b.
Ignatius, p. 13. a. 30. b.
Johan: Gerardi, p. 739. a. 743. a.
Jonathan Paraphraſtes Chaldæus, p. 155. b. 158. a. 167. a.
Joſephus (*Flavius*) p. 62. a, b. 63. a. 67. b. 72. a. 73. b. 94. b. 96. a. 97. b. 99. a. 105. b. 127. b. 140. a. 155. a, b. 158. a, b. 197. a. 230. b. 236. a. 295. a. 332. b. 333. a, b. 335. a, b. 337. a. 362. a. 368. a. 376. a, b. 377. a. 381. a, b. 382. a. 383. b. 422. b. 457. b. 460. b. 510. a. 511. a. 522. b. 541. b. 542. a. 563. b. 599. b. 600. b. 602. a. 603. b. 629. a.

Digitized by Google

629. a. 630. b. 631. b. 649. a, b. 657. b. 710. b. 731. b.
Joſephus ben Gorion, p. 391. a. 541. b.
Jornandes, p. 392. a. 549 b.
Jovius (*Paulus*) p. 441. b. 496. b.
Irenæus, p. 70. b. 279. a. 727. b.
Iſæus, p. 27. b. 36. a. 684. a. 726. b. 729. b.
Iſidorus Hiſpalenſis, p. 8. b. 155. b. 262. b. 358. a. 457. a. 565. a. 569. b. 668. b. 698. b. 711. b. 770. a.
— Peluſiota, p. 31. b. 32. a. 231. a.
Iſmael ℞. p. 303. b.
Iſocrates, p. 11. b.
Julius Cæſar, p. 23. a. 403. a. 459. b. 550. a.
Junius & Tremellius, p. 100. b.
Juſtinianus, p. 68. a. 533. b.
Juſtinus, p. 89. b. 154. a. 334. b. 420. a. 424. a. 432. a, b. 505. b. 510. a. 543. b. 566. b. 581. a. 629. a.
Juſtinus Martyr, p. 11. b. 13. a. 14. b. 15. a. 19. a. 20. b. 29. b. 44. b. 45. a. 127. a, b. 376. b. 381. a. 467. a, b. 685. a. 723. b. 766. b. 776. b. 781. b. 785. a.
Juvenalis, p. 7. a. 12. a. 58. a, b. 220. b. 320. a. 382. b. 416. a. 426. a. 495. a. 503. a. 511. a. 519. b. 540. b. 544. a. 545. a. 554. b. 555. b. 568. a. 583. b. 599. b. 623. a. 634. b. 639. a. 655. b. 668. a. 698. a. 710. b. 751. b.
Juvencus, p. 179. a. 603. b. 779. a. 783. b.

K.

KEpplerus (*Joh.*) p. 196. a. 197. a. 198. a, b.
Kircherus, p. 368. b. 497. a.

L.

LAbata, p. 227. a.
Lactantius, p. 8. a. 9. b. 10. a. 12. b. 13. a. 14. b. 22. a. 25. a. 27. a, b. 29. a. 33. b. 35. a, b. 36 a. 42. a. 45. a, b. 64. a. 90. a. 97. b. 116. b. 119. a. 162. b. 184. a. 237. b. 251. a. 279. b. 290. a. 318. a, b. 331. a, b. 347 a. 349. b. 362. b. 381. b. 383. b. 405. a. 414. a. 424. a. 444. a, b. 445. b. 447. a. 452. a, b. 460. a. 473. a. 475. a, b. 476. a. 478. a. 483. a, b. 490. b. 491. a. 492 a. 494 a. 529. b. 530. a. 537. a, b. 538. b. 543. a. 561. a, b. 598. a. 605. a, b. 617. a. 618. a, b. 625. a. 626. b. 646. a. 650. a, b. 651. a, b. 653. b. 658. b 671. b. 675. a. 676. a. 684. a. 692. b. 721. b. 722. a. 723. b 724. a. 726. b. 728. b. 729. a, b. 732. b. 733. a, b. 734. a, b. 735. a, b. 736. a, b. 738. a. 743. a, b. 744 a. 745. a, b. 750. a, b. 752. a, b. 753. b 754. b. 755. a. 756. b. 764. b. 765. a. 767. a.
La Cerda (*Johannes Ludovicus de*) p. 203. b. 290. b.
Laertius (*Diogenis*) p. 253. b. 606. b.
Lætus, p. 588. a.
Lamphaus, p. 172. b.
Làmpridius, p. 394. a. 486. b. 541. b. 682. b. 683. a.
a Lapide (*Cornelius*) p. 41. a. 54. b. 112. b. 230. a, b.
Lazius, p. 549. b. 571. b.
Leander Alberti, p. 470. a. 508. a, b. 588. a.
Lemnius (*Levinus*) p. 179. b.
Leo, p. 393. b. 768. a.
Leonclavius, p. 353. b. 399. a. 400. a. 402. b. 403. b. 434. b. 559. a, b. 606. a, b. 641. b.
Leonicus (*Thom.*) p. 98. a.
Libanius, p. 568. b.
Licetus, p. 85. a. 701. a, b.
Ligtfoot, p. 649. b.
Lipomannus, p. 494. a.
Lipſius, p. 456. a. 459. b. 598. a. 623. b. 692. a. 704. b.
Liranus, p. 74. b. 75. b. 76. b. 77. a. 80. a, b.
Livius, p. 86. b. 118. a. 153. a. 154. b. 236. b. 362. b. 431. b. 435. a. 456. b 458. a. 459. b. 544. b. 550. a. 668. a. 680 b. 681. a. 682. b. 683. b. 690. a.
Lombardus, p. 39. b.
Lucanus, p. 349. a. 393. b. 398 b. 399. a. 417. a 424. b. 469. a. 479. a. 495. b. 496. b. 498. a, b. 499. b. 500. a, b. 501. a. 503. a. 505. a. 511. a. 514. b. 515. a. 526. a, b. 528. b. 541. a. 545. b. 553. a. 555. a. 562. a, b. 569. a, b. 565. b. 572. a. 580. b. 584. b. 590. b. 594. a. 603. b. 610. b. 613. a. 630. a. 643. b. 645. a. 656. a, b. 668. a. 690. b.
Lucas Brugenſis, p. 777. a. 780. a. 785. a.
Lucianus, p. 99. a. 58. a. 395. b. 434 b. 480. b. 566. a. 594. a. 614. a, b. 773. b. 775. a.
Lucilius, p. 98. b.
Lucretius, p. 234. b. 434. b. 498. b. 499. a. 508. a. 512. b. 523. a. 524. a. 698. b.
Luitprandus, p. 588. a.
Lutatius Placidius, p. 456. a. 706. b.
Lutherus, p. 93. a. 230. b.
Lyra (*Nicolaus*) p. 81. a.
Lyranus, p. 108. b.
Lyſcander, p. 173. a. 174. a.
Lyſimachus, p. 377. 7.

M.

MAcarius Alexandrinus, p. 20. a. 87. b. 494.
Macrobius, p. 68. a. 97. b. 114. a. 357. a. 635. b. 656. b.
Magius (*Hieronymus*) p. 95. a. 697. b. 706. b.
Malaterra (*Godefredus*) pag. 507. a.
Maldonatus, p. 762. b. 763. a, b. 772. a. 777. a. 779. a, b. 783. a, b. 784. b. 785. a. 788. b.

Digitized by Google

INDEX.

Malvenda, p. 150. a.
Manaſſes (*Conſtantinus*) p. 333. b.
Manlius, p. 86. a. 503. b. 544. b 525. b 647. b.
Maimonides, p. 39. a. 40 b. 45. b. 69. b. 73. b. 83. b. 112. b. 114. b. 395. b.
Manutius, p 23. a.
Marcianus Capella, p. 154. b. 430. b. 479. a. 526. a. 592. b. 639. b.
Marcilius, p. 136. b.
Mariana, p. 41. a.
Martialis, p. 10. a. 100. b. 220 b. 511. a. 512. b. 524. b. 540. a. 544. a. 545. b. 555. a. 580. a. 587. a. 593. a. 606. a. 630. a. 634. b. 639. b. 701. a. 710. a.
Martinius, p. 173. a. 332. a.
Martyr (*Petrus*) p. 114. a. 250. b.
Marſhamus, p. 347. a. 377. a. 383. b. 558. a.
Maſius, p. 114. b.
Matthæus Monaſterienſis, p. 481. a.
Matthæus Pariſienſis, 458. b.
Maximus Tyrius, p. 153. b. 361. b. 503. a. 586. a. 658. b.
Mechiinius (*Henricus*) p. 136. a.
Medus (*Joſephus*) p. 307. b.
Megaſthenes, p. 563. b.
Melanchthon, p. 55. a. 56. a.
Meta (*Petrus*) p. 77. a.
Mercerus, p. 54. b. 59. b. 81. b.
Mercurialis, p. 85. a. 707. b.
Merſennus, p. 55. a, b. 56. a.
Meurſius, p. 416. a. 680. a. 705. a. 706. b.
Minutius Fœlix, p. 89. b. 429. a. 656. b.
Miræus, p. 610. b.
Montanus (*Arias*) p. 80. a, b. 81. a, b. 108. b. 775. b.
Moræus, p. 727. a.
Morellus, p. 116.
Mornæus, p. 740. b.
Moſchus, p. 503. a 532. b.
Moſes (*bar Nachman*) p. 303. a.
Munſterus, p. 80. b. 81. a. 100. b.
Muretus, p. 7. b.
Muſculus, p. 39. a. 40. a.

N.

Nachmanides (*Moſes*) p. 69. b. 73. b. 75. b.
Natalis Comes, p. 508. b. 570. b. 644. a. 647. a.
Nathaniel R. p. 367. b.
Nepos (*Cornelius*) p. 456. b.
Nicander, p. 166. b. 570. a. 633. a. 646. a, b.
Nicephorus, p. 197. a. 419. a. 458. b. 484. b. 535. b.
Nicetas, p. 441. b. 611. b.
Niſſim (*Rabbi*) p. 75. a.
Nonnus, p. 459. a. 495. a. 503. a. 613. a, b. 633. a.
Nubienſis, p. 157. a. 390. b.

O.

Oleaſter, p. 54. b. 81. b. 136. b.
Onkelos R. p. 136. a. 168. b.
Onuphrius Panvinius, p. 5. b. 6. a. 494. a.
Oppianus, p. 84. b. 440. b. 471. a, b. 472. a. 503. a. 563. a. 666. b.
Opſopœus, p. 12. b. 13. a. 22. a, b. 27. b. 32. b. 34. a. 35. b. 36. b. 37. a. 38. b. 44. a, b. 45. a. 46. a. 52. a. 59. b. 78. b. 79. a. 82. b. 83. a. 91. b. 92. a. 93. a. 98. b. 99 a. 110. b. 111. a 116. a. 118. b. 119. a, b. 120. a. 121. a, b. 122. b. 143. a, b. 145. a, b. 152. a. 159. b. 161. a, b. 162. a, b. 163. a. 264. b. 165. a, b. 166. b. &c. 188. b. 189. a, b. 191. b. 200. b. 201. a, b. 202. a. 265. b. 266. a. 267. a. 269. a, b. 272. b. 273. a. 275. a, b. 277. a. 281. a, b. 286. b. 287. a, b. 288. a, b. 291. a. 292. a. 294. a. 306. b. 314. a. 316. b. 318. b. 321. b. 324. b. 325. a, b. 328. b. 331. b. 332. a. 337. a. 344. a. 345. b. 346. a. 347. b. 349. b. 351. b. 355. b. 356. b. 357. b. 359. b. 360. a. 361. b. 363. a, b. 365. b. 385. a. 388. b. 396. b. 398. a. 404. a. 405. a. 409. a. 410. b. 411. b. 413. b. 423. a. 425. b. 427. b. 430. b. 433. b. 434. b. 435. b. 437. b. 439. b. 443. b. 444. a, b. 445. b. 446. a. 447. b. 448. b. 449 b. 450. a, b. 452. a, b. 453. b. 454. b. 455. a. 460. a. 464. b. 465. b. 466. b. 467. a, b. 469. b. 473. b. 474. b. 475. b. 476. b. 477. a. 482. b. 483. a, b. 485. a, b. 487. b. 488. b. 489. b. 490. a, b. 491. a. 492. a. 493. b. 508. b. 509. a, b. 515. b. 517. b. 518. a. 522. a. 523. b. 524. a. 530. a. 537. a. 538. b. 540. a. 542. b. 545. b. 546. b. 547. a. 548. b. 551. b. 553. a. 556. a. 557. b. 558. a. 560. b. 561. b. 562. a. 569. b. 571. a. 573. a, b. 574. a, b. 575. b. 576. a. 578. a. 581. a. 582. b. 595. b. 596. a, b. 602. b. 604. a. 605. b. 606. b. 607. b. 608. a. 609. b. 610. a. 611. b. 615. a. 616. b. 617. a, b. 618. b. 619. b. 624. b. 628. a. 631. b. 632. a, b. 637. b. 638. b. 639. a. 640. b. 642. a. 648. a. 650. a, b. 651. a, b. 652. b. 653. a, b. 654. b. 658. b. 659. a, b. 661. a, b. 662. b. 663. b. 666. a. 670. a, b. 671. b. 672. a. 673. a. 674. a, b. 675. b. 676. b. 677. a. 678. b. 679. a. 684. a, b. 685. a, b. 686. a. 688. a. 689. b. 692. b. 694. a. 695. a. 697. b. 707. b. 712. a, b. 713. a. 714. a, b. 715. b. 716. a, b. 717. b. 719. a, b. 720. a, b. 721. a, b. 726. a, b. 728. a, b. 729. a, b. 730. a, b. 732. b. 733. a, b. 734. a, b. 735. a, b. 736. a, b. 737. b. 738. a. 744. b. 745. a, b. 746. a, b. 747. b. 748. b. 749. a, b. 750. a, b. 751. a. 753 a, b. 754. a, b. 755. b. 756. a, b. 757. a, b. 758. a. 759. a. 788. b. 789. b. 790. b.

Optatus, p. 658. b.
Origenes, p. 16. a. 17. b. 32. a. 46. a. 102. b. 103. a, b. 105. a, b. 108. b. 113. b. 125. a. 127. b. 132. b. 165. b. 167. b. 196. b. 233. b. 274. a. 279. a. 291. b. 316. a. 381. a. 598. a. 728. b. 741. a. 742. b. 763. a. 765. b. 776. b.
Oroſius, p. 88. b. 432. b. 496. b. 512. a. 741. b.
Orpheus, p. 13. a. 528. b. 563. a. 570. a. 590. b. 593. a. 613. a. 633. b.
Ortelius, p. 503. b. 606. b. 610. b.
Oſiander, p. 39 b.
Ovidius, p. 23. b. 98. b. 203. a, b. 235. b. 261. a, b. 342. b. 343. a. 344. b. 353. a. 358. b. 400. a. 402. b. 403. a. 407. b. 408. a, b. 416. a, b. 417. a. 419. b. 420. b. 421. b. 427. a, b. 429. a. 434. b. 435. a, b. 456. a. 463. a, b. 469. a. 479. b. 495. b. 503. a. 507. b. 510. b. 516. a, b. 517. a. 527. a. 528. a. 529. a. 544. a, b. 553. b. 554. a, b. 555. b. 558. b. 566. b. 570. b. 571. a. 572. b. 577. b. 580. b. 584. a. 591. b. 592. b. 599. b. 606 a. 609. b. 612. b. 615. a, b. 616. a. 622. b. 629. b. 633. a. 635. a. 643. a. 644. a, b. 646. a. 656. a. 666. a. 667. b. 658. a 669. a. 680. a. 696. a. 698. b. 702. a. 705. b. 710. b. 711. a.
Ouzelius, p. 59. a. 320. a. 321. a. 361. b.
Owenus, p. 118. b.

P.

PAchymerus, p. 20. a.
Pacuvius, p. 6. a.
Pagninus, p. 80. a, b. 81. a, b.
Palingenius (*Marcellus*) p. 89.
Palladius, p. 88. a.
Pancirollus, p. 566. b.
Papinius V. Statius, p. 23. b. 503. b.
Paræus, p. 267. b.
Paraphraſtes Chaldæus, p. 81. a.
Parkerus, p. 82. a.
Parmenides, p. 14. b.
Paſchalius (*Car.*) p. 60. b. 480. a. 709. b. 711. b.
Paſſeratius, p. 583. b.
Patinus, p. 589. b.
Patricides, p. 125. a. 126. a. 332. b. 367. a. 368. a, b. 377. b. 378. a.
Paulinus, p. 43. a. 626. b.
Paulus, p. 59. a.
Paulus Burgenſis, p. 69. b. 93. b. 147. a.
Pauſanius, p. 9. a. 23. a. 406. a. 414. a. 421. a. 427. b. 431. a, b. 434. a. 458. a. 472. b. 496. b. 571. b. 572. a. 594. a. 606. b. 635. b. 701. a.
Pedianus, p. 682. b.
Pellicanus, p. 366. a.
Peraldus, p. 205. b. 207. a. 210. a, b. 212. b. 213. a. 218. a. 219. b. 222 a. 223. a. 224. a. 225. a, b. 246. b. 255. b. 260. a. 264. b. 285. a.
Pererius (*Benedictus*) p. 77. a. 81. b. 108. b. 109. a. 333. a. 337. b. 340. a. 341. a.
Perſius, p. 441. a. 682. b.
Petavius, p. 17. b. 197. a, b. 198. a. 432. b. 731. b. 788. a.
Petitus (*Petrus*) p. 1. a. 2. b. 8. a. 9. b. 163. a, b.
Petitus (*Samuel*) p. 220. a. 340. b. 708. a.
Petronius, p. 361. a. 598. a. 635. b.
Peucerus, p. 86. b.
Pfannerus, p. 730. b. 731. a.
Phædrus, p. 486. a. 696. a.
Phavorinus, p. 30. b. 668. b.
Philo Judæus, p. 95. a. 98. b. 105. b. 114. b. 129. a. 138. a, b. 170. b. 341. a, b. 342. a. 343. b. 368. a. 640. b, 658. b. 774. b.
Philelphus (*Franciſcus*) p. p. 140. b.
Philonis Gloſſæ, p. 630. b.
Philoſtorgius, p. 496. b.
Philoſtratus, p. 130. a. 335. b. 391. b. 472. a. 496. b. 594. b. 706. a.
Phocas (*Johannes*) p. 130. b.
Phocylides, p. 202. a, b. 281. a, b. 285. a. 286. a. 677. b. 678. a.
Photius, p. 18. b. 472. a. 486. b. 494. b.
Pignorius, p. 58. b. 698. b. 701. b. 707. b.
Pindarus, p. 11. a. 293. a. 586. a. 647. b.
Pineda, p. 781. a.
Fintianus, p. 582. b.
Pithæus, p. 37. b. 161. a. 183. a. 330. b. 346. a. 483. a. 677. a.
Plato, p. 2. b. 3. a. 7. a, b. 9. b. 36. b. 89. b. 203. a. 251. b. 353. a. 392. b. 393. a. 429. b. 502. b. 507. a. 606. b. 635. b. 636. a. 708. a. 773. a, b. 784. b.
Plautus, p. 203. a. 253. b. 400. a. 437. b. 506. b. 512. b. 567. a. 572. a. 606. b. 637. a. 698. a, b.
Plinius, p. 5. b. 6. a. 9. a. 58. b. 59. b. 60. b. 61. a. 74. b. 84. b. 85. a, b. 86. b. 87. a, b. 89. a, b. 100. b. 101. a. 153. b. 154. b. 155. a, b. 157. a. 158. a. 179. b. 189. b. 200. b. 203. a. 236. b. 252. b. 253. a. 293. a, b. 334. a. 349. a. 350. a. 358. a. 361. a. 392. a. 395. a, b. 400. a. 402. b. 403. a, b. 407. a, b. 417. a. 418. a. 421. a, b. 424. a, b. 425. b. 426. a, b. 327. a, b. 428. a. 429. a. 430. b. 431. a. 432. a, b. 434. a. 440. a. 441. a. 456. a, b. 457. a. 470. a. 471. a. 472. a. 479. b. 480. a. 497. a, b. 500. b. 510. a. 512. a, b. 513. a. 514. a, b. 516. a. 518. b. 521. a. 522. a. 524. a. 526. a. 527. a. 528. b. 541. a, b. 543. b. 544. a, b. 545. b. 554. b. 558. b. 563. a, b. 566. a, b. 568. a. 569. a. 571. a, b. 572. a. 579. a. 581. a, b. 584. a. 586. b. 590. b. 606. b.

Digitized by Google

606. b. 609. b. 611. b. 612. a. 613. a, b. 614. b. 629. a. 645. b. 649. a. 656. a, b. 667. a. 669. a. 681. b. 690. b. 696. a. 698. a, b. 700. a. 705. b. 707. a. 709. b. 771. b. 774. a, b.
Plinius Secundus, p. 220. b. 503. b. 524. a. 525. a, b. 551. a. 576. b. 682. b. 752. b.
Plotinus, p. 2. b.
Plutarchus, p. 3. b. 4. a. 5. b. 6. b. 7. b. 8. a. 9. a, b. 23. b. 81. b. 90. a. 101. a. 118. a. 140. b. 154. a. 180. b. 190. b. 251. b. 293. a. 312. a. 320. a, b. 32 . a. 353. b. 360. a, b. 361. b. 362. b. 391. b. 392. b. 407. b. 417. a. 425. a. 426. b. 429. a. 432. b. 434. a. 437 b. 439. a. 441. a. 471. b. 472. a. 503. a. 505. b. 514. b. 516. b. 528. a. 541. b. 542. a. 544. b. 567 b. 598. a. 609. b. 622. a. 535. b. 639. a. 656. b. 667. a. 682. a. 704. a. 708. a. 750. a.
Pollux (*Julius*) p. 416. a. 459. b. 571. b. 700. b. 702. b.
Polyænus, p. 159. a. 332. a. 393. a.
Polybius, p. 85. a. 400. a. 459. b. 470. a. 549. b. 566. b. 690. a. 706. a.
Polydorus, p. 697. b.
Polus, p. 365. b. 439. b.
Pomponius Mela, p. 293. b. 393. b. 412. b. 495. b. 503. b. 568. a. 571. a. 581. b. 582. b. 583. a. 586. b. 587. a, b. 656. a, b.
Pontanus, p. 636. a.
Porphyrius, p. 583. b. 657. a.
Portus (*du*) p. 23. b. 213. a. 226. a. 414. b. 732. a.
Poſidonius, p. 360. a. 564. b.
Poſſevinus, p. 494. a.
Poſtellus, p. 172. b.
Proclus, p. 390. a.
Procopius, p. 147. a. 157. b. 308. b.
Propertius, p. 10. b. 293. a. 353. a. 403. a. 407. b. 416. b. 419. b. 426. b. 459. b. 505. a. 510. b. 514. b. 517. a. 523. b. 528. b. 543. b. 545. a. 554. b. 555. b. 558. b. 572. b. 583. b. 584. a. 593. a. 600. b. 612. b. 629. b. 643. a. 667. a.
Proſper, p. 432. b.
Proyelius (*Adamus*) p. 607. b.
Prudentius, p. 44 b. 179. a. 469. a. 529. a. 613. b.
Pſellus (*Michael*) p. 32. a.
Ptolomæus, p. 73. b. 154. a, b. 157. a. 392 a. 425. b. 503. b. 566. b. 570. b. 571. a. 581. b. 586. b. 594. b. 612. b. 669. a.
Puteanus, p. 29. a. 39. b. 266. a. 281. b. 294. a. 324. b. 444. b. 473. b. 732. b.

Q.

Quintilianus, p. 251. b. 403. a. 558. b. 599. b.

R.

Rabanus Maurus, pag. 698. b.
Ranconetus, p. 9. b. 37. a. 164. a. 177. b. 188. a. 330. a. 331. a, b. 346. a. 363. a. 485. a. 540. a. 648. a. 665. a. 675. a. 750. b.
Ravanellus, p. 57 b. 267. b. 362 b. 365. b. 384. b.
Reuchlinus, p. 53. a.
Rhodiginus (*Cœlius*) p. 667. b. 730. b. 771. b.
Ribera, p. 268. a.
Rivetus, p. 39. b. 41. a. 55. a. 56. b. 709. b.
Rittershuſius, p. 697. a.
Roſinus, p. 85. a. 468. a. 683. b.
De Rubraquis (*Guillelmus*) p. 156. a.
Rufinus, p. 639. b.
Rupertus, p. 54. b. 179. a.
Rutgerſius (*Janus*) p. 631. b.

S.

Sa (*Emmanuel*) p. 780. a.
Sabellicus, p. 63. a. 706. b.
Salianus, p. 98. b. 139. b. 140. a. 432. b. 510. a.
Salluſtius, p. 58. b. 158. a. 323. a. 499. b. 681. b.
—— de Dijk &c. p. 565. b.
Salmaſius, p. 2. a. 59. b. 60. a, b. 73. a. 86. a. 89. b. 173. a. 400. b. 401. a. 407. a. 456. b. 457. a. 468. a. 469. b. 472. b. 480. a. 590. b. 692. a, b. 701. b. 702. a, b. 703. b. 704. a. 710. a.
Salmero, p. 178. b. 777. a. 778. a, b. 779. b. 781. b. 582. a, b.
Salomon Jarchi, p. 94. b. 105. b. 106. b. 109. a. 125. b. 126. b. 129. b. 146. b. 149. b.
Sarisburienſis (*Johannes*) p. 420. a.
Scaliger (*J. Cæſar*) p. 319. a. 320. a. 338. a. 479. a. 502. a. 593. a. 701. a. 709. b. 710. a, b. 770. a. 788. a.
Scaliger (*Joſephus*) p. 61. b. 65. a. 77. b. 78. b. 94. b. 134. b. 135. a, b. 173. a. 190. a. 197. a. 381. b.
Schedinus, p. 46. a.
Schefferus, p. 696. a.
R. Schelomo, p. 295. b.
Schickardus, p. 340. b.
Scindlerus, p. 102. a. 172. a.
Scotus, p. 56. a.
Sculterus (*Abrah.*) p. 784. a.
Scylax, p. 582. a.
Sedulius, p. 179. a.
Seldenus, 522. b. 591. b.
Seneca, p. 12. b. 58. a. 137. a, b. 222. a. 237. b. 257. b. 501. b. 516. a. 521. a. 525. a. 541. b. 623. a. 669. a. 707. b. 752. b.
Seneca Poëta, p. 528. b. 570. b. 572. 593. b. 629. b. 643. b.
Senenſis (*Sixtus*) p. 40. a. 149. b.
Servius, p. 8. b. 395. a. 432. b. 456. a. 470. a, b. 479. a. 568. a. 578. a. 579. a. 581. b. 592. b. 622. a. 635. a. 636. a. 666. a. 668. b. 680. b. 683. a. 706. a. 707. b. 710. a.
Severus (*Cornelius*) p. 32. b.

Sibelius, p. 428. b.
Sibylla emendata, p. 153. a, b. 154. a, b. &c.
Sidonius (*Apollinaris*) p. 84. b. 468. b. 469. a. 496. a. 513. b. 544. a. 587. a. 697. a.
Sigonius, p. 588. a.
Silius Italicus, p. 158. a. 293. b. 431. a. 433. b. 456. b. 459. b. 469. a. 403. a. 508. b. 518. b. 524. b. 528. a, b. 569. b. 578. a. 581. b. 587. a. 594. a. 635. a. 668. b.
Simeon ben Lakis, p. 69. b.
Simlerus (*Josias*) p. 669. a.
Simon de Callia, p. 742. b.
Sinesius, p. 90. b.
Sixtus Senensis, p. 98. b. 136. a. 290. a. 473. b.
Smyrnæus Quintus, p. 11. a.
Socrates, p. 390. a. 424. a. 564. a. 565. a. 626. b.
Solinus (*Polyhistor*) p. 5. b. 56. a. 73. a. 124. b. 140. b. 431. a. 432. b. 440. b. 479. a. 496. a. 497. a. 528. b. 541. b. 568. a. 571. a, b. 613. a. 615. b. 702. a. 703. b.
Sophianus, p. 566. b.
Sophocles, p. 203. a. 251. a, b. 352. b. 429. a. 449. b. 581. b. 582. a.
Sosomenus, p. 424. a. 504. a. 626. b. 652. a.
Sotus (*Dominicus*) p. 535. b. 536. a.
Spanhemius, p. 180. b. 200. b. 770. a. 788. b.
Spartianus (*Ælius*) p. 59. a, b. 552. a, b. 655. a. 658. b. 685. b.
Spencerus, p. 313. b.
Sponius (*Jacobus*) p. 400. b. 401. a.
Stapletonus, p. 777. a. 785. a. 788. a.
Statius (*Papinius*) p. 23. b. 416. a. 420. b. 456. a. 457. a, b. 458. a, b. 459. b. 468. b. 479. b. 503. a. 518. b. 524. b. 545. a. 565. b. 569. a, b. 571. a. 585. a. 590. b. 592. b. 609. b. 630. a. 635. a. 643. b. 705. a. 706. b. 708. b. 710. a.
Stephanus, p. 154. a. 327. b. b. 399. a. 418. b. 424. a. 428. b. 470. a, b. 513. b. 515. a, b. 516. a, b. 559. b. 571. b. 577. b. 579. b. 580. a. 581. b. 582. a. 583. b. 585. a. 613. b. 614. b. 616. b. 630. b. 667. b. 668. b.
Stephanus (*Henricus*) p. 361. a.
Steuchus Eugubinus, p. 12. b. 14. b. 18. a. 55. b. 80. b. 81. a.
Stobæus, p. 636. a.
Strabo, p. 58. b. 60. a. 101. a. 153. a. 154. a, b. 157. a. 158. a, b. 159. a. 320. a. 334. b. 336. a, b. 353. a. 390. b. 391. a. 398. b. 402. b. 403. a. 415. b. 418. a. 419. b. 421. b. 424. b. 428. a. 431. b. 432. a, b. 434. a. 439. b. 440. a, b. 441. a, b. 470. a. 498. a. 501. b. 503. b. 506. a. 508. a. 512. a. 513. a, b. 514. a, b. 515. a, b. 516. a. 518. b. 519. b. 520. a. 524. b. 525. a. 526. a, b. 528. b. 542. a. 543. b. 549. a, b. 550. a, b. 562. a, b. 563. a, b. 564. a, b. 565. b. 566. a, b. 569. a, b. 570. b. 571. b. 578. b. 581. b. 583. b. 584. a. 586. a, b. 587. a. 598. a. 600. a. 603. a. 607. a, b. 613. a. 614. b. 630. b. 631. b. 655. b. 656. a, b. 657. a. 668. a. 669. a. 771. b.
Suares, p. 81. b.
Suetonius, p. 10. a. 59. b. 60. a. 118. b. 220. a, b. 323. a, b. 324. a. 456. a. 521. a, b. 553. b. 554. a. 584. a. 623. a. 635. b. 655. b. 680. b. 681. b. 683. a. 696. b. 706. b.
Suicerus, p. 32. b. 316. b.
Suidas, p. 3. a. 9. b. 30. b. 61. a. 88. a. 99. a. 118. b. 294. a. 316. b. 328. b. 334. b. 350. a. 353. b. 385. a. 407. b. 414. b. 420. a. 426. b. 456. b. 459. b. 470. a. 480. b. 507. a. 517. b. 567. b. 568. a. 571. b. 572. a. 581. b. 609. a. 639. b. 649. a. 709. b. 740. b. 770. a. 771. b. 772. a, b. 775. a.
Sulpitius Severus, p. 130. a. 521. b. 649. a.
Swartius, p. 25. b.
Sylburgius, p. 16. b.
Symmachus, p. 390. a. 623. b. 775. a.
Syncellus, p. 376. b.
Synesius, p. 635. b.

T.

Tacitus, p. 73. a. 118. a, b. 127. a. 203. a. 231. a. 334. b. 377. a. 424. b. 458. b. 519. a, b. 521. b. 554. a. 583. a. 584. a. 603. a. 629. a. 631. a. 669. a, b. 681. a. 683. b. 764. b. 770. a. 785. a.
Tatianus, p. 62. b. 90. a. 376. b. 432. b. 658. b. 685. a, b.
Teixera, p. 513. b.
Temporarius, p. 95. a. 108. a. 109. b. 110. a, b. 123. a, b. 124. a. 131. a, b.
Terentius, p. 704. a.
Tertullianus, p. 20. b. 41. a, b. 60. b. 90. a. 151. b. 190. a. 231. b. 233. b. 251. a. 312. b. 376. b. 405. a, b. 406. b. 417. b. 432. b. 498. a. 512. b. 535. a. 554. a. 658. b. 705. a. 741. a. 752. a, b. 770. a. 772. b. 785. a.
Theocritus, p. 212. b. 647. b. 666. a. 705. a.
Theodoretus, p. 13. b. 16. a, b. 20. b. 21. a, b. 94. a. 126. b. 127. b. 155. a. 159. b. 230. a. 315. a. 334. a. 500. b. 504. a. 625. a. 776. b. 787. b. 788. a.
Theodotion, p. 390. a.
Theognis, p. 83. a. 363. b. 705. a.
Theophanes, p. 31. b.
Theophilus, p. 9. b. 10. a. 11. b. 12. b. 13. a. 19. b. 21. b. 25. a. 27. a, b. 29. a. 156. a. 316. a. 332. a. 337. a. 376. b. 406. b. 407. a. 432. b.

Digitized by Google

432. b. 685. a. 723. b. 750. a.
TheophilusSimacatt, p 503. a.
Theophraſtus, p. 100. b. 150. b. 353. b. 471. b. 472. a. 486. b. 700. a.
Theophylactus, p. 197. a. 233. b. 315. b. 316. a, b. 501. b. 552. b. 763. a.
Thevenot, p. 504. a.
Thevetus, p. 565. b.
Thomas Aquinas, p. 55. a. 56. a. 196. b. 535. a. 536. b.
Thuanus, p. 610. b.
Thucydides, p. 100. b. 237. b. 408. b. 470. a. 505. b. 610. b 614 b.
Thyſius, p. 2. b. 682. a.
Tibullus, p. 23. b. 292. b. 392. a. 495. b. 498 a. 503. a. 544. b. 555. b. 572. b. 593. a, b. 644. b.
Tornaellus, p. 52. a. 54. b. 56. a. 98. b. 107. b. 108. b. 139. b. 271. b. 340. a. 432. b. 510. a.
Torrentius, p. 635. b.
Toſtatus, p. 150. a.
Trebellius Pollio, p. 480. b. 682. b.
Tremellius, p. 114. a.
Trogus, p. 88. b. 507. b.
Turnebus, p. 12. b. 21. b. 22. a, b. 28. a. 29. b. 30. a. 33. a. 37. b. 38. b. 45. b. 52. a. 78. a. 83. a. 90. b. 92 a. 93. a. 110. b. 118. b. 119. a. 143. a, b. 144 a, b. 145. b. 146. a. 152. a. 160. b. 161. a, b. 162. a. 164. a. 165. a. 166. b. 176. b. 177. b. 182. a. 183. a, b. 185. b. 187. a. 189. a, b. 191. a. 200. b. 201. a.
Tzetzes, p. 130. a. 391. b. 393. a. 471. a. 504. b. 510. b. 565. b. 701. b.
Tzetzes (*Joh.*) p. 565. b.

V.

VAleſius (*Adrianus*) pag. 550. b.
Valeſius (*Franciſcus*) p. 89. a. 727. b. 728. a. 730. a.
Valerius Maximus, p. 23. a. 74. b. 86. a. 203. b. 417. a. 505. b. 822. a, b. 683. b.
— Flaccus, p. 400. a. 421. a. 457. b. 517. b. 524. b. 572. b. 644. a. 667. a, b.
Valle (*Petrus de la*) p. 486. b. 504. a. 513. b. 554. a. 580. b. 639. b. 656. b. 706. b. 709. a.
Varro, p. 5. a. 8. a. 58. b. 118. a. 192. a. 459. b. 529. a. 592. a. 645. a. 666. b. 711. a.
Vatablus, p. 54. b. 80. a. 81. a. 230. a.
Vegetius, p. 101. a.
Vellejus Paterculus, p. 424. b. 432. b. 544. b. 550. a.
Venantius Fortunatus, pag. 402. b.
Vibius Sequeſter, p. 349. a.
Victorius (*Petrus*) p. 7. a, b.
Vigerius (*Franciſc.*) p. 62. b.
Viginarius, p. 116. b.
Virgilius p. 7. b. 9. a. 100. b. 158. a. 179. b. 203. a, b. 292. b. 324. b. 354. b. 398. a. 408. b. 412. b. 416. b. 423. b. 429. a. 430. b. 432. b. 434. a, b. 437. a, b. 456. b. 457. b. 458. a, b. 459. a, b. 460. a. 463. a. 468. b. 496. a, b. 497. b. 502. b. 503. a. 507. b. 508. a. 514. a. 518. a, b. 523. b. 524. a, b. 529. a. 544. b. 564. a. 569. a. 570. b. 571. a. 577. b. 579. a, b. 581. a. 582. a. 590. b. 613. a. 614. b. 629. b. 630. a. 634. b. 644. b. 645. b. 646. b. 698. b. 704. b. 706. a, b. 707. a. 708. b. 709. a. 710. a. 764. a.
Vitriacus (*Jac.*) p. 480. a.
Vitruvius, p. 85. b. 334. a. 497. a. 502. b. 687. a.
Vives (*Ludovicus*) p. 5. b. 140. b.
Voetius, p. 268. b.
Volaterranus, p. 441. b. 594. b.
Vopiſcus, p. 480. a, b. 682. b. 685. b.
Voſin, p. 761. a.
Voſſius (*Gerardus*) p. 85. a. 86. a. 87. a. 88. b. 89. a. 173. a. 253. b. 415. b. 459. b. 472. b. 479. a, b. 480. a, b. 5[illegible]. b. 590. b. 591. a, b. 593. a. 623. b. 639. b. 690. b. 654. b. 697. a, b. 711. b.
Voſſius (*Iſaacus*) p. 100. a. 116. b. 318. a. 324. b. 349. a, b. 460. b. 496. a. 497. a. 504. b. 549. a. 666. a.
Uſſerius Armachanus, p. 333. a.

W.

WAfridus Strabo, p. 534. b. 535. a.
Wendelinus, p. 498. b. 500. b. 502. b. 504. a.
Winder (*Jacobus*) p. 292. a. 579. a.
Withikindus, p. 480. b.

X.

XEnophon, p. 9. b. 61. a. 153. a. 156. a. 157. a. 234. b. 251. b. 293. b. 435. a. 456. a. 514. b. 594. b. 630. a. 773. a.
Xiphilinus, p. 458. a. 497. a. 521. b. 525. a, b. 552. a. 685. b. 711. b.

Z.

ZAnchius, p. 114. a.
Zaclinus, 667. b.
Zeno Veronenſis, p. 532. a.
Zenobius, 516. b.
Zenodotus, p. 567. b.
Zevecotius, p. 424. a.
Zonaras, p. 419. a. 420. b. 432. b. 458. b.
Zozimus, p. 118. a. 626. b.

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM
Maxime Memorabilium quæ in his Commentariis continentur.

A.

Achilles, quædam de illo notatu digna, pag. 416. a 547. b
Achitophel periit angina ſecundum Rabbinos, 361.
de Acroſtichide Sibyllina quædam notatu digna, 723. a, b
Adamus, per quantum temporis ſpatium ſubſtitit in integritate, 50. a, b
—— poſt exilium ex paradiſo ad quem locum ſe receperit, 51. b 52. a
—— ejus pœnitentia, & qualis, 52. b
—— num ejus nomen ſit tetragrammatum, 318. a
Ἄδης quid ſit & unde derivetur, 79. a, b 80. a, b 81. a, b
Æthiopes, populi Africæ, 358. a
Æthna ampla ejus deſcriptio, 507. b
—— ejus etymologia, 508. a
Ἄγαλμα quid ſit, 30. b 31. a, b 32. a, b
Ἀγέννητος, cur Deus dicatur, & an bene, 13. a, b 14. a, b 15. a, b 16. a, b 17. a, b
Agricultura, ejus præſtantia, 83. a, b
—— Reges etiam fuerunt agricolæ, 83. a, b
איל etymologia nominis, 171. a
Alexander Magnus, cur Pellæus vocetur, 540. b
—— ejus res geſtæ, 541. a, b
—— dies ejus mortis in certus, 541. b
—— quis ejus pater, 541. b 542. a
Alexandria urbs, quotuplex, &c. 402. b 403. a, b
—— ejus varia nomina, 433. a, b 559. a, b 557. a, b 559. a, b
Ἀκάτια unde derivetur, 172. b
Alpes, eorum deſcriptio &c. 668. a, b 699. a, b
Amalekitæ quinam, eorumque ortus, 731. a, b
Amazonum hiſtoria eſt vera, 392. b 393. a, b
Ἀνάγκη quid, 141. b
Angeli fuerunt contriſtati lapſu Adami, 53. a
Anni longævorum Patriarcharum non fuerunt breviores noſtris, 65. a, b 66. a, b 67. a, b 68. a, b &c.
—— variarum gentium annos numerandi ratio, 65. a, b
Annus Maximus quis fuerit, 73. b
Antandros ejus deſcriptio, 412. b 413. a
Antichriſtus, ejus potentia & miracula, 267. a, b 268. a, b.
—— unde proditurus, 328. a, b
Antinous, 685. b
Antiochena Æra, 400. a
Antiochia, urbs &c. 399. b
—— à quo condita, 399. b
אוב *ob* quid? 362. a
Apis &c. ejus deſcriptio, 656. b 657. a, b 658. a, b
Ἀποβατήριοι quid, 158. b 159. a

Ararat,

Ararat, mons, ubinam ſitus, 153. a
—— quænam terra fuerit, 155. a, b
Aratus cujas ſit, 434. b
ארי etymologia nominis, 171. a
אלנבת etymologia nominis, 171. a
Arbores quadrangulæ, quænam ſint, 100. a
Arca, ejus varia nomina, 99. a
—— ex quo ligno fabricata fuit, 99. b 100. a, b 101. a, b
—— quot in ea fuerint manſiones aut habitacula, 101. b 109. a, b
—— quot in eâ fuerint contignationes, 101. b 109. a, b 110. a, b
—— quali materia fuerit oblita, 101. b 102. a
—— ejus magnitudo, 102. b 103. a, b 104. a, b 131. a, b 132. a, b.
—— an Camphora fuerit illita, 102. a
—— ejus ampla deſcriptio, 99. a 110. a 123. a, b 124. a, b 125. a, b 126. a, b
--- ubinam fuerit exſtructa, 114. b
—— quot annorum ſpatio fuerit fabricata, 125. a, b
Arca, quem in finem fuit fabricata, 126. a, b
—— quo modo, quot & quænam in illam fuerint introducta animalia, 126. b 127. a, b 128. a, b
—— quo modo factum fuit ut animalia in arcam ſe receperint, 129. a
—— quo modo tot animalia quot in illam ſunt admiſſa, capere potuerit, 130. b 131. a, b 132. a, b 133. a, b
—— ubinam ſubſtiterit, 154. a, b 155. a, b. 156. a, b 157. a, b
Armenia, ejus deſcriptio, 519. a, b
אשפים quid hoc verbo ſignificetur 777. a
Aſſyria cur עפין vocetur, 787. b
Aſtrologia eſt Dæmonum inventum, 362. b
Aſtronomia, quænam differentia detur inter aſtrologiam & aſtronomiam, 85. b 86. a
—— quis ejus inventor, 85. b 362. b
Aſtypalæa inſula, 402. b
Avaritia, ejus mala, 203. a, b
—— fugienda, 244. a 245. a, b 246. a, b
Augures quinam &c. 86. a, b
Auguria, eorum origo, 86. a, b
—— quo modo fiebant, 86. b
Aulœum templi Hieroſolymitani, quot fuerint in Tabernaculo aut Templo, 738. b. 739. a, b
—— quomodo tempore mortis Chriſti fuerit ſciſſum, 738. b 739. a, b
Αὐπέχεια, 204. a

B.

BAbylon quando & à quo exſtructa, 335. a, b 510. b 511. a, b
—— ubi ſita, quomodo vocata, 337. b 510. a, b 511. a, b
—— ejus magnitudo, 511. b
—— Babylonia cura, quid ſit, 513. a
Bachus quomodo olim vocatus fuerit, 312. a
Bactra, urbs, ejus deſcriptio, 514. a, b
Baptiſmus, olim immerſione, non adſperſione peragebatur, 530. b 531. a, b 534. a, b
—— Viri & fœminæ nudi nudæque baptizabantur, 531. a, b 532. a, b 533. a, b
Bar-Jeſu, quid hoc nomen ſignificet, 775. b
Barce, ejus deſcriptio, 581. a, b
—— ejus etymologia, 582. a
Belial, quid, etymologia nominis, 267. a 327. a, b 328. a, b

Digitized by Google

Bellum, an ſit licitum, 234. b 235. a, b 236. a, b 237. a, b 238. a, b 239. a, b 240. a, b 241. a, b 242. a, b 243. a, b
ביעך etymologia illius nominis, 170. b
בהמה etymologia hujus nominis, 170. b
Bithynia, ejus deſcriptio, 568. a
—— Etymologia nominis, 568. a, b
Burg, cur nonnullæ urbes illud nomen habent, 60. a
Byzantium, ejus deſcriptio, 420. a, b

C.

CAmarina, quid ſit, ubi ſita, 470. a, b 471. a
Candelas ad gaudii ſignificationem accendebant olim veteres, 751. &c.
—— priores Chriſtiani de die, in templis ſuis non utebantur, 752. b
Cappadocia, ejus deſcriptio, 440. a, b 441. a, b
Capricornus, ſignum zodiaci, 589. b
Cares populi, 352. b 358. b
—— quomodo aliis nominibus vocentur, 353. a
Carmenta, unde ſic dicta ſit, 9. a
Carthada quid ſignificet, 433. a
Carthago, ejus deſcriptio, 432. a, b 433. a, b
Κάςρον vel Κάςρα quid, 60. a
Caſtra urbibus ſimilia, 59. b
קאת etymologia nominis, 171. a
Celtæ, populi, eorum deſcriptio, 549. a, b 550 a, b
— Etymologia nominis, 549. a, b
— quinam populi ſub illorum nomine intelligantur, 549. b
Celtiberi, 563. b
Cereos ad gaudii ſignificationem accendebant veteres, 751. a, b &c.
—— priores Chriſtiani illis non utebantur uti hodie Papiſtæ, 752. b
Chalcedon, 418. a, b
Chaldæi, eorum deſcriptio, 630. a, b 631. a, b
—— etymologia nominis, 630. b 631. a, b
Charitas, ejus commendatio, 214. a, b 215. a, b 216. a, b 217. a, b 218, a, b
Charta, à quibus inventa, 566. a
Χρηςμὸς, quid ſit, 3. a
Cherubim quid fuerint, etymologia nominis, 306. b 307. a, b 308. a, b 309. a, b 310. a, b 311. a, b
—— quid ſignificent, 311. a, b 312. a, b 313. a, b
חזיר etymologia nominis, 171. a
חיה etymologia nominis, 170. b
חמור etymologia nominis, 170. a
חרטמים ſunt licitarum artium profeſſores, 777. a
Chorea, quid &c. 707. b 708. a, b 709. &c.
—— peregrino non licebat in Choro ſaltare, 708. a 709. a, b
Cibi crudi, utrum ad longævitatem conducant, 77. b
Cithara, cujus inventum, 709. b 710. a, b
Kir, Kiriah, Kiriath unde deriventur, 173. b
Clibanarii milites quinam ſint, 393. b 394. a, b
Clibanium quid &c. 394. a, b
Clypeus quid ſignificet, 457. a, b
—— ejus quis auctor, 457. a
—— in templo ſuſpendebantur non nunquam, 457. b 458. a
—— ſacris adhibebantur, 459. a
—— cujus figuræ, 459.
Cœlibatus non improbatur, 56. b
Colophon urbs, 398. a
Colophonem addere quid ſit, 398. a

Colum-

Digitized by Google

Columbam cur Noe ex arca emiſit, 148. a, b 149. a, b
Columna nubis & Ignis quid, 635. a, b
Coos inſula, ejus interitus, 406. a
Corcyra, ejus deſcriptio, 610. a, b
— etymologia nominis, 611. a
Corinthus, ejus deſcriptio, 434. b 435. a, b
Coronare urbes olim in uſu fuit, 60. b
Corvum cur ex arca emiſerit Noë, 146. a, b 147. a, b
Creta, ejus deſcriptio, 436. a, b 437. a, b
כשוף quid ſit, 776. a, b
Cubitorum menſura à quibus inventa, 106. b
Cubitos quales intellexerit Moſes per אמות. 102. b 103. a, b 104. a, b 105. a. b 106. a, b.
—— variæ de illis cubitis ſententiæ, 105 &c. a, b 106. a, b
Cupreſſus navibus conſtruendis apta, 100. a, b 101. a, b
Cymbalum, quid? & in quem uſum impendebatur, & apud quos? 698. a, b 699 a
Cyprus inſula, ejus deſcriptio, 423. a, b 424. a, b
—— ejus varia nomina, 424. a, b
—— civitates, 425. b
Cyrene ejus deſcriptio, 585. b 586. a, b
Cyrinus; ejus deſcriptio, 430. b
Cyzicus quis &c. 419. a, b
—— urbs; 419. b 516. b. 517. a. b

D.

DAgon ejus deſcriptio, 438. a, b 439. a, b
Διδάδραχμη quid ſit, 30. b
Delus ejus interitus, 405. a, b 406. a, b &c.
—— ejus deſcriptio, 408. a, b
—— eſt omnipotens, 19. b 20. a, b
—— an poſſit facere ea quæ non vult, 20. b 21. a, b
—— novit omnia, 23. a, b
—— Inviſibilis, 315. a. b 316. a, b
Denarius numerus apud Sibyllinos & Pythagoricos fatidicus, 666. a
Deus eſt ἀγέννητος, 13. b 14. a, b 15. a, b 16. a, b 17. a, b 18. a, b
—— cur patres vocem illam admittere noluerint, 13. b 14. a, b 19. a, b
—— immerito patres verbum hoc rejecerunt, 15. b 16. a, b
—— mundi creator, 38.
Diluvium quando incepit, 134. a, b 135. a, b 136. a, b
—— unde tanta aquarum abundantia ad illud conſtituendum, procedere potuerit, 135. a, b 141. a, b
—— gentiles etiam ejus meminerunt, 137. a, b
—— ejus Cauſæ, 138. a, b
— cur Noë corvum emiſit ex arca, 146. a, b
Diſcus, quid, 457. a
Divitiæ, illis non eſt inhiandum, 244. a, b 245. a, b 246. a, b
דג etymologia nominis, 171. a
Dodona urbs, ubi ſita, 348. b 349. a
Dolus quid ſit, 247. a, b 248. a, b
— ejus ſpecies, 248. a, b 249. a, b
— quisnam ſit licitus, 250. a, b
Domos ædificare quis Primus illius fuerit inventor, 58. a, b
— priſcorum luxus in ædificatione domorum, 58. a
-- de laxitate ædium à apud veteres, 58. a, b 59. a, b
Draco, etymologia nominis, 479. a, b
— ab Ægyptiis & aliis inter Deos relatus, 479. a, b 480. a, b
— ſunt nonnulli criſtati: 480. a
— in vexillis uſitatus, 480. b 481. a, b

Digitized by Google

E.

EBrietas vitanda, 226. a, b
Ecbatana urbs, 514. b
Eclipſis tempore mortis Chriſti facta, fuit miraculoſa, 739. a, b 740. a, b 741. a, b 742. a, b 743. a
Eleemoſynæ ſunt dandæ, 222. a, b 223. a, b 225. a, b
Elias quis fuerit & qualis ſecundum Turcas, 270. a, b 271. a, b
Eliezer R. 52. b
Elymas quid ſignificet, 775. b 776. a, b
Elyſii Campi quid de illis ſentiendum, 292. a, b 293. a, b 223. a
Ἐγγαστρίμυθοι quid? 362. a, b
Epheſiæ literæ quid &c. 399. a
Epheſus urbs &c. 398. b
Epheſinum Templum ex quali ligno fabricatum, 100. b
— quando conflagravit, 398. b
Epiſtola ad Coloſſenſes quando fuerit ſcripta, 230. a
Erebus, quid? 463. a, b
Euphrates, ejus deſcriptio, 525. b 526. a, b 562. a, b. 463. a, b
—— Etymologia, 526. a 562. a, b 563. a, b
—— ejus magnitudo, 562. a, b
Eurotas fluvius, unde oritur, 349. a
Exodus Iſraelitarum. V. Iſraelitæ.

F.

FEbris quartana quomodo magice curetur, 89. a
Felis olim divinis honoribus colebatur, 320. b
—— quomodo olim vocabatur, 320. b
Feſtum ſeptimontium quodnam fuerit, & quando fuerit inſtitutum, 190. a, b
Fœminæ longævæ, 61. a

G.

GÆſus quid ſit, 459. a, b
Gemini, ſignum zodiac. eorum deſcriptio, 590. a, b
Genius Socratis, quæ de illo dicta ſunt à Veteribus, ſunt meræ fabulæ, 360. a, b 361. a, b
Γέννημα quænam dicantur, 16. a
Γεννητὸς & γενητὸς quæ inter hæc verba ſit differentia, 17. a, b. 18. a, b
Gigantes, eorum apud varias gentes varia nomina, 93. a
—— an fuerint magnæ ſtaturæ, 93. b 94. a, b 95. a, b 96. a, b 97. a, b
—— eorum origo, 967. a, b
—— an fuerint Dæmones, 97. b
—— eorum ſcelera, 98. a
Gladius, an liceat eo uti, & qua occaſione, 232. a, b 233. a, b uſque ad 240. incluſive.
גלבא galba, quid ſit, 394. a, b
גלם etymologia nominis, 170. b
עברים. etymologia nominis, 171. b
עוף etymologia nominis, 170. b
Gog & Magog, quænam gentes fuerint, 319. a, b 320. a, b 391. a, b 392. a, b
—— quando hæ gentes fuerint exciſæ, 392. a
—— unde oriundæ, 395. b
Gopher, quid fuerit, 100. a, b
Gordiæi montes ubinam ſiti, 157. a, b

H.

HAlcyones quid &c. 666. a
Haleppo urbs, 402. a
Hebræa lingua fuit omnium prima, 167. a. 668. 569. a, b 170. a, b 171. a, b. 172. a, b
Hebræi, eorum deſcriptio, 601. a, b
—— commentatores in Epiſt. ad Hebræos, 601. b

Hector,

Digitized by Google

Hector, quædam de illo notatu digna, 415. a, b 416. a, b
Helleſpontus, ejus deſcriptio, 615. a, b 616. a, b
Hierapolis, 401. b 402. a
—— ejus interitus, 406. a, b &c.
—— ejus deſcriptio, 611. b
Homerus cur Colophoniacus ſit dictus, 398. a
Homo eſt creatus ad Dei imaginem, 39. a, b 40. a, b 41. a
—— quænam ſit differentia inter creatum eſſe ad Dei imaginem & ejus ſimilitudinem, 39. a, b 40. a, b
Hoſpitalitatis commendatio, 225. b 226. a

I.

JAnezza, ejus deſcriptio, 541. a, b
Japetus quiſnam fuerit, 344. b
Iberi, Iberia, ejus deſcriptio, 563. b 564. a, b
—— unde ſint orti, 564. a, b
—— Etymologia nominis,
De nomine Jehova, 111. a, b
— a quo tempore fuerit natum, 111. b 112. a, b 113. a, b
— utrum ſit nomen ineffabile, 113. b 114. a, b
— non eſt nomen ἀνεκφώνητον, 114. a, b
— quomodo olim hoc nomen fuerit interpolatum, 173. b
Jeſus, ejus nomen ænigmaticum, 177. a, b
— eſt verus Deus, 761. a, b 762. a
Idololatria, quid ſit, 207. a, b
— ejus origo & cauſæ, 207. b &c. 208. a, b
— ejus ſpecies, 208, b 209. a, b
— vitium horrendum, 209. a, b &c.
Ignis purgatorius quo omnes in die Judicii probabuntur, quid de eo ſenſerint Patres antiqui, 279. a, b 280. a, b
Impii puniuntur pœnis æternis, & qualibus, 33.
Inauguratio urbium quo modo fiebat olim, 60. b
Indi, India, ejus deſcriptio, 588. a, b 589. a, b
Invidia, magnum peccatum, 260. a, b 261. a, b 262. a, b 263. a, b 264. a, b
Jobi amici num fuerint reges, 779. a, b
Jones, eorum deſcriptio, 606. a, b
Joppe ejus deſcriptio, 600. a, b
Jordanes, ejus deſcriptio, 649. a, b
Joſua, ejus deſcriptio, 602. a, b
—— commentatores in Joſuam, 602. b
Ira fugienda, 254, a, b 255. a, b
Iſis, deſcribitur, ejus ſacra &c. 553. a, b 554. a, b
Iſraelitarum exodus ex Ægypto quando accidit, 375. b 376. a, b 377. a, b 378. a
Iſthmus, quid ſit &c. 594. a, b
—— varii, 594. b
Judæa, ejus deſcriptio, 602. b 603. a, b
Judæorum leges gentibus innotuerunt, 381. a, b
—— Judæi nullum cum gentibus habebant commercium, 382. a, b
—— ad quem locum captivi fuere abducti, 384. a, b
—— eorum deſcriptio, 598. a, b 599. a, b
Jupiter in Phrygia fuit educatus, 347. a, b
—— cur in antro educatus eſſe fingatur, 347. b 348. a
— de ejus nativitate in Creta, gloriantur Cretenſes, 348 a, b
—— Sabazius quis, 348. b
—— cur lapis dicatur, 486. a, b
Juſtitia, ejus commendatio, 211. a, b 212. a, b

Digitized by Google

L.

LAgena unde derivetur, 172.b
Λάμπω unde derivetur, 172.b
Λανθάνω unde derivetur. 172.b
Laodicæa, ejus deſcriptio, 428.a,b
Lapides a quibuſdam religioſe culti, 486.a,b 487.a,b
Lapithæ, pop. eorum deſcriptio, 570.a 571.b
Laſerpitium ubinam naſcatur, 86.b
Legio, etymologia nominis, &c. 689.b 690.a,b 691.a,b
— quanto militum numero conſtabat, 690.a,b &c.
— varia nomina, 690.b
Λέγω unde derivetur, 172.b
Λείβω derivatio hujus vocis, 172.b
Lesbos, ejus deſcriptio, 566.b 567.a,b
--- Etymologia nominis, 576.a,b
--- poſt Lesbium cantorem quid ſignificet, 567.b
Λευκὸς unde derivetur, 172.b
Λίαν unde derivetur, 172.b
Linguarum confuſio quomodo facta in Babylone, 338.a,b 339.a,b 340.a,b 341.a,b 342.a,b 343.a,b
Lingua Hebræa fuit omnium prima, 167.a,b 168.a,b
Lippitudo quomodo arte magica curetur, 89.a
Lituus quid ſit &c. 704.a,b
Longævitas (V. vita longa) unde data fuit primis patribus, 47.a,b 48.a,b 49.a,b 50.a 71.a,b 72.a,b 73.b 74.a,b 75.a,b 76.a,b 77.a,b
--- exempla, 60.b 61.a,b 62.a,b 63.a,b 64.a,b
— an fuerit communis, 69.b 70.a,b 71.a,b
Λόφος, λοφίον etymologia horum verborum, 172.b
Λόφος unde derivetur, 172.b
Ludi Iſelaſtici, 200.b
Lybia unde dicta, 357.b 358.a
Lycia, ejus deſcriptio, 518.a,b
--- ejus deſcriptio, 568.b. 569.a,b
--- ejus etymologia, 569.a
Lydi, populi Aſiæ, 353.b
Λύω unde derivetur, 172.b

M.

MÆander, ejus deſcriptio, 612.b 528.a,b 529.a
Mænades, quid &c. 553.b
Macris inſula, 401.b
מכשף, quid ſit, 776.
מכשפים ſunt licitarum artium profeſſores, 777.a
Magi tria munera Chriſto obtulerunt & quid iis ſignificetur, 139.a,b 180.a,b
--- unde venerint & quænam eorum patria, 784.b 785.a,b 786.a,b 787.a,b &c.
--- cur ſtellam Meſſiæ ἀστέρα vocent, 769.a,b
--- non exercuerunt artes infames & illicitas, 777.a,b
--- an fuerint Reges, 778.a,b 779.a,b 780.a,b 781.a,b 782.a,b 783.a,b 784.a,b
--- etymologia nominis, 770.a,b 771.a,b
— nomen Magorum quid ſignificet apud ſcriptores paganos, 772.b 775.b
--- in bonam partem ſumptum, 772.b 773.a
--- tribuitur etiam politicis, 773.b
--- in malam partem accipitur, 774.a,b
Magia, ejus origo & à quibus inventa, 87.a,b 88.a,b 89.b
--- quotuplex, 88.b 89.a,b 772.b

quomodo

Digitized by Google

--- quomodo luxatio aut fractura membri excantetur, 88. b 89. a
--- illicita eſt, 89. a, b 772. b 774. a, b
Magnes quorum fuit inventum, 84. a
Magneſia urbs Aſiæ, 401. b
Magog V. Gog.
Magi quomodo ex ſtella orta, diſcernere potuerunt adventum Meſſiæ, 762. a, b 763. a, b 794. a, b 769. a, b
Maiotis quid? 397. b
Malleus unde derivetur, 172. b
Manna, etymologia nominis, 294. a, b 295. a, b 296. a. b
--- num fuerit medicinale quid, 296. a, b 298. a, b 302. a, b
--- quid fuerit, 297. a, b 298. a, b 299. a, b
--- num fuerit res naturalis, 299. a, b 300. a, b 301. a, b 302. a, b
--- non fuit naturale quid, 301. a, b
Marſyæ fontes ubinam ſiti, 153. a, b
Martyres ſecundum nonnullos patres, ſoli poſſident Paradiſum, 41. b
Maſſagetæ, illorum deſcriptio, 565. a, b
Matrimonium, etymologia nominis ridicula, 770. a
Mauri, eorum deſcriptio, 439. b 440. a
Medicinæ origo, & à quibus inventa, 86. b 87. a, b.
Membra luxata quo modo magice curentur, 88. b 89. a, b.
Memphis, ejus deſcriptio, 555. a, b
Mendacium, vitium horrendum, 204. a, b 205. a, b 251. a, b
--- an unquam ſit licitum, 251. a, b 252. a, b
Menſa Sicula quid? 507. a
Milete, ejus deſcriptio, 613. b 614. a, b
Miles Siculus, quid? 507. a
Miſericordia, ejus commendatio, 221. a, b
Μιφιὸς, quid, 9. b
Mors, peccati remuneratio, 46. b 47. a, b
Moſes non mutavit Patriarcharum nomina propria, 169. a, b. 170. a, b
--- etymologia nominis, 169. a, b 170. a, b 368. a, b
--- animalibus nomina impoſuit, 170. b 171. a
--- de ejus vita &c. 366. a, b
--- de ejus nativitate, 366. a, b
--- de ejus matre, 366. a, b
--- fuit Propheta, 371. a, b
--- quo modo interfecit Ægyptium, & quodnam illi fuit nomen, 372. a, b
--- de ejus fuga, 372. a, b 374. a, b
--- de ejus liberatione ex aquis, 369. a, b
Mygdonia quid, ejus deſcriptio, 667. b
Myſi, populi Aſiæ, 353. a, b
Myſia, ejus deſcriptio, 431. b 432. a

N.

NAphtha, quid &c. 694. a, b
Natura utrum ſeneſcat, 72. a
Navigatio, à quibus inventa, ejuſque utilitas, 83. b 84. a, b 85. a, b
נסר etymologia nominis, 171. a
נשר etymologia nominis, 171. a
Nero, ejus deſcriptio, 520. a, b 521. a, b
--- ejus etymologia, 520. b
--- ejus crudelitas, 521. a, b
-- anti-Chriſtum illum nonnulli dixerunt, 521. b.
נפלים quid ſignificent, 93. a, b
--- quinam fuerint, 93. a, b 94. a, b 95. a, b 96. a, b
--- num facti fuerint Dæmones, 93. a, b

Nicæa urbs &c. • 399. a, b
Nilus, etymologia nominis, 494. b 495. a
— quænam habuerint nomina, 494. b
--- ejus ortus ignoratur, 495. b 496. a, b 497. a, b
-- unde ejus ortus? 496. a, b 497. a, b
--- unde ejus incrementum tantum ut terras omnes in Ægypto tegat, 497. b 498. a, b
--- quando & quandiu illud incrementum duret? 498. a, b
--- incrementi illius cauſa, 498. b 499. a, b 500. a, b 501. a, b 502. a, b
--- quot habeat oſtia? 503. a, b
--- ejus qualitates &c. 501. b 502. a, b
--- oſtia, quænam habeant nomina, 503. b
--- tanquam Deus fuit cultus, 504.
Noachi uxor quomodo fuerit vocata, 126. a
--- filiæ, quænam habuerint nomina, 126. a
ניל etymologia nominis, 171. a
Nudos veſtire opus commendabile, 224. b

O.

OG, rex Baſan, qualis ejus fuerit lectus, 76. a
ὅπλος quid 457. a
Oracula Sibyllina ſunt conficta, 117. a, b 118. a, b 322. b 323. a, b 764. b 765. a, b
-- ſunt diabolica, 118. a
--- à Judæis, ſub Sibyllarum nomine quædam fuere conficta, 322. b 323. a, b
Orion, ejus deſcriptio, 645. b 646. a, b 647. a, b
Ouriel quis ſit, & quænam nominis notatio, 274. a, b

P.

PAlladium, ejus deſcriptio, 680. a
Παλλακὴ unde derivetur, 173. b
Pamphylii, 352. a, b 358. b
Παντοτρόφος & πανδοτρόφος quænam ſit in illis vocibus differentia, 12. b
Paradiſus ubi ſit, 34. a, b
-- non ſolum Martyres, verum etiam omnes fideles illum poſſidebunt, 44. a, b
--- diluvio fuit ſubmerſus, 150. b
Parcæ, eorum varia nomina, 594. a, b
Parcæ, earum deſcriptio, 592. a, b
--- etymologia nominis, 592. a, b
Pardalis quid ſit &c. 471. a, b
Parentes ſunt honorandi, 210. a, b
Parthi eorum deſcriptio, 229. a, b
Patriarchæ quando generare inceperunt, 67. b 68. a, b 69. a, b
--- illorum, memoratio filiorum. non ſupponit tantum fuiſſe primogenitos, 68. b 69. a, b
Pauperum cura eſt habenda, 221. a, b 222. a, b 223. a
Pejeraræ, perjurium, magnum peccat, 218. a, b 219. a, b
Pella, ejus deſcriptio, 540. b 541. a, b
Peltæ quid ſint, 456. a, b 457. a, b
Penæus fluvius, 349. b 572. b
Pentapolis, ejus deſcriptio, 485. a, b
Pergamus, ejus deſcriptio, 566. a
-- ibi Chartæ uſus eſt inventus, 566. a
Πίζεκος quid, 9. b
Perſæ, populus Aſiæ, 350. a, b 451. a, b
Phœbus quiſ. etymologia nominis, 486. a
Phœnices, populus, 332. a, b
--- quales fuerint, 332. a, b
Phœnicis vita quot annis duret, 73. a
Phryges, populi, 352., b
Phrygia cur nigra vocetur, 134. a
Pii in æternum erunt beati, 34
Pitane urbs, ejus deſcriptio, 566. a
Pitane ſum, quid ſignificet, 566. b
Πλέτθω unde derivetur, 172. b
Plejas quid, ejus deſcriptio, 643. a, b 644. a

Digitized by Google

Podagra quomodo arte magica curetur, 89. a
Polypus, quid &c. 252. a, b 253. a, b
Pontus, ejus deſcriptio, 570. b
Porcus Trojanus quid ſit, 357. a
Priene, ejus deſcriptio, 520. a
Prienenſis juſtitia, 520. a
Πρωτότοκος & πρωτοτόκος quænam ſit inter illas voces differentia, 12. b
Pubertas quando incipit, 68. a, b
Pyramides, illarum deſcriptio, 579. b 580. a, b
Pythones, Pythoniſſæ, quid? 362. a, b
—— non ſunt conſulendi, 362. b
—— vox Pythonis, 362. b

R.

RAvenna, ejus deſcriptio, 587. a, b 588. a, b
Rhea, ejus deſcriptio, 569. b 570. a, b
—— Etymologia nominis, 570. a
Rhodus, ejus interitus, 406. a
—— ejus deſcriptio, 422. a, b
Rhodus, ejus deſcriptio, 421. a, b
Rhos fluvius, aut nomen gentis, 390. a, b 391. a, b 392. a, b
Rhyndacus, ejus deſcriptio, 421. a, b
ראש quid ſignificet, 390. a, b 391. a, b 392. a, b
Romanum Imperium, quando deficiet, 715. a, b
Romulus & Remus, eorum deſcriptio, 543. a, b 544. a, b 545. a, b
—— etymologia nominis, 545. b

S.

SAba Regina num ſit Sibylla, 2. b
Sambetha unde dicta, 2. a, b 9. b
Samus, ejus interitus, 405. a, b 406. a, b 407. a, b
—— ejus deſcriptio, 407. a, b 426. a, b
Sanguinem comedere licet ſub Euangelio, 227. a, b 228. a, b 229. a, b 230. a, b 231. a, b
Samii cur literati dicantur, 426. b
Sardis, ejus deſcriptio, 606. b
Sardo, populus, ejus deſcriptio, 430. b
Sarra, ſic olim vocabatur Tyrus, 163. b
Saturnus, origo nominis, 344. a, b
שר, Sar, quid ſit, 639. b
Scyrus, ejus deſcriptio, 527. a, b
שור etymologia nominis, 171. a
Sebaoth, eſt nomen Dei, 165. a, b
Seleucia, quid? 513. a, b
Senatus conſultum, quid ſit? 680. b 681. a, b 682. a, b 683. a, b
Seponere, quid? 10. b
Septimi diei cultus omnibus innotuit, 381. a
Septimontium fortunæ quodnam & quando fuerit inſtitutum, 190. a, b
Serapis, ejus deſcriptio, 639. a, b
Serpens decepit Evam, 45. b 46. a
Serpentum aſtutia, & prudentia in quibus conſiſtat, 57. a, b
—— ab Ægyptiis colebantur, 318. b 319. a, b
Sethitæ ubinam habitarint, 124. b
Sibylla, utrum vox hæc ſignificet vaticinandi peritiam, 1. a, b 2. a
—— vocis hujus etymologia, 2. a 3. a
—— an una tantum fuerit, 3. a, b 4. a, b 5. a, b 6. a, b 7. a, b 8. a
—— an ſit nomen appellativum, 3. b 8. a
Cujas fuerit incertum, 9. b
—— ejus mendacia, 126. a, b 178. a, b
Sibyllina oracula ſunt plane conficta, 117. a, b 118. a, b 322. b 323. a, b

Sicilia

Digitized by Google

Sicilia, ampla ejus deſcriptio, 505. a, b 506. a, b 507. a, b
—— quotuplex ſit, 505. b
—— etymologia, 506. a, b
Sicyon, ejus deſcriptio, 434. a, b
Silentium quid ſit, 2. a
Sina, mons ubinam ſitus ſit, 380. a
Sinope urbs, 400. a
Sirenes, quid fuit &c. 633. a, b 634. a, b 635. a, b 636. a
שירן. Siren quid ſit, 635. b
Smyrna, urbs &c. 400. b &c.
זון etymologia nominis, 170. b
Sobrietas, commendatur, 256. a, b 257. a, b 258. a, b 259. a, b 260. a
Socratis genius quid fuerit, 360. a, b
—— quæ de illo dixere Veteres, ſunt meræ fabulæ. 361. b
סום etymologia nominis, 170. b
Sparta generoſior, quid ſit, 609. a
Sparta, ejus deſcriptio, 609. a, b
Stadium Herculis cujus magnitudinis fuerit, 106. a
Statores Cyziceni, 517. b
Stella quæ in Chriſti nativitate apparuit qualis fuerit & quid illa ſignificarit, 192. a, b
—— an fuerit Angelus, 193. a
—— an fuerit Virtus Divina, 193. b
—— an fuerit creata ab initio mundi, 193. b
—— an fuerit cometa, 195. a, b 196. a
—— quid fuerit, 196. a, b
—— quando apparuit, 197. a, b
—— an præiverit magis uſque in Judæam, 199. a, b 200. a, b
—— quomodo ex illa ſciverint Meſſiæ adventum, 763. a, b 764. a, b
Sternutatio, quid de illa ſenſerint veteres, 360. a, b
—— ex illa olim prognoſticabant, 60. a, b
—— ſternutantem ſalvere jubebant veteres, ut Anginam evitarent, 361. a, b
—— ad evitandum illum morbum jejunabant. 361. a, b
Strabo cujas ſit, 441. b
Styx quid, 349. b
Sub, unde derivetur, 173. b
Συκοφαντεῖν quid ſit & nominis ejus etymologia, 220. a, b
Suſa, orum, civitas, 514. a, b
—— ejus deſcriptio, 514. b 515. a
Sybaris, 515. b 516. a, b
Sycophantarum pœnæ, 220. a, b 221. a, b
Syene, ejus deſcriptio. 584. a, b
Syria ejus deſcriptio, 522. a, b 523. a, b

T.

TArtarus fluvius, ejus deſcriptio, 579. a, b
—— Etymologia nominis, 579. a, b
Taurus, ſignum zodiaci, 590. a
Telum, quid? 468. a, b 469. a, b
Templum Epheſinum, ejus deſcriptio, 607. a, b
Tenebræ tempore mortis JeſuChriſti factæ, non fuerunt naturales, 739. a, b 740. a, b 741. a, b 742. a, b 743. a
—— in illis occurrit concurſus miraculorum, 739. b
Tenedos, ejus deſcriptio, 133. b 131. a
Teſtimonium falſum, 213. a, b
Tibia, quid & in quem uſum deſtinata, 699. a, b 700. a, b 701. a, b 702. a, b 703. a, b 704. a, b
Θησαυρὸς quid &c. 781. a
Thebæ unde nomen ſint ſortitæ, 99. b
—— Etymologia, 582. b

Theo

Theodoſius Magnus, ejus res geſtæ, 625. a, b 626. a, b
Theophilus quando vixit, 9. b
Theſſala bucca, quid, 571. b
Theſſalia, ejus deſcriptio, 571. a, b
Theſſalicum numiſma, 571. b
Theſſalicus miſſus, 572. a
Thraces, eorum deſcriptio, 428. b 429. a, b 430.
Thracia ejus deſcriptio, 429. a, b
Thumis, quid, 558. a
Tiberis, ejus deſcriptio, 576. a, b
Tinctura Cyzicena, quid? 517. b
Titanes quinam, & nominis etymologia, 166. a, b 344. a, b
Trajanus, cur vocetur Gallus, 549. a
— cujas fuerit, 549. a
— ejus res geſtæ, 550. a, b 551. b 552. a, b
— ejus Mors, 551. b 552. a, b
Trallis urbs, 425. b 426. a, b
Triballi quinam, 641. a
Tripolis, ejus deſcriptio, 611. b 612. a, b
—— cur ſic vocata, 612. a
Troja, ubinam ſita, 357. a
—— quando obſeſſa, 357. a, b
—— proverbium de Troja, 357. a, b
צאן etymologia nominis, 171. a
צהר quid ſit, 106. b 107. a, b 108. a, b
צפר etymologia nominis, 17. a, b
צלם & דמות quænam differentia detur inter has voces, 39. a, b 40. a, b
Tuba, a quibus inventa, etymologia nominis quibus uſitata, 505. a, b 506. b. 707. a
—— quot genera dentur, 707. a
Turris Babylonica ad quam altitudinem illam evehere intenderunt ejus ædificatores, 332. a, b
—— cur illam exſtruxerint, 332. b 333. a, b
—— ex qua materia fuerit fabricata, 333. a, b 334. a, b 335. a, b
Tympana, quid ſint &c. 696. a, b 697. a, b
Typographia ejus utilitas, 686. a, b 687. a, b
Tyrus quo nomine olim vocata, 193. b

V.

Velum Templi: Vide Aulæum,
Ventriloquæ quænam dicebantur, 362. a, b
Veritas, ejus Laudes, 205. a, b 206. a, b
—— exoſa hodie, 206. a
Veſtire nudos, ejus commendatio, 224. b 225. a
Veſuvius Veſevus, ejus deſcriptio, 524. a, b
Virgines Veſtales, earum deſcriptio, 622. a, b 623. a, b
Virgo ſignum Zodiaci, ejus deſcriptio, 622. a, b 623. a, b
Vis, an licet vim vi repellere, 232. a, b 233. a, b 234. a, b 235. a, b 236. a, b 237. a, b 238. a, b 239. a, b 240. a b
Vitæ terminus arctior non eſt ex alimentis minoris virtutis, 73. a
Vitam longam V. Longævitas. cur Deus patribus conceſſit, 47. a, b 71. a, b 72. a, b
—— cur Deus arctiores vitæ limites conſtituit temporum ſucceſſu, 47. a, b 48. a, b 73. a, b 74. a, 75. a, b
—— cur de brevitate vitæ patres ſint conqueſti, 48. a
—— quibus modis Deus dedit patribus vitam longam, 48. b
—— exempla longævorum, 60. b 61. a, b 62. a, b 63. a, b

Digitized by Google

—— anni longævorum non fuerunt noſtris annis breviores, 65. a, b
Urbs quid ſit, 59. b
--- etymologia, 59. b
--- quis primam omnium condidit, 59. b
--- quis ſecundam, 59. b
--- olim inaugurabantur, 60. b
--- olim coronabantur, 60. b
Uſuræ vituperium, 282. a, b 283. a, b 284. a, b

X.

Xerxes, 504. b
--- Ægyptum ſubegit, 504. b
--- flevit amare quod poſt centum annos nemo ex exercitu ſuperſtes eſſet futurus, 505. a
--- magnum habuit exercitum navalem, 505. a
--- Athon abſcidit à continente 505. a
--- ejus res geſtæ, 505. a, b
--- occiditur, 505 b

Z.

Zonæ, earum deſcriptio, 644. a, b 645. a
Zoroaſtres quot fuerint, 88. b

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google